

Lucrarea apare sub îngrijirea unei comisii formate din :

General-colonel ION COMAN, general de armată în rezervă DUMITRU DĂMĂCEANU, General-colonel ION GHEORGHE, prof. univ. GEORGE MACOVESCU, membru al Academiei de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, prof. univ. dr. docent ing. VALTER ROMAN (coordonator), membru al Academiei de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, general de armată IACOB TECLU, dr. GHEORGHE ZAHARIA (coordonator), membru corespondent al Academiei de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România.

Autori :

Conf. univ. dr. GHEORGHE CAZAN, dr. NICOLAE COPOIU, general-maior în rezervă dr. ION CUPȘA, colonel LEONIDA LOGHIN, conf. univ. dr. N. Z. LUPU, ALEXANDRU ȘIPERCO, colonel dr. DUMITRU TUȚU, colonel în rezervă CONSTANTIN UCRAIN, dr. GHEORGHE UNC, prof. univ. dr. ALEXANDRU VIANU, dr. GHEORGHE ZAHARIA. Concepția hărților general-maior în rezervă dr. ION CUPȘA.

marea conflagrație a secolului xx

al doilea război mondial

**Lucrare distinsă cu premiul „Ștefan Gheorghiu”
pe anul 1971 al Academiei Republicii Socialiste România**

Ediția a II-a revăzută și adăugită

Editura politică, București — 1974

Cuprins

CUVÎNT ÎNAINTE LA A DOUA EDITIONE	9
CUVÎNT ÎNAINTE LA PRIMA EDITIONE	11
PARTEA I	
SPRE CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL	
Capitolul 1 (<i>Gh. Zaharia</i>)	
CONTRADICȚII PREMUNCHENEZE	15
Eforturi de consolidare a păcii și concesiile revanșismului	17
Marșul forțelor agresoare fasciste și „politica de conciliere“	20
Miscarea muncitorească în fruntea luptei împotriva pericolului agresiunii fasciste	29
Contribuția Micii Înțelegeri și a Înțelegerii Balcanice la cauza securității europene	42
Capitolul 2 (<i>Gh. Zaharia</i>)	
ACORDUL DE LA MÜNCHEN ȘI REACȚIILE FAȚĂ DE EL	51
„Anschluss“-ul și criza cehoslovacă	—
Cotropirea Cehoslovaciei	56
Situația Europei sud-estice	59
În pragul marii conflagrații	67
PARTEA A II-A	
ÎNCEPUTUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL. AGRESORII ÎN OFENSIVĂ (1939—1942)	
Capitolul 3 (<i>I. Cupșa</i>)	
RĂZBOIUL ÎN EUROPA	77
Începutul războiului	—
Războiul ciudat	88
Danemarca și Norvegia în mâinile lui Hitler	93
Ocuparea Belgiei și Olandei. Încălcarea Franței (<i>I. Cupșa, Al. Șiperco</i>)	97
Capitolul 4 (<i>I. Cupșa</i>)	
RĂZBOIUL ÎN ATLANTIC ȘI ÎN BAZINUL MEDITERANEI	111
Bătălia Angliei	—
Presiuni în sud-estul Europei. Pactul tripartit (<i>Gh. Cazan</i>)	117

Cotropirea Iugoslaviei și Greciei	123
Frontul din Africa de nord	131
Capitolul 5 (N. Copoiu, Gh. Cazan)	
MIȘCAREA DE REZISTENȚĂ A POPOARELOR SUBJUGATE	139
Regimul de ocupație și de dominație hitleristă (Gh. Cazan)	—
Începutul mișcării de rezistență antifascistă a popoarelor din Europa (N. Copoiu, Gh. Cazan)	142
Capitolul 6 (I. Cupșa)	
AGRESIUNEA GERMANIEI HITLERISTE ÎMPOTRIVA U.R.S.S.	155
Campania din 1941	—
Bătălia de la Moscova	167
Capitolul 7 (Gh. Cazan, Al. Vianu)	
CONSTITUIREA COALIȚIEI ANTIHITLERISTE	180
Alianța anglo-americană	—
Constituirea coaliției dintre U.R.S.S., Marea Britanie și S.U.A.	182
Capitolul 8 (Gh. Cazan, I. Cupșa)	
AGRESIUNEA JAPONEZĂ ÎN PACIFIC. INTRAREA S.U.A. ÎN RĂZBOI	188
Evoluția războiului chino-japonez în anii 1937—1940. Creșterea încordării în Extremul Orient și în Asia de sud-est. Ocuparea Indochinei de către japonezi	—
Războiul în Pacific și în sud-estul Asiei	191
Capitolul 9 (I. Cupșa)	
LUPTELE DIN VARA ANULUI 1942 PE FRONTUL SOVIETO-GERMAN	199
Apărarea Stalingradului	203
Capitolul 10 (N. Copoiu, Gh. Cazan, Gh. Zaharia)	
MIȘCAREA DE REZISTENȚĂ EUROPEANĂ ÎN ANII 1941—1942	207
PARTEA A III-A	
ȚOTITURĂ ÎN DĂSFĂȘURAREA RĂZBOIULUI (1942—1943)	
Capitolul 11 (C. Ucrain)	
VICTORIILE ARMATELOR SOVIETICE ÎN ANII 1942—1943	223
Relațiile interaliatate în 1942 (Al. Vianu)	224
Șuccesele economiei de război sovietice	226
Victoria de la Stalingrad	231
Capitolul 12 (D. Tușu)	
SUCCESELE ANGLO-FRANCO-AMERICANE ÎN RĂZBOIUL MEDITERANEAN ȘI ÎN AFRICA DE NORD	245
Bătălia de la El-Alamein	248
Debarcarea în Africa de nord	251
Operațiile militare din Tunisia	254
Popoarele Africii în timpul războiului (Gh. Cazan)	256
Ieșirea Italiei din război	258
Capitolul 13 (N. Z. Lupu)	
ȚOTITURĂ ÎN DĂSFĂȘURAREA RĂZBOIULUI DIN OCEANUL PACIFIC	265
Mișcarea de eliberare a popoarelor din așa-numita „Sferă de coproșperitate a Marii Asii Orientale“	—
Bătăliile de la Midway și Guadalcanal	276
Contribuția popoarelor din India, Ceylon, Canada, Australia și Noua Zeelandă la înfrângerea puterilor Axei (Gh. Cazan, Al. Vianu)	284

Capitolul 14 (C. Ucrain)	
BĂTALIA DE LA KURSK	287
Luptele de apărare ale armatei sovietice la Kursk	293
Contraofensiva sovietică de la Kursk	296
Capitolul 15 (N. Z. Lupu)	
DESĂVÎRȘIREA COTTURII ÎN DESFAȘURAREA RĂZBOIULUI.	
ÎNCEPUTUL DEZAGREGĂRII BLOCULUI FASCIST	307
Relațiile interaliatate în anii 1942—1943. Planurile strategice ale S.U.A. și Angliei	—
Conferințele de la Moscova (octombrie 1943) și Teheran (noiembrie 1943)	310
Tatonări pentru ieșirea din război a țărilor-satelite ale Germaniei	316
Capitolul 16 (N. Copoiu, Gh. Cazan, Gh. Zaharia)	
INTENSIFICAREA LUPTEI DE REZISTENȚĂ ÎN EUROPA	321
Rezistența în țările din sud-estul și centrul Europei (N. Copoiu, Gh. Zaharia)	—
Rezistența antifascistă în țările Europei Occidentale și de Nord (Gh. Cazan)	336
PARTEA A IV-A	
VICTORIA (1944—1945)	
Capitolul 17 (L. Loghin)	
OPERAȚII HOTĂRÎTOARE	343
Ofensiva armatei sovietice în prima jumătate a anului 1944	—
Debarcarea în Normandia	354
Atentatul de la 20 iulie 1944 (Al. Vianu)	360
Operațiile ofensive ale armatei sovietice din vara anului 1944	364
Operația Iași-Chișinău	370
Capitolul 18 (Gh. Zaharia, N. Copoiu, Gh. Cazan)	
MARILE SUCESE ALE MIȘCĂRII DE-REZISTENȚĂ EUROPEANĂ	
ÎN ULTIMA PARTE A RĂZBOIULUI (1944—1945)	375
Insurecția din august 1944 și alăturarea României la coaliția antihitleristă (Gh. Zaharia)	—
Mișcarea de rezistență în centrul, estul și sud-estul Europei (N. Copoiu)	400
Mișcarea de rezistență în țările occidentale și nordice (Gh. Cazan, N. Copoiu)	417
Capitolul 19 (L. Loghin)	
OPERAȚIILE MILITARE ÎN A DOUA JUMĂTATE A ANULUI 1944	424
Pe frontul sovieto-german	—
Eliberarea completă a României. Participarea armatei române la eliberarea Ungariei	426
Eliberarea Franței, Belgiei, Olandei și a părții vestice din Germania	439
Luptele din Italia	448
Bătălia din Munții Ardeni	451
Capitolul 20 (Al. Vianu)	
ÎNFRÎNGERILE SUFERITE DE JAPONIA ÎN 1944	453
Situația economică, politică și militară la sfârșitul anului 1943	—
Cucerirea insulei Bougainville. Ofensiva americană în Noua Guinee	456
Războiul în Atoli	458
A treia ofensivă în Noua Guinee	463
Cucerirea insulelor Mariane și Palau	464
Recucerirea Filipinelor	467
Operațiile militare în China	470
Frontul din Birmania	473

Capitolul 21 (L. Loghin)	
INFRÎNGEREA GERMANIEI NAZISTE	476
Conferința de la Ialta (N. Copoiu)	—
Ofensiva Armatei sovietice din iarna anului 1945	479
Participarea Armatei române la eliberarea Cehoslovaciei și Austriei	486
Ofensiva forțelor americano-anglo-franceze în 1945	495
Capitularea Germaniei hitleriste	497
Ofensiva forțelor aliate spre centrul Germaniei și în Italia	504
Constituirea Organizației Națiunilor Unite. Conferința de la San Francisco (Al. Vianu)	506
Conferința de la Potsdam (Al. Vianu)	512
Capitolul 22 (Al. Vianu)	
CAPITULAREA JAPONIEI	517
Situația militară în Extremul Orient la începutul anului 1945	—
Bombardamentele strategice asupra Japoniei. Cucerirea Okinawei	520
Situația politică și militară din China	523
Avântul mișcării naționale de eliberare în Asia de sud-est	525
Ultimele acțiuni militare din Extremul Orient. Intrarea U.R.S.S. în războiul împotriva Japoniei. Sfârșitul celui de-al doilea război mondial	527
PARTEA A V-A	
REZULTATELE, CONSECINȚELE ȘI ÎNVĂȚĂMINTELE CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL	
Capitolul 23 (Gh. Unc, Al. Șiperco)	
BILANȚUL ECONOMIC-MILITAR AL RĂZBOIULUI	535
Capitolul 24 (Gh. Unc)	
TRANSFORMĂRI ÎN CONFIGURAȚIA SOCIAL-POLITICĂ A LUMII ÎN PRIMII ANI POSTBELICI	552
Capitolul 25 (Gh. Unc)	
ÎNCHEIEREA TRATATELOR DE PACE. SITUAȚIA GERMANIEI	561
ANEXE	
DATE CRONOLOGICE MAI IMPORTANTE	
(N. Z. Lupu, L. Loghin, C. Ucrain)	575
INDICI	606
SURSE DOCUMENTARE	657
Lista hărților	677

Cuvînt înainte

la a doua ediție

S-au împlinit trei ani de la apariția primei ediții a acestei lucrări și recenziile apărute în acest interval în revistele de specialitate din țară și de peste hotare, precum și numeroasele scrisori cu aprecieri pozitive sosite de pretutindeni arată că ea a fost primită cu vădit interes de către publicul larg românesc și de cititorii din străinătate.

Tirajul primei ediții a fost epuizat încă din primele săptămîni și cerințele pentru o nouă ediție au devenit tot mai evidente.

Ediția de față a fost îmbogățită cu noi fapte și informații bazate pe documentele și lucrările publicate după 1971, s-au adăugat noi date privind contribuția popoarelor din colonii și dominioane la efortul de război al alianței antifasciste. Capitolele de bibliografie și cronologie au fost revizuite în același sens. S-au refăcut hărțile și s-au adăugat altele noi. S-au depus eforturi în domeniul unificării și al finisării redacționale și s-au înlăturat unele repetări. S-au corectat acele formulări ce puteau fi situate sub semnul impreciziei, precum și unele inexactități, ca și transcripțiile eronate de date și nume.

Considerăm de datoria noastră să mulțumim tuturor publicațiilor și recenzenților pentru observațiile și sugestiile lor, precum și persoanelor care ne-au semnalat inadvertențe, ne-au informat despre noi studii documentare ori și-au exprimat acordul sau dezacordul cu părerile autorilor.

Orice sugestii, observații și indicații cu privire la această nouă ediție vor fi primite cu aceleași vii și sincere mulțumiri.

Cuvînt înainte

la prima ediție

Istoria celui de-al doilea război mondial ocupă de mai bine de un sfert de veac un loc important în cercetarea istorică și în publicistica social-politică din întreaga lume. Cu toate că în acest răstimp s-a publicat un număr impresionant de mare de lucrări, interesul pentru istoria marii conflagrații mondiale nu numai că nu a scăzut, ci este în creștere.

Au apărut istorii oficiale; lucrări de istorie militară; lucrări de istorie diplomatică; cercetări fundamentale în istoria economică, în domeniul științei, artei și tehnicii militare; memorii ale oamenilor politici; amintiri ale combatanților; studii consacrate mișcărilor sociale, rezistenței antifasciste și luptei de partizani, regimului de ocupație nazistă; o literatură amplă cu privire la activitatea coloanelor a cincea și la spionajul hitlerist ș.a.

Lucrările apărute nu au și nici nu pot avea valoare egală, cum, dealtfel, și stadiul cercetării istorice asupra acestei teme majore este foarte diferit de la o țară la alta. Deși se publică mereu documente politice, militare, diplomatice, sociale etc., atît în mări culegeri, cît și în revistele de specialitate sau de largă circulație, subiectul e departe de a fi epuizat. Principalele arhive din lume continuă să fie închise și accesul cercetătorilor la materiale documentare de prim ordin nu este încă posibil, ceea ce, firește, își pune amprenta asupra calității lucrărilor ce apar, creînd posibilitatea unor interpretări unilaterale.

În contextul general al efortului pentru o cît mai completă oglindire a istoriei celui de-al doilea război mondial și pentru o cît mai veridică interpretare a ei se înscrie și lucrarea de față, *Marea conflagrație a secolului XX*. Autorii — încadrîndu-se în evoluția pozitivă pe care a cunoscut-o cercetarea istorică în țara noastră după 23 August 1944, bucurîndu-se de climatul științific creat de Partidul Comunist Român în domeniul dezbaterilor teoretice, studiînd documente și literatura istorică ce s-a publicat în ultimii ani — și-au subordonat

toate eforturile unei descrieri și interpretări cât mai exacte a evenimentelor și acțiunilor premergătoare și din timpul războiului.

Autorii prezentei lucrări s-au străduit, în limitele posibilităților existente în prezent, să prezinte cât mai judicios date și fapte, să expună și să analizeze de pe poziții științifice evenimentele politice și militare, punînd, totodată, în lumină, în contextul general, istoria României din acei ani. Autorii au căutat să lămurească, în primul rînd, problemele nodale ale României din perioada celui de-al doilea război mondial, lupta forțelor revoluționare și patriotice, sub conducerea Partidului Comunist Român, pentru răsturnarea dictaturii militare-fasciste pe calea insurecției naționale antifasciste armate care a avut loc în august 1944, ieșirea din războiul hitlerist, contribuția României la înfrîngerea Germaniei naziste ș.a.

Apariția unei cărți în care să fie înfățișată istoria celui de-al doilea război mondial și să fie prezentată corelația dintre fenomene și procese ce au avut loc pe plan mondial și în țara noastră este de mare utilitate pentru publicul românesc, pentru toți cei care doresc să cunoască poziția unor specialiști români (în domeniul istoric, militar, politic, diplomatic etc.) în multiplele probleme și evenimente ce au marcat un proces istoric complex și care s-a încheiat prin zdrobirea fascismului, prin victoria forțelor populare, antihitleriste.

Autorii sînt conștienți de faptul că — dată fiind complexitatea problemelor din perioada istorică respectivă — lucrarea de față își are limitele ei, inerente unei asemenea încercări. De aceea considerăm că această carte constituie doar un început și o invitație adresată istoricilor, economiștilor, sociologilor, politologilor, militarilor, juriștilor români la o cercetare multilaterală, mai aprofundată și nuanțată a istoriei celui de-al doilea război mondial, precum și a rolului și locului României în cadrul acestei mari conflagrații, care a mistuit în flăcările ei milioane de vieți omenești, inestimabile valori materiale și spirituale.

Orice observații și sugestii din partea cititorilor și specialiștilor din diferite domenii în vederea elaborării unei ediții îmbunătățite a acestei lucrări va fi primită cu vîi și sincere mulțumiri.

I

Spre cel de-al doilea
război mondial

Contradicții premuncheneze

Originile celui de-al doilea război mondial se găsesc în evoluția complexă a contradicțiilor internaționale pe parcursul a două decenii, de la sfârșitul primului război mondial și pînă la deznodămîntul din septembrie 1939.

Tratatele de pace de la Versailles consemnau, pe de o parte, rezolvarea în interesul puterilor Antantei învingătoare a unor contradicții care au generat primul război mondial, iar pe de altă parte rezolvarea justă, în condițiile destrămării unei părți a vechii lumi imperialiste, a luptei național-revoluționare a popoarelor, prin constituirea și reconstituirea a o serie de state naționale, prin desăvîrșirea unității statului național România. În același timp, sistemul creat la Versailles a complicat și mai mult disputele interimperialiste dintre învingători și învinși, a generat alte contradicții între statele burgheze mijlocii și mici și statele dominante, între metropole și colonii, între forțele războinice, revanșarde și forțele păcii. În condițiile dezvoltării inegale a statelor imperialiste, raportul stabilit între forțele acestora prin tratatele de la Paris a avut o existență precară. Instabilitatea era accentuată de faptul că toate ciocnirile de interese se desfășurau pe fundalul principalei contradicții a lumii contemporane: contradicția dintre burghezia reacționară și forțele revoluționare ale clasei muncitoare, stimulate de victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie 1917, care a inaugurat o eră nouă în istoria omenirii. Prăbușirea statului țarist — bastion al reacțiunii din Europa și Asia — a deschis popoarelor Rusiei calea realizării aspirațiilor lor de libertate socială și națională. Proclamarea primului stat al muncitorilor și țăranilor a pus bazele unei noi orînduiri economice și sociale, lipsită de exploatare; a deschis perspectiva stabilirii unor relații internaționale de tip nou.

Reacția burgheziei nu s-a lăsat mult timp așteptată. Împotriva puterii sovietice s-au îndreptat forțele unite ale foștilor aliați și adversari; în aproape toate statele au fost luate măsuri de reprimare a mișcărilor revoluționare; au fost create organizații fasciste, teroriste, ca instrumente de diversiune împotriva clasei muncitoare. În primii ani postbelici

Sala oglinzilor din palatul de la Versailles, unde s-a semnat tratatul de pace, după primul război mondial

au fost instaurate regimuri fasciste în Ungaria (1 martie 1920)¹, în Italia (28 octombrie 1922), în Bulgaria (9 iunie 1923)².

Ca o expresie a dorinței arzătoare a popoarelor de a se adopta măsuri care să evite pe viitor războiul, o parte din statele învingătoare, asociindu-și un șir de alte state care recunoșteau statu-quo-ul postbelic și susțineau ideea reglementării litigiilor pe cale pașnică, au inițiat crearea unui instrument de drept internațional care să soluționeze marile probleme ale relațiilor dintre state. Conferința de pace a adoptat Pactul Societății Națiunilor, iar la 16 ianuarie 1920 Consiliul Societății se întrunea la Paris în prima sa ședință.

Dezbaterile cu privire la prevederile pactului au relevat numeroasele contradicții dintre marile puteri învingătoare. Franța, urmărind să-și consolideze hegemonia în Europa, preconiza crearea unei armate internaționale care să acționeze sub controlul Societății Națiunilor. Anglia, dorind să-și apere, în primul rând, imperiul colonial, propunea crearea unui bloc politic al marilor puteri imperialiste, care să asigure prin convenții reciproce menținerea statu-quo-ului și a sferelor de influență. S.U.A. înclinau spre propunerea britanică, dar, totodată, nu respingeau posibilitatea modificării granițelor în cazul acordului a trei pătrimi din numărul membrilor. Pactul a fost finalizat pe baza concepției anglo-saxone, ceea ce avea să se evidențieze tot mai mult pe parcursul existenței Societății

¹ *A magyar forradalmi munkásmozgalom története* (Istoria mișcării muncitorești-revoluționare ungare), vol. II, Budapesta Kossuth Kiadó, 1968, p. 29 și 35. Vezi și Pintér István, *A Magyar Front és az ellenállás* (Frontul Ungar și rezistența), Budapesta Kossuth Kiadó, 1970, p. 7 și Borsányi György, *Munkát! Kenyeret! — 1929—1933* (Muncă! Pâine! — 1929—1933), Budapesta Kossuth Kiadó, 1971, p. 5.

² Istoriia na Bălgarskata Kommunisticheska Partia, Sofia Izd. na B.K.P., 1969, p. 269.

Națiunilor. Între timp, Congresul Statelor Unite a refuzat să ratifice pactul și S.U.A. nu au mai luat parte la lucrările Societății.

Făcînd parte integrantă din tratatele de pace, pactul consfințea rolul dominant al marilor puteri învingătoare, propunîndu-și drept postulat organizarea în acest spirit a lumii postbelice prin rezolvarea sau apănarea diferendelor dintre state printr-un sistem de convenții, protocoale și pacte care să asigure securitatea generală.

EFORTURI DE CONSOLIDARE A PĂCII ȘI CONCESII REVANȘISMULUI

Întrucît pactul era rezultatul unui compromis, acceptat din cauză că prevederile lui, insuficient de limpezi, ofereau marilor state membre posibilități de a se strecura printre ele, Franța propuse în 1922 un tratat de asistență mutuală prin care căuta să precizeze anumite obligații de asistență și de măsuri împotriva agresorului. Dezbaterile cu privire la definirea agresorului nu au izbutit să ajungă la o formulare care să întru-nească acordul tuturor. Tratatul a fost respins de marea majoritate a membrilor din pricina drepturilor relativ largi recunoscute Consiliului Societății Națiunilor. Doi ani mai tîrziu, Franța propuse la Geneva un protocol care prevedea un ansamblu de măsuri de securitate (arbitraj, anumite drepturi pentru Consiliu, sancțiuni militare și economice, obligații individuale și colective), care, puse în funcțiune, aveau să fie urmate de o a doua fază : dezarmarea.

Cu toate că protocolul de la Geneva nu a fost acceptat de Marea Britanie, el a cristalizat primele concluzii ale discuțiilor referitoare la definirea agresorului.

Unul din momentele care, de asemenea, a evidențiat contradicțiile dintre învingători, precum și conturarea unor factori conjuncturali favorabili stabilirii unui echilibru european l-a constituit Conferința de la Genova, convocată la 10 aprilie 1922, în scopul examinării problemei colaborării economice între state, precum și următoarea, din luna iunie același an, de la Haga. În pofida poziției rigide a Franței, care respingea ideea acordării de credite Rusiei sovietice fără achitarea prealabilă a datoriilor contractate de statul țarist, au ieșit în evidență dorințele Marii Britanii și ale Germaniei de a stabili relații comerciale cu statul sovietic. Apreciînd că normalizarea relațiilor diplomatice putea contribui la înlăturarea izolării în care se găseau, Uniunea Sovietică și Germania au încheiat la Rapallo, la 16 aprilie 1922, un tratat de prietenie și neutralitate, care prevedea reluarea relațiilor diplomatice dintre cele două state și renunțarea reciprocă la orice fel de pretenții și despăgubiri, ceea ce deschidea perspectiva unei rodnice cooperări sovieto-germane.

Roasă de vicii congenitale, Societatea Națiunilor, deși oferise unele posibilități de abordare publică a unor probleme vitale pentru pacea lumii, își vădea tot mai mult neputința în rezolvarea practică a celor mai importante probleme de care depindea securitatea popoarelor.

Tendințele revanșarde și revizioniste, pretențiile teritoriale ale cercurilor guvernante din Germania, Ungaria, Bulgaria și din alte state, rivalitatea dintre Marea Britanie și Franța cu privire la hegemonia în Europa și în Orientul Apropiat, agravarea disensiunilor între statele din centrul Europei, politica de izolare a U.R.S.S. și de vrăjmășie față de ea, contradicțiile generate de noul raport dintre forțele navale ale marilor puteri

imperialiste, stabilit de Conferința de la Washington, toate subminau Societatea Națiunilor și mărturiseau șubrezenia sistemului de tratate de la Versailles.

Eșecul suferit în legătură cu tratatul de asistență mutuală în 1922 și cu protocolul de la Geneva în 1924 a determinat Franța să încerce a obține garanții pe calea înțelegerilor regionale. De astă dată, în cadrul Conferinței de la Locarno au fost încheiate acorduri între Germania, Belgia, Franța, Marea Britanie și Italia privind menținerea frontierelor dintre Germania și Belgia și dintre Germania și Franța. În pofida entuziasmului cercurilor guvernante și a optimismului afișat de presa oficială franceză, aceste acorduri au constituit o nouă înfrângere a Franței și au pus, de fapt, încă de atunci sub semnul întrebării înseși principiile Societății Națiunilor.

Cu toate eforturile depuse de diplomația franceză, Germania, sprijinită de Marea Britanie, refuzase să acorde aceleași garanții și pentru frontierele sale cu Polonia și Cehoslovacia. Pentru a liniști opinia publică și a neutraliza pe guvernanții acestor țări, diplomația germană a acceptat să semneze tratate de arbitraj cu Cehoslovacia și cu Polonia, aliatele Franței. În această situație, Franța s-a angajat la Locarno, prin tratate cu Polonia și Cehoslovacia, ca, în cazul în care vreuna dintre cele două state va fi victima unei agresiuni armate neprovocate, să-i acorde imediat „ajutor și asistență“.

Comentînd poziția Marii Britanii la Locarno și sensul tratatului, specialistul britanic E.H. Carr arată : „Graba cu care Marea Britanie era gata să garanteze unele granițe și refuzul ei de a garanta altele au avut efectul de a împărți frontierele în frontiere de prima categorie și de a doua categorie... ; pe cînd guvernul britanic anunța cu tărie că toate obligațiile rezultate din pact vor fi respectate, impresia pe care o dădea tratatul de la Locarno era că Marea Britanie nu se gîdea să ia măsuri militare pentru a apăra granițe în răsăritul Europei. În definitiv, tratatul de la Locarno a subminat atît tratatul de la Versailles, cît și pactul. El dădu naștere părerii că tratatul de la Versailles, afară dacă ar fi confirmat de alte obligații cu caracter voluntar, era lipsit de forță obligatorie, precum și părerii că nu se putea aștepta de la guverne ca ele să ia măsuri militare pentru apărarea unor frontiere în care ele nu erau interesate direct“³. Considerațiile lui E.H. Carr impun precizarea că acordurile de la Locarno vedeau, înainte de toate, orientarea marilor puteri occidentale de a rezolva unele antagonisme dintre ele pe seama estului și sud-estului Europei.

Evoluția contradicțiilor dintre marile puteri, dintre acestea și statele mijlocii și mici a creat necesitatea pentru unele țări de a încerca să-și asigure securitatea și integritatea teritorială prin unirea forțelor în cadrul unor organizații defensive regionale. În sud-estul continentului european au fost puse, în anii 1920—1921, bazele Micii Înțelegeri (Cehoslovacia, Iugoslavia și România). Constituită în spiritul Pactului Societății Națiunilor și cîntînd pe sprijinul Franței, Mica Înțelegere și-a propus menținerea statu-quo-ului postbelic în centrul și sud-estul Europei, apărarea unor interese proprii, uneori chiar în divergență cu cercurile guvernante britanice și franceze.

Pe un plan mai larg, eforturile diplomației europene de a se încheia un tratat general de asigurare a păcii au culminat în deceniul al treilea cu semnarea pactului Briand-Kellogg (pactul de la Paris) din 27 august 1928, care prevedea renunțarea la război ca instrument al politicii națio-

³ E. H. Carr. *International relations*, Londra, 1937, p. 223.

Invalidi din primul război mondial demonstrând pentru pace, Berlin, 1929

nale, și a protocolului de la Moscova, semnat la 9 februarie 1929, de punere imediată în aplicare a pactului de la Paris.

Semnat de 44 de țări, printre care și U.R.S.S., pactul dovedea posibilitatea și necesitatea coexistenței pașnice între state, indiferent de orânduirea lor socială și politică. Mica înțelegere a considerat pactul Briand-Kellogg ca un instrument în plus pentru stabilizarea stărilor de lucruri din Europa.

Calificat drept un „instrument principal“, un „pact moral“, pactul Briand-Kellogg condamna agresiunea, fără însă a defini agresorul și fără a indica soluții și măsuri împotriva conflictelor și agresorilor.

Pasul cel mai însemnat în eforturile de a suplini una dintre carențele de bază ale înfăptuirilor diplomației pacifiste l-a constituit convențiile de la Londra, realizate ca urmare a inițiativei guvernului Uniunii Sovietice din 6 februarie 1933, când comisarul pentru afacerile externe, M. M. Litvinov, a depus la Conferința dezarmării un proiect de convenție pentru definirea agresorului, primit cu viu interes de majoritatea delegaților. Completată cu amendamentul româno-francez referitor la definirea teritoriului, care preciza că „prin teritoriu se înțelege teritoriul asupra căruia un stat își exercită autoritatea“⁴, amendament înscris în iunie 1933 de delegația sovietică, definiția agresorului și asigurarea inviolabilității teritoriului astfel adoptată au stat la baza convențiilor semnate la Londra între 3 și 5 iulie 1933. Aceste convenții⁵ urmăreau să dea agresiunii o definiție mai clară, mai precisă și completă, afirmând că „actul de

⁴ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare : A.M.A.E.), fond. U.R.S.S., dosar 134/1937, „Convenția pentru definirea agresorului“.

⁵ Convenția de definire a agresiunii intervenită între Afganistan, Estonia, Finlanda, Iran, Letonia, Polonia, România, Turcia și U.R.S.S.; Convenția de definire a agresiunii intervenită între U.R.S.S., România, Cehoslovacia, Turcia și Iugoslavia; Convenția de definire a agresiunii intervenită între U.R.S.S. și Lituania.

invaziune constituie un act de agresiune, independent de orice declarație de război⁶. Convențiile precizau caracteristicile agresiunii și confereau calitatea de agresor unui stat dacă : declara război unui alt stat ; invadea cu forțe armate teritoriul unui alt stat ; ataca cu forțe terestre, navale sau aeriene teritoriul, navele maritime sau aeronavele unui alt stat ; bloca naval coastele sau porturile unui alt stat ; sprijinea pe teritoriul propriu bande înarmate de invazie pe teritoriul unui alt stat sau refuza să ia măsurile care să lipsească asemenea bande de ajutorul și de protecția sa.

De mare importanță erau prevederile care se refereau la agresiunea săvârșită fără declarație de război prealabilă, formulă spre care au evoluat forțele agresive, precum și precizarea situațiilor care nu puteau justifica agresiunea, ca, de exemplu, violarea sau pericolul de violare a intereselor materiale sau morale ale unui stat ; ruperea relațiilor diplomatice sau economice ; boicotul economic și financiar ; diferendele economice sau financiare ; incidentele de frontieră neprevăzute în convențiile de definire a agresorului.

Ca măsuri represive contra agresorului se admiteau numai boicotul economic și ruperea relațiilor diplomatice. Luînd cuvîntul în numele Micii Înțelegeri cu prilejul adoptării textului convenției de definire a agresorului, Nicolae Titulescu a omagiat activitatea delegației sovietice „pentru contribuția prețioasă adusă cauzei păcii prin definiția agresorului“.

Pe aceeași linie de preocupări, în America Latină s-a semnat la Rio de Janeiro (10 octombrie 1933) un pact de neagresiune și conciliere (Pactul Saavedra Lamas, după numele inițiatorului său, ministrul de externe al Argentinei), care condamnă agresiunile și anexiunile teritoriale obținute prin forță și prevedea un sistem de conciliere în conflictele internaționale.

Profunda criză economică din 1929—1933 a zguduit puternic lumea, agravîndu-i și mai mult contradicțiile. A crescut lupta proletariatului și a altor categorii sociale pe seama cărora burghezia aruncase efectele crizei, adîncind antagonismele dintre capital și masele muncitoare. S-au ascuțit contradicțiile interimperialiste, dintre statele imperialiste și burghezia națională din țările capitaliste slab dezvoltate și dependente. Burghezia din toate țările a sporit exploatarea muncii și a înăsprit măsurile represive contra mișcării muncitorești ; în numeroase țări, ea a încurajat și a stipendiat organizațiile rasiste, teroriste, șoviniste ca elemente de diversivune pentru escamotarea greutăților interne. Metropolele au intensificat exploatarea coloniilor și au accentuat și mai mult înfeudarea țărilor dependente, ceea ce a adîncit disensiunile și divergențele dintre ele ; statele care s-au considerat nedreptățite de pe urma tratatelor de pace au intensificat acțiunile revizioniste, cursa înarmărilor și a pregătirilor unui al doilea război mondial pentru reîmpărțirea lumii.

MARȘUL FORTELOR AGRESOARE FASCISTE ȘI „POLITICA DE CONCILIERE“

Aducerea la putere a hitlerismului în Germania (30 ianuarie 1933) a dat naștere în centrul Europei unui focar de război și mai periculos decît cel din Asia, creat în octombrie 1931 prin atacul Japoniei asupra Chinei. Punînd la baza politicii sale teoriile geopolitice și rasiste, partidul nazist

⁶ A.M.A.E., doc. cit.

„Nu vă temeți de răspunsurile mele, domnule ministru-prezident?” La Leipzig, în 1933, Gheorghe Dimitrov a demonstrat că incendierea Reichstagului a fost pusă la cale de căpeteniile hitleriste, transformând procesul intentat comuniștilor într-un rechizitoriu împotriva nazismului

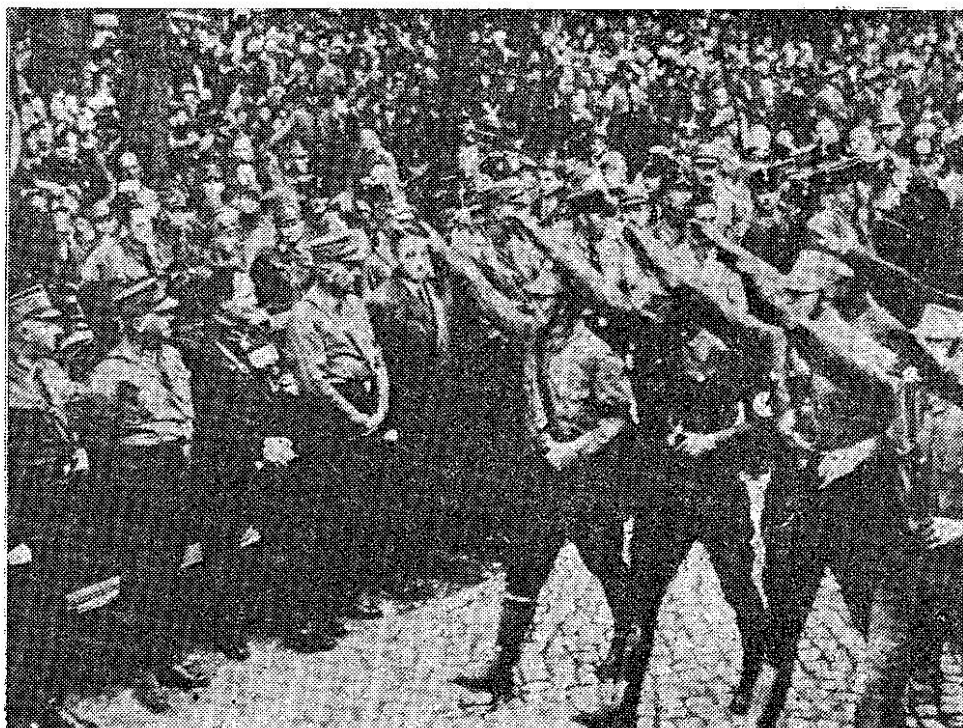
german încerca să motiveze crimele și acțiunile sale agresive prin așa-zisa „neconcordanță a granițelor Germaniei cu spațiul care-i era necesar”. Soluția ultimă pentru rezolvarea problemei „spațiului vital” german era — după naziști — războiul și exterminarea popoarelor considerate „inferioare”: evrei, slavi ș.a.; „neamurile neariene” urmau să fie aduse în stare de robie în folosul „rasei superioare” nordice germane. Exaltarea „omului arian” și pretenția instaurării hegemoniei germane în Europa erau împletite cu invocarea necesității luptei împotriva „pericolului marxist”. În programul de politică externă oficial al Germaniei naziste, revizuirea frontierelor a devenit un obiectiv principal.

Poziția conciliatoare a cercurilor politice conservatoare, în primul rând britanice, dispuse a admite revizuirea tratatelor de pace, a stimulat politica revanșardă. Independența și libertatea popoarelor erau amenințate. Vizate de acest pericol erau statele din centrul, estul și sud-estul Europei care se constituiseră și se reconstituiseră ca state naționale sau care își desăvârșiseră unitatea statală prin lupta național-revoluționară a maselor în condițiile de la sfârșitul primului război mondial imperialist. În mod deosebit era vizată Uniunea Sovietică, împotriva căreia se îndrepta ura burgheziei reacționare din toate țările, care nu se împăca cu existența pe glob a unui stat socialist și împotriva căruia monopolurile imperialiste occidentale urzeau planuri agresive.

În fața pericolului de a fi lăsate pradă vechilor agresori pentru interesele marilor puteri imperialiste, statele Micii Înțelegeri au trecut la reorganizarea acestei organizații defensive regionale. Mica Înțelegere a fost transformată, în februarie 1933, într-un organism internațional unificat, „deschis eventual și altor state”, cu un organ director — Consiliul permanent, format din miniștrii de externe ai țărilor componente, care avea să se întrunească de cel puțin trei ori pe an — și un secretariat permanent la Geneva. Se prevedea, de asemenea, crearea unui consiliu economic pentru întărirea economiei și înzestrarea eficientă a armatelor state-

La 28 octombrie 1922, coloane de fasciști, în frunte cu Mussolini, au intrat în Roma fără a întâmpina rezistență. În aceeași seară, lui Mussolini i se oferea formarea noului guvern

Defilare a unităților SA — trupele de asalt ale partidului nazist — la Bad Harzburg, 1931. Formate din elemente declassate și aventuriste ale Germaniei postbelice, trupele SA au fost folosite în primul rînd împotriva comuniștilor și mișcării muncitorești germane

lor componente. S-au început tatonări pentru atragerea Bulgariei în alianța politică și militară a statelor Micii Înțelegeri.

Reorganizarea Micii Înțelegeri a stîrnit o vie opoziție în cercurile oficiale ale Italiei, Germaniei și Ungariei. Oglindind interesele grupărilor imperialiste britanice de a-și menține coloniile și sferele de influență, dorința de a folosi Germania cu potențialul ei militar, care renăștea, ca o forță de șoc în Europa împotriva comunismului și mai ales împotriva Uniunii Sovietice, primul ministru al Angliei, Ramsay MacDonald, a susținut în Camera Comunelor, în martie 1933, proiectul dictatorului fascist italian Mussolini privind încheierea unui acord între Anglia, Franța, Italia și Germania de revizuire a tratatelor în cadrul Societății Națiunilor.

Un asemenea proiect de acord, care în mod obiectiv încuraja politica revanșardă a Germaniei naziste, politică expusă din nou la 7 aprilie 1933 de ministrul de externe german⁷, a stîrnit o vie neliniște în țările din estul și sud-estul Europei, precum și în rîndul anumitor cercuri politice din Franța, țară care își asumase obligații de asistență în această parte a Europei.

Intrunit la Geneva la 25 martie 1933 din inițiativa guvernului român, Consiliul permanent al Micii Înțelegeri a protestat energic în numele guvernelor respective, cerînd să se renunțe la încheierea unui asemenea acord. În hotărîrea adoptată și înaintată Societății Națiunilor se arăta că „o politică revizionistă, provocînd în mod necesar reacțiuni energice, nu este de natură a liniști spiritele națiunilor și a întări sentimentul de încredere... De aceea, statele Micii Înțelegeri consideră ca esențial să concentreze eforturile lor comune numai în vederea acelor lucrări care pot asigura pacea și securitatea lumii“⁸.

În parlamentul francez s-au auzit, de asemenea, voci care se pronunțau pentru menținerea blocului antirevizionist, ca și a Pactului Societății Națiunilor⁹. Datorită acestor împrejurări s-a renunțat la articolul 2 al pactului în patru, care prevedea revizuirea tratatelor, menținîndu-se însă articolul 3, care recunoștea Germaniei egalitatea de drepturi la înarmare.

Semnat în această formă la 7 iunie 1933, pactul a fost apreciat de presa nazistă ca fiind „succesul d-lor Mussolini și Hitler“¹⁰. El întărea pozițiile Germaniei în concertul marilor puteri europene. Referindu-se la politica marilor puteri occidentale inaugurată prin pactul de la Roma, care constituia preludiul Münchenului, Nicolae Titulescu, ministrul de externe al României, a calificat-o drept un complot la adresa păcii și un pericol pentru independența țărilor mici¹¹.

Datorită poziției Micii Înțelegeri, protestului opiniei publice democratice mondiale și contradicțiilor dintre cele patru puteri semnatare, pactul nu a fost ratificat. Cu toate acestea, el a constituit o nouă încurajare pentru statele revizioniste, pentru creșterea pericolului revanșismului fascist german.

⁷ La această dată, Konstantin von Neurath declara că „obiectivul nostru principal rămîne revizuirea frontierelor răsăritene“ (*Documents of German Foreign Policy 1918—1945*, în continuare : *D.G.F.P.*), seria C., vol. I, doc. 142.

⁸ A.M.A.E., fond. Mica Înțelegere, dosar 52, nenumărat.

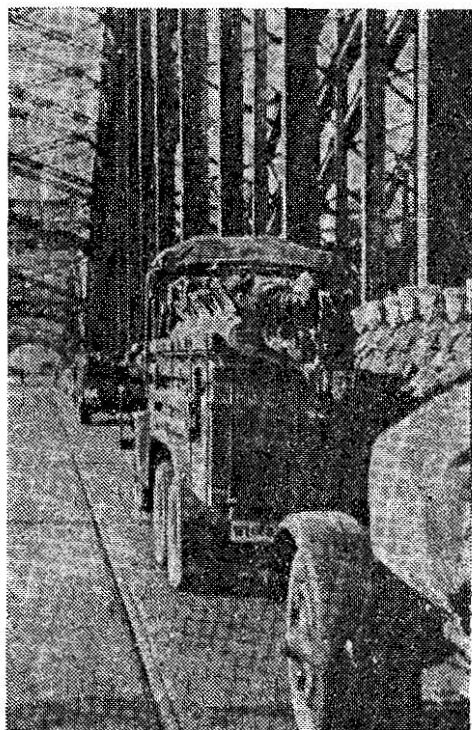
⁹ Vezi Eliza Campus. *Pactul cvadripartit (1933)*, în *Omagiu lui P. Constantinescu-Iași cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, București, Editura Academiei, 1965, p. 595.

¹⁰ Ziarul german *Doetz* din 10 iunie 1933.

¹¹ *D.G.F.P.*, seria și volumul citat, doc. 328.

Prin legea din 16 martie 1935, care reintroducea serviciul militar obligatoriu, guvernul hitlerist a încălcat restricțiile militare impuse Germaniei prin tratatul de la Versailles

Intrînd în zona demilitarizată a Rinului la 7 martie 1936, trupele germane au violat toate acordurile în vigoare

În aceste împrejurări, Mica Înțelegere a semnat cu U.R.S.S. convențiile pentru definirea agresorului, acțiune diplomatică unitară, menită să constituie un pas însemnat pe linia organizării securității colective și apărării păcii.

În același timp, guvernele țărilor din sud-estul Europei, interesate în menținerea statu-quo-ului postbelic, au purtat tratative pentru crearea unei noi organizații regionale, menită ca prin eforturi comune să apere securitatea și integritatea lor teritorială. Rezultatele acestor tratative au fost concretizate prin parafarea, la 4 februarie 1934, la Belgrad, a pactului balcanic de către Turcia, Grecia, Iugoslavia și România și prin semnarea, la 9 februarie, la Atena, a actului de constituire a Înțelegerii Balcanice. Menționînd că puterile semnatare „își garantează mutual securitatea frontierelor“, pactul balcanic preciza că aceste state „își iau obligația de a nu întreprinde nici o acțiune politică față de alt stat balcanic nesemnatar al prezentului acord fără avizul mutual prealabil și de a nu-și lua nici o obligație politică față de oricare alt stat balcanic fără consimțămîntul celorlalte părți“. Pactul rămînea deschis oricărui alt stat balcanic care se obliga să respecte prevederile lui și să recunoască statu-quo-ul postbelic ¹².

¹² A.M.A.E., fond. Înțelegerea Balcanică, dosar 15, nenumerotat.

Opinia publică democratică și antifascistă a salutat constituirea acestei noi înțelegeri regionale, care se opunea politicii de revizuire a frontierelor. Cu prilejul sesiunii Micii Înțelegeri din 22 ianuarie 1934 de la Zagreb, Eduard Beneš, ministrul de externe al Cehoslovaciei, fiind informat de ministrii de externe român și iugoslav despre mersul tratativelor în scopul creării Înțelegerii Balcanice, și-a exprimat dorința unei colaborări din ce în ce mai strânse în viitor între Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică în vederea organizării securității europene amenințate de statele fasciste¹³. Doi ani mai târziu, ambasadorul U.R.S.S. în Turcia, L. Karakhan, făcea în fața unor ziariști bulgari aprecieri favorabile în legătură cu Înțelegerea Balcanică¹⁴. Aprecieri similare au fost emise, de asemenea, în Franța și Marea Britanie.

De la sfârșitul anului 1933, planurile agresive ale Germaniei naziste începuseră să se manifeste cu mai multă îndrăzneală. În octombrie, după ce reprezentanții săi au părăsit Comisia pentru dezarmare a Societății Națiunilor, guvernul german s-a retras din această organizație internațională.

Pregătind anexarea Austriei — viitorul „Anschluss“ —, guvernul nazist a inspirat și a sprijinit organizarea puciului din iulie 1934 al național-socialiștilor austrieci, când a fost asasinat cancelarul Austriei, F. Dollfuss, care se opunea ocupării țării sale de către Germania hitleristă. Pericolul înglobării Austriei în Reichul german și perspectiva unei agresiuni a acestuia în centrul Europei au îngrijorat cercurile guvernante ale Franței, Italiei și ale altor state din centrul, estul și sud-estul Europei, care au cerut insistent menținerea Austriei ca stat de-sine-stătător.

Divergențele care existau atunci între Germania și Italia s-au manifestat cu tărie. Împinsă de necesitatea de a-și apăra pozițiile în Tirolul de sud și interesată să-și mențină influența în spațiul dunărean (în urma alianței italo-austro-ungare din martie 1934), Italia a reacționat cu neașteptată energie, concentrând forțe militare la granița cu Austria.

Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică au condamnat câteva luni mai târziu, în octombrie — după asasinarea regelui Alexandru al Iugoslaviei și a lui Louis Barthou, ministrul de externe al Franței —, metodele teroriste introduse de fascism în viața politică internațională, atențatele politice cu scopul de a intimida și de a elimina din arena politică oamenii de stat care se opuneau politicii agresive revizioniste.

Pentru a contracara politica concesivă a Angliei față de statele revanșarde și a se asigura împotriva unei agresiuni din partea Germaniei, guvernul francez, la rîndul lor, au preconizat încheierea unor pacte de securitate (oriental și mediteranean) care să cuprindă toate statele interesate în apărarea securității în bazinul Mării Mediterane și în Europa răsăriteană și sud-estică.

Totuși, în februarie 1935, la Londra, aceleași cercuri guvernante franceze, de acord cu cele engleze, au reînnoit recunoașterea din 1932 a „dreptului de egalizare“ a potențialului militar al Germaniei cu celelalte puteri. Încurajat, în martie 1935 guvernul german a decretat serviciul militar obligatoriu; prin aceasta el înlătura definitiv restricțiile de la Versailles, care impuneau Germaniei o forță armată de numai

¹³ Ibid., fond. Mica Înțelegere, dosar 1, procesul-verbal al Consiliului permanent, Zagreb, 22 ianuarie 1934.

¹⁴ Ibid., fond. 71/U.R.S.S., 1936—1937, telegrama din 24 februarie 1936 a Legației României la Ankara, care redă declarația după ziarul turc *La République*.

100 000 de oameni, ceea ce a produs o nouă și vie nemulțumire în rîndul statelor din centrul și sud-estul Europei.

Italia, urmărind să-și consolideze influența în sud-estul continentului, îndeosebi în bazinul danubian, a ridicat imediat chestiunea reînarmării Austriei, Ungariei și Bulgariei, problemă discutată la Conferința anglo-franco-italiană de la Stresa din aprilie 1935. Cu toate că cele trei puteri au reconfirmat garantarea independenței Austriei și au condamnat „metoda denunțării unilaterale” a tratatelor utilizată de Germania nazistă în problema înarmării, ele au aprobat, totodată, revizuirea clauzelor restrictive cu caracter militar impuse țărilor învinse în primul război mondial. Astfel, Anglia și Franța și-au dat în principiu acordul pentru înarmarea Austriei, Ungariei și Bulgariei, ceea ce prezenta un pericol potențial pentru Cehoslovacia, România și Iugoslavia.

O nouă verigă a politicii de încurajare și de canalizare a agresiunii spre răsărit a constituit-o acordul naval anglo-german din 18 iunie 1935. Încălțind prevederile tratatului de la Versailles, Marea Britanie a recunoscut dreptul Germaniei de a-și construi o flotă de război într-un raport de 3/5 față de flota britanică. Prin aceasta, Anglia adîncea disensiunile dintre politica ei și cea a Franței, scinda evantaiul forțelor care se ridicau împotriva politicii agresive revizioniste, încuraja planurile naziste.

Orbite de anticomunism, cercurile politice reacționare, conservatoare din Europa duceau o politică viciată din fașă, înlesnind Germaniei parcurgerea etapă cu etapă a drumului către declanșarea unui al doilea război mondial. Atacul Italiei fasciste (la 3 octombrie 1935) asupra Ethiopiei a înrăutățit serios situația internațională. Societatea Națiunilor a adoptat (la 7 octombrie) sancțiuni economice și financiare contra Italiei. Dar caracterul formal al acestor sancțiuni și lipsa de dorință din partea marilor puteri imperialiste, îndeosebi a Marii Britanii, de a pune capăt agresiunii fasciste au năruit prestigiul și autoritatea Societății Națiunilor și au vădit că ea nu era capabilă, ca și în cazul Chinei, să oprească efectiv agresiunea. Marea Britanie și Franța, care aplicaseră parțial mai mult de formă sancțiunile adoptate, au admis în mod tacit agresiunea și erau dispuse chiar să recunoască anexarea Ethiopiei de către Italia.

Sprrijinul economic și politic oferit Italiei de Germania nazistă în acele momente, cînd ea se afla izolată și înfrunta condamnarea opiniei publice, a determinat pe conducătorii fasciști de la Roma să se apropie de Hitler. Această întorsătură în politica italiană a avut drept urmare sporirea ponderii Germaniei în politica europeană. Alianța cu Italia a oferit căpeteniilor naziste acoperirea de care aveau nevoie în sud.

În 1936, situația internațională se caracteriza printr-o încordare din ce în ce mai accentuată. Aceasta se datora unor evenimente care au avut loc în acel an, ca denunțarea tratatului de la Locarno și intrarea trupelor germane în zona demilitarizată renană (7 martie), ocuparea în întregime a Ethiopiei de către agresorii italieni (aprilie-mai), rebeliunea fascistă din Spania, începută la 18 iulie 1936, și intervenția germano-italiană împotriva Republicii Spaniole, constituirea blocului agresiv „Axa Roma-Berlin” (25 octombrie) și semnarea pactului anticomintern dintre Germania și Japonia (25 noiembrie).

Atitudinea conciliantă a Marii Britanii, incapacitatea Franței de a se opune acțiunilor agresive și a-și menține pozițiile au provocat o vie neliniște în țările din centrul și sud-estul Europei, care își fundamentaseră politica lor de securitate și de integritate teritorială pe alianța cu

La 18 iulie 1936, rebelii franchiști au aruncat Spania într-un sîngeros și îndelungat război civil. Ostași republicani luptînd împotriva trupelor franchiste la Madrid în toamna anului 1936.

Franța și cu Marea Britanie. „Angajamentele diplomației franceze în această parte a Europei nu erau susținute de o concepție militară și de măsuri militare adecvate“, afirmă, pe drept cuvînt, reputatul istoric francez M. Baumont, Franța nedispunînd de „armata politicii sale“¹⁵. La rîndul său, istoricul britanic A. Toynbee afirmă că, atunci „cînd Franța și Marea Britanie au fost în mod tacit de acord cu reocuparea militară a Renaniei de către Hitler în 1936, ele au lăsat în felul acesta Europa de răsărit în mîinile lui Hitler pînă la lichidarea regimului nazist din Germania“¹⁶.

Pe bună dreptate constata la vremea respectivă Nicolae Titulescu, analizînd perspectivele care puteau decurge din evenimentele din martie 1936 : „Cred că datoria noastră este să vedem limpede situația cînd Franța și Anglia au înghițit faptele împlinite ale Germaniei ; este riscant a ne aștepta din partea lor la ceva mai mult decît condamnarea morală a repudierii militare a tratatelor și inițiativa la negocieri“¹⁷.

Cercurile guvernante britanice și franceze au continuat să alunece pe panta concesiilor față de statele revizioniste, sfătuiind stăruitor statele Micii Înțelegeri să procedeze asemănător, inclusiv față de Ungaria, în privința revizuirii clauzelor militare ale tratatului de la Trianon.

¹⁵ Maurice Baumont. *La France et l'Europe danubienne, les accords de Munich a la fin de la second guerre mondiale*, comunicare prezentată la Colocviul internațional de la Budapesta privind istoria celui de-al doilea război mondial, octombrie 1966, p. 3.

Observația lui M. Baumont nu se referă la potențialul militar al Franței, care în acea vreme depășea pe acela al Germaniei, ci la concepția vîrfurilor militare franceze de a se mîrgini la o strategie defensivă, bazată pe linia Maginot.

¹⁶ Prof. Arnold J. Toynbee. Postfață la lucrarea *România și Antanta Balcanică* de Cr. Popișteanu, București, Editura politică, 1971, ed. a II-a.

¹⁷ Arhiva istorică centrală, fond. Casa regală, dosar 44/1936, telegrama nr. 84, Geneva, 9 aprilie 1936, strict confidențială, semnată Titulescu.

În noaptea de 12 martie 1938, trupele naziste au invadat Austria

În acest climat, guvernul Stoiadinovici al Iugoslaviei a încălcat pactele Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice, semnând în ianuarie 1937, fără a primi în prealabil încuviințarea partenerilor săi, un tratat cu Bulgaria. La insistențele guvernanților francezi, România, care inițial nu voise să recunoască acest tratat, și-a dat consimțământul. Două luni mai târziu, în martie 1937, guvernul iugoslav a încheiat un tratat de „amiciție eternă” cu Italia fascistă. Sub presiunea Marii Britanii și a Franței, la stăruințele guvernului Iugoslaviei, guvernul român a început negocieri cu Ungaria, ai cărei conducători urmăreau însă revizuirea atât a frontierelor, cât și a clauzelor militare ale tratatului de la Trianon. Tratatul au eșuat.

Defecțiunea guvernului Stoiadinovici, care a văzut „în relațiile prietenești cu puterile fasciste un factor de stabilizare a regimului său”¹⁸, a constituit o lovitură dată unității și forței Micii Înțelegeri, sistemului defensiv al sud-estului european.

În noiembrie 1937 a reapărut ideea „directoratului european în patru”, care avea să se consolideze în anul următor, când, după călătoria lui Halifax în Germania, primul ministru britanic a făcut pași hotărâți spre o înțelegere cu Berlinul. Odată cu aceasta, „politica de conciliere” a devenit mai insistentă: ministrul de externe al Franței, Yvon Delbos, s-a deplasat în decembrie în toate țările Micii Înțelegeri pentru a le influența în sensul celor de mai sus.

În martie 1938, Germania a invadat Austria. „Anschluss”-ul, care apropia agresiunea germană de estul și sud-estul Europei și măsura primejdia pentru Cehoslovacia, n-a fost sancționat prin nici o măsură de Societatea Națiunilor. De asemenea, el n-a provocat guvernului englez decât un protest formal și tardiv, anihilat trei zile mai târziu de declarația premierului britanic în Camera Comunelor prin care accepta anexarea

¹⁸ *Compendiu de istorie a Ligii comuniștilor din Iugoslavia*, Panciova, Editura Libertatea, 1965, p. 208.

Austriei ca un fapt împlinit¹⁹; mai mult, chiar, acest guvern n-a găsit oportune discuțiile propuse la 17 martie de guvernul sovietic cu privire la stabilirea unor măsuri de securitate europeană împotriva agresiunii fasciste. Încercările noului ministru de externe francez, Paul Boncour (13 martie—9 aprilie 1938), la scurt timp după „Anschluss“, de a realiza o înțelegere regională sub egida Franței a statelor din centrul și sud-estul continentului european a eșuat.

MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ ÎN FRUNTEA LUPTEI ÎMPOTRIVA PERICOLULUI AGRESIUNII FASCISTE

În climatul politic creat de atitudinea concesivă a guvernelor englez și francez, pericolul agresiunii fasciste împotriva independenței și libertății popoarelor europene devenea din ce în ce mai amenințător.

Sesizându-l, mișcarea muncitorească, masele populare și opinia publică democratică din toate țările lumii s-au ridicat la luptă pentru apărarea păcii și civilizației umane, pentru securitatea colectivă, exercitând o influență puternică asupra vieții politice naționale și internaționale. Partidele comuniste și muncitorești, organizațiile antifasciste au demască planurile reacțiunii imperialiste și compromisul acesteia cu fascismul, au lansat apeluri înflăcărâte la vigilență, la unirea rîndurilor forțelor mișcării comuniste și muncitorești și la încheierea unor alianțe largi a acestora cu toate forțele progresiste, democratice și antifasciste.

În fruntea acestei lupte s-a situat Uniunea Sovietică, vital interesată în crearea unui climat internațional prielnic consacrării tuturor forțelor și capacităților de care dispunea vastei opere de construire a socialismului. Marile sale succese înlăturaseră în bună măsură perdeaua țesută de propaganda defăimătoare a reacțiunii mondiale; propunerile constructive ale Uniunii Sovietice prezentate la Conferința de dezarmare din 1927, din 1932—1933 au atras atenția maselor populare, forțelor democratice europene. Chiar unele cercuri guvernante burgheze mai realiste, interesate în menținerea statu-quo-ului și în îndepărtarea pericolului de război, au salutat atunci eforturile depuse de statul sovietic. Prestigiul Uniunii Sovietice a sporit și mai mult pe arena internațională odată cu realizarea propunerii sale de la începutul anului 1933 referitoare la definirea agresorului. Cîteva luni mai târziu au fost restabilite relațiile diplomatice dintre U.R.S.S. și Statele Unite ale Americii (16 noiembrie 1933). Căutînd să contracareze politica agresivă a Germaniei, guvernul sovietic a inițiat, în decembrie același an, încheierea unui pact cu Franța²⁰. La propunerile lui Louis Barthou, guvernul sovietic a fost de acord să încheie un tratat de ajutor reciproc cu Germania, Polonia, Cehoslovacia, Estonia, Finlanda, Lituania și Letonia, așa-numitul pact oriental, care să asigure securitatea Uniunii Sovietice dinspre nord-vest. Dar guvernul celui de-al III-lea Reich, pornit pe calea agresiunii, a respins aceste propuneri.

¹⁹ *Documente și materiale din ajunul celui de-al doilea război mondial* (lucrare publicată de Ministerul Afacerilor Externe al U.R.S.S.), vol. I, E.S.P.L.P. 1948, p. 81, doc. 5, convorbirea telefonică dintre Göring (Berlin) și Ribbentrop (Londra) de la 15 martie 1938.

²⁰ *Istoriia Velikoi Otecestvennoi Voini Sovetskogo Soiuzu, 1941—1945* (în continuare: I.V.O.V.S.S.), tom I, Moscova, 1960, p. 84.

În toamna anului 1934, U.R.S.S. a acceptat invitația a treizeci de state de a intra în Societatea Națiunilor.

În primăvara anului 1933 a fost creat la Paris Comitetul internațional de ajutorare a victimelor hitlerismului, iar Comisia internațională de anchetă a crimelor hitleriste a dat publicității *cartea brună*, în care erau demascate crimele căpeteniilor naziste.

Un larg ecou a avut Congresul internațional antifascist, ale cărui lucrări s-au desfășurat în iunie 1933 la Paris și la care au participat 3 500 de delegați din aproape toate țările Europei, muncitori, intelectuali ș.a., aparținând diferitelor partide politice și concepții ideologice, printre care circa 500 de social-democrați. Congresul s-a încheiat prin alegerea unui comitet internațional al mișcării antifasciste europene ²¹.

În septembrie același an a avut loc Congresul internațional al tineretului împotriva războiului și fascismului, la ale cărui lucrări au participat aproape 2 000 de delegați din Europa, Asia, Africa și America. La acest congres au participat circa 100 de tineri socialiști, care s-au solidarizat cu acțiunea tineretului revoluționar pentru apărarea viitorului pașnic al omenirii.

Încă în primăvara anului 1931, masele populare din Spania obținuseră o importantă victorie prin răsturnarea monarhiei și instaurarea republicii burghezo-democratice. În aceste condiții, Partidul Comunist Spaniol a intensificat lupta sa pentru înfăptuirea unității de acțiune a clasei muncitoare, împotriva cercurilor reacționare, care, încurajate de prezența fascismului la putere în Italia și în Germania, militau pentru instaurarea unui regim asemănător și în Spania. În toamna anului 1934 au fost obținute primele succese în crearea frontului antifascist unit. Încercările reacțiunii de a înăbuși mișcarea revoluționară s-au lovit de hotărîrea maselor muncitoare madrilene, asturiene și catalane, acestea din urmă proclamînd la 6 octombrie 1934 Republica Catalană liberă, înăbușită curînd de intervenția armată a reacțiunii. Acțiunea eroică a muncitorimii spaniole a pregătît victoria Frontului popular în alegerile pentru cortesuri din 1936.

În Franța, mișcarea muncitorească, dezvoltînd experiența obținută în timpul acțiunilor greviste din anii crizei economice, și-a orientat activitatea în direcția luptei împotriva pericolului fascist, cerînd dizolvarea organizațiilor fasciste, întărirea libertăților democratice și apărarea adevăratelor interese ale Franței. Una dintre cele mai importante acțiuni ale muncitorimii franceze a fost greva generală de la 12 februarie 1934, la care au participat peste 5 000 000 de oameni din circa 300 de orașe și la care s-a manifestat pregnant unitatea de acțiune a comuniștilor, socialiștilor și a tuturor muncitorilor, tendința spre acțiuni unite cu muncitorii a păturilor mijlocii orășenești și țărănești. Intensificînd activitatea sa pentru realizarea unirii tuturor forțelor progresiste, în condițiile date, Partidul Comunist Francez a reușit să determine partidul socialist de a încheia la 27 iulie 1934 o înțelegere de front unic muncitoresc împotriva fascismului și războiului, pentru apărarea intereselor vitale ale oamenilor muncii. Crearea Frontului unic muncitoresc a stat la temelia Frontului popular, realizat în 1935, din care făceau parte comuniștii, socialiștii, radical-socialiștii, organizații sindicale și obștești. Crearea Frontului popular și victoria acestuia în alegerile din 1936 au exercitat o mare influență asu-

²¹ *Kommunisteskiei Internațional*, 1933, nr. 19—20, p. 98.

pra dezvoltării luptei antifasciste și a luptei împotriva pericolului de război în toate țările Europei.

Deși în 1933 și la începutul anului 1934 elementele fasciste și reacționare din Austria au desfășurat acțiuni de reprimare a mișcării muncitorești austriece și de limitare a drepturilor și libertăților democratice, muncitorii comuniști și social-democrați s-au situat în fruntea luptei împotriva reacțiunii și fascismului. La Linz, Viena și în alte centre importante, muncitorii austriece au pus mâna pe arme și au luptat timp de patru zile (12—15 februarie 1934) împotriva poliției, trupelor represive și bandelor teroriste fasciste.

Acțiuni de masă contra pericolului fascist, pentru pîine, pace, democrație și progres social se desfășurau și în țările sud-estului european, amenințate nemijlocit de pericolul fascist.

Sintetizînd experiența mișcării muncitorești și a partidelor comuniste din Franța, Spania și din alte țări pe linia înfăptuirii Frontului unic muncitoresc ca bază a unor largi alianțe antifasciste pe plan național, Congresul al VII-lea al Internaționalei Comuniste, care și-a desfășurat lucrările la Moscova în iulie și august 1935, tragea concluzii în legătură cu folosirea de către partidele comuniste și muncitorești revoluționare a oricăror posibilități pe care le oferea viața politică și social-economică din fiecare țară pentru unirea într-un singur front de luptă a tuturor organizațiilor politice, grupărilor sau personalităților care se pronunțau împotriva fascismului. Congresul a înlăturat în bună măsură aprecierile eronate și calificativele jignitoare adresate anterior, în bloc, altor partide și organizații muncitorești, mic-burgeze sau burgeze, a făcut loc unor aprecieri realiste, sugerînd adoptarea unui limbaj mai nuanțat și lăsînd partidelor comuniste mai multă inițiativă în adoptarea unei tactici corespunzătoare condițiilor țărilor respective.

Pornind de la realitățile concrete, mișcarea muncitorească și antifascistă internațională a repurtat un timp succese de prestigiu. În cîteva țări, organizațiile sindicale aflate sub influența comuniștilor s-au unit, în totalitate sau în parte, cu sindicatele mai numeroase aflate sub influența partidelor socialiste și social-democrate, sporind capacitatea de luptă a clasei muncitoare și posibilitățile de a polariza în jurul ei forțele progresiste în acțiuni mai largi împotriva fascismului și războiului. În martie 1936, Confederația Generală Unitară a Muncii din Franța s-a unit cu Confederația Generală a Muncii. În România, în iulie același an, s-a putut oficializa hotărîrea adoptată de P.C.R. încă în 1934 de dizolvare a Consiliului General al Sindicatelor Unitare și încadrarea sindicaliştilor unitari în sindicatele afiliate la Confederația Generală a Muncii.

În Austria, Cehoslovacia și Polonia, partidele comuniste și celelalte forțe populare, patriotice și antifasciste făceau mari eforturi pentru organizarea luptei împotriva pericolului agresiunii hitleriste, demascînd pe agresori și pe complicii acestora din țările respective.

În Germania și în Italia, comuniștii au pășit în primele rînduri ale luptei împotriva fascismului, în pofida terorii crunte dezlănțuite împotriva lor. În condiții grele de ilegalitate și emigrație, comuniștii germani, supraviețuitorii sîngerosului masacru dezlănțuit odată cu interzicerea partidului lor (14 martie 1933), făceau eforturi supraomenești pentru a avertiza poporul german asupra tragediei în care fusese tîrît. Conferința P.C.G. de la Bruxelles din octombrie 1935 a demascat crimele monstruoase ale hitlerismului și țelurile lui agresive, adresînd un apel la lupta pentru menținerea păcii. Conferința a stabilit că principala sarcină a

1

2

3

Marea criză economică care a zguduit lumea capitalistă în anii 1929—1933 și încercarea de a arunca efectele ei asupra maselor muncitoare au determinat angajarea hotărâtă în luptă a proletariatului mondial. Muncitorimea newyorkeză, ridicată în apărarea drepturilor sale, ripostează energic atacurilor poliției

1. Muncitori francezi în timpul demonstrațiilor organizate de Frontul popular antifascist, Paris, 1935
2. Muncitorimea vieneză, înfruntând prigoana poliției și armatei, manifestează la 1 Mai 1933
3. Producția industrială a Germaniei a scăzut în anii crizei din 1929—1933 la aproape jumătate. O demonstrație a șomerilor berlinezi în anii crizei

clasei muncitoare germane și a comuniștilor germani era de a-și intensifica eforturile în vederea realizării unității de acțiune a proletariatului german și unirii tuturor adversarilor nazismului²². În întreprinderi și pe plan local s-au înmulțit cazurile în care muncitorii comuniști și social-democrați, al căror partid fusese și el interzis, au organizat acțiuni comune împotriva hitlerismului. La sfârșitul aceluiași an, 1935, comuniști, social-democrați și oameni de cultură germani au semnat un apel către poporul german, chemându-l la luptă pentru răsturnarea lui Hitler²³.

În Italia, în deceniul al patrulea, mai ales după instaurarea hitlerismului în Germania, s-a produs un curent spre regrouparea forțelor politice de stînga, curent al cărui nucleu era Partidul Comunist Italian, avînd la bază înțelegerea intervenită în 1934 între el și Partidul Socialist Italian cu privire la unitatea lor de acțiune. Cele două partide muncitorești italiene s-au numărat printre inițiatorii Congresului de la Bruxelles (12—13 octombrie 1935) împotriva războiului din Ethiopia, pe care l-au condamnat „ca un prim pas pe calea agresiunii fasciste la adresa păcii mondiale”²⁴. În 1936, P.C.I. a lansat, din ilegalitate, un apel către întregul popor de a se uni în lupta împotriva regimului mussolinian, împotriva cotozirii imperialiste a Ethiopiei și intervenției fasciste din Spania. Deși discuțiile purtate pentru încheierea unei alianțe pe plan național care să includă toate partidele, mișcările și grupările antifasciste n-au dus la un asemenea rezultat global, ele au menținut în rîndurile diferitelor pături ale populației italiene o stare de spirit antifascistă, ilustrată prin numărul mare de emigranți participanți la mișcarea antifascistă din Franța²⁵ și din alte țări, prin importantul număr de voluntari italieni care făceau parte din brigăzile internaționale pentru apărarea Spaniei republicane.

Numeroase acțiuni desfășurau masele populare, sub conducerea partidelor comuniste și muncitorești, în țările sud-estului Europei amenințate de fascism, de politica revizionistă și revanșardă promovată de unele guverne din această zonă care se polarizaseră în jurul Germaniei hitleriste.

Întreaga perioadă interbelică a fost dominată în România de numeroase mișcări sociale, în care comuniștii au avut un rol dinamizator și conducător. Modificările intervenite în viața social-economică a țării după primul război mondial au determinat o regroupare a forțelor politice. Acțiunile sociale, care au culminat cu greva generală din 1920, clarificarea politică și ideologică a maselor, situarea lor pe poziții mai consecvent revoluționare au evidențiat necesitatea existenței unui partid marxist-leninist, capabil să conducă proletariatul în luptă.

Crearea în mai 1921 a Partidului Comunist Român, prin transformarea partidului socialist și afilierea lui la Internaționala Comunistă, a marcat triumful forțelor revoluționare și al marxism-leninismului, a reprezentat o cotitură istorică în viața mișcării muncitorești din țara noastră. Proletariatul român, care se dezvolta purtînd cu sine germeii pro-

²² W. Pieck, *Der neue Weg zum gemeinsamen Kampf für den Sturz der Hitlerdiktatur*, Berlin, 1955, p. 175.

²³ *Kommunistisches Internationales*, 1937, nr. 1, p. 97—99.

²⁴ Luigi Longo, *Poporul italian în armele*, București, Editura politică, 1970, p. 22.

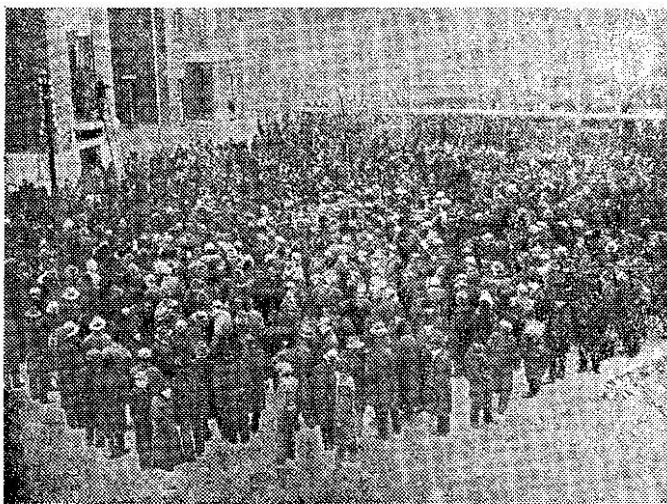
²⁵ Leo Valiani, *Il Partito d'Azione*, comunicare ținută în cadrul sesiunii științifice cu tema „Partidele politice din Italia în timpul Rezistenței”, organizată în noiembrie 1968 la Milano de Institutul național de istorie a Rezistenței, p. 13—14 și nota 15.

gresului economic și social, își crease partidul politic necesar, care, aplicând principiile general-valabile ale socialismului științific la realitățile particulare ale țării, să se situeze în fruntea luptei pentru înfăptuirea sarcinilor sale istorice de eliberare socială a maselor muncitoare și făurirea unei Români socialiste pe deplin independente, suverane și prospere. Cu toate condițiile grele în care și-a desfășurat activitatea ca urmare a măsurilor represive luate împotriva sa de către guvernul statului burghez, partidul comunist și-a dovedit capacitatea de organizator și de conducător al maselor cu prilejul grevei muncitorilor mineri de la Lupeni (1929), cu prilejul acțiunilor muncitorești din anii crizei economice, al căror moment culminant l-au constituit luptele muncitorilor feroviari și petroliști din ianuarie-februarie 1933, unele dintre cele mai mari din Europa după instaurarea hitlerismului în Germania, precum și cu prilejul mișcărilor țărănești și de solidaritate. Deși au fost înăbușite în sânge de burghezia reacționară, aceste lupte au ridicat pe o treaptă calitativ superioară mișcarea revoluționară și democratică din România.

În cadrul acestor bătălii de clasă, ca și în cele ce le-au urmat, Partidul Comunist Român a acordat o atenție primordială problemelor mișcării muncitorești internaționale și situației externe a României. Promovînd internaționalismul proletar, mișcarea revoluționară din România s-a ridicat cu consecvență în apărarea primului stat socialist din lume, s-a declarat solidar cu lupta de eliberare socială și națională a maselor muncitoare de pretutindeni. Partidul Comunist Român a văzut garanția apărării intereselor poporului român în stabilirea unor relații amicale, de bună vecinătate și alianță cu Rusia sovietică și a respins politica cercurilor politice reacționare și fasciste de promovare a unei politici externe antisovietice.

Cea mai periculoasă dintre grupările de extremă dreaptă prin activitatea ei teroristă și ideologia șovină, îmbinate cu demagogia socială, a fost „Legiunea Arhanghelul Mihail“, înființată în 1927 și denumită din aprilie 1930 *Garda de fier*. Susținută de cercurile burgheze reacționare în scopuri diversioniste împotriva mișcării revoluționare și democratice, această organizație fascistă și-a făcut intrarea în viața politică prin acțiuni antimuncitorești, asasinate și agitații rasiste. Luînd la început ca model fascismul italian, curînd Garda de fier s-a orientat spre organizațiile fasciste germane, devenind agentura partidului nazist și a Gestapoului în România.

Marile acțiuni politice antifasciste desfășurate începînd din 1933, după crearea, în primăvara aceluși an, a Comitetului național antifascist, în cadrul căruia au activat, ca reprezentanți ai unor organizații revoluționare și democratice, Tudor Bugnariu, Scarlat Calimachi, Nicolae Ceaușescu, Radu Cernătescu, Petre Constantinescu-Iași, Iorgu Iordan, Barbu Lăzăreanu, Gheorghe Popa, Matei Socor ș.a., au evidențiat hotărîrea poporului român, a forțelor sale democratice și progresiste, în frunte cu comuniștii, de a apăra integritatea teritorială a țării față de pericolul nazist și revizionist. Reprezentanți ai mișcării antifasciste și democratice din România, provenind din toate straturile sociale, au luat parte la Congresul mondial antifascist de la Paris (august 1934), la Congresul mondial antifascist al studenților de la Bruxelles (decembrie 1934), la Congresul reuniunii universale pentru pace de la Bruxelles (septembrie 1936), la care au participat circa 10 000 de reprezentanți a aproape 800 de organizații naționale din 35 de țări și internaționale, la Conferința internațională pentru apărarea democrației, păcii și persoanei umane de la Paris (mai

Greva de la Uzinele „Grivița” din București, 28 ianuarie 1933

1939), la care au fost prezenți reprezentanți ai mișcării muncitorești și democratice antifasciste din 25 de țări, precum și la alte manifestări similare.

Una din trăsăturile fundamentale ale politicii Partidului Comunist Român, care străbate documentele sale programatice începînd cu primul Congres, a fost cultivarea prieteniei dintre poporul român și popoarele lumii doritoare de pace, libertate, progres economic și social, a solidarității cu popoarele Uniunii Sovietice.

Fidel intereselor și năzuințelor clasei muncitoare și ale întregului popor, Partidul Comunist Român s-a situat în fruntea luptei împotriva tranzacțiilor și concesiilor pe care cercurile conducătoare reacționare le făceau monopoliştilor străini, concesiile ce afectau independența economică și, implicit, politică a statului român.

Deși trecea printr-o perioadă de consolidare organizatorică și politică, de grele încercări, provocate de prigoana dezlănțuită de clasele dominante împotriva sa, ideea conviețuirii pașnice cu vecinii, a solidarității inter-

Spania, 1936. Locuitorii orașului Albacete întîmpină brigăzile internaționale. Spiritul Rezistenței s-a născut odată cu prima încercare fascistă de a înăbuși dreptul unui popor la democrație și libertate

naționaliste cu popoarele sovietice, cu toate popoarele care luptau pentru independență națională și progres social constituia permanența esențială a concepției politice a partidului comunist despre relațiile internaționale, care avea în vedere atât factorii ideologici și politici, cât și factorii geografici. „Cine nu înțelege dintre cei ce muncesc — scria ziarul *Înainte* la 28 octombrie 1928 — că singura cale (a politicii externe românești. — *n.a.*) este pacea cu toate popoarele, pacea și înfrățirea cu poporul muncitor din Uniunea Sovietică“²⁶.

Demascînd propaganda defăimătoare a grupărilor burgheze reacționare, anticomuniste și antisovietice, comuniștii români s-au ridicat cu fermitate în apărarea statului sovietic, au popularizat cu mari eforturi și sacrificii succesele politicii lui interne și externe. Această activitate, desfășurată de partidul comunist nemijlocit sau prin intermediul organizațiilor sale de masă, a avut un puternic ecou în rîndurile societății românești: sub influența ei au activat asociația „Amicii U.R.S.S.“ (1934) și Societatea pentru întreținerea raporturilor culturale dintre România și Uniunea Sovietică (1935—1937), care cuprindeau personalități remarcabile ale vieții sociale și obștești. Se crease un curent larg de opinie pentru promovarea relațiilor de prietenie și de bună vecinătate cu Uniunea Sovietică, pentru participarea României la acțiunile comune pe plan internațional, pentru securitatea europeană.

Ca rezultat al analizei profunde a realității vieții social-politice românești, Partidul Comunist Român a apreciat că poziția față de fascism indică dacă o grupare politică se încadrează în evoluția spre progres a societății sau, dimpotrivă, se alătură celor care caută să readucă societatea înapoi la barbarie. Pornind de la aceste considerente, Partidul Comunist Român s-a orientat spre apropierea de unele grupări politice chiar burgheze și spre atragerea unor personalități marcante ale științei și culturii românești, criteriul principal fiind atitudinea lor față de fascism.

Discuțiile îndelungate purtate în jurul unor propuneri reciproce ale P.C.R. și P.S.D. s-au soldat cu încheierea în octombrie 1934 a unui protocol de front unic între delegații organelor de conducere ale celor două partide, alcătuindu-se și un comitet al Frontului unic. Deși viața acestuia a fost de scurtă durată, fiind dizolvat de autorități după o lună de zile, iar protocolul nu a mai fost pus în aplicare, existența lor oglindea dorința de unitate a membrilor ambelor partide și a constituit un moment însemnat în cadrul luptei spre unitatea mișcării muncitorești.

Pe linia unirii forțelor democratice și antifasciste, organizațiile de masă ale partidului comunist au realizat cîteva înțelegeri, cum au fost acelea dintre Frontul plugarilor și Uniunea oamenilor muncii maghiari (Madosz) din septembrie 1935, dintre Blocul democratic și Partidul socialist-Popovici de la București (noiembrie același an), iar pe baza acestora a acordului de colaborare încheiat la Tebea (Hunedoara) în decembrie 1935 între cele patru organizații politice.

În cadrul lucrărilor plenarei lărgite a C.C. al P.C.R. din august 1936 au fost preconizate măsuri de ordin economic, politic, social și militar pentru „întărirea capacității de apărare a țării și a armatei române“ și un vast program de organizare a rezistenței poporului român împotriva unui eventual atac din partea fascismului german. Atrăgînd atenția că „Româ-

²⁶ Documente din istoria P.C.R. 1923—1928, București, Editura pentru literatură politică, 1953, p. 610.

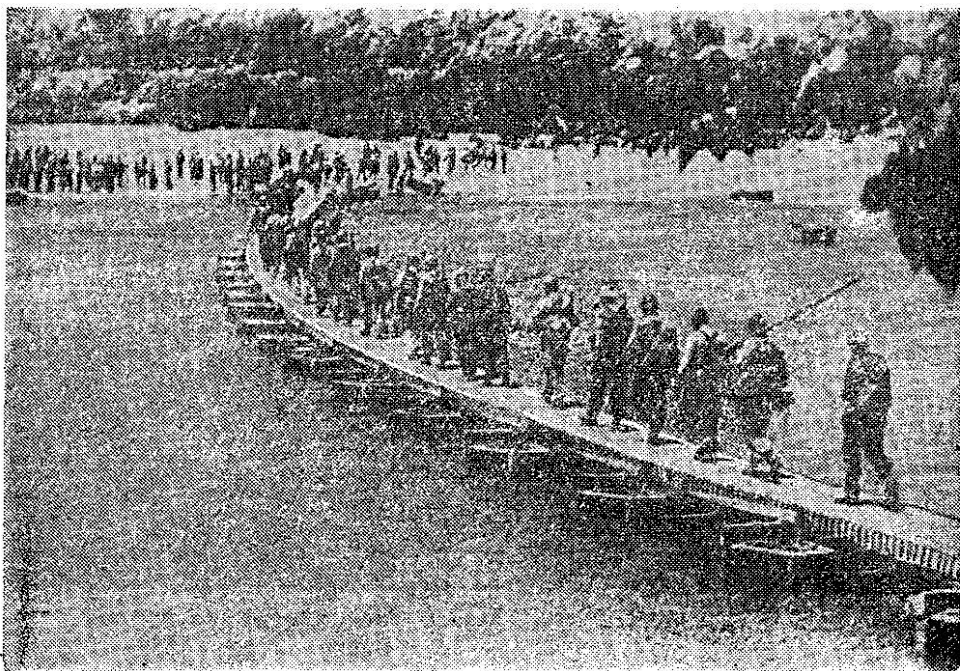

Manifestație de masă antifascistă la București în 1936

nia poate deveni numai obiect de reîmpărțire nouă, imperialistă a Europei, iar nu subiect“, rezoluția plenarei C.C. al P.C.R. preciza că triumful imperialismului german va însemna începutul înrobirii poporului român de către fascism și al „dezmembrării României în folosul țărilor vecine“. Și cu acest prilej s-a subliniat că, în cazul în care Germania hitleristă împreună cu Ungaria horthistă vor ataca România, „comuniștii vor considera necesară apărarea fiecărei palme de pământ a țării noastre“, că vor intra în „primele rinduri ale luptătorilor pentru respingerea agresiunii fasciste“²⁷.

În revista săptămînală *Rundschau*, care apărea la Basel (Elveția), conducerea P.C.R. preciza poziția sa cu privire la pericolul ce amenința țara noastră. „În momentul de față, cînd situația se caracterizează printr-o creștere a primejdiei de război, rolul României în menținerea păcii este de cea mai mare însemnătate. Primejdia de război amenință și România, deoarece revizionismul maghiar, stimulat de Hitler, periclitează independența României. Hitler și Horthy vor să transforme România în arsenalul unui viitor război. Fascismul din România militează întru totul pentru cauza lui Hitler... Partidul comunist este conștient de faptul că tendințele revizioniste ale Germaniei hitleriste și ale Ungariei horthiste primejduiesc însăși existența României... Pentru a-și păstra independența și granițele actuale, România trebuie să stabilească o alianță activă cu toate acele state care duc o adevărată politică de pace și care reprezintă o garanție pentru independența României. Singura politică externă posibilă pentru România constă în menținerea păcii pretutindeni și cu toate țările, împotriva tuturor agresorilor fasciști; organizarea co-

²⁷ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice (în continuare: A.I.S.I.S.P.), cota Ab. XX—3, inv. 956.

O imagine din timpul trecerii Ebrului de către trupele republicane spaniole

Bateria „Tudor Vladimirescu” din regimentul român de artilerie motorizat „Ana Pauker” în timpul războiului din Spania (1936—1939)

Compania română de pușcași „Grivița” din compunerea „brigăzilor internaționale” din Spania

lectivă a păcii indivizibile în cadrul unei Ligi a Națiunilor consolidată printr-o convenție de asistență mutuală, la care pot să participe toate țările”²⁸.

Cînd la 1 noiembrie 1936 Mussolini a făcut la Milano declarația provocatoare cu privire la „necesitatea” revizuirii granițelor țărilor dunărene, C.C. al P.C.R. a publicat un manifest în care își exprima încă o dată hotărîrea de a lupta contra oricărei revizuii a tratatelor de pace pe calea armelor. Totodată, partidul comunist considera orice „acțiune care duce la întărirea relațiilor dintre statele Micii Antante, Înțelegerii Balcanice cu Franța, U.R.S.S., la întărirea Ligii Națiunilor și a legăturilor cu toate țările pacifice ca acte pozitive în lupta pentru împiedicarea războiului pe care-l pregătește imperialismul fascist”²⁹.

Înfruntînd măsurile reacționare adoptate de guvernele burgheze și actele samavolnice, de multe ori sîngeroase, ale organelor represive, muncitorimea română a organizat, sub semnul unității, mari acțiuni și greve, care au ținut trează conștiința politică a maselor; acestea s-au ridicat împotriva crimelor monstruoase ale hitlerismului săvîrșite împotriva poporului german, contra actelor agresive ale fasciștilor în Austria, Ethiopia și Spania. O luminoasă pagină în istoria P.C.R., a luptei antifasciste a poporului român, a internaționalismului său militant o constituie mișcarea de sprijin și solidaritate cu Spania republicană. Circa 500 de comuniști și alți antifasciști români din țară și emigrație, constituiți în unități militare (Regimentul român de artilerie motorizat „Ana Pauker”, comandat de Valter Roman, Compania de pușcași „Grivița”, comandată de Mihai

²⁸ *Rundschau* nr. 28 din 18 iunie 1936, articolul „Căile politicii externe a României” Semnat: Virgil Georgescu.

²⁹ A.I.S.I.P., cota A. XX—22, inv. 947 (Manifestul Partidului Comunist din România și discursul lui Mussolini ținut la Milano pe ziua de 1 noiembrie).

Burcă, bateria „Tudor Vladimirescu“, comandată de Nicolae Cristea) și-au adus voluntar contribuția în cadrul brigăzilor internaționale la lupta pentru apărarea poporului spaniol de barbaria fascistă³⁰. Înfrângând piedicile și greutatea puse de forțele reacționare, voluntarii antifasciști români, susținuți de masele muncitoare, au dus, alături de solii altor popoare, dragostea, sprijinul și atașamentul poporului român la cauza dreaptă a poporului spaniol.

În Extremul Orient, în condiții specifice, se desfășura rezistența popoarelor chinez și coreean împotriva ocupanților japonezi; se dezvoltă lupta împotriva imperialismului englez, francez și olandez în India, Indochina, Indonezia ș.a.

Japonia ocupase întreaga parte nord-estică a Chinei și crease acolo un stat Manciuho, în frunte cu un împărat instalat în martie 1932.

Societatea Națiunilor refuzase să recunoască noul stat, pe care îl considera parte integrantă a Chinei. În martie 1933, Japonia s-a retras din Societatea Națiunilor.

China gomindanistă, preocupată mai mult de a înăbuși mișcarea revoluționară chineză decât de a se opune agresiunii nipone, a încheiat un acord cu Japonia, cu care a reluat relațiile diplomatice (31 mai 1933).

În ianuarie 1933, Comitetul Central al Partidului Comunist Chinez, repetînd apelul din aprilie 1932 al guvernului central din regiunile controlate de forțele revoluționare ale Chinei, s-a adresat Comitetului Central al Gomindanului cu propunerea de a înceta războiul civil și a stabili o alianță de luptă contra invadatorilor japonezi. Propunerea comuniștilor chinezi a fost respinsă de Gomindan, care a organizat o nouă campanie de mari proporții împotriva regiunilor aflate sub controlul comuniștilor. Înfrîngînd greutatea imense în timpul „marșului lung“ de regrupare a forțelor într-o bază revoluționară în partea nordică a Chinei, comuniștii chinezi au militat perseverent în anii 1935—1937 pentru realizarea Frontului național anti-japonez³¹. Agresiunea Japoniei militariste împotriva Chinei, începută la 7 iulie 1937, a silit cercurile conducătoare gomindaniste să-și revizuiască poziția; în condițiile unui larg avînt patriotic al maselor, noile propuneri ale P.C.C. au fost acceptate de Gomindan, constituindu-se în septembrie 1937 Frontul național unit. Deși conducerea Gomindanului a continuat să saboteze unitatea de luptă, să mențină formații militare speciale cu misiunea de a izola și lichida regiunile controlate de forțele revoluționare, politica fermă a Partidului Comunist Chinez a împiedicat pe Cian Kai-și să reînceapă acțiuni armate fățișe împotriva forțelor populare. În iulie 1938, Consiliul național politic de pe lîngă guvernul național, din care făceau parte Mao Tzedun și alți membri ai C.C. al P.C.C., a adoptat un program de măsuri pentru vitalizarea luptei anti-japoneze.

Activitatea forțelor antifasciste și antiimperialiste în fiecare țară a atras în luptă mase largi; s-a intensificat mișcarea antifascistă pe plan

³⁰ Vezi lucrarea *Voluntari români în Spania. 1936—1939*. Amintiri și documente, București, Editura politică, 1971.

³¹ Mao Tzedun. *Opere alese*, vol. 1, București, Editura pentru literatură politică, 1953, p. 275—281 și 501—502.

internațional. Mari demonstrații de protest au avut loc în aproape toate țările Europei, Americii și Asiei împotriva politicii de capitulare în fața agresorilor, de complicitate cu aceștia.

CONTRIBUȚIA MICII ÎNȚELEGERI ȘI A ÎNȚELEGERII BALCANICE LA CAUZA SECURITĂȚII EUROPENE

Ideea franceză a pactelor oriental și mediteranean a fost îmbrățișată de România, Cehoslovacia, Iugoslavia, Turcia, Grecia ș.a., care susțineau asigurarea securității colective și menținerii păcii pe baza Statutului Societății Națiunilor.

La 13—14 septembrie 1934, Consiliul permanent al Micii Înțelegeri a hotărât ca cele trei state să voteze pentru admiterea U.R.S.S. în Societatea Națiunilor; Consiliul s-a declarat pentru încheierea pactului oriental, pe care îl considera ca un mijloc de întărire a garanțiilor și pentru menținerea păcii. Totodată, România și Iugoslavia s-au declarat dispuse să intre în pactul mediteranean, alături de Franța și Italia.

La 18 septembrie 1934, Societatea Națiunilor a hotărât primirea Uniunii Sovietice în rîndurile forului internațional. Prezența statului sovietic în Societatea Națiunilor sporea posibilitatea acesteia de a se opune planurilor agresive. Desigur, aceasta era realizabil în cazul cînd și marile puteri occidentale ar fi urmat un asemenea curs.

În momentele cînd opoziția opiniei publice mondiale împotriva acțiunilor revizioniste începuse să se închege, cînd proiectul unui tratat franco-sovietic menit să stea la baza pactului oriental era pe cale să se concretizeze, fasciștii au trecut la terorism ca metodă politică în viața internațională. Prima lor victimă a fost I. G. Duca, prim-ministru al României, asasinat de Garda de fier în decembrie 1933, în gara Sinaia. A urmat, în iulie 1934, cancelarul Dollfuss al Austriei și apoi, în toamnă, regele Alexandru al Iugoslaviei și Louis Barthou, ministru de externe al Franței.

Paralel cu utilizarea terorismului împotriva politicii de securitate colectivă, hitleriștii au intensificat presiunea psihologică prin campania anticomunistă, paravan comod pentru a acoperi politica lor cu scadență mai îndepărtată de instaurare a hegemoniei nazi-fasciste în Europa.

Guvernanții Poloniei s-au apropiat de Germania, iar cercurile reacționare și conservatoare din Marea Britanie au orientat politica lor externă spre o politică conciliatoare față de agresiunile hitleriste. Toate acestea aveau să determine realizarea numai parțială a pactului oriental. Uniunea Sovietică, Franța, statele Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice au continuat totuși să depună eforturi în acest sens. Ziarul *Izvestiia* din 22 ianuarie 1935, referindu-se la declarațiile favorabile față de pactul oriental făcute unui corpondent al său de ministrul de externe al României, scria că „în aceste declarații și-a găsit expresia hotărîrea Uniunii Sovietice, Franței, Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice de a continua cu forțe unite lupta pentru consolidarea păcii în general și în special pentru consolidarea păcii în Europa răsăriteană prin punerea în practică a pactului oriental“.

Exprimînd atitudinea guvernului sovietic față de hotărîrea de la Londra, același ziar arăta la 6 februarie 1935 că Anglia consimte să apere numai Franța, dar nu este dispusă să-și asume aceleași răspunderi și în altă parte a Europei. Ziarul sublinia că diplomația sovietică, sprijinî-

du-se pe Mica Înțelegere și pe Înțelegerea Balcanică, va persevera în organizarea păcii, care — mai mult ca oricând — este indivizibilă.

În calitate de președinte al Micii Înțelegeri și al Înțelegerii Balcanice, N. Titulescu a făcut o călătorie (martie 1935) la Londra și la Paris pentru a protesta împotriva politicii conciliatoare a puterilor occidentale, care încurajau astfel Germania în acțiunile ei de reînviere a Wehrmachtului. Ziarul francez *Le Journal*, în articolul intitulat „Titulescu va face ca glasul Micii Înțelegeri să fie ascultat la Londra și la Paris”, scria în numărul din 28 martie 1935: „Mica Înțelegere are un subiect de preocupare directă; reînarmarea Germaniei pune problema reînarmării Austriei, Ungariei, Bulgariei. Mica Înțelegere nu va admite niciodată ca sub pretextul egalității să se compromită securitatea națiunilor direct vizate de acțiunea revizionistă”.

Reprezentanții țărilor Micii Înțelegeri au urmărit cu îngrijorare mersul lucrărilor Conferinței de la Stresa și au făcut presiuni pentru stăvilirii ei, folosindu-se de divergențele dintre Anglia, pe de o parte, și Franța și Italia, pe de altă parte, acestea din urmă nedorind în acel timp creșterea puterii Germaniei în Europa. În contact telefonic permanent cu delegația franceză, N. Titulescu a îndemnat-o insistent să reziste cu hotărâre cererilor stăruitoare ale reprezentanților Italiei de sporire a înarmărilor Ungariei, Bulgariei și Austriei.

În acțiunea de subordonare a sud-estului european și de izolare a Uniunii Sovietice, guvernele de la Berlin și Roma au urmărit subminarea Micii Înțelegeri, slăbirea coeziunii sale interne, câștigarea unor parteneri ai acesteia aflați în situații critice, folosind în acest sens mijloace economice și politice, speculând teama de comunism și dispoziția — din această cauză — a unor guverne, ca guvernul iugoslav Stoiadinovici³² și guvernul polonez, de a se apropia de statele fasciste. Pentru a atrage guvernele iugoslav și român în acțiunea de izolare a Cehoslovaciei și de destrămarea Micii Înțelegeri, în ultimele luni ale anului 1936 diplomația și presa nazistă și mussoliniană lăsau să se înțeleagă că revizionismul horthist s-ar referi numai la Cehoslovacia, că guvernul german ar fi dispus să garanteze frontiera României cu Ungaria dacă guvernul român ar renunța la alianțele pe care le avea³³.

Deși „pactul de prietenie veșnică” iugoslavo-bulgar încheiat la 24 ianuarie 1937 în afara Înțelegerii Balcanice produsese amară dezamăgire în rîndul celorlalți parteneri, totuși în scopul consolidării alianțelor central-sud-estice, România, Cehoslovacia, Turcia și Grecia au recunoscut pactul. Dar cînd la 15 martie același an, încălcîndu-și din nou obligațiile, Iugoslavia a încheiat un tratat de „amiciție eternă” cu Italia fascistă, contele Ciano, ministrul de externe italian, era îndreptățit să considere acest tratat ca o „lovitură de grație” dată Micii Înțelegeri³⁴.

Bogată în materii prime, exportatoare de petrol și de produse agricole, consumatoare de produse industriale, supranumită de hitleriști „poarta către Orient”, România constituia unul dintre obiectivele impor-

³² Comunicarea istoricului iugoslav dr. Franjo Tudman în culegerea italiană *Aspetti sociali ed economici della Resistenza in Europa*, Istituto Editoriale Cisalpino, Milano-Varese, 1967, p. 229—230; vezi și *Les Archives secrètes de la Wilhelmstrasse* (în continuare: A.S.W.), vol. II, livre 1, doc. 150, memorandumul semnat Clodius.

³³ A.M.A.E., fond „Relații româno-germane”, vol. 46, întrevăderea Göring, Gh. Brătianu, Ata Constantinescu, Berlin, 7 noiembrie 1936, p. 12.

³⁴ Arhiva Institutului de istorie „Nicolae Iorga” al Academiei R. S. România, textul lui Al. Cretzeanu, Ankara, 1945, p. 33.

tante în planurile agresive ale Germaniei. Naziștii au speculat sistematic anticomunismul și teama cercurilor politice reacționare românești de vecinătatea cu Uniunea Sovietică și situația precară a relațiilor economice externe ale României; ei au folosit întregul arsenal de mijloace, pînă la presiuni brutale, în scopul includerii ei în „spațiul vital german“.

Un rol însemnat în penetrația Germaniei în țara noastră l-a avut cunoscuta coloană a cincea. Devenită agentură a Germaniei naziste și susținută din punct de vedere moral și material de către aceasta, Garda de fier cerea în mod deschis legarea soartei României de a Germaniei. Totodată, cu sprijinul fățiș al guvernului de la Berlin, care considera că minoritatea germană din România trebuie să fie condusă din Germania, naziștii germani din România, grupați în organizația „Volksgemeinschaft“, avînd și concursul organizației fasciste Liga apărării național-creștine, înființată în 1923 și condusă de A. C. Cuza, cu care încheiaseră o înțelegere politică în 1932, desfășurau o propagandă asiduă pentru promovarea ideologiei naziste și a intereselor celui de-al III-lea Reich în România.

Reacția maselor populare și a grupărilor democratice, patriotice și antifasciste s-a reflectat atunci și în activitatea unor oameni politici realiști din rîndul burgheziei, care au căutat să orienteze guvernul spre o politică externă de adîncire a colaborării cu statele vecine și de întărire a securității țării. Pe această linie s-a afirmat cu strălucire activitatea clarvăzătoare a lui Nicolae Titulescu, adversar neîmpăcat al fascismului și al politicii de revizuire a tratatelor de pace. Explicînd ce pericol grav reprezenta pentru România politica de revizuire a tratatelor de pace și atitudinea concesivă a marilor puteri occidentale față de guvernele care promovau această politică, Titulescu spunea cu demnitate: „Revizuirea nu este pentru România numai amputarea moșiei strămoșești. Revizuirea este amputarea atribuțiunilor istorice ale neamului nostru tocmai în clipa în care el și-a desăvîrșit unitatea.

Din nedreptățile istorice suferite de poporul nostru, unii, care au fost feriți de ele, voiesc să deducă privilegiile pentru țara lor. Noi nu revendicăm ranguri aristocratice în viața internațională; în schimb, nu vom renunța niciodată la egalitatea cu ceilalți, așa de greu cîștigată“³⁵.

P.C.R. a luat poziție fermă față de politica guvernelor fasciste germane și ungar de revizuire a frontierelor, politică ce amenința suveranitatea și integritatea țării. El sprijinea eforturile acelor oameni politici români care se pronunțau împotriva acestui pericol. În ziarul partidului *Gazeta românească*, care apărea la Paris, într-un articol intitulat „Complicii revizionistilor“ se spunea: „Ni se pare chibzuită deci politica d-lui Titulescu, care pune securitatea țării la adăpostul Societății Națiunilor, pentru întărirea căreia se întîlnesc eforturile tuturor statelor dornice de pace. Ne bucurăm că glasuri atît de autorizate ca cele ale d-lor Grigore Filipescu și N. Iorga s-au ridicat pentru a sprijini această politică“³⁶.

Referindu-se la țelurile politicii externe a României urmărite cu tenacitate de N. Titulescu, revista *Balkan-Korrespondenz* din 25 iulie 1936 scria: „Titulescu, care de mult timp s-a pus în slujba politicii de pace și care apără această politică în cadrul Ligii Națiunilor, e susținut de masele largi populare, care în lăuntrul țării luptă pentru democrație, pentru drepturile poporului, pentru pace... Stringerea tuturor forțelor democratice și antifasciste ale țării într-un puternic front popular pentru

³⁵ N. Titulescu, *România și revizuirea tratatelor*, București, 1934, p. 77.

³⁶ *Gazeta românească* din 17 decembrie 1935, articolul „Complicii revizionistilor“ de Valer Ardeleanu.

N. Titulescu, ministru
de externe al Româ-
niei în perioada 1932-
1936.

libertate, pîine și pace constituie singura cheazășie a atingerii acestui scop“.

În același timp, diplomația românească a întreprins o serie de acțiuni pe plan regional în scopul întăririi alianțelor în sud-estul Europei. La Conferința șefilor guvernelor Micii Înțelegeri de la București din aprilie 1934 s-a hotărît ca, „în vederea îmbunătățirii relațiilor româno-sovietice și garanțiilor prevăzute în Înțelegerea Balcanică“, să se treacă la efectuarea unor reduceri a contingentelor României la granița cu Uniunea Sovietică și ale Iugoslaviei la granița cu Bulgaria, contingente care urmau să fie folosite pentru apărarea contra unei agresiuni din partea Ungariei și a aliaților ei prezumtivi³⁷. Conform acestei hotărîri. Marele stat-

³⁷ D.G.F.P., seria C, vol. II, doc. 69.

major al armatei române a redus la jumătate numărul diviziilor de la frontiera de est ³⁸.

În scurt timp, România a stabilit relații diplomatice cu Uniunea Sovietică; la 9 iunie 1934 a avut loc la Geneva schimbul de instrumente diplomatice pentru recunoașterea U.R.S.S. de către România și Cehoslovacia.

Considerind că gruparea statelor conduse de cercurile fasciste revizioniste, în frunte cu Germania, prezenta pericolul principal pentru România, ținând seama de dorința opiniei publice democratice de îmbunătățire a relațiilor cu Uniunea Sovietică și de rezolvare a unor diferende ce împiedicaseră aceasta ³⁹, sub influența faptului că se încheiaseră tratatele de asistență mutuală franco-sovietic și sovieto-cehoslovac, în iulie 1935 guvernul român a adoptat hotărîrea de a înputernici pe ministrul de externe să facă demersuri în scopul încheierii unui tratat de asistență mutuală româno-sovietic ⁴⁰.

Politica externă a guvernului s-a oglindit și în concepția planurilor Marelui stat-major al armatei române, care aprecia la sfîrșitul anului 1935 că, „mulțumită eforturilor depuse de conducerea politicii noastre externe...”, într-un conflict european Rusia poate interveni alături de Franța și de Cehoslovacia, încît putem conta pe atitudinea binevoitoare a Rusiei față de noi ⁴¹.

Problemei etiopiene guvernul român i-a acordat o mare atenție. Ministrul afacerilor externe a susținut cu energie și cu căldură cauza poporului etiopian, căzut victimă fascismului, ca și adoptarea sancțiunilor față de agresor. Deși sancțiunile urmau să fie aplicate începînd din noiembrie, guvernul român a hotărît introducerea lor de la 21 octombrie 1935 ⁴².

În același an, 1935, România, împreună cu celelalte state din Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică, a aderat la pactul de neagresiune și conciliere de la Rio de Janeiro. În august 1936 a aderat la Comitetul internațional de neintervenție în războiul din Spania, continuînd însă să întrețină relații economice și diplomatice cu Spania republicană. În legătură cu aceasta, guvernul român preciza că aderarea sa „la declarațiunea

³⁸ Arhiva Ministerului Apărării Naționale (în continuare: A.M.A.N.), mapa 69, fila 499.

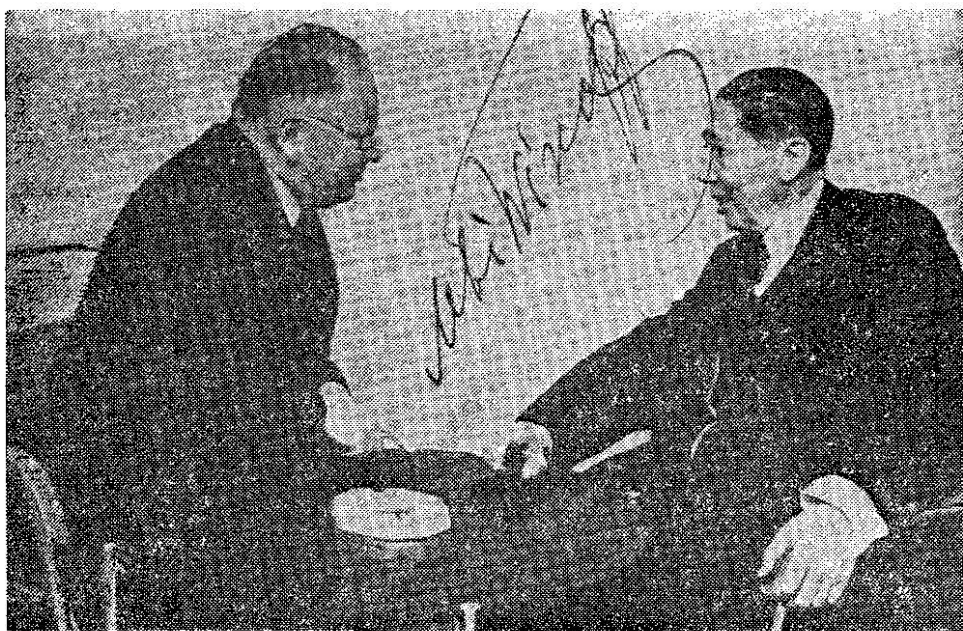
³⁹ Tratatul româno-sovietic cu posibilități de succes în sensul celor de mai sus au avut loc în 1920 la Copenhaga și în 1921 la Varșovia; dar, așa cum apreciază un document de analiză retrospectivă din 1937 al Ministerului Afacerilor Străine român, guvernele de atunci „n-au înțeles a duce acele tratative la bun sfîrșit, pe de o parte din cauza intervenției guvernului francez, pe de altă parte din cauza impresiunii că regimul sovietic era precar...”, în sfîrșit și din teamă că reluarea relațiilor cu Sovietele va intensifica primejdia comunistă internă” (Arhiva Comitetului Central al Partidului Comunist Român — în continuare: A.C.C.P.C.R. — Colecția nr. 103, Unitatea de păstrare nr. 16, fila 94).

⁴⁰ A.C.C.P.C.R., fond. 103, dosar 8 083, memoriul lui N. Titulescu către regele Carol al II-lea, fila 53.

Concomitent, cercurile guvernante românești preconizau tratative și cu Germania, al căror scop a fost definit de N. Titulescu în 1935, spunînd: „Dacă eventual am încheia un pact de asistență mutuală cu Sovietele, sîntem dispuși să încheiem unul identic și cu Germania, cu condiția ca și ea, la rîndul ei, să ne garanteze integritatea teritorială a noastră și a țărilor aliate nouă” (A.M.A.E., fond 71, Germania, 1933—1935, fila 238, telegrama lui N. Titulescu din 27 iulie 1935 către Legația română din Berlin).

⁴¹ A.M.A.N., mapa 18, fila 5.

⁴² Decretele nr. 2 342 și 2 343 din 19 octombrie 1935, publicate în „Monitorul Oficial” nr. 241 din 21 octombrie 1935, partea I.

N. Titulescu și M. Litvinov în 1936. Fotografia poartă semnătura autografă a ministrului de externe sovietic.

de neimixtiune în afacerile spaniole este dată de împrejurări excepționale, că ea constituie un caz particular care nu poate crea un precedent și că nu implică pentru guvernul român obligațiunea de a recunoaște principiul că un guvern legal nu poate obține, la cererea lui, un ajutor de la alt guvern împotriva rebeliunii⁴³.

Încordarea situației internaționale în 1936 provocată de actele agresive ale Germaniei și Italiei, faptul că Ungaria lua măsuri pe linia creșterii potențialului ei militar au sporit îngrijorarea cercurilor politice și militare guvernamentale românești, care apreciau că aceste fapte aveau „pentru situația militară din Europa centrală și de răsărit o importanță covârșitoare”, că au „readus pe primul plan posibilitatea unui conflict în Europa centrală”⁴⁴.

Urmărind să se asigure contra pericolului revizionist fascist, la 14 iulie 1936 guvernul român a reinnoit mandatul lui Titulescu pentru încheierea unui pact de asistență mutuală cu U.R.S.S. Cu acest prilej el reafirma voința de a consolida „pactul de alianță unică între Franța și Mica Înțelegere contra oricărui agresor ar fi”; rezoluția adoptată de Consiliul de Miniștri cu acest prilej stabilea măsurile necesare „unei opere de destindere cu Sovietele”, îndeosebi prin „încetarea atacurilor în presă contra U.R.S.S. și combaterea numai a comunismului intern”. Dezvoltând această idee, rezoluția arăta: „Sintem inamicii comunismului intern..., dar pe tărîmul politicii externe sintem pentru o înțelegere cu U.R.S.S., aliatul aliaților noștri: Franța, Cehoslovacia și Turcia, înțelegere care singură poate da acestor alianțe valoarea lor efectivă, noi ne-

⁴³ A.M.A.E., fond. Spania, dosarul special 1920—1944, Declarația guvernului român din 11 august 1936 și telegrama lui N. Titulescu nr. 307 din 18 august 1936.

⁴⁴ A.M.A.N., mapa 18, fila 12 și mapa 51, fila 411.

putînd fi în același timp și aliatul Franței, și inamicul Rusiei, aliata ei⁴⁵. Dată fiind poziția rezervată a guvernului sovietic în această problemă, din cauza atitudinii ostile apropierei de U.R.S.S. a unor politicieni reacționari, precum și din cauza publicării unor articole cu caracter șovin și antisovietic în periodice profasciste, rezoluția prevedea publicarea unor articole favorabile Uniunii Sovietice, precum și alte măsuri menite să contribuie la o apropiere între cele două state vecine.

Pe baza rezoluției Consiliului de Miniștri, pe care N. Titulescu a prezentat-o lui M. Litvinov, cei doi miniștri de externe au căzut de acord, în urma tratatelor purtate la Montreux (Elveția), asupra principiilor cu privire la tratatul de asistență mutuală, consemnîndu-le într-un protocol în patru puncte, la 21 iulie 1936⁴⁶.

După începerea negocierilor în vederea încheierii tratatului de asistență mutuală româno-sovietic, cercurile cele mai reacționare, progermane și fasciste românești, reprezentate de A. C. Cuza, O. Goga, M. Maiorescu, Al. Vaida-Voevod, Gh. Brătianu ș.a., potrivnice relațiilor de bună vecinătate cu Uniunea Sovietică, au dezlănțuit — în cor cu organizațiile fasciste alăturate de naștiști și cu alte cercuri reacționare de peste hotare — o violentă campanie împotriva politicii externe românești, cerînd demiterea lui Titulescu, exponentul principal al acestei politici.

Chiar cercurile politice legate de Franța și de Anglia, temîndu-se de o apropiere mai pronunțată de Uniunea Sovietică, reproșau lui N. Titulescu că s-ar fi îndepărtat de la „linia politicii tradiționale”⁴⁷. Cercurile guvernante engleze erau nemulțumite de faptul că Titulescu sprijinise poziția guvernului francez în problema strîmtorilor la Conferința de la Montreux (11 iulie 1936), apărînd clauzele convenției franco-române și interesele Turciei, implicit interesele sovietice, cu privire la regimul strîmtorilor Mării Negre⁴⁸.

În contact și acord cu oficialitățile de primă mărime naziste, diplomația poloneză a avut partea sa, ce nu poate fi subestimată, la campania împotriva ministrului român al afacerilor externe.

În aceste împrejurări, regele Carol al II-lea și Gh. Tătărescu, nemulțumiți la rîndul lor de faptul că N. Titulescu mergea în politica pe care o ducea mai departe decît voiau ei, l-au înlăturat la 29 august 1936, din guvern.

Odată cu aceasta, tratativele cu guvernul Uniunii Sovietice privind încheierea tratatului de asistență mutuală au fost întrerupte; a început să slăbească influența grupărilor și a personalităților politice românești ad-

⁴⁵ A.I.S.I.S.P., fond. 3, dosar 355, rezoluția Consiliului de Miniștri din 14 iulie 1934.

⁴⁶ Protocolul prevedea că cele două părți își vor acorda ajutor reciproc în vederea respingerii oricărei agresiuni, fiecare dintre contractanți obligîndu-se să-și trimită trupele peste frontiera româno-sovietică și să le retragă pe teritoriile proprii la cererea guvernului cărui i se acordă ajutorul. Trei dintre cele patru puncte ale protocolului au fost parafate de cei doi miniștri de externe, cu excepția punctului 2, prin care Titulescu — autorul proiectului — condiționa intrarea în acțiune a tratatului de aplicarea celui franco-sovietic. Problema urma să fie reglementată de cele două guverne odată cu discutarea textului definitiv al tratatului (A.I.S.I.S.P., fond. 3, dosar 355, protocolul în limba franceză (fotocopie), semnat de Titulescu și Litvinov).

⁴⁷ Arhiva istorică centrală, dosar 67/1936.

⁴⁸ A.M.A.E., fond. 71, dosar 3; vezi și Paul Gogeanu, *Strîmtorile Mării Negre de-a lungul istoriei*, București, Editura politică, 1966, p. 142—143, 152—154, 164 și 175—181.

versare declarate ale blocului statelor fasciste și care susțineau politica securității colective și a alianței cu Franța și cu Uniunea Sovietică. Îndepărtarea lui Titulescu avea să ducă, de asemenea, la slăbirea și mai accentuată a coeziunii interne a Micii Înțelegeri.

Succesorul lui Titulescu la Departamentul Afacerilor Externe, Victor Antonescu, s-a dovedit nepotrivit pentru fotoliul pe care îl ocupa ; dar el reprezenta tocmai ceea ce dorea Carol : omul lipsit de personalitate, un instrument docil în mâinile sale.

Pornind pe calea dezangajării de politica securității colective europene, pe care o abandonaseră în primul rînd marile puteri occidentale, politica externă oficială românească începea să capete un caracter tot mai contradictoriu.

Carol și alți exponenți politici burghezi sperau că prin anumite concesii față de statele fasciste agresive vor putea să-și creeze premise care să permită o poziție de neutralitate în complexitatea antagonismelor dintre marile puteri. În noiembrie 1936 România a semnat convenții militare cu Iugoslavia, Turcia și Grecia de apărare în comun a frontierelor lor. În 1937, concomitent cu ratificarea acestor convenții, a fost adoptat și un protocol, în cadrul ultimei consfătuiri a reprezentanților statelor-majore ale țărilor Micii Înțelegeri, prin care se stabilea strategia comună în cazul unui conflict generalizat în 1938⁴⁹. La 20 martie 1937 guvernul român a răspuns întrebărilor puse încă de la 4 decembrie 1936 de guvernul german în legătură cu lărgirea relațiilor româno-germane, arătînd că baza acestor relații o constituiau pentru România consecvența și loialitatea sa față de alianțele încheiate anterior, apartenența la Societatea Națiunilor. El făgăduia totodată că nu va participa la nici o convenție care să poată fi interpretată ca fiind potrivnică Germaniei, care, la rîndul ei, trebuia să garanteze intangibilitatea frontierelor României. Guvernul român afirma totodată că, pe baza Statutului Societății Națiunilor, care obliga pe membrii ei să permită trecerea trupelor străine pe teritoriul lor pentru apărarea țării supuse agresiunii, va rămîne credincios acestui principiu în cazul atacării Cehoslovaciei, încă de pe atunci amenințată de Germania.

Continuînd să asigure Cehoslovacia și Franța de loialitatea sa și să desfășoare lucrările pentru „construirea căii ferate Bucovina-Transilvania, pe care... trupele sovietice puteau veni prin nordul României în Cehoslovacia“, în septembrie 1937 guvernul român depunea eforturi la Geneva, în cadrul sesiunii Consiliului permanent al Micii Înțelegeri, pentru crearea unor relații bune cu Ungaria și atragerea ei în sfera Micii Înțelegeri ; în aceeași lună el a semnat convenția de la Nyon (Elveția), care, datorită măsurilor colective adoptate, a lichidat în bună parte acțiunile piraterești în Marea Mediterană ale submarinelor statelor fasciste ce blocau Spania republicană. În același timp însă, guvernul Tătărescu „se ținea departe de U.R.S.S. și se temea ca nu cumva să provoace nemulțumirea Berlinului“⁵⁰, lua măsuri împotriva organizațiilor antifasciste interne, care desfășurau o susținută campanie de sprijinire a Spaniei republicane și sista discuțiile pentru vinderea către aceasta a unor armamente. Pe de altă parte, oficialitățile române dădeau asigurări reprezentanților Franței că pot conta pe armata română și pe po-

⁴⁹ A.M.A.N., fond. Mica Înțelegere, dosar 29.

⁵⁰ H. Seton Watson. *Eastern Europa between the Wars 1918—1945*, Londra, 1946, p. 391.

sibilitatea trecerii trupelor sovietice prin nordul țării înspre Cehoslovacia ⁵¹.

În aceste împrejurări, guvernul celui de-al III-lea Reich și-a intensificat presiunile asupra României.

Neavînd o monedă forte, lipsită de fonduri valutare și neputînd să-și plaseze mărfurile pe alte piețe deținute de concurenții occidentali, Germania presa acolo unde factori obiectivi și subiectivi îi permiteau. Cum în 1934 balanța comercială a României cu principalele țări aliatale (Anglia, Franța, Cehoslovacia) se menținea deficitară, sub impulsul deținătorilor și exportatorilor de cereale, animale și petrol, care cu greu mai puteau găsi debușee pe piețele occidentale, au fost încheiate cu Germania acorduri comerciale care au facilitat exportul produselor menționate pe piața acesteia și importul de produse germane în România.

Relațiile comerciale româno-germane, aflate mult sub nivelul celor cu țările occidentale și ale partenerilor săi din Mica Înțelegere, au fost tulburate de numeroase fricțiuni și contradicții, care își găsesc explicația în pretențiile germane de a impune realizarea schimbului prin compensații în cea mai mare parte neechivalente și îndepărtarea de alianțele franco-engleze, lunecarea României în orbita intereselor Germaniei hitleriste ⁵². Aceste pretenții s-au vădit îndeosebi după instaurarea dictaturii regale și restrîngerea drepturilor și a libertăților democratice ⁵³. Ecoul politicii conciliatoare anglo-franceze în cercurile guvernante românești, fisurile ce se iviseră în cadrul Micii Înțelegeri stîrneau totuși reprezentantului german la București accente optimiste în privința posibilităților de dezvoltare a relațiilor economice româno-germane și la implicațiile politice ale acestora ⁵⁴.

⁵¹ M. G. Gamelin. *La prologue du drame*, Paris, 1946, p. 279.

⁵² A.M.A.E., dosar 2, G. 14, vol. IV, telegramele Legației române la Berlin nr. 1 329 din 23 aprilie 1933 și nr. 2 264/PR. 2 din 14 iulie 1933.

⁵³ C. Argetoianu. *Memorii*, manuscris aflat la A.I.S.I.S.P., filele 3 085—3 086; vezi și Archiv des Institutes für Zeitgeschichte, München, doc. 007—P.S., raportul lui A. Rosenberg, „Scurtă dare de seamă...”, p. 17, în care se spune: „România nu mai avea la spate acoperirea din trecut. Sistemul de securitate francez fusese rupt și chiar numai în privința atitudinii iugoslaviei în sud-est nu mai putea fi refăcut, întrucît legăturile create de alte foruri germane slăbiseră în același timp coeziunea Micii Antante”.

⁵⁴ D.G.F.P., seria D., vol. V, raportul lui W. Fabricius către Ministerul de Externe german din 18 noiembrie 1937, p. 195 și 199—200.

Acordul de la München și reacțiile față de el

Pasul hotărîtor spre înfăptuirea politicii anexioniste a guvernului celui de-al III-lea Reich l-a constituit cîmpirea Austriei. Acest eveniment, împreună cu politica de „conciliere“ dusă de guvernele Chamberlain și Daladier, avea să influențeze și mai mult politica statelor est și sud-est europene, să ascute divergențele lor politice, să slăbească puterea de rezistență a aceloră dintre ele care continuau să se opună expansiunii germane, modificării statu-quo-ului teritorial postbelic.

„ANSCHLUSS“-UL ȘI CRIZA CEHOSLOVACĂ

În pofida marilor demonstrații ale maselor pentru apărarea independenței și suveranității Austriei, desfășurate în mai multe centre importante ale acestei țări, organizațiile naziste austriece, lăsate — după acordul austro-german din 11 iulie 1936 — să-și desfășoare liber activitatea dizolvantă, au trecut la acțiuni coordonate cu guvernul de la Berlin, care concentrase din primele luni ale anului 1938 forțe militare importante la frontiera germano-austriacă. Situația creată a determinat pe cancelarul Kurt Schuschnigg să dea glas nemulțumirii generale într-un discurs rostit la 24 februarie în Dieta federală, pronunțîndu-se pentru organizarea unui plebiscit sub lozincă „Pentru o Austrie liberă și independentă“, care să dea o bază solidă respingerii „Anschluss“-ului îndelung pregătit de naziști.

Temîndu-se de o astfel de perspectivă, guvernul german a întreprins o serie de presiuni asupra guvernului Schuschnigg pentru a-l face să renunțe la plebiscit; corolarul acestor presiuni l-a constituit acțiunea detașamentelor fasciste austriece de ocupare a punctelor strategice ale Vienei și începerea marșului unităților Wehrmachtului peste frontiera austro-germană. În seara zilei de 11 martie, cancelarul Schuschnigg a demisionat, iar președintele republicii, Wilhelm Miklas, care pînă atunci se opusese aducerii la putere a partidului nazist, l-a însărcinat pe național-socialistul Seyss Inquart cu formarea guvernului.

La 13 martie Hitler și-a făcut intrarea în Viena, în timp ce forțe armate totalizând circa 250 000 de militari germani, sprijiniți de 400 de tancuri și circa 600 de avioane, continuau să se instaleze în centrele vitale ale Austriei, transformată în provincia *Ostmark* a celui de-al III-lea Reich.

Cotropirea Austriei a obținut acordul lui Mussolini, în timp ce guvernele britanic și francez s-au limitat la proteste diplomatice, abținându-se fie și de la schițarea unui gest ferm; guvernul S.U.A. declara că nu intenționează să intervină în aceste evenimente. Numai guvernul sovietic a declarat, la 17 martie, că era gata să participe la măsuri colective pentru oprirea transformării agresiunii într-un nou război mondial, declaratie rămasă fără ecou în rîndul cercurilor guvernante occidentale.

Înfăptuirea „Anschluss“-ului reprezenta primul pas al Germaniei în marșul spre estul și sud-estul Europei. Fără a pierde timpul, care lucra în favoarea lui, cel de-al III-lea Reich a trecut la realizarea punctului următor înscris pe agenda agresiunilor sale.

„Anschluss“-ul adusese Wehrmachtul la frontierele vestice ale Cehoslovaciei, al cărui teritoriu prezenta o mare importanță economică și strategică prin puternica sa industrie și prin poziția dominantă în centrul Europei.

Atitudinea guvernului britanic față de soarta Cehoslovaciei a fost exprimată fără echivoc la 26 martie 1938 în Camera Comunelor de primul ministru Neville Chamberlain, care declara că Marea Britanie nu va acorda asistență Franței în cazul cînd, Cehoslovacia fiind atacată, guvernul francez s-ar hotărî să respecte tratatul franco-cehoslovac. Declarațiile șefului cabinetului britanic aveau să-și pună hotărîtor amprenta asupra deciziilor guvernului francez.

În aceste condiții, guvernul nazist a putut trece nestingherit la asaltul asupra Cehoslovaciei. Cînd la 20 aprilie 1938 Konrad Henlein, șeful Partidului național-socialist din regiunea sudetă, a cerut autonomia și dreptul acestei regiuni de a se administra în conformitate cu legislația Germaniei naziste, reprezentanții diplomați la Praga ai Angliei, Newton, și Franței, Lacroix, au sfătuit guvernul cehoslovac să satisfacă pretențiile lui Henlein. Slabele încercări de rezistență ale guvernului cehoslovac față de provocările hitleriste la frontiera cu Cehoslovacia și în regiunea sudetă au fost paralizate de guvernul englez, care a trimis la Praga pe lordul Runciman ca mediator între guvernul cehoslovac și conducătorii partidului nazist sudet. La 19 iulie 1938 ministrul Franței la Praga a comunicat lui Beneš că succesul național-socialiștilor din regiunea sudetă în alegerile comunale a produs o puternică impresie în străinătate. „Dacă s-ar ivi vreo breșă în cadrul negocierilor cu germanii din regiunea sudetă — spunea ministrul francez — care ar atrage după sine precipitarea unor consecințe serioase, Franța s-ar afla într-o situație foarte neplăcută“. El atrăgea atenția că, în cazul în care se vor produce în interior tulburări din cauza guvernului cehoslovac, Franța nu va putea proteja Cehoslovacia în fața unor complicații internaționale¹.

În timpul sesiunii Societății Națiunilor de la Geneva (septembrie 1938), reprezentantul guvernului britanic a repetat declarația din martie

¹ *Documents on British Foreign Policy* (în continuare: *D.B.F.P.*), vol. II, 1938, H.M.S.O., Londra 1949, doc. 538, comunicarea d-lui Newton către viconte Halifax.

a lui Chamberlain că Marea Britanie nu va ajuta Franța dacă ea va pune în aplicare pactul franco-ceslovac².

În consecință, la 19 septembrie, guvernele englez și francez prezentau guvernului cehoslovac propuneri privind cedarea regiunii sudete Germaniei hitleriste sub supravegherea unei comisii internaționale, promițând garanții pentru restul teritoriului cehoslovac. La protestul guvernului cehoslovac, care arăta că singurul în măsură să ia hotărâri în această privință era parlamentul țării și atrăgea atenția asupra consecințelor cedării nu numai pentru Cehoslovacia, ci în general pentru situația internațională, guvernul britanic răspundea la 21 septembrie că, în cazul neacceptării propunerilor anglo-franceze, își declină orice răspundere și că Germania era hotărâtă să rezolve prin forța armelor pretențiile ei.

În situația dată, guvernul cehoslovac a pășit, la rîndul său, pe calea capitulării, acceptînd propunerile anglo-franceze³.

Uniunea Sovietică recomandase în repetate rînduri guvernului cehoslovac să nu accepte nici un compromis; dar în împrejurările create, comisarul pentru afacerile externe, Litvinov, declara la Geneva într-un discurs în plenul Societății Națiunilor că dacă U.R.S.S. considera problema sudetă drept o chestiune internă a Cehoslovaciei, înțelegînd să se abțină de la orice imixtiune în tratativele cehoslovaco-germane, în cazul cînd Germania avea să săvîrșească un atac armat asupra Cehoslovaciei, U.R.S.S. va da ajutor militar aliatei sale în conformitate cu pactele existente, adică în cazul în care și Franța își va respecta obligațiile⁴.

Deși guvernul cehoslovac acceptase în principiu propunerile anglo-franceze, vizita lui Chamberlain la Hitler în zilele de 22—23 septembrie determină pe nazisti să-și sporească pretențiile, cerînd ocuparea militară imediată a regiunii sudete; guvernele ungar și polon s-au asociat, revendicînd și ele teritorii din Cehoslovacia⁵. Noul guvern cehoslovac de concentrare națională respinse de astă dată pretențiile naziste.

În acest climat, guvernele englez și francez au cedat din nou șantajului nazist și au consimțit să se întîlnească cît mai repede cu reprezentanții germani și italieni pentru aplanarea crizei prin sacrificarea Cehoslovaciei, neținînd seama de protestele opiniei progresiste și democratice europene. La 30 septembrie, fără consultarea guvernului cehoslovac, Adolf Hitler, Benito Mussolini, Neville Chamberlain și Edouard Daladier au semnat la München acordul prin care impuneau Cehoslovaciei să cedeze Germaniei regiunea sudetă⁶.

În urma ultimatumului guvernului polonez din aceeași zi de a ceda orașul Teschen în 24 de ore, iar în 10 zile zona cu același nume și Friedstadt, guvernul cehoslovac a admis (la 1 octombrie) și această cedare, începînd din ziua de 2 octombrie⁷. La 3 noiembrie 1938, prin primul dictat de la Viena al lui Ribbentrop și Ciano, Ungaria horthistă răpea Cehoslovaciei un teritoriu de 12 000 km², cu o populație de circa 1 000 000 de locuitori.

² A.M.A.E., fond. Mica Înțelegere, dosar 4, telegrama nr. 22 din 14 septembrie 1938, semnată Comnen.

³ *Documente și materiale din ajunul celui de-al doilea război mondial*, vol. I, doc. 22, 25 și 27.

⁴ *Pravda* din 22 septembrie 1938.

⁵ D.B.F.P., vol. II, doc. 23 și 27.

⁶ *Documente și materiale din ajunul celui de-al doilea război mondial*, vol. I, doc. 34 și 35.

⁷ A.S.W., vol. V, livre I, doc. 47 și 49.

Politica conciliatoare practică de guvernele Marii Britanii și Franței față de pretențiile Germaniei naziste în est a culminat la 30 septembrie 1938, când Chamberlain, Hitler, Daladier și Mussolini au semnat acordurile de la Munchen

Folosindu-se de atitudinea capitulară și de sprijinul cercurilor celor mai reacționare și mai conservatoare engleze, americane și franceze, Germania nazistă își realizase parte din planurile sale expansioniste, având deschis drumul către estul continentului. Lordul Halifax justifica poziția falimentară adoptată la Munchen, arătând că expansiunea Germaniei în Europa centrală și răsăriteană era „normală și naturală”, Franța și Anglia trebuind să se opună expansiunii germane „numai în apus și în direcția coloniilor”⁸.

Munchenul încheiase o etapă în viața politică internațională și deschisese alta, impunând tuturor statelor reexaminarea rezultatelor politicii anterioare, reevaluarea raportului de forțe creat, descifrarea perspectivelor, adoptarea unor decizii noi, fiecare urmărind rezolvarea problemelor în concordanță cu propriile interese.

Sistemul de alianțe înjghebat în centrul și estul Europei împotriva tendințelor revizioniste, revanșarde fusese dezagregat. Italia se legase strâns de Germania. Ungaria seceda fidel politica germană. Polonia, victima următoare a agresiunii naziste, gravita în jurul Germaniei și contribuise la dezmembrarea Cehoslovaciei. La nici o lună însă după Munchen, la 24 octombrie 1938, în cadrul unei convorbiri între Ribbentrop și Lipski, ministrul Poloniei la Berlin, guvernul german își expuse revendicările: restituirea Danzigului, un coridor — linii de comunicație ale Germaniei cu Prusia Orientală, cu drept de exteritorialitate — și aderarea Poloniei la pactul anticomintern. Drama Cehoslovaciei nu se încheiase încă și națiștii puneau în scenă tragedia ce avea să vină. Eliminarea potențialului militar al Cehoslovaciei și perspectiva încadrării iminente a industriei

⁸ D.B.F.P., vol. III, doc. 285.

grele cehe în sfera pregătirilor de război germane dăduseră naziștilor noi mijloace pentru a-și statornici hegemonia în sud-estul Europei și a ocupa Danzigul cu forța armelor.

În Extremul orient, Japonia își continua agresiunea armată împotriva Chinei, pregătindu-se cu febrilitate pentru a cوتropi noi teritorii și a înrobi popoarele din sud-estul Asiei.

Vorbind despre politica de securitate colectivă dusă de Uniunea Sovietică, I. V. Stalin declara de la tribuna Congresului al XVIII-lea al P.C. (b) din Rusia : „1. Noi sîntem pentru pace și pentru întărirea legăturilor comerciale cu toate țările ; stăm și vom sta pe această poziție în măsura în care aceste țări vor păstra aceleași relații cu Uniunea Sovietică, în măsura în care ele nu vor încerca să încalce interesele țării noastre... 2. Noi sîntem pentru relații pașnice, strînse, de bună vecinătate cu toate țările vecine care au graniță comună cu U.R.S.S., stăm și vom sta pe această poziție în măsura în care aceste țări... nu vor încerca să încalce, direct sau indirect, interesele integrității și inviolabilității granițelor statului sovietic. 3. Noi sîntem pentru sprijinirea popoarelor care au devenit victime ale unei agresiuni și care luptă pentru independența patriei lor...”⁹

În partea finală a capitolului despre politica externă, Stalin spunea că printre sarcinile în domeniul politicii externe era și aceea „de a fi prudent și a nu îngădui ca provocatorii de război, obișnuiți să scoată castanele din foc cu mîinile altora, să atragă țara noastră în conflicte“.

Münchenul declanșase, totodată, o reacție în lanț în rîndul pretendenților la expansiuni teritoriale în centrul și sud-estul Europei. Dar în corul statelor revizioniste se auzeau voci distonante : Germania considerase ocuparea teritoriilor populate de sudeți doar un început al înfăptuirii planului global împotriva Cehoslovaciei și pusese chestiunea Danzigului¹⁰ ; Ungaria urzea planuri asupra Slovaciei și Ruteniei, stimulată fiind și de cuceririle influente din Polonia, care aspirau la o frontieră comună cu Ungaria, țel urmărit, la un moment dat, și de Italia, în speranța de a constitui triumphiul Roma—Budapesta—Varșovia prin intermediul căruia să-și asigure preponderența față de Germania în sud-estul continentului.

În a doua jumătate a lunii noiembrie, guvernul horthist a pășit pe calea organizării unui act de forță, dînd dispoziții pentru efectuarea pregătirilor necesare în vederea ocupării Ucrainei subcarpatice și dislocînd la frontiera cehoslovaco-română forțe militare¹¹. La 20 noiembrie, guvernul ungar a informat Berlinul despre această acțiune, arătînd că are acordul guvernului de la Roma. Primind comunicarea cu vădită iritare, Ribbentrop a exprimat la 21 noiembrie ministrului Ungariei la Berlin, Sztójay, nemulțumirea guvernului german pentru inițiativa adoptată fără o consultare prealabilă¹². Intervenția energică la Roma a guvernului nazist a pus capăt acestei acțiuni. Guvernul german a preluat chestiunea pe cont propriu, folosind-o în scopul de a determina guvernul ungar să adere la pactul anticomintern, iar pe de altă parte de a torpila deciziile ultimei sesiuni de la Bled a Micii Înțelegeri (august 1938), cu privire la recu-

⁹ I. V. Stalin. *Problemele leninismului*, București, E.S.P.L.P., 1952, ed. a III-a, p. 588—589.

¹⁰ A.S.W., vol. V, livre 1, doc. 75, nota consilierului de legație Hewel din secretariatul particular al Ministerului de Externe.

¹¹ A.M.A.E., fond. 71/1938, C. 7, vol. 305, telegrama nr. 71 073 din 20 noiembrie 1938.

¹² A.S.W., vol. V, livre 1, doc. 225, nota ministrului de externe al Reichului, datată 21 noiembrie 1938.

noașterea acordurilor încheiate de România și Iugoslavia cu Ungaria, de renunțare la folosirea forței în rezolvarea litigiilor dintre ele.

În memorandumul din 10 decembrie trimis guvernului german, guvernul ungar își justifica atitudinea, respingând unele învinuiri ce i se aduseseră; el arăta că prin tratativele purtate a urmărit să contribuie la dezorganizarea Micii Înțelegeri, iar prin încercarea de a ocupa Rutenia nu dorea numai să sprijine minoritatea ungară, ci urmărea să creeze totodată un zăgaz împotriva panslavismului și bolșevismului. Guvernul ungar se străduia să convingă Berlinul că Ungaria nu putea rămîne în nici un caz departe de conflictul cehoslovaco-german și ar fi participat la el de partea Germaniei, făcînd mărturisiri de credință față de Axa Roma-Berlin ¹³.

Concomitent, guvernul ungar continua presiunile pe lângă guvernul de la Belgrad în vederea distanțării de România și apropierii de Ungaria. Acțiunea era sprijinită de guvernul italian, care dorea o apropiere ungaro-iugoslavă, propunînd încheierea unui pact de prietenie între cele două state ¹⁴. Guvernul iugoslav a respectat însă acordul stabilit cu România privind acțiunea de destindere cu Ungaria, în care se stabilea realizarea unor înțelegeri bilaterale cu aceasta, făcute „paralel și solidar” ¹⁵.

La 13 ianuarie 1939 Ungaria a aderat la pactul anticomintern și a ieșit din Societatea Națiunilor, ceea ce a sporit și mai mult îngrijorarea guvernelor de la București, Praga și Belgrad, a opiniei publice din țările respective. Demersurile guvernului român făcute la Varșovia în zilele de 3—6 martie de a extinde alianța româno-polonă *erga omnes* au rămas fără rezultat.

La începutul lunii martie 1939, Uniunea Sovietică încercă o încălzire a relațiilor cu Înțelegera Balcanică, propunînd pentru început încheierea unui pact al Mării Negre, propunere care n-a primit nici un răspuns din partea statelor respective ¹⁶.

COTROPIREA CEHOSLOVACIEI

Guvernul nazist avusese prea multe dovezi, iar ultima — Münchenul — îi întărise convingerea că Marea Britanie și Franța îi lăsaseră mină liberă în centrul și sud-estul Europei, că deci își putea desăvîrși planurile îndreptate contra Cehoslovaciei fără teama de a primi vreo ripostă serioasă ¹⁷. În consecință, naștii au pășit imediat la organizarea diversunilor necesare trecerii la acțiune.

Cele cinci luni care au urmat după München creaseră în Europa o atmosferă de suspiciuni încurajatoare pentru asaltul hotărîtor pe care Hitler îl pregătea asupra Cehoslovaciei; Germania întîrzia să se alăture garanțiilor date de Franța și Marea Britanie Cehoslovaciei; după inter-

¹³ *Alianz Hitler-Horthy-Mussolini*, Budapesta, doc. 48, memorandumul guvernului ungar către guvernul german.

¹⁴ *A.S.W.*, vol. I, livre 1, doc. 245, ministrul german la Belgrad către ministrul afacerilor externe, semnat Heeren.

¹⁵ *A.M.A.E.*, fond. 71/U.R.S.S., 1939, iunie-august, vol. 86, telegrama lui Gafencu din 9 martie 1939 către misiunile diplomatice ale României din străinătate după vizita făcută la Varșovia.

¹⁶ *Ibid.*, telegrama Legăției române din Moscova din 3 martie 1939, semnată Popescu-Pășcani.

¹⁷ *The Eden Memoirs*, vol. II, Londra-Kassel, 1965, p. 42; vezi și Hans Guderian, *A la tête des panzers*, Plon, Paris, 1965, p. 50.

vențiile făcute de guvernul cehoslovac în februarie 1939 la Berlin, „Khvalkovsky, ministrul de externe ceh, s-a înapoiat mai pesimist de cum se aștepta — nota ambasadorul român la Praga —, deoarece exigențele germane sînt și mai mari, iar Cehoslovacia, prinsă în cleștele german, va trebui să se supună“¹⁸. Pentru a curma orice demersuri în privința coterpirii Cehoslovaciei, la 13 martie guvernul german a înmînat reprezentanților Marii Britanii și Franței cite o notă prin care aducea la cunoștință că „momentul oportun pentru garantarea statutului teritorial al Cehoslovaciei trebuie lăsat la aprecierea Germaniei“, că „orice amestec al puterilor occidentale în această parte a Europei nu va contribui la organizarea păcii“¹⁹.

La începutul lunii martie se semnalaseră deja însemnate concentrări de trupe la frontiera germano-cehoslovacă, iar propaganda contra Cehoslovaciei se intensificase²⁰. Guvernul hitlerist rîvnea arsenalul cehoslovac, nodurile de comunicații din Cehoslovacia și poziții apropiate de frontierele Poloniei și României. Speculînd disensiunile dintre cehi și slovaci, prin șantaje și amenințări naziști au obținut la 14 martie proclamarea „independenței“ Slovaciei.

Guvernul de la Praga ceru ca președintele republicii să fie primit la Berlin pentru a lămuri situația. Ajunși acolo la ora 23, președintele Haška și ministrul de externe Khvalkovsky au fost informați la gară că Moravska-Ostrava era de la ora 20 ocupată de trupele germane. Apoi, la reședința nouă a cancelariatului, președintele a fost somat să semneze un protocol pregătit de naziști prin care declara că „pentru a obține o pacificare definitivă, pe deplin conștient, încredințează soarta poporului și a țării în mîinile fîhrerului și ale Reichului german“. În dimineața zilei de 15 martie, trupele de ocupație au început invazia fără a primi vreo ripostă. Trupe maghiare intrară în Ucraina subcarpatică, Ungaria anexînd-o în întregime.

Datele privind potențialul militar al Cehoslovaciei și al aliaților ei arată că — chiar în acele momente — era pe deplin posibilă zdrobirea agresiunii naziste prin organizarea unei riposte corespunzătoare²¹. Un asemenea gînd n-au avut însă nici Marea Britanie și nici Franța, care garantaseră integritatea Cehoslovaciei, nici guvernul cehoslovac, în ciuda furtunii stîrnite în mase, în rîndul partidelor politice și al oamenilor de bună-credință care priveau cu îngrijorare ascensiunea celui mai grav pericol din toate cite cunoscuse omenirea pînă atunci. În locul unor măsuri energice, reprezentanții guvernelor Franței și Angliei la Berlin — Coulondre și Henderson — au înmînat guvernului german proteste împotriva actului, calificat drept... „renegare a spiritului de la Mînchen“. Adevărata poziție a guvernului britanic a fost expusă de Chamberlain în Camera Comunelor la 15 martie: „Starea de lucruri pe care noi am considerat-o întotdeauna ca fiind doar vremelnică a încetat să mai existe și, în consecință, guvernul maiestății sale nu se mai poate considera legat de această obligație“²².

¹⁸ A.M.A.E., fond. 71/1938, C. 7 b, vol. 313, raportul de la Praga din 8 februarie 1939, semnat Stănescu.

¹⁹ Ibid., vol. 306, telegrama nr. 587 din 13 martie 1939 trimisă de la Praga.

²⁰ A.I.S.I.S.P., fond. 3, dosar 451, vol. 1, nr. 4 și 5.

²¹ Ibid.

²² M. Gilbert, R. Gott. *Conciliatorii*, București, Editura politică, 1966, p. 304.

La demersurile guvernului român, guvernul britanic întrebă la 18 martie guvernele U.R.S.S., Greciei și Turciei ce atitudine preconizează în cazul când un atac german s-ar produce asupra României. Guvernul sovietic a răspuns, propunând să se convoace la București o conferință cu participarea Angliei, Franței, U.R.S.S., Poloniei și României, la care să se decidă o acțiune comună. La 21 martie guvernul englez a respins propunerea, susținând că o astfel de conferință ar fi prematură. Totodată, el înainta guvernului sovietic un proiect de declarație prin care Marea Britanie, U.R.S.S., Franța și Polonia își afirmau dorința de a apăra pacea și își luau obligația de a se consulta asupra măsurilor ce ar trebui întreprinse în vederea unei acțiuni comune împotriva agresorului. U.R.S.S. comunică la 23 martie că, deși socoate declarația insuficient de efectivă, este gata s-o semneze imediat și propuse ca ea să fie semnată, spre a i se da mai multă greutate, de primii miniștri și miniștrii de externe ai țărilor respective. Guvernul francez salută propunerea sovietică, dar cercurile guvernante britanice au dat înapoi, au târăgănat, iar la 1 aprilie 1939 au declarat că problema nu mai era actuală.

Între timp, la 31 martie, guvernul britanic oferi garanții Poloniei; Gr. Gafencu, ministrul de externe al României, observa că aceste garanții nu urmăreau în fapt salvarea Poloniei: „Dând garanții Poloniei înainte de a se fi încheiat o înțelegere precisă cu U.R.S.S., Anglia făcea jocul

La 15 martie 1939 Cehoslovacia a fost invadată de către trupele naziste. Trupele hitleriste intrând în Praga

celor interesați să preîntîmpine constituirea alianței între Londra și Moscova”²³. Franța se alătură garanțiilor date Poloniei.

În acest timp, Hitler și aliații săi își continuau agresiunea. „Cehoslovacia — după expresia lui Jean-Paul Boncour — murea la douăzeci de ani, părăsită de cei care o făcuseră să ia naștere și care o predau Germaniei hitleriste”²⁴. Boemia și Moravia au fost transformate în protectorate germane, Slovacia s-a constituit în stat aparte, dependent de Germania, iar Ucraina subcarpatică a rămas sub ocupație ungară. Germania, punînd stăpînire pe patruleterul Boemiei, deținea o poziție strategică de prim ordin în Europa. La 23 martie ea ocupă Memelul (Klaipeda), port din Lituania.

La 28 martie fascismul pecetluisese înfrîngerea Spaniei republicane; în aceeași perioadă, la frontierele polono-germane se produsese primele incidente²⁵, iar la 7 aprilie Italia fascistă cîmpinise Albania. În aceste condiții, Anglia și Franța au dat garanții Greciei, României și Turciei (13 aprilie) similare cu acelea date Poloniei.

La sfîrșitul lunii, ca răspuns la acceptarea garanțiilor franco-britanice, Hitler declara că pregătește „marșul asupra României”, denunța acordul naval cu Anglia și pactul de neagresiune cu Polonia. La 22 mai se semna tratatul de alianță politică-militară germano-italian.

SITUAȚIA EUROPEI SUD-ESTICE

În perioada crizei cehoslovace, Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică au desfășurat o intensă activitate, nădăjduind că eforturile lor vor fi sprijinite efectiv și eficient de Marea Britanie și Franța. Lăsate de către aliații lor la bunul plac al statelor revizioniste, guvernele țărilor amenințate din centrul și sud-estul Europei au manifestat tendințe de a stabili înțelegeri cu vecinii lor în scopul renunțării la forță pentru rezolvarea unor diferende ce s-ar fi putut ivi între ele²⁶. La 31 iulie 1938 a fost semnat la Salonic un acord între Înțelegerea Balcanică și Bulgaria. În același sens au fost și acordurile încheiate de România și Iugoslavia cu Ungaria. Așa cum aveau să confirme evenimentele ulterioare, cercurile guvernamentale din Bulgaria și Ungaria nu au renunțat la revendicările anexioniste, dar, sub presiunile unor forțe interne doritoare de pace, au consimțit la încheierea acestor acorduri.

Pe linia sprijinirii Cehoslovaciei, paralel cu acțiunile comune duse în cadrul celor două organizații regionale antirevizioniste, România a refuzat să încheie cu Ungaria o înțelegere bilaterală fără o înțelegere similară a acesteia cu Cehoslovacia. Cu ocazia sesiunii din mai 1938 a Miciei Înțelegeri, N. Petrescu-Comnen, ministrul afacerilor externe, declara cu privire la condiția pusă de „Budapesta, probabil inspirată de alte capitale”, de a abandona Cehoslovacia, că „România nu va comite niciodată un act

²³ Gr. Gafencu. *Last Days of Europe*, New Haven, 1948, p. 145.

²⁴ J.-P. Boncour. *Souvenir sur la IIIe République. 1935—1940*, vol. II, p. 116.

²⁵ A.I.S.I.S.P., fond. 3, dosar 451, vol. 1, buletinele informative pe luna martie 1939, ale atașatilor militari de la Praga și Berlin, coloneii I. Eftimiu și Titus Gîrbea.

²⁶ Vezi E. Campus. *Mica Înțelegere*, București, Editura științifică, 1968, p. 302—326; C. Popișteanu. *România și Antanta Balcanică*, București, Editura politică, 1968, p. 218—236.

de felonie“ și că „abandonarea Cehoslovaciei va fi semnalul pentru disoluția Iugoslaviei și României“²⁷.

Dorind să determine guvernele britanic și francez să pășească la acțiuni hotărâte, guvernul român a permis în aprilie 1938 survolul a șapte bombardiere sovietice în trecere spre Cehoslovacia, care au făcut și o escală la Satu Mare²⁸. La 6 septembrie, Comnen confirmă lui Thierry, ministrul Franței la București, hotărârea guvernului român de a-și respecta obligațiile; cinci zile mai târziu, el repeta același lucru lui Bonnet la Geneva. La rindul său, ministrul afacerilor străine al Cehoslovaciei, Krofta, informa pe ambasadorul S.U.A. la Praga despre faptul că „totul este pregătit pentru trecerea armatelor sovietice prin România“²⁹. Evident, guvernul român concepea problema trecerii trupelor sovietice numai în acord și în strânsă legătură cu Anglia, Franța și Polonia. Când guvernul român a aflat că Franța refuzase propunerea sovietică de a aduce chestiunea Cehoslovaciei în fața Societății Națiunilor și că guvernul britanic declarase că nu va ajuta Franța dacă ea va respecta prevederile pactului de asistență mutuală cu Cehoslovacia, la 15 septembrie 1938 ministrul de externe al României relua, în fața delegației Marii Britanii la Geneva, argumentele expuse în luna mai a aceluiași an ministrului de externe francez, G. Bonnet, spunând că, „în caz de atac împotriva Cehoslovaciei urmat de o intervenție franco-engleză, este posibil ca războiul să se generalizeze. În această ipoteză, în cel mai scurt timp Polonia, statele Miciei Înțelegeri și cele ale Înțelegerii Balcanice se vor alătura puterilor occidentale“. El declara totodată delegației britanice că „chiar dacă angajamentele României față de Cehoslovacia sînt cît se poate de clare, ea nu va putea totuși porni singură; ...ajutorul Poloniei constituie cheia întregii situații din Europa răsăriteană. Linia naturală de comunicații a Rusiei cu Cehoslovacia trece prin Polonia și dacă aceasta din urmă va permite ca ajutorul rusesc să treacă pe teritoriul ei, atunci va putea porni și România pe această cale...“ Ministrul României a adăugat că „așteaptă noi știri care să indice o schimbare în tendința politică a Poloniei“, exprimîndu-și totodată părerea că „o astfel de schimbare a liniei politice ar putea fi accelerată în cazul în care Regatul Unit ar putea promova relații mai cordiale cu Polonia“³⁰.

În legătură cu cele de mai sus este de menționat notația lui W. Churchill din memoriile sale în care, referitor la consimțămîntul guvernului român privind trecerea trupelor sovietice, afirmă că „nu era deloc greu a-l obține, după cum mi-a remarcat M. Maiski, sub presiunea și cu garanțiile unei mari coaliții plasate sub protecția Societății Națiunilor“³¹.

²⁷ A.M.A.E., fond. Mica Înțelegere, dosar 3, procesul-verbal al sesiunii ordinare a Consiliului permanent al Miciei Înțelegeri ținute la Sinaia la 4 și 5 mai 1938.

²⁸ A.S.W., tom. IV, doc. 70, datat București, 30 aprilie 1938, semnat Fabricius.

Ministrul român la Berlin a comunicat oficial lui Göring la 30 mai 1938 că avioanele sovietice care ar zbura spre Cehoslovacia la 3 000—4 000 m înălțime vor fi lăsate să treacă, deoarece la o atare altitudine nu se putea interveni (A.M.A.E., fond. Mica Înțelegere, dosar 31, telegrama nr. 32 428).

²⁹ I. J. Borisov. *Protiv falsifikacii voennoi istorii čehoslovatskogo Krizissa v 1938 g.* (Contra falsificării istoriei militare a crizei Cehoslovaciei), în lucrarea *Pravdă i loži v istorii diplomacii* (Adevăr și minciună în istoria diplomației), Moscova, 1964.

³⁰ D.B.F.P., seria 3, vol. II, 1938, H.M.S.O., Londra 1949, doc. 898, delegația Marii Britanii (Geneva) către lordul Halifax, datat 22 septembrie 1938 (subl. ns.).

³¹ W. Churchill. *La deuxième guerre mondiale*, vol. I, Paris, 1948, p. 312.

La 22 septembrie 1938 guvernul român a făcut un nou demers pe lângă guvernul englez ³² și unul pe lângă guvernul de la Belgrad, chemându-l pe acesta din urmă să adopte măsuri comune, pe baza tratatului Miciei. Înțelegeri, în scopul împiedicării unui atac ungar contra Cehoslovaciei ³³.

După München, România a respins atît propunerile reprezentanților unor grupări și a unor partide slovace de a lua sub protecția sa o parte din teritoriul slovac, cît mai ales propunerile guvernului polon de a participa alături de Ungaria și Polonia la împărțirea în continuare a Cehoslovaciei și a întreprins noi demersuri la Varșovia, Paris și Londra pentru a se pune capăt acestei drame ³⁴.

Pentru România, menținerea statului cehoslovac avea o importanță capitală; deși în urma Munchenului pierduse fortificațiile de la frontierele cu Germania, Cehoslovacia rămînea un aliat potențial contra ingerințelor revizionismului horthist, iar industria de armament cehoslovacă era încă principalul furnizor al României. Toate acestea, adăugate unor tradiții îndelungate de prietenie, completează tabloul mobilurilor care au determinat poziția activă a României în sprijinul Cehoslovaciei, ceea ce a constituit dominantă activității diplomatice românești în toamna și iarna anilor 1938—1939.

Subliniind însemnătatea pentru toate țările din estul și sud-estul continentului a menținerii statului cehoslovac independent, la mijlocul lunii noiembrie, cînd Ungaria își disloca trupe la frontiera cu România și Cehoslovacia, guvernul român a concentrat la rîndul său trupe în Transilvania, la frontiera de nord-vest în vederea preîntîmpinării unor acțiuni armate asupra teritoriului României.

Pentru clarificarea mai exactă a pozițiilor puterilor occidentale și a Germaniei față de România, în noiembrie regele Carol a făcut vizite la Londra (15—18 noiembrie), Paris (19—21 noiembrie) și Berlin (22—28 noiembrie), în cursul cărora atît el cît și ministrul de externe, Comnen, au susținut drepturile României, au pledat la Londra și Paris pentru cauza Cehoslovaciei ³⁵.

Corelarea acțiunilor Ungariei cu cele ale Germaniei, aderarea celei dintîi la pactul anticomintern (13 ianuarie 1939) și ieșirea ei din Societatea Națiunilor, poziția complet concesivă a Angliei și Franței, atitudinea oscilantă a Iugoslaviei, poziția însăși a guvernului cehoslovac făceau greu de realizat o acțiune militară românească nemijlocită pentru Cehoslovacia în spiritul convențiilor militare încheiate în cadrul Miciei Înțelegeri. Din aceleași motive, România nu a trecut la o astfel de acțiune nici în martie 1939, cînd a decretat mobilizarea parțială, mărîindu-se la măsuri de apărare a frontierei nord-vestice prin constituirea unui grup de forțe denumit „Maramureș“, care între 18 și 26 martie avea în compunere două corpuri de armată, totalizînd șapte divizii ³⁶.

³² D.B.F.P., seria 3, vol. II, 1938, H.M.S.O., Londra, 1949, doc. 27, delegația Marii Britanii (Geneva) către viconte Halifax, datat 22 septembrie 1938.

³³ A.M.A.E., fond. Mica Înțelegere, dosar 40, telegrama nr. 35 din 22 septembrie 1938, trimisă din Geneva de N. Petrescu-Comnen.

³⁴ Ibid., fond. 71/Anglia, 1938—1939, vol. 40, filele 117—121.

³⁵ A. Călinescu. *Însemnări zilnice*, A.I.S.I.S.P., fond. 3, dosar 65, p. 494—496; vezi și A.M.A.E., fond. 71/Anglia, 1938, 1939, vol. 40, p. 117—121; A.S.W., vol. V, livre 1, doc. 226 și 238.

³⁶ A.M.A.N., dosar 165, filele 60—63, „Memoriul justificativ privitor la concentrările române pentru instrucție pe fronturile de vest și sud“.

După evenimentele din Cehoslovacia, într-o sinteză întocmită de Marele stat-major al armatei române, autorul ei se întreba : „Încotro va fi îndreptat acum efortul german : spre est, pentru dezvoltarea spațiului vital, sau se va considera ca îndestulător pentru a se întoarce spre vest ?”. Dându-și singur răspunsul, el conchidea : „Sînt de părere că ce s-a cotoptit și cît s-a putut obține prin aranjamente economice nu dă o asigurare și că va mai urma o perioadă de expansiune și de consolidare...

Fortificațiile la vest dau libertate de acțiune Germaniei pentru operații către est, dar și către sud”³⁷.

Începînd cu invadarea Austriei și cu declanșarea crizei cehoslovace, poporul român și-a unit glasul de protest cu cel al opiniei publice democratice și progresiste din întreaga lume ; în covârșitoarea lui majoritate, el și-a manifestat solidaritatea cu poporul cehoslovac.

Caracteristic pentru starea de spirit a maselor populare din moho-ritele zile ale lui martie 1939 era avîntul cu care ele au răspuns la mobilizare, moralul înalt manifestat de armată și de populație, hotărîte să-și apere cu armele glia strămoșească. În fruntea acestei lupte s-a aflat Partidul Comunist Român, care a dat cuvînt de ordine membrilor și simpatizanților săi să se prezinte la unitățile militare și să lupte „pentru întărirea forței politice și morale a armatei contra Germaniei hitleriste și statelor revizioniste”, subliniind că „războiul poporului român pentru apărarea independenței și granițelor țării contra agresiunii fasciste este un război drept”³⁸. Totodată, P.C.R. a adresat poporului, printr-un manifest din 17 martie, un viguros apel la luptă pentru apărarea patriei, declarînd din nou : „Comuniștii vor lupta cu arma în mînă în primele rînduri”³⁹. Plină de forță de convingere, de patos revoluționar și de patriotism fierbinte este broșura împotriva revizionismului maghiar horthist publicată la Oradea în martie 1939, sub semnătura lui Alexandru Sencovici⁴⁰.

Hotărîrea P.C.R. de a lupta pentru apărarea integrității țării a fost adusă la cunoștința nu numai a maselor populare din țară, dar și a opiniei publice europene, prin numeroase articole publicate în presa democratică din diferite țări. Astfel, de exemplu, în articolul „*Poate rezista România unui atac germano-maghiar*”, publicat în marele cotidian parizian „Ce soir” din 7 iunie 1939, maiorul din brigăzile internaționale din Spania, V. Roman, subliniind intențiile guvernului prezidat de Armand Călinescu de a se opune agresiunii, scria : „Importanța României în frontul păcii este de prim ordin. Rămîne ca această importanță să nu fie diminuată prin *nici o abandonare*. Este neapărat necesar nu numai ca Franța și Marea Britanie să ofere garanții României, dar să o și ajute să reziste la presiunile și infiltrarea hitleristă încă din «timp de pace»...”⁴¹.

Chemările partidului comunist pentru apărarea drepturilor cetățenești și a integrității țării au avut ecou în rîndurile muncitorilor, care „imediat, cu cea mai mare disciplină, au îndeplinit ordinea (ordinul. — n.a.) de

³⁷ Ibid., fond. 3, dosar 451, vol. I, p. 29—30.

³⁸ *Lupta de clasă* nr. 6/1939.

³⁹ A.I.S.I.S.P., cota A XXIII-1, inv. 1030 (manifestul din 17 martie 1939, editat de C.C. al P.C.R.).

⁴⁰ Alexandru Sencovici. *Nem Káptulálni! Ellenállni! Hozzászólás a Magyar Népközség kérdéséhez* (Să nu capitulăm! Să rezistăm! Poziția Uniunii populare maghiare), „Grafica” Könyvnyomda, Cluj, 1939 (A.I.S.I.S.P., cota Gb. — XXIII-1)

⁴¹ Valter Roman, *File din trecut*, București, Editura militară, 1971, p. 201.

mobilizare". Ei au dus cu succes în rândurile soldaților „linia partidului în ce privește organizarea rezistenței, pentru apărarea independenței României”⁴².

O importantă acțiune de simpatie a avut loc la 16 martie 1939, când mii de cetățeni și-au exprimat la sediul misiunii diplomatice a Cehoslovaciei solidaritatea cu cauza poporului cehoslovac, urmată de o demonstrație de protest în fața legației germane. Muncitori și funcționari din Maramureș și din alte județe ale țării au subscris din salariile lor modeste la fondul de ajutorare a refugiaților, adăugându-se alocațiilor acordate de organele locale de stat și Crucea Roșie⁴³. În orașele din nord-vestul țării, autoritățile civile și militare au asigurat grabnica adăpostire și aprovizionare a miilor de refugiați cehoslovaci, fiind primiți cu prietenie și căldură de cetățenii țării noastre, care încercau să le dea un dram de alinare și să le ridice moralul.

Atitudinea poporului român — de la clasa muncitoare și liderii săi comuniști pînă la cercuri burgheze antihitleriste, reprezentate în guvern prin Armand Călinescu, Mitiță Constantinescu, Grigore Gafencu ș.a. — de sprijinire a Cehoslovaciei reprezenta o acțiune de curaj în loialitatea sa față de un popor prieten.

În noua conjunctură internațională din primăvara anului 1939, România se afla tot mai mult sub amenințarea și presiunea forțelor fasciste agresive, în condițiile adîncirii procesului izolării sale pe plan extern⁴⁴. Deși personalități franceze guvernamentale și militare influente considerau „mai bine Hitler decît Blum”, guvernanții români nu aveau aderență nici pentru Berlin și nici pentru Moscova, încercînd să rămînă în afara conflictelor. Sub amenințarea și presiunea forțelor fasciste agresive, ei au început să se orienteze tot mai mult spre modalități care să evite agresiunea Germaniei, mizînd pe compromisuri de natură economică. Cercurile guvernante române nutreau totodată iluzia să poată obține pe această cale și promisiunea guvernului de la Berlin de a nu sprijini pretențiile revizioniste ale guvernului horthist și de a garanta integritatea teritorială a României. Guvernul german însă nu dorea să-și ia angajamente de acest fel; el nu dorea nici relații economice normale, ci aspira la situația de a avea cuvîntul hotărîtor atît în relațiile economice, cît și în cele politice cu România. În acest sens, el activizase mijloacele sale diplomatice și coloana a cincea.

Stimulate și de discuțiile din lunile februarie-martie 1939 pentru încheierea unor acorduri economice anglo-germane și franco-germane, guvernul român a purtat la începutul anului 1939 noi negocieri pentru încheierea unui tratat economic româno-german pe termen lung. Dar, ca și cele anterioare, nici acestea nu au fost lipsite de rezerve și de rezistențe din partea unor importante grupări politice și cercuri de afaceri, precum și a unor personalități oficiale, care au impus noi tatonări diplomatice la Londra și Varșovia pentru a obține angajamente politice referitoare la garantarea statu-quo-ului teritorial și ajutor militar în acest scop.

Măsurile adoptate de guvernul român contra Gărzii de fier în toamna anului 1938 și activitatea diplomatică desfășurată pentru evitarea

⁴² A.C.C.P.C.R., fond. 1, univ. 8 B.I.C., dosar 166, filele 17—22 (raportul Secretariatului teritorial din Ardeal și Banat din aprilie 1939).

⁴³ A.I.S.I.S.P., fond. 3, dosar 101; Arhiva Sfatului popular al raionului Sighet, fond. Prefecturii județului Maramureș.

⁴⁴ Rezoluția plenarei a VI-a a C.C. al P.C.R., în *Scînteia* din 26 iulie 1939.

încheierii negocierilor cu Germania în condițiile pe care aceasta căuta să le impună au fost apreciate de guvernul sovietic, care a încercat să vină în întâmpinarea guvernului român, făcându-i în decembrie 1938 unele sugestii referitoare la posibilitatea încheierii unui pact al Mării Negre⁴⁵. Propunerilor sovietice nu li s-a dat însă curs, datorită tradiționalelor bariere de clasă, poziției anticomuniste și grijii de a nu spori prin aceasta iritarea guvernului german⁴⁶.

Noul ministru de externe în funcție de la 23 decembrie 1938, Grigore Gafencu, exprima în instrucțiunile date la 23 ianuarie 1939 teama că „Germania ar pretexta supărarea de azi... pentru a impune o *main-mise* a ei asupra României, spre a putea dispune de petrolul nostru și a cuceri și o poziție sigură la gurile Dunării”⁴⁷. El făcea cunoscută decizia guvernului de a adopta o politică de destindere cu Germania, prin unele concesiile economice care ar fi putut contribui la „dezvoltarea și întărirea țării”⁴⁸. Pe această bază trebuie înțelese și discuțiile lui cu Wohlthat de la 22 februarie 1939, când propunea semnarea unei declarații solemne care să definească principiile politice ale relațiilor româno-germane. Gafencu i-a confirmat atunci lui Wohlthat că României i se propusese încheierea unui pact al Mării Negre cu U.R.S.S., adăugind: „Deși nu avem nici un interes să respingem brutal ofertele rusești, totuși nu vom lua în considerare nici o altă propunere pînă cînd nu vom ajunge la lămurirea raporturilor noastre cu Germania”⁴⁹.

Momentul culminant al presiunilor naziste s-a produs în săptămîna 15—23 martie, cînd, în urma invadării Cehoslovaciei, trupe hitleriste și horthiste ocupaseră poziții la frontierele țării noastre. Violența limbajului lui Wohlthat⁵⁰ și amenințările brutale de recurgere la forța armelor au determinat guvernul, în ciuda opoziției unora dintre membrii săi, să semneze „tratatul asupra promovării raporturilor economice între Regatul României și Reichul german”, în speranța că va putea astfel evita un conflict armat. Tratatul stabilea elaborarea unui plan economic pe mai mulți ani, care să țină seama în primul rînd de „cerințele de import german” în funcție de „posibilitățile de dezvoltare a producției române”. Se preconiza extinderea acestui plan îndeosebi asupra dezvoltării și orientării producției agricole, „mai ales a furajelor, oleaginoaselor și plantelor textile”;

⁴⁵ A.M.A.E., fond. 71/U.R.S.S., dosar 135, convorbirea ministrului plenipotențiar al României la Moscova cu M. M. Litvinov de la 8 februarie 1939; vezi și fond. 71/Anglia, 1939, ianuarie-august, vol. 10, telegrama de la Legația din Londra datată 1 martie 1939, semnată Tilea.

⁴⁶ A.M.A.E., fond 71/Germania, 1939, ianuarie-martie, vol. 76.

⁴⁷ *Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik*, vol. II, doc. 131, raportul lui Wohlthat cu privire la tratativele de la București din 10—23 martie 1939; vezi și *Diplomáciai iratok magyarország külpolitikájához. 1936—1937*, IV, doc. 91.

⁴⁸ „Trebuie deci — se spune în instrucțiunile din 23 ianuarie — să căutăm care sînt posibilitățile de a ține seama de cerințele economice ale Germaniei și a căuta, în același timp, a formula din partea noastră cererile care pot fi satisfăcute de industria germană...” Referitor la problema pretențiilor naziste ca România să adere la pactul anticomintern se menționa că aceasta „ar constitui pentru Germania o garanție de dușmănie definitivă împotriva Rusiei sovietice, pe care nu am mai putea-o întrebuița niciodată ca element de rezistență împotriva Germaniei. [...] Harta ne arată care trebuie să fie politica noastră” (A.M.A.E., fond. 71/Germania, 1939, ianuarie—martie, vol. 76).

⁴⁹ A.M.A.E., fond. 71/Germania, anii 1925—1939, vol. 97, p. 131—132.

⁵⁰ A.M.A.E., fond 71/Germania, vol. 77, raportul lui Irimescu din 23 mai 1939; vezi și A.I.S.I.S.P., fond. 3, dosar 451, vol. 1, buletinul de informații al atașatului militar la Berlin, colonelul Titus Gîrbea.

dezvoltarea exploatării silvice și a lemnului ; livrarea din partea germană de mașini și instalații pentru exploatările miniere ; fundarea unei societăți mixte româno-germane pentru exploatarea petrolului ; colaborarea pe teren industrial ; crearea de zone libere în care se vor instala întreprinderi industriale și comerciale, antrepozite și instalații de transbordare pentru navigația germană ; livrarea din partea germană de armament și echipament pentru armata și industria română de armament ; dezvoltarea căilor de comunicație și a mijloacelor de tranzit, a rețelei de drumuri și a căilor pe apă ; conclucrarea între băncile române și germane pentru finanțarea diverselor angajamente ș.a.

Tratatul economic româno-german avea să atragă asupra țării, în condițiile și împrejurările interne și externe ulterioare, grave repercusiuni.

Clasa muncitoare, masele țărănești, intelectualitatea, forțele democratice și patriotice s-au pronunțat împotriva tratatului. Apărător consecvent al intereselor fundamentale ale poporului, Partidul Comunist Român arăta că poziția capitulantă a dictaturii regale pe tărîmul economic știrbea independența și ducea „la cucerirea țării noastre, la fel cum s-a întâmplat cu Austria și Cehoslovacia”. Partidul comunist cerea arestarea imediată a agenților hitleriști aflați în țară, desființarea organizațiilor germane, curățirea organelor de stat de elementele trădătoare, denunțarea tratatului economic româno-german, reintroducerea libertăților democratice, iar „cheltuielile de înarmare să fie suportate în mai mare măsură de bogați”⁵¹.

Pe poziții potrivnice tratatului au continuat să se situeze, din motive diferite și cu unele inconsecvențe, și anumite cercuri ale claselor dominante, ca, de pildă, parte din gruparea burgheziei libérale din jurul Băncii Naționale și al Băncii Românești și parte din membrii parlamentului care-și manifestaseră în repetate rânduri adversitatea față de ideologia nazistă și politica agresivă a Germaniei hitleriste. Acest potențial de luptă avea însă să slăbească pe măsură ce situația internațională se va agrava.

Încheind tratatul în condițiile deteriorării relațiilor internaționale, sub presiunea celui de-al III-lea Reich, factorii de răspundere ai politicii oficiale românești sperau că prin concesii economice făcute Germaniei vor evita obligații politice și vor câștiga timp. În această perspectivă, numeroși membri ai cabinetului A. Călinescu nu s-au grăbit să pună în aplicare stipulațiile tratatului. Pînă în iulie 1939 se încheiaseră numai două protocoale (la 13 și 20 mai) privind un proiect de plan în sectorul silvic, o convenție privind traficul de mărfuri și plăți între România și protectoratul Boemiei și Moraviei și o altă convenție privind reglementarea chestiunilor vamale între România și protectoratul ceh, prelungindu-se, totodată, pînă la 31 decembrie 1939 acordurile încheiate cu Cehoslovacia. În concluzie, direcția economică din M.A.E. arăta la 3 iulie că „din punctul de vedere al aplicării practice a tratatului din martie nu s-a făcut nimic efectiv pînă în prezent”⁵². În schimb au fost făcute eforturi în continuare pentru a se asigura concursul Angliei, cu care s-a reușit

⁵¹ A.C.C.P.C.R., fond. 95, dosar 45 650, fila 2, manifest editat de Comitetul regional P.C.R. Prahova în cinstea zilei de 1 Mai 1939.

⁵² A.M.A.E., dosar 2/g, nr. 19, Scurte note asupra situației legăturilor cu Germania.

Marea demonstrație antifascistă și antirăzboinică de la 1 Mai 1939 din București

încheierea, la 11 mai, a unui acord economic, și al S.U.A.⁵³, pentru consolidarea înțelegerii Balcanice și menținerea unor relații corecte cu U.R.S.S.

Încheierea acordului economic cu Germania hitleristă în împrejurările cunoscute a dat naștere unor vii comentarii internaționale. La 25 martie *Pravda* scria că „România a capitulat în fața fascismului german“, fapt simptomatic care constituia „încă o dovadă că țările mici nu pot conta pe susținerea și pe ajutorul așa-ziselor mari puteri democratice“, și trăgea concluzia că „popoarele acestor țări mici, amenințate direct de pericolul agresiunii germane, nu vor să cadă sub jugul fascist, după cum nu a vrut aceasta nici poporul cehoslovac, trădat și înșelat de

⁵³ Dacă comparăm relațiile economice externe ale României cu Germania, Anglia, Franța și S.U.A. între anii 1929 și 1939 luînd ca bază anul 1929, constatăm în 1933 o scădere a indicelui valoric al exportului către Germania la 18,78% ; în anii următori el s-a menținut sub nivelul anului de bază, deși a înregistrat creșteri ușoare pînă la 75,65% în 1937 ; abia în 1939 exportul depășea nivelul anului 1929 cu 8,24%. În ceea ce privește importul, el era asemănător cu exportul.

În același timp, indicele valoric al exportului României în Anglia, Franța și S.U.A. a evoluat în 1933 respectiv la 116,87—135,26 și 65,91 ; în 1937 la 149,06—139,89 și 1204,55 ; în 1939 a fost de 201,85—70,60—625. Cu alte cuvinte, dacă în ultimii zece ani premergători celui de-al doilea război mondial indicele valoric al exportului României în Germania a ajuns să depășească numai în 1939 cu 8,24% pe cel din 1929 (și aceasta datorită faptului că se adăugaseră exporturile, prevăzute anterior în convențiile cu Cehoslovacia), media indicelui valoric al exportului în Anglia, Franța și S.U.A. depășea de aproape două ori pe cel din 1929. De asemenea nu poate scăpa observației scăderea ponderii relațiilor cu Franța și creșterea celor cu Anglia și în mod deosebit cu S.U.A. (vezi *Comerțul exterior al României în anul 1940. Tabele rezumative*, editată de Ministerul Finanțelor, București, 1940, p. 12—21).

așa-zisele țări democratice și de propria lui pătură conducătoare⁵⁴. La sfârșitul lunii martie, subliniind caracterul exclusivist al aranjamentelor încheiate cu Germania, comisarul poporului pentru afacerile externe al U.R.S.S. declara reprezentantului român la Moscova că „U.R.S.S. ar fi dispusă să contribuie la ajutorarea noastră în caz că sîntem atacați”⁵⁵.

Aprecieri similare cu privire la caracterul tratatului economic româno-german au fost făcute și în presa occidentală. Intervenită după cîmpirea Cehoslovaciei, semnarea acordului sporise îngrijorarea opiniei publice franceze și britanice, care făcea presiuni asupra guvernelor respective de a lua măsuri împotriva agresiunii fasciste.

Reacția stîrnită a stimulat acțiunile acelor cercuri economice și politice românești care se opuneau unor relații cu Germania ce ar fi putut depăși anumite limite. Guvernul, dominat de reprezentanții acestor cercuri, a trimis imediat un ofițer superior din Marele stat-major la Paris și la Londra „pentru a urmări de acolo desfășurarea evenimentelor, de a lua contact direct cu toate sursele informative capabile a lămuri noile situații în care este pusă țara noastră” și a pleda pentru menținerea creditelor necesare mai ales cumpărării de armament⁵⁶.

În memoriul din 15 aprilie 1939, ministrul de externe român, după ce amintea condițiile în care a fost încheiat tratatul din 23 martie, conchidea: „Acest acord... cere însă de pe acum organizarea unei acțiuni întemeiate de rezistență sistematică în toate domeniile economiei noastre împotriva cererilor germane care ar depăși cadrul sau măsura învoielilor noastre. Această rezistență poate fi cu atît (mai. — n.a.) efectivă dacă se poate întinde și poate fi sprijinită pe raporturile noastre cu alte țări”⁵⁷.

În aceste scopuri, în a doua jumătate a lunii aprilie, ministrul de externe român a întreprins călătorii în Anglia, Italia și Franța, sondînd totodată terenul în Germania.

ÎN PRAGUL MARII CONFLAGAȚII

Garanțiile anglo-franceze date Poloniei la 31 martie și României, Greciei și Turciei la 13 aprilie 1939 nu au frînat acțiunile agresive ale naziștilor. Dealtfel, atît guvernul britanic și francezi, cît și cei ai statelor cărora li se acordaseră aceste garanții își dădeau seama de lipsa lor de eficacitate. În memoriile sale, lordul Halifax arăta fără echivoc că „nici guvernul polonez, nici cel român nu aveau nici cea mai mică iluzie asupra ajutorului concret pe care l-ar fi putut aștepta de la Marea Britanie în cazul în care Hitler ar fi ales războiul”⁵⁸. De aceeași părere era și ministrul de externe francez, George Bonnet. Diplomația nazistă era și ea pe deplin conștientă de subrezența garanțiilor oferite de puterile occidentale aliaților lor din estul Europei⁵⁹.

Riposta lui Hitler nu s-a lăsat mult așteptată. La 3 aprilie el dădu ordinul strict secret de a se întocmi planul de ocupare a Poloniei. „Fall

⁵⁴ A.M.A.E., fond. 71/U.R.S.S., 1936, iulie 1939, vol. 8, telegramă de la Legația din Moscova, datată 26 martie 1939, semnată Dianu.

⁵⁵ Ibid., 1937/1939, vol. 5, telegramă de la Legația din Moscova, datată 30 martie 1939, semnată Dianu.

⁵⁶ A.I.S.I.S.P., fond. 3, dosar 451, vol. 1, raportul lt.-colonelului Petrescu Gheorghe din 11 aprilie 1939.

⁵⁷ A.M.A.E., fond. dosare speciale, vol. 398.

⁵⁸ Earl Halifax. *Of Fullness of Days*, Londra, 1957, p. 205.

⁵⁹ Franz von Papen. *Der Wahrheit eine Gasse*, 1952, p. 505.

Weiss" (Planul alb) urma să fie pus în aplicare cu începere de la 1 septembrie 1939, ocuparea Danzigului putînd fi eventual efectuată în afara acestui plan, în funcție de o „situație politică favorabilă“.

La 14 aprilie 1939, președintele S.U.A., F. D. Roosevelt, într-un apel adresat lui Hitler, cerea ca Germania să asigure printr-o declarație formală că nu va ataca și nu va invadea teritoriile a 31 de state, printre care Polonia, România, U.R.S.S., țările baltice, Danemarca, Marea Britanie, Franța, Belgia etc. etc.

Ministerul de Externe german a trimis o telegramă-circulară statelor citate de Roosevelt, cu excepția Poloniei, U.R.S.S., Marii Britanii și Franței, rugîndu-le să răspundă la două chestiuni : a) au impresia că sînt amenințate de Germania ? b) l-au autorizat pe Roosevelt să ceară vreo declarație din partea Germaniei ?

Marea majoritate a țărilor, inclusiv Iugoslavia, Belgia, Danemarca, Olanda, Luxemburgul etc., „au răspuns la ambele chestiuni printr-un nu“. „Totuși, din România a venit — arată W. L. Shirer — un răspuns mușcător, care atrăgea atenția că guvernul Reichului era mai în măsură de a ști dacă o amenințare era pe cale de a se ivi“⁶⁰. Înarmat cu răspunsurile primite, Hitler, într-un discurs violent, a luat în derîdere cererea lui Roosevelt și a anunțat public pretențiile Germaniei față de Polonia (28 aprilie).

Criza polonă prindea contururi. În această situație, guvernul U.R.S.S. a propus Marii Britanii și Franței încheierea unei alianțe tripartite de ajutor reciproc, inclusiv ajutor militar. După părerea guvernului sovietic, înțelegerea politică trebuia să fie semnată odată cu o convenție militară. Franța, legată formal de U.R.S.S. prin tratatul de ajutor reciproc încheiat în 1935, înclina pentru acceptarea propunerii sovietice ; dar politica ei externă era atunci puternic influențată de Londra.

Guvernul britanic „nu dorea o inserare activă a Uniunii Sovietice în criza europeană. Londra țintea doar să obțină aderarea sovieticilor la garanțiile emise în privința statelor din Europa de est, ceea ce ar fi dat o solvabilitate mai substanțială angajamentelor asumate de franco-britanici față de acele state, dar n-ar fi creat nici o obligație pentru democrațiile occidentale față de Uniunea Sovietică“⁶¹. U.R.S.S. înțelegea să încheie acorduri cuprinzînd îndatoriri reciproce precise cu caracter politic și militar.

Comentînd poziția britanică, *Izvestiia* din 11 mai 1939 arăta că, în cazul în care ar fi acceptat propunerile britanice, „neavînd pact de ajutor reciproc nici cu Anglia și Franța, nici cu Polonia“, U.R.S.S. s-ar fi găsit în situația de a acorda ajutor „tuturor acestor trei țări, neprimind de la ele nici un ajutor, iar în caz de agresiune îndreptată direct împotriva U.R.S.S. ea ar fi silită să se mulțumească numai cu forțele sale proprii“.

La 3 mai 1939, M. M. Litvinov a fost înlocuit din fruntea diplomației sovietice cu V. M. Molotov, care deținea și funcția de președinte al Consiliului Comisarilor Poporului. Uniunea Sovietică se orienta spre o poziție mai hotărîtă în viitor, pentru folosirea oricăror posibilități în măsură a evita o situație dezavantajoasă pentru ea, stabilind dialoguri și cu reprezentanții Germaniei pe linia unor înțelegeri economice, neexcluzînd și o reglementare a raporturilor politice.

⁶⁰ William L. Shirer. *Le Troisième Reich. Des origines à la chute*, 1960, p. 508.

⁶¹ Enzo Collotti. *Germania nazistă*, București, 1969, p. 211.

Totodată guvernul sovietic își intensifică eforturile pentru a încheia cu Franța și Marea Britanie un pact eficient de asistență mutuală pe baza următoarelor condiții minime: acordarea de garanții din partea celor trei puteri europene țărilor care au frontiere comune cu U.R.S.S., îndeosebi Letoniei, Estoniei și Finlandei, precum și celorlalte țări din Europa centrală și răsăriteană; încheierea unor acorduri concrete în legătură cu natura și cu volumul ajutorului ce trebuia să se asigure reciproc în eventualitatea unei agresiuni săvârșite împotriva vreuneia din cele trei puteri contractante sau împotriva țărilor cărora li s-ar fi dat garanții⁶².

Tratatul au continuat, menținându-se luni de zile la schimburi de note și de propuneri. La 27 mai a urmat nota de răspuns anglo-franceză care prevedea reciprocitatea de ajutor pentru Uniunea Sovietică în cazul unui atac direct asupra ei, dar nu prevedea încheierea unei convenții militare. O nouă notă a Comisariatului pentru afacerile externe al U.R.S.S. din 2 iulie adăuga la vechile propuneri extinderea garanțiilor comune și față de Belgia, Grecia, Polonia, România și Turcia; se prevedea acordarea asistenței mutuale și în cazul când unii dintre semnatari ar fi fost atrași în război prin ajutorarea unei țări neutre care solicita un asemenea sprijin⁶³. Partea sovietică a ridicat, de asemenea, chestiunea „agresiunii indirecte” a Germaniei asupra Uniunii Sovietice prin țările baltice, cu consimțământul acestora; ea a insistat, de asemenea, să se stabilească precis contribuția fiecărui participant la măsurile comune, precum și acordul de trecere a trupelor sovietice prin teritoriul polonez și românesc în cazul când U.R.S.S. era chemată să-și onoreze obligațiile militare în oricare din variantele propuse.

La 21 iulie, guvernul britanic a acceptat trecerea la tratative militare concrete. Spre sfârșitul lunii se contura și posibilitatea unui acord politic, punctele de vedere sovietic și francez cu privire la agresiunea indirectă coincidind.

Cu mare întârziere, la 12 august, delegațiile britanică, condusă de amiralul în retragere Reginald Plunkett-Erle-Eyle Drax, și franceză, condusă de generalul Joseph Doumenc, au sosit la Moscova pentru a trata încheierea unei convenții militare. Guvernul sovietic se angaja să contribuie la efortul comun contra agresorului în cadrul a trei variante: a) dacă vor fi atacate Franța și Anglia, U.R.S.S. urma să pună la dispoziție imediat efective însumând 70% din forțele angajate în luptă de cele două țări atacate, Polonia trebuind să participe cu 40—50 de divizii și să aprobe trecerea trupelor sovietice pe teritoriul său; b) dacă ar fi fost atacate Polonia și România, acestea urmau să folosească totalitatea forțelor de care dispuneau, Uniunea Sovietică angajându-se a contribui cu efective egale cu acelea ale forțelor engleze și franceze angajate în lupta contra Germaniei; această angajare urma să se facă imediat dacă guvernele celor două puteri occidentale ajungeau la o înțelegere cu Polonia, România și, după posibilitate, cu Lituania în legătură cu libera trecere a trupelor sovietice pe teritoriul acestor țări; c) în cazul săvârșirii agresiunii împotriva U.R.S.S., folosindu-se în acest scop teritoriile Finlandei, Estoniei și Letoniei, Comandamentul sovietic urma să introducă în luptă 120 de divizii de infanterie, 16 de cavalerie, circa 10 000 de tancuri, 5 000 de tunuri și aproximativ tot atâtea avioane; se propunea ca Franța și Anglia să participe imediat contra Germaniei cu 70% din totalitatea

⁶² I.V.O.V.S.S., tom I, p. 166.

⁶³ Ibid.

forțelor angajate de Soviete ; se menținea ideea liberei treceri a trupelor sovietice prin Polonia și România⁶⁴.

Răspunzînd propunerilor sovietice, delegația britanică a arătat că Marea Britanie ar putea vorbi doar despre cinci divizii de infanterie și o divizie mecanizată.

Sperînd în succesul negocierilor tripartite, guvernul Armînd Călinescu și-a concentrat eforturile spre a menține înțelegerea Balcanică și mai ales legăturile cu Turcia și Grecia, care păreau mai decise să reziste unei agresiuni în sud-estul continentului european. Țară riverană a Mării Negre, România era interesată în folosirea strîmtorilor, considerînd alianța cu Turcia ca foarte importantă, pe care o aprecia atît pentru șansa de a se putea lega ușor cu aliații occidentali, cit și în vederea unei eventuale apropieri româno-sovietice. Vizita la Istanbul a ministrului de externe român în zilele de 8 și 9 aprilie a fost semnificativă în acest sens⁶⁵. La începutul lunii august, Armînd Călinescu propunea limpezirea raporturilor cu „vecinul de la răsărit”. Dată fiind situația ce se încorda și faptul că tratativele militare de la Moscova ar fi putut „duce la un rezultat pozitiv”, el sublinia urgența unei asemenea limpeziri, care „nu s-ar putea face în forma dorită de noi decît prin mijlocirea Turciei”⁶⁶.

Aceasta a determinat o altă acțiune balcanică a guvernului român, marcată prin noua vizită în Turcia și Grecia a ministrului de externe, urmată la 11 august de discuțiile regelui Carol cu președintele Ismet İnbiu. Președintele Turciei își exprimase cu aceste prilejuri convingerea că rezistența comună se putea sprijini pe Soviete. La rîndul său, Carol îl ruga să medieze la Moscova încheierea unui tratat de neagresiune⁶⁷.

Activitatea în cadrul înțelegerii Balcanice era cunoscută atît de puterile occidentale, cit și de Uniunea Sovietică pe căi oficiale. La 8 mai 1939, aflat în trecere prin București, înapoiindu-se în patrie după vizitele făcute la Ankara și Sofia, Vladimir P. Potenikin, adjunct al comisarului poporului pentru afacerile externe al U.R.S.S., a avut o lungă întrevvedere cu Gafencu, în cadrul căreia s-a remarcat de ambele părți necesitatea ca statele balcanice să reziste agresiunii fasciste. „Am adăugat... că prin intermediul Turciei — notează, printre altele, Gafencu — noi vom intra în sistemul de securitate care va lega Moscova de puterile occidentale”⁶⁸.

Aceste acțiuni ale guvernului de la București nu erau pe placul Berlinului, care sporea presiunile asupra lui. Ministrul de externe român a fost supus unor reproșuri din care nu lipseau amenințările chiar în timpul vizitei sale la Berlin (18—20 aprilie). În fața presiunilor exercitate de naști, primul ministru a propus regelui să se dea o declarație prin care

« Ibid., p. 169—170.

⁹⁵ A.M.A.E., fond. înțelegerea Balcanică, voi. 38, filele 100—102, procesul-verbal al convorbirilor.

⁹⁶ A. Călinescu. însemnări zilnice, telegrama adresată regelui (A.I.S.I.S.P., fond. 2, dosar 13, filele 36—37).

Om politic burghez, unul dintre cei mai energici apărători ai intereselor clasei sale și ai regimului social-politic pe care îl reprezenta, anglofil convins, în politica externă Armînd Călinescu s-a orientat constant împotriva Germaniei naziste și cercurilor politice interne progermane.

⁵⁷ A.M.A.E., fond. înțelegerea Balcanică, voi. 38, fila 152—154, însemnări despre întrevvedere Carol-Inonii, datată 14 august 1939 ; vezi și Cristian Popișteanu, România și Antanta Balcanică, p. 244—266.

⁹⁹ Gr. Gafencu. Les derniers jours..., p. 202.

Germania să fie prevenită că, „dacă va fi atacată spre a i se lua cu forța bogățiile ei, în special petrolul...”, apoi atunci România nu va ezita să distrugă puterile ce are“⁶⁹. Întrucît Marele stat-major deținea informații cu privire la existența unui plan de acțiune comună germano-ungară contra Poloniei și României, primul ministru a cerut „urgentarea lucrărilor de fortificație pe frontul de vest...”⁷⁰, pentru care sporise alocațiile bugetare la aproape 21,5 miliarde de lei, față de 8,5 miliarde în anul bugetar precedent⁷¹.

Tratatul anglo-franco-sovietic erau urmărite cu un mare interes de opinia publică românească, care era convinsă că încheierea alianței putea schimba raportul de forțe pe plan internațional în defavoarea agresorilor fasciști. Într-adevăr, cifre date publicității în anii din urmă demonstrează că se putea crea în 1939 un raport de forțe militare de aproape $\frac{3}{1}$, față de Germania dacă se lua în considerare chiar numai numărul de divizii sovietice (175), franceze, engleze, belgiene și olandeze (împreună peste 135), adică în total circa 310, față de 136 germane⁷². Raportul de forțe favorabil apare și mai evident dacă se iau în considerare și forțele militare ale țărilor din estul și sud-estul Europei neangajate față de Axa fascistă, precum și datele economice, care numai pentru țările Europei occidentale se prezentau astfel în 1939 față de statele Axei fasciste: 1,5—2 ori mai mult oțel, de 14 ori mai multe automobile, de 9 ori mai multe materii prime textile, de 4 ori mai multe alimente, de două ori mai multă energie electrică ș.a.⁷³.

Tratatul de la Moscova au intrat în impas pe chestiunea lipsei unor angajamente militare precise din partea anglo-franceză și a liberei treceri a trupelor sovietice pe teritoriile Poloniei și României. La 14 august, reprezentantul sovietic preciza că chestiunea se pune în primul rînd legat de Polonia, „de tranzitul trupelor sovietice prin coridorul Vilno și prin Galiția”; I. M. Maiski afirmă că „reprezentantul sovietic a subliniat că, dacă această problemă nu-și va găsi o rezolvare pozitivă, mă indoiesc în general de oportunitatea tratatelor noastre”⁷⁴. Acestea au și fost întrerupte la 17 august, pe timp de o săptămînă, pentru clarificări între delegațiile și guvernele respective. Guvernul polon, ca de altfel și guvernul român, nu era dispus să vină în întîmpinarea propunerilor U.R.S.S. Refuzul era categoric, ceea ce însemna că practic convenția militară devenea inoperantă.

La 21 august, partea sovietică, fiind anunțată de amiralul Drax că nu a primit nici o comunicare din partea guvernului britanic, a cerut

⁶⁹ A. Călinescu, *op. cit.*, filele 36—37.

⁷⁰ Conform acestui plan, după ce forțele germane care urmau să atace Polonia atingeau un aliniament situat nord Cernăuți, nord-vest Lvov, aripa lor dreaptă urma ca de la Colomeea să-și orienteze acțiunile pe două direcții, dintre care una spre sud, pe Valea Siretului. Ungaria urma să atace în acest timp din zona Debretin pe direcțiile Satu Mare, Baia Mare, Dej; Carei, Zalău, Cluj; Marghita, Zalău, Cluj și Oradea Mare, Cluj. Efortul principal trebuia să se facă între Carei și Marghita, pe direcția Zalău, Cluj (A.I.S.I.S.P., fond. 2, dosar 65, planul P. 1 și R. 2, precum și filele 36—37).

⁷¹ A.M.F.A., bugetul de cheltuieli al Ministerului Apărării Naționale pe anii 1936—1940. Majoritatea cheltuielilor (15 miliarde de lei) erau destinate procurării de armament și executării planului de fortificații.

⁷² W. L. Shirer. *The Rise and the Fall of the Third Reich*, Londra, 1960, p. 592—596.

⁷³ V. M. Hvostov și A. M. Nekrici. *Cum a izbucnit cel de-al doilea război mondial*, București, Editura științifică, 1960, p. 36.

⁷⁴ I. M. Maiski. *Cine l-a ajutat pe Hitler*, București, Editura științifică, 1963, p. 162—164.

precizări în legătură cu modul de a vedea din partea guvernelor englez și francez în chestiunea asistenței mutuale. Răspunsul a venit numai din partea guvernului francez; ocolind problema unei înțelegeri cu Polonia referitoare la acordul de trecere pentru trupele sovietice, Daladier cerea generalului Doumenc să semneze „cel mai bun acord militar posibil“, pe care să-l supună ulterior aprobării guvernului ⁷⁵.

Paralel cu negocierile purtate la Moscova, Marea Britanie trata cu guvernul german în vederea unor înțelegeri separate. În iunie, cu prilejul vizitei la Londra a directorului departamentului economic din Ministerul de Externe german, Helmut Wohlthat, acesta a purtat discuții cu șeful departamentului economic din cadrul Foreign Office-ului, Ashton-Gwatkin, asistat de consilierul primului ministru pentru problemele politicii externe, Horace Wilson ⁷⁶. În aceeași lună, ambasadorul Angliei la Berlin, Neville Henderson, căuta să stabilească cu Ernst von Weizsäcker, secretarul de stat al Ministerului de Externe al Reichului, lista temelor care aveau să facă obiectul tratativelor dintre Londra și Berlin, și anume oprirea cursei înarmărilor, reluarea legăturilor economice și problema colonială ⁷⁷.

În condițiile agravării tensiunii dintre Germania și Polonia, Weizsäcker comunică ambasadorului german la Londra, Herbert Dirksen, la 28 iunie, că propunerile britanice „cu greu ar putea fi considerate constructive“ ⁷⁸. Cu toate acestea, dialogul a continuat, din inițiativa britanică, și în luna iulie între Horace Wilson și Robert Hudson, ministrul comerțului exterior al Angliei, pe de o parte, și Wohlthat, revenit la Londra, pe de altă parte. Pe plan politic se preconiza o declarație comună anglo-germană că nici una dintre părți nu va folosi războiul ca mijloc al politicii externe ⁷⁹, ceea ce făcea inutile garanțiile pentru Polonia și România. Se mai prevedea o declarație anglo-germană referitoare la revizuirea fundamentală a dispozițiilor tratatului de la Versailles cu privire la colonii și la teritoriile aflate sub mandat. Totodată se propunea o declarație comună în chestiunea înarmărilor și politica față de alte țări, precum și alte câteva declarații referitoare la problemele economice dintre cele două state ⁸⁰.

Se crease impresia că tratativele Marii Britanii cu U.R.S.S. de la Moscova serveau ca o formă de presiune asupra Germaniei pentru a o îndupleca să încheie un acord cu puterile occidentale. În același timp, Marea Britanie a încheiat la 22 iulie 1939 un tratat de neinterventie cu Japonia, care se afla în stare de război cu China și ducea lupte cu Uniunea Sovietică la granița cu Mongolia.

Discuțiile anglo-germane s-au prelungit pînă la începutul lunii august, fără alt rezultat practic decît sporirea suspiciunilor Uniunii Sovietice, căreia Germania îi făcuse oferte referitoare la normalizarea relațiilor între cele două țări. Unele tatonări în această direcție avuseseră loc în urmă cu câteva luni.

În situația explozivă care se crease, în atmosfera de suspiciuni generată de ciocnirile de interese contradictorii ale principalelor puteri euro-

⁷⁵ Paul Reynaud, *La France a sauvé l'Europe*, vol. I. Paris, 1947, p. 582.

⁷⁶ M. Gilbert și R. Gott, *op. cit.*, p. 232—233.

⁷⁷ D.G.F.P., series D, vol. VI, doc. 521 (memorandumul semnat Weizsäcker din 13 iunie) și 559 (idem din 17 iunie).

⁷⁸ Ibid., doc. 577.

⁷⁹ *Documente și materiale din ajunul celui de-al doilea război mondial*, vol. II, București, E.S.P.L.P., 1949, p. 67—73.

⁸⁰ M. Gilbert și R. Gott, *op. cit.*, p. 286—296.

pene, cind fiecare se străduia să abată agresiunea germană decisivă în direcție opusă, la 21 august s-a semnat la Berlin tratatul economic sovieto-german, iar la 23 august 1939 s-a semnat la Moscova, de către Ioachim von Ribbentrop și Viaceslav Molotov, tratatul de neagresiune dintre Germania și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, ratificat de organele legislative ale celor două state, simultan, la 31 august ⁸¹.

Noua conjunctură l-a făcut pe Armand Călinescu să aprecieze că pentru România se crease o situație „foarte gravă” ⁸². Sub influența lui Urdăreanu, filogerman, care propusese la 23 august „un pact de neagresiune cu Germania, pe care aceasta l-ar primi numai dacă ar fi interpretat ca un gest contra franco-englezilor” ⁸³, regele Carol al II-lea era inclinat să facă noi concesii economice ⁸⁴.

Sondajele, convorbirile și propunerile exprimau îngrijorarea față de dificultățile grave în care intra regimul dictaturii regale. Cît de mult preocupase România pe naziști și ce perspective reușiseră să-i asigure rezultă din scurta scrisoare trimisă de Hitler lui Mussolini la 25 august 1939, în care se repetă de două ori, în fraze apropiate, aceeași idee, pe care a ținut s-o și sublinieze în text pentru a evidenția importanța ei: „...*Posibilitatea intervenției României în cazul unui... conflict nu mai există!* În aceste împrejurări, chiar și Turcia nu poate să facă altceva decît să-și revizuiască poziția anterioară. Însă eu repet încă o dată că România nu se mai află în postura de a putea lua parte la vreun conflict împotriva Axei” ⁸⁵.

Noile evenimente produse în arena politică internațională încheiaseră, practic, procesul izolării României pe plan extern, reduseseră la ultima expresie posibilitățile cercurilor guvernante românești de a mai manevra în apele involburate, pline de primejdii și riscuri, ale situației internaționale; ele aveau să stimuleze grupările ultrareacționare și fasciste și să determine alt curs politicii românești.

Sfîrșitul lunii august 1939 găsea omenirea în preziua marii conflagrații mondiale; evoluția agravantă a contradicțiilor internaționale confirma și de data aceasta valabilitatea tezei lui V. I. Lenin potrivit căreia războiul mondial era „o continuare a politicii «marilor» puteri și a claselor dominante din aceste țări” ⁸⁶.

În vremea respectivă, Uniunea Sovietică făcuse eforturi pentru a determina guvernele Franței și Marii Britanii să adere la ideea creării unui sistem de securitate colectivă care să se opună eficient agresorului. Activitatea sa în acest sens a fost sprijinită de acțiunile țărilor membre ale Micii Înțelegeri și ale Înțelegerii Balcanice, interesate vital în asigurarea statu-quo-ului postbelic printr-o politică de securitate colectivă. Dar în faza discuțiilor concrete s-a vădit poziția duplicitară, lipsa dorinței guvernelor occidentale de a se ajunge la astfel de soluții.

Deși victoria Frontului popular în Franța avusese o mare influență pe plan european, constituind un stimulent pentru mișcarea democratică și antifascistă din toate țările, curînd speranțele s-au transformat în dezamăgiri. Abandonarea programului Frontului popular de către guvernul francez condus de radicalul Chautemps a dat cîștig de cauză cercurilor

⁸¹ A.M.A.E., fond. 71/România, 1939, 15 august-36 septembrie, vol. 269, copii de pe rapoartele primite de la oficiile diplomatice.

⁸² A. Călinescu, *op. cit.*, dosar 11, fila 19 (însemnarea din 22 august).

⁸³ *Ibid.*, filele 19-20 (însemnarea din 23 august 1939).

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ D.G.F.P., seria D, vol. VII, doc. 266.

⁸⁶ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 26, București, Editura politică, 1964, p. 319.

ultrareacționare, fasciste, interne și externe, ceea ce a avut implicații tragice pentru popoarele supuse agresiunii, cum erau Spania și Austria, respectiv Cehoslovacia, Polonia și cele din sud-estul continentului.

Discuțiile tripartite din vara anului 1939 n-au ținut seama în măsura cuvenită de posibilitățile pe care le puteau oferi statele mijlocii și mici nerevizioniste, interesate în menținerea păcii și securității. N-au fost adoptate în momentele hotărâtoare, care n-au lipsit, poziții menite să înlăture suspiciunile și temerile acestor state, să stabilească un climat de încredere bazat pe respectul și garantarea independenței și suveranității lor naționale.

La toate acestea trebuie adăugate slăbiciunile și greșelile mișcării muncitorești din fiecare țară în parte, precum și po plan internațional. Sciziunea mișcării muncitorești, ca urmare a divergențelor dintre partidele socialiste, dominate de elementele oportuniste, și partidele comuniste, a împiedicat realizarea frontului unic muncitoresc de sus și pînă jos, care să fi stat la temelia unei alianțe largi antifasciste. Cu toate că Congresul al VII-lea al Internaționalei Comuniste relevase necesitatea ca fiecare partid comunist să-și stabilească orientarea politică în funcție de condițiile concrete din țara respectivă, la scurt timp organele de conducere ale Internaționalei Comuniste au continuat practica dăunătoare de a impune directive chiar diametral opuse aprecierilor și recomandărilor Congresului al VII-lea, ceea ce a provocat confuzii, derută și urmări grave pentru multe partide comuniste⁸⁷, pentru mișcarea antifascistă.

În acele momente de mare tensiune și de răspundere pentru pacea lumii, în fața pericolului imens pe care îl reprezenta hitlerismul — expresia cea mai barbară și singeroasă a fascismului — pentru existența popoarelor și a civilizației umane, era necesară lupta hotărîtă cu toate forțele pînă la nimicirea agresorului, așa cum se subliniasă dealtfel în rezoluția Conferinței internaționale pentru apărarea democrației, păcii și personalității umane de la Paris din mai 1939: „Evenimentele internaționale din ultimul timp au demonstrat că planurile puterilor-rechini nu pot fi zădărnice prin capitulare, ci printr-o rezistență bărbătească, dîrză, cu sînge rece”⁸⁸.

Sub influența puternică a evoluției evenimentelor internaționale și a politicii guvernelor marilor puteri occidentale de încălcare a angajamentelor asumate cu privire la securitatea Europei și de încurajare a expansiunii și agresiunii statelor revizioniste grupate în jurul Germaniei naziste, a răsturnării raportului de forțe pe plan internațional, cercuri politice trădătoare, fasciste, profasciste, capitulante dintr-o serie de țări mici și mijlocii, printre care și România, au impus în politica acestora o orientare nefastă. Dar activitatea bogată și promițătoare desfășurată pînă atunci de forțele păcii crease experiențe, legături și premise care aveau să rodească plenar pe parcursul singeroasei înclăștări mondiale care a început curînd.

⁸⁷ Vezi, de exemplu, situația Partidului Comunist din Polonia, în *I.V.O.V.S.S.*, tom. I, p. 187; pentru Partidul Comunist Român, în *Kommunisticeskii internațional*, 1939, nr. 10, p. 36—42 (articolul „Războiul imperialist și România”, semnat de Boris Ștefanov, în care se face și afirmația că imperialismul anglo-franco-american era principalul pericol pentru pacea mondială, și nu cum se apreciasse la Congresul al VII-lea, că principalii ațîțători la război erau fasciștii germani), și Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. I, București, Editura politică, 1968, p. 373—374.

⁸⁸ După *I.V.O.V.S.S.*, tom. I, p. 193.

Începutul celui de-al doilea
război mondial.

Agresorii în ofensivă
(1939—1942)

Războiul în Europa

INCEPUTUL RĂZBOIULUI

Pentru a avea pretext să atace Polonia, Hitler a înscenat un „atac polonez” asupra postului de radio de la Gleiwitz din apropierea frontierei germano-poloneze, atac executat de SS-iști, care au lăsat pe teren cadavrele câtorva deținuți de drept comun îmbrăcați în uniforme poloneze. În zorii zilci de 1 septembrie 1939, la orele 4 și 40 de minute, armata germană a invadat Polonia. Aproximativ 1 500 de avioane germane au pătruns prin surprindere în spațiul aerian polonez și puternice coloane blindate au depășit frontiera¹.

Hitler spera că războiul se va localiza, că puterile occidentale nu vor interveni. „Hitler și Ribbentrop s-au convins reciproc că puterile occidentale nu se vor decide niciodată să intre în război împotriva Germaniei și că, prin urmare, vor avea mână liberă pentru scopurile pe care le urmăreau în Europa orientală”². Dar guvernele Angliei și Franței au adresat guvernului nazist un ultimatum, cerându-i să înceteze agresiunea și să-și retragă trupele de pe teritoriul polonez. O încercare de mediere a lui Mussolini din 2 septembrie, sugerată de Hitler cu scopul de „a tatona terenul”, a fost refuzată de guvernele Angliei și Franței, care la 3 septembrie au declarat război Germaniei, după expirarea ultimatumului. Astfel a fost declanșat cel de-al doilea război mondial, care avea să mistuie în flăcările sale timp de șase ani milioane de vieți omenești și uriașe valori materiale și spirituale.

În conformitate cu obiectivele înscrise în „planul alb”³ Polonia urma să fie înfrântă într-o campanie de scurtă durată, printr-o lovitură dată prin surprindere cu forțe superioare, în special de tancuri și de aviație. Având în vedere și forma învâluitoare a frontierei dintre Germania și Polonia, planul OKH⁴ prevedea două lovituri convergente spre Varșovia: una pornită din Silezia și estul Cehoslovaciei, alta din Pomerania și Prusia Orientală.

¹ H. Dahms. *La deuxième guerre mondiale*, Paris, 1961, p. 41.

² H. Guderian (general). *A la tête des panzers*, Paris, Ed. Plon, 1965, p. 50.

³ Hitler. *Directives de guerre*, Paris, Ed. Arthaud 1965, p. 31.

⁴ OKH înseamnă comandamentul trupelor de uscat; Oberkommando des Heeres.

Bombardamente nimicitoare asupra Varșoviei, executate de aviația germană

Pe prima direcție urma să-și desfășoare ofensiva Grupul de armate „Sud”, compus din 36 de divizii, dintre care 4 de tancuri și 6 motorizate, comandat de generalul von Rundstedt. Acest grup trebuia să înainteze spre cursul mijlociu al Vistulei, să nimicească trupele poloneze din marile cote al fluviului și pe cele din Galiția și să pătrundă cu unitățile blindate spre Varșovia. Flota a 4-a aeriană urma să sprijine ofensiva trupelor terestre.

Pe a doua direcție era prevăzut Grupul de armate „Nord”, compus din 21 de divizii și două brigăzi, dintre care două divizii de tancuri și două motorizate, comandat de generalul von Bock. Acest grup urma să nimicească inițial trupele poloneze din „coridor”, iar apoi să înainteze spre sud și, în cooperare cu celălalt grup de armate, să nimicească trupele poloneze din regiunile de vest ale țării. Flota 1 aeriană sprijinea ofensiva marilor unități terestre. Legătura dintre cele două grupuri de armate era asigurată de o grupare compusă din trupe de grăniceri și de „Landwehr”⁵.

Concentrarea și desfășurarea forțelor armate germane s-au făcut sub masca unor manevre de vară și a concentrărilor pentru instrucție efectuate în lunile iulie-august 1939.

Pentru cucerirea Poloniei, Germania a concentrat 63 de divizii, dintre care 6 divizii de tancuri⁶, care numărau aproximativ 1 500 000 de soldați, peste 6 000 de guri de foc, aproximativ 4 500 de tunuri antitanc, 2 700 de tancuri și aproximativ 2 000 de avioane, dintre care 1 400 de aparate moderne⁷.

⁵ Landwehrul era format din rezerviști cu înzestrare și pregătire mai sumare.

⁶ H. Michel. *La seconde guerre mondiale*, vol. I, Paris, Ed. Presses, Universitaires de France, 1968, p. 33.

⁷ T. Rawski, Z. Stapor și J. Zamoyski. *Wojna Wisvolencza Narodn Polskiego W. Lotach. 1939—1945* (Războiul de eliberare al poporului polonez în anii 1939—1945), Varșovia, Editura Ministerului Apărării, 1988, p. 131.

Agresiunea germană a surprins Polonia insuficient pregătită pentru război. Cercurile conducătoare nu au luat la timp măsurile necesare pentru întărirea frontierei de vest și pentru mobilizarea forțelor armate. Comandamentul polonez, în frunte cu mareșalul Rydz-Smigly, presupunea că, în cazul unui conflict armat, principelele forțe germane vor fi angajate în vest de forțele anglo-franceze, iar pe frontul polonez vor acționa numai 20—25 de divizii. Planul de campanie polonez prevedea ca, la adăpostul unui prim eșalon de trupe pregătit din timp de pace, forțele principale să se mobilizeze și să se concentreze, apoi să treacă la contra-ofensivă pentru a nimici forțele dușmanului pătrunse pe teritoriul țării.

Forțele poloneze urmau să fie desfășurate astfel: pe frontiera cu Prusia Orientală și în „coridor“, în fața Grupului de armate german „Nord“, armatele „Narev“, „Modlin“ și „Pomerania“, cu un total de 9 divizii de infanterie și 4 brigăzi de cavalerie. Între râul Warta și cursul superior al Nistrului, armatele „Poznan“, „Lodz“, „Cracovia“ și „Carpați“, care însumau 16 divizii de infanterie, 5 brigăzi de cavalerie și o brigadă motorizată, urmau să se opună Grupului de armate german „Sud“ pentru a-i interzice pătrunderea spre Varșovia. În rezerva Comandamentului suprem erau prevăzute 3 divizii de infanterie și o brigadă motorizată, grupate în zona Varșovia-Lublin.

Concentrarea armatei poloneze a început târziu și nu a putut fi terminată în întregime pînă la începerea războiului, astfel că la 1 septembrie 1939 forțele militare poloneze aflate pe poziții de luptă cuprindeau: 24 de divizii de infanterie (dintre care 3 de rezervă), o brigadă motomecanizată, 8 brigăzi de cavalerie și 3 brigăzi de munte, la care se adăugau 56 de batalioane și alte cîteva subunități de interior⁸. Disproporția față de forțele germane era foarte pronunțată, mai ales în ce privește tancurile și aviația. În afară de aceasta, diviziile poloneze erau inferioare celor germane nu numai în privința înzestrării cu armament și altă tehnică de luptă, ci și în ceea ce privește pregătirea de luptă.

Forțele poloneze au fost desfășurate aproape uniform de-a lungul frontierelor și pe o mică adîncime, ceea ce a dat posibilitatea trupelor germane să rupă ușor această perdea subțire.

Armata poloneză a fost total surprinsă de noile metode de ducere a războiului folosite de hitleriști. Bombardamentele masive ale aviației în scopul terorizării populației și dezorganizării sistemului de comunicații creau condiții necesare acțiunilor impetuoase ale masei de tancuri. Diviziile „Panzer“, sprijinite de aviație și în special de bombardierele în picaj „Stukas“, pătrundeau cu ușurință în adîncime, încercuiau grupările de forțe ale adversarului, eare era pus în imposibilitate de a opune o rezistență organizată. Cuplul tanc-bombardier în picaj a dominat cîmpurile de luptă în prima perioadă a celui de-al doilea război mondial.

În zorii zilei de 1 septembrie 1939, aviația germană a bombardat masiv cele mai importante aerodromuri poloneze. Aviația de vînătoare, puțină la număr, și slaba apărare antiaeriană poloneze nu au putut face față

⁸ *Ibid.*, p. 136. La sugestia ambasadurilor Angliei și Franței, guvernul polonez a amînat cu 24 de ore decretarea mobilizării, ceea ce a avut repercusiuni negative asupra desfășurării întregii campanii.

Cotropirea Poloniei, 1939

cu succes agresorilor. Din prima zi aviația germană a reușit să nemi-cească în lupte aeriene și pe aerodromuri o mare parte din aviația polo-neză și să cucerească supremația aeriană, apoi și-a mutat efortul pentru a împiedica concentrarea și desfășurarea armatei poloneze și pentru spri-jinirea trupelor terestre proprii.

Infanteria și tancurile germane, sprijinite de artilerie și aviație, înaintau rapid pe toate direcțiile. La Grupul de armate „Nord”, trupele care înaintau din Prusia Orientală au rupt din prima zi a ofensivei fortificațiile de la frontieră și au pătruns adânc pe teritoriul polonez. În zilele următoare, sprijinite activ de aviație, ele au înfrînt rezistența dîră a unităților armatei de Modlin și pînă la 7 septembrie au ieșit pe rîul Narev.

Trupele germane din Pomerania, avînd în primul val diviziile de tancuri și motorizate, au rupt în prima zi de luptă apărarea unităților poloneze din „coridor” și la sfîrșitul zilei au ajuns pe rîul Brag. După trei zile de lupte înverșunate, ele au reușit să forțeze rîul în mai multe puncte și pînă în seara de 4 septembrie marile unități de tancuri și motorizate au atins Vistula, pe care au trecut-o prin surprindere la nord de Bydgoszcz. Alte mari unități au înaintat spre nord-est și au făcut joncțiunea cu unitățile care veneau din Prusia Orientală, încercuind astfel trupele poloneze din „coridor”. Soldații polonezi s-au luptat cu vitejie, dar au fost copleșiți de numărul și de tehnica agresorilor. Brigada de cavalerie „Pomorske” a contraatacat călare o divizie blindată și a fost zdrobită de tancurile germane⁹. Acest episod arunează o lumină concludentă atît asupra raportului de forțe, cit și asupra eroismului apărătorilor polonezi.

Armata de Pomerania, sub loviturile forțelor inamice superioare, s-a retras în grabă spre Vistula, concomitent cu armata de Poznan, care se retrăgea spre Varșovia. Diviziile blindate germane, urmărind marile unități poloneze, au atins Vistula la 6 septembrie și au forțat-o la sud de Kulm¹⁰.

Astfel, în decurs de o săptămînă, Grupul de armate german „Nord” a înfrînt armatele poloneze de Pomerania și de Modlin, a tăiat „coridorul”, a forțat Vistula și a cucerit pozițiile care acopereau dinspre nord capitala poloneză.

Grupul de armate „Sud” a trecut la ofensivă simultan spre Lodz, Radom și Cracovia. Datorită superiorității sale numerice în special în tancuri și aviație, ea a rupt pînă la 3 septembrie fortificațiile de pe frontieră pe toate direcțiile și a înaintat 10—20 km în adîncimea teritoriului polonez. Apoi a continuat ofensiva spre cursul mijlociu al Vistulei. Deși înaintarea trupelor germane a fost mult încetinită de rezistența dîră a Armatei de Cracovia, totuși ele au reușit să cîștige teren spre nord-est și la 6 septembrie au ieșit pe Vistula, învăluind gruparea poloneză de la Radom. Unitățile mobile s-au apropiat de Varșovia. Alte forțe germane au ocupat Silezia superioară și orașul Cracovia. Comandamentul suprem polonez a părăsit Varșovia în noaptea de 6/7 septembrie și s-a mutat la Brest¹¹.

În prima săptămînă de război, trupele germane, folosindu-se de superioritatea lor numerică, mai ales în tancuri și aviație, au cucerit cele mai importante zone economice și industriale ale Poloniei și au nimicit o bună parte din marile unități poloneze. Prin bombardarea neîntrepută a căilor ferate și prin înaintarea lor rapidă, aviația și blindatele germane au reușit să împiedice mobilizarea și concentrarea armatei poloneze.

⁹ H. Guderian, op. cit., p. 57.

¹⁰ Kesselring (mareșal). Soldat jusqu'au dernier jour, Paris, 1956, p. 59.

¹¹ T. Rawski și colectiv, op. cit., p. 161.

Începînd de la 8 septembrie, Comandamentul german a urmărit încercuirea forțelor poloneze care se găseau la vest de Vistula și cucerirea părților centrale ale Poloniei cu capitala acesteia, Varșovia.

O parte din forțele Grupului de armate „Nord“ a forțat la 9 septembrie râul Narev în zona Lomja și, continuînd ofensiva spre sud, a forțat râul Bug și a interceptat calea ferată Varșovia—Brest. O altă parte, după ce a forțat la 10 septembrie fluviul Vistula, a continuat ofensiva împotriva trupelor poloneze din zona Kutno. Ofensiva grupului de armate „Sud“ se desfășura într-un ritm tot așa de rapid. Marile unități care înaintau prin Lodz spre Varșovia au ieșit la 9 septembrie în spatele armatei de Poznan. Ele au fost însă nevoite să treacă la apărare pentru a face față loviturilor violente ale trupelor poloneze care încercau să-și deschidă drumul spre Varșovia. După cinci zile de lupte grele, trupe blindate germane au reușit să pătrundă spre Radom și să desăvîrșească astfel încercuirea rămășițelor a cinci divizii poloneze, în timp ce alte mari unități mobile au ajuns la marginea Varșoviei, pe care au încercat s-o cucerască din mișcare. Ele au fost însă oprite de unitățile poloneze și de populație, care își apărau cu abnegație capitala. Deși Varșovia a fost declarată oraș deschis, ea a fost bombardată continuu de agresorii naziști, care au provocat mari distrugerii și victime numeroase în rîndul populației. După dezorganizarea sistemului de apărare al armatei poloneze, Varșovia a devenit principalul centru de rezistență al țării ¹².

Apărătorii Varșoviei au rezistat 20 de zile și au angajat în jurul capitalei numeroase forțe germane. Efectivele garnizoanei poloneze au crescut treptat cu trupele ce se retrăgeau din părțile vestice ale țării. La lupte au participat, alături de unitățile militare, muncitori și intelectuali. Ieșind din închisori, comuniștii și alți patrioți polonezi antifasciști au intrat în detașamentele de voluntari. S-au constituit grupe de diversiune care au îndeplinit cele mai complexe și mai periculoase misiuni, ca atacuri de noapte asupra trupelor fasciste din preajma capitalei, asupra statelor-majore, mașinilor blindate, tancurilor etc. Cînd a fost nevoie de 600 de voluntari pentru lupta împotriva tancurilor, s-au prezentat 6 000.

Datorită participării masive a populației, într-un timp foarte scurt Varșovia a fost transformată într-o puternică zonă fortificată. Orașul a fost împînzit de baricade; numeroase clădiri au fost transformate în adevărate cazemate. În ziua de 8 septembrie, la orele 18, Divizia a 4-a tancuri germană a atacat Varșovia dinspre sud-vest, dar acest atac, ca și altele încercate ulterior, a fost respins. Atunci Rundstedt a ordonat Armatei a 8-a să asedieze orașul pentru a constrînge pe apărători să capituleze prin înfometare. Aviația germană a continuat bombardamentele teroriste pentru a determina pe apărători să înceteze rezistența. Apărătorii capitalei asediate au continuat însă lupta.

Sperînd într-un ajutor din partea aliaților occidentali, Comandamentul polonez intenționa după 8 septembrie să concentreze majoritatea forțelor în partea sud-estică a Poloniei, unde, sprijinite pe România, să continue lupta așteptînd ofensiva anglo-francezilor, care ar fi atras forțe germane și ar fi descongestionat frontul ¹³. Anglia și Franța se limitau însă la raiduri aviatice deasupra Germaniei cu scopul de a împrăștiia mani-

¹² *Ibid.*

¹³ Wojskowy Instytut Historyczny. *Wojna Obronna Polski, 1939—1945, wybór Zródél*, Varșovia, 1968, Wyd. M.O.N. (Războiul de apărare a Poloniei), p. 1 011—1 012 și 1 026—1 029.

fește și cu mici incursiuni peste linia frontierei, care nu puteau avea nici o influență asupra frontului polono-german¹⁴.

Trupele germane au continuat invazia, reușind la aripa sud-estică să rupă apărarea poloneză la nord de Sanok, să forțeze la 11 septembrie râul San, să înainteze rapid spre Lvov și să încercuiască o mică grupare poloneză în zona Przemyśl. Până la 14 septembrie, trupele germane au încercuit la vest de Vistula forțele principale ale armatei poloneze și au cucerit zonele centrale ale țării. De la 15 septembrie, eforturile Comandamentului german s-au îndreptat în două direcții: pe de o parte să nimească trupele încercuite la vest de Vistula, iar pe de altă parte să realizeze o nouă încercuire la est de fluviu a rămășițelor armatei poloneze retrase în părțile sud-estice.

În situația creată, la 17 septembrie, comisarul poporului pentru afacerile externe al U.R.S.S. a făcut cunoscut ambasadorului Poloniei la Moscova că, întrucât „Polonia s-a transformat într-un câmp propice pentru diferite întâmplări și surprize, ce poate crea o amenințare pentru U.R.S.S. ... guvernul sovietic nu mai poate avea o atitudine neutră față de aceste fapte” și, în consecință, „a dat dispozițiuni înaltului comandament al Armatei Roșii să ordone trupelor să treacă frontiera și să ia sub apărare viața și averea populației din Ucraina de vest și Bielorusia de vest”¹⁵.

Blocate de invadatorii naziști în zonele Kutno, Varșovia, Modlin și Przemyśl, forțele poloneze, deși mai continuau să reziste, au fost înfrînte. La 28 septembrie, la ordinul Comandamentului Armatei „Varșovia”, apărătorii capitalei poloneze au încetat focul pe baricade și în tranșee. O mare parte dintre ei au continuat lupta în rândurile Rezistenței.

În decursul unei campanii de aproximativ trei săptămîni, armata poloneză a fost înfrîntă și țara ocupată. Armata poloneză a avut aproximativ 66 000 de soldați și ofițeri morți, 135 000 de răniți și 350 000 de prizonieri. Invadatorii hitleriști au pierdut 16 343 de morți, 27 640 de răniți și 320 de dispăruți. Au fost distruse sau avariate 993 de tancuri și mașini blindate, 6 046 de mașini auto, 369 de guri de foc și aproximativ 600 de avioane¹⁶.

Teritoriile poloneze din părțile de nord au fost anexate de Germania; zonele Lublin, Cracovia, Kielce, Lodz și parte din zona Varșovia au constituit Guvernământul general, administrat de naziști și pe care aceștia îl considerau ca „o colonie germană, iar pe polonezi ca sclavi ai marelui Reich german”¹⁷.

Succesul rapid al armatei germane s-a datorat superiorității ei zdrobitoare numericește și tehnice. Armata poloneză a fost insuficient înzestrată cu mijloace moderne de luptă, și în primul rînd cu aviație, tancuri,

¹⁴ Prin protocolul din 19 mai 1939, semnat de Krasprzynski, ministrul de război al Poloniei și generalul Gamelin, Franța se obliga să atace imediat cu aviația și, în cazul cînd ofensiva germană împotriva Poloniei nu ar fi putut fi oprită, să treacă în a 16-a zi la operații terestre.

¹⁵ A.M.A.E., fond. 71/România, 1939, 15—30 septembrie, vol. 116, copia comunicării făcute de V. M. Molotov ambasadorului Poloniei, transmisă reprezentantului diplomatic al României la Moscova, Dianu (telegrama nr. 2 386 din 17 septembrie 1939). În octombrie 1939, teritoriile respective au intrat în componența U.R.S.S. (vezi V. M. Molotov, *O vneșnei politike Sovetskogo Soiuza*, O.G.I.Z., Moscova, 1939, cuvîntare rostită la sesiunea Sovietului Suprem din 31 octombrie 1939).

¹⁶ T. Rawski și colectiv, *op. cit.*, p. 179—180. După alte surse, numărul prizonierilor polonezi s-a ridicat la 450 000, iar pierderile germanilor la 8 400 de morți, 28 000 de răniți și prizonieri, 3 000 de dispăruți (scrisoarea lui Hitler către Mussolini din 8 martie 1940) (vezi H. Michel, *op. cit.*, p. 36).

¹⁷ S. Piotrowski, *Dziennik Hansa Franka* (Jurnalul lui Hans Frank, guvernatorul nazist al Guvernământului general), Varșovia, Wyd. Prawnicze, 1956, p. 35.

artilerie antitanc și antiaeriană. La aceasta trebuie să adăugăm lipsa de prevedere a Comandamentului polonez, încetineala în luarea hotărârilor și subestimarea posibilităților adversarului. Aceste grave deficiențe își aveau rădăcina în politica mioapă, contrară intereselor naționale, dusă de cercurile guvernante polone.

Înfrângerea rapidă a Poloniei se datorește și faptului că Franța și Anglia nu i-au venit oportun în ajutor și nu și-au îndeplinit obligațiile asumate. La procesul de la Nürnberg, generalul Jodl, șeful de stat-major al OKW, a declarat: „Dacă noi nu am fost înfrinți încă în 1939, acest lucru s-a întâmplat pentru că cele aproximativ 110 divizii franceze și engleze aflate în timpul războiului nostru cu Polonia în Occident și care aveau în fața lor numai 23 de divizii germane au rămas total inactive”¹⁸.

În acele condiții grele, un însemnat număr de militari și civili au părăsit țara, căutând adăpost și sprijin în țările vecine, printre care și România.

Poporul român a primit cu profundă indignare și îngrijorare declanșarea atacului hitlerist asupra Poloniei și începutul celui de-al doilea război mondial. Făcându-se interpretul acestor sentimente, Partidul Comunist Român atrăgea din nou atenția asupra pericolului care amenința țara, cerind luarea unor măsuri eficiente „pentru apărarea și menținerea integrității granițelor noastre”¹⁹. Comuniștii români au înfierat „agresiunea ucigătoare a lui Hitler contra poporului polonez”, declarând că vor lupta „în fruntea poporului român contra Germaniei fasciste și imperialiste”²⁰.

România nu a intrat în război, deși între ea și Polonia exista un tratat în acest sens. Motivul invocat a fost inexistența unor convenții militare care s-o oblige la aceasta. Motivul real era teama de a nu împărtași soarta victimei²¹, teamă exprimată în ședința Consiliului de Miniștri din 4 septembrie, când guvernul s-a declarat în stare de neutralitate față de conflict, precum și în ședința Consiliului de coroană din 6 septembrie. Dar guvernul A. Călinescu nu a respins cu totul posibilitatea unei participări la operațiunile „în funcție de ajutorul anglo-francez acordat României”²². În această perspectivă și pentru a stăvi o eventuală încercare a Comandamentului german de a abate spre România flancul drept al frontului sudic din Polonia, a fost constituit la 11 septembrie Grupul de armate „Vest”, sub comanda generalului Motaș²³.

La 15 septembrie, când la frontierele României ajunseseră coloane de refugiați și după ce devenise de notorietate publică faptul că se permisese anterior tranzitul de armament din Occident pentru Polonia²⁴, ministrul de externe comunica misiunilor diplomatice românești de la Paris, Londra, Berlin și Roma că „respectarea strictă a regulilor neutralității ne îngăduie să dăm Poloniei toate ajutoarele dictate de omenie și de prietenie, fără a comite imprudențe inutile...”²⁵.

¹⁸ I.V.O.V.S.S., tom I, p. 22.

¹⁹ A.C.C. P.C.R., fond. 1, dosar 2 225, fila 28 (nota nr. 1 815 din 5 septembrie 1939).

²⁰ *Scinteia* din 8 septembrie 1939.

²¹ D.G.F.P., series D., vol. VII, doc. 361.

²² Raymond Kulinski. *Cuțiile internării guvernului polonez în România (1939)*, în *Lumea* nr. 51 din 15 decembrie 1966, p. 23.

²³ A.M.A.N., mapa 206, fila 54.

²⁴ A. Călinescu. *Însemnări zilnice* (A.I.S.I.S.P., fond. 2, dosar 11, filele 19—20).

²⁵ A.M.A.E., fond. nr. 71/Transilvania, 1920—1944, vol. 39, telegramă semnată Gafencu.

Cu toate presiunile guvernului german de a nu permite tranzitul tezaurului Băncii Poloniei, de a-l reține și pune la dispoziție, guvernul și Banca Națională a României nu au dat curs acestor ingerințe. 1 261 de lăzi cu aur, în greutate de 82 403 kg, au plecat după 13 septembrie în Occident; 51 de casete, totalizând 3 057,450 kg, au fost depozitate la Banca Națională a României. Aceste casete au fost restituite poporului polonez la 17 septembrie 1947; cu prilejul preluării lor, reprezentantul Băncii Poloniei declara că „nu are de formulat nici o pretenție de nici un fel referitoare la acest depozit față de Banca Națională a României”²⁶.

Concursul acordat pentru salvarea unor valori materiale se adăuga manifestărilor de simpatie și de solidaritate ale poporului român și ale autorităților față de refugiații polonezi care s-au aflat pe teritoriul țării noastre în tranzit sau pentru un timp mai îndelungat, a căror cifră totală a fost apreciată la 100 000 de oameni, dintre care 60 000 de militari²⁷. Pe baza acordului intervenit la 16 septembrie între guvernul român și guvernul polonez, în noaptea de 17 spre 18 septembrie au intrat în România președintele Republicii Polone, șeful cartierului general al armatei poloneze, membrii guvernului cu familiile²⁸.

Regimul aplicat militarilor era cel prevăzut de articolul 11 al Convenției de la Haga din 1907, fiind considerați nu prizonieri de război, ci refugiați²⁹. Pentru ajutorarea emigranților polonezi, statul român a cheltuit între 15 octombrie 1939 și 31 martie 1946 aproape 2 116 milioane de lei la cursul din 1939. Sprijinul material și moral dat de populație, de organizațiile obștești, economice și de stat a fost recunoscut la 20 septembrie 1939 de ambasada polonă la București, care mulțumea „pentru desăvârșita și prietenoasa ospitalitate pe care au primit-o toți refugiații poloni...”³⁰.

Pentru atitudinea sa antigermană și antifascistă, manifestată viguros și cu prilejul atacării Poloniei, primul ministru, Armand Călinescu, a plătit cu viața, fiind asasinat la 21 septembrie de o echipă de legionari, după ordinele primite din Germania.

Presiunile exercitate de Germania asupra României, precum și manevrarea de către aceasta a guvernelor Ungariei și Bulgariei au contribuit la întărirea pozițiilor cercurilor fasciste și progermane interne, care acționau pentru orientarea spre Germania și Italia. Sperând să poată evita o astfel de perspectivă, în toamna anului 1939 guvernul român a luat inițiativa constituirii unui „bloc balcanic al neutrilor”, care să unească toate statele din sud-estul continentului european dornice să rămână în afara conflictului și să întrețină raporturi prietenești cu statele vecine.

Din cauza multiplelor interese ce se interferau în această zonă, ideea blocului neutrilor a eșuat. Agitațiile revizioniste ale regimului horthyst la adresa României și Iugoslaviei, sprijinite de guvernul italian, au fost temperate un timp de Germania. Pentru a nu da prilejul unor complicații și intervenții nedorite în acest spațiu, înaintea rezolvării conflictului cu Franța și Anglia, Hitler a sfătuit guvernele de la Roma și Budapesta să nu atace

²⁶ Vezi Aron Petric și Gheorghe Unc, *Tezaurul Băncii Poloniei străbate România*, în *Magazin istoric* nr. 7—8 din iulie—august 1968.

²⁷ A.M.A.E., fond. 71/Polonia, dosar 60, fila 141.

²⁸ *Ibid.*, dosar 75, fila 20.

²⁹ *Ibid.*, fond. 71/1939, E.9, dosar 72, fila 51.

³⁰ *Ibid.*, fond. 71/Polonia, dosar 61, fila 70, și dosar 75, fila 37; vezi și A. Loghin și D. Tuțu, *Sprijinul acordat de România refugiaților polonezi în anii celui de-al doilea război mondial*, în *Analele I.S.I.S.P.* nr. 4, 1968.

Iugoslavia și, respectiv, România³¹. Dar guvernul nazist continua ofensiva economică și politică împotriva României, exprimată prin reproșuri dure față de neîndeplinirea obligațiilor asumate prin tratatul economic din martie 1939³², prin activizarea agenturii sale din cadrul minorităților germane din România și a Gărzii de fier, prin amenințări militare.

Toate acestea, precum și asasinarea primului ministru Armand Călinescu, l-au făcut pe regele Carol al II-lea să treacă la luarea unor măsuri care spera să-l ajute la „împăcarea” cu căpeteniile Germaniei. În primăvara anului 1940 el a inaugurat așa-numita politică de „pacificare națională”, a scos pe legionari din închisori, oferindu-le funcții în guvern (ceea ce le-a permis să treacă, cu sprijinul Berlinului, la pregătirea unei lovituri de stat fasciste), a adoptat legiuiri cu caracter fascist de tip italian, precum și unele măsuri rasiale³³.

Ca o reacție la agresiunea hitleristă și la regimul barbar de ocupație aplicat pe baza ideologiei fasciste antiumane au luat naștere mișcări de rezistență în rîndul popoarelor cوتropite, manifestate sub diferite forme în țările respective sau prin intermediul cercurilor politice emigrate în străinătate, și au sporit îngrijorarea și protestul vehement al umanității, a cărei conștiință fusese grav rănită. În întreaga lume, popoarele cereau măsuri hotărîte împotriva agresorilor.

Al doilea război mondial a avut de la început un caracter just, de apărare din partea popoarelor și statelor care au ridicat armele contra agresorului fascist, dușmanul principal al libertății și ființei lor naționale, indiferent de scopurile proprii politice și economice urmărite de cercurile conducătoare. Pentru anii aceia, important era că pe agenda lor se afla înscrisă necesitatea înfrîngerii fascismului.

Izbucnirea războiului în Europa a determinat guvernul U.R.S.S. să adopte o serie de măsuri economice, politice și militare pentru a face față oricărei eventualități. Au fost adoptate măsuri pentru sporirea producției de avioane, tancuri, armament automat, autocamioane etc., pentru întărirea disciplinei în producție și a consolidării conducerii forțelor armate.

La 28 septembrie 1939, în cursul vizitei ministrului de externe al Germaniei, Joachim von Ribbentrop, la Moscova a fost semnat un tratat între U.R.S.S. și Germania prin care se stabileau granițele între cele două țări după prăbușirea statului polonez, urmînd cursul rîurilor San și Bug³⁴. În cursul lunii octombrie 1939, guvernul U.R.S.S. a încheiat cu guvernele țărilor baltice, Lituania, Letonia și Estonia, tratate de ajutor reciproc și de comerț pe temeiul cărora forțelor armate ale U.R.S.S. le-au fost concesionate unele baze terestre, aeriene și navale.

³¹ D.G.F.P., seria D., vol. X, doc. 129.

³² Revista britanică *Fortnightly* din iunie 1940 publică un articol al corespondentului său George Pendle în care acesta admira „spiritul de temporizare al românilor” în ceea ce privește aprovizionarea cu petrol a Germaniei. Revista citată dă următoarele cifre privind exportul de petrol al României din septembrie 1939 pînă în februarie 1940: Germania 385 000 de tone, în loc de 780 000 de tone făgăduite, Franța 180 000 de tone, Anglia 425 000 de tone, Italia 260 000 de tone, alte țări 519 000 de tone. (Arhiva istorică centrală, fond, Casa regală, dosar 18/1940, fila 21).

³³ Gh. Zaharia: *Premise istorice ale mișcării de rezistență antifascistă în România*, în revista *Anale de istorie* nr. 1, 1974, p. 13—14.

³⁴ Skarzynski A. *Podłoża wojny polsko-niemieckiej w 1939 roku; przyczyny klenski wrzesniowej*, în *Z najnowszych dziejów Polski 1939—1947*, Varșovia, P.Z.W. Sz., 1963, p. 25.

Polonezi executați de naziști la Ursynow, lângă Varșovia, septembrie 1939

Mamă cu copilul în brațe împușcați de un militar din trupele SS, Polonia, 1939

Guvernul U.R.S.S. a purtat tratative la Moscova în cursul lunii octombrie și în prima jumătate a lunii noiembrie cu o delegație guvernamentală finlandeză, condusă de K. Paasikivi, privind cedarea către U.R.S.S., în compensație, a unor teritorii la nord de Leningrad pe o adâncime de 20—25 km și a bazei navale din portul Hangö.

Guvernul finlandez a refuzat să accepte propunerile U.R.S.S.

La 30 noiembrie 1939 au început ostilitățile armate, care au durat pînă la începutul lunii martie 1940. Guvernele Angliei și Franței au acordat ajutor militar Finlandei; ele au hotărît să trimită și un corp expediționar format din 30 000—40 000 de englezi și 50 000 de francezi³⁵ și pregăteau bombardarea cu aviația a zonei petrolifere sovietice din Caucaz. La cererea Angliei și Franței, U.R.S.S. a fost exclusă din Liga Națiunilor. Planurile anglo-franceze nu au putut fi duse la îndeplinire; guvernele Suediei și Norvegiei, avertizate de guvernul sovietic asupra răspunderilor ce le-ar reveni, n-au consimțit la trecerea corpului expediționar anglo-francez peste teritoriul lor. Prin tratatul de pace încheiat la 12 martie 1940, U.R.S.S. obținea întregul istm al Kareliei, orașul Viiborg (Viipuri), o parte din peninsula Rîbaci din Arctica și cîteva insule, zona de la nord de laeul Ladoga și concesionarea pe timp de 30 de ani a portului Hangö³⁶.

În vara anului 1940, în componența U.R.S.S. au mai intrat țările baltice (Lituania, Letonia și Estonia), Basarabia și partea de nord a Bucovinei³⁷.

RAZBOIUL CIUDAT

În timpul campaniei din Polonia și a perioadei care s-a scurs pînă la invadarea Franței, Belgiei și Olandei, pe frontul terestru din vestul Europei a fost liniște relativă, operațiile militare reducîndu-se la acțiuni de patrulare.

Trăind în mentalitatea specifică perioadei finale a primului război mondial, Comandamentul francez și-a mobilizat și concentrat forțele într-un ritm lent, iar forțele engleze au sosit pe continent succesiv și cu mare întîrziere. Abia la 8 septembrie Armata a 4-a franceză a trecut la ofensivă în zona Sarregemines, a realizat o mică progresiune, în ziua următoare luînd contact cu elementele înaintate ale liniei fortificate „Siegfried“, și s-a oprit fără a încerca s-o străpungă. Întreaga ofensivă s-a soldat cu o neînsemnată pătrundere franceză pe teritoriul german și cucerirea pădurii Warndt. Ofensiva Armatei a 3-a spre Sarrcloui, care urma să se declanșeze la 22 septembrie, a fost anulată datorită înfrîngerii Poloniei.

În acest timp, aviația franceză și engleză s-au abținut de la bombardarea obiectivelor germane.

³⁵ W. Churchill. *Memoires sur la deuxième guerre mondiale*, vol. 1, Paris, 1948, p. 170 și 184.

³⁶ *Vneșneata politika S.S.S.R. Sbornik dokumentov* (în continuare: *V.P.S.S.S.R.*), tom. IV (1936—iunie 1941), Moscova, 1946, doc. 407, tratat de pace între U.R.S.S. și Republica Finlanda încheiat la Moscova la 12 martie 1940 (vezi și *I.V.O.V.S.S.*, tom. 1, p. 274).

³⁷ *Pravda* din 2 august 1940, cuvîntarea lui V. M. Molotov rostită la 1 august în cadrul sesiunii Sovietului Suprem al U.R.S.S.

Post-Test Review and Feedback

[illegible]

**Der Generalgouverneur
für die besetzten polnischen Gebiete
P r a g**

Proklamacia Gubernatora Generalnego

Gubernator Generalny
na zasluzhnykh obozrach polskikh
Frank

După terminarea campaniei din Polonia, Comandamentul german a început transporturile de trupe în vest. La 16 octombrie hitleriștii au executat primul atac asupra forțelor franceze care depășiseră frontiera. Acestea s-au retras aproape fără să opună rezistență dincolo de pozițiile de pe care plecaseră la ofensivă. Apoi, până în luna mai, fronturile celor doi adversari s-au întepenit unul în fața celuilalt, amintind de perioada

războiului de stabilizare din primul conflict mondial. Ziariștii remarcău că în acel timp Comandamentul francez a bătut recordul în ce privește „coneiză” eomunicatelor de război, care de obicei se reduceau la două cuvinte : „Rien à signaler” (nimic de semnalat). În perioada acestui „război ciudat” se ducea o susținută activitate de propagandă de ambele părți în scopul influențării moralului părții adverse. Evenimentele care au urmat arată că lincezeala în care trăiau ostașii aliați a influențat negativ starea de spirit, în special a celor francezi.

Cele două părți au făcut eforturi în acest timp pentru a-și completa forțele, a-și desăvârși pregătirile. Anglo-francezii și-au trecut economia pe picior de război, au organizat producția de armament și au organizat noi unități. Totul se desfășura însă lent, fără realizări sensibile³⁸. Hitleriștii, mult mai activi, și-au dublat aproape numărul de unități, și-au sporit mult producția tehnicii de luptă moderne.

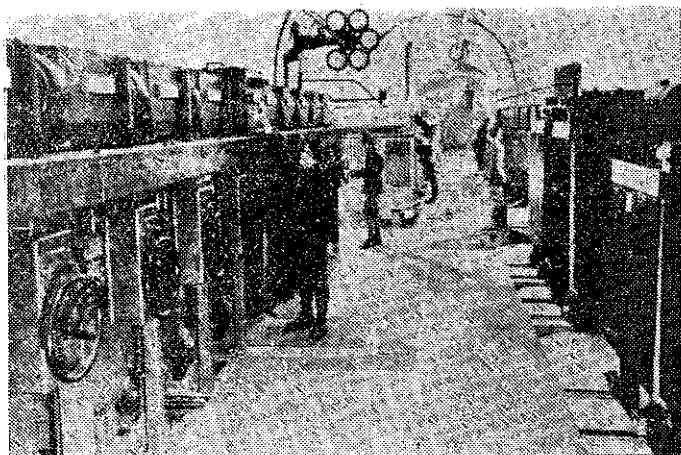
În acest timp, acțiunile pe mare au căpătat amploare crescândă. Floatele anglo-franceze, care dominau în Atlantic și în Mediterana, se străduiau să asigure blocada Germaniei, împiedicând-o să se aprovizioneze pe calea apei și prin teritoriile controlate de cele două țări. Existența unor numeroase goluri în sistemul blocadei făcea ca eficacitatea ei să fie foarte aproximativă.

Marina de război germană dădea în acest timp lovituri simțitoare navelor de comerț engleze. În ziua de 4 septembrie, un submarin german a scufundat vasul de pasageri englez „Athenia”, ceea ce a înrăutățit relațiile Germaniei cu S.U.A., pe navă fiind numeroși pasageri americani.

Este curios faptul că, deși Germania hitleristă sconta pe obținerea unor efecte importante din acțiunile submarinelor, la începutul războiului avea puține, doar 27, de 500 și de 700 de tone. Ele au fost însă foarte active, reușind de la început să scufunde numeroase vase comerciale. Englezii au răspuns prin organizarea convoaielor escortate de nave militare. Înzestrate cu un aparat de detecție bazat pe unde sonore, escortoarele au distrus numeroase submarine, astfel încât pierderile în tonaj comercial s-au diminuat. Hitleriștii au recurs atunci la un mijloc nou : mina magnetică. Astfel de mine lansate din avioane sau transportate de submarine erau așezate pe rutele obișnuite ale convoaielor și ele explodau la apropierea navelor. După oarecare pierderi, englezii au găsit antidotul : demagnetizarea navelor în docuri amenajate special.

Submarinele germane atacau, desigur, și nave militare. Astfel, la 17 septembrie 1939 a fost torpilat și scufundat în Canalul Minecii portavionul englez „Courageous”, iar la 14 octombrie un submarin a pătruns

³⁸ De pildă, Franța prevăzuse pentru ianuarie 1940 o producție de 75 de tancuri grele ; s-au produs numai 21 ; de-abia în mai s-a atins o producție de 50 de tancuri grele lunar, ceea ce, evident, era mult prea puțin. Experiența războiului din Polonia demonstrase necesitatea constituirii de mari unități blindate ; s-a luat o decizie în acest sens în ianuarie și s-a trecut în grabă la îndeplinirea ei, dar cele trei divizii blindate prevăzute erau defectuos alimentate cu combustibil din cauza lipsei de cisterne. Ele nu dispuneau nici de servicii de reparații, nici de mașini de legătură și, ceea ce era mai grav, nici de suficiente mijloace de transmisiuni radio (vezi H. Michel, op. cit., p. 57).

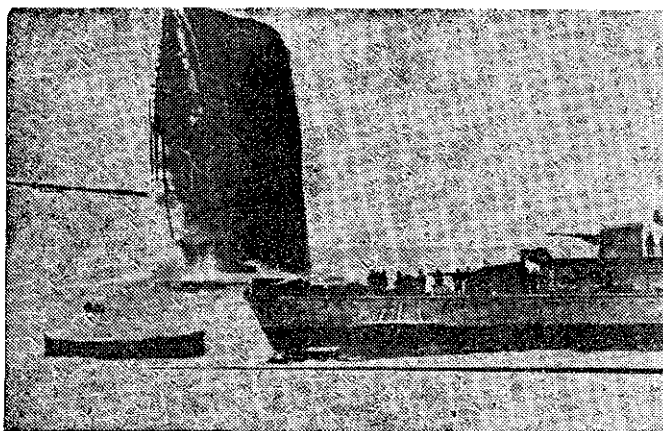
Linia „Maginot“, produs al conceptului războiului de poziție, preconizat de conducerea militară franceză

Linia „Siegfried“, sistemul de apărare ridicat în fața pozițiilor franceze

în baza navală engleză de la Scapa-Flow, unde a scufundat cuirasatul „Royal Oak“.

Concomitent, amiralul Raeder a trimis în Atlantic și nave de suprafață, corsari, care vinau navele de comerț dincolo de zonele unde erau formate convoaiele acoperite de nave de luptă. Așa, de exemplu, cuirasatul de buzunar „Graf von Spee“ a scufundat în sudul Atlanticului nouă nave de comerț. El era însă urmărit de un număr impresionant de nave engleze de război. La 14 decembrie 1939 piratul german a fost descoperit de trei crucișătoare britanice, „Exeter“, „Ajax“ și „Achilles“, care, deși mai slabe, au angajat cu curaj lupta. Avariata, corsarul german s-a refugiat în portul Montevideo. Silit să părăsească portul, în ziua de 17 a ieșit în larg și s-a autoscufundat. Alt corsar, „Hipper“, a scufundat

Atins de o torpilă, cargoul englez „Orama” se scufundă în apele Atlanticului, decembrie 1941

19 vase de comerț în zona insulelor Azore, dar, avariat, a fost silit să se întoarcă la baza sa.

Se poate afirma că în general pierderile în nave de comerț n-au fost prea grele, ele fiind sub capacitatea de producție a șantierelor britanice.

Anglia și Franța constituiseră încă din primele zile ale lunii septembrie un „Consiliu suprem interaliat de război”, care la 17 noiembrie 1940 a creat un „comitet de coordonare” pentru a pune în comun resursele economice ale ambelor țări, dar — și aceasta era semnificativ — nu se luase nici o decizie în vederea coproducției de război. Churchill, recent intrat în guvern ca ministru al marinei, critica, sprijinit de Eden, conciliatorismul și moliciunea lui Chamberlain, preconizând „luarea inițiativei pe mare și în aer”, dar propunerile sale se izbeau de grupul care gravita în jurul premierului.

În Franța, guvernul Daladier căzuse la 20 martie 1940. Noul guvern de sub conducerea lui Paul Reynaud, un cabinet de coaliție neomorgen și fără spirit de echipă, în care se mai menținuseră și adepți ai politicii conciliatoare, nu era în stare să efectueze nici schimbările necesare în cadrul Comandamentului suprem al armatei franceze și nici să înzestreze armata cu tehnica modernă care îi lipsea.

Timp de șapte luni, între aliați și guvernele Olandei și Belgiei, ca și între statele lor majore au avut loc negocieri, dar ele nu au condus la nici o măsură veritabilă de cooperare militară. Concesiile Angliei și Franței făcute Germaniei hitleriste începând din 1935 nu puteau inspira încredere cercurilor guvernante belgiene și olandeze, și acum, cu toate că informații indiscutabile arătau iminența pericolului german, atât Belgia, cât și Olanda încă mai nădăjdulau să evite atacul nazist.

Anglia și Franța dăduseră asigurări formale țărilor din sud-estul Europei; proiectele militare pentru sprijinirea lor efectivă au rămas însă pe hirtie.

În ciuda victoriei rapide a Germaniei asupra Poloniei, Italia refuză la început să coopereze din punct de vedere militar la planurile germane de ofensivă în vest. Ambițiile și apetiturile mussoliniene, mult disproportionale față de potențialul Italiei, au permis naziștilor la începutul lunii martie 1940 să obțină însă de la Mussolini angajamentul că va intra în război „la momentul propice și va lupta alături de Germania”.

Pînă atunci Italia se declarase în stare de „nebeligeranță”.

DANEMARCA ȘI NORVEGIA ÎN MÎINILE LUI HITLER

După cucerirea Poloniei, Hitler a ordonat pregătirea într-un timp cât mai scurt a unei ample campanii în vest. Pînă în primăvara anului 1940, numărul diviziilor germane a fost mărit de la 103 la 150, dintre care 115 au fost dislocate la frontierele de vest ale Germaniei.

Pentru a-și crea condiții favorabile în vederea acțiunilor militare, Hitler a hotărît să ocupe Danemarca și Norvegia. La 1 martie 1940 el a dat o directivă secretă pentru pregătirea invaziei³⁹. Prin cucerirea celor două țări, Germania își asigura baze bune pentru submarine și aviație și condiții favorabile pentru transportul minereului de fier din Suedia, materie primă vitală pentru industria ei de război.

Planul Comandamentului hitlerist prevedea ca într-o primă etapă, acționînd prin surprindere, forțele germane să pună stăpînire pe Danemarca și, simultan, folosind pe scară largă desantul aerian și maritim, să cucerească cele mai importante porturi și aerodromuri din Norvegia. Ulterior se prevedea ofensiva pe mai multe direcții în interiorul Norvegiei, nimicirea armatei acesteia și ocuparea întregii țări. Avînd în vedere superioritatea forțelor navale engleze în Atlantic, flota de război germană trebuia să transporte și să protejeze desantul, evitînd angajarea în mari operații navale.

Pentru cucerirea celor două țări, Comandamentul german a destinat șapte divizii de infanterie, un regiment blindat și cîteva batalioane independente, care au intrat succesiv în acțiune; din aceste forțe, o divizie de infanterie și una de poliție erau destinate ocupării Danemaricii.

La această nouă agresiune hitleristă urmau să participe și 1 300 de avioane, constituite în Flota a 5-a aeriană, precum și forțe ale flotei maritime militare.

În zorii zilei de 9 aprilie 1940, trupele germane au invadat teritoriul Danemaricii. Ocuparea Danemaricii a fost efectuată în decurs de patru ore; hitleriștii nu au întîmpinat decît o rezistență redusă.

Concomitent a început debarcarea desantului aerian și maritim în principalele porturi de pe litoralul Norvegiei: la Oslo, Kristiansand, Stavanger, Bergen și Narvik. În Norvegia hitleriștii s-au ciocnit de împotrivirea armatei și a populației.

La Oslo, surprinderea n-a reușit; trupele norvegiene au intrat în acțiune. Cruciașorul greu „Blücher“, avînd la bord aproape 1 600 de militari, a fost scufundat de focul bateriilor de coastă norvegiene și de torpilele fortăreței Oskarsborg. Celelalte nave care însoțeau pe „Blücher“ au fost nevoite să se retragă. Atacul aerian, care s-a produs concomitent, a fost stînjenit de ceața deasă, care micșora considerabil vizibilitatea la sol. Avioanele care transportau desantul aerian au primit ordin să se întoarcă la aerodromurile de unde porniseră. Doar o formație a aterizat pe aeroportul din apropiere de Oslo. Norvegienii au distrus cîteva avioane, dar agresorii au reușit să cucerească și să mențină aerodromul. Aici au fost aduse trupe pe călea aerului, care în după-amiaza zilei au pătruns în oraș⁴⁰.

La Kristiansand, navele germane au arborat culorile franceze, izbutind astfel să pătrundă în port fără luptă și să pună stăpînire pe oraș⁴¹.

³⁹ Hitler, *Directives de guerre*, p. 51—53.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 151.

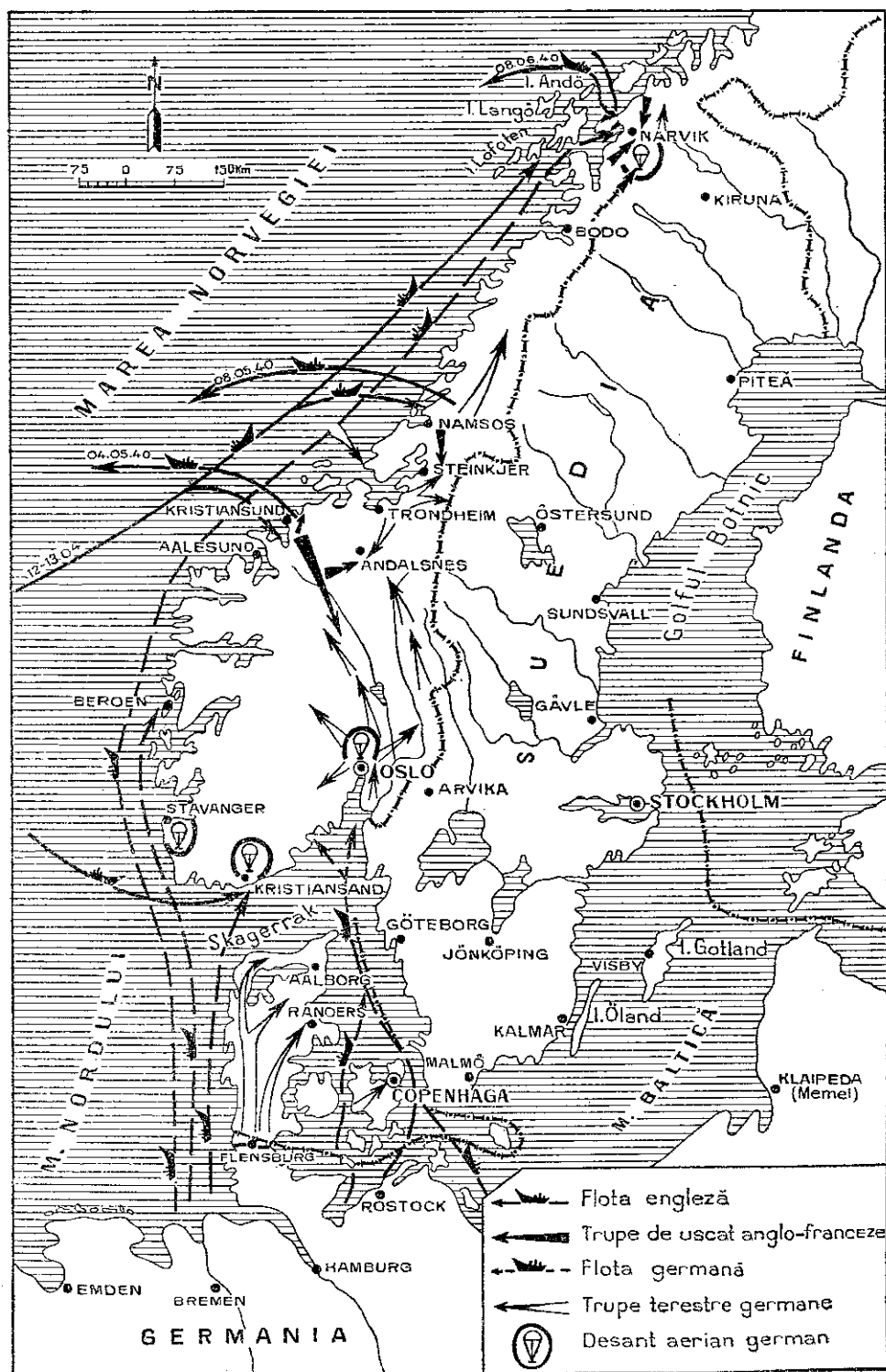
⁴¹ M. Chassin (general), *Histoire militaire de la seconde guerre mondiale*, Paris, Ed. Payot, 1947, p. 42.

Narvik în flăcări

Înaintarea către Oslo a trupelor germane parașutate în nordul țării a fost încetinită datorită distrugerii drumurilor și căilor de acces de către luptătorii din Rezistența norvegiană. Trupe germane deblocând drumul aruncat în aer de patrioți, aprilie 1940

Cotopirea Danemaricii și Norvegiei

Escadra germană, condusă de crucișătorul „Karlsruhe“, a fost în două rînduri silită să se retragă de către bateriile de coastă. Forturile au fost însă reduse la tăcere de aviația nazistă.

La Stavanger, parașutiștii germani au pus stăpînire pe aerodromul Sola, cel mai mare din Norvegia, și au pătruns ușor în localitate.

Cucerirea portului Trondheim s-a făcut prin luptă. Aici crucișătorul greu „Hipper“ a angajat un duel de artilerie cu bateriile de coastă norvegience. Aceasta a distras atenția apărătorilor, fapt de care au profitat trupele de desant germane și au debarcat în port.

La Bergen, bateriile norvegience au deschis focul tîrziu. Ele au reușit să avarieze crucișătorul greu „Königsberg“ și vasul auxiliar „Bremse“, dar invadatorii au intrat în oraș, punînd stăpînire pe el.

Și apărătorii Narvikului au opus rezistență. Două nave vechi au deschis focul, dar distrugătoarele germane au reușit să le scufunde. Generalul Dietl a debarcat și, după tratative avute cu comandantul garnizoanei, acesta, intimidat, a predat orașul.

După ocuparea celor mai importante porturi norvegience, trupele hitleriste, sprijinite de aviație, au început ofensiva în interiorul țării pentru interceptarea principalelor căi de comunicație și realizarea joncțiunilor între grupările debarcate. Ulterior, la Oslo a fost înscăunat ca președinte al guvernului Quisling, figură odioasă, al cărui nume a devenit sinonim cu trădarea.

În timpul desfășurării acțiunilor militare, poporul norvegian a opus o rezistență curajoasă; într-o serie de localități s-au dat lupte crîncene.

Deoarece prin ocuparea Norvegiei de către germani comunicațiile maritime engleze din Atlantic ar fi fost grav amenințate, încă înainte de dezlănțuirea agresiunii împotriva acestei țări guvernele Angliei și Franței au dezbătut îndelung modalitățile prevenirii unui atac din partea Germaniei, precum și interceptarea căii de aprovizionare germane cu oțel suedez. Flota britanică patrula în Marea Nordului; la începutul lunii aprilie, amiralitatea britanică, îndeplinind ordinul lui Churchill, a minat apele norvegience.

Surprinși de operația întreprinsă de germani, guvernul britanic și francezi au trimis trupe să sprijine armata norvegiană, care în unele zone rezista forțelor superioare ale agresorului, și să pună stăpînire pe Narvik. Acest ajutor a fost însă tardiv și insuficient. De-abia la 14 aprilie trupe anglo-franceze au început debarcarea în zonele Namsos și Andalsnes, iar la Narvik au sosit două divizii engleze.

Corpul expediționar anglo-francez, pregătit inițial pentru sprijinirea Finlandei împotriva U.R.S.S., a suferit o serie de înfrîngerii, fiind silit să-și evacueze la 2 mai trupele debarcate la Namsos și la 4 mai pe cele de la Andalsnes. Numai gruparea debarcată la nord de Narvik a reușit să ocupe orașul. Ea a continuat să ducă lupte grele pînă la 8 iunie 1940, cînd a fost retrasă ca urmare a grelelor înfrîngerii suferite de trupele anglo-franceze în Belgia și Franța⁴².

Ultimele încercări ale unităților norvegience de a riposta organizat au fost înfrînte și pînă la 10 iunie hitleriștii au ocupat întreaga țară. Regele și guvernul s-au refugiat în nordul țării, apoi la Londra.

Astfel, în decursul unei campanii de două luni, Germania fascistă a reușit să cucerească Danemarca, să înfrîngă forțele armate norvegience,

⁴² A. Béthouart (general), *J'étais à Narvik*, în *Historia magazine*, Paris, nr. 6, 1967, p. 156 și urm.

să înfringă trupele corpului expediționar anglo-francez și să ocupe teritoriul Norvegiei. Hitleriștii dispuneau acum de baze importante pentru aviație și marină, pe care le puteau folosi pentru acțiuni împotriva insulelor britanice și convoaielor din Atlantic.

Nu trebuie pierdut din vedere însă faptul că această campanie a avut și urmări negative pentru Germania hitleristă, care a fost obligată să mențină în Norvegia în tot timpul războiului forțe de ocupație, iar flota ei a pierdut aici un număr important de nave de luptă și de transport. Importanta flotă de comerț a Norvegiei s-a refugiat în porturile britanice, punându-și tonajul în slujba luptei împotriva Germaniei hitleriste.

Islanda și Groenlanda, detașate de Danemarca, au servit aliaților pentru amplasarea unor prețioase baze aeronavale. Se știe apoi că evenimentele din această campanie au precipitat înlocuirea lui Chamberlain prin Churchill în fruntea guvernului britanic și acest fapt a avut urmări pozitive în desfășurarea ulterioară a războiului.

OCUPAREA BELGIEI ȘI OLANDEI. INFRINGEREA FRANȚEI

Asigurat și dinspre nord și nord-est, Hitler a dat dispoziții pentru pregătirea loviturii contra Franței⁴³, incluzând și cucerirea Belgiei și Olandei — a căror neutralitate o garantase și Germania — pentru a evita fortificațiile liniei „Maginot“.

OKH a întocmit un plan de campanie la baza căruia stătea concepția lui Schlieffen dinainte de primul război mondial de a efectua cu forțele principale o vastă manevră învâluitoare pe la nord-vest de Paris.

Împotriva acestei concepții s-a ridicat însă generalul von Manstein, șeful de stat-major al lui Rundstedt, care propunea o acțiune în forță cu unitățile blindate prin sudul Belgiei, peste munții Ardeni, socotiți de Comandamentul francez greu accesibili și deci neglijați în planul de apărare. În ziua de 10 ianuarie 1940, un avion german în care se aflau doi agenți de legătură, ofițeri, ce duceau unei mari unități de aviație un ordin din care rezultau prevederile planului de campanie al OKH a aterizat forțat în Belgia și conținutul documentului a fost adus la cunoștința Comandamentului anglo-francez⁴⁴; acest fapt a determinat pe Hitler să aprobe propunerea lui Manstein⁴⁵.

Planul de campanie definitiv prevedea ruperea frontului strategic anglo-francez, zdrobirea grupării de nord a trupelor aliate și cucerirea Olandei, Belgiei și nordului Franței. Ulterior, forțele germane urmau să se întoarcă spre sud, să nimicească forțele franceze, să ocupe Parisul și să forțeze guvernul francez să capituleze.

În zona fortificațiilor liniei „Maginot“, planul german prevedea doar acțiuni demonstrative cu scopul de a atrage aici cât mai multe forțe franceze. În Olanda și în partea nordică a Belgiei, o lovitură secundară avea scopul să oblige aceste țări să capituleze.

Trupele germane au fost articulate în trei mari grupări: la aripa dreaptă, între țărmul Mării Nordului și orașul Aachen, Grupul de armate „B“, comandat de von Bock și compus din 30 de divizii (dintre

⁴³ Hitler. *Directives de guerre*, p. 41—42 (directiva nr. 6 din 6 octombrie 1939).

⁴⁴ Overstraeten (general). *Vingt ans de politique militaire belge*, p. 449—450.

⁴⁵ Manstein. *Victoires perdues*, Paris, 1954, p. 86.

care două motorizate, trei de tancuri și una de cavalerie), avea misiunea să înfrângă armata olandeză și să ocupe Olanda și partea de nord a Belgiei. El era sprijinit de Flota a 2-a aeriană.

La centru, între Aachen și Saarbrücken, era dispus Grupul de armate „A“, comandat de von Rundstedt și compus din aproximativ 50 de divizii (dintre care 3 motorizate și 7 de tancuri). Acest grup trebuia să înainteze prin teritoriul Luxemburgului și sudul Belgiei, peste munții Ardeni spre Abbeville, către Canalul Minecii, pentru a tăia trupele aliate din nordul Franței și din Belgia de restul forțelor; ulterior, în cooperare cu Grupul de armate „B“, trebuia să nimicească aceste forțe, fiind sprijinit de Flota a 3-a aeriană.

La aripa stângă, pînă la granița cu Elveția, era dispus Grupul de armate „C“, comandat de von Leeb și compus din 20 de divizii, cu misiunea de a efectua lovituri demonstrative contra trupelor franceze de pe linia „Maginot“.

În rezervă strategică au fost păstrate 37 de divizii.

Astfel, pentru invazia Olandei, Belgiei și Franței, Germania fascistă a concentrat 137 de divizii (dintre care 10 de tancuri și 6 motorizate), aproximativ 2 800 de tancuri și peste 4 000 de avioane de luptă.

Planul de campanie al aliaților a fost elaborat în ideea că germanii vor avea inițiativa și că vor da lovitura principală tot prin Belgia, ca și în 1914. El prevedea menținerea fermă a liniei fortificate „Maginot“ și a liniei „Daladier“, amenajată cu lucrări de fortificații de campanie la frontiera dintre Belgia și Franța. Pe lângă caracterul lui pasiv, acest plan avea dezavantajul că lăsa la discreția germanilor armatele belgiană și olandeză, care totalizau 31 de divizii, ca și fortificațiile acestor țări. Guvernele englez și francez nu au reușit să convingă cercurile guvernante belgiene și olandeze să accepte încheierea unei convenții în vederea coordonării operațiilor militare, în cazul agresiunii Germaniei naziste. În consecință, ele interziceau Comandamentului forțelor aliate să intre pe teritoriul celor două țări înainte ca neutralitatea lor să fi fost încălcată de germani. În urma studiilor efectuate asupra diferitelor variante posibile, generalul Gamelin, comandantul-șef al forțelor aliate, a adus modificări planului de campanie inițial. În noua variantă, acesta prevedea pătrunderea în Belgia (la cererea guvernului acestei țări) cu trei armate (două franceze și una engleză), cu care să închege un front de apărare pe râul Dyl, unde să oprească, împreună cu trupele belgiene, înaintarea armatelor germane⁴⁶. Blocada pe mare a Germaniei hitleriste urma să fie asigurată de forțele maritime engleze. Generalii englezi Alanbrooke și Dill se opuneau părăsirii fortificațiilor, socotind periculoasă înaintarea în Belgia. Gamelin a avut însă câștig de cauză și noua variantă, denumită „Dyl“, a fost adoptată oficial⁴⁷.

Forțele aliate erau dispuse astfel: Grupul 1 de armate, comandat de generalul Billotte și compus din 41 de divizii, printre care și 9 engleze, în lungul frontierei franco-belgieue, de la linia „Maginot“ pînă la Dunkerque; în acest număr de mari unități intrau și 3 din cele 5 divizii ușoare mecanizate și una din cele 3 divizii cuirasate pe care le avea Franța. Grupul 2 de armate, comandat de generalul Prételat, era dispus în fortificațiile liniei „Maginot“, iar Grupul 3 de armate se afla de-a lun-

⁴⁶ Eddy Bauer. *Histoire controversée de la deuxième guerre mondiale* (1940), Monaco, 1966, p. 49—50.

⁴⁷ Alanbrooke. *L'espoir change de camp*, Paris, 1959, p. 19.

gul frontierelor cu Elveția, Italia și pe litoralul de sud al Franței ⁴⁸; cele două grupuri de armate totalizau 59 de divizii. Rezerva strategică era formată din 25 de divizii de infanterie (dintre care patru în curs de formare) și două divizii cuirasate. Forțele anglo-franceze totalizau 127 de divizii, 2 280 de tancuri și peste 1 350 de avioane pe continent ⁴⁹.

Comandamentele belgian și olandez intenționau să opună agresorilor hitleriști rezistență la frontiere și în zonele fortificate din interior până la sosirea trupelor aliate. După capturarea documentului german despre care am amintit și din care rezulta clar intenția Comandamentului hitlerist de a încălca neutralitatea celor două țări, forțele belgiene au fost dispuse cu 18 divizii de-a lungul canalului Albert, iar 4 divizii au fost menținute în rezervă. Trupele olandeze — 9 divizii de infanterie — erau pulverizate de-a lungul frontierei cu Germania.

Generalul Gamelin presupunea că armatele belgiană și olandeză, sprijinindu-se pe pozițiile lor fortificate, vor opri ofensiva trupelor germane până la ieșirea armatelor aliate pe aliniamentul Namur-Louvain-Anvers.

Analizând raportul de forțe, se constată că numărul diviziilor celor două părți era sensibil egal, dar trupele hitleriste aveau o superioritate numerică marcantă în aviație și o ușoară superioritate în tancuri ⁵⁰.

Neajunsul principal pentru aliați consta însă în faptul că nu se stabiliseră precis modalitățile de cooperare care să asigure concentrarea tuturor eforturilor. Pe de altă parte, în timp ce hitleriștii au folosit tancurile masat, anglo-francezii le-au întrebuintat fracționat în sprijinul infanteriei. Mai trebuie remarcat că trupele hitleriste erau superioare în ceea ce privește înzestrarea tehnică, iar tancurile și avioanele lor erau superioare calitativ. În special introducerea în compunerea aviației germane a avioanelor de bombardament în picaj, pe care franco-englezii încă nu le aveau, a accentuat superioritatea agresorilor hitleriști în domeniul forțelor aeriene. La toate acestea s-a mai adăugat surprinderea pe care Comandamentul hitlerist a realizat-o ca urmare a executării loviturii principale pe o altă direcție decât aceea pe care se aștepta Comandamentul anglo-francez.

Unul din factorii care au asigurat succesele militare ale Germaniei hitleriste în primii ani ai războiului a fost concepția strategică superioară a Comandamentului german față de aceea a Comandamentelor francez și englez, comună și comandamentelor militare ale statelor care gravitau în jurul celor două mari puteri.

Experiența primului război mondial prefigurase unele aspecte ale viitoarei conflagrații. Ea nu putea fi decât globală și statele participante urmau să se angajeze în ea cu întregul lor potențial militar, economic, uman. Continua tensiune diplomatică în anii interbelici, rezultat al contradicțiilor dintre marile puteri, a făcut ca mijloace materiale importante să fie alocate pregătirilor militare.

La încheierea primului război mondial, Comandamentele francez și britanic trăseseră concluzia că este aproape imposibil să se rupă un front continuu, bine fortificat, susținut printr-o artilerie puternică și un mare

⁴⁸ Gamelin (general). *Servir*, Paris, f.a., p. 82.

⁴⁹ H. Michel, *op. cit.*, p. 100—101, 102 și 104.

⁵⁰ Am socotit pentru englezi numai nouă divizii, a zecea nefiind în Franța la începutul ofensivei germane.

număr de arme automate. Orice ruptură a frontului, realizată pe un spațiu restrâns prin punerea în acțiune a unor mijloace de foc uriașe și cu prețul a jertfe grele, era ușor blocată.

Această concepție fusese verificată de-a lungul primilor 4 ani de război pe frontul de vest, care n-a oscilat în tot acest răstimp decât pe o adâncime de mai puțin de 100 km. Ea a stat în special la baza doctrinei militare franceze, care, pornind de la realitatea unei disproporții numerice de aproape 1 la 2 între populațiile — deci și între forțele armate ale Franței și cele ale Germaniei —, preconiza oprirea armatelor germane în fața liniei „Maginot” atâta timp cât i-ar fi fost necesar Angliei să poată pregăti și aduce pe continent trupe suficiente pentru ca împreună să treacă la ofensivă.

Această concepție statică a influențat și modul în care se preconiza folosirea diferitelor genuri de arme și în primul rând a tancurilor și a aviației. Deși evoluaseră mult ca viteză, autonomie și putere de foc față de „broaște țestoase”, care se mișeau la pas, din perioada primului război mondial, tancurile erau destinate în continuare să joace rolul de artilerie blindată mobilă, acționând în sprijinul infanteriei. În mare, același rol de susținere a infanteriei îi revenea și aviației. De aici, puține bombardiere grele, lipsa bombardierelor în picaj și a avioanelor de asalt, a avioanelor de transport pentru desant aerian, importanța mare acordată aviației de recunoaștere destinată descoperirii concentrărilor de trupe și reglării tirului artileriei grele și în cazul Marii Britanii, datorită poziției insulare a țării, aviației de bombardament strategice.

Statul-major german se afla, așadar, în fața necesității de a rupe frontul continuu francez, de a-l împiedica să se restabilească și de a zdrobi Franța înaintea acumulării unor forțe superioare franco-engleze.

Consecințele acestei concepții se impuneau de la sine: realizarea surprinderii prin concentrarea rapidă a trupelor — ceea ce presupunea motorizarea foarte avansată a acestora —, realizarea superiorității zdrobitoare în punctul de ruptură („Schwerpunkt” în terminologia militară germană), împiedicarea cu orice preț a refacerii frontului continuu prin bombardamente executate de aviație în spatele adică al dispozitivului adversarului, penetrația rapidă, în breșa creată, a unor mari unități blindate suficiente de mobile, care să dezorganizeze spatele frontului, să taie comunicațiile, să blocheze retragerea trupelor inamicului, să le încercuiască și să le distrugă. Aceasta era tactica „Blitzkrieg”-ului.

Mijlocul cel mai eficace de realizare a acestei concepții îl reprezentau marile unități — la început divizii, apoi corpuri de armată și, în sfârșit, armate — de tancuri („Panzer”), constituite astfel ca să poată acționa autonom, chiar având legăturile rupte cu spatele propriului lor front, cuprinzând, pe lângă blindate, toate elementele necesare sprijinirii acțiunii acestora: artilerie motorizată de cîmp, antitanc și antiaeriană, subunități de cercetași pe motociclete, subunități de pionieri și de pontonieri, ateliere de reparații, trupe de infanterie — motorizate și ele —, totul dotat cu mijloace de transmisiuni radio, singurele utilizabile într-un război de mișcare. Rolul aviației, care cuprindea un procent important de avioane de bombardament în picaj și de asalt, răspundea, de asemenea, concepției „Blitzkrieg”-ului. Acționând în strînsă cooperare cu marile unități blindate aflate în mișcare, misiunea ei principală consta în dezorganizarea prin bombardamente concentrate a comunicațiilor, distrugerea concentrărilor de trupe și a punctelor fortificate aflate pe di-

recția înaintării blindatelor, atacarea cu o violență și brutalitate neasemuite a populației civile, semănând teroarea, demoralizarea și panica în spatele frontului, căutând să înfrângă voința de rezistență a poporului.

Încă din 1934, de Gaulle, în cartea sa *Spre o armată de profesie*, preconiza, de asemenea, crearea unui „berbec strategic“, compus din mari unități, în întregime motorizate și în parte blindate, a căror structură și mod de folosire prefigurau pe acelea ale „Panzer“-elor germane. „Vom vedea trupele rapide avîntîndu-se în spatele adînc al inamicului, lovînd în punctele sale vulnerabile, dîndu-i peste cap dispozitivul...“, scria de Gaulle⁵¹, dar propunerile sale nu avuseseră ecou.

Abia cu un an înainte de declanșarea războiului, Comandamentul francez, ținînd cont de tactica germană, care ajunsese cunoscută, a început și el să grupeze o parte din tancuri în mari unități blindate, dar misiunea acestora continua să reflecte concepția generală a războiului de poziție. Rolul unităților blindate franceze se rezuma la blocarea acțiunii „Panzer“-elor germane care ar fi reușit să rupă frontul și la restabilirea continuității acestuia.

Astfel se explică faptul că, deși numărul de divizii din cele două tabere era sensibil egal — armatele franceză și engleză aveau împreună un număr mai mare de tancuri decît hitleristii (e drept, de calitate inferioară), îi întreceau în artilerie, iar raportul lor numeric în domeniul aviației era doar de $\frac{3}{2}$ în favoarea Wehrmachtului (fără însă a socoti aviația de vînătoare a Marii Britanii, avînd bazele în Anglia) —, armatele aliate au fost înfrînte cu repeziciune și în condiții care au lăsat participanților impresia unui dezastru total, provocat de superioritatea zdrobitoare a adversarului.

Istoricii militari burghezi înclină aproape în unanimitate să învinuiască doctrina militară franceză și s-o preamărească pe cea germană. Fără îndoială că doctrina militară franceză n-a corespuns cerințelor unui război modern și stadiului de dezvoltare a tehnicii de luptă. Dar și concepția „războiului fulger“ reflecta doctrina nazistă de dominație mondială și lipsurile economiei Germaniei hitleriste, care nu putea alimenta un război de lungă durată.

Inițial, mașina de război hitleristă a obținut succese mari, care s-au datorat unei superiorități zdrobitoare în tehnică de luptă (Polonia, Norvegia, Balcani), sau unor procedee tactice mai bine puse la punct în special în ce privește cooperarea trupelor de tancuri cu aviația (campania din Franța). Lipsa de coordonare a eforturilor victimelor agresiunii hitleriste, pasivitatea și greșelile săvîrșite de Comandamentul franco-englez, politica trădătoare a cercurilor reacționare și fasciste franceze au ușurat succesele hitleristilor.

Nu trebuie uitat însă că în cazul frontului de vest „Blitzkrieg“-ul reprezenta un risc calculat, bazat pe ipoteza reușitei spargerii frontului aliat. Ulterior, în fața unor armate puternice, animate de o concepție adaptată cerințelor războiului modern ca cea sovietică și cele anglo-americe, doctrina „războiului fulger“ s-a dovedit pînă la urmă falimentară.

În zorii zilei de 10 mai 1940, aviația germană a bombardat aerodromuri, centre de comunicații și alte obiective pe o adîncime de 400 km de la frontierele vestice ale Reichului, în timp ce trupele terestre au trecut la ofensivă pe tot frontul. Grupe de parașutiști lansate din avioane și

⁵¹ Charles de Gaulle, *Memorii de război*, București, Editura politică, 1969, p. 15.

Rotterdamul distrus de aviația nazistă

planoare au atacat prin surprindere punctele-cheie ale fortificațiilor belgiene. Puternicul fort Eben-Emael a fost cucerit într-un timp neînchipuit de scurt⁵² și, prin breșa creată, tancurile germane înaintau cu toată viteza spre vest.

Trupele Grupului de armate „B” au intrat în Olanda și în partea de nord a Belgiei. Chiar din prima zi ele au cucerit provinciile de nord-est ale Olandei, slab apărate, și au rupt pozițiile fortificate de pe râul Eisel. Aviația germană a bombardat orașele olandeze lipsite de apărare, provocând numeroase victime în rîndul populației⁵³. În același timp, alte unități înaintau spre Rotterdam; ele au rupt linia fortificată „Pel”, iar la 12 mai au străpuns ultima barieră din fața capitalei olandeze, fortificațiile de pe râul Grabbe. În dimineața de 14 mai, un ofițer german cu un steag alb a trecut prin liniile olandeze și a cerut predarea Rotterdamului. Comandamentul olandez a acceptat în principiu și a trimis un ofițer la Comandamentul german. În timp ce negocierile erau în curs, o puternică formație de bombardiere germane a apărut deasupra orașului și a aruncat o mare cantitate de bombe asupra cartierelor populate. În câteva minute pirații hitleriști au ucis peste 800 de oameni, au rănit alte câteva mii și au lăsat fără adăpost 78 000 de oameni.

Armata olandeză, presată de trupele hitleriste, se retrăgea pe tot frontul sub loviturile continue ale aviației invadatorului.

Trupele franceze care au intrat în acest timp în sudul Olandei nu au mai putut sprijini trupele olandeze și la 13 mai au început să se retragă

⁵² Rudolf Vitzig (colonel). *La capture du fort Eben-Emael*, în *Historia magazine* nr. 7. Autorul a participat în calitate de comandant al subunității care a asaltat fortul.

⁵³ Kesselring, *op. cit.*, p. 45.

spre Anvers. În aceeași zi, unitățile germane s-au apropiat de Rotterdam, au făcut joncțiunea cu grupele de parașutiști care fuseseră lansate aici, iar a doua zi au intrat în oraș. Guvernul olandez s-a refugiat la Londra, iar armata părăsită, lipsită de sprijinul trupelor anglo-franceze, a capitulat la 15 mai, predând orașul Haga fără luptă.

Trupele germane care acționau în Belgia, sprijinite de parașutiști și de aviație, au forțat în ziua de 11 mai râul Meusa și canalul Albert, iar în ziua următoare au început luptele pentru fortificațiile Liège-ului. În înaintarea lor spre Bruxelles, ele au angajat lupte de întâlnire cu elementele înaintate ale trupelor anglo-franceze care veneau în ajutorul belgienilor. Peste tot acestea s-au terminat în avantajul cotropitorilor hitleriști și unitățile aliate au fost silit să treacă la apărare pe alinamentul Louvain-Gembloux, pe care s-au desfășurat lupte dirze începând de la 15 mai 1940.

Ofensiva Grupului de armate „A” s-a desfășurat cu și mai mult succes. Trecând peste masivul muntos al Ardenilor, o mare grupare blindată a zdrobit rezistențele slabe ale trupelor belgiene și la 13 mai a atins râul Meusa în sectorul Sedan, apărât de unități franceze de rezerviști, slab instruiți și slab înarmați. În aceste condiții nu este de mirare că tancurile generalilor Guderian și Rommel au forțat Meusa și au cucerit capete de pod pe malul de vest al râului, de unde în dimineața de 15 mai marile unități blindate și motorizate au început înaintarea rapidă spre Saint-Quentin. Comandamentul francez a organizat în pripă lovituri asupra ambelor flancuri ale inamicului, pătruns ca un deget de mână în dispozitivul aliaților. Măsurile ordonate n-au putut fi însă îndeplinite, datorită în special aviației germane, care domina net în aer. Un oarecare succes local a obținut doar o divizie de tancuri înființată recent și pusă sub comanda colonelului Charles de Gaulle⁵⁴. Dar aceste ciocniri n-au putut împiedica masa blindatelor germane să-și continue cu toată viteza înaintarea spre vest. La 20 mai cotropitorii hitleriști au ocupat localitatea Abbeville, iar a doua zi trupe de tancuri și infanterie motorizată germane au ieșit la Canalul Mincii, despiciând astfel în două dispozitivul strategic al aliaților și izolând în Flandra aproximativ 40 de divizii engleze, franceze și belgiene.

Gravele eșecuri suferite de armata franceză au determinat guvernul lui Paul Reynaud să-l înlocuiască pe generalul Gamelin în funcția de comandant-șef cu generalul Weygand⁵⁵. Noul generalism a încercat să organizeze o amplă ripostă ofensivă, la care să participe atât forțele izolate în nord-estul Franței și în Belgia, cât și marile unități rămase la sud de râul Somme. Datorită, pe de o parte, aviației germane, care era foarte activă și a stîmjenit foarte mult concentrarea forțelor destinate contraloviturii, iar pe de altă parte intereselor divergente ale aliaților (englezii erau preocupați să acopere porturile prin care făceau legătura cu țara lor), contralovitura s-a limitat la câteva atacuri disperate, necoordonate și lipsite de forță și de vigoarea necesare.

Nereușita ripostelor ofensive ale aliaților a pecetluit soarta marilor unități din partea de nord a teatrului de acțiuni militare, care au început retragerea spre portul Dunkerque. S-a spulberat astfel și speranța Comandamentului francez de a mai restabili legătura între cele două grupări de forțe și a reface continuitatea frontului.

Între timp forțele germane din Belgia au rupt pozițiile trupelor franceze și engleze de pe râul Dyl și la 17 mai au intrat în Bruxelles. Atacată

⁵⁴ Charles de Gaulle, *op. cit.*, p. 43—47.

⁵⁵ Gamelin, *op. cit.*, p. 7—8.

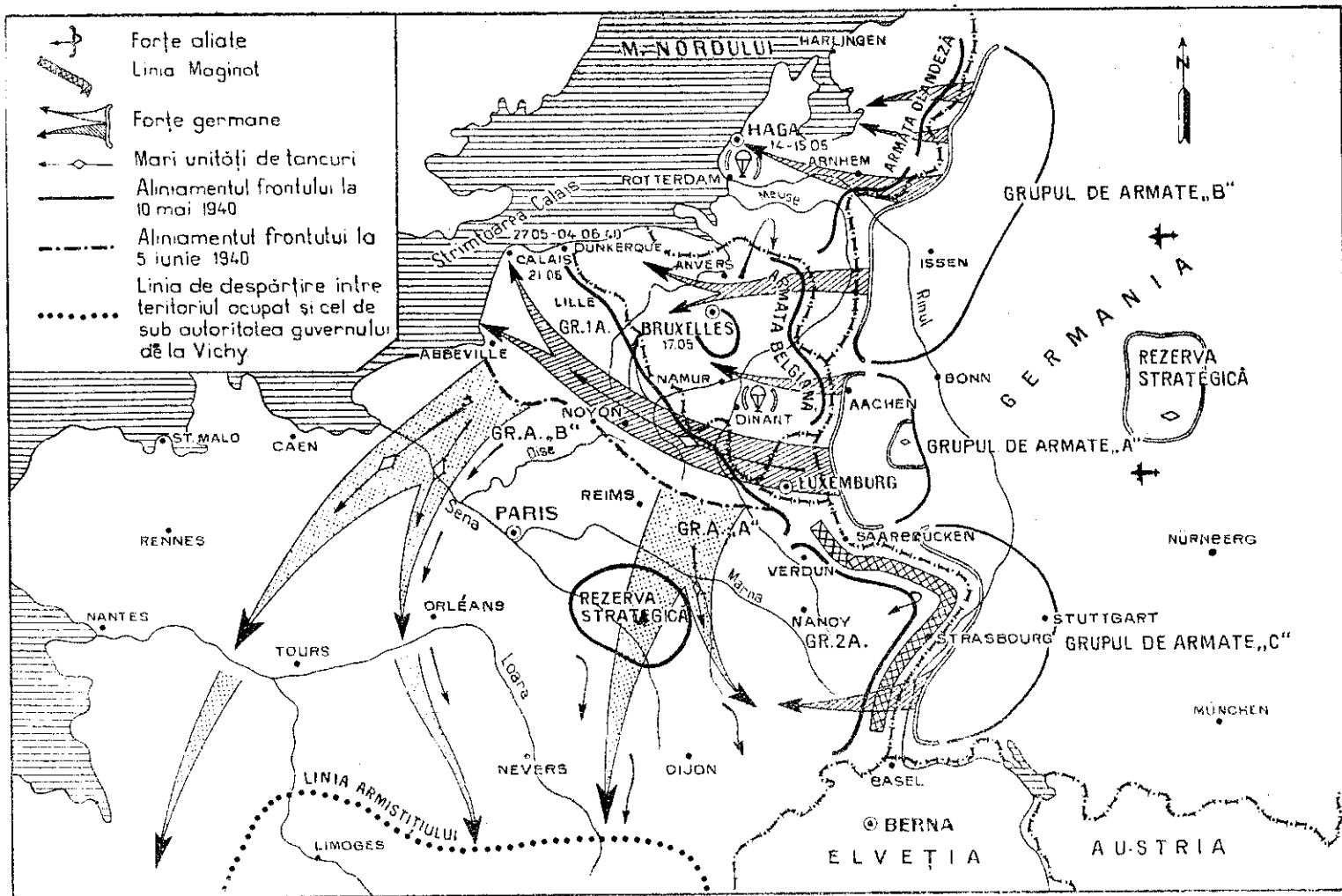
Albert Lebrun, președintele Republicii Franceze, urmărind pe front explicațiile lui de Gaulle (care fusese avansat la gradul de general), comandantul Diviziei a 4-a blindate franceze, privind folosirea blindatelor în războiul de mișcare modern

continuu și supusă unor bombardamente masive ale aviației, armata belgiană suferise pierderi foarte mari. Fără a se consulta cu aliații, la 27 mai regele Leopold a hotărât să capituleze. Capitulara Belgiei a înrăutățit și mai mult situația marilor unități aliate din Flandra.

După ieșirea la Canalul Minecii, diviziile blindate și motorizate germane s-au îndreptat spre nord în lungul litoralului. Ajunse în fața localității Dunkerque, unicul port care mai rămăsese în stăpânirea aliaților, tancurile germane au fost oprite pe neașteptate. S-a discutat foarte mult asupra cauzelor care au determinat această hotărâre, stranie din punctul de vedere al principiilor științei și artei militare. Unii comentatori apreciază că Hitler voia să menajeze Anglia, sperând într-o înțelegere cu guvernul acesteia. Este de semnalat totuși că bombardamentele aviației au continuat cu intensitate sporită. Alții sînt de părere că s-a urmărit menajarea tancurilor, care în terenul greu din zona litoralului s-ar fi uzat în așa măsură, încît n-ar fi putut relua imediat ofensiva împotriva forțelor franceze rămase în sud⁵⁶. Indiferent de motiv, oprirea ofensivei germane a permis englezilor să evacueze între 27 mai și 4 iunie 1940 peste 337 000 de oameni, dintre care aproximativ 112 000 erau francezi⁵⁷. Poporul en-

⁵⁶ H. Mieheli, *op. cit.*, p. 134.

⁵⁷ M. Chassin, *op. cit.*, p. 58.

Aspect de la Dunkerque ; evacuarea în Anglia a trupelor aliate între 27 mai și 4 iunie 1940

glez a dat dovadă și cu acest prilej de hotărîrea nestrămutată de a face totul pentru a rezista agresorilor hitleriști. Posesorii de nave de tot felul, alături de marina militară, au înfruntat artileria și aviația germană, aducîndu-și contribuția la evacuare. Piloții englezi de vînătoare au avut o comportare eroică ; ei au doborât 603 avioane germane cu prețul a numai 130 de aparate pierdute. Trupele terestre au pierdut însă cantități însemnate de tehnică de luptă și armament. Englezii au lăsat la Dunkerque 2 400 de tunuri, 700 de tancuri, 130 000 de autocamioane și multe alte mașini.

Trupele franceze rămase s-au instalat în apărare pe aliniamentul rîurilor Somme, Oise și Aisne. Comandamentul francez mai avea la dispoziție doar 43 de divizii de infanterie, 3 divizii de tancuri, 3 de cavalerie și 17 de fortificații, acestea din urmă lipsite total de mobilitate⁵⁸.

Trăgînd învățăminte din acțiunile desfășurate anterior, generalul Weygand a dat instrucțiuni pentru organizarea unei apărări capabile să facă față atacului cu tancuri. Ea consta din centre de rezistență amenajate pentru a rezista și la încercuire, dotate cu material antitanc și amplasate astfel încît să se poată sprijini reciproc cu foc. Acest sistem și-a dovedit eficacitatea, dar a fost adoptat tîrziu, cînd disproporția dintre forțele germane și cele franceze era de acum prea mare.

Comandamentul german a conceput nimicirea forțelor franceze de pe acest aliniament prin executarea a două lovituri de o parte și de alta a Parisului cu două mari grupări ; o a treia grupare urma să străpungă linia „Maginot” și s-o întearcă pe la nord-vest⁵⁹. În total, forțele germane aveau în componere 136 de divizii, dintre care 12 de tancuri.

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ Hitler. *Directives de guerre*, p. 55—58 (directiva nr. 13 din 24 mai 1940).

Terminind pregătirile, la 5 iunie 1940 Grupul de armate german „B” a trecut la ofensivă. Chiar din prima zi a reușit să forțeze râul Somme pe cursul său inferior, însă nu a reușit să rupă apărarea franceză decît pe o mică adîncime. Luptele au fost deosebit de înverșunate.

Situația de pe front se înrăutățea continuu. Spre sfîrșitul zilei a patra a ofensivei, gruparea de tancuri a generalului Kleist a reușit să rupă pozițiile trupelor franceze și să înainteze pe direcția Rouen.

La 9 iunie a trecut la ofensivă și grupul de armate „A”, care în a treia zi a operației a rupt apărarea trupelor franceze de pe râul Aisne. Armata franceză, care își introdusese toate rezervele în luptă, se afla într-o situație grea. Comandamentul francez a luat hotărîrea să-și retragă trupele înapoia Senei și Marnei.

Considerînd victoria asigurată, la 10 iunie 1940 Italia fascistă a declarat război Franței, Mussolini socotind că într-un termen foarte scurt și fără eforturi va putea pune mîna pe partea de pradă care considera că i se cuvine. După intrarea trupelor Italiei în război, armata franceză trebuia să lupte pe două fronturi, iar comunicațiile ei în Mediterana erau grav amenințate.

În zilele care au urmat, trupele germane au continuat ofensiva. Grupul de armate „B” a forțat Sena între Rouen și Paris și a executat o manevră largă pe la sud-vest de capitală. La 12 iunie, guvernul francez, care părăsise capitala la 10 iunie și se refugiase la Tours, a declarat Parisul „oraș deschis”, renunțînd prin aceasta să-l apere. Două zile mai tîrziu, la 14 iunie, trupele germane au intrat în oraș fără luptă.

Grupul de armate „A” a străpuns, de asemenea, apărarea trupelor franceze și a ocupat Verdunul, iar unitățile de la flancul lui stîng au început să pătrundă în spatele apărătorilor liniei „Maginot”. Generalul Weygand a informat guvernul asupra gravității situației și a propus să se ceară germanilor armistițiu. Guvernul a refuzat și de la 15 iunie armata franceză a început retragerea generală spre sud. Acum nu era vorba de a opri pe germani, ci doar de a-i întîrzia cît mai mult. Partida era pierdută.

Guvernul pribegea de la Tours la Bordeaux, mărind panica populației, care se refugia în masă din nord, apoi din nord-est spre vest și spre sud. În rîndurile cercurilor conducătoare politice din Franța domnea o mare dezorientare. Unii politicieni erau de părere să se continue războiul în colonii, scop în care urma să se evacueze armata și flota în Africa de nord. Cel mai înflăcărat susținător al acestei idei era generalul de Gaulle⁶⁰. Alții vedeau scăparea în capitulare; printre aceștia se număra și comandantul armatelor franceze, generalul Weygand. La 16 iunie, Churchill, la sugestia lui de Gaulle, a propus o uniune politică completă între Franța și Anglia. Scopul acestei propuneri era de a cîștiga timp și a împiedica încheierea armistițiului. Propunerea a fost primită cu răceală de guvernul francez, iar unii au calificat-o drept o încercare a Angliei de a profita de situația grea a Franței și a o transforma într-un dominion britanic⁶¹. În cele din urmă a învins grupul capitular; guvernul Reynaud a demisionat și s-a format un altul, avînd în frunte pe bătrînul mareșal

⁶⁰ Charles de Gaulle, *op. cit.*, p. 82—83.

⁶¹ *Op. cit.*, p. 94.

Trupele naziste în centrul Parisului, 14 iunie 1940

Pétain. Acesta a cerut Germaniei armistițiul. La 22 iunie 1940, în pădurea Compiègne, unde a fost semnat la 11 noiembrie 1918 actul de capitulare a Germaniei, înfrîntă în primul război mondial, reprezentanții guvernului francez semnavă acum condițiile de capitulare a Franței.

Conform prevederilor convenției de armistițiu, armata franceză trebuia să fie demobilizată, iar teritoriul Franței împărțit în două : partea de nord, nord-est și vest (aproape două treimi din suprafața țării) devenea zonă de ocupație. Franța trebuia să întrețină o armată germană de ocupație de 400 000 de oameni ; 1 500 000 de prizonieri urmau să fie menținuți ca mînă de lucru în Germania pînă la încheierea păcii.

La 24 iunie s-a semnat armistițiul și cu Italia. Deși armata franceză respinsese toate atacurile trupelor italiene, Franța era silită să accepte condițiile lui Mussolini : dreptul Italiei de a folosi portul Djibouti, obligația pentru Franța de a demilitariza linia „Mareth” și o zonă adîncă de 200 km la frontiera cu Tripolitania⁶².

Victoria obținută relativ ușor de către armatele germane în vestul Europei a scos în evidență slăbiciunile armatei franceze în ce privește atît înzestrarea, cît și doctrina militară. Ca dotare, trupele franceze erau vădit inferioare celor germane. Aceste carențe erau — între altele — o rezultată și a stărilor de lucruri din industria franceză : utilaje învechite, penurie de cadre tehnice, un număr de mașini-unelte mult sub nevoi. Politica nefastă a mării finanțe cu privire la instabilitatea francului a îngreuiat, de asemenea, înarmarea Franței, deși parlamentul acordase creditele sporite cerute. Doctrina militară era statică, lipsită de dinamism și de vigoare. „Dacă statul și-ar fi îndeplinit rolul ce-i revenea, dacă, atunci cînd mai era timp, și-ar fi orientat sistemul militar către acțiune, și nu către pasivitate, dacă, în consecință, șefii noștri militari ar fi dispus de instrumentul de izbire și de manevră care a fost adesea propus guvernului

⁶² M. Chassin, *op. cit.*, p. 67.

La Compiègne Franța a semnat la 22 iunie 1940 armistițiul impus de Hitler în același vagon de cale ferată în care delegații Germaniei au semnat actul capitulării în 1918

La 24 octombrie 1940, Hitler l-a întâlnit la Montoire pe șeful guvernului de la Vichy, mareșalul Pétain. Această întrevedere a dat spolieii economice sistematice a Franței pecetea oficială

și comandamentului militar, atunci forțele noastre armate ar fi avut șanse egale...”⁶³, scrie generalul de Gaulle în amintirile sale. Cercurile guvernante franceze au dus o politică străină de interesele naționale : nici agresiunea Italiei în Ethiopia și nici intrarea trupelor germane în Renania nu au primit riposta euvenită ; a urmat apoi politica nefastă de „neintervenție” în Spania, care a contribuit atât de mult la gîtuirea Republicii Spaniole, și nu mult după aceea acordul de la Munchen, care a sfărîmat întregul eșafodaj de alianțe făurit de diplomația franceză, a sporit potențialul Germaniei naziste și a deschis larg statelor agresoare porțile războiului. Politica conciliatoare față de statele fasciste, împletită cu vechea linie antisovietică, a dus la crearea unui climat de neîncredere și de încredare în relațiile internaționale, la eșecul negocierilor franco-anglo-sovietice. Coloana a cincea nazistă și-a desfășurat activitatea nefastă în Franța aproape fără nici un fel de opreliști, în timp ce forțele vii, antifasciste și autentic democratice, au fost prigonite. Lanțul de greșeli nu s-a terminat. Pasivitatea forțelor militare franceze, miopia și șovăielile cercurilor conducătoare în răstimpul celor șapte luni de „război ciudat”, ca și erorile strategice săvîrșite de Comandamentul forțelor aliate în cursul operațiilor militare din mai-iunie 1940 au avut și ele partea lor de contribuție la înfrîngerea Franței.

⁶³ Charles de Gaulle, *op. cit.*, p. 52—53.

Războiul în Atlantic și în bazinul Mediteranei

BĂTĂLIA ANGLIEI

După înfrângerea Franței, Hitler era convins că Anglia, care rămăsese singură în război, va cădea la înțelegere cu Germania. La 19 iunie 1940, el a ținut un discurs în care propunea să se încheie pacea. Propuneri similare au fost făcute guvernului englez și pe cale diplomatică prin Suedia, S.U.A. și Vatican.

Hitler cerea să se recunoască hegemonia Germaniei în Europa continentală și reîmpărțirea coloniilor. Cu toate că situația Angliei era excepțional de grea, la 22 iunie 1940 noul guvern englez de sub conducerea lui W. Churchill, care preluase conducerea la 10 mai, a respins propunerile Germaniei.

Anglia dispunea doar de aproximativ 500 de tunuri și 200 de tancuri¹. Armamentul american, cumpărat pe baza legii „Cash and carry” (plătește și ia) din noiembrie 1939, fusese depozitat încă de la sfârșitul primului război mondial și abia începea să sosească. Anglia dispunea de câteva brigăzi bine instruite și se făceau eforturi deosebite pentru a reîncadra în unități constituite militarii evacuați din Franța și a pregăti „Home Guard”, formații teritoriale destinate apărării locale. În privința trupelor terestre, superioritatea germanilor era zdrobitoare, dar în aprecierea situației militare trebuie să avem în vedere faptul că Anglia era o insulă și că dispunea de o supremație categorică pe mare. Nici în privința aviației lucrurile nu stăteau prea rău pentru englezi. Dacă numărul total al avioanelor de luptă germane era mult mai mare decât al celor engleze, numărul celor de vânătoare, care aveau să joace rolul hotărîtor în apărare, era sensibil egal. Trebuie să adăugăm că noile avioane de vânătoare „Spitfire” erau calitativ superioare „Messerschmitt”-urilor germane. Apoi piloții englezi, bine antrenați, care își apărau cu ardoare patria amenințată, vor aduce un aport substanțial la obținerea victoriei.

Rezistența Angliei era strîns legată de stăpînirea mărilor, deoarece $\frac{2}{3}$ din materiile prime necesare alimentării armatei, populației și industriei de război erau aduse pe mare din exterior. Pentru Churchill a fost o preocupare constantă de a anihila pericolele care ar fi amenințat supre-

¹ H. Michel, *op. cit.*, p. 163.

mația navală engleză. După capitularea Franței, premierul englez se temea ca nu cumva puternica flotă franceză, care asculta de guvernul de la Vichy, să cadă în mîna germanilor. Ca urmare, la 1 iulie guvernul britanic a propus ca flota franceză să se alăture celei engleze, urmînd ca în caz de refuz să fie anihilată. Peste două zile navele franceze din porturile britanice au fost dezarmate cu forța. Grosul flotei franceze era împărțit în două escadre: una principală, cu navele la ancoră, în baza de la Mers-el-Kébir, iar alta în baza navală engleză de la Alexandria. În ziua de 3 iulie, amiralul Sommerwill, comandantul escadrei engleze de la Gibraltar, a dat un ultimatum amiralului francez Genseul, cerîndu-i să ducă navele în porturi engleze, unde să fie neutralizate. La ordinul guvernului Pétain, amiralul francez a respins ultimatumul. Englezii au deschis focul și au scufundat cea mai mare parte din navele de război franceze. Singur cuirasatul „Strasbourg” a reușit să se salveze. Din rîndurile marinărilor francezi, 1 300 au fost omorîți². Amiralul Godfroy a căzut la înțelegere cu amiralul englez Cunningham și escadra franceză de la Alexandria a fost anihilată fără vărsare de sînge. Evenimentele de la 3 iulie 1940 au înrăutățit relațiile dintre Londra și Vichy, dar în același timp au arătat că englezii sînt hotărîți să continue războiul pînă la capăt. În situația grea în care se afla Anglia, mobilizarea Commonwealth-ului era de cea mai mare importanță. Churchill a făcut eforturi deosebite pentru aceasta, și asocierea dominioanelor și a unor colonii la lupta împotriva agresorilor fasciști a fost unul dintre factorii care au atîrnat greu în balanța victoriei.

Înainte de război, metropola asigura apărarea dominioanelor și, ca urmare, acestea nu aveau nici armate, nici industrii de război proprii. Totul trebuia luat de la început. Canada, care a declarat război Germaniei la cîteva zile după Anglia, a obținut cantități însemnate de armament din S.U.A., dar ea nu dispunea decît de 4 500 de soldați, care, potrivit legilor țării, nu puteau fi folosite în afara teritoriului național. Cu toate că unii locuitori, mai ales de origine franceză, făceau oarecare opoziție participării la război, parlamentul a votat legea serviciului militar obligatoriu și în iunie 1941 au fost chemați sub arme teți tinerii între 21 și 24 de ani. În afară de unități luptătoare, Canada a pus la dispoziția Angliei flota ei de comerț (300 000 de tone), iar teritoriul său a servit pentru antrenarea piloților Imperiului britanic. Încă de la începutul anului 1940 s-au construit aici șantiere navale și uzine de avioane³.

Atît Australia, cît și Noua Zeelandă erau lipsite la rîndul lor de forțe armate și de fabrici de armament, dar și aici s-au luat măsurile necesare. S-a introdus serviciul militar obligatoriu, astfel că spre sfîrșitul anului 1940 patru divizii australiene și una neozelandeză au putut fi aduse în Egipt, participînd la luptele din nordul Africii.

În India, liderii Partidului Congresului și cei ai Ligii musulmane condiționau participarea la războiul antihitlerist de promisiunea guvernului britanic că va acorda țării autonomia. Churchill, unul dintre cei mai fanatici susținători ai colonialismului, a declarat că „el nu va fi grovarul Imperiului britanic” și a refuzat cererile acestora. El a arestat și a întemnițat pe liderii naționaliști. S-a creat astfel un climat care a accentuat contradicțiile dintre metropolă și colonie, dintre exploatarea colonială și masele

² Op. cit., p. 166.

³ Op. cit., p. 170—171.

exploatare ale Indiei. Ca urmare, Churchill a reușit să formeze numai 8 divizii din această țară, a doua de pe glob ca număr de locuitori ⁴.

Aportul cel mai mare al dominioanelor și coloniilor a constat în cantitățile imense de materii prime puse la dispoziția metropolei pentru alimentarea armatei, a populației britanice, a industriei în general și a celei de război în special.

Guvernul britanic a folosit și a pus în valoare și posibilitățile oferite de unele țări care fuseseră cوتropite de hitleriști, dar ale căror guverne refuzaseră să accepte capitularea și se refugiaseră la Londra. Astfel, la dispoziția britanicilor erau flotele comerciale ale Norvegiei și Olandei, teritoriul Indoneziei și al Congoului belgian cu enormele lor resurse.

În perioada cînd se profila clar înfrîngerea Franței, generalul de Gaulle, subsecretar de stat în guvernul Reynaud, a plecat în Anglia, de unde la 18 iunie, cînd încă nu se semnase armistițiul, s-a adresat compatrioților săi, cerîndu-le să nu depună armele și să continue războiul în coloniile franceze ⁵. În jurul lui de Gaulle s-a adunat un mic număr de oameni, și nu dintre cei mai cunoscuți. Pentru aceste motive și pentru a evita complicații cu noul guvern condus de Pétain, Churchill, deși sprijinea mișcarea lui de Gaulle „Franța Liberă”, nu-l recunoștea pe general ca reprezentant al Franței. Dar de Gaulle a reușit să constituie un nucleu de forțe armate — la bătălia Angliei au participat și piloți francezi —, apoi o parte din coloniile Franței i s-au raliat (insulele din Pacific, coloniile din Africa ecuatorială și Camerunul); mai dispunea de o flotă comercială de 700 000 de tone. El a organizat un embrion de guvern, „Comitetul național francez”.

La 16 iulie Hitler a semnat directiva cu privire la organizarea invaziei insulelor britanice, în care se spunea: „Atîta timp cît Marea Britanie, cu toată situația ei militară desperată, nu manifestă nici o dorință de înțelegere, am hotărît să pregătesc și în caz de nevoie să execut împotriva ei o operație de debarcare... Pregătirea întregii operații trebuie să fie terminată către jumătatea lunii august” ⁶.

Comandamentul german a trecut la elaborarea planului de invazie, denumit convențional „Seelöve” (Leul de mare). Planul prevedea debarcarea prin surprindere a două armate (25 de divizii) pe litoralul sudic al Angliei între Dover și Portsmouth, urmată de o ofensivă spre nord pentru a încercui Londra. La reușita întregii acțiuni urma să-și aducă o contribuție importantă trupele de desant aerian, care acumulaseră experiență și obținuseră bune rezultate mai ales în campania din Norvegia.

Deși pe baza acestui plan pregătirile flotei — care începuseră înaintea directivei nr. 16 — continuau împreună cu pregătirile trupelor de uscat, Hitler tot mai spera într-o înțelegere cu guvernanții britanici. La 3 august el a făcut noi propuneri prin intermediul regelui Suediei, care au fost respinse net de Churchill. Pentru sporirea presiunii asupra Angliei, dictatorul nazist a hotărît să supună mai întîi insulele britanice unor puternice bombardamente aeriene în scopul înspăimîntării populației, nimicirii aviației engleze și cuceririi supremației aeriene, condiție indispensabilă pentru reușita debarcării, după cum aprecia amiralul Räder, comandantul flotei germane. De aceeași părere era și Göring, care, într-un ordin dat la 30 iunie, spunea: „Atîta vreme cît forțele aeriene

⁴ Ibid.

⁵ Charles de Gaulle, *op. cit.*, p. 89.

⁶ Hitler. *Directives de guerre*, p. 61—64.

inamice nu sînt înfrînte, imperativul primordial al războiului aerian este de a le ataca în orice împrejurare, ziua ca și noaptea, în aer și la sol, lăsînd deoparte orice altă misiune”⁷.

Bombardamentele aviației germane au început la mijlocul lunii iulie 1940. Aviația hitleristă urma să execute lovituri puternice asupra unităților de aviație, aerodromurilor și bazelor lor de aprovizionare și asupra uzinelor producătoare de avioane și de armament antiaerian. După obținerea supremației în aer se prevedea concentrarea eforturilor aviației asupra porturilor, bazelor de aprovizionare și depozitelor din interiorul țării⁸.

Pentru executarea acestor misiuni au fost destinate Flotele a 2-a și a 3-a aeriene, care aveau în componere aproximativ 1 200 de avioane de bombardament și 1 000 de vînătoare. Comandamentul englez dispunea de 250 de avioane de bombardament și 960 de vînătoare.

În perioada 10 iunie—7 august 1940, eforturile principale ale aviației germane au fost concentrate îndeosebi împotriva navelor de război și comerciale engleze care navigau în Canalul Mîneei. Începînd de la 8 și pînă la 18 august, aviația germană a bombardat bazele maritime, stațiile de radiolocație și aerodromurile. La unele raiduri aeriene au participat pînă la 500 de avioane. Bombardamentele aviației germane nu și-au atins scopurile propuse: pierderile flotei engleze au fost relativ mici, iar stricăciunile pricinuite bazelor maritime și stațiilor de radiolocație se înălăturau ușor. Numai între 10 iulie și 12 august germanii au pierdut 286 de avioane, în timp ce englezii numai 180. În ziua de 15 august germanii au suferit o înfrîngere usturătoare, pierzînd 290 de avioane⁹. Nici încercările germanilor de a atrage aviația de vînătoare engleză în lupte aeriene în care să sufere pierderi mari n-au reușit, piloții englezi evitînd cu abilitate ciocnirile în aer cînd înamicul era superior.

Între 19 august și 7 septembrie, aviația germană a lovit aerodromurile engleze și unele întreprinderi ale industriei de război. Rezultatele obținute n-au justificat pierderile mari suferite. Bombardierele germane au produs numai oarecare stricăciuni uzinelor din Southampton și depozitelor din Brookland.

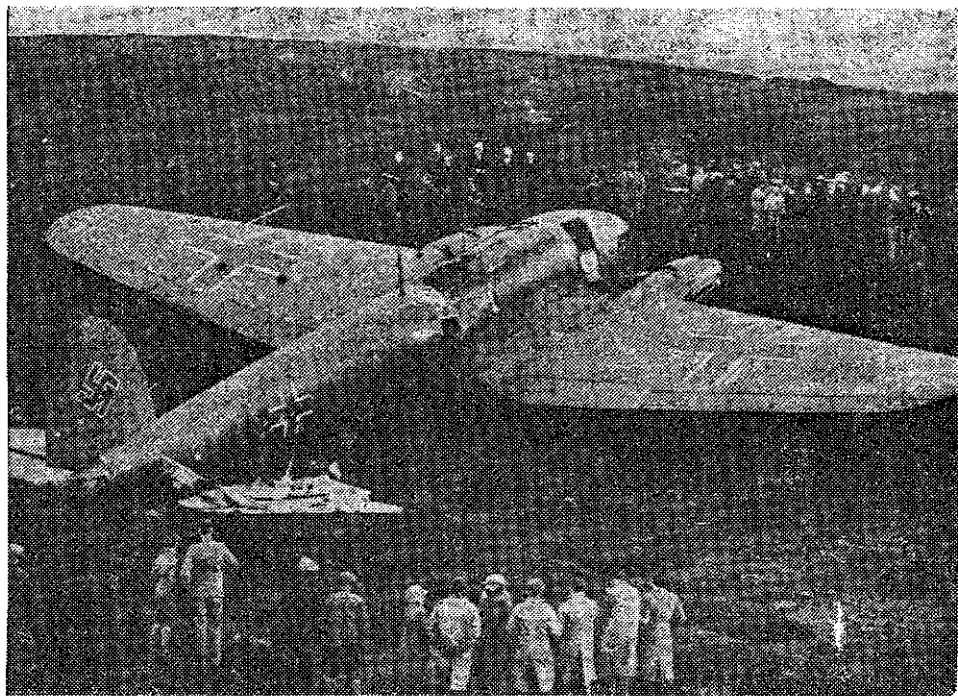
Prevăzător, Comandamentul englez luase o serie de măsuri pentru întărirea apărării antiaeriene încă din perioada luptelor din nordul Franței, consolidînd dispozitivul de acoperire a obiectivelor economice și militare cu numeroase baterii de artilerie antiaeriană. În iulie 1940 numărul tunurilor antiaeriene se ridica la 1 800, dintre care 1 200 grele. Apărarea activă era completată cu baraje de baloane instalate la diferite altitudini și legate între ele prin cabluri.

Organizarea unei rețele de radiolocație în sudul țării, instalarea unităților de proiectoare în punctele importante de pe teritoriu și organizarea minuțioasă a sistemului de informare și de alarmare au creat condiții excelente pentru folosirea cu maximum de eficiență a aviației de vînătoare. Aceste măsuri, ca și superioritatea noului avion de vînătoare „Spitfire”, intrat în înzestrarea forțelor aeriene engleze, pregătirea, iscusința și cutezanța piloților au suplinit inferioritatea numerică de la început și au asigurat succesul britanic asupra adversarului. Activitatea aviației britanice a fost ușurată și de faptul că specialiștii au reușit să descifreze

⁷ M. Jullian. *Bătălia Angliei*, București, Editura politică, 1968, p. 27.

⁸ Kesselring, *op. cit.*, p. 62—63.

⁹ H. Michel, *op. cit.*, p. 168.

Bombardier german doborât deasupra Marii Britanii, lângă localitatea Humble, Scoția, august 1940

sistemul de ghidaj al avioanelor germane de bombardament și de vânătoare.

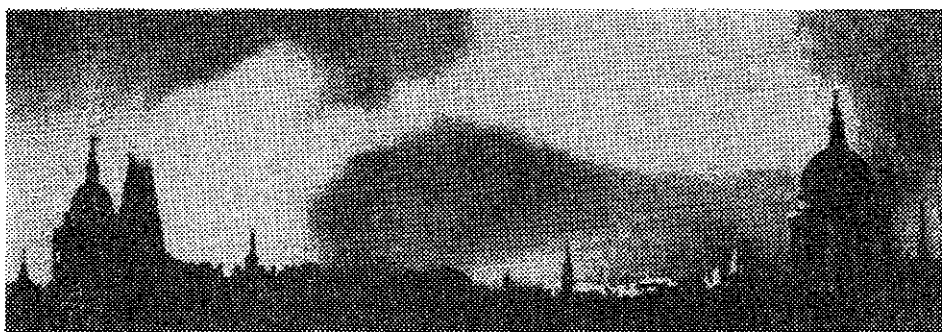
La 7 septembrie a început o nouă etapă în bătălia Angliei. Până la 12 octombrie 1940 loviturile principale ale aviației lui Göring au fost îndreptate asupra Londrei și periferiilor ei¹⁰. Prin aceste lovituri, date zi de zi și noapte de noapte de câte 250 de bombardiere în medie, Comandamentul hitlerist urmărea să slăbească apărarea antiaeriană a Angliei și să provoace panică în rîndul populației.

Începînd din octombrie, Londra și numeroase alte orașe din Anglia au fost bombardate îndeosebi pe timp de noapte. Cele mai mari distrugerii le-au suferit Londra și Coventry. Inițial bombardamentele de noapte au avut succes. În scurt timp însă britanicii au început să folosească pe scară tot mai largă radiolocatoarele la artileria antiaeriană, la unitățile de proiectoare și la aviația de vânătoare; ca urmare, aviația de bombardament germană a înregistrat foarte mari pierderi. Din iulie pînă în octombrie 1940, aviația germană a pierdut 2 375 de avioane, iar englezii numai 733, un număr însemnat de piloți fiind salvați. Hitler n-a reușit să-și realizeze scopul propus. Contrar așteptărilor sale, distrugerea orașelor și a centrelor industriale și uciderea în masă a populației civile au întărit hotărîrea poporului englez de a rezista cu orice preț agresorului. La 12 octombrie, el a renunțat la invazia Angliei, dar bombardamentele au continuat cu aceeași intensitate încă cîteva zile, apoi au scăzut treptat în intensitate. Ultimul bombardament masiv asupra capitalei Marii Britanii a fost efectuat în noaptea de 10/11 mai 1941. După această dată gro-

¹⁰ M. Jullian, *op. cit.*, p. 216 și urm.

Războiul a născocit cuvinte noi : „a coventriza” înseamnă, de la 14 noiembrie 1940, a șterge de pe fața pământului o localitate, oamenii și străzile ei. În acea zi, 500 de bombardiere naziste luau drept țintă orașul britanic Coventry

În noaptea de 29 decembrie 1940 bombardamentele aviației germane au provocat peste 1 500 de incendii în Londra

sul aviației germane a fost dislocat în estul Germaniei și în Polonia în vederea atacului împotriva U.R.S.S., pe care Comandamentul hitlerist îl pregătea febril.

În timpul atacurilor aeriene germane, bombardierele engleze au executat la rândul lor lovituri de răspuns asupra unor obiective din Germania și din țările ocupate de ea, aruncînd peste 14 000 de tone de bombe. Folosind mai ales atacurile de noapte, bombardierele engleze au arătat germanilor că nici teritoriul țării lor nu este la adăpost de loviturile de răspuns.

Bătălia Angliei s-a soldat cu un categoric insucces pentru Comandamentul german. Faptul se explică în primul rînd prin eforturile și hotărîrea nestrămutată a poporului englez de a înfrînge toate greutățile și de a nu precupeți nici un sacrificiu pentru apărarea patriei, pentru înfrîngerea cotropitorilor fasciști. Un rol de seamă l-au avut piloții de vînătoare, care prin curajul și măiestria lor au învins un adversar superior numeric. Folosirea unor mijloace noi de detecție, radiolocatoarele, pe care trupele germane încă nu le aveau și care descopereau de la aproximativ 100 km avioanele adversarului, încît Comandamentul englez putea să intervină prompt și să-și concentreze eforturile asupra grupărilor principale, a contribuit la obținerea succesului. Radiolocatoarele au înlocuit sistemul de patrulare permanentă, care consuma numeroase avioane, combustibil și energia multor piloți, fără să asigure aceeași promptitudine și precizie în informare.

PRESIUNI ÎN SUD-ESTUL EUROPEI. PACTUL TRIPARTIT

După înfrîngerea Franței, Germania și-a multiplicat eforturile pentru acapărarea Europei de sud-est. Situația politică a țărilor din această parte a continentului era foarte complicată. Deși, „pentru a împiedica extinderea influenței germane în țările dunărene și balcanice, guvernul sovietic a încercat să opună aici influența Uniunii Sovietice”¹¹, succesele dobîndite de armatele germane în 1939 și 1940, presiunile exercitate asupra guvernelor României și Iugoslaviei, precum și manevrarea guvernelor Ungariei și Bulgariei au contribuit la întărirea cercurilor fasciste și progermane din aceste țări, care militau pentru o orientare spre Germania și Italia.

Dacă acest fenomen politic devenise repede dominant în Ungaria horthistă, care-și legase îndeplinirea tendințelor revizioniste de succesele Axei, cercurile conducătoare din România și din Iugoslavia, atîta timp cît Franța fusese încă în picioare, au continuat să se orienteze spre puterile occidentale și să urmeze o politică de conciliere față de Germania; Bulgaria rămînea în expectativă, deși formulase pretenții teritoriale față de România, Iugoslavia și Grecia.

Inițiativa și acțiunile diplomatice desfășurate de guvernul român de a folosi contradicțiile germano-italiene în Balcani în scopul constituirii unui „bloc balcanic al neutrilor”, care să unească toate țările din sud-estul continentului european dornice să rămînă în afara conflictului și

¹¹ V. L. Israelian, *Sovetskii Soiuz i stranî dunaiskogo basseina v period vtoroi mirovoi vojni* (referat prezentat la colocviul internațional de la Budapesta, 13—15 octombrie 1966, p. 66).

să întrețină și să dezvolte raporturi prietenești cu statele vecine, au fost întâmpinate de riposte guvernului german, care dorea să-și subordoneze această zonă. El a reușit să determine pe regele Bulgariei, care se arăta receptiv la o asemenea idee, să renunțe la proiectul participării Bulgariei la consfătuiri periodice cu reprezentanții Greciei, României, Iugoslaviei și Turciei în legătură cu situația Balcanilor în contextul evoluției situației internaționale. Totodată, ministrul Germaniei la Roma declara reprezentantului diplomatic român că „un asemenea proiect nu se va realiza niciodată, deoarece nici Italia, nici Ungaria și nici Bulgaria nu vor adera la el, iar Germania îl consideră ca o acțiune ostilă ei”¹².

Ideea „blocului neutrilor” a eșuat ca urmare a politicii de revizuire a frontierelor. Datorită dificultăților interne și externe proprii, slăbea însăși Înțelegerea Balcanică, ai cărei reprezentanți s-au reunit pentru ultima dată la 2—4 februarie 1940; cu acest prilej, guvernul Iugoslaviei a respins — și cel al României i s-a alăturat — propunerile Greciei și Turciei de a se adopta măsuri defensive comune. Această hotărâre a guvernelor Iugoslaviei și României a fost, în contextul dat, o gravă eroare, mărturisind teama de a se schița un gest de împotrivire față de planurile agresive naziste.

La 2 mai regele Boris releva trimisului celui de-al III-lea Reich, Clodius, convingerea că Bulgaria își putea „realiza aspirațiile naționale” numai alături de Germania, idee reluată la 29 iunie în discuția avută cu reprezentantul diplomatic german la Sofia, care raporta la Berlin că regimul bulgar a rezistat „în fața tuturor ofertelor ademenitoare și a respins orice încercare de a se forma un bloc balcanic”¹³.

Din Budapesta, începând din martie 1940, regimul horthist a făcut repetate intervenții la Berlin și la Roma, insistând pentru rezolvarea urgentă a aspirațiilor sale revizioniste.

În acest timp, Iugoslavia făcea, la rîndul ei, unele demersuri pentru a împiedica extinderea conflictului militar în Balcani, ea însăși aflîndu-se într-o situație similară celei a României. Urmărind să nu furnizeze Italiei, Germaniei și Ungariei pretexte de înrăutățire a relațiilor, guvernul iugoslav a căutat și unele soluții politice, printre care cea mai lucidă a fost stabilirea relațiilor diplomatice cu U.R.S.S. la 25 iunie 1940.

Situația politică a României s-a complicat la mijlocul anului 1940. Ocuparea de către Germania nazistă a Danemarcei și Norvegiei, a Belgiei, Olandei și Franței a arătat încă o dată că țările mici erau fără apărare în fața agresorilor. Unele grupări ale cercurilor conducătoare ale țării, în frunte cu regele, au hotărît să renunțe la politica de neutralitate și să treacă la o apropiere mai pronunțată de Germania; ministrul de externe, Gafencu, partizan al neutralității, demisionă, iar în guvern au fost incluși cîțiva oameni politici care sprijineau orientarea progermană. La 29 mai 1940 guvernul român, reorganizat, a semnat pactul petrol-armament, etapă importantă pe calea înfeudării economiei românești față de Germania hitleristă.

Această orientare n-a atras scontata simpatie germană față de dictatura carlistă; dimpotrivă, atitudinea guvernului nazist a devenit și mai

¹² A.M.A.E., fond. Înțelegerea Balcanică, vol. 39, fila 432; vezi și E. Campus, *Blocul balcanic al neutrilor*, în *Studii* nr. 4, 1956, și C. Popișteanu, *România și Antanta Balcanică*, București, Editura politică, 1968, p. 273—297; Ion Calafeteanu, *România și blocul neutrilor (octombrie-decembrie 1939)*, în *Revista română de studii internaționale* nr. 2—3 (16—17), 1972.

¹³ D.G.F.P., seria D., vol. X, doc. 53.

dură. Ea n-a adus nici o ameliorare în raporturile cu Ungaria și a înăsprit relațiile cu U.R.S.S. La 26 iunie, în urma unui ultimatum adresat guvernului României de guvernul sovietic, teritoriul dintre Prut și Nistru, precum și partea de nord a Bucovinei au trecut în componența Uniunii Sovietice.

Grupările interne progermane, profasciste și fasciste, aduse de evenimente pe primul plan al vieții politice, au impus guvernului Tătărescu să renunțe, la 1 iulie 1940, la garanțiile franco-britanice din aprilie 1939, iar la 4 iulie să cedeze locul unui guvern sub președinția lui Ion Gigurtu, în care numărul elementelor progermane era preponderent.

La cererile lui Carol al II-lea ca Germania să acorde garanții României, Hitler răspunsse pretinzând „o rezolvare rezonabilă a tuturor disputelor existente între România, Ungaria și Bulgaria...”¹⁴ Conteul Ciano menționa în jurnalul său că această poziție a lui Hitler fusese aprobată întru totul de duce¹⁵.

În aceste împrejurări au început tratative, la 16 august 1940, la Turnu Severin, cu o delegație guvernamentală ungară, iar la 19 august, la Craiova, cu o delegație bulgară. Tratativele de la Turnu Severin au ajuns la un moment dat în impas. Totuși statele fasciste au impus României dictatul de la Viena din 30 august 1940, prin care au dat satisfacție Ungariei horthiste. Dictatul de la Viena a fost pentru România o lovitură extrem de dureroasă, fiind constrinsă să cedeze un teritoriu de circa 42 000 km² și o populație de 2 300 000 de locuitori, dintre care peste 1 400 000 de români, precum și importante bogății și poziții strategice.

Poporul român și-a exprimat indignarea și revolta față de sfîrtecarea țării, manifestînd pentru integritatea teritorială a României, pentru apărarea intereselor sale naționale, împotriva celor ce i-au impus dictatul odios și a cercurilor reacționare din România care l-au acceptat. Deși se crease o situație favorabilă rezistenței naționale, iar lupta era necesară, schimbarea raportului de forțe pe plan extern, situația de izolare în care se afla România încă din toamna anului 1939, trădarea cercurilor guvernante, eschivarea conducerii partidelor burgheze de a-și asuma răspunderea în acele momente dramatice au împiedicat o acțiune de rezistență pe plan național, au frînat elanul și voința de luptă a maselor largi populare.

Între timp tratativele purtate la Craiova în aceeași perioadă între comisiile guvernamentale română și bulgară s-au încheiat prin acordul de frontieră semnat la 7 septembrie 1940, prin care s-a transferat Bulgariei sudul Dobrogei (numit Cadrilater), alipit României în urma păcii de la București din 1913.

Exploatarea situația creată, caracterizată prin deruta și panica virfurilor guvernante, cu acordul cercurilor politice reacționare românești și sprijinindu-se pe Garda de fier și pe alte agenturi ale sale, cel de-al III-lea Reich a impus aducerea la putere, la 4 septembrie, a generalului Ion Antonescu, cu care dusesese tratative anterioare și care se angajase să satisfacă cererile germane. La 6 septembrie, în plină criză politică a regimului, compromis și înfierat de întreaga țară, Carol al II-lea a abdicat în favoarea fiului său Mihai. Prin instaurarea dictaturii militare-

¹⁴ D.G.F.P., seria D., vol. X, doe. 123.

¹⁵ Galeazzo Ciano. *Diario*, vol. I, 1939—1940, Milano-Roma, 1950, p. 293.

fasciste „în România a devenit posibilă o coticură în sensul Germaniei”¹⁶.

Trădat de conducători și îndurerat adinc de cumplita sfișiere a teritoriului țării, „poporul român s-a găsit singur, fără nici un sprijin din afară”, România fiind „aruncată de fapt în brațele forțelor luteriste”¹⁷. În țară s-a instaurat un val de teroare fascistă, anticomunistă; propaganda fascistă ducea o furibundă campanie antisovietică, făcând eforturi asidue pentru acreditarea ideii că dictatura generalului Antonescu și alianța cu Germania nazistă vor asigura „asanarea morală” a vieții publice.

Restrângerea și lichidarea drepturilor și libertăților democratice de către dictatura regală, capitularea ei în fața Germaniei, promovarea unei politici contrare voinței poporului român de către cercurile reacționare și grupările fasciste interne, în condiții internaționale favorabile expansiunii fascismului, au marcat dislocarea pe etape a României din vechiul sistem de alianțe și înglobarea ei forțată în orbita celui de-al III-lea Reich. Acest curs al evenimentelor din țara noastră, ca de altfel și din alte țări, fusese influențat de politica de „împăcare” a agresorilor, prin cedări și compromisuri, dusă de marile puteri. Lupta eroică din acei ani purtată de largi forțe progresiste, în frunte cu partidul comunist, pentru mobilizarea clasei muncitoare, a tuturor categoriilor sociale sub steagul democrației, integrității și independenței țării, luptă care reușise să stăvilească pentru un timp ascensiunea spre putere a organizațiilor fasciste și înrobirea țării Germaniei naziste, a fost astfel frînată.

În toate aceste răsturnări politice interne și externe produse în intervalul august 1939—august 1940 se află explicația faptului că România, țară puternic dominată de sentimente potrivnice imperialismului și militarismului german, s-a putut găsi timp de patru ani — deși această stare de spirit persista și se manifesta sub diferite forme — alături de Germania hitleristă.

Pentru poporul român a urmat cea mai întunecată pagină a istoriei sale.

Succesele militare și politice ale hitleriștilor în Europa, ale italienilor (destul de palide) în Africa și ale japonezilor în Extremul Orient i-au determinat pe agresori să treacă, în toamna anului 1940, la împărțirea lumii și la stabilirea colaborării militare în viitor.

Pactul tripartit a fost semnat în prezența lui Hitler la Berlin la 27 septembrie 1940, de către împuterniciții celor trei țări agresoare: Joachim von Ribbentrop din partea Germaniei, contele Galeazzo Ciano din partea Italiei și Kurusu din partea Japoniei.

Zarva făcută cu acest prilej părea să arate lumii momentul culminant al puterii statelor agresoare; ea reprezenta totodată o sfidare la adresa întregii omeniri, care era tratată ca obiect de împărțeață. Pactul tripartit conținea un preambul, în care se menționa dorința celor trei puteri de a colabora pentru instaurarea și menținerea „noii ordini” în Europa și Asia și cinci articole, prin care se recunoștea Germaniei și

¹⁶ Arhiva Institutului de istorie contemporană din München, doc. 007—P.S., anexa despre România a dării de seamă întocmită de A. Rosenberg asupra activității oficiului de politică externă al N.S.D.A.P. pe perioada 1933—1943, p. 18.

¹⁷ Nicolae Ceaușescu. *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, vol. 1, București, Editura politică, 1968, p. 374.

Demonstrație populară de protest la Cluj împotriva dictatului de la Viena din 1940

Italiai „dreptul“ de a institui „noua ordine“ în Europa, iar Japoniei în Asia răsăriteană (art. 1 și 2), precum și obligația de ajutor reciproc pe plan politic, economic și militar în cazul în care una dintre părțile contractante ar fi atacată de o putere care nu participa la războiul european sau chino-japonez. Art. 5 menționa că noul pact nu afecta în nici un fel statutul politic existent între U.R.S.S. și Germania, Italia, Japonia.

Încheierea pactului tripartit a sporit încordarea în relațiile dintre țările agresoare și guvernul Statelor Unite ale Americii.

Pactul tripartit a accentuat, de asemenea, contradicțiile dintre partenerii agresori. Beneficiarii ipotetici au fost Germania și Japonia. Prima stăpînea cea mai mare parte a Europei, iar a doua se pregătea să cucerească Asia răsăriteană. Italia la acea dată nu stăpînea decît o mică porțiune din teritoriul francez, iar succesele ei militare în Africa erau îndoielnice. Hitler refuzase categoric aliatului său Mussolini Nisa, Savoia, Tunisul ș.a. sub motivul împiedicării pătrunderii englezilor în coloniile franceze și retragerii flotei franceze în porturile britanice. Nici hitleriștii nu erau însă mulțumiți că posesiunile coloniale din Asia de sud-est ale Olandei și Franței intrau în stăpînirea Japoniei, deși armatele germane fuseseră cele care au învins Olanda și Franța în Europa. Deocamdată însă agresorii înfățișau lumii o alianță trainică și vorbeau de hotărîrea de a merge pînă la capăt împreună. Hitleriștii au folosit ulterior pactul tripartit ca un instrument politic de cea mai mare însemnătate pentru pregătirea războiului antisovietic, mai ales după alinierea la politica Germaniei a țărilor din Europa de sud-est. Acum, cînd Hitler hotărîse războiul împotriva U.R.S.S., aceste țări nu prezentau numai interes politic și economic, ci dobîndeau o însemnată valoare militară.

Lovitura de stat militară-fascistă de la 6 septembrie 1940 din România, concepută și executată cu sprijinul efectiv al Germaniei, a avut ca urmare infeudarea țării. Guvernul militar legionar, în frunte cu generalul Antonescu, a admis intrarea în țară a trupelor germane sub pretextul instruirii armatei române; în cursul lunii octombrie 1940, aceste trupe au fost plasate în zona principalelor puncte strategice ale României, în special în zona petroliferă.

Orientarea prohitleristă a guvernanților de atunci ai României a fost consfințită oficial prin aderarea lor la pactul tripartit (23 noiembrie 1940), urmată de o serie de acorduri economice și militare prin care forțele umane și bogățiile țării aveau să fie folosite în războiul împotriva U.R.S.S.

Relațiile dintre guvernele Ungariei și Germaniei erau cordiale. Horthiștii sperau că guvernul nazist îi va sprijini și mai departe în acțiunea de revizuire a frontierelor. La 20 noiembrie 1940 Ungaria a aderat la pactul tripartit, permițînd apoi hitleriștilor să folosească teritoriul ei ca punct de plecare și a participat la agresiunea contra Iugoslaviei.

La 24 noiembrie, la pactul tripartit a aderat și Slovacia. Guvernul bulgar, fără a întrerupe relațiile cu U.R.S.S., s-a orientat tot mai pronunțat spre Germania hitleristă. La 1 martie 1941, guvernul bulgar a aderat la pactul tripartit. Ulterior a pus la dispoziția Comandamentului hitlerist teritoriul Bulgariei și a participat cu trupe la agresiunea împotriva Iugoslaviei și Greciei.

COTROPIREA IUGOSLAVIEI ȘI GRECIEI

Încă la 28 octombrie 1940, Italia, fără a încunostiința Germaniei, atacase Grecia, sperînd într-un succes ușor și rapid. Dar grecii, care își apărau cu ardoare patria, au respins atacurile agresorilor și au trecut la ofensivă, reușind să pătrundă în sudul Albaniei.

Hitler, care pregătea agresiunea împotriva U.R.S.S., urmărea să aservească țările din Balcani și să cucerească noi baze în zona de est a Mediteranei pentru a-și asigura flancul sudic și spatele. El nu putea rămîne nepăsător nici față de faptul că prestigiul Italiei fasciste fusese foarte serios zdruncinat datorită înfrîngerilor militare suferite. A hotărît deci să intervină împotriva Greciei, dînd pentru aceasta, la 12 noiembrie 1940, directiva nr. 18. Scopurile urmărite de dictatorul nazist rezultă clar din conținutul directivei : „Comandamentul armatei de uscat (OKH) va face pregătirile necesare pentru a pune stăpînire pe teritoriul Greciei continentale și a crea astfel condițiile necesare pentru angajarea forțelor aeriene germane contra obiectivelor situate în Mediterana orientală, în special contra punctelor de sprijin aeriene engleze care amenință cîmpurile petrolifere românești”¹⁸.

Campania împotriva Greciei urma să fie dusă de Armata a 12-a germană, care în cursul lunii martie 1941 s-a concentrat în Bulgaria, în zona Sofia. Trupe britanice, transferate din Libia, au debarcat în martie 1941 în Grecia, pentru a menține un front activ în Balcani și a slăbi presiunea fascistă în nordul Africii.

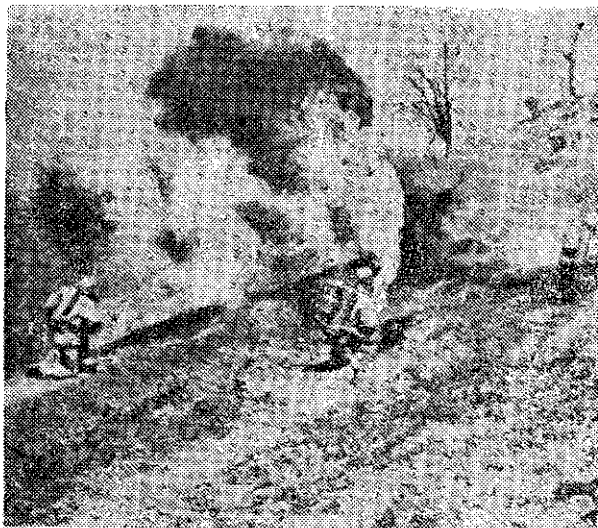
În aceeași perioadă, hitleriștii și-au intensificat presiunile și asupra cercurilor conducătoare din Iugoslavia, pentru a atrage această țară în sfera intereselor germane. Agenții hitleriști susțineau mișcarea separatistă a extremiștilor croați și provocau agitația antiugoslavă în rîndurile minorității germane ; în ziarele germane apăreau articole pline de amenințări la adresa Iugoslaviei. La 4 martie 1941, regentul Paul al Iugoslaviei a fost convocat la Hitler, iar aici i s-a atras atenția că aderarea la pactul tripartit este o condiție a menținerii statului iugoslav. La 25 martie 1941, împotriva voinței poporului, președintele Consiliului de Miniștri al Iugoslaviei, Tvetkovici, a semnat la Viena pactul tripartit, dar la 27 martie a avut loc în Iugoslavia o lovitură de stat de orientare antihitleristă. Regentul Paul a fost alungat din țară, iar miniștrii prohitleriști au fost arestați. Guvernul generalului Simovici a refuzat să ratifice aderarea Iugoslaviei la pactul tripartit, iar la 5 aprilie 1941 a semnat un tratat de neagresiune cu U.R.S.S.

Evenimentele petrecute în Iugoslavia l-au determinat pe Hitler să amîne data atacului împotriva U.R.S.S., stabilită inițial pentru luna mai, pînă la zdrobirea împotrivirii Iugoslaviei și Greciei. El a hotărît să intervină brutal. Ca urmare, planul de campanie contra Greciei a suferit și el schimbări importante, o parte din forțele Armatei a 12-a trebuind să acționeze în Iugoslavia.

La campania din Balcani, alături de forțele germane au mai participat trupe italiene și ungare.

Concentrarea forțelor s-a făcut într-un timp foarte scurt. În sudul Austriei și sud-vestul Ungariei a fost grupată Armata a 2-a germană, care urma să se îndrepte cu forțele principale prin Zagreb spre Belgrad.

¹⁸ Hitler. *Directives de guerre*, p. 69.

Pornind din Albania, 200 000 de soldați italieni au invadat Epirul (octombrie 1940)

Soldații greci au oprit înaintarea italiană și au trecut la contraofensivă, respingând inamicul adânc în teritoriul Albaniei (noiembrie 1940)

De pe teritoriul Bulgariei, din zona Sofia, Armata a 12-a germană urma să treacă la ofensivă pe două direcții : spre Belgrad, pentru a-și uni efortul cu al Armatei a 2-a, și spre Skoplje, pentru a separa Iugoslavia de Grecia. Legătura dintre cele două armate germane era asigurată de Armata a 3-a și de Corpul 1 motorizat maghiar, care trebuia să înainteze pe direcția Suboțița-Novi Sad.

Forțele italiene participau la agresiune cu două grupări : una concentrată în Albania și compusă din două armate (9 și 11), avînd rolul de a concura la interceptarea legăturilor dintre Iugoslavia și Grecia, și o altă grupare, compusă dintr-o armată (2) și concentrată în nord-estul Italiei, care urma să treacă la ofensivă spre Ljubljana și în lungul litoralului estic al Mării Adriatice.

Forțele participante la agresiune se ridicau inițial la aproximativ 56 de divizii, dintre care 7—8 de tancuri ; aceste forțe erau sprijinite din aer de două corpuri aeriene germane cu 1 158 de avioane și de o parte din aviația italiană.

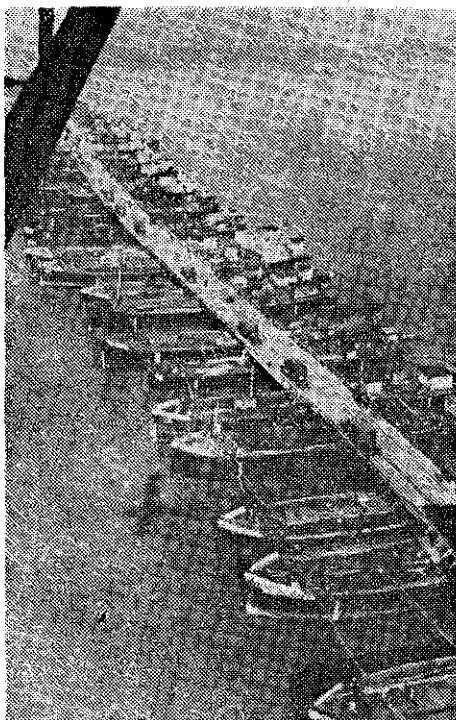
Situația Iugoslaviei și Greciei era foarte grea. Deși cele două țări dispuneau de un număr însemnat de mari unități (Iugoslavia avea 31 de divizii și Grecia 21), majoritatea celor iugoslave erau în curs de mobilizare, fiind dispersate pe întreg teritoriul. Generalul Simovici, primul ministru al Iugoslaviei, afirmă că nu a putut opune practic germanilor decît cinci divizii de infanterie și două de cavalerie. Lipsa unor aîniiamente de apărare pregătite din timp, slaba înzestrare tehnică și faptul că armatele celor două state nu au acționat coordonat au influențat negativ desfășurarea luptelor.

În dimineața zilei de 6 aprilie, aviația germană a lovit masiv principalele noduri de comunicații, aerodromuri și centre populate ale Iugoslaviei. Belgradul a fost supus unui bombardament sălbatic, care a provocat mii de victime în rîndul populației. Aviația germană primise ordinul lui Hitler „să bombardeze Belgradul în valuri succesive pînă ce nu va rămîne piatră pe piatră“, cum ne informează generalul Halder.

La orele 4,30, Armata a 12-a germană a trecut la ofensivă. Marile unități de tancuri și motorizate germane au respins trupele iugoslave de la frontiera cu Bulgaria, au ocupat Macedonia și partea de nord a Greciei, iar la 9 aprilie au făcut joncțiunea cu trupele Armatei a 9-a italiene. Astfel armatele iugoslave au fost despărțite de cele grecești și prin aceasta trupele fasciste și-au creat condiții favorabile pentru nimicirea lor ulterioară.

La 9 aprilie a trecut la ofensivă și Armata a 2-a germană pe două direcții convergente către Zagreb, iar a doua zi au intrat în acțiune Armata a 3-a și Corpul motorizat ungare și Armata a 2-a italiană. Astfel ofensiva trupelor fasciste împotriva celor iugoslave s-a generalizat pe toate direcțiile.

Ostașii iugoslavi au fost copleșiți de superioritatea numerică și de înzestrarea tehnică a agresorilor. Armata a 2-a germană a ocupat Zagrebul chiar în a doua zi de luptă (10 aprilie), apoi și-a continuat înaintarea către Belgrad și către Sarajevo. Spre Belgrad se îndreptau concomitent trupele blindate de la aripa dreaptă a Armatei a 12-a germane, care progresau rapid în lungul văii Nișava, și unități germane pornite din sudul Banatului. În ziua de 12 aprilie, spre seară, au intrat în capitala Iugoslaviei primele subunități germane, iar a doua zi a fost ocupată în întregime. Guvernul iugoslav a părăsit țara, refugiindu-se la Cairo.

Trupe germane trec Dunărea în Bulgaria
peste un pod de vasc, martie 1941

În dimineața zilei de 6 aprilie 1941, aviația
germană a lansat operația „Pedepsirea”.
Belgradul a fost bombardat timp de trei
zile, îngropînd sub ruinele sale 17 000 de
oameni

Numeroși soldați și ofițeri au reușit să se retragă în munți, unde s-au alăturat forțelor din Rezistența iugoslavă.

Teritoriul Iugoslaviei a fost împărțit între Germania, Italia, Ungaria și Bulgaria. Germania și-a anexat Banatul iugoslav și o parte a Sloveniei, în timp ce Serbia rămânea sub ocupație germană, cu o conducere colaboraționistă sîrbă. Croația a devenit stat-marionetă dominat de Italia, care prelua Muntenegru, Dalmația cu cea mai mare parte a insulelor limitrofe, o parte din Croația, jumătate din Slovenia și unele porțiuni din Serbia. Ungaria ocupase Bacica, Baranja, Megdumurie și Prekumurie; Bulgariei i se atribuisese cea mai mare parte a Macedoniei și unele porțiuni din estul zonei Kosovo.

Trupele românești n-au participat la agresiunea împotriva Iugoslaviei și nici la ocuparea unor teritorii ale acesteia.

Concomitent cu agresiunea împotriva Iugoslaviei, Comandamentul german a declanșat și ofensiva împotriva Greciei.

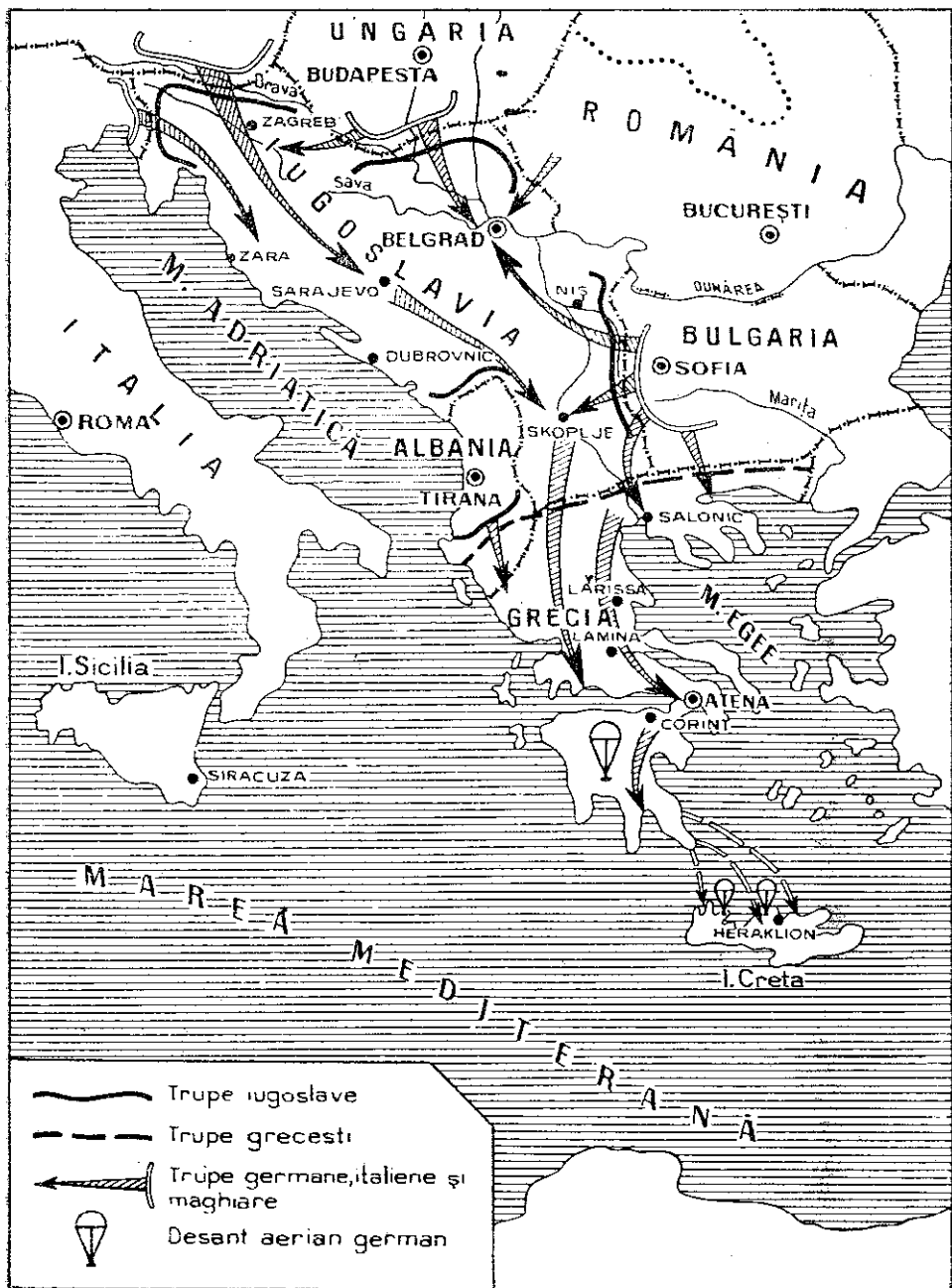
În februarie 1941 Comandamentul britanic începuse tratative cu Comandamentul grec pentru o cooperare în cazul unui atac din partea Germaniei hitleriste. În acel timp forțele grecești erau împărțite astfel: 15 din totalul de 21 de divizii luptau în Albania, iar 3 ocupau linia fortificată „Metaxas“, la frontiera cu Bulgaria. Generalul Wilson, trimisul Comandamentului englez, era de părere să se amenajeze o poziție pe riul Aliakmon, la nord de Olimp, care să fie apărată de trupele grecești și de un corp expediționar englez. Comandantul armatei grecești, generalul Papagos, nu era de acord să se părăsească linia fortificată „Metaxas“ (construită pentru a apăra Grecia de un atac prin Bulgaria), portul Salonic și terenul cucerit în Albania. S-a ajuns în final la soluția de compromis ca forțele principale grecești să continue luptele în Albania, o grupare să mențină zona fortificată din Macedonia, iar o grupare formată din trei divizii grecești, patru britanice și o brigadă poloneză să ocupe poziția Aliakmon.

Comandamentul englez trimisese în Grecia încă din 1940 o escadrilă de aviație care participa la luptele din Albania. El a mai trimis trei escadriile, astfel că la începutul lunii aprilie 1941 erau în Grecia aproximativ 80 de avioane engleze. Dacă avem în vedere că adversarul dispunea de peste 1 000, ne dăm seama că agresorii fasciști aveau o certă supremație aeriană.

Unele unități au ajuns pe poziția Aliakmon și au început lucrările de fortificații de campanie pentru completarea celor permanente, existente încă din timp de pace, dar o parte din trupe erau încă în marș cînd s-a produs atacul german. Astfel forțele aliaților au fost surprinse de atac împărțite în trei grupări separate, întinse pe fronturi largi în nordul Greciei, iar parte din trupele britanice în curs de concentrare.

La 6 aprilie 1941, orele 5,15, Armata a 12-a germană a pornit la ofensivă; ea avea în componere șase divizii de infanterie, trei divizii motorizate, două divizii blindate și două divizii în rezervă. Acestor forțe greci le puteau opune inițial doar trei divizii și o brigadă.

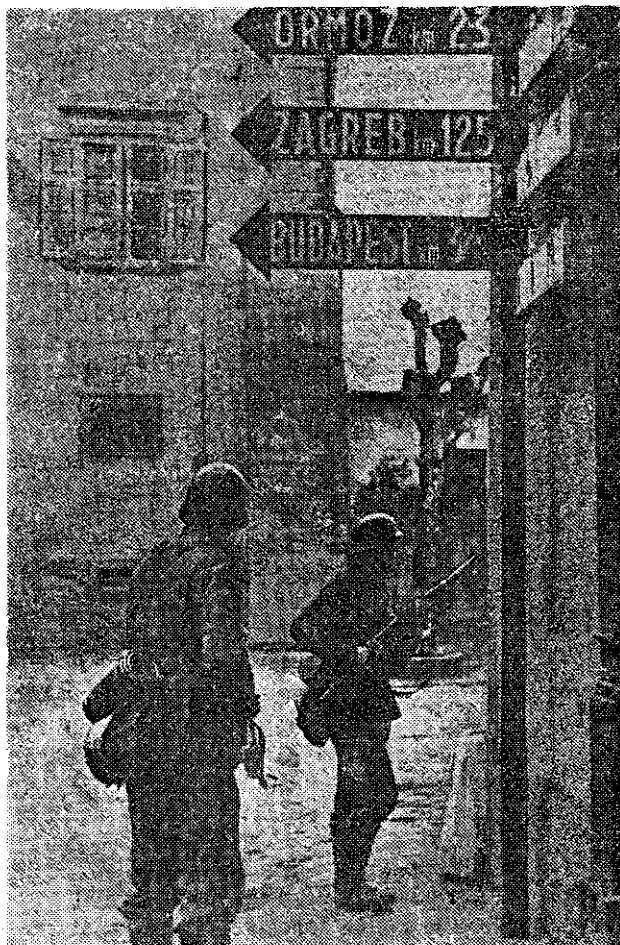
În Tracia Orientală, Corpul 30 german a depășit frontiera bulgaro-greacă, îndreptîndu-și forțele spre Alexandropolis, Kamotini și

Cotropirea Iugoslaviei și Greciei

Xanthi. Slabele unități grecești din față n-au putut opune decât rezistențe sporadice. Invadatorii au ajuns pe malul mării, apoi s-au îndreptat spre linia „Metaxas“.

Soldați germani la o încrucișare de drumuri în sud-estul Europei, aprilie 1941

Corpul 18 de munte ataca în acest timp centrul liniei fortificate grecești, iar cu o divizie blindată o învâluia po la vest. Apărătorii greci au opus o dîrză rezistență. Deși au fost supuși bombardamentelor aviației germane și tirului neîntrerupt al artileriei, ei n-au părăsit cazematele. Pionierii de asalt germani, folosind aruncătoare de flăcări, au reușit să cucerească cîteva lucrări de fortificații, dar ansamblul liniei „Metaxas” rezista. Lovitura de grație i-a fost dată de divizia blindată, care, făcînd un larg ocol prin sud-estul Iugoslaviei, a pătruns în valea Vardarului, căzînd în spatele zonei fortificate. În dimineața de 9 aprilie, tancurile germane au intrat în Salonic. Armata greacă din Macedonia a fost silită să capituleze, nemaîavînd nici o posibilitate de retragere.

În acest timp, Corpul 40 motorizat german, plecînd din zona Kustendil, a respins slabele unități iugoslave de pe frontieră și a ieșit în Valea Vardarului în zona Skoplje; apoi s-a îndreptat spre sud-vest și prin Monastir a ajuns în zona lacului Ohrida, tăind astfel legătura dintre Iugoslavia și Grecia. A schimbat apoi direcția spre sud, apropiîndu-se de poziția Aliakmon. Amenințat în flancul stîng, corpul expediționar britanic s-a repliat spre sud. Generalul Papagos, vîzîndu-și amenințate

trupele din Albania, a ordonat retragerea acestora. Era însă prea târziu. Marile unități blindate germane le-au tăiat comunicațiile de retragere, fapt care le-a silit să capituleze la 21 aprilie în spațiul din jurul orașului Ianina.

Pentru apărarea părții care mai rămăsese din Grecia se mai putea conta doar pe corpul de armată comandat de generalul Wilson. Forțele britanice s-au retras în lungul coastei Mării Egee spre Atena. Cotropitorii germani au ocupat orașul în ziua de 27 aprilie și în aceeași zi au atins istmul Corint. În următoarele trei zile au ocupat întregul Peloponez.

Forțele engleze s-au imbarcat sub loviturile continue ale aviației hitleriste și au evacuat Grecia aproape fără să fi luptat. Au pierdut oameni și material de război și au arătat încă o dată că planurile britanice nu corespundeau cu forțele de care dispunea Anglia în acele momente.

Pentru a-și asigura posibilități mai bune de legătură cu trupele din Africa de nord și de acțiune împotriva comunicațiilor engleze din bazinul estic al Mediteranei, ca și pentru a demonstra Angliei că spațiile maritime nu pot constitui un obstacol care să împiedice acțiunile forțelor sale armate, Comandamentul german a hotărât să pună stăpânire pe insula Creta, care fusese ocupată și pregătită de apărare de către englezi încă din 1940. Gruparea de forțe destinată acestui scop era compusă din Diviziile 7 aeropurtată și 5 vânători de munte, precum și din puternice forțe de aviație: aproximativ 500 de avioane de transport și 72 de planoare.

Aliații aveau în Creta aproximativ 42 500 de oameni: greci, englezi, australieni și neozelandezi, dispuși în apărare în punctele-cheie de pe insulă.

Asaltul asupra Cretei a început la 20 mai 1941. După un puternic bombardament executat de aviația germană, au fost lansați parașutiști în patru puncte de pe litoralul de nord, care pînă în seara zilei următoare au reușit să cucerească unele obiective, printre care și aerodromul Molema. Aici germanii au adus imediat pe calea aerului noi trupe și tehnică de luptă. În același timp s-au apropiat de insulă convoaiele de vase maritime care transportau alte forțe terestre. Două dintre aceste convoaie au fost împrăștiate de flota engleză în zilele de 21 și 22 mai, dar cele mai multe au ajuns la destinație.

Trupele debarcate au trecut la ofensivă, au rupt treptat pozițiile de apărare ale aliaților și în ziua de 24 mai generalul Freyberg, considerînd partida pierdută, a hotărât să abandoneze insula și să-și evacueze forțele în Egipt cu ajutorul flotei. Ultimele unități au fost imbarcate de pe coasta de sud, de la Spakia, în ziua de 31 mai.

În luptele pentru Creta, ambele părți au înregistrat pierderi severe. Deși victorioși, cotropitorii hitleriști au trebuit să recunoască că acest succes i-a costat „colosal”, cum se exprimă mareșalul Kesselring în amintirile sale ¹⁹.

Campania din Balcani, victorioasă pentru agresorii fasciști, a avut urmări negative pentru ei în desfășurarea ulterioară a războiului. Comandamentul hitlerist a fost obligat să amine cu cinei săptămîni agresiunea împotriva U.R.S.S. și să lase aici o parte din forțe pentru a face față loviturilor partizanilor, ocupării teritoriilor cucerite și atacurilor pe care le-ar fi putut suferi din exterior din partea forțelor aliate.

¹⁹ Kesselring, *op. cit.*, p. 128.

Insula Creta — poziție de prim ordin pierdută de britanici. În imagine, desantul aerian german de la Heracleon, 20 mai 1941

Cu campania din Balcani a luat sfârșit o primă perioadă a celui de-al doilea război mondial în Europa, în cursul căreia statele fasciste, prin lovituri date succesiv, au reușit să-și învingă adversarii pe rând. Germania hitleristă a cotoplit în acest timp o bună parte din continentul european.

FRONTUL DIN AFRICA DE NORD

Primele lupte din acest spațiu geografic s-au angajat între forțele maritime și aeriene ale Angliei și Italiei, iar mai târziu s-au extins și pe uscat.

Ca urmare a avantajelor oferite de poziția geografică și dispunând de o flotă importantă, Italia reprezenta un pericol serios pentru comunicațiile britanice din Marea Mediterană, care o legau cu coloniile sale asiatice. În această perioadă, flota Italiei se compunea din 6 nave de linie, 7 crucișătoare grele și 12 ușoare, 50 de distrugătoare și 108 submarine²⁰. Comandamentul de uscat avea 1 684 de avioane de luptă, care urmau să fie folosite și în lupta pe mare, întrucât Italia nu dispunea de portavioane și nici de aviație maritimă.

O mare parte din trupele de uscat ale Italiei se aflau în colonii: 215 000 de oameni erau în Libia și aproximativ 200 000 în partea de est a Africii.

Anglia, stăpânind Gibraltarul, controla ieșirea din Marea Mediterană spre Oceanul Atlantic, iar prin stăpânirea Canalului Suez legătura dintre Marea Mediterană și Oceanul Indian. Din bazele de pe insula Malta,

²⁰ B. E. Potter și Ch. Nimitz (amiral). *La guerre sur mer*, Paris, 1962, p. 47—48.

aviația și marina engleză puteau acționa pe comunicațiile care legau Italia cu nordul Africii. Flota engleză avea în vara anului 1940 în Marea Mediterană 6 nave de linie, 9 crucișătoare, 31 de distrugătoare, două portavioane și 18 submarine. În spațiul mediteranean, Comandamentul englez dispunea de 600 de avioane la bazele terestre și de 160 de avioane de luptă pe cele două portavioane.

În Africa și în Orientul Mijlociu, Comandamentul englez avea : 50 000 de oameni în Egipt, 9 000 în Sudanul anglo-egiptean, 5 500 în Congo, 1 575 în Somalia britanică, 27 000 în Palestina, 2 500 în Aden și 800 în Cipru.

Raportul de forțe în zona Mediteranei era favorabil Italiei în trupe de uscat, în nave ușoare și în aviația cu bazele pe uscat, iar în aviația maritimă și în nave mari superioritatea aparținea englezilor.

Începând din iulie 1940, Comandamentul englez a întărit forțele navale din Marea Mediterană și le-a împărțit în două : o escadră de est, care cuprindea forțele principale, cu baza la Alexandria, și un detașament de vest, cu baza la Gibraltar.

Luptele din estul Africii dintre trupele engleze și cele italiene au început la 10 iunie 1940, odată cu intrarea Italiei în război. În toamna aceluiași an, Comandamentul englez, scăpat de coșmarul debarcării germanilor în Anglia, și-a întărit aviația din zona Mediteranei, iar în noiembrie 1940 a bombardat foarte puternic flota italiană din portul Taranto, scoțind din luptă pentru mult timp trei nave de linie și două crucișătoare, ceea ce a dus la înrăutățirea transporturilor italiene spre Africa. În acest atac aerian s-au folosit pentru prima dată, cu efecte mari, torpilele, de către avioanele de bombardament engleze. În această situație, Comandamentul hitlerist a deplasat în Sicilia către începutul anului 1941 un corp de aviație compus din 140 de avioane de bombardament, dintre care 60 în picaaj, 22 de avioane de vânătoare și 16 de recunoaștere.

Din iunie 1940 și pînă în vara anului 1941, flota și aviația engleză au provocat pierderi importante forțelor italiene. La rîndul său, corpul de aviație german a bombardat continuu flota engleză, cauzîndu-i pierderi sensibile²¹. Începând din mai 1941, cînd hitleriștii au pus stăpînire pe insula Creta, s-a înrăutățit și mai mult situația forțelor engleze. Flota de pe mare și din baza de la Alexandria au avut de suferit de pe urma bombardamentelor aviației germane.

Acțiunile trupelor terestre au început mai întîi în estul Africii. În iunie 1940 gruparea italiană din Etiopia a trecut la ofensivă și, surprinzînd trupele engleze, a ocupat pînă în august Somalia britanică, o parte din Kenya și cîteva localități importante din Sudanul anglo-egiptean. Aceste succese erau însă foarte precare, situația trupelor italiene devenind tot mai grea din cauza înrăutățirii transporturilor pentru aprovizionare și acțiunilor duse de partizanii etiopieni.

În aceste condiții, după ce s-au regrupat și au primit întăriri, trupele engleze au trecut la contraofensivă în ianuarie 1941 pe două direcții principale : o grupare de forțe, acționînd dinspre nord-vest, a pătruns în Eritreea, iar o alta a pătruns dinspre sud în Somalia italiană și în Etiopia. La 4 aprilie 1941 trupele engleze au pus stăpînire cu ajutorul partizanilor pe orașul Addis-Abeba. Continuînd fără răgaz ofensiva, ele au înfrînt

²¹ *Op. cit.*, p. 56—57.

rezistența trupelor italiene din Eritreea și Somalia italiană și pînă la jumătatea anului 1941 au pus stăpînire pe întreaga Africă de est ²².

Principalele acțiuni de luptă din Africa de nord s-au desfășurat în Libia, de-a lungul litoralului sudic al Mării Mediterane.

La 13 septembrie 1940, Armata a 10-a italiană din Cirenaica, compusă din 6 divizii întărite cu 8 batalioane de tancuri, a trecut la ofensivă cu scopul de a pătrunde în Egipt și a pune stăpînire pe portul Alexandria și pe Canalul Suez. Respingînd rezistența opusă de gruparea engleză, compusă numai din două divizii și două brigăzi, trupele italiene au ajuns la 16 septembrie în localitatea Sidi-Barrani, unde s-au oprit din cauza condițiilor meteorologice și a răminerii în urmă a formațiilor de servicii. Cu toate acestea, trupele engleze au continuat retragerea pînă în zona Marsa-Matruh, unde dispuneau de poziții dinainte pregătite. Spre sfîrșitul anului, trupele engleze au primit întăriri, iar în noaptea de 8/9 decembrie 1940 au trecut la ofensivă cu Divizia a 7-a blindată engleză și cu o divizie de infanterie indiană, sprijinite de aviație și de tunurile flotei. Deși în inferioritate numerică, ele au înfrînt rezistența forțelor italiene și au încercuit în zona orașului Sidi-Barrani aproximativ 40 000 de oameni, care s-au predat în ziua de 20 decembrie 1940. Continuînd apoi viguros ofensiva, ele au zdrobit rezistența trupelor italiene din zonele fortificate Bardia, Tobruk și Bengazi, au capturat numeroși prizonieri și pe la începutul anului 1941 au ajuns la frontiera de vest a Cirenaicii în zona localității El-Agheila, unde s-au oprit datorită alungirii considerabile a comunicațiilor de aprovizionare. Prima ofensivă a forțelor britanice în nordul Africii a înregistrat succese neașteptat de mari. Italienii au avut pierderi însemnate: numeroși morți, peste 130 000 de prizonieri, 400 de tancuri distruse sau capturate, 1 300 de tunuri și alte materiale. Capacitatea de luptă a forțelor italiene din Africa a fost anihilată ²³.

În această situație, Hitler a hotărît să vină în ajutorul aliatului înfrînt, trimițînd în Africa de nord o divizie de tancuri și una de infanterie moto, constituite în „Africa Korps“, pus sub comanda generalului Rommel ²⁴. Forțele germano-italiene se pregăteau să treacă la ofensivă spre sfîrșitul lunii martie 1941. Intenția lui Hitler era să combine această lovitură cu ofensiva din Balcani, pentru a cuceri întregul bazin estic al Mediteranei.

La 31 martie Rommel a declanșat ofensiva. Forțele engleze, slăbite din cauză că unele unități fuseseră trimise în Grecia ²⁵, n-au putut opri atacul și au început retragerea spre est. La 8 aprilie trupele fasciste au cucerit Derna, după două zile au blocat orașul Tobruk și pînă la 15 aprilie au ajuns în defileul de la Halfaya, unde, întîmpinînd o rezistență puternică, s-au oprit. Eforturile lor ulterioare au fost îndreptate către cucerirea orașului Tobruk, unde se aflau blocate două divizii engleze. Dar garnizoana britanică, bine aprovizionată de flotă și sprijinită de artileria de pe nave, a respins toate atacurile ²⁶.

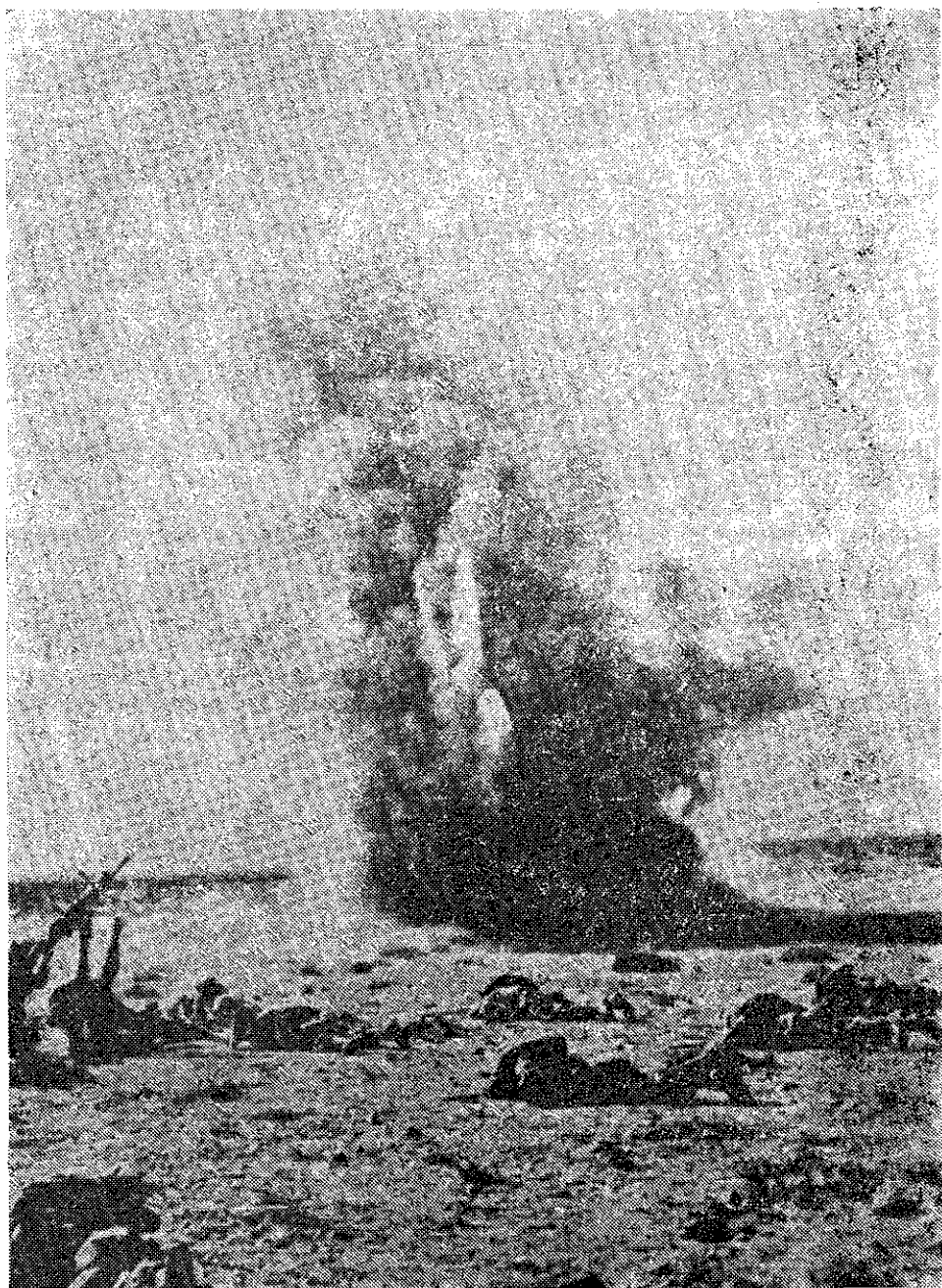
²² M. Chassin, *op. cit.*, p. 216.

²³ R. Jars. *Les campagnes d'Afrique*, Paris, 1957, p. 40.

²⁴ Hitler. *Directives de guerre*, p. 80—83.

²⁵ Alexander (mareșal). *D'El-Allamein à Tunis et à la Sicile*, Paris, 1949, p. 4; vezi și raportul generalului Wawell în R. Jars, *op. cit.*, p. 45.

²⁶ R. Jars, *op. cit.*, p. 52—53.

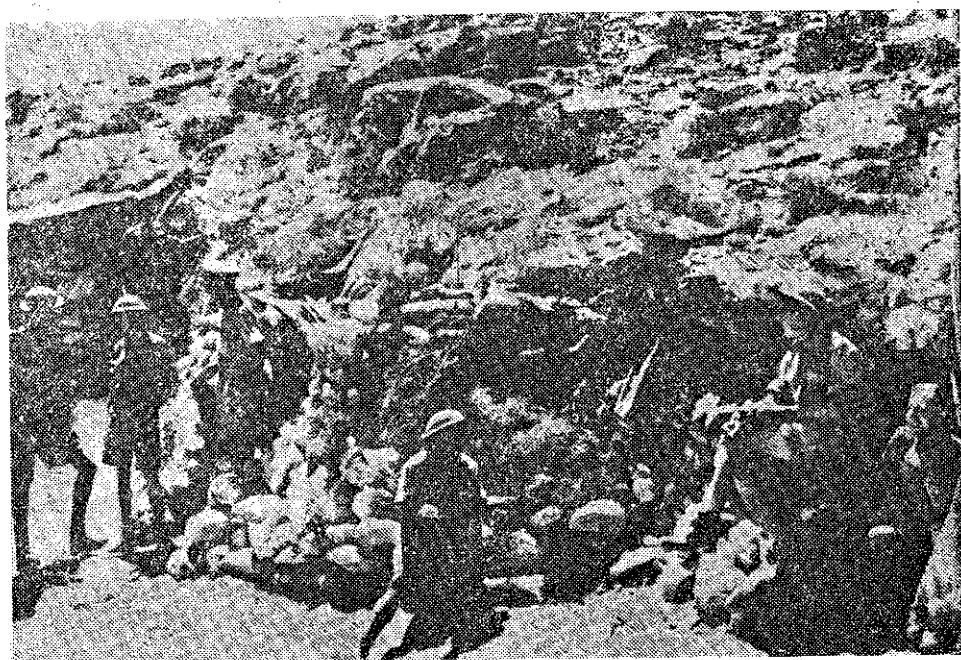

Soldați italieni pe pozițiile din Egipt, sub focul avioanelor de luptă britanice

Succesele lui Romniel în Africa au încurajat pe naționaliștii arabi ostili Marii Britanii. În aprilie 1941, Rașid-Ali, în înțelegere cu muftiul din Ierusalim, a răsturnat regența din Irak și a luat puterea. A dizolvat parlamentul și a proclamat republica, iar la 2 mai a atacat garnizoana britanică de lângă Bagdad. Hitler a hotărât să intervină în sprijinul lui Rașid-Ali, în care scop l-a convocat pe Darlan, în acel timp șeful guvernului de la Vichy, la Berchtesgaden și acesta a acceptat ca germanii să folosească aerodromurile din Siria pentru a acorda ajutor răsculaților. Planul n-a putut fi pus în aplicare decât parțial, deoarece englezii au intervenit prompt și au înfrânt rapid pe răsculații irakieni.

Printr-o înțelegere realizată între generalul de Gaulle și Comandamentul britanic în Orientul Apropiat, trupele britanice și cele ale „Franței Libere” au intervenit la 21 iunie în Siria, răsturnând administrația vichystă. La 13 iulie 1941 generalul Dentz, comandantul trupelor vichyste din Siria și Liban, a semnat un acord de armistițiu cu generalul Wilson, comandantul britanic. În luptele pentru Siria au murit circa o mie de soldați ai guvernului de la Vichy și o mie de soldați ai „Franței Libere”. Cooperarea în luptele pentru alungarea administrației vichyste din Siria și Liban a fost un prim pas al colaborării militare între Marea Britanie și „Franța Liberă”.

La 8 iunie 1941 generalul Catroux, reprezentantul „Franței Libere” în Levant, a recunoscut independența Siriei și Libanului, iar la 22 decembrie 1943 Franța a transferat Republicii Liban și Republicii Siria puterile pe care le deținea în calitate de mandatar al Societății Națiu-

În cursul ofensivei germano-italiene din primăvara anului 1941, o garnizoană britanică a rămas asediată în localitatea Tobruk. Aprovizionată pe mare și prin aer, ea va rezista 7 luni (aprilie-noiembrie) asalturilor terestre și aeriene ale inamicului

nilor, dar trupele franceze n-au părăsit aceste țări decât după terminarea războiului.

Astfel, situația aliaților în Orientul Apropiat s-a consolidat, pericolul pătrunderii hitleriștilor pe această cale fiind îndepărtat ; spatele forțelor engleze din Egipt și Libia era asigurat.

Războiul în Atlantic a continuat fără întrerupere, agresorii hitleriști intensificând continuu loviturile împotriva navelor engleze.

După înfrângerea Franței, flota germană a pus stăpânire pe importante baze navale în Canalul Mîneei și în Atlantic, unele dintre ele bine apărate de acțiunea bombardierelor britanice. Pornind de la aceste baze, navele de suprafață și submarinele germane au scufundat numeroase vase care aprovizionau Marea Britanie.

Navele de suprafață, corsarii, au ieșit din nou în larg. În octombrie 1940 cuirasatul de buzunar „Amiral Scheer“, escortat de crucișătorul „Hipper“, a atacat mai multe convoaie aliate, iar în februarie 1941, cînd s-a întors la bază, alți doi pirați i-au luat locul : „Scharnhorst“ și „Gneisenau“. Pînă în luna mai cele două nave au reușit să evite forțe navale engleze superioare și să atace convoaie și vase izolate, dar au fost silitе în cele din urmă să se retragă în baza navală Brest pentru reparații.

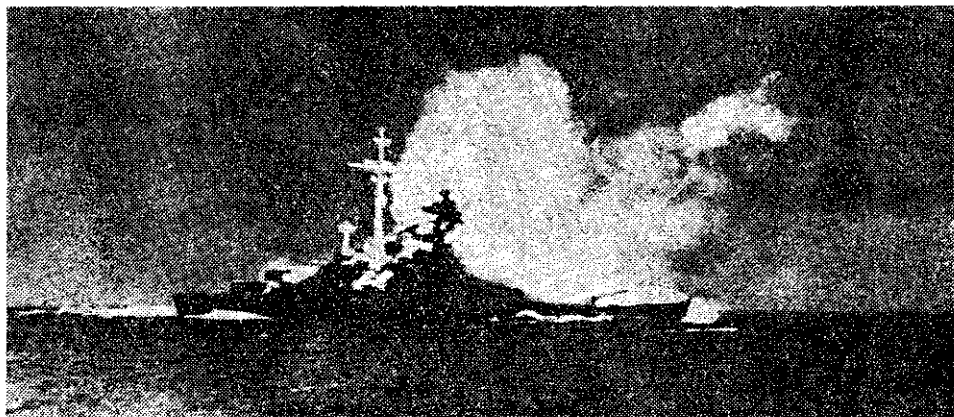
Raeder a trimis atunci în Atlantic cuirasatul „Bismarck“, cel mai puternic și mai modern din flota hitleristă. Însoțit de crucișătorul „Prinz Eugen“, „Bismarck“ s-a îndreptat spre nord. Piratul a fost reperat însă și urmărit de două mari vase de linie britanice : crucișătorul de bătalie „Hood“ și cuirasatul „Prince of Wales“. La 23 mai ele au angajat lupta cu piratul între Islanda și Groenlanda. „Hood“, lovit de proiectilele lui „Bismarck“, a făcut explozie. Navele germane s-au îndreptat spre sud, pe la vest de insulele britanice, cu gîndul să se refugieze la Brest. Aproape întreaga flotă engleză a fost trimisă în urmărirea lui „Bismarck“, care reușise să rupă contactul cu britanicii. După căutări febrile, în ziua de 27 mai „Bismarck“ a fost găsit și avioanele torpiloare britanice l-au avariat grav. Fără cîrmă, cu viteza considerabil micșorată, piratul german a fost scufundat de cuirasatul „Rodney“. Crucișătorul „Prinz Eugen“ a reușit să ajungă la Brest.

Rezultatele obținute de navele cersare de suprafață nu au corespuns așteptărilor Comandamentului hitlerist. De la începutul războiului și pînă în iunie 1941, acestea au scufundat doar 700 000 de tone de nave de comerț aliate ²⁷.

Submarinele germane au provocat însă pierderi crescînde aliaților. În cursul anului 1940, media lunară a tonajului scufundat de submarine s-a ridicat la 340 000 de tone, pentru ca în aprilie 1941 să se ridice la 650 000 de tone ²⁸. Șantierele navale germane construiau un număr mai mare de submarine decât cele pierdute ; astfel, în aprilie 1941 Dömitz dispunea de 288 de submarine, dintre care 125 în acțiune (față de 12 la începutul războiului). S-a îmbunătățit și calitatea submersibilelor : li s-a mărit viteza, depășind sub acest raport convoaiele pe care le interceptau ; le-a sporit substanțial raza de acțiune, ele putînd ajunge pînă în fața coastelor Americii. Procedul atacului „în haită“ a surprins pe englezi și a ușurat succesele agresorilor.

²⁷ L. M. Chassin, *op. cit.*, p. 120.

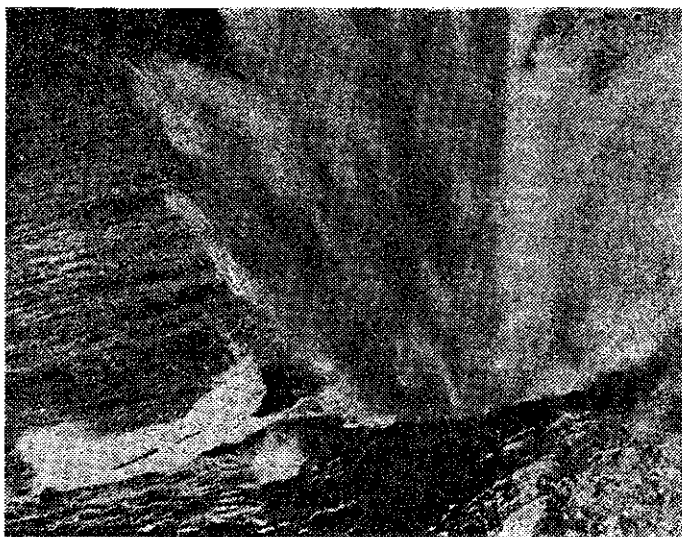
²⁸ H. Michel, *op. cit.*, p. 200.

La 18 martie 1941, „Bismarck“, cel mai mare cuirasaș german (35 000 de tone), a pornit în misiune în Atlanticul de nord. După o serie de lupte angajate cu navele de război britanice, cuirasașul a primit la 27 mai lovitura mortală, dispărind în apele oceanului

Pierderile aliaților au devenit îngrijorătoare, ele depășind capacitatea de producție de vase de transport a șantierelor navale. Din septembrie 1939 până în decembrie 1941, aliații au pierdut aproximativ 8 000 000 de tone de nave de comerț și n-au reușit să înlocuiască decât o treime; în primele șapte luni ale anului 1942, pierderile s-au ridicat la o medie lunară de 476 000 de tone²⁹.

Pentru a face față situației, britanicii au luat o serie de măsuri. În primul rând a fost sporită capacitatea de producție a șantierelor navale, apoi s-a trecut la organizarea mai bună a convoaielor și la asigurarea unor escorte mai puternice și mai bine instruite în lupta împotriva

Submarin german lovit de bombe ale unui avion de protecție englez, vara anului 1943

²⁹ Op. cit., p. 417.

submarinelor. Soluția definitivă a fost găsită însă în folosirea aviației pentru descoperirea și bombardarea submarinelor în imersiune sau la suprafață. Încă de prin 1941, britanicii au folosit avioane ușoare care se catapultau, dar după îndeplinirea misiunii ele nu puteau să fie recuperate, pilotul salvându-se cu parașuta. Mai târziu s-au amenajat punți de decolare pe unele nave de comerț și au apărut astfel portavioanele de escortă. Odată cu generalizarea acestui sistem, în primele luni ale anului 1943 bătălia Atlanticului a fost câștigată de aliați. Pierderile anglo-americanilor s-au micșorat treptat, ajungând să fie neglijabile, pe când pierderile în submarine au devenit catastrofale pentru agresori.

Mișcarea de rezistență a popoarelor subjugate

REGIMUL DE OCUPAȚIE ȘI DE DOMINAȚIE HITLERISTA

Agresiunea puterilor fasciste împotriva unor popoare ale Europei urmărea nu numai o victorie militară și slăbirea forței unor state, ci în primul rând instaurarea unei noi rânduiri în teritoriile ocupate. Spre deosebire de războaiele anterioare de tip „clasic“, învingătorul a impus învinșilor „o nouă ordine“ socială, economică și politică, într-un dispreț total față de dezvoltarea popoarelor, de tradiția lor istorică, de viața populației pașnice. „Noua ordine“ europeană n-a fost o improvizație rapidă la care au recurs hitleriștii în urma unor succese militare. Ea a însemnat un ansamblu de măsuri, gândite dinainte, care trebuiau să pună în aplicare ideile rasiste și antiumane ale lui Hitler, Himmler, Rosenberg, Göring, Goebbels, Heydrich și ale altor căpetenii naziste. În concepția acestora, Europa însemna teritoriul unei „Germanii noi“, cu o populație de 250 000 000—300 000 000 de locuitori susceptibili de a fi germanizați, care în afara teritoriului german propriu-zis urma să înglobeze Belgia, Olanda, Luxemburg, Franța de nord-est, Norvegia, Danemarca, Polonia de vest, Cehia, Austria, țările baltice, Slovenia ș.a.

Popoarele care nu puteau fi „recuperate“ pentru germanizare urmau să fie expulzate în est, iar prin măsuri sistematice de exterminare trebuiau aduse la numărul necesar de sclavi pentru „Herrenvolk“, poporul domnitor german.

După concepțiile hitleriștilor, numai „Germania Mare“ avea dreptul la industrie, viață modernă, civilizație și cultură. Popoarele de „sub-oameni“ (*Untermenschen*) erau private de orice fel de attribute ale culturii și civilizației, cu excepția instrucțiunii elementare necesare unor sclavi moderni.

Instituirea domniei rasei germane asupra Europei ocupate s-a făcut prin represiuni sângeroase și exterminarea unor popoare, prin jaful sistematic și exploatarea mîinii de lucru, printr-o propagandă monstruoasă care a întrecut tot ce-și putea închipui un om cu mintea sănătoasă. De asemenea, în acțiunea de subjugare a Europei, naziștii s-au servit de instrumente din rîndurile popoarelor copleșite, care din diferite motive și-au legat soarta de naziști.

Hitleriștii au împinșit teritoriul Europei cu o rețea de lagăre de concentrare, în care au fost asasinați circa 12 000 000 de oameni. Nume sinistre ca Dachau, Buchenwald, Mauthausen, Auschwitz-Birkenau, Majdanek, Treblinka, Neuengamme, Sachsenhausen, Ravensbrück, Flossen-burg ș.a. înfioară și astăzi omenirea de groază. În lagăre au fost închiși comuniști și alți antifasciști, partizani și oameni din Rezistență, prizonieri de război polonezi, francezi, iugoslavi și sovietici, olandezi, belgieni, totalizând milioane de oameni. Soarta acestora era una singură : munca pînă la epuizare, în condiții de totală subalimentație și de mizerie fizică și morală, iar apoi camera de gaze și crematoriile sau gropile comune. Prin-tr-un decret semnat la 7 decembrie 1941 de Hitler, intitulat „Nacht und Nebel“ (Noapte și ceață), se cerea autorităților naziste să învaluiască în cel mai desăvîrșit secret soarta persoanelor internate, pentru ca nimic să nu iasă în afara gardurilor de sîrmă ghimpată ale lagărelor.

Cîtă vreme oamenii din lagăre mai aveau o picătură de vlagă, aceștia erau „închiriați“ de către SS marilor concern „I. G. Farben“, „Hermann Göring Werke“ (constituit în cea mai mare parte din întreprinderile jefuite de nazisti în diverse țări), „Krupp“, „Röchling“, unde lucrau la munci istovitoare. Naziștii au definitivat la începutul anului 1942 planul de a extermina pe toți evreii. Așa-numita „soluție finală“ însemna uciderea a milioane de oameni în camere de gaze și în crematorii. Șeful lagărului de la Auschwitz, R. Hoess, arăta cu cinism modul de „lucru“ al echipelor sale : unii deținuți erau asfixiați în mașini auto cu gazele de eșapament, alții serveau pentru experimentarea gazului ciclon-B ori pentru alte experiențe făcute de nazisti. Cadavrele erau îngropate în gropi comune sau incinerate. Cu aceste procedee hitleriștii au exterminat sute de mii de oameni nevinovați.

Hitleriștii au înregistrat cu meticulozitate și apoi au jefuit sistematic bogățiile materiale și comorile de artă ale popoarelor subjugate. Jaful hitlerist a cuprins și țările satelite, iar Suedia și Elveția, cărora hitleriștii le-au tolerat neutralitatea, au fost obligate să facă concesii economice, politice și militare pentru a-și apăra existența.

În perioada celui de-al doilea război mondial și mai ales la începutul său, în numeroase țări ale Europei cotochite au existat persoane și organizații, precum și organe de presă care s-au pus în slujba ocupanților și au colaborat cu aceștia. Desigur că nu toți colaborațiștii lui Hitler au fost împinși la trădare de patrie din aceleași motive : unii din ambiții politice nesatisfăcute, alții din motive economice, alții din fanatism nazist sau anticomunism ș.a. Toți însă au adus prejudicii cumplite popoarelor lor, punîndu-se în slujba celei mai odioase ocupații străine care a existat vreodată ; mulți dintre ei au fost pentru aceasta pedepsiți pe drept de popoare în timpul războiului sau imediat după război.

Hitleriștii au folosit din plin guvernele colaboraționiste și organele represive ale acestora pentru lupta împotriva mișcărilor de rezistență, pentru asasinat în masă, schingiuiri, arestări. De o tristă faimă s-au bucurat miliția trădătorului Darnand în Franța, miliția fascistă în Italia, partidul nazist olandez condus de Mussert, fasciștii lui Degrelle (rexisti) în Belgia, bandele naționaliștilor ucraineni, diverse organizații fasciste trădătoare franceze, conduse de M. Déat, Jacques Doriot, Crucile cu să-

În lagărul de la Mauthausen au
fost exterminați circa 65 000 de oa-
meni.

Cadavrele unor prizonieri de război
sovietici din lagărul de la Pitom-
nik, în care au murit peste 120 000
de oameni

geți ale lui Szálasi în Ungaria, gărzile Hlinka în Slovacia, Garda de fier în România, Ustaș în Croația.

În majoritatea țărilor cوتropite (cu excepția Poloniei), hitleriștii au instalat și guverne în frunte cu colaboraționiști și trădători locali, ca Pierre Laval în Franța, Quisling în Norvegia, Mussert în Olanda, Pavelici în Croația, Nedici în Serbia ș.a. Această „autonomie“ nu înșela pe nimeni; guvernele-marionetă nu îndeplineau decît ordinele ocupanților. Pentru hitleriști era mai simplu să domine în țările ocupate prin elemente docile locale decît să instituie o administrație pur germană, pentru care n-ar fi avut nici oameni suficienți.

Ocupanții hitleriști au încercat să creeze unele unități militare în țările ocupate pentru a le folosi în războiul antisovietic, cum au fost Legiunea antibolșevică în Franța, Legiunea valonă și Legiunea flamandă în Belgia, SS în Olanda, ca și Legiunea musulmană recrutată de marele muftiu al Ierusalimului, Hajd Amin al-Husseini, refugiat la Berlin.

Un sprijin efectiv și substanțial a primit Germania hitleristă din partea regimurilor fasciste din România, Ungaria, Croația și Slovacia, precum și din partea Finlandei¹.

În convorbirile pe care mareșalul Ion Antonescu, conducătorul statului, și Mihail Antonescu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru al afacerilor externe, le-au avut cu ambasadorul Germaniei la București, Manfred von Killinger, cu trimișii Reichului, Clodius și Schwerin von Krossigk, precum și cu căpeteniile naziste la Berlin, ei au subliniat cu regularitate serviciile guvernului lor făcute Germaniei. Sub presiunea opiniei publice, a stării de spirit antihitleriste, ei încercau în același timp să pună unele limite jafului nazist².

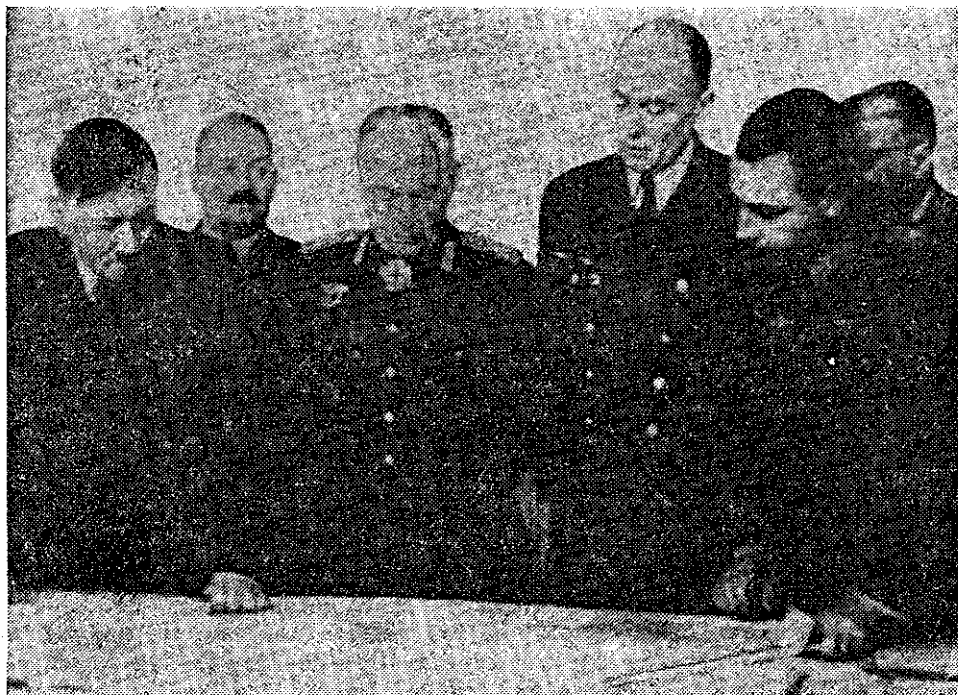
Alianța statelor fasciste a fost măcinată de grave și profunde contradicții atît între căpeteniile Axei, cît și între aceștia și ceilalți compenenți. Între România și Ungaria, între Ungaria și Slovacia, între Bulgaria și Croația existau aprige înfruntări, iar guvernul român a urmărit chiar o apropiere în anii 1941—1942 de Slovacia și de Croația împotriva Ungariei. Aceste contradicții erau speculate de hitleriști pentru a mări dependența regimurilor satelite față de Germania hitleristă. Pentru a stimula zelul cirmuitoarelor fasciști ai României și Ungariei, hitleriștii amenințau pe Antonescu sau pe Horthy cu „rezervele“ Horia Sima și Szálasi Ferenc, căpetenia Crucilor cu săgeți, organizație fascistă din Ungaria.

INCEPUTUL MIȘCĂRII DE REZISTENȚĂ ANTIFASCISTĂ A POPOARELOR DIN EUROPA

Unul dintre fenomenele cele mai importante și mai pline de semnificație din timpul celui de-al doilea război mondial a fost lupta de rezistență a popoarelor împotriva cوتropitorilor și dominației fasciste. Niciodată în trecut, în așa-zisul spete al frontului, popoarele aflate sub ocupație sau sub dominația statelor mai puternice nu s-au răzvrătit și nu

¹ Arhiva istorică centrală, fond, Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 344/1941, convorbiri diplomatice 1 iulie—31 decembrie 1941; dosar 49/1942, produsele livrate Germaniei în perioada 1 octombrie 1941—30 iunie 1942; dosar 234/1942, legăturile economice cu Germania. Agravarea raporturilor româno-ungare; dosar 277/1942, corespondență și extrase din presă privind legăturile economice cu Axa ș.a.

² Ibid., filele 305—341.

La statul-major al Wehrmachtului (1942). De la stînga la dreapta: A. Hitler, M. Killinger, I. Antonescu, E. von Raeder, F. Halder

au luptat prin mijloace atît de variate și atît de eficiente împotriva ocupantului sau a puterii dominante cum au făcut-o popoarele căzute sub stăpînirea fascistă în cel de-al doilea război mondial. Rezistența popoarelor, adică loviturile pe care le-a primit agresorul ocupant în „spatele frontului“, a reprezentat astfel unul dintre factorii importanți care au contribuit la înfrîngerea puterilor fasciste.

Mișcarea de rezistență își avea originea în înseși caracteristicile celor două tabere care s-au confruntat în cel de-al doilea război mondial. De o parte s-au aflat puterile fasciste, al căror supert ideologic era reprezentat de rasism, antiumanism și dispreț pentru independența popoarelor, obscurantism pe plan cultural, iar de partea cealaltă se găsea coaliția antihitleristă, formată, în ultimă instanță, din majoritatea popoarelor lumii, care luptau împotriva agresorilor, pentru apărarea independenței și suveranității statelor naționale, pentru salvarea civilizației, pentru apărarea vieții și demnității oamenilor și a popoarelor.

În marea bătălie a rezistenței europene din timpul celui de-al doilea război mondial, fiecare popor și-a adus contribuția sa. Obiectivul principal al luptei antifasciste a popoarelor consta în apărarea ființei lor naționale. În realizarea acestui obiectiv erau interesate clasa muncitoare, țărănimea, mica burghezie și o anumită parte a burgheziei. Lupta pentru apărarea independenței naționale a reunit în fiecare țară cotropită sau aflată sub dominație fascistă toate forțele progresiste ale națiunilor. În fruntea acestora s-au aflat, de regulă, partidele comuniste, avangarda proletariatului din fiecare țară, forțele cele mai consecvente și mai com-

bative în lupta împotriva fascismului. Formele de luptă antifascistă au variat de la țară la țară, în funcție de condițiile specifice locale, de regimul de ocupație, de raporturile dintre ocupant și reprezentanții puterii locale. În țările cotate prin război a prevalat acțiunea armată, rezistența dînd naștere în fapt unor noi fronturi de luptă care au imobilizat zeci de divizii fasciste. În țările căzute sub dominația fascistă, rezistența a îmbrăcat mai mult un caracter politic, de mobilizare a maselor la sabotarea mașinii de război, în final urmărindu-se o lovitură decisivă cu caracter militar. În această privință este caracteristic exemplul României.

Ținînd seama de particularitățile dezvoltării ei, aportul mișcării de rezistență din fiecare țară la victoria împotriva puterilor Axei a avut intensități diferite, variabile în timp și specifice în modalitatea realizării.

Mișcarea de rezistență din toate țările s-a aflat inevitabil într-o strînsă legătură cu evoluția situației fronturilor de război. În același timp, însăși mișcarea de rezistență a cunoscut o evoluție ascendentă proprie, în concordanță cu noile raporturi de forță în care se afla în fiecare țară.

Modul cum a evoluat mișcarea de rezistență în fiecare țară unde forțele politice interne de diferite nuanțe au fost verificate în proba practică a luptei a avut o excepțională însemnătate pentru dezvoltarea social-politică ulterioară. Faptul că partidele comuniste au deținut în mai multe țări un rol conducător în lupta de eliberare de sub jugul dominației fasciste le-a asigurat la sfîrșitul războiului o poziție puternică în viața social-politică internă a țărilor respective. În același timp, forța politică reprezentată de vechile partide burgheze, prin poziția lor uneori de-a dreptul fascizantă, alteori ezitantă, dar întotdeauna insuficient de activă în mișcarea de rezistență, a ieșit considerabil slăbită în multe țări la sfîrșitul războiului.

Mișcarea de rezistență din unele țări a fost slăbită de lipsa de unitate a forțelor politice participante. În țările unde obiectivele principale ale Rezistenței s-au concentrat asupra apărării intereselor generale ale popoarelor, înlăturării dominației străine și alungării coterpitorilor, mișcarea de rezistență a reușit să acționeze unitar pînă la terminarea războiului.

Cum principalul izvor al mișcării de rezistență a fost alimentat de principiul dreptului popoarelor la existență națională, începutul Rezistenței s-a produs imediat după prima agresiune fascistă împotriva unui stat independent. Intențiile lui Hitler de a coterpi AUSTRIA au stîrnit în toate sectoarele vieții politice austriece o vie activitate în favoarea independenței. Mișcarea muncitorească clandestină s-a raliat în sprijinul luptei împotriva amenințării naziste; au fost adunate mai mult de 100 000 de semnături în favoarea independenței; în toate orașele au avut loc demonstrații pentru existența liberă a Austriei. Șeful statului-major al armatei austriece, feldmareșalul Alfred Jansa, a încercat să mobilizeze armata austriacă potrivit unui plan de apărare națională. Pentru prima oară, majoritatea populației a sprijinit guvernul Schuschnigg, cerînd apărarea națiunii. Realizarea „Anschluss“-ului a dat o grea lovitură poporului austriac, care însă, prin reprezentanții săi cei mai înaintați, a continuat lupta antifascistă.

Încercînd să submineze unitatea statală a CEHOSLOVACIEI, Hitler a transformat în „protectorat“ Cehia și Moravia (condus de un „protector“ german, von Neurath la început), iar Slovacia a fost proclamată „independentă“, sub conducerea guvernului prohitlerist Tiso. Împrejurările dramatice în care puterile fasciste au desființat statul cehoslovac, care se remarcase în perioada interbelică printr-o politică de pace, atrăsese asupra Cehoslovaciei simpatia opiniei publice.

Emigrat la Paris, iar după înfrîngerea Franței la Londra, Eduard Beneš a constituit în capitala britanică guvernul cehoslovac din emigrație. În aceste condiții, mișcarea de rezistență cehoslovacă s-a dezvoltat atît în interiorul țării, cît și în emigrație, unde exista un guvern recunoscut de puterile din coaliția antihitleristă.

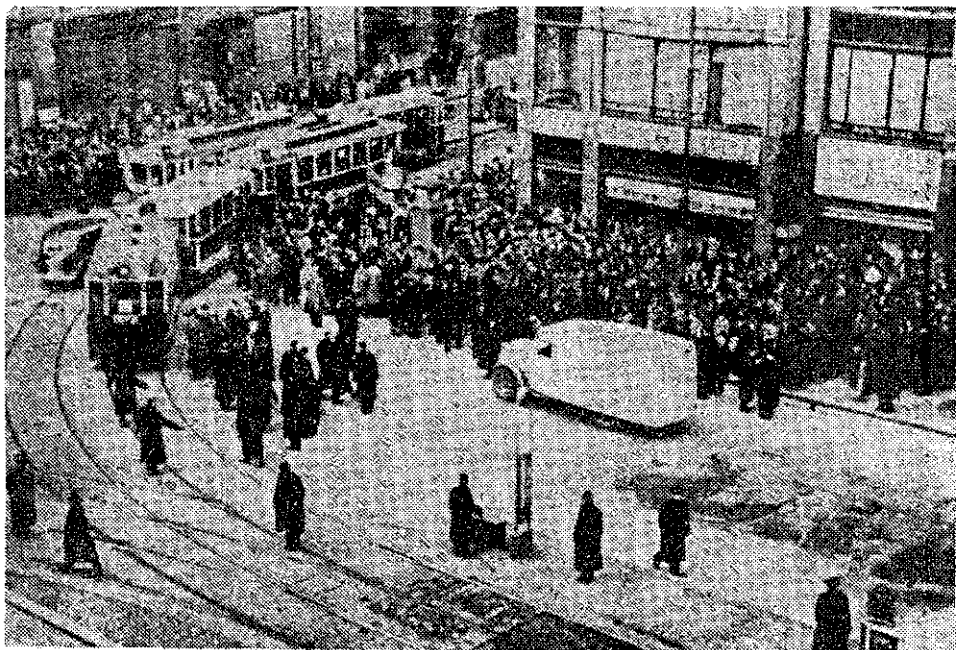
Principală forță de rezistență organizată care a activat în Cehoslovacia la începutul ocupației naziste a fost Partidul Comunist Cehoslovac care avea un comitet central clandestin în țară. În exterior, Partidul Comunist din Cehoslovacia a avut în anii 1939—1940 un secretariat la Paris ; în întreaga perioadă a războiului a funcționat un birou la Moscova. Prin intermediul organelor din străinătate, comuniștii au stabilit legături cu emigrația din occident, care înțelegea că fără Partidul Comunist Cehoslovac și, după începerea războiului antisovietic, fără ajutorul U.R.S.S., renașterea republicii era imposibilă. În același timp, emigrația din țările apusene, care se bucura de sprijinul puterilor occidentale, voia să-și întărească poziția internă și internațională. În ianuarie 1940, la indicația guvernului președintelui Beneš, în Cehia s-a constituit „Comitetul central al rezistenței interioare“.

Partidul Comunist Cehoslovac a organizat diferite acțiuni de masă împotriva ocupanților : greve, demonstrații și sabotaje. La 28 octombrie 1939, cu prilejul aniversării a 21 de ani de la proclamarea republicii, la Praga s-au desfășurat manifestații ale studenților și populației, împrăștiate cu forța de către naziști. În 1940 s-au desfășurat greve la Praga, Ostrava, Kladno împotriva oprimirii hitleriste ; în aceeași perioadă au fost înregistrate și în Slovacia acțiuni împotriva hitleriștilor la Bratislava, Kremnica, Nitra, Zvolen ș.a. Partidul Comunist Slovak edita ziarul ilegal *Hlas ľudu*, organ de luptă împotriva dictaturii lui Tiso și a hitleriștilor.

În timp ce în centrul Europei armata hitleristă mărșăluia pe teritoriul statului cehoslovac, în primăvara anului 1939 nesățiosul fascism italian imita pe partenerul său mai mare pe seama ALBANIEI. Poporul albanez a început încă din primele zile ale agresiunii italiene lupta împotriva ocupanților fasciști. Aproape 3 000 de oameni înarmați s-au refugiat în munți, iar în orașe s-au desfășurat mari demonstrații antifasciste sub lozincile „Jos fascismul !“ și „Trăiască Albania liberă și independentă !“. Mișcarea revendicativă a oamenilor muncii a luat amploare.

Fasciștii italieni au camuflat destul de stîngaci ocuparea Albaniei prin improvizarea la Tirana a unei „adunări constituante“, alcătuită din elemente trădătoare, care formal a aprobat „rezoluțiile“ prezentate de agresorii italieni în scopul legării „destinelor Albaniei de cele ale Italiei“³.

³ N. Plasari. *Le régime politique d'occupation fasciste et naziste en Albanie*, p. 4 (comunicare prezentată la colocviul de istorie a Rezistenței europene, ținut la Karlovy-Vary în zilele de 2—4 septembrie 1963).

Demonstrație antifascistă la Praga în zilele ocupației naziste, 28 octombrie 1939

La 3 iunie 1939 a fost promulgat „Statutul fundamental al regatului Albaniei“, prin care puterea executivă era acordată regelui Italiei și lui Mussolini, exercitată prin intermediul unei „locotenente generale“. Tot acest arsenal de forme juridice prin care Mussolini se străduia să permanentizeze alipirea Albaniei se sprijinea în realitate pe cei peste 100 000 de soldați italieni menținuți în toți anii de ocupație pe teritoriul albanez.

În aceste condiții, indignarea și ura poporului albanez împotriva fascismului cotropitor au crescut, transformându-se într-o luptă din ce în ce mai deschisă pentru eliberarea țării. În timpul războiului italo-grec, soldații albanezi, ținuți cu forța în agresiunea împotriva poporului grec, au refuzat să lupte, provocând mari defecțiuni frontului italian. Însuși Mussolini considera atitudinea albanezilor drept una dintre cauzele eșecului armatei italiene⁴.

Începutul propriu-zis al celui de-al doilea război mondial a avut ca o primă consecință desființarea unui alt stat, POLONIA. O serie de provincii, printre care Silezia superioară, orașele Poznan, Lodz, și alte raioane, totalizând 10 000 000 de locuitori, au fost încorporate Germaniei hitleriste, urmînd ea locuitorii polonezi de pe acest teritoriu să fie evacuați sau exterminați. Din celălalt teritoriu polonez, hitleriștii au creat așa-numitul „guvernămint general“, condus de un reprezentant al Germaniei (Hans Frank). Politica de exterminare fizică, biologică promovată de hitle-

⁴ *Les lettres secrètes échangées par Hitler et Mussolini, 1940—1943, Paris, 1946, p. 93.*

riști în Polonia a dat naștere la o mișcare de rezistență deosebit de activă, fiind vorba de o luptă pe viață și pe moarte între ocupanți și ocupați în sensul cel mai real al expresiei.

Refugiat mai întâi pe teritoriul României, apoi în Franța și, în sfârșit, la Londra, guvernul polonez a restabilit legături cu partidele de opoziție : Partidul țărănesc, Partidul național și Partidul socialist.

Pe teritoriul polonez s-a constituit încă din 1939 o organizație de luptă, formată din ofițeri și soldați ai fostei armate poloneze, numită „Uniunea luptei armate” (Z.W.Z.). Aceasta a fost cea mai puternică organizație de rezistență cu caracter militar din Polonia în anii 1939—1940. Ea era subordonată guvernului din emigrație. Organizațiile de rezistență au desfășurat o amplă propagandă antihitleristă, acțiuni de sabotaj, au cules și transmis informații la Londra ș.a.

Războiul și ocupația au surprins mișcarea muncitorească din Polonia lipsită de detașamentul său de avangardă, partidul comunist, dizolvat de Comitetul Executiv al Internaționalei Comuniste. În lipsa acestuia, comuniștii și nunciterii cei mai înaintați au creat organizații ilegale de luptă cu diferite denumiri, ca „Organizația muncitorească-țărănească de luptă”, „Secera și ciocanul”, „Uniunea pentru lupta de eliberare” ș.a. Aceste organizații au asigurat baza de masă pentru refacerea partidului clasic muncitoresc, care a început încă din vara anului 1941 la Moscova, unde se refugiaseră numeroși comuniști polonezi.

În NORVEGIA poporul nu s-a împăcat nici un moment cu ocupația țării. După ce regele și guvernul s-au refugiat la Londra, în a doua jumătate a anului 1940 s-a constituit o organizație militară secretă, „Milorg” (Organizația militară), sub comanda generalului Ruge, fost comandant al armatei norvegiene. Organizația militară a stabilit legături cu S.O.E.⁵ britanic, iar în martie 1941, împreună cu grupuri de comando parașutate de la Londra, a atacat instalațiile militare germane din insulele Lofoten. Numeroși universitari, magistrați și alți intelectuali, mulți sportivi din Norvegia au refuzat să colaboreze cu guvernul condus de fascistul Quisling și cu autoritățile germane. Pentru a înfringe rezistența norvegienilor, înaltul comisar nazist Terboven a recurs la represii și execuții.

În DANEMARCA acțiunile propagandistice și de altă natură întreprinse pentru crearea unor organizații fasciste n-au avut nici un succes ; alegerile organizate în Danemarca ocupată au dat câștig de cauză partidelor democratice. Organizația „Danezii liberi”, înființată la Londra, a stabilit legături în țară, iar patrioții danezi au transmis prin Suedia informații, au înlesnit emigrarea unor antifasciști din Europa ocupată și au editat presă clandestină.

În OLANDA, al cărei guvern se evacuasă în Anglia, înaltul comisar nazist Seyss-Inquart a încercat să atragă poporul olandez în capcana colaborării „de rasă”, dar olandezii, în marea lor majoritate, nu s-au lăsat înșelați de propaganda nazistă. În anii 1940—1941 au apărut și au acțio-

⁵ S.O.E., Special Operations Executive, organism creat la Londra pe lângă Ministerul Economiei de Război, cu sarcina specială de a ajuta mișcarea de rezistență din țările cotoprite de fascism

nat organizații conduse de comuniști, socialiști, creștini-sociali, toate suferind pierderi mari ca urmare a arestărilor.

Comuniștii olandezi au editat ziarul ilegal *De Waarheid* și au fost cei mai activi în lupta împotriva ocupanților. Printre acțiunile mari împotriva ocupanților trebuie menționată greva generală a muncitorilor din Amsterdam, organizată în februarie 1941 în semn de protest împotriva arestării evreilor și triuniterii muncitorilor olandezi la muncă forțată în Germania. În timpul grevei de la Amsterdam au avut loc ciocniri între muncitori și forțele de represie, precum și arestări. Naziștii au declarat ostatici 300 de arestați, iar la 13 martie 1941 au fost împușcați 18 participanți la acțiunile din februarie. Muncitorii trimiși cu forța la muncă în Germania făceau totul ca să evadeze și să se întoarcă ilegal acasă. Se estimează că cel puțin un sfert din cei 140 000 de muncitori trimiși la muncă în Germania în mai 1941 s-au întors ilegal acasă, iar Rezistența i-a ajutat să-și procure acte false și tichete pentru alimente. Presa clandestină, care apărea cu 120 de titluri și cu un tiraj de 80 000 de exemplare, a întreținut cu vigoare starea de spirit antinazistă în rândurile poporului olandez.

În BELGIA, rolul de agent al puterii de ocupație l-a îndeplinit regele Leopold al III-lea, guvernul Pierlot emigrând la Londra. După ocuparea țării s-a creat o rețea de 35 de organizații clandestine de informații, care utilizau peste 10 000 de persoane și aveau legături cu serviciile de informații britanice. În țară acționau numeroase organizații de rezistență, ca „Frontul independenței”, condus de comuniști, care editau și ziarele ilegale *Drapelul roșu*, *Belgia liberă*, *Legiunea belgiană*, *Mușchetarul* ș.a.

În 1941 catolicii, socialiștii și liberalii au constituit o organizație de rezistență unită, denumită „Frontul național de eliberare”, având și o organizație militară, „Armata secretă”, ajutată cu bani și cu armament de la Londra. Încă din toamna anului 1940, comuniștii au creat în regiunile Louvain și Limbourg primele grupe de luptă ilegale.

Mișcarea de rezistență din FRANȚA a avut caracteristicile determinate de situația complexă în care s-a aflat această mare putere după semnarea armistițiului militar de la Compiègne. Conform prevederilor armistițiului, trupele hitleriste ocupau două treimi din teritoriul Franței. Sudul Franței, rămas neocupat, se afla sub dominația guvernului Pétain, care își avea reședința la Vichy. Alsacia și Lorena erau anexate Germaniei. Parte din coloniile franceze din Africa centrală au recunoscut autoritatea generalului de Gaulle. Indochina de nord a fost ocupată imediat de trupele japoneze. Guvernul mareșalului Pétain a dus o politică conformă intereselor Germaniei.

Poporul francez a adus o contribuție însemnată la lupta antinazistă. Resursele umane și materiale ale acestei țări bogate au fost folosite de ocupanți, care au neglijat total trebuințele poporului francez. Ocupanții au utilizat munca a peste 2 500 000 de francezi, au împus guvernului de la Vichy plata zilnică a sumei de 400 000 000 de franci pentru întreținerea armatei de ocupație, au jefuit toate sectoarele economiei naționale și au obligat industria franceză să lucreze pentru război. Mii de fabrici mici și mijlocii sau ateliere au fost închise, iar lucrătorii au fost trimiși la muncă în Germania.

Bekanntmachung

Der Schiffer
Emile MASSON
und der Fischer
Lucien BRUSQUE
beide wohnhaft in St. Valery (Somme)
sind wegen Freischärlerei und Gewalttat
gegen die deutsche Wehrmacht (Zer-
störung von deutschen Fernsprech-
leitungen) durch das Kriegsgericht zum

TODE

verurteilt und am
12. November 1940
ERSCHOSSEN worden
am 12. November 1940 Das Kriegsgericht

ARRÊT

de la Cour Martiale

Pour avoir agi comme franc-tireur et pour
avoir commis des actes de violence et de
sabotage de câbles téléphoniques
en faveur de l'Armée Allemande, les nommés:

Emile MASSON
Marinier
Lucien BRUSQUE
Pêcheur

domiciliés à Saint Valery (Somme)
ont été condamnés à la

PEINE DE MORT

le 12. Novembre 1940
FUSILLÉS
le 12. Novembre 1940 La Cour Martiale.

Imediat după înfrângerea militară a Franței și instalarea guvernului de la Vichy a început organizarea Rezistenței. Ocupantul nazist a răspuns prin represii, deportări și execuții

După datele furnizate de experții francezi Tribunalului internațional de la Nürnberg, nazistii au exterminat în Franța și în lagăre circa un sfert de milion de cetățeni francezi, iar peste 150 000 au murit de mizerie.

O propagandă abil întreținută urmărea să acrediteze convingerea că Pétain a salvat Franța, că depunerea armelor a fost singura soluție. Francezii erau uluiți de dezastrul atât de rapid, de înaintarea nemților, de prăbușirea țării lor. Aplicarea măsurilor pentru fascizarea țării de către regimul de la Vichy, suprimarea drepturilor și libertăților democratice, aplicarea legilor rasiale și concesiile mereu sporite făcute ocupanților au arătat curînd poporului francez adevărata față a regimului. Mulți francezi au intrat în lupta împotriva ocupanților și colaboraționiștilor.

Comuniștii francezi au luat poziție net ostilă față de regimul vichist, iar într-un manifest publicat la 10 iulie 1940, Comitetul Central al P.C.F. își exprima încrederea că poporul francez nu va deveni un popor de slugi, ci va lupta pentru renașterea Franței libere și independente.

În a doua jumătate a anului 1940, comuniștii au organizat în regiunea pariziană și în departamentele miniere Nord și Pas-de-Calais primele grupuri înarmate, în care au activat luptători ca celebrul colonel Fabien, Charles Debarges, R. Lefèvre, E. Henaff ș.a.

La 18 iunie 1940, generalul Charles de Gaulle, pe atunci secretar la Ministerul de Război, aflat în misiune oficială în Anglia, și-a expus la postul de radio Londra convingerea fermă în renașterea Franței și a chemat pe toți francezii din străinătate să treacă de partea lui. Cu sprijinul guvernului britanic, generalul de Gaulle a întemeiat organizația „Franța Liberă“, căreia i s-au alăturat la început numai francezii din Anglia și coloniile din Africa centrală. În anii 1941—1942, generalul de Gaulle

a stabilit legături cu organizațiile interne de rezistență, militând pentru unificarea lor.

Printre marile acțiuni organizate de comuniști și de socialiști în prima perioadă a ocupației naziste merită să fie semnalate grevele din mai 1941 în departamentul Pas-de-Calais, cu participarea a 100 000 de mineri. Comuniștii au lansat de asemenea la 27 mai 1941 un apel pentru constituirea Frontului național pe baza luptei patriotice împotriva ocupanților și colaboraționiștilor.

În anii 1940—1941 au apărut și organizații de rezistență ale altor forțe politice antifasciste. În sud au funcționat organizațiile ilegale „Combat“, creată de căpitanul Henri Frenay, „Libération“, întemeiată de militantul antifascist Emmanuel d'Astier de la Vigerie, „Franc-tireur“, înființată de inginerul Jean Paul Levi, ș.a. Fiecare dintre aceste organizații edita și cite un ziar clandestin cu același nume. Organizațiile de rezistență din sud s-au ocupat în prima perioadă cu propaganda, strângerea de informații, fabricarea unor documente false pentru cei ce activau în ilegalitate, organizarea trecerii clandestine a frontierei cu Spania ș.a.

Tot în sud acționa organizația catolică „Temoignage chrétien“, care se ocupa cu ascunderea copiilor evrei. Organizațiile din sud au stabilit contacte cu generalul de Gaulle și cu mișcarea „Franța combatantă“ (numită astfel din septembrie 1941) și au recunoscut pe generalul de Gaulle ca reprezentant al intereselor Franței. În zona de nord, ocupată de germani, condițiile luptei antifasciste au fost mai dificile, dar și aici s-a dezvoltat o mișcare de rezistență puternică. La sfârșitul anului 1940 s-a constituit la Muzeul omului din Paris un „Comitet al salvării publice“, care edita ziarul *Résistance*. Membrii acestei organizații au fost prinși și executați în 1941. La Sorbona acționa organizația „Défense de la France“, care edita și un ziar cu același titlu. Alte organizații erau „Ceux de la Résistance“, „Libération-Nord“, creată de socialiști, „Organisation civile et militaire“, cu membri care lucrau în ministere și instituții, ș.a.

În urma instaurării regimului de dictatură militară-fascistă, în toamna anului 1940, cu consimțământul guvernului legionar-antonescian, trupele germane au intrat în ROMANIA, fiind întâmpinate cu ostilitate de poporul român, care vedea în ele instrumentul principal prin care Germania nazistă își asigura aici dominația. Adversitatea românilor față de „aliatul“ german își avea sursa în tradițiile de luptă împotriva imperialismului german, ale luptei antifasciste desfășurate de forțele progresiste ale țării, în frunte cu P.C.R., în rolul avut de Axă în răpirea părții de nord a Transilvaniei, în sentimentele de umanism și de justiție internațională, proprii poporului român, pe care fasciștii le-au nesocotit în mod flagrant.

Lupta împotriva fascizării țării pe care o duseseră forțele progresiste în anii anteriori a căpătat acum un obiectiv major : răsturnarea regimului legionar-antonescian, scoaterea țării din alianța nefastă cu puterile Axei fasciste. În această perioadă, partidele burgheze considerau însă că guvernul Antonescu era singura formulă posibilă de guvernământ. Mișcarea de rezistență antifascistă din România a îmbrăcat forme corespunzătoare situației de „aliat“, care permitea Germaniei hitleriste să-și impună dominația asupra țării prin intermediul guvernului Antonescu.

Politica de umilire prin amputarea teritoriului național, de jefuire a bogățiilor țării și de angajare a soartei României în acțiunile pactului tri-

Aspecte ale crimelor săvârșite de legionari în timpul rebeliunii lor din ianuarie 1941 :
sus — cadavre ale victimelor rebeliunii, la Institutul medico-legal din București ;
jos — rămășițele carbonizate ale unui ostaș român ars de viu de către legionari

partit a produs o adîncă nemulțumire în rîndurile maselor largi ale poporului. Prezența trupelor germane în țară, deși se aflau ca „aliate“, a dat naștere la numeroase incidente.

Acțiunile împotriva germanilor erau determinate și de politica de asasinat și de pogromuri ale Gărzii de fier, ai cărei reprezentanți se aflau în guvern.

În deplină concordanță cu starea de spirit a maselor largi ale poporului român și continuînd lupta sa antifascistă, P.C.R. a adoptat o atitudine fermă față de dictatura militară-legionară instaurată în România la începutul lunii septembrie 1940. În documentul intitulat „Punctul nostru de vedere“, din 10 septembrie 1940, P.C.R. arăta caracterul fas-

cist al regimului, pericolul pe care acest regim îl reprezenta pentru interesele fundamentale naționale și sociale. Comuniștii români au organizat la 3 noiembrie 1940 o demonstrație în Piața Obor, sub lozincă „Afară cu armata germană de ocupație !“

Regimul instaurat în septembrie 1940 a constituit cea mai întunecată perioadă din istoria modernă a României; legionarii s-au răfuit singeros în aceste zile cu foștii adversari politici. În noaptea de 26—27 noiembrie 1940, ei au măcelărit în inehisoarea Jilava 64 de foști demnitari, oameni politici care se opuseseră, din motive diferite, fascismului și planurilor hitleriste. Printre aceștia se aflau generalul C. Argeșeanu, fost prim-ministru, și Victor Iamandi, fost ministru de justiție.

La 27 și 28 noiembrie au fost asasinați bestial oamenii de știință și cultură Nicolae Iorga și Virgil Madgearu, primul fost prim-ministru, al doilea fost ministru de finanțe în guvernul național-țărănesc.

Politica criminală a legionarilor, ca și prezența trupelor germane pe teritoriul național a produs o indignare generală în întreaga țară. Fricțiunile existente de la început în sînul guvernului s-au transformat curînd într-un conflict ascuțit între Antonescu și legionari, fiecare căutînd să acapareze pentru sine monopolul puterii. În acest scop, conștient pe sprijinul armatei germane, legionarii au dezlănțuit o rebeliune la 21 ianuarie 1941.

„Rebeliunea“ legionară din ianuarie 1941, reprimată de Antonescu cu sprijinul armatei, a dus la înlăturarea din guvern a Gărzii de fier, la interzicerea activității ei. Dîndu-și seama că legionarii se compromiseseră, că nu aveau sprijin nici în rîndurile liderilor politici burghezi, cel de-al III-lea Reich l-a preferat pe Antonescu și echipa lui de militari. Dată fiind prezența în țară a trupelor germane și a numeroșilor consilieri naștiști, eliminarea din guvern a legionarilor n-a produs schimbări sensibile asupra caracterului regimului și a orientării lui în politica externă.

Împotriva regimului de ocupație din partea de nord a Transilvaniei a cărui teroare a produs numeroase victime în rîndul populației s-au ridicat deopotrivă patrioții români și de altă naționalitate. O contribuție importantă în această luptă a adus organizația Uniunea național-revoluționară a românilor din partea de nord a Transilvaniei, înființată încă în toamna anului 1940. În partea de sud a acestei provincii românești își desfășura activitatea contra dictaturii militare fasciste și trupelor germane Uniunea oamenilor muncii maghiari din România (MADOSZ-Magyar dolgozok országos szövetsége).

Regimul de ocupație din GRECIA a fost deosebit de sever, dînd naștere unei rezistențe ample, pe care poporul grec a opus-o chiar de la începutul agresiunii. În plin „marș victorios“, trupele fasciste au fost înfruntate de tinerii Manolis Glezos și Apostolos Santas, care, în noaptea de 30—31 mai 1941, au smuls drapelul hitlerist, înfipt sfidător pe Acropole, simbolul culturii antice eline. Acesta a fost semnalul de începere a unei înverșunate lupte împotriva agresorilor, luptă în care s-au angajat toate forțele progresiste, antifasciste, în frunte cu comuniștii.

Una dintre cele mai puternice mișcări de rezistență împotriva cîmpitorilor fasciști a luat naștere în IUGOSLAVIA. După capitularea militară, care a produs mari pierderi popoarelor Iugoslaviei, Hitler a încercat să exploateze contradicțiile naționale existente în Iugoslavia interbelică. Guvernul Simovici și regele Petru au emigrat. La 10 aprilie Croația s-a

Execuție de civili în Iugoslavia

declarat „stat independent“, avînd în frunte pe fascistul filoitalian Pavelici. Slovenia a fost împărțită între Germania, Italia și Ungaria horthistă, Muntenegrul a fost transformat în provincie „italiană“, iar guvernul monarho-fascist bulgar a ocupat cea mai mare parte a Macedoniei. Serbia a intrat sub directă ocupație a Germaniei hitleriste, avînd formal, după 29 august 1941, un guvern prezidat de generalul trădător Nedici. Tot sub ocupația germană a rămas și Banatul sîrbesc, care avea un regim privilegiat, datorită minorității germane de aici. În toate provinciile fostului stat iugoslav s-au constituit, de altfel, organe de conducere dependente de puterea ocupantă, chiar dacă guvernele respective își proclamau „independența“.

Toate aceste „state“ erau formații hibride, fără viabilitate istorică, ele fiind, în ultimă instanță, expresii ale regimului de ocupație. În plus, „existența“ lor a fost efectiv de foarte scurtă durată ca urmare a începerii războiului de partizani. Căci, pe cît de aspru a fost regimul de ocupație, pe atît de energetică a fost și lupta popoarelor din Iugoslavia împotriva cîmpitorilor.

Forța politică principală care a organizat și a condus lupta antifascistă a fost Partidul Comunist din Iugoslavia. Guvernul din emigrație nu susținea, în principiu, necesitatea luptei directe împotriva cîmpitorilor, iar grupul de ofițeri, condus de colonelul Draja Mihailovici, devenit chiar ministru de război în cadrul guvernului din exil în ianuarie 1942, s-a refugiat în munți, unde „aștepta“ liniștit desfășurarea evenimentelor: o eventuală debarcare a aliaților în Balcani. Spre sfîrșitul anului 1941, uni-

tățile lui Mihailovici (*cetnicii*) au început ehlar să colaboreze în unele locuri cu ocupantul italian și să atace pe *partizani*.

În timp ce partidele și grupările burgheze renunțau la luptă, iar conducătorii lor se refugiau peste graniță, Biroul Politic al C.C. al P.C.I., întrunit la 10 aprilie 1941 la Zagreb, a subliniat sarcina comuniștilor de a nu permite să fie făcuți prizonieri și de a ascunde armele în vederea pregătirii cadrelor necesare luptei de rezistență. La 15 aprilie și 1 mai 1941, partidul a adresat popoarelor Iugoslaviei chemări la luptă. Pentru a contracara acțiunea de fărîmîtare a țării pusă în practică de ocupanți, la consfătuirea activiștilor de partid ținută la Zagreb în primele zile ale lunii mai 1941 s-a hotărît ca lupta împotriva cotropitorilor să aibă un caracter unitar și să fie condusă de o organizație centrală, fără să se țină seama de „hotarele” artificiale fixate arbitrar de către puterile fasciste. La această consfătuire s-a hotărît, de asemenea, ca pe lângă toate comitețele de partid să se creeze imediat comitete militare după modelul Comitetului militar de pe lângă C.C. al P.C.I.⁶.

⁶ *Compendiu de istorie a Ligii Comuniștilor din Iugoslavia*, Panoiova, Editura Libertatea, 1965, p. 281.

Agresiunea Germaniei hitleriste împotriva U.R.S.S.

CAMPANIA DIN 1941

În zorii zilei de 22 iunie, Germania hitleristă a atacat prin surprindere U.R.S.S. Lupta popoarelor sovietice împotriva coaliției fasciste a început în condiții foarte grele. Germania hitleristă avea o serie de avantaje care au determinat desfășurarea nefavorabilă pentru armata sovietică a acțiunilor militare în prima parte a războiului. Dispunând de resursele economice ale aproape întregii Europe, industria de război germană avea o bază tehnică-materială puternică. Așa, de exemplu, producția de cărbune a Germaniei hitleriste, inclusiv a țărilor subjugate de ea, era de 439 000 000 de tone și producția de oțel de 31 800 000 de tone, în timp ce producția U.R.S.S. era de 165 900 000 de tone de cărbune, iar cea de oțel de 18 300 000 de tone¹. În plus, Germania își trecuse economia pe picior de război cu mult înainte, pe când industria sovietică începuse doar în parte să treacă la producția armamentului și a tehnicii de luptă moderne.

Germania fascistă a atacat Uniunea Sovietică într-un moment când forțele armate hitleriste încetaseră acțiunile terestre în Europa și duceau doar lupte pe mare și în aer împotriva Angliei. Această situație a permis Germaniei să-și îndrepte majoritatea forțelor sale militare împotriva U.R.S.S.

De partea Germaniei au intrat în război o serie de țări, printre care și România, ale căror guverne reacționare au pus la dispoziția lui Hitler importante forțe umane și materiale. Uniunea Sovietică, dat fiind pericolul unei agresiuni din partea Japoniei, a fost nevoită să mențină o parte însemnată din forțele sale armate în Extremul Orient.

Germania dispunea de o armată puternică, care număra 8 500 000 de oameni. Majoritatea ei, 4 600 000 de oameni, fusese concentrată și desfășurată din timp la frontierele de vest ale U.R.S.S. În plus, forțele armate hitleriste aveau o experiență de aproape doi ani în ceea ce privește folosirea unor mase de tancuri și avioane. Forțele armate sovietice aveau pe atunci un efectiv de 4 207 000 de oameni, repartizați pe fronturi largi în zonele de frontieră, multe unități fiind dislocate în interior².

¹ *Velikaia Otecestvennaia Voina Sovetskogo Sazuza. Kratkaia istoriia*, Moseova, Voenizdat, 1967, p. 32 și 41.

² *Op. cit.*, p. 33 și 52.

Armata germană-fascistă era amplasată pe un teritoriu bine pregătit pentru ofensivă. Ea dispunea de o rețea densă de aerodromuri, de căi ferate și de șosele.

Trupele de grăniceri sovietici, dislocate la noile granițe de vest (din anii 1939—1940), aveau poziții de apărare insuficient întărite, iar în adîncimea teritoriului nu existau altele pregătite din timp. Din lucrările de apărare existente pe vechea frontieră fusese scos armamentul, iar pe frontiera nouă lucrările de apărare erau încă în curs de amenajare.

Comandamentul german a elaborat minuțios planurile de ofensivă, iar pentru punerea lor la punct a organizat numeroase exerciții de război pe hartă și în teren.

Un alt mare avantaj al Germaniei hitleriste a fost faptul că ea a atacat Uniunea Sovietică prin surprindere ³.

Comandamentul hitlerist a început pregătirea agresiunii împotriva U.R.S.S. încă din vara anului 1940. Planul de campanie, denumit „Barbarossa“, a căpătat formă definitivă la 18 decembrie 1940, cînd Hitler a dat „directiva nr. 21“, care prevedea, în esență, ca forțele armate germane să nimicească inițial forțele sovietice din „Rusia occidentală“, apoi să înainteze rapid pînă la aliniamentul Volga-Arhanghelsk. Baza industrială din apropierea munților Urali urma să fie distrusă de aviație. Pregătirile trebuiau terminate pînă la 15 mai ⁴. Obiectivele strategice importante care urmau să fie cucerite erau Leningradul, Moscova și bazinul Donețului. Forțele principale urmau să fie îndreptate spre capitala U.R.S.S.

Planul prevedea ca ofensiva să se execute pe trei direcții principale : cu o grupare, concentrată în Prusia Orientală, pe direcția generală Leningrad, cu o a doua grupare, concentrată la est de Varșovia, pe direcția generală Moscova, și cu o a treia grupare, concentrată în zona Lublin, pe direcția generală Kiev. Se mai prevedeau și cîteva lovituri secundare : de pe teritoriul Finlandei spre Murmansk și spre Leningrad, iar de pe teritoriul României prin sudul Ucrainei și în lungul litoralului nordic al Mării Negre.

Potrivit prevederilor planului „Barbarossa“, forțele agresoare au fost grupate astfel : în nordul Finlandei, Armata „Norvegia“ cu 6 divizii (din care două finlandeze) trebuia să taie legătura portului Murmansk cu restul teritoriului Uniunii Sovietice. În sudul Finlandei, două armate finlandeze, cu 15 divizii (una germană) și 3 brigăzi, urma să concure la cucerirea Leningradului. Trupele din Finlanda erau sprijinite de Flota a 5-a aeriană cu 500 de avioane germane și tot atîtea finlandeze.

În Prusia Orientală a fost concentrat Grupul de armate „Nord“, comandat de feldmareșalul von Leeb, compus din 29 de divizii, dintre care 6 de tancuri și motorizate și sprijinit de Flota 1 aeriană cu 1 070 de avioane de luptă. Misiunea acestui grup era să ocupe porturile de la Marea Baltică, principalul obiectiv fiind Leningradul.

În partea centrală a Poloniei a fost concentrat Grupul de armate „Centru“, comandat de feldmareșalul von Bock, compus din 50 de divizii și două brigăzi, dintre care 15 divizii de tancuri și motorizate, sprijinit de Flota a 2-a aeriană cu 1 680 de avioane de luptă. Acest grup avea misiunea să nimicească trupele sovietice din Bielorussia și apoi să continue ofensiva pentru a cucerii Moscova.

³ *Vtoraja mirovaia voina*, Moscova, Voenizdat, 1960, p. 179.

⁴ Hitler, *Directives de guerre*, p. 76—77.

22 iunie 1941. Wehrmachtul nazist a declanșat operația „Barbarossa”, invadând teritoriul Uniunii Sovietice

În partea de sud a frontului, de la Lublin și pînă la gurile Dunării, a fost concentrat Grupul de armate „Sud”, compus din 57 de divizii și 13 brigăzi, dintre care 9 de tancuri și motorizate și sprijinite de Flota a 4-a aeriană cu 800 de avioane, la care se adăugau avioanele românești⁵. Acest grup urma să înainteze spre Kiev, iar după atingerea Niprului marile unități de tancuri să dezvolte ofensiva în lungul malului drept al fluviului, pentru a nimici trupele sovietice din Ucraina printr-o lovitură în spate⁶. Din acest grup de armate făceau parte și armatele a 3-a și a 4-a române, care la 22 iunie 1941 totalizau aproape 12 divizii și 6 brigăzi independente (3 de cavalerie, 3 de vînători de munte). Trupele române aveau o dotare mai slabă în artilerie grea, artilerie antitanc și antiaeriană.

Ca rezervă strategică erau prevăzute 24 de divizii (dintre care 3 de tancuri și motorizate).

Totalul forțelor desfășurate la frontierele de vest ale U.R.S.S. se ridica la 190 de divizii (dintre care 153 germane), cu aproximativ 5 000 000 de oameni, 3 140 de tancuri, peste 50 000 de tunuri și aruncătoare de mine, peste 4 900 de avioane⁷.

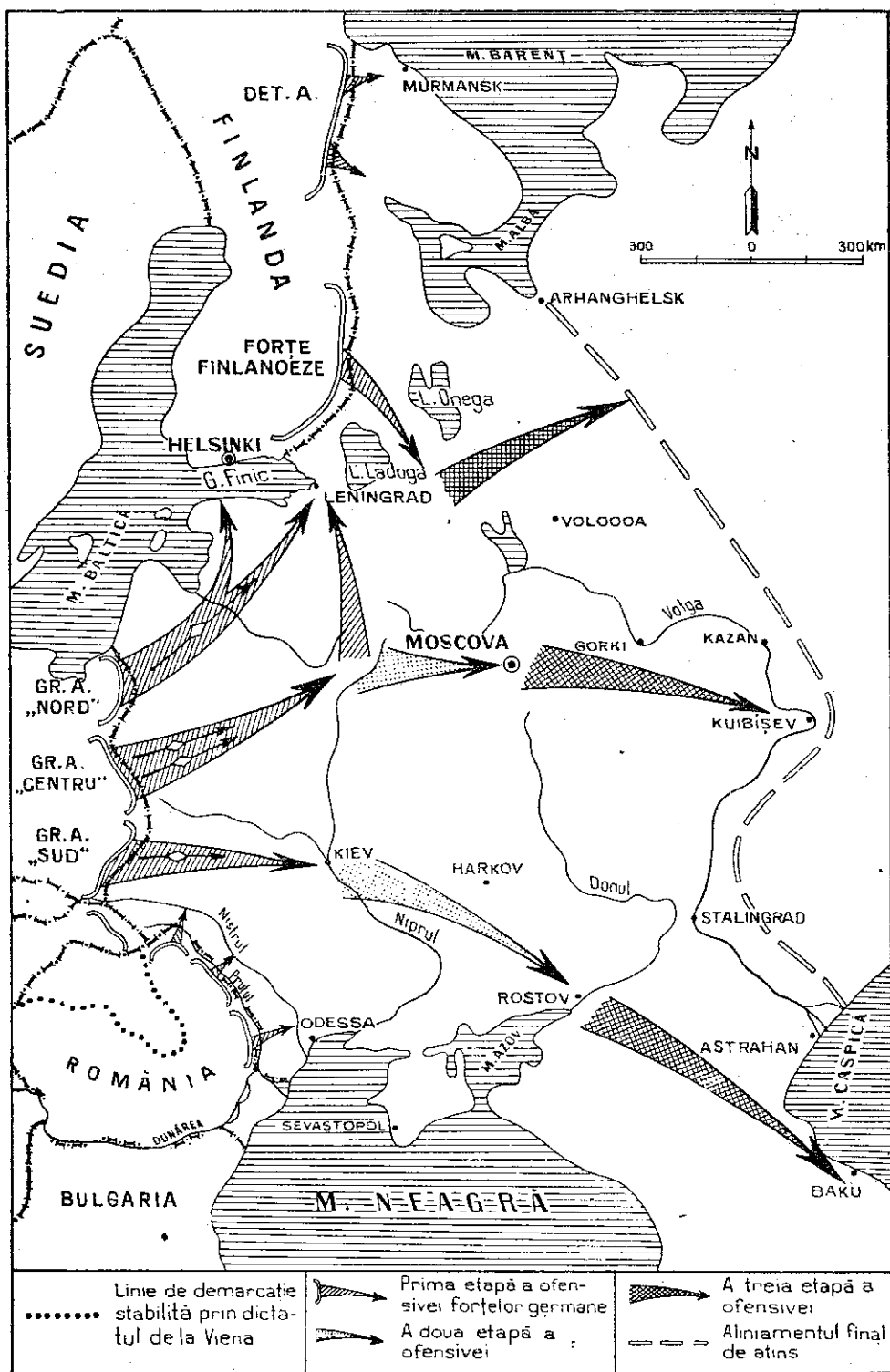
Apărarea frontierei de vest a U.R.S.S. a fost încredințată regiunilor militare Leningrad, baltică, de vest, Kiev și Odesa. După începerea războiului, din trupele acestor regiuni militare s-au constituit, respectiv, fronturile: de nord, de nord-vest, de vest, de sud-vest și de sud.

La începutul războiului, pe frontieră se afla un număr redus de divizii, care au intrat în apărare pe un front larg. Multe aveau pe frontieră numai o mică parte din trupe, forțele lor principale fiind în tabere

⁵ Aviația militară română avea 672 de avioane, dintre care 219 de bombardament și 146 de vînătoare (vezi „sinteza” din A.M.A.N., dosar 224). Marina română avea în Marea Neagră 3 distrugătoare, 2 submarine și alte nave mai mici.

⁶ *Velikaia Otecestvennaia Voina Sovetskogo Soiuzu. Kratkaia istoria*, p. 34.

⁷ I.V.O.V.S.S., tom. I, p. 384.

Planul Barbarossa

de instrucție sau în cazărmi la o depărtare de 8—20 km de frontieră și chiar mai mult. Unele divizii se găseau la o depărtare de 150—500 km de frontieră⁸.

În zorii zilei de 22 iunie, prin lovituri puternice date prin surprindere, aviația și blindatele germane au provocat trupelor sovietice din zona de frontieră pierderi mari. Forțele agresoare, superioare numeric, au silit marile unități și unitățile înaintate ale regiunilor militare de frontieră sovietice să se retragă; presind pe întregul front dintre Marea Baltică și Marea Neagră, trupele hitleriste au pătruns adânc pe teritoriul sovietic.

Frontul sovietic de Nord-Vest, comandat de generalul-colonel F. I. Kuznețov, era atacat de peste 40 de divizii, aparținând Grupului de armate „Nord” și aripii stîngi a Grupului de armate „Centru”. În fața superiorității zdrobitoare a invadatorilor, trupele sovietice, cu tot eroismul lor, au fost nevoite să se retragă spre un nou aliniament de apărare pe Dvina apuseană. Dar nici în fața zonelor fortificate Pskov și Ostrov trupele germane n-au putut fi oprite. Menținînd inițiativa și superioritatea numerică, ele au înaintat în 18 zile peste 500 km și s-au apropiat de Leningrad⁹.

Pe direcția principală, marile unități ale Grupului de armate „Centru” au reușit, încă din primele zile ale războiului, să pătrundă adânc la ambele flancuri ale Frontului sovietic de Vest, comandat de generalul de armată D. G. Pavlov, amenințînd cu încercuirea forțele acestuia din zona Bielostok. Pentru a scoate Frontul de Vest din această situație grea, la 25 iunie Comandamentul suprem sovietic i-a ordonat să se retragă la adăpostul unui nou aliniament de apărare pe fluviul Nipru, ocupat cu forțe aduse din rezerva strategică. Nu toate trupele au reușit însă să se retragă. La 29 iunie grupări de tancuri germane au făcut joncțiunea la Minsk, interceptînd căile de retragere a două armate sovietice. Unele unități au reușit să iasă din încercuire; mulți din cei rămași în spatele germanilor au trecut la acțiuni de partizani.

Trupele Frontului de Vest care se retrăgeau din zona Minsk au ocupat poziții de luptă pe râul Berezina, dar nu au putut opri ofensiva diviziilor hitleriste de tancuri, astfel că pînă în seara de 9 iulie acestea au ajuns pe Dvina apuseană și pe Nipru, reușind să cucerească și orașul Vitebsk. Pînă la 10 iulie, trupele germane au pătruns pe această direcție pe o adîncime de 450—600 km și au cucerit aproape întregul teritoriu al Bielorusiei. Succesele obținute au fost plătite însă cu pierderi foarte mari, care au diminuat capacitatea ofensivă a agresorului.

Și Frontul de Sud-Vest, comandat de generalul-colonel M. P. Kirponos, a fost silit inițial să se retragă, ducînd aprige lupte de apărare. Combinînd rezistența dîrză pe aliniamente succesive cu dese lovituri ofensive, trupele acestui front au zădărnicit încercările unităților germane din Grupul de armate „Sud” de a cuceri din mișcare orașul Kiev și a forța fluviul Nipru. Diviziile hitleriste extenuate au fost oprite în fața zonelor fortificate Jitomir și Berdicev.

În nordul Finlandei, trupele germane au trecut la ofensivă la sfîrșitul lunii iunie, încercînd să cucerească Murmanskul și să intercepteze calea ferată care lega acest oraș cu alte centre ale U.R.S.S. Ofensiva trupelor hitleriste a fost însă oprită de apărarea dîrză a trupelor sovie-

⁸ *Vtoraia mirovaia voina*. Moscova, Voenizdat, 1958, p. 96.

⁹ Op. cit., p. 87.

Cuvîntarea lui I. V. Stalin din 3 iulie 1941, publicată în „Pravda“

tice; în două săptămîni, unitățile militare germane au înaintat aici numai 25—30 km.

Cu toate succesele obținute, generalii hitleriști au fost nevoiți să constate cu surprindere că pînă atunci armata germană n-a întîlnit o atît de puternică rezistență. Generalul Halder nota în jurnalul său: „Acum îmi dau seama că noi am subestimat în mod periculos puterea colosului rus în domeniul economic și mai ales militar“¹⁰.

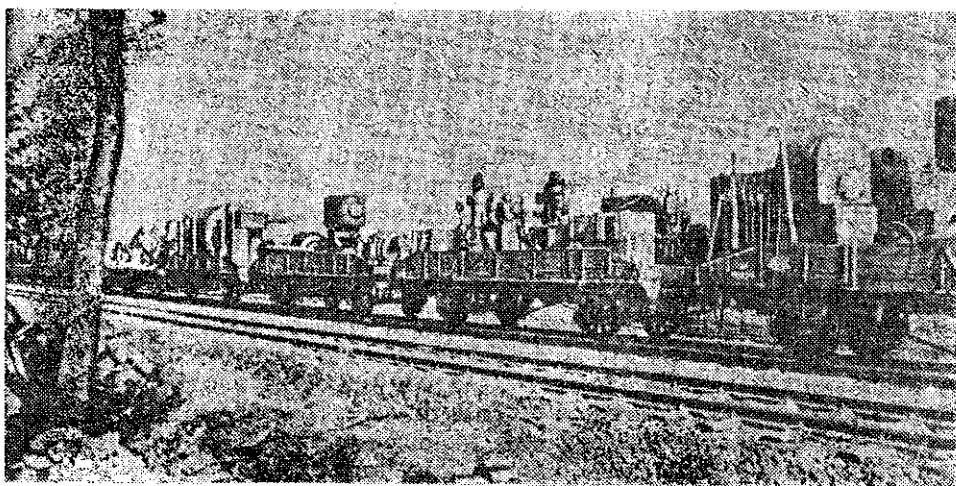
Din primele zile ale războiului, P.C.U.S. s-a manifestat ca forța conducătoare a luptei poporului sovietic împotriva cîmpitorilor fasciști, organizînd și îndrumînd atît acțiunile ostașilor de pe front, cît și ale întregului popor sovietic în spatele frontului. Potrivit hotărîrii Comitetului Central al P.C.U.S. și a guvernului sovietic, a fost înființat Comitetul de Stat al Apărării, în nîinile căruia a fost concentrată conducerea politică, economică și militară a țării. Ca președinte al acestui comitet a fost numit I. V. Stalin.

Pentru schimbarea situației militare și crearea premiselor necesare nimicirii agresorilor fasciști au fost luate o serie de măsuri privind concentrarea și desfășurarea într-un timp cît mai scurt a unor importante forțe armate care să întărească trupele de acoperire, organizarea mișcării de partizani, trecerea economiei pe picior de război și organizarea unor noi alinamente de apărare în adîncimea teritoriului.

¹⁰ După W. Shirer. *Le troisième Reich*, Paris, 1960, p. 892.

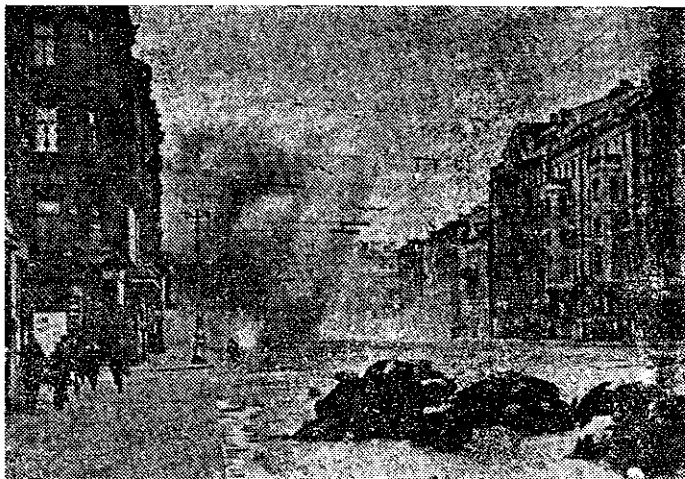

Munca politică în rândurile ostașilor sovietici a constituit o armă importantă încă din primele zile ale războiului. Ședință de partid pe front, iulie 1941

Gigantieul transfer al uzinelor și forțelor de producție sovietice spre est a modificat situația strategică în favoarea Uniunii Sovietice

Leningradul sub bombele germane

Detasamente inarmate ale muncitorilor de la marile uzine de armament „Kirov” din Leningrad

Trecerea economiei pe picior de război a fost îngreuiată de faptul că o mare parte a industriei din regiunile amenințate a trebuit să fie evacuată în părțile răsăritene ale U.R.S.S. În primele trei luni de război au fost evacuate în Ural, Asia Centrală și Siberia 1 360 de întreprinderi mari, care, până să fie puse în funcțiune în noile regiuni, și-au încetat producția. Din iunie până în noiembrie 1941, producția globală industrială a U.R.S.S. a scăzut de peste două ori.

Pentru redresarea situației, poporul sovietic a depus eforturi uriașe și a învins greutăți deosebit de mari. S-au luat măsuri pentru o nouă repartitie a resurselor țării în funcție de nevoile frontului și ale industriei de război, adaptarea instalațiilor industriale pentru producția de armament, muniții și alte materiale tehnice necesare armatei. S-a făcut o redistribuire a rezervelor umane și o nouă repartitie a mijloacelor financiare.

Măsurile luate și eforturile făcute au dat roadele scontate. Din decembrie 1941 producția industrială a început să crească, astfel că în martie 1942 numai întreprinderile de materiale de război din părțile ră-

săritene ale U.R.S.S. au atins nivelul producției antebelice de pe întregul teritoriu al U.R.S.S.¹¹

Partidul Comunist al Uniunii Sovietice a unit eforturile întregului popor și le-a dirijat spre un scop unic : oprirea și apoi zdrobirea dușmanului cotropitor. Partidul comunist a mobilizat clasa muncitoare, țărănimea colhoznică și intelectualitatea sovietică să înfrunte cu abnegație greutățile războiului, a organizat un puternic avânt în muncă, a subordonat economia națională satisfacerii nevoilor frontului și a transformat țara într-o tabără de luptă. Oamenii muncii din spatele frontului au depus eforturi deosebite și au învins greutăți foarte mari. Eroismul lor în muncă, precum și acela al luptătorilor de pe front arăta hotărârea neclintită a întregului popor sovietic de a nu precupeți nici un sacrificiu pentru apărarea patriei socialiste.

Pe teritoriul vremelnice cotropit a început să se dezvolte mișcarea de partizani. Organizațiile de partid ilegale ridicau poporul la luptă împotriva ocupanților.

Pentru oprirea ofensivei inamicului, Comandamentul suprem sovietic a îndreptat spre front noi forțe sosite din regiunile centrale ale țării ; cele mai multe au fost destinate Frontului de Vest pentru a întări apărarea pe direcția capitalei. Totodată s-au luat măsuri pentru întărirea apărării pe direcția Leningrad și în estul Ucrainei.

Comandamentul hitlerist, supraapreciind rezultatele obținute, considera că trupele sovietice din regiunile vestice ale țării fuseseră zdrobite și că drumul spre principalele obiective strategice era deschis. La 4 iulie Hitler declara : „Practic, adversarul a și pierdut războiul“, iar generalul Halder, făcând bilanțul primelor două săptămâni de luptă conchidea : „...Principalul s-a făcut ; rezistența a fost înfrântă ; ne rămâne doar să străbatem un teritoriu uriaș“.

La 8 iulie 1941, la cartierul general al lui Hitler a avut loc o constatare cu comandanții grupurilor de armate, cărora li s-au precizat noi misiuni privind cucerirea Leningradului, Moscovei și Ucrainei de la est de Nipru.

Grupul de armate „Nord“ a reluat ofensiva la 10 iulie spre Luga și Novgorod. Trupele germane s-au lovit însă de rezistența îndrăznică a trupelor sovietice, combinată cu dese lovituri ofensive. Cu mari pierderi agresorii au fost opriți la 19 iulie pe râul Luga. Timp de trei săptămâni ei au dat atacuri desperate pentru a-și deschide drum spre Leningrad. Toate încercările lor au fost însă respinse. Prin rezistență tenace, luptătorii sovietici au cîștigat un timp prețios pentru concentrarea de noi forțe și pentru întărirea lucrărilor de apărare. În acest timp, la Leningrad, ca și în alte orașe, s-a creat o miliție populară, al cărei efectiv a ajuns la 300 000 de oameni, iar prin eforturile conjugate ale ostașilor și ale populației orașul lui Lenin a fost transformat într-o adevărată fortăreață.

La 8 august, trupele germane au reluat ofensiva concomitent cu cele finlandeze, care acționau în istmul Kareliei și între lacurile Ladoga și Onega. Cu prețul unor pierderi enorme în oameni și tehnică de luptă, forțele hitleriste au reușit pînă la sfîrșitul lunii august să blocheze Leningradul dinspre sud și sud-est, iar forțele finlandeze dinspre nord-vest. Datorită însă măsurilor energice luate de comandamentul Frontului Leningrad, înființat la 26 septembrie, ofensiva germană a fost oprită în

¹¹ N. A. Voznesenski. *Economia de război a U.R.S.S. în perioada Războiului pentru Apărarea Patriei*, București, 1948, p. 33.

acest sector. La obținerea acestui succes au contribuit trupele terestre, locuitorii Leningradului, marinarii flotei din Baltica și cei din flotila de pe lacul Ladoga. În timp ce pe direcția Leningrad se desfășurau acțiunile descrise mai sus, grupările de tancuri ale Grupului de armate „Centru” înaintau pe două direcții concentrice spre Smolensk, în scopul de a încercui trupele sovietice care se apărau pe Nipru. Trupele blindate germane au înregistrat unele succese și către jumătatea lunii iulie se apropiau de Smolensk.

Comandamentul sovietic a dezlănțuit o puternică contralovitură în direcția orașului. Forțele sovietice au forțat Niprul și au eliberat orașele Rogacev și Jlobin, amenințând spatele trupelor hitleriste din zona Moghilev. Comandamentul german a fost obligat să îndrepte forțe importante spre acest sector.

După 15 iulie, germanii și-au intensificat eforturile pentru a încercui gruparea sovietică din zona Smolensk. Comandamentul sovietic a hotărât să apere orașul cu o parte din forțe și concomitent să zdrobească prin contralovituri grupările germane care urmăreau să realizeze încercuirea. Aceste contralovituri, executate de către Frontul de Vest în a doua jumătate a lunii iulie, au produs adversarului mari pierderi și l-au obligat să angajeze forțe importante pentru a-și acoperi flancurile amenințate. Astfel, planul Comandamentului hitlerist de a înainta fulgerător spre Moscova a fost dejucat, agresorii fiind siliți să se oprească timp îndelungat pe o poziție situată la 300 km de capitala U.R.S.S.

Grupul de armate „Sud” și-a continuat concomitent ofensiva pentru a cuceri Kievul și a încercui forțele sovietice la vest de Nipru. Pentru degajarea Kievului, Comandamentul suprem sovietic a organizat o contralovitură asupra flancului nordic al grupării germane care amenința orașul. Lupte de o mare violență s-au desfășurat în ultima decadă a lunii iulie la vest și la nord-vest de Kiev, trupele hitleriste făcând eforturi furibunde pentru a cuceri orașul. Agresorii fasciști, suferind mari pierderi, au fost nevoiți la începutul lunii august să întrerupă temporar ofensiva în acest sector al frontului și să treacă la apărare. Mai la sud, forțele sovietice, fiind amenințate cu încercuirea de diviziile blindate germane, s-au retras la est de Nipru.

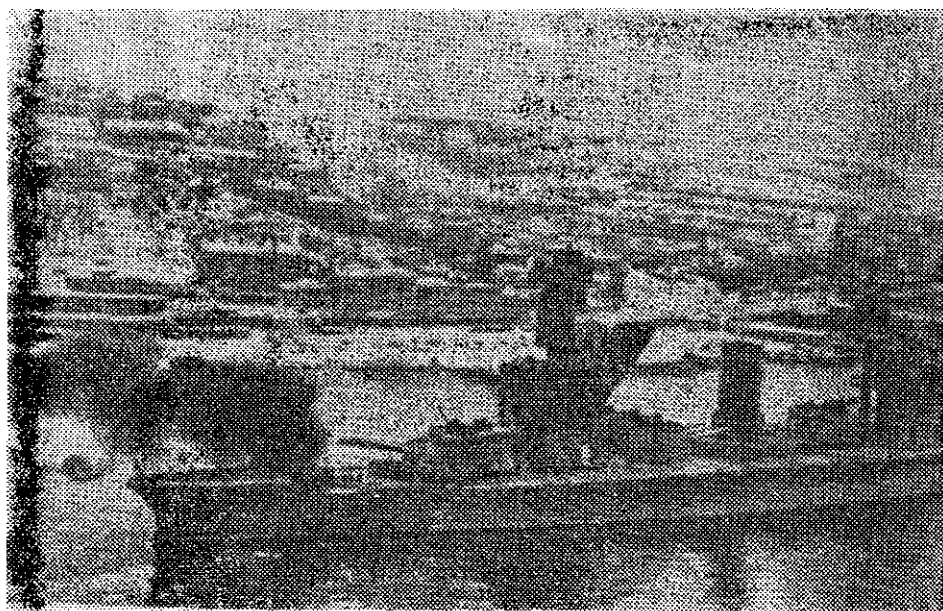
În urma trecerii temporare la apărare a Grupului de armate „Centru” de pe direcția Moscova, Comandamentul german a luat de aici Gruparea 2 de tancuri, comandată de generalul Guderian, pentru executarea unei ofensive spre sud, în spatele forțelor sovietice instalate în apărare pe Nipru. Ofensiva a început la 8 august și, după lupte grele, hitleriștii au reușit să respingă trupele sovietice din zona Kiev și să încercuiască la est de oraș o parte din forțele Frontului de Sud-Vest.

În ziua de 10 august, Armata independentă de litoral, de sub comanda generalului-locotenent Safronov, s-a retras în zona Odesa. Sprijinindu-și flancurile pe mare, ea a opus o dîrză rezistență Armatei a 4-a române, căreia i-a provocat pierderi însemnate, cifrate la aproape 17 900 de morți, 63 300 de răniți și 8 850 de dispăruți¹². La apărarea Odesei și-a adus contribuția și populația orașului, precum și flota sovietică din Marea Neagră.

¹² Armata a 4-a română a avut o compunere variabilă în perioada luptelor de la Odesa. Numărul maxim de mări unități a fost de 17 divizii de infanterie, trei brigăzi de cavalerie, o brigadă blindată și o brigadă de fortificații (A.M.A.N., dosar 224).

Muncitorimea din Odesa ridică baricade, octombrie 1941

La 30 octombrie 1941 a început asediul Sevastopolului. Nave sovietice din flota Mării Negre participând la apărarea oraşului

Datorită situației de ansamblu, la 16 octombrie trupele sovietice au părăsit orașul, în care au intrat unități române. La ordinul lui Antonescu, jandarmeria de campanie a efectuat execuții în rândurile populației. Opinia publică românească a fost indignată și a respins cu dezgust și cu mînie astfel de acte criminale¹³. Aceasta era și starea de spirit a majorității militarilor români.

În urma pierderilor mari suferite în zona Odesa, în țară s-au intensificat protestele împotriva participării armatei române la războiul hitlerist; Antonescu s-a văzut silit să aducă în interior marile unități ale Armatei a 4-a. Pe frontul antisovietic au rămas în continuare trei brigăzi de cavalerie și trei brigăzi de vînători de munte, grupate în cîte un corp. Aceste două corpuri, care constituiau Armata a 3-a, reprezentau valoarea aproximativă a două divizii de infanterie.

Rezultatul luptelor din Ucraina a fost nefavorabil pentru trupele sovietice, care au fost nevoite să se retragă, lăsînd în mîna invadatorilor pentru un timp îndelungat bogate regiuni agricole și metalurgice. Spre sfîrșitul lunii septembrie, unitățile germane s-au apropiat de zona industrială Donbass și de Crimeea.

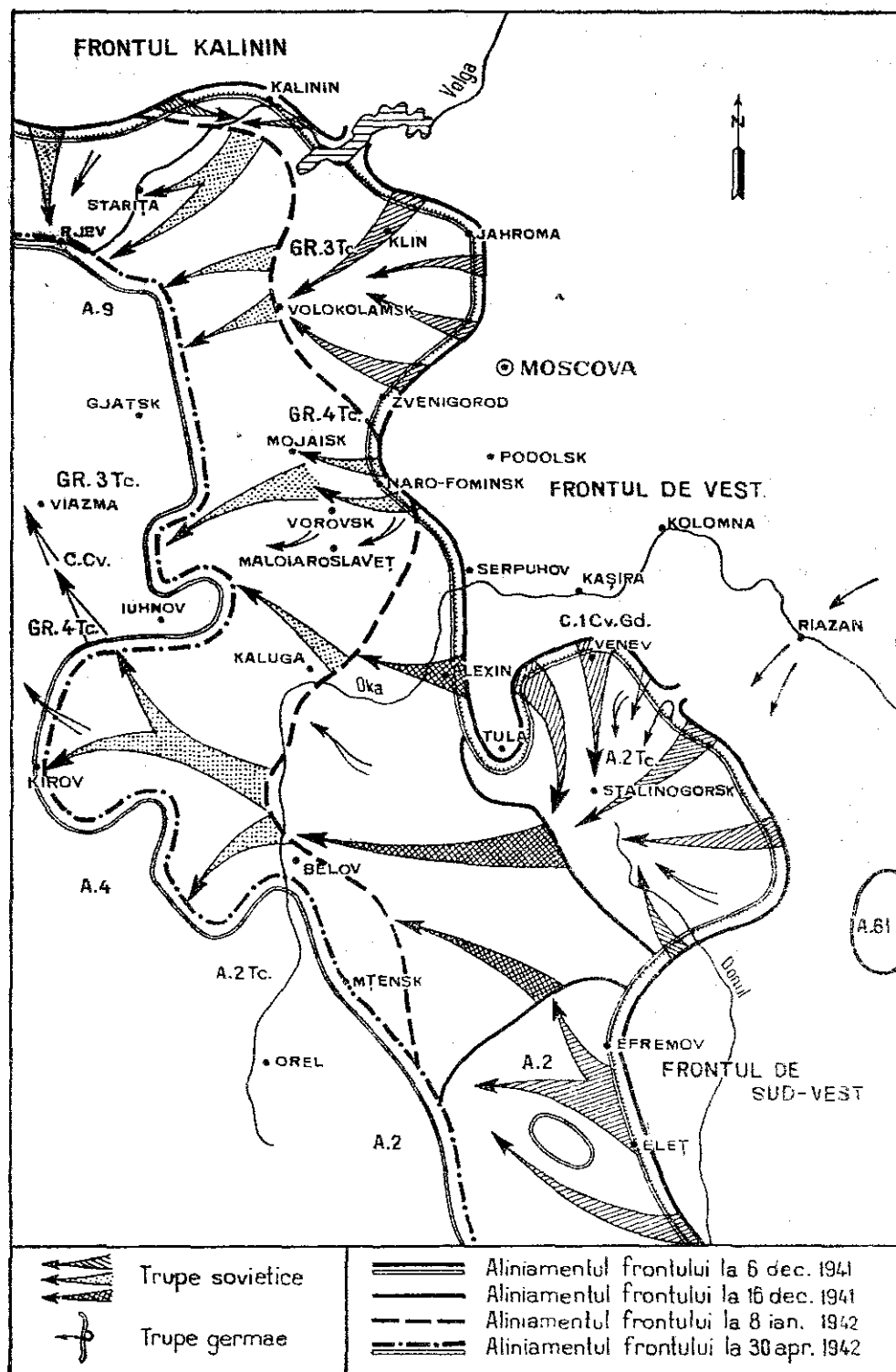
Privind însă în ansamblu situația frontului sovieto-german, rezultă că armata germană n-a reușit să-și atingă scopurile pe care și le propusese. În nord, trupele sovietice și oamenii muncii din Leningrad au respins încercările repetate ale agresorilor de a cucerii orașul. În sectorul central al frontului, ofensiva pe direcția Moscova a fost oprită în aceleași condiții încă la începutul lunii august. Comandamentul hitlerist a obținut succese mai mari în Ucraina, dar cu prețul treierii la apărare pe direcția Moscova și al dirijării spre sud a numeroase mari unități din compunerea Grupului de armate „Centru”. Trupele hitleriste au pătruns adînc pe teritoriul sovietic : 750 km pe direcția Leningrad, între 700 și 800 km pe direcția Moscova și între 600 și 850 km în sud. Ele au suferit însă pierderi foarte mari, care la diviziile blindate se ridicau la 50% în efective și tehnică de luptă. Rezistența tenace a forțelor sovietice a spulberat speranța lui Hitler că va obține un succes „fulger”. Se contura perspectiva unei campanii de iarnă, pentru care armata germană nu era pregătită.

Teoria „Blitzkrieg”-ului dăduse faliment la porțile Leningradului, Moscovei, în pădurile Bielorusiei și pe cîmpiile Ucrainei, în fața rezistenței eroice a popoarelor Uniunii Sovietice, urmărite cu admirație și speranțe noi de popoarele subjugate ale Europei.

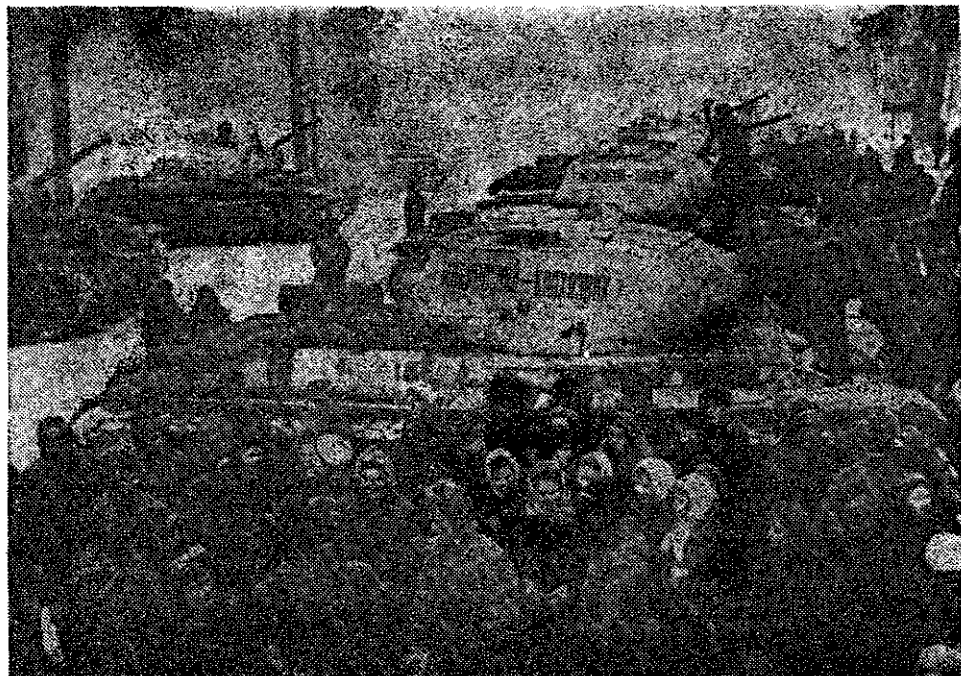
BĂTĂLIA DE LA MOSCOVA

Deși în cursul operațiilor de apărare din perioada iunie-septembrie 1941 forțele sovietice provocaseră pierderi însemnate trupelor germane, situația U.R.S.S. era foarte grea. Armata sovietică avea lipsuri în tancuri, avioane, artilerie antitanc și antiaeriană. Ca urmare a pierderii unei părți însemnate din teritoriu și a evacuării a sute de întreprinderi industriale spre regiunile răsăritene ale țării, volumul producției industriale a Uniunii Sovietice s-a micșorat simțitor.

¹³ După război, poporul român a pedepsit exemplar pe vinovați.

Contraofensiva sovietică de la Moscova

Țărani colhoznici din regiunea Moscovei predând unei unități blindate sovietice câteva tancuri construite din economiile lor, iarna 1941—1942

Atac al infanteriei sovietice asupra pozițiilor germane în iarna 1941—1942

Locuitorii capitalei sovietice construind rețele anticar în zona de apărare exterioară a orașului, octombrie 1941

Într-o stație a metroului transformată în adăpost antiaerian, copii ai Moscovei primesc rația zilnică de lapte

La cartierul general al Frontului de Vest : generalul G. K. Jukov, N. A. Bulganin, membru al Comitetului de Stat al Apărării, și generalul-locotenent V. D. Sokolovski, șeful statului-major, februarie 1942

În ultimele zile ale lunii septembrie 1941, ofensiva forțelor fasciste fusese oprită în zonele Leningrad și Smolensk, unde trupele sovietice reușiseră să creeze un front de apărare stabil, dar în sud se duceau lupte îndârjite.

În această situație, Comandamentul hitlerist a hotărât să continue ofensiva pentru nimicirea forțelor sovietice, cucerirea Moscovei, Leningradului, Donbassului, Crimei și terminarea victorioasă a războiului. Lovitura principală urma să se dea cu Grupul de armate „Centru” pe direcția capitalei Uniunii Sovietice.

Pentru cucerirea Moscovei, Hitler a întărit considerabil Grupul de armate „Centru”, care avea în componență aproximativ 80 de divizii, dintre care 14 de tancuri și 9 motorizate, însumând peste 1 000 000 de oameni și aproape 2 000 de tancuri. Ofensiva acestuia urma să fie sprijinită de Flota a 2-a aeriană cu 950 de avioane.

Hitler era încredințat că ofensiva asupra Moscovei va fi încununată de succes. În ziua de 2 octombrie, el declara: „A fost creată, în sfârșit, premisa pentru ultima lovitură uriașă, care încă înainte de venirea iernii trebuie să ducă la nimicirea dușmanului. De astă dată pregătirile s-au făcut sistematic, pas cu pas, pentru ca inamicul să fie pus într-o situație în care noi să-i putem da lovitura de moarte. Astăzi începe ultima și marea bătălie hotărâtoare din acest an”.

Pe direcția strategică „vest” se aflau trei fronturi sovietice: Frontul de Vest, Frontul de Rezervă și Frontul Briansk, care totalizau aproape 96 de divizii, dintre care 5 de infanterie moto, 9 de cavalerie și 13 brigăzi de tancuri (800 000 de oameni).

Planul Comandamentului suprem sovietic era ca printr-o apărare dîră, sprijinită pe aliniamentele pregătite, să producă pierderi cît mai mari invadatorului și să creeze astfel condiții favorabile pentru trecerea la contraofensivă.

Timpul de două luni cît trupele germane au fost oprite în zona Smolensk a fost folosit pentru amenajarea unui puternic sistem de apărare pe direcția Moscova. Unități ale armatei și populația civilă, mobilizată de P.C.U.S., au amenajat cu fortificații de campanie o zonă adîncă de peste 100 km pentru acoperirea capitalei. O atenție deosebită s-a acordat apărării antiaeriene a Moscovei. În acest scop au fost concentrate aici 370 de avioane de vînătoare, 796 de tunuri antiaeriene de calibru mijlociu și 248 de calibru mic, precum și 303 aerostate.

Ofensiva Grupului de armate german „Centru” a început la 2 octombrie. Pe direcția strategică „vest”, cum numeau sovieticii zona centrală a frontului, Comandamentul suprem sovietic a concentrat aproximativ 800 000 de oameni, 782 de tancuri, 6 806 guri de foc și 545 de avioane. Inamicul avea totuși o superioritate cantitativă destul de mare. Astfel raportul de forțe era de 1/1,25 în oameni, 1/2,2 în tancuri, 1/2,1 în artilerie și 1/1,7 în aviație¹⁴.

Lovitura principală a fost îndreptată spre Viazma, împotriva trupelor sovietice care acopereau cea mai scurtă și mai favorabilă direcție de pătrundere spre Moscova.

Cu toată rezistența dîră a unităților sovietice, grupările hitleriste au reușit să rupă apărarea trupelor sovietice, să pătrundă în adîncime

¹⁴ G. K. Jukov (mareșal). *Vospominaniia i razmîsleniia* (Amintiri și reflecții), Moscova. Izd. Agenstva Peclati Novosti, 1969, p. 346.

și să iasă la 8 octombrie în zona Viazma, unde au încercuit un număr de divizii de infanterie și brigăzi de tancuri sovietice¹⁵. Trupele încercuite au continuat să opună o rezistență dîră, angajînd în acest sector forțe importante hitleriste, pe care le-au împiedicat să înainteze spre Moscova. O parte din trupele sovietice au reușit să iasă din încercuire și s-au îndreptat spre Mojaisk.

Concomitent, o altă grupare germană (Armata a 2-a de tancuri) încerca să învăluie Moscova pe la sud. După lupte violente desfășurate în zona Briansk, în cursul cărora mai multe divizii sovietice au fost încercuite, unitățile hitleriste au ajuns la 29 octombrie în apropiere de Tula și timp de trei zile au atacat cu furie trupele sovietice care apărau orașul. Toate atacurile s-au lovit însă ca de un zid de dîrzenia apărătorilor sovietici și Armata a 2-a de tancuri a fost obligată să renunțe la ofensivă și să treacă la apărare.

Începînd de la 10 octombrie, o altă grupare germană își desfășura ofensiva spre Rjev. La 14 octombrie, aceasta a reușit să cucerească orașul Kalinin și să pună astfel în pericol apărarea Moscovei. Comandamentul sovietic a adus în grabă întăriri în acest sector, care au format un nou front, Frontul Kalinin, și au consolidat situația la nord de capitală.

Comandamentul germano-fascist, sigur de succes, a continuat ofensiva. Forțele sovietice s-au retras pe un nou aliniament de apărare, amenajat cu lucrări de fortificații de campanie, cunoscut sub denumirea de „aliniamentul Mojaisk“. Aici s-au dus lupte îndîrjite. Trupele germane, superioare numeric, au reușit să rupă acest aliniament și să cucerească orașele Kaluga, Mojaisk și Maloiaroslaveț. Luptele cele mai grele s-au desfășurat în zona orașului Volokolamsk, pe care hitleriștii au reușit să-l cucerească la 27 octombrie cu prețul unor pierderi deosebit de mari.

În acest timp, la indicația Comitetului de Stat al Apărării se îndreptau spre Moscova din toate colțurile Uniunii Sovietice, într-un torent neîntrerupt, oameni, muniție, tehnică de luptă și alimente. În capitală au fost formate 11 divizii de miliție populară, cu un efectiv de 120 000 de oameni. Pe lângă toate instituțiile și întreprinderile s-au constituit grupuri de autcapărare, care însumau 108 000 de oameni. Au fost organizate detașamente speciale pentru lupta de stradă și pentru lupta împotriva tancurilor. În condiții extrem de grele de anotimp și sub atacurile neîntrerupte ale aviației germane, peste 500 000 de locuitori ai Moscovei, din care înajoritatea femei, au lucrat zi și noapte la amenajarea pozițiilor de apărare și a obstacolelor de tet felul.

Partizanii din regiunea Moscova și-au intensificat acțiunile împotriva trupelor fasciste. În zonele cotoprite acționau 41 de detașamente de partizani și 377 de grupe de diversivune, cu un efectiv de 15 000 de oameni.

Eforturile înrunitite ale trupelor Frontului de Vest și ale oamenilor muncii din Moscova, sprijinite de întregul popor sovietic, au dat roade. Spre sfîrșitul lunii octombrie, Comandamentul german a fost obligat să-și întrerupă ofensiva și să treacă la apărare.

Timp de două săptămîni hitleriștii au făcut pregătiri intense pentru reluarea ofensivei asupra Moscovei. În acest scop au fost concentrate aici 51 de divizii, dintre care 13 blindate și 7 motorizate. Intenția Comandamentului german era să execute o vastă încercuire, lansînd două gru-

¹⁵ Op. cit., p. 346 și urm.

Soldați germani retrăgîndu-se din fața Moscovei

pări blindate pe la nord și pe la sud de Moscova și o grupare formată din infanterie și artilerie direct spre oraș.

În acest timp, situația trupelor sovietice pe întregul front, dar mai ales pe direcția Moscova, se schimbase. Prin măsurile luate de Comandamentul suprem, efectivele forțelor din zona capitalei creșteau continuu și se lucra intens la întărirea pozițiilor de apărare.

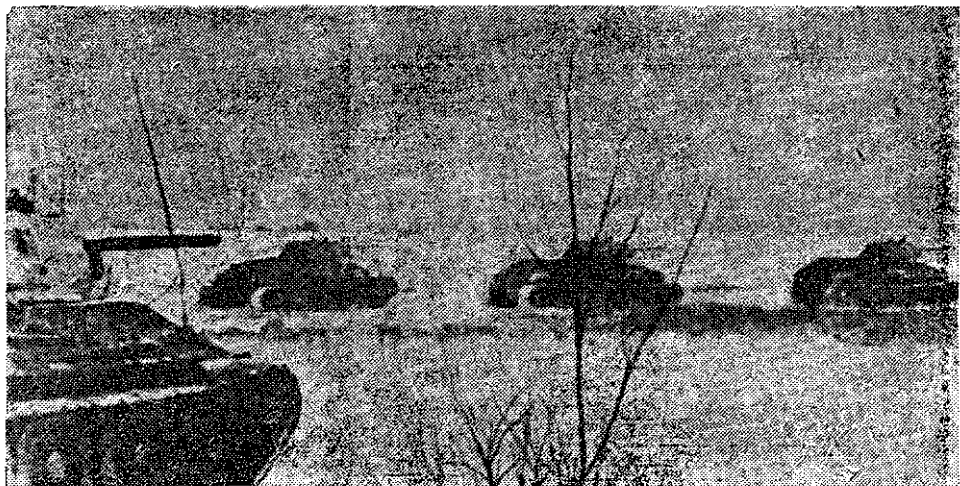
Trupele germane au reluat ofensiva la 15 noiembrie¹⁶. Gruparea blindată de la nord, cu prețul unor pierderi înspăimîntătoare, a reușit să rupă pozițiile trupelor sovietice și spre sfîrșitul lunii noiembrie, sleită de putere, a ajuns la canalul Moscova-Volga; unitățile ei înaintate erau la 25—30 km de oraș. Dar trupele sovietice, prin eforturi eroice, au reușit să le oprească înaintarea și să le provoace pierderi importante.

În timp ce unitățile hitleriste își epuizau capacitatea ofensivă, Comandamentul sovietic concentra mari rezerve pe linia canalului amintit și în zona Krasnaia Poliana.

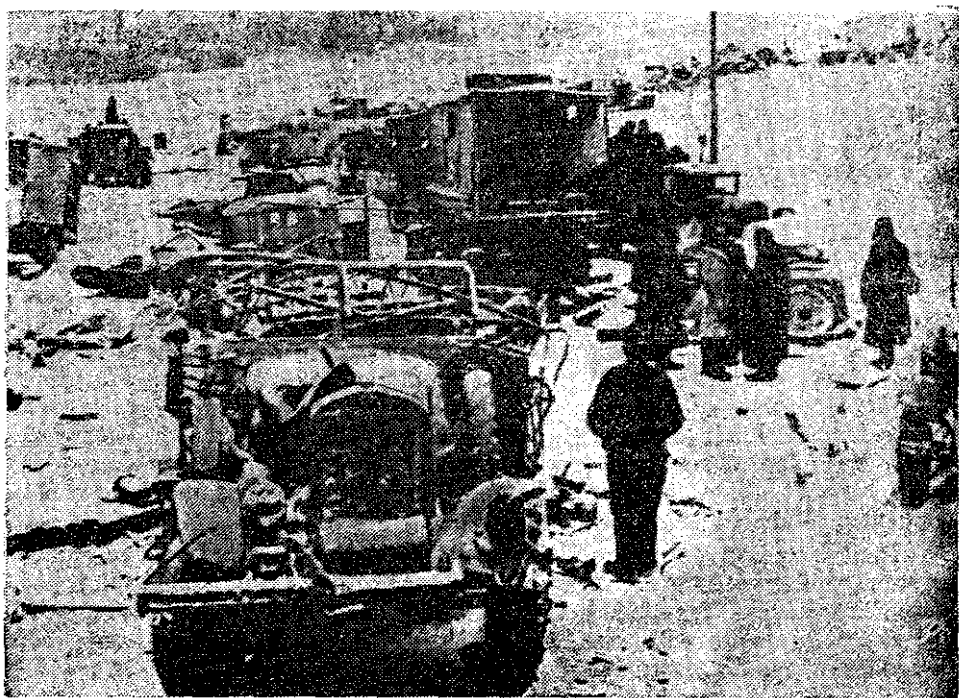
Nici gruparea germană de izbire de la sud nu și-a îndeplinit misiunea. Ea a încercat în repetate rînduri să cucerească Tula, dar fără succes. Comandamentul hitlerist și-a dirijat atunci forțele principale pe la est de oraș, reușind să rupă pozițiile trupelor sovietice pe această direcție și să înainteze spre Kașira. A intervenit însă prompt un corp de cavalerie sovietic întărit cu tancuri, care în cursul zilelor de 27—30 noiembrie, printr-o puternică contralovitură, a oprit pe cotropitori, iar în unele secțiuni i-a silit chiar să se retragă. Concomitent, Comandamentul sovietic concentra și aici în secret o armată din rezerva sa.

Pentru prima dată de la începutul războiului, situația strategică a armatei sovietice începea să se amelioreze. Consumîndu-și complet posibilitățile ofensive, inamicul a fost constrins să treacă la apărare pe întregul front din zona Moscova. Trupele sovietice au apărat capitala, dînd dovadă de dirzenie, vitejie și eroism.

¹⁶ G. K. Jukov, *op. cit.*, p. 365.

Contraatacul blindatelor sovietice pe șoseaua Volokolamskului, ianuarie 1942

Coloană germană distrusă pe șoseaua Volokolamskului, ianuarie 1942

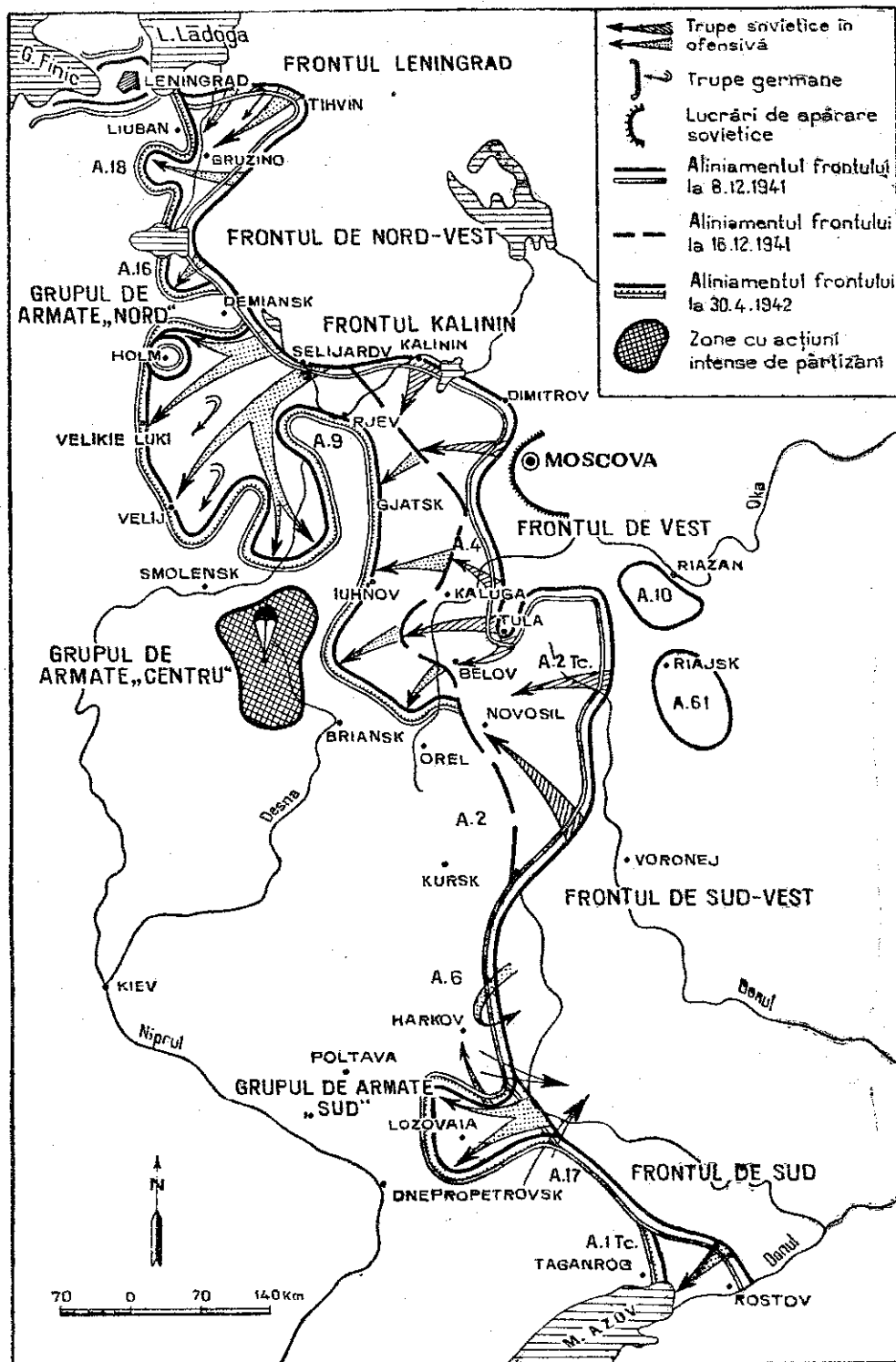
La 24 ianuarie 1942, Comandamentul sovietic lansează o puternică ofensivă pe Donet. Artilerie sovietică în acțiune

Aviația sovietică a cucerit supremația aeriană în acest sector al frontului, datorită eroismului aviatorilor sovietici de vânătoare și a tunarilor din apărarea antiaeriană. Au fost doborâte 950 de avioane germane deasupra capitalei U.R.S.S. Cu acest prilej s-au distins în mod deosebit unitățile Corpurilor 5 aviație de vânătoare și 1 apărare antiaeriană a teritoriului¹⁷.

Întregul popor sovietic a depus eforturi considerabile pentru oprirea invadatorilor. Comandamentul sovietic a hotărât să pună în valoare avantajele câștigate, trecînd la contraofensivă. Contraofensiva de la Moscova a fost precedată de alte lovituri ofensive puternice date de forțele sovietice în zonele Tihvin și Rostov. Trupele hitleriste din aceste sectoare au fost înfrînte, forțele sovietice lichidînd punga pe care germanii o realizaseră la sud de Leningrad și eliberînd — la 26 noiembrie 1941 — Rostovul, important port și centru industrial.

La 6 decembrie 1941, pe tot frontul din zona Moscova, trupele sovietice au dezlănțuit ofensiva. S-au angajat lupte violente care s-au soldat cu succesul trupelor sovietice. La nord de capitală, forțele sovietice au eliberat orașul Kalinin și pînă la 8 ianuarie 1942 au înaintat spre vest între 60 și 120 km. Mai la sud, trupele de la aripa dreaptă a Frontului de Vest au zdrobit grupările hitleriste de tancuri, au eliberat orașele Klin, Solnecinogorsk și Volokolamsk și au respins spre vest resturile unităților germane; la 25 decembrie se găseau la 80—100 km de linia de pe care porniseră la ofensivă. În zona Tula, unitățile de la aripa stîngă

¹⁷ *Vtóraia mirovaia voia*, p. 234.

Ofensiva armatelor sovietice în perioade decembrie 1941—mai 1942

a Frontului de Vest au înfrînt unitățile fasciste și le-au respins peste 250 km spre vest.

În urma înfrîngerilor suferite, Hitler a operat numeroase schimbări în comandamentele superioare. A înlocuit pe Bock și pe Rundstedt, comandantul Grupurilor de armate „Centru” și „Sud”, a înlăturat pe Brauschitch, comandantul trupelor terestre, și a preluat direct comanda acestei armate, pe lângă funcția de comandant suprem al Wehrmachtului. Schimbările operate n-au putut însă remedia situația grea în care contraofensiva sovietică a pus armatele cîmpioare ale Germaniei.

În ianuarie 1942 contraofensiva de la Moscova s-a extins într-o ofensivă de amploare, care a cuprins o bună parte a frontului sovieto-german. Forțele germane au suferit pierderi grele și pînă în aprilie 1942 au fost respinse spre vest pe o adîncime de 100—400 km; forțele sovietice au nimicit 30 de divizii germane, Comandamentul hitlerist fiind nevoit să deplaseze din vest 39 de divizii proaspete pentru a-și completa pierderile și a-și consolida apărarea.

Victoria repurtată de armata sovietică în operația de la Moscova a avut o mare importanță în desfășurarea celui de-al doilea război mondial. Pentru prima dată de la izbucnirea acestuia, armata germană a suferit o grea înfrîngere. Mitul invincibilității sale a fost spulberat. În cursul unor mari bătălii, forțele armate sovietice, sprijinite de întregul popor, au zădărnicit planurile de cîmpioare ale hitleriștilor și au provocat pierderi ireparabile agresorilor. Din însemnările generalului Halder (șeful de stat-major al OKH) rezultă că germanii au pierdut 900 000 de oameni, 74 000 de mașini auto scoase din uz, 2 340 de tancuri. Capacitatea de luptă a Grupului de armate „Sud” a fost redusă la 50%, iar a Grupurilor de armate „Centru” și „Nord” la cîte 33% ¹⁸.

Execuție de partizani la Feodosia

¹⁸ După H. Michel, *op. cit.*, p. 251.

În anii războiului, peste 25 000 000 de cetățeni sovietici și-au pierdut casele și avutul

Operația de la Moscova a marcat un moment de cotitură în desfășurarea războiului pe frontul sovieto-german, care a influențat desfășurarea ulterioară a întregului conflict mondial.

Pe teritoriul copleșit al U.R.S.S., agresorii hitleriști au instaurat un regim de teroare, de exterminare sistematică a populației slave, de cruntă exploatare economică. La Berlin, în guvernul hitlerist era un minister al „teritoriilor ocupate“, al cărui titular era Rosenberg, teoreticianul fascismului german. Teritoriul vremelnice ocupat a fost împărțit în două comisariate : unul pentru Ucraina, având în frunte pe Erich Koch, și altul pentru Bielorusia și regiunea baltică, condus de Erich Loshe. Regiunea dintre Nistru și Bug (Transnistria) a fost dată pentru administrare organelor antonesciene, iar partea de vest a Ucrainei a fost încorporată guvernământului general polonez al cărui guvernator era Hans Frank. Fiecare comisarariat era împărțit în unități administrative mai mici, în care se exercita direct autoritatea tiranică a ocupanților. Numai în cele mai mici formații administrația era încredințată colaboraționiștilor, sub un strict control german.

În regiunile copleșite, populația a fost supusă unui regim de exterminare premeditată. Gestapoul avea listele unor personalități, care erau astfel condamnate la moarte dinainte. Erău exterminați mii de oameni fără nici o judecată. Astfel de acțiuni erau executate de grupe speciale de călăi, *Einsatzgruppen*, formate din trupe SS care își desfășurau activitatea după instrucțiunile date personal de Heydrich, șeful serviciului de siguranță al partidului nazist. *Einsatzgruppen* erau însărcinate cu „lichidarea evreilor și a comisarilor politici“. Ele se serveau în acțiunile lor criminale și de „voluntari locali“¹⁹. Aceste grupe au inaugurat exterminarea cu ajutorul gazelor a „dușmanilor Reichului“.

Jefuirea teritoriilor copleșite era încredințată unor grupe speciale denumite *Wirtschaftskommandos*, formate din „experți“ în materie de exploatare. Instalațiile industriale, care nu fuseseră evacuate sau distruse de sovietici, erau demontate și trimise în Germania, produsele agricole erau rechiziționate și folosite pentru întreținerea armatei sau trimise

¹⁹ *Op. cit.*, p. 265.

în Germania. Erau afectate din ce în ce mai grav șeptelul și chiar sămînța necesară noilor culturi. Din această cauză, producția agricolă și cea industrială au scăzut catastrofal, cu urmări nefaste pentru populație.

Jafuri similare au practicat și autoritățile antonesciene în teritoriile lăsate în administrarea lor.

Introducerea unei mărci de război fără nici o acoperire și deci fără valoare reală a înrăutățit și mai mult situația economică, condițiile de viață ale locuitorilor. În plus, aceștia erau supuși muncii forțate, în condiții asemănătoare cu sclavii din antichitate. Se stabilea pe unități administrative numărul de oameni care trebuia dat pentru muncă forțată și acești nefericiți erau trimiși în Germania sau în alte regiuni ocupate. Prost îmbrăcați, subnutriți și supuși unor munci istovitoare, mulți și-au pierdut viața, îngroșînd numărul victimelor „noii ordini“ introduse de fasciștii germani.

Constituirea coaliției antihitleriste

ALIANȚA ANGLO-AMERICANĂ

Încă din toamna anului 1939, guvernul S.U.A. a început să se situeze net de partea Angliei și Franței și să alunece treptat de pe pozițiile neutralității pe poziții nonbeligerante, apoi în război. Guvernul și cercurile politice conducătoare din S.U.A. priveau succesele militare ale Axei cu tot mai multă îngrijorare și-și dădeau seama că zdrobirea Angliei și Franței ar pune S.U.A. în fața primejdiei unei invazii din partea statelor agresoare.

În noiembrie 1939 Congresul S.U.A. a modificat legea neutralității, adoptată în 1937, care stabilea embargoul asupra exportului de armament în țările beligerante prin instituirea principiului „Cash and carry” (Plătește și ia), țările beligerante putând achiziționa armament în S.U.A. cu condiția să-l plătească cu bani gheață și să și-l transporte acasă¹, ceea ce era cu neputință de realizat de către țările Axei, blocate de flota britanică.

Necesitățile militare crescînde au epuizat repede rezervele de aur și valută ale Marii Britanii. Winston Churchill arăta că Marea Britanie avea la începutul războiului circa 4,5 miliarde de dolari în devize, aur și investiții în S.U.A., care puteau fi folosiți pentru plata comenzilor militare în S.U.A. Pînă în noiembrie 1940, Anglia a cheltuit această sumă, provenită din rezervele de aur și de dolari (2,5 miliarde), plus 2 miliarde de dolari obținuți din exportul britanic în S.U.A.

Cînd W. Churchill și-a luat la 10 mai 1940 în primire postul de premier, el a înțeles gravitatea situației create în urma ofensivei germane. În prima sa telegramă adresată la 15 mai 1940 președintelui Roosevelt, el cerea 40—50 de distrugătoare americane pentru escortarea navelor britanice de transport. Churchill a revenit asupra acestei probleme după intrarea Italiei în război, insistînd asupra pericolului la care era supusă Marea Britanie și indirect S.U.A.

La 3 august 1940, Churchill îi cerea ambasadorului Marii Britanii la Washington, lordul Lothian, să comunice secretarului de stat Cordell Hull că Anglia acceptă să cedeze cu împrumut americanilor, în schimbul distrugătoarelor, baze în Antile. Peste cîteva zile, americanii și-au dat asentimentul, dar au cerut baze în Antile și Bermude. Negocierile s-au încheiat

¹ A. R. Buchanan, *The United States and World War II*, vol. I, New York, 1964, p. 3.

la 2 septembrie 1940 sub forma unui acord prin care Marea Britanie, în schimbul a 50 de distrugătoare americane vechi și a angajamentului S.U.A. de a apăra posesiunile engleze și americane în emisfera occidentală, arenda Statelor Unite pe termen de 99 de ani baze în insulele Newfoundland, Bermuda, Bahamas, Jamaica, Santa Lucia, Trinității, Antigue și pe litoralul Guineei britanice². Pentru Anglia, primirea acestor distrugătoare în acele momente a fost salutară. După părerea lui W. Churchill, acordul anglo-american de la 2 septembrie 1940 a reprezentat un moment important în dezvoltarea relațiilor anglo-americane. El marca trecerea S.U.A. de la neutralitate la nonbeligeranță³, situație care s-a accentuat în 1941, când S.U.A. și-a asumat răspunderea escortării convoalelor americane și engleze în Atlanticul de nord.

Președintele S.U.A., F. D. Roosevelt, dorea să susțină lupta statelor europene occidentale împotriva nazi-fascismului, dar el nu putea lua măsurile necesare, deoarece, fiind din nou propus candidat la președinția S.U.A., era silit să țină seama în pragul alegerilor de partizanii izolaționismului, care deveniseră deosebit de activi în vara anului 1940. Realegerea sa în toamna anului respectiv pentru a treia oară ca președinte (primul caz din istoria S.U.A.) a constituit o victorie a forțelor democratice.

Cu câteva luni înainte de alegerile prezidențiale, administrația Roosevelt a luat o serie de măsuri ce izvorau din convingerea că participarea S.U.A. la război era inevitabilă. La 15 iunie 1940, a doua zi după căderea Parisului, Roosevelt a semnat ordinul de creare a Comitetului pentru cercetările în domeniul folosirii energiei atomice în scopuri militare. La 16 septembrie al aceluiași an s-a adoptat, pentru prima oară în istoria americană, legea obligativității militare, a înregistrării tuturor bărbaților în vîrstă de 21—35 ani, primul contingent pentru instruire timp de un an fiind recrutat la 29 octombrie.

La 8 decembrie 1940 W. Churchill i-a trimis președintelui Roosevelt o scrisoare în care, după ce arăta gravitatea situației în care se afla Marea Britanie, cerea nave, 1 200 de avioane pe lună, armament pentru 10 divizii, tancuri, tunuri etc. Premierul britanic atrăgea atenția președintelui S.U.A. asupra faptului că ar fi „moralmente înjust și dezavantajos pentru ambele părți” ca, în timp ce Marea Britanie luptă și permite S.U.A. să-și termine pregătirile, ea să fie „despuiață... ca un vierme”.

Președintele S.U.A. era mai convins ca oricînd că apărarea Marii Britanii era utilă și pentru securitatea S.U.A. Prevalîndu-se de un paragraf mai vechi de lege care-i dădea această posibilitate, la 16 decembrie 1940 președintele Roosevelt a lansat ideea „împrumutului și închirierii” pentru nevoile războiului. Astfel, Marea Britanie nu mai era nevoită să plătească comenzile din S.U.A., ci le primea cu împrumut, iar ceea ce nu mai putea înapoia urma să plătească în viitor. Noua politică americană a fost proclamată oficial prin legea din 11 martie 1941 („Lend and Lease Act”), adoptată de Congres și sancționată de președinte, prin care S.U.A. puteau da cu împrumut sau închiria armament oricărei țări a cărei apărare avea o însemnătate vitală pentru apărarea S.U.A. În prima tranșă, Congresul S.U.A. a alocat 7 miliarde de dolari pentru aplicarea acestei legi, dar pînă în toamna anului 1941 Anglia a fost singurul beneficiar. Capturarea de nave comerciale aparținînd Germaniei, aliaților ei și țărilor cوتropite și

² *Op. cit.*, p. 17.

³ Winston Churchill. *Mémoires sur la deuxième guerre mondiale*, vol. II, Paris, 1949, p. 93.

predarea lor Marii Britanii (mai-iulie 1941), măsurile pentru apărarea Groenlandei luate la 7 aprilie 1941, relații directe cu cîrmuirea Islandei și stabilirea de baze militare, protejirea mărilor de acces spre Islanda și Groenlanda, instituirea de „liste negre” în toate republicile Americii, cuprinzînd firme și persoane care lucrau pentru Germania sau Italia și interzicerea exporturilor din Statele Unite către țările Axei, construirea unei baze navale în Irlanda de Nord sub auspicii nominale britanice au constituit alți pași importanți spre intrarea în război a S.U.A. și ei marchează alianța anglo-americană, care a jucat un rol important în dobîndirea victoriei asupra statelor agresoare în timpul celui de-al doilea război mondial.

CONSTITUIREA COALIȚIEI DINTRE U.R.S.S., MAREA BRITANIE ȘI S.U.A.

În anii 1939—1941, relațiile dintre U.R.S.S. și Marea Britanie și dintre U.R.S.S. și S.U.A. au fost destul de reci, iar în anumite perioade chiar încordate.

Guvernul U.R.S.S. a primit cu multă rezervă avansurile britanice de normalizare a relațiilor anglo-sovietice din primăvara anului 1941.

În memoriile sale, W. Churchill arată că, cu toată răceala manifestată de sovietici, o alianță anglo-sovietică era foarte posibilă, deoarece el era încredințat că Germania va ataca curînd Uniunea Sovietică.

La 10 mai 1941, Rudolf Hess, locțiitorul lui Hitler la conducerea partidului nazist, a sosit cu un avion în Anglia și a prezentat unui delegat al guvernului britanic, Ivon Kirkpatrick, „dorința” lui Hitler de a pune capăt războiului pe baza recunoașterii de către Anglia a situației existente în Europa și a recunoașterii din partea Germaniei a Imperiului britanic. Hess lăsa interlocutorului să se înțeleagă că Germania va ataca curînd U.R.S.S.⁴ Churchill nu s-a lăsat prins în capcana întinsă de naziști a distrugerii adversarilor pe rînd și a ordonat internarea lui Hess. Marea Britanie a refuzat astfel să accepte aceste „propuneri de pace”.

Cu toate că Germania nazistă și-a înmulțit acțiunile de violare a spațiului aerian al U.R.S.S., încălcînd totodată convențiile economice (din februarie 1940 și ianuarie 1941) prin nerespectarea obligațiilor asumate de a livra U.R.S.S. anumite produse în schimbul materiilor prime și produselor furnizate de U.R.S.S., guvernul sovietic se străduia pe toate căile să evite orice fricțiuni și respecta cu rigurozitate tratatele și angajamentele economice. Germania hitleristă pregătea însă cu asiduitate atacul împotriva U.R.S.S. În cercurile diplomatice internaționale se vorbea insistent despre marile concentrări de trupe germane la granițele U.R.S.S. Organele de contrainformații sovietice adunau date concludente despre preparativele naziste. Presa mondială anunța iminența conflictului armat germano-sovietic; guvernele Angliei și S.U.A. au adus la cunoștința U.R.S.S. concluziile organelor lor de informații despre planurile agresive ale Germaniei naziste. I. V. Stalin a respins însă toate aceste semnale de alarmă, deoarece ele nu se încadrau „în schema creată de el, după care guvernele Angliei și Statelor Unite îl preveneau anume pentru a pro-

⁴ M. Mourin. *Les tentatives de paix dans le seconde guerre mondiale*, Paris, 1949, p. 103—104.

voca războiul germano-sovietic⁵. Trupele sovietice de la frontierele vestice ale U.R.S.S. nu au fost avertizate de pericolul existent și au primit ordin să nu ocupe pozițiile fixate în planul de apărare a frontierelor pentru a nu da Germaniei pretextul de a învinui U.R.S.S. că se pregătește s-o atace.

La 14 iunie presa sovietică a publicat comunicatul agenției Tass în care se afirma că, „după părerea cercurilor sovietice, zvonurile despre intenția Germaniei de a încălca pactul și a întreprinde o agresiune împotriva U.R.S.S. sînt lipsite de orice bază”. Acest comunicat, ca și refuzul lui Stalin de a ține seama de realități, s-a răsfrînt negativ asupra mersului operațiilor militare în primele luni ale războiului, pricinuind mari pierderi și suferințe U.R.S.S. Guvernul U.R.S.S. a obținut un important succes diplomatic, semnînd la 13 aprilie 1941 un pact de neutralitate cu Japonia. Acest pact a fost semnat de ministrul de externe al Japoniei, Matsuoka, după vizita acestuia la Berlin, unde a refuzat să-și ia angajamente concrete privind colaborarea militară cu Germania împotriva U.R.S.S. Imperialiștii japonezi își orientaseră agresiunea spre sud, iar în nord voiau să aibă liniște. Desigur că nici Uniunea Sovietică n-avea vreun interes să-și strice relațiile cu Japonia. Sub acest raport, pactul de neutralitate sovieto-japonez corespundea politicii pe care o duceau în acel moment cele două țări.

Situația politică a U.R.S.S. s-a schimbat total după atacul Germaniei hitleriste și al sateliților ei la 22 iunie 1941. Se punea problema creării unei mari coaliții a popoarelor și a statelor care luptau împotriva agresorilor hitleriști. Acest lucru a fost posibil cu toate deosebirile dintre orînduirile sociale existente în U.R.S.S., pe de o parte, și Anglia și S.U.A., de cealaltă parte. Marea Britanie, ca și S.U.A., a înțeles că, aruncîndu-se împotriva U.R.S.S., mașina de război germană s-a încurcat într-un război extrem de dificil și că, cu toate succesele obținute în prima perioadă a ostilităților, majoritatea forțelor armate germane va fi menținută pe Frontul de răsărit, ceea ce pentru Marea Britanie însemna o reală salvare.

Uniunea Sovietică a fost nevoită să facă față în cea mai grea perioadă a războiului presiunilor grosului forțelor Germaniei hitleriste și pentru aceasta a avut nevoie de sprijinul moral, material și de luptă al aliaților occidentali. Temeliile alianței sovieto-anglo-americane au fost clădite încă din primele zile ale agresiunii naziste împotriva U.R.S.S., iar cu timpul raporturile s-au încheșat tot mai mult și cu rezultate din ce în ce mai bune, în ciuda a numeroase divergențe.

Primul pas pe această cale l-a făcut premierul britanic Winston Churchill în discursul său radiodifuzat de la 22 iunie 1941, în care, subliniînd scopurile „de măcel, de jaf și de pustiire” ale războiului declanșat de Germania împotriva U.R.S.S., arăta că aceeași primejdie amenință și Marea Britanie, și Statele Unite ale Americii, iar deosebirea de ideologii nu mai poate fi o piedică în ealea alianței popoarelor amenințate de hitleriști.

„Nimeni mai mult decît mine — spunea Churchill — nu a fost un adversar mai statornie al comunismului în cursul ultimilor douăzeci și cinci de ani. Nu voi retrage nici un cuvînt din ceea ce am spus despre acest subiect. Dar totul se uită în fața priverii ce se desfășoară acum... Pericolul care amenință Rusia ne amenință și pe noi, și pe Statele Unite, tot astfel după eum fiecare ostaș rus care se luptă pentru căminul patriei lui se luptă și pentru libertatea tuturor oamenilor și popoarelor din toate

⁵ *Vsemirnaia istoriia*, vol. X, p. 110.

țările lumii. Să tragem învățătură din experiența atât de crudă pe care am făcut-o. Să ne îndoim puterile și să lovim cu forțe unite atîta timp cît avem viața și puterea s-o facem”⁶.

W. Churchill făgăduia U.R.S.S. tot ajutorul posibil pe plan economic și o intensificare a bombardamentelor engleze asupra Germaniei.

O declarație de simpatie pentru lupta poporului sovietic împotriva cîmpitorilor nazisti a făcut și președintele S.U.A., Franklin Roosevelt, la 24 iunie 1941. Guvernul U.R.S.S. a primit cu satisfacție declarațiile puterilor anglo-saxone.

Comandamentul suprem sovietic a trimis la Londra o misiune militară, iar la Comisariatul poporului pentru afacerile externe s-au purtat tratative cu ambasadorul britanic, Stafford Cripps, încheiate fericit prin semnarea la 12 iulie 1941 a acordului sovieto-englez „Cu privire la acțiunile comune în războiul împotriva Germaniei”, prin care părțile se obligau să-și acorde ajutor reciproc (fără a se preciza proporțiile) și să nu încheie sub nici un motiv pace separată cu inamicul. Acordul sovieto-englez a fost primul document oficial al coaliției sovieto-anglo-americane.

Din primele mesaje dintre W. Churchill și I. V. Stalin, partea sovietică solicita deschiderea unui nou front în Europa occidentală sau în Arctica drept cel mai eficient mijloc de ajutorare a U.R.S.S.⁷ La rîndul său, Churchill făgăduia ajutor economic și îl pune pe primul plan greutățile deschiderii unui nou front în Europa.

Churchill consideră în memoriile sale, ca și istoricii britanici, că în 1941 Anglia era în imposibilitate de a deschide un front în Europa, avînd în vedere angajamentele britanice în Africa și în Asia, precum și lipsa unei adevărate forțe britanice capabile de acțiuni ofensive. Colaborarea economică între cele două puteri s-a stabilit mai repede și rezultatele au fost pozitive. În mesajul trimis de Churchill lui Stalin la 26 iulie 1941, primul ministru al Marii Britanii îl informa pe omologul său sovietic că în curînd vor sosi la Arhanghelsk 200 de avioane de vîntoare, 2 000 000—3 000 000 de perechi de bocanci, cauciuc, cositor, lînă etc.

Și relațiile sovieto-americane au început să fie așezate pe alte baze, care le-au asigurat o dezvoltare favorabilă. Președintele S.U.A. a trimis la Moscova pe Harry Hopkins, consilierul său apropiat, pentru a-și face o părere reală despre situația U.R.S.S. și a asculta punctul de vedere al conducătorilor sovietici.

Hopkins a fost primit de Stalin la sfîrșitul lunii iulie 1941. El a prezentat mesagerului președintelui S.U.A. situația reală de pe fronturi, i-a vorbit despre cauzele retragerii armatelor sovietice, subliniînd necesitățile sovietice în aviație, tancuri și artilerie antitanc și antiaeriană. Formulînd cererile de ajutor militar, I. V. Stalin și-a exprimat convingerea că Armata Roșie nu va capitula niciodată, iar Uniunea Sovietică nu va fi înfrîntă⁸. Cu aceeași convingere a părăsit Moscova și H. Hopkins, iar

⁶ Winston Churchill. *Discursuri de război*, Londra, 1944, p. 137 și 139.

⁷ Vezi *Correspondența președintelui Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. cu președintele S.U.A. și cu primii miniștri ai Marii Britanii din timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei. 1941—1944*, vol. I, București, E.S.P.L.P., 1958, p. 11 (în continuare: *Correspondența...*).

⁸ Robert E. Sherwood. *The White House Papers of Harry Hopkins*, vol. I, Londra, 1949, p. 345.

impresiile sale au fost hotărâtoare pentru a stabili poziția președintelui S.U.A. în relațiile cu U.R.S.S.

Viitorul relațiilor anglo-sovietice și americano-sovietice, cât și alte probleme au constituit subiectul discuțiilor dintre Churchill și Roosevelt în cursul întâlnirii lor din Atlantic la mijlocul lunii august 1941 (baza militară Argentia din insulele Newfoundland). La această întâlnire a fost adoptată cunoscuta Cartă a Atlanticului, primul document oficial anglo-american, în care se expun scopurile și principiile urmărite de cele două țări. În Carta Atlanticului⁹, publicată la 14 august 1941 și formată dintr-un scurt preambul și opt puncte, se arată că cele două guverne nu urmăreau măriti teritoriale, nu doreau să facă schimbări teritoriale fără dorința liber exprimată a popoarelor, respectau dreptul fiecărui popor de a-și alege singur forma de guvernământ și doreau să vadă restaurate independența și suveranitatea popoarelor care au fost private de acestea; ele asigurau tuturor statelor accesul la comerț și la materii prime, militau pentru colaborare economică cu toate națiunile, luptau pentru o pace trainică, asigurau libertatea mărilor și oceanelor și vor lupta pentru renunțarea la utilizarea forței și pentru dezarmare.

Churchill a explicat mai târziu că punctul despre independență și suveranitate nu se aplica decât popoarelor europene, căci el, Churchill, n-a fost numit prim-ministru pentru a prezida prăbușirea Imperiului britanic.

Principiile înscrise în Carta Atlanticului, salutate de toate popoarele iubitoare de pace, au avut un caracter progresist și mobilizator și Carta poate fi considerată ca piatra de temelie a Națiunilor Unite. Din păcate, aceste principii aveau să fie încălcate mai târziu. La aceeași consfătuire din Atlantic, premierul Marii Britanii și președintele S.U.A. au adoptat un mesaj către președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., prin care cei doi oameni de stat își exprimau hotărârea de a ajuta U.R.S.S. și propuneau să se convoace o conferință tripartită la Moscova pentru a se discuta problemele și modalitățile colaborării interaliatăe¹⁰. Guvernul U.R.S.S. a acceptat cu satisfacție această propunere, iar în cele trei capitale au început pregătirile pentru viitoarea conferință interaliată, care urma să fie deschisă la 29 septembrie 1941 la Moscova.

Un moment important al colaborării anglo-sovietice în această perioadă a fost acțiunea comună anglo-sovietică în Iran. În această țară, datorită orientării favorabile Axei a unor cercuri conducătoare, agentura nazistă amenința terenurile petrolifere care alimentau Anglia, tăia calea de aprovizionare a U.R.S.S. prin Iran și periclita spatele frontului sovietic. La 25 august 1941, în urma unor repetate avertismente rămase fără rezultat, precum și în virtutea art. 6 al tratatului irano-sovietic din 1921, trupele sovietice au ocupat poziții în nordul Iranului, iar cele britanice în sud¹¹. Șahul Reza a abdicat, iar pe tron a fost ridicat fiul fostului șah, Mohammad Reza Pahlavi, în vîrstă de 22 de ani.

⁹ W. Churchill, *op. cit.*, p. 140—141.

¹⁰ *Op. cit.*, p. 142—143.

¹¹ La 29 ianuarie 1942 s-a semnat tratatul de alianță anglo-sovieto-iranian, prin care Anglia și U.R.S.S. se obligau să respecte integritatea teritorială și independența Iranului, să nu se amestece în treburile interne ale acestei țări, să-i acorde ajutor și să-și retragă trupele la sfîrșitul războiului. Trupele engleze și sovietice s-au retras din Iran în 1946.

Churchill și Stalin, ca și istoricii englezi și sovietici, au arătat că această măsură a fost absolut necesară pentru securitatea petrolului iranian și a drumului aliaților spre U.R.S.S.

În preajma deschiderii Conferinței tripartite de la Moscova, la 24 septembrie 1941 guvernul U.R.S.S. a publicat o declarație de aderare la Carta Atlanticului, în care făcea cunoscută lumii iubitoare de pace voința fermă a U.R.S.S. de a lupta pentru înfrângerea Germaniei hitleriste și zdrobirea jugului nazist, pentru promovarea idealurilor de pace, independență și suveranitate a popoarelor. În declarația guvernului sovietic se preciza: „Uniunea Sovietică apără dreptul fiecărui popor la independența statală și inviolabilitatea teritorială a țării sale, dreptul de a instaura o astfel de orînduire socială și de a alege o astfel de formă de cîrmuire pe care el le consideră potrivite și necesare în scopul înfloririi economice și culturale a țării sale“. Declarația sovietică de la 24 septembrie 1941 a fost un pas important pe calea apropierei politice între U.R.S.S., Anglia și S.U.A.

La prima Conferință în trei a reprezentanților U.R.S.S., Angliei și S.U.A., deschisă la Moscova la 29 septembrie 1941, Uniunea Sovietică era reprezentată de V. M. Molotov, Marea Britanie de lordul Beaverbrook, iar S.U.A. de trimisul special al președintelui Roosevelt, Averell Harriman. La Conferința de la Moscova s-au stabilit modalitățile și proporțiile colaborării între U.R.S.S. și aliații săi anglo-saxoni. La 1 octombrie 1941 a fost semnat un acord prin care Anglia și S.U.A. se angajau să furnizeze U.R.S.S. în perioada 1 octombrie 1941—1 iunie 1942 400 de avioane (300 de bombardament și 100 de vînătoare), 500 de tancuri, 30 000 de camioane, 100 000 de tone de carburanți, aluminiu ș.a.

La 2 noiembrie 1941, Congresul S.U.A. a hotărît să extindă și asupra achizițiilor făcute în S.U.A. de către U.R.S.S. prevederile legii de împrumut și închiriere, în care scop Congresul a alocat un prim fond de 1 miliard de dolari. În februarie 1942 s-a alocat încă 1 miliard de dolari pentru livrările către U.R.S.S.¹²

Generalul John R. Deane, șeful misiunii militare americane la Moscova în anii 1943—1945, arată că în perioada de la 1 octombrie 1941 și pînă la 31 mai 1945 în U.R.S.S. au sosit 15 239 791 de tone de mărfuri expediate din S.U.A., în valoare de 11 miliarde de dolari¹³. În aceste mărfuri intrau armament, muniții, tancuri, avioane, camioane, locomotive, vagoane, alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte, carburanți, medicamente ș.a.

Ajutorul acordat de S.U.A. și de Anglia Uniunii Sovietice a fost important, însă el nu putea să acopere decît parțial nevoile U.R.S.S.

Paralel cu închegarea coaliției sovieto-anglo-americane s-a desfășurat și procesul de restabilire a relațiilor diplomatice dintre U.R.S.S. și guvernele din emigrație ale Cehoslovaciei, Poloniei, Norvegiei, Belgiei, Iugoslaviei, întrerupte temporar.

La 18 iulie 1941 s-a semnat la Londra un tratat de alianță și de ajutor reciproc sovieto-cehoslovac de către ambasadorul U.R.S.S., Maiski, și ministrul de externe cehoslovac, Ian Masaryk. Prin acest acord, cele două părți se angajau să-și acorde ajutor reciproc și sprijin de orice natură în lupta împotriva Germaniei hitleriste, iar guvernul sovietic

¹² *Correspondența...*, vol. II, p. 20.

¹³ *Mémorial de la seconde guerre mondiale*, tom II, Paris, 1965, p. 424—425.

consimțea ca pe teritoriul U.R.S.S. să fie create unități militare cehoslovace din cetățeni cehoslovaci aflați în U.R.S.S.

La 30 iulie a fost semnat la Londra un acord sovieto-polonez prin care guvernul sovietic declara nule acordurile sovieto-germane din 1939 cu privire la Polonia, părțile își promiteau sprijin reciproc, cetățenii polonezi aflați pe teritoriul U.R.S.S. erau eliberați din locurile unde se aflau internați, iar partea sovietică consimțea la crearea unor unități militare poloneze pe teritoriul U.R.S.S. În completarea acestui acord, la Moscova a fost semnat la 14 august 1941 un protocol militar sovieto-polonez prin care se stabileau modalitățile pregătirii armatei poloneze pe teritoriul U.R.S.S. (pe cursul mijlociu al Volgăi). Comandant al armatei poloneze pe teritoriul U.R.S.S. a fost numit generalul Anders¹⁴. În decembrie 1941, șeful guvernului polonez de la Londra, generalul W. Sikorski, a vizitat Moscova, însă relațiile polono-sovietice întâmpinau dificultăți.

În vara anului 1941 au fost stabilite primele contacte între guvernul sovietic și mișcarea „Franța Liberă”, condusă de generalul de Gaulle. La 8 august 1941, ambasadorul U.R.S.S. la Londra, Maiski, informa guvernul său că profesorii Cassin și Dejean, reprezentanți politici ai generalului de Gaulle, i-au propus stabilirea unor relații oficiale sovieto-franceze. Guvernul U.R.S.S. a acceptat să colaboreze cu mișcarea gaullistă, recunoscându-l la 26 septembrie 1941 pe generalul de Gaulle drept „conducător al tuturor francezilor liberi oriunde s-ar găsi aceștia și care s-au grupat în jurul dv., sprijinind cauza aliaților”¹⁵. Guvernul U.R.S.S. acorda Franței libere întregul său sprijin în lupta împotriva Germaniei hitleriste și sublinia hotărîrea sa de neclintit de a asigura după victorie restabilirea independenței și măreției Franței¹⁶.

În decembrie 1941 guvernul sovietic a primit o misiune permanentă politică-militară reprezentînd Franța liberă, iar ambasadorul sovietic pe lângă guvernele aliate de la Londra a fost înputernicit să reprezinte Uniunea Sovietică pe lângă mișcarea „Franța Liberă”.

Generalul de Gaulle a subliniat importanța stabilirii legăturilor diplomatice cu U.R.S.S. și ajutorul pe care l-a primit de la această țară în lupta pentru refacerea Franței¹⁷.

Relațiile sovieto-franceze au cunoscut o dezvoltare mereu crescîndă. Cooperarea de luptă s-a manifestat prin trimiterea în U.R.S.S. a escadrilei de aviație franceze „Normandie-Niemen”, care s-a distins în luptele de pe Frontul de Răsărit în anii 1942—1945 alături de aviatorii sovietici.

¹⁴ Unitățile poloneze formate în U.R.S.S. de guvernul polonez emigrat vor pleca în Orientul Apropiat, unde se vor alătura trupelor britanice. În primăvara anului 1943, noi forțe politice de stînga vor începe să constituie alte unități armate pe teritoriul U.R.S.S.

¹⁵ *Sovetsko-franzuzskie otnoșeniia vo vremia Velikoi Otechesvennoi Voini. 1941—1945*, Moscova, 1959, p. 47.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Charles de Gaulle. *Memorii de război*, p. 236—240.

Agresiunea japoneză în Pacific. Intrarea S.U.A. în război

**EVOLUȚIA RĂZBOIULUI CHINO-JAPONEZ ÎN ANII 1937—1940.
CREȘTEREA ÎNCORDĂRII ÎN EXTREMUL ORIENT
ȘI ÎN ASIA DE SUD-EST.
OCUPAREA INDOCHINEI DE CĂTRE JAPONEZI**

În anii 1937—1940, japonezii ocupaseră vaste regiuni cu principalele orașe ale Chinei, blocaseră litoralul, aveau garnizoane și în orașe mijlocii și instalaseră la Nankin un guvern-fantoșă la ordinele lor. Armata japoneză, chiar dacă ar fi fost folosită în totalitatea ei împotriva Chinei, nu putea ocupa efectiv întreaga țară. Teritoriul cotoplit nu era deloc o zonă „liniștită“. Din provinciile nordice și pînă la extremitatea sud-vestică a Chinei, insula Hainan, în ciuda politicii capitulante a guvernului gomindanist, poporul chinez, sub conducerea Partidului Comunist Chinez, desfășura un aprig război de eliberare națională. Sub conducerea Partidului Comunist Chinez acționau două armate populare : Armata a 8-a, cu un efectiv de peste 500 000 de oameni în China de nord, și Noua Armată a 4-a în China centrală, avînd în 1940 un efectiv de circa 400 000 de ostași. În spatele frontului inamic acționau, de asemenea, peste 2 500 000 de partizani. Acțiunea armatelor populare era atît de puternică, încît japonezii au fost nevoiți să mențină împotriva lor jumătate din efectivele din China și să înceteze ofensiva, măcinîndu-și forțele într-un distrugător război de hărțuială. Cercuri influente din rîndurile claselor dominante, care visau la înfăptuirea unui imperiu asiatic — marea sferă de coproșperitate asiatică —, cereau soluționarea grabnică a conflictului cu China prin capitularea lui Cian Kai-și și folosirea resurselor Chinei împotriva dușmanilor mai puternici : S.U.A., Anglia, Franța.

Guvernul oficial al Chinei, condus de Cian Kai-și, deși se afla în stare de război cu Japonia de peste trei ani, nu declarase încă război acestei țări. Armatele gomindaniste, cu unele excepții, duceau un război de defensivă, retrăgîndu-se permanent, iar Cian Kai-și își schimba mercu capitala, de la Nankin la Canton, de la Canton la Ciunțin în interiorul țării. Gomindanul ducea o politică de „conservare a forțelor“, neacceptînd nici capitularea în fața japonezilor, dar nefăcînd nici un război adevărat. După calculele lui Cian Kai-și, armata gomindanistă trebuia păstrată pentru răfuiala viitoare cu comuniștii, nu „îrosită“ în luptele cu japonezii. Gomindanul acceptase în septembrie 1937 să încheie Frontul național anti-japonez împreună cu Partidul Comunist Chinez și să se angajeze să lupte cu toate forțele împotriva japonezilor, dar în realitate

nu a renunțat la războiul civil. Numai politica fermă a partidului comunist și teama de popor l-au împiedicat pe Cian Kai-și să redeschidă oficial războiul civil într-o perioadă în care japonezii ocupaseră centrele vitale ale țării.

În perioada premergătoare intrării S.U.A. în război și mai ales după aceea, guvernul american a furnizat Chinei un important ajutor economic și militar, care, din cauza blocadei litoralului chinez și ocupării de către japonezi a tuturor porturilor chineze, nu putea ajunge la Ciunțin, capitala lui Cian Kai-și, decât pe uscat prin Birmania (șoseaua Mandallay — Iu Nan-fu) și prin Indochina (calea ferată Hai Pfong—Iu Nan-fu). Blocarea acestor căi de acces devenise pentru japonezi o eșecă mișcare militară-politică de maximă importanță.

Japonezii au recurs și la soluții politice pentru a-l determina pe Cian Kai-și să capituleze, apelând la serviciile ambasadelor Germaniei și Italiei la Ciunțin sau încercând să atragă politicienii și generalii reacționari în jurul guvernului-marionetă de la Nankin, în fruntea căruia japonezii îl cocotasera pe Van Tzin-vei (martie 1940), însă soluțiile „politice” n-au dat rezultatele scontate.

Armata a 8-a chineză de eliberare a început în lunile august-decembrie 1940 o puternică ofensivă împotriva ocupanților japonezi în provinciile Șensi, Hubei, Șandun, sub denumirea de „campania celor 100 de regimente”.

În cursul acestei ofensive, care s-a desfășurat de-a lungul a 5 600 km pe liniile principale de comunicații ale grupării japoneze din nordul Chinei, 115 regimente din Armata a 8-a, împreună cu forțe importante de partizani, care totalizau eiteva sute de mii de oameni, au scos din luptă peste 40 000 de japonezi și au avansat peste 450 km de cale ferată și 1 500 km de șosele.

În perioada 1941—1942, Comandamentul japonez a organizat mari operații ofensive pentru cucerirea regiunilor eliberate. Deși a concentrat în acest scop peste 60% din forțele care cotropiseră China, obiectivele urmărite nu puteau fi atinse. Comandamentul japonez a făcut apoi încercări repetate de a pătrunde în regiunile de frontieră Șensi, Hansi și în alte zone eliberate. Concomitent, trupele japoneze au întreprins mai multe expediții de represiune împotriva detașamentelor de partizani care acționau în spatele lor. Toate aceste încercări s-au soldat însă cu insuccese, datorită rezistenței dirze și hotărâte a ostașilor Armatei a 8-a populare de eliberare și a partizanilor chinezi.

Guvernul Konoye pregătea cu înfrigurare războiul împotriva S.U.A. și Angliei, fără a neglija însă eforturile pentru a obține, eventual pe calea presiunii diplomatice, concesi substanțiale din partea guvernului american.

Cercurile oficiale și militariste nipone făceau de ani de zile o agitație și o propagandă intensă cu privire la necesitatea unei „noi ordini în Asia de sud-est”. În școli, în instituții și întreprinderi, pe stradă și la radio, poporul japonez era supus unei avalanșe de slogane și discursuri patriotarde care exaltau diferitele coduri de onoare medievale, meritele armatei și ale șefilor ei, trimbătau invincibilitatea și invulnerabilitatea forțelor japoneze. Lozinca lansată de generalul Arita despre crearea „sferei de eoprosperitate a Marii Asii Orientale”, despre uriașa misiune spirituală de dominare a continentului asiatic pe care trebuia să o îndeplinească poporul japonez, devenise tema principală a propagandei militare-fasciste.

„Noua structură politică“, „noua ordine“, „misiunea sfântă“, „unitatea dintre muncă și capital“ și „unitatea de sine“, „înlăturarea rasei albe“ etc. etc., toate se asemănau cu sloganele deja cunoscute pe care le lansase Germania nazistă. În Japonia, libertățile democratice burgheze au fost suprimate, partidele politice dizolvate, syndicatele desființate. Unica organizație politică, „Asociația de sprijinire a tronului“, condusă de prințul Konoye, controla întreaga viață socială. Au fost reînființate în satele japoneze obștile medievale care se ocupau cu distribuirea tichetelor pentru produsele raționalizate, colectarea deșeurilor, subscrierea la împrumuturile de înzestrare a armatei, diferite lucrări obștești etc.

Cercurile guvernante au militarizat economia și au acordat celor patru mari concerne, „Mițui“, „Mițubisi“, „Sumitomo“ și „Yasuda“, conducerea efectivă a economiei Japoniei și drepturi de monopol în teritoriile ocupate.

Coreea, crunt exploatată de monopolistii niponi, precum și teritoriile ocupate din China dădeau circa 80% din minereul de fier folosit în industria metalurgică japoneză, peste 6 000 000 de tone de cocs și o bună parte din necesarul de cositor, zinc, molibden, wolfram și crom. Economia de război japoneză era acut deficitară în petrol, cauciuc, cupru etc., materii prime aflate din abundență în Indonezia și în celelalte țări ale Mărilor Sudului, care, în planurile guvernărilor niponi, urmau să fie înglobate în faimoasa „sferă de coproșperitate“.

Diplomații niponi duceau, încă de la sfârșitul anului 1940, tratative secrete cu S.U.A., căutând să obțină din partea guvernului american recunoașterea rolului conducător al Japoniei în Extremul Orient.

Guvernul S.U.A. dispunea din mai 1940, datorită unei întimplări, de codul secret japonez, folosit de flota imperială, marina comercială și diplomația niponă (codul folosit de forțele terestre și de aviație ale armatei japoneze era completamente diferit și nu a fost descifrat). La Washington se construiseră mașini „de decodat“ automate și un serviciu special urmărea și pune în valoare corespondența japoneză, ceea ce dădea guvernului american avantaje considerabile.

Se știe că războiul european a ascuțit încordarea și în Extremul Orient, iar Japonia se îndrepta cu tot mai multă vigoare spre Asia de sud-est. După prăbușirea Olandei și Franței, imperialiștii japonezi și-au stabilit ca scop imediat „preluarea“ bogatelor colonii ale acestor țări din Asia de sud-est: Indochina și Indonezia. Cea mai ușor de cucerit în această fază le apărea japonezilor Indochina.

După înfringerea Franței, Comandamentul japonez a trimis în iulie 1940 o delegație militară, în frunte cu generalul Nishibara, la Hanoi pentru a duce tratative cu amiralul Decoux, guvernatorul general al Indochinei, în vederea transferării către japonezi a Haifongului și a altor baze pentru a fi folosite în războiul împotriva Chinei. În caz contrar, japonezii amenințau cu ocuparea întregii Indochine prin forța armată și desființarea administrației franceze. Autoritățile franceze de la Hanoi au încheiat un acord militar și unul politic, prin care Japonia obținea baze terestre, aeriene și navale în Indochina, folosea solul și resursele acestei peninsule în războiul împotriva Chinei, în schimb administrația rămânea, de formă, franceză. Un an mai târziu, în iulie 1941, Japonia a ocupat Indochina de sud.

Guvernul american a ripostat, blocând bunurile Japoniei aflate în S.U.A. (25 iulie 1941). Anglia și autoritățile olandeze ale Indoneziei „au înghețat“ bunurile japoneze și au denunțat acordurile comerciale. Gu-

vernul japonez replică, blocând fondurile S.U.A. și Angliei. Negocierile diplomatice secrete între Japonia și S.U.A. au continuat. Rezistența eroică întâmpinată de trupele naziste pe fronturile sovieto-germane a determinat Germania hitleristă să facă presiuni asupra Japoniei ca aceasta să atace U.R.S.S. dinspre răsărit. Arhivele japoneze dau numeroase amănunte despre rezerva și prudența cu care cercurile guvernante nipone priveau eventualitatea unui război cu Uniunea Sovietică. „A ataca U.R.S.S. este un act extrem de grav, care cere o profundă chibzuință“, a răspuns, de pildă, secretarul de stat al afacerilor externe nipon, la 19 august, la întrebarea prezentată a ambasadorului german de la Tokyo¹. Războiul cu U.R.S.S. risca să fie de lungă durată, ridica probleme de aprovizionare și de transport pe întinderile înghețate ale Siberiei greu de soluționat și, ceea ce era mai important, nu rezolva în termen util necesitatea stringentă de petrol a Japoniei.

Tratatul japono-american intrară în impas: guvernul Konoye a fost înlocuit în octombrie 1941 și conducerea țării a fost preluată de generalul Hideki Tojo, reprezentantul cercurilor militariste agresive, partizan al războiului împotriva Uniunii Sovietice. Tojo se supuse însă deciziei luate de Consiliul suprem de război la 5 noiembrie 1941, după care, dacă pînă la 29 noiembrie nu se vor încheia cu succes negocierile duse cu guvernul american, urma să fie atacate S.U.A.

Planurile ofensive ale statului-major nipon erau de multă vreme puse la punct. Încă spre sfîrșitul anului 1940, amiralul Yamamoto elaborează planul de a nimici prin surprindere flota americană aflată la baza sa din Hawaii, ceea ce avea să provoace un dezechilibru covîrșitor de forțe și putea îngădui japonezilor să acționeze nestîngheriți în sud. Preparatele și antrenamentele speciale începuseră imediat.

La consfătuirea din 6 septembrie 1941 a Consiliului suprem de război, statele-majore ale armatei și marinei au prezentat spre ratificare planul definitiv al operațiilor. În prima fază se prevedea: a) atacarea prin surprindere a lui „Pacific Fleet“ cu baza la Pearl Harbor de către flotă; b) debarcări simultane în Filipine (Luzon), Guam, Hong-Kong, Borneo (Miri) și în Malaya. În faza a doua: a) extensiunea cuceririlor către Manila și Mindanao, Wake, Singapore și ocuparea Siamului; b) cucerirea Javei și Sumatrei; c) ofensivă în China; d) atacarea Birmaniei și ocuparea insulelor Andaman.

Ocuparea Malayei și Birmaniei însemna o încercuire gigantică prin sud-vest a Chinei și tăierea ultimei ei linii de aprovizionare prin Birmania. În sud-est, Japonia avea să ocupe Filipinele și să stabilească în sud un cordon defensiv, trecînd prin Borneo, partea nordică a Noii Guinee și a Noii Britanii în arhipelagul Bismarck. „Sfera de coproșperitate a Marii Asii Orientale“ avea să fie, în sfîrșit, instaurată prin forță și teroare.

RAZBOIUL ÎN PACIFIC ȘI ÎN SUB-ESTUL ASIEI

Japonia dispunea de o armată de uscat modernă, o flotă de război impozantă, mult mai mare decît forțele maritime anglo-americane aflate în Oceanul Pacific, de o aviație cu diferite tipuri de aparate cu performanțe superioare avioanelor occidentale similare (de pildă avionul de

¹ W. L. Shirer, *op. cit.*, p. 912.

vinătoare „Mițubisi“, tipul 0, cu o viteză ascensională extraordinară și o mare putere de foc), de numeroase tancuri amfibii pentru desant, și un mare număr de portavioane (din acest punct de vedere ea ocupa în acele vremuri primul loc în lume); de echipaje navale și aeriene antrenate.

În numeroasele sale insule și în cele deținute sub diferite forme, Japonia construise cu mare discreție, de ani de zile, fortificații puternice. Pentru a-și asigura secretul pregătirilor au fost deportate populațiile băștinașe de pe insule și împiedicat accesul oricărui străin. Toți cei care lucrau la fortificații erau supuși unui control riguros.

La 26 noiembrie 1941, puternica escadră comandată de amiralul Nagumo, compusă din două nave de linie, șase portavioane (cu 393 de avioane), un crucișător ușor și patru crucișătoare grele, 11 distrugătoare și 31 de submarine de diferite tipuri, a ieșit în larg din zona insulelor Kurile, îndreptându-se în mare secret spre insulele Hawaii.

Flota americană din Pacific, compusă din 12 nave de linie, 3 portavioane (cu 220 de avioane), 28 de crucișătoare, 83 de distrugătoare și 21 de submarine, avea forțele principale în baza Pearl Harbor din Hawaii, iar o parte din unități în regiunile de nord și de sud ale Oceanului Pacific.

În insulele Aleutine, Hawaii și Samoa, americanii aveau trupe de infanterie marină și trupe de pază, care totalizau efective de valoarea a trei divizii, sprijinite de aproximativ 450 de avioane de pe aerodromuri. La aceste forțe se adăugau cele trei crucișătoare, șase distrugătoare și 18 submarine olandeze, cu bazele în Marea Javei.

Din comparația forțelor celor două părți rezultă superioritatea categorică a japonezilor în portavioane și o oarecare superioritate a aliaților în nave mari de suprafață. Trupele terestre erau aproape egale numeric, dar trebuie avut în vedere că mai bine de jumătate din cele aliate erau formații locale, recrutate din populația indigenă, slab pregătite și înzestrate.

Duminică 7 decembrie, escadra amiralului Nagumo s-a apropiat dinspre nord de insula Oahu, pe al cărei litoral sudic se afla baza navală Pearl Harbor.

În rada portului erau ancorate 8 nave de linie, 9 crucișătoare, 20 de distrugătoare, o navă de linie-țintă, 5 submarine și 48 de vase mai mici și auxiliare. Navele erau ancorate la mică distanță unele de altele, iar o parte din marinari se aflau pe mal, fiind duminică. Pe aerodromurile de pe insula Oahu se aflau 387 de avioane, care nu erau însă pregătite pentru luptă.

Deși gruparea japoneză s-a deplasat timp de 12 zile din insulele Kurile până în insulele Hawaii, serviciile de informații americane nu au descoperit-o. Acest fapt a permis japonezilor să atace prin surprindere și să nu întâmpine aproape nici o rezistență.

Surprinderea realizată, ca și lipsa de coordonare a acțiunilor forțelor aliate, explică succesele mari pe care agresorii japonezi le-au obținut inițial. Din cele 8 nave de linie, 3 au fost scufundate, iar 5 au suferit avarii serioase. Au mai fost lovite de bombe și de torpilele japonezilor 3 crucișătoare și 3 distrugătoare, iar pe aerodromuri și în aer au fost distruse 188 de avioane și avariate alte 159. Americanii au avut 2 403 morți și 1 178 de răniți. Japonezii au pierdut 29 de avioane, 5 submarine pitice și 64 de oameni.

Pierderile suferite de flota americană au schimbat raportul de forțe pe mare în favoarea japonezilor, creînd premise favorabile pentru ofen-

În dimineața zilei de 7 decembrie 1941, forțele aeronavale japoneze au atacat navele americane aflate în rada portului Pearl Harbor din insula Oahu-Hawaii

siva ulterioară a acestora în partea de vest și de sud a Oceanului Pacific². Se exagerează adesea importanța succesului obținut de japonezi la Pearl Harbor, care a fost, fără îndoială, impresionant. Trebuie avut însă în vedere că portavioanele americane, care aveau să joace rolul hotărîtor în Pacific, au scăpat neatinse, ele fiind plecate din bază. De asemenea atelierele de reparații de pe insulă și o foarte mare cantitate de petrol au rămas neatinse de loviturile japonezilor și au constituit valori de neprețuit pentru flota americană în lunile care au urmat. Personalul instruit de pe vasele scufundate a constituit o rezervă pentru portavioanele pe care industria americană avea să le pună la dispoziția flotei.

Tot în ziua de 7 decembrie japonezii au început ofensiva pentru cucerirea Filipinelor. În acest arhipelag se aflau sub conducerea generalului D. MacArthur două divizii și 195 de avioane americane, dintre care 35 de bombardiere cvadrimotoare „Boeing” B-17, recent sosite, precum și patru divizii filipineze. La baza maritimă militară de la Cavite se adăposteau 3 crucișătoare, 13 distrugătoare și 29 de submarine americane.

Pentru cucerirea Filipinelor, Comandamentul japonez a destinat două divizii de infanterie, două regimente de tancuri și șase divizioane de artilerie, concentrate în insula Taiwan. Aceste forțe urmau să fie sprijinite de 546 de avioane de pe diferite aerodromuri și 100 de portavioane.

Între 7 și 9 decembrie aviația de bombardament japoneză a dat puternice lovituri aerodromurilor și bazei maritime militare de la Cavite de pe insula Luzon. O mare parte din aviația americană a fost distrusă,

² B. E. Potter și Ch. Nimitz, *op. cit.*, p. 209.

iar avioanele care au scăpat au fost mutate în Australia. Flota americană din zona Filipinelor, aflându-se la 7 decembrie în larg, n-a fost lovită de aviație; după ce a fost informată despre situația de la Cavite, ea și-a mutat bazele în Marea Javei, trupele terestre din insulele Filipine rămânând astfel atît fără acoperire de aviație, cît și fără sprijinul forțelor navale.

Între 10 și 12 decembrie, trupe de desant maritim japoneze au debarcat în mai multe puncte de pe coasta estică a insulei Luzon pentru a atrage aici atenția americanilor, iar la 22 decembrie forțele principale au debarcat în sectorul San Fernando-Lingayen, pe coasta de vest a insulei. Sub presiunea unui inamic superior numeric, unitățile americane au început retragerea spre Manila, capitala Filipinelor, care a fost ocupată de invadatori în ziua de 2 ianuarie 1942. O parte din trupele americano-filipineze (circa 50 000 de oameni), retrase în peninsula Bataan, au continuat luptele. Garnizoana de pe Bataan a capitulat în aprilie; ultimele poziții fortificate pe insula Corregidor au rezistat pînă la 6 mai, cînd au fost nevoite să depună armele (generalul D. MacArthur se retrăsese în Australia).

Trupele japoneze au ocupat și celelalte insule filipineze și au pus stăpînire pe bazele americane din insulele Guam, Marcus și Wake.

Concomitent cu luptele din insulele Filipine, alte forțe japoneze au cucerit în decembrie 1941 baza maritimă militară engleză de la Hong-Kong. Luptele din zona Hong-Kong au durat de la 19 pînă la 25 decembrie. Trupele engleze însumau 6 batalioane de infanterie și cîteva mici detașamente de voluntari. La 12 decembrie 1941 japonezii au dat un ultimatum garnizoanei engleze, cerîndu-i să capituleze, dar ultimatumul a fost respins. Forțele japoneze au debarcat pe insulă în noaptea de 18/19 și pînă la 25 decembrie au ocupat-o în întregime.

Pentru cucerirea Thailandei * și Birmaniei au fost destinate două divizii pregătite special pentru lupta în junglă. La 7 decembrie 1941 acestea au pornit din Indochina, au trecut frontiera Thailandei și au debarcat un desant maritim la gurile fluviului Manam-Ping. A doua zi agresorii japonezi au ocupat Bangkokul, capitala Thailandei. Continuînd apoi ofensiva spre nord și spre frontiera birmană, trupele japoneze au ocupat cea mai mare parte din teritoriul Thailandei. La 21 decembrie, guvernul acestei țări a încheiat o alianță militară cu Japonia, iar în ianuarie 1942 a declarat război S.U.A. și Angliei.

Forțele armate japoneze și-au dirijat eforturile pentru cucerirea Birmaniei, apărată de două divizii engleze și aproximativ o divizie chineză, sprijinite de 85 de avioane. La 21 ianuarie ele au trecut frontiera birmano-tailandeză și s-au îndreptat spre Rangoon, capitala Birmaniei. La sfîrșitul lunii februarie, orașul a fost bombardat masiv de aviația japoneză. Trupele engleze din zona capitalei au început retragerea spre nord. În acest timp, alte trupe japoneze, concentrate în nordul Thailandei, au trecut la ofensivă, au depășit frontiera Birmaniei pe la nord de Chiang-Mai, au zdrobit o grupare ciankaistă care li se opunea și au interceptat căile de retragere ale forțelor engleze care luptaseră în zona Rangoon. La începutul lunii mai, trupele engleze și chineze din zona Mandallay au început retragerea spre vest și spre nord-vest. În mai puțin de cinci luni, trupele japoneze au ocupat întregul teritoriu al Birmaniei.

* Vechea denumire a Thailandei era Siam și a fost schimbată în 1939.

Soarta celor 12 000 de prizonieri de război americani capturați la 9 aprilie 1942 în Manila a fost grea: transportați spre lagărul de la O'Donnell, 2 330 dintre ei și-au aflat moartea în marșul lung de peste 100 km

Pentru cucerirea Malayei și a portului Singapore a fost destinată Armata a 25-a japoneză, compusă din 3 divizii de infanterie, 4 regimente de tancuri și 11 divizioane de artilerie, concentrate în Indochina.

Forțele japoneze au debarcat la 7 decembrie 1941 în peninsula Malacca, în zona istmului Kra, la Songkhla și Pattani, unde existau aerodromuri. A doua zi a debarcat un puternic desant maritim la Kota-Bahru, iar aviația niponă a bombardat masiv baza navală și fortăreața engleză Singapore. Trupele de desant japoneze, sprijinite de aviație și de focul artileriei de pe nave, au străpuns pozițiile detașamentelor de pază engleze și au continuat ofensiva de-a lungul căii ferate care ducea spre sud, în timp ce unul dintre detașamente a traversat istmul Kra și a cucerit baza aeriană și navală engleză Victoria, loc de escală pentru toate avioanele care efectuau zboruri dinspre India și Birmania spre Singapore. În urma pierderii acestor baze s-au micșorat considerabil posibilitățile de a sprijini cu aviația trupele engleze din Malaya și de a le aproviziona pe calea aerului.

Trupele engleze au început să se retragă spre Singapore, antrenând o mare mulțime de refugiați. În același timp, în Marea Chinei de Sud aviația torpiloare japoneză, cu baza la Saigon, a surprins și a scufundat nava de linie engleză „Prince of Wales” și crucișătorul greu „Repulse”. Însoțite de patru torpiloare și fără a avea acoperire aeriană, cele două nave au ieșit din Singapore în prima jumătate a zilei de 9 decembrie pentru a nimici desantul japonez care, potrivit unei comunicări false, debarca lângă Kuantan. În dimineața de 10 decembrie, în timp ce se apropia de această localitate, escadra engleză a fost descoperită și apoi atacată de

avioanele de bombardament și de avioanele torpiloare japoneze ; principalele nave au fost scufundate. În urma acestui nou succes, flota japoneză a cucerit o dominație totală în vestul Oceanului Pacific, în Mările Chinei și în apele Indoneziei. Singapore a rămas fără flotă.

În partea de nord a Malayei, ofensiva trupelor japoneze se desfășura într-un ritm susținut prin jungla care acoperă peste $\frac{3}{4}$ din suprafața țării. Aceasta se explică în special prin faptul că unitățile japoneze erau mai bine pregătite pentru acțiuni în junglă decât trupele engleze și erau dotate cu armament ușor, adaptat pentru lupta în teren muntos, împădurit.

La 7 ianuarie 1942 agresorii japonezi au ajuns la Kuala Lumpur, unde și-au introdus pentru prima dată în luptă tancurile. Acest fapt a grăbit retragerea englezilor din Malaya.

Pînă la sfîrșitul lunii ianuarie, japonezii au ocupat toată peninsula Malacca, au ajuns la strîmtoarea Djohore, care desparte această peninsulă de insula Singapore, și au început pregătirile pentru forțarea ei. În acest scop ei au adus șleपुरi metalice speciale și materiale necesare reparării digului și a drumului care ducea spre strîmtoare, distruse de englezi în timpul retragerii.

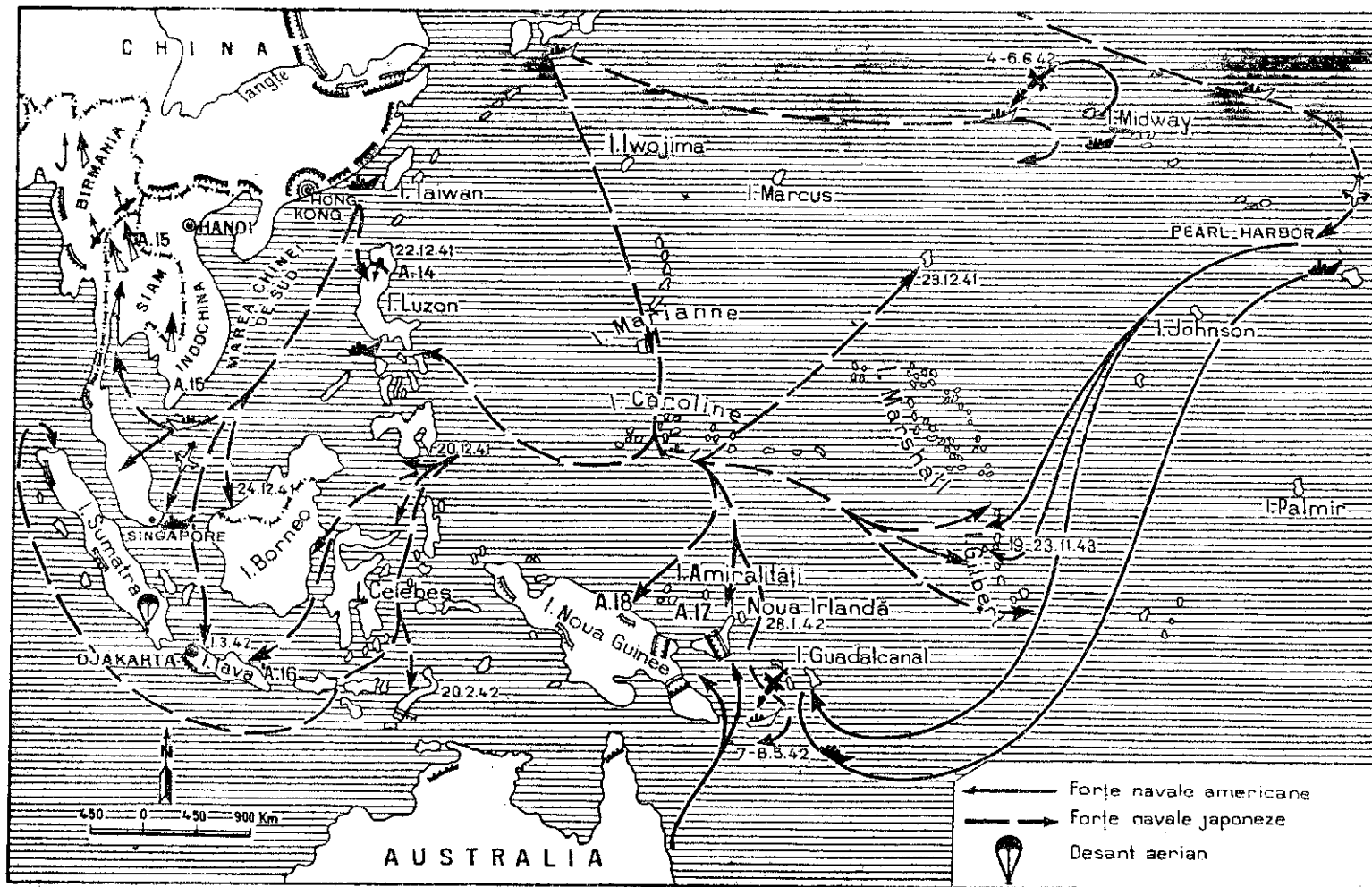
În a doua jumătate a zilei de 8 februarie 1942, artileria și aviația japoneză au bombardat intens pozițiile trupelor engleze, iar în noaptea de 8/9 februarie unitățile de infanterie au forțat strîmtoarea și au cucerit un cap de pod pe malul ei sudic. În trei zile, japonezii au refăcut digul, apoi au dezlănțuit ofensiva generală asupra Singaporelui. În ziua de 15 februarie, cea mai puternică bază aeronavală fortificată din Asia, blocată și lipsită de apă potabilă a capitulat ; 130 000 de oameni s-au predat japonezilor.

Concomitent cu desfășurarea luptelor din Malaya, Armata a 16-a japoneză, compusă din trei divizii de infanterie, a invadat insulele din arhipelagul indonezian. Rezistența opusă de trupele coloniale olandeze a fost repede înfrîntă. Insulele Borneo, Celebes, Sumatra și altele au fost cucerite relativ ușor. Încercarea flotei americano-olandeze de a se opune forțelor navale japoneze din Marea Javei s-a soldat cu o nouă înfrîngere : în cursul luptelor desfășurate în zilele de 27 și 28 februarie, flota americano-olandeză a fost nimicită aproape complet. Exploatînd succesul obținut, japonezii au debarcat pe insula Java și pînă la 7 martie au terminat în general ocuparea ei. Astfel toate insulele mai importante ale Indoneziei, cu bogatele lor resurse de materii prime strategice, au fost ocupate de trupele japoneze.

Războiul dezlănțuit de japonezi în Oceanul Pacific și în Asia a atras în orbita lui sute de milioane de oameni : China, Birmania, Malaya, Indonezia, Filipinele, Indochina, Thailanda, Australia și alte state. Popoarele din aceste țări au fost nevoite să suporte greutățile și nenorocirile unui război distrugător.

Forțele armate japoneze au provocat pierderi mari aliaților în nave, în avioane și în oameni. Cu excepția insulelor Hawaii, Japonia a pus stăpînire pe toate bazele maritime și aeriene militare mai importante ale aliaților din partea de vest a Oceanului Pacific și pe un teritoriu imens, cu inepuizabile resurse de materii prime de mare importanță economică și strategică.

Succesele spectaculoase ale forțelor armate japoneze se explică prin faptul că aliații au fost surprinși nepregătiți și nu și-au coordonat efor-

Operațiile militare din Pacific din anii 1941—1943

turile. Conducerea politică și militară a S.U.A. a luat însă măsuri urgente pentru întărirea forțelor armate. Marile posibilități ale industriei americane au fost puse în slujba războiului și efectele au început să se simtă încă din primăvara anului 1942. Japonezii și-au împrăștiat forțele pe întinderile nesfârșite ale Pacificului, dispozitivul lor strategic devenind foarte vulnerabil.

Împotriva ocupanților japonezi s-au ridicat la luptă hotărâtă popoarele țărilor cotate. În China, armata de eliberare și partizanii dădeau lovituri tot mai puternice trupelor japoneze. A început mișcarea de rezistență în Coreea, Vietnam, Laos, Malaya, Indonezia, Filipine și Birmania. Creșterea în amploare și în intensitate a luptei popoarelor cotate a avut un rol important în crearea condițiilor pentru schimbarea treptată a raportului de forțe și, în final, pentru înfrângerea agresorilor japonezi.

Luptele din vara anului 1942 pe frontul sovieto-german

Campania din vara anului 1942 s-a angajat în condiții mai favorabile pentru U.R.S.S. decât cea din anul precedent. Într-adevăr, situația pe direcția strategică principală (Moscova) se consolidase, Comandamentul sovietic își mobilizase și desfășurase forțele principale, industria Uniunii Sovietice fusese trecută pe picior de război, iar luptătorii sovietici acumulaseră experiență. Totuși Germania avea încă numeroase avantaje. Astfel, datorită desfășurării nefavorabile a ofensivei sovietice din zona Harkov, Comandamentul hitlerist menținea inițiativa strategică, iar lipsa unui al doilea front în Europa îi permitea să-și concentreze aproape toate forțele pe frontul sovieto-german.

Comandamentul hitlerist își dădea seama că „războiul-fulger“ dăduse greș și că se profila perspectiva unui război de durată. Pentru a-și asigura premisele economice ale unui astfel de război, Hitler a hotărât ca în 1942 să-și îndrepte eforturile pentru cucerirea principalei regiuni petrolifere a U.R.S.S., Caucazul, sperînd că în acest fel va umple golul cel mai serios în economia de război a Germaniei. Consecvent însă în ce privește supra-aprecierea posibilităților forțelor armate germane, el și-a propus în plus să nimicească gruparea sovietică din zona Leningrad, să cucerească orașul și să stabilească legătura cu forțele finlandeze¹.

Planul Comandamentului german al ofensivei din vara anului 1942 prevedea executarea unei lovituri în Caucaz, în scopul de a pune stăpînire pe zona petroliferă Groznîi, Baku, și o altă lovitură pe direcția Kursk, Stalingrad, pentru a intercepta importanta arteră fluvială Volga și a izola astfel zona petroliferă din sud de restul teritoriului Uniunii Sovietice.

Conform concepției Comandamentului hitlerist, Grupul de armate „B“, comandat de feldmareșalul von Bock (care în campania precedentă fusese înfrînt în fața Moscovei), acoperindu-și continuu flancul stîng pe malul sud-vestic al Donului, trebuia să nimicească trupele sovietice de pe direcția Kursk-Stalingrad și să cucerească orașul din mișcare. Apoi marile sale unități de tancuri și motorizate să se îndrepte spre sud-est de-a lungul Volgăi, pentru a ieși la Astrahan și a paraliza astfel navigația pe

¹ Hitler. *Directives de guerre*, p. 143—144.

Militari din Armata a 16-a germană făcând prizonieri în aprilie 1942, lângă Staraia Russa

fluviu. Concomitent, Grupul de armate „A” trebuia să acționeze spre sud-est în Caucaz.

Grupul de armate „B” avea în componere 30 de divizii, dar direct spre Stalingrad acționa numai Armata a 6-a, care la 23 iulie 1942 avea 18 divizii cu efectivele complete (290 000 de oameni), peste 3 500 de tunuri și aruncătoare de mine și aproximativ 800 de tancuri. Grupul de armate „B” era sprijinit de Flota a 4-a aeriană cu aproximativ 1 200 de avioane.

Grupul de armate „A” avea în componere 41 de divizii, aproape 900 de tancuri și era sprijinit de o puternică grupare de aviație.

Armatele germane au trecut la ofensivă în dimineața de 28 iunie, după o masivă pregătire de artilerie și de aviație. Pozițiile trupelor sovietice au fost străpunse și inamicul a început înaintarea spre est, sud-est și sud. Lupte deosebit de violente s-au desfășurat în zona orașului Voronej. Ostașii sovietici au opus adversarului o rezistență dâră, combinată cu dese riposte ofensive. Totuși, trupele germane au reușit pînă la 24 iulie să iasă în marele cîot al Donului și pe cursul inferior al fluviului în zona Rostov. S-a creat astfel pericolul ca agresorii fasciști să pătrundă în Caucaz și spre Stalingrad.

Comandamentul suprem sovietic a luat o serie de măsuri pentru redresarea situației strategice. Astfel, pe direcția Stalingrad el a desfășurat încă în prima jumătate a lunii iulie trei armate din rezerva sa. Pentru

o mai bună conducere, el a constituit Frontul Stalingrad, compus inițial din aceste armate. Ulterior au intrat în compunerea acestuia și armatele care se retrăgeau din zona Harkov, precum și flotila militară de pe Volga și Armata a 8-a aeriană.

Pe căile de acces spre Stalingrad se pregăteau patru alinamente de apărare semicirculare, sprijinite cu extremitățile pe Volga și eşalonate pe o adâncime de 120—130 km. Până la începutul ofensivei germane fuseseră efectuate însă numai jumătate din lucrările genistice planificate, astfel că situația forțelor sovietice era nefavorabilă și sub acest raport.

Pentru a rupe pozițiile de apărare ale trupelor sovietice, Comandamentul hitlerist a constituit două grupări de izbire, având fiecare ca nucleu principal divizii blindate și motorizate. Acționând pe direcții convergente, aceste grupări urmau să încercuiască unitățile sovietice ale Frontului Stalingrad din marele cot al Donului. După trei zile de lupte crâncene, trupele blindate germane au reușit să pătrundă prin apărarea trupelor sovietice și să încercuiască o parte din forțele Armatei a 62-a. Pentru a restabili situația, comandantul Frontului Stalingrad a organizat și a executat la sfârșitul lunii iulie o contralovitură cu două mari unități de tancuri. Suferind pierderi grele în cursul contraloviturii primite, trupele germane au fost obligate să treacă temporar la apărare, astfel că speranța Comandamentului hitlerist de a cucerii repede Stalingradul s-a prăbușit.

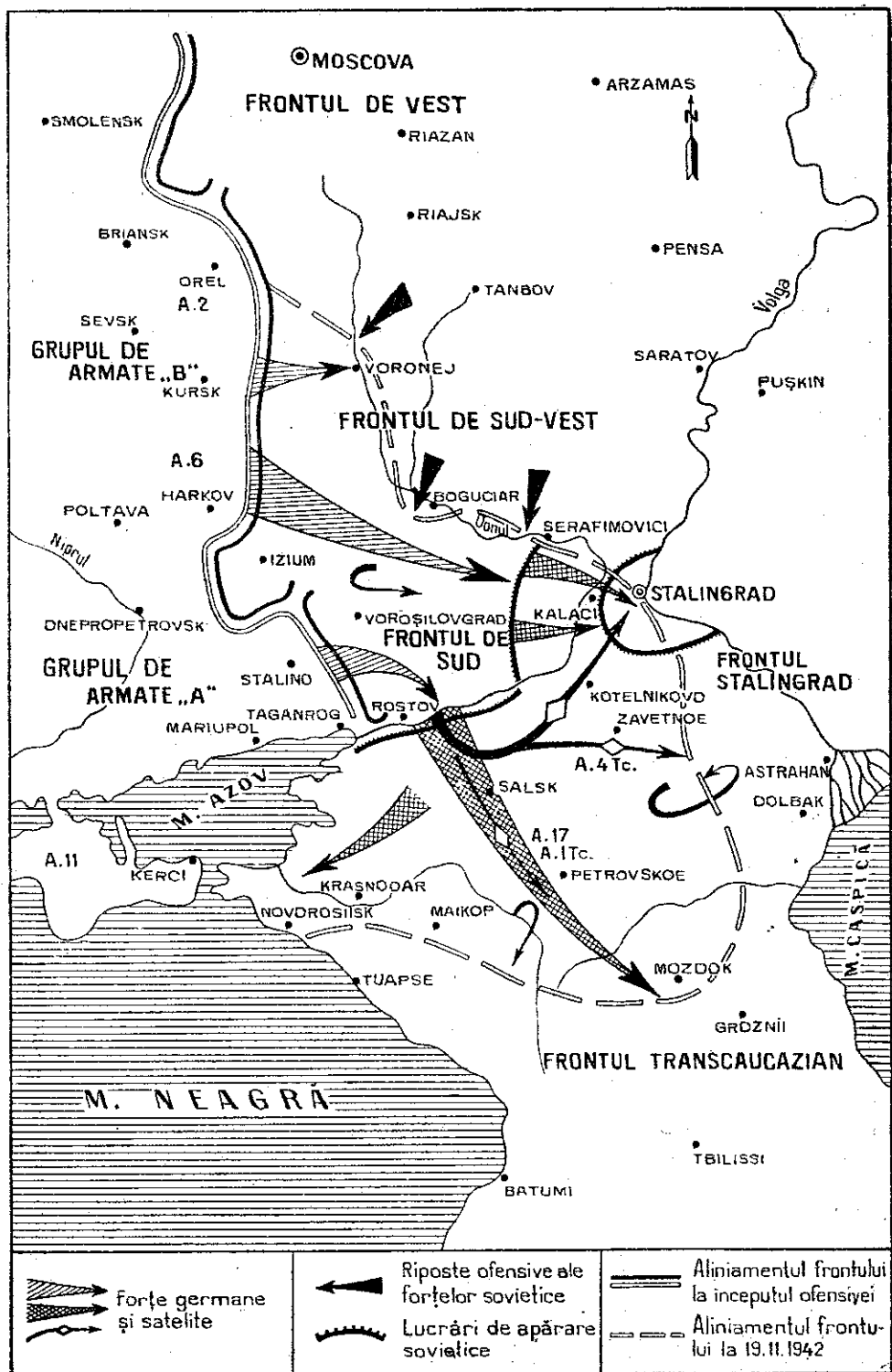
Totuși, situația pe direcția orașului de pe Volga continua să fie grea pentru trupele sovietice. De aceea Comandamentul sovietic a luat noi măsuri menite să contribuie la creșterea stabilității apărării. Frontul Stalingrad a primit ca întăriri mai multe mari unități, printre care patru corpuri de tancuri și opt brigăzi independente de tancuri.

Creșterea rezistenței trupelor sovietice și completarea frontului cu noi rezerve au obligat Comandamentul german să ia măsuri pentru întărirea grupării sale. Pe direcția Stalingrad a fost adusă Armata a 4-a tancuri, care acționa spre Caucaz. Ea a trecut la ofensivă spre Stalingrad încă de la sfârșitul lunii iulie.

Introducând noi forțe în bătălie, Comandamentul german a reușit ca până la jumătatea lunii august să respingă trupele sovietice spre Stalingrad și să iasă în fața centurii exterioare de apărare a orașului.

În a doua jumătate a lunii august, Comandamentul hitlerist a conjugat eforturile Armatei a 6-a și Armatei a 4-a tancuri într-o ofensivă simultană asupra Stalingradului dinspre vest și dinspre sud. Cele două armate hitleriste și-au constituit câte o puternică grupare de izbire și în ziua de 19 august au trecut la ofensivă.

Realizând o superioritate numerică în forțe și mijloace, gruparea de izbire a Armatei a 6-a germane a reușit să forțeze Donul în zona Vertiaci, iar la 23 august să iasă pe Volga, în sectorul localității Rînok, pe un front de 8 km. Comandamentul sovietic a luat măsuri de întărire a apărării pe marginea de nord a orașului Stalingrad și a executat o serie de contralovituri puternice în flancul stîng al grupării germane, obligînd Comandamentul hitlerist să întoarcă forțele principale ale acestuia cu frontul spre nord. Prin aceasta s-a ușurat întrucitva situația Stalingradului, însă nu s-a reușit să se restabilească legătura cu orașul dinspre nord. Cu toată rezistența îndrăzită a trupelor sovietice, forțele germane au continuat să înainteze spre Stalingrad; în urma loviturilor date în zilele de 21—23 august, trupele germane s-au apropiat de oraș și dinspre vest.

Ofensiva forțelor germane în 1942

Spre Stalingrad au fost dirijate încă două armate din rezervele strategice ale Comandamentului suprem sovietic, iar forțele concentrate la nord-vest de oraș au executat mai multe contralovituri asupra grupării ajunse pe Volga, realizînd opt capete de pod peste Don și obligînd Comandamentul hitlerist să-și fărîmîteze forțele și să slăbească gruparea principală care acționa direct spre Stalingrad.

Gruparea germană din zona Stalingrad a fost întărită succesiv la nord de oraș cu Armatele a 8-a italiană și a 3-a română, iar la sud, în zona lacurilor din stepa calmucă, cu Armata a 4-a română. După Odesa, majoritatea diviziilor române fuseseră regrupate în spatele frontului și aduse în țară, pe front rămînînd un număr mic de unități. În vara anului 1942, cu toată opoziția unor cadre din conducerea superioară a forțelor armate, Antonescu, la cererile insistente ale lui Hitler, a trimis noi trupe pe frontul de la Stalingrad².

Concomitent cu acțiunile trupelor terestre, care în octombrie se ridicau la 50 de divizii, aviația germană a executat bombardamente puternice asupra Stalingradului. Numai într-o singură zi Flota a 4-a aeriană germană a executat 2 000 de ieșiri-avion. Cu toate greutatea, muncitorii din Stalingrad au răspuns cu înflăcărare la chemarea partidului comunist de a-și apăra orașul. Pentru a întări apărarea Stalingradului, Comandamentul sovietic a adus în această zonă Armata a 16-a aeriană.

APĂRAREA STALINGRADULUI

Luptele în interiorul orașului au început la 13 septembrie și au durat 143 de zile, socotind atît luptele de apărare, cît și cele ofensive. Deosebit de grele pentru apărătorii Stalingradului au fost zilele de 13, 14 și 15 septembrie, cînd presiunea inamicului a fost foarte mare³. Trupele hitleriste foloseau toate mijloacele pentru a cucerii orașul. Au fost lansate succesiv patru atacuri generale, fiecare cu o durată de cîteva zile și cu participarea cu cîte 10 divizii și 500 de tancuri. Au fost date peste 50 de atacuri cu cîte două-trei divizii sprijinite de cîte 200 de tancuri, precum și sute de atacuri cu forțe de valoare mai mică.

Cu toate acestea, rezistența trupelor sovietice și a locuitorilor orașului nu a putut fi înfrîntă. Dîrzenia apărătorilor a atras admirația întregii lumi. Trupele sovietice nu numai că răspundeau atacurilor printr-o apărare fermă, dar executau numeroase contraatacuri și contralovituri după principiul : „Apără-te atacînd“.

² Armata a 3-a română avea în componere opt divizii de infanterie, două divizii de cavalerie și o divizie blindată. Armata a 4-a avea cinci divizii de infanterie și două divizii de cavalerie. În Cuban și Caucaz se mai găseau patru divizii de infanterie și două de cavalerie, iar în Crimeea două divizii de munte (vezi lucrarea generalului P. Dumitrescu, *Considerații asupra bătăliei din Cotul Donului*, București, 1945, p. 15). Din forțele aeriene s-a constituit un corp aerian, care a participat la luptele de la Stalingrad cu 182 de avioane (7 de cercetare, 130 de vînătoare, 45 de bombardament). Marina militară a continuat să acționeze în Marea Neagră în aceeași componere ca și în anul precedent (A.M.A.N., dosar 365/7, fila 93).

Diviziile române fuseseră reorganizate pe șase batalioane (în loc de nouă) și pe patru divizioane (în loc de cinci), astfel că efectivele și armamentul lor erau mai mici decît ale unei divizii normale (A.M.A.N., dosar 225). Unitățile erau dispuse pe fronturi largi, în lucrări genistice sumare, cu rezerve extrem de puține (maximum o companie de regiment) și ou posibilități de aprovizionare foarte limitate.

³ G. K. Jukov, *op. cit.*, p. 417.

Trupe sovietice luptând la Stalingrad, noiembrie 1942

În condiții foarte grele au luptat unitățile Armatei a 62-a, ale cărei poziții se aflau în unele locuri la numai 300—400 m de Volga. Lipsa de adâncime a apărării a fost suplinită de ostașii sovietici prin eroismul lor. Alături de ostași s-au ridicat la luptă pentru apărarea orașului muncitorii uzinelor, funcționarii din instituții, profesorii și studenții, întreaga populație a orașului. Trupele germane au suferit pierderi grele. Dacă în prima perioadă a luptelor pentru oraș trupele hitleriste au înaintat în medie 2 km pe zi, în perioada finală înaintarea lor se măsura cu zecile de metri, apoi cu metri, iar în cele din urmă a fost ecomplet oprită. În timpul luptelor de stradă, un rol de seamă l-au avut lunetiștii sovietici, care au provocat numeroase pierderi germanilor.

În interiorul Stalingradului, trupele sovietice au executat numeroase riposte ofensive. Unul dintre scopurile acestora era de a masca pregătirile pentru contraofensivă.

În timpul luptelor de stradă, ostașii sovietici apărau cu fermitate fiecare cvartal, fiecare casă. La Stalingrad, pentru a cuceri o casă a fost nevoie uneori de mai multe zile, iar pentru a cuceri o stradă întreagă a fost nevoie de luni de zile.

În apărarea Stalingradului, aviația sovietică a jucat un rol important; ea a executat 45 325 de ieșiri-avion, aruncând peste 14 500 de tone de bombe asupra trupelor germane. În urma pierderilor grele suferite, aviația hitleristă și-a redus simțitor activitatea. La zdrobirea ofensivei germane a contribuit și flotila militară de pe Volga. Vasele acesteia au transportat peste fluviu trupe, tehnică de luptă, muniție și alimente, executând în acest scop 35 400 de curse sub focul artileriei și aviației germane, iar artileria de pe nave a sprijinit acțiunile trupelor terestre.

În luptele pentru Stalingrad, cōtropicitorii germani au pierdut 250 000 de morți și 580 000 de răniți, 1 450 de tancuri, 2 000 de piese de artilerie și 1 337 de avioane. Aceste pierderi au dus la slăbirea grupării de șoc și

au silit Comandamentul hitlerist să introducă mereu noi rezerve în luptă, punându-l într-o situație operativ-strategică din ce în ce mai defavorabilă.

Rezistența hotărâtă a trupelor sovietice a dus nu numai la respingerea tuturor încercărilor Comandamentului hitlerist de a cucerii Stalin-gradul, ci a creat condiții favorabile pentru trecerea forțelor sovietice la contraofensivă.

Pe direcția Caucaz, trupele Grupului de armate german „A” au trecut la ofensivă la 25 iulie. După lupte violente, trupele fasciste au reușit să rupă apărarea sovietică de pe cursul inferior al Donului și să forțeze fluviul pe un front larg. Apoi ele s-au axat pe două direcții : o grupare spre Krasnodar și Tuapse, apărată de Frontul Nord-Caucazian, și alta spre zona petroliferă Groznii-Baku, apărată de Frontul Transcaucazian. Inamicul realizase asupra trupelor sovietice o superioritate de 1,5/1 în infanterie, 2/1 în artilerie, peste 9/1 în tancuri și aproape 8/1 în aviație ⁴.

În câteva zile, inamicul a realizat pătrunderi adânci în dispozitivul sovietic. Comandamentul suprem sovietic a luat măsuri grabnice pentru redresarea situației, care devenise amenințătoare. El a trimis întăriri în tancuri, artilerie și mari unități de infanterie și a ordonat amenajarea unor poziții de apărare pe râul Terek, pe direcția Groznii și în principalele pasuri ale munților Caucaz. Organele locale de partid și de stat au format noi mari unități și detașamente de partizani, iar uzinele și fabricile au fost profilate pe producția de armament, muniții și echipament. Zeci de mii de oameni ai muncii au răspuns chemărilor partidului și și-au adus aportul la amenajarea lucrărilor de apărare ⁵.

Încercările Comandamentului hitlerist de a încerca forțele sovietice la nord de fluviul Cuban n-au reușit, acestca retrăgându-se prin luptă la sud de acest curs de apă.

În prima jumătate a lunii august s-au dat lupte grele în zona Maikop-Krasnodar. Cu prețul unor grele pierderi, marile unități blindate germane au cucerit în ziua de 10 august Maikopul, iar a doua zi trupele sovietice au părăsit orașul Krasnodar ⁶.

La 25 august hitleriștii au cucerit localitatea Mozdok și, deși au forțat și râul Terek, înaintarea lor spre zona petroliferă a fost oprită. În zona munților Caucaz, agresorii fasciști au obținut oarecare succese locale, reușind să cucerească mai multe trecători. Cu mari eforturi și sacrificii ei au cucerit în ziua de 9 septembrie Novorossiisk, dar înaintarea lor spre Tuapse a fost oprită.

Măsurile luate de Comandamentul sovietic au început să se facă simțite ; apărarea era tot mai puternică. Spre sfârșitul lunii septembrie, capacitatea ofensivă a grupărilor germane din Caucaz era serios zdruncinată. Ele au mai dat câteva lovituri cu caracter local, care au fost respinse de trupele sovietice. Luptele au căpătat un caracter de uzură, iar spre sfârșitul lunii noiembrie Comandamentul hitlerist a fost silit să ordone trecerea la apărare.

Astfel, nici în Caucaz Hitler n-a reușit să-și atingă scopurile propuse. Zona petroliferă Groznii-Baku a rămas în stăpânirea Uniunii So-

⁴ *Istoriia Velikoi Otecestvennoi Voyni Sovetskogo Soiuzu, Kratkaiia istoriia*, Moscova, Voennoe izd. MOSSSR, 1965, p. 307.

⁵ *Op. cit.*, p. 308.

⁶ *Ibid.*

Armatele sovietice au oprit în septembrie 1942 înaintarea inamicului în Caucaz

vietice, iar puținele puțuri cucerite n-au putut fi folosite, ele fiind betonate sau distruse de sovietici înainte de a cădea în mâinile germanilor. Cu pierderi foarte mari, forțele hitleriste, întinse pe un front enorm, erau foarte vulnerabile față de loviturile ofensive care erau de așteptat din partea forțelor sovietice după ce acestea câștigaseră bătălia de apărare.

La obținerea succesului au contribuit toate categoriile de forțe armate, oamenii muncii și partizanii sovietici. Ca rezultat al creșterii continue a puterii armatelor sovietice și al pierderilor uriașe suferite de cōtropitori, raportul de forțe s-a schimbat în avantajul Uniunii Sovietice. Și în zona Caucazului, ca și la Stalingrad, se contura producerea unei cōtituri în mersul războiului.

Mișcarea de rezistență europeană în anii 1941—1942

Mișcarea de rezistență a popoarelor împotriva cîmpitorilor fasciști și a dominației hitleriste, începută odată cu primele acte de agresiune ale fascismului, a intrat într-o fază nouă de dezvoltare de la mijlocul anului 1941. Atacul Germaniei hitleriste împotriva Uniunii Sovietice, prima țară a socialismului victorios, a produs un val de indignare în rîndul proletariatului, a cercurilor progresiste din toate țările. În aceste condiții, forțele antifasciste, conduse în multe țări de partidele comuniste, au dat noi și puternice lovituri ocupanților fasciști. Pretutindeni din rîndul comunistilor au căzut numeroși luptători.

Pe teritoriile vremelnice ocupate ale UNIUNII SOVIETICE, mii de patrioți, însuflețiți de dragoste de patrie, de dorința de a-i apăra libertatea și independența, s-au ridicat la luptă împotriva invadatorilor. La 18 iulie 1941, Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice a adoptat o hotărîre care preciza sarcinile organelor de partid în desfășurarea luptei întregii populații din spatele frontului ocupantului. Istoriografia sovietică precizează că, sub conducerea organizațiilor de partid, au fost organizate pînă către sfîrșitul anului 1941 circa 3 500 de detașamente și grupuri de partizani, în care au intrat muncitori, colhoznici, intelectuali, oameni de vîrstă și naționalități diferite, precum și numeroși ostași, comandanți și luerători politici ai Armatei Roșii. La începutul verii anului 1942 au fost constituite un stat-major central și state-majore republicane și regionale ale mișcării de partizani; micile detașamente au devenit formațiuni puternice, cuprinzînd fiecare sute și chiar mii de luptători. În iarna 1941—1942 partizanii au smuls din mîinile ocupanților zone întinse; numai în spatele Grupului german de armate „Centru” zonele controlate de partizani totalizau un teritoriu care întrecea suprafața Belgiei, Olandei și Danemarckii luate la un loc. În vara și toamna anului 1942 inamicul a folosit în acțiuni contra partizanilor sovietici circa 24 de divizii.

Succesele obținute de Uniunea Sovietică pe front și în luptele de partizani au stimulat mișcarea de rezistență a popoarelor din Europa și Asia, care subîna puternic spatele frontului agresorului.

În IUGOSLAVIA, mișcarea de rezistență a luat o amploare deosebită, ajungându-se în scurt timp la adevărate bătălii militare între partizani și ocupanți și la eliberarea unor teritorii întinse.

La 27 iunie 1941, C.C. al P.C.I., întrunit la Belgrad, a hotărît crearea Comandamentului suprem al detașamentelor de partizani de eliberare națională, care avea în fruntea sa pe Iosip Broz Tito.

La 4 iulie 1941, Biroul Politic al P.C.I. a dat indicații pentru începerea răscoalei. Ziua de 7 iulie 1941, când un fost luptător în războiul civil din Spania a lichidat doi polițiști ai ocupanților în satul Bella Crkva lângă Vlajevu, se consideră ziua declanșării războiului de partizani. În mai puțin de trei luni, numărul detașamentelor de partizani din Serbia s-a ridicat la 23, grupînd 14 000 de luptători. Aceștia au eliberat o parte însemnată din teritoriul Serbiei, al cărui centru era orașul Ujice. În Serbia se afla statul-major al răscoalei, de unde se conducea lupta partizanilor de pe întregul teritoriu al țării. La 13 iulie 1941 a izbucnit răscoala armată în Muntenegru, zădărnîcînd formarea statului „independent” muntenegrean, proclamat cu o zi mai înainte de căpeteniile fascismului italian. Răscoala din Muntenegru a avut o desfășurare rapidă; răsculații au eliberat în mai puțin de două săptămîni aproape întregul teritoriu, cu excepția orașelor, provocînd italienilor pierderi mari în oameni (4 000 de morți) și materiale de război. Răscoala a fost înăbușită în cele din urmă de armata fascistă italiană, dar detașamentele de partizani nu au putut fi lichidate.

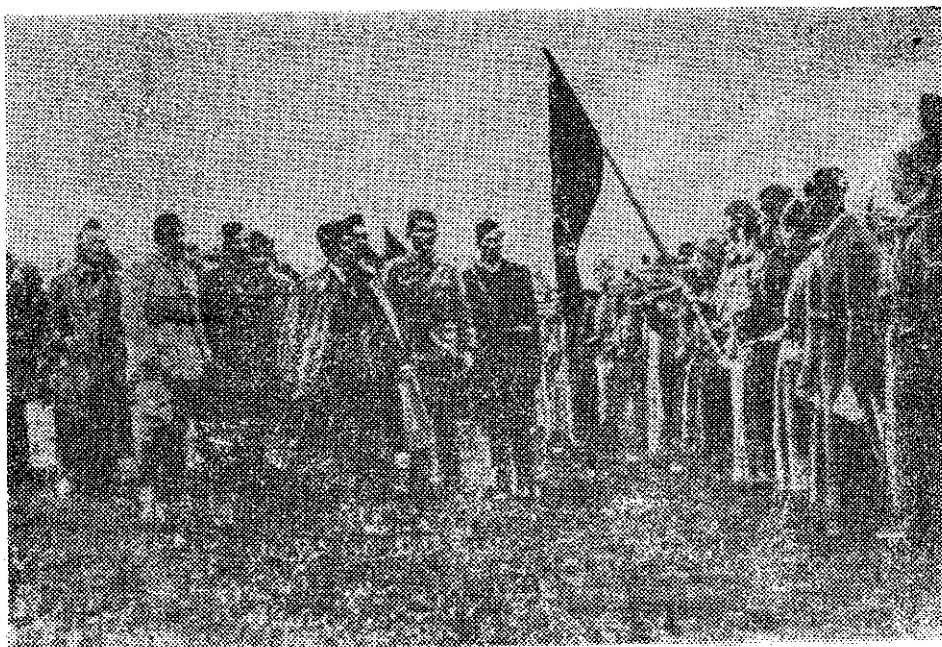
În ciuda condițiilor mai grele din Slovenia (unde ocupanții aveau baze importante), mișcarea de partizani, declanșată la 22 iulie 1941, a acționat intens, minînd drumurile de fier, aruncînd în aer podurile din partea de nord a Ljubljanei și provocînd pagube serioase ocupanților. O deosebită vigoare a avut răscoala din Croația, izbucnită în iulie 1941, în lupta antifascistă fiind atrași oameni de diferite naționalități și religii. În Bosnia și Herțegovina, răsculații au deschis focul la 27 iulie 1941, atacînd pe inamic la Drvar și tăind legăturile Sarajevo-Vișegrad și Sarajevo-Zvornic.

La 26 septembrie 1941 a avut loc la Stolice (lîngă Krupanj), un sat eliberat din Serbia occidentală, consfătuirea reprezentanților comandamentelor militare și a conducătorilor de partid, la care au fost elaborate directive cu privire la continuarea războiului de eliberare națională. La consfătuire s-a hotărît crearea unui front unic de eliberare și înființarea consiliilor de eliberare națională, a căror sarcină era să organizeze puterea populară în teritoriile ocupate. Ținîndu-se seama de necesitatea intensificării și a perfecționării războiului de partizani, s-a hotărît transformarea treptată a detașamentelor de partizani în formațiuni de luptă ale unei armate revoluționare. S-au înființat totodată comandamente principale pe regiuni, care aveau în frunte un comandament suprem pe întreaga Iugoslavie. Secția administrativă provizorie a Comandamentului suprem, care era condusă de Moșe Pjace, avea misiunea să organizeze puterea pe teritoriile ocupate. Partizanii din Iugoslavia au dat lupte grele și inegale în septembrie—octombrie 1941, cînd din ordinul personal al lui Hitler armata nazistă a inițiat o largă acțiune împotriva lor. Trupele fasciste, nereușind să obțină rezultate cît de cît favorabile în lupta împotriva partizanilor, au organizat adevărate carnagii în rîndul populației. Lupte deosebite de grele au susținut partizanii în lunile următoare îndeosebi în Serbia. Deși unitățile armatelor fasciste, care se ridicau la un efectiv de

Partidul Comunist Iugoslav a trecut la organizarea grupurilor de partizani (iulie 1941)

Un grup de partizani sârbi în august 1941

I. B. Tito trecînd în revistă unitățile de partizani iugoslavi în iunie 1942

80 000 de soldați și ofițeri, sprijinite de tancuri și aviație, au reocupat o parte din teritoriul eliberat de partizani, inclusiv „Republica din Ujice”, partizanii au reușit să se retragă și să continue lupta.

La 21 decembrie 1941, în localitatea Rudo s-a format din cei mai buni luptători ai detașamentelor de partizani prima brigadă militară regulată, numită „Brigada proletară”, deoarece majoritatea ostașilor erau muncitori. Brigada se caracteriza printr-o disciplină de fier și printr-o mare mobilitate, avînd capacitatea de a se deplasa pe întregul teritoriu al Iugoslaviei. Alături de „Brigada proletară”, la sfîrșitul anului 1941 detașamentele de partizani cuprindeau un număr de 80 000 de luptători înarmați.

În 1942 statul-major al armatelor de partizani se afla în localitatea Focea. Luptele crîncene din ianuarie-februarie 1942 din Bosnia răsăriteană au avut ca rezultat sfîrșimarea celei de-a doua ofensive a ocupanților și eliberarea unui teritoriu întins atît în Bosnia răsăriteană, cît și în Hertegovina și Muntenegru. În vederea reocupării acestui teritoriu, inamicul a inițiat o a treia ofensivă, în urma căreia armatele hitleriste au reușit să îngusteze din nou teritoriul eliberat. Practic însă, mișcarea de rezistență nu numai că nu a fost zdrobită sau limitată, ci, dimpotrivă, a devenit mai largă și mai hotărîtă.

Un centru important al mișcării de partizani a fost în 1942 muntele Kozara. Cei 3 000 de luptători din această zonă au reușit să taie calea ferată Zagreb-Banja Luka, angajînd numeroase lupte. În cursul acestor lupte, partizanii au folosit pentru prima oară aviația proprie.

Cel mai important eveniment din cursul anului 1942, cu mari consecințe asupra desfășurării războiului de eliberare dus de popoarele Iugoslaviei, a fost pătrunderea în Bosnia apuseană a unui grup de bri-

găzi de șoc și proletare sub comanda directă a statului-major la sfârșitul lunii iunie. Această acțiune s-a transformat într-o ofensivă a forțelor de partizani, care s-a prelungit pînă la sfârșitul anului și a avut drept rezultat eliberarea unui teritoriu compact între Rijeka, Karlovač și Zagreb¹.

În 1942 s-au intensificat luptele de partizani și în Croația, unde în rândurile partizanilor se numărau 18 000 de luptători. În același timp, în condiții grele luptau partizanii din Vojvodina, Banatul sîrbesc și Macedonia. În 1942 armata de eliberare națională număra 36 de detașamente de partizani, 36 de brigăzi și 9 divizii, totalizînd 150 000 de oameni, care se opuneau cu armele unui număr de 32 de divizii inamice, cu 230 000 de oameni. La sfârșitul aceluiași an, armata de partizani eliberase o cincime din teritoriul Iugoslaviei.

CEHOSLOVACIA. La 18 iulie 1941 guvernul Beneš a semnat cu guvernul Uniunii Sovietice un acord cu privire la „acțiunile comune în războiul împotriva Germaniei”, document diplomatic de mare însemnătate pentru guvernul cehoslovac din emigrație, care a acceptat să colaboreze cu comuniștii în rezistența internă și să-și trimită reprezentanți în Comitetul Central național revoluționar al Cehoslovaciei, constituit în septembrie 1941.

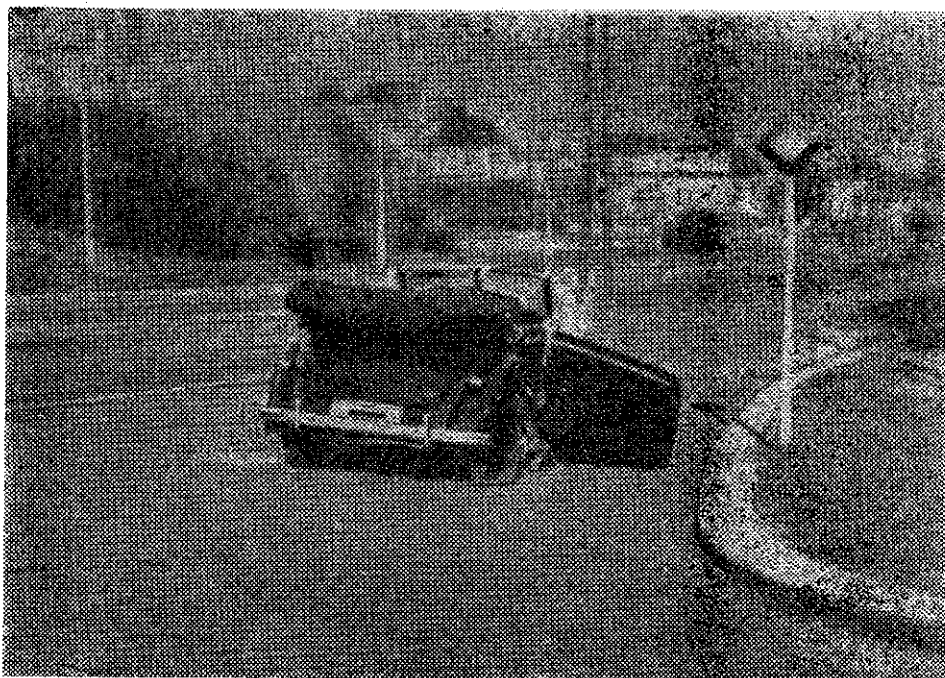
În Cehoslovacia, țară puternic dezvoltată din punct de vedere industrial, ocupantul putea fi lovit cel mai bine prin împiedicarea lui de a folosi acest sector economic atît de necesar războiului. Lozincă lansată de comuniști : „Lucrează încet !” (Pracuj pomalu !) a apărut pe zidurile a numeroase întreprinderi. Autoritățile de ocupație au înregistrat în a doua parte a anului 1941 582 de sabotaje. În aceeași perioadă, în Cehia și Moravia au fost arestate pentru sabotaje în economie și transporturi 11 346 de persoane, printre care 2 166 de comuniști². La apelul Partidului Comunist Cehoslovac, care după începerea războiului dintre Germania și U.R.S.S. și-a reorganizat în ilegalitate un nou Comitet Central, a luat ființă prima grupă de partizani, sub conducerea lui Jakub Bilek, în munții Beschizi. În Slovacia acționa o grupă de partizani condusă de Pavel Boroš. În octombrie 1941 Partidul Comunist Cehoslovac a început să reediteze gazeta sa centrală *Rude pravo*.

Intensificarea rezistenței cehice în a doua jumătate a anului 1941 a determinat pe Hitler să numească în fruntea protectoratului pe Heydrich (27 septembrie 1941), care a introdus imediat starea de asediu. Au fost arestate și trimise în lagăre de concentrare mii de persoane, iar cîteva sute de patrioți au fost executați, printre care 9 redactori de la *Rude Pravo*, în frunte cu Julius Fucik, cinci generali din mișcarea de rezistență și zeci de persoane care deserveau posturi de radio clandestine. A fost arestat și generalul Eliáš, șeful așa-zisului guvern ceh, care a fost executat peste cîteva luni, fiind acuzat că întreținea legături cu guvernul din emigrație.

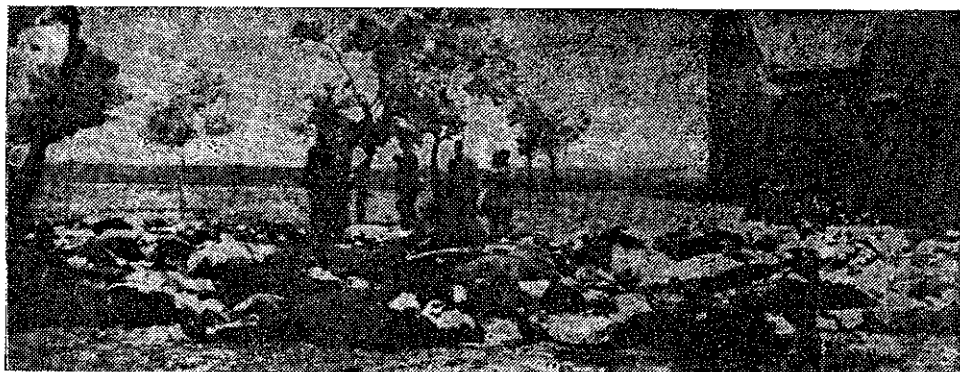
Teroarea introdusă de Heydrich a dat naștere unei indignări generale în rîndul maselor populare. În primăvara anului 1942 el a fost asasinat. Drept represalii, curțile marțiale hitleriste au condamnat la moarte 1 800 de persoane, iar satul Lidice, în care se presupunea că s-ar fi ascuns unul dintre cei ce l-au pedepsit pe Heydrich, a fost distrus în in-

¹ *Compendiu de istorie a Ligii comuniștilor din Iugoslavia*, Panciova, Editura Libertatea, 1965, p. 331—332.

² Václav Král. *Pravda o okupaci*, Praga, 1962, p. 145.

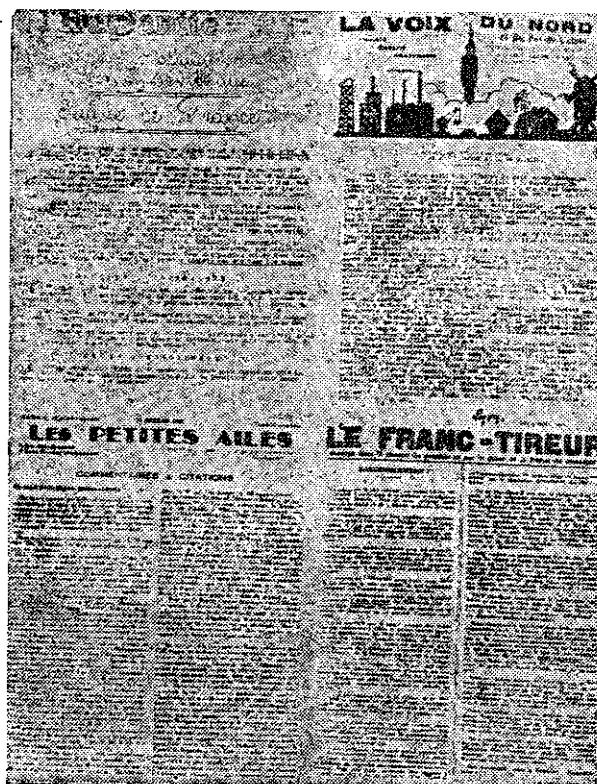

La 27 mai 1942, luptători cehi din Rezistență l-au ucis la Praga pe Heydrich. Mașina deschisă în care se afla călăul poporului ceh, distrusă de homba patrioților

La 10 iunie 1942 trupele SS și ale poliției fasciste au ras de pe suprafața pământului satul Lidice de lângă Praga. Populația satului, bărbați, femei, bătrini și copii, a fost exterminată sau trimisă în lagăre de concentrare

Din presa clandestină a Rezistenței franceze

regime. Tot atunci a fost arestat al doilea Comitet Central al P.C.C., ceea ce a însemnat o grea lovitură dată mișcării de rezistență; în vara aceluiași an a fost creat al treilea Comitet Central ilegal.

Politica hitleristă de asuprire și de umilire a popoarelor nu a avut mai mult succes nici în noul stat al Slovaciei. Deși guvernul Tiso s-a angajat să trimită câteva divizii pe frontul antisovietic, datorită sustragerii de la încorporări și mai ales trecerii în masă de partea armatei și partizanilor sovietici, unitățile slovace au fost retrase în proporție de două treimi de pe Frontul de răsărit. La începutul anului 1942 au fost create noi grupe de partizani.

FRANȚA. O vigoare deosebită a dobândit Rezistența franceză începând din a doua jumătate a anului 1941, când s-au consolidat organizațiile politice și militare care participau în Franța la lupta împotriva ocupantului și guvernului de la Vichy.

În această perioadă a apărut „Frontul național”, organizație politică antifascistă, creată de P.C.F., care avea să fie singura organizație implantată atât în zona de nord, cât și în zona de sud³. Formația militară a „Frontului național” s-a numit „Francs Tireurs et Partisans Français” și era condusă de Charles Tillon, membru al conducerii naționale a P.C.F.

³ Henri Michel, *La guerre de l'ombre. La Résistance en Europe*, Paris, Editions Bernard Grasset, 1970, p. 325.

În ianuarie 1942, Jean Moulin (1899—1943), devenit erou național al Franței, a fost numit delegat al generalului de Gaulle în Franța. În această calitate el a unificat organizațiile de rezistență din zona de sud și a constituit o „armată secretă”, în frunte cu generalul Delestraint.

În noiembrie 1942, între mișcarea de rezistență gaullistă și P.C.F. s-a încheiat o înțelegere de acțiune antinazistă, iar în ianuarie 1943 P.C.F. a numit un delegat pe lângă Franța combatantă, în persoana militantului Fernand Grenier. Datorită acțiunii unificatoare, Rezistența franceză s-a manifestat mai puternic, fiind și mai eficient sprijinită din afară.

Un mare răsunet a avut în rândurile poporului francez gestul ofițerilor și al marinarilor flotei franceze din Toulon, care și-au scufundat navele în noiembrie 1942 pentru a împiedica capturarea flotei franceze de către hitleriști.

Comuniștii francezi s-au situat în primele rânduri ale Rezistenței; ei au desfășurat o bătălie dîră pentru dinamizarea mișcării de eliberare națională. Înfruntînd cu curaj dușmanul crud și puternic, eroicul „partid al împușcaților” a chemat la acțiuni imediate, combătînd tactica așteptării debarcării aliate ca semnal al luptei armate, tactică pe care o adoptaseră unele organizații burgheze.

POLONIA. În a doua jumătate a anului 1941, forțele cele mai înaintate ale națiunii poloneze au făcut pași importanți pe calea organizării luptei antifasciste, în primul rînd pe calea refacerii partidului clasei muncitoare. În acest scop, o „grupă de inițiativă”, creată la Moscova în august 1941 sub conducerea lui Marceli Nowotko, Pavel Finder, Jan Turleiski s.a., urmată la puțin timp de o a doua grupă de inițiativă, condusă de Al. Kowalski, au reușit să se întoarcă la Varșovia în decembrie 1941. La 5 ianuarie 1942 s-a organizat o conferință între grupul de inițiativă venit de la Moscova și conducătorii organizațiilor muncitorești existente în țară; conferința a hotărît unirea tuturor organizațiilor muncitorești într-un partid unic, numit Partidul Muncitoresc Polonez. În fruntea acestuia a fost ales Marceli Nowotko, avînd nume conspirativ Marian. P.M.P. a militat de la început pentru crearea unui front general național antifascist, cerînd totodată guvernului Sikorski din emigrație aplicarea prevederilor tratatului polono-sovietic. Creșterea numărului de membri ai P.M.P. de la 4 000 în iunie 1942 la 8 000 în decembrie același an, în condițiile aspre ale ilegalității, era edificatoare pentru puterea de atracție a partidului clasei muncitoare⁴. Încă din ianuarie 1942, partidul a creat propria sa organizație militară, numită Garda populară (Gwardija ludowa), în care putea intra orice polonez dornic să lupte împotriva ocupanților fasciști. Obiectivele luptătorilor din Garda populară constau în distrugerea sistemului de comunicații, în dezorgauizarea aparatului administrativ al ocupanților, în sabotarea producției de război și apărarea populației împotriva pericolului de exterminare.

Dintre acțiunile mai importante realizate de Garda populară în cursul anului 1942, după ce a creat peste 30 de detașamente de partizani, se remarcă deraierea a 27 de trenuri, susținerea a peste 80 de lupte cu poliția,

⁴ Marian Malinowski. *Polski ruch robotniczy w okresie wojny i okupacji hitlerowskiej — wrzesień 1939—styczeń 1945* (Mișcarea muncitorească poloneză în perioada războiului și ocupației hitleriste — septembrie 1939—ianuarie 1945), Varșovia, 1964, p. 206.

eliberarea a sute de deținuți antifasciști, pedepsirea mai multor trădători de patrie ș.a.

Guvernul polonez din emigrație nu a privit cu ochi buni afirmarea în acțiuni curajoase a mișcării de rezistență, condusă de P.M.P. în țară. Aflat sub influența cercurilor reacționare de dreapta, guvernul Sikorski a nesocotit înțelegerea cu Uniunea Sovietică în problema participării armatei poloneze de sub comanda lui Anders la războiul antihitlerist în cadrul Armatei Roșii. În martie 1942, cei 32 000 de soldați și ofițeri, împreună cu 12 000 de membri ai familiilor lor, au fost evacuați din U.R.S.S. în Iran. În august s-au mai evacuat încă 70 000 de polonezi. Pe teritoriul U.R.S.S. mai rămăseseră însă mulți patrioți polonezi, care au constituit noi unități militare, având în frunte pe colonelul Z. Berling.

Pe teritoriul polonez exista o rezistență antifascistă, având caracter militar, subordonată guvernului din emigrație. Sub influența acțiunilor inițiate de Partidul Muncitoresc Polonez și de Garda populară, Uniunea de luptă armată (creată la începutul anului 1940, care a luat denumirea de „Armata țării“ la 14 februarie 1942) s-a angajat cu o parte din forțele sale în luptele locale.

GRECIA. Una dintre primele confruntări ale Rezistenței grecești cu ocupantul a avut loc în chip spontan la sfârșitul lunii septembrie 1941 în satele din jurul orașului Drama, unde aproape 2 000 de oameni au atacat direct posturile de jandarmi ale ocupanților fasciști bulgari. Neorganizată, această răscoală a fost reprimată cu cruzime, numărul victimelor ridicându-se la aproape 15 000⁶.

Încă de la început, forța organizatoare a luptei împotriva ocupației a fost Partidul Comunist din Grecia. În iulie 1941, la a VI-a plenară a C.C. al P.C.G., s-a adoptat o platformă de luptă care stabilea ca obiective politice lupta pentru izgonirea ocupanților din Grecia și restabilirea independenței țării, răsturnarea guvernului colaboraționist, constituirea unui guvern provizoriu cu participarea tuturor partidelor, convocarea unei adunări constituante ș.a. Unul dintre aceste obiective — crearea unui front larg al forțelor antifasciste — a fost realizat prin constituirea la 27 septembrie 1941 a Frontului național de eliberare (Ethniko Apelevthereitiko Metopo, E.A.M.). Această organizație, care reunea partidele: comunist, agrarian, socialist unit, Uniunea populară-democratică (E.L.D.) și alte organizații democratice, a extins pe un plan larg mișcarea de rezistență împotriva cotropitorilor. La 10 octombrie 1941 E.A.M. a răspândit un manifest prin care chema populația să refuze a munci pentru ocupanți și să sprijine acțiunile antifasciste inițiate de Frontul de eliberare națională. La 28 octombrie, când se împlinea un an de la atacul Italiei împotriva Greciei, E.A.M. a organizat o manifestație la Monumentul soldatului necunoscut, la care au luat parte câteva sute de persoane. La 20 aprilie 1942 a apărut primul număr al gazetei *Eleftheri Ellada*, organul C.C. al E.A.M.

Mișcarea de rezistență din Grecia a luat amploare, dar în același timp, prin apariția altor organizații de luptă, au intervenit complicații cu urmări însemnate la sfârșitul războiului. În 1942 au mai luat ființă două organizații: „Uniunea națională democratică greacă“ (Ethnikos Demokratikos Ellinikos Syndesmos, E.D.E.S.), în frunte cu generalul Napoleon Zervas și Kimminos Pyromaglu, și „Mișcarea de eliberare națională și

⁶ A. Kédros. *La Résistance grecque (1940—1944)*, Paris, Robert Laffont, 1966, p. 96.

La inițiativa comuniștilor, populația Atenei manifestează pe străzi, cerînd luarea de măsuri energice împotriva agresorilor, octombrie 1940

socială" (Ethniki Kai Koinoniki Apelevtherosis, E.K.K.A.). Aceste două organizații aveau o bază de masă mult mai restrînsă decît E.A.M.

Un moment important în dezvoltarea mișcării de rezistență din Grecia l-a marcat constituirea Comitetului central al armatei de eliberare, prima etapă a făuririi glorioasei *Armate naționale de eliberare* (Ellinikos Laikos Apelevtheretikos Stratos, E.L.A.S.) în decembrie 1941, în fruntea căreia s-a aflat generalul Stefanos Sarafis. În primăvara anului 1942 au apărut în munții Pindului, în regiunea Megara și în Olympia detașamente de *andartes* (partizani), sprijinite de organizațiile E.A.M. În prima etapă, detașamentele de partizani au desfășurat o activitate de pregătire a populației, în special în satele din regiunile muntoase, prin alegerea în organele conducătoare locale chiar a reprezentanților E.A.M. și E.L.A.S. Un rol important în organizarea detașamentelor de partizani l-au îndeplinit Athanassis Klaros (nume conspirativ : Ares Velukiotis), Gheorghios Hufiaras ș.a.

Printre acțiunile mai importante desfășurate de E.A.M. în 1942 se numără greva simultană a funcționarilor din cele mai mari orașe ale Greciei (14 aprilie) și distrugerea viaductului Gorgopotamos (24 noiembrie). Distrugerea acestui viaduct de pe linia ferată Salonic-Atena-Pireu, socotită a fi principala cale de aprovizionare germană pentru corpul expediționar al lui Rommel din Africa, a fost realizată de 150 de oameni din forțele E.L.A.S. și 60 din forțele E.D.E.S., la care s-a adăugat concursul unor parașutiști britanici. În urma acestei acțiuni, situația lui Rommel s-a înrăutățit și mai mult.

ROMÂNIA. Ahanța cu Germania și participarea la războiul hitlerist au fost profund nepopulare în România.

Monopolurile hitleriste „Oel A. G.", „Hermann Göring Werke", „Sollagra" ș.a. jefuiau în mod sistematic bogățiile țării, iar Comandamentul militar german cerea noi contingente de soldați pentru războiul antisovietic. Lipsurile materiale, rechizițiile și corvezile, moartea și suferința, opri-

marea fizică și morală au provocat în rândurile poporului român o puternică stare de spirit antifascistă și dorință de luptă antihitleristă.

În circularele sale de mai și iulie 1941 și în cunoscuta platformă-program din 6 septembrie același an, Partidul Comunist Român, cea mai consecventă forță politică a rezistenței din România, se adresa poporului dezvoltându-i prăpastia în care era împins de regimul generalului Antonescu și hitleristi și-l chema la luptă pentru răsturnarea dictaturii militare-fasciste și formarea unui guvern al independenței naționale cu participarea tuturor forțelor patriotice, pentru încheierea războiului antisovietic, pentru participarea alături de U.R.S.S. și de celelalte popoare din coaliția antihitleristă la zdrobirea Germaniei naziste. El se adresa tuturor forțelor politice ale țării, indiferent de concepțiile politice, filozofice, stare socială, să se unească într-un front antihitlerist național, fixînd ca unic criteriu al acestei alianțe atitudinea antifascistă, antihitleristă. Partidul comunist s-a menținut în tot timpul războiului ca organizație politică centralizată. El a avut organizații clandestine în toate regiunile și orașele mari, în centrele industriale importante ale țării și a condus organizații de masă (Uniunea Tineretului Comunist, Uniunea patrioților, Apărarea patriotică), care au activat fără întrerupere; el a avut legături trainice cu clasa muncitoare, cu reprezentanți ai intelectualității, cu militari patrioți și cu alte categorii sociale.

În mod clandestin se tipăreau și se difuzau manifeste și ziare, ca *Presa liberă*, *Buletinul capitalei*, *Chemarea* ș.a. Gazetarii antifasciști foloseau, de asemenea, presa legală pentru a strecura printre rînduri idei sau știri astfel redactate încît cititorii să poată înțelege situația reală a țării sau a frentului. Un important mijloc de propagandă antihitleristă al comuniștilor a fost postul de radio „România liberă”, care a funcționat tot timpul războiului.

Sub conducerea comuniștilor și a altor patrioți antifasciști, lupta maselor a îmbrăcat forme dintre cele mai diverse. În marile centre industriale acțiunea împotriva războiului hitlerist se împletea adesea cu acțiuni revendicative economice ale salariaților; în județele Timiș și Arad, de exemplu, în anii 1941—1942 s-au produs asemenea acțiuni la fabrica „Standard”, provocate de concedierea a 70 de lucrători, greva a 900 de muncitori la întreprinderea „Textila Arădeană” ș.a. Conflicte de muncă sau greve au avut loc la uzinele „Wolff”, „Lemaître”, Arsenalul din București, „Concordia” din Ploiești și la alte întreprinderi producătoare de armament sau care executau comenzi militare. De asemenea, din iulie 1941 pînă în august 1943 au avut loc greve și conflicte de muncă la minele societății miniere „Mica-Musariu”, Hunedoara și „Valea Arcului” — la mina Petrița, la șantierul de construcție a liniei ferate Brașov-Sibiu, la șantierul conductei de petrol Cernavoda-Constanța ș.a. Astfel de acțiuni erau semnalate de Marele stat-major al armatei, care aprecia că în situația existentă „masa muncitoare este împinsă încet, dar sigur, într-o zonă periculoasă de influență a curentului comunist”.

Paralel cu acțiunile de mai sus au fost organizate numeroase acte de sabotaj la uzinele bucureștene „Lemaître”, „Acta”, „Malaxa”, la căile ferate, provocate de muncitorii feroviari din București, Ploiești, Brașov, Timișoara, Nicolina-Iași, Podul Iloaiei. În martie 1941 a fost incendiat depozitul de mine antitanc de la Mogoșoaia (București), în iulie 1942 au fost distruse circa 200 vagoane de muniții din depozitul de la Buzău și o altă importantă cantitate de muniții de la Arsenalul armatei din Tîrgoviște.

Manifeste și broșuri antifasciste editate de P.C.R. și difuzate în rîndul maselor. Pentru a înșela vigilența organelor de represiune, ele apăreau de multe ori sub alte titluri

O altă manifestare a stării de spirit antihitleriste a maselor a fost ajutorarea prizonierilor de război sovietici. În această privință, Direcția generală a poliției, de exemplu, semnala la 9 decembrie 1942 că la Reșița și în localitățile miniere din fostul județ Caraș „s-au constatat mai multe cazuri cînd muncitorii se duceau la tabăra unde lucrau prizonierii ruși, cărora în mod ascuns le dădeau alimente, haine și bani. Cei care au fost prinși au fost cercetați și dați în judecată”⁶.

Valul de teroare, care creștea pe măsura înfringerilor de pe front și a intensificării rezistenței antifasciste în țară, lovea în primul rînd clasa muncitoare și pe comuniști, dar, cu toate jertfele și pierderile, comuniștii n-au încetat lupta. În acești ani au căzut eroic comuniștii Filimon Sirbu, Ada Marinescu, soții Francisc și Lili Paneth, dr. Kornhauser, Elisabeta Nagy, Petre Gheorghe, Pompiliu Ștefu, Nicolae Mohănescu, Iustin

⁶ V. Roman, Vl. Zăbarescu, A. Petri. *Cercetarea istoriei mișcării de rezistență antifascistă din România, în Contribuția României la victoria asupra fascismului*, București, Editura politică, 1985, p. 48—50, 52.

Georgescu, Dan Lazarovici ș.a. ; mii de comuniști și alți antifasciști suferau rigorile temnițelor și lagărelor.

Partidul comunist s-a adresat și în această perioadă partidelor burgheze național-tărănesc și național-liberal, propunându-le organizarea unor acțiuni antifasciste comune, dar liderii acestora — Maniu și Brătianu — au continuat să refuze colaborarea. Conducătorii partidelor „istorice”, deși trimiteau unele memorii mareșalului Antonescu în care își manifestau, începând din toamna anului 1941, dezaprobarea pentru continuarea războiului sau pentru jefuirea tot mai intensă a bogățiilor țării de către hitleriști, au respins mult timp orice formă organizată și eficientă de luptă.

BULGARIA. Poporul bulgar, forțele patriotice și progresiste din rândurile lui s-au opus prin diferite mijloace guvernanților care l-au tirat în război de partea Axei fasciste și transformării țării într-o bază de aprovizionare a mașinii de război hitleriste. La baza mișcării de rezistență s-au aflat starea de spirit antifascistă și activitatea revoluționară a Partidului Muncitoresc din Bulgaria. P.M.B. se bucura de o mare influență în rândurile clasei muncitoare și ale țărănimii, fiind totodată cel mai puternic partid politic în orașele Sofia, Plovdiv, Sliven ș.a.

În ziua de 22 iunie 1941, când Germania hitleristă a atacat Uniunea Sovietică, P.M.B. s-a adresat printr-un apel poporului bulgar, chemându-l să nu permită transformarea țării într-un hinterland de aprovizionare a fascismului german. Două zile mai târziu, C.C. al P.M.B. a dat indicații concrete membrilor de partid pentru lupta în noile condiții ale ilegalității, evitând astfel arestarea lor după începerea războiului antisovietic. Pe lângă Comitetul Central a fost creată Comisia centrală militară, care urma să conducă nemijlocit lupta armată pentru eliberarea țării.

Creșterea mișcării de rezistență din țară, încurajată și de înfringerile suferite de armatele hitleriste pe frontul antisovietic, a pus la ordinea zilei problema unirii tuturor forțelor patriotice antifasciste într-un front comun de luptă. La 17 iulie 1942 postul de radio „Hristo Botev” a transmis programul de acțiune al Frontului patriei, realizat din inițiativa P.M.B. Din Frontul patriei făceau parte, pe lângă comuniști, Uniunea agrariană populară, Partidul social-democrat, gruparea „Zveno”, sindicatele revoluționare și alte câteva organizații democratice. Programul Frontului patriei prevedea obiective antifasciste, antiimperialiste și democratice, ca, de pildă, retragerea trupelor bulgare de ocupație din Grecia și din Iugoslavia, alungarea ocupanților hitleriști din țară, încetarea exportului de cereale și materii prime în țările blocului fascist, eliberarea luptătorilor antifasciști, prietenie și colaborare cu Uniunea Sovietică, drepturi și libertăți democratice.

Organizarea Frontului patriei a avut ca urmare activizarea luptei antifasciste. Astfel, în timp ce în prima jumătate a anului 1942 au fost organizate 31 de acțiuni de sabotaj, în a doua jumătate a aceluiași an s-au produs 242 de asemenea acțiuni. Totodată însă s-a înăsprit teroarea guvernanților. În 1942 au căzut 21 de organizații de partid și 46 de organizații de tineret. Au fost arestați mai mulți membri ai C.C. al P.M.B., dintre care unii au fost condamnați la moarte. La 23 iulie 1942 au fost împușcați Anton Ivanov, membru al Biroului Politic, și alți conducători ai partidului.

ALBANIA. În Albania, comuniștii au fost inspiratorii și organizații luptei împotriva coteropitorilor fasciști italieni. Comuniștii albanezi

erau constituiți în grupe izolate încă dinaintea războiului. Pe măsură însă ce lupta antifascistă lua un caracter de masă, se făcea tot mai simțită necesitatea unificării activității grupelor comuniste. La conferința ilegală care s-a ținut la Tirana în zilele de 4—8 noiembrie 1941, Comitetul Central provizoriu ales la conferință a primit ca sarcină principală să asigure unitatea de acțiune a comuniștilor în lupta generală antifascistă.

Centrul mișcării de rezistență și al luptei pentru eliberarea poporului albanez a devenit Albania de sud, regiune mai dezvoltată din punct de vedere economic. La 22 februarie la Shkodra și la 7 aprilie 1942 la Tirana au avut loc demonstrații, în timpul cărora s-au produs ciocniri cu trupele de ocupație, iar la 12 august 1942 a fost distrusă centrala telefonică din Tirana. La 25 august 1942 a început să apară organul central de presă al P.C.A., *Zeri i popullit* (Glasul poporului).

Un moment important în unirea tuturor forțelor antifasciste l-a reprezentat conferința de la Peza (lângă Tirana) a partidului comunist din 16 septembrie 1942, la care au fost invitați și reprezentanți ai altor grupări și partide politice antifasciste, unde s-a pus problema creării Frontului național de eliberare. Se recomanda totodată formarea unor comitete naționale în teritoriile eliberate, care aveau să fie germenii puterii populare.

Concluzia ce se desprinde din scurta trecere în revistă a rezistenței europene din această perioadă este aceea că la sfârșitul anului 1942 Axa fascistă avea împotriva sa o nouă forță, din ce în ce mai puternică: rezistența popoarelor, care începuse să-i submineze serios spatele frontului. După o perioadă de acțiuni neorganizate, spontane împotriva cotropitorilor fasciști, popoarele începeau să-și concentreze forțele pentru lupta antifascistă și să-și cristalizeze, totodată, metodele de luptă cele mai corespunzătoare condițiilor specifice politice, militare, economice — din fiecare țară.

III

Cotitura în desfășurarea războiului (1942—1943)

Victoriile armatelor sovietice în anii 1942—1943

Ultimele luni ale anului 1942 și primele luni ale anului 1943 au marcat în istoria celui de-al doilea război mondial o cotitură hotărâtoare: pe frontul sovieto-german, principalul front al războiului, în Africa de nord și în Pacific balanța victoriei a început să încline în favoarea puterilor aliate. Mai întâi oprite, iar apoi respinse, forțele armate ale Axei au sfârșit prin a pierde definitiv inițiativa strategică.

Cotitura intervenită a fost rezultatul acțiunii complexe a unor factori economici, politici și militari, al unui uriaș efort al popoarelor coaliției antihitleriste în lupta împotriva barbariei fasciste, pentru salvarea civilizației umane.

În schimbarea cursului războiului, forța economică superioară a aliaților a avut un rol primordial. Astfel, deși surprinsă de declanșarea agresiunii și nevoită să lase temporar dușmanului o parte importantă a teritoriului ei, Uniunea Sovietică a reușit printr-o uriașă încordare să transfere în părțile răsăritene mii de întreprinderi și să organizeze într-un timp record producția de război, care, începând din 1942, avea să întrecă în ceea ce privește producția de tancuri, avioane și tunuri producția Germaniei naziste.

Totodată, Statele Unite ale Americii, după ce au înlăturat în 1941—1942 dificultățile multiple ale organizării producției de război și ale mobilizării tuturor forțelor economiei americane pentru susținerea lui, au ajuns să producă cantități din ce în ce mai mari de tancuri, fortărci zburătoare, portavioane, submarine, tunuri etc. pentru înzestrarea forțelor armate americane și sprijinirea efortului de război al aliaților.

În perioada de început a războiului, succesele militare ale forțelor armate ale Axei au fost favorizate în bună măsură de mobilizarea din timp a efectivelor necesare și dizlocarea lor pe fronturile stabilite, antrenarea trupelor, strategia și tactica adecvată războiului modern etc. Căutând însă forțele armate ale aliaților au depășit dificultățile provocate de insuficiența lor pregătire inițială pentru o confruntare armată de mari proporții, punându-și în inferioritate adversarul pe uscat, pe mare și în aer.

Constituirea coaliției antihitleriste a reprezentat un factor politic de importanță majoră în schimbarea cursului războiului și în înfrângerea

agresorilor fasciști. În ciuda unor mari deosebiri de vederi referitoare la conducerea războiului, dar mai ales cu privire la organizarea lumii post-belice, ea a reprezentat prin obiectivele ei principale un factor mobilizator de prim ordin în lupta popoarelor pentru salvarea omenirii de amenințarea barbariei fasciste.

Victoria reputată de armata sovietică asupra trupelor fasciste la Moscova și ofensiva desfășurată cu succes în iarna anilor 1941/1942 au dovedit că Uniunea Sovietică avea largi posibilități pentru înfrângerea armatelor invadatoare, pentru schimbarea cursului războiului. Trecerea economiei naționale pe picior de război și mobilizarea întregului popor pentru sprijinirea frontului au constituit premisele marilor victorii din anii 1942—1943 de la Stalingrad și Kursk.

RELĂȚIILE INTERALIATE ÎN 1942

În toamna anului 1941, între guvernele U.R.S.S. și Marii Britanii s-au purtat discuții privitoare la atitudinea guvernului britanic față de aliații Germaniei: România, Finlanda și Ungaria¹. Ca urmare, la 6 decembrie 1941, guvernul Angliei a declarat război României, Ungariei și Finlandei².

În cursul lunii decembrie 1941, ministrul de externe al Marii Britanii, Anthony Eden, a vizitat Moscova, iar premierul britanic, Churchill, a făcut o nouă vizită președintelui S.U.A.

Anthony Eden a discutat la Moscova probleme ale relațiilor anglo-sovietice, în special cele legate de încheierea unei alianțe politice-militare între Marea Britanie și U.R.S.S. În această chestiune, după stabilirea unui acord de principiu, au fost examinate ulterior pe cale diplomatică și alte aspecte, în primul rând cererea sovietică de a se recunoaște granițele U.R.S.S. din iunie 1941, de dinaintea începerii agresiunii germane împotriva Uniunii Sovietice.

Intrarea S.U.A. în război a lărgit cadrul discuțiilor anglo-sovietice. S.U.A. și Anglia, în acord cu U.R.S.S., au elaborat declarația celor 26 de state care se aflau în război cu unele sau altele dintre puterile „Axei”. Declarația, semnată la 1 ianuarie 1942, afirma că fiecare stat se obliga să folosească toate resursele sale militare și economice împotriva țărilor agresoare, se angaja să colaboreze cu celelalte state și să nu încheie pace separată cu inamicul. Declarația era deschisă pentru orice stat, chiar nebeligerant, care împărtășea principiile expuse în documentul anterior, Carta Atlanticului, și dorea să contribuie la înfrângerea forțelor nazi-fasciste. Denumită, la sugestia lui Roosevelt, *Declarația Națiunilor Unite*, ea perfectă încheierea coaliției antifasciste, al cărei obiectiv comun era înfrângerea blocului țărilor fasciste agresoare. La sfârșitul lunii mai și în prima jumătate a lunii iunie 1942, Comisarul poporului pentru afacerile externe, V. M. Molotov, a făcut o vizită în Anglia și în S.U.A. La Londra s-au purtat discuții, s-a semnat tratatul de alianță anglo-sovietic și a fost abordată problema celui de-al doilea front.

Tratatul de alianță anglo-sovietic, semnat la 26 mai 1942 pentru o perioadă de douăzeci de ani, era format din două părți³. În prima parte erau incluse angajamentele reciproce ale părților în timpul războiului :

¹ *Correspondența...*, vol. I, p. 35.

² *Ibid.*, p. 37.

³ *I.V.O.V.S.S.*, tom II, p. 367.

să-și acorde ajutor și sprijin de orice natură, să nu ducă tratative separate de pace cu inamicii și să nu încheie pace separată. În partea a doua a tratatului erau incluse obligațiile postbelice ale părților legate de lupta pentru asigurarea păcii și preîntâmpinarea unei noi agresiuni germane⁴. Părțile s-au angajat să nu lupte pentru acapararea de noi teritorii, să nu se amestece în treburile interne ale altor state și să nu încheie sau să nu participe la coaliții ostile uneia din părți. Tratatul de alianță anglo-sovietic înarca momentul desăvârșirii alianței anglo-sovietice în timpul celui de-al doilea război mondial. El a semănat încredere în rîndul popoarelor ambelor țări și a contribuit la conturarea victoriei finale, deși o parte însemnată a prevederilor de sprijin reciproc n-a fost aplicată pînă în 1944. Ne referim în primul rînd la cel de-al doilea front.

În cursul tratatelor avute cu Churchill și Eden, Molotov a pus cu insistență problema celui de-al doilea front, scoțînd în evidență marile dificultăți pe care le provoacă Uniunii Sovietice lipsa unui front în Europa occidentală; la 10 iunie 1942 Churchill a comunicat guvernului sovietic: „Ne pregătăm să debareăm pe continent în august sau septembrie 1942... Nu se poate spune dinainte dacă situația va fi de așa natură încît la termenul indicat să fie posibilă efectuarea acestei operații. De aceea nu ne putem lua nici un angajament în această chestiune”⁵.

După vizitarea Londrei, V. Molotov a răspuns invitației președintelui S.U.A. de a vizita Washingtonul. În urma tratatelor cu oficialitățile americane, la 11 iunie 1942 s-a semnat acordul sovieto-american „Cu privire la principiile ajutorului reciproc în războiul împotriva agresiunii”. Acordul sovieto-american reglementa relațiile economice și financiare dintre părți pe baza legii de împrumut și închiriere⁶.

La Washington, în discuțiile cu privire la deschiderea celui de-al doilea front, oficialitățile americane au făgăduit că frontul va fi deschis în 1942⁷. Comunicatul comun, publicat la 11 iunie 1942, prevedea: „În cursul convorbirilor (sovieto-americane. — n.n.) s-a stabilit o deplină înțelegere cu privire la sarcina urgentă a deschiderii unui al doilea front în Europa în 1942”⁸.

Istoricii americani consideră că pînă la mijlocul anului 1942 președintele Roosevelt și consilierii săi militari, printre care generalul George Marshall, șeful statului-major al armatei, considerau Germania drept adversar principal și de aceea opinau pentru deschiderea unui front în Europa. Această strategie a fost dezvoltată în memorandumul generalului Marshall din 2 aprilie 1942⁹ și susținută de președintele Roosevelt. Însă în cursul lunilor iulie și august 1942 premierul britanic Churchill a început să dea înapoi față de angajamentele luate și să prezinte Africa de nord ca obiectiv strategic de primă urgență și importanță. În sprijinul ideii sale, W. Churchill aducea argumentul „invulnerabilității” zidului Atlantic construit de germani, iar drept dovadă prezenta operația de debarcare nereușită anglo-canadiană de la Dieppe din 19 august 1942, cînd 6 000 de canadieni și englezi au încercat o operație de debarcare, nereușită, pe o porțiune de 30 km de litoral în sectorul pertului Dieppe, pu-

⁴ Tratatul anglo-sovietic a fost denunțat în 1955 de partea sovietică în urma includerii R. F. Germania în blocul N.A.T.O.

⁵ *Correspondența...*, vol. I, p. 483.

⁶ I.V.O.V.S.S., tom II, p. 368.

⁷ A. Werth, *op. cit.*, p. 351.

⁸ *Ibid.*

⁹ A. R. Buchanan, *op. cit.*, p. 145.

ternic întărit. În câteva ore germanii au lichidat încercarea de debarcare, iar britanicii și canadienii au lăsat pe plajă 3 000 de morți. Numeroși cercetători ai istoriei celui de-al doilea război mondial i-au adus lui Churchill acuzația directă că a jertfit 3 000 de oameni într-o operație hazardată pentru a-i furniza lui Stalin argumentul în favoarea nedeschiderii celui de-al doilea front în 1942. Churchill era pe atunci îngrijorat de înaintarea lui Rommel în Libia și Egipt și de posibilitatea blocării de către germani a Canalului Suez și a căilor de acces spre câmpurile petrolifere din Orientul Mijlociu. La mijlocul anului 1942, interesele imperialismului britanic cereau o intensificare a acțiunilor militare în Africa și folosirea sprijinului american aici, și nu în Europa. În același timp însă, germanii erau în plină ofensivă de vară pe Frontul de est și se apropiau de Volga, iar Frontul vest-european ar fi fost mai necesar ca oricând.

La 18 iulie 1942, Harry Hopkins, generalul Marshall și amiralul King s-au întâlnit la Londra cu Churchill și cu consilierii săi militari. Deși americanii au exprimat unele obiecții, britanicii au reușit să-i convingă că teatrul de operații din Africa de nord era mai important decât cel european și atunci s-a hotărât înfăptuirea operației „Torch” (Făclia), debarcarea anglo-americană în Africa de nord franceză cu participarea a 84 000 de americani și 23 000 de britanici ¹⁰.

Churchill a sosit la Moscova la 12 august 1942 pentru a explica conducătorilor sovietici hotărârile luate de anglo-americani. Guvernul sovietic a stăruit ca aliații săi să deschidă cel de-al doilea front în Europa. Divergențele cu privire la această chestiune vor dăinui până la Conferința de la Teheran, unde se va lua, în sfârșit, o hotărâre fermă pentru deschiderea celui de-al doilea front în Europa. Alianța anglo-americano-sovietică n-a fost lipsită de contradicții și momente de răceală, dar în cele din urmă aceste momente au fost depășite și toate speranțele hitleriștilor în destrămarea ei s-au prăbușit. Printr-o mobilizare continuă a forțelor și a resurselor, „cei trei mari”, printre care U.R.S.S. a jucat rolul hotărâtor, au înfrânt mașina de război a hitleriștilor și aliaților acestora. La această operă de salvare a omenirii și-au adus contribuția și celelalte popoare care sufereau într-o formă sau alta jugul asupririi hitleriste.

SUCCESELE ECONOMIEI DE RĂZBOI SOVIETICE

Concomitent cu măsurile de ordin militar, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice și guvernul sovietic au adoptat pentru perioada anilor 1942—1943 o serie de măsuri organizatorice în vederea trecerii întregii economii naționale pe picior de război, reorganizării producției corespunzător nevoilor frontului, mobilizării întregului popor la lupta pentru eliberarea patriei.

Paralel cu montarea și punerea în funcțiune a întreprinderilor evacuate, cu profilarea producției pentru nevoile frontului și cu organizarea acesteia în flux continuu, în regiunile răsăritene ale Uniunii Sovietice s-au pus bazele construcției unor noi și mari întreprinderi de război. În scurt timp, ca urmare a muncii pline de abnegație a poporului sovietic, economia de război a început să livreze industriei, începând cu primăvara anului 1942, cantități sporite de materii prime, iar întreprinderile de

¹⁰ Ibid., p. 146—147.

război să aprovizioneze frontul cu cantități din ce în ce mai mari de muniție și tehnică de luptă de toate categoriile.

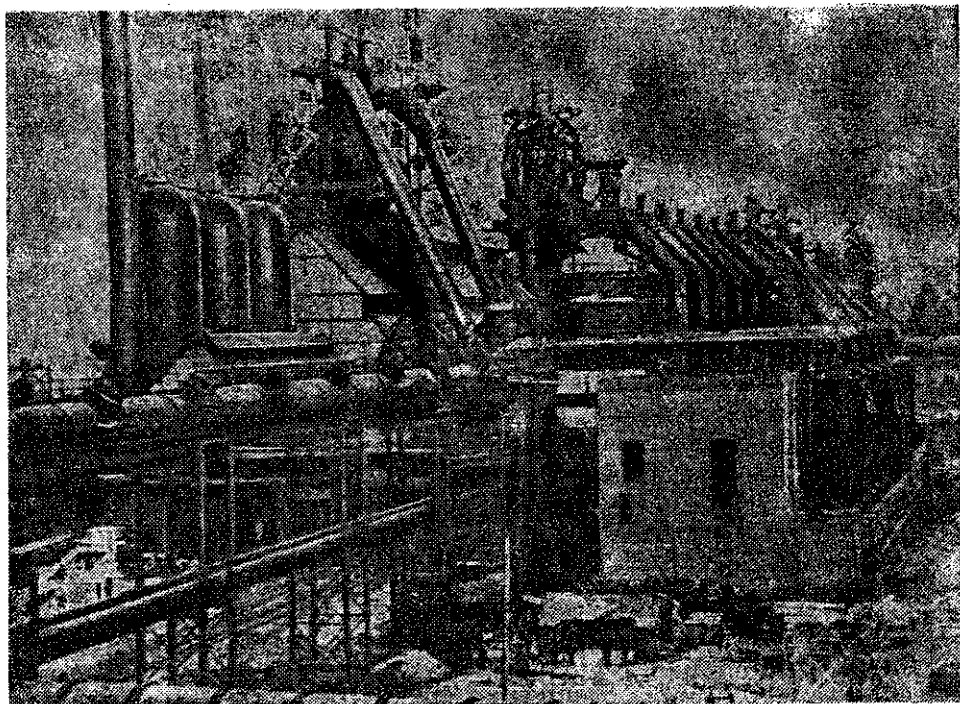
În plină desfășurare a războiului, în Uniunea Sovietică se forau noi sonde de petrol, se deschideau noi mine de cărbuni și de minereuri, se construiau noi linii de cale ferată, intrau în funcțiune noi uzine metalurgice, chimice, centrale electrice, fabrici de armament și de muniție. În Asia centrală și Siberia, în Ural și Kazahstan au apărut noi mari centre industriale. Cu toate condițiile grele create prin cotoșirea unui important teritoriu de către armatele fasciste, în 1942 existau în Uniunea Sovietică 10 300 de șantiere industriale¹¹. În primii 2 ani de război, muncitorii din Ural au reușit să producă de 3 ori mai mult ca în anii antebelici. La Magnitogorsk s-a construit și a intrat în funcțiune în decembrie 1942 unul dintre cele mai mari furnale din Europa, iar în 1943 s-a dat în exploatare un furnal asemănător. Într-un timp record au început să producă pentru nevoile frontului uzinele metalurgice din Celeabinsk. În efortul uriaș de adaptare a economiei la nevoile războiului a fost angrenată întreaga țară. Astfel, în Uzbekistan, devenit unul dintre centrele industriale importante ale Uniunii Sovietice, a fost pusă la punct producția unor utilaje electrice, mașini-unelte, armament, muniție etc. În R.S.S. Gruzină se fabricau aruncătoare de mine, arme automate, aruncătoare de flăcări, grenade, cartușe, echipament, iar Armenia sovietică furniza peste 200 de noi tipuri de produse pentru nevoile frontului. Do asemenea în Kazahstan au fost create noi întreprinderi siderurgice și de metalurgie neferoasă. În 1943 a intrat în producție uzina de feroaliaje din Aktiubinsk. În anii 1942—1943 cantitățile de metale feroase livrate pentru nevoile producției de război au crescut de câteva ori. Numai regiunile răsăritene ale U.R.S.S. au livrat industriei în 1943 aproape 2 500 000 tone de metale feroase, adică de 3 ori mai mult decât dădea întreaga țară în 1940.

Partidul Comunist al Uniunii Sovietice și guvernul sovietic au desfășurat o intensă muncă organizatorică în vederea asigurării industriei din regiunile răsăritene cu energia electrică necesară procesului de producție. Atât în Ural, cât și în Siberia s-au construit noi centrale electrice, iar cele mici existente s-au refăcut.

Sporirea producției de război făcea necesară o creștere corespunzătoare a producției de cărbune și de petrol. Din cauza pierderii vremelnice a bazinului carbonifer al Donețului și a celui din regiunea Moscovei, Comitetul Central al P.C.U.S. și Comitetul de stat al apărării au luat o serie de măsuri în vederea sporirii producției carbonifere în regiunile răsăritene și a deschiderii unor noi mine. La 24 august 1942 s-a adoptat hotărârea privind îmbunătățirea muncii de partid în rândul minerilor și creșterea producției de cărbune în bazinele carbonifere Kuznețk și Karaganda. Mii de comuniști au fost trimiși în regiunile miniere. Rezultatele n-au întârziat să se arate: din mai până în decembrie 1942, producția de cărbuni a crescut cu 25%. Măsuri asemănătoare au fost luate pentru sporirea extracției de petrol din Bașkiria, Sahalin și Uhta.

Necesități de ordin economic și militar au impus ca în 1942 să se adopte o serie de măsuri privind construcția unor căi ferate și darea în folosință într-un ritm cât mai rapid a celor aflate în lucru. Prin grija P.C.U.S. s-a intensificat activitatea pentru terminarea construcției căii ferate Kotlas-Vorkuta, care lega zăcămintele de cărbune din nordul țării

¹¹ *Istoria U.R.S.S. Epoca socialismului*, București, 1958, p. 498.

Furnal ridicat în anii războiului la Magnitogorsk, 1943

cău marile centre metalurgice din regiunile răsăritene ale U.R.S.S. S-a terminat construcția liniei Obozerskaia-Soroki, rezolvându-se problema aprovizionării trupelor de pe frontul din Karelia cu alimente, echipament de iarnă și tehnică de luptă. S-a terminat și s-a dat în circulație calea ferată Kartali-Akmolinsk, ușurând astfel folosirea în uzinele din Ural a cărbunelui din Karaganda și aducerea acestuia pe calea cea mai scurtă în partea europeană a U.R.S.S.

Lupta unităților de pe front și activitatea muncitorilor din întreprinderi au fost puternic sprijinite și de țărănimea colhoznică. Cu toate că războiul a creat mari greutăți agriculturii (oamenii, animalele și tractoarele au fost luate pentru nevoile frontului), în 1942 sovhozurile și colhozurile din regiunile centrale și răsăritene ale Uniunii Sovietice și-au mărit suprafețele cultivate de 2 ori față de anul 1940¹². Un rol deosebit în dezvoltarea agriculturii în anii 1942—1943 l-au avut femeile, a căror pondere a fost peste 70% din totalul muncitorilor agricoli. Numărul tractoriștilor a crescut în 1943 de 2,6 ori față de anul 1940, iar al combinezilor de 3,2 ori.

Ca urmare a măsurilor luate, a punerii în funcțiune a întreprinderilor evacuate sau a celor nou construite, a noilor centrale electrice, a dezvoltării rețelei feroviare și a extracției de cărbune și de petrol, producția globală a Uniunii Sovietice a crescut din ianuarie până în decembrie 1942 de peste 1,5 ori, iar în 1943 de 1,7 ori față de cel precedent. Acest lucru s-a reflectat în creșterea substanțială încă din 1942 a producției de război.

¹² 50 let Voorujennih sil SSSR, Moscova, 1968, p. 331.

Aruncătoare de mine construite într-o uzină siberiană, 1942

În a doua jumătate a anului 1942, producția de armament a crescut în comparație cu perioada corespunzătoare a anului 1941 la puști-mitraliere și puști antitanc de 6 ori, la aruncătoare de mine de peste 3 ori, la artileria terestră de 2 ori și la artileria antitanc de 4 ori. Într-un singur an, decembrie 1941 — decembrie 1942, producția de avioane a sperit de 3,3 ori ¹³. În iarna anului 1942 și în primele luni ale anului 1943 a continuat să se dezvolte și să se perfecționeze tehnica de artilerie, tancuri, aviație, geniu, transmisiuni și s-au îmbunătățit simțitor calitățile tehnice-tactice ale diferitelor categorii de armament și tehnică de luptă. Artileria din rezerva Comandamentului suprem și o parte din artileria trupelor a fost trecută la tracțiune mecanică, ceea ce a dus la creșterea capacității de manevră a unităților de artilerie. În producția de armament de artilerie, un accent deosebit s-a pus pe artileria cu reacție. La această categorie, în 1943 producția a crescut de 3,4 ori față de toamna anului 1941. Fabricile care produceau armament de artilerie au furnizat frontului un total de 130 000 de tunuri, dintre care 45 000 până la calibrul 76 mm, 23 000 de calibre mai mari, 37 000 de tunuri antiaeriene de calibrul 85 mm ¹⁴. În înzestrarea unităților au intrat noi modele de tunuri, de aruncătoare de mine (tunul regimentar de calibrul 76 mm Md. 1943, tunul antitanc de calibrul 57 mm). A crescut mult cantitatea de artilerie din compunerea regimentelor și a diviziilor de infanterie, a sporit numărul diviziilor de artilerie, al regimentelor, al brigăzilor, al diviziilor de artilerie antiaeriană etc.

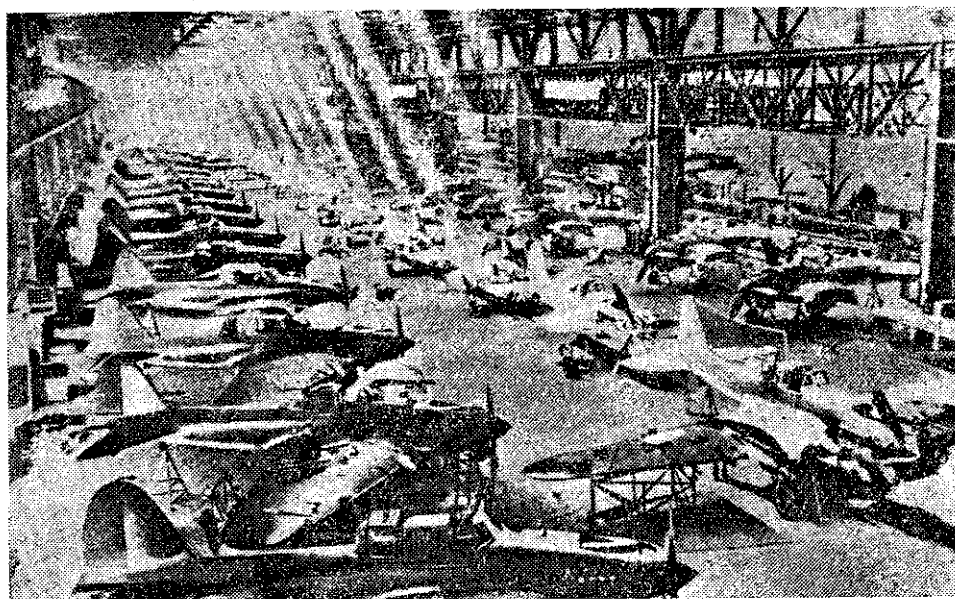
Industria sovietică de tancuri a produs cantități tot mai mari de tancuri și autotunuri. Un mare accent s-a pus în anii 1942—1943 pe perfecționarea tancurilor T-34, KV și IS, care au constituit principalele mașini de luptă ale trupelor de tancuri și mecanizate sovietice. În 1943 au intrat în dotarea unităților sovietice autotunurile de tipul SU-85, SU-122, SU-152.

¹³ *Istoria P.C.U.S.*, Editura politică, București, 1959, p. 592.

¹⁴ *I.V.O.V.S.S.*, tom III, p. 172.

Tancuri construite la uzinele din Ural, 1943

108 028 de avioane de vânătoare, bombardament, de asalt, recunoaștere și transport au fost livrate armatei sovietice în perioada anilor 1941—1945 de către constructorii sovietici

Fabricile de tancuri au livrat frontului 16 500 de tancuri grele și mijlocii, 3 500 ușoare și 4 000 de autotunuri, adică de 8,5 ori mai mult decât se producea în 1940 și de 3,7 ori mai mult decât în 1941 ¹⁵.

În construcția de avioane, în această perioadă un accent deosebit s-a pus pe îmbunătățirea calităților de zbor ale avionului IL-2. Fiind puternic blindat și avînd un tun de calibrul 37 mm, acest avion cu o mare putere de foc și rezistență a devenit unul dintre cele mai bune avioane de luptă.

Industria sovietică a început să producă noi tipuri de avioane de vîntoare, asalt și bombardament, înzestrate cu mitraliere de calibru mai mare și tunuri de bord. Producția noilor tipuri de avioane de vîntoare IAK-7 și IAK-9 a crescut în prima jumătate a anului 1942, iar producția avioanelor de vîntoare LA-5 a crescut în aceeași perioadă de două ori. A fost dat în exploatare avionul de bombardament PE-2, care avea o mare rază de acțiune, precum și avionul de bombardament TU-2. Industria de avioane a furnizat frontului în 1943 35 000 de avioane, adică cu 37,4% mai mult ca în 1942 ¹⁶.

Dezvoltarea rapidă a economiei de război și creșterea experienței de luptă a trupelor au dat posibilitatea Comandamentului suprem sovietic să ia o serie de măsuri pentru creșterea combativității trupelor și a organizării forțelor armate. A fost stabilit un stat unic de organizare pentru divizia de infanterie, au fost create corpuri și armate de tancuri și mecanizate, s-a mărit numărul marilor unități de artilerie de diferite categorii și de aviație, ceea ce a permis concentrarea masivă a artileriei în sectoarele hotărîtoare ale frontului și constituirea în același timp a armatelor aeriene. Toate acestea au dus la o creștere simțitoare a superiorității armatei sovietice în tehnica de luptă ¹⁷.

VICTORIA DE LA STALINGRAD

Succesele obținute de trupele sovietice în perioada de apărare a căilor de acces spre orașul Stalingrad și pierderile enorme provocate inamicului au creat premisele declanșării unei puternice contraofensive,

¹⁵ Ibid., p. 171.

¹⁶ Ibid., p. 167.

¹⁷ Statele Unite ale Americii și Anglia au furnizat Uniunii Sovietice, pe baza legii de împrumut și închiriere, armament, materii prime, echipament industrial și alimente. Căile folosite au fost în special cele maritime, transporturile executîndu-se prin Oceanul Înghețat de Nord cu ajutorul convoaielor de nave sovietice, americane, canadiene sau engleze, și terestre, folosindu-se în acest scop comunicațiile Iranului.

Încă de la sfîrșitul anului 1941, Anglia a livrat Uniunii Sovietice 38 000 tone cositor din Malaysia, 13 000 tone de iută din India, 18 000 tone de plumb din Birmania și Australia.

La mijlocul anului 1942, puțin înainte de începerea mării bătălii de pe malurile Volgăi, Anglia a livrat Uniunii Sovietice 2 400 de tancuri, peste 1 800 de avioane, 3 000 000 de perechi de încălțăminte, iar S.U.A. 2 000 de tancuri ușoare, 1 300 de avioane, 20 000 de camioane și jeepuri, 75 000 de mitraliere de tipul „Thompson-45”, 1 500 000 de perechi de încălțăminte.

Către mijlocul anului 1943, S.U.A. furnizase Uniunii Sovietice trei sferturi din tonajul prevăzut în protocol. Acesta se ridica la principalele categorii la 4 100 de avioane, 138 000 de camioane și jeepuri, 912 000 t de oțel, 1 500 000 t de alimente (conserve de carne, ouă, lapte praf și legume deshidratate), echipament industrial și unelte în valoare de peste 150 000 000 de dolari (Edward R. Stettinius, *Arma victoriei...*, p. 203—206, 210 și 216—223).

care să ducă la încercuirea și nimicirea grupării de forțe inamice aflate în zona orașului de pe Volga și în marele cot al Donului. Valoarea grupării se ridica la peste 1 000 000 de oameni, 675 de tancuri și tunuri de asalt, peste 10 000 de tunuri și aruncătoare de mine¹⁸. Aceste efective făceau parte din Armatele a 6-a și a 4-a tancuri germane, a 3-a și a 4-a române¹⁹, precum și o parte din trupele Armatei a 8-a italiene. Gruparea cuprindea în total 35 de divizii de infanterie, 4 — motorizate, 5 — de tancuri, 4 — de cavalerie și 3 brigăzi de cavalerie, inamicul realizând o densitate operativă de 12—15 km front pentru o divizie. Dintre acestea 26 eran germane, 18 române și 8 italiene²⁰.

Manevra de încercuire precomizată de Comandamentul suprem sovietic era indicată și de configurația frontului, care la 18 noiembrie 1942 se prezenta sub forma unui mare arc de cerc tangent pe fluviul Volga, în zona orașului Stalingrad. Încă din octombrie, Comandamentul suprem sovietic începuse să concentreze în zona Stalingrad importante forțe și mijloace în vederea declanșării contraofensivei. Concepția desfășurării acesteia consta în executarea la flancurile grupării inamice a două puter-nice lovitură, una pe la nord și alta pe la sud de Stalingrad, realizarea joncțiunii trupelor sovietice care executau contraofensiva în zona Kalaci, încercuirea și nimicirea grupării inamice.

În vederea înlăturării pericolului executării de către inamic a unor acțiuni din afara cercului, trupele sovietice trebuiau să dezvolte ofensiva spre vest. Pentru executarea contraofensivei au fost destinate trupele celor trei fronturi sovietice aflate pe aliniamentul acțiunilor de luptă: Frontul Sud-Vest (general N. F. Vatutin), Frontul Don (general K. K. Rokossovski) și Frontul Stalingrad (general A. I. Eremenko). În componerea acestora se aflau 66 de divizii de infanterie, 8 de cavalerie, 18 brigăzi de infanterie, 1 corp mecanizat, 5 corpuri de tancuri și 4 armate aeriene. În total 1 005 000 de oameni, 13 541 de tunuri, 894 de tancuri și 1 414 avioane²¹.

Pregătirile s-au făcut în cel mai desăvârșit secret, lăsându-se impresia, lucru de altfel confirmat de generalii fasciști luați prizonieri de război la Stalingrad, că în această zonă trupele sovietice nu pregătesc acțiuni ofensive de mare amploare.

În dimineața zilei de 19 noiembrie 1942, la orele 8,50, după o puternică pregătire de artilerie executată timp de o oră și douăzeci de minute cu 3 500 guri de foc, a început contraofensiva de la Stalingrad. Primele forțe care au început acțiunile de luptă au fost cele ale Frontului

¹⁸ G. K. Jukov. *Amintiri și reflecții*, Editura militară, București, 1971, p. 468.

¹⁹ Arhiva M.A.N. dosar 3/6, fila 4, și dosar 2/5, fila 19. Armata a 3-a română avea în componere 11 divizii (1 și 7 cavalerie, 1 blindată, 5, 6, 7, 9, 11, 13, 14 și 15 infanterie), iar Armata a 4-a română 7 divizii (5 și 8 cavalerie, 1, 2, 4, 18 și 20 infanterie).

În afara celor 18 divizii române aflate la Stalingrad, mai existau 6 divizii în Caucaz (6 și 9 cavalerie, 2 și 3 munte, 10 și 19 infanterie), precum și 2 divizii în Crimeea (1 și 4 de munte). Marile unități române erau cu efective incomplete, întinse pe fronturi foarte mari, cu un moral scăzut, fără echipament de iarnă și cu capacitatea de luptă redusă. Armata a 4-a română se găsea într-un sector cu o dezvoltare frontală de 210 km, revenindu-i unei divizii 24 km de front. Armata a 3-a română avea în prima linie 7 divizii de infanterie și una de cavalerie într-un sector de 156 km. Cum aceste divizii însumau 52 de batalioane, pentru fiecare batalion reveneau 3—4 km de front.

²⁰ I.V.O.V.S.S., tom III, p. 25.

²¹ 50 let Vooruzennîi sil SSSR, p. 344—345.

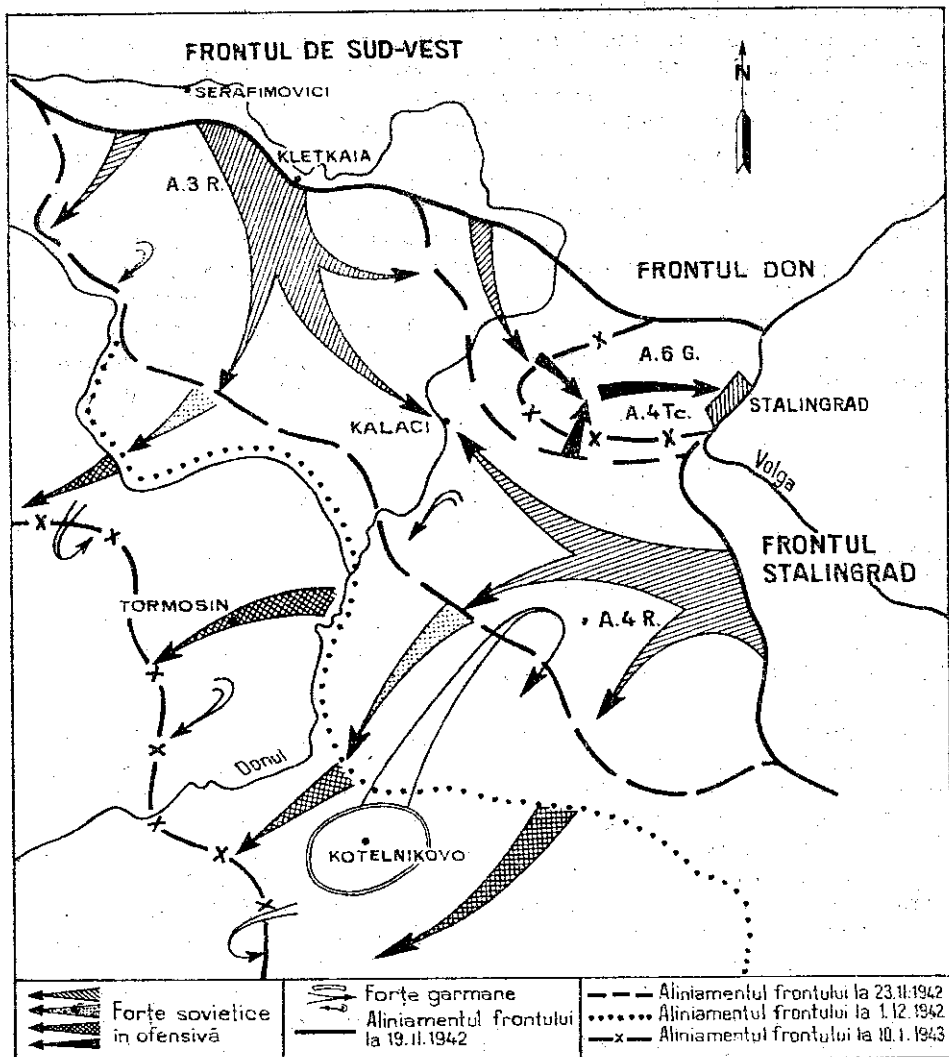
de Sud-Vest, sprijinit de Armatele a 2-a și a 17-a aeriene. Grupările de șoc ale acestui front, constituite din trupele Armatelor a 5-a tancuri (general P. L. Romanenko) și a 21-a (general I. M. Cisteakov), au rupt apărarea inamicului din capetele de pod de la Serafimovici și Kletkaia pe cite un front de 10—12 km și au înaintat pînă la sfîrșitul zilei în adîncimea apărării aproximativ 30—35 km. Toate încercările Comandamentului hitlerist de a opri înaintarea trupelor sovietice cu ajutorul unor rezerve constituite din Diviziile a 22-a, a 14-a și 1 tancuri, a 7-a cavaleric, a 15-a infanterie și aduse în grabă s-au soldat cu un eșec total. După petru zile de lupte grele, trupele acestui front, parcurgînd aproximativ 120 km, au ajuns în ziua de 22 noiembrie în zona Kalaci, formînd astfel partea de nord-vest a marelui clește care avea să încercuiască gruparea hitleristă.

Tot în ziua de 19 noiembrie au trecut la contraofensivă trupele Armatei a 65-a (general P. I. Batov) de la aripa dreaptă a Frontului Don, trupele Armatei a 21-a de la aripa stîngă a Frontului de Sud-Vest și trupele Armatei a 24-a (general I. V. Galanin) de la centrul Frontului Don. Primele două armate au pornit ofensiva din capul de pod de la Kletkaia, acționînd la joncțiunea dintre Armatele a 3-a română și a 6-a hitleristă pe direcția localităților Golubinski și Vertiaci pe Don. Armata a 24-a sovietică a trecut la ofensivă din zona Kakalinskaia în lungul malului de est al Donului către localitatea Vertiaci.

Cu o zi mai tîrziu, în dimineața zilei de 20 noiembrie, au trecut la ofensivă din zona lacurilor Tața (sud Stalingrad) spre Kalaci trupele Frontului Stalingrad, sprijinite de Armata a 8-a aeriană. Datorită celei care a acoperit timp de citeva ore stepa, grupările de șoc ale Armatelor a 64-a (general M. S. Șumilov), 57 (general F. I. Tolbuhin) și 51 (general N. L. Trufanov) au trecut la ofensivă succesiv și fără pregătire de artilerie. Cu toate greutățile impuse de starea atmosferică, în prima jumătate a zilei trupele sovietice au rupt apărarea germană, dezvoltînd ofensiva cu succes către riurile Aksai și Don. După două zile de lupte, acestea au ajuns la aproximativ 10 km de localitățile Kalaci și Sovetski, unde trebuia să se realizeze joncțiunea cu trupele Frontului de Sud-Vest. Comandamentul german a căutat să împiedice realizarea acestei joncțiuni, trimițînd în grabă Divizia 24 tancuri spre Kalaci și Divizia 16 tancuri spre Sovetski. Lovind din mișcare aceste mari unități de tancuri inamice, trupele sovietice au făcut joncțiunea la 23 noiembrie 1942, realizînd astfel încercuirea a 22 de mari unități cu un efectiv total de 330 000 de oameni, care făceau parte din Armatele a 6-a (general von Paulus), a 4-a tancuri germane (general Hott), a 3-a și a 4-a române (generalii P. Dumitrescu și C. Constantinescu).

Concomitent cu declanșarea contraofensivei trupelor Frontului Stalingrad, în dimineața zilei de 20 noiembrie au trecut la ofensivă și trupele de la aripa stîngă a Frontului Don, Armatele 66 (general A. S. Jadov) și 62 (general V. I. Ciuiikov), care apărau orașul Stalingrad. Acțiunile ofensive ale celor două armate au avut drept scop fixarea de front a trupelor germane de la periferiile Stalingradului și de pe malul vestic al fluviului Volga, fiind sprijinite de Armata a 16-a aeriană.

Între 23 și 30 noiembrie 1942, trupele celor 3 fronturi sovietice au dus acțiuni ofensive pentru strîngerea și consolidarea cercului realizat, creînd condiții favorabile nimicirii grupării încercuite. Concomitent cu desfășurarea contraofensivei în această zonă, Comandamentul suprem sovietic a organizat și a executat puternice acțiuni ofensive în sectorul

Bătălia de la Stalingrad

Velikie Luki, la vest de Rjev, precum și în Caucazul de nord, pentru a nu da posibilitate Comandamentului german să aducă forțe din aceste sectoare în zona Stalingrad.

Hitler a încercat să ascundă poporului german catastrofa care lua proporții în zona orașului Stalingrad. La rîndul său, Goebbels a ticluit diferite născociri pentru ridicarea moralului celor de la Stalingrad, vorbind despre crearea unor arme noi deosebit de eficace, un tanc aruncător de flăcări, mitraliere electrice cu o cadență de tragere de 3 000 de cartușe pe minut etc.

Cererile insistente ale comandantului Armatei a 6-a germane ca trupele sale să fie scoase din încercuire au fost respinse de Hitler, care a hotărît să le despresoare cu orice preț printr-o acțiune executată din ex-

Capitularea supraviețuitorilor din Armata a 6-a germană, încercuită la Stalingrad

terior. În acest scop, la sfârșitul lunii noiembrie a fost constituit Grupul de armate „Don“, comandat de feldmareșalul von Manstein²², care pînă la 12 decembrie 1942 a întrunit 30 de divizii, dintre care 7 de tancuri și motorizate. Aceste forțe au fost concentrate în două zone diferite: Kotelnikovo și Tormosin, în ideea de a executa două contralovituri spre Stalingrad pentru a face contact cu gruparea încercuită și a restabili astfel situația. Datorită acțiunilor trupelor sovietice și activității intense desfășurate de partizani, feldmareșalul von Manstein a hotărît să execute o singură contralovitură numai cu gruparea din zona Kotelnikovo, constituită din trupe germane proaspete aduse din Franța și din Polonia, precum și din resturile armatelor a 3-a și a 4-a române.

Pe baza datelor furnizate de cercetarea aeriană și de partizani, Comandamentul suprem sovietic a ajuns la concluzia că acțiunea principală pentru deblocarea grupării încercuite va fi declanșată de către inamic în zona Kotelnikovo. Pentru a respinge acțiunea inamicului s-a luat măsura de a se împinge rezerve puternice ale frontului, care au întărit trupele aflate atît la cercul interior, cît și la cel exterior.

La 12 decembrie 1942 trupele germane au trecut la ofensivă din raionul Kotelnikovo către Stalingrad, de-a lungul căii ferate care leagă aceste două localități. Realizînd o superioritate în forțe și mijloace față de trupele Armatei a 51-a sovietice din Frontul Stalingrad care se apărau pe această direcție, inamicul a reușit să iasă pe aliniamentul râului Aksai-Esaubovski. Introducînd în luptă noi forțe, el a ajuns pînă la 40—50 km de gruparea încercuită.

Pentru a anihila acțiunea întreprinsă de Manstein, Comandamentul suprem sovietic a dirijat Armata a 2-a de gardă de sub comanda generalului R. I. Malinovski spre Kotelnikovo. Ostașii acestei armate, după ce au

²² Acest grup era constituit în principal din Gruparea operativă „HOLLDIR“, resturi din Armatele a 4-a tancuri germană, a 3 și a 4-a române (Corpurile 6 și 7 armate), precum și trupe proaspete aduse pe calea aerului din vestul Europei.

executat un marș forțat pe drumurile înzăpezite și pe un ger aspru, au intrat la 19 decembrie în luptă din mișcare.

Cele mai grele lupte s-au dat în zona Gromoslavka, unde inamicul a aruncat în luptă 125 de tancuri, sprijinite din aer de zeci de avioane. Prin eforturile conjugate ale Armatei a 2-a de gardă și 51 sovietice și prin folosirea judicioasă a rezervelor antitanc, pericolul ruperii frontului de către gruparea inamică din zona Kotelnikovo a fost înlăturat.

În jurul datei de 23 decembrie, datorită pierderilor mari suferite, ofensiva grupării germane din zona Kotelnikovo a slăbit simțitor. O zi mai târziu, la 24 decembrie, trupele celor două armate sovietice, întărite cu corpuri de tancuri și mecanizate, au trecut la ofensivă pentru zdrobirea acestei grupări.

După o luptă îndrăjită, la 29 decembrie 1942, Corpul 7 tancuri, comandat de generalul P. A. Rotmistrov, a eliberat localitatea Kotelnikovo, inamicul suferind și de această dată o înfrângere clară.

Concomitent cu acțiunile pentru limitarea pătrunderii grupării de contralovitură de la Kotelnikovo, Comandamentul suprem sovietic a luat măsuri pentru a executa cu trupele Fronturilor de Sud-Vest și Voronej acțiuni ofensive în scopul împingerii cât mai spre vest a trupelor inamice din afara cercului. Desfășurarea cu începere de la 16 decembrie 1942 a acestor ample acțiuni a silit Comandamentul hitlerist să folosească forțele celeilalte grupări din zona Tormosin în alt scop decât acela pentru care fusese creată. În loc să intervină în acțiunea de despresurare, aceste forțe au fost întrebuințate pentru a stăvili ofensiva trupelor Fronturilor de Sud-Vest și Voronej. Respingerea celor două grupări germane de la Tormosin și Kotelnikovo pînă la sfîrșitul lunii decembrie 1942 a creat condițiile nimicirii complete și cât mai grabnice a grupării hitleriste încercuite la Stalingrad. Spațiul pe care se găsea această grupare se micșora de la o zi la alta, artileria sovietică putînd lovi obiectivele trupelor încercuite de pe orice latură a cercului.

Misiunea de lichidare a forțelor hitleriste încercuite a revenit trupelor Frontului Don, în compunerea căruia au intrat și trei armate ale Frontului Stalingrad, care formau partea de est, sud și parțial de vest a frontului de încercuire. La începutul acestor acțiuni de luptă, dispozitivul trupelor hitleriste se întindea pe un front de 200 km și pe o suprafață de aproximativ 1 500 km². Forma elipsoidală (latura mare de 50 km de la est la vest și latura mică de 30 km de la nord la sud) ar fi ușurat executarea unor lovituri din partea trupelor sovietice dinspre nord spre sud și dinspre sud spre nord, deoarece distanța era destul de mică. Datorită însă particularităților terenului, acțiunile s-au executat pe direcția est-vest și invers.

La 9 ianuarie 1943 Comandamentul suprem sovietic a dat un ultimatum Comandamentului hitlerist, cerînd capitularea fără condiții. Generalul von Paulus, comandantul trupelor încercuite, a respins însă ultimatumul sovietic. Ca atare, la 10 ianuarie au început acțiunile de lichidare. După 16 zile de lupte grele, la 26 ianuarie Armatele a 21-a și a 62-a sovietice au făcut joncțiunea la vest de oraș, în zona Movila lui Mamai, scindînd gruparea hitleristă în două. Gruparea de sud, unde se afla și generalul von Paulus cu statul său major, a fost lichidată pînă la 31 ianuarie 1943, iar gruparea de nord pînă la 2 februarie. Odată cu capitularea acesteia s-a încheiat marea bătălie de la Stalingrad, armata sovietică obținînd o strălucită victorie.

Numai în ultima perioadă, 10 ianuarie—2 februarie 1943, respectiv pe timpul acțiunilor desfășurate în vederea lichidării grupării fasciste încercuite, trupele sovietice au capturat 5 762 de tunuri, 1 666 de tancuri, 261 de mașini blindate, 80 438 de autocamioane²³ și au luat 91 000 de prizonieri, printre care 2 500 de ofițeri și 24 de generali. Trupele hitleriste au lăsat pe câmpul de luptă 147 800 de morți²⁴.

Bătălia de pe Volga constituie una dintre cele mai glorioase pagini ale istoriei celui de-al doilea război mondial. Depășind prin amploarea și consecințele sale toate limitele cunoscute până la acea dată în istoria militară universală, ea a marcat o cotitură în desfășurarea războiului în întregul său, a avut o influență favorabilă asupra situației de pe celelalte teatre de război.

Armata sovietică a provocat inamicului o pierdere care poate fi evaluată la 32 de divizii și 3 brigăzi nimicite complet și 16 divizii cu pierderi mai mult de jumătate din efective. Cinci armate (două germane, două române și una italiană), 2 000 de tancuri și autotuturi, 10 000 de tunuri, 2 000 de avioane de luptă, peste 70 000 de mașini și 800 000 de oameni au fost nimicite numai pe timpul contraofensivei sovietice, adică de la 19 noiembrie 1942 la 2 februarie 1943. Totalul pierderilor provocate inamicului s-a ridicat la cifra de 1 500 000 de oameni (morți, răniți și prizonieri).

Victoria obținută de trupele sovietice la Stalingrad a dat inițiativa strategică Comandamentului sovietic, a măcinat rezervele strategice ale Wehrmachtului, a zdruncinat planurile Comandamentului hitlerist de desfășurare a războiului și a avut importante consecințe economice și politice, care au influențat negativ potențialul economic și militar al Germaniei fasciste. A crescut prestigiul internațional al Uniunii Sovietice, s-a întărit coaliția antihitleristă și multe guverne care până atunci nu stabiliseră relații diplomatice cu Uniunea Sovietică s-au grăbit s-o facă.

După victoria de la Stalingrad a crescut speranța popoarelor din țările ocupate de fasciști că vor fi curînd eliberate, mișcarea de rezistență din multe țări ale Europei și Asiei s-a activizat.

Sub conducerea partidelor comuniste și a altor organizații patriotice au fost antrenate la lupta împotriva fascismului german mase largi populare. A crescut numărul detașamentelor de partizani, iar loviturile acestora au început să fie serios simțite de către trupele fasciste de ocupație.

Pentru Germania fascistă, catastrofa suferită pe Volga a constituit o înfrîngere politică și militară care a subminat credința masei principale a ostașilor germani în posibilitatea obținerii victoriei în cel de-al doilea război mondial. După înfrîngerea de pe Volga, Germania a intrat într-o perioadă de profundă criză. De la această dată, Germania fascistă și-a încordat la maximum forțele pentru a salva situația. Pentru a completa pierderile suferite pe frontul sovieto-german, guvernul nazist a fost silit să promulge la 7 februarie 1943 (numai la 5 zile după lichidarea completă a grupării încercuite la Stalingrad) legea mobilizării totale a populației. Această măsură extremă a dus într-adevăr la creșterea efectivelor armatei, însă a avut o influență negativă asupra moralului acesteia, asupra forței combative și gradului de instruire și pregătire a marilor unități

²³ *Velikaia pobeda na Volghe*, p. 468.

²⁴ *50 let Voorujennih sil SSSR*, p. 36

create. După mobilizarea totală, conducătorii Germaniei fasciste au căutat să completeze deficitul în forță de muncă folosind în industrie și agricultură prizonierii de război și muncitorii străini aduși cu forța în Germania. Dacă la sfârșitul lunii mai 1942 în industria și agricultura Germaniei au fost folosiți 4 200 000 de muncitori străini și prizonieri de război, la sfârșitul lunii mai 1943 numărul acestora a crescut la 6 300 000 de oameni ²⁵.

În presa germană a început să apară după înfrîngerile armatelor fasciste pe Volga articole menite să ridice moralul poporului german și să-l mobilizeze pentru noi sacrificii. Oficiosul partidului nazist *Völkischer Beobachter* din 8 februarie 1943 scria: „S-a pus în joc o singură carte: existența întregului popor și de asemenea existența fizică a fiecăruia dintre noi în parte“, iar Goebbels, într-un articol publicat la sfârșitul lunii ianuarie 1943 în revista *Das Reich*, scria: „Germania va putea să reziste la atacurile rușilor numai în cazul cînd va reuși să mobilizeze ultimele sale resurse“ ²⁶.

Victoria trupelor sovietice la Stalingrad a dus la intensificarea divergențelor dintre căpeteniile Germaniei fasciste și cele ale aliaților ei, la începerea descompunerii coaliției fasciste. Înfrîngerea trupelor italiene (Armata a 8-a) a grăbit ieșirea Italiei din coaliția hitleristă, iar dezastrul suferit de armatele române la Stalingrad și cotul Donului a zdruncinat puternic regimul antonescian din România și a dus la accentuarea crizei politice, la creșterea stării de spirit antirăzboinice și antihitleriste în rîndul militarilor români de pe front și din țară, în rîndul maselor largi populare din România. Însuși Ion Antonescu, în mesajul său către Hitler, prezenta situația grea a armatei române după marile pierderi suferite în oameni și tehnică de luptă la Stalingrad, cotul Donului și Caucaz ²⁷, iar în scrisoarea sa adresată la 13 martie 1943 generalului de aviație hitlorist Richtshofen arăta că din trupele române ale celor două armate (a 3-a și a 4-a) a reușit să constituie abia o singură divizie la Melitopol. După Stalingrad, ofițerii și generalii, subofițerii și soldații armatei române și-au dat tot mai bine seama de inutilitatea continuării războiului. Sub diferite forme și-au materializat protestul lor prin cereri de demisie, părăsirea unităților, refuzul de a mai continua lupta, trecerea de partea armatei sovietice sau a partizanilor, accentuarea fricțiunilor dintre militarii români și cei germani etc.

Dînd dovadă de spirit realist în analizarea situației militare, șeful Marelui stat-major al armatei române, generalul Ilie Șteflea, a prezentat, ca și predecesorul său, generalul Iosif Iacobici, situația grea a armatelor române aflate la Stalingrad și în Caucaz, atrăgînd totodată atenția asupra consecințelor grave care rezultau din această situație, și a denunțat samavolnicile săvîrșite de hitleriști împotriva ofițerilor și soldaților români în țară și pe front.

Raportul său, întocmit în decembrie 1942, după începerea contraofensivei sovietice de la Stalingrad, a produs o adevărată derută în rîndurile Comandamentului hitlerist. Remarcîndu-i conținutul, postul de radio clandestin „România liberă“ arăta la 26 ianuarie 1943 că protestul

²⁵ *Velikaia pobeda na Volghe*, p. 496.

²⁶ *Ibid.*, p. 498.

²⁷ A.M.A.N., dosar 1 200/636, filele 17—32.

generalului Ilie Șteflea a avut un larg ecou printre ofițerii de stat-major ai armatei române. Într-adevăr, numeroși generali și ofițeri români, atît din Marele stat-major, cît și din unități și mari unități, au considerat că armata română avea cu totul altă menire decît aceea pe care i-o rezervasera conducerea antonesciană. Generalul Ilie Șteflea și ajutoarele sale imediate, generalii S. Mardare (subșeful Marelui stat-major) și E. Borcescu, colonelul C. Nestorescu și alții, au urmărit să rețină cît mai multe forțe și mijloace în țară, salvînd de la pieire numeroase vieți omenești. Folosind diferite metode, ei au reușit să nu trimită pe front un total de 220 000 de oameni ²⁸.

Preocupat de situația critică a trupelor române de la Stalingrad, Marele stat-major român a efectuat o anchetă în rîndul ofițerilor și soldaților români răniți în timpul luptelor din toamna și iarna anului 1942. Relatările acestora demonstau caracterul nepopular al războiului și ura militarilor români împotriva hitleriștilor. Comandantul Corpului 6 armată, generalul Corneliu Dragalina, arăta la 18 decembrie 1942 că „generalii nu vor să mai comande divizii..., la fel comandanții de regiamente. Dacă asta este la ei — arată comandantul acestei mari unități —, cum poate să fie moralul trupelor... Misiunea ne este terminată și nu mai putem pierde nici un om. Corpul de armată trebuie dus în țară pentru a se reface” ²⁹.

Intensificarea manifestărilor antirăzboinice din rîndurile armatei române și acțiunile de retragere a mai multor unități și subunități române din fața trupelor sovietice aflate în ofensivă au determinat Comandamentul german să ia o serie de măsuri privind subordonarea unităților române comandanților de mari unități germane. Statul-major al Armatei a 3-a române a fost înlocuit cu un stat-major german, iar Corpurile 1 și 3 armată au fost trecute sub comanda unor generali germani mai unici în grad decît comandanții marilor unități române, ceea ce a determinat pe comandantul Corpului 1 român să ceară insistent să fie înlocuit de la comandă.

Pentru a împiedica retragerea trupelor române de la Stalingrad și a le forța să continue lupta, Comandamentul german a constituit cordoane formate din unități de poliție. Numeroși militari români au fost dezarmați cu această ocazie, iar cei care n-au vrut să se supună măsurilor luate de fasciști au fost executați. Numai în localitatea Kalaci au fost dezarmați, la 22 noiembrie 1942, 300 de soldați români, iar în ziua următoare mai mulți militari din Regimentul 83 infanterie, care se retrăgeau de pe poziție, au fost împușcați ³⁰.

În rîndurile militarilor români au stîrnit ură și revoltă crimele comise de hitleriști în timpul retragerii de la Stalingrad împotriva răniților și bolnavilor. Cu o cruzime sadică, soldații fasciști îi loveau cu baioneta peste mîini pe soldații români răniți care căutau să se urce în camioanele germane. Într-un raport din 14 decembrie 1942, comandantul Armatei a 3-a române arăta șefului Marelui stat-major soarta tragică a unui grup

²⁸ A.M.A.N., dosar 309, fila 221.

²⁹ A.I.S.I.S.P., fond. 9, dosar 748, fila 2.

³⁰ A.M.A.N., dosar 2/110, fila 111.

de ostași români grav răniți care au fost aruncați dintr-o mașină germană departe de orice localitate și lăsați fără nici o posibilitate de ajutor³¹. Un caz asemănător era semnalat de un ofițer din Regimentul 26 infanterie în scrisoarea sa din ianuarie 1943 : „Ne retragem meren în dezordine spre vest, nemîncați și pe jumătate înghețați. Cărăm cu noi răniții, dar cei mai mulți mor în drum. Nemții se poartă ca niște bestii. Ambulanțele lor goale, rugate să ia răniții noștri, nici n-au vrut să audă. La insistențele noastre au tras cu armele în noi. Am jurat cu toții că cine scapă de aici să se răzbune pe nemți”³².

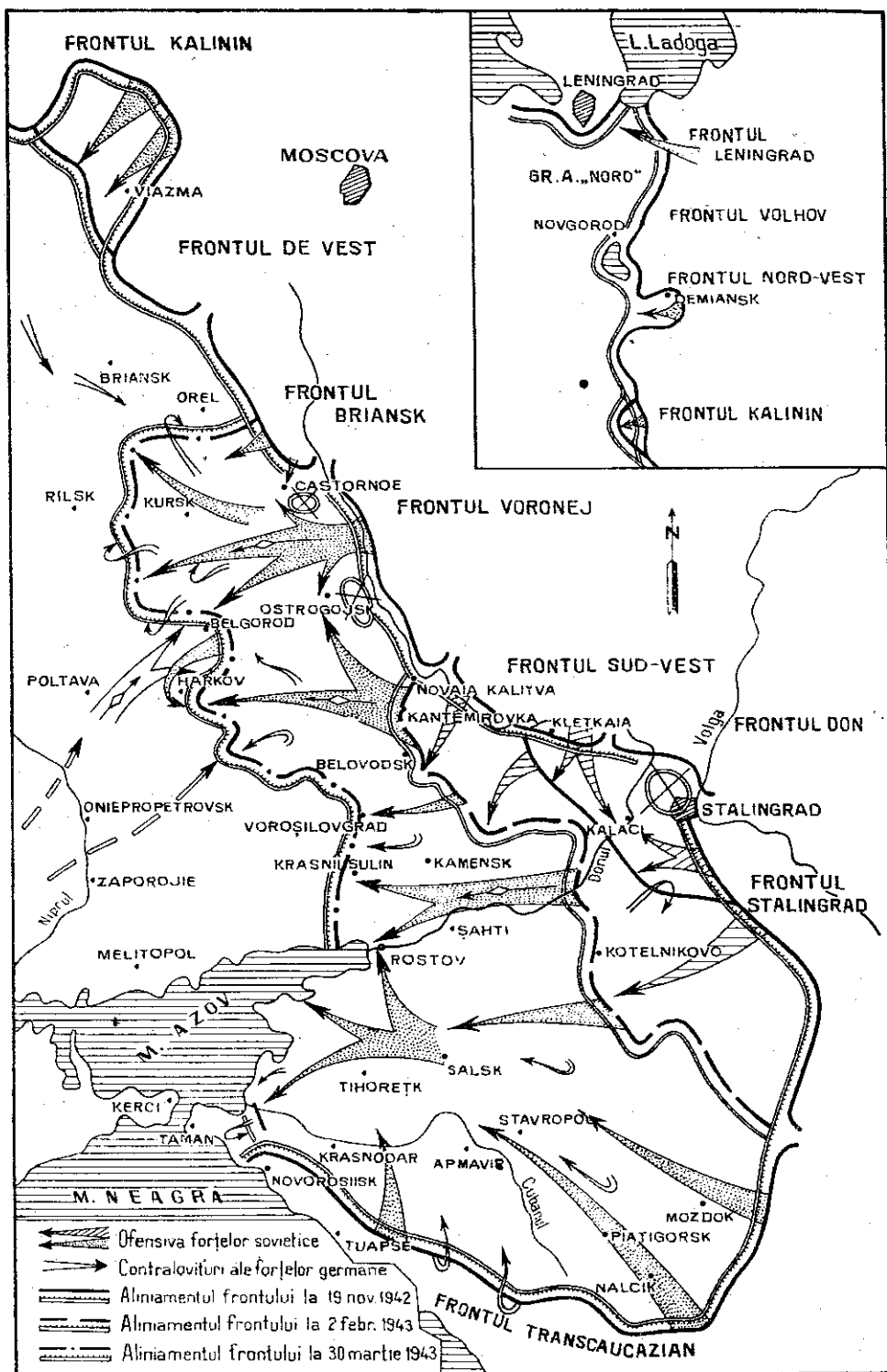
Victoria trupelor sovietice la Stalingrad a dat Comandamentului suprem sovietic posibilitatea să execute în iarna anilor 1942—1943 la aripa sudică a frontului o ofensivă de mare amploare. După contraofensiva de la Stalingrad, situația generală arăta că cele mai favorabile condiții pentru ofensivă au fost create la flancul sudic. În timp ce în această parte a frontului aproximativ 25% din totalul forțelor inamice aflate pînă atunci pe frontul sovieto-german au fost nimicite, forțele armate ale Uniunii Sovietice au crescut simțitor. În iarna anului 1942, la flancul sudic al frontului sovieto-german s-au adus un număr însemnat de mari unități de infanterie și de tancuri nou constituite. Pentru primăvara anului 1943, potrivit concepției elaborate, acțiunile principale trebuiau să vizeze orașul Rostov. Ajungerea pe aliniamentul acestui oraș dădea trupelor sovietice posibilitatea încercuirii și nimicirii grupării germane din Caucazul de nord. În condițiile create însă după bătălia de la Stalingrad, Comandamentul german a luat măsuri pentru consolidarea apărării pe direcția Rostov și acoperirea căilor de acces spre Donbas. Mai mult decît atît, pentru a scurta linia frontului el a retras Armata 1 tancuri de la Mozdok și a luat măsuri pentru restabilirea unui front continuu de apărare pe aliniamentul general Novaja Kalitva, Kamensk, Salsk, Armavir, Maikop, Novorossiisk.

Încă din perioada contraofensivei de la Stalingrad, trupele Frontului Nord-Caucazian au executat mai multe contralovituri asupra forțelor germane din Grupul de armate „A” cu un total de 21 divizii (Armatele 1 tancuri și 17) aflate în Caucaz, cu scopul de a zădărnici acțiunile ofensive ale acestora pe direcțiile Nalcik, Mozdok și Tuapse.

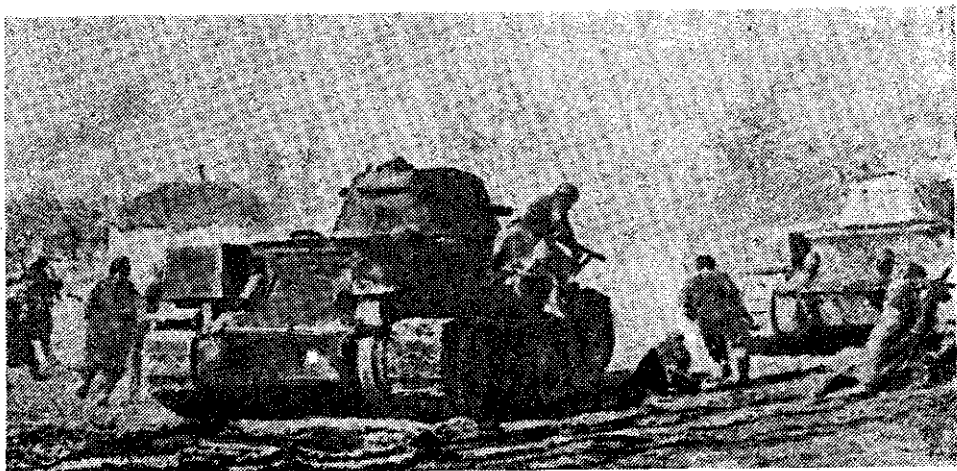
Pentru nimicirea acestora și pentru eliberarea Caucazului de nord, cu începere din luna ianuarie 1943 Comandamentul suprem sovietic a executat cu forțele de la aripa dreaptă a Frontului de Sud (Armatele a 5-a izbire și 2 gardă) o serie de acțiuni ofensive de-a lungul cursului inferior al Donului spre Rostov. Concomitent cu aceste acțiuni, trupele de la aripa stîngă a aceluiași front (Armatele a 28-a și a 51-a) au executat acțiuni ofensive pe direcția Salsk—Tihorețk, iar trupele Frontului Nord-Caucazian pe direcția Krasnodar—Tihorețk. Acțiunile acestor trupe au dus la retragerea forțelor inamice din Caucaz, la împingerea lor spre cursul inferior al Kubanului și în peninsula Taman, izolindu-le de restul forțelor germane care acționau la nordul Mării de Azov. Pentru completa nimicire a acestora, trupele sovietice au dus lupte grele între 9 februarie și 4 aprilie 1943, au eliberat regiunea cursului mijlociu al Kubanului și o parte din regiunea cursului inferior al acestui rîu, s-au apropiat de peninsula Taman și au cucerit un cap de pod la sud de Novorossiisk prin debarcarea unui desant maritim.

³¹ Ibid., dosar 309, fila 190.

³² *România liberă* nr. 1 din 28 ianuarie 1943.

Contraofensiva sovietică de la Stalingrad și din Caucaz

Atac de tancuri și infanterie sovietică în februarie 1943, în Caucazul de nord

La 12 ianuarie 1943, trupele Fronturilor de Sud-Vest, Voronej și o parte din forțele Frontului Briansk au început acțiunile ofensive pentru nimicirea grupării germane din raionul Voronej, formată din forțele principale ale Grupului de armate „B” (Armatele a 2-a germană, a 2-a ungară și resturi din Armata a 8-a italiană) — aproximativ 30 de divizii.

Comandamentul suprem sovietic a conceput zdrobirea acestei grupări prin executarea a două operații de încercuire, de la Ostrogojsk—Rossos și cea de la Voronej—Kastornoe, la care au concurat forțele celor trei fronturi amintite.

Operațiile s-au desfășurat succesiv și cu maximum de rezultate. În timpul celei dintâi, începută la 12 ianuarie 1943, trupele sovietice au rupt apărarea germană pe un front cu o dezvoltare totală de 250 km, au pătruns în adâncime aproximativ 140 km și au nimicit forțele din compunerea Armatei a 2-a ungare, ale Corpului alpin italian din Armata a 8-a italiană, ale Corpului 24 tancuri german, precum și rezerva operativă a Grupului de armate „B” (un corp de armată german cu destinație specială, denumit „Kramer”). Această victorie a creat condiții favorabile pentru declanșarea celei de-a doua operații. Măsurile pentru începerea acestora au fost luate la 18 ianuarie, imediat după încercuirea grupării inamice în sectorul Ostrogojsk—Rossos. Operația a început la 24 ianuarie 1943 și s-a încheiat la 17 februarie cu încercuirea și nimicirea forțelor principale ale Armatei a 2-a germane și a unei părți din forțele Armatei a 2-a ungare în valoare de aproximativ 11 divizii. În cursul celor două operații au fost zdrobite forțele principale ale Grupului de armate „B”, nimicindu-se în total 26 divizii.

Tot în luna ianuarie, Comandamentul suprem sovietic a desfășurat o operație ofensivă în raionul Leningrad. Încă de la începutul anului 1943 s-a îmbunătățit într-o oarecare măsură aprovizionarea orașului, dar trupele și populația mai întâmpinau greutăți uriașe, deoarece lipseau comunicațiile pe uscat cu restul teritoriului Uniunii Sovietice. Singura cale de comunicație, cea peste lacul Ladoga, nu a putut să asigure apărătorilor orașului Leningrad cele necesare luptei și traiului. Sute de mii de oameni au pierit din cauza condițiilor grele de viață impuse de acele 900 de zile ale blocadei fasciste.

Pentru ruperea blocadei au fost destinate forțele Fronturilor Lenin-grad (general L. A. Govorov) și Volhov (general K. A. Merentkov), precum și ale Flotei Mării Baltice.

La 12 ianuarie 1943 artileria și aviația Armatelor a 13-a aeriană (general S. D. Ribalcenko) și a 14-a aeriană (general I. P. Juravlev), aviația cu rază mare de acțiune și aviația Flotei Mării Baltice au executat asupra pozițiilor inamice ocupate de trupele Armatei a 18-a germane (circa 5 divizii) și asupra comunicațiilor acesteia o avalanșă de oțel și foc. După acțiunea artileriei și aviației, trupele Armatelor sovietice a 67-a (general M. P. Duhanov), a 2-a (general V. Z. Romanovski) și a 8-a (general F. N. Starikov) au trecut la ofensivă, au rupt pozițiile fortificate ale inamicului și au zdrobit forțele principale ale Armatei a 18-a germane. Blocada a fost ruptă, realizându-se astfel un culoar cu o dezvoltare de peste 10 km, prin care orașul erou a putut menține o bună bucată de timp legătura cu restul Uniunii Sovietice.

În cursul lunilor februarie și martie 1943, trupele sovietice din compunerea fronturilor care acționau la aripa de sud a frontului sovieto-german au dezvoltat mult ofensiva spre vest. La 8 februarie ele au eliberat orașul Kursk, iar la 16 februarie orașul Harkov.

Pentru a preveni catastrofa care amenința întreaga aripă de sud a trupelor sale, Comandamentul hitlerist a hotărât să execute puternice riposte ofensive. La 16 februarie inamicul a executat o contralovitură din raionul Krasnoarmeiskoe asupra trupelor Frontului de Sud-Vest, aflate în ofensivă pe un front larg. Realizarea unei superiorități considerabile în forțe și mijloace de către inamic a forțat trupele sovietice de la aripa dreaptă a acestui front să se replieze dincolo de Doneț. În aceste condiții, inamicul a recucerit o parte însemnată a teritoriului eliberat de trupele sovietice din Donbas, reușind totodată să înainteze aproximativ 100—120 km.

La 4 martie Comandamentul fascist a executat o altă contralovitură în raionul sud-vest Harkov asupra trupelor de la aripa stângă a Frontului Voronej. Marile unități sovietice din compunerea acestui front s-au apărat vitejește timp de trei zile, menținând aliniamentul ocupat. Abia la 7 martie, sub loviturile puternice ale inamicului, au început să se replieze spre Harkov. La 16 martie trupele germane au recucerit Harkovul și au respins trupele sovietice spre Belgorod pînă dincolo de Donețul superior.

Pentru zdrobirea grupărilor de forțe inamice din raioanele Harkov, Belgorod, Orel și Briansk, Comandamentul suprem sovietic a destinat trupele Fronturilor Kalinin (general M. A. Purkaev) de Vest, Briansk și Central³³. În cadrul acestei ofensive, un rol important a revenit Frontului Central, ale cărui trupe au fost concentrate în a doua jumătate a lunii februarie în condiții extrem de grele, datorită gerului și lipsei comunicațiilor. Din această cauză marile unități ale frontului au intrat în bătălie pe măsură ce afluiău. Ofensiva Frontului Central s-a executat pe direcția Orel-Briansk între 12 februarie și 27 martie 1943.

Pentru a face față acestor acțiuni inamicul a fost nevoit să ia o parte din forțele aflate în ieșindul de la Rîjev-Viazma. Comandamentele Fronturilor de Vest și Kalinin, primind informații cu privire la măsurile luate de inamic în acest sens, au început la 2 martie 1943 acțiunile de luptă. Pînă la sfîrșitul lunii, trupele sovietice din compunerea acestor două

³³ După capturarea ultimelor rămășițe ale grupării fasciste încercuite la Stalingrad, Frontul Don a căpătat la 5 februarie 1943 denumirea de Frontul Central (general K. K. Rokossovski).

Victime din Leningrad. În ianuarie 1942, mii de oameni au murit zilnic din cauza mizeriei, lipsurilor și foamei din zilele asediuului

fronturi au înaintat aproximativ 130—160 km spre vest și au eliberat localitățile Rîjev și Viazma.

În lunile februarie-martie, trupele Frontului de Nord-Vest (mareșal S. K. Timoșenko) au desfășurat acțiuni ofensive în raioanele Demiansk și Staraia Russa. În perioada 15 februarie—17 martie ele au lichidat ieșindul inamicului de la Demiansk, pe care trupele germane îl organizaseră pentru apărare timp de peste un an și jumătate.

Lichidînd cele două intrînduri de la Rîjev-Viazma și Demiansk și realizînd o adîncă pătrundere în dispozitivul german în raioanele Orel, Kursk și Belgorod, trupele sovietice și-au îmbunătățit în mod simțitor situația operativ-strategică, creîndu-se condiții favorabile pentru desfășurarea în acest raion, în vara anului 1943, a unor acțiuni de mare amploare.

Succesele obținute de trupele sovietice în primele luni ale anului 1943 ca urmare a victoriei strălucite de la Stalingrad au creat condițiile generalizării ofensivei strategice și dezvoltării ei spre vest pentru eliberarea unor întinse teritorii ale Uniunii Sovietice. Așa cum a fost arătat, în afara ruperii blocadei Leningradului, la celălalt flanc al frontului sovieto-german apărarea germană a fost puternic zdruncinată pe un front de 1 200 km, de la Demiansk, Kastornoe și Voronej pînă pe culmile Caucazului.

În timpul ofensivei strategice desfășurate în condițiile grele ale iernii și dezhgețului din primăvara anului 1943, imediat după marea bătălie de la Stalingrad trupele sovietice au consolidat succesele obținute în cadrul acestei bătălii, au împins în unele sectoare linia frontului spre vest cu 600—700 km, au eliberat un teritoriu cu o suprafață de peste 490 000 km², unde înainte de război locuiau aproximativ 15 500 000 de oameni și au rupt blocada Leningradului. Din noiembrie 1942 pînă în martie 1943, trupele sovietice au nimicit peste 100 de divizii hitleriste. Armata hitleristă a pierdut 1 700 000 de oameni, 24 000 de tunuri, peste 3 500 de tancuri și 4 300 de avioane³⁴. La 22 martie inamicul a fost obligat să treacă la apărare, frontul stabilindu-se în raioanele Belgorod, Harkov, Orel.

³⁴ 50 let Voorujennih sil SSSR, p. 390.

Succesele anglo-franco-americane în războiul mediteranean și în Africa de nord

În vara anului 1941, situația pe frontul din Africa de nord a rămas neschimbată. Au avut loc însă pregătiri în vederea unor noi acțiuni de ambele părți. Comandamentul german a mai primit ca întăriri o divizie motorizată și una de tancuri, astfel că în toamna anului 1941, „Africa Korps” era alcătuită din două divizii blindate și una motorizată, la care se adăugau diviziile italiene (una de tancuri și 6 de infanterie) cu un efectiv total de circa 100 000 de oameni, 552 de tancuri, 520 de tunuri și 340 de avioane¹. Comandamentul britanic dispunea de o divizie și 3 brigăzi de tancuri și 6 divizii de infanterie, cu un efectiv de 120 000 de oameni, 924 de tancuri, 760 de tunuri și 1 072 de avioane². Raportul de forțe înclina în favoarea Comandamentului englez.

În deșert, lipsa apei și a alimentelor cerea folosirea unor numeroase mijloace de transport, care trebuiau să asigure aprovizionarea trupelor de la baze ce se aflau uneori la distanțe de sute de kilometri. Condițiile grele de luptă în deșert presupuneau executarea unor manevre de anvergură pe spații întinse, ceea ce impunea folosirea pe scară largă a unor unități și mari unități motorizate. Terenul descoperit, lipsit de adăposturi, expunea însă coloanele în mișcare bombardamentelor și focurilor mitralierelor aviației.

Profitând de superioritatea pe care o aveau și în aviație, britanicii au bombardat porturile și bazele de alimentare din Mediterană pentru a împiedica aprovizionarea armatelor germano-italiene. În urma acestor acțiuni, Comandamentul englez a considerat condițiile ca fiind favorabile declanșării ofensivei pentru distrugerea trupelor germano-italiene din Libia. Planul de luptă prevedea învăluirea trupelor italo-germane pe la sud și realizarea joncțiunii cu garnizoana din Tobruk. După reușita acestei acțiuni, forțele inamice urmau să fie atacate concentric și împinse spre mare în direcția Bardia. Bătălia hotărâtoare trebuia să aibă loc la Sidi-Rezegh.

¹ Gerhard Förster, Heinz Helmert, Helmut Schnitter. *Der Zweite Weltkrieg. Militärgeschichtischer Abriss*, Militärverlag Der Deutschen Demokratischen Republik, Berlin, 1972, Seite 176.

² Marchal Alexander, *op. cit.*, p. 38; vezi și Gerhard Förster, Heinz Helmert, Helmut Schnitter, *op. cit.*, p. 75.

Militari din Armata a 8-a britanică în a doua contraofensivă asupra pozițiilor Axei din nordul Africii, 18 noiembrie 1941

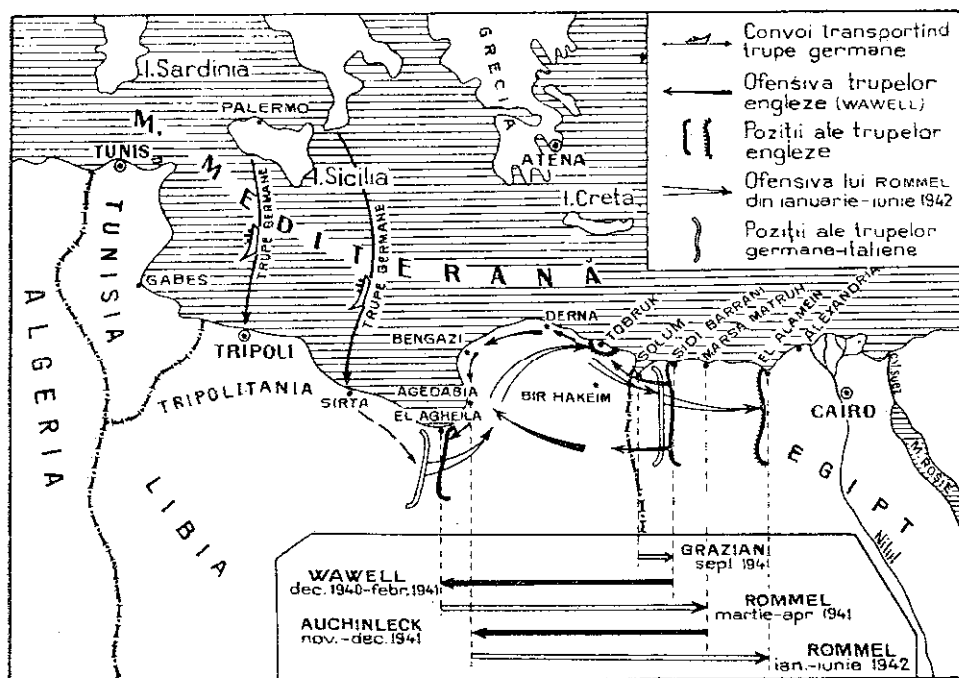

La 18 noiembrie a început atacul Armatei a 8-a britanice asupra pozițiilor deținute de trupele Axei. Lupta a fost deschisă de o escadră de crucișătoare cu un puternic foc asupra unităților germano-italiene aflate în trecătoarea Halfaya. În dimineața zilei de 18 noiembrie, blindatele britanice urmate de unități de infanterie sud-africane, neozeelandeze, australiene, indiene au trecut frontiera dintre Egipt și Libia. Apărarea inamică n-a fost străpunsă în primele zile, ceea ce a atras înlocuirea de la comanda Armatei a 8-a a generalului Andrew Cunningham cu generalul Neil Ritchie (26 noiembrie 1941). După mai multe zile de lupte înverșunate, de atacuri și contraatacuri ale lui Rommel, unitățile britanice au reușit să cucerească localitatea Sidi-Rezegh și să realizeze joncțiunea cu unitățile australiene și britanice încercuite în zona portului Tobruk (7 decembrie 1941). Rommel se retrăgea spre vestul Libiei urmărit de forțele britanice care i-au pricinuit pierderi grele³. La 30 decembrie trupele Axei reveneau la baza de plecare El-Agheila, iar armata engleză a reocupat portul Bengazi. Pierderile britanice se ridicau la 17 700 de oameni și 800 de tancuri, iar ale germanilor și italienilor, la 38 000 de oameni și 340 de tancuri.

În urma acestor acțiuni, frontul se afla la o depărtare de peste 1 000 km vest de frontiera Egiptului, iar cele două armate adverse dispuneau de forțe relativ egale.

Dacă situația a fost într-un fel îmbunătățită pe frontul terestru, britanicii sufereau însă pierderi foarte grele în Marea Mediterană, ceea ce se răsfrângea în mod negativ pe plan material și moral asupra trupelor din Africa de nord. Pe de altă parte, aviația germană reușise în această pericadă să cucerească supremația aeriană. Insula Malta fusese neutralizată, pozițiile engleze din Mediterană fiind acum serios amenințate. Astfel, pentru a ajunge în Egipt, convoaiele engleze erau obligate să ocolească Africa de sud.

³ Gruparea italo-germană din raioanele Es-Solum și Bardia, încercuită de britanici, a fost lăsată în voia soartei.

Schimbările succesive ale situației militare în nordul Africii în perioada septembrie 1940—iunie 1942

În aceste condiții, la 26 mai 1942 germanii declanșează o nouă ofensivă spre Egipt. Armata italo-germană era compusă din „Africa Korps“ (2 divizii de tancuri și o divizie motorizată) și din Corpul 10 italian, avînd o divizie de tancuri, una motorizată și 2 de infanterie. Armata a 8-a britanică dispunea de 2 divizii de tancuri, 4 divizii de infanterie, o brigadă de infanterie franceză și cîteva regimente independente. Planul lui Rommel consta în 3 atacuri frontale lansate de trupele italiene pe linia Gazala, Bir-Hakeim și în centrul poziției britanice, în timp ce în-tregul „Africa Korps“, cu circa 350 de tancuri, executa o manevră de întoarcere pe la sud pentru a tăia Tobrukul de El-Aden. O debarcare între Gazala și Tobruk trebuia să completeze operația.

Din prima zi de luptă, acest plan a fost dejucat. Atacurile frontale ale italienilor au fost respinse. Debarcarea a eșuat, iar „Africa Korps“ a fost blocat înaintea localității El-Aden de forțele britanice blindate și pus într-o situație dificilă în privința aprovizionărilor. Totuși la 28 mai, cu prețul unor pierderi grele, „Africa Korps“ a reușit să-și creeze un mic culoar în apărarea britanică. Au urmat luptele violente și singeroase de la Bir-Hakeim care s-au sîrșit prin retragerea forțelor britanice de la Gazala, El-Aden, Sidi-Rezegh etc. Încercarea de a păstra Tobrukul, unde au fost lăsate 2 divizii de infanterie, nu a reușit; la 21 iunie a căzut și acest port important, fapt care a produs o puternică impresie la Londra. Englezii vedeau acum și Egiptul pierdut și de aceea și-au retras flota din Alexandria și au operat noi schimbări în cadrul comandamentului din Orientul Apropiat.

Trupele Axei nu au exploatat însă această situație, deoarece erau obosite și nu au putut continua ofensiva. Ele au fost oprite în fața zonei fortificate engleze de la El-Alamein (circa 200 km vest de Canalul Suez).

Acțiunile operative din iarna anului 1941—1942 și din prima jumătate a anului 1942 au avut mai mult un caracter de uzură reciprocă a forțelor ; ele s-au soldat totuși cu însemnate pierderi teritoriale în favoarea puterilor Axei.

BATALIA DE LA EL-ALAMEIN

În vara anului 1942, Marea Mediterană devenise practic o mare germano-italiană. Axa controla aproape totalitatea țărmurilor sale nordice, începînd de la Gibraltar și pînă în Turcia, precum și coastele sale meridionale din Tunisia pînă la Nil (mai puțin de 100 km). „Africa Korps“ și diviziile italiene se aflau la numai 80 km de Alexandria. În urma măsurilor întreprinse de Comandamentul britanic, generalul Claude Auchinleck, comandantul trupelor britanice din Orientul Apropiat, a fost schimbat cu generalul Harold Alexander, iar la comanda Armatei a 8-a a fost numit generalul Bernard Montgomery în locul generalului Neil Ritchie. La 10 august 1942 Winston Churchill a dat noului comandant ordin să captureze sau să distrugă pe cît posibil armata germano-italiană comandată de generalul Erwin Rommel, precum și toate sursele ei de aprovizionare și instalațiile din Egipt și din Libia.

Poziția ocupată de Armata a 8-a engleză la El-Alamein prezenta serioase avantaje. Flancurile apărării se sprijineau la nord pe țărmul Mării Mediterane, iar la sud pe depresiunea Kattara, cu mlaștinile și nisipurile ei mișcătoare, care o fac aproape de netrecut, fiind impracticabilă chiar și pentru cămile. Numeroase cîmpuri de mine și armamentul antitanc pe care îl avea în dotare dădeau poziției o anumită stabilitate.

La sfîrșitul lunii august 1942, Armata a 8-a dispunea de circa 700 de tancuri, 300 de avioane în stare de luptă, 500 de tunuri de campanie și 440 de tunuri antitanc de 38 mm ⁴.

Comandamentul englez continua intens pregătirea ofensivei și la 1 septembrie a mai primit încă 300 de tancuri „Sherman“ de proveniență americană, mult superioare celor germane.

Forțele Axei, care primiseră la rîndul lor noi cantități de armament și muniții, dispuneau în total de 500 de tancuri mijlocii și ușoare și de 300 de tunuri de campanie ⁵. Este evident că raportul de forțe era net favorabil britanicilor ; la tancuri raportul era de 2,5 la 1, la tunuri de 3 la 1, iar la aviație superioritatea britanică era și mai evidentă.

Comandamentul armatelor italo-germane a făcut o ultimă sfortare pentru a străpunge apărarea Armatei a 8-a britanice spre Suez declanșînd la 31 august un puternic atac asupra poziției britanice.

⁴ Winston Churchill. *Mémoires sur la deuxième guerre mondiale. L'Afrique sauvée. 4 juillet 1942—5 juin 1943*, Librairie Plon, Paris, 1951, p. 114.

⁵ Maréchal Alexander. *D'El-Alamein à Tunis et à la Sicile (1942—1943)*, Charles Lavauzelle et Cie Editeurs, Paris, 1949, p. 15.

Luptele au început în noaptea de 30/31 august, cînd unități italiene au atacat colina Ruweisat, iar „Africa Korps“ a atacat în apropierea depresiunii Kattara. Contraatacul imediat al blindatelor britanice a reușit să respingă tancurile germane, care se aflau în același timp sub un continuu bombardament de aviație și artilerie. După 3 zile de încercări neizbutite, avînd pierderi importante, Rommel a ordonat trecerea în apărare.

Conform planurilor operative ale Comandamentului britanic, era prevăzut ca ofensiva Armatei a 8-a de la El-Alamein să preceadă cu cel puțin 15 zile operația de debarcare a trupelor anglo-americane în Maroc, Algeria și Tunisia⁶. Englezii au mai primit în cursul lunilor septembrie-octombrie un mare număr de vehicule, au format și au echipat 49 de companii de pionieri în vederea executării numeroaselor lucrări pe căile de atac ale trupelor și au extins serviciile de aprovizionare indispensabile în timpul urmăririi inamicului.

Atenția deosebită acordată de guvernul britanic pregătirilor ofensivei de la El-Alamein era întru totul justificată, deoarece de succesul acesteia depindea atragerea ofițerilor francezi din Africa de nord-vest la sprijinirea debarcării proiectate pentru 8 noiembrie.

Trupele germano-italiene ocupau o poziție puternic fortificată, prevăzută cu numeroase cîmpuri de mine și lucrări genistice pe o adîncime de 5—7 km și care se întindeau de la Marea Mediterană la Deir-el-Mreier, o depresiune adîncă la sud-vest de creasta Ruweisat.

Unitățile și marile unități de care dispunea Comandamentul german au fost înzestrate cu noi forțe și aprovizionate cu muniții și armament. La 23 octombrie se aflau pe poziție 2 divizii de tancuri și 2 de infanterie germane și 2 divizii de tancuri și 6 de infanterie italiene, în total 4 divizii de tancuri și 8 de infanterie cu un efectiv de 96 000 de oameni, 500 de tancuri, 600 de tunuri și 372 de avioane. Comandamentul britanic alinia 6 divizii de infanterie și o brigadă de infanterie franceză, 3 divizii blindate cu un efectiv de 150 000 de oameni, 1 000 de tancuri, 880 de tunuri și circa 850 de avioane⁷.

Planul de acțiune al comandamentului Armatei a 8-a britanice prevedea 2 atacuri concentrice asupra poziției germano-italiene: unul pe la nord, cu scopul de a tăia legăturile comandamentului cu propriile sale baze de alimentare, și un altul secundar pe la sud, pentru a manevra forțele inamicului.

În seara zilei de 23 octombrie la ora 21 și 40 min., o puternică pregătire de artilerie executată cu 1 200 de guri de foc, dintre care 540 de calibru 105, anunțau declanșarea bătăliei de la El-Alamein. În ciuda puterii atacului, poziția forțelor Axei n-a fost prea mult zdruncinată.

⁶ Maréchal Alexander, *op. cit.*, p. 38.

⁷ *Ibid.*, p. 49—60; vezi și G. Förster, H. Helmert, H. Schnitter, *op. cit.*, p. 75.

În lucrarea sa *Histoire militaire de la grande guerre mondiale. 1934—1945*, generalul L. M. Chassin apreciază că se aliniau pe poziții următoarele forțe: 12 divizii germano-italiene, dintre care 4 divizii blindate și 8 divizii de infanterie; englezii dispuneau de 3 divizii și 2 brigăzi blindate și 7 divizii de infanterie (vezi și Kurt von Tippelskirch, *op. cit.*, p. 1 289).

Începută la 23 octombrie 1942 în nordul Africii, ofensiva britanică a dus, pînă la sfîrșitul lunii noiembrie, la eliberarea Cirenaicii, atîngînd localitatea El-Agheila, extremitatea sudică a golfului Sirta

Au urmat contraatacuri puternice și continue, executate de diviziile blindate și motorizate germano-italiene. Pînă la 2 noiembrie soarta bătăliei nu era decisă. Churchill, plin de furie, spunea: „Nu vom putea niciodată găsi un general capabil să cîștige o bătălie ?“.

La 2 noiembrie a început un nou atac britanic, mult mai metodic pregătit și precedat de o puternică pregătire de artilerie însoțită de bombardamente aeriene. Poziția forțelor Axei a fost de astă dată străpunsă de brigăzile de asalt britanice, a căror progresiune a fost localizată pentru moment de blindatele germane. Superioritatea britanică în armament, muniție și oameni își spunea cuvîntul. În fața presiunii crescînde a forțelor britanice, în seara aceleiași zile Rommel a hotărît desprinderea de trupele engleze și retragerea spre vestul Libiei. În dimineața zilei de 3 noiembrie, Rommel a început retragerea, dar la Sidi-Omar a primit în aceeași zi un ordin de la Hitler să reziste, astfel că în ziua de 4 noiembrie a avut loc o nouă luptă în jurul localității Gazala, care de fapt a marcat sfîrșitul bătăliei de la El-Alamein. În timpul acestor operații, Divizia blindată italiană a fost complet distrusă, Divizia motorizată „Trieste“, care acoperea flancul drept al lui „Africa Korps“, a părăsit pozițiile, iar Divizia de infanterie „Littoria“ a fost de asemenea nimicită. Italienii încetau să mai existe ca forță militară constituită. În ceea ce privește „Africa Korps“ *, comandantul acestuia, generalul Ritter von Thoma, a fost capturat în momentul cînd încerca să se retragă. Forțele Axei au pierdut în timpul bătăliei de la El-Alamein 10 000 de morți, 15 000 de răniți. 30 000

* Erwin Rommel era comandantul trupelor germano-italiene.

de prizonieri, peste 500 de tancuri și peste 1 000 de tunuri⁸. Mari cantități de muniții, alimente și materiale de tot felul au căzut intacte în mina armatelor britanice.

Pierderile engleze, după cum remarcă generalul Alexander, se ridicau la 15 500 de morți, răniți sau dispăruți, 100 de tunuri, peste 500 de tancuri distruse și 150 avariate⁹. La data de 4 noiembrie, armata britanică mai dispunea de 600 de tancuri, în timp ce Rommel mai avea în stare de funcțiune circa 80.

Bătălia de la El-Alamein, desfășurată timp de 11 zile (24 octombrie—4 noiembrie), a fost preludiul unei serii de victorii aliate în Africa de nord și care s-au încheiat cu alungarea trupelor germano-italiene de pe continentul negru.

În lunile noiembrie și decembrie, Rommel, care mai dispunea numai de 25 000 de italieni și 10 000 de germani, precum și de circa 60—70 de tancuri, s-a retras spre Tunisia. La 26 decembrie forțele Axei au ajuns la Buerat, în vestul Libiei, abandonând Tobrukul și Bengazi.

Luptele de la Buerat, desfășurate între 15 și 17 ianuarie 1943, au decis soarta Tripolitaniei. La 23 ianuarie Montgomery a ocupat Tripoli, odată cu aceasta imperiul lui Mussolini din Africa de nord fiind lichidat. Bătălia pentru Libia s-a încheiat.

Trupele Axei au fost alungate de pe un vast teritoriu din Africa de nord, iar țărmul meridional al Mării Mediterane a trecut aproape în întregime, cu excepția unei părți din litoralul tunisian, sub controlul aliaților; Egiptul cu Delta Nilului și Canalul Suez erau în afara pericolului, în timp ce armatele hitleriste făceau ultimele eforturi de a-și îmbunătăți situația în Tunisia înainte de a părăsi definitiv Africa.

DEBARCAREA ÎN AFRICA DE NORD

La reuniunea de la Londra din ziua de 24 iulie 1942, la care au participat reprezentanți militari americani și englezi, s-a discutat planul debarcării în Africa de nord (denumirea codificată: „Torch“). Această hotărâre a fost determinată de schimbările care au avut loc în vara anului 1942 pe frontul din Libia.

La începutul lunii august 1942, comandant suprem al operației „Torch“ a fost numit generalul Dwight Eisenhower. Concomitent cu pregătirile militare au fost întreprinse și o serie de măsuri de ordin politic, printre care se înscriu: înlăturarea oricărei eventuale împotriviri din partea armatei franceze din Maroc, Algeria și Tunisia, asigurarea că Spania nu va declara război Marii Britanii și Statelor Unite ale Americii în cazul înlăturării operației „Torch“¹⁰ etc.

Generalul de Gaulle n-a fost informat de cele ce se pregăteau și guvernul american a cerut ca el să nu fie atras în operația de debarcare. În legătură cu această operație a fost inițiat generalul Henri H. Giraud.

Planul debarcării, definitivat la 20 septembrie 1942, prevedea trei zone de debarcare: la Casablanca, Oran și Alger. Forțele care operau în

⁸ Maréchal Alexander, *op. cit.*, p. 63; vezi și Raymond Cartier, *op. cit.*, p. 29.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid., p. 122.

Debarcarea forțelor americano-englize în Africa de nord la 8 noiembrie 1942

vest erau americane, cele din centru, de la Oran, erau constituite din trupe americane și britanice de marină, iar cele de la Alger erau anglo-americane, sprijinite de marina și aviația britanică.

Forțele americane, venind din Statele Unite, se îndreptau direct spre Casablanca. Totalitatea navelor care au transportat trupele era de circa 650 ¹¹. Ele au traversat golful Gasconiei sau Atlanticul fără să fie observate nici de submarinele și nici de aviația germană. Primul transport a început să intre în Mediterană în noaptea de 5/6 noiembrie.

Prezența ocazională a amiralului F. Darlan în Africa de nord în timpul debarcării a avut influență asupra generalilor francezi, care nu erau încă hotărâți să sprijine acțiunea anglo-americană de debarcare. Amiralul Darlan a fost informat la 7 noiembrie despre apropierea forțelor anglo-americane ca și despre iminenta lor debarcare. El a refuzat să coopereze la această operație, dar nu a luat nici măsuri pentru a se opune rezistență acțiunii aliate.

În dimineața zilei de 8 noiembrie, trupe americane și britanice au debarcat în numeroase puncte la est și la vest de Alger, fără să întâmpine vreo rezistență. Darlan a anunțat guvernul de la Vichy prin două telegrame succesive, expediate în aceeași zi, despre debarcarea prin surprindere a armatelor anglo-americane, informând totodată că a autorizat pe generalul Juin, comandantul trupelor franceze, să negocieze capitularea orașului Alger. El anunța de asemenea că se afla în puterea americanilor și că generalul Juin a supus comandamentul său controlului aliaților.

La Oran, trupele americane au întâmpinat o puternică rezistență din partea marinei franceze. Generalul Nogués, rezidentul general al Maro-

¹¹ W. Churchill, *op. cit.*, p. 205.

cului, a declarat imediat alarmă generală și a ordonat forțelor aflate sub comanda sa să respingă orice încercare de debarcare anglo-americană.

Focul a încetat abia la 11 noiembrie, ca urmare a ordinului dat forțelor franceze de amiralul Darlan. Odată cu aceasta, Oranul a capitulat, luptele continuând însă la Casablanca. Operația din Maroc s-a soldat cu pierderi de ambele părți. Francezii au pierdut 7 nave, 3 submarine și aproape 1 000 de oameni. Pierderile anglo-americane s-au cifrat la 700 de morți și 29 de nave scufundate, dintre care 3 distrugătoare și 7 transportoare. Forța navală franceză de la Casablanca a fost distrusă; 8 submarine și 4 distrugătoare au fost scufundate. După ce a semnat armistițiul cu generalul american Clark, amiralul Darlan a fost destituit de Pétain, fiind însă recunoscut de anglo-americani ca înalt comisar pentru Africa de nord, pînă la 24 decembrie 1942, cînd a fost asasinat. Comanda trupelor franceze a fost preluată de generalul Henri Giraud.

Evenimentele din noiembrie 1942 din Africa de nord marcau o nouă etapă în mersul războiului. Urmările s-au resimțit imediat în Franța. La Vichy, în noaptea de 7 noiembrie, reprezentantul S.U.A. a remis marelui Pétain un mesaj al lui Roosevelt, prin care îl informa despre debarcare și îi cerea ca Franța să se alăture aliaților. Cîteva ore mai tîrziu sosea un mesaj prin care Hitler cerea ca guvernul francez să rupă relațiile diplomatice cu americanii și să declare război anglo-americanilor.

S-a convocat în grabă o conferință germano-italiană la München în ziua de 9 noiembrie, la care a participat Hitler, iar în locul lui Mussolini a luat parte Ciano. Hitler a hotărît să ocupe întreaga Franță și să trimită forțe în Tunisia.

Guvernul de la Vichy a rupt legăturile cu S.U.A., dar hitleriștii pretindeau ca Franța să declare americanilor război. În legătură cu aceasta, guvernul din Vichy a primit 3 note germane: una remisă la orele 23 și 50 min. în ziua de 10 noiembrie, prin care era invitat să deschidă Tunisul forțelor germano-italiene, a doua, remisă în ziua de 11 noiembrie la ora 2 dimineața, amintind că forțele respective au început să debarce, iar a treia, remisă la ora 5,30, notificînd intrarea trupelor germane în zona sudică a Franței.

Trupele germane au ocupat sudul Franței, iar italienii Nisa și Corsica. Armata franceză, menținută conform armistițiului, a fost dezarmată și apoi dizolvată, cu excepția unei divizii însărcinate cu paza și a marinei retrase în portul Toulon.

Încercările hitleriștilor de a captura flota franceză au dat greș. În ziua de 27 noiembrie, flota din portul Toulon s-a autoscufundat. Printre cele 73 de nave scufundate se număra un cuirasat, 2 crucișătoare, 29 de distrugătoare și torpiloare, 16 submarine etc. 5 submarine au reușit să părăsească portul, din care 3 au ajuns la Alger. Autoscufundarea flotei a lipsit Franța liberă de o forță importantă în lupta de eliberare.

Datorită sprijinului acordat de Rezistența franceză, eliberarea Algeriei, ca și a orașului Casablanca, s-a făcut cu pierderi minime. În Tunisia însă, ezitățile generalilor francezi de aici au permis italo-germanilor să debarce în această țară. Greșeala se datorește și Comandamentului americano-englez, care n-a ocupat prin surprindere porturile tunisiene pentru a împiedica debarcarea forțelor Axei.

La 20 noiembrie Comandamentul american a hotărît să ocupe Bizerta și Tunisul înainte ca hitleriștii să poată aduce noi forțe. După un marș dificil prin munți, la 26 noiembrie Medjez-el-Bab a fost ocupat ; apoi a căzut, la 27 noiembrie, Teburba iar la 29 noiembrie Djedeida, localitate aflată la 30 km de Tunis. Germanii au reușit să aducă totuși noi forțe și, avînd supremația aeriană, au lansat un contraatac violent. La 30 noiembrie ei au recucerit Djedeida și după 4 zile de lupte aliații au hotărît să oprească ofensiva pentru a concentra noi forțe, în special aviație. În Tunisia au fost aduse și diviziile franceze din Maroc și Alger, care s-au adăugat celor 3 divizii anglo-americane, întărind astfel frontul împotriva germanilor.

Între 14 și 26 ianuarie 1943 a avut loc Conferința de la Casablanca, la care, alături de Roosevelt și Churchill, au mai participat Macmillan din partea Marii Britanii, Hopkins și Murphy din partea Statelor Unite, iar ca militari generalul D. Eisenhower, comandantul corpului expediționar aliat din Africa, generalul H. Alexander, comandantul trupelor britanice din Africa, și alții.

În centrul discuțiilor de la Casablanca au stat în primul rînd probleme de ordin militar, ca, de pildă, desfășurarea operațiilor militare ale armatelor celor două mari puteri (S.U.A. și Anglia) în Africa, Asia și Mediterană în cursul anului 1943. Totodată a fost adoptat ca principiu de bază în tratativele eu cele trei mari puteri inamice (Germania, Japonia și Italia) „capitularea fără condiții”. Hotărârile adoptate au fost următoarele : continuarea operațiilor din Africa de nord pînă la completa izgonire a forțelor Axei ; pregătirea debarcării în Sicilia (Operația „Husky”) ; continuarea eforturilor pentru aprovizionarea forțelor sovietice ; continuarea acțiunilor de concentrare a forțelor pe teritoriul Marii Britanii în vederea debarcării în Europa în 1943 (numai în cazul în care Germania se apropia de momentul prăbușirii ; dacă nu, declanșarea unei ofensive masive în anul 1944. Aceasta a constituit începutul planului „Overlord”).

După încheierea lucrărilor conferinței, la 25 ianuarie Roosevelt și Churchill au trimis note prin care l-au informat pe I. V. Stalin asupra hotărîrilor luate.

În timpul conferinței s-a încercat o apropiere între generalul de Gaulle, care își avea sediul la Londra, și generalul Giraud, „comandantșef civil și militar” în Africa de nord. La Casablanca cei doi generali francezi n-au reușit însă să ajungă la un acord. Divergențele anglo-americane privind viitorul Africii de nord au avut în această privință un rol de prim ordin. În memoriile sale, generalul de Gaulle susține că „americani nu voiau să lase «Franța liberă» să ocupe Marocul, Algeria și Tunisia”¹².

OPERAȚIILE MILITARE DIN TUNISIA

În cadrul Conferinței de la Casablanca a avut loc și o reorganizare a Comandamentului militar britanic. Armata a 8-a britanică a trecut sub ordinele Comandamentului suprem al generalului Eisenhower. Pe de altă

¹² Charles de Gaulle. *Memoires de guerre*, vol. II, Paris, Plon, 1956, p. 9.

parte, s-a înființat un cartier general al grupului de armate aparținând celor trei națiuni (S.U.A., Marea Britanie și Franța). Generalul Alexander a devenit șeful acestui cartier general și comandant-șef adjunct al corpului expediționar aliat. Cartierul general a primit numele de Grupul 18 armată. Directiva din 17 februarie 1943 adresată de generalul Eisenhower generalului H. Alexander arăta: „Misiunea este distrugerea rapidă a tuturor forțelor Axei din Tunisia”¹³. Generalul Giraud a refuzat să subordoneze trupele franceze unui general englez și astfel cele două corpuri de armată franceze depindeau direct de Comandamentul american.

La 14 februarie 1943 poziția ocupată de anglo-franco-americani în vestul Tunisiei pornea de la Marea Mediterană la circa 50 km vest de Bizerta și se prelungea spre sud aproape paralel cu țărmul Mediteranei până la sud-est de localitatea Gafra. În același timp, Armata a 8-a crease un cap de pod în partea de sud-est, în mlaștinile de lângă Ben Gardane.

Armatele germane ocupau un dispozitiv care pornea de la Mediterana, urmărirea poziția trupelor anglo-americane, apoi la sud devia spre est până la portul Gabes. Împotriva Armatei a 8-a britanice, care mărsăluia spre Tunisia și realizase un cap de pod la Ben Gardane, stătea o parte din resturile trupelor italo-germane retrase din Libia și care au ocupat linia fortificată Mareth.

În ceea ce privește raportul de forțe, anglo-americanii dispuneau de 9 divizii în contact cu inamicul, dintre care 3 blindate, iar germano-italienii aveau circa 14 divizii, dintre care 4 blindate. Forțele germano-italiene s-au constituit într-un grup de armate sub comanda mareșalului Rommel. El era divizat în două cartiere generale: unul la nord, constituit din Armata a 5-a blindată germană, comandată de generalul von Arnim, și al doilea la sud, constituit din trupele germano-italiene (Armata 1 italiană și „Africa Korps”) care operaseră în Libia¹⁴.

Comandamentul hitlerist a lansat la 14 februarie un atac în partea de sud a poziției americano-engleze, între localitățile Gafra și Faïd, cu scopul de a respinge trupele anglo-franco-americane către Algeria. Italo-germanii au străpuns apărarea americană și au reușit să ocupe câteva localități, apropiindu-se de frontiera algeriană. Atacul a fost oprit în seara zilei de 21 februarie printr-un contraatac anglo-american, care s-a soldat cu reocuparea localităților pierdute și respingerea hitleriștilor pe vechile poziții. În sud s-a declanșat la 20 martie bătălia de la Mareth, care s-a încheiat la 30 martie cu respingerea forțelor italo-germane spre nord de către Armata a 8-a britanică.

De la această dată înaintarea Armatei a 8-a spre nordul Tunisiei a progresat continuu. La 7 aprilie, la El-Guetar s-a realizat joncțiunea între marile unități engleze ale Armatei a 8-a și marile unități ale armatelor americano-engleze care acționau la vest. Armatele italo-germane erau prinse ca într-un clește de la sud și nord de forțele anglo-americane. În cursul lunii aprilie au avut loc lupte violente în jurul localităților Enfidaville și Mateur din valea de la Medjerda. La 7 mai armatele aliate au intrat în Bizerta și Tunis. Luptele au luat sfârșit la 12 mai 1943, odată

¹³ Maréchal Alexander, *op. cit.*, p. 87.

¹⁴ W. Churchill, *op. cit.*, p. 332; vezi și Maréchal Alexander, *op. cit.*, p. 98; Kurt Tippelskirch, *op. cit.*, p. 302—306.

cu alungarea armatelor italo-germane din Africa. Au fost luați aproape 250 000 de prizonieri, între care 20 de generali germani și italieni.

În campania din Africa de nord, Germania hitleristă și Italia fascistă au pierdut circa 950 000 de militari (morți sau prizonieri). În afară de aceste pierderi au fost scufundate vase cu un tonaj de 2 400 000 t și au fost distruse 8 000 de avioane, iar 6 200 de tunuri, 2 550 care de luptă și 70 000 de camioane au fost de asemenea distruse sau capturate ¹⁵.

POPOARELE AFRICII ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI

Efortul de război al S.U.A., Marii Britanii și Franței nu poate fi conceput fără sprijinul important pe care acestea l-au primit din țările Asiei și Africii. Africa a jucat un rol extrem de important în aprovizionarea S.U.A. cu materii prime strategice și metale neferoase. Se știe că uraniul necesar producerii bombei atomice americane provenea din Congo Belgian. În anii 1940—1945 S.U.A. au importat din țările Africii mari cantități de minerale și metale neferoase ¹⁶. În Liberia americanii au construit un port nou la Monrovia, un aeroport la Robertsfield, o șosea asfaltată.

Până la alungarea germanilor și italienilor din Africa de nord, Africa occidentală era principala legătură aeriană americană cu Orientul Apropiat și Mijlociu. În anul 1942 la Accra, în Ghana, de exemplu, aterizau zilnic 200—300 de avioane americane.

Dacă pentru S.U.A. aportul Africii a fost considerabil în privința metalelor neferoase și cauciucului natural, pentru Marea Britanie contribuția Africii și Asiei a fost esențială în toate privințele, inclusiv al potențialului uman.

Din Africa britanică de vest, din primele zile ale războiului și până în 1943, Royal West African Force a recrutat 176 000 de soldați. Britanicii au forțat creșterea producției de cărbune, cositor, mangan, bauxită, lemn și grăsimi vegetale (arahide și ulei de palmier). Producția mărfurilor necesare economiei de război britanice era reglementată de West African Produce Board (Camera de producție vest-africană) care favoriza marile firme britanice ¹⁷. Africa britanică de est și centrală a fost un alt stilp al economiei de război britanice. În East African Force au fost înrolați 92 000 de est-africani, care au luptat în Somalia, Ethiopia, Madagascar și Birmania. Din Kenya au fost mobilizați 75 000 de oameni, din Uganda 55 000 de oameni, din Nyasaland 30 000. În același timp, 300 000 de muncitori africani din această zonă au lucrat în mine și pe plantații. Este semnificativ faptul că, în principala exploatare de cupru din Rhodesia, majoritatea uniunilor miniere era alcătuită din africani.

Războiul a grăbit industrializarea Uniunii Sud-Africane. Au fost instalate baze navale și aeriene la Cape Town, Durban, Port Elisabeth ș.a. S-au construit fabrici de armament, de muniții, de echipament, de conserve ș.a. Alături de dezvoltarea industriei prelucrătoare s-a dezvoltat în ritm rapid și industria extractivă. În armata britanică au fost înrolați 20 000

¹⁵ W. Churchill, *op. cit.*, p. 404.

¹⁶ A. I. Spirt, *Afrika vo vtoroi mirovoi voine*, Moscova, 1959, p. 26—29.

¹⁷ M. Cornevin, *Histoire de l'Afrique contemporaine. De la deuxième guerre mondiale à nos jours*, Paris, 1972, p. 69.

de soldați și ofițeri albi din Uniunea Sud-Africană, care au luptat în Libia și Italia. Dintre aceștia au murit în război 8 700 de oameni. Tot din această zonă au fost înrolați 80 000 de africani și 45 000 de metiși, care au luptat în Ethiopia și Madagascar. Discriminarea rasială pe care o practicau autoritățile sud-africane și acțiunea nefastă a Partidului naționalist, adept al păcii separate cu Germania, au făcut însă dificilă o unire a tuturor eforturilor în războiul antinazist.

Un rol important l-a jucat în strategia britanică Egiptul, formal țară independentă, dar aflată sub influența totală a Marii Britanii, mai ales de când Egiptul a devenit teatru de război. Pe teatrul de război din Egipt s-au perindat aproape un milion de soldați ai imperiului britanic, iar la sfârșitul războiului Anglia datora Egiptului 300 000 000 de lire sterline¹⁸ pentru mărfurile furnizate. Boom-ul de război a folosit aproape în exclusivitate industriașilor, marilor concerne, moșierilor și afaceriștilor din jurul Palatului. Marea Britanie a importat numeroase mărfuri și din coloniile portugheze și din Congo Belgian.

În coloniile franceze, mobilizarea pentru război a cunoscut același ritm susținut. Africa ecuatorială franceză a trecut în iunie 1940 de partea generalului de Gaulle și a devenit una din cele mai importante baze ale mișcării „Franței libere“.

În această zonă, recrutarea în armată s-a mărginit la câteva mii de oameni, în schimb recrutarea muncitorilor pentru construirea drumurilor și pentru alte lucrări a luat mari proporții.

Pe teritoriul Africii ecuatoriale s-au constituit unitățile gaulliste, care au mărșăluit, luptând pe diferite fronturi, din Tchad și pînă la Paris și în Germania occidentală. În ceea ce privește Africa occidentală franceză, guvernatorul general al acesteia, Boisson, a rămas fidel autorităților vichiste pînă la 7 decembrie 1942, cînd a semnat un acord cu Darlan și Eisenhower. În baza acestui acord a pus la dispoziția aliaților anglo-saxoni toate forțele și resursele teritoriului respectiv în cadrul unei administrații franceze.

Africa occidentală franceză a dat numeroase jertfe de sînge pe teatrul de război european. În perioada „războiului fulger“, în occidentul Europei, în mai-iunie 1940, din 63 000 de senegalezi mobilizați în armata franceză, 24 000 de oameni au fost dați morți sau dispăruți. Mulți senegalezi, precum și soldați din Guineea, Mali și alte teritorii au luptat în Europa în etapa finală a celui de-al doilea război mondial.

Africa occidentală franceză a fost o importantă producătoare de cacao, cafea, lemn și de produse agricole.

În Africa de nord franceză, operațiunile militare s-au desfășurat cu vigoare după debarcarea aliată la 8 decembrie 1942, în Algeria și Maroc. Imediat după debarcarea aliată germanii au ocupat Bizerta și Tunis și au folosit din plin resursele Tunisiei pentru ducerea războiului în Africa de nord. Algeria a devenit de la mijlocul anului 1943 sediul Comitetului francez de eliberare națională, în frunte cu generalii de Gaulle și Giraud.

În perioada războiului a crescut nivelul de conștiință al popoarelor africane. În această perioadă s-au ridicat numeroși lideri africani, cum au fost Sékou Touré, Kwame Nkrumah, Jomo Kenyatta, Léopold Sedar Senghor, Félix Houphouët-Boigny ș.a., care ridicau problema viitorului independent al patriilor lor.

O luptă politică extrem de ascutită s-a desfășurat în Algeria, Tunisia, Maroc, Egipt.

¹⁸ Ibidem, p. 88.

În Algeria, prin Manifestul poporului algerian și prin Proiectul de reformă, publicate de Ferhat Abbas în 1943, se revendica deplina egalitate a algerienilor cu europenii.

Partidul independenței din Maroc (Istiqlal) și Partidul Noul Destur din Tunisia, în frunte cu Habib Bourghuiba, reclamă independența patriilor lor într-un viitor apropiat. În Egipt se cerea revizuirea tratatului anglo-egiptean din 1936. Soldații africani reînforși de pe fronturi au devenit repede propovăduitori ai luptei împotriva regimului colonial și au furnizat cadrele militare ale acestei lupte.

Sfârșitul celui de-al doilea război mondial găsea continentul african în plină efervescență, când asupriții erau hotărâți să sfărme dominația colonială, iar asupritorii, deși mai puteau să ucidă și să întemnițeze, erau obligați să bată treptat în retragere și, în cele din urmă, să recunoască independența noilor state africane.

IEȘIREA ITALIEI DIN RĂZBOI

Alungarea puterilor Axei din Africa și de pe coastele meridionale ale Mediteranei, trecerea sub controlul americano-englez a căilor maritime de navigație dintre Gibraltar și Suez și prezența a numeroase forțe anglo-americane în nordul Africii au influențat starea de spirit atât a poporului, cât și a cercurilor guvernante din Italia.

Pozițiile regimului fascist din Italia au fost zdruncinate. Capitaliștii italieni nu numai că acceptaseră, ba chiar promovaseră cu entuziasm războiul fascist și, în euforia primelor succese, contradicțiile dintre imperia-liștii italieni și germani s-au atenuat. După înfrângerea suferită de armatele hitleriste la Stalingrad și după victoria anglo-americană din nordul Africii, o parte a burgheziei italiene a început să-și manifeste din ce în ce mai puternic nemulțumirea. Această parte a burgheziei, cu puternice poziții economice, alimenta grupul opoziționist creat în cadrul partidului și guvernului fascist în 1943. Grupul respectiv se sprijinea la rândul său pe monarhie și pe clerul înalt. Marile monopoliuri doreau desprinderea Italiei din Axă, fără participarea maselor însă, ba chiar împotriva lor. Teama de revolta maselor a dominat întreaga activitate a marii burghezii italiene în perioada pregătirii acțiunilor împotriva ocupanților hitleriști și guvernului fascist.

Diametral opusă era poziția clasei muncitoare și a altor pături ale societății, care îndurau atât greul războiului, cât și teroarea și asuprirea regimului fascist. În numeroase întreprinderi din țară se făcea tot mai simțită lupta clasei muncitoare, condusă de comuniști. Încă în martie 1943 au avut loc numeroase greve și manifestații; la Milano, unul dintre marile centre industriale italiene, în ziua de 25 martie 1943, la ora 10, n-au mai sunat ca de obicei sirenele. Acesta a fost semnalul de încetare a lucrului în toate fabricile din oraș ca semn de protest împotriva războiului, împotriva terorii fasciste. În fabricile „Morelli”, „Breda”, „Folk”, „Caproni”, „Alfa Romeo”, „Compagnia”, „General di Electricità”, S.A.F.F.A., „Pirelli” etc. s-au răspândit manifeste antifasciste. Creșterea valului de luptă zdruncina regimul fascist, ceea ce a determinat înăsprirea terorii. De teamă să nu piardă Italia, care se găsea sub influența directă a evenimentelor din Africa de nord, Hitler a trimis aici în martie 1943 un număr de patru divi-

zii germane, pe care le-a plasat în Sardinia, în împrejurimile Genovei și la Milano¹⁹, centre unde acțiunea maselor era mai puternică.

Debarcarea aliaților în Sicilia a fost hotărâtă la Conferința de la Casa-blanca din ianuarie 1943. Generalul Alexander a fost numit comandantul grupului de armate care trebuia să execute această misiune. Cu lucrările pregătitoare a fost însărcinat un grup de ofițeri, avînd denumirea de „De-tașamentul 141“. Operația de debarcare a primit numele „Husky“. La 15 aprilie statul-major aliat a fixat ca dată definitivă a debarcării 10 iulie.

Situația nouă care s-a creat pe teatrul de operații din Mediterana a reunit din nou pe Churchill și pe Roosevelt la Trident-Washington în mai 1943, cu care prilej s-a fixat ca obiectiv scoaterea definitivă a Italiei din război în cursul anului 1943.

Totodată s-a mai stabilit ca debarcarea în vest, cunoscută sub denumirea codificată „Overlord“, să aibă loc în cursul anului 1944. În a doua jumătate a anului 1943, forțele americano-anglo-franceze au intrat în acțiune în partea de sud a Europei, începînd operațiile militare în Sicilia și în Peninsula italică.

Forțele terestre italo-germane din Sicilia se compuneau din 3 divizii de infanterie, una blindată și 6 divizii de coastă italiene și 2 divizii blindate germane²⁰.

Aerodromurile din Sicilia, în număr de 30, erau repartizate în 3 grupe principale : la est, la sud-est și la vestul insulei. Toate se aflau la mai puțin de 25 km de coastă. Din punctul de vedere al aviației germane, cel mai important era grupul de est, Catania-Gerlini. În Sicilia existau importante formații ale aviației germane și unități de apărare terestră a aerodromurilor. Forțele aeriene ale italo-germanilor din zona respectivă de operații se compuneau din 800 de aparate germane și 700 italiene, cu bazele în Sicilia, Sardinia, Italia și în sudul Franței²¹.

Forțele aliate dispuneau de 10 divizii de infanterie, 2 divizii aeropurtate și o divizie blindată²², cu un efectiv de 160 000 de oameni, cu 1 700 de tunuri și 600 de care de luptă.

Înainte de declanșarea atacului asupra Siciliei s-a decis mai întîi ocuparea insulei Pantelleria, aflată la o distanță de 80 km de Tunis și la 100 km de Sicilia. La 12 iunie cei 12 000 de militari ai garnizoanei din insulă au capitulat în urma unui singur bombardament aerian, în care au căzut 56 de morți și 196 de răniți.

Planul debarcării prevedea pentru Armata a 8-a britanică, comandată de generalul Montgomery, debarcarea între Siracuza și Pozzallo, sprijinită de unități de parașutiști, ocuparea portului Siracuza și a aerodromului Pichino, stabilirea pe linia generală Siracuza-Pozzallo-Raguza și joncțiunea cu Armata a 7-a americană, ocuparea rapidă a porturilor Augusta și Catania, precum și a grupului aerodromurilor Gerlini.

Armata a 7-a, comandată de generalul american Patton, avea misiunea să debarce între capul Scaramio și Licata, să ocupe, ajutată de unități de parașutiști, portul Licata și aerodromurile Pante-Olivo, Binari și Camiso, apoi să facă joncțiunea cu Armata a 8-a britanică la Raguza.

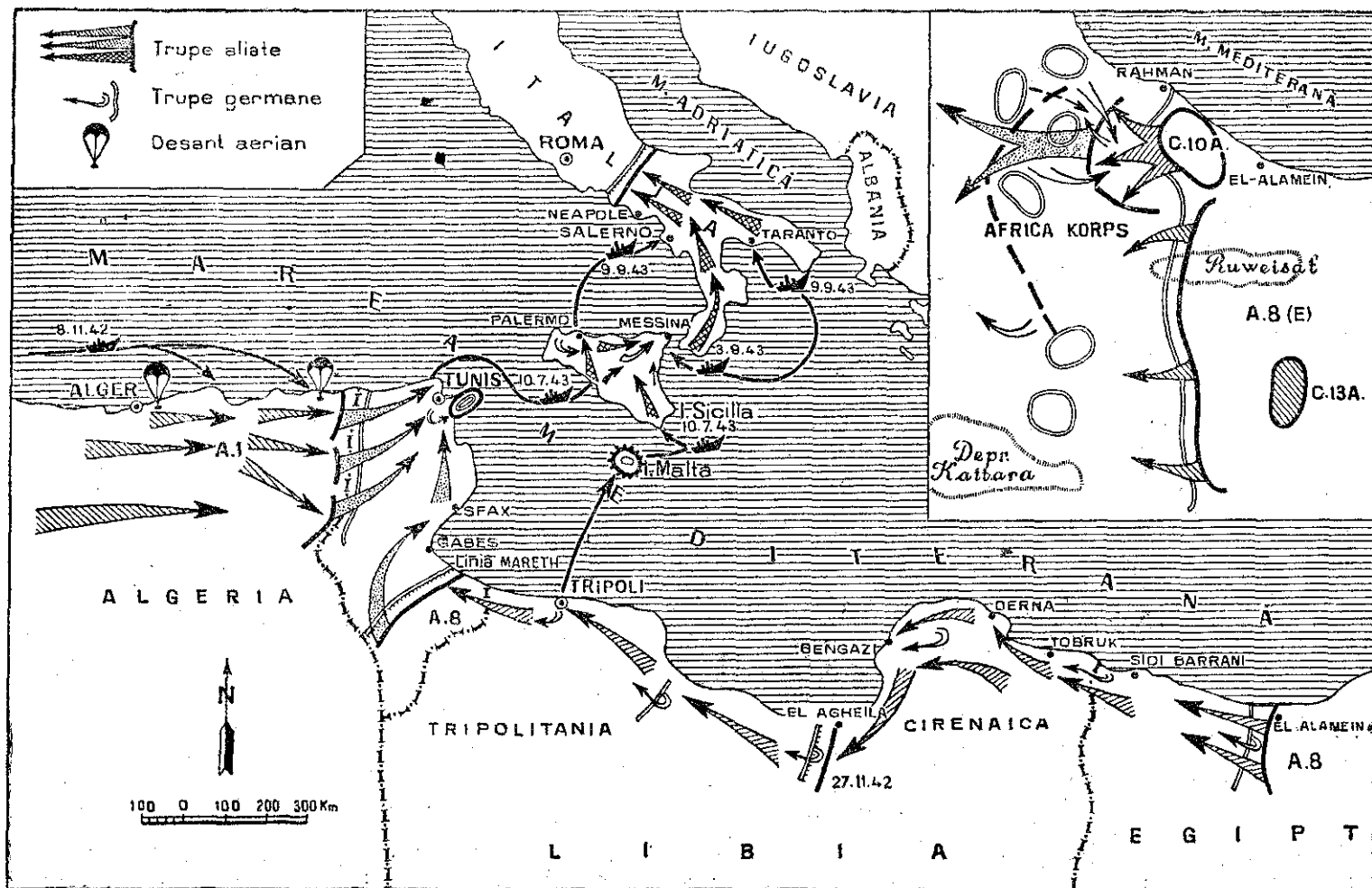
Forțele navale aveau sarcini multiple : să împiedice marina inamică să intervină în cursul operației de transport, să protejeze convoiul pînă

¹⁹ A.M.A.E., fond 71/România, dosar 319, fila 68.

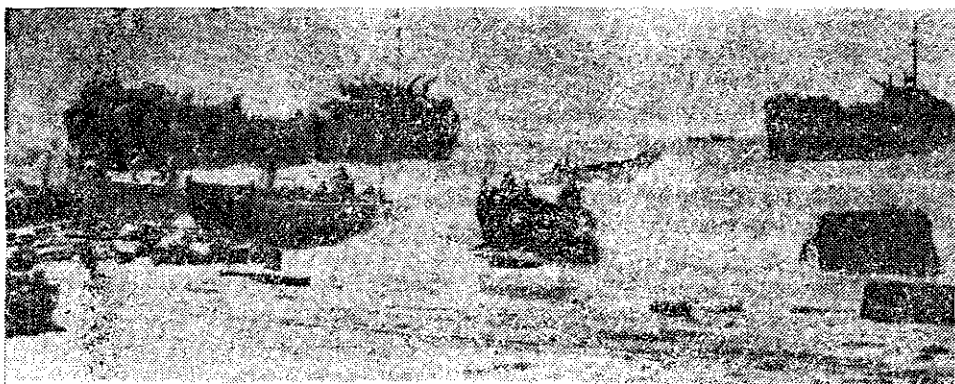
²⁰ Kurt Tippleskirch, *op. cit.*, p. 311.

²¹ Maréchal Alexander, *op. cit.*, p. 177.

²² Ibid.

Ofensiva armatelor anglo-americane din nordul Africii, Sicilia și sudul Italiei

10 iulie 1943, orele 3, operația „Husky” a început : debarcarea în Sicilia a Armatelor a 8-a britanică și a 7-a americană

la destinație, să sprijine debarcarea cu piesele lor de artilerie și, în sfârșit, să asigure aprovizionarea pe mare, protejind vasele în largul mării.

Forțele navale de acoperire se compuneau din 4 cuirasate, 2 port-avioane, 4 crucișătoare și 18 contratorpiloare, fiind concentrate în Marea Ionică. Ele puteau face față oricărui atac al navelor italiene din baza Taranto sau din alte baze navale.

Un grup suplimentar de nave, format din două cuirasate, două crucișătoare și șase torpiloare, cu baza în portul Alger, trebuia să protejeze convoiul care naviga în lungul coastei nord-africane și constituia o rezervă în vederea întăririi forțelor de acoperire în caz de nevoie.

Debarcarea în Sicilia a fost precedată de puternice bombardamente, pe care aviația anglo-americană le-a efectuat în tot cursul lunii iunie. La 10 iulie 1943, trupele aliate puneau prima dată piciorul în Europa prin debarcarea în Sicilia. Peste 3 000²³ de vase, protejate de 1 000 de avioane, au transportat din Africa de nord în Sicilia 160 000 de oameni, 1 008 tunuri și 600 de care de luptă.

Armata a 7-a americană, comandată de generalul Patton, a debarcat pe coasta de sud-vest a insulei, iar Armata a 8-a engleză, comandată de generalul Montgomery, a debarcat între Cap Passero și Siracusa pe un front de 150 km.

Reacția trupelor italiene a fost aproape nulă. Cele 10 divizii italiene din Sicilia aveau efective reduse și lipsite de combativitate, iar trupele germane, cu un efectiv de 70 000 de militari, se aflau în nordul Siciliei. Bateriile de coastă n-au deschis foc, iar cartierul general italian a fost distrus de bombardament și baza Augusta a fost abandonată cu o zi înainte de sosirea englezilor. Astfel trupele debarcate înaintau fără greutate. La vest, americanii au ocupat Palermo la 22 iulie ; la est englezii au pus stăpânire pe Siracusa la 12 iulie, dar au fost opriți în fața orașului Catania. La 22 iulie s-a realizat joncțiunea americano-engleză. La 5 august, englezii au intrat în Catania, iar la 16 august americanii au pătruns în Messina. Dacă obiectivul principal a fost atins, succesul n-a fost total, pentru că germanii reușiseră să transfere în Italia continentală 50 000 de oameni și 10 000 de vehicule.

²³ Maréchal Alexander, *op. cit.*, p. 199 (3 000 de nave de transport). În declarația lui Churchill din 21 septembrie 1943 se dă cifra 2 700 de vase (A.M.A.E., fond. 71/România, dosar 329).

În timpul acestei operații, puterile Axei au pierdut 112 000 de oameni, dintre care 100 000 au căzut prizonieri, iar restul au fost răniți sau morți. Anglo-americanii au pierdut circa 25 000 de oameni.

Evenimentele din Sicilia au avut răsunet atât în rîndul popoarelor subjugate din Balcani, cît mai ales al opiniei publice din Italia. Întîlnirea dintre Hitler și Mussolini de la Feltre din 19 iulie 1943 și măsurile luate n-au putut să stăvilească procesul de descompunere al dictaturii fasciste italiene. Spiritul revoluționar, care era în continuă creștere în țară, s-a manifestat și în revolurile militarilor, unde acțiunile antifasciste și anti-hitleriste au îmbrăcat forma cea mai caracteristică, și anume slaba combativitate, ceea ce a ușurat în bună măsură victoriile aliaților. La mijlocul lunii august 1943, marina italiană era scoasă din luptă, Sicilia era ocupată.

La 22 iulie 1943, Grandi, unul dintre membrii marcanți ai conducerii fasciste italiene, l-a vizitat pe Mussolini, încercînd să-l convingă să abandoneze puterea de bunăvoie. În același sens acționa și grupul de generali din jurul regelui. În zorii zilei de 25, Marele consiliu fascist, care nu mai fusese convocat din 1939, a propus luarea prerogativelor militare pe care Mussolini și le arogase și trecerea lor asupra monarhului. Regele l-a însărcinat pe Badoglio cu conducerea guvernului.

Astfel, printr-o conspirație de palat, dictatorul fascist a fost înlăturat. De la dictatura fascistă s-a trecut direct la dictatura militară. Răsturnarea lui Mussolini n-a însemnat însă și desprinderea Italiei din alianța cu Germania și ieșirea ei din război. Pentru realizarea acestui obiectiv, cercurile palatului au refuzat să se sprijine pe forțele sociale interne și au solicitat ajutorul armatelor anglo-americane.

Armatele italiene au continuat să acționeze alături de hitleriști; guvernul Badoglio urmărea să realizeze ruptura cu Germania hitleristă în momentul debarcării unor importante forțe aliate în Italia, și în primul rînd la Roma. Guariglia, noul ministru de externe, s-a întîlnit la Tarvis, în ziua de 6 august 1943, cu Ribbentrop, încercînd să-și convingă interlocutorul că Italia nu negocia cu aliații și că va rămîne alături de Germania. Aceleași asigurări le-a dat și Badoglio generalului Kesselring, comandantul forțelor aeriene și terestre germane din Italia de sud.

Negocierile secrete ale noului guvern italian cu aliații au început la 5 august în Sicilia. Pe plan diplomatic, vederile americanilor și englezilor difereau. Primii voiau să lase mîna liberă lui Eisenhower pentru a impune italienilor un armistițiu militar convenabil spre a le cîștiga astfel concursul pentru efectuarea în bune condiții a debarcării în peninsulă. Dar englezii n-au acordat nici o importanță contribuției italiene la efortul de război al aliaților; ei voiau să aplice Italiei sancțiuni dure și, totodată, urmăreau să-și asigure supremația navală în Mediterană.

Pînă la urmă s-a ajuns la un compromis. La 31 august condițiile de armistițiu au fost prezentate guvernului italian sub formă de dictat, pe care acesta l-a acceptat fără să-l mai discute. Badoglio spera ca debarcarea aliaților să aibă loc la nord de Roma și ca orașul să fie ocupat de o divizie aeropurtată.

La 3 septembrie a fost semnat armistițiul, actul respectiv fiind ținut însă secret și dat publicității abia în ziua de 8 septembrie.

Între timp aliații au pregătit debarcarea. Grupul aliat de armate, pus sub comanda generalului Alexander, trebuia să invadeze Italia în trei puncte.

Prima debarcare trebuia să fie efectuată de Armata a 8-a britanică la Reggio, în Calabria, și la Taranto, pentru a împiedica pe hitleriști să se stabilească în Italia de sud și pentru a asigura aliaților controlul porturilor Mării Adriatice și aerodromului Foggia.

Debarcarea principală, efectuată în golful Salerno de Armata a 5-a, avea sarcina să încercuiască la sud de Neapole forțele germane angajate de Armata a 8-a britanică.

Debarcarea a început la 3 septembrie. Două divizii engleze au traversat strîmtoarea Messina și au debarcat la Reggio, în Calabria, sub protecția a 4 cuirasate și 400 de tunuri, amplasate pe coasta de nord a Siciliei. Britanicii au înaintat de-a lungul coastei Calabriei fără să întâlnească vreo opoziție. La 9 septembrie o divizie britanică aeropurtată a ocupat baza navală de la Taranto și s-a îndreptat apoi spre Bari.

Debarcarea Armatei a 5-a americane, cu un efectiv de 169 000 de militari, la Salerno a început în dimineața zilei de 9 septembrie.

Pe teritoriul Italiei, hitleriștii dispuneau de 7 divizii de infanterie și 2 blindate, plus o brigadă de munte în nord, constituite în grupul de armate „B”, comandat de mareșalul Rommel. Grupul de armate „Sud”, comandat de generalul Kesserling, se compunea, la rîndul său, din 2 divizii blindate, 3 divizii de grenadierii blindate și 2 divizii de parașutiști.

În total, hitleriștii dispuneau de 16 divizii, dintre care 7 blindate.

Forțele armate italiene din peninsulă, părăsite de guvern și de comandanți, s-au descompus și au fost dezarmate de forțele hitleriste. Partidul Comunist Italian a dat publicității, încă de la sfîrșitul lunii august, un memorandum prin care chema la luptă masele largi pentru restabilirea independenței naționale.

În timp ce regele împreună cu guvernul părăseau Roma, retrăgîndu-se în sud la Brindisi, aflat sub controlul aliaților, forțele populare intrau în acțiune. Comitetul de eliberare, care a luat ființă în ziua de 9 septembrie 1943, și-a asumat răspunderea luptei de eliberare națională. În actul său de naștere stă scris : „În momentul în care nazismul încearcă să instaleze la Roma și în Italia pe aliatul său fascist, partide antifasciste se constituie în comitete de eliberare națională pentru a-i chema pe italieni la luptă și la rezistență și pentru a-i recîștiga Italiei locul ce-i revine în rîndul popoarelor libere”²⁴. Comitetul de eliberare națională era format din reprezentanți ai Partidului comunist, Partidului acțiunii, Partidului liberal, Partidului socialist, Partidului socialist al unității proletare și Partidului democrat-creștin.

Încă în ziua de 9 septembrie au fost puse în linie de luptă primele grupe armate de civili. În zilele următoare, lupta armată a poporului italian s-a intensificat.

Căderea lui Mussolini nu a însemnat numai sfîrșitul unei dictaturi de peste două decenii, ci și începutul destrămării coaliției hitleriste. Încercarea guvernului hitlerist de a menține cu forța armatelor fascismul în Italia a eșuat ; Mussolini, care fusese internat într-un hotel de pe muntele Gran Sasso, a fost răpit la 12 septembrie 1943 de către parașutiști germani conduși de Otto Skorzeny. El a format la Salo un guvern fantomă, dependent de hitleriști. Aceasta a constituit o încercare neizbutită a lui Hitler de a prelungi viața unui regim muribund. Italia centrală și nordică era ocupată de naziști, iar guvernul fascist al lui Mussolini nu avea nici

²⁴ Roberto Battoglio. *Storia della Resistenza italiana*, Torino, 1953, p. 101.

un fel de autoritate politică, militară sau administrativă. Întreaga putere în stat se afla în mîna Comandamentului militar german, care prin, te-roare a încercat să stăvilească lupta maselor populare.

În nordul Italiei s-au constituit puternice detașamente de partizani, care prin lupta lor neîncetată au slăbit puterea militară a naziștilor și au ușurat sarcina armatelor aliate.

În sud, armatele aliate debarcate și-au continuat acțiunile. La Salerno au avut loc astfel lupte înverșunate. În ziua de 13 septembrie, Comandamentul american s-a aflat chiar în situația de a se retrage din nou pe mare din cauza violentelor bombardamente ale aviației germane de la baza Foggia.

Datorită intervenției flotei engleze însă, comandată de amiralul Cunningham și a succeselor Armatei a 8-a britanice în sud, atacurile hitleriste au slăbit. La 27 septembrie, localitatea Foggia, de unde porneau la atac avioanele germane, a fost ocupată de englezi. La începutul lunii octombrie, orașul Neapole a fost ocupat de Armata a 5-a americană, care apoi s-a îndreptat spre Volturmo, unde a ajuns la 14 octombrie și a făcut joncțiunea cu Armata a 8-a.

Din insulele Corsica și Sardinia, armatele hitleriste s-au retras începînd de la 9 septembrie 1943. Așadar, după aproape două luni de la debarcare, toată partea sudică a Italiei se afla în mîna aliaților. La 13 octombrie 1943 Italia a declarat război Germaniei. După multe ezitări și discuții, aliații au luat act de poziția de „cobeligeranță în război contra Germaniei” a noului guvern italian. Aliații i-au permis să constituie o armată cu efective reduse. Nu această armată a reprezentat însă principala forță a Italiei în războiul cu hitleriștii, ci armatele de partizani, care au dus lupte singeroase cu ocupanții și au reușit să elibereze regiuni întregi.

În toamna anului 1943, imperiul italian, constituit cu forța armelor, încetase să mai existe. Teritoriile ocupate de italieni în Peninsula Balcanică au căzut sub stăpînirea germană. Armata italiană de ocupație s-a descompus. O parte a trecut alături de partizanii albanezi, greci și iugoslavi, iar o parte a fost dezarmată de naziști, care au trecut la represalii singeroase împotriva soldaților și ofițerilor italieni. În Iugoslavia s-au constituit două divizii de partizani italieni. Atît în Albania cît și în Grecia au apărut unități care au luptat alături de organizațiile de partizani din aceste țări.

Ieșirea Italiei din război, principalul aliat al Germaniei hitleriste în Europa, a grăbit destrămarea coaliției hitleriste și a activizat mișcarea de rezistență din Europa. Prin descompunerea armatei italiene, naziștii nu numai că au pierdut un însemnat număr de forțe și de mijloace de luptă, dar au fost nevoiți să aducă noi unități pentru a înlocui trupele italiene de ocupație din Peninsula Balcanică. Detașamentele de partizani și unitățile militare italiene care au intrat în luptă contra ocupanților naziști au întărit forțele coaliției antihitleriste.

Prin căderea Italiei a fost înlăturat controlul Axei asupra căilor de navigație în Mediterană, precum și asupra porturilor și coastelor nordice și sudice ale acestei mări.

Deși frontul din sud era secundar atît prin forțele mult inferioare celor de pe frontul răsăritean, cît și prin dimensiunile sale, el a ușurat totuși lupta de eliberare națională din Balcani. Germania hitleristă a fost izolată și lipsită de importante baze de aprovizionare și căi de comunicație.

Cotitura în desfășurarea războiului din Oceanul Pacific

MIȘCAREA DE ELIBERARE A POPOARELOR DIN AȘA-NUMITA „SFERĂ DE COPROSPERITATE A MARIİ ASII ORIENTALE“

În mai 1942, atunci cînd seria victoriilor japoneze a luat sfîrșit, Imperiul nipon ocupa o suprafață uriașă de circa 50 000 000 km², cu o populație de aproximativ 450 000 000 de locuitori. El se întindea din nord de la Aleutinele occidentale pînă la Noua Guinee și insulele Solomon în sud, insulele Gilbert și Marshall în sud-est, Nicobar și Andaman în sud-vest, granița chino-birmană și birmano-indiană, și regiunea muntoasă a Chinei centrale în vest, iar în nord-vest pînă la stepa mongolă și fluviul Amur. La 2 februarie 1943 dieta japoneză asculta discursul plin de trufie al generalului Tojo Hideki, șeful guvernului, care proclama Japonia putere mondială, mai puternică și mai bogată decît Anglia sau Statele Unite ale Americii¹.

Pentru exploatarea imenselor resurse materiale și umane pe care le aveau acum la dispoziție, guvernul nipon au desfășurat, concomitent cu acțiunea de reorganizare politică a teritoriilor cucerite, și o amplă campanie propagandistică, al cărei scop era să dovedească superioritatea „ordinii noi” japoneze față de dominația colonială, atît de compromisă, a „albilor”. Realizarea acestor planuri a fost încredințată unor organisme create anume: „Consiliul Marii Asii”, constituit în februarie 1942, și „Ministerul Marii Asii”, înființat în luna noiembrie a aceluiași an².

O propagandă abil dirijată căuta să speculeze sentimentele anticolonialiste ale populației din aceste teritorii, străduindu-se să înfățișeze lupta imperialiștilor niponi împotriva concurenților lor americani și europeni drept luptă de eliberare. Japonia, mult mai evoluată decît celelalte țări din Asia Orientală, după cum susținea această propagandă, ar fi avut misiunea de a le conduce pe drumul progresului, înlăturînd influențele dăunătoare ale dominației „albilor”. Popoarele acestor țări erau asigurate că vor putea să-și păstreze tradițiile culturii lor originale și totodată să se inspire din idealurile morale și spirituale japoneze.

¹ Jean Lequiller. *Le Japon (L'histoire du XXe siècle)*, Sirey, Paris, 1966, p. 416.

² Henri Michel, *op. cit.*, vol. 1, p. 395.

În ce privește administrarea politică a acestor teritorii, făuritorii „sferei de coproșperitate a Marii Asii Orientale” au manevrat între administrarea directă, cerută mai ales de militari, și instalarea unor regimuri așa-zise „independente”, formulă mai suplă, care, fără să impieteze practic asupra posibilităților de exploatare de către Japonia a țărilor în cauză, mai lăsa și posibilitatea mobilizării opiniei publice din aceste țări împotriva colonialiștilor occidentali³.

Astfel, Hong-Kong, Singapore, Borneo, Noua Guinee și Timor, având în vedere importanța lor strategică, au fost anexate și subordonate direct administrației militare japoneze. Federația indoneziană și statul malaez rămăneau și ele sub conducerea directă a Japoniei, pînă cînd aceasta va socoti că li se poate acorda o independență limitată. Un grup aparte îl formau așa-zii aliați ai Japoniei : Manciuko, Filipinele, guvernul colaboraționist chinez al lui Van Tzin-vei, Siamul și Birmania. Trupele japoneze ocupau punctele strategice de pe teritoriile acestor țări, legate de cuceritori prin tratate de alianță militară ; și ele erau supuse unor subordonări economice și politice stricte față de Japonia, căreia trebuiau să-i pună la dispoziție toate resursele lor⁴. În Indochina, japonezii au menținut în continuare administrația colonială franceză, cu care au încheiat în iulie 1941 o convenție militară pentru „apărarea comună”, care n-a împiedicat Japonia să dispună așa cum dorea de teritoriul și de resursele Indochinei.

Practica guvernării de către Japonia a teritoriilor cucerite venea în flagrantă contradicție cu afirmațiile propagandei imperialiste nipone despre pretinsa „misiune eliberatoare” a Japoniei și așa-zisa superioritate a „ordinii noi”. Dominația japoneză s-a dovedit brutală și necruțătoare. La adăpostul baionetelor și în schimbul unor „bonuri de război”, simple hîrtii fără valoare, administrația japoneză ridica materiile prime și alimentele, supunînd populația autolitonă unor mari privațiuni⁵. Aroganți, sîngeroși și cruzi, cuceritorii manifestau dispreț față de popoarele țărilor cucerite, pe care le considerau inferioare. Ei au dezlănțuit pe teritoriile ocupate o cruntă teroare, menită să înăbușe în fașă orice încercare de împotrivire. Urmărind „japonizarea” teritoriilor cucerite, cecurile conducătoare japoneze voiau să impună folosirea limbii japoneze pe tot teritoriul Asiei de sud-est și acceptarea sărbătorilor naționale japoneze (aniversarea formării imperiului și a nașterii împăratului) ca sărbători naționale ale tuturor țărilor incluse în „sfera de coproșperitate a Marii Asii Orientale”⁶.

Nepuțința imperialismului japonez de a realiza așa-numita „sferă de coproșperitate” a popoarelor din Asia de sud-est a devenit evidentă foarte curînd. Exploatarea prădalnică pentru nevoile războiului a resurselor teritoriilor ocupate era grija de căpetenie a administrației japoneze. În locul „prosperității” promise, popoarele acestor țări au fost supuse unei exploatare nemiloase.

În aceste condiții, ostilitatea popoarelor asupraite împotriva colonialismului occidental, încurajată de japonezi în scopul supunerii mai ușoare a acestora, s-a întors împotrivă-le. Creșterea luptei de eliberare a popoarelor din Asia de sud-est, care urmăreau nu schimbarea vechii dominații colonialiste cu altă dominație, ci cîștigarea unei independențe depline și

³ Ibid., p. 394—395.

⁴ Ibid.

⁵ *Istoria voină na Tihom Okeane* (trad. din l. japoneză), vol. V, Moscova, 1958, p. 85.

⁶ Henri Michel, *op. cit.*, p. 396.

reale, și cotitura intervenită în desfășurarea războiului au făcut efemeră stăpânirea japoneză, spulberind visurile noilor pretendenți la dominație.

Pretutindeni în teritoriile ocupate, japonezii s-au lovit de mișcarea de rezistență crescândă a maselor populare din țările cوتropite. Eforturile făcute pentru atragerea conducătorilor mișcărilor naționaliste din respectivele țări alături de Japonia n-au dat rezultatele scontate; numai o parte restrînsă a claselor exploatatoare s-a lăsat antrenată în această manevră.

CHINA. Înfrîngerea Chinei și folosirea imenselor ei resurse materiale și umane pentru lărgirea și consolidarea pozițiilor lor în Asia de sud-est interesau în cel mai înalt grad po conducătorii japonezi. La izbucnirea războiului în Pacific, principalele forțe ale armatei japoneze de uscat se aflau angajate pe frontul chinez în războiul care dura din 1937. În 1943, în China și Coreea se găseau circa 2 000 000 de soldați⁷. Astfel, terminarea operațiilor militare pe frontul chinez și angajarea acestor importante forțe pe celelalte fronturi deveniseră imperioase.

În China, ocupanții japonezi se sprijineau pe guvernul lui Van Tzin-vei, constituit la 30 martie 1940 ca urmare a consfătuirii din ianuarie a reprezentanților guvernelor-marionetă din China de nord și centrală, convocată de autoritățile japoneze. Cu ani în urmă, Van Tzin-vei, fost colaborator direct al lui Cian Kai-și, desfășurase o intensă activitate pro-japoneză în sinul Gomindanului. Acest guvern adoptase denumirea de „guvern central” al Chinei și își stabilise reședința la Nankin, fosta capitală gomindanistă. La 30 noiembrie 1940 guvernul Van Tzin-vei a semnat cu Japonia un tratat care transforma, de fapt, această parte a Chinei în protectorat japonez⁸. Japonia putea folosi teritoriul chinez pentru scopuri militare și putea exploata nestîngherit bogățiile sale naturale.

O schimbare în politica japoneză față de China a intervenit după conferința imperială din decembrie 1942, care a adoptat un document special consacrat acestei probleme: „Principiile de bază ale politicii în China în vederea desăvîrșirii victorioase a războiului în Marea Asie Orientală”. Scopul urmărit era acela de a consolida autoritatea slabă a guvernului de la Nankin și de a atrage pe gomindaniști, cu atît mai mult cu cît operațiile de mai mare amploare împotriva lor erau, de fapt, întrerupte. Lăsînd impresia că-l tratează pe Van Tzin-vei ca pe un partener egal, făcîndu-i cîteva „concesii”, unele cercuri conducătoare japoneze sperau să poată ademeni și guvernul gomindanist condus de Cian Kai-și. Drept urmare, la 9 ianuarie 1943, guvernul Van Tzin-vei a declarat război Marii Britanii și Statelor Unite, obținînd în schimb, prin acordul semnat la 14 martie, retrocedarea concesiunilor japoneze din China. Peste cîteva luni, la 30 octombrie 1943, guvernul japonez a încheiat la Nankin cu Van Tzin-vei și un tratat de alianță, prin care se obliga ca după război să evacueze complet teritoriul chinez (fără Manciuria, care nu era considerată ca atare) și să renunțe la dreptul de a întreține garnizoane în China. Dealtfel, și acest tratat, care nu comporta nici un fel de consecințe militare imediate, avea ca scop să demonstreze gomindaniștilor ce avantaje ar presupune o înțelegere cu japonezii⁹.

⁷ *Istoria voini na Tihom Okeane*, p. 63.

⁸ Jean Lequiller, *op. cit.*, p. 418.

⁹ *Ibid.*

Manevrele japoneze erau însă contracarate de acțiunile guvernelor Statelor Unite ale Americii și Angliei, interesate, la rândul lor, în menținerea regimului gomindanist și a Chinei în războiul împotriva Japoniei. Înfrângerea Chinei ar fi avut consecințe grave pentru aliați; ea ar fi eliberat importante forțe japoneze care puteau fi folosite pe alte fronturi și ar fi pus la dispoziția Japoniei noi resurse considerabile. Susținerea regimului gomindanist în China era, firește, dictată și de considerente politice interne, în vederea luptei împotriva mișcării revoluționare chineze conduse de partidul comunist.

Prinși între aceste presiuni și tentații, gomindaniștii s-au gândit să manevreze, căutând să tragă cât mai multe foloase posibile. Se știe, de pildă, că abia la 10 decembrie 1941, după izbucnirea războiului în Pacific și după mai mult de 4 ani de război cu Japonia, guvernul de la Ciunșin a publicat o declarație în care arăta că se află în stare de război cu Japonia și cu Italia. La sfârșitul lunii, la Ciunșin, într-o consfătuire cu reprezentanții Statelor Unite ale Americii și Marii Britanii, Cian Kai-și, numit nu peste mult timp comandant al armatelor aliate din China, Indochina și Birmania, accepta să trimită trupe chineze în ajutorul slabelor efective engleze din Birmania.

Urmărind stimularea efortului de război al guvernului gomindanist împotriva Japoniei, guvernele american și englez i-au acordat acestuia în lunile februarie-martie 1942 două împrumuturi de 500 000 000 de dolari și, respectiv, 50 000 000 de lire sterline, S.U.A. intensificând și livrările de armament către armata gomindanistă. Începând din februarie 1942, generalul Stilwell a devenit consilierul militar al lui Cian Kai-și. Cu toate acestea, aportul armatei gomindaniste, mai ales în prima etapă a războiului din Pacific, nefavorabilă aliaților, n-a corespuns nici pe departe așteptărilor. Aceasta se explica prin starea internă a Chinei gomindaniste, subminată de dezorganizarea, anarhia și corupția ce domneau pretutindeni. În China lui Cian Kai-și, delapidarea banilor publici era un fenomen frecvent. Au fost și cazuri de generali care și-au lăsat trupa fără soldă și hrană, însușindu-și sumele alocate. La toate acestea se adăuga și faptul că guvernul gomindanist continua să acorde o atenție mai mare operațiilor duse împotriva armatei de eliberare conduse de partidul comunist, lovind astfel în unitatea Frontului național de luptă anti-japonez și slăbind rezistența în fața inamicului¹⁰. Folosindu-se de aceste împrejurări, Comandamentul japonez, interesat în „pacificarea” cât mai grabnică a Chinei, a dezlănțuit în aprilie 1943 o amplă ofensivă în provinciile Henan și Șansi, soldată cu o mare înfrângere gomindanistă și cu trecerea a 70 000 de gomindaniști de partea lui Van Tzin-vei. Această operație reușită din China de nord a permis trupelor japoneze concentrarea atacurilor lor asupra trupelor comuniste din raionul Dasin, favorizând desfășurarea unei ofensive asemănătoare în China centrală, în provincia Hunan¹¹.

Cu toate acestea, în vara aceluiași an, la 7 iulie, o armată gomindanistă de 600 000 de oameni a trecut la o operație de mare amploare împotriva zonei de graniță Șensi-Gansu-Ninsia, noua bază a forțelor revoluționare conduse de partidul comunist, creată în urma terminării cu succes a „marșului cel lung” în 1935, sub conducerea lui Mao Tzedun.

¹⁰ Mao Tzedun, *Opere alese*, vol. 4, București, E.S.P.L.P., 1957, p. 225—228.

¹¹ Ibidem; vezi și *Istoria voină na Tihom Okeane*, p. 65.

În zonele din China aflate sub ocupație japoneză, populația s-a ridicat hotărâtă la luptă împotriva cotropitorilor, sprijinind prin acțiuni de rezistență lupta Armatei populare de eliberare

Mao Tzedun și Ciu De inspectează o brigadă a Armatei de eliberare, care urma să plece spre front

Contralovitura armatelor a 8-a și a 4-a comuniste i-a obligat însă pe atacatori să se retragă¹². Regiunile eliberate de armatele comuniste constituiau forța principală de rezistență și de luptă împotriva cotropitorilor japonezi. Încrederea și hotărârea poporului au făcut ca ele să treacă cu succes prin grelele încercări la care au fost supuse în cursul războiului cu Japonia. În primii ani ai războiului din Pacific, 1941—1942, ani de mari dificultăți provocate de o secetă prelungită, regiunile eliberate au avut de înfruntat zeci de atacuri din partea trupelor japoneze, ca și blocada organizată de trupele gomindaniste. În anii 1942—1943, împotriva acestor regiuni lupta o armată de peste 1 000 060 de soldați japonezi și din trupele guvernului de la Nankin.

În pofida acestor greutăți, armatele regiunilor eliberate, susținute activ de o puternică mișcare populară, au reușit să respingă toate aceste atacuri, ajungând în 1943 să reprezinte o forță în măsură să întreprindă

¹² Ibid.

cu succes operații ofensive de mare amploare. Grație eforturilor eroice ale populației și ostașilor armatei populare, dificultățile economice au început să fie depășite. În aceste condiții, armatele a 8-a și a 4-a, împreună cu detașamentele de partizani și cu miliția populară, au trecut la sfîrșitul verii anului 1943 la lupte ofensive, al căror rezultat a fost lărgirea treptată a teritoriului eliberat și restrîngerea corespunzătoare a teritoriului ocupat de trupele japoneze ¹³.

COREEA. Dezlănțuirea războiului în Oceanul Pacific a dus și la înăsprirea regimului de dominație colonială din Coreea. Autoritățile japoneze căutau s-o disimuleze printr-o acțiune propagandistică intensă, care urmărea să acrediteze ideea unității Japoniei și Coreii, și să convingă pe coreeni — „frații mai tineri” ai japonezilor — de avantajele de care se vor bucura în această calitate în cadrul „Marii Asii Orientale japoneze”. Fiecare coreean era chemat să contribuie cu toate forțele la răzbeul dus de Japonia.

În numele „unității”, sistemul de învățămînt fusese schimbat și înglobat în sistemul japonez, limba japoneză devenind obligatorie. Nu numai în școală, dar și în afara ei, folosirea limbii japoneze era extinsă tot mai mult. Încă din 1939 fusese dată ordonanța „Cu privire la schimbarea numelor de familie ale populației aborigene”, prin care populația coreeană a fost obligată să-și traducă numele în limba japoneză ¹⁴.

Cum războiul făcea necesare cantități din ce în ce mai mari de produse alimentare și de materii prime, autoritățile japoneze și-au intensificat eforturile pentru a le dobîndi, restrîngînd tot mai mult consumul intern. Pe baza livrărilor obligatorii, peste două treimi din producția de orez din Coreea era luată de japonezi. Autoritățile japoneze aveau sub control plantațiile de bumbac și de cîneapă, a căror producție și-o însușeau în cadrul aceluiași sistem al livrărilor obligatorii la prețuri de nimic. Coreea aprovizionă Japonia cu însemnate cantități de grafit, mercur, wolfram, cobalt, azbest etc. ¹⁵.

În anii războiului, pentru acoperirea nevoii tot mai acute de forță de muncă, sute de mii de coreeni, supuși unui regim de muncă obligatorie, au fost trimiși în Japonia, fiind folosiți mai ales la muncă în minele de cărbuni și de extracție a minereurilor.

Dar poporul coreean a fost obligat să susțină războiul dus de Japonia și prin participarea directă pe front. În 1938 a fost adoptată hotărîrea „Cu privire la unitățile speciale de voluntari ale armatei”, pe baza căreia coreenii au început să fie înrolați în armată. În 1942 a fost introdus sistemul de „pregătire specială a tineretului coreean”, iar în anul următor, odată cu cotitura în desfășurarea războiului și cu înrăutățirea situației militare a Japoniei, s-a trecut la serviciul năltar obligatoriu ¹⁶.

Măsurile aplicate de administrația japoneză au nemulțumit profund marea majoritate a poporului coreean, favorizînd dezvoltarea unei mișcări care avea să zdruncine bazele dominației japoneze, susținută doar de o pătură restrînsă de elemente din rîndurile claselor exploatatoare, inițitoare și ale organizațiilor projaponeze, care desfășurau acțiunea de propagandă în favoarea „sferei de coproșperitate a Asiei de sud-est”.

¹³ *Istoria voină na Tihom Okeane*, p. 69.

¹⁴ *Ibid.*, p. 80.

¹⁵ *Ibid.*, p. 77—78.

¹⁶ *Ibid.*, p. 78—79.

Un rol important în lupta împotriva dominației japoneze l-a avut „Asociația pentru renașterea patriei“, creată de comuniști, în 1935, pe teritoriul Manduriilor. Grupurile de eliberare națională organizate de această asociație acționau atât în Manduriile, cât și în raioane din nordul și din răsăritul Coreii. Publicațiile asociației se răspindeau ilegal în Coreea. În iulie 1942, pe teritoriul Chinei a luat ființă „Liga neatinării Coreii“, ale cărei unități de partizani au desfășurat numeroase acțiuni împotriva ocupanților japonezi¹⁷. Printre acestea s-a făcut remarcant detașamentul de partizani condus de Kim Ir Sen.

În țară, nemulțumirile luau forma grevelor muncitorești din ce în ce mai dese și a conflictelor țărănești, făcând ca spatele frontului japonez să devină din ce în ce mai nesigur.

INDOCHINA. Capitularea Franței în mai 1940 a ușurat pătrunderea imperialiștilor japonezi în Indochina. Amenințând cu ocuparea armată a Indochinei, misiunea militară japoneză trimisă la Hanoi în iulie 1940 a obținut acordul autorităților coloniale franceze pentru instituirea controlului japonez asupra principalelor puncte care asigurau legăturile de comunicație cu China. Un alt acord, semnat în septembrie 1940, statornicea dreptul Japoniei de a dispune de aerodromurile din Indochina de nord și de a introduce trupe în această regiune. Ocuparea regiunii a fost desăvârșită în iulie 1941, prin semnarea unei convenții militare între guvernul de la Vichy și cel japonez privitoare la „apărarea comună“. Având în vedere orientarea administrației coloniale franceze, subordonată guvernului de la Vichy, și dorința ei de colabera cu autoritățile japoneze, ocupanții japonezi au acceptat menținerea în continuare a administrației coloniale franceze în Indochina, reprezentată prin amiralul Decoux¹⁸.

Având administrația în mâinile lor și angajându-se să asigure „ordinea“, colonialiștii francezi au putut păstra un timp și importante poziții economice. Supuși însă unei presiuni din ce în ce mai puternice din partea japonezilor, capitaliștii francezi au trebuit să bată în retragere. Treptat, întreaga economie a Indochinei a fost subordonată cerințelor de război ale Japoniei.

În lupta împotriva dublului jug colonial, în Indochina a luat naștere o largă mișcare de eliberare națională. Frontul național antijaponez din Indochina a început să se închege de timpuriu. În mai 1941, într-o localitate situată în partea muntoasă a provinciei Kao-bang din Vietnamul de nord, plenara Comitetului Central al Partidului Comunist din Indochina a hotărât crearea „Ligii pentru independența Vietnamului“ (Vietmin), al cărei scop era unirea tuturor păturilor poporului, a tuturor partidelor și organizațiilor patriotice de masă în lupta împotriva colonialiștilor francezi și ocupanților japonezi, pentru cucerirea independenței depline și crearea Republicii Democratice Vietnam¹⁹. Programul ligii pornea de la sarcinile de bază ale revoluției naționale democratice de eliberare și reprezenta platforma de unire a tuturor păturilor populației în lupta pentru independență. Constituit în același an la Liucijou, în provincia chineză Guansi,

¹⁷ Kim U Sung. *The Democratic People's Republic of Korea is the Banner of Freedom and Independence for our People and the Powerful Weapon of Building Socialism and Communism*, Pyongyang, Korea, Foreign Languages Publishing House, 1968, p. 7—8.

¹⁸ Jean Lequiller, *ap. cit.*, p. 422—423.

¹⁹ Ho Și Min. *De la revolution, 1920—1966*, Paris, Plon, 1968.

Vietminul a devenit curînd o organizație de masă largă de luptă împotriva dominației străine. În anii 1942—1943 au aderat la Vietmin „Asociația muncitorilor pentru salvarea patriei“, „Asociația țăranilor pentru salvarea patriei“, „Uniunea tineretului pentru salvarea patriei“ și „Asociația oamnelor de cultură pentru salvarea patriei“. Mica burghezie și burghezia națională erau reprezentate de Partidul democratic, care a aderat la Vietmin în 1944. Vietminul activa sub conducerea Partidului Comunist din Indochina, în fruntea căruia se găsea Ho Și Min.

BIRMANIA. După un șir de operații militare reușite desfășurate în perioada ianuarie-mai 1942, Birmania a fost în întregime cucerită de armata japoneză.

Lipsa de unitate a forțelor patriotice și confuzia creată de propaganda panasiatică îndreptată contra puterilor coloniale europene au favorizat supunerea grabnică a țării de către imperialismul nipen. Administrația militară japoneză a trecut numaidecît la interzicerea partidelor și a organizațiilor democratice, la „reorganizarea“ armatei „independente“ a Birmaniei, creată în 1941 în Thailanda sub conducerea unor ofițeri japonezi, pentru lupta împotriva colonialiștilor englezi. Transformată în Armata apărării Birmaniei, ea a fost supusă unui riguros control japonez. Economia țării a fost în întregime subordonată nevoilor armatei japoneze.

Ocupanții japonezi au acordat Birmaniei o independență teoretică asemănătoare cu aceea a Manciukoului. În august 1942 a fost constituită din liderii naționaliști birmani o „Administrație executivă“, în frunte cu Ba Maw, iar la 1 august 1943 Birmania a fost proclamată independentă, fără însă ca acest act să impiezeze asupra prerogativelor japoneze²⁰. Tratatul economic și de colaborare militară impus Birmaniei reducea de fapt țara la situația de simplu vasal al Japoniei. Devenită „aliat“ al Japoniei, Birmania a declarat război Statelor Unite.

Regimul brutal de ocupație japonez a nemulțumit profund masa poporului birman și a spulberat curînd și iluziile nutrite în unele cercuri cu privire la presupusa misiune eliberatoare a Japoniei. Burghezia birmană, care spera să obțină avantaje de pe urma înlăturării stăpînirii engleze, a început să se lovească de noile îngrădiri create de japonezi, al căror capital lua locul celui al monopolurilor britanice.

Mișcarea de rezistență anti-japoneză a început să se manifeste în forme ilegale încă din toamna anului 1942, inițiatorii ei fiind membri ai partidului comunist fugiți din detențiune. În anii 1943—1944, paralel cu recucerirea de către aliați a pozițiilor pierdute în cursul primei etape a războiului din Pacific, la această mișcare au aderat pături largi ale poporului birman. Contactele stabilite în 1943 între mișcarea ilegală de rezistență, condusă de comuniști, și cercurile burghezo-democratice au fost urmate în toamna anului 1944 de constituirea „Ligii antifasciste a libertății poporului“, reprezentînd toate forțele patriotice ale țării și toate straturile sociale, condusă de Aung Sang. Pe baza ei a fost constituit și guvernul provizoriu național ilegal. Mișcarea de eliberare, în care se încadra și armata națională a Birmaniei, avea să aducă o contribuție deosebită la eliberarea țării de sub ocupația japoneză, la lupta pentru cucerirea independenței depline.

²⁰ Jean Lequiller, *op. cit.*, p. 419.

● **INDONEZIA.** Atunci cînd, în primele luni ale lui 1942, trupele japoneze, înfrîngînd rezistența slabă a armatei olandeze, au ocupat insulele arhipelagului indonezian, pe tancurile și pe mașinile lor blindate erau arborate, alături de steagurile japoneze, și steaguri cu culorile naționale indoneziene, iar radio Tokyo introducea în program imnul național „Indonezia mare”. Prin multiple mijloace, scrise sau orale, sloganurile propagandei japoneze cu privire la „misiunea eliberatoare” a Japoniei în Asia erau difuzate în masa poporului indonezian. Și nu fără succes. Prăbușirea rapidă în fața înaintării impetuoase a trupelor japoneze a unei administrații coloniale care durase trei veacuri i-a făcut pe mulți să se lase cuprinși de iluzia că înlăturarea stăpînirii olandeze va însemna și cucerirea independenței depline.

Altele erau însă, în pofida afirmațiilor propagandei, planurile japoneze : conducerea Indoneziei trebuia preluată direct de către japonezi și menținută pînă cînd această țară se va dovedi „aptă” pentru a i se acorda o independență limitată. La început, spre a evita neajunsurile care puteau rezulta dintr-o schimbare bruscă a vechiului aparat, administrația olandeză, atît în serviciile publice cît și în cele private, a fost înlocuită numai treptat, Java și Sumatra au fost puse sub autoritatea armatelor 16 și respectiv 25, iar Borneo, Celebes și Timor sub aceea a marinei ²¹.

Pradă unei crunte exploatare, Indonezia trebuia să asigure aprovizionarea armatelor de ocupație și exportul în Japonia a unor cantități cît mai mari de materii prime și de produse alimentare, reducînd, firește, consumul intern. Sleirea economică a țării și înrăutățirea continuă a situației maselor au spulberat iluziile cu privire la „misiunea eliberatoare” a Japoniei, întorcînd cercuri din ce în ce mai largi ale opiniei publice împotriva ocupanților, al căror regim de exploatare se dovedea a nu fi deloc mai ușor decît al colonialiștilor olandezi.

Pe plan politic, ocupanții japonezi continuau totuși să manevreze pentru a atrage de partea lor pe liderii mișcării naționale de eliberare. Astfel, în iulie 1942 au fost eliberați din închisoare conducătorii acestei mișcări (printre care și Sukarno, personalitate marcantă a Partidului național), închiși de către autoritățile olandeze. Ținînd seamă de puternica influență a organizațiilor musulmane (în Java și Sumatra majoritatea populației era de credință islamică), administrația japoneză a desființat vechile organizații musulmane tolerate mai mult sau mai puțin de colonialiștii olandezi, creînd în loc o „Federație islamică”, a cărei conducere și-au subordonat-o.

În primăvara anului 1943, odată cu creșterea nemulțumirii față de noii exploataatori ai țării, administrația militară japoneză a inițiat organizarea unui „Centru al puterii spirituale a poporului”, a cărui conducere a fost încredințată unor lideri ai mișcării de eliberare, printre care Sukarno și Hatta, pe care ocupanții japonezi sperau să-i poată folosi pentru scopurile lor. Dar o parte din conducătorii acestei organizații (dintre aceștia făcea parte și Sukarno) au acționat, dimpotrivă, pentru transformarea ei într-un nucleu al luptei de eliberare.

Deoarece încercările de subordonare a mișcării de eliberare n-au dat rezultatele așteptate, iar activitatea „Centrului puterii spirituale a poporului” a contribuit chiar, după părerea autorităților japoneze, la creșterea naționalismului indonezian, către sfîrșitul anului 1943 a fost creată în Java o nouă organizație, „Java Hokokai” („Asociația în serviciul

²¹ Ibid., p. 421 ; vezi și Henri Michei, *op. cit.*, p. 398.

Javei"), condusă direct de către japonezi, „Centrul puterii spirituale a poporului” fiind desființat în martie 1944. „Java Hokokai”, în care fusese introdus cultul împăratului, înlocuia toate celelalte organizații. În ianuarie 1944 a fost însă creată o nouă organizație musulmană, „Uniunea religioasă musulmană a Indoneziei”, cunoscută mai ales sub denumirea ei prescurtată „Maşumi”, ale cărei posturi de conducere au fost încredințate unor elemente musulmane subordonate administrației militare japoneze, care proclamau războiul dus de Japonia drept un „război sfânt” în interesul Islamului ²².

În Indonezia exista și acționa și o mișcare ilegală anti-japoneză, organizată de Partidul Comunist din Indonezia. În anul 1943, conducătorii și o parte din activiștii organizației „Mișcarea poporului indonezian pentru drepturi democratice”, creată de comuniști în alianță cu naționaliștii de stînga încă în 1937, au fost arestați și executați. În pofida terorii dezlănțuite, „Mișcarea pentru eliberarea Indoneziei” și „Mișcarea antifascistă indoneziană” au continuat să activeze, mobilizînd poporul la acte de sabotaj în întreprinderi și pe plantații.

În ciuda eforturilor depuse, ocupanții japonezi nu se puteau însă bizui decât pe sprijinul unei părți reduse a populației, elemente din rîndurile moșterilor, virfurilor birocrăției și burgheziei compradore. Marea majoritate a populației privea cu ostilitate crescîndă ocupația japoneză. Primele organizații de rezistență împotriva ocupanților japonezi au apărut de timpuriu. Astfel, „Mișcarea antifascistă populară”, organizată ilegal de către comuniști, a fost creată îndată după ocuparea de către japonezi a insulei Java. Dar activitatea acestei organizații și a altor grupuri asemănătoare, create mai ales în centrele muncitorești, a fost întreruptă după arestarea și condamnarea la moarte la începutul anului 1943 a conducătorilor Partidului Comunist din Indonezia. Înfruntînd mari greutăți, militanții comuniști au continuat să activeze în diverse alte organizații, iar la începutul anului 1944 au reușit să înființeze o nouă organizație, „Mișcarea Indoneziei libere”, a cărei activitate de sabotaj avea să creeze dificultăți ocupanților japonezi. Atunci cînd Sukarno și alți lideri ai mișcării naționale au creat gruparea „Avangarda specială”, membrii „Mișcării Indoneziei libere” li s-au alăturat.

O intensă activitate au desfășurat forțele patriotice în rîndurile „Armatei de voluntari pentru apărarea patriei”, creată de japonezi în octombrie 1943 în scopul antrenării indonezienilor la susținerea eforturilor militare ale Japoniei. Ele urmăreau folosirea unităților acestei armate în lupta împotriva ocupației japoneze.

FILIPINELE. Deși autonomia acordată Filipinelor de către Statele Unite în 1934 era socotită insuficientă de către patrioții filipinezi, propaganda japoneză cu privire la așa-zisa acțiune eliboratoare a Japoniei împotriva „colonialistilor albi” a avut aici un ecou mai slab decît în alte țări cucerite de Japonia. Totuși, în condițiile create de înfrîngerile suferite de americani, cercurile guvernante s-au dovedit a fi receptive față de invitațiile la colaborare ale autorităților japoneze. În Comisia executivă înființată de japonezi în ianuarie 1942, organ cu puteri reduse și creat mai ales pentru realizarea unei colaborări cu populația locală, au intrat cea mai mare parte a funcționarilor fostului guvern autonom, printre care și miniștri. Acest organ era condus de Vargas, ministrul apărării în vechiul

²² Jean Lequiller, *op. cit.*, p. 400—401.

guvern. La 14 octombrie 1943, Filipinele au fost declarate „independente”, iar în ziua următoare ele au semnat cu Japonia un tratat de alianță care dădea dreptul guvernului de la Tokyo să dispună de Filipine așa cum credea de cuviință. Filipinele au declarat și ele război Statelor Unite ²³.

Adepții unei colaborări mai „moderate”, ca, de pildă, Laurel, pretindeau că vor să împiedice pe partizanii colaborării fără rezerve, „extremiști”, să preia puterea și să evite suferințele care ar putea rezulta de aici. Unii politicieni din rândurile burgheziei naționale nutreau speranța că vor putea folosi situația creată prin înfrângerea armatelor americane pentru consolidarea independenței și preluarea unor poziții economice.

Dar îndată după ocuparea țării japonezii au supus-o unui jaf sistematic, care a adus economia și finanțele ei în stare de ruină. Zeci de companii japoneze și-au întins tentaculele asupra tuturor ramurilor economiei, contrelate anterior de monopolurile americane. Aceste măsuri, care au provocat ruina economică a țării, s-au răsfrint dureros asupra situației populației autohtone, provocând mari nemulțumiri. Pentru a le înăbuși, autoritățile militare nipone au introdus un regim de teroare, care însă a aliniat și mai mult spiritul de revoltă și de luptă împotriva ocupanților. Ca și în celelalte țări ocupate, deosebit de crunte erau măsurile teroriste, împotriva partidului comunist, al cărui militanți aveau să joace un rol important în lupta armată împotriva ocupanților japonezi. Frontul unic anti-japonez a luat ființă la 6 februarie 1942, la conferința ilegală de la Bavit, inițiată de comuniști. Programul prevedea lupta împotriva ocupației japoneze, pentru independență deplină, colaborare cu Națiunile Unite, guveru democratic, înlăturarea colaboraționiștilor. La front au aderat pentru început, în afară de partidul comunist, câteva organizații interzise de autoritățile japoneze: sindicatele progresiste, unele organizații țărănești, studențești și religioase.

Lupta împotriva ocupanților a îmbrăcat forme din ce în ce mai ascuțite. În martie 1942, din grupurile de partizani care acționau în regiunea centrală a insulei Luzon a fost creată o armată populară anti-japoneză, cunoscută sub denumirea prescurtată în limba tagalog, „Hukbalahap”. Acțiunile acestei armate se desfășurau cu un deosebit succes în partea centrală a insulei Luzon, acolo unde predomina marea proprietate moșierească asupra pământului. Ostașii îndemnau pe țărani să se opună rechizițiilor și organizau acte de sabotaj împotriva trupelor și autorităților japoneze. În raioanele eliberate de „Hukbalahap” se creau organe de conducere locală (comitete populare de apărare), erau confiscate și împărțite pământurile colaboraționiștilor. Treptat, comandamentul „Hukbalahap”-ului a trecut la crearea unor grupuri de rezistență în orașe, printre care și Manila ²⁴.

Alături de această armată acționau de pildă, la Manila și alte organizații de rezistență anti-japoneze, conduse de reprezentanți ai burgheziei naționale, dintre care cele mai importante erau: „Filipinele libere”, „Vulturul albastru” și „Liga eliberării naționale”, iar în diferite puncte ale țării grupuri de partizani, comandate de foști ofițeri din armata filipineză sau de ofițeri americani prizonieri. În 1943, după aprecierile americanilor, în Filipine acționau circa 30 000 de partizani. În august 1943 „Hukbalahap”-ul a trecut la operații regulate de mai mare amploare împotriva japonezilor.

²³ Jean Lequiller, *ap. cit.*, p. 420.

²⁴ *Istoria noastră în Tihom Okeane*, p. 86—87.

BĂTĂLIILE DE LA MIDWAY ȘI GUADALCANAL

Bătălia din Marea Coralilor, desfășurată între 4 și 8 mai 1942 și terminată nedecis (cite un portavion pierdut de fiecare parte), dar anunțată ca o victorie de ambele părți, a marcat punctul culminant al acțiunilor de cucerire japoneze. În urma acestei bătălii, amenințarea japoneză a fost îndepărtată de nordul Australiei, japonezii fiind determinați să renunțe la ideea de a cucerii Port Moresby dinspre mare²⁵.

Dar bătălia din Marea Coralilor a constituit doar un prim avertisment dat japonezilor. O angajare decisivă avea să se producă peste câteva săptămâni lângă insulele Midway. Deși cele două mici insule componente ale acestui minuscul arhipolag (insulele Eastern și Sand) aparțineau Statelor Unite din 1867, importanța lor strategică într-un eventual conflict americano-japonez a fost relevată abia în 1939 în raportul Hepburn. Situate la extremitatea occidentală a arhipelagului Hawaii, cele două insule constituiau prin poziția lor geografică nu numai santinelele avansate, ci și poziții de apărare a marii baze americane din Pacific. După atacul de la Pearl Harbor și pierderea bazelor aliate din Pacificul central, importanța insulelor Midway ca primă bază americană avansată în fața Japoniei a crescut considerabil²⁶.

Situația imensului front din Pacific reclama, în scopul coordonării acțiunilor, crearea unui comandament unic, dar divergențele dintre conducătorii armatei de uscat și ai marinei au făcut imposibilă crearea unui asemenea organ. Răspunderile au fost pînă la urmă împărțite pe arii geografice : generalul MacArthur a devenit comandantul șef al Pacificului de sud-vest, care îngloba Australia, Filipinele, Noua Guinee, insulele Solomon, Bismarck și Indonezia, iar amiralul Nimitz, comandant al restului frontului. Coordonarea era asigurată de Comitetul șefilor de state-majore, în fruntea căruia se afla președintele S.U.A. Fiecare comandant avea sub ordinele sale toate forțele de uscat, apă și aer.

Timp de mai multe luni, începînd de la mijlocul lunii februarie a anului 1942, Marele cartier general japonez a discutat mai multe proiecte de operații vizînd extinderea ariei de cuceriri și consolidarea „sferei de coproșperitate”. Se preconiza fie un atac în vest în direcția Indiei și a Orientului Apropiat în vederea unei eventuale joncțiuni (foarte puțin probabile de altfel) cu forțele puterilor Axei, fie o lovitură spre sud în direcția Australiei sau la est către insulele Hawaii. Conform acestei ultime variante, susținută și de amiralul Yamamoto, distrugerea flotel americane, și în special a portavioanelor adăpostite la Pearl Harbor, era o necesitate imperioasă, deoarece de ea depindea nu numai extinderea „sferei de coproșperitate”, dar și apărarea în fața loviturilor inamicului. Raidurile aviației americane asupra insulelor Marshall, Gilbert, Wake și Marcus dovedeau acest lucru. Planul consta în lansarea flotei japoneze în arhipelagul Hawaii și în constrîngerea americanilor să primească lupta, pe care, avînd în vedere superioritatea zdrobitoare a flotei nipone, cu siguranță că o vor pierde.

În pofida influenței amiralului Yamamoto, statul-major imperial a fost destul de reticent ; partizanii unui atac în Australia erau numeroși și

²⁵ Jean Lequiller, *op. cit.*, p. 410—411.

²⁶ Bernard Millot. *La guerre du Pacifique*, vol. 1, Paris, Ed. Robert Laffont, 1968, p. 180.

nu mai puțin influenți. La 18 aprilie s-a produs însă raidul american asupra orașului Tokyo, întreprins sub comanda lt.-colonelului Doolittle, care, e drept, n-a provocat pagube deosebite, dar a pus capăt polemicii din statul-major, grăbind adoptarea planului susținut de Yamamoto, al cărui obiectiv era tocmai de a face imposibile asemenea raiduri prin neutralizarea bazelor americane din Hawaii.

La 5 mai, amiralul Nagumo, șeful statului-major general al marinei, a aprobat planul și a emis ordinul naval nr. 18 pentru îndeplinirea lui. Pentru realizarea acestui plan, Yamamoto avea la dispoziție peste 180 de nave de diferite tonaje, printre care 11 cuirasate, 8 portavioane și aproximativ 700 de avioane²⁷. Yamamoto urmărea să-i inducă în eroare pe americani printr-o diversiune, atacând la 3 iunie insulele Aleutine. La 4 iunie amiralul Nagumo urma să declanșeze un atac aerian asupra insulelor Midway, după care la 6 iunie să debarce trupele.

Cu toate că de la începutul lunii aprilie, statul-major american al Flotei din Pacific deținea unele informații cu privire la pregătirile japoneze, ipotezele cu privire la obiectivul viitorului atac erau numeroase și foarte diferite. Începând din a doua decadă a lunii mai, ipoteza unui atac decisiv în Midway ca o etapă în drumul spre Pearl Harbor începea să se impună, ea fiind, în sfârșit, confirmată de conținutul mesajelor secrete japoneze interceptate de serviciul de informații american²⁸. În aceste condiții, manevra japoneză a unei acțiuni secundare în insulele Aleutine (japonezii au trimis aici două portavioane și patru crucișătoare) cu scopul de a dispersa flota americană a rămas fără efect, statul-major al Flotei din Pacific folosind răgazul pentru întărirea apărării Midway-ului, pentru concentrarea și organizarea forțelor. Americanii nu dispuneau însă decât de 3 portavioane, 7 crucișătoare grele și 17 distrugătoare. La 4 iunie, pe insule se aflau 3 027 oameni și 121 de avioane. Un puternic baraj de mine proteja coastele.

Japonezii au declanșat atacul împotriva insulelor Midway la 4 iunie 1942 printr-un raid aerian²⁹. El n-a dat rezultatele scontate; aviația americană n-a fost distrusă, ci a rămas mai departe o forță activă. Avioanele de recunoaștere americane, descoperind mai devreme poziția Flotei japoneze (aviația americană a descoperit Flota japoneză la ora 5,25, în timp ce Nagumo a cunoscut poziția Flotei americane abia către ora 8) au permis americanilor să atace primii, dar cele cinci atacuri ale avioanelor americane din primele ore ale dimineții asupra portavioanelor japoneze „Akagi“, „Hiryu“ și „Soryu“ au fost respinse, majoritatea aparatelor americane fiind doborâte. Amiralul Nagumo avea temei să creadă că momentul critic a trecut, că va putea să preia inițiativa și că planul se va desfășura în continuare conform prevederilor. Dar în zona de operații rămăseseră bombardierele în picaj americane de pe portavionul „Enterprise“, care au atacat pe neașteptate portavioanele „Akagi“, „Kaga“ și „Soryu“, pe care le-au scufundat. Într-o jumătate de oră, Nagumo a pierdut trei portavioane. Avioanele japoneze de pe portavionul „Hiryu“, care-i mai rămăsese, au atacat la rândul lor flota comandată de amiralul american Flechter; portavionul american „Yorktown“, atins de câteva ori, se va scufunda la 5 iunie. În cursul după-amiezii, bombardiere în pi-

²⁷ Henri Michel, op. cit., p. 411.

²⁸ Bernard Millot, op. cit., p. 187—188.

²⁹ Pentru detalii vezi Walter Lord, *Victoria de la Midway*, București, Editura politică, 1972.

caj americane au reușit să scufunde și ultimul portavion japonez „Hiryu“.

În acest timp, amiralul Yamamoto se afla în drum spre sud-est la circa 700 mile nord-est de Midway, în fruntea grosului flotei. Primind, la ora 10,20, știrea înfringerii suferite de Nagumo, el a ordonat amiralului Kondo să protejeze convoiul în retragerea sa spre nord-vest și vice-amiralului Kakuta, aflat în zona Aleutinilor, să-i dea ajutor lui Nagumo. El însuși, în fruntea unei grupări de cuirasate, printre care „Yamato“, una dintre cele mai puternice nave din lume (65 800 tone), s-a îndreptat spre zona de luptă pentru a determina o angajare a grosului forțelor japoneze. Amiralul american Spruance a socotit însă că era mai nimerit să se retragă spre est sub protecția avioanelor de pe bazele din Midway. În acest fel, uriașele cuirasate japoneze au rămas nefolosite.

La 5 iunie ora 2,15, Yamamoto a ordonat replierea generală a forțelor japoneze. În ziua următoare, un submarin american a scufundat crucișătorul greu japonez „Mikuma“. Era ultimul angajament naval de la Midway.

În bătălia de la Midway, japonezii au pierdut patru portavioane, un crucișător greu, un distrugător, 322 de avioane și 10 hidroavioane. Pierderea pilotilor marini japonezi a fost un fapt cu consecințe importante asupra evoluției ulterioare a evenimentelor. În cursul acestei bătălii, japonezii au făcut o greșală capitală lăsând să continue acțiunea propriu-zisă înainte ca forțele active ale adversarului să fi fost anihilate. Această greșală i-a costat scump.

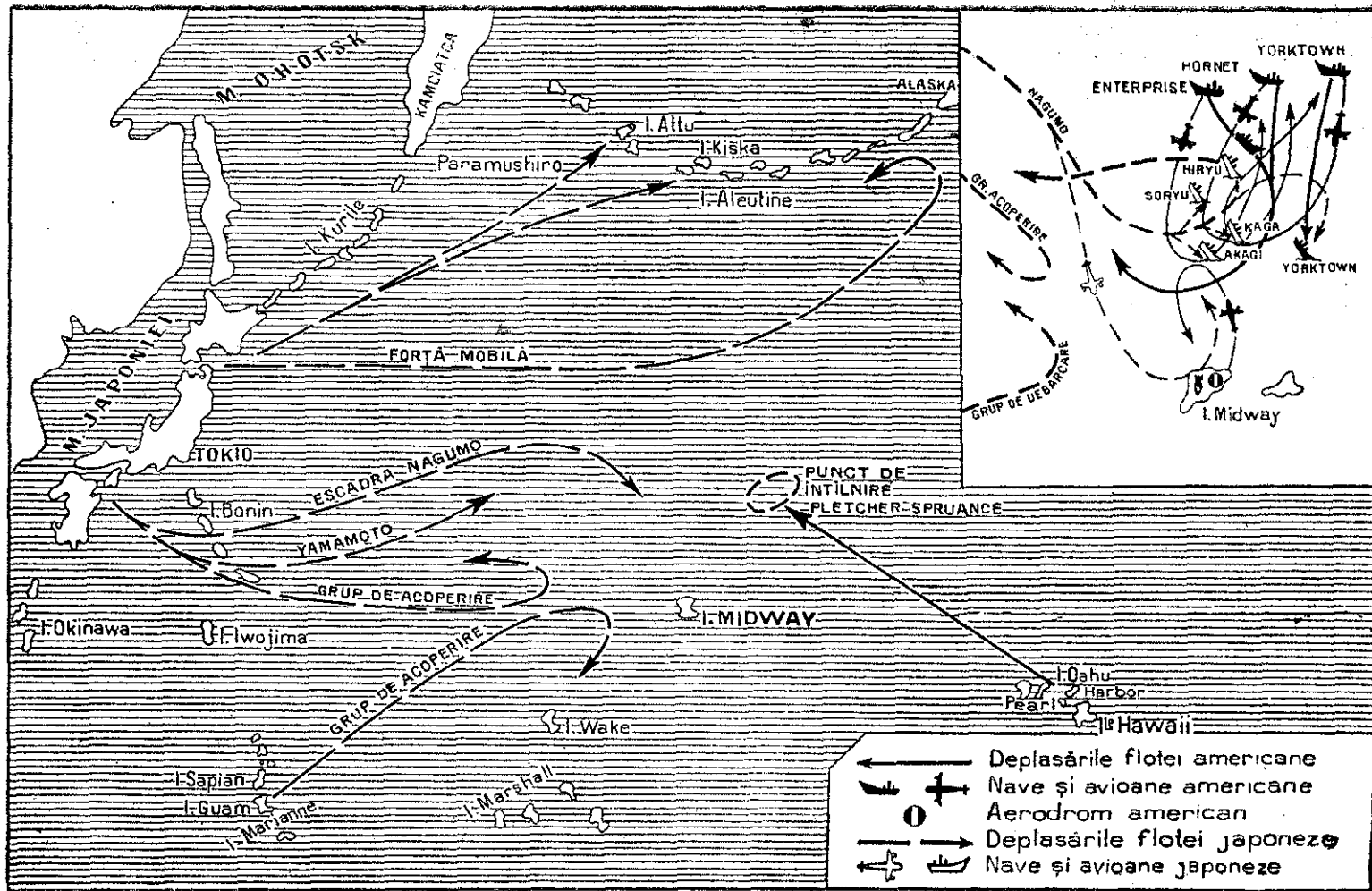
Americanii, care au obținut în această bătălie o victorie ce părea de necrezut, au pierdut un portavion, un distrugător și 147 de avioane.

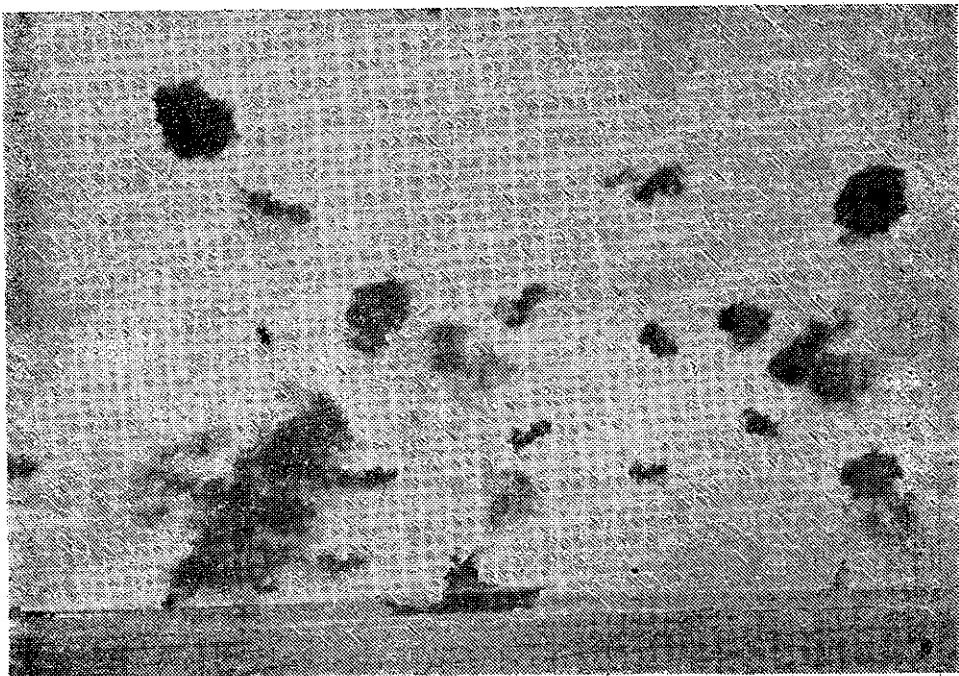
Pierderile suferite de forțele aero-navale japoneze în bătălia decisivă din insulele Midway au redus mult superioritatea Flotei japoneze față de cea americană. Intervenită cu totul neașteptat, după 10 luni de victorii neîntrerupte, bătălia din acest mic arhipelag a obligat pe conducătorii japonezi să renunțe la planurile ambițioase de extindere a ariei cuceririlor teritoriale. Ea a marcat o cotitură în desfășurarea războiului din Pacific, începutul perioadei luptelor ofensive ale forțelor aliate pentru recucerirea pozițiilor pierdute.

După bătălia din insulele Midway, un calm relativ a cuprins întregul front din Pacific. Ambele părți aveau nevoie de un oarecare răgaz pentru a trage toate învățămintele de pe urma bătăliei încheiate, stabilindu-și noile obiective și modul de a acționa în conformitate cu noul raport de forțe existent.

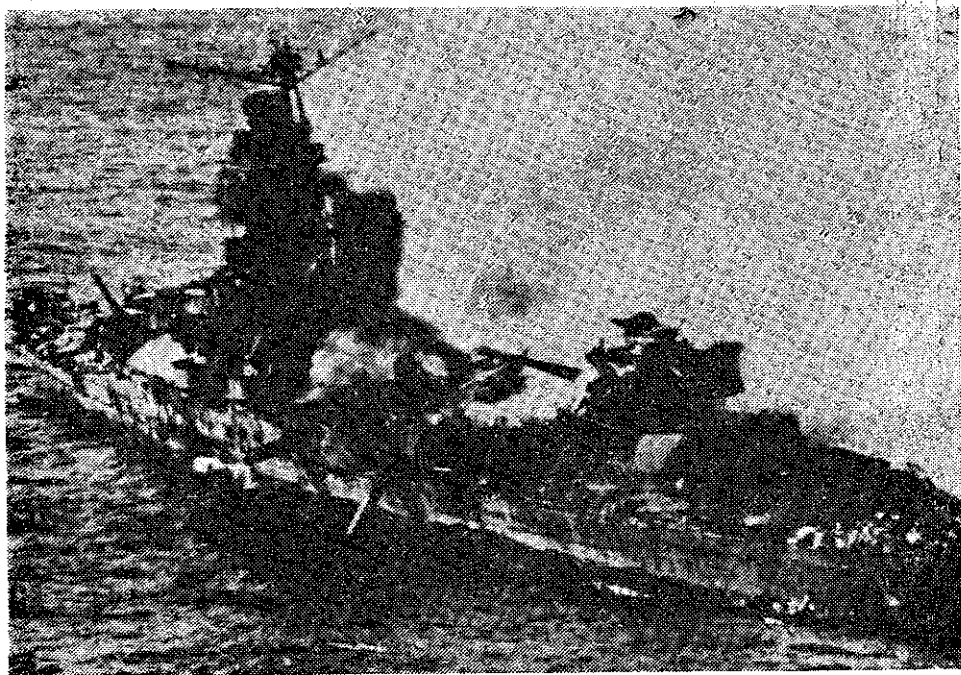
În Statele Unite, victoria din insulele Midway a stimulat tendința transformării războiului din Pacific într-un război ofensiv, avînd drept scop contracararea unor eventuale noi încercări de cucerire din partea japonezilor și recîștigarea pozițiilor pierdute. Într-o primă etapă, forțele americane și aliate trebuiau să se rezume la operații ofensive limitate în punctele nevralgice ale frontului japonez și abia mai târziu, atunci cînd toate pregătirile vor fi terminate, să se lanseze în acțiuni de mai mare amploare pentru recucerirea teritoriilor ocupate de japonezi.

Planul de acțiune al forțelor americane și aliate prevedea o înaintare treptată foarte prudentă; ocuparea insulei Guadalcanal și a altor cîtorva insule mai mici din partea de sud a insulelor Solomon, extinderea ulterioară a operațiilor în partea de nord a acestor insule și, în sfîrșit, ata-

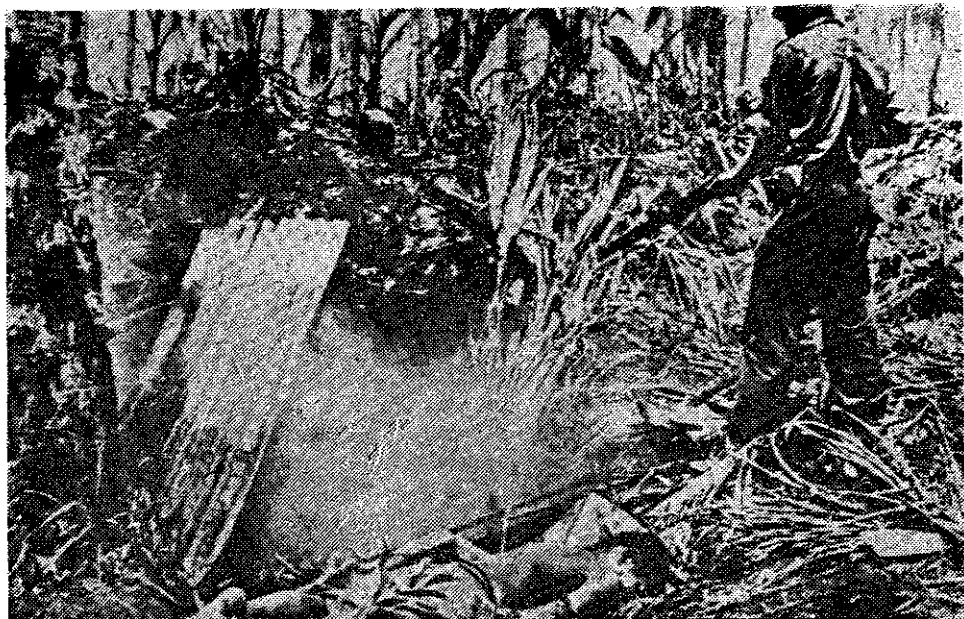

Bătălia de la Midway ; grav avariat, portavionul „Yorktown“ a fost scufundat la 5 iunie 1942, în cursul unui nou angajament

Midway. Navă de război japoneză distrusă de avioanele americane, 1942

August 1942—februarie 1943. Luptele pentru cucerirea Guadalcanalului, „portavionul nescufundabil” din sudul insulelor Solomon.

carea și cucerirea Rabaulului din insula Noua Britanie, din arhipelagul Bismarck.

În vederea acestor operații, statul-major combinat american a elaborat planul „Watchover”, care prevedea pentru 1 august 1942 un atac american în sectorul Tulagi-Guadalcanal. Planul constituia prima acțiune concretă care marca preluarea inițiativei de către aliați. Atacul urma să fie realizat de către grupul de portavioane al contraamiralului Flechter, cu o escortă de nave de la Pearl Harbor sub comanda contraamiralului australian Crutchley.

La 7 august 1942 forțele americane și aliate au atacat prin surprindere insulele Tulagi, Gavutu și Tanambogo, reușind să le cucerească cu pierderi minime⁸⁰. În Guadalcanal, o insulă de 148 km lungime și 45 km lățime cu relief muntos (vârful cel mai înalt atinge 2 420 m) acoperit de păduri virgine, cu o fișie îngustă de coastă, singura mai accesibilă, trupele aliate, compuse din americani și australieni, au reușit să debarce în aceeași zi 19 000 de oameni. Cucerirea acestei insule, unde japonezii, debarcați în iulie 1942, începuseră să construiască un mare aerodrom, avea o mare importanță strategică și tactică. Insula Guadalcanal, situată în sudul arhipelagului Solomon, era un veritabil portavion spre Noua Caledonie; ea avea să devină teatrul unor înverșunate bătălii desfășurate pe apă, în aer și pe uscat, care s-au prelungit jumătate de an.

Și o parte, și cealaltă acordau o mare importanță cuceririi insulei. Dar obținerea victoriei în lupta pe uscat depindea de aprovizionarea și de înfrângerea unităților aflate acolo. Conștiente de acest lucru, ambele părți se străduiau să împiedice prin toate mijloacele aprovizionarea și întâ-

⁸⁰ Bernard Millot, *op. cit.*, p. 235.

rirea forțelor inamice de pe insulă, care nu puteau fi făcute decît pe mare. Dnpă un sir de lupte aeronavale prelungite pînă la sfîrșitul lunii octombrie, în care ambele părți au înregistrat deopotrivă cînd succese, cînd înfrîngerî, între 12 și 15 noiembrie s-a desfășurat o mare bătălie navală, al cărei rezultat a făcut ca aliații să cbțină în cele din urmă o victorie decisivă.

Bătălia din zilele de 12—15 noiembrie s-a desfășurat în trei faze. Prima confruntare, de la 12 noiembrie, a fost o încețtare înversunată și confuză, soldată cu pierderi mai mari pentru americani (2 000 oameni, printre care și amiralii Scott și Callagan), 2 crucișătoare și 4 distrugătoare, restul navelor fiind numai avariate. Japonezii au pierdut un cui-rasat, 2 distrugătoare și alte 3 greu avariate.

În cursul celei de-a doua angajări, de la 14 noiembrie, escadra amiralului Mikava a început bombardarea aerodromului și instalațiilor americane de la Henderson Field. Contraatacul avioanelor americane a fost prompt; ele au reușit să scufunde două crucișătoare japoneze, restul vaselor de sub comanda amiralului Mikava fiind avariate. Continuîndu-și atacul asupra convoiului da debareare în insulă, avioanele americane au scufundat 7 din cele 11 nave transportoare. Amiralul Tanaka însă, în ciuda pierderilor suferite, și-a continuat drumul spre insulă.

În după-amiaza aceleiași zile, escadra comandată de amiralul Kondo, în drum spre Guadalcanal cu misiunea de a susține debarcarea rămășițelor trupelor japoneze din convoiul comandat de Tanaka, a fost reporată. Un atac nocturn a fost lansat asupra navelor japoneze. Bătălia a durat pînă a doua zi dimineața și s-a soldat cu scnfundarea a două cui-rasate japoneze și a unui distrugător. Apoi aviația americană a interceptat cele 4 nave transportoare cînd încercau să debarce. În ciuda pierderilor mari suferite, forțele americane au înregistrat o victorie. După această bătălie, pozițiile aliaților în partea de sud a insulelor Solomon n-au mai fost serios amenințate de japonezi. Din timp în timp, așa-numitul „expres de Tokyo“ (numele dat navelor japoneze care în timpul nopții căutau să se apropie de insulă pentru a-i aproviziona pe combatanți) reușea să se strecoare și să aducă unele provizii și întăriri trupelor japoneze de pe insulă, dar supremația în aer și pe apă era deținută de forțele aliate.

Respingerea repetată a încercărilor japoneze de a recuceri insula Guadalcanal și dificultățile tot mai mari în aprovizionarea trupelor de pe insulă au făcut ca rezistența acestora în fața presiunii unităților americane și australiene să fie din ce în ce mai slabă. La sfîrșitul lunii ianuarie 1943, un convoi japonez a reușit să se strecoare și să aducă întăriri, dar americanii au debarcat în spatele liniilor japoneze. Pentru prevenirea unui eventual nou atac japonez, aviația americană a trecut la bombardarea zilnică a terenurilor de aterizare japoneze din partea de nord a arhipelagului Solomon și din arhipelagul Bismarck. Pierzînd speranța de a mai putea recuceri insula, japonezii au evacuat-o în noaptea de 7 spre 8 februarie. Insula Guadalcanal a trecut în stăpînirea deplină a forțelor armate aliate. Această operație marca sfîrșitul primei campanii din insulele Solomon. Plasată în imediata apropiere a pozițiilor japoneze din Pacificul de sud-vest, insula Guadalcanal a constituit o bază de mare importanță stretegică pentru acțiunile ulterioare ale aliaților de recucirire a teritoriilor pe care japonezii puseseră stăpînire în prima etapă a războiului din Pacific.

Bătălia din insula Guadalcanal a marcat începutul unei serii de ac-

țiuni ofensive ale forțelor aliate, seldate cu recucerirea unora dintre teritoriile ocupate de armata japoneză. Ea a ceincis cu momentul în care industria americană, adaptată la cerințele războiului, a început să producă în cantități suficiente armament de calitate superioară celui japonez și muniții pentru toate felurile de arme în vederea desfășurării unor operații ofensive de amploare.

În tabăra japoneză, momentul era marcat de alte simptome. Fără îndoială, la sfârșitul anului 1942 și începutul anului 1943, situația Japoniei nu era încă dezastruoasă, dar fenomene îngrijorătoare începuseră să apară. Deși stăpînă pe un teritoriu imens, ale cărui bogății le-a exploatat prădalnic, supunînd populațiile autohtone celor mai cumplite privațiuni, Japonia n-a putut asigura o bună aprovizionare a industriei și a forțelor sale armate cu cele necesare ducerii războiului. Navele de transport, în special cele petroliere, erau interceptate și scufundate în număr tot mai mare de submarinele și avioanele americane. Cercurile conducătoare militariste nipone n-au reușit să asigure nici o bună coordonare a operațiilor militare cu producția de război. Armata de uscat și marina, independente una de cealaltă, dădeau fiecare prioritate propriilor lor nevoi, rechiziționînd sau obținînd controlul unor întreprinderi de război fără să poată fi supuse vreunei acțiuni coordonatoare. Rivalitatea dintre marină și restul armatei s-a accentuat și mai mult după trecerea perioadei de succese militare.

Sacrificiile impuse de clica militaristă conducătoare maselor muncitoare ale poporului japonez, obligate să suporte povara unui război nedrept, și înăbușirea oricărui drept de exprimare au produs nemulțumiri. Clasa muncitoare japoneză, ale cărei acțiuni s-au făcut remarcate de la începutul anului 1942 la puțin timp după atacul de la Pearl Harbor, a organizat în cursul anilor unele greve și acțiuni de sabotaj.

În teritoriile cucerite, lupta de eliberare a popoarelor, care-și dădeau tot mai bine seama de minciuna propagandei cu privire la așa-zisa „misiune eliberatoare” a Japoniei în Asia, făcea tot mai nesigură dominația militaristilor japonezi.

În afară de cele arătate, bătăliile din vara și din toamna anului 1942 au scos deosebit de pregnant în evidență o stare de fapt pe care aliații nu au întîrziat s-o fructifice. În perioada marilor lor succese, forțele armate japoneze au fost împrăștiate pe un spațiu foarte întins, fără ca o acțiune coordonatoare să poată asigura acestor forțe coeziunea necesară. În aceste condiții, tactica anihilării forțelor japoneze în puncte izolate și fără posibilități de reîntărire s-a impus de la sine.

În 1943 o serie de angajamente secundare din perioada Guadalcanalului au trecut pe primul plan al preocupărilor forțelor aliate, dezvoltîndu-se în mari operații ofensive de recucerire a teritoriilor pierdute.

După încercarea nereușită de a cuceri Port Moresby pe mare, în mai 1942, armata japoneză a încercat să-și atingă scopul pe uscat. Deși reușiseră să se apropie pînă la 50 km de oraș și să-și fixeze unele baze în împrejurimi, unitățile japoneze au fost totuși nevoite să se retragă la 9 noiembrie 1942. La 16 noiembrie trupele aliate au trecut la ofensivă, reușind ca pînă la 23 ianuarie 1943 să-i respingă pe japonezi și să lichideze resturile armatei nipone din sud-estul Noli Guinee, eare a devenit un important cap de pod aliat în vederea acțiunilor viitoare. La începutul lunii martie, timp de cîteva zile, aviația americană a supus în regiunea Mării Bismarck unui puternic bombardament un convoi inamic și bazele japoneze din regiune.

Sfârșitul victorios al campaniei din Papua și stabilirea unor baze aeriene în interiorul perimetrului de apărare japonez au favorizat extinderea în cursul verii a operațiilor de pe acest front. În a doua jumătate a anului 1943, trupele aliate, întărite prin noi debarcări și sprijinite de flotă și de aviație, au desfășurat repetate operații ofensive, respingând trupele japoneze din vestul insulei.

Pe frontul birman, de la cucerirea țării de către trupele japoneze în mai 1942 și pînă la sfârșitul anului, nu au avut loc acțiuni militare importante. La 10 februarie 1943, trupele aliate au început însă o ofensivă în spatele frontului inamic, soldată cu pierderi grele pentru aliați, dar cu urmări importante pentru ofensiva ulterioară care a dus la recucerirea Birmaniei.

În Aleutine, ultimele luni ale anului 1942 și primele luni ale anului următor au trecut fără să se fi înregistrat vreo angajare mai deosebită. După o acțiune reușită la 26 martie împotriva unui convoi japonez pentru trupele din insula Attu, la 11 mai, după lupte grele, unități de pușcași marini au debarcat pe insulă, pe care au reușit s-o cucerească la 31 mai. La 15 august, trupe americane și canadiene debarcau în insula Kiska, părăsită de japonezi.

După evacuarea Guadalcanalului, forțele japoneze au trecut la întărirea pozițiilor lor din centrul și din nordul arhipelagului Solomon. Centrul sistemului defensiv japonez era baza aeronavală Munda, situată în insula Noua Georgie, în partea centrală a arhipelagului. Seriozitatea acestor pregătiri pare a fi confirmată și de turneul de inspecție întreprins de amiralul Yamamoto în aprilie în Pacificul de sud. La 18 aprilie însă, avionul personal al amiralului, a cărui rută de zbor era cunoscută de americani, a fost interceptat și doborât.

În prima jumătate a anului 1943, în zona centrală a arhipelagului n-au fost semnalate angajări decisive de mari proporții. Debarcarea în Noua Georgie a avut loc în zilele de 2 și 3 iulie, pușcași marini ocupînd în aceleași zile și unele insule învecinate. Ofensiva generală în tot sectorul a fost declanșată la 15 iulie. Abia la 5 august trupele americane au reușit să ocupe aeroportul Munda, operație care reprezintă punctul culminant al invaziei aliate din partea centrală a arhipelagului Solomon. Luptele au mai continuat pînă la 6 octombrie 1943, cînd ultimele resturi ale garnizoanelor japoneze au fost retrase.

Astfel, în cursul înverșunatelor bătălii desfășurate pe imensul front al Pacificului în a doua jumătate a anului 1942 și în prima jumătate a anului următor, forțele armate aliate au reușit nu numai să stăvilească extinderea ariei cuceririlor japoneze, dar și să provoace inamicului primele înfrîngerii răsunătoare, care au marcat pierderea de către el a inițiativei strategice și începutul unei noi etape în desfășurarea războiului pe acest front : etapa succeselor aliate și a înfrîngerii Japoniei.

CONTRIBUȚIA POPOARELOR DIN INDIA, CEYLON, CANADA, AUSTRALIA ȘI NOUA ZEELANDĂ LA ÎNFRÎNGEREA PUTERILOR AXEI

Țară imensă, cu 389 900 000 de locuitori, INDIA reprezenta o poziție importantă a apărării aliate în Asia de sud-est și, în același timp, un obiectiv de seamă al Japoniei.

India a fost implicată automat în luptă, odată cu intrarea în război a Marii Britanii.

Autoritățile coloniale britanice au transformat India într-un important sprijin al războiului pe care-l ducea Regatul Unit în Asia și Africa de nord. În armata anglo-indiană au fost mobilizați circa 3 000 000 de oameni³¹. Dintre aceștia 1 400 000 de soldați indieni au fost menținuți pe Frontul din Asia de sud-est și Pacific, 50% din efective participând direct la lupte. Importante contingente indiene au luptat în cadrul Armatei a 8-a britanice pe Frontul din Africa de nord. Pierderile indiene au fost de 17 415 morți, 13 935 dispăruți, 45 224 răniți și 70 023 prizonieri³².

În timpul războiului, din India au fost prelevate mari cantități de alimente, iar industria acestora, a cărei producție a crescut cu 27%, a produs armament ușor, muniții, echipament militar, uniforme, nave mici etc. Războiul a costat India 3 miliarde de lire sterline, iar în 1945 Marea Britanie datora acestei țări 1 miliard de lire.

În timpul războiului, unul dintre liderii C.N.I., Subhas Chandra Bose, s-a refugiat la japonezi constituind la Singapore un guvern „național” indian și o armată „națională” indiană din rîndurile prizonierilor de război indieni capturați de japonezi în Birmania și a rezidenților indieni din sud-estul asiatic. Această armată a luptat alături de japonezi în Birmania împotriva trupelor britanice, însă s-a vădit curînd că nu calea „colaborării” cu japonezii va asigura independența Indiei.

Și insula CEYLON, colonie britanică din sudul Indiei, a fost atrasă în vîltoarea războiului. Congresul Național din Ceylon a adoptat în decembrie 1942 o rezoluție care revendica independența țării. Alături de forțele patriotice s-a situat activ și Partidul Comunist din Ceylon, creat în iulie 1943. O participare activă, demnă de a fi relevată, la obținerea victoriei au avut-o dominioanele britanice Canada, Australia și Noua Zeelandă.

CANADA a declarat război Germaniei la 3 septembrie 1939, cîteva ore după declarația de război a Marii Britanii. În anii războiului s-a creat și dezvoltat în Canada o puternică industrie de război; luată în ansamblu, producția industrială a Canadei a crescut de 2,5 ori între anii 1939 și 1945. Canada a aprovizionat țările coaliției antifasciste — în primul rînd Marea Britanie — nu numai cu armament, metale neferoase, chimicale, cauciuc sintetic, utilaje și materiale strategice, ci și cu produse alimentare. Exportul de grîne către Anglia în anii 1940—1945 s-a ridicat la 29 000 000 de tone.

Înainte de război, armata canadiană avea un efectiv de 4 500 de oameni. Mobilizînd forțele poporului, guvernul canadian a recrutat și organizat o armată al cărei efectiv a sporit an de an, ajungînd în 1945 la aproape un milion de oameni. Trupe canadiene au participat la luptele de la Dieppe, în operațiile din Italia, la debarcarea în Normandia și apoi la luptele din Franța și Germania, precum și pe teatrul de război din Pacific (Singapore). Canada a servit, de asemenea, ca teren de antrenament pentru piloții Marii Britanii. Ea a pus la dispoziția Angliei încă din primele zile ale războiului flota sa comercială, de 300 000 de tone, iar pe șantierele ei navale a construit nave cu un tonaj total de circa 3 000 000 de tone.

³¹ A. M. Dubrișky, op. cit., p. 274.

³² Ibidem, p. 434; M. Cornevin (op. cit., p. 51) dă cifra de 25 000 pentru morți și 90 000 pentru prizonieri.

În urma acordului încheiat la 18 august 1940 s-a creat un comitet unic canadiano-american pentru apărarea Americii de Nord, iar S.U.A. au câpătat dreptul de a folosi teritoriul Canadei pentru trupele sale.

La 3 septembrie 1939 AUSTRALIA a intrat în război alături de Anglia. Ea a contribuit de la început la efortul de război al acesteia cu însemnate cantități de materii prime, furnizându-i mai ales carne, lână și produse textile.

Australia a participat de la început la acțiunile militare duse de Anglia. Aviatorii australieni, încadrați în R.A.F., după o perioadă de pregătire la Centrul de instrucție din Canada, au participat în 1940 la apărarea Marii Britanii; câteva nave australiene, între care un crucișător, au fost trimise în Marea Mediterană și au participat la escortarea convoaielor engleze. Din februarie 1940 trupe australiene au fost trimise în Palestina pentru a participa la apărarea căilor de acces spre petrolul din Orientul Mijlociu. Trupe australiene au luptat în Ethiopia, Libia, Egipt, în Grecia și Creta. În decembrie 1941 în armata australiană erau mobilizați 151 240 de soldați și ofițeri, dintre care 120 600 luptau împotriva Germaniei și Italiei³³.

După agresiunea japonezilor în Pacific și succesele lor rapide, Australia, fiind direct amenințată, și-a retras treptat trupele din bazinul Mediteranei, le-a adus în țară sporindu-și considerabil efortul de război.

Australia era pe atunci o țară agrară, cu o industrie slab dezvoltată; ea producea în 1939 circa 1 milion de tone de oțel, avea câteva șantiere de construcții și reparații navale. În anii războiului a crescut producția de oțel (mai ales de oțeluri speciale), aluminiu, s-a dezvoltat industria constructoare de mașini și industria navală etc.³⁴ Au fost construite 80 de nave de diferite tonaje, de la 700 la 13 000 tone. Numărul muncitorilor din industria de război și aferentă acesteia s-a ridicat la peste 200 000. Cheltuielile militare ale Australiei au sporit de la 50 000 000 de lire sterline în perioada 1939—1940 la 537 000 000 în anii 1942—1943³⁵. De la mijlocul anului 1942 forțe australiene au luptat în Asia de sud-est și în Oceanul Pacific. Totalul efectivelor mobilizate de Australia s-a ridicat la 728 000 de oameni, dintre care 553 000 de soldați și ofițeri au luptat în afara granițelor țării. Pierderile australiene au fost de 25 000 morți, 23 000 răniți, 21 000 prizonieri³⁶. În afară de aceasta, Australia a servit ca bază militară pentru trupele britanice, olandeze și americane.

NOUA ZEELANDĂ a intrat din primele zile în vîltoarea războiului. Ea a contribuit la victoria aliaților cu trupe în Africa de nord, în Grecia, Siria, apoi în insulele Fiji, Noua Caledonie, insulele Solomon ș.a.³⁷, cu efective care s-au ridicat la 145 000 de oameni. Contribuția cea mai importantă a acestui dominion britanic la obținerea victoriei a fost cea economică. În Noua Zeelandă s-au produs importante cantități de îmbrăcăminte și încălțăminte, lână, alimente, cereale etc. Principalul beneficiar al produselor nee-zeelandeze a fost Marea Britanie. Efortul de război al Noii Zeelande s-a ridicat la 600 000 000 de lire sterline³⁸.

³³ K. V. Malakovski, *Istoriia avstraliiskogo soiuza*, Moscova, 1971, p. 243.

³⁴ C. H. Grattan, *The South-West Pacific since 1900. A Modern History. Australia, New Zealand, The Islands, Antarctica*, University of Michigan Press, 1963, p. 146.

³⁵ K. V. Malakovski, *op. cit.*, p. 242.

³⁶ *Ibidem*, p. 247—248.

³⁷ C. H. Grattan, *op. cit.*, p. 308.

³⁸ *Ibidem*, p. 305.

Bătălia de la Kursk

În urma ofensivei armatei sovietice din iarna anilor 1942—1943, trupele germano-fasciste aruncate spre vest au trecut la apărare pe aliniamentul: sud Leningrad, lacul Ilmen, Velikie Luki, Dorogobuj, Kirov, Maioarhanghelsk, est Sevsck, Rîlsk, Sumî, Belgorod, Volciansk, malul răsăritean al Donetului și în continuare spre sud pînă la Marea de Azov. Pentru trupele sovietice, linia frontului forma în raionul Kursk un mare ieșind, care constituia o bună bază de operații atât pentru executarea unor lovituri în flancurile și în spatele grupărilor de forțe germano-fasciste aflate în raioanele Orel, Belgorod, Harkov, cit și pentru dezvoltarea ulterioară a ofensivei spre vest în scopul eliberării Ucrainei și Bielorusiei.

Dar configurația frontului în această zonă permitea și forțelor inamice organizarea și executarea unor puternice lovituri asupra flancurilor grupării de forțe sovietice care ocupa ieșindul de la Kursk. Conducătorii Germaniei fasciste, care își dădeau tot mai mult seama că trecerea timpului îi dezavantajează, erau mai grăbiți în exploatarea avantajelor pe care le oferea aliniamentul frontului în raioanele Orel, Kursk, Belgorod și Harkov. Înfringerile suferite la Stalingrad și în Caucaz ca și pe timpul ofensivei sovietice din iarna anilor 1942—1943, situația nefavorabilă de pe celelalte teatre de operații militare au pus în fața căpeteniilor fasciste probleme greu de rezolvat.

Deși în cursul anului 1943 nivelul producției industriale a Germaniei a continuat să crească, totuși pierderile materiale suferite pe front erau atât de mari încît depășeau posibilitățile sale de a le recompleta. Exploatarea bogățiilor din țările ocupate a dus la sporirea producției germane de război în 1943 la tunuri și tancuri de peste 2 ori față de anul 1942, la avioane de 1,7 ori, precum și la introducerea în înzestrarea forțelor sale armate a noi tipuri de armament și tehnică de luptă (tancurile grele „Tigr” și „Pantera”, precum și autotunurile „Ferdinand”).

Pentru a-și completa efectivele aflate pe frontul sovieto-german, Hitler a chemat sub arme un contingent de aproape 2 000 000 de oameni. Astfel efectivul armatei s-a apropiat de cifra existentă la începutul campaniei din iarna anilor 1942—1943, respectiv 10 300 000¹ față de

¹ 50 let Voorujennih sil SSSR, p. 361.

10 540 000 de oameni. În schimb, compunerea calitativă a armatei s-a înrăutățit, deoarece contingentele chemate sub arme erau necorespunzătoare atât din punctul de vedere al pregătirii de luptă, cât și al stării fizice. Mai mult decât atât, modificarea structurii organizatorice a unor mari unități, prin reducerea efectivelor și mijloacelor tehnice de luptă, a dus la micșorarea forței combative a diviziilor germane. Astfel, dacă pînă la această dată divizia, considerată ca mare unitate tactică de bază, dispunea de un număr de 9 307 puști, de 103 tunuri antitanc și aruncătoare de mine, conform noii organizări ea nu mai dispunea decât de 6 000 puști, de 15 tunuri antitanc și 48 aruncătoare de mine de 81 mm. Pe frontul sovieto-german existau deja în vara anului 1943 un număr de 60 divizii germane organizate astfel.

Cu toate acestea, în vara anului 1943, Germania fascistă era un inamic încă puternic, dispunînd de 294 de divizii. Dintre acestea, pe frontul sovieto-german se aflau la începutul acțiunilor militare de la Kursk 232 de divizii (196 divizii germane, dintre care 26 de tancuri și motorizate, 15 divizii și 6 brigăzi finlandeze, 5 divizii și 2 brigăzi maghiare, 9 divizii românești, 2 divizii slovace și o divizie spaniolă)², peste 5 200 000 de oameni, 54 300 de tunuri, 5 850 de tancuri și autotunuri și 2 980 de avioane³.

Elaborînd planul operațiilor pentru vara anului 1943, Comandamentul germano-fascist urmărea ca într-o primă etapă, pe care a denumit-o convențional „Citadela”, să execute dinspre Orel și dinspre Belgorod, Harkov două lovituri concentrice spre Kursk în scopul încercuirii și nimicirii grupării de forțe sovietice aflate în ieșindul amintit. În a doua etapă, denumită convențional „Pantera”, se urmărea dezvoltarea ofensivei în adîncimea apărării pentru a cădea în spatele forțelor sovietice din compunerea Frontului de Sud-Vest.

După părerea Comandamentului german, această ofensivă de mari proporții trebuia să schimbe mersul războiului în favoarea Germaniei și să ducă la recăpătarea prestigiului, care după Stalingrad îi fusese considerabil știrbit. Dealtfel, în ordinul din 15 aprilie 1943 adresat comandanților grupurilor de armate și armatelor de pe frontul sovieto-german, Hitler preciza printre altele: „Acestei ofensive i se dă o importanță de prim ordin. Ea trebuie să fie executată rapid și cu succes. Ea trebuie să ne ofere inițiativa pentru primăvara și vara acestui an”⁴.

Atenția pe care Comandamentul hitlerist a acordat-o ofensivei de la Kursk reiese și din minuțioasa pregătire a acesteia. Pentru a ascunde marea concentrare de forțe și de mijloace, în special de tancuri (50 de divizii, din care 16 de tancuri și de motorizate), toate deplasările au fost făcute numai noaptea, iar pentru a sustrage atenția Comandamentului suprem sovietic asupra adevăratelor sectoare de concentrare s-au executat numeroase concentrări false.

Dispozitivul adoptat corespundea concepției de desfășurare a ofensivei. Pe latura de nord a ieșindului de la Kursk se afla Armata a 9-a germană (general Modell) din Grupul de armate „Centru”, compusă din 3 corpuri de tancuri (6 divizii de tancuri, 2 motorizate și 7 de infanterie)⁵. Aceasta trebuia să acționeze ofensiv pe direcția Orel—Kursk pen-

² I.V.O.V.S.S., tom. III, p. 248.

³ 50 let Voorujennih sil SSSR, p. 361.

⁴ I.V.O.V.S.S., tom. III, p. 239.

⁵ Maréchal von Manstein, op. cit., p. 346—347.

tru a rupe pe un front de 50 km apărarea trupelor sovietice din compunerea Frontului Central, executînd în acest scop lovitura principală în lungul căii ferate Orel—Kursk. La ambele flancuri ale acestei lovituri se executa concomitent cîte o lovitură secundară cu cîte două-trei divizii de infanterie. Pe latura de vest a ieşindului de la Kursk se afla Armata a 2-a germană, tot din compunerea Grupului de armate „Centru“, avînd în subordine 9 divizii de infanterie. Trupele acesteia trebuiau să acţioneze pe un front larg de aproximativ 200 km, pentru a fixa trupele sovietice de pe latura acestui ieşind. Pe latura de sud a ieşindului de la Kursk se afla Armata a 4-a de tancuri din Grupul de armate „Sud“ (feldmareşalul von Manstein), compusă din două corpuri de tancuri şi unul de infanterie (6 divizii de tancuri şi 3 de infanterie), precum şi Grupul operativ „Kempf“, constituit din două corpuri de tancuri şi unul de infanterie (5 divizii de tancuri şi 3 divizii de infanterie)⁶. Aceste forţe trebuiau să execute lovitura principală din raionul Belgorod către Kursk, rupînd apărarea trupelor sovietice din compunerea Frontului Voronej. Flancul drept al acestor acţiuni ofensive era asigurat de trupele unui corp de armată (Corpul 42 A), care se afla în apărare pe Doneţ pe un front de 125 km.

În rezervă, Comandamentul german a păstrat trei divizii : una de tancuri, una motorizată şi una de infanterie.

Gruparea de forţe din raionul Orel urma să fie sprijinită de Flota a 6-a aeriană, care avea în compunerea ei 900 de aparate, iar cea din raionul Belgorod de Flota a 4-a aeriană, cu 960 de aparate⁷. De la 15 martie pînă la 1 iulie 1943, aceste forţe au fost simţitor întărite cu trupo proaspete aduse din Germania, Franţa şi Norvegia. Înaintea ofensivei de la Kursk, forţele şi mijloacele germane din această zonă se ridicau la 900 000 de oameni, 10 000 de tunuri, 2 000 de avioane şi 2 700 de tancuri⁸.

La 1 iulie 1943, Hitler a chemat la cartierul său general din Prusia Orientală pe comandanţii grupurilor de armate, pe comandanţii armatelor şi corpurilor de armată care urmau să participe la ofensivă. În raportul cu privire la campania de vară, el a declarat că timpul afectat pregătirii operaţiei „Citadela“ a permis completarea totală a marilor unităţi cu personal, înzestrarea acestora cu tehnica cea mai bună şi concentrarea unor forţe imense. El şi-a exprimat în acelaşi timp convingerea asupra succesului total al acestei mari operaţii.

În noaptea dinaintea ofensivei, tuturor trupelor de pe frontul sovieto-german li s-a comunicat proclamaţia pe care le-o adresase Hitler : „Cu începere de astăzi, voi deveniţi participanţi la mari lupte ofensive, al căror rezultat poate hotărî soarta războiului... Lovitura puternică care va fi dată armatelor sovietice trebuie să le zdruncine pînă în temelii... şi voi trebuie să ştiţi că de succesul acestei bătălii depinde totul“⁹.

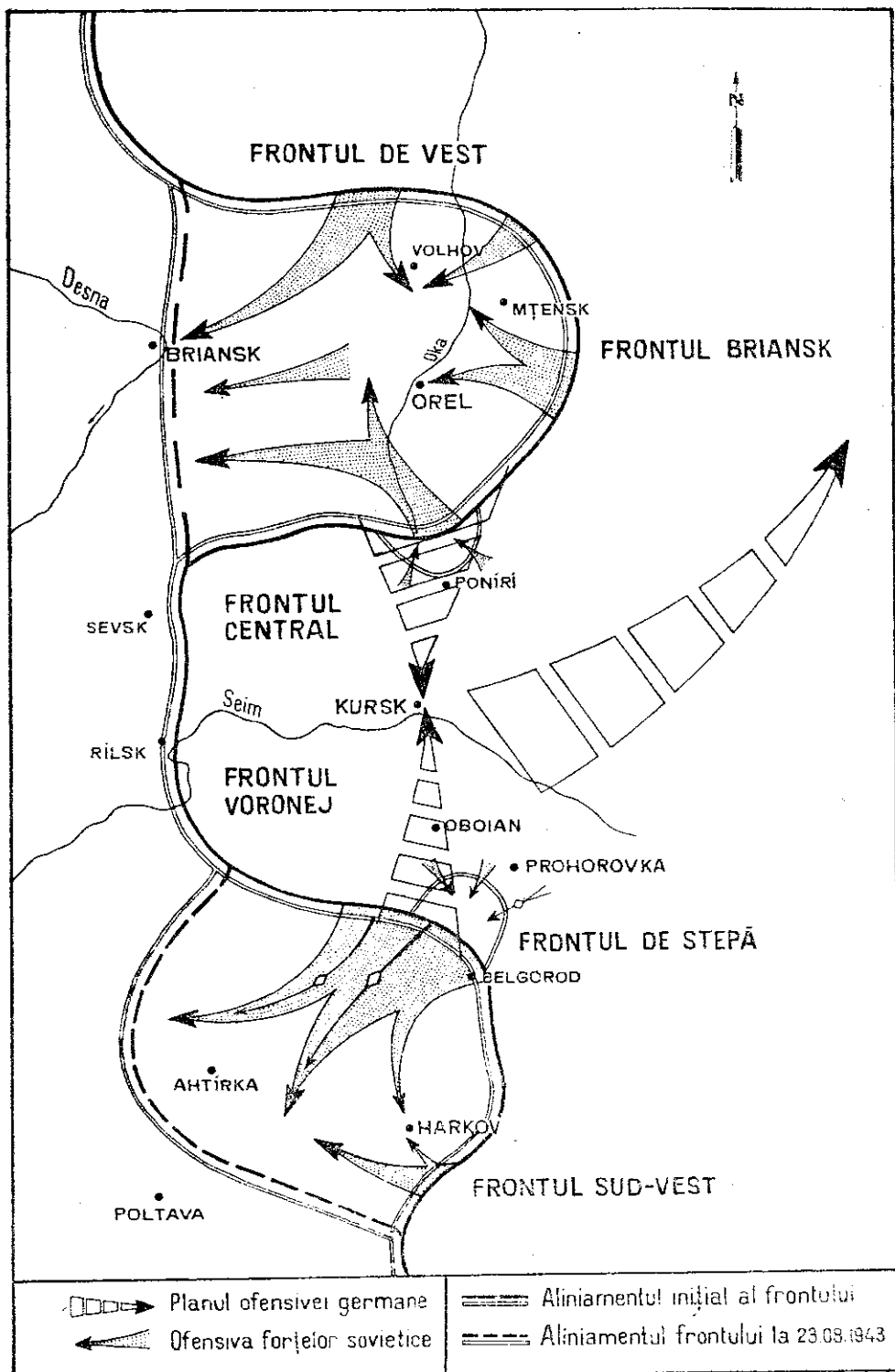
Totuşi, ofensiva prin care Comandamentul germano-fascist dorea să întoarcă mersul războiului în favoarea Germaniei s-a desfăşurat cu totul altfel de cum fusese prevăzut de către strategii germani. Cele două planuri, „Citadela“ şi „Pantera“, pentru ofensiva din vara anului 1943 aveau un caracter aventurist. Ele ignorau situaţia de ansamblu de pe frontul sovieto-german, raportul de forţe existent în această perioadă, potenţialul uman şi material al Uniunii Sovietice etc.

⁶ Maréchal von Manstein, *op. cit.*, p. 347.

⁷ Ibid.

⁸ I.V.O.V.S.S., tom III, p. 243.

⁹ Ibid., p. 245.

Bătălia de la Kursk.

Oricât s-a străduit Comandamentul germano-fascist să păstreze secretul ofensivei din vara anului 1943, acesta a fost descoperit la timp. Pe baza datelor cercetării, Comandamentul sovietic a reușit să stabilească planul general al ofensivei, direcțiile probabile ale loviturilor principale, grupările de forțe destinate ofensivei, efectivele grupărilor de izbire și tăria lor, rezervele operative și locul lor, timpul începerii ofensivei.

Pe baza unei analize profunde a situației politice și militare, ținând seama și de propunerile comandanților și ale consiliilor militare ale fronturilor, Comandamentul suprem sovietic a ajuns la concluzia că, în condițiile când inamicul se pregătea pentru ofensivă, cel mai indicat era să i se opună inițial o apărare fermă adânc eșalonată, să-i macine forța vie și tehnica de luptă, să-i zdrobească grupările de ofensivă, după care ulterior să se treacă la o contraofensivă hotărâtoare pe direcțiile Orel și Belgorod, Harkov, pentru a crea condiții favorabile desfășurării unei ofensive generale de la Smolensk pînă la Marea de Azov. Scopul final al acestei ofensive era lichidarea capului de pod din Kuban, eliberarea centrelor carbonifere din Donbass și a bogatelor regiuni ceraliere din Ucraina din stînga Niprului, precum și a regiunilor răsăritene ale Bielorusiei.

Înainte ofensivei germane din vara anului 1943, pe întregul front Comandamentul sovietic dispunea de peste 6 400 000 de oameni, 28 790 de tunuri și aruncătoare de mine, 2 170 de aruncătoare cu reacție, 9 580 de tancuri și autotunuri, 8 293 de avioane de luptă și 314 nave de război¹⁰. Forțele sovietice din raioanele Orel, Kursk, Belgorod și Harkov erau grupate în cadrul Fronturilor: de Vest (general N. D. Sokolovski), Briansk (general M. M. Popov), Central (general K. K. Rokossovski), Voronej (general M. F. Vatutin) și de Sud-Vest (general R. I. Malinovski). În ieșindul de la Kursk se aflau însă numai trupele a două fronturi: Central și Voronej, cărora le-au revenit dealtfel sarcina de a-l apăra. În cadrul acestor două fronturi se găseau la această dată peste 1 300 000 de oameni, aproximativ 20 000 de tunuri și aruncătoare de mine, peste 3 600 de tancuri, dintre care 2 535 grele și mijlocii, precum și aproximativ 2 000 de avioane¹¹.

Frontul Central (general K. K. Rokossovski) ocupa pe latura de nord a ieșindului de la Kursk o fișie largă de 306 km și avea în compunerea sa 41 de divizii, 4 brigăzi de infanterie și 4 corpuri de tancuri, cu un efectiv total de 711 000 de oameni, peste 9 000 de tunuri și aruncătoare de mine, 1 890 de tancuri și autotunuri și 1 034 de avioane¹². Cu aceste forțe, Frontul Central trebuia ca printr-o apărare fermă să zdrobească ofensiva Armatei a 9-a germane pe direcția Orel-Kursk și apoi să treacă la contraofensivă în cooperare cu trupele Fronturilor Briansk și de Vest pentru a desăvîrși nimicirea grupării germane din raionul Orel.

Frontul Voronej (general M. F. Vatutin) ocupa pe latura de sud a ieșindului o fișie de apărare de 244 km și avea în compunerea sa 35 de divizii de infanterie, 4 corpuri de tancuri, un corp mecanizat, ale căror efective însumau 625 000 de oameni, precum și peste 8 400 de tunuri, 1 700 de tancuri și 880 de avioane¹³. Cu aceste forțe, Frontul Voronej trebuia să zdrobească ofensiva grupării germane din raionul Belgorod —

¹⁰ 50 let Voorujennih sil SSSR, p. 362.

¹¹ Ibid., p. 365.

¹² Istoriia voennogo isskustva, vol. II, Moscova, 1961, p. 337.

¹³ Ibid., p. 337, 338.

Harkov, după care să treacă la contraofensivă în strînsă cooperare cu trupele Frontului de Sud-Vest pentru a desăvîrși nimicirea grupării germane din raionul Belgorod—Harkov.

În timp ce trupele Fronturilor Central și Voronej desfășurau lupte de apărare în ieșindul de la Kursk, trupele Fronturilor Briansk și de Vest au pregătit acțiuni ofensive împotriva grupării germane din raionul Orel, urmînd ca acestea să fie declanșate imediat ce ofensiva trupelor germane pe direcția Kursk ar fi eșuat, iar cele ale Frontului de Sud-Vest s-au pregătit pentru nimicirea grupării germane din raionul Harkov.

Pentru întărirea celor două fronturi, dar mai ales în vederea trecerii la contraofensivă, Comandamentul suprem sovietic a creat și a concentrat la est de Kursk Frontul de Rezervă, denumit apoi Frontul de Stepă (general I. S. Konev). În compunerea acestuia au intrat patru armate de arme întrunite, o armată de tancuri, două corpuri de tancuri, un corp mecanizat și trei corpuri de cavalerie.

Deși se aflau în apărare, trupele sovietice din ieșindul de la Kursk dispuneau de o superioritate numerică față de cele germane (de 1,4 în oameni, 1,9 în artilerie, 1,3 în tancuri și de 1,6 în aviație)¹⁴.

Comandamentul suprem sovietic a acordat o mare atenție organizării genistice a ieșindului de la Kursk. În cadrul fiecărei armate din eșalonul întii al frontului s-au organizat trei fișii de apărare, iar în anumite sectoare fișii și poziții intermediare. Fiecare fișie avea două sau trei poziții, care cuprindeau, la rîndul lor, două sau trei tranșee. Adîncimea genistică a apărării fiecărui front era de 150—190 km. Înapoia acestor două fronturi se afla în curs de pregătire un aliniament de apărare executat de trupele Frontului de Stepă, precum și un aliniament strategic de-a lungul fluviului Don, ceea ce mărea adîncimea strategică a apărării de la Kursk la 250—300 km. Pentru a avea o idee asupra muncii desfășurate în această privință este suficient să menționăm că în sectorul Frontului Central au fost săpate 4 000 km de tranșee și de șanțuri de comunicații. Densitatea medie de minare pe direcțiile principale s-a ridicat pînă la 1 500 de mine antitanc și 1 700 de mine antiinfanterie pe un kilometru de front. Numai trupele de geniu ale Frontului Central au plantat în perioada pregătitoare a apărării aproape 400 000 de mine. Densitatea de minare realizată la Kursk a depășit de 6 ori pe cea de la Moscova și de 4 ori pe cea de la Stalingrad.

Populația civilă din regiunile Kursk, Orel, Voronej și Harkov a adus o importantă contribuție la pregătirea apărării. Dacă în aprilie numărul cetățenilor civili din regiunea Kursk care au participat la executarea lucrărilor era de 150 000, în iunie numărul acestora s-a ridicat la 300 000.

În perioada de pregătire a luptelor de apărare, comandantii de fronturi și de armate au stabilit o strînsă legătură cu comandantii detașamentelor de partizani din regiunile unde se aflau dispuse trupele germane gata de a trece la ofensivă. Mulți dintre comandantii acestor detașamente au venit la comandantii fronturilor din ieșindul de la Kursk, unde au primit indicații precise asupra modului de acțiune. Astfel, partizanii din regiunea Briansk au primit misiunea să mențină cu orice preț pădurile Brianskului, să dezorganizeze transporturile germane pe liniile de cale ferată Roslavl, Briansk, Orel și Briansk—Unecea și să scoată din funcțiune legăturile telefonice ale acestora.

Concomitent cu organizarea apărării, Comandamentul suprem so-

¹⁴ 50 let Voorujennih sil SSSR, p. 365.

vietic a urmărit în permanență schimbările survenite în gruparea forțelor germane, remanierele efectuate în dispozitiv, pregătirile pentru ofensivă ale acestuia etc. Scontindu-se că ofensiva va începe între 3 și 6 iulie, s-au luat toate măsurile pentru ca trupele sovietice să poată respinge acțiunile grupărilor de forțe germane.

LUPTELE DE APĂRARE ALE ARMATEI SOVIETICE LA KURSK

În noaptea de 4/5 iulie s-au obținut informații precise din care rezultă că în dimineața zilei de 5 iulie ambele grupări germane de la Orel—Belgorod și Harkov vor începe ofensiva. Ca atare, în zorii zilei de 5 iulie Fronturile Central și Voronej au executat o puternică contrapregătire de artilerie și de aviație asupra grupărilor de ofensivă germane. Datorită eficacității acestei contrapregătiri, dispozitivul de luptă și conducerea trupelor germano-fasciste au fost dezorganizate în mare măsură, motiv pentru care Comandamentul german a fost obligat să amâne începerea ofensivei cu o oră sau două.

După restabilirea legăturilor și punerea în ordine a dispozitivelor de luptă, grupările germane au trecut totuși la ofensivă: la orele 5,30 gruparea de la Orel și la orele 6,00 cea de la Belgorod.

Prima grupare a executat lovitura pe direcția Olhovatka în fișa de apărare a Armatei a 13-a sovietice (general N. P. Puhov), aruncând în luptă peste 500 de tancuri, din care 100 de tipul „Tigru”. Concomitent cu lovitura principală executată cu două corpuri de tancuri, în scopul lărgirii rupturii spre flancuri, au fost executate două lovituri secundare: una la flancul stîng, cu 2 divizii de infanterie spre Maloarhanghelsk, și alta la flancul drept, cu 3 divizii de infanterie spre Ghilet. Pe toate cele trei direcții luptele au avut un caracter extrem de înverșunat, însă pretutindeni trupele sovietice au opus o dîrză rezistență. Zeci de tancuri au fost lovite în plin de focul precis al artileriei antitanc sau al vînătorilor de tancuri.

Comandamentul Frontului Central a dirijat în sectorul Armatei a 13-a, unde inamicul executa lovitura principală, toată aviația de asalt, vînătoare și de bombardament pe care o avea la dispoziție. Loviturile masate ale acesteia asupra tancurilor și rezervelor germane apropiate au provocat pierderi grele. Cu toate acestea, trupele germane de pe direcția loviturii principale au reușit pînă în seara zilei să înainteze în adîncimea apărării Armatei a 13-a aproximativ 6—8 km.

Deși pe celelalte două direcții de ofensivă nu s-a făcut nici o pătrundere în apărarea trupelor sovietice, totuși, față de situația creată în dimineața zilei de 6 iulie, comandantul Frontului Central a executat o contralovitură cu trei corpuri de tancuri. Această ripostă ofensivă nu a dus la refacerea apărării, însă a paralizat într-o mare măsură ofensiva germană. În a doua jumătate a zilei de 6 iulie și comandantul Armatei a 9-a germane a introdus în luptă o divizie de tancuri, încercînd să dezvolte ofensiva pe direcția localității Ponîrî. Sesizînd însă intenția trupelor germane, comandantul Frontului Central și cel al Armatei a 13-a sovietice au luat măsuri pentru întărirea apărării pe această direcție, în special cu artilerie antitanc și cu aruncătoare cu reacție. După 24 de ore de lupte crîncene, trupele germane au reușit să pătrundă pe marginea de nord a localității Ponîrî, dar au fost respinse în ziua de 8 iulie printr-un viguros contra-atac executat de trupele sovietice.

Toate încercările ulterioare ale trupelor germane de a cuceri localitățile Olhovatka și Ponîri au fost respinse. Încetul cu încetul, ofensiva grupării germane din raionul Orel slăbea în intensitate. Începînd de la 10 iulie, Armata a 9-a germană a fost obligată să renunțe la ofensivă și să treacă la apărare pe aliniamentul atins.

Luptele de apărare ale trupelor sovietice de pe latura de sud a ieșindului de la Kursk, s-au desfășurat în condiții mai complexe decît cele de pe latura de nord. Încă din prima zi, Comandamentul german a aruncat în bătălie grupările de șoc ale Armatei a 4-a tancuri și ale Grupului operativ „Kempf“, care totalizau 5 divizii de infanterie, 8 divizii de tancuri și o divizie motorizată cu aproape 1 000 de tancuri. Lovitura a fost executată în sectorul Frontului Voronej cu forțele a două corpuri de tancuri din compunerea Armatei a 4-a tancuri pe direcția Belgorod, Oboian și Kursk, care au rupt apărarea Armatei a 6-a gardă (general I. C. Cisteakov). Lovitura secundară a fost executată cu forțele a două corpuri de tancuri din compunerea Grupului operativ „Kempf“ pe direcția generală Korocea, care au rupt linia de apărare a Armatei a 7-a gardă (general M. S. Șumilov).

Pe direcția Oboian, deși au realizat unele pătrunderi în dispozitivul de apărare al Armatei a 6-a gardă, trupele germane n-au obținut succese hotărîtoare în prima zi de ofensivă. Pentru a întări apărarea pe această direcție, comandantul Frontului Voronej a ordonat Armatei 1 tancuri și Corpurilor 5 și 2 tancuri de gardă să se desfășoare în seara zilei de 5 iulie înapoia Armatei a 6-a gardă pe fișia a doua de apărare. În ziua de 6 iulie, luptele au continuat cu și mai multă înversunare. Aviația germană a executat continuu, ca și în ziua precedentă, lovituri masate asupra dispozitivului de apărare al trupelor sovietice. Cu prețul unor eforturi și al unor pierderi deosebit de mari, grupările de tancuri germane au reușit spre sfîrșitul zilei să pătrundă circa 10—18 km în adîncimea apărării sovietice. Toate încercările desperate pentru a continua ofensiva spre Kursk s-au izbit însă de rezistența eroică și de ripostele ofensive executate de trupele sovietice.

Pe direcția Korocea, în aceste două zile trupele germane au reușit să realizeze un cap de pod pe malul de est al Donețului, larg de 10—12 km și să pătrundă pe un front îngust în dispozitivul de apărare al Armatei a 7-a gardă.

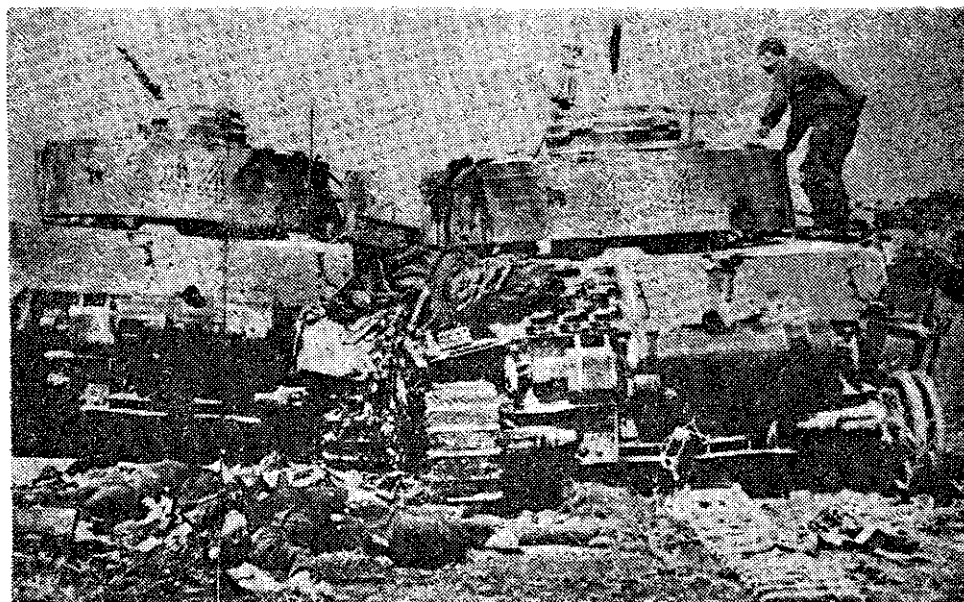
Analizînd situația creată pe latura de sud a ieșindului de la Kursk în urma celor două zile de lupte, Comandamentul suprem sovietic a apreciat necesitatea întăririi Frontului Voronej, inițial cu două corpuri de tancuri și ulterior cu două armate: Armata a 5-a gardă (general Jdanov) și Armata a 5-a tancuri (general P. A. Rotmistrov), luate de la Frontul de Stepă, și a dirijat în același timp Armata a 17-a aeriană (general S. I. Rudenko) de la Frontul de Sud-Vest în sprijinul trupelor din raionul Kursk.

Între 7 și 9 iulie grupările de ofensivă germane au urmărit cu perseverență să rupă apărarea trupelor Frontului Voronej pe toată adîncimea sa, dirijîndu-și forțele principale în special de-a lungul șoselei Belgorod—Oboian. Întîmpinînd o puternică rezistență și fiind contraatacate continuu, trupele germane au suferit pierderi atît de mari, încît au fost nevoite să-și îngusteze treptat sectorul de ofensivă. Pătrunderea făcută pînă la 9 iulie în dispozitivul trupelor sovietice a fost de 35 km pe direcția Oboian și de 8—10 km pe direcția Korocea.

Comandamentul german, constatînd că trupele sale nu au mari șanse

Náprasnica bătălie de la Prohorovka, în care armatele sovietice au obținut, la 12 iulie 1943, o mare victorie.

Tehnică de luptă germană distrusă în cursul bătăliei de tancuri de la Kursk.

de a pătrunde spre Kursk prin Oboian, a hotărît schimbarea loviturii principale mai la nord-est, spre localitatea Prohorovka. Ofensiva către această localitate a fost reluată în dimineața zilei de 11 iulie. De această dată s-au executat două lovituri convergente dinspre vest și nord-vest cu forțele Armatei 4 tancuri, iar dinspre sud cu Corpul 3 tancuri din compunerea Grupului operativ „Kempf”. Comandamentul german sconta

ca prin aceste două lovituri să încercuiască și să nimicească trupele sovietice aflate între râurile Lipovii Doneț și Donețul de nord și să cucerească orașul Kursk. Pentru dejucarea acestui plan și pentru zădărnicierea definitivă a ofensivei germane, Comandamentul suprem sovietic a executat în ziua de 12 iulie o puternică contralovitură cu forțele a trei armate (Armata a 5-a gardă, Armata a 5-a tancuri de gardă și o bună parte din forțele Armatei 1 tancuri). În această zi, în raionul Prohorovka a avut loc cea mai mare bătălie de tancuri cunoscută pînă acum în istoria războaielor. La ea au participat de ambele părți peste 1 200 de tancuri, sprijinite din aer de un număr însemnat de avioane. În ansamblu, raportul de forțe în tancuri a fost aproximativ egal. Cu toate acestea, Armata a 5-a tancuri de gardă sovietică a câștigat bătălia, al cărei rezultat s-a dovedit decisiv. Pierzînd într-o singură zi peste 350 de tancuri și peste 10 000 de soldați și ofițeri, trupele germane au fost nevoite să treacă în apărare, ziua de 12 iulie constituind astfel ziua prăbușirii totale a ofensivei germane de la Kursk. Nedispunînd de forțe pentru menținerea pozițiilor cucerite cu prețul atîtor jertfe, Comandamentul german a început de la 16 iulie să-și retragă trupele de pe această direcție pe vechiul aliniament de pe care începuseră ofensiva. În această situație, trupele Frontului Voronej și cele ale Frontului de Stepă au trecut la urmărirea lor, reușind ca pînă la 23 iulie să iasă pe aliniamentul pe care îl ocupaseră înaintea începerii ofensivei germane.

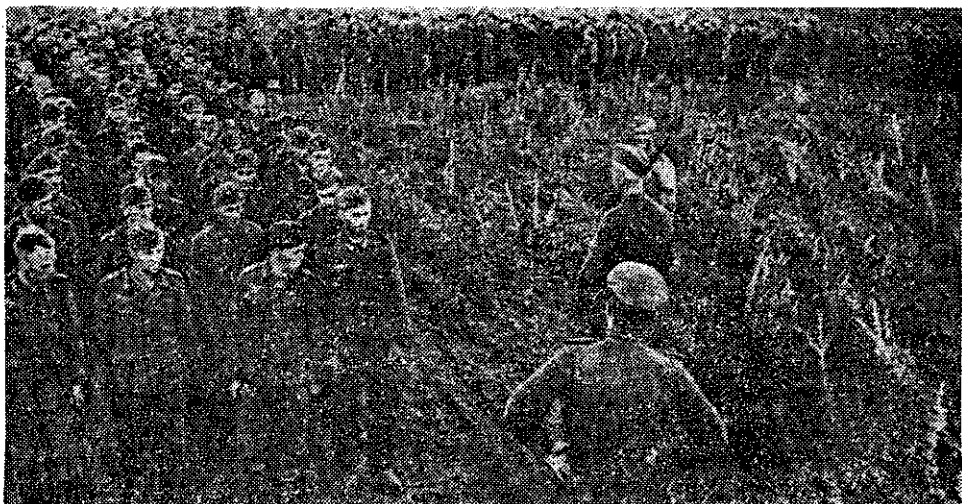
După 20 de zile de lupte grele, trupele sovietice din ieșindul de la Kursk au spulberat încercarea Comandamentului german de a recîștiga inițiativa strategică pe frontul sovieto-german, iar strălucitele succese obținute pe timpul apărării au creat condiții favorabile nimicirii complete a celor două grupări de forțe germane din zonele Orel, Belgorod și Harkov.

CONTRAOFENSIVA SOVIETICĂ DE LA KURSK

Contraofensiva de la Kursk a fost realizată cu două mari grupări de fronturi. Împotriva trupelor germane din zona Orel au acționat trupele Fronturilor Central, Briansk și cele de la aripa stîngă a Frontului de Vest, iar împotriva trupelor germane din zona Belgorod—Harkov trupele Fronturilor Voronej, de Stepă și cele de la aripa dreaptă ale Frontului de Sud-Vest.

Deși timpul ploios a îngreuiat mult acțiunile aviației, artileriei și tancurilor, trupele sovietice au trecut la contraofensivă pe direcția Orel în ziua de 12 iulie 1943, cînd în raionul Prohorovka trupele Frontului Voronej angajaseră marea bătălie de tancuri amintită mai sus. Loviturile concomitent executate în două sectoare diferite, atît la Orel, cît și la sud de Kursk, lîngă Prohorovka, au derutat Comandamentul german. După două zile de lupte grele de la începerea contraofensivei, trupele Fronturilor Briansk și de Vest au reușit să pătrundă în dispozitivul trupelor germane spre localitățile Hotineț și Bolhov aproximativ 25 km și spre Orel aproximativ 14—15 km.

La 15 iulie și-au început acțiunile ofensive și trupele Frontului Central. După numai 3 zile de lupte, aripa dreaptă a acestui front a lichidat pătrunderea realizată de Armata a 9-a germană pe direcția Olhovatka și apoi a dezvoltat ofensiva spre nord și nord-vest în lungul ambelor maluri ale râului Oka.

Militari germani luați prizonieri în cursul luptelor de la Kursk, iulie 1943

Pentru intensificarea ritmului ofensivei și nimicirea grabnică a noilor mari unități germane aduse în sprijinul grupării de la Orel, Comandamentul suprem sovietic a întărit Frontul de Vest cu o armată de tancuri, una de arme întrunite și un corp de cavalerie, iar Frontul Briansk cu o armată de tancuri.

În urma acestor măsuri, trupele Frontului de Vest au înfrânt rezistența trupelor germane de pe direcțiile Hotineț și Bolhov, reușind ca pînă la 29 iulie să elibereze, în cooperare cu trupele Armatei 61 (Frontul Briansk), orașul Bolhov, iar trupele Frontului Briansk să învâluiască în același timp gruparea germană din împrejurimile orașului Orel. După încă câteva zile de lupte, în zorii zilei de 5 august, trupele Armatei a 63-a și 3 sovietice au eliberat orașul Orel de sub ocupația fascistă.

Tot în ziua de 5 august, trupele Frontului Central, dezvoltînd ofensiva spre nord-vest, au ieșit pe căile de acces ale localității Kromi, important nod de comunicații și bază de aprovizionare a trupelor germane. La 7 august au trecut la contraofensivă și trupele de la aripa dreaptă a Frontului de Vest. Acțiunea acestor trupe a amenințat direct spatele și flancul stîng al grupării germane care se găsea încă la vest de Orel. Datorită acestui fapt, Comandamentul german a fost determinat să ia măsuri de retragere spre Briansk. Acest lucru a ușurat mult ofensiva trupelor sovietice din raionul Orel, care, dezvoltînd ofensiva mai departe, au reușit să iasă la 18 august pe căile de acces ale orașului Briansk în fața unui nou și puternic aliniament de apărare german. Cu aceasta, întreaga bază de operații a Comandamentului german din capul de pod de la Orel și gruparea de forțe de aici, evaluată la aproximativ 21 de divizii, au fost lichidate.

Aproape concomitent cu contraofensiva trupelor fronturilor sovietice din zona Orel, au început acțiunile ofensive și trupele fronturilor care trebuiau să nimicească gruparea germană din raionul Belgorod—Harkov.

Ajunse la 23 iulie pe aliniamentul stăpinit înaintea declanșării ofensivei germane, trupele sovietice au făcut pregătirile necesare în vederea declanșării contraofensivei. La 3 august, după o puternică pregătire de

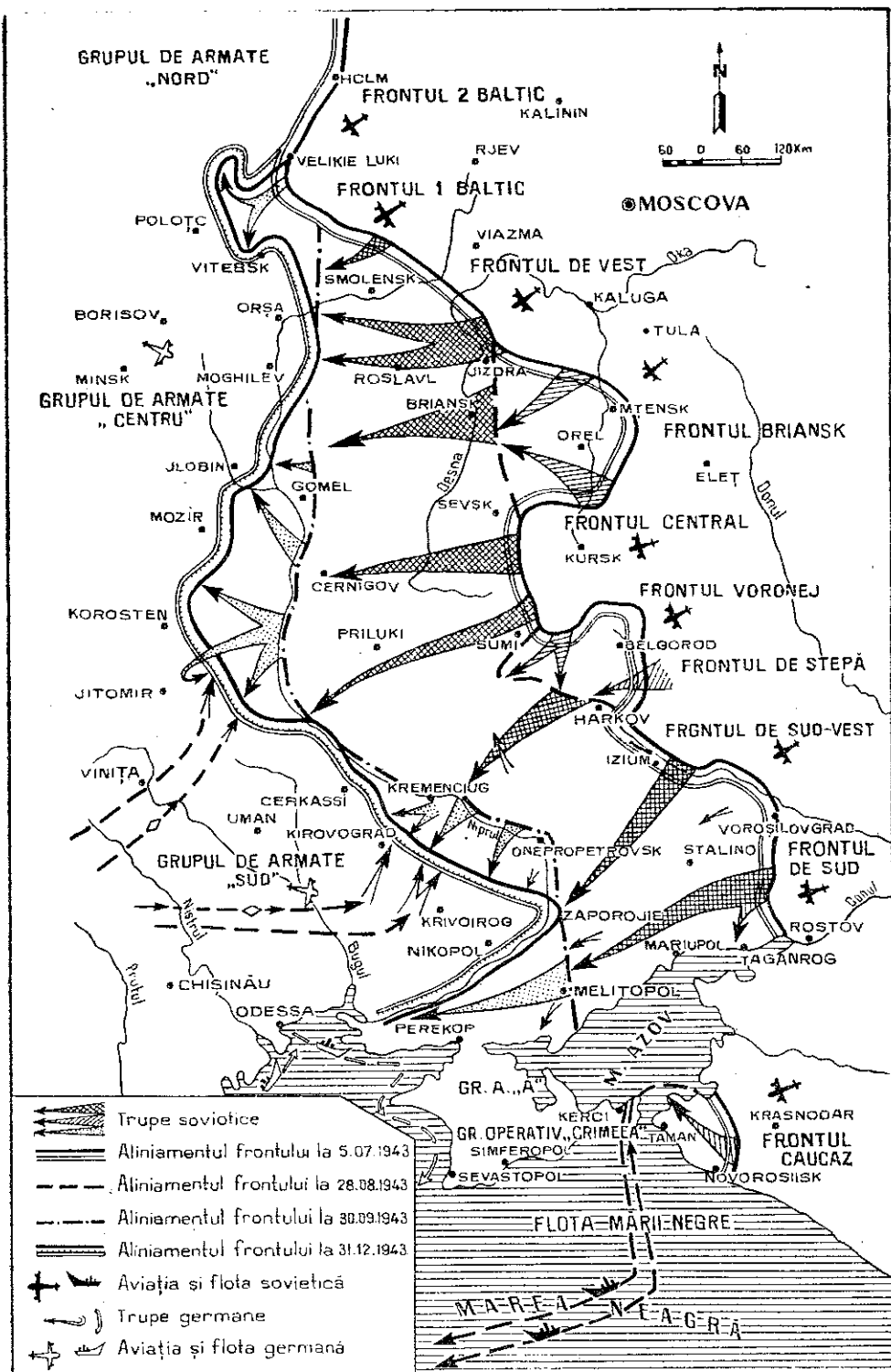
artilerie și de aviație care a durat 3 ore, trupele Fronturilor Voronej și de Stepă au trecut la contraofensivă. Încă din prima zi, apărarea germană pe direcția Belgorod a fost ruptă, iar trupele sovietice de la aripile interioare ale acestor fronturi au pătruns în adâncimea apărării peste 26 km. Dezvoltînd cu succes ofensiva, ele au nimicit în mare parte grupările de forțe germane din raionul localității Belgorod, iar la 5 august au eliberat orașul.

Cele mai grele lupte s-au dat la vest de acest mare oraș, în raioanele localităților Borisovka și Tomorovka, unde inamicul reușise să concentreze aproximativ 3 divizii de infanterie și 2 de tancuri. Pînă la 6 august trupele sovietice au învăluit localitatea Tomorovka pe la nord și pe la vest și au ieșit la sud de localitatea Borisovka, tăind toate căile de retragere ale trupelor germane spre sud-vest. Realizîndu-se încercuirea acestei grupări de forțe, în noaptea de 6/7 august s-au dus lupte grele pentru nimicirea grupării încercuite. Numai în raionul localității Borisovka trupele germane au lăsat pe cîmpul de luptă 5 000 de morți.

În timp ce se pecetluia soarta grupării germane din raionul Borisovka—Tomorovka, marile unități sovietice ale Armatei 1 tancuri din compunerea Frontului Voronej au eliberat orașul Bogoduhov, unul dintre principalele centre de rezistență germane, iar trupele Armatei a 5-a tancuri de gardă din compunerea Frontului de Stepă au cucerit puternicele centre de rezistență de la Zolovec și Kazacea—Lopan, care acopereau din spre nord-vest orașul Harkov.

Comandamentul german a făcut eforturi desperate pentru a opri înaintarea trupelor sovietice spre Harkov și a menține acest mare oraș. În acest scop el a concentrat la 11 august 3 divizii SS de tancuri („Reich“, „Cap de mort“ și „Viking“) în raionul Bogoduhov și a executat o puternică contralovitură asupra trupelor Armatei 1 tancuri, care eliberase orașul. Între 11 și 17 august, în acest raion au avut loc lupte înverșunate. Realizînd o superioritate numerică în forțe și mijloace, în special în tancuri, trupele germane au reușit să respingă pe cele sovietice circa 20 km spre nord. Cu tot efortul făcut de comandamentul german, trupele sale n-au realizat în raionul Bogoduhov o ruptură prea mare încît să amenințe trupele sovietice din raionul Belgorod, deoarece în foarte scurt timp în acest raion Comandamentul sovietic a regrupat trupele Armatei a 6-a și ale Armatei a 5-a tancuri de gardă. Pînă la 17 august, eforturile comune ale acestor două armate au obligat gruparea germană de contralovitură să înceteze orice acțiune ofensivă și în final să treacă la apărare. Nereușita contralovituri a determinat Comandamentul german să pregătească altă contralovitură în raionul Akhtîrka. În acest scop au fost concentrate cu începere de la 18 august forțele a 5 divizii de tancuri și motorizate. Inițial aceste forțe de contralovitură au reușit să rupă dispozitivul Armatei a 27-a sovietice și să pătrundă în adâncimea acesteia aproximativ 25 km, dar n-au putut exploata succesul obținut din cauza eroicei rezistențe opuse de ostașii sovietici. Comandamentul Frontului Voronej a executat, la rîndul său, o puternică contralovitură, în urma căreia gruparea germană a fost fracționată și încercuită, iar în zilele de 19 și 20 august în cea mai mare parte nimicită.

În timp ce trupele Frontului Voronej duceau lupte grele pentru zdrobirea grupărilor germane de contralovitură în zonele amintite mai sus, cele ale Frontului de Stepă au continuat să înainteze spre orașul Harkov. Între 18 și 22 august 1943, trupele acestui front au dus lupte înverșunate

Ofensiva sovietică din anul 1943

pentru ruperea liniilor și a pozițiilor de apărare germane de la nord și est de Harkov, puternic apărate cu forțe proaspete, aduse în grabă din raionul Poltava.

În urma acestor lupte, Armata a 5-a tancuri de gardă a reușit să învâluie orașul pe la vest și sud-vest, iar Armata a 57-a, din compunerea Frontului de Sud-Vest pe la est și sud-est. Gruparea germană care apăra Harkovul, fiind amenințată cu încercuirea și nemaidisponind decît de o cale ferată și de o șosea care ducea din oraș spre sud, pentru a nu împărtași soarta diviziilor de la Borisovka a început în dimineața de 23 august să se retragă spre vest pe unica comunicație avută la dispoziție, fiind bătută continuu de aviația sovietică. În seara aceleiași zile, comandantul Frontului de Stepă a ordonat începerea asaltului în vederea eliberării orașului Harkov. În noaptea de 23/24 august 1943, trupele Armatelor a 69-a și a 7-a sovietice au curățat complet orașul, eliberându-l. Capitala Uniunii Sovietice a salutat această victorie prin executarea a 20 de salve de artilerie, trase din 224 tunuri. Odată cu eliberarea Harkovului, gruparea de forțe germane din raionul Belgorod—Harkov a încetat practic să mai existe și odată cu aceasta contraofensiva de la Kursk s-a terminat printr-o strălucită victorie a armatei sovietice.

Planurile Comandamentului german de a nimici trupele sovietice din leșindul de la Kursk și de a dezvolta ofensiva spre nord-est s-au năruit, armata germană suferind o grea înfringere. Din cele 70 de divizii angajate în bătălie, 30 au fost nimicite de trupele sovietice. Cifra morților, răniților și dispăruților s-a ridicat la 500 000 de oameni; au fost distruse sau capturate de trupele sovietice aproximativ 1 500 de tancuri, 3 000 de tunuri și peste 3 500 de avioane¹⁵.

Comandamentul fascist a renunțat definitiv la ofensiva strategică, fiind obligat să treacă la apărare pe întregul front sovieto-german. Adoptarea acestei hotărîri a însemnat, în fond, eșuarea definitivă a tuturor planurilor și scopurilor pe care și le pusese Comandamentul german înaintea începerii războiului antisovietic. Armata sovietică a demonstrat că poate cîștiga victorii nu numai iarna (Moscova și Stalingrad), ci în orice anotimp. Victoria obținută a fost rodul eforturilor eroice ale întregului popor sovietic și ale armatei sale, care, sub conducerea P.C.U.S., au asigurat atît pe front, cît și în spatele frontului condițiile care au dus la victorie.

După victoria de la Kursk, situația militară-strategică a Uniunii Sovietice s-a îmbunătățit radical. Comandamentul suprem sovietic a preluat definitiv inițiativa strategică; el a putut să declanșeze în vara anului 1943 o ofensivă generală de-a lungul a 2 000 km, de la Velikie Luki pînă la Peninsula Taman, și să elibereze încă din acest an importante teritorii de sub ocupația fascistă.

Pentru realizarea unei apărări mai puternice în adîncime, la 11 august 1943 Hitler a dat dispoziții în vederea pregătirii unui alt aliniament de apărare, jalonat de localitatea Narva, Lacul Ciud, localitățile Pskov, Vitebsk, est Orșă, riul Soj pînă la Gomel, apoi pe cursul mijlociu al Niprului și pe riul Molocinaia. Evenimentele care s-au succedat cu repeziciune pe frontul sovieto-german în vara anului 1943 au dovedit că nici acest aliniament nu a fost de netrecut.

Încă de la 7 august, cînd contraofensiva forțelor sovietice de la Kursk

¹⁵ 50 let Voorujennih sil SSSR, p. 369.

era în plină desfășurare și rezultatele ei puteau fi întrevăzute, în sectorul central al frontului sovieto-german au trecut la ofensivă pe direcția Smolensk trupele Frontului de Vest. Acestor trupe, la 13 august, li s-au alăturat și trupele Frontului Kalinin.

Pentru a determina Comandamentul german să nu-și transfere la Kursk forțele din alte sectoare ale frontului, la jumătatea lunii august au început ofensiva și trupele din sectorul sudic al frontului sovieto-german, respectiv cele ale Fronturilor de Sud și de Sud-Vest. La sfârșitul lunii august și-au reluat ofensiva și trupele fronturilor care participaseră la contraofensiva de la Kursk : trupele Frontului Briansk pe direcția localității Briansk, ale Frontului Central pe direcția Kiev, iar ale Fronturilor de Stepă și Voronej pe direcția Kremenciug și, respectiv, Kiev.

În câteva luni de la declanșarea acestei ofensive au fost eliberate întinse teritorii din sud-estul Bielorussiei și Ucrainei. La nord, trupele Fronturilor Kalinin și de Vest au produs mari pierderi Armatei a 3-a tancuri, a 4-a și a 9-a germane din compunerea Grupului de armate „Centru“, au împins linia frontului departe de capitala Uniunii Sovietice, au eliberat importante localități, printre care Smolensk și Roslavl, și au început eliberarea Bielorussiei. La 2 octombrie trupele acestor două fronturi au ieșit pe aliniamentul Rudnea, vest Kricev, de unde în iarna anului 1943—1944 s-a reluat ofensiva pe direcțiile Vitebsk, Orșă, Moghilev pentru completa eliberare a Bielorussiei.

Trupele Fronturilor Briansk și Central, reluându-și ofensiva la 26 august, au produs mari pierderi Armatei a 2-a și a 9-a germane din Grupul de armate „Centru“, au eliberat principalele localități de pe direcțiile lor de înaintare, printre care și Brianskul, au forțat riul Desna și au eliberat partea estică a Bielorussiei, ieșind de la începutul lunii octombrie pe râurile Pronia și Soj (Frontul Briansk) și pe fluviul Nipru (Frontul Central). De pe acest aliniament s-a reluat în iarna 1943—1944 ofensiva pe direcția orașului Minsk, capitala Bielorussiei.

La reluarea ofensivei, eforturile trupelor Fronturilor Voronej și de Stepă au fost concentrate pe direcțiile orașelor Kiev, capitala Ucrainei, și Kremenciug, important oraș pe Nipru.

Toate încercările trupelor germane de a opri pe această direcție ofensiva trupelor sovietice au fost sortite eșecului. Armatele a 4-a tancuri și a 8-a germană * din compunerea Grupului de armate „Sud“ au suferit pierderi importante. Comandamentul german, dându-și seama că nu este în măsură să stăvilească înaintarea trupelor sovietice, a hotărât retragerea forțelor sale dincolo de Nipru și de riul Molocinaia. Către 22—23 septembrie trupele acestor fronturi au ieșit pe Nipru și au început imediat forțarea acestuia, pentru a crea condiții favorabile acțiunilor ofensive viitoare care aveau să ducă la completa eliberare a Ucrainei.

Trupele Fronturilor de Sud-Vest și de Sud au desfășurat în vara și toamna anului 1943 o ofensivă de mari proporții pentru eliberarea Donbasului și a întregii Ucraine din stînga Niprului. La 30 august a fost eliberat orașul Taganrog, iar la 8 septembrie orașul Stalino, important centru agricol din Donbas. Pînă la 15 septembrie trupele celor două fronturi au ajuns la aliniamentul sud Zaporojie, riul Molocinaia, iar între 22 și 30 septembrie aripa dreaptă a Frontului de Sud-Vest a lăsat capul de pod

* De la 16 august 1943, Grupul operativ „Kempf“ a primit denumirea de Armata a 8-a germană.

din raionul Dnepropetrovsk, ajungînd pe Nipru. În același timp, aripa stîngă a acestui front a ajuns în fața orașului Zaporojie.

În timp ce trupele acestor fronturi măturau zi de zi grupările fasciste din Donbass, Frontul Nord-Caucazian, în strînsă cooperare cu Flota Mării Negre (viceamiral L. V. Vladimirski) și cu Flotila militară din Azov au desfășurat ofensiva pentru eliberarea peninsulei Taman.

În noaptea de 9/10 septembrie, în raionul Novorossiisk, flota a debarcat un desant cu un efectiv de 8 000 de oameni. La această acțiune au luat parte 147 de nave. După 5 zile de lupte îndirjite, trupele Armatei a 18-a, împreună cu forțele Flotei Mării Negre, au eliberat la 16 septembrie Novorossiiskul. Concomitent, trupele Armatelor a 56-a (general A. A. Greciko) și a 9-a (general A. A. Grecikin) au respins resturile trupelor fasciste spre strîmtora Kerci. Pînă la 10 octombrie, peninsula Taman a fost eliberată, luînd astfel sfîrșit bătălia pentru Caucaz. Aceasta a dus la îmbunătățirea considerabilă a situației Flotei sovietice din Marea Neagră, creîndu-se totodată o situație favorabilă pentru ofensiva sovietică din Crimeea.

Ca urmare a ofensivei din vara și din toamna anului 1943, la care au luat parte trupele a 9 fronturi sovietice, a fost eliberată întreaga Ucraină din stînga Niprului, cu excepția unei mici porțiuni de teren aflată la vest de riul Molocinaia, a fost atins fluviul Nipru pe un front de aproximativ 750 km de la Loev pînă la Zaporojie, reușindu-se să se creeze dincolo de fluviu, în raioanele Kiev, Kremenciug și Dnepropetrovsk, 3 mari capete de pod de importanță strategică, și a fost eliberată pînă la 6 noiembrie și capitala Ucrainei, orașul Kiev.

În timpul ofensivei generale, armatele Uniunii Sovietice au înaintat spre vest în diverse sectoare cu aproximativ 500—1 300 km și au cauzat trupelor germane pierderi care s-au ridicat la 118 divizii și 1 400 000 de soldați și ofițeri, 3 200 de tancuri, 10 000 de avioane, 26 000 de tunuri etc.¹⁶

Vitejia luptătorilor sovietici de pe front a fost egalată de eroismul în

Infanterie și tancuri sovietice în atac

¹⁶ 50 let Voorujennih sil SSSR, p. 381.

Orori ale ocupanților nazști în orașul Taganrog

Sub focul inamicului, soldați sovietici construind un pod peste Nipru, octombrie 1943

muncă al milioanele de bărbați, femei și tineri, muncitori și colhoznici, intelectuali și oameni de știință din spatele frontului. În urma activității desfășurate de P.C.U.S., întreg poporul sovietic și-a mobilizat forțele pentru ca economia națională să poată sprijini frontul în vederea înfringerii fascismului german cotorpitor. Rezultatele marilor bătălii de la Stalingrad și Kursk au fost edificatoare în acest sens. Într-un singur an, din mai 1942 până în aprilie 1943, productivitatea muncii a crescut în industria aeronautică cu 30%, în cea de tancuri cu 38%, în industria energetică cu 27%, iar în cea ușoară cu 46%¹⁷.

Pentru mărirea producției de cărbune, la chemarea P.C.U.S. zeci de mii de colhoznici, gospodine, pensionari și elevi de liceu din clasele superioare s-au îndreptat către bazinele carbonifere din estul țării. Cu același elan au răspuns zeci de mii de oameni ai muncii din regiunile Tula și Moscova la chemarea pentru refacerea minelor din bazinul carbonifer din apropierea Moscovei. În toiul bătăliei de la Stalingrad, muncitorii fruntași, aplicând metode inovatoare în muncă, au depășit normele de

¹⁷ *Istoria U.R.S.S. Epoca socialismului*, București, 1958, p. 518.

cîte 3—5 sau chiar 10 ori. O mare amploare a căpătat întrecerea socialistă, care a cuprins milioane de oameni din cele mai diferite sectoare ale economiei, precum și activitatea brigăzilor consomoliste care lucrau pentru front. Mișcarea muncitorilor doisutiști, care îndeplineau zilnic două norme : una pentru sine și una pentru tovarășul de muncă plecat pe front, a fost de asemenea una dintre formele de întrecere cele mai folosite și mai răspândite atît în industrie, cît și în agricultură.

Oamenii de știință, inginerii și tehnicienii sovietici, alături de întreaga clasă muncitoare, au contribuit la sporirea în anii 1942—1943 a producției de război și la îmbunătățirea calitativă a tehnicii de luptă. Din inițiativa P.C.U.S., Academia de Științe a U.R.S.S. a creat o comisie specială compusă din 800 de colaboratori științifici, care prin studiile făcute și-au adus o prețioasă contribuție la folosirea cît mai eficace a resurselor existente în Ural, Siberia și Kazahstan. Inginerii și tehnicienii au fost în pas cu dezvoltarea rapidă a mijloacelor moderne de luptă, elaborînd noi procese tehnologice, noi tipuri de armament și de muniție, aruncătoare cu reacție, tunuri, tancuri și avioane de diferite categorii.

Prin cîmpirea vremelnică a unui vast teritoriu de către fasciști, agricultura sovietică a primit o grea lovitură. Cu toate acestea, problema aprovizionării armatei și populației cu alimente și a industriei cu materii prime a fost rezolvată prin sporirea suprafețelor însămînțate în regiunile răsăritene ale țării. Mii de colhoznice, lucrătoare în S.M.T. și sovhozuri au înlocuit cu succes în muncă pe soții, frații sau părinții plecați pe front.

În anii 1942—1943, pe tot teritoriul Uniunii Sovietice s-a desfășurat, din inițiativa comunistilor și a organizațiilor de partid, o largă mișcare populară în vederea strîngerii de fonduri pentru înzestrarea armatei, pentru „Fondul apărării țării“. Începutul acestei mișcări l-au făcut colhoznicii din Tambov, care au strîns în decembrie 1942 suma de 43 000 000 de ruble¹⁸, cu ajutorul căreia au construit tancurile necesare dotării unei unități blindate. Exemplul lor a fost urmat de muncitorii din regiunile Sverdlovsk, Perm și Celeabinsk, care au creat tot cu propriile lor mijloace „Corpul de tancuri din Ural“. Din decembrie 1942 și pînă în aprilie 1943, în cadrul mișcării amintite, colhoznicii, funcționarii, muncitorii, activiștii politici și chiar partizanii au donat pentru „Fondul apărării țării“ peste 7 miliarde de ruble. Cu aceste sume s-au construit mijloacele necesare organizării unor unități de tancuri, artilerie, trenuri blindate și de aviație.

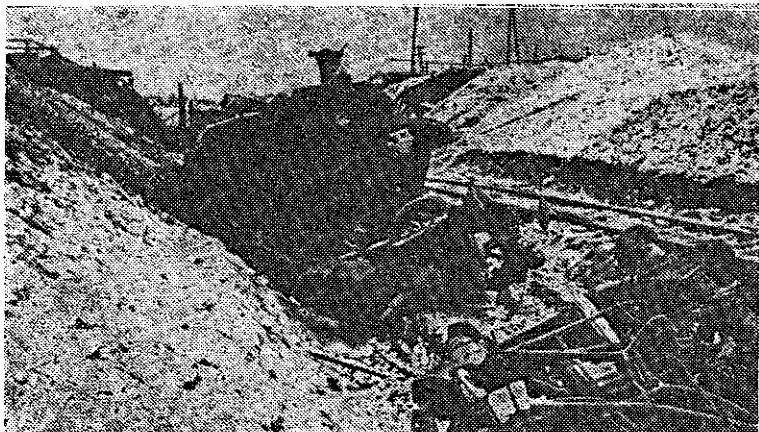
O demonstrație a înaltului patriotîsm și eroism manifestat de masele largi populare din spatele frontului a constituit-o realizarea de către statul sovietic în primăvara anului 1942 a primului împrumut de război în valoare de 10 miliarde de ruble. În 1943 subscrierile la al doilea împrumut de război făcut de stat aproape s-au dublat față de anul precedent, ajungînd la aproape 21 miliarde de ruble¹⁹.

O sarcină importantă și de primă urgență, la care muncitorii sovietici au răspuns cu însuflețire chemărilor lansate de P.C.U.S., a fost aceea privitoare la refacerea orașelor, satelor, uzinelor și întreprinderilor de tot felul din regiunile eliberate. În ziua de 21 august 1943, C.C. al P.C.U.S. și Consiliul Comisarilor Poporului au adoptat hotărîrea „Cu privire la măsurile urgente de refacere a economiei în regiunile eliberate de sub ocupația germană“.

La rîndul lor, feroviarii sovietici au restabilit în 1943 peste 12 000 km

¹⁸ I.V.O.V.S.S., tom III, p. 201.

¹⁹ Ibid.

În primele luni ale anului 1943, partizanii bieloruși au provocat deraierea a 634 de trenuri aflate în serviciul trupelor germane.

de cale ferată și au refăcut 350 de poduri mari și mijlocii cu o lungime totală de 33,4 km.

Un rol important în realizarea marilor victorii din vara și toamna anului 1943 l-a jucat mișcarea de partizani, desfășurată cu multă vigoare în spatele frontului german. Atrocitățile săvârșite de fasciști, jefuirea valorilor materiale și culturale, distrugerea orașelor și satelor au sporit ura poporului sovietic față de cotropitori, iar succesele eroice ale armatei sovietice obținute în marile bătălii de la Moscova, Stalingrad și Kursk au însulțit și mai mult lupta zecilor de mii de patrioți din teritoriile ocupate.

În anii 1942—1943 mișcarea de partizani a devenit o forță de temut, în cadrul ei luptând peste 1 000 000 de patrioți²⁰. La începutul verii anului 1942, pe timpul desfășurării bătăliei pe căile de acces ale Stalingradului acționau în regiunea Orel 54 de detașamente de partizani cu un efectiv de peste 18 000 oameni, în regiunea Kursk 40 de detașamente, iar în regiunea Smolensk 72 de detașamente cu aproximativ 22 000 oameni. La 1 februarie 1943 existau în Bielorusia 65 000 de partizani, la 1 iulie același an 140 200, iar la sfârșitul anului 245 000. Pe teritoriul Ucrainei din dreapta Niprului, la începutul verii anului 1943 acționau peste 100 000 de partizani²¹.

Partizanii din Bielorusia și din pădurile Brianskului și-au îndreptat atacurile lor asupra garilor și nodurilor de cale ferată mai importante. Direcția generală a căilor ferate germane din est semnala că numărul accidentelor feroviare cauzate de acțiunile partizanilor au crescut de la 90, în martie 1942, la 180, în iunie, la 315, în august, și la 342, în septembrie același an. Comandamentele hitleriste au trebuit să folosească zeci de unități și mari unități dotate cu armament modern pentru lupta împotriva partizanilor.

În 1943 forța mișcării de partizani, caracterul ei de masă au crescut într-o asemenea măsură, încît statul-major central al mișcării de partizani a trasat un plan general de distrugere a comunicațiilor feroviare ale

²⁰ *Istoria P.C.U.S.*, p. 601.

²¹ *Istoria U.R.S.S. Epoca socialismului*, București, 1958, p. 515.

cotropitorilor, pe baza căruia s-a executat un adevărat „război al șinelor“. În perioada bătăliei de la Kursk, partizanii sovietici au dezorganizat transporturile Comandamentului german, scoțind din funcțiune principala cale ferată Lvov-Tarnopol-Jmerinka, pe care acesta își aducea rezervele pe frontul sovieto-german. În această privință, rapoartele Direcției generale a căilor ferate germane din est arătau că atacurile partizanilor împotriva căilor ferate au crescut de la 500 în februarie 1943 la 1 045 în mai, 1 060 în iunie și 1 460 în iulie. Între 3 și 15 august 1943 partizanii au aruncat în aer circa 95 000 de șine de cale ferată. Timp de peste 10 zile calea ferată Molodecino—Minsk a fost complet scoasă din funcțiune. De la sfârșitul lunii august și pînă în noiembrie inclusiv au fost aruncate în aer numai în Bielorusia peste 200 000 de șine, s-a provocat deraierea a 1 014 garnituri de tren, au fost distruse sau avariate 804 locomotive, au fost aruncate în aer 72 de poduri de cale ferată, au fost distruse 70 de depozite germane de muniții, carburanți și alimente²².

În cursul luptei de partizani împotriva cotropitorilor s-au format comandanți și organizatori remarcabili ai mișcării de partizani ca : S. A. Kovpak, A. F. Feodorov, S. V. Rudnev, K. S. Zaslono, V. I. Kozlov, A. N. Saburov etc. Pentru faptele remarcabile săvîrșite în luptă, sute de mii de partizani sovietici au fost distinși cu ordine și medali, iar multora dintre ei li s-a conferit titlul de Erou al Uniunii Sovietice.

²² Ibid, p. 516

Desăvîrșirea cotelurii în desfășurarea războiului. Începutul dezagregării blocului fascist

Cotelura în desfășurarea războiului a influențat profund relațiile dintre aliați, ducînd în cele din urmă la consolidarea coaliției antihitleriste, factor esențial al victoriei. Strălucitul succes al Armatei Roșii la Stalingrad și reușita operațiilor ei ulterioare au avut în această privință un rol determinant.

Reconsiderarea poziției aliaților occidentali față de U.R.S.S. n-a intervenit însă brusc; ea a fost rezultatul unui proces îndelungat și anevoios, în cursul căruia guvernele american și englez au ajuns prin propria lor experiență să se convingă de necesitatea unei colaborări mai strînse cu U.R.S.S.

RELĂȚIILE INTERALIAȚE ÎN ANII 1942—1943.

PLANURILE STRATEGICE ALE S.U.A. ȘI ANGLIEI

La 3 decembrie 1942, în timpul mării contraofensive sovietice de pe Volga, într-o notă, Winston Churchill, prevăzînd că în urma loviturilor primite pe acest front Germania nu va mai putea transfera spre Apus efective cît de cît importante, era de părere că „situația generală trebuie complet reexaminată pentru a găsi mijlocul de a folosi armatele americane și engleze direct pe continent”¹. Totuși, la Conferința de la Casablanca s-a hotărît doar ca după încheierea cu succes a operațiilor în Africa de nord să fie pus în aplicare planul „Husky” — debarcarea trupelor anglo-americane în Sicilia — în vederea scoaterii din război a Italiei și a unor viitoare operații în regiunea Mării Mediterane. Debarcarea aliată în Franța de nord a fost din nou aminată. Proclamarea de către Roosevelt și Churchill a principiului „capitulării necondiționate” trebuia să atenueze impresia defavorabilă pe care noua aminare a deschiderii celui de-al doilea front avea s-o producă. După Conferința de la Casablanca, la insistențele lui Stalin, care cerea precizări în legătură cu intențiile anglo-americanilor privind acțiunile dinspre Apus împotriva Germaniei, Churchill a

¹ Winston Churchill, *op. cit.*, vol IV, partea a II-a, p. 257.

promis din nou deschiderea celui de-al doilea front în Franța în august sau septembrie, fără însă a uita să adauge că „termenele acestei ofensive trebuie, bineînțeles, să depindă de posibilitățile de apărare de care vor dispune germanii în acel moment de partea cealaltă a canalului”².

Abia în mai, în cursul noii conferințe anglo-americane de la Washington, la care au participat Roosevelt, Churchill și consilierii lor, planurile aliaților occidentali cu privire la acțiunile pe continent împotriva Germaniei au fost, în sfârșit, precizate: debarcarea în Franța amân timeră pentru mai 1944, bombardarea Germaniei și a teritoriilor ocupate de ea în Europa.

Adusă la cunoștință guvernului sovietic printr-un mesaj al lui Winston Churchill³, această hotărîre a provocat o adîncă nemulțumire și o reacție pe cît de promptă, pe atît de categorică. „Îmi scrieți că înțelegeți perfect decepția mea — scria Stalin adresîndu-se conducătorilor S.U.A. și Marii Britanii. Trebuie să vă declar aici că nu este vorba numai de decepția guvernului sovietic, ci de faptul că încrederea în aliați este supusă unor grele încercări. Nu trebuie uitat că este vorba de salvarea vieții a milioane de oameni din regiunile ocupate ale Europei occidentale și ale Rusiei și de reducerea uriașelor jertfe pe care le aduc armatele sovietice, față de care jertfele trupelor anglo-americane sînt mici”⁴. Practic, hotărîrile celor două conferințe ale conducătorilor S.U.A. și Angliei însemnau că U.R.S.S. trebuia să poarte în continuare singură, în cursul anului 1943, principala povară a luptei pe continentul european.

Victoria de la Stalingrad și noile victorii ale trupelor sovietice din vara anului 1943 în regiunea Kursk, care marcau trecerea definitivă a inițiativei strategice de partea Armatei Roșii, dădeau însă de gîndit cercurilor conducătoare politice și militare din S.U.A. și din Anglia, cu atît mai mult cu cît ele provocaseră și în opinia publică o puternică reacție favorabilă consolidării alianței antihitleriste. „Astăzi lupta cea mai grea, lupta decisivă — spunea Fr. D. Roosevelt în discursul său radiodifuzat din 28 iulie 1943 — are loc în Rusia... Statele Unite vor fi totdeauna bucuroase să întretină relații de bună vecinătate și de prietenie sinceră în lumea de mîine cu o națiune care, salvîndu-se pe ea însăși, a contribuit la salvarea restului lumii de primejdia nazistă”⁵.

La 10 august 1943, în cadrul unei consfătuiri cu secretarul de stat al Apărării, Stimson, și cu șefii statelor-majore, președintele Roosevelt a adus la cunoștință hotărîrea sa cu privire la deschiderea celui de-al doilea front printr-o debarcare în Franța. Cu același prilej, Roosevelt a făcut cunoscut și dezacordul său față de așa-numita „variantă balcanică”, propusă de guvernul englez, prin care se urmărea limitarea înaintării armatelor sovietice spre apus și asigurarea poziției dominante a Marii Britanii în Europa postbelică.

Din punct de vedere militar, specialiștii americani erau de părere că o acțiune în bazinul Mării Mediterane era lipsită de perspectivă, că atît condițiile naturale, cît și starea căilor de comunicație în această regiune nu dădeau posibilitatea unei ofensive susținute de forțe mari, în timp ce naștii își puteau organiza apărarea cu forțe minime. Cercurile de la Casa Albă apreciau că „varianta balcanică” nu oferă decît posibilități locale de consolidare în Balcani, ceea ce era în favoarea mai ales a Marii

² *Correspondența...*, p. 170.

³ *Ibid.*, p. 162—165.

⁴ *Ibid.*, p. 170.

⁵ Franklin D. Roosevelt, *Messages de guerre*, p. 151.

Britanii. Debarcarea în Franța era deci din punct de vedere militar, financiar și politic mult mai avantajoasă decât o debarcare în Balcani.

Statele Unite aveau să-și impună punctul de vedere la următoarea conferință anglo-americană din august 1943 de la Quebec, care s-a ocupat mai ales de probleme militare. În cadrul ei au avut loc o serie de consfătuiri tehnice între reprezentanții statelor-majore, ale căror rezultate au fost examinate în reuniuni plenare la care au participat Fr. D. Roosevelt, W. Churchill, miniștrii afacerilor externe și șefii militari reprezentând cele două părți.

Conferința de la Quebec a prilejuit o confruntare între planul american „Overlord” și „varianta balcanică”, susținută de Churchill. Ca urmare a insistențelor americane, conferința a acordat prioritate planului „Overlord”, referitor la debarcarea aliată în Franța în 1944. Churchill a fost nevoit să cedeze presiunii americane și să se declare de acord cu efectuarea operației de debarcare prevăzute de planurile strategice americane. Într-un schimb ulterior de scrisori cu generalul Smuts, care-l critica pentru atitudinea adoptată și-i sugera ca victoriile din Mediterana să fie exploatate „în Italia și Balcani în loc de a adopta acum un plan de atac peste Marea Mincii”⁶, Churchill îi răspundea nu fără părere de rău: „Totdeauna am dorit foarte mult să pătrund în Balcani. În pofida acestor necesități și proiecte atât de importante ale teatrului de luptă mediteranean... va trebui să găsim acolo, începînd din noiembrie, 7 divizii pentru operația «Overlord»”⁷. Totuși, Churchill, cu multă grijă pentru soarta alianței anglo-americane, nu putea accepta ideea repunerii în discuție a acordului încheiat cu Statele Unite. „Sper că veți înțelege — îi scria el lui Smuts la 5 septembrie 1943 — că adeziunea loială a Marii Britanii la «Overlord» constituie piatra unghiulară a colaborării anglo-americane”⁸. Acceptînd însă planul operației „Overlord”, a cărui realizare a fost pusă sub comanda generalului D. Eisenhower, W. Churchill a obținut în schimb pentru un general englez Comandamentul suprem al teatrului de luptă mediteranean. El dovedea astfel că nu renunșase definitiv la ideea extinderii operațiilor pe acest front atât de important pentru planurile britanice în Europa.

Problemele războiului din Pacific au ocupat un loc important în cadrul lucrărilor Conferinței de la Quebec. Ele au prilejuit de asemenea confruntarea unor puncte de vedere divergente între reprezentanții celor două puteri. Churchill mărturisește că neînțelegerile dintre șefii de stat-major britanici și americani au fost cauzate de faptul că „Marea Britanie reclama locul la care avea dreptul în lupta împotriva Japoniei din momentul în care Germania va fi învinsă”⁹. Britanicii nu erau de acord cu planul american de ofensivă în Birmania, declarîndu-se în schimb gata să participe la operații de desant în Indiile olandeze, și în primul rînd în Sumatra. Ei revendicau de asemenea controlul „podului aerian” dintre India și China, deținut de americani. În ciuda asigurărilor date de Churchill că Marea Britanie dorește să ocupe locul care i se cuvine în războiul împotriva Japoniei, planurile engleze se caracterizau printr-o mare prudență; ele reflectau grija guvernanților englezi pentru păstrarea forței efectivelor britanice în vederea apărării imperiului colonial, al lichidării

⁶ W. Churchill, *op. cit.*, vol. V, partea I, p. 128.

⁷ *Ibid.*, p. 126.

⁸ *Ibid.*, p. 128.

⁹ *Ibid.*, p. 87.

mişcărilor de eliberare a popoarelor subjugate după alungarea ocupanților japonezi.

După discuții îndelungate, conferința n-a luat nici o hotărâre cu privire la operațiile propriu-zise ce trebuiau întreprinse, dar a precizat că efortul principal se va concentra în acțiuni ofensive cu scopul stabilirii comunicațiilor terestre cu China și ameliorării legăturilor aeriene, al cărui control era păstrat în continuare de către americani. Propunerile engleze erau astfel respinse. Conform „concepției strategice generale“ a războiului împotriva Japoniei, înfrângerea acesteia trebuia să aibă loc în termen de 12 luni de la înfrângerea Germaniei¹⁰. Conferința a aprobat de asemenea planul operațiilor americane pe frontul din Pacific, care prevedea ocuparea în 1943—1944 a insulelor Marshall, Caroline și Mariane. Stăruințele delegațiilor britanici n-au rămas totuși zadarnice; ei au obținut acordul partenerilor americani pentru crearea unui comandament separat al frontului din Asia de sud-est, a cărui răspundere a fost încredințată amiralului englez Louis Mountbatten.

La Quebec, Roosevelt și Churchill au dus și tratative în legătură cu arma atomică. Rezultatul lor a fost semnarea la 19 august 1943 a unui acord anglo-american cu privire la colaborarea S.U.A. și Angliei în domeniul cercetărilor atomice.

Neparticiparea U.R.S.S. la Conferința de la Quebec a făcut ca discutarea problemelor politice să aibă un caracter preliminar și provizoriu¹¹. Aliații occidentali ai U.R.S.S. își dădeau prea bine seama că hotărârile politice importante nu puteau fi adoptate fără participarea U.R.S.S. Din același motiv ei au acceptat propunerea guvernului sovietic de convocare a unei conferințe a miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., Angliei și S.U.A. în toamna aceluiași an.

CONFERINȚELE DE LA MOSCOVA (OCTOMBRIE 1943) ȘI TEHERAN (NOIEMBRIE 1943)

La Moscova, între 19 și 30 octombrie 1943, s-a desfășurat o conferință a miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Angliei. Convocată în capitala Uniunii Sovietice la propunerea guvernului sovietic, această conferință avea să marcheze un nou stadiu al relațiilor dintre principalele puteri ale coaliției antihitleriste. La conferință au fost examinate câteva probleme esențiale privind atât desfășurarea războiului, cât și organizarea lumii după înfrângerea puterilor Axei.

Chiar de la începutul lucrărilor conferinței, delegația sovietică a cerut reprezentanților puterilor aliate occidentale precizări în legătură cu deschiderea celui de-al doilea front, promisă de Roosevelt și Churchill pentru primăvara anului 1944¹². Pe ordinea de zi a conferinței propusă de delegația sovietică figura următorul punct: „Examinarea măsurilor privitoare la scurtarea duratei războiului împotriva Germaniei și a aliaților ei în Europa“, cu sublinierea că este vorba de măsuri urgente ce trebuie luate de guvernele Marii Britanii și S.U.A. „încă din anul 1943“ pentru a asigura debarcarea armatelor anglo-americane în Europa occidentală peste Canalul Mincii.

¹⁰ Ibid., p. 88.

¹¹ *Istoria mejdunarodnih otnoșenii*, tom II, Izdatelstvo I.M.O., Moscova, 1962, p. 300.

¹² Ibid., p. 302.

Acționînd pe baza instrucțiunilor primite din partea lui Churchill, delegații britanici s-au ferit să facă vreo precizare în legătură cu termenul deschiderii celui de-al doilea front, insistînd în mod deosebit asupra dificultăților înlăptuirii planului „Overlord”. În același timp, delegații britanici au căutat, conform aceluiași indicații ale primului ministru, să afle care ar fi atitudinea guvernului sovietic față de o eventuală debarcare în Balcani¹³. Delegațiile americană și engleză au fost totuși de acord ca în comunicatul asupra conferinței să se arate că cele trei guverne consideră grăbirea sfîrșitului războiului ca țelul lor primordial.

Criza coaliției fasciste și destrămarea ei cereau din partea puterilor aliate măsuri coordonate pentru reglementarea situației țărilor care o părăseau. Inițial, delegații britanici și americani au propus ca hotărîrile politice privitoare la țările eliberate de armatele aliate să fie luate de comandanții militari ale căror armate participaseră la operațiile din zona respectivă. După discuții s-a ajuns însă la hotărîrea de a crea o Comisie consultativă europeană cu sediul la Londra, compusă din reprezentanții celor trei mari puteri. Comisia avea sarcina să studieze problemele europene legate de terminarea operațiilor militare și să facă recomandările corespunzătoare celor trei guverne.

La Conferința de la Moscova, miniștrii de externe ai S.U.A. și Marii Britanii au prezentat unele proiecte de federalizare a țărilor mici și mijlocii din Europa centrală și de sud-est, ceea ce venea în contradicție cu declarația propusă de guvernul britanic după care marile puteri nu urmăreau să obțină zone de influență în Europa. Încercările de a obține un acord al guvernului sovietic pentru realizarea acestor proiecte au eșuat. La fel au fost sortite eșecului și încercările făcute de secretarul de stat american Cordell Hull de a restabili relațiile dintre guvernul sovietic și guvernul polonez din emigrație, relații care fuseseră rupte în aprilie 1943 de către guvernul sovietic. Acesta a apreciat atitudinea guvernului polonez de la Londra ca neloială și necorespunzătoare relațiilor ce trebuiau să domnească între aliați.

La propunerea delegației sovietice, conferința a adoptat „Declarația cu privire la Italia”, în care se preciza că politica puterilor aliate în Italia trebuie să ducă la deplina lichidare a fascismului și la instaurarea unui regim democratic. Se sublinia că respectiva declarație „nu îngreșează dreptul poporului italian de a-și alege ulterior forma sa proprie de guvernare”. Conferința a hotărît transformarea Comisiei militare-politice în Consiliul consultativ pentru problemele Italiei, în care intrau reprezentanții U.R.S.S., S.U.A., Angliei și Comitetului francez de eliberare națională. În consiliu urmau să fie incluși și reprezentanții Iugoslaviei și Greciei, avînd în vedere interesele speciale ale acestor țări, victime ale agresiunii italiene. Sarcina Consiliului consultativ era de a elabora recomandări privind coordonarea politicii guvernelor aliate în Italia, căreia i s-a recunoscut statutul de cobeligerantă. Hotărîrea îngreșea activitatea administrației anglo-americane în Italia în interesul colaborării inter-aliate.

„Declarația cu privire la Austria”, adoptată de aceeași conferință, stabilea că Austria, prima victimă a agresiunii hitleriste, trebuie eliberată de sub dominația germană. Anschluss-ul era declarat nul. Expri-mîndu-și dorința de a vedea restabilită o Austrie liberă și independentă, cele trei guverne aliate precizau că la reglementarea situației postbelice

¹³ W. Churchill, *op. cit.*, p. 288.

ele vor ține seama, avînd în vedere răspunderea pentru războiul purtat de partea Germaniei hitleriste, de aportul Austriei la cauza propriei eliberări.

Delegația engleză a supus conferinței spre examinare un document privitor la administrarea Franței eliberate. Documentul reflecta rezervele celor două guverne occidentale față de Comitetul francez de eliberare națională. El prevedea ca puterea supremă în Franța eliberată să aparțină comandantului suprem aliat. Administrația civilă, încredințată francezilor, era obligată să acționeze sub controlul comandantului suprem și numai într-un cerc restrîns de probleme. Comitetul francez de eliberare națională era astfel exclus de la conducerea Franței, practic supusă unui regim de ocupație. Guvernul sovietic, care la 23 august 1943 recunoscuse respectivul comitet drept „reprezentant al intereselor de stat ale Republicii Franceze și conducătorul tuturor patrioților francezi care luptau împotriva tiraniei hitleriste”, hotărînd să procedeze și la schimbul de reprezentanți plenipotențieri, a refuzat să accepte documentul propus de delegația engleză. Drept urmare, el a fost înaintat spre studiu Comisiei consultative europene.

Conferința de la Moscova a adoptat și „Declarația cu privire la răspunderea hitleriștilor pentru atrocitățile comise”, care stabilea judecarea și pedepsirea tuturor naziștilor vinovați de crime în țările în care le-au comis. Pedepsirea principalilor criminali de război urma să se facă conform hotărîrii comune a guvernelor aliate. Această declarație avea să devină baza de drept internațional pentru urmărirea și pedepsirea criminalilor de război.

În ultima zi a conferinței a fost semnată de către miniștrii de externe ai U.R.S.S., S.U.A., Angliei și reprezentantul Chinei „Declarația celor patru state cu privire la securitatea generală”. Ea reflecta schimbările esențiale intervenite în situația internațională în perioada scursă de la adoptarea Cartei Atlanticului în vara anului 1941. Guvernele celor 4 puteri își exprimau hotărîrea de a continua războiul împotriva puterilor Axei pînă la victoria finală și capitularea necondiționată. După terminarea războiului, puterile semnatare se angajau să-și îndrepte eforturile spre asigurarea păcii și securității internaționale, spre crearea unei organizații internaționale în măsură să traducă în viață această cerință a popoarelor lumii. Semnatarii se obligau să nu folosească forța pentru rezolvarea problemelor litigioase fără a se consulta în prealabil și numai în scopurile prevăzute de declarație. Aliații promiteau de asemenea să colaboreze între ei și cu ceilalți membri ai Națiunilor Unite pentru a ajunge la o înțelegere cu privire la dezarmare în perioada postbelică. „Declarația celor patru state cu privire la securitatea generală” era un document de importanță istorică, care conținea principiile de bază ale viitoarei organizații internaționale Organizația Națiunilor Unite.

Conferința de la Moscova a miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii a însemnat începutul unei noi etape în relațiile dintre puterile principale ale coaliției antihitleriste. Conferința a dovedit că, în pofida deosebirilor existente între ele, statele componente s-au putut înțelege și au putut colabora în multe probleme de interes vital pentru popoarele lumii. Conferința de la Moscova a constituit un pas important pe calea consolidării coaliției antihitleriste.

Prima conferință a conducătorilor guvernelor celor 3 mari puteri aliate a avut loc, conform propunerii guvernului sovietic, la Teheran

între 28 noiembrie și 1 decembrie 1943. Stalin, Roosevelt și Churchill erau însoțiți de miniștrii de externe (excepție făcînd delegația americană, în care în locul lui Hull fusese inclus Harry Hopkins) și de consilieri militari. Conferința nu avea o ordine de zi prestabilită; fiecare delegație putea pune în discuție orice problemă pe care o socotea importantă. Desfășurîndu-se după Conferința de la Moscova a miniștrilor afacerilor externe, care inaugurase începutul unei noi etape, de evoluție pozitivă, în colaborarea interaliată, Conferința de la Teheran a discutat și a luat hotărîri cu privire la probleme esențiale ale desfășurării războiului și organizării lumii postbelice. Preblemele militare s-au impus, totuși, pe primul plan al atenției participanților.

Conform înțelegerii anterioare dintre guvernul american și englez, în drum spre Teheran, Roosevelt și Churchill s-au întîlnit la Cairo (22—26 noiembrie), străduindu-se să găsească o platformă comună înaintea întîlnirii cu delegația sovietică. Încercarea n-a dat rezultatele așteptate, mai ales din pricina divergențelor privind desfășurarea și conducerea războiului în Europa. Președintele Roosevelt, susținut de consilierii săi militari, refuza să accepte rezervele britanice față de operația „Overlord”, așa cum Churchill și șefii de stat-major britanici respingeau foarte categoric inițiativa americană de creare a unui comandament suprem aliat căruia să-i fie subordonate atît operația „Overlord”, cît și frontul din Mediterana. În memoriile sale, Churchill notează că memorandumul american referitor la această problemă a provocat „o opoziție energică din partea șefilor de stat-major britanici”. În memorandumul întocmit la 25 noiembrie, aceștia își exprimau „profundul lor dezacord” cu privire la propunerea americană.

La Teheran, problema deschiderii celui de-al doilea front în Europa a venit în discuție încă de la primele contacte, guvernul sovietic insistînd ca și pînă atunci asupra necesității declanșării unor operații de mare amploare în apusul Europei ca soluție optimă pentru grăbirea înfringerii Germaniei hitleriste și scurtarea duratei războiului ¹⁵.

Winston Churchill, care în timpul convorbirilor anglo-americane de la Cairo urmărise să-i determine pe reprezentanții S.U.A. să accepte punctul său de vedere cu privire la raportul dintre „Overlord” și acțiunile din Mediterană (debarcarea în Franța, sublinia abilitățile politice britanice, „nu trebuie să exercite o acțiune tiranică, interzicînd orice activitate în Mediterană”), a dezvoltat la Teheran teza combinării operației „Overlord” cu o debarcare în Balcani ¹⁶.

Eforturile premierului britanic au fost însă zadarnice; conferința a respins „variante balcanică” și a adoptat hotărîrea cu privire la deschiderea celui de-al doilea front în mai 1944. Pentru a ușura desfășurarea acestei acțiuni și a împiedica transferarea de trupe germane de pe frontul de răsărit pe cel de apus, delegația sovietică a declarat că forțele armate ale U.R.S.S. vor declanșa concomitent o mare ofensivă pe frontul sovieto-german. Aliații occidentali s-au angajat să folosească pentru debarcarea din Franța 35 de divizii ¹⁷. La cererea delegației sovietice, ei au acceptat de asemenea să numească în termenul cel mai scurt posibil co-

¹⁵ Vezi *Teheran, Yalta, Potsdam. Sbornik dokumentov*, Moscova 1967, p. 11—12.

¹⁶ *Ibid.*, p. 9.

¹⁷ O divizie americană sau engleză număra, incluzînd toate serviciile anexe, aproape 40 000 de oameni.

Conferința de la Teheran (28 noiembrie—1 decembrie 1943) a marcat un moment important în evoluția relațiilor interaliatate din cursul celui de-al doilea război mondial. De la stînga la dreapta: I. V. Stalin, F. D. Roosevelt și W. S. Churchill în zilele conferinței din capitala Iranului

mandantul suprem al operației „Overlord“, care să treacă neîntîrziat la pregătirea ei practică.

Acordul realizat cu privire „la amplasarea și termenele operațiilor ce vor fi întreprinse din apus, răsărit și sud“ a contribuit în mare măsură la accentuarea atmosferei de înțelegere și de colaborare dintre cele 3 mari puteri ale coaliției antihitleriste, care avea să joace un rol însemnat în conlucrarea lor viitoare, în pofida unor inconsecvențe manifestate mai ales de partea britanică. În declarația publicată, cele 3 guverne subliniau importanța unității de acțiune și declarau că își dau pe deplin seama de marea răspundere ce le incumbă lor și tuturor membrilor Națiunilor Unite pentru realizarea unei păci cerute de toate popoarele lumii, în măsură să înlăture ororile războiului¹⁸.

Conferința de la Teheran a prilejuit un nou schimb de vederi între aliați cu privire la statutul de după război al Germaniei, problemă în care poziția guvernului sovietic era diferită de cea a aliaților săi occidentali, între care deosebirile nu erau de principiu.

Problema constituise și înainte obiectul unor repetate discuții în cadrul întâlnirilor anterioare dintre reprezentanții americani și britanici. În S.U.A., „Comisia consultativă pentru problemele postbelice“, creată în ianuarie 1942 din ordinul președintelui Roosevelt, prezentase deja guvernului american câteva planuri care prevedeau împărțirea Germaniei învinse în câteva state separate, punct de vedere însușit de președintele Roosevelt.

La Teheran, în ultima zi a conferinței, președintele Statelor Unite a propus împărțirea Germaniei în 5 state autonome: 1) Prusia, micșo-

¹⁸ Teheran, Yalta, Potsdam, p. 55.

rată și slăbită; 2) Hanovra și regiunile din partea de nord-vest a Germaniei; 3) Saxonia și regiunea Leipzig; 4) Hcsen, Darmstadt, Kassel și regiunea de la sud de Rin; 5) Bavaria, Baden, Württemberg, Hamburg, canalul Kiel, regiunile Ruhr și Saar urmau să fie supuse unui control internațional¹⁹.

Churchill a susținut în principiu planul propus de președintele Roosevelt. În plus, el propunea izolarea Prusiei, în care vedea primejdia principală, desprinderea Bavariei și a altor citorva regiuni din sud pentru includerea lor, împreună cu unele state din Europa centrală, în Federația dunăreană²⁰.

Guvernul sovietic nu împărtășea părerile celor două guverne aliate cu privire la dezmembrarea Germaniei. Subliniind că nu există nici un fel de măsuri „care să poată exclude posibilitatea unirii Germaniei” după dezmembrarea ei, Stalin s-a declarat și împotriva creării unor noi grupări statale. Rezervele delegației sovietice l-au determinat pe președintele Roosevelt să propună transmiterea acestei probleme Comisiei consultative europene de la Londra²¹.

În aceeași ședință, ca urmare a unor discuții anterioare între delegațiile sovietică și engleză, Churchill a propus conferinței să ia o hotărâre cu privire la viitoarele frontiere ale Poloniei. Conform acestei propuneri, teritoriul Poloniei urma să fie cel cuprins între Oder și așa-numita „linie Curzon”, cu eventuale modificări ce vor fi necesare după o atentă examinare a situației demografice din unele puncte. Cu acest prilej, guvernul sovietic a revendicat porturile Königsberg și Klaipeda (Memel). Președintele Roosevelt și premierul Churchill n-au obiectat, ultimul promițând să studieze cererea făcută²².

La Teheran, conducătorii guvernelor aliate au discutat și au adoptat unele hotărâri privind războiul împotriva Japoniei. Răspunzînd dorinței guvernelor aliate, delegația sovietică s-a declarat de acord ca după terminarea războiului în Europa U.R.S.S. să intre în război împotriva Japoniei pentru terminarea cât mai grabnică a războiului și distrugerea focarului de agresiune din Extremul Orient. Ea a comunicat totodată reprezentanților S.U.A. și Marii Britanii părerile guvernului sovietic cu privire la reglementarea după război a problemelor Extremului Orient, precum și condițiile intrării U.R.S.S. în războiul împotriva Japoniei. Declarația delegației sovietice cu privire la războiul împotriva Japoniei a produs o puternică impresie asupra delegațiilor occidentale. „Promisiunea făcută de Stalin — scrie W. Churchill — de a declara război Japoniei după ce Hitler va fi fost răsturnat era de cea mai mare importanță”²³. Delegația sovietică a manifestat în același timp prudență în legătură cu propunerea cuprinsă în memorandumul american înmînat de Roosevelt lui Stalin cu privire la posibilitatea folosirii de către S.U.A. a bazelor navale și aeriene de pe teritoriul U.R.S.S. în lupta împotriva Japoniei. Rezolvarea pripită a acestei probleme ar fi putut complica prematur relațiile U.R.S.S. cu Japonia²⁴.

În „Declarația cu privire la Iran”, conducătorii guvernelor celor trei țări aliate s-au obligat să acorde acestei țări ajutor economic pe durata

¹⁹ Ibid., p. 50—51.

²⁰ Ibid., p. 51.

²¹ Ibid., p. 51—52.

²² Ibid., p. 52—53.

²³ W. Churchill, *op. cit.*, vol. V, partea a II-a, p. 79.

²⁴ *Istoriia mejdunarodnih otnošenii*, p. 311.

războiului și după terminarea lui, avînd în vedere contribuția adusă cauzei aliaților prin punerea la dispoziție a teritoriului pentru trecerea transporturilor spre U.R.S.S. Aliații se obligau să respecte integritatea teritorială și independența politică a Iranului.

După încheierea Conferinței de la Teheran, președintele Roosevelt și premierul Churchill s-au reîntors la Cairo, unde au avut o consfătuire cu reprezentanții Chinei și ai Turciei. În declarația publicată la 1 decembrie 1943 și semnată de Roosevelt, Churchill și Cîan Kai și se sublinia că cele trei puteri își propuneau să oblige Japonia a părăsi insulele cucerite din Oceanul Pacific și a înapoia Republicii Chineze Manciuria, Taiwanul (Formoza) și Insulele Pescadore. Declarația conținea și obligația părților semnatare de a acorda independență Coreii.

Încercarea făcută de Churchill, aprobat și de ceilalți aliați, de a determina Turcia să declare război Germaniei n-a dat însă rezultate. Guvernul turc a refuzat să intre în coaliția antihitleristă.

Conferința de la Teheran a marcat un moment de mare importanță în istoria relațiilor dintre principalele țări ale coaliției antihitleriste. Desfășurîndu-se într-un moment în care, după un șir de bătălii victorioase, aliații preluaseră definitiv inițiativa strategică, prima conferință a conducătorilor celor 3 guverne a adoptat hotărîri de importanță capitală pentru desfășurarea ulterioară a războiului și organizarea postbelică a lumii. Conferința de la Teheran a spulberat speranțele diplomației țărilor fasciste cu privire la o eventuală dezagregare a coaliției antihitleriste. Ea a adus, dimpotrivă, o contribuție esențială la consolidarea acestei coaliții. Rezultatele n-au întîrziat să apară în desfășurarea ulterioară a evenimentelor.

TATONĂRI PENTRU IEȘIREA DIN RĂZBOI A ȚĂRILOR-SATELITE ALE GERMANIEI

Înrăutățirea situației militar-strategice a Germaniei hitleriste a influențat profund relațiile ei cu țările subordonate. Înfîrîngerile repetate pe front, de natură să zdruncine încrederea în victoria rapidă promisă de Hitler, povara tot mai grea a „alianței” cu Germania nazistă urîtă de popoare și intensificarea luptei forțelor antifasciste împotriva continuării colaborării cu „Axa” au determinat cercurile guvernante din țările-satelite ale Germaniei să caute scăpare, inițîind unele sondaje de pace în tabăra aliată.

În România, semne ale deteriorării relațiilor regimului antonescian, care aservise țara hitlerismului, cu Germania nazistă apăruseră de timpuriu. Cotitura intervenită în desfășurarea războiului la sfîrșitul anului 1942 și în 1943, preluarea definitivă a inițiativei strategice de către puterile aliate și conturarea perspectivei înfrîngerii Germaniei și a aliaților ei au împins cercurile guvernante din România să caute posibilități de salvare a regimului prin înțelegeri separate cu aliații occidentali.

Guvernul antonescian, care întreținea relații cu guvernele unor state neutre (Turcia, Suedia, Portugalia, Elveția, Vaticanul), a căutat să folosească aceste relații pentru a stabili unele contacte. Dar aceste tatonări ale guvernului antonescian, și cu deosebire ale ministrului de externe,

nu treceau dincolo de unele informări mai mult sau mai puțin oficioase ale guvernelor aliaților occidentali asupra poziției și intereselor guvernului român; nu se făcea nici o aluzie măcar la ieșirea din războiul anti-sovietic.

În toamna anului 1943, diplomații români au stabilit contacte cu ambasadele guvernelor aliate din Lisabona, Madrid și Stockholm. Aceste contacte, ca și demersurile făcute prin intermediul guvernului turc, n-au dat nici un rezultat; guvernul antonescian nutrea speranța absurdă a încheierii unei păci separate cu S.U.A. și Marea Britanie. Dealtfel, nădejdea în aplicarea într-un fel sau altul a „variantei balcanice“, care să înlăture pătrunderea trupelor sovietice în România, anima și cercurile conducătoare ale P.N.Ț. și P.N.L.

Politica încheierii unei păci separate numai cu S.U.A. și cu Marea Britanie era profund nerealistă. În condițiile înaintării spre apus a trupelor sovietice, guvernele S.U.A. și Marii Britanii, legate și prin obligația de a nu încheia armistițiu sau pace separată cu vreunul dintre participanții la coaliția fascistă, n-au dat curs sondajelor guvernului antonescian, cu atât mai mult cu cât era vorba de o țară care practic ducea război numai împotriva U.R.S.S.

La sfârșitul lunii februarie 1944, guvernul condus de I. Antonescu, cu acordul regelui și al frunțașilor „opoziției“ maniste și brătieniste, a hotărât trimiterea la Cairo pentru tratative a unui emisar neoficial, în persoana prințului Știrbei.

La începutul anului 1944, momentul era și mai puțin prielnic pentru asemenea tentative. În urma unei puternice ofensive pe teatrul sudic al frontului, armata sovietică reușise la sfârșitul lunii martie și începutul lunii aprilie 1944 să atingă și să depășească râul Prut. În aceste condiții și în virtutea hotărârilor conferințelor interaliatate de la Moscova și Teheran, guvernele american și englez nu puteau să nu recunoască guvernului sovietic prioritatea în tratativele cu România.

La 12 aprilie, reprezentantul sovietic a înmănat lui Știrbei condițiile de armistițiu de comun acord cu aliații occidentali, în care se preciza: 1) desprinderea României din blocul fascist și intrarea ei în războiul împotriva Germaniei; 2) restabilirea graniței sovieto-române din 1940; 3) compensarea pagubelor pricinuite U.R.S.S.; 4) eliberarea prizonierilor și a celor internați; 5) acordarea posibilităților pentru trupele sovietice și ale celorlalți aliați de a folosi teritoriul României; 6) anularea arbitrajului de la Viena și acordarea de ajutor României pentru eliberarea Transilvaniei. Anterior, la 2 aprilie 1944, în legătură cu intrarea trupelor sovietice pe teritoriul României, guvernul sovietic făcuse o declarație publică prin care garanta suveranitatea României, declarând că „intrarea trupelor sovietice pe teritoriul României este dictată exclusiv de necesitățile de război și de faptul că trupele inamice continuă rezistența“ și subliniind că U.R.S.S. „nu urmărește scopul de a dobândi vreo parte din teritoriul României“²⁵.

La 1 mai 1944 I. V. Stalin a reluat propunerile, arătând în ordinul de zi dat cu acest prilej că „România, Ungaria, Finlanda și Bulgaria nu

²⁵ Vezi *Relațiile sovieto-române*, Editura în limbi străine, Moscova, 1944, p. 4.

au decît o singură posibilitate de a evita eatastrofa : aceea de a o rupe cu germanii şi de a ieşi din război. Dar cu greu s-ar putea crede că actualele guverne ale acestor ţări ar fi în stare s-o rupă cu germanii. Trebuie să se presupună că popoarele acestor ţări vor trebui să ia ele însele în mînă cauza eliberării lor de sub jugul german²⁶.

La 15 mai 1944 guvernul Antonescu respingea oficial propunerile Uniunii Sovietice.

În cursul anului 1943 şi guvernul finlandez a încercat în repetate rînduri să sondeze posibilităţile unei ieşiri din război. Nefiind însă hotărît să rupă cu Germania hitleristă, el n-a putut inspira suficientă încredere guvernului sovietic, principalul interesat în negocierile cu Finlanda. La 12 martie 1943 ambasadorul american la Moscova, Standley, a înmînat lui Molotov un mesaj din partea guvernului american în care acesta se oferea ca mediator între U.R.S.S. şi Finlanda. Ambasadorul S.U.A. n-a putut face însă nici o precizare cu privire la poziţia şi la condiţiile guvernului finlandez. În mesajul trimis lui W. Churchill la 15 martie, I. V. Stalin îşi exprima îndoiala „că Finlanda ar vrea într-adevăr pace, că s-ar fi hotărît deja să rupă cu Germania şi să propună condiţii acceptabile“. Aceeaşi impresie au lăsat-o guvernului sovietic şi încercările făcute de guvernul finlandez în vara şi toamna aceluiaşi an. La Teheran, delegaţia sovietică a informat delegaţiile aliaţilor occidentali asupra tentativelor întreprinse de guvernul finlandez, expunîndu-şi punctul de vedere în legătură cu această problemă.

Agravarea situaţiei militar-strategice a ţărilor blocului fascist, în mod special a Finlandei, şi întorsătura luată de evenimente pe frontul sovieto-german au determinat o accentuare a curentelor de opinie favorabile ieşirii din război. În toamna anului 1943, zeci de fruntaşi ai opiniei publice finlandeze s-au adresat preşedintelui, cerîndu-i să ia măsurile necesare pentru încheierea păcii. În noiembrie, conducerea Partidului social-democrat s-a pronunţat de asemenea pentru încheierea păcii.

În februarie 1944, în împrejurările înaintării trupelor sovietice în sectorul de nord-vest al frontului, guvernul finlandez a hotărît să înceapă tratative cu U.R.S.S. La 15 februarie un mare industriaş suedez a comunicat ambasadoarei sovietice la Stockholm, A. M. Kollontay, că un reprezentant al guvernului finlandez, Paasikivi, sosise în capitala suedeză cu misiunea de a preciza condiţiile pentru ieşirea Finlandei din război. La 16 februarie guvernul sovietic a răspuns că, deşi n-are temei să acorde încredere guvernului finlandez de atunci, este gata să înceapă tratativele de pace, transmiţînd reprezentantului finlandez condiţiile de armistiţiu. Ele constau în : 1) Ruperea relaţiilor cu Germania şi internarea trupelor şi navelor germane. În cazul în care Finlanda socoate că această ultimă misiune depăşeşte propriile sale forţe, Uniunea Sovietică era gata să-i dea ajutorul necesar cu trupele şi cu aviaţia sa ; 2) Repunerea în vigoare a tratatului sovieto-finlandez din 1940 şi retragerea trupelor finlandeze spre frontiera stabilită în acel an ; 3) Predarea imediată a prizonierilor sovietici

²⁶ Vezi *Despre Marele Război al Uniunii Sovietice pentru Apărarea Patriei*, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1955, ed. a IV-a, p. 131—132.

și aliați ; 4) Problema demobilizării parțiale sau totale a armatei finlandeze să fie amînată pînă la negocierile de la Moscova ; 5) Problema daunelor provocate U.R.S.S. prin operațiile militare să fie discutată la aceeași conferință ; 6) Petsamo și zona înconjurătoare să fie înapoiate U.R.S.S. ; 7) În cazul acceptării celor 6 puncte anterioare, U.R.S.S. va renunța în favoarea Finlandei, fără compensație, la peninsula Hanko, arendată Uniunii Sovietice. Guvernul sovietic nu pune problema ocupării militare a Finlandei dacă cerințele luptei împotriva Germaniei hitleriste nu o vor face necesară.

În cazul în care guvernul finlandez se declara de acord cu aceste condiții, guvernul sovietic era gata să primească la Moscova o delegație finlandeză.

La 26 martie, o delegație finlandeză sosea la Moscova ; din ea făceau parte Paasikivi și Enkel, care au discutat împreună cu reprezentanții guvernului sovietic condițiile propuse. La reîntoarcerea în țară, Paasikivi, care găsea propunerile acceptabile, a insistat pentru acceptarea lor. Guvernul finlandez însă, strîns legat de politica Germaniei hitleriste, le-a respins. Concomitent, presa finlandeză, în același ton cu cea hitleristă, a declanșat o puternică campanie împotriva condițiilor prezentate de guvernul sovietic.

După eșuarea tratativelor de pace din primăvara anului 1944, Finlanda a semnat cu Germania, la 26 iunie 1944, o declarație în care se obliga în mod solemn să nu încheie pace separată fără încuviințarea Germaniei. A doua zi, Finlanda a cerut ajutor Germaniei pentru continuarea războiului.

Și în Ungaria cotitura intervenită în 1943 în desfășurarea războiului, și mai ales înfrîngerea armatelor ungare lîngă Voronej, a semănat neîncredere în victoria coaliției fasciste.

Începînd din februarie 1943, guvernul maghiar a dus tratative cu guvernele occidentale. În toamnă, el a reușit să încheie cu respectivele guverne un acord secret cu privire la capitularea necondiționată a Ungariei în momentul pătrunderii trupelor anglo-americe în Ungaria. Intemeiate pe „variante balcanică“, planurile concepute în cursul acestor tratative au urmat soarta acesteia. Referindu-se la aceste tratative, Horthy scrie în memoriile sale că „pacea separată era irealizabilă, deoarece toate granițele noastre se găseau la o prea mare distanță de granițele puterilor apusene“.

Cunoscute la Berlin, sondajele de pace ale guvernului maghiar au dat de gîndit lui Hitler, care, pentru a se pune la adăpost în fața unei noi ofensive sovietice și a întări pozițiile elementelor prohitleriste din guvernul maghiar, a hotărît ocuparea Ungariei. La 18 martie 1944 Horthy a fost invitat la Klessheim, iar la 19 martie trupele germane au ocupat țara fără a mai aștepta încuviințarea guvernului de la Budapesta. Sondajele de pace au fost întrerupte.

Înfrîngerile suferite pe fronturi și simptomele tot mai accentuate ale crizei blocului țărilor fasciste au provocat îngrijorare în cercurile guvernamentale din Bulgaria. Expresia acestei îngrijorări a fost și conturarea unei opoziții în Adunarea Națională. În vara anului 1943, țarul Boris a murit subit. Fiul său Simeon fiind minor, a fost instituită o regență. A fost instalat și un nou guvern, în frunte cu Dobri Bojilov. Dar atît regența, cît și noul guvern n-au schimbat vechiul curs al politicii bulgare, conti-

nuînd alianța cu Germania. Evoluția ulterioară a războiului, defavorabilă Axei, avea însă pînă la urmă să determine cercurile guvernante să încerce unele manevre. Dar noul guvern condus de Bagrianov, instalat în vara anului 1944, n-a dovedit nici el hotărîre pentru a rupe cu Germania. Concomitent, acest guvern a stabilit prin Turcia contacte cu guvernele american și englez, sperînd să poată înfrînge cu ajutorul lor mișcarea revoluționară din țară.

Astfel, sondajele de pace ale țărilor satelite ale Germaniei, sprijinite pe ideea unei înțelegeri separate cu puterile occidentale, n-au dus la nici un rezultat. Planurile de a înfrînge mișcarea revoluționară crescîndă din aceste țări și de a menține cu același ajutor din afară puterea burgheziei și moșierimii s-au dovedit și ele la fel de inconsistente.

Intensificarea luptei de rezistență în Europa

În cursul anului 1943, mișcarea de rezistență a popoarelor europene aflate sub dominația fascistă s-a intensificat. Victoriile armatelor sovietice, îndeosebi marea bătălie a Stalingradului, și a celorlalte armate din coaliția antihitleristă pe fronturile celui de-al doilea război mondial au stimulat mișcarea de rezistență și au insuflat popoarelor încrederea în victorie. „Marea epopee a popoarelor subjgate, care s-au ridicat eu arma în mină împotriva ocupanților nazști, pentru libertate și independență, pentru apărarea ființei lor naționale“¹, a adus o contribuție de seamă și în cursul anului 1943 la slăbirea generală a forțelor agresorilor.

În marea bătălie a rezistenței europene, fiecare popor și-a adus contribuția sa în raport cu împrejurările specifice politice și militare din fiecare țară. Deși în cadrul rezistenței din unele țări au apărut curente deosebite în legătură cu obiectivele și modalitatea de luptă, tendința generală a fost de unire a tuturor forțelor progresiste ale patrioților în lupta comună împotriva ocupanților. O contribuție a adus în acest proces autodizolvarea Internaționalei Comuniste. La 15 mai 1943, Comitetul Executiv al Internaționalei Comuniste, „ținând seama de creșterea și maturizarea politică a partidelor comuniste și a cadrelor lor conducătoare“, a adoptat hotărîrea de „a dizolva Internaționala Comunistă ca centru de conducere a mișcării muncitorești internaționale“, eliberînd partidele comuniste „de obligațiile decurgînd din regulamentele și deciziile congreselor Internaționalei Comuniste“².

REZISTENȚA ÎN ȚĂRILE DIN SUD-ESTUL ȘI CENTRUL EUROPEI

IUGOSLAVIA. În 1943 lupta partizanilor împotriva cötropitorilor fascști a devenit din ce în ce mai bine organizată și mai intensă. Succesele armatei iugoslave de eliberare au creat un adevărat front, căruia

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, București, Editura politică, 1970, p. 250.

² A.I.S.I.P., cota XXVII-1. *Manifest al P.C.R. cuprinzînd hotărîrea Prezidiului Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste.*

Partizani iugoslavi în luptă, vara anului 1943

Comandamentul hitlerist trebuia să-i facă față prin dislocarea de unități de pe marile fronturi de luptă ale răsăritului. A *patra ofensivă* a ocupanților, hotărâtă de Comandamentul suprem german la 3 ianuarie 1943, îndreptată spre teritoriul liber al Bosniei apusene și din Lika, a angajat trupe de elită inamice (germane și italiene) ca Divizia a 7-a SS „Prințul Eugen“, Divizia diavolului, Divizia 369, Divizia Lombardia ș.a. După lupte crâncene, în timpul cărora una dintre problemele majore pentru luptătorii iugoslavi o reprezenta transportarea miilor de răniți și a zecilor de mii de locuitori refugiați din teritoriile părăsite temporar, partizanii au reușit să elibereze un nou teritoriu înspre Herțegovina și Muntenegru. Eșuîndu-i și această încercare, inamicul a trecut imediat la pregătirea unei noi *ofensive, a cincea*, care s-a produs în mai-iunie 1943. Bătălii sîngeroase au avut loc în regiunea Zelenikovo. La Milinklada a fost rănit comandantul suprem al armatei de eliberare, I. B. Tito. Referindu-se la luptele pe care le-au dat ocupanții în cursul celei de-a cincea ofensive, generalul Löhrr recunoștea că trupele lui au susținut luptele cele mai violente din întregul război. Dar nici această ofensivă nu a rezolvat problema iugoslavă pentru Comandamentul suprem german. Partizanii și-au păstrat un teritoriu liber în Bosnia răsăriteană. În același timp, în alte regiuni ale țării partizanii au eliberat noi teritorii și s-au creat noi unități de luptă.

Ieșirea Italiei din război a îmbunătățit condițiile de luptă ale armatei iugoslave, deoarece prin retragerea diviziilor italiene s-a eliberat litoralul sloven și croat, capturîndu-se totodată însemnate cantități de armament.

A șasea ofensivă germană, dezlănțuită după retragerea diviziilor italiene, urmărea recucerirea teritoriilor deținute până atunci de italieni și întărirea pozițiilor germane pe coastele Adriaticii după debarcarea aliaților în Italia. Inamicul a reușit să pună stăpânire pe o parte a țărmului sloven și să pătrundă în Serbia apuseană. În urma bătăliilor din Bosnia, sediul Statului-major suprem s-a mutat la Drvar.

Larga mișcare de eliberare care se desfășura pe întregul teritoriu al statului iugoslav și-a cristalizat pe parcurs anumite trăsături caracteristice³. Prima trăsătură consta în faptul că această mișcare reunea toate forțele progresiste ale țării în cadrul unui larg front popular, care avea în frunte partidul comunist. O a doua trăsătură o reprezenta crearea armatei populare de eliberare, forța de luptă revoluționară împotriva vechii orînduiri și pentru introducerea formelor unei noi orînduiri sociale, ceea ce implica crearea unui nou sistem de putere populară, revoluționară. Deși armata populară de eliberare nu considera o sarcină nemijlocită schimbarea sistemului social-economic, în cursul evenimentelor, prin confiscarea averilor ocupanților și ale colaboraționiștilor, au apărut inevitabil elemente ale unei noi orînduiri sociale. În sfîrșit, o altă trăsătură a mișcării de rezistență, de mare importanță pentru dezvoltarea ulterioară a statului iugoslav, decurgea din caracterul unitar al luptei de eliberare pe întregul teritoriu al țării, ceea ce a constituit premisele creării statului federativ iugoslav.

Fără îndoială că înfrîngerile suferite de armatele hitleriste pe frontul de răsărit, în Africa de nord și debarcarea aliaților în Italia s-au repercutat direct asupra evoluției evenimentelor din Iugoslavia. Această influență s-a exercitat în primul rînd asupra luptei de eliberare pe care o desfășura poporul iugoslav, prin faptul că înfrîngerile de pe fronturi au slăbit direct potențialul de război al armatei fasciste de pe teritoriul iugoslav. La sfîrșitul anului 1943, armata de eliberare națională controla două treimi din teritoriul țării, de pe care fuseseră convocați reprezentanți ai armatei de eliberare națională și ai puterii de stat. În 1943 s-au creat vece antifasciste regionale în Croația (iunie), în Bosnia, Herțegovina și Muntenegru (noiembrie), în Slovenia (octombrie) și Macedonia. Aceste organe ale noii puteri de stat au adoptat măsuri de mare rezonanță politică în viitor. Astfel, de pildă, Vecea antifascistă din Croația a recunoscut la 14 iunie 1943 caracterul federal al viitorului stat iugoslav; Adunarea reprezentanților poporului sloven a hotărît la 3 octombrie 1943 retragerea dreptului guvernului din emigrație de a vorbi în numele slovenilor etc.

Toate aceste evenimente, care reflectau efervescența creatoare a participării maselor, conduse de comuniști, la organizarea noii puteri, au făcut necesară și posibilă convocarea celei de-a doua sesiuni a Vecei populare antifasciste de eliberare a Iugoslaviei, ale cărei hotărîri au marcat un moment crucial în istoria popoarelor Iugoslaviei. Sesiunea, la care

³ Franjo Tudman, *Le système d'occupation et de développement de la guerre de libération et de la révolution socialiste en Yougoslavie*, comunicare prezentată la Congresul al III-lea internațional de istorie a mișcării de rezistență europeană de la Karlovy-Vary (2—4 septembrie 1963).

participau 142 de delegați din toate colțurile țării, s-a deschis la 29 noiembrie 1943 în localitatea Jajce. Declarația adoptată la sesiune a proclamat Vecea drept organul suprem legislativ și executiv al Iugoslaviei și a ales Comitetul național de eliberare a Iugoslaviei, în frunte cu I. B. Tito, care a fost de fapt primul guvern al Iugoslaviei noi. La propunerea delegaților sloveni, lui I. B. Tito i s-a conferit titlul de mareșal.

Vecea a declarat ilegal guvernul din emigrație, a hotărât interzicerea întoarcerii în țară a regelui Petru, a legiferat cuceririle revoluționare din teritoriul eliberat. Toate aceste hotărâri au reprezentat, după cum scriu istoricii iugoslavi, actul de organizare a noului stat pe baza schimbărilor revoluționare (ziua de 29 noiembrie a devenit sărbătoarea națională a popoarelor Iugoslaviei).

Pe măsură ce mișcarea de rezistență obținea succese tot mai mari, guvernele aliaților, care recunoșteau numai guvernul iugoslav din emigrație, se vedeau obligate să țină seama de situația internă reală din Iugoslavia. Într-o primă fază, ajutorul anglo-american pentru Iugoslavia avea un caracter ambiguu, puterile occidentale considerând unitățile lui Mihailovici drept reprezentante ale Rezistenței. Acestea primeau ajutoarele parașutate, dar refuzau să inițieze acțiuni împotriva cotropitorilor, așteptând, chipurile, debarcarea aliaților în Balcani, ba mai mult, atacau pe partizani în înțelegere cu unitățile represive germane. Procesul recunoașterii de către coaliția antihitleristă a armatei de eliberare națională ca parte aliată în război a luat un curs mai accelerat la mijlocul anului 1943, după ce ofensivele armatei hitleriste împotriva „Statului lui Tito” au suferit înfringeri răsunătoare. În vara anului 1943 a sosit o misiune militară aliată, condusă de Fitzroi Maclean pe lângă cartierul general al armatei de eliberare. Activitatea lui Maclean, ajutat în special de americanul Louis Hout, a constatat în amenajarea bazei aeronavale din insula Vis, care asigurau tranzitul de materiale de război și de alimente pentru partizani. Aliații occidentali au putut trimite astfel în Iugoslavia, încă din a doua jumătate a anului 1943, armament, muniție, carburanți, alimente și îmbrăcăminte. Conferința de la Teheran a luat și unele hotărâri cu privire la Iugoslavia. Prestigiul armatei de eliberare a determinat și pe conducătorii puterilor occidentale să recunoască meritele partizanilor iugoslavi și să accepte ajutorarea lor mai substanțială, renunțând la sprijinirea lui Mihailovici. În februarie 1944, în Iugoslavia a sosit o misiune militară sovietică, cu scopul de a organiza ajutorul acordat Armatei naționale de eliberare.

POLONIA. Principala trăsătură caracteristică a mișcării de rezistență din Polonia a constatat în existența mai multor curențe politice cu organizațiile ilegale respective, răspândite atât pe teritoriul polonez, cât și în emigrație.

Cele patru grupări politice care reprezentau Rezistența poloneză, cunoscută sub denumirea de „conspirația” poloneză, reunite încă din 1940 în cadrul *Comitetului politic al înțelegerii* (Partidul național — Endecja, Partidul muncii — Chadeția, Partidul populist (țărănesc) și Partidul socialist), urmau un curs pasiv pe linia luptei antifasciste sub influența

Unul din numeroasele afișe naziste anunțând executarea a 50 de luptători polonezi, comuniști din Rezistență. Varșovia, 17 aprilie 1943

BEKANNTMACHUNG OBWIESZCZENIE

50 Komunistów.

1. Kłosa	2. Kłosa	3. Kłosa	4. Kłosa
5. Kłosa	6. Kłosa	7. Kłosa	8. Kłosa
9. Kłosa	10. Kłosa	11. Kłosa	12. Kłosa
13. Kłosa	14. Kłosa	15. Kłosa	16. Kłosa
17. Kłosa	18. Kłosa	19. Kłosa	20. Kłosa
21. Kłosa	22. Kłosa	23. Kłosa	24. Kłosa
25. Kłosa	26. Kłosa	27. Kłosa	28. Kłosa
29. Kłosa	30. Kłosa	31. Kłosa	32. Kłosa
33. Kłosa	34. Kłosa	35. Kłosa	36. Kłosa
37. Kłosa	38. Kłosa	39. Kłosa	40. Kłosa
41. Kłosa	42. Kłosa	43. Kłosa	44. Kłosa
45. Kłosa	46. Kłosa	47. Kłosa	48. Kłosa
49. Kłosa	50. Kłosa		

50 Komunistów.

1. Kłosa	2. Kłosa	3. Kłosa	4. Kłosa
5. Kłosa	6. Kłosa	7. Kłosa	8. Kłosa
9. Kłosa	10. Kłosa	11. Kłosa	12. Kłosa
13. Kłosa	14. Kłosa	15. Kłosa	16. Kłosa
17. Kłosa	18. Kłosa	19. Kłosa	20. Kłosa
21. Kłosa	22. Kłosa	23. Kłosa	24. Kłosa
25. Kłosa	26. Kłosa	27. Kłosa	28. Kłosa
29. Kłosa	30. Kłosa	31. Kłosa	32. Kłosa
33. Kłosa	34. Kłosa	35. Kłosa	36. Kłosa
37. Kłosa	38. Kłosa	39. Kłosa	40. Kłosa
41. Kłosa	42. Kłosa	43. Kłosa	44. Kłosa
45. Kłosa	46. Kłosa	47. Kłosa	48. Kłosa
49. Kłosa	50. Kłosa		

WARSZAWA, 17 APRIL 1943

sugestiile venite de la guvernul din emigrație. Între timp, sub presiunea evenimentelor care reliefauseră creșterea rolului Partidului muncitoresc polonez în cadrul Rezistenței poloneze, reprezentantul din țară al guvernului din emigrație a consimțit la începerea, în februarie 1943, a unor tratative între P.M.P. și *Comitetul politic al înțelegerii*. Tratativele, în care partidul muncitoresc urmărea recunoașterea rolului său ca forță politică independentă în țară, nu au dus la nici un rezultat. În aceste condiții, P.M.P. a publicat o declarație, la 1 martie 1943, sub titlul „Pentru ce luptăm” (cunoscută sub numele de „Mica declarație”), în care era prezentat un program de luptă pentru reconstituirea statului polonez independent și democratic, la realizarea căruia erau chemați din nou să participe toți patrioții polonezi.

În martie 1943, generalul Rowecki, comandantul principal al „Armatei țării” (A. K.), a extins participarea unei părți din forțele de care dispunea la luptele de partizani, creînd unele „detașamente de pădure”. Conspirația subordonată guvernului din emigrație a renunțat la lozincă „așteptării cu arma la picior”, pe care a înlocuit-o cu lozincă „luptei limitate”, înțelegînd prin aceasta o serie de acțiuni, care însă rareori ajungeau pînă la confruntarea directă cu ocupanții.

În cursul anului 1943, o mare amploare au luat-o acțiunile de luptă organizate de Garda populară. Alături de măsurile de autoapărare (atacarea detașamentelor de pedepsire germane, a administrației de ocupație), care erau executate și de alte organizații militare ale Rezistenței, principalul scop al Gărzii populare a continuat să rămînă distrugerea sistemului de comunicații al ocupanților pe teritoriul polonez. În anul 1943, detașamentele de partizani ale Gărzii populare au executat peste 350 de acțiuni

de sabotaj și diversiune în sectorul căilor ferate, în urma cărora au fost scoase din circulație sau distruse în gări circa 170 de trenuri, iar circa 20 au fost supuse tirului în timp ce se deplasau. Paralel cu lupta împotriva transportului inamic, denumită și „lupta pentru șine“, detașamentele Gărzii populare au desfășurat peste 30 de acțiuni împotriva detașamentelor de pedepsire ale poliției și jandarmeriei în cadrul așa-numitei „lupte pentru pîine“ din perioada secerișului și culesului. Împotriva partizanilor din regiunea Lublin, Comandamentul hitlerist al regiunii militare din guvernământul general a organizat în anul 1943 peste 650 de mari acțiuni armate⁴. Forțele de rezistență au suferit pierderi grele în luptele susținute. Rînd pe rînd au căzut conducătorii P.M.P. : M. Nowotko, P. Finder și M. Fornalska.

Acțiunea barbară de exterminare a populației evreiești, soldată în final cu exterminarea aproape în întregime a populației respective, a avut ca urmare organizarea unei dirze rezistențe în rîndurile acesteia. În acest scop a luat ființă „Organizația evreiască de luptă“ (cu caracter militar) și „Comitetul popular evreiesc“. La 19 aprilie 1943 membri ai „Organizației evreiești de luptă“ și ai altor grupări de rezistență au declanșat o răscoală în ghetoul Varșoviei. Wehrmachtul a folosit peste 2 000 de soldați, care timp de 3 săptămîni au avut de înfruntat violența hotărîită a insurgenților de a lupta cu sîngeroșii cotropitori. Rezultatul răscoalei din ghetou a fost nimicirea a peste 50 000 de evrei, uciși, arși în casele incendiate sau duși în lagărul de exterminare de la Treblinka.

Poporul polonez și-a adus contribuția la lupta generală împotriva Germaniei hitleriste în primul rînd prin mișcarea de rezistență de pe teritoriul țării. La aceasta s-a adăugat participarea directă la războiul antihitlerist a multor fii ai săi aflați pe teritoriul U.R.S.S. și în unitățile forțelor aliate care luptau pe fronturile din apus. Unități militare poloneze au fost organizate de către *Uniunea patrioților polonezi*, organizație politică creată în U.R.S.S. în primele luni ale anului 1943. Uniunea, condusă de un Consiliu General, în cadrul căruia un rol important au avut Wanda Wasilewska și Alfred Lampe, a desfășurat o vie propagandă antifascistă în rîndurile patrioților polonezi din U.R.S.S. Guvernul sovietic a autorizat constituirea în mai 1943 a unor unități militare poloneze în U.R.S.S. Prima divizie poloneză a purtat numele lui T. Kosciuszko. Ulterior s-a constituit pe teritoriul U.R.S.S. Corpul I al forțelor armate poloneze, care avea comandant pe generalul Berling, iar locțiitor pe generalul Karol Swierczewski⁵. Unitățile poloneze au primit botezul focului în octombrie 1943 lîngă Lenino, nu departe de Smolensk. La sfîrșitul anului 1943, efectivul armatelor poloneze din U.R.S.S. se ridica la 40 000 de oameni.

⁴ *Rezistența europeană în anti celui de-al doilea război mondial. 1938—1945*, vol. I, Țările din Europa centrală și de sud-est, București, Editura militară, 1973, p. 182—183.

⁵ K. Swierczewski a fost comandant al Diviziei a 35-a internaționale a armatei republicane spaniole (din care făcea parte și regimentul român de artilerie motorizat „Ana Pauker“) dîu timpul războiului civil din Spania (1936—1939).

Arestarea generalului Rowecki în iunie 1943 de către hitleriști (care l-au și omorât în 1944) a slăbit și mai mult colaborarea în cadrul Rezistenței dintre Garda populară și Armata țării. Noul comandant al Armatei țării, Komorovski (nume conspirativ Bor), legat din punct de vedere politic de guvernul din emigrație, a intensificat acțiunile îndreptate împotriva creșterii influenței Partidului Muncitoresc Polonez. S-a căutat totodată să se mărească prestigiul „Înțelegerii politice” a celor patru partide prin transformarea *Comitetului politic al înțelegerii în Reprezentanța politică a țării* (15 august 1943). Într-o declarație programatică, noua organizație anunța efectuarea unor reforme sociale și politice la sfârșitul războiului. Treptat însă, în cadrul acestei grupări se reliefau contradicții în special între populiști și socialiști, pe de o parte, în vîndurile cărora se delimitau aripi de stînga, și endei, pe de altă parte. Populiștii au încheiat în mai 1943 o înțelegere cu Armata țării, în urma căreia „batalioanele țărănești” (formațiunile militare ale populiștilor) erau încorporate acesteia. În ceea ce privește partidul socialist, care în urma Congresului al II-lea din aprilie 1943 a luat o nouă denumire — Partidul muncitoresc al socialiștilor polonezi —, acesta s-a desolidarizat de tabăra londoneză, militînd pentru sprijinirea luptelor de partizani. Acest partid nu dorea însă să colaboreze cu P.M.P., ceea ce a înfîrziat crearea unui front general național antifascist. Socialiștii au reușit să constituie propriul lor centru politic, *Consiliul popular de conducere* (februarie 1944).

În noiembrie 1943 Partidul Muncitoresc Polonez a publicat o nouă declarație, „Pentru ce luptăm” — „Marea declarație”, cum a mai fost numită —, în care se prevedea ca la sfârșitul războiului să se introducă în Polonia reforme profunde: o reformă agrară, naționalizarea industriei grele, ziua de muncă de 8 ore etc. Obiectivele fixate în această declarație-program deveneau realizabile numai prin concentrarea tuturor forțelor progresiste ale țării într-un front național. În acest scop, P.M.P. a intensificat tratativele cu socialiștii, cu populiștii și cu alte organizații democratice. La 15 decembrie 1943, din inițiativa P.M.P. a fost publicat un manifest privitor la acordul a nu mai puțin de 14 organizații politice și militare care anunța crearea unui organ superior al puterii și fixa linia politică generală. Acesta va fi *Consiliul național popular* (Kraiova rada narodova), creat la începutul anului 1944.

GRECIA. O caracteristică a luptei Rezistenței grecești în cursul anului 1943 a reprezentat-o manifestațiile de stradă, la care au participat zeci de mii de oameni, ale căror revendicări vizau direct regimul de ocupație, precum și acțiuni militare tot mai intense.

După ce în decembrie 1942 la Atena au intrat în grevă peste 40 000 de muncitori atît pentru revendicări economice, cit și ca protest împotriva terorii, manifestații soldate cu morți și răniți, în februarie 1943 străzile capitalei Greciei au cunoscut o serie de demonstrații puternice îndreptate împotriva planului de deportări întocmit de naziști. La 5 martie mulțimea a ocupat pur și simplu clădirea Ministerului Muncii, care dealtfel a și fost incendiată. Ciocnirile demonstranților cu trupele de ocupație au avut drept rezultat sute de răniți și morți, printre care cîteva zeci din vîndurile ocu-

panțilo. În urma acestei rezistențe hotărâte, Hitler a fost nevoit să revocă ordinul privitor la așa-zisa „mobilizare civilă”⁶.

Succesele Rezistenței grecești au determinat Comandamentul britanic să recunoască Frontul de eliberare națională (E.A.M.) și, implicit, Armata națională, cu care a încheiat un acord la 5 iulie 1943. În împrejurările date, acest acord a dus în mod practic la subordonarea E.A.M.-ului forțelor armate engleze, deși formal se recunoștea „libertatea” organizațiilor din Rezistență de a-și păstra numele și de a-și recruta luptători.

Apariția mai multor organizații în cadrul Rezistenței și existența guvernului grec (Tuderos) în exil la Cairo, inclusiv problema regelui, au dat naștere unei intense activități politice. Un prim contact între Tuderos și reprezentanții Rezistenței din interior a avut loc la Cairo în august 1943, când s-a hotărât în principiu ca problema reîntoarcerii regelui să fie rezolvată pe calea unui plebiscit. Dar Churchill și Roosevelt s-au opus acestei hotărâri, recomandând menținerea monarhiei.

ALBANIA. Pentru poporul albanez, anul 1943 a marcat o etapă importantă atât pe linia luptei împotriva ocupanților fasciști, cât și în direcția transformărilor revoluționare în teritoriile eliberate.

Rezultatele organizării și conducerii mișcării de Rezistență de către partidul comunist nu au întârziat să se arate: către începutul anului 1943 existau deja 22 de detașamente de partizani (în afara grupurilor mici), care eliberaseră 11 raioane ale țării. Numărul luptătorilor înarmați depășea cifra de 10 000. Succesele mișcării de rezistență din Albania au atras atenția guvernelor aliate, care, în decembrie 1942, au recunoscut oficial lupta poporului albanez. Într-o declarație a guvernului de la Moscova din 18 decembrie, exprimându-se simpatia pentru lupta de eliberare a poporului albanez, se contesta dreptul Italiei asupra teritoriului Albaniei, care trebuia să fie „eliberată și independentă”⁷. În vara anului 1943, majoritatea raioanelor țării, cu excepția principalelor orașe, se aflau în mâinile partizanilor.

Succesele acestora, care prin natura împrejurărilor depășeau importanța unor acțiuni militare, având repercusiuni profunde de ordin politic și social, au început să alarmeze forțele reacționare interne. Sub conducerea lui Midhat Frashëri, acestea s-au grăbit să formeze și ele „Frontul național” („Balli Kombëtar”). Acesta arbora în scopuri demagogice lozinci democratice, dar se eschiva de la participarea la mișcarea de rezistență, fiind în strânse legături cu organele de ocupație italiene și, după capitularea acestora, cu Comandamentul german.

Eșecurile armatei fasciste de la începutul anului 1943, când au fost eliberate o serie de baze inamice și localități, printre care și orașul Libohova, au determinat pe Mussolini să ia noi măsuri împotriva poporului albanez. A fost înlocuit regentul fascist Iacomoni cu generalul Alberto

⁶ V. Efraimidis. *La Résistance de L'E.A.M.—E.L.A.S. en Grèce*, în *Le caractère national et international de la Résistance pendant la seconde guerre mondiale*, vol. II. Viena, p. 598.

⁷ *Histoire du Parti du Travail d'Albanie*, Editions „Naim Frashëri”, Tirana, 1969, p. 181.

Pariani, o „mină forte“ în războiul de cotropire, s-a format un nou guvern cu mai multă aparență de independență față de Roma, condus de Maliq Sushati, unul dintre liderii „Frontului național“ („Balli Kombëtar“), s-a anunțat crearea unui nou partid în locul partidului falimentar fascist etc.

Pe măsură ce se consolidau victoriile Frontului de eliberare națională, a apărut necesitatea transformării detașamentelor înarmate ale partizanilor într-o armată de eliberare națională. În martie 1943, la Conferința de partid de la Libinot s-a hotărât formarea unor batalioane și brigăzi, reorganizate după principiile militare obișnuite. Conferința Partidului Comunist Albanez de la Libinot a ales Comitetul Central și pe Enver Hodja secretar general al acestuia. La 10 iulie 1943, în aceeași localitate la consfătuirea Consiliului general al Frontului de eliberare națională a fost ales Comandamentul general al armatei de eliberare națională, trecându-se astfel la o nouă etapă în lupta împotriva fasciștilor cotropitori.

Luptele armatei de eliberare au cunoscut succese însemnate în vara anului 1943, când regele Italiei a declarat întregul teritoriu albanez zonă de operații, în care se acționa cu 7 divizii inamice. În urma capitulării Italiei fasciste, multe din trupele ei de ocupație din Albania au fost dezarmate. Cu acest prilej, o parte din soldații italieni au trecut în rîndurile armatei de eliberare, unde au constituit Batalionul internaționalist de luptă „Antonio Gramsci“, condus de Tercilio Kardinali.

Dar suferințele poporului albanez n-au luat sfîrșit odată cu capitularea Italiei, deoarece imediat trupele hitleriste aflate în teritoriile vecine au invadat Albania. Folosindu-se de elemente din rîndurile claselor dominante devotate „noii ordini germane“, hitleriștii au creat un „Comitet Executiv“ și o „Adunare Națională“, care au decretat „dezlipirea de Italia“ și „independența națională a Albaniei“. Poporul însă nu s-a lăsat înșelat de manevrele ocupanților hitleriști și, în mod simbolic, chiar în ziua de 18 octombrie 1943, când se deschidea așa-zisa Adunare Națională, artileria armatei naționale de eliberare a deschis focul asupra ei. În felul acesta, armata de eliberare națională și toate celelalte forțe patriotice au fost nevoite să-și încordeze din nou puterile pentru a alunga pe noul dușman din țară.

CEHOSLOVACIA. În pofida terorii dezlănțuite de cotropitorii fasciști, anul 1943 a cunoscut manifestări importante ale mișcării de rezistență desfășurate de fiii Cehoslovaciei.

Evenimentele politice și militare din cursul anului 1943 au produs în Slovacia o adîncire a crizei politice. Au loc greve, se răscoală 15 000 de soldați la Tîrnova împotriva planului de a fi trimiși în Germania. Pe front, la Melitopol, 2 000 de soldați și ofițeri slovaci trec de partea sovietică. Mișcarea de rezistență din Slovacia primește în acest timp sprijinul unui nou grup de activiști trimiși de conducerea P.C.C. din emigrație de la Moscova. În septembrie 1943 s-a constituit *Consiliul național slovac*, la care participau comuniștii, agrarienii și social-democrații. Mișcarea de partizani s-a lărgit, încadrîndu-se în ea și foști prizonieri sovietici evadați din lagărele naziste.

În timp ce în interiorul țării comuniștii și alți patrioți căutau să slăbească forța ocupantului, o puternică emigrație cehoslovacă, atât în Răsărit cât și în Apus, menținea, prin activitatea ei politică și diplomatică, ideea permanenței statului cehoslovac. În 1943 guvernul cehoslovac de la Londra realizează o înțelegere cu Uniunea Sovietică, astfel încît în decembrie s-a putut semna un acord între Eduard Beneš și guvernul sovietic. Prin acest acord se recunoaște implicit existența unui stat cehoslovac independent; bunele relații pe care le întreținea guvernul cehoslovac din emigrație cu toți marii aliați au evitat complicațiile politice și diplomatice internaționale cărora le-au dat naștere alte guverne din emigrație. Această situație a putut favoriza atât intensificarea luptei de rezistență în interiorul țării, cât și antrenarea pe fronturile de război a numeroșilor cetățeni cehoslovaci aflați în emigrație. La sfîrșitul anului 1944, un număr de 4 200 de membri ai Corpului militar cehoslovac au fost dislocați în Franța, unde au luat parte la asediul fortăreței Dunkerque, care s-a prelungit pînă la 9 mai 1945. Din contribuția militarilor cehi și slovaci din Apus la lupta antihitleristă s-a remarcat îndeosebi aceea a aviatorilor, care au participat la marile bătălii aeriene pentru superioritate în Atlantic. Între anii 1940 și 1945 avioanele cehoslovace de vînătoare au doborât 185 de avioane germane, efectuînd mij de zboruri operative. Spre sfîrșitul războiului, o parte din personalul de aviație cehoslovac a fost transferat în Uniunea Sovietică, unde a participat la luptele din Răsărit.

În legătură cu situația militarilor și a altor cetățeni cehi și slovaci aflați pe teritoriul U.R.S.S., potrivit acordului din 18 iulie 1941, guvernul sovietic a îngăduit și a ajutat la constituirea de unități militare cehoslovace pe teritoriul sovietic. Conducerea Partidului Comunist Cehoslovac, aflată la Moscova, nu numai că a fost de acord cu organizarea acestor unități, spre deosebire de guvernul din emigrație de la Londra, care inițial le-a dezaprobat, dar a susținut și intrarea lor imediată în luptă. Guvernul de la Londra susținea că forțele armate cehoslovace aflate în afara țării trebuiau să fie păstrate pentru a putea fi folosite pe teritoriul Cehoslovaciei în momentul cînd acolo s-ar declanșa o răscăleală.

Prima unitate cehoslovacă — un batalion — creată pe teritoriul U.R.S.S. în ianuarie 1942 în localitatea Buzuluk, pe riul Samara, avînd comandant pe lt.-col. Ludvik Svoboda, a plecat pe front în ianuarie 1943, iar în martie a participat la luptele de la Sokolovo (la sud de Harkov). În mai 1943, tot la Buzuluk, s-a organizat o a doua unitate cehoslovacă, formată mai mult din prizonieri slovaci. La 28 mai 1943 s-a semnat un acord între guvernul sovietic și guvernul din emigrație al lui Beneš, în baza căruia unitățile militare cehoslovace constituite pe teritoriul U.R.S.S. urmau să fie dotate și întreținute de statul sovietic. La 1 iulie 1943 s-a anunțat constituirea unei brigăzi cehoslovace, pusă tot sub comanda lui Svoboda. Brigada a luat parte la luptele din regiunea Kievului. Ajun-gînd în Volinia, unde se afla o numeroasă minoritate cehă, în brigadă s-au înrolat încă aproape 10 000 de voluntari.

ROMÂNIA. Pe măsura desfășurării războiului, pături tot mai largi, grupări și personalități diferite în ceea ce privește poziția socială și inte-

rețele economice și social-politice își manifestau din ce în ce mai fățiș adversitatea față de războiul hitlerist și de regimul dictaturii marelui Antonescu. Din ianuarie 1943 P.C.R. a editat ziarul patriotic ilegal „România liberă”; s-au intensificat contactele dintre reprezentanții diferitelor partide, organizații și cercuri politice pentru unirea tuturor forțelor antihitleriste. Suflul acestei acțiuni, al întregii mișcări de rezistență continuau să fie comunistii, din rândurile cărora a mai căzut, în februarie 1943, Petre Gheorghe, fost secretar al Comitetului județean Ilfov al P.C.R.; în martie 1943 au fost condamnați la ani grei de temniță zeci și zeci de antifasciști de la Uzinele I.A.R.—Brașov, iar în august același an, din București, Constanța ș.a. Numărul proceselor și al condamnărilor a crescut continuu.

Forțele de bază ale Rezistenței erau clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, care resimțeau cel mai greu asprimea măsurilor regimului, jaful Germaniei naziste asupra economiei țării, pierderile suferite pe front. Concomitent cu grevele și cu alte acțiuni protestatare ale muncitorilor, s-au produs acte de sabotaj în uzinele care lucrau pentru front, la depozitele și instalațiile militare. Semnalind înmulțirea acestor acte, organele informative guvernamentale arătau în toamna anului 1943 că „în ultimul timp incendiile de la depozitele militare și stabilimentele militarizate au luat proporții care nu mai pot fi puse în seama întâmplării. Aceste incendii au, fără îndoială, altă cauză, care în majoritatea cazurilor trebuie căutată în actele de sabotaj organizate”⁸.

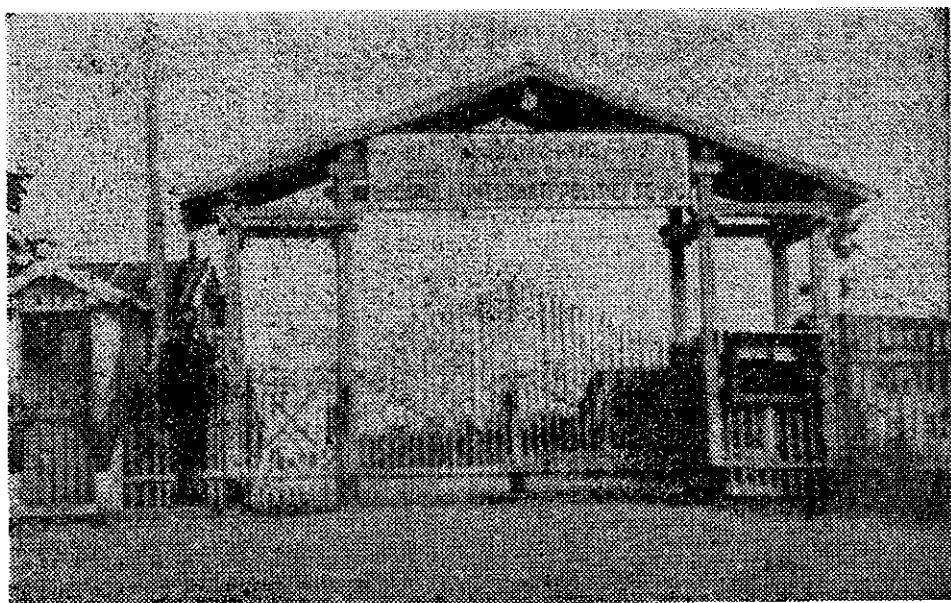
Acțiunile antihitleriste ale muncitorilor au avut un puternic ecou în rândurile țărânimii, care se sustrăgea de la mobilizări, concentrări și rechiziții. Intelectualitatea înaintată, oameni de știință cu renume, profesori universitari, scriitori și ziariști condamnau războiul hitlerist, se opuneau ofensivei ideologice fasciste, apărau tradițiile progresiste, umaniste ale culturii românești.

Un rol important în organizarea acțiunilor îndreptate împotriva regimului antonescian și războiului hitlerist l-a avut organizația de masă Uniunea patrioților, înființată în 1942. Programul-manifest al acesteia arată că „organizația urmărește realizarea unui front patriotic larg pentru alungarea nemților din țară, doborârea guvernului de trădare națională..., formarea unui guvern cu adevărat național, încetarea războiului și încheierea unei păci separate cu Uniunea Sovietică, desființarea dictatului de la Viena și eliberarea fraților noștri de sub jugul lui Horthy”⁹.

O contribuție de seamă la lupta contra fascismului au adus numeroși reprezentanți ai naționalităților conlocuitoare, maghiari, sârbi, germani, evrei. În partea de nord a Transilvaniei numeroși patrioți români, unguri și de alte naționalități, muncitori, țărani, intelectuali au acționat împreună contra atrocităților ocupanților horthiști și naziști pentru eliberarea acestui teritoriu și revenirea lui în cadrul frontierelor naționale românești. Patrioți români și de alte naționalități au organizat greve la minele de sare de la Ocna Șugatag, la fabrica de ciment din Dej, la întreprin-

⁸ A.M.A.N., dosar 300.

⁹ *România liberă*, ur. 1 din 28 ianuarie 1943.

Lagărul de internați politici de la Tîrgu-Jiu, 1944.

derea Foresta din Reghin, la minele din Baia Sprie ș.a. În 1943 la Sighet au fost aruncate în aer mai multe vagoane încărcate cu materiale de război, iar la Tisa-Sarasău un tren cu carburanți. Numeroși erau cei care refuzau să răspundă ordinelor de incorporare în armata ungară, mulți refugiindu-se în păduri unde se opuneau cu armele trupelor de jandarmi care-i urmăreau.

Pe baza propunerilor P.C.R. din iunie 1943, în toamna aceluiași an s-a realizat Frontul patriotic antihitlerist, la care participau, alături de P.C.R., și alte partide și organizații patriotice de stînga, ca Frontul plugarilor, sub conducerea doctorului Petru Groza, Uniunea patrioților, Uniunea oamenilor muncii maghiari din România (Madosz), Partidul socialist-țărănesc, de sub conducerea profesorului universitar Mihail Rălea și a socialistului Lothar Rădăceanu.

Victoriile armatelor sovietice la Stalingrad și în Caucaz din iarna 1942/1943, la Kursk și de pe malul stîng al Niprului din vara și toamna anului 1943 au influențat starea de spirit antihitleristă a populației, au stimulat lupta maselor și au constituit unul dintre factorii importanți care au contribuit la adîncirea contradicțiilor dintre guvernul mareșalului Antonescu și guvernul lui Hitler. Fricțiunile inițiale dintre dictator și rege, provocate de lipsirea monarhului de prerogativele esențiale, evoluau în contradicții ireductibile.

Succesele reputate de diviziile aliaților occidentali în Sicilia în iulie 1943, înlăturarea lui Mussolini și debarcarea forțelor aliaților occidentali în sudul Italiei în septembrie același an au avut ecouri mai ales în rândurile principalelor partide burgheze și ale cercurilor palatului regal.

În asemenea condiții interne și internaționale, criza regimului mareșalului Antonescu s-a adâncit și mai mult. Aceasta se manifesta prin greutăți tot mai mari de a mobiliza forțe pentru front, prin tatonări pentru tratative cu reprezentanții S.U.A., Marii Britanii și Uniunii Sovietice la Madrid, Roma, Stockholm și Cairo.

Adâncirea crizei dictaturii militare-fasciste a imprimat o anumită activizare a liderilor partidelor burgheze național-tărănesc, I. Maniu, și național-liberal, C. I. C. Brătianu, precum și a cercurilor palatului. Atitudinea șefilor partidelor burgheze evolua însă în cadrul unui proces lent, protestatar, refuzând tot timpul acțiunile de luptă eficiente, cum erau sabotajul, rezistența armată ș.a. Ei au continuat să spere până în ultimul moment în găsirea unei soluții pentru ieșirea din război pe o cale care să-i scutească de colaborarea cu comuniștii și să ocolească Uniunea Sovietică. Existența însă a unor grupări cu poziții diferite în rîndul acestor partide, cum era gruparea lui Gh. Tătărescu la liberali și Gh. Pop și Niculescu-Buzești la țărăniști, vădea posibilitatea realizării unor înțelegeri cît de limitate.

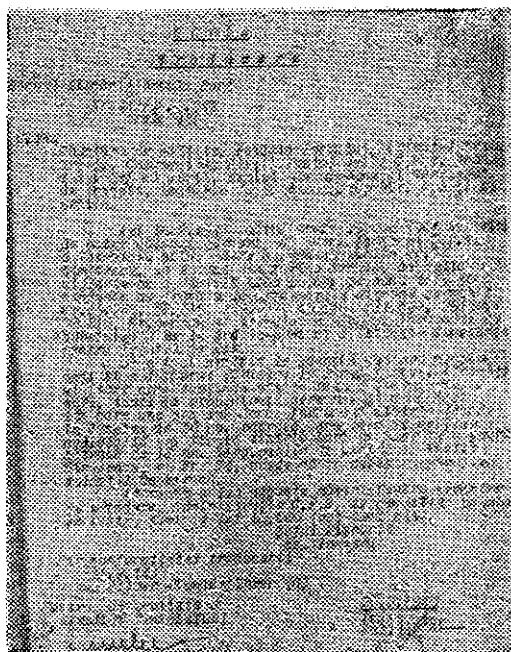
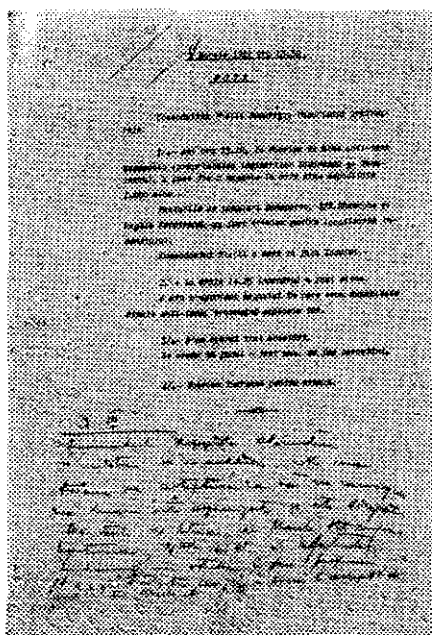
Ca urmare a situației dezastruoase în care se afla țara, a pierderilor mari suferite pe front, a amplificării luptei de rezistență și a mutațiilor intervenite în interiorul cercurilor conducătoare ale burgheziei nefasciste, se dezvoltă starea de spirit antihitleristă în rîndul armatei. Într-o scrisoare de la începutul anului 1943, Hitler atrăgea atenția lui Ion Antonescu că printre unitățile române de pe front „au început să se ivească din nou simptome de dezagregare”¹⁰. Sub influența activității desfășurate de comuniști, a faptului că pe plan general războiul se ducea în cadrul unei largi alianțe de state cu orînduiri sociale și politice diferite, a legăturilor cu cercuri politice burgheze care se situau pe poziții potrivnice războiului dus alături de Germania, sporea numărul cadrelor militare care își manifestau dezacordul față de războiul hitlerist. Caracteristică pentru cristalizarea acestui proces a fost atitudinea unor generali comandanți de mari unități, ca generalul Florea Țenescu, care încă în toamna anului 1941 luaseră atitudine potrivnică continuării războiului. În ianuarie 1942, generalul Iosif Iacobici, care s-a opus trimiterii unor noi divizii pe front, afirmînd că războiul dus departe de hotarele țării este nepopular, a fost îndepărtat din fruntea Marelui Stat-Major. Succesorul acestuia, generalul Ilie Șteflea, sub diferite pretexte, a diminuat substanțial (cu circa o treime) efectivul trupelor și armamentul trimis pe front în vara anului 1942¹¹.

Perspectiva sumbră a evoluției războiului a impus regelui și consilierilor lui concluzia că singura cale de salvare a monarhiei de răspundere de a fi patronat activitatea guvernului antonescian și de a nu pierde tronul era participarea regelui la acțiunea de ieșire a României din războiul hitlerist.

Cunoscînd căutările cercurilor palatului de a ieși din situația critică, Partidul Comunist Român, fără a renunța la concepțiile sale repu-

¹⁰ A.M.A.N., dosar 650/1944, fila 118.

¹¹ Vezi *România în războiul antihitlerist*, București, Editura militară, 1966, p. 31.

Extrase din diferite documente care consemnează acțiunile de sabotare a mașinii de război hitleriste în România.

blicane și la obiectivele sale finale, a decis ca, în interesul realizării unui front al tuturor forțelor antihitleriste și al organizării eliberării țării de sub dominația fascismului pe calea armelor, să folosească posibilitățile oferite de contradicțiile dintre dictatura militară-fascistă și palatul regal. Deși regele dorea o soluție în care rolul exclusiv să-l aibă partidele burgheze, situația politică și militară din sud-estul Europei, perspectiva acestuia și grija pentru soarta monarhiei au determinat cercurile palatului să accepte, în vara anului 1943, contacte și discuții cu reprezentantul partidului comunist, Lucrețiu Patrașcanu.

Hotărâtoare pentru concentrarea activității partidului comunist spre îndeplinirea sarcinii eliberării țării de sub dominația fascismului și alăturării ei coaliției antihitleriste au fost măsurile adoptate în toamna anului 1943 de către activul de bază al P.C.R. din afară, din închisori și din lagăre. Aceste măsuri vizau întărirea unității rindurilor partidului ca principală condiție care să-i amplifice forța de mobilizare și de activizare a mișcării de rezistență. În noiembrie 1943, partidul a luat cursul spre organizarea unui aparat militar al său ¹², adecvat sarcinilor de luptă ale clasei muncitoare împotriva regimului antonescian și războiului antisovietic, încredințând această importantă sarcină lui Emil Bodnaraș.

O reflectare a stării de spirit antihitleriste a maselor populare și a armatei o constituia larga mișcare antifascistă din rîndul prizonierilor

¹² A.I.S.I.S.P., cota A XXVII-17, Curs asupra muncii de partid în condiții de război.

de război români din lagărele din U.R.S.S., mișcare care, sub influența nemijlocită a emigranților comuniști români, luase naștere chiar din primul an de război. Din inițiativa Partidului Comunist Român, conferința prizonierilor, care a avut loc la 3 septembrie 1943 în lagărul de la Krasnogorsk, a adresat guvernului sovietic rugămintea de a aproba constituirea unor unități de voluntari români dornici să lupte împotriva Germaniei hitleriste. Guvernul sovietic a acordat atât aprobarea, cât și întregul său sprijin pentru organizarea, dotarea și instruirea pe teritoriul Uniunii Sovietice a Diviziei „Tudor Vladimirescu”, constituită, în noiembrie 1943, având comandant pe colonelul Nicolae Cambrea, șef de stat-major lt.-colonel Iacob Teclu. În cadrul ei, activiști ai P.C.R., în frunte cu Dumitru Petrescu, șeful secției politice a diviziei, au desfășurat o muncă intensă împreună cu ofițerii voluntari pentru organizarea și instruirea diviziei. Ulterior s-a format o a doua divizie de voluntari români, „Horia, Cloșca și Crișan” (având comandant pe generalul Mihail Lascăr, șef de stat-major generalul Romulus Dimitriu).

De asemenea numeroși militari români din unitățile aflate pe teritoriul sovietic vremelnice ocupat au trecut de partea partizanilor sovietici.

BULGARIA. În 1943 mișcarea de rezistență din Bulgaria a intrat într-o nouă etapă. În martie-aprilie 1943, C.C. al P.M.B. a reunit toate detașamentele de partizani într-o singură armată de eliberare națională, iar Comisia centrală militară s-a transformat în Comandamentul armatei de eliberare națională. Au luat ființă noi detașamente de partizani, întărite cu soldați fugiți din rândurile armatei fasciste bulgare. Unitățile de partizani au fost capabile să respingă încercarea guvernului monarhofascist din primăvara anului 1943 de a distruge pe partizani cu ajutorul unei armate de 20 000 de oameni. În vară anului 1943 a luat naștere Comitetul național al Frontului patriei, în care intrau alături de reprezentanți ai P.M.B., ai Uniunii agrare, P.S.D., gruparea „Pladne” și reprezentanți ai organizației „Zveno”. După cum arată Directiva din anul 1943, Frontul patriei trebuia să fie „o organizație a întregului popor care să înlăture elementele progermane de la putere și să instaureze puterea democratică”¹³. În cursul anului 1943, numărul acțiunilor de sabotaj și de diversiune s-a ridicat la peste 1 600.

La sfârșitul anului 1943, situația internă a Bulgariei s-a complicat foarte mult. „Criza Bulgariei”, cum a denumit-o Gh. Dimitrov într-un articol publicat de „Pravda” din 27 decembrie 1943, decurgea din faptul că țara sprijinea un război nejust, urât de popor, având în față perspectiva unei catastrofe naționale în condițiile menținerii alianței cu Germania hitleristă.

UNGARIA. În aprilie 1943, C.C. al P.C.U., reflectând starea de spirit a maselor, a elaborat un nou program în „cinci puncte” în care propunea: ieșirea țării din război, alegeri democratice, garantarea libertăților și drepturilor democratice, garantarea egalității în drepturi a cetățenilor indiferent de naționalitate, o reformă agrară. Cîteva luni mai târziu, partidul comunist și-a schimbat denumirea în *partidul păcii*. În toamna anului 1943 cunoaște o anumită efervescență în opinia publică curentul

¹³ *Rezistența europeană*, vol. 1, București, Editura militară, 1973, p. 343.

de scoatere a țării din alianța cu Hitler și de sabotare a războiului mai ales sub influența catastrofei armatei ungare pe frontul antisovietic, lângă Voronej. În septembrie 1943 au izbucnit mai multe greve în marile întreprinderi din Csepel și Diosgyor și au avut loc manifestații antirăzboinice. Numeroși militanți comuniști, printre care János Kádár și alții, s-au afirmat atunci în primele rânduri ale luptei poporului ungar pentru scoaterea țării din război.

REZISTENȚA ANTIFASCISTĂ ÎN ȚĂRILE EUROPEI OCCIDENTALE ȘI DE NORD

Mișcarea de rezistență din țările occidentale și nordice a cunoscut în 1943 o intensificare deosebită atât din cauza slăbirii forțelor de ocupație ca urmare a necesităților tot mai mari de trupe reclamate de fronturi, cât și datorită unei mai bune organizări a luptei forțelor de rezistență din fiecare țară. Prăbușirea Italiei fasciste a scos din luptă pe aliatul principal al Germaniei hitleriste, ceea ce s-a repercutat asupra prezenței ocupantului german în țările occidentale și nordice. Pe de altă parte, mașina de război germană, după loviturile hotărâtoare primite pe frontul din răsărit în urma marilor bătălii de la Stalingrad și Kursk, intra într-un declin general.

★

ITALIA. În 1943 mișcarea de rezistență antifascistă din Italia a început să apară la lumina zilei. Prăbușirea regimului lui Mussolini, chiar dacă avea să mai supraviețuiască artificial din voința lui Hitler sub forma „Republicii sociale din Salò”, însemna sfârșitul implacabil al unui regim odios de asuprire care stăpânise Italia timp de două decenii. În urma evenimentelor militare și politice din septembrie 1943, trupele hitleriste au ocupat întreaga Italie de la nord de Neapole (părăsit și acesta de germani în urma unei insurecții victorioase a napolitanilor). În condițiile ocupației germane, mișcarea de rezistență a căpătat un caracter național, de luptă pentru eliberarea țării de sub dominația hitleristă. La mișcarea de rezistență au participat, alături de comuniști și socialiști, și partidele burgheze antifasciste.

Încă din septembrie 1942 avuseseră loc tratative între comuniști și socialiști pentru acțiuni comune. La 3 martie 1943 a avut loc la Lyon o consfătuire a reprezentanților partidelor comunist și socialist, unde s-a luat hotărârea să se acționeze în comun în vederea pregătirii unei mișcări generale care să pună capăt regimului mussolinian. Chiar în martie, datorită creșterii influenței comuniștilor și socialiștilor în rîndul maselor muncitorești, au izbucnit mari greve la Milano și Torino (circa 100 000 de greviști). Acestea au fost primele acțiuni de masă ale proletariatului italian împotriva fascismului și războiului, „prima mare contribuție italiană la războiul de eliberare dus de popoare și de armatele aliate; victoriile muncitorilor au dat o puternică lovitură fascismului italian din interior, constituind totodată premisa și cauza determinantă a evenimentelor de la 25 iulie”¹⁴. Ca urmare a acestor mișcări, în iunie 1943, în nordul Italiei s-a creat un comitet al partidelor antifasciste din opoziție, în

¹⁴ Luigi Longo. *Poporul italian la armele*. București, Editura politică, 1970, p. 35.

care, alături de comuniști și de socialiști, participau și reprezentanții Partidului creștin-democrat, precum și ai grupărilor „Reconstrucția liberală” și „Mișcarea unității proletare”. După ocuparea Italiei de către armata germană, numeroși soldați și ofițeri italieni, tineri muncitori și țărani s-au refugiat în munții și pădurile din Umbria, Toscana, Piemont, Liguria etc., constituindu-se în detașamente de partizani. Încă de la 12 septembrie 1943 exista o brigadă proletară de circa 900 de cameni, care a ocupat la 13 septembrie gara Gorizia.

Episcodul cel mai dramatic al acestor zile a fost, fără îndoială, insurecția napolitană, cunoscută sub numele de „cele patru zile ale orașului Neapole”, 28 septembrie—1 octombrie 1943. Insurecția napolitană a fost prima ridicare în masă a italienilor împotriva cotropitorilor naziști, soldată cu alungarea acestora din oraș. Această victorie a avut o rezonanță vie în întreaga Italie, a fost un îndemn la luptă pentru toți italienii ¹⁵.

În acest timp, în Partidul Comunist Italian, aflat de două decenii în ilegalitate, a început un amplu proces de reorganizare. A crescut numărul membrilor de partid. În decembrie 1943, P.C.I. număra la Roma 1 800 de membri, la Genova 1 400 de membri etc. În octombrie a început editarea revistei „La nostra lotta” (ziarul „Unită” apărea ilegal încă din 1942). Din inițiativa comuniștilor, la 9 septembrie 1943, s-a creat Comitetul central de eliberare națională (C.L.N.I.), organul conducător al Comitetului partidelor antifasciste. În toamna anului 1943, în întreaga Italie au început să se creeze comitete locale de eliberare națională. A devenit legendară acțiunea unui asemenea comitet din provincia Reggio-Emilia, în care au luptat 7 frați împreună cu tatăl lor, Alcide Cervi. Urmăriți de hitleriști, la 25 noiembrie cei 7 frați au fost asediați într-o casă careia i s-a dat foc. Alcide Cervi a devenit erou național al poporului italian. În noiembrie au luat ființă brigăzile de partizani „Garibaldi”, organizate de partidul comunist, cu comandamentul general la Milano, cărora li s-au adăugat grupele de „Acțiune patriotică” (G.A.P.) și scvadrele „Acțiunii patriotice” (S.A.P.). Socialiștii au organizat grupurile „Matteotti”. Alte grupuri se numeau „Giustizia e libertà”, formate din militari, catolici și alți cetățeni patrioți. Acțiunile tuturor unităților de partizani, de luptători antifasciști erau îndreptate împotriva ocupantului german și a căpeteniilor fasciste italiene. În ultimele luni ale anului 1943, 28 de „ierarhi” au fost lichidați de partizanii italieni.

FRANȚA. În această perioadă poporul francez, prin lupta sa antifascistă, a adus o contribuție importantă la eliberarea țării sale.

Desființarea „zonei libere” și ocuparea de către germani a întregii Franțe în noiembrie 1942 au avut drept consecință înrăutățirea considerabilă a situației poporului francez. Franța, cu toate resursele sale, a fost supusă unui regim și mai sever, dictat de „războiul total” pe care-l duceau hitleriștii.

În februarie 1943, naziștii, cu ajutorul lui Laval, prim-ministru al guvernului de la Vichy, au introdus munca obligatorie pentru toți bărbații între 16 și 60 de ani și pentru femeile nemăritate sau fără copii, între 18 și 45 de ani. Francezii trebuiau să lucreze în uzinele militare, la lucrări de fortificații în organizația germană de construcții „Todt”, în ferme agricole și mai ales în uzinele militare din Reich. Conform planului sta-

¹⁵ Ibidem, p. 77—86.

bilit de înputernicitul nazist Sauckel și de trădătorul Laval, numai în primele 5 luni ale anului 1943 trebuiau transferați 1 000 000 de muncitori francezi la uzinele militare, iar 500 000 de francezi trebuiau recrutați pentru muncă în Germania. Instituirea regimului muncii forțate a contribuit într-o mare măsură la creșterea rîndurilor Rezistenței, la intensificarea acțiunilor de partizani. La îndemnul partidului comunist și al altor organizații, tinerii supuși regimului muncii obligatorii s-au refugiat în *maquis*¹⁶, în regiunile muntoase și păduroase de pe tot cuprinsul Franței. Creșterea rîndurilor mișcării de partizani a dus la înmulțirea atacurilor asupra căilor ferate și convoaielor hitleriste pe șosele, împotriva garnizoanelor naziste și milițienilor vichiști. Numai în primele 3 luni ale anului, patrioții francezi au distrus 180 de locomotive și 1 200 de vagoane încărcate cu tehnică militară. În anul 1943 au fost întreprinse de către patrioți peste 2 000 de acțiuni de luptă, care au provocat ocupanților însemnate pagube și pierderi. Cele mai multe și mai îndrăznețe acțiuni au fost efectuate în Savoia, Dordogne ș.a. În ianuarie 1943 a venit la Londra, ca reprezentant al P.C.F., Fernand Grenier, pentru a stabili o unitate de acțiune cu Comitetul național francez de la Londra.

O realizare de cea mai mare însemnătate pentru lupta antifascistă a poporului francez a fost crearea Consiliului național al Rezistenței la 27 mai 1943, în care intrau toate organizațiile de rezistență, syndicatele și partidele politice antifasciste. Primul președinte al C.N.R. a fost patriotul francez Jean Moulin, unificatorul Rezistenței, iar după arestarea și asasinarea bestială a acestuia, în iulie 1943, președinte al C.N.R. a fost ales Georges Bidault, reprezentantul organizației „Combat”. Ca o recunoaștere a rolului deosebit de activ al P.C.F. în Rezistență, reprezentantul P.C.F., Pierre Villon, a fost numit președinte al Comitetului militar de acțiune (C.O.M.A.C.), organul militar al C.N.R.

În iunie 1943 s-a unificat și Rezistența externă prin constituirea la Alger a Comitetului francez de eliberare națională, în frunte cu generalii de Gaulle și Giraud. Generalul Henri Giraud a apărut pe scena politică franceză în toamna anului 1942, fiind sprijinit de americani împotriva lui de Gaulle, a cărui dirzenie în apărarea suveranității Franței nu le convenea. Fără un sprijin veritabil din interior, generalul Giraud a părăsit în toamna anului 1943 copreședinția C.F.L.N., iar generalul de Gaulle a rămas singurul președinte al acestui organ, recunoscut de întreaga Rezistență franceză ca atare.

Printre acțiunile strălucite ale Rezistenței în 1943 se numără eliberarea insulei Corsica, primul departament al Franței eliberat de către patrioți. Această faptă vitejească s-a potrecut în septembrie 1943, după capitularea Italiei, care ocupase insula în 1942. „Luptele pentru eliberarea insulei Corsica au durat o lună. Forța organizatoare a constituit-o Frontul Național, aflat sub conducerea comuniștilor, care a creat la 9 septembrie 1943 la Ajaccio un comitet de eliberare. Insurgenților corsicani li s-au alăturat și soldați din garnizoana italiană a insulei, iar submarinul francez *Casablanca* și două torpiloare au transportat armament și circa 5 000 de soldați francezi din Africa în insula Corsica¹⁷.

La mișcarea de rezistență franceză au participat numeroși comuniști și democrați, luptători antifasciști din alte țări. Între aceștia s-au numărat și români, aflați la începutul războiului pe teritoriul Franței,

¹⁶ Tufiș, crîng (în franceză). Prin extinderea sensului, cuvîntul *maquis* înseamnă detașamente de partizani.

¹⁷ H. Michel, *La guerre de l'ombre. La Résistance en Europe*, Paris, 1970, p. 340—341.

dintre care mulți foști luptători din Brigăzile internaționale din Spania¹⁸. În toamna anului 1943 a luat naștere la Paris Frontul național român, avînd în frunte pe renumitul om de știință Traian Vuia. În octombrie, frontul a început editarea gazetei „La Roumanie libre” în limbile română și franceză.

Pe teritoriul BELGIEI, al cărui guvern se afla în exil la Londra (guvernul Pierlot), existau mai multe organizații de rezistență, care însă aplicau tactica „esperativei”. Așa erau „Serviciul de informații și acțiune” (S.R.A.) și „Armata secretă”, al cărei efectiv se ridica la peste 50 000 de oameni (în cadrul căreia se numărau și multe grupe de partizani). În Belgia, o dezvoltare deosebită a cunoscut presa clandestină, cu sute de publicații. Dar acțiunile cele mai eficace împotriva ocupantului au fost duse de clasa muncitoare și de grupurile de partizani. Numai la grevele din orașul Liège au participat 60 000 de greviști. În primele patru luni ale anului 1943, partizanii au organizat 23 de acțiuni, reușind să scoată din funcție 15 locomotive și 180 de vagoane încărcate cu tehnică militară.

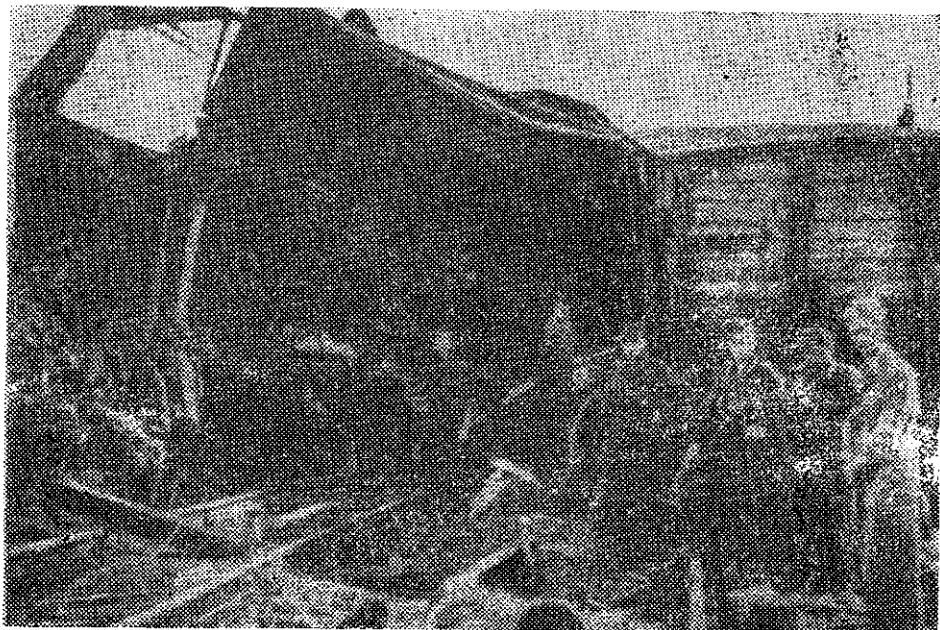
În OLANDA, în lunile aprilie-mai a avut loc o importantă mișcare grevistă. Drept rezultat al acțiunilor maselor, ocupantul a fost nevoit să renunțe la hotărîrea de a interna în lagăre soldații și ofițerii olandezi. În februarie 1943 a fost ucis generalul colaboraționist H. A. Seifferdt, comandantul Legiunii antibolșevice olandeze. Germanii au răspuns prin represalii sîngeroase, însă poporul olandez n-a depus armele. Olandezii au refuzat să plece la muncă forțată în Germania, să furnizeze alimente și alte produse agricole ocupanților și au provocat sabotaje în întreprinderi. La 23 aprilie, cînd Comandamentul german a ordonat reluarea în captivitate a foștilor prizonieri de război eliberați în 1940, muncitorimea olandeză a intrat în grevă generală, care a durat circa 3 săptămîni. Greva a fost reprimată, 150 de patrioți olandezi fiind împușcați.

În DANEMARCA, presa antihitleristă ilegală cuprindea pînă în martie 1943 un număr de 80 de periodice. O mare extensiune au căpătat acțiunile de sabotaj (122 în 1942, 969 în 1943). În vara anului 1943 a fost creat organul de conducere al mișcării de rezistență, „Consiliul libertății”. Ca urmare a acțiunilor de rezistență, ocupantul a introdus la 19 august 1943 starea excepțională, dezarmînd totodată armata daneză. Întrucît aceeași soartă urma s-o aibă și flota daneză aflată în portul Copenhaga, marinarii de pe navele militare și comerciale, cu sprijinul muncitorilor și al altor patrioți din capitală, au refuzat să se supună ordinului naziștilor, preferînd să scufunde o parte din flotă.

Operația cea mai spectaculoasă a mișcării de rezistență din NORVEGIA, cu consecințe asupra desfășurării războiului, a fost sabotarea producerii „apoi grele”. Uzina de „apă grea” (necesară reactoarelor atomice) „Norske Hydro”, din vecinătatea orașului Vemork, a fost deteriorată de un comando norvegian la 28 februarie 1948.

În rîndul opiniei publice din FINLANDA s-a întărit curentul favorabil ieșirii țării din războiul antisovietic. Memorandumul înaintat președintelui țării la 20 august 1943 de 33 de oameni politici și de alți reprezentanți ai opiniei publice exprima starea de spirit antihitleristă a poporului finlandez.

¹⁸ Vezi *Români în Rezistența franceză în anii celui de-al doilea război mondial*, București, Editura politică, 1969.

Tren militar german aruncat în aer de luptători olandezi din Rezistență

Demonstrație antinazistă la Odense, în Danemarca, august 1943

IV

Victoria (1944—1945)

Operații hotărîtoare

OFENSIVA ARMATEI SOVIETICE ÎN PRIMA JUMĂTATE A ANULUI 1944

Succesele obținute pînă la sfîrșitul anului 1943 pe frontul sovieto-german, și în special la Stalingrad, în Caucaz, la Kursk și pe Nipru, au determinat cotitura radicală în mersul războiului, trecerea definitivă a inițiativei strategice de partea armatei sovietice, permițîndu-i ca în 1944 să organizeze operații ofensive de mare amploare.

Înfrîngerile suferite de trupele germane pe fronturile din Europa și Africa, precum și slăbirea considerabilă a pozițiilor japoneze în Pacific, au făcut să scadă simțitor influența Axei nu numai în țările europene, ci și în cele asiatice.

Hotărîrile conferințelor de la Moscova și Teheran au provocat în unele cercuri conducătoare ale Germaniei hitleriste derută și neîncredere în victoria propovăduită de Hitler.

Situația nou creată a favorizat creșterea continuă a mișcării de eliberare națională din țările Europei și ale Asiei, contribuind la subrezirea blocului fascist. Cercuri politice din ce în ce mai largi din România, Finlanda și din alte țări pregăteau momentul pentru a părăsi coaliția fascistă și a găsi cea mai realistă cale pentru salvagardarea popoarelor lor. În același timp, guvernele unor țări neutre, ca Spania, Suedia și Turcia, se sustrăgeau tot mai mult de sub influența Germaniei hitleriste.

Elaborarea unor teritorii vaste ca rezultat al acțiunilor militare desfășurate cu succes în anii precedenți, teritorii care depășiseră la sfîrșitul anului 1943 1 000 000 km², a permis Uniunii Sovietice să-și dezvolte continuu economia de război. Producția globală a industriei crescuse în 1943 cu 17% față de anul 1942, iar la unele ramuri ale industriei de război s-a dublat. Producția de fontă a erescut simțitor; au intrat în funcțiune noi întreprinderi miniere, s-au luat măsuri pentru refacerea transporturilor și a industriei în regiunile eliberate. De asemenea suprafața agricolă însămințată a crescut mult față de aceea a anului precedent, asigurînd nevoile frontului și ale populației cu produse alimentare.

Ca rezultat al dezvoltării industriei grele, în cursul anului 1943 producția de război a dat frontului aproximativ 35 000 de avioane, 16 500 de tancuri mijlocii și grele, 45 000 de tunuri de la calibrul 75 mm în sus, peste 1 100 000 de mitraliere și arme automate, 3 400 000 de puști și cara-

bine și peste 175 000 000 de grenade, mine de diferite tipuri și bombe de avioane¹.

Eforturile depuse de popoarele Uniunii Sovietice au avut o influență directă asupra creșterii producției de război și întăririi armatei sovietice.

Guvernul sovietic a luat măsuri pentru modernizarea marilor unități și dezvoltarea tehnicii de luptă în funcție de nevoile războiului. Au luat ființă noi mari unități de tancuri, înzestrate cu ultimele tipuri de tancuri (I.S. și T-34) și autotunuri. S-au înființat noi unități de transmisiuni, de pionieri și de alte genuri de arme și au fost introduse ultimele tipuri de avioane, mult superioare din punct de vedere tehnic celor existente, în dotare².

Ca urmare, la începutul anului 1944, forțele militare angajate în luptă pe frontul sovieto-german numărau peste 6 100 000 de oameni, dispuneau de 88 900 de tunuri și aruncătoare de mine, 2 167 de instalații reactive de artilerie, aproximativ 4 900 de tancuri și autotunuri și peste 8 500 de avioane de diverse categorii³. Aceste imense forțe umane și materiale formau peste 460 de divizii, precum și un număr însemnat de alte unități și formații necesare frontului. În rezerva generală a Comandamentului suprem sovietic se aflau peste 60 de mari unități de diverse categorii.

La începutul anului 1944, Germania hitleristă dispunea încă de importante resurse materiale pentru ducerea războiului, o mare parte din teritoriul Europei continuând să se afle încă sub controlul ei. Această situație i-a permis să-și sporească producția de război aproape de două ori în raport cu cea a anului 1942. Numai în 1943 industria grea, militarizată, a dat frontului peste 25 000 de avioane, aproximativ 12 000 de tancuri mijlocii și grele, peste 27 000 de tunuri și o mare cantitate de alte categorii de armament, în special ușor⁴.

Ca și în anii precedenți, Comandamentul hitlerist acorda cea mai mare însemnătate frontului sovieto-german. De aceea, din totalul de 315 divizii și 10 brigăzi de care dispunea la începutul acestui an, majoritatea, adică 198 de divizii și 6 brigăzi, se aflau pe acest front. Aceste forțe totalizau peste 4 900 000 de oameni, 54 000 de tunuri și aruncătoare de mine, 5 400 de tancuri și autotunuri și peste 3 000 de avioane de diferite tipuri. Împotriva armatei sovietice mai acționau 38 de divizii și 18 brigăzi ale statelor satelite ale Germaniei hitleriste⁵.

Comandamentul german urmărea ca printr-o apărare denumită „clasică” să întârzie ofensiva armatei sovietice și să câștige cât mai mult timp, sperînd fie să încheie o pace separată cu S.U.A. și cu Anglia în eventualitatea unor disensiuni care s-ar produce între membrii coaliției anti-hitleriste, fie să pună la punct armele secrete, care întârziiau să apară. Drept urmare, înaltul comandament german a hotărît să reziste cu orice preț în zona Leningrad, în Bielorusia și în Ucraina. Comandamentul suprem sovietic a hotărît să execute în 1944 operații ofensive de mare amploare asupra grupărilor din sectoarele de nord și de sud-vest ale frontului sovieto-german. Prin aceste acțiuni se urmărea distrugerea

¹ I.V.O.V.S.S., tom IV, p. 8.

² 50 let Voorujennih sil SSSR, p. 392.

³ Ibid., p. 397.

⁴ I.V.O.V.S.S., tom IV, p. 10.

⁵ 50 let Voorujennih sil SSSR, p. 396.

grupărilor de trupe dușmane, eliberarea regiunilor industriale și agricole, în special din Ucraina de la vest de Nipru, și a perturilor de la Marea Neagră, precum și ieșirea forțelor principale ale armatei sovietice la frontierele de sud-vest ale țării. Totodată se întreprindea o acțiune hotărâtoare, convergentă, din nord și din sud, cu scopul de a încercui și a nimici gruparea de forțe hitleriste din Bielorusia ⁶.

Repartizarea forțelor pe frontul sovieto-german ridica însă probleme dificile. La Conferința de la München din 7 noiembrie 1943, ținută în fața conducătorilor militari și politici, generalul-colonel A. Jodl, șeful de stat-major al Wehrmachtului, menționa: „Cea mai dificilă problemă care stă în prezent în fața comandamentului constă într-o astfel de repartitie a forțelor pe întreg teatrul de acțiuni militare, încât trupele să fie concentrate în acele sectoare ale frontului în care inamicul intenționează să execute lovitura” ⁷.

Ca rezultat al luptelor purtate în 1943, aliniamentul frontului sovieto-german trecea la începutul anului 1944 pe la sud-vest de Leningrad, lacul Ilmen, vest Vitebsk, vest Kiev, Cerkassî, est Krivoirog, ajungând la Marea Neagră în dreptul orașului Herson.

Comandamentul suprem sovietic a hotărât ca în prima jumătate a anului 1944 să lichideze inițial blocada Leningradului, iar ulterior să elibereze Ucraina de la vest de Nipru și Crimeea. Acțiunea principală urma să se execute în Ucraina, unde se aflau forțele principale hitleriste.

Operația de la Leningrad și Novgorod s-a executat în a doua jumătate a lunii ianuarie și în februarie 1944. La ea au participat trupele Fronturilor Leningrad și Volhov, parte din trupele Frontului 2 Baltic, Flota din Marea Baltică și puternice detașamente de partizani, care numărau în ianuarie 1944 peste 35 000 de oameni.

Apărarea acestui sector al frontului revenea Grupului de armate „Nord”, comandat de generalul feldmareșal Küchler, având în compunere Armatele a 18-a și a 16-a.

Pozițiile de apărare, avantajate de terenul împădurit și mlăștinos, erau puternic fortificate, iar pe direcțiile Leningrad și Novgorod adâncimea lor ajungea până la 250 km.

În noaptea de 13 spre 14 ianuarie 1944, după o puternică pregătire de artilerie, în timpul căreia s-au consumat peste 100 000 de proiectile, trupele Fronturilor Leningrad, Volhov și 2 Baltic au trecut la ofensivă.

Frontul Leningrad, comandat de generalul de armată L. A. Govorov, a nimicit prin lupte grele gruparea hitleristă din zona Peterhof-Strelna și pînă la 19 ianuarie detașamentele sale înaintate au ajuns în zona Rusko-Visotkoe.

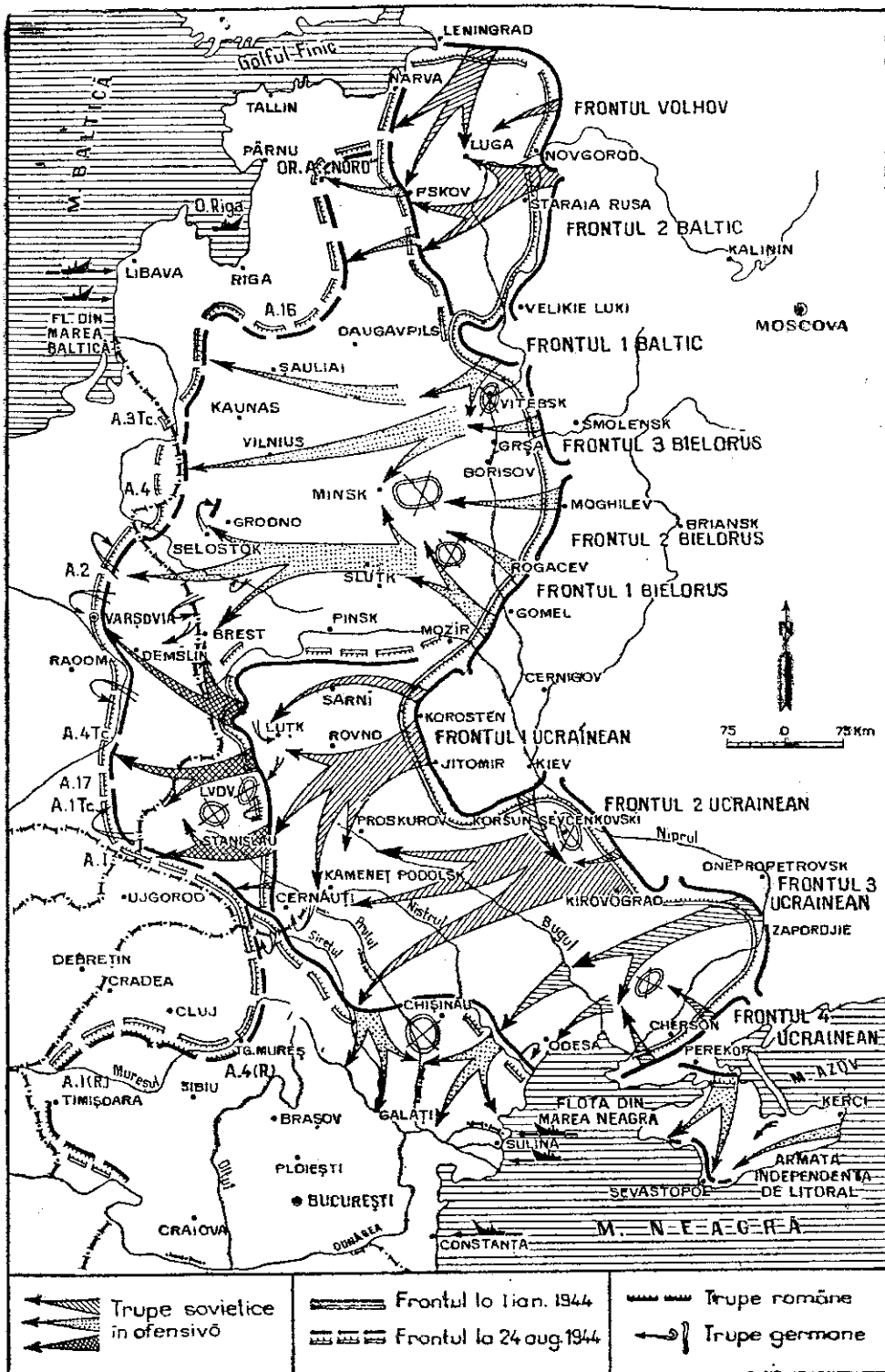
Frontul Volhov, comandat de generalul de armată K. A. Merețkov, a trecut la ofensivă cu forțele principale pe la nord de lacul Ilmen, pe gheață, și, surprinzînd apărarea dușmanului, a pătruns cu îndrăzneală spre Novgorod, pe care l-a eliberat în ianuarie 1944.

Succesele ofensivei sovietice au obligat forțele germane, amenințate cu încercuirea, să se retragă pe noi alinamente de apărare, cele două fronturi sovietice eliberînd un spațiu vast între Golful Finic și lacul Ilmen.

Trupele Frontului Leningrad, continuînd ofensiva, au ajuns la 30 ianuarie pe râul Luga și au cucerit capete de pod la vest de rîu. Concomitent, Frontul Volhov a înfrînt rezistența trupelor hitleriste din față

⁶ I.V.O.V.S.S., tom IV., p. 24 și 56.

⁷ Ibid., p. 26.

Acțiunile militare de pe frontul sovieto-german în perioada ianuarie-august 1944

La 27 ianuarie 1944, Leningradul a fost complet deblocat. Elemente ale Armatei a 2-a a Frontului Leningrad s-au întâlnit la 19 ianuarie în raionul Ropși cu unitățile Diviziei a 2-a de șoc, pornită din Novgorod

și a pus stăpânire pe nodul de cale ferată Peredolskaia. Forțele principale ale Frontului 2 Baltic, producând pierderi grele Armatei a 16-a hitleriste, au reușit să depășească pînă la sfîrșitul lunii calea ferată Dno-Novosokolniki.

În urma înfrîngerilor suferite în cursul lunii ianuarie, Hitler a destituit pe comandantul Grupului de armate „Nord“, feldmareșalul Kuchler, înlocuindu-l cu generalul-colonel Modell⁸.

În prima jumătate a lunii februarie, trupele sovietice au dezvoltat cu succes ofensiva concentric spre Luga. După lupte grele, la 15 februarie 1944 Fronturile Leningrad și Volhov au stabilit joncțiunea în zona orașului Luga, încercuind Armata a 18-a germană, în timp ce alte forțe ieșeau pe aliniamentul Narva, nord lacul Pskov⁹.

În timp ce în sectorul nordic trupele Fronturilor Leningrad și Volhov desăvîrșeau nimicirea Armatei a 18-a germană, mai la sud Frontul 2 Baltic producea pierderi grele Armatei a 16-a germane.

La sfîrșitul lunii februarie, forțele sovietice au ajuns pe aliniamentul Narva, est Pskov, unde au trecut temporar în apărare în vederea pregătirii unor noi operații ofensive.

Bătălia Leningradului a fost o etapă importantă în desfășurarea războiului pe frontul sovieto-german. După 6 săptămîni de lupte grele, forțele principale ale Grupului de armate „Nord“ au fost respinse cu pierderi grele pe o adîncime variînd între 190 și 280 km. Peste 25 de divizii germane au fost nimicite sau au suferit pierderi foarte mari.

Rezistența eroică a populației Leningradului — oraș cu mărețe tradiții revoluționare, care a știut să înfrunte peste 900 de zile foametea, gerul și moartea — a constituit unul dintre factorii principali ai acestei victorii. Pe tot timpul blocadei, fabricile, uzinele și instituțiile de bază au funcționat, sprijinind cu asiduitate frontul aflat în apropiere de oraș. Suferind numeroase pierderi — aproximativ 650 000 de oameni — sub loviturile continue ale aviației hitleriste, populația Leningradului și-a adus cu prisosință contribuția la eliberarea orașului-erou. Ea a dat fron-

⁸ Kurt von Tippelskirch, op. cit., p. 365.

⁹ La 15 februarie Frontul Volhov a fost desființat. Sectorul său de acțiune și forțele umane și materiale disponibile au fost împărțite Fronturilor Leningrad și 2 Baltic.

tului pe timpul blocadei peste 2 000 de tancuri, 1 500 de avioane, mii de tunuri, vase de război, 225 000 de arme automate, 12 000 mine și altele ¹⁰.

Pe timpul luptelor din zona Leningrad, detașamentele de partizani au nimicit peste 21 500 de militari hitleriști, au aruncat în aer 300 de poduri, au provocat deraierea a 186 de trenuri militare, au distrus peste 500 km de linii telefonice și telegrafice și au capturat sau distrus 1 620 de vehicule de diferite tipuri. În această perioadă, partizanii sovietici au dus acțiuni de luptă atât în strînsă cooperare cu trupele, cît și independente în spatele forțelor germane.

În vara anului 1944, pe teritoriul Bielorusiei acționau peste 150 de brigăzi și 49 detașamente de partizani independente, totalizînd peste 143 000 de luptători. Partizanii controlau zone întinse în spatele frontului hitlerist și stăpîneau numeroase localități și centre raionale. Datorită acțiunilor lor energice, Comandamentul hitlerist a fost obligat să rețină în spatele frontului numeroase forțe și să le angajeze în luptele contra partizanilor ¹¹.

Concomitent cu luptele grele purtate în zonele Leningrad și Novgorod, trupele sovietice au angajat acțiuni decisive și în sectoarele Central și de Sud al frontului sovieto-german. Eliberarea Ucrainei de la vest de Nipru constituia cea mai importantă etapă din luptele purtate de armata sovietică în prima jumătate a anului 1944. Încă de la sfîrșitul anului 1943, trupele sovietice au forțat Niprul și au cucerit capete de pod în zona Kiev-Dnepropetrovsk.

Forțele germane din Ucraina erau constituite în Grupul de armate „Sud“, de sub comanda generalului-feldmareșal, E. Manstein, și Grupul de armate „A“, comandat de generalul-feldmareșal E. Kleist. Acestea totalizau 93 divizii și două brigăzi, cu un efectiv de peste 1 700 000 de oameni, și dispuneau de 16 800 de tunuri și aruncătoare, 2 200 de tancuri și autotunuri și 1 460 de avioane ¹².

Comandamentul german hotărîse să mențină cu orice preț Ucraina din dreapta Niprului pentru a-i exploata resursele industriale și agricole și pentru a împiedica forțele sovietice să pătrundă spre principalele porturi de la Marea Neagră, precum și în bazinul dunărean și în Peninsula Balcanică.

Pentru zdrobirea grupărilor germane din dreapta Niprului, care ocupau un front de peste 1 200 km din mlaștinile Pripetului și pînă la Marea Neagră, au acționat trupele Fronturilor 1, 2, 3 și 4 ucrainene, 1 Bielor, Flota din Marea Neagră, Flotila de Azov și însemnate forțe de partizani. Efectivele forțelor militare sovietice, care erau încadrate în 168 divizii de infanterie și 9 de cavalerie, totalizau peste 2 300 000 de oameni, 28 800 de tunuri și aruncătoare, 2 000 de tancuri și peste 2 300 de avioane ¹³.

Misiunea încredințată forțelor sovietice era să nimicească grupările hitleriste de la aripa de sud a frontului sovieto-german și să elibereze Ucraina din dreapta Niprului, redînd astfel economiei sovietice regiunile ei metalurgice și agricole, precum și porturile Sevastopol, Odesa și Nikolaev.

¹⁰ 50 let Voorujennih sil SSSR, p. 404.

¹¹ Velikaia Oteestvennata Voina Sovetskogo Soiuza. 1941—1945, p. 342.

¹² Ibid., p. 322.

¹³ Velikaia Oteestvennata Voina Sovetskogo Soiuza. 1941—1945, p. 322; vezi și 50 let Voorujennih sil SSSR, p. 398.

Masacru nazist la Dorisov, 1944

Ofensiva a început la 24 decembrie 1943.

Frontul 1 Ucrainean, comandat de generalul de armată N. F. Vatutin, a acționat cu forțele principale spre Vinnița. Cu toată rezistența înverșunată opusă de inamic, în mod deosebit de Armata a 4-a tancuri germană, apărarea acestuia a fost ruptă și, până la 14 ianuarie 1944, trupele sovietice au eliberat aproape în întregime regiunile Kiev, Jitomir, Vinnița și Rovensk.

La 5 ianuarie 1944 a trecut la ofensivă Frontul 2 Ucrainean, comandat de generalul de armată I. S. Konev. După lupte grele, trupele sovietice au eliberat orașul Kirovograd. Înaintind pe direcții convergente, grupările de izbire ale Fronturilor 1 și 2 Ucrainene au făcut joncțiunea la începutul lunii februarie, încercuind în zona Korsun-Șevcenkovskoe peste 10 divizii și o brigadă germană. Trupele germane au dat atacuri desperate, atât din afară, cât și din interiorul cercului, pentru a salva gruparea încercuită. Totul a fost însă în zadar; această grupare a fost nimicită. Au căzut peste 55 000 de soldați și ofițeri morți sau răniți și peste 18 000 au fost făcuți prizonieri¹⁴. A fost de asemenea capturată o mare cantitate de materiale¹⁵. În luptele pentru lichidarea trupelor încercuite, un rol important l-a avut cooperarea grupărilor sovietice de tancuri cu aviația.

Concomitent cu lichidarea grupării hitleriste din zona Korsun-Șevcenkovskoe s-a creat posibilitatea pentru Comandamentul sovietic să-și desfășoare în condiții corespunzătoare forțele de la flancul drept al Frontului 1 Ucrainean și, în cooperare cu mari unități din Frontul 1 Bielorus, să execute o puternică lovitură spre Rovno. Deși trupele hitleriste au opus o rezistență îndârjită, până la 27 ianuarie au fost eliberate orașele Luțk și Rovno, iar la 11 februarie localitatea Sepetovka, important nod de cale ferată.

¹⁴ *Velikaia Otecestvennaia Voina...*, p. 324.

¹⁵ Kurt ven Tippelskirch, *op. cit.*, p. 355.

În zilele de 30 și 31 ianuarie au trecut la ofensivă și forțele din sudul Ucrainei. În timp ce trupele Frontului 3 Ucrainean au eliberat localitatea Apostolovo, forțele Frontului 4 Ucrainean au lichidat gruparea dușmană din capul de pod din zona Nikopol și au eliberat localitatea. În zilele următoare, în urma unor lupte aprige, a fost înfrântă gruparea germană din zona minieră Krivoirog și la sfârșitul lunii februarie marile unități sovietice au ieșit pe râul Inguleț. De la 29 februarie Frontul 4 Ucrainean și-a dirijat trupele spre Crimeea.

Succesele obținute de armata sovietică în ianuarie și februarie au determinat Comandamentul sovietic să continue fără răgaz ofensiva.

Trupele Frontului 1 Ucrainean, comandate de mareșalul G. K. Jukov, au reluat ofensiva în dimineața zilei de 4 martie cu lovitura principală spre Cernăuți. După trei zile de lupte violente, unitățile sovietice au ajuns în zonele Tarnopol și Volocinsk, iar la 10 martie au interceptat calea ferată de importanță strategică Lvov-Odesa. Până la 24 martie ele au respins numeroase contraatacuri și, continuând impetuos ofensiva, au ajuns pe Nistru, eliberând orașul Kamenet-Podolsk. După alte 5 zile de lupte grele, trupele sovietice au pătruns în Cernăuți. Armatele 1 și a 4-a hitleriste de tancuri au fost încercuite și lichidate după lupte singeroase. Apoi trupele Frontului 1 Ucrainean au înfrânt gruparea hitleristă din zona Tarnopol și, la 17 aprilie, au atins aliniamentul Vladimir-Volinsk, est Cernăuți. Grupul de armate hitlerist „Sud” era în plină dezorganizare.

Trupele Frontului 2 Ucrainean au reluat ofensiva în dimineața zilei de 5 martie și, atacând cu o parte din forțe spre Uman și cu alte mari unități spre Balta, au rupt legătura operativă dintre Grupurile de armate „Sud” și „A”, au forțat din mișcare Bugul de sud și, la 22 martie, au atins aliniamentul Balta-Pervomaisk, amenințând cu încercuirea gruparea fascistă dintre Bugul de sud și Nipru. Dezvoltând apoi succesul obținut, au ajuns la 19 martie pe râul Nistru, în zona Moghilev-Podolsk. Apoi, forțându-l din mișcare, au realizat un mare cap de pod în zona orașului Hotin.

Pentru a împiedica pătrunderea forțelor sovietice în adâncimea dispozitivului operativ, Comandamentul hitlerist a deplasat în grabă la sud de Tarnopol Armata 1 ungară și câteva divizii aduse din Occident. De la 20 martie, forțele sovietice, care-și lărgiseră capul de pod, au înaintat pe direcția Soroca-Bălți, luând contactul cu detașamentele înaintate ale Armatei a 4-a române*, instalată în apărare pe un aliniament jalonat de râul Jijia și de localitățile Botoșani, Rădăuți și Marginea¹⁶.

Frontul 3 Ucrainean a reluat ofensiva tot în ziua de 5 martie, eliberând după 3 zile de lupte localitatea Novi Bug. Cu toată rezistența opusă de germani pe malul de vest al Bugului, forțele sovietice l-au forțat la 18 martie din mișcare, realizând un important cap de pod în zona Novaia Odesa. Continuând apoi ofensiva, ele au eliberat în ziua de 28 martie Nikolaevul. Trupele germane au fost obligate să se retragă spre Odesa. La 10 aprilie acest important port a fost eliberat, iar la 12 aprilie trupele sovietice au ajuns la Tiraspol și au forțat din mișcare Nistrul, formând un cap de pod pe malul drept al fluviului¹⁷. La luptele din zona

* La 1 aprilie 1944 Armata a 4-a avea în componere Corpurile 4 și 5 armată, 3 teritorial și Diviziile 1 blindată, 5 și 8 cavalerie.

¹⁶ A.M.A.N., jurnalul de operații pe luna martie, dosar 457/56, fila 126.

¹⁷ *Velikaia Otecestvennaia Voina...*, p. 329.

Unitățile Frontului 2 Ucrainean, aflate sub comanda generalului de armată Malinovski, au eliberat orașul Odesa la 10 aprilie 1944

Odesa au participat și peste 10 000 de partizani sovietici, care au provocat pierderi însemnate cotropitorilor.

Luptele pentru eliberarea Ucrainei din dreapta Niprului s-au încheiat cu rezultate remarcabile. În perioada ianuarie-aprilie 1944, trupele sovietice au ajuns pe aliniamentul Verba, Kolomeea, Iași, Orhei, Dubosari și în continuare pe Nistru până la Marea Neagră. Ele au produs inamicului pierderi extrem de grele; au fost nimicite sau scoase din luptă peste 80 de divizii și o importantă cantitate de materiale și tehnică de război, distrusă sau capturată. Trupele sovietice au pătruns în interiorul dispozitivului fasoist peste 450 km, ajungând până la frontiera de stat cu România. Cu acest prilej, guvernul sovietic a remis la 2 aprilie 1944 o declarație prin care propune României încheierea armistițiului. În declarație se menționa: „Guvernul sovietic aduce la cunoștință că Armata Roșie, urmărind armatele germano-române, a trecut Prutul și a intrat pe teritoriul românesc. Comandamentul suprem al Armatei Roșii a dat ordin unităților sovietice care înaintează să urmărească po inamic până ce va fi înfrânt sau capitulează. În același timp, guvernul sovietic declară că el nu urmărește să dobindească nici o parte din teritoriul românesc și nici să schimbe orînduirea socială din România. Înaintarea Armatei Roșii pe teritoriul românesc este cauzată numai de necesități militare și de continuarea rezistenței inamicului...”¹⁸. Refuzul lui Antonescu de a încheia armistițiul a determinat guvernul sovietic să declare că interesele războiului impun continuarea luptelor și pe teritoriul României.

În urma victoriei obținute în această operație strategică au fost redat economiei sovietice principalele zăcăminte de fier de la Kri-voirog și Nikopol, precum și toată zona agricolă ucraineană; au fost eli-

¹⁸ A.M.A.N., dosar 457/613, fila 257.

În ziua eliberării definitive a orașului Kerçi, locuitorii și-au găsit o parte din concetățeni asasinați de naziștii în retragere

berate importante porturi ale Mării Negre ; Flota sovietică controla acum comunicațiile maritime spre Balcani.

În perioada finală a luptelor din prima jumătate a anului 1944, trupele sovietice au executat operația ofensivă pentru eliberarea Crimeii.

Datorită poziției sale geografice, Crimeea prezenta o importanță deosebită în sistemul de apărare al trupelor germane. Comandamentul hitlerist a încredințat apărarea Crimeii Armatei a 17-a, care se sprijinea pe un sistem de fortificații puternic și adânc eșalonat. În componerea acestei armate erau 7 divizii române și 5 divizii germane, ale căror efective depășeau la începutul operațiilor 195 000 de oameni *.

Armata a 17-a germană primise misiunea să respingă ofensiva trupelor sovietice, concentrându-și eforturile în zonele Kerçi și Istmul Perekop¹⁹ și să facă față atacurilor grupărilor de partizani existente în Crimeea.

Pentru ofensiva din Crimeea, Comandamentul suprem sovietic a destinat Frontul 4 Ucrainean, de sub comanda generalului de armată F. I. Tolbuhin, Armata independentă de litoral, comandată de generalul de armată A. I. Eremenko, Flota Mării Negre, condusă de amiralul F. S. Okteabrski, și Flotila militară de Azov, de sub comanda contraamiralului S. G. Gorskov. Coordonarea acțiunilor a fost încredințată mareșalilor K. E. Vorosilov și A. M. Vasilevski. Trupele Frontului 4 Ucrainean au luat dispozitivul ofensiv în Istmul Perekop și în capul de pod de la sud de Marea Sivas, cu misiunea de a da lovitura principală pe direcția orașului Sevastopol și a elibera acest oraș. Armata independentă de litoral, dispusă în capul de pod de la nord-est de Kerçi, a primit misiunea să declanșeze ofensiva cu câteva zile mai târziu decât Frontul 4 Ucrainean pe direcția

* Armata a 17-a germană avea în componere : Corpurile 49 și 5 germane cu Diviziile 50, 73, 98, 111 și 336 germane și Corpurile de cavalerie și de munte române cu Diviziile 19, 19 infanterie, 6, 9 cavalerie, 1, 2, 3 munte române. Marile unități române totalizau la 8 aprilie 1944 65 093 de oameni. Rezultă că trupele germane aveau peste 129 000 de oameni. În general, o divizie germană a avut efective duble față de o divizie română (A.M.A.N., dosar 1 200/820, fila 67 ; dosar 190, filele 108 și 113—115).

¹⁹ A.M.A.N., dosar 11, fila 2.

Simferopol-Sevastopol. La 8 aprilie 1944 forțele principale ale Frontului 4 Ucrainean au declanșat ofensiva și prin lupte grele au rupt prima fișie de apărare și au eliberat orașul Armiansk. Trupele germane și române au fost obligate să se retragă. Corpul de cavalerie român, care primise ordin să asigure replierea Corpului 5 armată germană, atacat în peninsula Kerci de Armata independentă de litoral, a suferit grele pierderi; la 12 aprilie trupele sovietice au intrat în orașul Kerci. Trupele germane și române din nordul și estul peninsulei s-au retras spre Sevastopol, fiind urmărite de marile unități sovietice.

Având pierderi mari în oameni și materiale, Comandamentul german a ordonat reorganizarea dispozitivului de apărare; marile unități ale Corpului de munte și ale Corpului de cavalerie român au fost intercalate între marile unități ale Corpurilor 5 și 49 germane.

3 După o îndelungată și puternică pregătire de artilerie, trupele sovietice au reluat la 5 mai ofensiva pentru Sevastopol, pe care l-au eliberat la data de 9 mai.

Concomitent cu apărarea Sevastopolului, Comandamentele german și român au început evacuarea Crimeii, operație efectuată cu mari dificultăți și cu multe pierderi datorită submarinelor și aviației sovietice, care dețineau supremația navală și aeriană.

Multe vase care evacuaau trupe au fost scufundate sau avariate. Din decembrie 1943 au fost evacuați pe căile maritime și aeriene 60 643 de germani și 42 190 de români²⁰. Rezultă că în bătălia pentru Crimeea armata germană a pierdut aproximativ 59 000, iar armata română 23 000 de oameni.

În iarna și în primăvara anului 1944, trupele sovietice au desfășurat acțiuni de luptă și în sectorul central al frontului sovieto-german.

Generalul de armată I. H. Bagramian, comandantul Frontului 1 Baltic, și-a angajat forțele principale pe direcția orașului Vitebsk, eliberat după lupte grele, care au durat peste două săptămâni. Concomitent, generalul de armată K. K. Rokossovski a dirijat forțele principale ale Frontului 1 Bielorus pe direcția Bobruisk; la 14 ianuarie acestea au eliberat orașele Kalinkovici și Moșir. Apoi trupele sovietice au dezvoltat ofensiva spre Pinsk, amenințând flancul drept al Grupului de armate „Centru“.

Succesele obținute de armata sovietică în prima jumătate a anului 1944 au constituit o grea lovitură dată armatei germane. Au fost scoase din luptă peste 170 de divizii germane, iar ca urmare Comandamentul hitlerist a fost obligat să transfere pe frontul sovietic forțe însemnate de pe alte fronturi din Europa.

Trupele sovietice au înaintat pe o adâncime de pînă la 300 km în zonele Leningrad și Novgorod, iar în sectoarele sudice ale frontului pînă la 700 km. Armata sovietică a eliberat un teritoriu vast și de o mare valoare economică, ceea ce a contribuit la dezvoltarea industriei și agriculturii, furnizările principale ale potențialului material necesar trupelor de pe front. Ajunse în regiunea subcarpatică, forțele sovietice au fracționat în două dispozitivul de apărare al inamicului și și-au asigurat o bază solidă pentru noi acțiuni ofensive spre centrul și sud-estul Europei.

²⁰ A.M.A.N., dosar 1 200/820, filele 148—149.

Deschiderea celui de-al doilea front în Europa în vara anului 1944 constituie una dintre principalele operații militare decisive desfășurate de aliați în cel de-al doilea război mondial.

Cel de-al doilea front a fost creat printr-o debarcare în nord-vestul Franței, denumită operația „Overlord“, și alta în sudul Franței, denumită operația „Dragon“, care urma să se execute mai târziu decât prima. Acțiunile pregătitoare pentru debarcare au început pe baza directivei din 12 februarie 1944 a Comitetului unit al șefilor de state-majore.

Printr-un acord stabilit între guvernele Angliei și Statele Unite ale Americii, conducerea acțiunilor din nordul Franței a fost încredințată generalului american D. Eisenhower, iar a celor din sudul Franței generalului englez M. Wilson, comandantul forțelor aliate de pe teatrul de acțiuni militare din Mediterană. După stabilirea joncțiunilor grupărilor de forțe din vestul și sudul Franței, comanda supremă revenea generalului D. Eisenhower ²¹.

Deși acțiunile militare în cadrul celui de-al doilea front urmau să se desfășoare pe teritoriul Franței, să folosească resursele, telecomunicațiile și serviciile acestei țări, guvernul provizoriu francez nu fusese consultat asupra planurilor strategice elaborate de anglo-americani. De aceea generalul de Gaulle și-a manifestat nemulțumirea față de situația creată; neînțelegerile au fost însă aplanate într-o consfătuire comună în care s-au stabilit modalitățile de conlucrare pe toată durata acțiunilor de luptă, precum și modul de folosire a forțelor militare franceze ²².

Pentru operația de debarcare din nordul Franței, Comitetul unit al șefilor de state-majore a pus la dispoziția generalului Eisenhower 36 de divizii aflate în Anglia, 10 divizii în sectorul mediteranean și 40 de divizii dislocate în S.U.A. ²³. Dintre aceste divizii, 62 aparțineau S.U.A., 16 erau engleze și canadiene, 7 franceze și una (de tancuri) poloneză. Din aceste forțe a fost constituit Grupul 21 armate, comandat de mareșalul Bernard Law Montgomery, având în componere Armata 1 canadiană, Armata a 2-a engleză și Armata 1 americană ²⁴. Acest grup totaliza 19 divizii și 3 brigăzi de infanterie, 9 divizii și 8 brigăzi blindate și 4 divizii și o brigadă de desant-parasutare. Armata a 3-a americană a fost păstrată inițial în rezerva generalului Eisenhower.

Debarcarea urma să fie sprijinită de un mare număr de avioane și de nave maritime *. Forțele navale expediționare erau comandate de amiralul englez B. Ramsay, iar cele aeriene de mareșalul englez al aerului, Leigh-Mallory. Forțele aeriene strategice engleze și americane au fost subordonate tot generalului Eisenhower. Coordonarea acțiunilor aviației tactice cu aviația strategică era asigurată de mareșalul Tedder, adjunct al generalului Eisenhower ²⁵.

²¹ Général Dwight D. Eisenhower, général Sir Maitland Wilson, Maréchal Vicomte Montgomery. *Les opérations en Europe du corps expeditionnaire allié*, p. IX—X.

²² Général de Gaulle. *Mémoires de guerre*, vol. II, p. 260—262.

²³ Kurt von Tippelskirch. *Op. cit.*, p. 889.

²⁴ Eisenhower. *Croisade en Europe*, Londra, 1949, p. 11.

* În unele lucrări se menționează că pentru debarcare s-au folosit peste 13000 de avioane și 6000 de nave de război.

²⁵ Eisenhower, *op. cit.*, p. 30.

Trupele destinate debarcării erau bine pregătite din punct de vedere militar și aveau o dotare tehnică-materială bogată. Diviziile din primul eșalon erau întărite cu mijloace antitanc, tancuri amfibii, autotunuri, deșasamente de șoc și diversiune. Au fost pregătite divizii de desant-parasutare, a căror instruire începuse cu multă vreme înainte pe terenuri asemănătoare țărmului francez. Aceștia urma să li se alăture forțele interne din mișcarea de rezistență franceză.

Comandamentul german, derutat de unele informații referitoare la probabilitatea debarcării trupelor anglo-americane, a ajuns la concluzia că forțele aliate vor debarca pe țărmul nord-vestic al continentului european în zona maritimă cea mai îngustă, adică peste strâmtoarea Pas de Calais. O debarcare în Normandia era considerată de Hitler și de statul său major ca o manevră destinată distragerii atenției pentru realizarea surprinderii strategice²⁶. Potrivit acestor concluzii, forțele principale germane au fost concentrate pe malul sudic al canalului Pas de Calais.

La începutul lunii iunie 1944, în Franța, Belgia și Olanda se aflau 59 de divizii germane, constituite în două grupuri de armate (B și G) și un corp de armată independent.

Grupul de armate „B”, comandat de feldmareșalul E. Rommel, totalizând 36 de divizii, s-a dispus în apărare pe țărmul Atlanticului din Olanda și pînă la fluviul Loire, avînd Corpul 88 independent în Olanda, Armata a 15-a, comandată de generalul-colonel von Salmuth, la nord-est de Sena și Armata a 7-a, comandată de generalul-colonel Dollman, pe restul frontului la sud-vest de Sena.

Trei divizii de tancuri independente au fost dispuse înapoia Armatei a 15-a, pentru a putea interveni în raport cu nevoile impuse de situație.

Grupul de armate „G”, comandat de generalul-eolonel I. Blaskowitz, totalizînd 21 divizii, era dispus în apărare cu Armata 1, comandată de generalul von Schewaler, de la gurile fluviului Loire pînă la Munții Pirinei, și cu Armata a 19-a, aflată sub comanda generalului von Sodenstern, în sudul Franței²⁷.

Comanda generală a trupelor din Europa apuseană a fost încredințată generalului feldmareșal von Rundstedt.

Apărarea germană a fost organizată pe o mare adîncime, iar întregul sistem de fortificații a fost denumit „Valul Atlantic”, a cărui construcție începuse din anul 1942. La începutul anului 1944 lucrările principale erau, în linii generale, terminate.

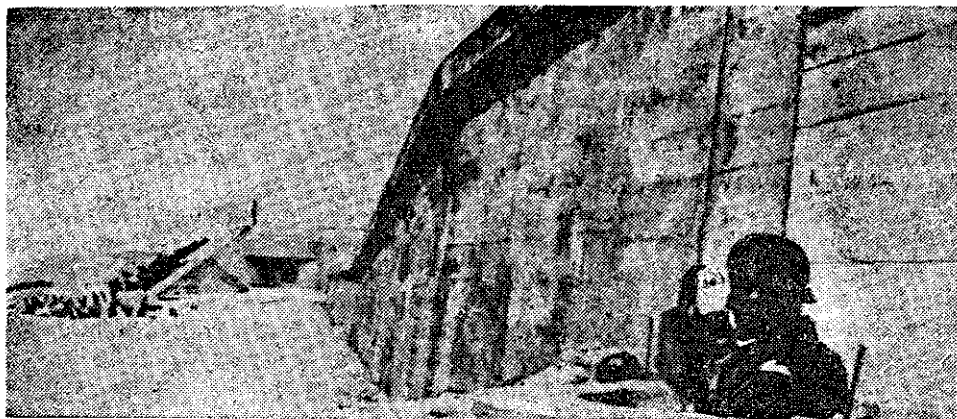
Comandamentul anglo-american a hotărît să execute debarcarea în sectorul cuprins între gura rîului Orne și Golful Vey, pentru a cuceri inițial un cap de pod larg de 80 km și adînc de 15—20 km. Ulterior trupele aliate urmau să dezvolte ofensiva pentru a pune stăpînire pe peninsula Cotentin și pe principalul port Cherbourg. Alegerea acestui sector a fost determinată de necesitatea realizării surprinderii strategice. Comandamentul german, fiind dezinformat asupra zonei reale de debarcare, a dispus aici doar două divizii pe un front de peste 80 km²⁸.

Debarcarea forțelor aliate urma să fie precedată de o vastă acțiune de desant-parasutare. În acest scop au fost destinate Diviziile de desant

²⁶ Kurt von Tippelskirch, *op. cit.*, p. 396.

²⁷ *Ibid.*, p. 395—397.

²⁸ *Ibid.*, p. 401.

„Zidul Atlanticului“. Din Olanda în Pirinei, malurile oceanului au fost înțesate de naziști cu blokhausuri, cazemate și artilerie, iar plajele și apele de lângă țărmuri cu milioane de mine de toate tipurile, obstacole anticar și submarine.

82 și 101 americane și a 6-a engleză, care, cu câteva ore înaintea debarcării pe țărm, trebuiau să lanseze unitățile de parașutiști pînă la 25 km depărtare de țărm, cu misiunea de a bloca căile de comunicație, podurile, obiectivele importante și a face inofensive rezervele germane. Parașutiștii americani urmau să fie desanțați la nord de orașul Carentan, iar cei englezi la nord-est de Caen.

Bombardamentele de aviație, care începuseră cu două luni înaintea datei stabilite pentru declanșarea operației „Overlord“, urmau să se intensifice în ultimele zile; pe timpul traversadei, aviația trebuia să acopere forțele maritime aflate în deplasare, să execute bombardamente masive asupra fortificațiilor germane de pe țărmul francez și apoi să sprijine desantarea.

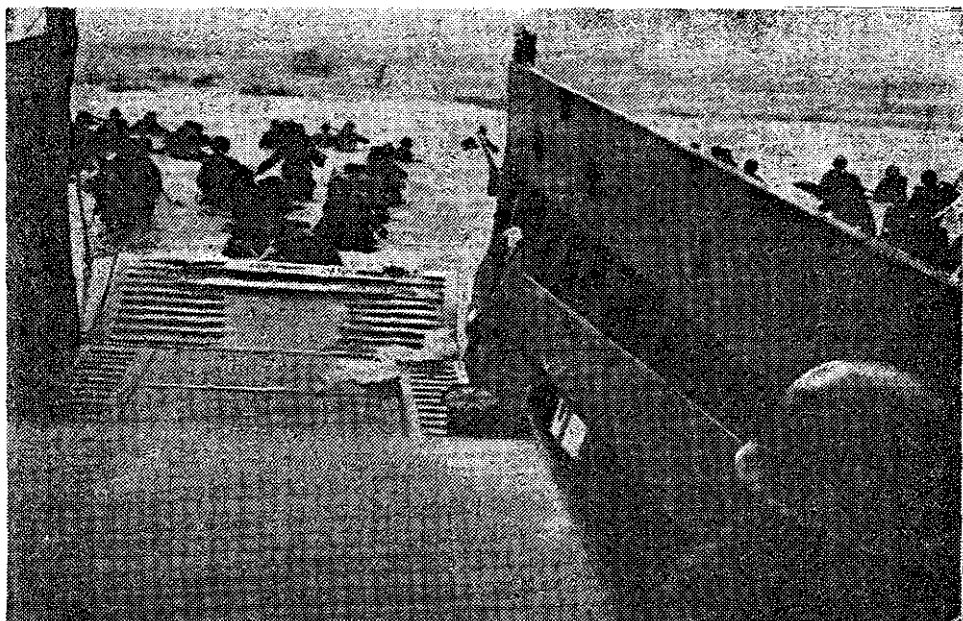
Data debarcării, stabilită inițial pentru dimineața zilei de 5 iunie 1944, a fost amînată cu 24 de ore din cauza timpului nefavorabil.

Forțele principale, dislocate în ultimele 3 luni la 150 km nord de țărmurile sudice ale Angliei, au fost aduse la începutul lunii iunie 1944 într-o zonă de adunare situată la 20—25 km de locul de înbarcare.

Deplasarea convoaielor a început în dimineața de 5 iunie, și la sfîrșitul zilei navele se aflau în zona de control și de coordonare de la sud-est de insula Wight. De aici convoaiele s-au deplasat în noaptea de 5 spre 6 iunie spre sectorul de debarcare, iar la 15—20 km de țărm s-au desfășurat pentru luptă. În cursul nopții, începînd de la orele 1,30 un număr de 2 395 de avioane și 847 de planoare au lansat unitățile celor 3 divizii de parașutiști în zonele stabilite din împrejurimile orașelor Caen și Carentan. Pentru a induce în eroare Comandamentul german, aviația anglo-americană a executat bombardamente masive în toată fișia de apărare a Grupului de armate „B“.

La orele 5,00 s-a declanșat pregătirea de artilerie cu toate gurile de foc aflate pe nave. La orele 6,30 a început debarcarea, mai întîi în zona americană, iar cu o oră mai tîrziu și în zona engleză²⁹, sub o puternică acoperire aeriană, realizată numai în prima zi cu peste 11 000 ieșiri avion.

²⁹ S. E. Morison, *Vtorjenie vo Franții i Ghermantu. 1944—1945*, Voennoe Izdatelstvo Oboroni SSSR, Moscova, 1943, p. 149.

De la mici bărci de cauciuc de 126 de kilograme pînă la șleपुरi de 14 000 de tone, circa 10 000 de nave de toate tipurile au susținut în zorii zilei de 6 iunie 1944 debarcarea în Normandia. În imagine, soldați aliați debarcînd pe plaja „Omaha”

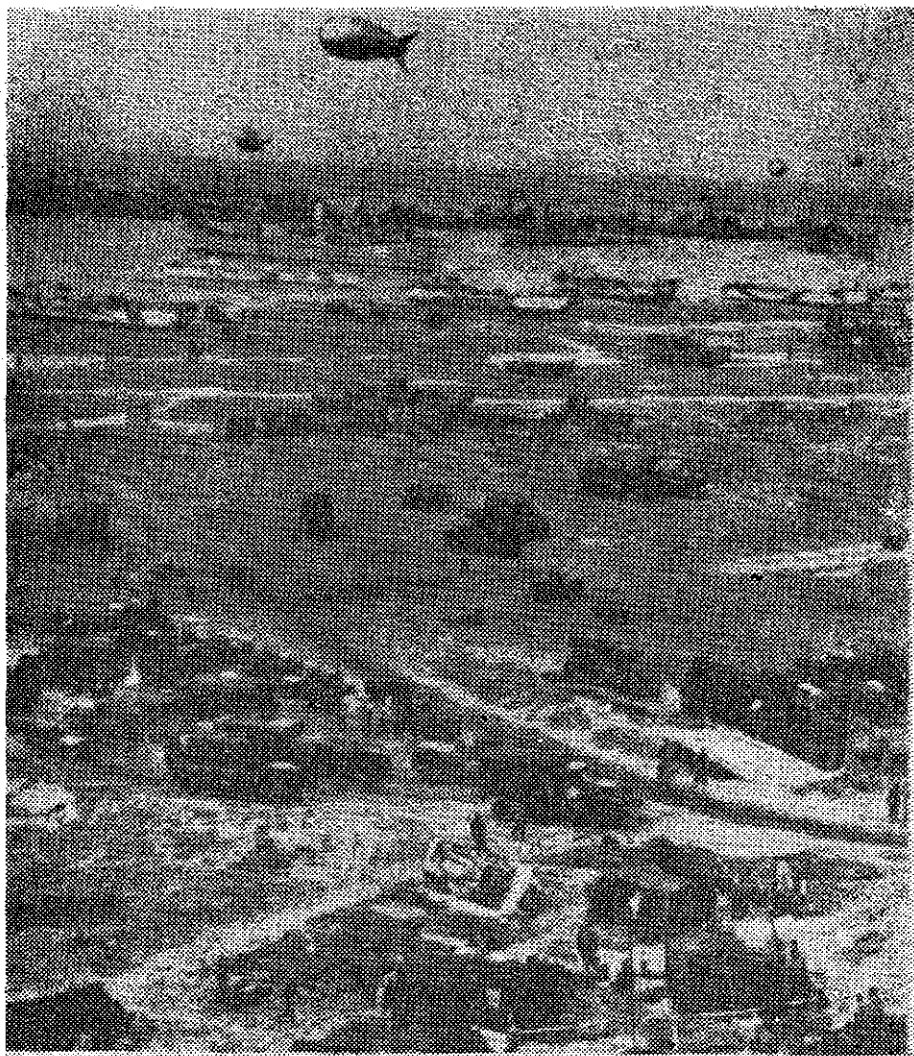
Primele detașamente debarcate au înaintat cu succes pe țărmul francez, respingînd rezistențele forțelor germane aflate în apărare, deși acestea au ripostat cu toate categoriile de armament. Unitățile lansate din aer la 15—25 km depărtare de țărm au suferit pierderi grele, dar au reușit să mențină aliniamentul ocupat, au blocat comunicațiile și podurile de peste râurile Orne și Vire și au angajat în luptă Divizia 21 tancuri germană, aflată în zona Caen.

Ziua de 6 iunie 1944, prima zi a debarcării, decisivă pentru desfășurarea întregii acțiuni, s-a încheiat cu succes. Cele 5 divizii debarcate în primul eșalon (în afara celor 3 divizii parașutate) au ocupat fiecare cite un cap de pod cu o adîncime de peste 10 km.

În zilele de 7 și 8 iunie 1944, trupele anglo-americane au rezistat cu fermitate atacurilor dușmanului pe aliniamentul atins în prima zi, dînd posibilitate comandamentelor de armate să aducă noi forțe în capetele de pod.

Comandamentele hitleriste nu au folosit perioada critică în care se aflau trupele aliate pe timpul acțiunilor de debarcare pentru a le contraataca, ceea ce a influențat hotărîtor desfășurarea ulterioară a luptelor în favoarea trupelor anglo-americane. Cererile repetate adresate OKW-ului de a trimite urgent în zona de debarcare Divizia a 12-a tancuri SS și alte rezerve apropiate au fost rezolvate cu mare întîrziere.

În dimineața zilei de 9 iunie, trupele americane și engleze au trecut la ofensivă, reușind pînă la 12 iunie să unească capetele de pod într-unul singur, cu o lățime de aproximativ 80 km și o adîncime de 18 km. Slaba reacție a trupelor hitleriste a dat posibilitate Comandamentului aliat să aducă în Franța noi forțe, care la sfîrșitul zilei de 12 iunie au atins cifra

Trupe aliate înaintînd în peninsula Cotentin, după debarcare

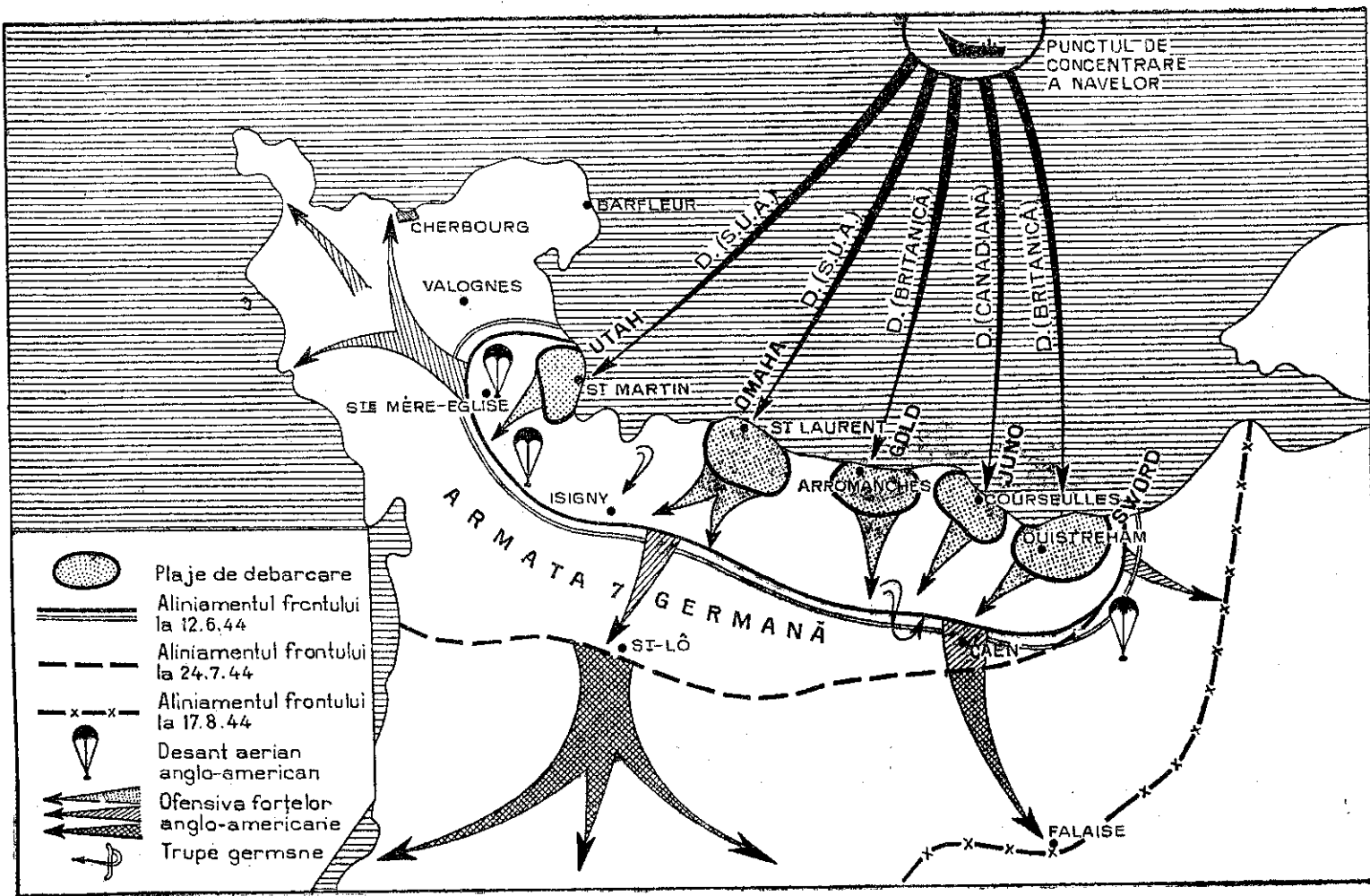
de 326 547 de oameni, peste 5 400 avioane de toate tipurile, precum și peste 104 000 tone de subzistențe necesare trupelor debarcate³⁰.

La 12 iunie 1944, unitățile Armatei 1 americane, trecînd la ofensivă, au reușit să ajungă la baza peninsulei Cotentin. Apoi, îndreptîndu-și forțele principale spre nord, au eliberat la 21 iunie portul Cherbourg și împrejurimile.

Trupele anglo-canadiene nu au reușit să cucerească localitatea Caen, apărată de puternice forțe hitleriste.

Pînă la sfîrșitul lunii iunie 1944, capul de pod a fost lărgit la 100 km

³⁰ K. Tippleskirch, *op. cit.*, p. 403.

și adîncit pînă la 40 km. Au fost aduse noi forțe, astfel că la 1 iulie 1944 efectivele debarcate totalizau aproape 1 000 000 de oameni.

Reluînd ofensiva, unitățile americane au reușit să cucerească localitatea Saint Lô, în timp ce trupele Armatei a 2-a engleze eliberau orașul Caen.

Adîncimea capului de pod, care atinsese aproximativ 50 km, a permis aducerea pe continentul european a majorității forțelor aliate destinate debarcării, asigurînd astfel desfășurarea cu succes în etapa următoare a ofensivei pentru eliberarea Franței. Au fost introduse în luptă Armata 1 canadiană și Armata a 3-a americană. Din prima făcea parte și Divizia a 2-a blindată poloneză, iar din a doua, Divizia a 2-a blindată franceză.

Comitetul unit al șefilor de state-majore era în măsură să ordone trecerea la ofensiva generală.

Pentru anihilarea efectelor debarcării forțelor aliate pe țărmul de vest al continentului european și redobîndirea inițiativei strategice pe acest teatru de război, Hitler a decis să arunce în bătălie ultima „armă secretă” — avioanele-rachetă fără pilot de tipul V-1 și V-2 —, scontînd pe efecte distructive, decisive, morale și materiale.

În dimineața zilei de 13 iunie 1944, primul avion-rachetă V-1 a fost lansat în partea de sud-est a Angliei. De la 15 iunie, seara, lansările s-au intensificat, lovind în special Londra cu împrejurimile sale și partea sudică a Angliei, începînd cu aliniamentul Wash-Bristol.

Datorită vitezei relativ reduse (650 km pe oră), acest tip de rachetă a putut fi interceptat și distrus în aer de aviația și artileria antiaeriană engleză. Drept urmare, înaltul comandament german a lansat, începînd cu data de 8 septembrie, racheta V-2, care, avînd viteză foarte mare, a lovit și distrus mari centre industriale ale Londrei și din sudul Angliei.

Pe măsura apropierii forțelor aliate de frontierele Germaniei, a organizării intensive a apărării antiaeriene engleze și a distrugerii rampelor de lansare, ca rezultat al depistării lor de către partizanii francezi, lansarea avioanelor-rachetă a scăzut mult din intensitate.

Folosirea acestui gen de armă, cu efecte mari asupra populației și întreprinderilor industriale din spatele frontului, nu a adus Comandamentului german rezultatul scontat. Istoricul vest-german Kurt von Tippelskirch remarcă că alta ar fi fost situația dacă avioanele-rachetă ar fi fost folosite cu cîteva luni mai devreme³¹.

De aceea efectele distructive ale acestora nu au influențat acțiunile forțelor aliate din Franța, care și-au continuat ofensiva.

ATENTATUL DE LA 20 IULIE 1944

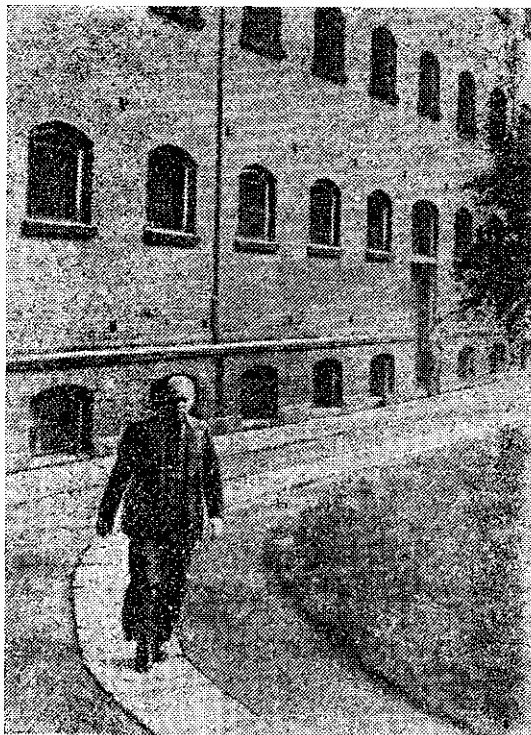
Lanțul înfrîngerilor suferite de armatele germane a constituit un factor determinant în evoluția politică internă din Germania, ducînd la o profundă criză a regimului nazist.

Loviturile date armatelor hitleriste au avut repercusiuni imediate, accentuînd starea de spirit antinazistă a maselor și intensificînd activitatea antihitleristă.

Bazîndu-se pe un uriaș aparat pentru exercitarea terorii, conducerea

³¹ K. Tippelskirch, *op. cit.*, p. 406—407.

Ernst Thälmann, conducătorul mișcării comuniste germane, în incinta închisorii în care a fost deținut de naziști

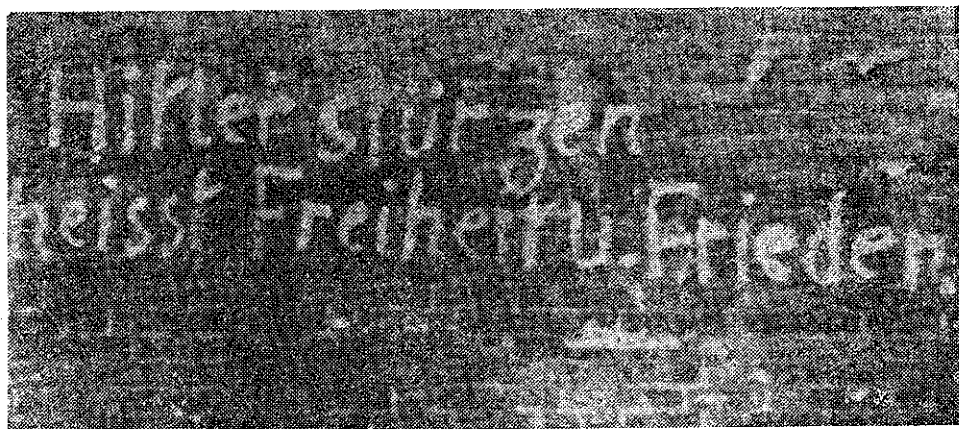
nazistă ținea sub strictă și permanentă supraveghere masele largi ale poporului german. Introducerea muncii obligatorii pentru bărbați de la 16 la 65 de ani și pentru femei de la 17 la 45 de ani, închiderea tuturor întreprinderilor care nu erau necesare ducerii războiului, înregistrarea obligatorie a tuturor persoanelor apte de muncă, „mobilizarea totală“, mărirea numărului orelor de muncă, reducerea rațiilor de carne, cartofi și a celorlalte alimente de primă necesitate, precum și alte măsuri restrictive luate de naziști pe „frontul intern“ din cauza agravării situației militare au contribuit la creșterea tensiunii sociale, la declanșarea și la desfășurarea crizei politice interne. Valul de execuții și de arestări a crescut. Teroarea hitleristă era îndreptată în primul rând împotriva clasei muncitoare.

În fruntea comuniștilor germani, cei mai dirji și mai hotărâți luptători împotriva dictaturii naziste, s-au aflat militanți ca Ernst Thälmann, deținut în închisoare de naziști din 1933 și asasinat în 1944.

Rezistența germană „s-a manifestat prin intermediul a mii de canale, a străbătut faze schimbătoare de intensitate mai mare sau mai mică“³². În vîltoarea luptei clandestine, comuniștii s-au străduit să acționeze împreună cu social-democrații, să găsească teren pentru unitatea mișcării muncitorești. Lozinca „frontului popular“, lansată de comuniști, s-a răspindit și printre social-democrați³³.

³² Enzo Collotti, *Germania nazistă*, București, Editura politică, 1969, p. 263.

³³ Gestapoul a arestat la începutul lui iulie pe Saefkow, Jacob și pe social-democrații Reichwein și Leber; ca urmare, întregul grup a fost nimicit; conducătorii comuniști au fost executați la 18 septembrie 1944 (Gertrud Nitzsche, *Die Saefkow-Jacob-Bästlein-Gruppe*, Berlin, 1957).

Germania, 1944. Lozincile scrise de luptătorii din Rezistență pe zidurile caselor cheamă populația să se ucească în lupta contra regimului hitlerist

Militanții comuniști aflați în emigrație (W. Ulbricht, W. Pieck și alții) creaseră în iunie 1943 pe teritoriul Uniunii Sovietice „Comitetul național Germania liberă”. În septembrie al aceluiași an luase ființă „Asociația ofițerilor germani”, alcătuită din ofițeri germani prizonieri ai armatei sovietice. Asociația a aderat la „Comitetul național Germania liberă”. Constituirea acestor organizații a avut ecou în spatele frontului nazist și în rândurile armatei germane hitleriste.

Unicul instrument de forță care se afla în situația de a putea contracara aparatul de exercitare a puterii și al terorii naziste era armata, Wehrmachtul. Armata însă și-a legat indisolubil soarta de aceea a hitlerismului.

Generalii germani au executat cu zel directivele lui Hitler cu privire la exterminarea populației civile în teritoriile ocupate. Genocidul practicat față de cvrei, torturile în masă, nelegiuirile, jafurile și atrocitățile săvârșite asupra populației pașnice din toate țările cotate, distrugerile de monumente de artă și chiar de orașe întregi au fost organizate de generalii germani. Generalii feldmaresali von Reichenau, von Leeb, von Manstein, Kuchler, generalii Heinrici, Harpe, Weidemann, von Hindenburg, Manteuffel, Sepp Dietrich, K. Wolff și mulți alții, sute de naziști, s-au făcut vinovați de exterminarea a sute de mii de cetățeni pașnici lipsiți complet de apărare, de torturarea a zeci de mii de prizonieri de război, de atrocități cumplite.

Cât timp armatele hitleriste repurtau victorii, marea majoritate a generalilor complici hitleriștilor, îmbătați de glorie, se considerau invincibili. Proiectul generalului Beck, care în august 1938 demisionase din postul de șef al Marelui stat-major al Armatei de uscat, de a-l înlătura pe Hitler și a instaura o dictatură militară, s-a spulberat de îndată ce s-a aflat de Conferința de la München. După euforia primelor triumfuri ale Wehrmachtului, când au urmat înfringerile grele, mai ales după Stalingrad, s-au încheiat noi grupuri militare opoziționiste, care aveau contacte mai mult sau mai puțin strânse cu opoziția unor cercuri burgheze, în genere conservatoare.

Încercările grupurilor opoziționiste de a stabili contacte directe cu guvernul britanic în vederea încheierii unei păci separate cu Occidentul

și proiectele de înlăturare a lui Hitler printr-un atentat au trecut în 1943 din faza discuțiilor la pregătiri concrete. Diversele memorandumuri ale unor grupuri complotiste (contele Helmuth von Moltke, Karl Goerdeler, înalt funcționar nazist etc.), ca și însemnările unor participanți lasă să se întrevadă că starea de spirit opoziționistă era alimentată de politica teroristă și criminală a naziștilor. La alte grupuri însă, tendința de a evita înfrângerea Germaniei era mereu pusă mai presus de cerințele unei lupte fără compromisuri contra național-socialismului. De aceea nu urmăreau în nici un caz să instaureze un regim democratic liberal, ci un regim autoritar, însă fără Hitler și, în unele proiecte, fără aparatul terorist al dictaturii naziste. Grupurile opoziției militare și burgheze mizau pe pacea separată cu Occidentul și eventual pe o dictatură militară, care să continue războiul împotriva Uniunii Sovietice. Toate doreau ca Germania să păstreze frontierele sale din septembrie 1939 și, în orice caz, să evite de a fi ocupată sau împărțită.

Înfringerile armatei germane în primăvara și vara anului 1944 au împins pe conducătorii complotului de la 20 iulie să treacă imediat la suprimarea lui Hitler (Goerdeler refuzase timp îndelungat să consimtă la această soluție). Colonelul Klaus von Stauffenberg, șeful statului-major al Departamentului general al armatelor de rezervă, antihitlerist consecvent, cu convingeri democratice, energie și îndrăzneț, și-a asumat sarcina să execute atentatul împotriva lui Hitler.

Complotiștii aveau în fruntea lor pe generalul Beck și pe mareșalul Witzleben. Mulți ofițeri superiori, fără a se angaja formal, își dăduseră aprobarea, ca, de pildă, mareșalii von Kluge și Rommel. Generalul von Stülpnagel, comandantul militar al Franței, era pe de-a-ntregul de partea complotiștilor. Aceștia stabiliseră legături strânse cu cercurile opoziției burgheze; ei aveau unele contacte cu înalți funcționari naziști, cu von Helldorf, șeful poliției din Berlin, și chiar cu însuși Himmler, prin intermediul fostului ministru de finanțe Popitz.

Grupul de complotiști era foarte eterogen și nu exista în sinul lui o unitate de vedere³⁴, unii dintre ei plănuiind chiar să-l înlocuiască pe Hitler cu Himmler.

În dimineața zilei de 20 iulie 1944, colonelul *Klaus von Stauffenberg*, care avea în servieta sa o bombă, a venit la cartierul general al lui Hitler de la Rastenburg, unde urma să aibă loc o consfătuire. Von Stauffenberg a pus servieta alături de scaunul său, aproape de locul lui Hitler. Cîteva minute după ce Stauffenberg părăsise încăperea, a explodat bomba. Din cei 25 de inși a fost ucis pe loc stenograful lui Hitler și răniți mortal cîteva generali. Hitler a scăpat cu cîteva arsuri și răni ușoare.

Von Stauffenberg, convins că Hitler a murit, s-a îndreptat în mare grabă spre Berlin. Pînă ce complotiștii au dat semnalul convenit „Walkyria” și au început să acționeze pentru a pune mîna pe pozițiile-cheie din capitala Germaniei, la cartierul general al lui Hitler se desfășura o activitate febrilă pentru înăbușirea și reprimarea complotului. Toate comandamentele grupurilor de armate au primit ordine să aresteze pe cei implicați în complot. Goebbels a transmis prin radio știrea despre atentat și despre eșecul acțiunii complotiste. Au început arestările și „judecata urgentă” a membrilor complotului, adică împușcarea lor, cel

³⁴ M. Baumont. *La grande conspiration contre Hitler*, Paris, 1963; Dikter Ehlers, *Technik und Moral einer Verschwörung. 20 Juli 1944*, Frankfurt-Bonn, 1964.

mai zelos în acele momente fiind generalul Fromm, considerat de complotiști ca unul dintre ai lor.

La Paris, guvernatorul militar al Franței, general-colonelul Heinrich von Stülpnagel și adjuncții săi, membri ai complotului, au trecut la dezarmarea și la arestarea trupelor SS și SD (circa 2 000 de oameni). Stülpnagel considera că, dispunând de grupurile de armate de pe Frontul de Vest, se putea înfăptui o pace separată cu Anglia și cu Statele Unite peste capul lui Hitler. Comandantul suprem al Frontului de Vest, feldmareșalul Klüge, s-a desolidarizat de complot și a revocat ordinele lui Stülpnagel, eliberând trupele SS și SD arestate. Generalul Fromm, în ciuda mărturiei sale de credință, n-a scăpat cu viață; arestat de Gestapo și supus unor torturi bestiale, a fost executat; feldmareșalul Klüge, destituit și rechemat la Paris, s-a sinucis în drum.

Hitleriștii au arestat circa 7 000 de oameni și au executat peste 5 000 dintre ei sub învinuirea de participare la complot; numărul ofițerilor implicați și executați se ridica la circa 750, dintre care 20 de generali (alți 49 de generali și 4 feldmareșali s-au sinucis). Burghezia germană a încercat, căutând să-l înlăture pe Hitler, să-și salveze astfel propriile sale poziții. Din acest punct de vedere, complotul de la 20 iulie 1944 nu era numai „complotul generalilor”, ci și al burgheziei germane.

Printre complotiști au existat și numeroși patrioți cinstiți, adversari hotărâți ai hitleriștilor, ca Helmuth von Moltke și Klaus Stauffenberg, care ar fi dorit, după răsturnarea regimului nazist, să instaureze, în colaborare cu forțele progresiste, rânduiești democratice, stabilirea de relații pașnice între Germania și celelalte state, și în primul rând cu U.R.S.S.

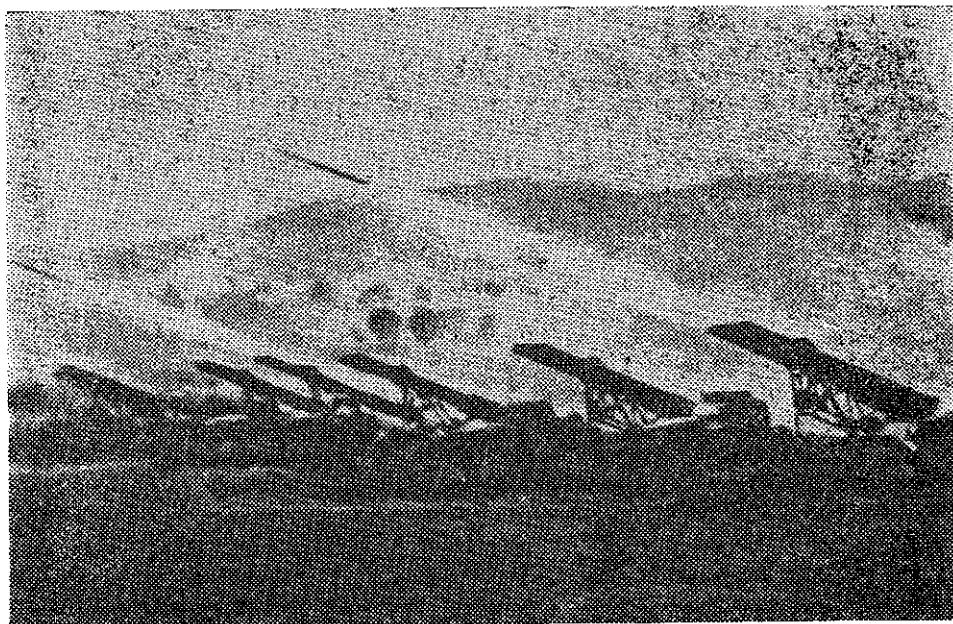
Complotul din 20 iulie 1944 a arătat profunda „criză a vîrfurilor” Reichului nazist; înfrîngerile militare suferite de armatele germane hitleriste, decăderea economiei germane de război, rezistența tot mai accentuată a maselor largi, care îmbrăca o varietate de forme și manifestări, creșterea mișcării de rezistență organizată, toate mărturiseau că regimul terorist și sîngeros nazist intra în agonie.

OPERAȚIILE OFENSIVE ALE ARMATEI SOVIETICE DIN VARA ANULUI 1944

De la Marea Barentș și pînă la Marea Neagră, pe un front de peste 4 400 km, erau angajate în vara anului 1944 armate de milioane de oameni. Uniunea Sovietică avea angajate în bătălie 6 425 000 de ofițeri și soldați, peste 92 500 de tunuri și aruncătoare de mine, 7 700 de tancuri și peste 13 400 de avioane³⁵.

Cu toate pierderile suferite în luptele din prima jumătate a anului 1944, forțele armate hitleriste totalizau în iunie 324 de divizii și 5 brigăzi, cea mai mare parte aflîndu-se pe frontul sovieto-german. Aici acționau 179 de divizii și 5 brigăzi germane, precum și 49 de divizii și 13 brigăzi aparținînd țărilor satelite. Totalul forțelor fasciste de pe acest front se ridica la peste 4 000 000 de oameni, aproximativ 49 000 de tunuri și arun-

³⁵ *Velikaia Otecestvennaia Voina...*, p. 338.

Baterie sovietică de aruncătoare de rachete „Katiușă” în acțiune, vara anului 1944.

cătoare de mine, 5 250 de tancuri și autotunuri, precum și peste 2 800 de avioane de luptă³⁶.

Majoritatea forțelor fasciste, adică peste 117 divizii, erau concentrate în sectorul de sud-vest al frontului, întrucât Comandamentul german aștepta aici loviturile armatei sovietice.

Datorită situației create în Europa apuseană, Comandamentul hitlerist a fost obligat să mențină aici cele aproximativ 60 de divizii angajate în lupte grele cu forțele americano-anglo-franceze, precum și alte 26 de divizii în Italia.

Un rol important în desfășurarea cu succes a acțiunilor ofensive din a doua jumătate a anului 1944 l-a avut intensificarea luptei de eliberare a popoarelor copleșite, precum și succesele obținute de forțele maritime și aeriene ale S.U.A. în Oceanul Pacific.

Prin hotărîrea statului-major al armatei sovietice din 30 mai 1944 s-a stabilit să se continue ofensiva pentru izgonirea copleșitorilor hitleriști de pe teritoriul U.R.S.S. Potrivit planului aprobat, operațiile ofensive strategice din vara anului 1944 au început în Karelia.

Între lacurile Ladoga și Onega și în istmul Kareliei, Comandamentul finlandez dispunea de o puternică zonă fortificată, „Manerheim”, apărată de 15 divizii, care totalizau 268 000 de oameni, 1 930 de tunuri, 110 tancuri și 248 de avioane.

Fronturile Karelian și Leningrad, care urmau să treacă la ofensivă împotriva trupelor finlandeze, dispuneau de 41 de divizii, 5 brigăzi și 4 sectoare fortificate, totalizând 450 000 de oameni, 10 000 de tunuri, peste 800 de tancuri și 1 500 de avioane. Raportul de forțe era net în favoarea trupelor sovietice³⁷.

³⁶ 50 let Voorujennîh sil SSSR, p. 406.

³⁷ I.V.O.V.S.S., tom IV, p. 137—138.

Ofensiva a început la 10 iunie 1944. Trupele Frontului Karelian, comandat de generalul de armată K. A. Merețkov, au sfârșit sistematic sectoarele fortificate ale finlandezilor din istmul Kareliei și au eliberat pînă la sfîrșitul lunii orașul Petrozavodsk. Concomitent, marinarii Flotei din Baltica, comandată de amiralul V. F. Tribuț, au pus stăpînire pe insulele din vecinătatea Viborgului, apoi, în strînsă cooperare cu trupele de uscat, au eliberat orașul la 9 august. Alimentația frontului a fost împinsă la 150 km de Leningrad, înlăturîndu-se astfel orice pericol dinspre nord și nord-vest.

La 25 august 1944 ministrul de externe al Finlandei a adresat guvernului sovietic o cerere de încheiere a armistițiului între cele două state. Președintele Manerheim își dădea seama că războiul este pierdut și că Finlanda era epuizată³⁸. La 29 august guvernul sovietic a acceptat cererea de armistițiu, iar la 4 septembrie Finlanda a rupt relațiile cu Germania hitleristă. Tratatul semnat la 19 septembrie prevedea, printre altele, ca guvernul finlandez să-și retragă trupele la frontierele din 1940, să dezarmeze trupele germane aflate pe teritoriul său, să-și treacă armata pe picior de pace, să cedeze U.R.S.S. regiunea Petsamo și să rupă relațiile cu statele satelite ale Germaniei.

Guvernul finlandez a acceptat condițiile stabilite. Probleme deosebite s-au ivit în relațiile cu trupele germane. Majoritatea unităților s-au retras de pe teritoriul finlandez fără vărsare de sînge. În nordul Finlandei, potrivit indicațiilor speciale date de Hitler, Corpul 19 vînători de munte german a opus rezistență, menținînd unele localități pînă la începutul anului 1945, cînd s-a retras spre Narvik³⁹.

Cea mai importantă operație desfășurată pe frontul sovieto-german în vara anului 1944 a fost operația din Bielorussia, care a cuprins un front de peste 1 000 km pe o adîncime de 500—600 km; la ea au participat Fronturile 1 Baltic și 1, 2 și 3 Bielorusse.

În fața trupelor sovietice pe aliniamentul Narva, Pskov, Vitebsk, Orșa și Kovel se găsea Grupul de armate german „Centru”, comandat de generalul feldmareșal Busch, compus din 63 de divizii și 3 brigăzi, care însumau peste 1 000 000 de oameni. Forțele hitleriste au amenajat fortificații de campanie pe o mare adîncime, cu dezvoltare maximă pe direcțiile care conduceau spre Vitebsk, Orșa, Moghilev și Bobruisk. Comandamentul hitlerist era conștient că pierderea Bielorusiei favoriza deschiderea direcției strategice spre Varșovia și Prusia Orientală și întoarcerea apărării forțelor fasciste din Ucraina și din țările baltice.

Prin operația ofensivă strategică din Bielorussia, Comandamentul suprem sovietic urmărea să nimicească Grupul de armate „Centru”, să elibereze Bielorussia, Lituania și o parte din Polonia și să mute pe această direcție acțiunile de luptă în afara teritoriului Uniunii Sovietice. Totodată reducerea întrîndului bielorus determina scurtarea frontului sovieto-german și crea posibilitatea creșterii densităților necesare viitoarelor operații.

Pentru executarea acestei operații, Comandamentul suprem sovietic a destăinut 166 de divizii, 12 corpuri de tancuri și mecanizate, 7 sectoare fortificații, 21 de brigăzi de infanterie, de tancuri și mecanizate, 31 000 de

³⁸ Kurt von Tippelskirch, *op. cit.*, p. 455.

³⁹ *Ibid.*, p. 456.

tunuri și aruncătoare, 5 200 de tancuri și autotunuri și peste 6 000 de avioane. Efectivele acestora se cifrau la aproape 1 500 000 de oameni ⁴⁰.

În dimineața zilei de 23 iunie 1944, după o puternică pregătire de artilerie, trupele Frontului 1 Baltic, de sub comanda generalului de armată I. H. Bagramian, au trecut la ofensivă pe direcția Sirotino-Beșenkovici, reușind ca, după 2 zile de lupte grele, să iasă pe Dvina superioară. După ce au forțat riul din mișcare, ele au făcut joncțiunea cu detașamentele înaintate ale Frontului 3 Bielor, încercuind 5 divizii hitleriste în zona Vitebsk.

Frontul 3 Bielor, comandat de generalul-colonel I. D. Cerneahovski, trecând la ofensivă în aceeași zi pe direcția Orșa-Minsk, a contribuit la încercuirea grupării fasciste din zona Vitebsk, iar la 27 iunie a eliberat localitatea Orșa.

Frontul 2 Bielor, comandat de generalul-colonel G. F. Zaharov, a forțat în condiții grele fluviul Nipru și, continuându-și ofensiva, a eliberat la 28 iunie orașul Moghilev.

Frontul 1 Bielor, comandat de generalul de armată K. K. Rokossovski, a început ofensiva la 24 iunie 1944 pe direcțiile Rogacev-Bobruisk și Parici-Bobruisk. După 4 zile de lupte grele, forțele sovietice de pe cele două direcții s-au întâlnit în zona Bobruisk, încercuind 5 divizii hitleriste. Încercările desperate ale dușmanului de a se salva nu au reușit, trupele încercuite fiind nimicite.

Astfel, în numai 6 zile forțele celor 4 fronturi sovietice au nimicit 2 grupări hitleriste și au înaintat peste 150 km.

Prin directiva din 29 iunie, Comandamentul suprem sovietic a ordonat continuarea ofensivei spre orașul Minsk. Ca urmare, la 30 iunie Frontul 3 Bielor a atacat pe direcția Borisov-Minsk și, nimicind rezistențele trupelor hitleriste, a interceptat calea ferată Minsk-Vilnius și a eliberat la 1 iulie localitatea Borisov, apropiindu-se dinspre nord de orașul Minsk. În același timp, trupele Frontului 1 Bielor au atacat viguros pe direcția Puhovici-Minsk și, zdrobind împotrivirea dușmanului, s-au apropiat de capitala Bielorussiei dinspre sud. În ziua de 3 iulie, trupele celor două fronturi au făcut joncțiunea în zona Minsk, au eliberat orașul și au încercuit la est de acesta o grupare hitleristă de peste 30 de divizii. Până la 11 iulie, forțele dușmane încercuite au fost lichidate. Peste 70 000 de hitleriști au căzut pe câmpul de luptă, iar alți 34 000 au fost luați prizonieri.

Zdrobirea forțelor principale ale Grupului de armate „Centru“ a produs inamicului pierderea a peste 540 000 de oameni, morți, răniți sau prizonieri, distrugerea sau capturarea a 630 de avioane, 2 375 de tancuri și autotunuri, 8 702 piese de artilerie, peste 5 000 de aruncătoare de mine și o cantitate imensă de alte materiale de război, creind premise favorabile pentru ca trupele sovietice să-și desfășoare impetuosa ofensiva spre vest.

Astfel, Frontul 1 Baltic a pătruns până la sfârșitul lunii iulie în Estonia, tăind comunicațiile grupării hitleriste din această regiune cu Prusia Orientală, în timp ce Frontul 3 Bielor, urmărind inamicul pe direcția Vilnius, a eliberat la 13 iulie acest oraș. Continuând apoi ofensiva spre vest, el a forțat la 15 iulie riul Niemen. Căile de acces spre Prusia orientală au fost deschise, cu toată împotrivirea disperată a trupelor hitleriste.

⁴⁰ *Velikaia Otecestvennaia Voina...*, p. 344.

Partizani sovietici pe străzile Minskului eliberat, iulie 1944

Concomitent cu aceste acțiuni, Frontul 2 Bieloruss a eliberat la 27 iulie orașul Belostok, important centru industrial și nod de cale ferată, care bara comunicațiile spre Varșovia, iar Frontul 1 Bieloruss, care acționa spre Brest, a eliberat localitățile Baranovici și Slonim, pătrunzând adânc în dispozitivul adversarului. Executând o manevră iscusită, trupele sovietice au nimicit gruparea dușmană din zona Brest și au eliberat orașul la 28 iulie 1944, iar cele de la aripa stângă a frontului au ajuns la 25 iulie 1944 pe Vistula, cercind capete de pod la vest de riu, în zonele Magnusev și Pulavi.

În compunerea Frontului 1 Bieloruss, care înainta spre Varșovia a acționat și armata 1 poloneză, care a primit cu acest prilej botezul focului în războiul antihitlerist. La 1 august 1944 a izbucnit în Varșovia insurrecția populară, care-și pusese drept scop să elibereze capitala Poloniei. Începută în condițiile unui raport de forțe dezavantajos și ale unei situații strategice nefavorabile⁴¹, după 63 de zile de eforturi eroice, insurrecția populară varșoviană a fost înăbușită. Generalul hitlerist Stahel, care ordonase masacrarea populației varșoviene, a fost capturat în România, lângă Gherghița, în ziua de 28 august 1944. El venise la București ca specialist în înăbușirea insurecțiilor.

Operația ofensivă din Bielorussia s-a încheiat cu un desăvârșit succes pentru trupele sovietice.

Un rol important în obținerea succesului l-au avut detașamentele de partizani, care au produs grele pierderi inamicului în oameni și tehnică

⁴¹ *Vtoraia mirovaia voina. Cartea a doua*, Voennoe iskusstvo, Moscova izdatelstvo „Nauka”, 1966, p. 254 (articolul lui K. Sobczak, *Varșovia v voennih deistviah. 1939—1945*).

Coloane nesfârșite de prizonieri hitleriști pe străzile Moscovei, vara anului 1944

La 30 iulie 1944, uitatele sovietice au atins Vistula la confluența cu râul San

de luptă. Încheierea cu succes a operației din Bielorussia a permis Comandamentului suprem sovietic să organizeze noi operații ofensive, hotărâtoare pentru continuarea războiului.

Concomitent cu operația din Bielorussia, Frontul 1 Ucrainean, comandat de mareșalul I. S. Konev, a executat operația de la Lvov și Sandomir. Ofensiva a început în ziua de 13 iunie 1944. Trupele sovietice, acționând cu hotărâre, au nimicit o puternică grupare hitleristă în zona Lvov și, continuând ofensiva, au ajuns pe Vistula, pe care au forțat-o în zona Sandomir. Grupul de armate „Ucraina de nord” a suferit mari pierderi; peste 40 de divizii au fost total sau parțial nimicite.

Prin cucerirea unor importante capete de ped peste Vistula, Fronturile 1 Bielorussia și 1 Ucrainean și-au creat condiții favorabile pentru continuarea ofensivei spre capitala Germaniei hitleriste.

OPERAȚIA IAȘI-CHIȘINĂU

În august 1944 Comandamentul suprem sovietic a executat o nouă operație la aripa de sud a frontului sovieto-german, operația de la Iași-Chișinău.

Comandamentul german era hotărât să nu cedeze teritoriul României, datorită, pe de o parte, bogățiilor naturale, iar pe de altă parte faptului că prin România se deschideau două noi direcții strategice importante: în Peninsula Balcanică și în lungul Dunării spre Budapesta și Viena. La aripa sudică a frontului sovieto-german, într-un sector de aproximativ 600 km, se găsea instalat în apărare Grupul de armate „Ucraina de sud”, comandat de generalul-colonel Hans Friessner, având în componență peste 47 de divizii, dintre care 3 de tancuri și una motorizată, cu un efectiv de 643 000 de oameni ⁴².

În dispozitivul de apărare al grupului de armate se aflau și Armatele a 3-a și a 4-a române. Armata a 3-a română, împreună cu Armata a 6-a germană formau gruparea „Dumitrescu”, care apăra un front de 310 km între Prut și Marea Neagră; Armata a 4-a română, împreună cu Armata a 8-a germană și Corpul 17 armată germană formau gruparea „Wöhler” și apărau un front de 270 km între Prut și localitatea Soveja.

Trupele române angajate în apărare pe frontul de la Iași-Chișinău erau încadrate în 14 divizii de infanterie, 2 divizii de cavalerie, o divizie

⁴² După I.V.O.V.S.S., tom IV, p. 259.

blindată, 4 comandamente de munte de tăria unor brigăzi și alte formațiuni auxiliare. Totalul forțelor terestre române angajate în apărare depășea cifra de 431 000 de luptători. Aeronautica română era organizată în Corpul 1 aerian, totalizând 30 de escadrile (249 avioane) și un regiment de artilerie antiaeriană cu 14 baterii. Comandamentul forțelor navale maritime dispunea de 4 distrugătoare, 2 torpiloare, 1 submarin și alte nave mai mici ⁴³.

Datorită ostilității militarilor români față de continuarea războiului, Comandamentul german a intercalat trupele române între marile unități germane și a luat măsuri severe de supraveghere. „Alternarea marilor unități germane cu cele române și în cadrul armatelor s-a făcut din motive de siguranță” ⁴⁴, mărturisește în memoriile sale fostul comandant al Grupului de armate, generalul Hans Friessner. La rândul lui, comandantul Corpului 4 armată german „a ordonat comandanților Diviziilor 79 și 376 infanterie (germane. — *n.n.*) în cadrul unei consfătuiri secrete să facă pregătiri discrete pentru a lua cu forța depozitele de muniții și carburanți române” ⁴⁵. Măsura de precauție era motivată de posibilitatea ca românii să întoarcă armele împotriva „aliatului” german. Generalul Friessner menționa la 16 august 1944 : „Imposibil a se conta pe diviziile române !” Starea de spirit generală antifascistă a maselor populare din România era confirmată și de documentele germane. Astfel, în jurnalul de operații al Grupului de armate „Ucraina de sud”, la data de 1 august 1944 se menționa : „Starea de spirit a românilor scade din ce în ce... Poporul român este obosit de război și va căuta cel mai favorabil prilej pentru a ieși din război...” ⁴⁶

Grupul de armate „Ucraina de sud” își sprijinea flancul stâng pe Carpații Orientali, iar cel drept pe Marea Neagră. În calculele Comandamentului hitlerist, un rol important era atribuit zonei fortificate Focșani-Brăila. Generalul Friessner spera să oprească ofensiva forțelor sovietice pe Carpații Răsăriteni, pe acest aliniament fortificat și pe Dunărea maritimă ori pe alte alinamente favorabile apărării din interiorul României. La începutul lunii august 1944, în cursul vizitei pe care i-a făcut-o lui Hitler, Ion Antonescu și-a reafirmat hotărârea de a continua războiul. Măsurile stabilite prevedeau mobilizarea totală, transformarea întregii țări în teatru de război.

Zona fortificată Focșani-Nămoloasa-Brăila se întindea pe un front de aproximativ 150 km, de la trecătoarea Oituz până la confluența Siretului cu Dunărea. Până în vara anului 1944 fuseseră construite aproximativ 1 600 de cazemate din beton, echipate cu armament antitanc și automat. Pe porțiunile accesibile tancurilor s-au construit peste 60 km de șanțuri antitanc. Au fost amenajate peste 1 800 de locașuri de tragere,

⁴³ În același timp, pe litoral și pe Dunărea maritimă se afla Corpul 2 armată român cu Diviziile a 9-a și a 10-a infanterie (A.M.A.N., fond. 948, dosar 1 404, vol. I, p. 23, 129—130).

⁴⁴ Hans Friessner. *Verratene Schlachten (Bătălii trădate)*, Hamburg, Holsten-Verlag, 1956, p. 35.

⁴⁵ După I.V.O.V.S.S., tom IV, p. 385.

⁴⁶ Jürgen Thorwald. *La débâcle allemande* (originalul german : *Die grosse Flucht. Es begann an der Weichsel das Ende an der Elbe*), Paris, Ed. Stock, 1965, p. 18.

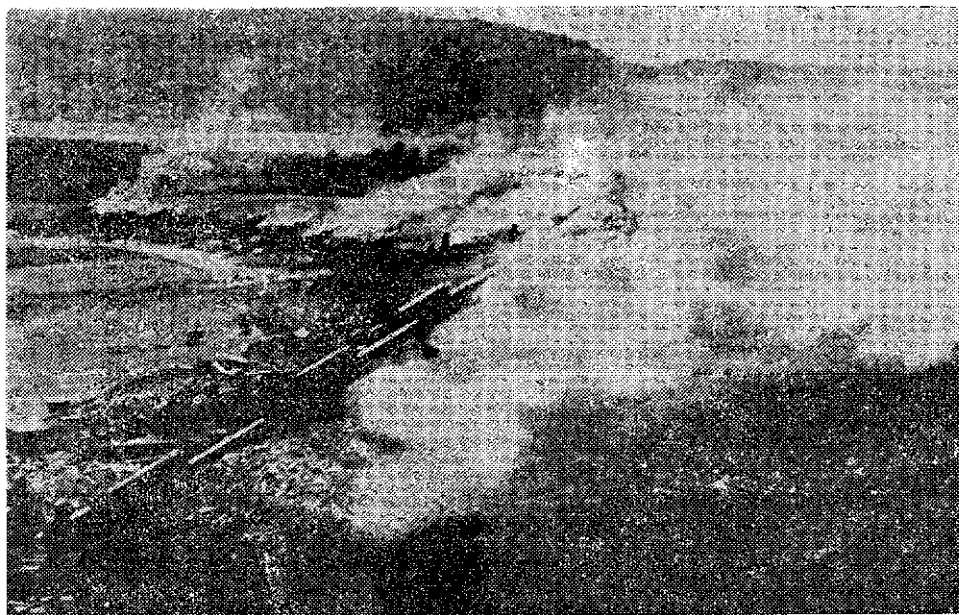
Ofensiva sovietică de la Iași-Chișinău

puncte de observare și alte lucrări. Sistemul de apărare fusese amenajat pentru 10 divizii. Înainte de începerea ofensivei forțelor sovietice, în zona fortificată se aflau 9 batalioane specializate pentru ducerea luptei într-un asemenea sistem de fortificații ⁴⁷.

La operația din zona Iași-Chișinău au participat Fronturile 2 și 3 Ucrainene. Concepția Comandamentului suprem sovietic prevedea executarea a două lovituri convergente în scopul de a încercui și nimici forțele principale ale Grupului de armate „Ucraina de sud”.

Frontul 2 Ucrainean, comandat de generalul de armată A. I. Malinovski, având în componență 7 armate terestre, dintre care una de tancuri,

⁴⁷ România în războiul antihitlerist, București, Editura militară, 1966, p. 52—55.

Artileria sovietică pe frontul de la Iași-Chișinău

3 corpuri independente și o armată aeriană, ocupa un front de peste 330 km. El a primit misiunea să execute lovitura principală pe direcția generală Iași-Vaslui-Fălciu și, în strînsă cooperare cu trupele Frontului 3 Ucrainean, să nimicească gruparea inamicului din zona Iași-Chișinău, să cucerească inițial aliniamentul Bacău-Fălciu, după care să-și dirijeze forțele principale spre Focșani.

Frontul 3 Ucrainean, aflat sub comanda generalului de armată F. I. Tolbuhin, avînd în componere 4 armate, o armată aeriană și un corp mecanizat, ocupa un front de peste 210 km. El a primit misiunea să participe la încercuirea și la nimicirea dușmanului din zona Iași-Chișinău, să cucerească inițial aliniamentul Leova-Tarutino, apoi să continue ofensiva spre Reni și Ismail.

Ambele fronturi totalizau 90 de divizii și un număr de alte unități și formațiuni de diferite arme. Alături de trupele sovietice erau și Divizia de voluntari români „Tudor Vladimirescu” și o brigadă iugoslavă.

Forțele sovietice participante la ofensivă totalizau peste 900 000 de oameni, 16 079 de guri de foc, 1 404 tancuri și autotunuri și 1 759 de avioane ⁴⁸.

Ofensiva a început în dimineața zilei de 20 august 1944, după o puternică pregătire de artilerie și aviație. Încă din prima zi, trupele sovietice au străpuns apărarea germano-română pe mai multe direcții ⁴⁹.

După prima zi de luptă s-a conturat vădit fracționarea grupului „Wöhler” în două părți, dintre care una era împinsă spre riul Prut, iar cicalaltă se retrăgea spre riul Siret ⁵⁰.

⁴⁸ I.V.O.V.S.S., tom IV, p. 260—261.

⁴⁹ România în războiul antihitlerist, p. 57.

⁵⁰ Vajņeīše operații Velikoi Otecestvennoi voini. 1941—1945, sub redacția generală a lui P. A. Jilin, Voennoe izdatelstvo, Moscova, 1956, p. 400.

La 21 august Comandamentul suprem sovietic a dat o directivă prin care preciza că misiunea principală a trupelor Fronturilor 2 și 3 Ucrainene consta în realizarea încercuirii și nimicirii inamicului, cerînd ca majoritatea forțelor și mijloacelor să fie folosite în acest scop, evitîndu-se dispersarea lor pentru rezolvarea altor misiuni de luptă ⁵¹.

Pînă în seara zilei de 23 august, trupele sovietice au executat breșe adînci și au înaintat pe două direcții convergente către Leova și Leușeni pe Prut, atîngînd aliniamentul general nord Tirgu-Neamț, Roman, nord Birlad, nord-vest Huși, nord Chișinău, nord Tatar-Bunar ⁵². Analizînd situația creată în seara zilei de 23 august, comandantul Grupului de armate „Ucraina de sud” recunoștea că „încercuirea Armatei a 6-a devenea acum o certitudine”. Două zile mai tîrziu, încercuirea tactică era fapt împlinit ⁵³.

Pe timpul desfășurării insurecției naționale antifasciste din România, începută în după-amiaza zilei de 23 august, trupele Fronturilor 2 și 3 Ucrainene și-au continuat ofensiva în condiții politice și militare schimbate. Comandamentul suprem sovietic a putut să-și dirijeze efortul principal spre desăvîrșirea încercuirii și nimicirea Grupului de armate „Ucraina de sud”, să-și degajeze două armate, alte mari unități și să le dirijeze spre alte sectoare ale frontului. La 26 august detașamentele mobile sovietice au depășit aliniamentul Adjud, Tecuci, Reni, Ismail și, continuîndu-și cu succes ofensiva, au ajuns în ziua următoare la Focșani și la Galați, în timp ce unități ale Frontului 3 Ucrainean au trecut Dunărea pe la Tulcea, îndreptîndu-se spre sud. În continuare, forțele sovietice s-au deplasat prin regiunile centrale și sudice ale României, curățate de trupele fasciste de către forțele insurecționale române. Pînă la 29 august, Fronturile 2 și 3 Ucrainene au lichidat grosul grupării germane încercuite în punga de la Iași-Chișinău.

⁵¹ Arh. Ministerului Apărării al U.R.S.S., fond 240, opis. nr. 15 789 ss, dosar 15, filele 36—37 (în copie la Muzeul militar central).

⁵² În seara zilei de 23 august, situația trupelor române era următoarea: Corpul 3 armată (Diviziile 2 și 15 infanterie și Comandamentul 110 infanterie) la nord-est de Tatar-Bunar, în retragere; Diviziile 21 infanterie și 4 munte, subordonate Corpului 29 armată german, treceau Prutul pe la nord de Galați; Divizia 1 cavalerie din rezerva Armatei 3, trecută la vest de Prut, se afla în zona Oancea; Divizia 14 infanterie, subordonată Corpului 7 armată german, trecea Prutul pe la Leușeni și Scoposeni; Diviziile 11 infanterie și 5 cavalerie, subordonate Corpului 4 armată german, și Corpul 4 armată român (Diviziile 3, 7 infanterie și Comandamentul 102 munte) se retrăgeau spre sud; Corpul 6 armată (Diviziile 5, 18 infanterie și Comandamentul 101 munte) se apropiau de Bacău pentru a trece Siretul pe la Tamași; Corpul 5 armată (Diviziile 1 și 13 infanterie), Diviziile 1 de gardă, 4 infanterie și 1 blindată, subordonate Corpului 57 armată german, Corpul 1 armată (Diviziile 6 și 20 infanterie), Corpul 7 armată (Comandamentele 103 și 164 munte, regimentele 17 infanterie și 8 grăniceri) și patru batalioane de grăniceri se aflau în pozițiile inițiale în nordul Moldovei.

⁵³ H. Friessner, *op. cit.*, p. 83; *Pravda* din 26 august 1944, Comunicatul Biroului sovietic de informații asupra operațiilor din 25 august 1944; *Gratul nou* din 9 octombrie 1944, articolul generalului-maior Talenski.

Marile succese ale mișcării de rezistență europeană în ultima parte a războiului (1944—1945)

În 1944 loviturile primite de Germania pe fronturi din partea coaliției antihitleriste, cât și în spatele frontului, din partea mișcării de rezistență din diferite țări, au fost deosebit de puternice. Ele au slăbit capacitatea de luptă a armatei germane, producând, pe lângă mari pierderi materiale, derută și demoralizare în rândurile trupelor ei. Mari unități hitleriste, cu lungă experiență de război, au fost retrase de pe front pentru a fi opuse luptei forțelor de rezistență.

Pe drept cuvânt, în istoriografie anul 1944 este apreciat ca an al victoriilor hotărâtoare ale armatelor aliate pe fronturi și al insurecțiilor naționale antifasciste.

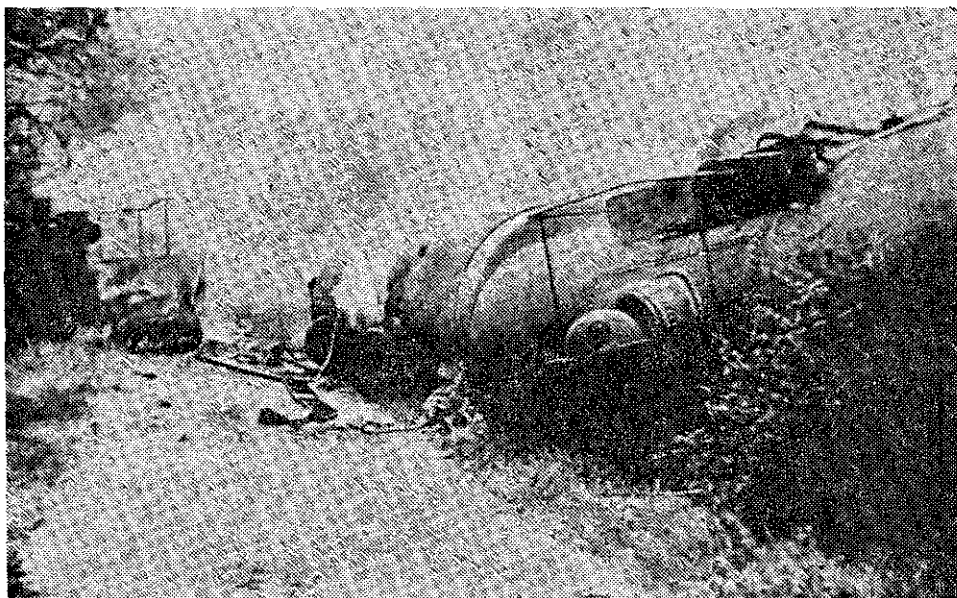
În condițiile favorabile ale operațiilor hotărâtoare ale Armatei Roșii în spațiul carpato-dunărean, lupta de eliberare din România, Iugoslavia, Bulgaria, Grecia și Albania a intrat în faza finală, care avea să ducă în oale din urmă la zdrobirea forțelor hitleriste aflate pe teritoriile lor. Sub presiunea evenimentelor desfășurate în Balcani, guvernul turc s-a văzut nevoit să rupă, în august 1944, relațiile diplomatice cu Germania, căreia câteva luni mai târziu, în februarie 1945, i-a și declarat formal război.

INSURECȚIA DIN AUGUST 1944

ȘI ALĂTURAREA ROMÂNIEI LA COALIȚIA ANTIHITLERISTĂ

Întreaga evoluție a situației interne și externe pe plan politic și militar demonstrează în primăvara anului 1944 că lupta de eliberare a poporului român intra într-o etapă decisivă. În rândurile muncitorilor creștea ura împotriva reginului. Atitudini similare manifesta țărănimea, greu lovită de calamitățile și ororile războiului, intelectualitatea progresistă, care ceruse lui Antonescu printr-un memoriu să iasă din război, numeroase cadre ale armatei cu funcții importante în ierarhia militară.

În vederea pregătirii politice și organizatorice a eliberării țării pe calca insurecției, Partidul Comunist Român a desemnat, la 4 aprilie 1944, din rândurile activului său de bază, o conducere operativă, care a preluat sarcinile vechiului secretariat al Comitetului Central în frunte cu Ștefan

Treni petrolier german distrus po Valea Prahovei în cursul unei acțiuni organizate de către elementele din Rezistență, 1944

Foriș. Insurecția avea să fie înfăptuită cu participarea și sprijinul celor mai largi forțe politice naționale, democratice și antifasciste.

Pornind de la ideea că unitatea clasei muncitoare trebuia să fie coloana vertebrală a alianțelor politice pentru care milita cu perseverență, partidul comunist și-a îndreptat eforturile în acest sens, realizând în noile condiții interne și internaționale de la mijlocul lunii aprilie 1944 un acord de acțiune comună cu Partidul social-democrat în cadrul Frontului unic muncitoresc. Manifestul programatic al Frontului unic muncitoresc, dat publicității cu prilejul zilei de 1 mai 1944, chema toate forțele patriotice, antihitleriste să se unească în „lupta hotărâtă pentru : pace imediată ; răsturnarea guvernului Antonescu ; formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste ; izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane ; sprijinirea Armatei Roșii eliberatoare ; alianța cu Uniunea Sovietelor, Anglia și Statele Unite pentru o Românie liberă, democratică și independentă”¹.

Creșterea miniei și revoltei maselor celor mai largi împotriva dictaturii antonesciene și a războiului hitlerist, victoriile strălucite repurtate de armata sovietică asupra armatelor fasciste, dezvoltarea unei profunde crize a regimului fascist au determinat diferite grupări ale claselor dominante să caute o cale de a scăpa de răspunderea care apăsa pe umerii lor pentru dezastrul în care fusese împinsă țara.

În scopul izolării depline a dictaturii militare-fasciste și doborârii acesteia, comuniștii au folosit divergențele și opoziția crescândă a grupărilor burgheze față de mareșalul Antonescu și de Germania nazistă. Deși atitudinea acestora era determinată de cauze și scopuri diferite, ea corespunde

¹ A.I.S.I.S.P., cota LXXVIII-1, inv. 1182, Manifestul Frontului unic muncitoresc din 1 mai 1944.

punea imperativul general al etapei date : eliberarea țării de sub dominația fascistă.

Sub presiunea maselor, a voinței lor crescînde de a scutura dominația hitleristă, în rîndurile partidelor burgheze se adîncea procesul de diferențiere ; frunțași ai acestor partide au fost nevoiți să adopte o poziție mai constructivă față de ideea colaborării cu partidul comunist. Spre sfîrșitul lunii aprilie și începutul lunii mai 1944, conducătorii P.N.Ț. și P.N.L. au acceptat formarea unui comitet alcătuit din reprezentanții partidelor comunist, social-democrat, național-tărănesc și național-liberal, în cadrul căruia s-au discutat denumirea coaliției, platforma ei de acțiune și modul de organizare. Contacte anterioare au dus în luna mai la încheierea unei înțelegeri între comuniști și cercurile liberale de sub influența lui Gheorghe Tătărescu.

În noaptea de 13/14 iunie, din inițiativa partidului comunist a avut loc o ședință conspirativă a reprezentanților săi — Emil Bodnaraș și Lucrețiu Patrașcanu — cu reprezentanți ai regelui și ai armatei. Cu acest prilej, E. Bodnaraș a expus planul P.C.R. de înlăturare pe calea armelor a dictaturii mareșalului Antonescu și alăturarea țării coaliției antihitleriste ; s-a propus atunci crearea unui comitet militar, care să se ocupe de pregătirea acțiunii armate, din care să facă parte generalii Gh. Mihail, C. Vasiliu-Rășcanu și colonelul D. Dămăceanu.

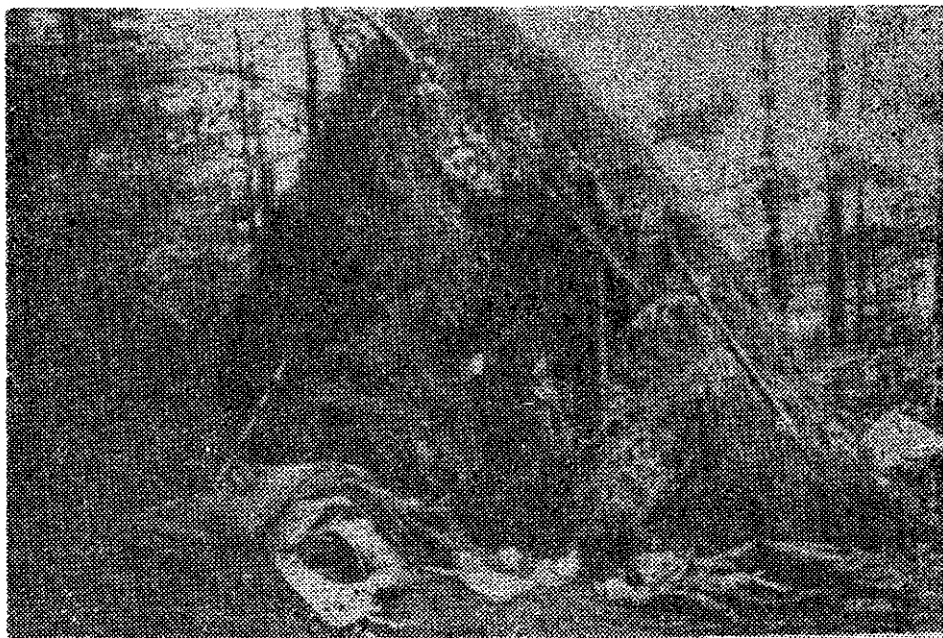
La foarte scurt timp după ședința din 13/14 iunie, regele a comunicat acordul său cu privire la cele stabilite.

În aceste condiții, Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu au consimțit, în sfîrșit, să semneze la 20 iunie 1944 platforma propusă de partidul comunist și de partidul social-democrat de constituire a Blocului național-democratic, deși cu multe rezerve, refuzînd colaborarea în cadrul B.N.D. cu celelalte organizații din cadrul Frontului patriotic antihitlerist și cu gruparea lui Gh. Tătărescu. Partidul comunist a menținut însă în continuare contactul strîns cu aceste organizații, fiind centrul de unire al alianțelor largi ce se realizează.

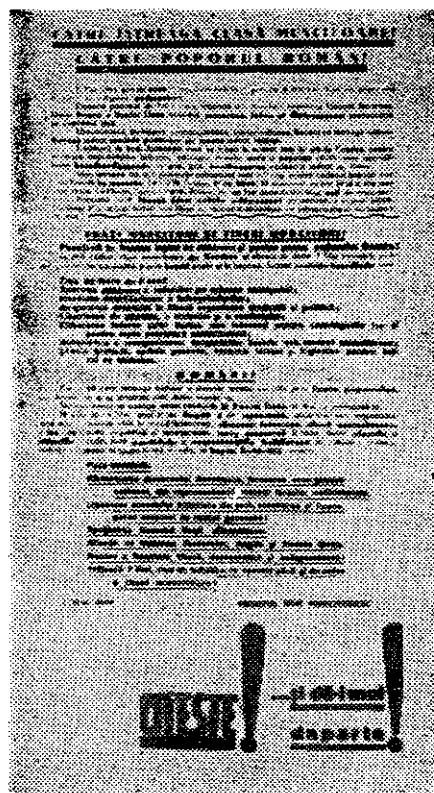
Platforma Blocului național-democrat cuprindea următoarele puncte : „1. Încheierea fără întîrziere, pe baza ofertei făcute de aliați, a unui armistițiu cu Națiunile Unite (Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii), căutînd a obține condițiile posibile cele mai bune pentru interesele țării. 2. Ieșirea României din axă, eliberarea țării de ocupație germană, alăturarea ei la Națiunile Unite și restabilirea independenței și suveranității naționale. 3. În acest scop, înlăturarea actualului regim de dictatură și înlocuirea lui cu un regim constituțional-democratic pe baza acordării drepturilor și libertăților civice tuturor cetățenilor țării. 4. Menținerea unei ordini democratice și realizarea păcii conform cu interesele statului și poporului român. 5. Prezentul acord intră în vigoare și obligă partidele contractante la organizarea și la ducerea în comun, fără nici o întîrziere, a acțiunii pentru realizarea punctelor mai sus stabilite“.

Declarația adoptată menționa că formațiunile politice respective își păstrau întreaga independență ideologică și politică.

Formarea Blocului național-democrat a constituit un însemnat succes pe linia coalizării tuturor forțelor sociale și politice, a angajării tuturor păturilor populației în lupta pentru interesele naționale ale poporului. Fiind prezent în toate înțelegerile realizate din inițiativa și la insistențele sale, Partidul Comunist Român a jucat rolul conducător și dinamizant.

Adăpost în munți al grupului de partizani români „Carpați”, 1944

Extrase în facsimil din Manifestul Frontului unic muncitoresc către clasa muncitoare și întregul popor român din 1 mai 1944

zator al tuturor forțelor politice capabile să-și aducă — într-o măsură mai mare sau mai mică, indiferent de motive și scopuri proprii — contribuția la opera de eliberare națională a țării de sub dominația fascismului.

Semnificația oreării blocului și rolul partidului comunist în cadrul alianțelor realizate nu au scăpat observației organelor informative naziste, care relatau la 5 august că „evoluția politicii interne din ultimele săptămâni arată clar o trecere a tuturor opozițiilor spre stînga, cu preluarea conducerii acestei opoziții de către partidul comunist”².

Reunite pe baza obiectivului comun al scoaterii țării din războiul hitlerist, deși opuse ca interese și concepții asupra dezvoltării ulterioare a vieții social-politice a țării, coaliția de forțe politice interne a constituit un factor important în organizarea și înfăptuirea doborîrii dictaturii militare-fasciste și în alăturarea României la coaliția antihitleristă.

Consecvent în orientarea și poziția sa, între 14 iunie și 23 august 1944 P.C.R. a intensificat activitatea pentru pregătirea forțelor proprii, pentru atragerea armatei, element de forță organizat — a cărei majoritate era alcătuită din țărani și muncitori, din cadre însuflețite de sentimente patriotice — și care urma să aibă un rol de primă importanță în desfășurarea și reușita acțiunii eliberatoare. În munți, cîteva formațiuni de partizani au organizat unele acțiuni contra trupelor germane și transporturilor acestora *. Partidul comunist a dezvoltat legăturile cu celelalte organizații din Frontul patriotic antihitlerist, cu gruparea tătărăsciană, a depus eforturi pentru dinamizarea partenerilor din Blocul național-democrat, a avut consultări cu regele și cu consilierii acestuia, a lucrat cu comitetul militar, care a contribuit la pregătirea militară a insurecției și a avut o mare importanță în cîștigarea unor ofițeri superiori și generali aflați în funcții-cheie în ostire și în comandamentul forțelor de ordine internă, cum erau, de pildă, generalii Mihail Racoviță, comandantul Armatei a 4-a, Constantin Anton, șeful de stat-major al Inspectoratului general al jandarmeriei, Ilie Crețulescu, comandant de divizie, și alții. În această privință, o contribuție însemnată a adus generalul de corp de armată Constantin Sănătescu, șeful Casei militare și mareșal al palatului.

O atenție deosebită a acordat partidul comunist elaborării planului acțiunilor armate. Analiza raportului de forțe și a planurilor Comandamentului hitlerist privitoare la România evidenția necesitatea ca insurecția să înceapă în condițiile unei ofensive sovietice la aripa sudică a frontului sovieto-german, care să angajeze în luptă grosul forțelor germane, astfel încît Comandamentul hitlerist să fie lipsit de rezerve pe care să le poată folosi împotriva forțelor insurecționale. S-a ajuns totodată la concluzia că era necesară cucerirea celor mai importante puncte strategice care să asigure succesul acțiunii pe țară, să paralizeze orice posibilitate de reacție din partea trupelor hitleriste din interiorul țării și a aparatului represiv al dictaturii militare fasciste.

În acest scop, lovitura principală trebuia să fie dată în București, conjugată cu una la Ploiești și pe Valea Prahovei, deoarece în aceste centre se găseau concentrate majoritatea trupelor hitleriste din zona interioară a țării și cele mai puternice forțe insurecționale. În plus, Bucu-

² A.I.C., fond. „Documente germane”, rola nr. 883/5 631, p. 433—434.

* În România, ca și în celelalte țări care nu s-au aflat sub ocupația hitleristă ca urmare a unei acțiuni militare, această formă de luptă nu a cunoscut amploarea din asemenea țări.

reștiul era centrul politic, administrativ și economic al țării, iar orașul Ploiești și Valea Prahovei principalul centru petrolier și nod de comunicații.

Pe plan general, în august 1944 fronturile se apropiau de fruntariile Germaniei naziste, îngustându-i spatele, mult slăbit prin intensificarea mișcării de rezistență.

Începută la 23 august 1944 în asemenea împrejurări favorabile și în condițiile ofensivei hotărâtoare a Armatei Roșii de la Iași-Chișinău, care prinsese în clește grosul forțelor germane, insurecția din România a doborât dictatura militară-fascistă, mareșalul Antonescu, loțiitorul său, Mihai Antonescu, și unii titulari de departamente importante fiind arestați în după-amiaza aceleiași zile; România a încetat operațiile militare împotriva Uniunii Sovietice, a ieșit din războiul hitlerist și s-a alăturat coaliției antifasciste, aducând o importantă contribuție la prăbușirea pozițiilor Germaniei naziste în Balcani.

Proclamația regelui, întocmită de reprezentanții partidului comunist și ai palatului, de comun acord cu reprezentanții celorlalte partide din B.N.D., a fost imprimată de un tehnician al partidului comunist și difuzată la radio, de repetate ori, începând de la orele 22, aducând la cunoștința țării și a lumii actul istoric cu adânci repercusiuni în viața politică internă și de mare însemnătate pe plan european. Vestea răsturnării dictaturii antonesciene și a încetării ostilităților cu Națiunile Unite a fost primită cu adâncă bucurie de masele largi ale poporului.

Proclamația a fost primită cu entuziasm de armată, considerînd-o ca un ordin de a întoarce armele contra Wehrmachtului. Forțele insurecționale din București au preluat în noaptea de 23—24 august paza obiectivelor guvernamentale române, au blocat prin foc pe cele germane și au trecut succesiv la atacarea lor începînd din dimineața zilei de 24 august. În zona Văii Prahovei, unități militare și grupe de patrioți înarmați au luat asupra lor paza principalelor uzine și instalații petroliere; în nordul țării, 4 batalioane de grăniceri români, aflate sub comanda colonelului Nistor Teodorescu, au declanșat atacul contra trupelor Diviziei 3 munte germană în care erau încadrate.

În cursul nopții, Marele stat-major al armatei române, sub semnătura noului său șef, împuternicit și cu comanda supremă a armatei, generalul Gheorghe Mihail, a emis o directivă operativă care stabilea tuturor grupărilor și marilor unități române de pe întregul cuprins al țării misiunile de luptă ce le reveneau în funcție de situația specifică în care se găseau³.

³ „În rezumat — se spune în jurnalul de operații al Marelui stat-major —, prin această directivă operativă se ordonau următoarele:

- a) încetarea luptei armate române alături de armata germană și începerea luptei alături de armatele Națiunilor Unite, pentru dezrobirea Ardealului de nord;
- b) ieșirea forțelor române de sub autoritatea Comandamentelor germane;
- c) ideea generală operativă:
 - încetarea imediată a focului contra trupelor Națiunilor Unite (sovietice);
 - eliberarea teritoriului național de trupele germane;
 - garantarea frontierelor de nord și vest ale țării contra atacurilor germano-maghiare și trecerea la ofensivă, contra acestora pentru eliberarea Ardealului de nord;
 - recuperarea și reorganizarea forțelor armatei române de pe frontul din Basarabia și Moldova, pentru operațiile ulterioare contra germano-maghiarilor;
 - organizarea comandamentului pentru operațiile proiectate" (A.M.A.N., dosar 732/1, filele 125—127).

Cu toate acestea, regele și anturajul său, în dorința de a limita acțiunea la o lovitură de palat, de a evita ridicarea la arme și intrarea în viața politică a maselor, temându-se și de o reacție germană în forță și manifestând insuficientă încredere în capacitatea forțelor române de a o zdrobi, a recurs la un acord cu naziștii în vederea retragerii lor nestingerite. Din aceleași dispoziții, Marele stat-major a emis, ulterior, directive, ordine contradictorii și confuze; el a cerut Armatelor a 3-a și a 4-a, statelor-majore ale aerului și marinei, precum și Corpului 2 armată să evite orice conflict cu trupele germane, comunicînd Grupului de armate „Ucraina de sud” că se lasă libere mișcările trupelor germane pentru ieșirea din țară⁴.

În condițiile cînd succesul insurecției nu era încă asigurat a nu ataca unitățile germane înainte ca ele să-și revină din panica produsă de surpriza acțiunii însemna a le da răgazul necesar organizării lor în vederea înăbușirii în singe a insurecției armate. După cum era de așteptat, generalul Gerstenberg, comandantul trupelor germane din zona capitalei, nu și-a respectat cuvîntul de onoare dat și a ordonat trupelor sale să atace forțele insurecționale.

Semnăindu-i-se pregătirile întreprinse de germani în acest scop, șeful guvernului, generalul C. Sănătescu, a ordonat să se treacă la atacarea forțelor germane, ceea ce s-a produs, începînd de la orele 4,30, în zorii zilei de 24 august.

Guvernul numit sub președinția generalului Constantin Sănătescu era format din militari și tehnicieni, partidele politice din B.N.D. fiind reprezentate prin cîte un secretar de stat fără portofoliu; reprezentantul P.C.R., Lucrețiu Patrașcanu, deținea și interimatul la Ministerul Justiției. În declarația difuzată în ziua de 24 august 1944, partidul comunist arăta că la temelia programului guvernului numit trebuiau să stea obiectivele de bază cărora cu două luni înainte se constituise Blocul național democrat⁵.

Printre primele acte de guvernămînt din noaptea de 23/24 august 1944 a fost și decretul propus de ministrul de justiție cu privire la eliberarea din lagăre și din închisori a deținuților comuniști și antifasciști, a tuturor acelor care se opuseseră într-un fel sau altul războiului hitlerist antisovietic, politiciii dictaturii militare-fasciste. Eliberarea comuniștilor și a celorlalți antifasciști întărea rîndurile partidului comunist, sporea capacitatea sa organizatorică.

În dimineața zilei de 24 august a apărut primul număr legal al ziarului „România liberă”; el publica declarația Comitetului Central al Partidului Comunist Român, declarația guvernului și proclamația regelui. În același timp, un emisar al guvernului a fost trimis cu un avion special în Turcia pentru a notifica oficial reprezentanților U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii ieșirea României din războiul antisovietic și alăturarea ei coaliției antihitleriste. În aceeași zi, starea de război în fapt cu Germania a fost confirmată și printr-o declarație formală a guvernului.

⁴ A.M.A.N., dosar 457/105, p. 232—249.

⁵ *România liberă*, an II, nr. 11 din 24 august 1944. „Aceste obiective care formează programul actualului guvern — se spune în declarație — constituie temeiul participării P.C.R. în cadrul politicii de bloc național în actuala formațiune guvernamentală”.

Luptele insurecționale la București

ROMÂNIA LIBERĂ

23 AUGUST 1944

RASTURNAREA REGIMULUI HITLERIST DIN ROMANIA

Declarația Comitetului Central al Partidului Comunist din România

[illegible]

DECLARATIA GUVERNULUI

[illegible]

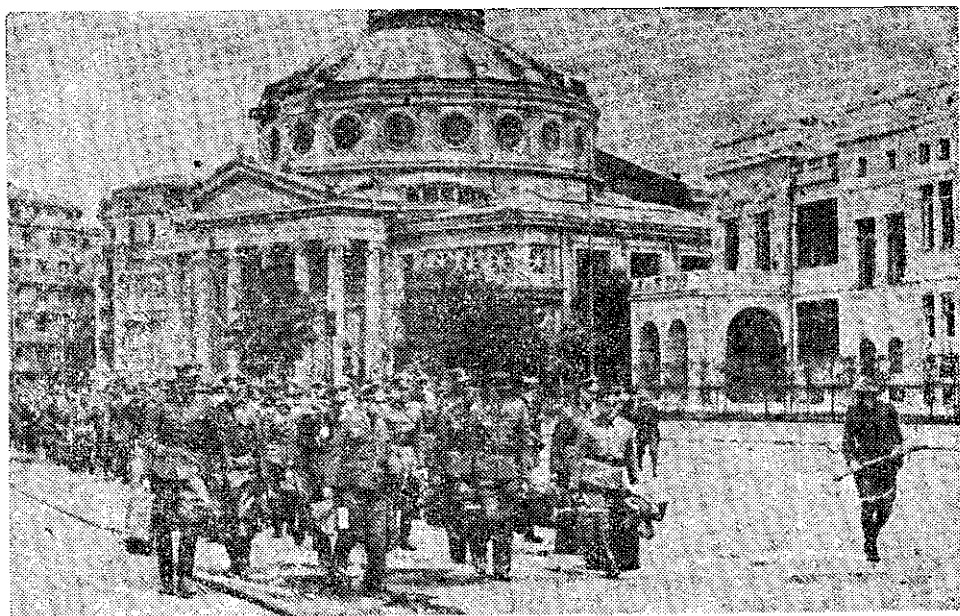
Proclamația Regelii către Țară

[illegible]

A treia de
barcare in
Franta

Uttimal moment

- 1) Este interzisă circulația pe străzile Capitalei între orele 20 și 5.
- 2) Este interzisă formarea de grăperi mai mari de 3 persoane.

Ofițeri germani luați prizonieri de trupele române și de formațiunile de luptă patriotice în București

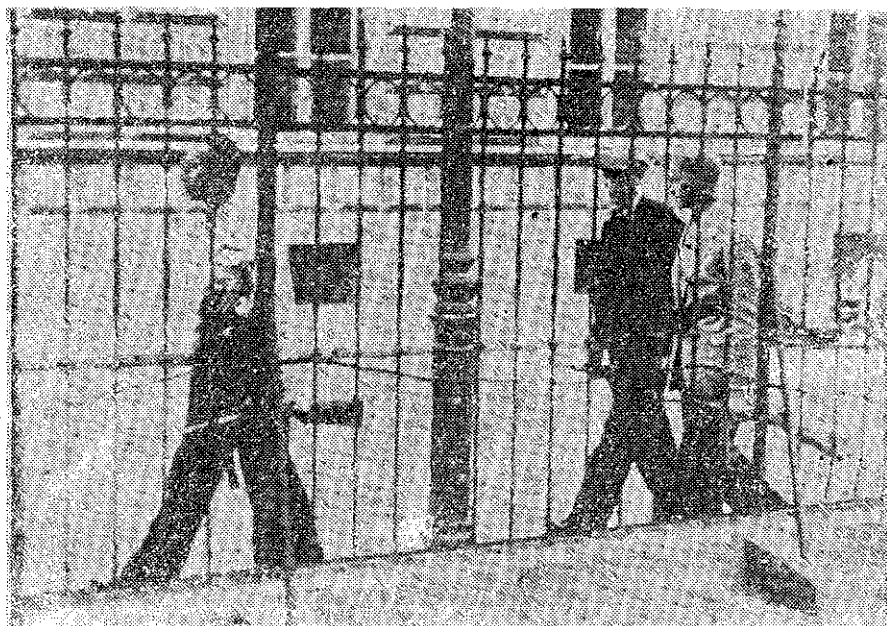
După 3 zile de lupte îndirjite (24—26 august), care au reliefat un impresionant eroism popular, unitățile militare din București, de sub comanda generalului Iosif Teodorescu, împreună cu formațiunile patriotice de luptă, au curățat capitala de hitleriști, stăpînind ferm orașul, și au zădărnicit încercările acestora de a înăbuși insurecția. Au fost respinse toate încercările inamicului de a pătrunde în București, iar parte din forțele lui au fost lichidate.

La 28 august 1944 depuneau armele în apropiere de Ploiești, constrînși de comandamentul și de unitățile Armatei a 4-a române, generalii Reiner Stahel și Alfred Gerstenberg, comandanții rămășițelor trupelor care încercaseră să ducă la îndeplinire misiunea dată de Hitler în noaptea de 23 spre 24 august de a înăbuși în sînge insurecția. Stahel, devenit expert în materie de reprimare a luptei de eliberare, îndeosebi prin acțiunea singeroasă împotriva insurecției de la Varșovia, punea punct carierei sale monstruoase pe malurile rîului Prahova din România.

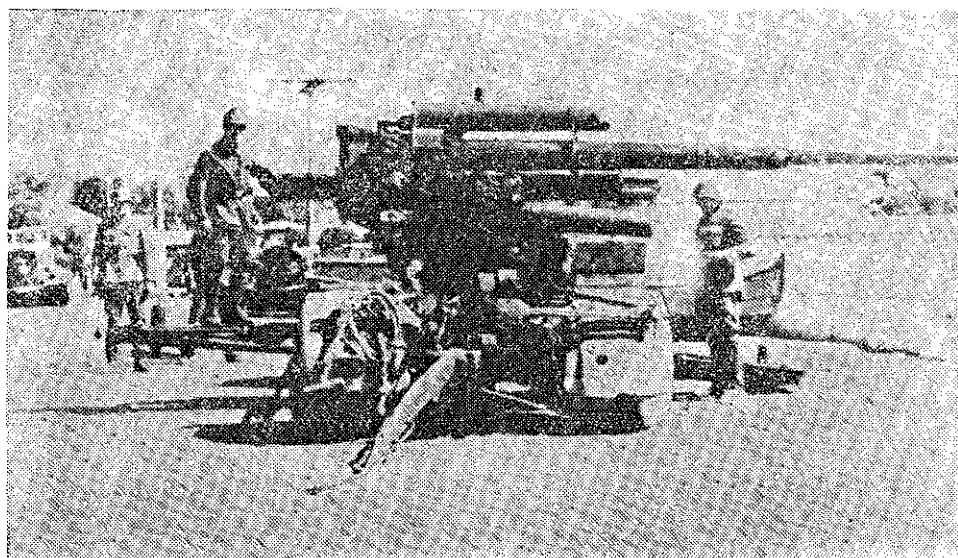
La București, în ziua de 30 august și-a aflat sfîrșitul carierei sale militare generalul de cavalerie Erik Hansen, șeful misiunii militare germane pentru Armata de uscat din România, odată cu sinuciderea fostului ministru la București al celui de-al III-lea Reich, baronul Manfred von Killinger.

Forțele insurecționale din Ploiești au rezistat cu succes încercărilor germane de a ocupa orașul; pe Valea Prahovei au continuat acțiunile pentru dezarmarea inamicului, pentru nimicirea lui.

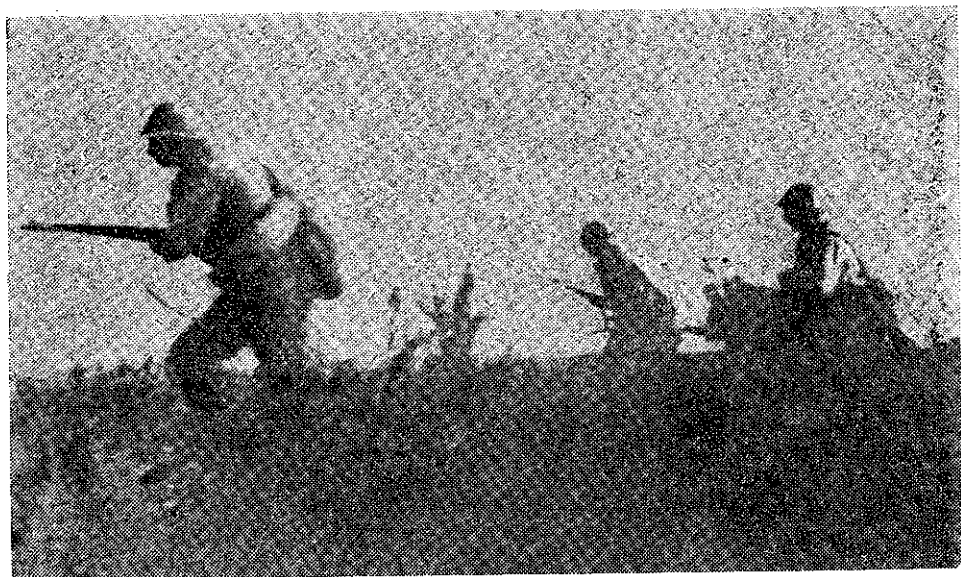
Acțiuni asemănătoare s-au desfășurat și în alte centre și zone ale țării unde forțele insurecționale erau sau veneau în contact cu trupe germane care încercau să se retragă peste frontiere. Organizațiile P.C.R.

Membri ai formațiunilor de luptă patriotice, organizate și conduse de comuniști, în zilele insurecției naționale antiașciste din România, București, august 1944

Tun german distrus de artileria română în cursul luptelor din București în zilele insurecției, august 1944

Ostași români atacind rezistențele dușmane în apropiere de Ploiești, august 1944

Reîntoarcerea unităților române victorioase care au acționat în timpul insurecției în împrejurimile nordice ale capitalei

28 august 1944. Populația Capitalei își exprimă bucuria produsă de știrea că gruparea hitleristă de la nord de București a fost zdrobită

din Turnu-Severin, Constanța, Timișoara, Craiova, Arad, Brașov ș.a. au trecut la mobilizarea forțelor patriotice, care au acționat împreună cu unitățile militare pentru zdrobirea trupelor hitleriste.

Între 23 și 31 august 1944, întreaga parte centrală, de sud-est, sud și sud-vest a țării — aproximativ $\frac{2}{3}$ din teritoriul ei de atunci — a fost curățată de trupele hitleriste. Forțele insurecționale au provocat inamicului pierderi care se cifrează la peste 61 000 de oameni, printre care circa 5 000 de morți. Au fost capturate 222 de avioane, 438 de nave fluviale și maritime, o mare cantitate de armament, tehnică de luptă și mijloace de transport.

Pierderile forțelor insurecționale s-au ridicat la circa 9 000 de morți și răniți.

În cursul celor 8 zile de lupte, forțele insurecționale au zdrobit toate rezistențele trupelor germane și au oprit încercările Comandamentelor german și ungar de a pătrunde de peste granițe sau din partea nord-estică a Transilvaniei spre interiorul țării. Prin aceasta s-a evitat transformarea teritoriului țării într-un teatru de război pustitor. Au fost cruțate de distrugere obiective industriale, căi de comunicație, porturile maritime și fluviale, care au fost puse la dispoziția frontului antihitlerist.

Forțele insurecționale române au realizat surprinderea în ansamblu, au dat dovadă de inițiativă și rapiditate, au întreprins acțiuni ofensive care au crescut continuu în amploare și intensitate, asigurând lichidarea forțelor inamice din spațiul cuprins la sud de linia fortificată, Dunărea maritimă, Marea Neagră, Dunărea mijlocie, frontierele româno-iugoslavă și româno-ungară, linia vremelnică de demarcație din Podișul Transilvaniei.

Aceasta a determinat mutarea bruscă a frontului cu sute de kilometri, punând în pericol flancul și spatele dispozitivului german din zona lanțului carpatic și din Balcani.

Odată cu doborîrea guvernului antonescian, în fața Partidului Comunist Român se aflau obiective fundamentale, cum erau alăturarea efectivă la Națiunile Unite, mobilizarea maselor pentru eliberarea părții de nord a Transilvaniei și sprijinirea războiului dus umăr la umăr cu armata sovietică pînă la zdrobirea Germaniei naziste; democratizarea vieții publice, refacerea și dezvoltarea economiei naționale. A început o muncă intensă pentru organizarea partidului în condițiile muncii legale.

În același timp, P.C.R. a dus o susținută activitate în cadrul guvernului pentru rezolvarea sarcinilor de importanță deosebită pentru țară. Pe prim plan se situau cele privind desfășurarea operațiilor militare, dezvoltarea producției industriale pentru susținerea frontului antihitlerist, arestarea spionilor și agenților hitleriști.

În dimineața zilei de 29 august, un avion ducea spre Moscova delegația română, formată din Lucrețiu Patrașcanu, Ghiță Pop, general de brigadă Dumitru Dămăceanu ș.a., la care s-au adăugat Barbu Știrbei și Constantin Vișoianu, veniți de la Cairo, în vederea încheierii armistițiului cu Națiunile Unite. Convenția de armistițiu, semnată la 12 septembrie 1944, consemna în articolul 1 al preambulului său că „de la 24 august 1944, orele 4 a.m., România a încetat cu totul operațiile militare împotriva Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste pe toate teatrele de război, a ieșit din războiul împotriva Națiunilor Unite, a rupt relațiile cu Germania și sateliții ei, a intrat în război și duce războiul de partea puterilor aliate împotriva Germaniei și Ungariei cu scopul de a restaura independența și suveranitatea României...”⁶

În timp ce unitățile militare române și formațiunile de luptă patriotice, sprijinite de întregul popor, duceau lupte încununate de succes în întreaga zonă interioară a țării, armata sovietică a desfășurat — cu majoritatea forțelor — operații de lichidare a trupelor hitleriste încercuite la Iași-Chișinău, concomitent cu urmărirea rezervelor și a ariergărzilor hitleriste, înaintînd spre zonele sudice ale țării. La 28 august, trupele sovietice de avangardă au acționat la Buzău împotriva unor forțe hitleriste, care încercau să se retragă spre munți pe valea riului Buzău. La 29 august, o brigadă mecanizată din Armata 6 de tancuri sovietică a dus lupte comune cu divizia 18 infanterie română pentru despresurarea orașului Ploiești, apărat cu fermitate de forțele insurecționale.

Insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din România din august 1944 a zdruncinat puternic dispozitivul militar german în sud-estul european. În primul rînd au fost zădărnicate planurile Comandamentului german și ale guvernului antonescian de a prelungi rezistența pe Carpații Orientali, linia fortificată Focșani, Brăila, Dunărea maritimă și Delta, pe Carpații Meridionali, apoi în ultimă instanță pe Carpații Occidentali. Speranțele Comandamentului suprem al Wehrmachtului de a-și reface apărarea pe arcul carpatic din România și a-l transforma într-o barieră greu de trecut în calea forțelor sovietice spre Balcani și sud-vestul continentului au fost spulberate. Istoricii militari sovietici apreciază pe drept cuvînt că „după 23 august în România s-au creat în ansamblu condiții politice și militare favorabile pentru acțiunile Armatei Roșii”⁷. Într-a-

⁶ *România liberă* din 17 septembrie 1944.

⁷ I.V.O.V.S.S., tom IV, p. 403.

devăr, armatele sovietice au putut să străbată un spațiu curățat de inamic și să ajungă fără mari dificultăți, pînă la începutul lunii septembrie, la frontiera româno-bulgară, iar la mijlocul aceleiași luni la frontierele româno-iugoslavă și româno-ungară. Arcul carpatic n-a mai constituit o fortăreață; prin trecătorile rămase libere, acoperite de divizii române care rezistau cu tenacitate presiunilor trupelor hitleristo-horthiste, apărînd la nord și nord-vest de Carpații Meridionali un cap de pod de circa 45 000 km², forțele sovietice și române s-au putut concentra în Podișul Transilvaniei și în Banat în vederea unor operații comune spre Cîmpia Tisei. Apreciînd contribuția Armatei 1 române în desfășurarea acestor ample deplasări și regrupări de forțe, generalul I. M. Managarov, comandantul Armatei 53 sovietice, spunea în ordinul său de zi dat la 23 septembrie 1944: „Pentru aceste fapte de arme excepționale transmit mulțumirile mele d-lui general de corp de armată Nicolae Macici și trupelor de sub comanda sa, care au acoperit mișcarea Armatei Roșii spre Cîmpia Ungariei și au luat parte activă în luptele pentru cucerirea Aradului“⁸.

În vara anului 1944, cu toate că situația militară și politică a blocului hitlerist s-a înrăutățit prin pierderea a numeroase divizii și a unei importante cantități de armament și tehnică de război, Comandamentul german nu considera încă războiul pierdut și făcea eforturi desperate pentru continuarea lui. Germania nazistă mai dispunea de forțe numeroase și de un teritoriu vast, iar producția ei de război continua să se mențină la un nivel ridicat.

Într-un asemenea moment „la 23 august 1944, cînd nu erau încă evidente perspectivele desfășurării viitoare a evenimentelor militare și cînd soarta Germaniei era departe de a fi clară, politica externă a României a luat o întorsătură hotărîtoare“⁹. Aceasta fiind realitatea, sînt pe deplin înțelese consemnările din acele zile și din perioada imediat următoare făcute de ziare, posturi de radio și persoane oficiale.

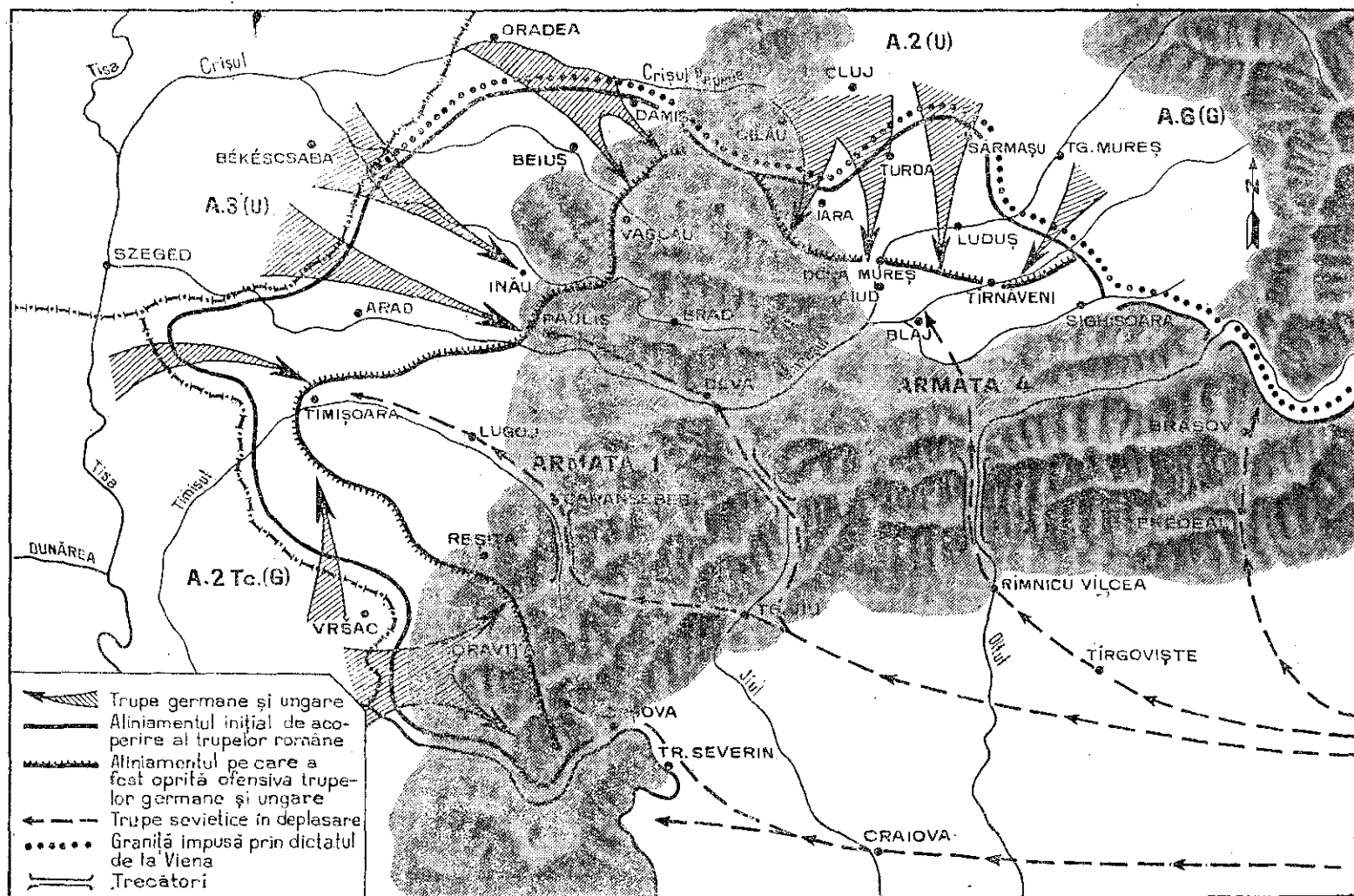
Presa din țările coaliției antihitleriste și din țările neutre aprecia că „drumul spre Bulgaria, Iugoslavia de est și Ungaria este deschis“¹⁰, că „pierderea României înseamnă, probabil, dispariția rapidă a tuturor vestigiilor dominației Axei din Balcani“¹¹. Relatînd evenimentele din România, la 25 august ziarul *Pravda* releva că actul României era „de natură să concentreze asupra sa cea mai mare atenție“. În aceeași zi, ziarul turc *Aksam* aprecia importanța hotărîrii României „nu numai pentru că permite să se scurteze și mai mult războiul în Balcani, dar și prin semnificația pe care o are pentru pacea și politica din Balcani“; în același sens, ziarul argentinian *La Prensa* scria că „bariera dificilă a Carpaților a dispărut în mod practic... La sud-vest de România se întinde Iugoslavia împînzită de partizani, care țin continuu în șah garnizoanele dușmane. Mai departe se află Adriatica, dominată de către adversarii lor. În mod virtual este creată astfel o barieră continuă în nordul Balcanilor, care va implica pierderea tuturor forțelor din Grecia, Marea Egee și Creta“.

⁸ *Graiul nou*, organ al Direcției politice de front a armatei sovietice, din 30 septembrie 1944.

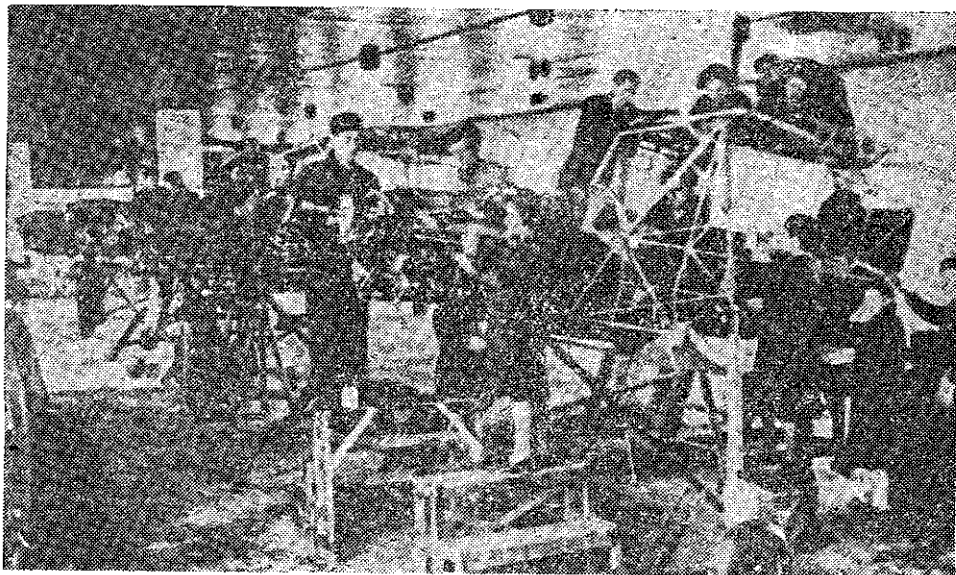
⁹ Discursul rostit de A. I. Vișinski, delegat al U.R.S.S. la Conferința de pace de la Paris (13 august 1946), în *Scînteia* din 16 august 1946.

¹⁰ Agenția Reuter, 24 august 1944.

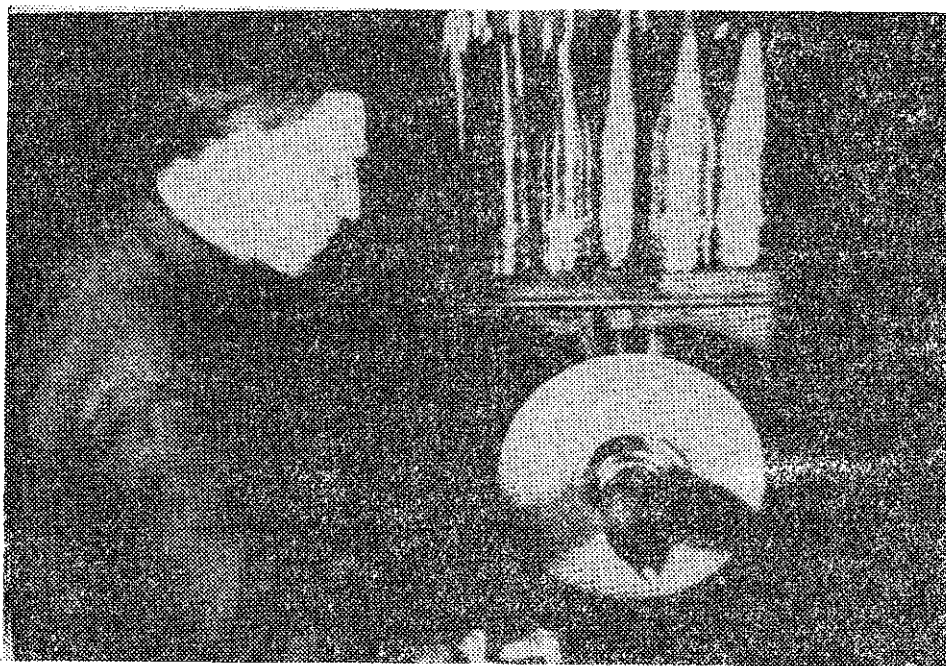
¹¹ *Christian Science Monitor* din 24 august 1944.

Dispozitivul de apărare al trupelor române din Podișul Transilvaniei, Crișana și Banat

Muncitorii de la întreprinderea A.S.A.M. din Buourești montează avioane de luptă

Fabricarea obuzelor într-una din uzinele de armament românești, 1945

Ecoul insurecției populare din România, oglindit în presa internațională, august 1944

Ca o sinteză a acestor concluzii, *Pravda* din 27 august 1944 scria : „Ieșirea României din axa fascistă este importantă nu numai pentru poporul român. Presa străină afirmă în mod just că s-a năruit întregul sistem de apărare german din Balcani... Lovitura primită de întregul sistem al dominației germane în Balcani cu greu poate fi subestimată“.

Ofensiva impetuoasă sovietică din zona Iași-Chișinău, care angajase în lupte toate rezervele operative și tactice ale Grupului de armate germane „Ucraina de sud“, a dat posibilitatea insurecției române să se desfășoare cu succes împotriva trupelor hitleriste aflate în interior și a resturilor unităților germane care încercau să se salveze, retrăgându-se din calea loviturilor forțelor sovietice. La rîndul ei, insurecția victorioasă a dat posibilitate Comandamentului sovietic să transforme ofensiva într-un marș strategic de peste 600 km pe un teritoriu liber din zona Focșani-Galați-Tulcea pînă la frontiera cu Bulgaria, Iugoslavia, Ungaria și la pozițiile apărate de trupele române în Podișul Transilvaniei.

La 30 și 31 august, Bucureștiul primea în entuziasmul populației, ca în toate localitățile pe unde au trecut, marile unități sovietice și Divizia de voluntari români „Tudor Vladimirescu“.

Populația Bucureștiului întâmpină sărbătorește trupele sovietice, sosite la 30 și 31 august 1944

Soldații Diviziei „Tudor Vladimirescu”, intrând în București, august 1944

Puternicele operații ale armatei sovietice și insurecția victorioasă a poporului român au schimbat net situația politică și militară din sud-estul Europei în favoarea coaliției antihitleriste. Trupele Germaniei naziste din Peninsula Balcanică erau amenințate să rămână fără comunicații, să fie izolate de restul forțelor hitleriste din Europa¹²; aceasta a facilitat totodată intensificarea luptei de eliberare a partizanilor iugoslavi, albanezi, slovaci, cehi, polonezi, bulgari, greci.

Loviturile primite în România, imediată pierdere a Bulgariei ca urmare a acțiunii armatei sovietice începută la 8 septembrie pe teritoriul acestei țări și a insurecției bulgare, începută la 9 septembrie, au determinat Comandamentul german să ia măsuri pentru evacuarea forțelor din partea estică a Mediteranei. Motivînd decizia adoptată, Comandamentul german consemna că una dintre cauzele principale care provocaseră retragerea era și situația din România, care crease „o amenințare pentru spatele pozițiilor germane din Balcani”¹³.

Insurecția națională din august 1944 s-a produs ca un rezultat logic al unui proces îndelungat de luptă împotriva fascismului, a constituit o necesitate imperioasă pentru independența țării și progresul ei economico-social. Insurecția națională antifascistă din august 1944 a constituit astfel un act de importanță istorică crucială în istoria poporului român.

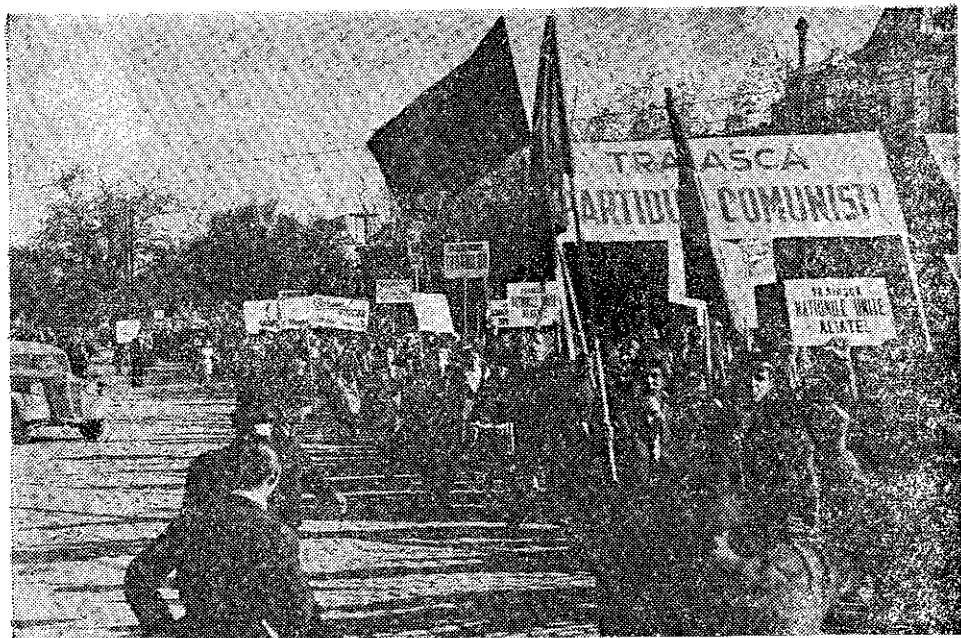
Ieșirea României din blocul statelor fasciste și alăturarea ei coaliției antihitleriste s-a realizat nu în urma unei schimbări a orientării guvernului dictaturii militare-fasciste sau a unei lovituri de stat, ca rezultat al unor conciliabule de culise, ci ca urmare a luptei maselor largi populare, conduse de P.C.R., care și-au impus, pe calea insurecției, hotărîrea de a pune capăt războiului contra Națiunilor Unite și de a lupta împotriva imperialismului nazist. Aceasta a asigurat succesul deplin al întoarcerii armelor împotriva armatelor hitleriste, în condițiile complexe ale prezenței acestora pe teritoriul țării și ale operațiilor militare ce se desfășurau.

Caracterul antifascist al insurecției s-a împletit indisolubil cu sarcinile luptei de eliberare națională a țării de sub dominația germană, insurecția a restabilit independența națională a României, a deschis perspectiva consolidării suveranității ei. Prin acțiunile hotărîte ale maselor populare, în fața forțelor democratice revoluționare, atît în timpul pregătirii și desfășurării insurecției cît și în perioada care a urmat, a fost spulberată posibilitatea restaurării oricărei dominații imperialiste asupra României.

Insurecția a constituit totodată începutul revoluției populare în țara noastră. Sfărîmînd — la 23 august 1944 — dictatura militară-fascistă, ea a descătușat energia revoluționară a proletariatului și a celorlalte categorii de oameni ai muncii. Partidul Comunist Român, organizatorul

¹² Intr-un raport către Hitler întocmit de mareșalul Kettel și de generalul Guderian se arată că evenimentele din august 1944 din România, „pe lângă consecințele imediate de ordin militar, au produs în același timp și o răsturnare de fronturi extrem de periculoasă, care va duce la pierderea nu numai a teritoriului României, ci și al Bulgariei, Iugoslaviei și Greciei, punînd în pericol toată armata germană din Balcani. Deosebit de pierderea pozițiilor din Carpați, pierderea grînarului și petrolului românesc constituie o altă mare și grea lovitură, în urma căreia armatele ruse vor putea ajunge în vreo cîteva săptămîni în fața Budapestei”.

¹³ Institutul de marxism-leninism de pe lângă P.C.U.S. Moscova, Arhiva secției „Istoria Marelui Război pentru Apărarea Patriei al Uniunii Sovietice”, inv. 13537, documente privitoare la armatele străine, documente operative ale statului-major al Armatei a 6-a germane (13—21 octombrie 1944), p. 70.

Poporul român manifestă deplină sa adeziune morală și materială pentru cauza înfringerii agresorilor fasciști, septembrie 1944

Marele miting popular de pe stadionul A.N.E.F. din București, 8 octombrie 1944

Generalul C. Sănătescu, președintele Consiliului de Miniștri, și dr. Petru Groza, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, la o ședință a guvernului format la 4 noiembrie 1944

și unificatorul mișcării de rezistență, inițiatorul insurecției și principala forță organizatoare și conducătoare a acesteia, a ieșit cu un prestigiu puternic din adîncă sa ilegalitate de peste 20 de ani, devenind participant la guvernarea țării. Masele populare, bucurîndu-se de drepturi și libertăți publice pe care nu le avuseseră pînă atunci, și-au croit drum larg pe arena politică a țării, în care se desfășura cu forță irezistibilă un proces de continuă modificare a raportului forțelor de clasă în favoarea lor.

Ampla ofensivă a forțelor progresiste, îngustarea continuă a sferei de influență a partidelor și a grupărilor reacționare, izolarea acestora de mase, făurirea Frontului național-democrat, care polariza în jurul clasei muncitoare majoritatea covârșitoare a poporului, aveau să asigure cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare, cu intelectualitatea progresistă.

Evocînd evenimentele prezentate mai sus și rolul avut de armata română în desfășurarea lor, secretarul general al P.C.R., Nicolae Ceaușescu, spunea la 1 octombrie 1973: „Trebuie menționat că în anii războiului, în pregătirea eliberării patriei, partidul s-a preocupat de desfășurarea unei largi activități în rîndul întregii armate, a stabilit legături cu conducerea ei, cu numeroși generali și ofițeri. Aceasta a constituit un factor care a determinat ca armata să participe activ atît la înfăptuirea insurecției naționale antifasciste, cît și la toate transformările revoluționare“¹⁴.

După insurecție, armata română a continuat lupta, cot la cot cu armata sovietică, pentru eliberarea părții de nord-vest a României.

Odată cu lichidarea forțelor germane-fasciste aflate în interiorul țării, s-au desfășurat, începînd de la 24 august, acțiunile pentru împiedicarea pătrunderii trupelor germane și maghiare din exterior, în special din Ungaria și din Iugoslavia. Inițial, misiunea de a opri pătrunderile inamicului spre defileele Carpaților Meridionali a revenit Armatei 1 române, care avea comandamentul la Sibiu. În primele zile ale lunii septembrie, Armata a 4-a s-a concentrat în Transilvania, formată din trupe care se retrăseseră de pe frontul din Moldova, subordonîndu-i-se ulterior și alte mari unități din interior. De la 4 septembrie, acoperirea liniei de demarcație impuse României prin dictatul de la Viena din 30 august 1940 a revenit acestei armate, Armata 1 regrupîndu-se pe frontiera dintre Munții Apuseni și Dunăre¹⁵.

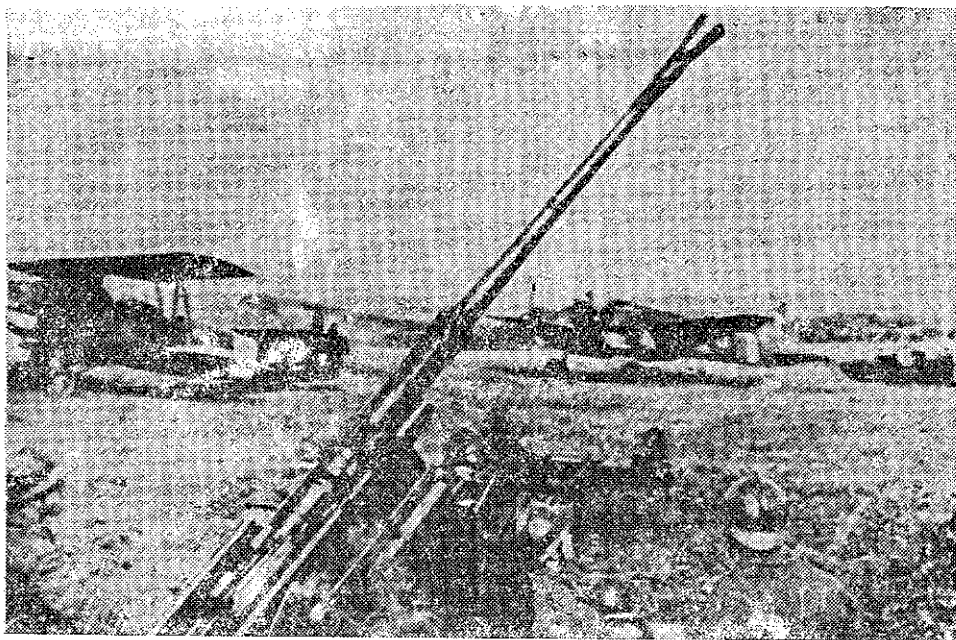
La 5 septembrie 1944, inamicul a dezlănțuit cu forțele a patru armate germane și ungare o puternică ofensivă în Transilvania¹⁶ cu scopul de a-și reface apărarea pe lanțul Carpaților Răsăriteni și Meridionali. Prin rezistența lor eroică, trupele armatelor 1 și a 4-a române au zădărnicit aceste încercări. Către a doua jumătate a lunii septembrie, în ajutorul trupelor române au sosit trupele Frontului 2 ucrainean, care de multe ori au intrat în luptă imediat, cu toată oboseala pricinuită de marșurile neîntrerupte pe sute de kilometri.

Concomitent cu zdrobirea acțiunilor ofensive ale trupelor germane și maghiare din sudul și sud-vestul Transilvaniei, în zona sud-estică a aces-

¹⁴ Nicolae Ceaușescu. *Cuvîntare la solemnitatea sărbătoririi și decorării Diviziei „Tudor Vladimirescu-Debrețin” cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la înființare*, Editura politică, București, 1973, p. 7—8.

¹⁵ A.M.A.N., dosar 3/11, jurnalul de operații al Armatei a 4-a pe perioada pînă la 30 noiembrie 1944, filele 14—18 și 59.

¹⁶ Ibidem, filele 52 și 60—66; este vorba de Armatele a 6-a germană, a 2-a și a 3-a ungare, a 2-a blindată germană.

Tunuri antiaeriene românești făcând protecția aerodromului din Sibiu în septembrie 1944

tei provincii forțele sovietice și române au organizat acțiuni ofensive pentru cucerirea unor poziții favorabile dezlănțuirii ofensivei de mare amploare proiectate de Comandamentul sovietic, cărui i se subordonase din punct de vedere operativ, de la 7 septembrie 1944, și armata română. Aceste acțiuni au fost urmate la scurt timp de ofensiva forțelor române din centrul Podișului Transilvaniei. Armatele a 6-a de tancuri, a 7-a de gardă și a 27-a sovietice și Armata a 4-a română au împins prin lupte grele linia frontului până la riurile Mureș și Arieș.

Inamicul reușise în acest timp să reconstituie un front continuu de apărare, aducând în fața Frontului 2 ucrainean, până la 15 septembrie, 27 de divizii și brigăzi, dintre care șase divizii de tancuri și mecanizate.

La vest de Munții Apuseni, Armata a 53-a sovietică și Armata 1 română, după ce au eliberat orașul Arad, au depășit în noaptea de 21 spre 22 septembrie frontiera româno-ungară.

MIȘCAREA DE REZISTENȚĂ ÎN CENTRUL, ESTUL ȘI SUD-ESTUL EUROPEI

BULGARIA. Pentru lupta antifascistă a poporului bulgar, anul 1944 a fost decisiv prin victoria insurecției din septembrie. Îngrozit de amploarea mișcării antifasciste, guvernul Bojilov (constituit după moartea regelui Boris) a inițiat la începutul anului 1944 o ofensivă puternică, cu peste 100 000 de soldați, împotriva partizanilor. Ofensiva eșuând, guvernul Bojilov a fost nevoit, la 24 mai 1944, să demisioneze. Noul guvern, constituit abia la 1 iunie, avea în frunte pe Ivan Bagrianov. Acesta a continuat politica de aservire a țării Germaniei hitleriste.

În timp ce în rândurile cercurilor conducătoare se manifesta o criză acută, mișcarea antifascistă căpăta un caracter organizat. La inițiativa și sub îndrumarea Partidului Muncitoresc Bulgar, patrioții bulgari au intrat în legătură cu forțele antifasciste din teritoriile iugoslav și grec aflate sub ocupația regimului monarho-fascist bulgar.

În condițiile create de succesele armatei sovietice pe front și de victoria insurecției din România și în urma loviturilor forțelor patriotice interne, în august 1944 guvernul prohitlerist din Bulgaria se afla în fața unei iminente prăbușiri. La 26 august 1944 C.C. al P.M.B. a trimis o circulară către toți membrii săi cu indicații concrete în vederea preluării puterii de către Frontul patriei. În circulară se recomanda intensificarea organizării de mitinguri și demonstrații antifasciste ale tuturor muncitorilor din industrie, de la căile ferate și ale funcționarilor publici în vederea declarării grevei generale, subliniindu-se necesitatea atragerii armatei de partea Frontului patriei, ale cărui comitete trebuiau să devină organe locale ale puterii populare. La 27 august 1944 Gh. Dimitrov a transmis printr-o radiogramă planul desfășurării insurecției antifasciste și al creării guvernului Frontului patriei, care prevedea, printre altele, următoarele: concentrarea tuturor forțelor democratice în jurul Comitetului național al Frontului patriei, dezarmarea imediată a tuturor hitleriștilor aflați pe teritoriul Bulgariei, eliberarea deținuților antifasciști, mobilizarea maselor populare, inclusiv a soldaților, pentru sprijinirea Frontului patriei.

În scopul realizării acestui plan, comandantul suprem al forțelor de partizani a transmis la 1 septembrie 1944 indicații tuturor unităților să ridice poporul la luptă și să ocupe toate punctele administrative și strategice ale raionului respectiv.

Guvernul Bagrianov a încercat să iasă din situația în care se găsea recurgând la diferite manevre diplomatice. La 26 august el a făcut o declarație cu privire la „neutralitatea” deplină a Bulgariei, pe care însă guvernul sovietic a considerat-o „nesatisfăcătoare în condițiile situației existente”¹⁷. În urma acestui eșec s-a constituit un nou guvern, condus de Muraviev, care a intrat în tratative diplomatice la Cairo cu reprezentanții Angliei și S.U.A. La 5 septembrie guvernul sovietic a declarat starea de război între U.R.S.S. și Bulgaria. Guvernul Muraviev a hotărât să nu opună rezistență trupelor sovietice.

Între timp, lupta antihitleristă a poporului bulgar creștea cu repeziciune. La 7 septembrie antifasciștii au deschis porțile închisorilor politice din Plevna, Varna, Sliven și din alte orașe. În centrele muncitorești, în aceeași zi s-au produs ciocniri între demonstrați și greviști, pe de o parte, și poliție, pe de altă parte. Rolul principal în desfășurarea insurecției l-au îndeplinit unitățile de partizani, cărora li s-au adăugat soldați antifasciști din rândurile armatei. Aceste forțe de șoc au reușit să elibereze mai multe raioane încă înainte de 8 septembrie, când pe teritoriul Bulgariei au pătruns primele unități ale Armatei Roșii. Cu toate că U.R.S.S. și guvernul bulgar la acea dată se aflau în stare de război, nu s-a produs nici o jertfă din nici o parte în cele trei zile de război. Pre-tutindeni trupele sovietice au fost primite sărbătorește de către masele populare¹⁸.

¹⁷ Pravda din 30 august 1944.

¹⁸ *Antifasistskoe dvijenie soprotivleniia v stranah Evropy v godah vtoroi mirovoi voini*, Izdatelstvo soțialno-ekonomiceskoi literatury Misl, Moscova, 1962, p. 252

Grupul de luptători bulgari din rezistență „Mihailov” în vara anului 1944

La 8 septembrie 1944, Comandamentul suprem al armatei populare de eliberare a hotărât începerea insurecției populare la Sofia la orele 2 din noaptea următoare, când forțele antifasciste urmau să ocupe punctele militare și centrele de comunicații. Evenimentele din ziua de 9 septembrie s-au petrecut conform planului de acțiune al Comandamentului suprem: la orele 2,45 a fost ocupată clădirea Ministerului de Război. De partea insurgenților au trecut mai multe unități militare din capitală. Muncitorii din Sofia, împreună cu partizanii și unitățile militare, au ocupat clădirile Ministerului de Interne, poștei, telegrafului, radioului și au arestat pe membrii guvernului. În aceeași zi s-a constituit primul guvern al Frontului patriei, încoronare a luptei grele duse de poporul bulgar timp de ani de zile pentru independență națională și eliberare socială. Noul guvern a declarat că se consideră în stare de război cu Germania hitleristă.

IUGOSLAVIA. Popoarele Iugoslaviei au continuat în 1944 cu și mai multă energie lupta împotriva ocupanților fasciști. În prima jumătate a anului 1944, armata de eliberare iugoslavă a trebuit să reziste celei de-a 7-a ofensive a trupelor fasciste, la care, după aprecierile istoricilor iugoslavi, au luat parte 500 000 de oameni. Ea a durat din aprilie până în iunie și a avut ca zonă centrală Bosnia. Din cauza atacurilor fasciste asupra localității Drvar (sediul organelor conducătoare), Comandamentul suprem, Biroul Politic al P.C.I. și Comitetul național s-au transferat, după o escală în orașul italian Bari, în insula iugoslavă Vis, unde au rămas până la eliberarea Belgradului.

Poziția Comitetului național de eliberare pe plan internațional s-a întărit în prima jumătate a anului 1944. Încă de la începutul anului a sosit în Iugoslavia o misiune militară sovietică, condusă de generalul N. V. Korneev, fiind acreditată oficial pe lângă Comitetul național de eliberare. În urma întâlnirii dintre mareșalul Tito și Ivan Subasici pe insula Vis în zilele de 14—17 iunie 1944, s-au precizat raporturile între Comitetul național de eliberare și guvernul din emigrație. La 7 iulie 1944 s-a format un nou guvern în emigrație, alcătuit din persoane necompromise (printre care și doi reprezentanți ai mișcării de rezistență din țară). Guvernul a publicat a doua zi o declarație de recunoaștere a Comitetului de eliberare națională.

În urma acestor aranjamente, guvernul englez a sporit ajutoarele acordate Iugoslaviei luptătoare. Fără a socoti alimentele și medicamentele, aliații occidentali au livrat în cursul anului 1944 peste 100 000 de puști, 50 000 de mitraliere, 1 380 de mortiere, 636 000 de grenade, 700 de posturi de radio, 175 000 de uniforme și 260 000 de perechi de încălțăminte. În tot timpul războiului, mișcarea de eliberare națională a primit ajutor din partea Marii Britanii în valoare de 56 000 000 de dolari, iar din partea Statelor Unite în valoare de 25 000 000 de dolari¹⁹.

Primul ministru englez, Churchill, deși ceruse destituirea lui Mihailovici din guvernul regelui Petru și începuse încă de la sfârșitul anului 1943 sprijinirea „partizanilor” lui Tito, nu scăpa din vedere obiectivele sale politice în această parte a Europei, obiective care nu se armonizau cu perspectiva pacificii comuniștilor iugoslavi, care preconizau schimbări radicale în viața statului iugoslav. Întâlnirea pe care a avut-o la 12 august 1944 cu mareșalul Tito la Neapole l-a dezamăgit și mai mult pe Churchill. Conducătorul luptei de eliberare a popoarelor Iugoslaviei s-a dovedit intransigent în privința acceptării unei debarcări a trupelor engleze în peninsula Istria. Faimoasa variantă „Churchill” primea în felul acesta lovitura decisivă, spulberind ultimele speranțe ale primului ministru britanic. Nici în ce privește reinstaurarea monarhiei Churchill nu a avut mai mult succes, Tito susținând că asupra soartei monarhiei în Iugoslavia va fi chemat să se pronunțe poporul la sfârșitul războiului.

În condițiile create în Balcani în urma alăturării României coaliției antihitleriste și a pătrunderii Armatei Roșii în Bulgaria, pentru armatele fasciste din Grecia și din Albania (grupul de armate E, al cărui comandament se afla la Salonic) singura alternativă era să se retragă cit mai repede spre Austria prin Iugoslavia. Un asemenea ordin a și fost dat la 1 septembrie 1944 de la Marele cartier general hitlerist. Eliberarea Bulgariei, fapt în urma căruia armata sovietică atingea pe o mare lungime frontierele Greciei și Iugoslaviei, a pus sub semnul întrebării însăși realizarea retragerii armatelor hitleriste din Balcani. Lovituri primite din două direcții aveau să transforme această retragere într-o catastrofă. Armatele fasciste de sub comanda generalului Lohr care părăseau Grecia și Albania, cu un efectiv de peste 350 000 de oameni și 10 000 de vehicule, erau atacate pe teritoriul iugoslav noaptea de partizani, iar ziua de bombardierele aliaților.

La mijlocul lunii septembrie 1944, mareșalul Tito a plecat la Moscova pentru a discuta cu conducătorii sovietici problemele care decurgeau din apropierea Armatei Roșii de frontierele Iugoslaviei și din participa-

¹⁹ K. M. Dincič. *Les alliés et la Résistance Yougoslave*, în *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale*, nr. 42, 1964, p. 40.

În imagine, ostași iugoslavi intrând în capitala țării lor la 20 octombrie 1944

rea acesteia, alături de Armata de eliberare națională, la lichidarea armatelor germane din Iugoslavia. În legătură cu acordul stabilit la Moscova, agenția Tass a publicat la 28 septembrie un comunicat în care se spunea : „În vederea dezvoltării ulterioare a operațiilor împotriva trupelor germane și ungare în Ungaria, Înaltul comandament sovietic a cerut cu câteva zile în urmă autorizația Comitetului de eliberare națională a Iugoslaviei și Înaltului comandament al armatei de eliberare națională și unităților de partizani pentru a se permite trupelor sovietice să pătrundă temporar pe teritoriul Iugoslaviei până la frontiera Ungariei“. S-a stabilit de asemenea crearea a două baze de aprovizionare cu material de război la Sofia și la Craiova. Pe baza acestei înțelegeri, Comandamentul Frontului 3 ucrainean, de sub comanda mareșalului Tolbuhin, a primit directiva prin care se hotăra ca Armata 57 să acționeze în zonele din estul Iugoslaviei. La 29 septembrie 1944 armata sovietică a ajuns la granița iugoslavă, făcând joncțiunea cu Armata de eliberare națională. Cele două armate au colaborat strâns la operația cunoscută sub numele de „Belgrad“.

Orașul Belgrad, capitala țării, a fost eliberat după lupte înverșunate începute la 14 octombrie, la 20 octombrie 1944 de către ostașii „Armatei de eliberare populară și de către trupele Armatei Roșii“²⁰, care au luptat umăr la umăr. Conform datelor sovietice, U.R.S.S. a livrat Iugoslaviei în cursul anului 1944 350 de avioane, 53 000 de puști, 67 000 de pistoale automate și mitraliere, 3 700 de puști antitanc, 3 300 de mortiere, 170 de tunuri antitanc, 900 de tunuri, 65 de tancuri și alte materiale de război.

Redevenind capitala țării, toate organele conducătoare în frunte cu Comitetul pentru eliberare s-au strămutat în Belgrad. Un nou acord între

²⁰ Tito. *Izbrannūie voennie proizvedenia, Vojnoizdavaciki zavod, Belgrad, 1966, p. 357*

mareșalul Tito și Subasiei s-a încheiat în noiembrie 1944, prin care se crea temporar un consiliu de regentă pînă cînd o Adunare constituantă avea să hotărască viitoarea formă de guvernămînt a Iugoslaviei.

La 20—23 noiembrie 1944 s-au întîlnit la Moscova reprezentanții guvernului din emigrație și ai Comitetului național de eliberare împreună cu reprezentanți ai guvernului sovietic. În comunicatul sovieto-iugoslav dat la sfîrșitul întîlnirii se constata necesitatea formării unui guvern iugoslav unic pe baza înțelegerii Tito-Subasici. Regele Petru însă nu a fost de acord cu această înțelegere și a încercat să-l înlăture pe Subasici. Această atitudine a slăbit și mai mult poziția regelui, condamnată în numeroase mitinguri care au avut loc în teritoriul eliberat al țării. În asemenea împrejurări, Conferința de la Ialta a dezbătut și „problema iugoslavă”, făcînd recomandări în sensul confirmării înțelegerii Tito-Subasici din noiembrie 1944, a includerii în Vecea antifascistă a deputaților din 1938 necompromiși în timpul războiului și a ratificării hotărîrilor Vecei de o viitoare Adunare constituantă. La 7 martie 1945 mareșalul Tito a format guvernul iugoslav, în care emigrația deținea trei portofolii, iar Ivan Subasici era vicepremier și ministru al afacerilor externe. Prin crearea acestui guvern s-a realizat și recunoașterea internațională deplină a noului stat iugoslav. La 11 aprilie 1945 s-a semnat la Moscova tratatul de prietenie și asistență mutuală sovieto-iugoslav.

Spre sfîrșitul anului 1944, Serbia, Muntenegrul și Macedonia erau eliberate în întregime. În Bosnia, Herțegovina, Croația și Slovenia, unde numeroase raioane erau deja eliberate, continua să acționeze armata de eliberare.

La începutul anului 1945, armata iugoslavă, călătită în războiul neîn-cetat pe care l-a purtat timp de peste trei ani, s-a reorganizat. Avînd un efectiv de peste o jumătate de milion de oameni și înzestrată cu armament variat, ea cuprindea patru armate. Armatele 1 și a 3-a aveau misiunea să acționeze în regiunea Srem, Armata a 2-a lupta în Bosnia, iar Armata a 4-a acționa în vestul țării. În primele luni ale anului 1945 s-a produs o stabilizare a frontului, unitățile germane renunțînd să mai atace în sectorul Srem pentru a-și croi drum spre Austria. La 12 aprilie însă inițiativa a trecut de partea armatei iugoslave (armatele 1 și a 3-a au reușit să elibereze regiunea Srem, pătrunzînd în Slovenia și apoi în Croația). La 8 mai a fost eliberat Zagrebul.

Operațiile militare de pe teritoriul Iugoslaviei au continuat pînă la 15 mai, cînd au fost nimicite ultimele forțe inamice din Slovenia. În întreaga perioadă a războiului, patrioții iugoslavi au provocat inamicului pierderi cifrate la 450 000 de morți, 4 600 de tunuri, 13 000 de mitraliere, 350 de avioane, 20 000 de vehicule motorizate distruse sau capturate etc.²¹

Popoarele Iugoslaviei au plătit greu rezistența și victoria împotriva invadatorilor fasciști. Peste 1 700 000 de iugoslavi au pierit în lupte sau în lagăre, 800 000 de case au fost distruse. Sfîrșitul celui de-al doilea război mondial găsea popoarele Iugoslaviei sărăcite de calamitățile celor patru ani de lupte, dar mîndre de jertfele și eroismul lor, contribuție remarcabilă la înfrîngerea Germaniei hitleriste, a fascismului.

GRECIA. Anul 1944 a fost un an de cotitură pentru istoria Greciei. Mișcarea de rezistență, pornită din năzuința fierbinte a poporului grec

²¹ Iovan Marianovici, *Războtul național de eliberare. Revoluția populară din Iugoslavia (1941—1943)*, Vîrșet, 1958, p. 143.

de a-și elibera țara de sub stăpânirea hitleristă, a înregistrat succese deosebite. În același timp însă doi factori — divergențele din sinul forțelor mișcării de rezistență și interesele imperialiste — aveau să îngreueze lupta dusă de greci ca să-și vadă țara liberă și independentă.

La începutul anului 1944, ciocnirile dintre forțele E.L.A.S. și E.D.E.S. deveneau tot mai frecvente, fiind alimentate atât de englezi, cât și de ocupanții hitleriști. În vederea rezolvării acestor diferențe, la 15 februarie 1944 s-a întrunit la Mirophillo o conferință a reprezentanților organizațiilor din rezistență, E.A.M., E.L.A.S., E.D.E.S. și E.K.K.A., și ai Comandamentului aliat. Conferința, continuată în localitatea Plaka, a adoptat la 29 februarie 1944 un proces-verbal prin care părțile se angajau să se abțină de la atacuri reciproce, îndreptându-și eforturile, fiecare în zona sa, împotriva ocupanților și guvernului colaboraționist grec, condus de Rallis. Propunerea E.A.M. de a se constitui un guvern de coaliție nu a fost acceptată. Cum lupta de eliberare a poporului grec reclama și o activitate de conducere politico-administrativă în localitățile eliberate, la 11 aprilie 1944 s-a constituit la Viniani *Comitetul politic de eliberare națională* (Politiki Epitropi Ethnikis Apelefterosis, P.E.E.A.), cu funcțiile unui guvern provizoriu.

P.E.E.A. a organizat în toată Grecia alegeri (au votat un milion și jumătate de alegători, inclusiv femeile, pentru prima oară), din care a rezultat *Consiliul național*. Acesta s-a întrunit în satul eliberat Korikkhades (Evrithania) între 14 și 27 mai 1944 și a adoptat o serie de măsuri în interesul maselor, prevăzute în cadrul unui „decret”, care de fapt era o Constituție. Activitatea P.E.E.A. a avut un ecou puternic atât în interiorul țării, cât și în exterior. Unități ale armatei grecești refugiate în Egipt au cerut să fie puse la dispoziția P.E.E.A., dar britanicii au preferat să trimită în lagăre 20 000 de combatanți pentru a evita întărirea forțelor de stînga din Grecia. Cu acest prilej au avut loc frământări în cadrul guvernului grec refugiat la Cairo. Încercîndu-se mărirea prestigiului acestuia în țară, Tuderos a fost înlocuit cu Sofoklis Venizelos, apoi cu G. Papandreu. Acesta din urmă a invitat forțele politice din țară la o nouă conferință, care s-a întrunit la 15 mai 1944 la Beirut și care s-a încheiat la 20 mai printr-o așa-numită cartă în opt puncte. Papandreu a acceptat rezervarea în guvernul său a 25% din portofolii pentru E.A.M. (care ceruse 50%), constituindu-se în felul acesta un guvern numit de „uniune națională”.

Amestecul brutal al Comandamentului englez în viața politică a Greciei a impus E.A.M.-ului recunoașterea guvernului Papandreu în condițiile formulate de acesta. În septembrie 1944 guvernul s-a strămutat de la Cairo la Salerno, în Italia. Printr-un acord semnat la Caserta la 26 septembrie 1944, formațiunile de rezistență grecești erau puse sub comanda generalului englez Scobie. Între timp însă, o parte însemnată a teritoriului grec fusese eliberată de E.L.A.S. — mișcarea patrioților greci — în urma precipitării retragerii forțelor de ocupație.

Poporul grec nu a putut culege însă roadele celor patru ani de lupte și de jertfe ale rezistenței sale. Prestigiul și forța reală de care se bucurau comuniștii și aliații lor au îngrijorat guvernele puterilor imperialiste, în primul rînd pe cel englez. Churchill declara deschis la 6 august 1944 într-o scrisoare către Eden, ministrul său de externe, că „acțiunile E.A.M. sînt absolut intolerabile”²².

²² W. S. Churchill, *The Second World War*, vol. VI, p. 97.

Partizani greci în septembrie 1944

La 13 octombrie 1944, după ce armatele germane începuseră evacuarea Greciei și întreaga țară se afla de fapt în miinile armatei de eliberare națională E.L.A.S., pe aerodromul Atenei și-au făcut apariția parașutiști englezi. La 18 octombrie guvernul Papandreu, de uniune națională, a revenit în Grecia. Faptul că noul guvern s-a instalat sub protecția unei armate străine și că a ignorat revendicările maselor populare, care manifestau energic pe străzile Capitalei și în alte orașe, principalul obiectiv al guvernului devenind reprimarea manifestațiilor populare, l-a privat de orice autoritate chiar de la început. Churchill, alarmat că prin pierderea influenței engleze în Grecia vor fi lezate interesele Imperiului britanic în Orientul Mijlociu, s-a decis să recurgă la orice mijloace pentru a menține Grecia sub control englez. El recomanda la 7 noiembrie lui Eden ca trupele guvernamentale din Atena, sprijinite de englezi, să nu ezite să deschidă focul împotriva manifestațiilor dacă va fi necesar²³. Guvernul grec se sprijinea pe „Brigada de munte”, formată de englezi în străinătate din elemente devotate burgheziei grecești legate de interesele engleze. La 30 noiembrie reprezentanții E.A.M. au propus lui Papandreu dizolvarea simultană atât a brigăzii, cât și a E.L.A.S.-ului. Guvernul, rămas fără reprezentanții stângii, care demisionaseră între timp, a respins propunerea, promulgând însă dizolvarea E.L.A.S. și E.D.E.S. Drept răspuns, la 3 decembrie, Partidul Comunist Grec și E.A.M. au organizat o mare manifestație populară la Atena, asupra căreia guvernul a deschis focul, omorînd 28 de oameni și rănind peste 100. A doua zi s-a declarat greva generală, care a marcat începutul luptei împotriva intervenționis-

²³ André Kédros. *La Résistance Grecque (1940—1944)*, Paris, 1966, p. 483.

Demonstrație de protest împotriva intervenției britanice în Grecia

tilor britanici și a reacțiunii grecești. Evenimentele din Grecia au avut un ecou puternic în întreaga lume, politica engleză fiind criticată pînă și în cercurile oficiale americane. La 13 decembrie sindicatele britanice au votat la conferința lor anuală o rezoluție de dezaprobare a politicii urmate de guvernul englez în Grecia. Spre 17 decembrie, forțele E.L.A.S. se apropiau de centrul Atenei. Generalul Scobie a dat ordin cu acest prilej să se mitralieze din avioane cartierele marginase ale Atenei. În Epir E.L.A.S. a zdrobit în cîteva zile forțele E.D.E.S.-ului, generalul Zervos cu statul său major evacuîndu-se pe navele britanice.

Referindu-se la perspectivele unei eventuale ocupări a Greciei de către englezi pentru a curma războiul civil, Churchill, în memoriile sale, odată cu omagiul pe care îl aducea Rezistenței grecești, arăta că nu numai hitleriștii, ci, în genere, orice ocupant poate provoca rezistența poporului. „Germanii, în cursul ocupației lor, au menținut 6—7 divizii pe continent și încă vreo 4 pe insule. Chiar așa, ei n-au putut menține constant deschise liniile lor de comunicație și eu nu sînt sigur că noi nu vom întîlni o rezistență nu mai puțin puternică și nu mai puțin hotărîtă decît aceea de care s-au izbit ei”²⁴.

La 24 decembrie 1944 Churchill a sosit la Atena, încercînd să negocieze personal cu conducătorii greci. Începînd tratative între guvern și E.A.M., acesta din urmă a cerut participarea la guvern în proporție de 40—50% (inclusiv ministerele de interne, de justiție, de externe și sub

²⁴ Churchill, *op. cit.*, vol. VI, p. 321.

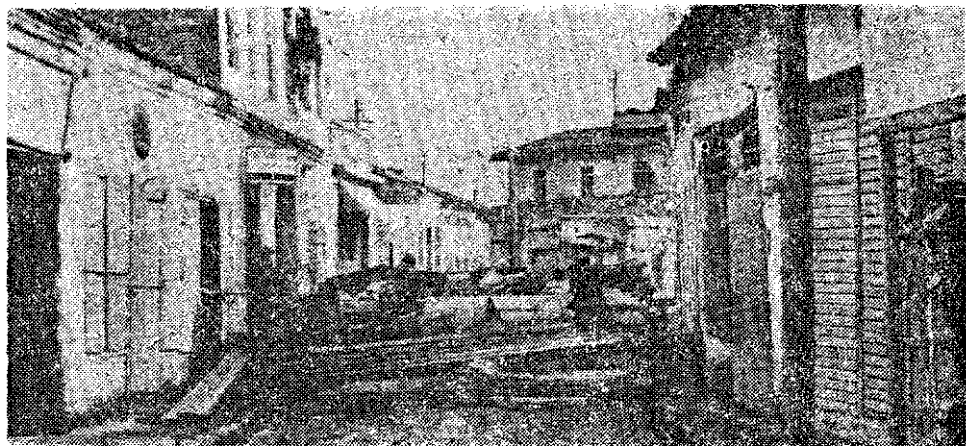
secretariatul de interne), desființarea jandarmeriei, a Brigăzii de munte, organizarea unui plebiscit pentru stabilirea formei de guvernământ (în februarie 1945), alegeri pentru Adunarea constituantă (în aprilie). Propunerile E.A.M. au fost respinse de ceilalți parteneri, astfel încât Churchill a părăsit Atena anunțând eșecul demersului său. Războiul civil a continuat, trupele engleze intervenind mai departe masiv în favoarea guvernului (prezidat de la 3 ianuarie 1945 de generalul Plastiras). La 5 ianuarie forțele E.L.A.S. au evacuat, sub presiunea trupelor engleze, Atena, iar la 11 ianuarie s-a semnat armistițiul între forțele combatante. La 2 februarie au început noi tratative între E.A.M. și guvernul Plastiras, încheiate la 12 februarie 1945 cu semnarea acordului de la Varkiza, prin care forțele E.L.A.S. erau obligate să prodea armele, garantându-se alegeri libere. În locul acestora însă, reacțiunea a instaurat teroarea elementelor de dreapta. Sub presiunea Marii Britanii, interesată în această parte a Europei, evoluția evenimentelor din Grecia, care ducea spre victoria democrației, a luat un alt curs.

ALBANIA. Anul 1944 a fost hotărîtor pentru războiul de eliberare al poporului albanez. Începutul anului s-a caracterizat prin continuarea luptelor împotriva „noilor” ocupanți, germanii, care se înversunau să ia locul italienilor. Cele mai mari lupte au fost date în cursul iernii 1943—1944, cînd agresorul hitlerist, voind să-i „lichideze” pe partizanii albanezi, a concentrat împotriva acestora trupe cu un efectiv de peste 30 000 de soldați cu experiență în război. Cu toate acestea, rezultatul a fost nefavorabil trupelor germane, care au pierdut 5 000 de oameni (morți și prizonieri). A fost eliberată din nou o mare parte din teritoriul țării (sudul și parțial Albania mijlocie), unde a continuat procesul revoluționar de instaurare a unei noi puteri, deosebită fundamental de cea anterioară războiului. În toamna anului 1943, în zonele eliberate s-au desfășurat alegeri pentru consiliile naționale de eliberare.

În scopul clarificării sarcinilor noilor organe ale puterii de stat pe scară națională, a fost convocat la 24 mai 1944, în orașul Permet, primul Congres antifascist de eliberare națională. Congresul, la care participau 186 de reprezentanți ai tuturor comitetelor de eliberare națională, ai organizațiilor obștești și ai armatei de eliberare, a fost de fapt prima adunare populară a Albaniei. La congres a fost ales Comitetul antifascist de eliberare națională, în frunte cu Enver Hodja, care avea atribuțiile unui guvern provizoriu. Importanța congresului de la Permet constă însă în hotărîrile privitoare la organizarea noii puteri politice, care trebuia „să construiască Albania democrat-populară în conformitate cu voința poporului”²⁶.

În vara anului 1944, armata de eliberare națională a purtat lupte grele ca urmare a celei de-a doua ofensive a forțelor hitleriste. Ea a reușit și de data aceasta să respingă un adversar superior înarmat și, în lunile iunie-septembrie, să-l alunge de pe cea mai mare parte a teritoriului țării. Asupra luptei poporului albanez s-au repercutat pozitiv și înfrîngerile pe care le-au suferit armatele germane în România, Bulgaria și Iugoslavia. La cea de-a doua adunare a Comitetului antifascist de eliberare națională, ținută la Berat în zilele de 20—23 octombrie 1944, s-a hotărît transformarea Comitetului antifascist în guvernul democrat al Albaniei, prezidat de Enver Hodja.

²⁶ *Antifasistskoe dvijenie soprotivleniio v Evrope v godah vtoroi mirovoi voini*, p. 168.

Partizani albanezi în cursul unor lupte de stradă într-un oraș albanez, 1944

După 6 ani de lupte împotriva coterpitorilor italieni și germani, Armata populară albaneză a eliberat în noiembrie 1944 Tirana, capitala țării

Una dintre bătăliile cele mai crincene din care a ieșit victorioasă Armata de eliberare națională a fost bătălia pentru eliberarea capitalei, Tirana, care a durat 17 zile. Continuându-și ofensiva, trupele albaneze au eliberat la 29 noiembrie 1944 ultimul punct de rezistență al hitleriștilor, orașul Scutari. Această dată, 29 noiembrie 1944, ziua eliberării întregului teritoriu albanez de sub ocupația fascistă, a devenit sărbătoarea națională a poporului albanez.

Lupta eroică a poporului albanez, desfășurată cu tenacitate timp de 6 ani, a adus o contribuție importantă la slăbirea forțelor fascismului. Italia și Germania au lăsat pe teritoriul albanez circa 70 000 de morți, răniți și prizonieri. După eliberare, două divizii albaneze, urmărind pe hitleriști pe teritoriul Iugoslaviei, au participat la eliberarea Muntenegrului, Bosniei și Herțegovinei.

POLONIA. Un moment însemnat în desfășurarea luptei poporului polonez pentru eliberare l-a reprezentat constituirea Consiliului național popular („Krajowa Rada Narodowa“) la 1 ianuarie 1944 la Varșovia. Declarația consiliului — un adevărat program de acțiune al rezistenței poloneze — prevedea intensificarea luptei împotriva ocupanților, crearea unui guvern provizoriu pe teritoriul național, exproprierea moșierimii, naționalizarea mării industrii, colaborare și alianță cu Uniunea Sovietică. Consiliul a unit în jurul său forțele democratice și progresiste ale țării, printre care stînga Partidului muncitoresc al socialiștilor polonezi (denumire nouă luată de socialiștii polonezi în 1943), o parte din Partidul populist, inclusiv „batalioanele țărănești“ subordonate acestuia ș.a.

Unul dintre primele decrete ale Consiliului național popular prevedea crearea armatei populare. Prima brigadă a armatei populare a fost constituită în februarie 1944, iar în următoarele 4 luni au mai fost create încă zece brigăzi. Unitățile armatei populare au fost substanțial ajutate cu armament și echipament de guvernul sovietic. În noile condiții de pregătire a luptătorilor în cadrul armatei populare și de apropiere a frontului sovietic de granițele Poloniei, acțiunile detașamentelor de partizani au cunoscut o mare amploare în 1944. Forțele armatei populare dispuneau în acest an de 50 000 de oameni, dintre care 12 000 acționau în detașamentele de partizani. Cele mai importante acțiuni susținute de partizani în prima jumătate a anului 1944 au fost îndreptate împotriva transporturilor germane. Adevărate bătălii au avut loc în pădurile Parcz-en și Janow (voievodatul Lublin), Silkierno-Rataje (voievodatul Kielce) etc. La aceste acțiuni au luat parte și numeroși partizani sovietici.

Paralelismul dintre forțele de rezistență din Polonia s-a menținut totuși și în 1944, întrucît guvernul din emigrație de la Londra, neliniștit de crearea unui puternic centru politic în țară, și-a intensificat acțiunile împotriva acestuia. La 9 ianuarie 1944 Comitetul politic al înțelegerii s-a reorganizat, devenind Consiliul unității populare, prin cuprinderea mai multor organizații. Guvernul din emigrație a renunțat la expectativa luptei armate, preconizînd organizarea unor diversțiuni politice militare de anvergură în teritoriul de pe care se retrăgeau hitleriștii. Planul denumit „Burza“ (Furtuna) urmărea însă nu numai nimicirea forțelor hitleriste de către forțele Armatei țării, ci și obiective politice în teritoriul eliberat. Asemenea acțiuni, prevăzute deosebi pe teritoriile din răsărit, au avut loc în regiunea Wolyn, unde Divizia 27 din Armata țării a luptat împotriva armatelor germane, colaborînd în unele locuri cu armata sovietică. În ceea ce-i privește pe socialiști, Consiliul popular de conducere a adop-

Luptători polonezi din Rezistență într-o acțiune de luptă, 1944

tat o poziție de centru, refuzind să se subordoneze guvernului din emigrație, dar păstrind rezerve și față de Consiliul național popular. El milita pentru găsirea unei soluții de unificare a celor două centre politice.

Evenimentele petrecute în Polonia în a doua jumătate a lunii iulie 1944 au marcat drumul pe care avea să-l urmeze poporul polonez la sfârșitul războiului. La 21 iulie Consiliul național popular a constituit Comitetul național de eliberare, care la 22 iulie 1944 a publicat manifestul-program al viitorului stat democraț-popular polonez (ziua de 22 iulie 1944 a devenit sărbătoarea națională a Poloniei). Comitetul național avea în frunte (ca prim-ministru) pe socialistul E. Osobka-Morawski, Boleslav Bierut îndeplinind funcția de șef de stat. La 1 august guvernul sovietic a recunoscut Comitetul național de eliberare, care își avea sediul la Lublin, drept singurul reprezentant oficial al poporului polonez.

La 20 iulie armata sovietică, alături de care lupta și Armata 1 poloneză, a trecut frontiera polonă. Printr-un decret al Comitetului național, armata populară s-a unit cu Armata 1 poloneză (care fusese creată pe teritoriul sovietic), constituind armata poloneză. Pe măsura eliberării teritoriului polonez, se constituiau și organe locale ale puterii de stat, subordonate Comitetului național de eliberare.

În aceste condiții, guvernul din emigrație și-a dat seama că realizarea planului „Burza”, al cărui scop era de a cucerii puterea politică în teritoriul de pe care se retrăgeau ocupanții germani, a devenit imposibilă. Guvernul din străinătate a fost de acord ca Armata țării să declanșeze insurecția în Varșovia, pentru ca astfel Consiliul unității populare, reprezentînd guvernul din emigrație, să apară ca eliberator al capitalei țării.

Insurecția din Varșovia a fost fixată pentru 1 august la orele 17 de către Bor-Komorowski, comandantul Armatei țării, la sugestia colonelului Antoni Chrusciel (Monter), comandantul regiunii militare Varșovia.

Insurecția din Varșovia a durat 63 de zile. Ea a fost susținută de 50 000 de ostași, dintre care 40 000 aparțineau Armatei țării. Deși declanșată fără asentimentul tuturor forțelor politice, insurecția odată începută a atras în focul ei pe reprezentanții tuturor organizațiilor militare poloneze²⁶. Insurecția a avut două faze : prima fază, ofensivă, de la 1 la 4 august ; cea de-a doua fază, defensivă, de la 5 august la 2 octombrie 1944. În timpul luptelor au pierit 200 000 de oameni, dintre care 15 000 de insurgenți. După înăbușirea insurecției, Hitler a dat ordinul de distrugere totală a Varșovici. Înfrângerea insurecției a compromis definitiv guvernul din emigrație. S. Mikolajczyk a fost înlocuit de cercurile reacționare din emigrație cu Thomas Arciszewski, situat mai la dreapta decât predecesorul său.

În ianuarie 1945, odată cu noua ofensivă sovietică, la care participa și armata poloneză, a început eliberarea întregului teritoriu polonez. Tot în ianuarie Varșovia a fost eliberată. La 31 decembrie 1944 Consiliul național popular a desemnat guvernul provizoriu al Republicii Polone, avînd în frunte pe E. Osobka-Morawski, iar ca vicepreședinți pe W. Gomulka și pe S. Janusz. Sub conducerea guvernului provizoriu, armata poloneză, care număra aproape 400 000 de oameni, a participat la războiul antihitlerist pînă la încheierea lui victorioasă. La 1 mai 1945 guvernul provizoriu și-a mutat reședința de la Lublin la Varșovia.

CEHOSLOVACIA. Anul 1944 a înscris în istoria popoarelor ceh și slovac evenimente remarcabile, dintre care cel mai important a fost, fără îndoială, insurecția națională slovacă.

După 1 aprilie 1944, cînd Frontul de răsărit a atins granițele Cehoslovaciei, unitățile cehoslovace care luptau alături de armata sovietică au fost reorganizate, constituindu-se într-un corp de armată. La 8 mai 1944 guvernul Beneš a încheiat un nou acord cu guvernul sovietic, pe baza căruia se reglementau raporturile dintre trupele sovietice și administrația cehoslovacă din teritoriul eliberat. Prezența armatei sovietice în vecinătatea frontului slovac în vara anului 1944 a avut un rol important în izbucnirea și în desfășurarea insurecției din Slovacia.

Faptul că mișcarea de partizani a luat o mai mare amploare în Slovacia decât în Cehia se explică prin absența inițială a ocupantului. Potrivit planului răscoalei elaborat la 29 iunie 1944 de Consiliul național slovac și de Consiliul militar și definitivat la 20 iulie, răscoala trebuia să cuprindă toată țara, antrenînd toate detașamentele de partizani și unități ale armatei slovace, care urmau să treacă de partea răsculaților. În timp ce aveau loc pregătirile pentru declanșarea răscoalei, guvernul de la Bratislava, alarmat de acțiunile partizanilor, ale comitetelor populare și ale lucrătorilor, care, la 28 august 1944, începuseră a ocupa instituțiile și întreprinderile, instaurînd o nouă administrație, a acceptat intervenția trupelor germane împotriva răsculaților. A doua zi, 29 august, postul de radio „Slovacia liberă“ a anunțat declanșarea generală a răscoalei. La scurt timp s-a creat un teritoriu liber, al cărui centru era Banská Bystrica. Opt divizii germane au primit imediat misiunea să reprime răscoala, dar operația nu a reușit, luptele continuînd pînă către sfîrșitul lunii octombrie. Pentru a veni în ajutorul insurgenților, Comandamentul armatei sovietice a schimbat direcția de înaintare dinspre Cracovia înspre Krosno-Dukla-Presov. O mare bătălie, cunoscută sub numele de

²⁶ M. Malinovski. *Polski ruch robotniczy*, p. 519—520.

Grup de partizani sovietici, cehoslovaci și români care au acționat pe teritoriul Cehoslovaciei (1944—1945)

Aspect din timpul insurecției din Praga, din mai 1945

operația „Dukla“, s-a dat între 13 și 19 septembrie pentru cucerirea acestei trecători, aflată între Polonia și Slovacia. La 6 octombrie armatele sovietice au pătruns pe teritoriul Republicii Cehoslovace. La 15 octombrie 1944 trupele germane au trecut la contraofensivă, reușind să reocupe teritoriul eliberat de răsculați (Banská Bystrica a căzut la 27 octombrie). Deși înfrântă, insurecția slovacă nu a luat propriu-zis sfârșit, ci a continuat sub forma acțiunilor de partizani, răsculații retrăgându-se în munți. Pe măsură ce înaintau trupele sovietice, detașamentele de partizani se încadrau în unitățile Corpului de armată cehoslovac, participând astfel la războiul antihitlerist de eliberare pe teritoriul Slovaciei de la 23 noiembrie 1944 până la 1 mai 1945, când Slovacia a fost eliberată în întregime.

În condițiile apropierei înfringerii fascismului, care se profila la începutul anului 1945, în Cehia s-au intensificat acțiunile de luptă împotriva ocupanților. În Praga activau mai multe grupări comuniste ilegale: „Flăcările libertății“ (Plamene Svobody), „Activul“ și organizația de tineret (cu circa 2 000 de membri), „Avangarda“ (Predvoj).

În urma convorbirilor din martie 1945 de la Moscova dintre Beneš și reprezentanții Partidului Comunist Cehoslovac și ai Consiliului național slovac, s-a proclamat constituirea Frontului național al cehilor și slovacilor. La 4 aprilie 1945, președintele Republicii, Beneš, a format în orașul Košice un nou guvern, în frunte cu Z. Frlinger, în care pentru prima oară în istoria țării intrau și comuniștii. La 5 aprilie noul guvern a anunțat programul său, cunoscut sub numele de Programul de la Košice, care prevedea: mobilizarea tuturor forțelor pentru distrugerea ocupantului fascist, alianță cu U.R.S.S., judecarea criminalilor de război și confiscarea averii acestora, naționalizarea ramurilor principale ale industriei. Organele locale ale puterii de stat erau comitetele naționale.

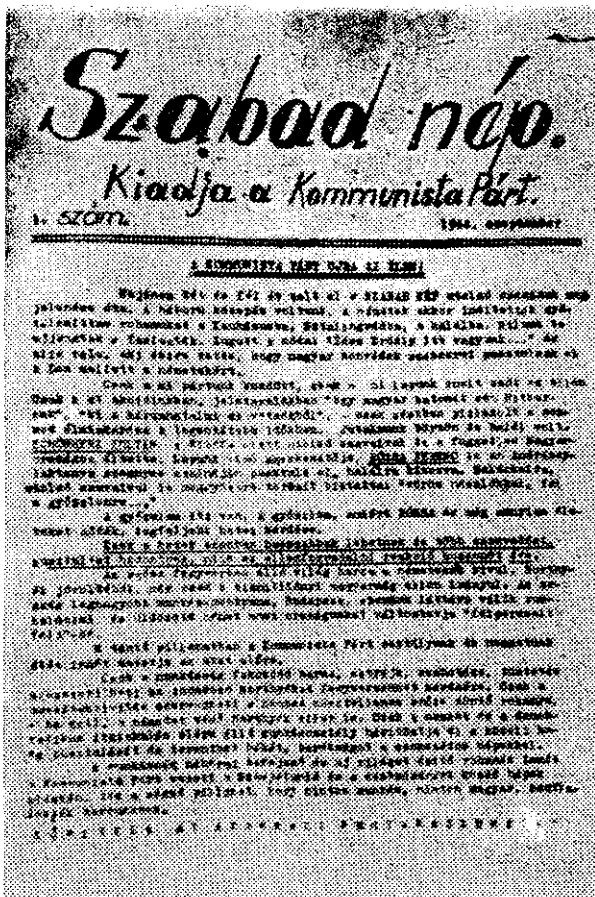
La 30 aprilie 1945, comuniștii, împreună cu sindicatele și cu organizația R. 3, au constituit Consiliul național ceh.

La începutul lunii mai, Praga se afla la 160 km de frontul sovietic și la 100 de cel apusean. Populația Capitalei, după 6 ani de oprimare și de suferință, se răscoală împotriva ocupantului.

UNGARIA. Șubrezenia regimului horthist l-a determinat pe Hitler să disloce în Ungaria câteva divizii germane. Horthy a fost „nevoit“ să accepte noua situație, schimbând totodată guvernul Kállay printr-altul, prezidat de Sztójay, fost timp îndelungat ambasador al Ungariei la Berlin. Noul guvern a înăsprit măsurile de urmărire a adversarilor regimului, arestând 3 000 de antifasciști. Acțiunile represive au atins Partidul social-democrat și Partidul micilor agrarieni, a căror activitate — și așa destul de firavă — a fost interzisă. Numărul deportaților evrei în lagărele morții s-a ridicat în același timp la 450 000.

În mai 1944, la îndemnul Partidului păcii, s-a creat „Magyar front“ (Frontul ungar), organizație antifascistă a Rezistenței naționale, care cuprindea Partidul păcii, Partidul micilor agrarieni, Partidul social-democrat și Partidul național-tărănesc. Scopul pe care și-l propunea Frontul ungar era „alungarea ocupanților germani și a complicilor lor, pace cu aliații și punerea bazei unei Ungarii democratice și libere“²⁷.

²⁷ *A magyar forradalmi munkásmozgalom története*, vol. II. Ed. Kossuth, Budapesta, 1967, p. 263.

În toamna anului 1944, Partidul păcii și-a reluat denumirea de partid comunist, amintind într-un apel *Către poporul țării* programul său de luptă împotriva cetroptitorilor. La 10 octombrie 1944 P.C.U. și P.S.D. au reușit să realizeze frontul unic, ceea ce a întărit considerabil Frontul ungar.

După insurecția din România și trecerea acesteia de partea aliaților, guvernul Sztójay a fost înlocuit cu un guvern condus de generalul Lakatos Géza.

La 15 octombrie 1944 regimul horthist a obținut semnarea armistițiului cu Uniunea Sovietică la Moscova. Succesul bătrînului amiral a fost însă de scurtă durată. La numai câteva zile, către jumătatea lunii octombrie, Hitler l-a destituit pe Horthy aducînd în locul lui în fruntea statului ungar pe șeful partidului Crucile cu săgeți, Szálasi. Regimul lui Szálasi a intensificat și mai mult teroarea, introducînd mobilizarea generală.

În noiembrie 1944 s-a creat un Comitet ungar de eliberare națională (Magyar Nemzeti Felszabadító Bizottság, M.N.F.B.), avînd în frunte pe Bajcsay-Szilinsky Endre. Un comandament militar, condus de János Kiss în înțelegere cu Comitetul ungar, a proiectat o insurecție militară pentru decembrie; dar la 22 noiembrie organizatorii au fost arestați de Gestapo

și la 24 decembrie au fost executați 6 ofițeri patrioți în frunte cu János Kiss și Bajcay-Szilinsky Endre.

La 26 septembrie 1944 armatele sovietice au pătruns pe teritoriul Ungariei, eliberând orașul Mako, iar la 20 octombrie, împreună cu armatele române, au eliberat orașul Debrecen. Rînd pe rînd au fost eliberate de armatele sovietice și românești sute de localități.

La 30 noiembrie 1944 P.C.U. și-a început activitatea legală (după 25 de ani de interdicție) în teritoriul eliberat, publicînd un program de re-naștere națională care prevedea : ieșirea din războiul dus alături de Germania hitleristă și întoarcerea armelor împotriva acesteia, pedepsirea criminalilor de război, desființarea organizațiilor fasciste, exproprierea moșiilor, naționalizarea minelor, relații de prietenie cu toate țările vecine, formarea unor comitete naționale, convocarea Adunării naționale provizorii. În teritoriul eliberat, Frontul ungar se reorganizează în cadrul Frontului național ungar al independenței.

La 2 decembrie 1944, în orașul Seghedin, reprezentanții partidelor din front (P.C.U., P.S.D., Partidul micilor agrarieni și Partidul țărănesc) au acceptat programul propus de comuniști.

La 21 decembrie 1944 s-a întrunit la Debrecen Adunarea națională provizorie, alcătuită din 230 de reprezentanți din teritoriul eliberat. Adunarea a ales un guvern, care a declarat război Germaniei la 28 decembrie 1944.

O delegație a guvernului a semnat la 20 ianuarie 1945, la Moscova, Convenția de armistițiu cu U.R.S.S., S.U.A. și Regatul Unit.

MIȘCAREA DE REZISTENȚĂ ÎN ȚĂRILE OCCIDENTALE ȘI NORDICE

În timp ce în Europa de sud-est lupta de eliberare era încununată de victoria insurecțiilor naționale, în țările occidentale și nordice mișcarea de rezistență, prin amploarea forțelor interne pe care le angaja, avea aceleași perspective. În 1944, în Franța, hitleriștii au fost nevoiți să țină o armată de circa 500 000 de oameni, în Belgia și Olanda cîte 100 000, iar în Italia Rezistența a înfruntat 6 divizii germane.

Evoluția mișcării de rezistență din țările occidentale s-a aflat în strînsă legătură cu desfășurarea evenimentelor militare și politice. Marile succese ale armatei sovietice pe Frontul de răsărit și debarcarea aliaților în vest au impulsionat neconținut lupta popoarelor pentru eliberare.

În FRANȚA, evenimentul cel mai important pe plan militar l-a reprezentat unirea, la 1 februarie 1944, a tuturor forțelor combatante ale Rezistenței în organizația Forțelor franceze din interior (F.F.I.). Inițiativa și rolul hotărîtor în această organizație le-a avut Partidul Comunist Francez, care a dat un mare număr de jertfe (peste 75 000 de comuniști, printre care și poetul Gabriel Péri, au fost împușcați în luptele împotriva hitleriștilor). „Partidul împușcaților“, cum i se mai spunea partidului comunist, avea reprezentanți în toate organismele conducătoare ale Rezistenței (de exemplu, din 3 membri ai Comisiei de acțiuni militare din cadrul Comitetului național al Rezistenței, 2 erau comuniști ; șeful statului-major din F.F.I. era comunist ș.a.).

Rezistența frauceză și-a făcut publice principiile și scopurile pentru care lupta, difuzînd programul de acțiune adoptat de C.N.R. la 15 martie 1944²⁸. Acest document, aprobat de generalul de Gaulle, chemînd pe francezi să-și intensifice lupta antifascistă, expunea obiectivele C.N.R.: restabilirea independenței și suveranității Franței, crearea unei republici democratice, asigurarea drepturilor și libertăților democratice, naționalizarea unor sectoare ale economiei naționale, pedepsirea trădătorilor și a colaboraționiștilor ș.a. Programul C.N.R. a fost un document democratic, care a stat la baza Constituției Republicii a patra. El a contribuit la însuflețirea luptei antifasciste, stabilind idealuri apropiate inimii și minții tuturor francezilor.

La 19 martie 1944, ca o urmare logică a programului, C.N.R. a dat o directivă prin care, alături de sarcinile care decurgeau din lupta comună cu forțele anglo-americane, în fața forțelor franceze din interior se punea și sarcina de a duce lupta independent împotriva ocupanților, în special prin sprijinirea tuturor grevelor și acțiunilor de masă ale populației. Datorită activității comuniștilor, încă înainte de debarcarea aliaților s-au înregistrat numeroase acțiuni îndrăznețe ale „francitirorilor” și luptătorilor din *maquis*. O adevărată bătălie au susținut în primele luni ale anului luptătorii din Savoia superioară, unde hitleriștii au trimis unități cu efective de peste 20 000 de oameni. Platoul Glières a fost teatrul unei bătălii sîngeroase, în care au fost decimați peste 500 de patrioți francezi²⁹. În ajunul debarcării anglo-americane din Normandia au avut loc numeroase acțiuni de deteriorare a căilor și mijloacelor de transport. Numai pe căile ferate au avut loc peste 500 de asemenea acțiuni. În mai 1944, în mai multe întreprinderi mari s-au creat comisii militare de acțiune pe lângă comitetele de eliberare. La 18 mai secretarul general al P.C.F. s-a adresat prin radio poporului francez, chemîndu-l la răscoală armată.

După debarcarea aliaților din nordul Franței, C.C. al P.C.F. a publicat un apel în care chema din nou poporul francez la răscoală armată imediată, condamnînd tactica „expectativei”. Comisia pentru acțiuni militare a C.N.R. arăta, la rîndul ei, că insurecția națională este indisolubil legată de eliberarea națională. Deși partidele burgheze din cadrul Rezistenței nu erau de acord cu insurecția armată, după 6 iunie țara a fost cuprinsă de flăcările a numeroase răscoale, astfel încît departamente întregi s-au eliberat prin propriile forțe.

Debarcarea aliată în Franța a constituit astfel semnalul pentru declanșarea unei adevărate insurecții naționale antifasciste în toată țara. La apelul P.C.F. publicat în „L'Humanité” din 9 și 15 iunie, partizanii comuniști au trecut la atacarea transporturilor, telecomunicațiilor și garnizoanelor inamicului în întreaga țară. În luptă s-au încadrat și celelalte organizații din Rezistență. Zonele cele mai importante ale insurecției au fost Masivul Central, Alpii, Limousin, Savoia superioară, Dordogne, Jura, Bretagne, Drôme ș.a. Prin acțiunile lor, partizanii au îngreuiat legăturile ocupanților cu frontul din Normandia, au împiedicat transportul de trupe din sudul și centrul Franței spre front, au blocat telecomunicațiile ș.a.

Comandamentul german a fost nevoit să folosească împotriva partizanilor Armata 1, formată din 12 divizii.

²⁸ R. Hostache, *Le Conseil National de la Résistance*, Paris, 1958, p. 458 și urm., anexa I.

²⁹ Henri Michel, *La guerre de l'ombre. La Résistance en Europe*, Ed. Bernard Grasset, Paris, 1970, p. 304.

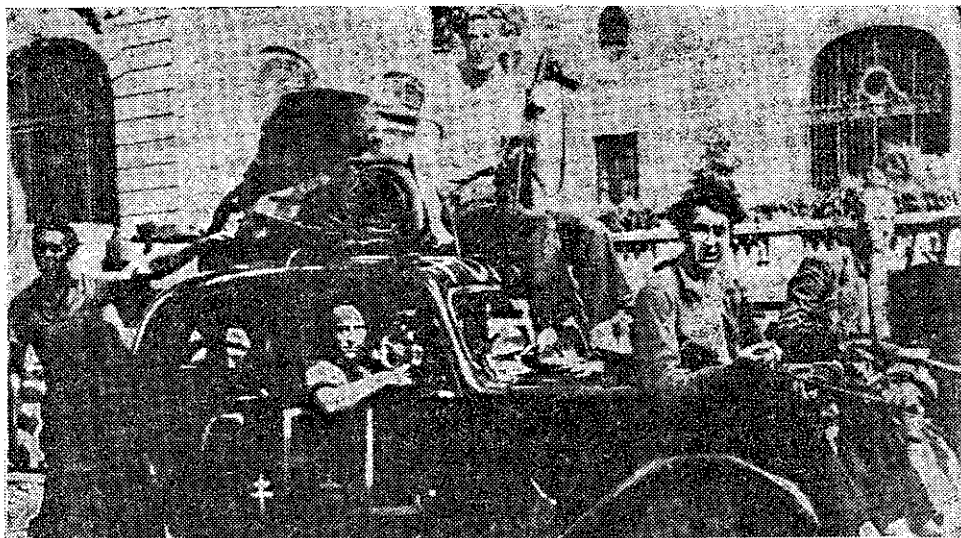
Generalul Eisenhower, comandantul forțelor aliate care au debarcat în Franța, a dat o înaltă prețuire ajutorului primit de la partizanii francezi, iar revista britanică *Observer* a asemuit acțiunea lor cu aceea a zece divizii debarcate în spatele frontului inamic.

În lupta eroică împotriva unor forțe inamice superioare, partizanii au dat numeroase jertfe. Printre acestea, îndeobște cunoscută este rezistența eroică a unui detașament de 3 500 de partizani încercuți în regiunea podișului Vercors din departamentele Drôme și Isère în iunie-iulie 1944. Toți cei 3 500 de luptători au pierit în luptă sau au fost uciși de nemți după capturare. O groaznică crimă au săvârșit naziștii la Oradour-sur-Glane în iunie 1944, când o subunitate a Diviziei SS „Das Reich“ a ucis aproape toți locuitorii comunei amintite drept represalii pentru că un soldat german fusese ucis la 50 km depărtare de această comună.

Momentul culminant și strălucit al Rezistenței franceze a fost insurecția de la Paris din zilele de 19—25 august 1944 și eliberarea capitalei Franței. Rolul hotărâtor în organizarea și în conducerea insurecției pariziene l-a jucat P.C.F. prin organizațiile sale ilegale și prin comuniștii cu funcții de răspundere în Rezistență. Organele conducătoare ale insurecției au fost Comitetul parizian de eliberare, în frunte cu comunistul Tollet, și Comandamentul F. F. I. din regiunea pariziană, în frunte cu colonelul Rol-Tanguy, comunist. În Paris se aflau forțe patriotice înarmate cu un efectiv de circa 35 000 de oameni, la care se adăuga miliția patriotică cu peste 50 000 de oameni. În seara zilei de 24 august au intrat în Paris primele detașamente ale Diviziei a 2-a blindate franceze, iar în ziua de 25 august întreaga divizie. La 25 august ora 17, generalul Dietrich von Choltiz, comandant al Marșului Paris, care a refuzat să execute ordinul lui Hitler de a distruge orașul, a semnat capitularea garnizoanei germane în fața generalului Leclerc, comandantul Diviziei a 2-a blindate, și a colonelului Rol-Tanguy, comandantul F. F. I. din regiunea pariziană. Cu aceasta, insurecția pariziană a luat sfârșit, iar la 26 august și-a făcut intrarea triumfală în capitală președintele guvernului provizoriu al Republicii Franceze, generalul Charles de Gaulle, iar guvernul Franței s-a instalat la Paris, venind de la Alger, unde se afla de la 2 iunie 1944.

ITALIA. Lupta poporului italian împotriva fascismului și cotropitorilor hitleriști a cunoscut o intensificare deosebită în cursul anului 1944, îndeosebi în regiunile din nordul țării, unde mișcarea antifascistă se sprijinea pe forța proletariatului industrial. În ianuarie 1944 Comitetul național de eliberare din Milano s-a transformat în Comitetul național de eliberare din nordul Italiei (C.L.N.A.I.). La 29 martie, Comitetul național de eliberare a acceptat propunerea comuniștilor și a hotărât transformarea unităților de partizani în unități regulate ale armatei italiene. La 9 iunie a fost creat comandamentul principal al Corpului de voluntari ai libertății. Un rol conducător în acest comandament din partea partidului comunist deținea Luigi Longo. Numărul luptătorilor s-a ridicat de la 20—30 000 în februarie la 70—80 000 în iunie. Paralel cu acțiunile armate și în strînsă legătură cu acestea s-au ridicat la luptă muncitorii din industrie. La începutul anului 1944 în nordul Italiei au re izbucnit cu violență luptele greviste. În ziua de 1 martie 1944 a început greva generală, la care au participat peste un milion de muncitori. Timp de 8 zile, producția de război a fost complet paralizată la Torino, Milano, Veneția, Bologna, Florența³⁰.

³⁰ Luigi Longo, *op. cit.*, p. 139.

Luptători din Forțele franceze din interior în zilele insurecției pariziene din august 1944

Partizanii dădeau, la rîndul lor, lovituri puternice inamicului în Toscana, Lombardia, Veneto, Piemont, Liguria, Emilia. Activitatea partizanilor a reușit să paralizeze acțiunile germanilor împotriva greviștilor.

La 2 iunie 1944 Comitetul național de eliberare din nordul Italiei s-a transformat în guvern extraordinar, punîndu-și ca obiectiv, sub influența P.C.I., pregătirea insurecției naționale. „Linia generală a partidului în momentul de față — scria Togliatti la 6 iunie 1944 — este insurecția generală a poporului în toate regiunile ocupate, pentru eliberarea țării și pentru alungarea invadatorilor germani și a trădătorilor fasciști“. O activitate susținută au desfășurat comuniștii italieni printre țărani în vara anului 1944. Au fost editate gazete ilegale, ca „La Falce“, „La Terra“ ș. a. Drept rezultat, țăranii au refuzat în masă să mai predea recoltele pentru fasciști.

Semnificativ pentru prestigiul P.C.I. în masă era creșterea numărului membrilor săi, care se ridica la 15 martie 1944 la 40 000, iar în noiembrie 1944 la 70 000 de membri. În zilele de 5—7 noiembrie 1944, P.C.I. a organizat cea mai largă reuniune a cadrelor care avusese loc vreodată în Italia ocupată: conferința detașamentelor insurecționale din Italia de nord.

Lupta patrioților italieni, în frunte cu comuniștii, a înregistrat succese însemnate spre sfîrșitul anului 1944. Orașul Florența se afla în mîinile Comitetului pentru eliberare încă de la mijlocul lunii august. În Piemont, Liguria, Emilia și în alte regiuni au fost de asemenea eliberate numeroase raioane. În condițiile acestor succese, comandamentul Corpului de voluntari ai libertății a încercat să intre în contact cu conducerea frontului anglo-american, dar acesta a refuzat să colaboreze cu partizanii italieni. Lipsa de colaborare între armata de eliberare și forțele militare aliate a fost exploatată de Comandamentul hitlerist, care, folosind 6 divizii, a recucerit o serie de raioane care fuseseră eliberate. Generalul Alexander s-a adresat la 10 noiembrie cu un apel către partizani, cerîndu-le să înceteze provizoriu lupta.

Drept răspuns la acest apel demobilizator, forțele patriotice, în frunte cu comuniștii, au organizat „săptămîna partizanilor“. Abia în decembrie 1944, recunoscînd forța reală a mișcării de partizani, Comandamentul anglo-american, prin generalul Maitland Wilson, a acceptat să înceapă negocieri cu Comitetul național de eliberare din Italia de nord, pe care, în urma așa-zisului „protocol de la Roma“, l-a recunoscut ca guvern al Italiei de nord.

Partizanii au continuat să lupte, înfruntînd un inamic puternic și crud, precum și rigorile iernii în munți. La începutul anului 1945, 6 divizii germane și majoritatea miliției fasciste luptau împotriva partizanilor. Din datele comunicate la comandamentul general al voluntarilor reieșea că din iunie 1944 pînă în martie 1945 au fost întreprinse 6 449 acțiuni de luptă, au avut loc 5 571 acte de sabotaj, au fost uciși 16 000 de naziști, au fost capturate 109 tunuri, 286 de mitraliere, peste 6 500 de puști³¹.

În cadrul Comitetului național de eliberare, partidul comunist a militat pentru organizarea unei insurecții naționale în Italia de nord, iar punctul de vedere al comuniștilor a fost acceptat și de celelalte partide. La 10 aprilie, conducerea partidului comunist pentru Italia ocupată a dat „Directiva insurecțională“ nr. 16, „unul din documentele hotărîtoare ale epopeii de la 25 aprilie“³², după cum o apreciază Luigi Longo. Corpul de voluntari ai libertății număra în ultimele săptămîni ale războiului aproximativ 250 000 de oameni³³.

La 18 aprilie, la Torino a fost declarată o mare grevă, la 19 aprilie insurecția a izbucnit la Bologna, la 23 aprilie au intrat în grevă feroviarii de la Milano; în noaptea de 24—25 aprilie brigada „Matteotti“ a atacat unitatea de tancuri germană din Milano.

În zilele de 26—28 aprilie orașele Milano, Torino și Padova au fost eliberate după lupte grele.

La Padova au fost 1 000 de morți din rîndul germanilor. Partizanii au pierdut 400 de oameni. La 27 aprilie 1945, Mussolini a fost arestat și executat în ziua următoare, împreună cu alți conducători fasciști, în localitatea Dongo, din apropierea lacului Como.

În luptele pentru eliberarea Italiei au pus mina pe arme 462 000 de partizani, dintre care 76 500 au căzut pe cîmpul de luptă³⁴.

BELGIA. În cadrul Rezistenței belgiene, organizată în Frontul de independență și eliberare, evenimentele cele mai importante din anul 1944 au fost determinate de acțiunile detașamentelor de partizani și ale miliției patriotice. Numai în munții Ardeni se aflau în primăvara anului 1944 peste 20 000 de partizani. Multe dintre detașamentele de partizani se aflau sub conducerea partidului comunist. Deși în Belgia exista și o „armată secretă“ (de circa 50 000 de oameni), subordonată guvernului din exil aflat la Londra, această armată s-a menținut într-o atitudine pasivă pînă la sosirea aliaților. Teritoriul Belgiei a fost eliberat în prima jumătate a lunii septembrie 1944, iar la 19 septembrie guvernul Pierlot s-a înapoiat în țară.

³¹ *Ibidem*, p. 349—341.

³² *Ibidem*, p. 366.

³³ Fernando Etnasi. *La resistenza in Europa*, vol. 1, Grafica editoriale, Roma, 1970, p. 467.

³⁴ Luigi Longo, *op. cit.*, p. 398.

În zilele lunii septembrie 1944, Rezistența belgiană a acționat cu energie, capturând mii de soldați germani și împiedicând distrugerea orașelor țării de către nazisții în retragere. În imagine, un colaboraționist arestat de patrioții belgieni la 4 septembrie la Bruxelles, în ziua eliberării orașului

OLANDA. În vara anului 1944, reprezentanții a 20 de organizații ale Rezistenței au constituit ca organ de conducere Consiliul suprem. În septembrie au fost create Forțele niederlandeze din interior, sub comanda prințului Bernhard. Armatele hitleriste din Olanda au capitulat la 4 mai 1945.

DANEMARCA. Numărul luptătorilor din armata ilegală se ridica în vara anului 1944 la 45 000. Tot atunci muncitorii au declarat greva generală. La Copenhaga, între 26 iunie și 3 iulie, s-au produs ciocniri de stradă între manifestanți și forțele hitleriste. Danemarca a fost eliberată complet la 5 mai 1945, când trupele germane dislocate în această țară au capitulat.

NORVEGIA. În ianuarie 1944 patrioții norvegieni au scufundat ferry-boatul care transporta în Germania apa grea produsă în instalațiile refăcute ale uzinei „Norske Hydro“.

★
★ ★

Procesul de înlăturare a regimurilor hitleriste a fost desăvârșit în mod victorios într-o serie de țări din sud-estul și centrul Europei în a doua jumătate a anului 1944. În mai puțin de 4 luni de zile — august-noiembrie — România, Bulgaria, Grecia și Albania au fost eliberate de sub ocupația fascistă. Cea mai mare parte a teritoriului Iugoslaviei, inclusiv

capitala țării, a fost de asemenea eliberată în ultimele luni ale anului 1944. Nimicirea ultimelor rezistențe hitleriste din aceste țări într-un moment cînd pe fronturile de luptă se dădeau încă bătălii înverșunate și cînd armata hitleristă mai visa să recupereze din teritoriul pierdut a avut o însemnătate militară și politică deosebită.

Lupta popoarelor împotriva cîmpitorilor fasciști și încununarea ei cu succes în anii 1944—1945 demonstau că înlăturarea regimurilor fasciste de către forțele patriotice interne era o necesitate istorică logică în dezvoltarea acestor țări. Victoria împotriva fascismului a reprezentat încoronarea unei lupte energice și continue desfășurate de popoarele țărilor respective în toată perioada dominației fasciste. Eliberarea de sub jugul fascist era rezultatul luptei antihitleriste organizate și conduse de către forțele patriotice cele mai active ale fiecărui popor. Indiferent de amploarea, de metodele și de importanța concretă în desfășurarea celui de-al doilea război mondial a luptei antifasciste din fiecare țară, o trăsătură este caracteristică tuturor popoarelor: lupta antifascistă, care a dus în unele țări la răsturnarea guvernelor subordonate Germaniei hitleriste, iar în altele la alungarea cîmpitorilor. Forțele interne au folosit momentele cele mai nefavorabile coaliției hitleriste în desfășurarea războiului atît pe frontul din vestul Europei și din Oceanul Pacific, cît mai ales pe frontul sovietic, unde și-au găsit mormîntul principalele forțe ale armatei hitleriste.

Operațiile militare în a doua jumătate a anului 1944

PE FRONTUL SOVIETO-GERMAN

Succesele obținute în vara anului 1944 de coaliția antifascistă atât pe frontul sovieto-german, cât și pe cel din Europa apuseană au schimbat radical situația politică-militară din Europa. Mișcarea de eliberare națională a popoarelor subjugate de hitleriști s-a intensificat considerabil. Înfringerile suferite și destrămarea blocului statelor fasciste prin ieșirea din războiul contra Națiunilor Unite a unor state ca Italia, România, Finlanda și Bulgaria puseseră Germania fascistă în fața unui iminent dezastru. Potențialul ei economic și militar slăbise considerabil.

Pe frontul sovieto-german au fost zdrobite importante grupări hitleriste, care nu și-au mai putut reface forța combativă pînă la sfîrșitul războiului. Debarcarea din Franța a constituit un succes al coaliției antifasciste. Armata germană era obligată să acționeze pe mai multe fronturi, care totalizau peste 5 000 km. Pe plan general strategic, forțele germane erau practic încercuite. Deși majoritatea trupelor se aflau tot pe frontul sovieto-german, Comandamentul hitlerist a fost obligat să-și împrăști forțele și să slăbească, de fapt, fiecare sector în parte. Insucceselor de pe front li s-au alăturat disensiunile din conducerea statului german, culminate cu atentatul eșuat din vara anului 1944 împotriva lui Hitler. Arestările și execuțiile masive din rîndul ofițerilor care au urmat după atentat au contribuit la slăbirea armatei germane și în special a Comandamentului ei.

Pentru deplina eliberare a teritoriilor sovietice și înfrîngerea hitlerismului pe propriul său teritoriu, Comandamentul suprem sovietic a hotărît să-și intensifice loviturile asupra grupărilor adversarului. În perioada de la 14 septembrie la 21 octombrie 1944, Fronturile Leningrad, 1, 2 și 3 Baltice au executat o mare operație ofensivă, care a avut drept rezultat zdrobirea grupărilor hitleriste din Estonia, Lituania și din cea mai mare parte a Letoniei. Lupte grele s-au desfășurat în zonele Riga, Memel și în insulele arhipelagului Moon Sund, în cursul cărora trupele sovietice au produs pierderi însemnate Grupului de armate hitlerist „Nord”. Au fost nimicite complet 3 divizii, iar alte 26 au suferit pierderi mari. Peste 30 de divizii au fost blocate cu spatele la mare în zona Tukku-Liepaja din Letonia și fă-

Lagăr al morții situat în apropiere de Tallin, în ziua eliberării sale

cute inofensive pînă la sfîrșitul războiului, cînd au fost capturate în întregime.

În aceeași perioadă, trupele Frontului Karelian, în cooperare cu Flota maritimă din nord, au zdrobit trupele fasciste din zona Petsamo, care continuau să opună rezistență și după încheierea convenției de armistițiu între Uniunea Sovietică și Finlanda.

Rezultate deosebite au fost obținute în sectorul sudic al frontului sovieto-german, în urma ofensivei sovietice de la Iași—Chișinău și a insurecției naționale antifasciste din România. Guvernul bulgar a pornit războiul contra Germaniei hitleriste, unitățile sale militare intrînd în subordonarea Frontului 3 Ucrainean. Între 8 octombrie și 25 noiembrie, Armatele 1, a 2-a și a 4-a bulgare, cu 188 235 de oameni, au participat la luptele de pe teritoriul Iugoslaviei, iar de la această dată 6 divizii, cu un efectiv de 99 632 de oameni, au ocupat un sector de front în apărare pe malul stîng al rîului Drava. Din martie 1945 Armata 1 bulgară, în strînsă cooperare cu cele sovietice, a participat la operația „Balaton”, iar din aprilie 1945 la luptele din Austria din zona Klagenfurt¹.

În a doua jumătate a lunii septembrie 1944, trupele sovietice au contribuit, alături de armata populară de eliberare națională, la luptele pentru eliberarea Iugoslaviei. Înainte de declanșarea operației „Belgrad”, trupele hitleriste aveau în Iugoslavia, Grecia și Albania 9 divizii și 8 brigăzi. Pentru desfășurarea acțiunilor de luptă pe direcția Belgradului, Frontul 3 Ucrainean a destinat Armata a 57-a, puternic întărită. Forțelor sovietice li se alăturau 13 divizii și brigăzi bulgare și 17 divizii iugoslave².

¹ I. Mitev. *Vklad bolgarskogo naroda: ego narodnoi armii v pobedu nad ghitlerovskoi Ghermanii*, în *Vtorata mirovaia voina*, p. 284—202.

² *Velikata Otecestvennaia Voina*, p. 406.

În timp ce forțele sovietice atingeau aliniamentul Belgrad-Kraguevac, trupe bulgare, în cooperare cu Corpul 13 iugoslav, au eliberat localitățile Niš și Leskovac. Grupul de armate hitlerist „F“, avînd pierderi mari, a fost obligat să se retragă spre uord.

După încheierea victorioasă a operației „Belgrad“, Armata populară de eliberare națională iugoslavă a nimicit pînă la sfîrșitul anului trupele hitleriste din Serbia, Muntenegru și Macedonia, iar în primăvara anului 1945 a acționat în cooperare cu forțele sovietice spre Viena.

ELIBERAREA COMPLETĂ A ROMÂNIEI PARTICIPAREA ARMATEI ROMÂNE LA ELIBERAREA UNGARIEI

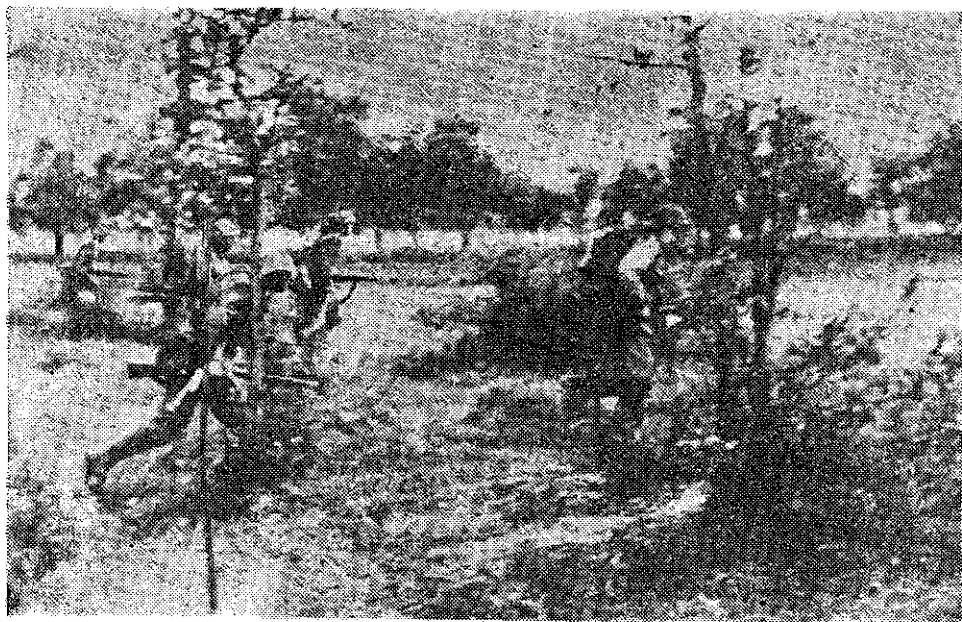
În urma luptelor purtate în luna septembrie 1944, în centrul și sud-estul Transilvaniei, precum și în Banat, se realizaseră condiții mai bune pentru trecerea la o operație de amploare, cunoscută sub denumirea de operația „Debrețin“. Concepția acestei operații, dezlănțuită la 6 octombrie 1944, prevedea încercuirea și nimicirea trupelor inamice din partea de nord a Transilvaniei și din zona orașului Debreceen de către trupele Frontului 2 Ucrainean, în cooperare cu trupele de la aripa stîngă a Frontului 4 Ucrainean, prin executarea a două lovituri convergente în direcția Csop. Această operație urma să ducă la eliberarea părții de nord-vest a României și a teritoriului Ungariei de la est de râul Tisa.

La operația „Debrețin“, Frontul 2 Ucrainean a acționat cu forțele principale pe direcția orașelor maghiare Debreceen, Nyiregyháza, Csop ; în rîndul acestor forțe s-au aflat și 5 divizii române. Cu forțele de la aripa dreaptă, Frontul 2 Ucrainean a acționat în Podișul Transilvaniei pe direcția generală Cluj-Carei ; alături de Armatele a 27-a, a 7-a de gardă și a 40-a sovietice, pe această direcție a participat și Armata a 4-a română inițial cu 11, apoi cu 8 divizii (de la 16 octombrie). La aripa stîngă a frontului, Armata a 46-a sovietică și Armata 1 română cu 4 divizii și-au desfășurat ofensiva spre cursul mijlociu al Tisei.

După ce au rupt puternica apărare inamică de pe Mureș și Arieș, trupele sovietice și române au continuat înaintarea pe direcția generală Turda-Cluj, înregistrînd succese remarcabile. Ele au fost întîmpinate cu entuziasm de către populație, care aștepta de mult ziua eliberării de sub jugul fascist. În ziua de 11 octombrie, trupele Corpului 104 din Armata a 27-a sovietică, împreună cu trupe din Corpul 6 al Armatei a 4-a române, au eliberat orașul Cluj. La acțiunea Corpului 104 sovietic o contribuție însemnată a adus Divizia 18 infanterie română, care a învăluit pe la nord-est rezistențele inamicului de pe marginea sudică a orașului, obligînd trupele inamice să-l părăsească³. La 12 octombrie, trupele Corpului 33 armată sovietic, în compunerea căruia intrau și Diviziile române „Tudor Vladimirescu“ și 3 munte, în cooperare cu trupe din Gruparea hipomecanizată a generalului I. A. Pliev, au eliberat orașul Oradea⁴. Pînă la 25 octombrie a fost eliberat întregul teritoriu al Transilvaniei și înlăturat pentru

³ A.M.A.N., dosar 3/12, jurnalul de operații al Armatei 4 pe perioada 1—31 octombrie 1944, fila 160 ; vezi și I. Cupșa. *Armata română pe frântul antihitlerist*, București, Editura militară, 1973, p. 94.

⁴ *Ibid.*, dosar 1/9, jurnalul de operații al Armatei 1 pe perioada 1—31 octombrie 1944, fila 76.

Atac al unităților române în împrejurimile Oradiei, octombrie 1944

Plecarea din capitală spre frontul antihitlerist a unui nou lot de tineri voluntari români

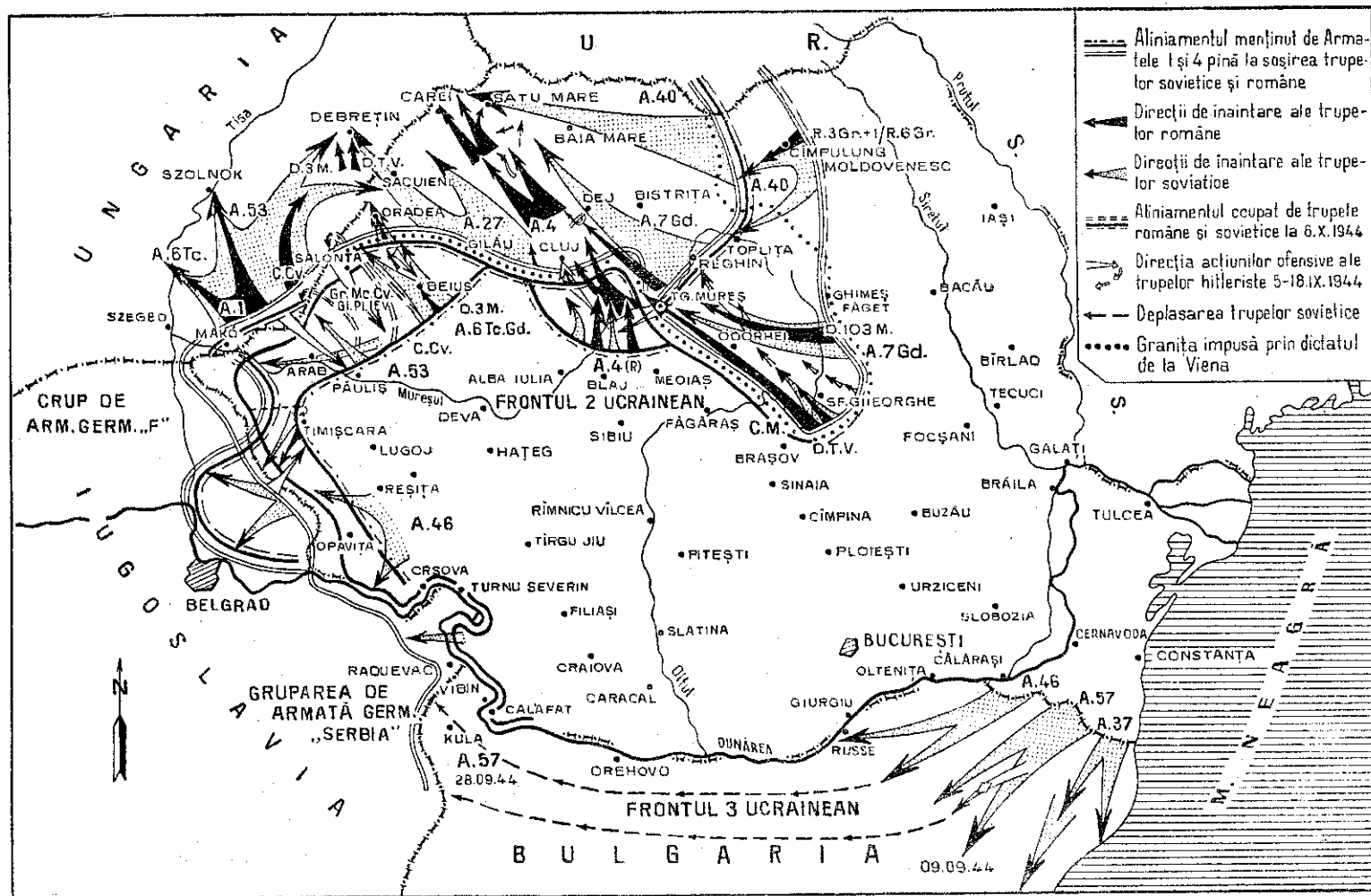

Monumentul Eroilor Patriei din București

Monumentul din capitală ridicat în memoria ostașilor sovietici căzuți pe pământul patriei noastre în lupta contra fascismului

Buștele pentru eliberarea completă a teritoriului României (1 septembrie—25 octombrie 1944)

totdeauna odiosul dictat de la Viena, impus României de către puterile Axei fasciste.

În luptele pentru eliberarea părții nord-vestice a țării, între 1 septembrie și 25 octombrie 1944, armata română a participat cu 18 divizii de infanterie, 5 divizii de munte și 5 divizii de cavalerie, 1 corp motomecanizat și alte 31 de regimente și alte formațiuni, precum și cu Corpul 1 aerian, Brigăzile 1 și a 2-a artilerie antiaeriană și unități ale marinei. La aceste acțiuni, Corpul 1 aerian român a executat 990 de misiuni cu 2 420 ieșiri-avion și a lansat 340 de tone de bombe, producând inamicului grele pierderi. La reușita luptelor din această perioadă au contribuit și Brigăzile 1 și a 2-a artilerie antiaeriană amplasate în sudul Transilvaniei și în Banat. Efectivele totale s-au cifrat la aproape 275 000 de oameni; pierderile suferite s-au ridicat la peste 58 000 de oameni (morți, răniți și dispăruți).

În ceea ce privește pierderile armatei sovietice pe teritoriul românesc, acestea s-au cifrat, de la sfârșitul lunii martie și până la 25 octombrie 1944, după datele istoriografiei sovietice, la 286 000 de soldați și ofițeri morți, răniți și dispăruți⁵.

Numeroase monumente, obeliscuri și plăci memoriale ridicate în țară glorifică memoria celor căzuți, vitejia și eroismul ostașilor și al ofițerilor români și sovietici, nemuritoarele lor fapte de arme.

De la tribuna Marii Adunări Naționale, cu prilejul celei de-a 25-a aniversări a eliberării patriei noastre de sub dominația fascismului, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele R. S. România, Nicolae Ceaușescu, a exprimat „sentimentele de înaltă prețuire și recunoștință ale poporului român față de Uniunea Sovietică, față de glorioasele sale armate, care au adus o contribuție hotărâtoare la eliberarea României de sub dominația hitleristă. În luptele purtate în comun de ostașii români și sovietici pentru nimicirea fascismului s-au pecetluit pe veci frăția de arme româno-sovietică, prietenia trainică dintre cele două popoare”⁶.

După 25 octombrie 1944, armata română, în totalitatea ei, și-a continuat ofensiva spre Tisa în cadrul operației „Debrețin”, în strânsă cooperare cu armata sovietică.

Pe timpul luptelor de pe teritoriul Ungariei din cadrul acestei operații, încheiată cu eliberarea regiunilor de la est de Tisa, efectivele române, incluse în cele 17 divizii, un corp aerian, două brigăzi de artilerie antiaeriană și alte unități și formațiuni speciale, totalizau peste 182 000 de oameni⁷. Armata română a luptat la dreapta Frontului 2 Ucrainean pe direcția Carei, Dombród cu 8 divizii, iar alte 5 divizii, în cadrul grupării principale a frontului, pe direcția Arad, Debrecen și Nyiregyháza. În același timp, Armata 1 a participat cu 4 divizii la luptele de pe Tisa mijlocie la aripa stângă a frontului. Astfel, trupele române au participat, alături de trupele sovietice, la zdrobirea rezistențelor unităților hitleristehorthiste care apărau direcția Debrecen, la eliberarea acestui oraș și la respingerea contraloviturilor executate în zonele Oradea, Szolnok și Nyiregyháza.

⁵ *România în războiul antihitlerist*, p. 482; *Tradiții de solidaritate internaționalistă româno-sovietice*, Editura politică, București, 1972, p. 335.

⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 4, București, Editura politică, 1970, p. 376.

⁷ A.M.A.N., dosar 732/1, filele 37—39; dosar 315/95, fila 125; dosar 457/474, filele 429—432; dosar 457/107, fila 47.

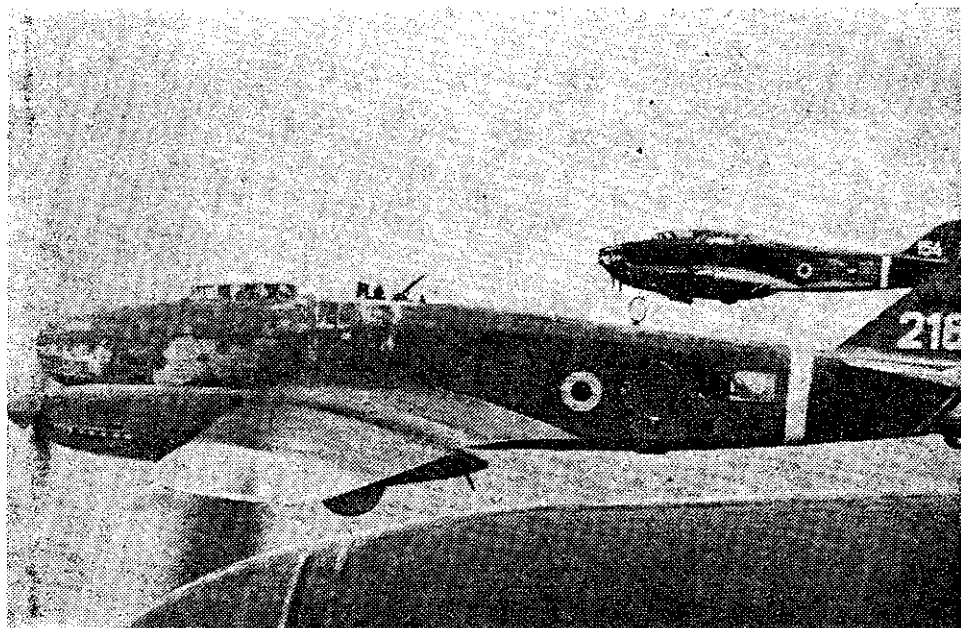
Tisa a fost trecută peste un pod construit de unitățile române de pontonieri, sfârșitul lunii octombrie 1944

Lupte deosebit de grele s-au purtat în această perioadă în capul de pod la Mindszent și Szolnók pe Tisa, precum și pentru eliberarea orașului Debrecen, în care trupele române s-au distins prin vitejie și curaj.

În urma luptelor desfășurate în cursul lunii octombrie 1944, trupele hitleriste de la aripa de sud a frontului sovieto-german au suferit pierderi grele; forțele sovietice și române au eliberat partea de est a Ungariei și au ieșit pe cursul superior și mijlociu al Tisei, pe care au forțat-o în mai multe sectoare, iar aripile interioare ale Fronturilor 2 și 3 Ucrainene au ieșit pe Dunăre în zona orașului Baja.

Comandamentul hitlerist urmărea să mențină cu orice preț aliniamentul de apărare pe care ajunsese, deoarece partea de vest a Ungariei prezenta o importanță economică deosebită. Aici fusese mutată o parte însemnată din industria de război germană; tot în această zonă se afla una dintre cele mai mari exploataări de bauxită din Europa, materie primă folosită pentru fabricarea aluminiului necesar industriei de avioane, precum și regiunea petroliferă Nagykanizsa, rămasă singura sursă de petrol pentru mașina de război hitleristă. În plus, de menținerea pozițiilor din Ungaria depindea în mare măsură asigurarea flancului drept al grupării de forțe care apăra direcția strategică Varșovia—Berlin, interzicerea direcției strategice Budapesta—Viena și asigurarea comunicațiilor necesare trupelor fasciste din Peninsula Balcanică.

Comandamentul hitlerist a concentrat forțe importante între Tisa și Dunăre. În fața Frontului 2 Ucrainean acționa Grupul de armate „Sud”, având în componere 4 armate, însumând 30 de divizii. Armatele a 2-a ungară și a 8-a germană erau dispuse pe Tisa superioară pînă la Polgár, Armata a 6-a germană pe Tisa mijlocie între Polgár și Szolnók, iar Armata

Avioane românești de bombardament în zbor spre obiectivele hitleriste

Soldați români din Regimentul I artilerie grea pe frontul din Ungaria

a 3-a ungară între Tisa și Dunăre, pe direcția Szeged—Budapesta. În adâncimea apărării, Comandamentul fascist avea rezerve puternice, dispuse în majoritatea lor în zona Budapesta și destinate să intervină, în raport de situație, pe oricare dintre direcțiile eare converg spre capitala maghiară dinspre est și dinspre sud.

Pe teritoriul Ungariei, trupele fasciste au amenajat un vast sistem de lucrări genistice. Primul aliniament de apărare a fost organizat pe malul drept al Tisei. Al doilea se sprijinea pe munții Hegyalja, Bükk și Mátra, în continuare pe Budapesta și pe malul drept al Dunării; mai înapoi poziția „Margarita”, amenajată pe aliniamentul lacurilor Velence, Balaton și riul Drava, dădea sistemului o mare adâncime.

În scopul nimicirii forțelor fasciste dintre Tisa și Dunăre, Comandamentul sovietic a hotărât să execute inițial o puternică lovitură cu forțele de la aripa stângă a Frontului 2 Ucrainean, pe direcția Csongrád—Budapesta. Prin executarea acestei lovituri se urmărea ruperea în două a dispozitivului strategic hitlerist și eliberarea capitalei Ungariei. Lovitura principală a frontului urma să fie asigurată de o altă lovitură, dată cu forțele de la aripa dreaptă a Frontului 2 Ucrainean pe direcția Polgár—Miskolc în scopul eliberării părții de nord-est a Ungariei și încercuirii în spațiul central al Ungariei a forțelor principale germane și ungare care operau în acest sector.

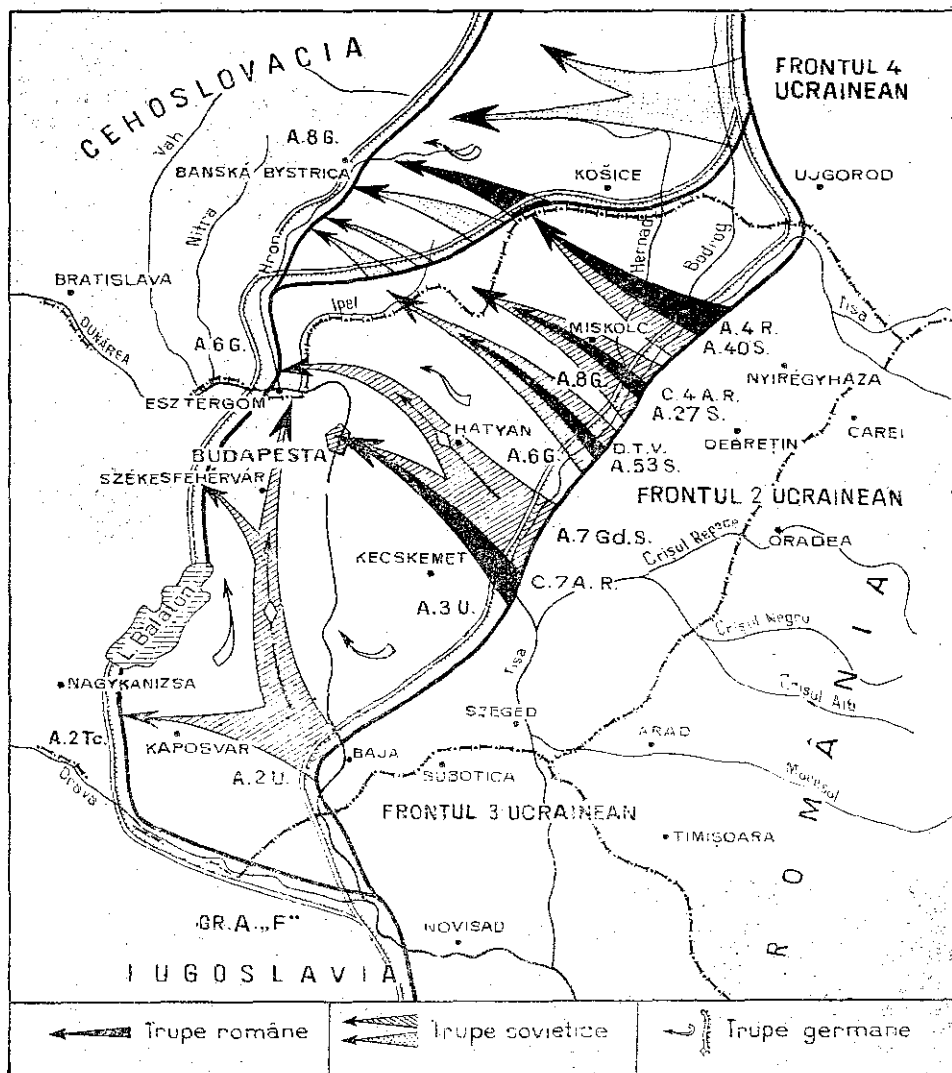
Concomitent, Frontul 3 Ucrainean urma să dezvolte ofensiva peste Dunăre în direcția generală nord-vest spre Székesfehérvár și spre zona petroliferă Nagykanizsa, iar Frontul 4 Ucrainean să acționeze cu trupele de la aripa stângă spre Košice. Aceste acțiuni au fost incluse în operația „Budapesta”⁸, care a început la 29 octombrie 1944 și s-a terminat la 13 februarie 1945.

La operația „Budapesta” au participat Fronturile 2 și 3 Ucrainene, precum și forțele de la aripa stângă a Frontului 4 Ucrainean. În compunerea Frontului 2 Ucrainean au intrat și forțele române.

Operația „Budapesta” a început în dimineața de 29 octombrie, cînd Armata a 46-a sovietică a trecut la ofensivă pe direcția Kecskemét—Budapesta. Pînă la 31 octombrie, după lupte îndrăgite, apărarea trupelor germano-ungare a fost ruptă; în ziua de 1 noiembrie, trupele Armatei a 46-a au intrat în orașele Kecskemét și Kiskörös. Pentru a opri înaintarea trupelor sovietice, Comandamentul hitlerist a adus în direcția Budapesta, în primele zile ale lunii noiembrie, 12 divizii. Datorită ritmului rapid al înaintării trupelor sovietice, cea mai mare parte din aceste forțe au fost silite să intre succesiv în luptă, fiind în parte nimicite prin loviturile coordonate ale aviației și ale marilor unități de tancuri și de infanterie.

După respingerea contraloviturilor puternice date de inamic la sud de Budapesta, în zilele de 5 și 8 noiembrie forțele sovietice au continuat cu vigoare ofensiva în direcția capitalei ungare, dînd lovituri nimicitoare Armatelor a 2-a și a 3-a ungare și a 6-a hitleriste. Pînă la 26 noiembrie, trupele grupării principale a frontului au luat contact cu centura exterioară de apărare a Budapestei și au pus stăpînire pe localitatea Hatván. Regrupîndu-și forțele, Frontul 2 Ucrainean a executat în cursul lunii decembrie o lovitură puternică în direcția Esztergom, unde a făcut joncțiunea cu forțele Frontului 3 Ucrainean, care înaintaseră din zona Baja spre

⁸ I.V.O.V.S.S., tom IV, p. 387—338.

Operația „Budapesta“

Székesfehérvár⁹. În felul acesta, gruparea hitleristă din Budapesta a fost încercuită.

Începînd de la 30 octombrie, la operația „Budapesta“ a participat și Corpul 7 armată român, aflat sub comanda generalului de corp de armată Nicolae Șova și dispus la flancul stîng al Armatei a 7-a gardă. Acționînd cu o deosebită vigoare și nimicind trupele fasciste pe o adîncime de peste 100 km, trupele române au ajuns în fața centurii exterioare de apărare a Budapestei odată cu trupele sovietice¹⁰.

În decembrie 1944 Corpul 7 armată a acționat în deplină cooperare cu mari unități sovietice pe căile de acces spre Budapesta. Lupte de o deosebită intensitate s-au dat în zona împădurită Gödöllo și pentru cu-

⁹ I.V.O.V.S.S., tom IV, p. 395—396.

¹⁰ A.M.A.N., dos. 224/6, fila 57.

Infanterie și tancuri sovietice în atac în zona orașului Szeged

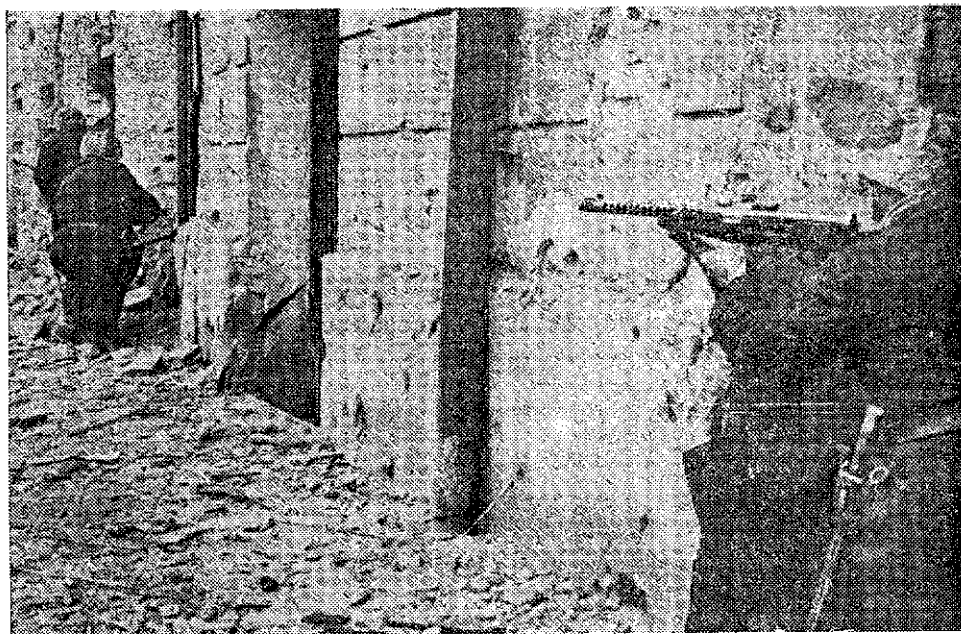
Comandantul Corpului 7 armată română, generalul N. Șova, în cursul luptelor pentru eliberarea Budapestei, ianuarie 1945

Soldați sovietici în luptele de stradă din capitala Ungariei, februarie 1945

Ostași români în luptele de stradă din Budapesta, ianuarie 1945

cerirea localității Isaszeg¹¹. În ultimele zile ale anului 1944, Corpul 7 armată a rupt apărarea de la aliniamentul Cinkota, Rákosliget și Rákos-esaba, pătrunzând în periferiile Budapestei¹². Între 1 și 15 ianuarie 1945 unitățile române au dus lupte grele în interiorul orașului, evidențiindu-se în mod deosebit în luptele de la hipodromul orașului, pentru cucerirea cazarmilor Franz Joseph, a Gării de Est, a eimitirului Kerepes și a altor puncte importante din capitala Ungariei. În total, pe timpul luptelor din oraș, forțele române au curățat de inamic peste 1 000 de blocuri și case transformate în puncte de rezistență. Până la 15 ianuarie 1945, trupele române au pătruns prin lupte grele aproximativ 6,5 km în Budapesta, ajungând la 2 km de Dunăre. În seara acestei zile, Corpul 7 armată, care adusese o contribuție esențială la eliberarea Budapestei, a primit ordin să se deplaseze spre frontul din Cehoslovacia¹³.

Trupele de la flăncul drept al frontului, după lupte înverșunate, au forțat Tisa și, dezvoltând ofensiva spre nord-vest, au eliberat orașul Eger și au ajuns spre sfârșitul lunii noiembrie la marginea orașului Miskolc, centru industrial și important nod de comunicații. În felul acesta a fost tăiată legătura dintre trupele fasciste din nord-estul Ungariei și cele care apărau Budapesta.

Pe timpul acestor acțiuni, Corpul 4 armată român a participat la luptele din zona sud Miskolc și, după ce a străbătut prin lupte întregul masiv al munților Bükk, a depășit frontiera cehoslovacă la 26 decembrie, angajându-se în luptele pentru cucerirea masivului Javorina. În același timp, Armata a 4-a română, cu Corpurile 2 și 6 armată și în cooperare cu mari unități sovietice, a forțat Tisa în cursul lunii noiembrie și a ieșit în valea Hernadului și pe riul Bodrog. Continuând ofensiva, trupele române au întors apărarea inamicului din zona munților Hegyalja, au cucerit acest masiv și la 18 decembrie au ajuns la frontiera cu Cehoslovacia.

Divizia „Tudor Vladimirescu-Debrețin” a acționat peste masivul muntos Matra și, după ce a eliberat centrul industrial Salgótarján, a ajuns către sfârșitul anului 1944 la frontiera ungaro-cehoslovacă.

La luptele încununate de succes purtate pe teritoriul Ungariei alături de armatele sovietice, au participat și 17 divizii române, un corp aerian, două brigăzi de artilerie antiaeriană¹⁴, o brigadă de căi ferate și numeroase alte unități și formațiuni, totalizând peste 210 000 de oameni. În această perioadă, trupele române au cucerit 3 masive muntoase, au forțat 4 cursuri mari de apă și au eliberat 1 237 de localități, dintre care 14 orașe¹⁵. Pierderile române în aceste lupte s-au ridicat la 42 700 de morți, răniți și dispăruți.

Operațiile desfășurate în Ungaria prezintă o mare importanță prin amploarea și rezultatele lor. Inițial, fiind înfrinte la est de Tisa și interceptându-li-se comunicațiile, forțele dușmane au fost aruncate în zona muntoasă din nordul Ungariei și spre Budapesta. Ulterior, prin eliberarea

¹¹ *Ibid.*, 224/6, fila 47.

¹² *Ibid.*, 224/6, filele 100—108.

¹³ A.M.A.N., dosar, 1/13, filele 114 și 117.

¹⁴ *România în războiul antihitlerist*, p. 487.

¹⁵ În perioada luptelor din Ungaria, unitățile Corpului aerian român au executat 612 misiuni de luptă cu 805 ieșiri-avion, 1 335 ore de zbor și 74 de tone de bombe lansate, producând inamicului numeroase pierderi. În aceeași perioadă, Brigăzile 1 și 2 artilerie antiaeriană au continuat să asigure prin focul lor protecția nodurilor de comunicație și a aerodromurilor din spatele armatelor de operații, precum și a regiunilor industriale din vestul României (*Ibidem*, p. 347).

O parte a cimitirului ostașilor români căzuți în luptele pentru eliberarea Budapestei

acestui oraș a fost deschisă valea Dunării către Viena, centru economic și strategic foarte important pentru Germania hitleristă, iar prin cucerirea Munților Hegyalja, Bükk și Matra s-au creat condiții pentru pătrunderea dinspre sud-est a forțelor sovietice și române pe teritoriul cehoslovac.

Pierderea cîmpiilor Tisei și a Dunării mijlocii a lipsit Germania hitleristă de unele materii prime vitale pentru continuarea războiului. Dar cel mai important rezultat al acțiunilor desfășurate pe teritoriul ungar de forțele sovietice și române a fost eliberarea poporului maghiar de sub tirania fascistă.

ELIBERAREA FRANȚEI, BELGIEI, OLANDEI ȘI A PĂRȚII VESTICE DIN GERMANIA

În vara și în toamna anului 1944, armata hitleristă a primit lovituri catastrofale pe toate fronturile din Europa, războiul urmînd să fie mutat pe teritoriul Germaniei. Pe frontul sovieto-german, armata sovietică, nimicind principalele grupări fasciste, a eliberat în întregime teritoriul său național. În Italia, trupele aliate au continuat cu succes ofensiva spre nord, eliberînd peste jumătate din teritoriul acestei țări. În Franța, luptele forțelor aliate, sprijinite de mișcarea de rezistență franceză, s-au desfășurat cu succes.

Generalul D. Eisenhower, referindu-se la sprijinul acordat acțiunilor de luptă de către partizanii francezi, menționa: „În întreaga Franță, aceste forțe ne-au dat un ajutor neprețuit în timpul campaniei. Ele au fost deosebit de active în Bretagne, dar și în alte sectoare ale frontului noi am primit ajutor în formele cele mai variate. Fără marele lor ajutor,

eliberarea Franței și zdrobirea inamicului în Europa occidentală ar fi necesitat timp mai mult și sacrificii mai mari¹⁶.

În a doua jumătate a lunii iulie, frontul din Franța se stabilizase. Comandamentul german reușind să transfere aici noi forțe. La 25 iulie 1944, de la Sena și pînă la est de riul Orne se apăra Armata a 5-a tancuri, avînd în compunere 14 divizii. În continuare, pînă la localitatea Lessay, se afla Armata a 7-a germană, cu 10 divizii. În rezervă fuseseră reținute alte două divizii.

Comandamentul german reușise să concentreze aici peste 400 de tancuri de tip greu, ceea ce punea probleme comandamentelor aliate. În urma eșecului suferit, Hitler l-a numit la 2 iunie 1944, în locul lui von Rundstedt, pe generalul feldmareșal von Kluge¹⁷.

Pînă la aceeași dată, Comandamentul aliat debarcase în Normandia Armatele 1 și a 3-a americane, a 2-a engleză și 1 canadiană, care totalizau 39 de divizii.

Pe baza planului de operații stabilit, trupele engleze și canadiene au primit misiunea să lichideze gruparea hitleristă din împrejurimile orașului Caen și să continue ofensiva spre Sena. Forțele americane urmau să execute lovitura principală de la sud de localitatea Saint Lô, cu scopul de a pune stăpînire pe peninsula Bretagne și pe principalele sale porturi. În etapa următoare, Comandamentul aliat hotărîse să-și dirijeze forțele spre nord-est și, acționînd pe direcția Le Mans-Alençon, să nimicească trupele dușmane și să le respingă spre Sena¹⁸. În dimineața de 25 iulie, după o puternică pregătire de artilerie și aviație, Armata 1 americană a trecut la ofensivă. La 1 august 1944, trupele debarcate au fost organizate în două grupuri de armate: Grupul 12, comandat de generalul O. Bradley, care avea în compunere Armatele 1 și a 3-a americane, și Grupul 21, condus de mareșalul Montgomery, format din Armatele a 2-a engleză și 1 canadiană¹⁹. Coordonarea acțiunilor de luptă ale acestor două grupuri de armate continua să fie efectuată de mareșalul Montgomery²⁰.

În urma acestor reorganizări a fost introdusă în bătălie și Armata a 3-a americană, comandată de generalul Patton, pentru a definitiva eliberarea peninsulei Bretagne. Pentru a contracara acțiunile impetuoase ale forțelor aliate, Comandamentul hitlerist a executat în noaptea de 7 spre 8 august o puternică contralovitură în zona Mortain, urmărind să rupă în două dispozitivul anglo-american și să-l separe de principalele sale baze de aprovizionare de pe litoralul maritim. Pentru că armatele 1 și a 3-a americane erau angajate în luptă, Comandamentul aliat a dispus executarea unor bombardamente masive de aviație, care au produs pierderi grele trupelor fasciste. Astfel, la 4 august peste 1 200 de avioane au executat un puternic bombardament la sud-vest de Caen. În același timp au fost aduse în zona contraloviturii unități de tancuri și de infanterie. După 3 zile de lupte înverșunate, contralovitura trupelor fasciste a fost respinsă. Forțele americane și-au continuat impetuos ofensiva, reușind ca pînă la 10 august să elibereze localitățile Saint-Malo, Saint-Nazaire, Le Mans și altele²¹.

¹⁶ D. Eisenhower, *Croisade în Europe*, p. 296.

¹⁷ T. Fuller, *Vtorea mîrovaia voia. 1939—1945*, Izdatelstvo inostrannoï literaturî, Moscova, 1956, p. 429.

¹⁸ K. Tippelskirch, *op. cit.*, p. 415.

¹⁹ D. Fuller, *op. cit.*, p. 397.

²⁰ *Ibid.*

²¹ L. M. Chassin, *op. cit.*, p. 276.

Trupele Armatelor a 2-a engleză și 1 canadiană, reluând ofensiva la sud de Caen, amenințau dinspre nord-est flancul Armatei a 7-a germană. În fața acestei situații, trupele hitleriste au început retragerea spre Sena. Comandamentul anglo-american, sesizând deruta în care intrase armata hitleristă, a ordonat să se accelereze înaintarea pentru încercuirea în zona Falaise a Armatei a 7-a germane.

La 7 august Armata 1 canadiană a început ofensiva spre Falaise, iar Corpul 15 armată din Armata a 3-a americană spre Argentan. În același timp, armatele 1 americană și a 2-a engleză au atacat de la sud și sud-vest de Mortain. În fața presiunii puternice a trupelor aliate, trupele germane au început retragerea la 13 august. Diviziile de tancuri, ocupând poziții pe flancurile dispozitivului, au asigurat un coridor de retragere a diviziilor amenințate cu încercuirea. Datorită acestei acțiuni, până la 19 august au fost retrase 14 divizii, totalizând peste 80 000 de oameni. La 17 august s-a produs o nouă schimbare în Comandamentul hitlerist: feldmareșalul V. Modell a înlocuit pe von Kluge²². Au fost nimicite sau capturate forțele a 8 divizii de infanterie și unități din 2 divizii de tancuri. În luptele grele din zona Falaise, un rol de seamă l-a jucat aviația de bombardament, care a lovit continuu coloanele germane aflate în retragere; într-o singură zi au fost distruse peste 1 000 de mașini. Operația de la Falaise, deși nu a fost o încercuire pe deplin reușită, a deschis trupelor aliate calea spre centrul Franței.

La 19 august Divizia poloneză de tancuri a făcut joncțiunea cu unitățile din Armata a 3-a americană, punând în dificultate trupele germane aflate în retragere.

Concomitent cu luptele care s-au desfășurat în zona Argentan, Armata a 3-a americană, respingând rezistențele hitleriste, a ajuns la 25 august pe fluviul Sena și, forțându-l din mișcare, a cucerit un cap de pod în zona Meulan. La rîndul lor, trupele Armatelor 1 americană, a 2-a engleză și 1 canadiană, continuînd urmărirea inamicului înfrînt, au ieșit pe fluviul Sena, cucerind un alt cap de pod la sud de localitatea Rouen. Astfel o mare parte a teritoriului Franței a fost eliberat. Rămăseseră în spatele frontului unele garnizoane germane în porturile Saint-Nazaire și Brest, care au rezistat pînă în septembrie.

La 19 august, pe timpul luptelor grele din zona Argentan, cînd perspectivele ieșirii forțelor aliate pe Sena erau evidente, Consiliul național al Rezistenței franceze a ordonat declanșarea insurecției naționale în Paris. Luptele forțelor de rezistență, desfășurate cu deosebită intensitate timp de 5 zile, s-au încheiat cu succes. La 24 august seara, cînd și la București insurecția armată antifascistă se desfășura cu deosebit succes, producînd ocupanților hitleriști grele pierderi, trupele blindate ale diviziei comandate de generalul Leclerc au intrat în Paris, iar la 25 august generalul von Choltiz a capitulat cu întreaga sa garnizoană, formată din peste 14 000 de oameni. Patru zile mai tîrziu, aerodromul Bourget, unde rezistau ultimele unități hitleriste, a fost eliberat de trupele franceze²³.

Un rol însemnat în luptele pentru zdrobirea grupării hitleriste din Paris l-a avut mișcarea de rezistență franceză, care a produs pierderi substanțiale dușmanului. „.....Acțiunea forțelor din interior — arată generalul de Gaulle în memoriile sale — este aceea care în cursul zilelor precedente (înainte de 25 august 1944. — *n.n.*) a izgonit inamicul de pe străzile

²² D. Fuller, *op. cit.*, p. 432.

²³ *Eliberarea Parisului*, București, Editura politică, 1967, p. 164.

La 25 august 1944, în urma insurecției armate a Forțelor franceze din interior și a înaintării aliate, naziștii au fost alungați din capitala Franței. Parisul sărbătorește ziua eliberării sale

noastre, i-a decimat și demoralizat trupele, i-a blocat unitățile în enclavele lui fortificate. În afară de aceasta, de azi dimineată grupuri de partizani — care n-au decit un armament tare sărăcuț! — ajută cu bravură trupele regulate în curățirea cuiburilor de rezistență germane. Ba chiar asemenea grupuri izbutesc singure să lichideze blocul cazărnilor Clignancourt²⁴.

Ofensiva trupelor aliate din Normandia, desfășurată în concordanță cu ofensiva unităților debarcate în sudul Franței, a determinat Comandamentul hitlerist să-și retragă în grabă forțele de pe Rin pe aliniamentul fortificațiilor liniei „Siegfried“. Comandamentul anglo-american a hotărât să străpungă linia „Siegfried“ în sectorul central, concomitent cu o manevră pe la nord de linia fortificată. Prin aceasta se urmărea eliberarea Belgiei, Olandei și Luxemburgului.

Stabilirea manevrei strategice pentru realizarea acestui scop a dat naștere la discuții aprinse între generalii americani și englezi, fiecare urmărind să aibă rolul preponderent în obținerea succesului. Mareșalul Montgomery insista pentru concentrarea forțelor la nord, în fișia Grupului 21 armată, în ideea de a învălui linia „Siegfried“ și a pătrunde în Ruhr, iar ulterior în adâncimea teritoriului Germaniei dinspre nord-vest. Generalul Bradley socotea că lovitura principală trebuia dată la centru, pentru a ajunge pe Rin și a crea premise favorabile dezvoltării ofensivei spre „inima“ Germaniei.

S-a aplicat hotărârea generalului Eisenhower, denumită de el „strategia frontului larg“, adică a ofensivei concomitente pe tot frontul. Această hotărâre a fost de fapt un compromis între celelalte concepții. Atacul a început la 26 august. La flancul drept, pe direcția generală Strasbourg a acționat Armata a 3-a americană, mai la nord, dinspre Paris spre nord-est, Armata 1 americană, spre Bruxelles a atacat Armata a 2-a engleză, iar în lungul litoralului Armata 1 canadiană.

Folosind forțele principale de tancuri și blindate în primul eșalon, trupele aliate au obținut succese importante. Astfel, în perioada 26 august—2 septembrie, trupele canadiene au eliberat la 30 august orașul Rouen, iar la 1 septembrie localitatea Dieppe. Armata a 2-a engleză, traversând riul Somme, a eliberat pînă la sfîrșitul lunii localitățile Amiens și Arras, iar trupele americane, forțînd rîurile Marna și Meusa, au nimicit inamicul din orașele Château-Thierry, Soissons, Reims și Verdun.

Trupele germane au opus o rezistență slabă în aceste ciocniri. D. Eisenhower menționa că, dacă s-ar exclude luptele ariergărzilor, aproape că nici nu s-ar pune problema unor acțiuni militare²⁵. Pînă la 15 septembrie 1944, Armata 1 canadiană, înaintînd de-a lungul țărmului, a pus stăpînire pe localitățile Dixmuide, Abbeville, Nieuwport și altele.

Englezii, străbătînd în mai puțin de o săptămînă peste 300 km, au eliberat în întregime nordul Franței și, după eliberarea orașelor Lille și Anvers, au format un cap de pod peste canalul Albert, ultimul aliniament de apărare din Belgia al trupelor hitleriste. La 3 septembrie unități de tancuri ale Armatei a 2-a engleză au pătruns în Bruxelles, capitala Belgiei.

Armatele 1 și a 3-a americane au nimicit rezistențele hitleriștilor și au eliberat localitățile Charleroi și Liège. Spre mijlocul lunii septembrie, Franța și Belgia erau aproape în întregime eliberate.

²⁴ Charles de Gaulle. *Mémoires de guerre. L'Unité, 1942—1944*, Ed. Plon, Paris, 1965, p. 305.

²⁵ D. Eisenhower, *op. cit.*, p. 303.

La 15 august a început debarcarea în sudul Franței. Prin această operație se urmărea ocuparea porturilor Toulon și Marsilia și stabilirea unui mare centru de aprovizionare pe coasta franceză a Mediteranei; înaintarea de-a lungul Rhônului și stabilirea joncțiunii cu trupele americane ajunse pe Sena. Planul acestei debarcări, stabilit în linii generale la Conferința de la Teheran, urma să fie dus la îndeplinire de trupele franceze aflate sub comanda generalului de Lattre de Tassigny, care luptau în Italia, și de un corp de armată american, sprijinit de forțele înscării de rezistență franceze. Forțele aliate destinate pentru executarea debarcării în sudul Franței au fost încadrate în Armata a 7-a americană; ele totalizau 10 divizii; 6 americane (Corpul 6 armată) și 4 franceze (Corpul 2 armată)²⁶. Această operație a fost precedată de bombardamente masive de aviație; de la 28 aprilie și pînă la 10 august au fost aruncate peste 12 000 tone de bombe, iar în ultimele 5 zile aviația și-a concentrat loviturile asupra țărmului mediteranean al Franței, lovind cu precădere porturile principale²⁷.

Luptei forțelor militare ale aliaților li s-au alăturat detașamentele de partizani din sudul Franței, care la 1 august totalizau peste 24 000 de luptători.

În sudul Franței se afla grupul de armate „G”, de sub comanda generalului Blaskowitz, format din Armata a 19-a cu 7 divizii, dispusă pe litoral și în defileul Rhônului, și Armata 1, dispusă în sud-vestul Franței.

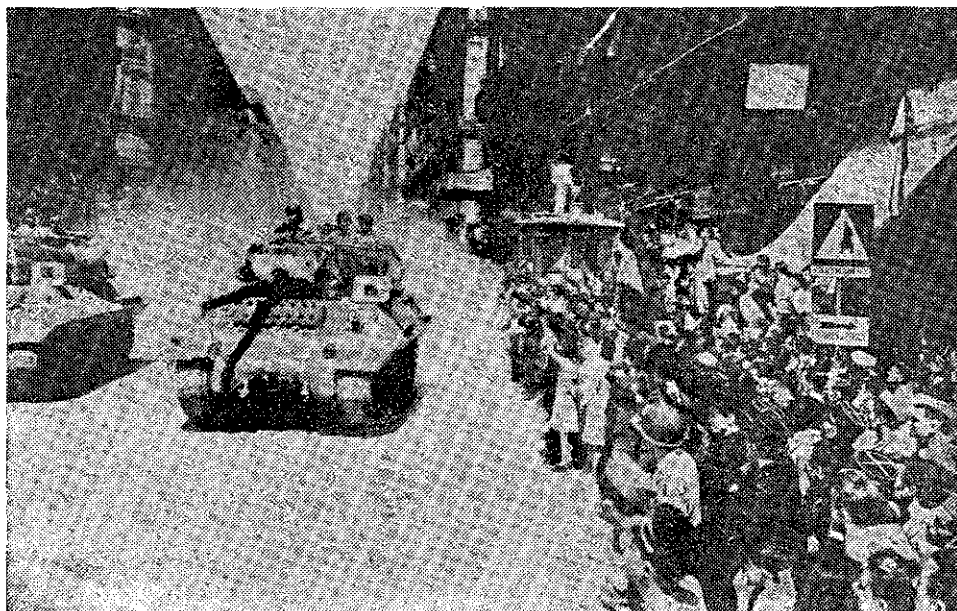
Pregătirea debarcării a început la 6 august prin puternice bombardamente de aviație executate asupra litoralului maritim, pricinuindu-se inamicului serioase pierderi umane și materiale. Trupele americane, protejate de detașamente din mișcarea de rezistență franceză și de puternice forțe navale, s-au apropiat la 15 august de țărm între Lavandou și Saint-Raphael. În timp ce unitățile de parașuliști erau lansate în munții Maures, marinarii britanici au pus stăpînire pe insulele Port-Cros și Levant, aflate în apropierea țărmului sudic al Franței. Trupele americane au început debarcarea la 16 august, realizînd un cap de pod între Cap Negre și Saint-Raphael. Încă din prima zi, trupele americane au reușit să debarce 3 divizii, care au consolidat terenul cucerit. În același timp, detașamente franceze au debarcat la Saint-Tropez. Datorită rezistenței slabe opuse de inamic, capul de pod a fost lărgit, asigurîndu-se în felul acesta desfășurarea rapidă a acțiunilor de luptă.

Trupele franceze și-au îndreptat loviturile spre localitățile Toulon și Marsilia. Datorită importanței sale ca port maritim, forțele germane din Toulon au rezistat pînă la 26 august, cînd orașul a fost eliberat. Au fost capturați peste 17 000 de prizonieri. În același timp, o divizie blindată franceză a eliberat după lupte grele Marsilia. Generalul german Schaeffer și garnizoana de sub comanda sa, totalizînd peste 10 000 de luptători, s-au predat.

Corpul 6 american, ajutat de forțele franceze din mișcarea de rezistență, a obținut de asemenea succese. La 19 august a eliberat localitatea Digne, iar la 23 august se afla în fața orașului Grenoble, în timp ce alte forțe, rabatîndu-se spre Valea Rhônului, au ajuns în fața localităților Montélimar și Valence, interceptînd principala cale de retragere a trupelor

²⁶ K. Toppelskirch, *op. cit.*, p. 423.

²⁷ D. Fuller, *op. cit.*, p. 425.

Armata 1 franceză a eliberat în sudul Franței, la 23 august 1944, Marsilia și Toulon-ul, luând 54 000 de soldați germani prizonieri

germane prin defileul Rhônului²⁸. Situația trupelor germane devenise foarte grea. La 2 septembrie 1944 unități franceze au eliberat orașul Saint-Etienne, iar în ziua următoare Corpul 2 armată francez a pătruns în același timp cu Corpul 6 armată american în orașul Lyon. În zona de frontieră cu Elveția, Diviziile 2 algeriană și 2 marocană au înregistrat de asemenea succese.

După eliberarea orașului Lyon, Comandamentul aliat a hotărât să acționeze pe 3 direcții, pentru a face în cel mai scurt timp joncțiunea cu forțele care luptau în centrul Franței și a lichida ultimele rezistențe germane aflate pe teritoriul francez.

De-a lungul defileului Saône a înaintat o grupare franceză condusă de generalul Monsabert, care a eliberat numeroase localități, cele mai însemnate fiind Chalon-sur-Saône și Dijon.

În ziua de 18 septembrie, trupele franceze de pe această direcție au realizat joncțiunea cu Divizia a 2-a blindată a generalului Leclerc, care venea dinspre Paris. Înapoia frontului constituit mai rămăseseră unele garnizoane germane în porturi. Ele s-au predat pe rînd, unele aproape de sfîrșitul războiului, administrației militare franceze.

În zilele următoare, Corpul 2 armată francez și-a dezvoltat ofensiva spre nord, eliberînd la 15 septembrie localitățile Longres și Chaumont, în timp ce alte trupe americane și franceze au ajuns după lupte grele în localitatea Vesoul. Astfel, pe la mijlocul lunii septembrie, linia generală a frontului devenise continuă; ea trecea pe aliniamentul Belfort, Nancy, Metz, Luxemburg, Liège, Anvers, apoi spre frontiera olando-belgiană.

²⁸ V. M. Kuliș. *Vtoroi front*. Moskva, Voennoe izdatelstvo Ministerstva Oboroni SSSR, 1960, p. 200.

În zona frontierei olando-belgiene, Comandamentul german a grupat Armata a 15-a și Armata 1 de parașutiști, completate cu efective proaspete, urmărind să interzică direcția Anvers-Nijmegen.

Pentru continuarea ofensivei în Olanda, Comandamentul anglo-american a încredințat Grupului 21, cu Armatele a 2-a engleză și 1 canadiană, misiunea să rupă apărarea dușmanului pe un front de 30 km și să înainteze spre Arnhem pentru a ajunge în timpul cel mai scurt la Golful IJsselmeer. Concomitent cu ofensiva trupelor terestre, diviziile de parașutiști urmau să intercepteze căile de comunicații din spatele frontului și să blocheze orașele Eindhoven, Nijmegen și Arnhem.

Ofensiva a fost reluată la 16 septembrie. Diviziile a 82-a și a 101-a americane de parașutiști, desantate în zonele Eindhoven și Arnhem, au pus stăpânire după lupte grele pe obiectivele stabilite²⁹. Divizia 1 engleză, parașutată în zona Arnhem, dar fără tancuri și artilerie, izolată și fără posibilitate de a fi ajutată din cauza timpului nefavorabil pentru aviație, s-a angajat într-o luptă inegală cu o divizie SS germană și a fost înfrântă. Armata a 2-a engleză, acționând spre Arnhem, a realizat joncțiunea cu unitățile de parașutiști lansate în această zonă. În același timp, Armata 1 americană din Grupul 12 armate, își desfășura ofensiva tot în direcția Arnhem, cu intenția de a încercui forțele germane. Comandamentul hitlerist a ordonat retragerea spre Rin, lăsând în oraș o garnizoană mică din trupele SS. Luptele au fost crâncene și au durat până la 21 octombrie, când unitățile hitleriste s-au predat. În cursul lunii octombrie, canadienii și englezii au susținut lupte crâncene pentru nimicirea grupării dușmane din orașul Anvers și de pe țărmul maritim, soldate cu eliberarea a numeroase localități, printre care și a orașului Middelburg, a insulelor Beveland și Walcheren, precum și pentru crearea capetelor de pod peste Meusa. Luptele purtate în zona Breda și Tilburg au fost de asemenea înversunate.

Luptele s-au încheiat la începutul lunii noiembrie, cu rezultate catastrofale pentru trupele germane. Numai Armata a 15-a a pierdut peste 80 000 de luptători. Belgia și o parte însemnată a Olandei au fost eliberate.

La 16 septembrie 1944 generalul Eisenhower a preluat comanda tuturor forțelor aliate de pe frontul de vest. Armata franceză care debarcase în sudul Franței, denumită inițial „B”, s-a transformat în Armata 1, comandată de generalul de Lattre de Tassigny, și a format împreună cu Armata a 7-a americană Grupul 6 armată, comandat de generalul american Devers. Intenția generalului Devers era să încercuiască și să nimicească gruparea germană din Lorena. Luptele din această zonă au fost deosebit de îndrăznețe; localitatea Metz, fortificată din timp, a rezistat până la 15 noiembrie 1944. Ciocniri extrem de violente s-au produs cu ocazia cuceririi forturilor Verdun, Briant, Jeanne d'Arc, Gambetta și altele. Sub presiunea sistematică a forțelor aliate, trupele germane au fost însă obligate să se retragă.

Luptele pentru eliberarea Alsaciei au început la 30 octombrie 1944. La 15 noiembrie 1944, Divizia blindată, comandată de generalul Leclerc, printr-o manevră abilă a străbătut masivul Vosgi, îndreptându-se spre

²⁹ În această perioadă acțiunile de parașutare au luat o amploare deosebită. Între 17 și 30 septembrie au fost desantați 34 876 de militari, 5 250 tone de materiale, 1 927 de automobile și 568 de tunuri.

Strasbourg, în care au intrat la 24 noiembrie marile unități ale Armatei 7 americane.

În săptămânile următoare, trupele generalului Blaskowitz au executat câteva contraatacuri de-a lungul Sarreului cu scopul de a rupe dispozitivul aliat în două. Acțiunile lor au rămas însă fără rezultat. Trupele franceze au reluat ofensiva, eliberând pînă la 30 noiembrie numeroase localități la nord de Strasbourg. Concomitent, trupele americane au depășit lanțul munților Vosgi, făcînd joncțiunea cu trupele franceze. Hitleriștii mai dețineau localitatea Colmar, ultimul lor bastion de apărare la vest de Rin.

În a doua jumătate a lunii noiembrie, armata franceză a trecut la ofensivă spre Rin, reușind să lichideze gruparea hitleristă din zona Belfort. În 14 zile de lupte grele au fost capturați 17 500 de prizonieri și distruse peste 100 de tancuri și 100 de tunuri, fiind eliberată în întregime Alsacia de sud. Către mijlocul lunii decembrie, Comandamentul aliat a oprit ofensiva și frontul s-a stabilizat temporar.

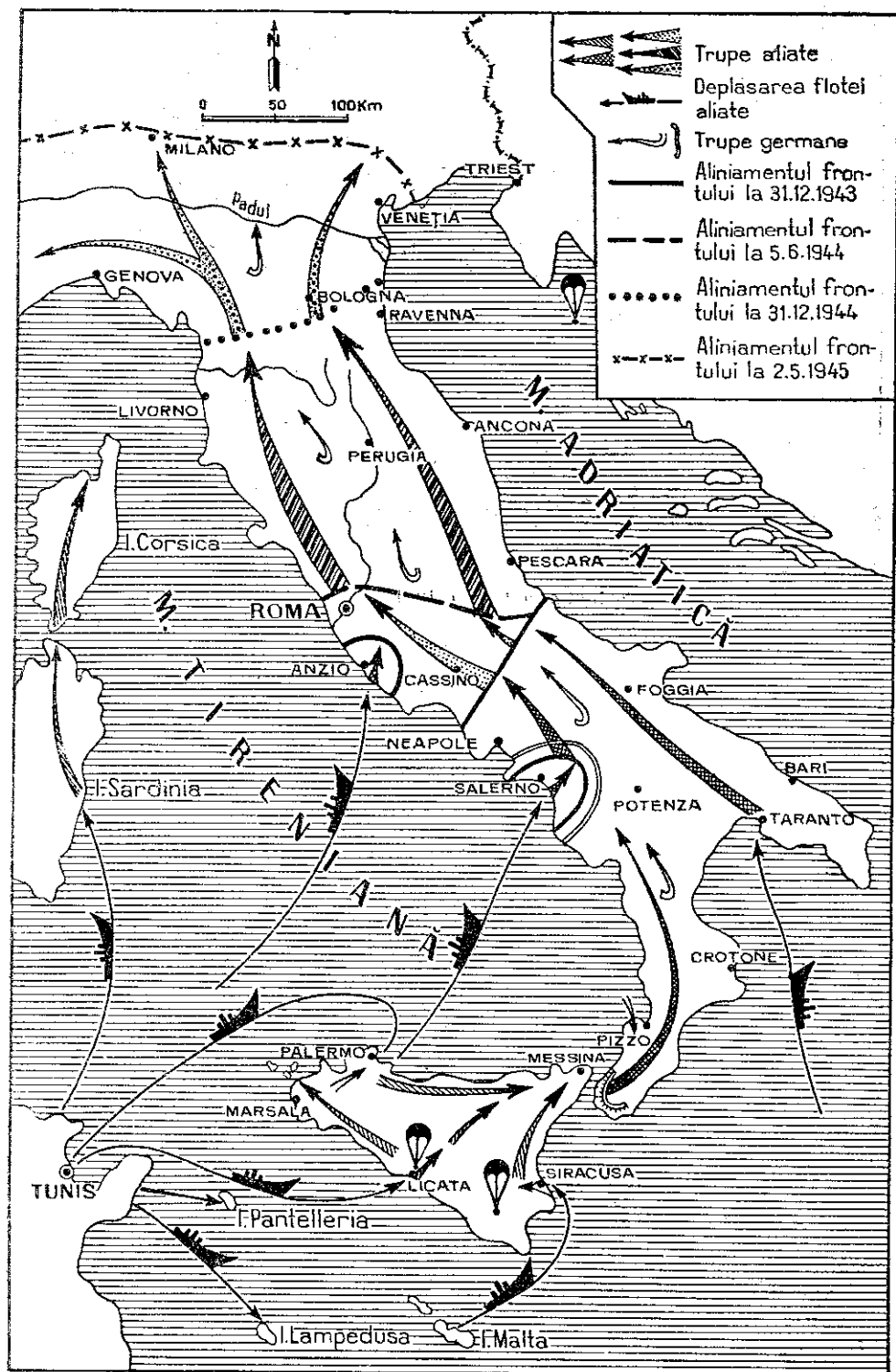
LUPTLE DIN ITALIA

Dificultățile provocate de terenul accidentat, condițiile atmosferice grele de la sfîrșitul anului 1943 și rezistența inamicului au determinat Grupul 15 armate, comandat de generalul Alexander, să treacă la apărare în fața aliniamentului fortificat denumit „Gustav“, organizat de Comandamentul german de-a lungul râului Sangro și Garigliano. Forțele germane aflate în Italia la începutul anului 1944 erau constituite în Grupul de armate „C“, comandat de generalul-feldmareșal Alfred Kesselring, avînd în compunere Armata a 10-a germană, cu 9 divizii pe aliniamentul de apărare „Gustav“, și Armata a 14-a în nordul Italiei, cu 7 divizii, urmînd să fie folosită pe frontul din Italia sau în Europa centrală, dacă situația ar fi impus această măsură. Forțele aliate constituite în Grupul 15 armate aveau în compunere Armatele a 5-a americană și a 8-a engleză, Corpul expediționar francez de sub comanda generalului Juin și Corpul 2 armată polonez, comandat de generalul Anders. Acțiunile aliaților planificate a se executa în 1944 urmau să fie sprijinite de un număr apreciabil de avioane, precum și de trupe de desant aerian și de flotă.

Pentru a elibera Roma, armatele aliate aveau posibilitatea să se angajeze pe două direcții : prin depresiunea străbătută de comunicația Liri-Roma, apărată de forțe germane dispuse în zona fortificată Cassino, și prin munții Apenini, direcție care ridica probleme dificile în privința deplasării trupelor din cauza terenului accidentat.

Comandamentul aliat a hotărît să acționeze pe prima direcție, intrucît deschidea drumul cel mai scurt spre Roma. Trupele engleze urmau să forțeze riul Garigliano și să manevreze pe la sud pozițiile fortificate de la Cassino. Concomitent, trupe americane trebuiau să debarce la Anzio în spatele forțelor germane.

Ofensiva a început la 17 ianuarie 1944, dar, după cucerirea unui mic cap de pod peste Garigliano, forțele aliate au fost oprite în fața localității Liri, cu pierderi însemnate. La 22 ianuarie 1944, trupele aliate au debarcat în zona porturilor Anzio și Nettunio, au creat capete de pod și amenințau să intercepteze comunicația Liri-Roma. În fața acestui pericol, 6 divizii germane, sub comanda generalului Mackensen, au contraatacat la 3 fe-

Ofensiva forțelor anglo-franco-americane în Italia

Intrarea trupelor aliate în Roma la 4 iunie 1944

bruarie 1944 trupele aliate, urmărind să le arunce în mare. Deși au suferit pierderi grele, trupele aliate au menținut capul de pod din zona Anzio, dar nu au reușit să mai înainteze.

Concomitent a început și atacul împotriva zonei fortificate de la Cassino. De la 1 la 12 februarie 1944 trupele aliate au ajuns cu multă greutate la periferiile nordice ale localității, dar, din cauza focului puternic al artileriei germane, au fost obligate să se retragă.

La 15 februarie Corpul 2 armată, reconstituit din trupe neozelandeze, a executat un nou atac, de asemenea fără succes, deși aviația anglo-americană a bombardat pozițiile de la Monte Cassino cu peste 500 de avioane. În această situație, Comandamentul aliat a concentrat majoritatea forțelor în fața pozițiilor de la Cassino ; sectorul de front din zona Adriatiei a fost aproape complet golit de trupe. Comandantul Grupului de armate „C” și-a întărit la rândul său forțele pe aliniamentul „Gustav”, aflat, în general, de-a lungul râurilor Garigliano și Rapido, gravitând cu forțele principale pe Cassino și pe aliniamentul „Hitler”, organizat în sectorul Terracina-Aquino.

În dimineața zilei de 11 mai 1944, după o puternică pregătire de artilerie și de aviație, Armatele a 8-a și a 5-a au declanșat ofensiva. Corpul expediționar francez, acționând prin surprindere, a pătruns în localitatea Cassino. Corpul 2 armată polonez, blocând forțele principale fasciste aflate în apărare, a permis Corpului 13 britanic să depășească aliniamentul Rapido și să treacă la încercuirea inamicului. Astfel, în urma luptelor grele care au durat câteva zile, linia de apărare „Gustav” a fost străpunsă și, printr-o acțiune comună a trupelor britanice, franceze și poloneze, la 17 mai localitatea Cassino a fost cucerită. Continuând ofensiva, trupele Armatei a 8-a și a 5-a au făcut joncțiunea în zona Borgo Grappa, fiind în măsură să desfășoare în continuare ofensiva spre Roma. Hitler ordonase

mareșalului Kesselring să reziste pe acest aliniament, a cărui rupere ar fi avut „consecințe militare și politice incalculabile”³⁰.

Armata a 14-a germană continua să reziste cu înverșunare pe direcțiile care duceau spre capitala Italiei. După lupte grele declanșate la 2 iunie, trupele germane au fost obligate să se retragă în grabă spre nord și unitățile Armatei a 5-a au eliberat Roma în ziua de 4 iunie. Trupele hitleriste s-au retras pe un nou aliniament de apărare, denumit „linia gotică”, situat la 225 km la nord de Roma.

Ofensiva trupelor aliate a continuat pe tot frontul de la Marea Tireniană la Marea Adriatică. În timp ce Armata a 5-a acționa spre Livorno și Pisa, forțele franceze, conduse de generalul de Lattre de Tassigny au debarcat, la 19 iunie 1944, în insula Elba, eliberând-o. La 19 iulie portul Livorno a fost eliberat de trupe americane, iar Ancona de polonezi. La 4 august patrulă engleze au intrat în Florența.

La începutul lunii septembrie, forțele aliate au trecut în apărare în fața „liniei gotice”.

BATĂLIA DIN MUNȚII ARDENI

La sfârșitul anului 1944, situația trupelor germane era critică. Pe frontul sovieto-german, în urma loviturilor succesive date de trupele sovietice, armatele hitleriste se retrăseseră pînă aproape de granițele Germaniei. În vest trupele aliate îi amenințau direct zonele industriale. Comandamentul hitlerist a hotărît să execute o contraofensivă puternică în sectorul munților Ardeni, cu scopul de a nimici forțele americane din această zonă și, acționînd spre Anvers, de a rupe în două dispozitivul strategic aliat. Prin această acțiune ofensivă Hitler sconta să poată determina cercurile conducătoare anglo-americane să recurgă la o înțelegere cu Germania.

În decembrie 1944, înaintea contraofensivei hitleriste, Comandamentul anglo-american dispunea pe Frontul de Vest de 87 de divizii de infanterie și blindate, cu peste 6 500 de tancuri. Forțele terestre puteau să fie sprijinite de aproximativ 10 000 de avioane de diferite tipuri. Pe frontul de Sud, de la granița elvețiană și pînă la sud de Saarbrücken, se apăra Grupul 6, avînd în compunerea sa Armatele a 7-a americană și 1 franceză. Pe Frontul Central, dintre Saarbrücken și Aachen, trecuse în apărare Grupul 12, cu Armatele 1, a 3-a și a 9-a americane, iar în sectorul de nord al frontului se apăra Grupul 21, cu Armatele 1 canadiană și a 2-a engleză. Datorită condițiilor grele de teren, Comandamentul american nu a acordat atenție zonei munților Ardeni, lăsînd pe 115 km doar 4 divizii de infanterie.

Comandamentul german dispunea la aceeași dată pe Frontul de Vest de 76 de divizii și brigăzi și de aproximativ 600 de tancuri și 1 000 de avioane. Cele mai bune divizii au fost incluse în Grupul de armate „B” în a cărui zonă de acțiune intrau și munții Ardeni; acest grup era format din Armatele a 5-a, a 6-a de tancuri și Armata a 7-a, totalizînd 25 de divizii³¹.

Gruparea de izbire, care primise misiunea să atace pe direcția Namur-Anvers, a fost formată din armatele a 5-a și a 6-a tancuri. La nord de sec-

³⁰ W.G.F. Jackson, *La bataille d'Italie*, Robert Laffont, Paris, 1969, p. 180.

³¹ D. Fuller, *op. cit.*, p. 455.

torul loviturii principale urma să acționeze Armata a 15-a germană, iar la sud, Armata a 7-a. Comandamentul german avea în rezervă 2 divizii blindate și 2 moto, care urmau să fie introduse în bătălie pe direcția loviturii principale.

Contraofensiva germană din Ardeni a început în dimineața zilei de 16 decembrie pe timp nefavorabil. Pe un front de peste 100 km între Monschau și Echternach, trupele hitleriste au atacat puternic, concomitent cu lansarea a peste 1 500 de parașutiști în zona Verviers-Malmedy și cu trimiterea în spatele trupelor aliate a numeroase grupe diversioniste echipate în uniforme americane și engleze. Până la 20 decembrie trupele blindate hitleriste cuceriseră localitățile Stavelot și Budgenbach. La această dată se conturase clar tendința de încercuire a forțelor americane.

La 20 decembrie 1944, generalul Eisenhower, în urma conferinței militare ținute la Verdun, și-a concentrat toate forțele pentru a limita lateral breșa realizată de trupele germane. Încercările trupelor hitleriste de a o lărgi au rămas fără rezultat. Comandamentul hitlerist, care își consumase toate rezervele, a fost obligat să se cprească fără a-și atinge obiectivele stabilite prin planul inițial. La rîndul lor, forțele aliate fuseseră întărite, iar timpul, devenit favorabil, a permis folosirea aviației în condiții normale. Peste 5 000 de avioane anglo-americane au atacat trupele hitleriste, producîndu-le mari pierderi.

După lupte extrem de grele duse în special în zona localității Bastogne, trupele germane au început retragerea, sub loviturile forțelor aliate. Pînă la 15 ianuarie 1945, Grupul de armate „B” pierduse peste 120 000 de oameni, 600 de tancuri și autotunuri și peste 1 200 de avioane.

La 30 ianuarie 1945 frontul revenise pe aliniamentul de la 16 decembrie 1944.

În fața acestui eșec, Comandamentul hitlerist a hotărît să atace în Alsacia și Lorena pentru a recuceri localitatea Strasbourg și a degaja regiunea Saarului. Luptele s-au desfășurat de la sfîrșitul lunii decembrie 1944 și pînă la 15 ianuarie 1945. Trupele hitleriste au atacat cu inversurare atît la nord, cît și la sud de oraș. Deși au obținut unele succese locale, acțiunile militare germane au eșuat.

Declanșarea ofensivei sovietice din ianuarie 1945 a pus capăt definitiv ofensivei germane din vest.

Reluînd ofensiva, forțele aliate au eliberat Alsacia și Lorena. Armata a 19-a germană, care acționase în această zonă, a fost aproape în întregime nimicită. Succesele forțelor aliate au creat condiții favorabile declanșării unor acțiuni cu caracter hotărîtor.

Înfrîngerile suferite de Japonia în 1944

SITUAȚIA ECONOMICĂ, POLITICĂ ȘI MILITARĂ LA SFÎRȘITUL ANULUI 1943

În Extremul Orient, forțele S.U.A. și ale Marii Britanii străpunseseră în cel de-al doilea semestru al anului 1943, la sud și la est, perimetrul defensiv al „marii sfere de coproșperitate” japoneză. Cîțiva dintre conducătorii militari japonezi și-au dat seama că războiul din Pacific — un război al sistemelor de aprovizionare și de transporturi, dus pe un spațiu imens — era virtual pierdut și că numai un miracol ar mai fi putut schimba situația. Unii dintre ei, puțini la număr, care au propus să se înceapă negocieri de pace cît timp încă situația mai era favorabilă Japoniei, au fost îndepărtați. Clica militaristă a lui Hideki Tojo a reprimat necruțător orice opoziție și a proclamat mobilizarea totală a Japoniei (septembrie 1943).

Încă din toamna anului 1943, războiul a intrat pentru aliați în faza unei ofensive permanente, cînd bazele lor încetaseră de a mai fi serios amenințate de inamic și își puteau îngădui să lanseze atacuri asupra unui obiectiv sau altul din zona intermediară defensivă a Imperiului nipon. Superioritatea netă a potențialului industrial și a capacității tehnice-științifice a S.U.A. și a Angliei își spusese cuvîntul. Datele privind producția la unele materii prime principale strategice în S.U.A. comparativ cu Japonia sînt grăitoare.

În 1943 S.U.A. a produs 80 500 000 tone de oțel, iar Japonia 8 800 000 tone; 56 000 000 tone de fontă față de 6 100 000 tone; 1 840 000 tone de aluminiu față de 110 400 tone. În timp ce flota S.U.A. și-a întreit tonajul în anii de război, cea japoneză, cu un tonaj de 6 000 000 în 1941 (a treia în lume), în ciuda faptului că în anii 1941—1944 șantierele japoneze au construit încă 4 000 000 tone, a ajuns în 1944 la un tonaj de sub 2 000 000, restul fiind capturat sau scufundat. Statele Unite, care porniseră războiul în Pacific cu 4 portavioane, aveau în 1944 circa 100 de portavioane de diferite tipuri¹, iar japonezii numai 18 portavioane mici de escortă. Producția de avioane de război a atins în 1944 95 000 de aparate în S.U.A., din care 16 000 bombardiere grele, iar în Japonia 28 180, adică de 3 ori mai puțin. La începutul anului 1944, producția de război a S.U.A. era de două

¹ Louis L. Snyder, *The War. A Concise History 1939—1945*, New York, 1968, p. 430.

ori mai mare decât a tuturor statelor Axei la un loc. Calitatea armamentului american era de asemenea superioară. Tancuri grele M-26 „Pershing”², rachete terestre dotate cu dispozitive de lansare și de ghidaj electronic, tancuri amfibii, avioane de tipul de vânătoare Gruman F6F „Hellcat”, bombardiere torpiloare Gruman TBF „Avenger”, superbombardiere B-29, hidroavioane de tipul „Consolidated Cataline”, portavioane de tipul „Essex”, piste portative metalice (inovație americană), mitraliere de 50 mm pentru aviație cu o cadență de 1 200 de lovituri pe minut, tunuri de avion de 37 și 75 mm³, sistem de radar și multe altele depășeau vâdit și sensibil indicii armamentului folosit de japonezi. Americanii au creat în Pacific un lanț de baze cu depozite imense, arsenale de circumstanță etc.: Brisbane și Sydney în Australia, Wellington în Noua Zeelandă, Nouméa în Noua Caledonie, Tulagi în insulele Solomon, Nandi și Souva în insulele Fidji etc. Pe măsură ce înaintau, ei înființau noi baze, apropiind în permanență sursele de aprovizionare. Și producția agrară a cunoscut în S.U.A. o linie ascendentă; astfel în 1943 ea a depășit indexul producției globale pe anii 1935—1939 cu 28%, iar în 1944 cu 36%. În Japonia, unde mai dăinuiau rămășițe feudale și mecanizarea agriculturii se afla la un nivel scăzut, în condițiile mobilizării unei apreciable părți a mîinii de lucru în armată, producția agrară a scăzut an de an.

Politica de jaf a guvernanților japonezi în țările ocupate a adus neputuse suferințe popoarelor crotopite.

La construcția căii ferate Burma—Thailanda, care lega Golful Bengal de Golful Siam, terminată în octombrie 1943, japonezii au folosit circa 150 000 de tamii (țărani) din India de sud, birmani, malaezi, chinezi ș.a., peste 100 000 dintre aceștia au murit din cauza condițiilor barbare și a brutalității trupelor de supraveghere nipone. În Malaya, Burma și alte regiuni care depindeau economic de exportul de cauciuc, cositor și alte materii prime și de importul de orez și bunuri de consum, populația se stinge de foame. În 1944 aproape 2 000 000 de oameni au murit de foame la Vinh Băc, în timp ce la Saigon se ardea orezul în centrala electrică a orașului în lipsa altui combustibil. Mișcarea națională de eliberare a popoarelor înrobite împotriva ocupanților japonezi a luat amploare. Lupta armată pentru libertate și independență trecea de la etapa micilor detașamente de guerilă la înfirișarea de mari unități.

Cu excepția operațiilor militare din China și din Birmania, războiul cu Japonia era dus pe întinsul mărilor. Participarea Angliei fiind determinată de posibilitățile restrinse ale flotei ei, războiul în Oceanul Pacific a revenit în primul rînd Statelor Unite. În cursul anilor 1943—1945, între Înalțul comandament american (China-Burma-India Theater, C.B.I.) și Înalțul comandament britanic (South-East-Asian Command, S.E.A.C.) au apărut divergențe cu privire la strategia în Asia de sud-est. Guvernul britanic, urmînd să-și mențină stăpînirile coloniale, preconiza o strategie „periferică” împotriva Japoniei, care înlătura riscul de a trebui să se sprijine pe mișcările naționale de eliberare, iar operațiile militare ofensive urmau să fie îndreptate, sprijinindu-se pe India, înspre sud-est cu scopul de a elibera posesiunile coloniale britanice: Birmania, Malaya, Singapore, apele Indiile Olandeze (care aveau să fie restituite Olandei).

² Și-au făcut apariția pe cîmpul de luptă în iarna 1944—1945 (General G. C. Marshall. *La Victoire en Europe et dans le Pacifique*, Paris, 1947, p. 137).

³ *Op. cit.*, p. 144.

S.U.A. preconiza o politică strategică diferită, în conformitate cu propriile lor interese. Pentru americani, operațiile militare care se îndepărtau de Japonia pierdeau orice valoare strategică. S.U.A. țineau să restabilească controlul asupra Filipinelor și să ocupe poziții dominante în Oceanul Pacific. Planurile americane prevedeau operații, bazate pe aviație și pe flotă, de-a lungul lanțului de insule din Pacificul de sud-vest și central, stabilirea de baze de pe care se puteau efectua bombardamente atât asupra teritoriului deținut de Japonia, cât și asupra Japoniei însăși. În Asia de sud-est, S.U.A. prevedeau operații terestre de anvergură, sprijinite în primul rând pe forțele gomindaniste chineze, pe care le ajutau financiar și material în proporții considerabile (circa 1,8 miliarde de dolari între 1942 și 1945).

În memoriile sale, Churchill arată îngrijorarea ce îl cuprinsese ca nu cumva în urma victoriilor americane Anglia să piardă stăpînirile ei în Asia de sud-est. „A sosit acum vremea pentru eliberarea Asiei — scria el — și eram convins că noi va trebui să contribuim pe deplin și egal la aceasta. De ce mă temeam cel mai mult în acest stadiu al războiului era că Statele Unite vor spune în anii următori: «Noi am venit în ajutorul vostru în Europa, iar voi ne-ați lăsat singuri să terminăm cu Japonia». Trebuia ca noi să recăpătăm pe cîmpul de luptă pesesiunile noastre leگیuite din Extremul Orient și nu să ne fie restituite la masa conferinței de pace”⁴. Neînțelegerile dintre Anglia și S.U.A. cu privire la direcția loviturii principale și la repartizarea forțelor au rămas neaplanate pînă la sfîrșitul războiului⁵.

Forțele armate ale Statelor Unite și ale Marii Britanii care operau în sud-estul Asiei și în Pacificul de sud-vest și central erau la sfîrșitul anului 1943 reunite în 3 comandamente independente, care cooperau între ele prin Comitetul unificat anglo-american al șefilor de state-majore. Comandamentul Pacificului de sud (comandant suprem amiralul Chester W. Nimitz) avea două axe de operații: una în arhipelagul Gilbert, sub ordinele contraamiralului Raymond A. Spruance, menită să deschidă un front în Pacificul central, și a doua în insulele Solomon, sub comanda amiralului William P. Halsey. Primul dispunea de Corpul 5 infanterie-marină cu 2 divizii (a 2-a marină și a 27-a infanterie) și alte subunități; secundul dispunea de Corpul 1 infanterie și Flota 3 (5), Armatele a 7-a și a 14-a aeriene. Toate aceste forțe erau grupate în 5 „Task Force”. Comandamentul pacificului de sud-vest (comandant suprem generalul D. MacArthur) avea în subordine Flota a 7-a, Armata a 5-a aviație, Armata 1 australiană, Corpul 6 infanterie marină americană și cîteva grupe navale.

Lovitura principală era îndreptată în Pacificul central, avînd drept obiectiv ocuparea de insule-baze pentru a se apropia cît mai mult de Japonia însăși; o altă lovitură în sud-vestul Pacificului urmărea recuplarea Filipinelor.

Comandamentul din Asia de sud-est (comandant suprem amiralul lord Louis Mountbatten, avînd ca adjunct pe generalul-locotenent Stilwell) dispunea de Grupul 11 armate britanic (10 divizii, în care predominau trupele indiene, 55 de escadrile de aviație), Flota britanică din Oceanul Indian și grupul de armate din zona de nord, constituit din trei divizii chineze,

⁴ W. Churchill, *The Second World War*, vol. XI, p. 129.

⁵ T. White și E. Jacoby, *Thunder out of China*, Londra, 1947, p. 249; John Erman, *Grand Strategy, August 1943—September 1944*, Londra, 1956, ed. rusă, p. 154—155.

o unitate americană și Armata a 10-a de aviație americană. Întreaga aviație era reunită sub un comandament unic la ordinele generalului-maior George E. Stratemeyer. Planul operațiilor militare prevedea reluarea ofensivei în cursul iernii anului 1943—1944 în Birmania de nord, bararea drumului spre India pentru trupele japoneze și stabilirea comunicației terestre cu China, prelungirea șoselei strategice Ledo care pornea din Assam pînă la vechiul drum din Birmania, La Mongyu, construirea *pipe-line*-ului de la Calcutta la Assam și a *pipe-line*-ului paralel cu șoseaua Ledo.

Mineiki Koga, comandantul suprem al forțelor navale, terestre și aeriene japoneze care operau în Pacificul central și de sud-vest, dispunea de Flota unită (3 nave de linie, 4 portavioane, 16 crucișătoare, două escadre de submarine și câteva escadre de distrugătoare), 23 divizii terestre, care-și aveau garnizoanele răspândite în insulele Caroline și Mariane, Gilbert, Bismarek, Noua Guinee, Truk, Marshall și Filipine etc., Armata a 4-a aviație și unități din Armata a 11-a aviație. Marea flotă imperială aflată în aria metropolei, ea și flotele din Marea Galbenă și Marea Chinei de Sud puteau la nevoie să ajute forțele lui Mineiki Koga, dar, din cauza penuriei de combustibil, ele evitau în genere deplasamente mai importante.

În Asia de sud-est, forțele japoneze se ridicau în China (în afară de armata din Guandun la granița cu U.R.S.S.) la 26 de divizii, cu un efectiv total de circa 600 000, la care se adăugau trupele guvernului-marionetă Van Tzin-vei (circa 800 000 de oameni). Pe frontul din Birmania, japonezii aveau 9 divizii și circa 300 de avioane, forțe aproape egale cu cele ale aliaților. Forțele japoneze din Oceanul Pacific tindeau să apere principalele poziții cucerite, care se înscriau într-o zonă întinzîndu-se de la insulele Kurile și pînă la Noua Guinee; eforturile aveau să fie îndreptate spre „împrospătarea potențialului militar, punîndu-se accentul pe aviație“. Pe frontul din Birmania, japonezii plănuiau o ofensivă în provincia Arakan din sud-vest spre a pătrunde în India și a tăia astfel calea aeriană peste Himalaya cu China pe care o foloseau americanii pentru a aproviziona cu armament și cu carburanți pe Cian Kai-și.

CUCERIREA INSULEI BOUGAINVILLE. OFENSIVA AMERICANĂ ÎN NOUA GUINEE

Evacuarea de către japonezi a ultimelor trupe de pe insula Vella Lavella la 6 octombrie 1943 a marcat de fapt sfîrșitul campaniei din insulele Solomon centrale. Strategia „saltului de purice“ a amiralului Halsey, adică de „a sări“ peste pozițiile mai bine apărate și a ataca pe cele următoare, mai accesibile, dădu rezultate strălucite. Garnizoana niponă, cu un efectiv de circa 10 000 de oameni de pe insula Lolombangara (din insulele Solomon centrale), izolată, nemaîavînd nici o linie de aprovizionare, era condamnată fie să moară pe loc, fie să se predea, fie — în cel mai bun caz — să încerce o acțiune desperată de evacuare. Cam în același timp, spre sfîrșitul lunii octombrie 1943, în aria vestică a dublului front din Pacificul de sud-vest se încheie cea de-a doua ofensivă a forțelor generalului MacArthur în Noua Guinee, începută la 30 iunie 1943. Ocuparea insulelor Salamaua și Lae, precum și a localității Finschhafen la punctul extrem al peninsulei Huon reprezenta primul braț al cleștelui anglo-american în jurul mării baze nipone de la Rabaul, cheia strategică a întregii zone a

Pacificului de sud-vest. Al doilea braț, în sud, îl constituiau insulele Solomon de nord, și amiralul Halsey începu de îndată preparativele pentru un nou salt înainte spre marea insulă Bougainville din Solomonul de nord. Avînd circa 200 km în lungime și 40—70 km în lățime, insula Bougainville, cu doi vulcani activi și munți înalți, o vegetație densă tropicală, era apărată de Armata a 17-a japoneză (efectiv 33 000 de oameni), sub comanda generalului Haruyoski Hyakutake. Apropierea de Rabaul îi oferea lui Hyakutake posibilitatea de a obține un ajutor aerian substanțial la caz de nevoie. Debarcarea forțelor americane, circa 20 000 de oameni, conduse de generalul-locotenent Alexander Vandegrift, a fost sprijinită de raiduri permanente ale aviației americane asupra bazei de la Rabaul și insulei Buini, unde se afla principalul aerodrom din nordul arhipelagului Solomon. Debarcarea a avut loc la 1 noiembrie pe coasta de vest a insulei Bougainville; Hyakutake, care se aștepta la un atac american în sud, unde plantațiile înlocuiseră jungla și unde se aflau aerodromurile de la Buin și Kabili, a fost luat prin surprindere. Adevărata bătălie s-a dat în aer și pe apă. Acțiunea amiralului Koga, de a deplasa forțe de la Rabaul pentru a efectua o contradebarcare, nu a dat rezultate. Navele japoneze, sub comanda amiralului Omori, interceptate în golful Împărăteasa Augusta de flota contraamiralului Merrill, au suferit grele pierderi, date fiind avantajele americanilor datorită radarului. Avioane nipone lansate din Rabaul au provocat pierderi neînsemnate. Capul de pod ocupat de trupele de infanterie marină la Torokina, în vestul marii insule Bougainville, a fost lărgit, creîndu-se un perimetru defensiv, care înlătura orice amenințare de revenire a forțelor terestre nipone. Strategia americană nu ținea la cucerirea întregii insule, ci numai la ocuparea citorva puncte-cheie, construirea unui aerodrom și a unor piste permanente pentru tancurile și camioanele necesare trupelor aflate în prima linie. Violente lupte pe mare și uscat au fost înregistrate pînă la 27 decembrie. Aviația terestră americană a atacat aerodromurile japoneze din zonele Buka și Buin, făcîndu-le inofensive. De pe aerodromul de la Torokina, americanii lansau formații masive de aviație asupra bazei nipone de la Rabaul, aflată la circa 400 km. La începutul lunii ianuarie 1944, marina și aviația americană au izbutit să asigure controlul deplin asupra căilor de acces spre Rabaul.

În timp ce sub conducerea amiralului Halsey se executa acest salt în aria sudică a dublului front din Pacificul de sud-vest, încheindu-se astfel al doilea braț al cleștelui în jurul marii baze nipone de la Rabaul, în aria vestică generalul MacArthur își pregătea forțele pentru a debarca în Noua Britanie.

Această mare insulă, ultimul bastion nipon în sectorul respectiv, comanda într-un anumit sens existența garnizoanelor japoneze din Noua Guinee, obiectivul principal al lui MacArthur. După debarcarea unui regiment de tancuri pe insulița Arawe și ocuparea aerodromului local, forțe importante au debarcat la capul Gloucester (26 decembrie 1943) în partea occidentală din Noua Britanie. Luptele înverșunate pentru cucerirea aerodromului, începute la 31 decembrie 1943, au continuat pînă la începutul lunii martie 1944, avînd ca obiectiv perimetrul defensiv necesar securității forțelor anglo-americane. Trupele generalului de divizie Iwao Matsuda (circa 10 000 de oameni), care apărau regiunea vestică a marii insule, au fost silit să cedeze terenul pas cu pas. Malaria, tifosul și dizenteria în „infernul verde” și „eloacele viscoase” ce se întindeau dincolo de plajele de debarcare au făcut mai multe victime decît gloanțele.

Partea occidentală a insulei, pe care se afla Rabaul, era acum în mâinile aliaților și menținerea acestei baze nu mai era posibilă. Spre sfârșitul lunii ianuarie 1944, cea mai mare parte a aviatorilor japonezi aflați la Rabaul au fost evacuați împreună cu majoritatea avioanelor pe Truk, atolul situat în arhipelagul Carolinei. Cea mai importantă și mai puternică bază niponă de peste mări, Rabaul, va rămâne încă multe luni o poziție fortificată cu caracter pur terestru, fără posibilități ofensive.

RAZBOIUL ÎN ATOLI

În timp ce forțele amiralului Halsey anihilau garnizoanele nipone în nordul arhipelagului Solomon, iar cele ale generalului MacArthur efectuau salturi în Noua Britanie, amiralul Nimitz trecu la îndeplinirea proiectului său de a ataca arhipelagurile din Pacificul central. Proiectul, susținut de comandanții marinei, preciza liniile directe ale ofensivei care trebuia să conducă forțele aliaților pînă în Japonia: insulele Gilbert, Marshall, Caroline, Mariane și Bonin. Nu era necesar să se smulgă japonezilor mîile de insule aflate pe această cale; după cum arătase experiența lui Halsey și a lui MacArthur, urma să se cucerească numai unele puncte strategice, care să fie apoi transformate în baze; pozițiile nipone neglijate erau condamnate să cadă de la sine din cauza imposibilității de aprovizionare. Planul, cu toată opoziția lui MacArthur, care preconizase ofensiva dinspre Noua Guinee prin insulele Moluce (Maluku) spre Filipine, fusese aprobat de Comitetul unificat al șefilor de state-majore. Comitetul ordonase să i se trimită lui Nimitz cu prioritate din numărul destinat frontului Pacificului portavioane, nave de transport și care de asalt amfibii și să i se pună la dispoziție unitățile necesare de infanterie marină⁶. Prima operație, „Galvanic”, cea mai mare acțiune de debarcare în Pacific de pînă atunci, urmărea cucerirea arhipelagului Gilbert⁷. Acest grup de insule, situat la sud, era cel mai apropiat de linia de comunicație cu Australia, placa turnantă a operațiilor din Pacificul de sud-vest. După un bombardament intensiv naval și aerian, a început desantarea în noaptea de 19—20 noiembrie 1943; sub comanda contraamiralului Raymond A. Spruance, o armată numărînd peste o sută de nave de luptă, de transport și un mare număr de vase specializate, care retrase în compunerea Flotei 5, a atacat atolul Tarawa din două direcții. Ca aproape toți atolii din Pacific, Tarawa era constituit dintr-un lanț periferic de mici insule, ostroave și Recife. Japonezii construiseră mari lucrări de apărare, transformînd atolul — îndeosebi insulița Betio (sau Bititu), care comanda unica trecere spre centura exterioară a recifelor și singura care avea un aerodrom — într-o fortăreață inexpugnabilă. Garnizoana, sub ordinele

⁶ Comitetul unificat al șefilor de state-majore a făcut cunoscut la 15 iunie 1943 lui MacArthur planurile privind Pacificul central, anunțîndu-l că pentru aceste operații vor fi scoase din aria Pacificului de sud-vest diviziile 1 și 2 infanterie marină, iar din aria Pacificului de sud mare parte din forțele navale ale lui Halsey. Inițial, planul prevedea atacarea arhipelagului Marshall. MacArthur a protestat imediat, argumentînd că cea mai bună linie de înaintare era prin Noua Guinee, deoarece bazele terestre ofereau o bună protecție acestei căi (MacArthur către generalul Marshall, 20 iunie 1943, citat după A. Russel Buchanan, *The United States and World War II*, vol. I, New York, 1964, p. 253).

⁷ Nimitz s-a decis să atace insulele Gilbert și din cauză că generalul Marshall, în urma protestului lui MacArthur, nu a mai transferat cele două divizii de infanterie marină din Pacificul de sud-vest.

contraamiralului Keichi Shibasaki, avea un efectiv de 5 236 de oameni și dispunea de un mare număr de tunuri de toate calibrele, îngropate în blochausuri camuflate și capabile să reziste proiectilelor celor mai grele de aviație și marină.

De regulă, japonezii nu opuneau rezistență serioasă pe plajele de debarcare. Ariile puternic fortificate se aflau în interiorul insulelor de unde se revărsa o ploaie neîntreruptă de foc asupra trupelor inamice abia debarcate. Barajul acoperea fiecăre porțiune cu focuri încrucișate, astfel că în cazul când o fortificație era luată cu asalt și distrusă, ea cădea sub focul celorlalte.

În luptele de o înverșunare neobișnuită, care au durat 3 zile și jumătate, americanii au avut peste 3 300 de ostași uciși, răniți sau dispăruți. Debarcarea în atolul Makin, baza de hidroavioane niponă, întâmpină mai puține greutăți, deși luptele din interior au fost tot atât de crâncene. Insulele Gilbert erau în mâinile americanilor. Prima bătălie în războiul atoliilor se dovedi însă atât de sângeroasă, încât dădu de gândit statului-major american⁸.

Amiralul Mineiki Koga, comandantul suprem al forțelor japoneze în Pacific, îngrijorat de operațiile anglo-americane în sud-vest și în Pacificul central, discută la cartierul general imperial strategia pe care era silit s-o urmeze de acum încolo. Tokyo admise punctul de vedere expus de Koga, după care situația impunea Japoniei un rol eminent defensiv. S-a hotărât ca perimetrul Marii Asii să fie limitat la est de o nouă linie, trecând prin Mariane, Truk și Biak (Noua Guinee); pozițiile avansate ale arhipelagului Marshall să fie întărite pe cât posibil cu avioanele scăpate de la Rabaul și apele să fie abandonate, lăsate să se apere numai cu forțele proprii. Noua linie defensivă trebuia apărată fără nici un fel de recul, marea flotă imperială, încă intactă, urmînd să intervină în cazul când forțele navale inamice ar îndrăzni să depășească această linie. Koga obținu făgăduiala că nevoile sale în avioane și piloți vor fi satisfăcute cu prioritate. El reorganiză flota în două escadre: prima, sub comanda viceamiralului Osawa, cuprindea 3 divizii de portavioane, totalizînd 9 vase și 15 distrugătoare; a doua, sub comanda viceamiralului Kurita, cuprindea 5 cuirasate-gigant, repartizate în 2 divizii, și 10 crucișătoare grele, repartizate în 3 divizii. A fost creată totodată prima flotă aeriană, dispunînd de 1 500 de avioane, sub comanda viceamiralului Kakuta. Avioanele aveau să fie repartizate în noul perimetru de la Iwo Jima pînă la Biak.

Stăpin pe arhipelagul Gilbert, Nimitz pregătea ofensiva asupra următorului obiectiv, marea arhipelag Marshall (operația „Flintlock“). Arhipelagul număra 36 de atoli, formînd circa 2 000 de insule și de ostroave, care se întindeau pe o distanță de peste 1 000 km în lungime. În ultimele săptămîni, numărul de avioane, tractoare-amfibii, blindate de un model nou, care de asalt, portavioane, nave de diferite tipuri etc. puse la dispoziția lui Nimitz a crescut în mod considerabil și mereu noi unități veneau să-i sporească forțele. Nimitz se hotărî să înceapă ofensiva atacînd atolul Kwajalein, în centrul arhipelagului, col mai mare atol de corali din lume, format din circa 100 de insule, ocupînd 100 km în lungime și 25 km în lărgime și înconjurat de un recif de corali, adevărată

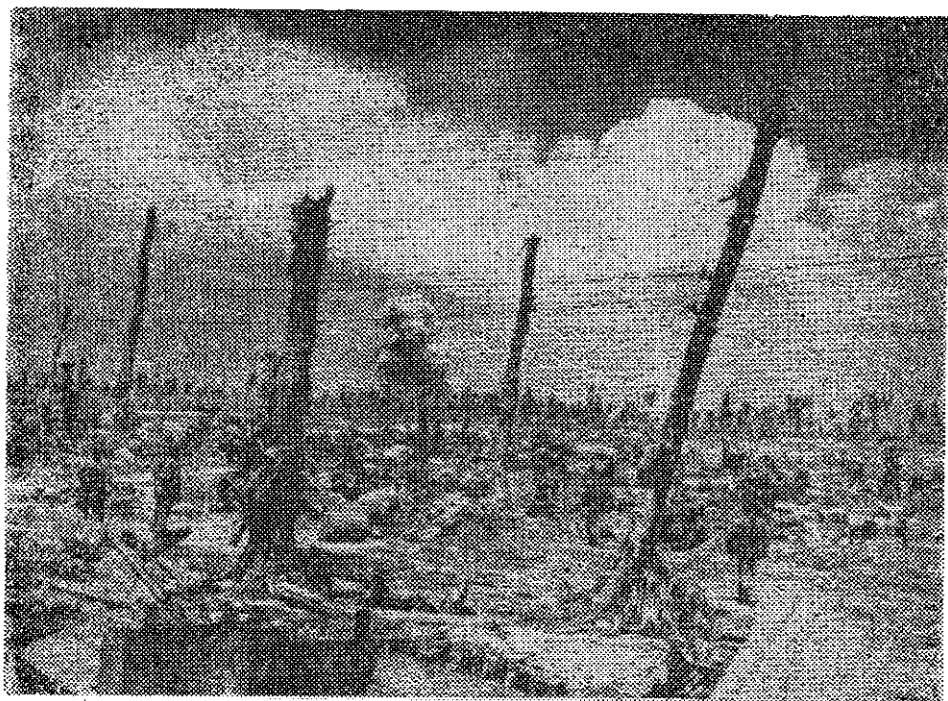
⁸ Specialiștii militari au remarcat că în operația de desant pe Tarawa s-au eomis unele erori: bombardamentul naval a fost „prea scurt, prea slab, prea inexact. Atacul aviației a fost rău potrivit ca timp. Mare parte din materialul de război folosit era nesatisfăcător sau fără folos“ (Louis L. Snyder, op. cit., p. 439).

barieră de peste 300 km. Două puncte de pe acest atol aveau o importanță strategică de prim ordin : Kwajalein, în sudul lagunei, care poseda un aerodrom, și insulele Roi și Namur, în nord-est, unde se afla un alt teren pentru aviație. Încă de la începutul lunii ianuarie 1944, bombardierele cu 4 motoare ale amiralului Hoover, care-și aveau bazele pe insulele Ellice și pe aerodromurile recent construite de pe arhipelagul Gilbert, au trecut la un bombardament zilnic intens, sistematic și perseverent al instalațiilor și aerodromurilor japoneze din arhipelagul Marshall.

La 29 ianuarie 1944, cele 750 de avioane ale lui „Task Force“ 53 (creat de Nimitz special pentru Pacificul central) au atacat toți atolii mai importanți ai arhipelagului, iar în cursul nopții 7 cuirasate americane au început bombardamentul intensiv dinspre mare al aerodromurilor nipone. După 24 de ore, în seara zilei de 30 ianuarie, aproape întreaga aviație niponă din arhipelag era nimicită, iar lucrările terestre de apărare în bună parte distruse. Statul-major al lui Nimitz a știut să tragă învățăminte din cele petrecute la Tarawa. Contraamiralul Monzo Akiyama, care răspundea de apărarea arhipelagului Marshall, dispunea pe Roi și Namur de 7 000—8 000 de oameni. Nimitz angajă împotriva acestei garnizoane circa 40 000 de ostași. Datorită bombardamentelor preliminare, după circa 20 de ore de lupte crâncene, atacuri și contraatacuri, americanii erau stăpâni pe insulele. A doua zi a fost ocupat și Kwajalein. Pierderile japonezilor s-au cifrat pe Roi și Namur la 3 742 de morți, iar pe Kwajalein la 4 800 de morți sau dispăruți; americanii au avut în total 367 de morți și 1 547 de răniți.

Succesul operației Kwajalein determină pe amiralul Nimitz să autorizeze pe Spruance, comandantul forțelor americane în Pacificul central, să atace atolul Eniwetok, situat la extremitatea occidentală a arhipelagului Marshall. Japonezii utilizau acest atol, aflat la jumătatea drumului între inima Carolinei și cea a insulelor Marshall, ca bază în dirijarea mijloacelor lor navale și aeriene și ca releu în comunicațiile radiotelegrafice. Ocuparea acestui atol, aprig apărât timp de 4 zile (19—23 februarie 1944), încheie cucerirea arhipelagului Marshall; garnizoanele nipone răspândite pe atolii „săriți“ aveau să piară din lipsă de aprovizionare.

Paralel cu atacul împotriva atolului Eniwetok, americanii au pornit o operație aeriană de anvergură pentru a face inofensivă baza niponă de pe marele atol Truk (Torroku), situat în centrul Carolinei. Acest atol era denumit și „Gibraltarul Pacificului“. Viceamiralul Hitoshi Kobayashi, guvernatorul atolului Truk, retrase, la ordinul primit din Tokyo, o bună parte din flota sa spre insulele Palau și puse în stare de alarmă aviația (circa 400 de aparate). În dimineața zilei de 16 februarie, avioane de vânătoare decolate cu direcția Truk de pe 9 portavioane americane au fost interceptate de aviația niponă. Bilanțul bătăliei aeriene, una dintre cele mai mari ale războiului din Pacific, s-a soldat cu distrugerea a 265 de avioane japoneze în aer și pe sol, transformarea în ruine a instalațiilor militare de pe principalele insule ale atolului, precum și scufundarea a 4 crucișătoare, 2 distrugătoare și circa 30 de nave de diverse tonaje. Pierderile americane s-au cifrat la 25 de avioane. Rezervele în oameni, muniții, provizii etc. depozitate pe Truk au fost atât de distruse, încât nu au mai putut fi reconstituite. Japonezii au făcut eforturi extraordinare pentru a readuce la viață marea lor bază din Caroline. În câteva săptămâni au fost reconstruite numeroase instalații militare, iar aviația a primit importante întăriri. În zilele de 29 și 30 aprilie 1944, americanii

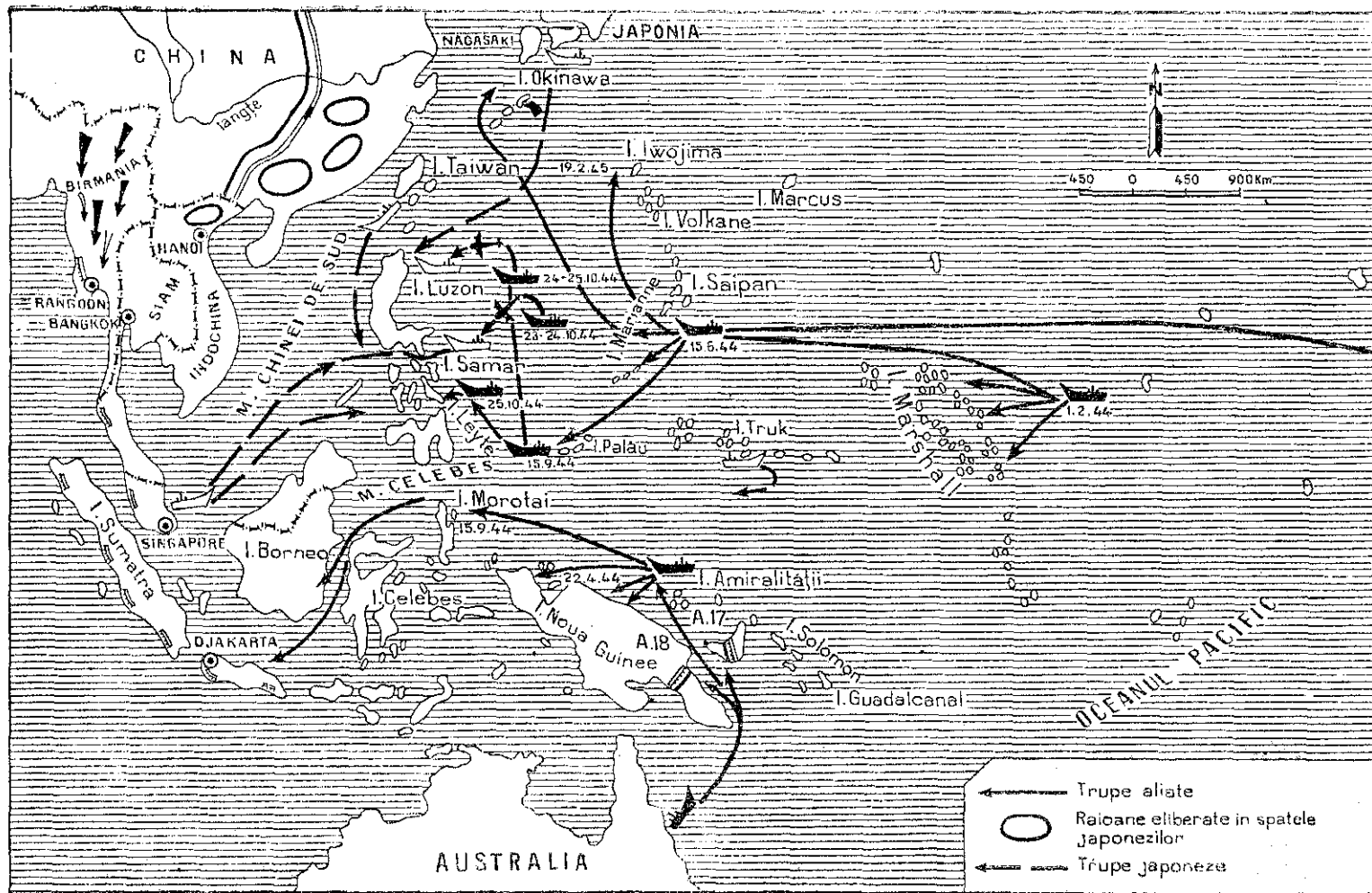
Luptele din atolul Eniwetok, insulele Marshall, 17 februarie 1944

au dezlănțuit un nou atac devastator asupra lui Truk. Au urmat apoi o lungă serie de bombardamente aeriene asupra bazei Truk, care distrugeau cu regularitate ceea ce japonezii se străduiau să reconstruiască. Amenințarea care plana asupra forțelor anglo-americane dinspre acest atol a fost anihilată.

Pierderea arhipelagului Marshall și distrugerea cvasicompletă a bazei de pe Truk a provocat frământări adânci la Tokyo. Amiralul Tagaki analizează într-un memoriu erorile strategice comise de forțele nipone și scăderile tehnice ale armamentului lor, sugerind căutarea unei păci de compromis. Tagaki împreună cu amiralul Osami Nagano și mareșalul Sugiyama, acuzați de incapacitate și defetism, au fost înlăturați⁹. Amiralul Shigetaro Shimado, devotat clicii lui Tojo, a preluat conducerea statului-major al marinei, iar Hideki Tojo personal — conducerea supremă a forțelor armate. Măsurile preconizate — construcția de submarine de transport care să aprovizioneze garnizoanele din insulele „sărite” și blocate de americani, accelerarea construcției de portavioane și de nave de escortă, pregătirea unei mari ofensive terestre în China de sud-est pentru a-l sili pe Cian Kai-și să încheie pacea și a face inutilizabile bazele aeriene aflate în construcție pentru superbombardierele americane — erau judicioase, dar tardive și ineficiente, ținând seama de neta superioritate a potențialului industrial al aliaților.

„Sfera de coproșperitate” niponă era acum atacată simultan pe multiple fronturi la vest, sud și est. Importante grupuri tactice americane, cuprinzând portavioane, cuirasate și alte nave, atacau principalii atoli

⁹ Bernard Millot. *La guerre du Pacifique*, vol. II, Paris, 1968, p. 68.

Ofensiva forțelor aliate în Pacific (1943—1945)

din arhipelagul Marshall, unde se aflau puternice forțe japoneze, practic intacte, și care, deși nu mai aveau posibilități de aprovizionare, reprezentau un pericol pentru aliați. Paralel cu aceste operații de „curățire“, Nimitz, sărind pesto insulele Caroline, întreprinse o serie de raiduri aéro-navale pentru a neutraliza bazele japoneze din jurul insulelor Mariane, obiectivul principal al noii sale ofensive (operația „Forager“). De pe portavioanele aparținând lui „Task Force“ 58, avioanele de vânătoare și bombardierele au atacat insulele Palau, aflate la sud de Mariane, și insulele Yap, Ulithi Ngulu și Woleai din Carolinele occidentale. Amiralul Koga, intuind pericolul în care se afla flota ce se refugiase de la Truk în micul arhipelag Palau, ordonase în timp util navelor să se concentreze în Filipine și Marea Celebes, în apropierea imediată a petrolului din Borneo. În același timp, el aduse un mare număr de avioane în Palau spre a contrabalansa slăbiciunea forțelor navale rămase. Atacul american a avut loc la 30 și 31 martie. De o precizie neobișnuită, el se soldă cu mari distrugerii ale instalațiilor militare, ale depozitelor de carburanți și ale aerodromurilor aflate pe insule. Japonezii au pierdut 150 de avioane și câteva nave, totalizând circa 100 000 tone, iar americanii 35 de avioane. Amiralul Koga decise să mute cartierul general de pe insulele Palau în Davao, pe insula Mindanao. Hidroavionul în care se afla împreună cu alți membri ai statului său major s-a prăbușit în drum (31 martie 1944).

A TREIA OFENSIVĂ ÎN NOUA GUINEE

În timp ce amiralul Nimitz aduna forțe pentru operația „Forager“, generalul MacArthur, deplin stăpîn la începutul lunii martie 1944 pe partea occidentală a insulei Noua Britanie, înfăptui un nou salt în Noua Guinee, avînd ca obiectiv Hollandia, Aitape, insula Wadke și insulele Amiralității. Sectorul acesta era apărat de Armata a 18-a japoneză, cu un efectiv de 20 000 de oameni comandați de generalul Hatazo Adaki. Alături de Flota 7 amfibie, de sub comanda amiralului Barbey, care transporta 84 000 de oameni, și de o numeroasă aviație, MacArthur recurse și la ajutorul portavioanelor Flotei a 5-a, aflată în Pacificul central. Paralel cu ofensiva aeronavală, o armată americană-australiană plecată din Lae se îndrepta spre Madang pentru a întregi cucerirea celei mai mari părți din litoralul nordic al Noii Guinee.

Debarcarea americană în sudul lui Aitape și în apropiere de Hollandia avu loc la 22 aprilie, fiind susținută de o aviație puternică și numeroasă. Americanii au avut nevoie de 3 săptămîni de lupte pentru a lărgi perimetrul în jurul Hollandiei. Peste 9 000 de japonezi au fost uciși sau au murit de foame și de istovire. Rezistența niponă va continua în jurul localității Wewak, la est de Aitape. Generalul Adaki a rămas la Wewak pînă la sfîrșitul războiului, predîndu-se după capitularea Japoniei. Luptele pentru ocuparea insulei Wadke și a aerodromului au durat 2 zile (17—19 mai). Încurajat de succesul operației, generalul MacArthur întreprinse o altă operație-amfibie împotriva insulei Biak, aflată la intrarea golfului Geelvink, la circa 250 km nord-est de Wadke. El presupuse că Biak era slab apărată și cucerirea ei îi va pune la dispoziție un nou aerodrom necesar ofensivei spre Filipine. Calculul lui MacArthur se dovedi greșit. Biak avea o garnizoană de 11 000 de oameni bine antrenați

și cei 12 000 de americani debarcați la 27 mai au fost puși în situația de a avea încă din primele ore mari pierderi pentru fiecare metru de pământ. Viceamiralul Matoma Ugski, dându-și seama că Flota a 7-a a lui MacArthur era angajată pe un front larg, aduse în insulele Molucce cuirasatele-gigant „Yamato” și „Musashi” (65 000 tone fiecare, cu tunuri de 460 mm), precum și un număr însemnat de crucișătoare și distrugătoare. Forțele navale japoneze aveau o putere de foc mult superioară celor americane. După aprecierea specialiștilor militari, MacArthur a fost salvat de la un adevărat dezastru și a izbutit să-și continue operația pe Biak numai datorită faptului că forțele nipone au primit ordin să se îndrepte de urgență spre insulele Mariane, atacate de amiralul Nimitz. Luptele pentru cucerirea insulei Biak au mai durat încă 2 luni. În acest răstimp, unitățile americane au înaintat de-a lungul litoralului nordic, ocupând Sansapur în peninsula Vogelkop și insula Noemfor la est de Biak. Întreaga coastă nordică a insulei Noua Guinee — o insulă imensă, de două ori mai mare ea singură decât întreg arhipelagul nipon — era în mâinile aliaților.

În timp ce în Noua Guinee aveau loc aceste operații, forțele amiralului Halsey blocau Rabaul și totodată își continuau înaintarea. Ele au ocupat o serie de baze japoneze: Kavieng în Noua Irlandă, Emiran în arhipelagul St. Matthias, insula Pavuvu din grupul insulelor Russell etc., lărgind dominația aliată în aria Pacificului de sud-vest.

CUCERIREA INSULELOR MARIANE ȘI PALAU

Amiralul Soemu Toyoda, noul comandant-șef în locul lui Koga, reorganiză Marea Flotă imperială în vederea intervenției ei în apărarea insulelor Mariane. O parte din Flota imperială a devenit „Prima forță mobilă” și a fost dotată cu un sistem mai suplu de articulații, asemănător celui folosit de americani la „Task Force”. Totodată, el alcătui planul A-Go: atragerea flotei americane în sectorul maritim triunghiular Mariane-Palau-Carolinele occidentale și nimicirea ei printr-o acțiune conjugată a marii flote și a aviației de pe bazele terestre. Baza „primei forțe mobile”, de sub ordinele viceamiralului Jisaburo Osawa, era alcătuită din 9 portavioane, dintre care Taiho, recent construit, le depășea pe toate cele cunoscute în lume în acea vreme. Portavioanele, pe care se aflau 430 de aparate, aveau o puternică escortă: 18 cuirasate și crucișătoare, cu 43 de hidroavioane, 30 de distrugătoare și 25 de submarine. Această forță avea să acționeze în strinsă legătură cu flota aeriană, numărând 540 de avioane, repartizate pe aerodromurile din Mariane, Caroline, Palau, Filipine și Noua Guinee.

Pe plan terestru, arhipelagul Mariane era apărat de Armata a 31-a, comandată de generalul-locotenent Yoshitauo Saito, unități terestre de marină (6 960 de oameni), comandate de viceamiralul Chuichi Nagumo, precum și de Flotila a 22-a aviație navală, având baza pe aerodromul Aslito de pe insula Saipan.

În timp ce pe fronturile europene armatele sovietice dădeau lovituri zdrobitoare invadatorilor la Sevastopol, în Karelia și în țările baltice, iar armatele aliate efectuau cu succes gigantică debarcare în Normandia, pe frontul Pacificului începu marea operație „Forager”. Insulele Mariane nu sînt atoli; de origine vulcanică, ele formează un arc de cerc de circa

Nave americane evoluind în apele insulelor Mariane, iunie 1944

900 km lungime de la Guam pînă la Farallon de Pajaros în nord. La 8 iunie 1944 diferitele escadre afectate cuceririi Marianelor, concentrate în apele din preajma insulei Eniwetok, s-au îndreptat spre insula Saipan, situată în jumătatea meridională a arhipelagului. Uriașa armată, cuprinzînd 775 de nave (fără ambarcațiile ușoare de debarcare), era servită de circa 250 000 de marinari și transporta 100 000 ostași¹⁰. Amiralul Nimitz, comandantul-șef, avea în subordinele sale pe amiralul R. A. Spruance, comandantul Flotei 5, pe amiralul Mitscher, comandant al lui „Task Force” 58 (15 portavioane, cu 891 de aparate, 27 de crucișătoare și cuirasate, cu 65 de hidroavioane, 67 de distrugătoare, 13 submarine), pe amiralul Turner, comandantul forțelor-amfibii de invazie, și pe generalul Holland Smith, comandantul trupelor de desant. Atacul era stabilit pentru 15 iunie. Duminică 11 iunie, 200 de avioane de vînătoare, decolate de pe „Task Force” 58, au fost interceptate de avioane nipone cînd s-au apropiat de Saipan. Superioritatea calitativă și cantitativă a aviației americane determină rezultatul : 124 de avioane nipone distruse în aer și pe sol față de 11 avioane americane. A doua zi, bombardierele și avioanele-torpile americane au apărut deasupra insulei Saipan. Unele dintre ele transportau bombe cu napalm și proiectile cu fosfor, un model nou pe atunci, destinate distrugerii plantațiilor de trestie de zahăr și a regiunilor păduroase. Incendierile au afectat numeroase puncte locuite, dar nu au pricinuit stricăciuni cazemateilor nipone. În zilele următoare, cuirasatele și crucișătoarele au trecut la un bombardament tactic asupra insulei. Încunoștințat de invadarea iminentă a arhipelagului, amiralul Soemu

¹⁰ Bernard Millot, *op. cit.*, p. 100 ; Henri Michel, *op. cit.*, p. 395.

Toyoda ordonă viceamiralului Jisaburo Osawa să pornească în larg „Soarta imperiului depinde de această bătălie. Fiecare va trebui să dea totul”¹¹. În dimineața zilei de 15 iunie, infanteria marină americană debarcă pe plajele insulei sub tirul foarte precis al artileriei generalului Saito, amplasată în munți. După 3 zile de lupte crâncene și singeroase, forțele americane au izbutit să cucerească partea de sud a insulei. Înfruntarea terestră a fost urmată în zilele de 18—20 iunie de bătălii aeriene și navale între „Task Force” 58 și „Prima forță mobilă” niponă. O imagine despre amploarea și violența acestora poate fi dată de faptul că numai într-o singură zi, 19 iunie, japonezii au pierdut între 310 și 320 de avioane și 3 portavioane. „Prima forță mobilă” a fost silită să se retragă, ceea ce pecetluie soarta insulei Saipan. Luptele pe insulă au continuat cu aceeași înverșunare pînă la 10 iulie; garnizoana japoneză de 30 000 de oameni a luptat pînă la ultimul om, iar americanii au pierdut 14 021 de ostași. Pentru cucerirea Guamului și Tinianului, celelalte două insule principale din arhipelagul Marianelor, forțele americane au plătit un tribut greu de circa 10 000 morți și răniți. La victoriile aeronavale din zilele de 18—20 iunie și la cucerirea arhipelagului, un nou fapt venea să se adauge: 69 de superbombardiere B-29, plecate din China de la Ohengtu au efectuat în ziua de 15 iunie primul bombardament strategic în Japonia asupra uzinei siderurgice din insula Kyushu. Cercurile guvernante din Tokyo erau consternate. La 18 iulie atotputernicul Tojo își dădu demisia din toate funcțiile sale. Conducerea treburilor a fost preluată de Kuniaki Koiso, un bătrîn general în retragere. Guvernării niponi, analizînd situația, ajunseră la concluzia că vor trebui să organizeze mai eficace apărarea imperiului, mobilizînd toate energiile și resursele. O hotărîre a disperării. Americanii au început de îndată lucrările pe Saipan pentru amenajarea de aerodromuri, instalații militare, depozite etc. și la 12 octombrie primele superbombardiere B-29 stabileau o nouă bază pe această insulă.

Forțele americane și-au consolidat pozițiile cucerite în cursul verii și la începutul lunii septembrie au atacat insulele Palau. Ele se întind pe o lungime de 123 km și sînt constituite dintr-o insulă de mari proporții, Babelthuap, una mai mică, Peleliu, și un număr de insulițe și ostroave de origine vulcanică, înconjurate de recifi de corali. Arhipelagul Palau, baza strategică pentru popasuri a forțelor navale și aeriene nipone după distrugerea insulei Truk, era apărat de o garnizoană de circa 30 000 de oameni sub comanda generalului Inone. După două luni de lupte crâncene, pe insula Peleliu — principala poziție — japonezii nemaiavind muniții, apă și hrană, cu toate comunicațiile întrerupte de săptămîni de zile, au încetat rezistența. Pierderile americanilor s-au cifrat la peste 9 000 de morți și răniți. Centura orientală defensivă a Filipinelor a căzut. La 15 septembrie, cînd infanteria marină americană debarca în Peleliu, Flota a 7-a amfibie a lui MacArthur a ocupat Molatai în insulele Moluce. Unitățile din comandamentul zonei de sud-vest se uneau în acest mod cu cele din zona Pacificului central. Aviația terestră americană se afla la mai puțin de 600 km de Filipine.

¹¹ Bernard Millot, *op. cit.*, p. 104.

Generalii niponi Saito și Nagumo s-au sinucis cînd și-au dat seama că pozițiile lor erau fără ieșire.

La 26 iulie, președintele Roosevelt a sosit la Honolulu, unde convocase pe amiralul Nimitz și pe generalul MacArthur. Cucerirea insulelor Mariane și a insulei Noua Guinee era deja asigurată și trebuia să se ia o decizie asupra viitoarei orientări strategice. Nimitz preconiza un salt direct spre Japonia, avînd drept sprijin micile insule Volcano, aflate la jumătatea drumului dintre Mariane și Japonia, îndeosebi cea mai mare dintre ele, insula Iwō Jima. Aerodromurile de pe această insulă fuseseră bombardate la mijlocul lunii iunie pentru prima oară și fotografiile arătau că era lipsită de apărare. MacArthur stăruia pentru adoptarea vechiului său proiect : Noua Guinee, Filipine, Taiwan (Formosa), Tokyo. Președintele înclină pentru acest din urmă plan, lăsînd ca chestiunea să fie decisă de Comitetul șefilor de state-majore. În septembrie, înainte de reunirea celei de-a doua Conferințe anglo-americane la Quebec, comitetul optă pentru calea preconizată de MacArthur, autorizîndu-l să debarce în insula centrală Leyte din Filipine la 20 octombrie. Hotărîrea era determinată nu numai de considerente strategice, ci și de motive politice. Mișcarea de eliberare națională din Filipine luase în cursul anului 1944 o deosebită amploare. Pe cea mai mare insulă din arhipelag, Luzon, unde se aflau principalele forțe ale armatei populare anti-japoneze, „Hukbalahap“, organizată și condusă de partidul comunist (circa 10 000 de ostași și 30 000 de rezerviști), o serie de ținuturi fuseseră eliberate. Au fost create noi organe demoeate de cîrmuire, care au înfăptuit confiscarea averilor acelor care pactizaseră cu japonezii, precum și alte reforme cerute de mase. Numeroase detașamente de partizani atacau sistematic unități și instalații japoneze ; totodată ele adunau informații despre mișcările trupelor nipone pe care le comunicau Comandamentului american. De asemenea, în Filipine acționau unități de guerilă conduse de ofițeri americani, rămași pe insule după retragerea trupelor lui MacArthur în 1942.

Pentru asigurarea reușitei operației în Filipine, escadra lui Spruance din Pacificul central („Task Force“ 58) urma să fie îndreptată spre axa Pacificului de sud-vest, unde se afla escadra lui Halsey („Task Force“ 38), amiralul Nimitz asigurînd în continuare conducerea tuturor forțelor navale.

Guvernauții japonezi știau că obiectivul următor al americanilor erau Filipinele. Pierderea arhipelagului ar fi tăiat completamente Japonia de sursele ei vitale de materii prime și șefii militari niponi au hotărît să-l apere cu orice preț. În acest scop, ei preconizau o „bătălie generală și decisivă“, în care să intre în joc toate forțele pe care țara le poseda în acele momente. Așa s-a născut planul „Sho-go“ (operația Victoriei). Flota americană trebuia atrasă într-o cursă, împiedicată de a apăra forțele de invazie. O escadră de sacrificiu, compusă din 2 cuirasate transformate în semiporlavioane, un portavion greu și 3 portavioane ușoare (toate aproape fără avioane și fără piloți), 3 crucișătoare și 8 distrugătoare, servind drept momeală, urma să atragă în larg „Task Force“ 38, în timp ce alte 3 escadre nipone aveau să conveargă simultan de-a curmezișul arhipelagului către golful Leyte, unde aveau să distrugă forțele navale amfibie americane. Apoi toate forțele navale și aeriene nipone aveau să fie îndreptate împotriva lui „Task Force“ 38.

Comandamentul american a hotărît să efectueze o debarcare în arhipelagul filipinez, să pună stăpînire pe principalele insule ale acestuia,

pentru a lipsi Japonia de o importantă bază de materii prime. Principalul obiectiv vizat era insula Leyte, unde urmau să debarce trupo din armata americană. Flota a 7-a, comandată de amiralul Kinkaid și formată din nave de transport, nave mari de luptă și portavioane de escortă, a primit sarcina să asigure transportul și debarcarea trupelor terestre, în timp ce Flota a 3-a a amiralului Halsey, formată în principal din portavioane mari, trebuia să acopere din aer forțele de debarcare și să nimicească flota japoneză.

Americanii au început campania cu raiduri aeriene asupra bazelor inamicului din Filipine și Japonia. Amiralul Halsey își trimise avioanele să atace Okinawa și alte insule din arhipelagul Ryukyu, precum și aerodromul Aparri din nordul insulei Luzon. Întrucât insula Taivan (Formosa), situată în nordul Filipinelor, constituia baza niponă de popas aerian pentru întăririle trimise din metropolă, americanii au socotit necesară neutralizarea ei. În dimineața zilei de 12 octombrie, de pe 17 portavioane americane aflate la circa 120 km de Taivan și-a luat zborul primul val de avioane spre obiectivele de pe marea insulă. Avioanele americane erau așteptate. În acele zile, în Taivan se găseau peste 1 000 de avioane nipone, multe dintre ele destinate portavioanelor escadrelor care aveau să participe la planul „Sho-go”. Atacuri înverșunate de o parte și de alta au deschis gigantica bătălie aeriană, cea mai însemnată din întreg războiului Pacificului. Ea s-a terminat în avantajul americanilor. Peste 500 de avioane japoneze au fost doborâte, în timp ce pierderile americanilor se ridicau la 89 de aparate. Pierderile navale japoneze erau de asemenea considerabile, iar instalațiile militare de pe Taivan în bună parte distruse. Forța aeriană niponă era sfărâmată înainte ca bătălia pentru Leyte să fi început.

Cele două mari insule ale Filipinelor, Luzon în nord și Mindanao în sud, sînt separate de un grup de mici insule, dintre care Leyte avea o poziție-cheie. Două strîmtori, San Bernardino și Surigao — care au avut un rol important în desfășurarea bătăliei — mărginesc insula la nord și la sud. Primele unități americane au ocupat la 17 octombrie insulița Suluan, aflată la intrarea golfului Leyte, bază apropiată de obiectivul principal. Marea debarcare a urmat la 20 octombrie; Armata a 6-a americană, cu un efectiv de 124 000 de oameni, a ocupat plajele sudice ale insulei Leyte fără a întâlni rezistență serioasă, japonezii retrăgîndu-se în interior pe înălțimi după tactica lor obișnuită. Portavioanele de escortă au asigurat acoperirea aeriană atît pentru cele 750 de nave de transport și debarcare, cît și pentru operația propriu-zisă.

Comandamentul japonez a hotărît să intervină cu întreaga flotă, pentru a nimici forțele americane de debarcare. Lovitura urma să fie dată de flota amiralului Kurita, formată în principal din cuirasate și alte nave de luptă. O altă flotă japoneză, a amiralului Osawa, formată mai ales din portavioane, trebuia să servească drept momeală, pentru a atrage portavioanele americane departe de flota lui Kurita.

Punerea în aplicare a acestei hotărîri a dat naștere celei mai mari bătălii aero-navale din cel de-al doilea război mondial, cunoscută sub denumirea de Bătălia de la Leyte. Aceasta a cuprins 4 mari angajamente distincte: bătălia din Marea Sibuyan, care a avut loc la 24 octombrie, bătăliile din canalul Surigao, de la Samar și de la capul Enggano; ultimele două s-au desfășurat în ziua de 25 octombrie.

La 20 octombrie, marea flotă comandată de viceamiralul Takeo Kurita (cuprîndea 60% din forțele navale nipone) intră în rada portului

Brunei de pe insula Borneo (Kalimantan), unde-și făcu plinul. În aceeași seară, el primi ordinul amiralului Toyoda care cuprindea planul operației și fixa data de 25 octombrie pentru „lovitura de măciucă”. Mulți dintre ofițerii săi au obiectat, arătând că fără o acoperire proprie aeriană era o nebunie de a trimite „floarea flotei japoneze” la „sacrificiu” și că aviația aflată în Filipine nu era în stare să asigure acoperirea aeriană necesară. Obiecția era pe deplin îndreptățită, la Manilla aflându-se numai vreo 200 de avioane. Răspunsul lui Kurita este edificator pentru starea de spirit a vîrfurilor militare nipone: „Cine poate să afirme că nu există o șansă de a schimba cursul războiului printr-o bătălie decisivă? Trebuie să vă amintiți că uneori se petrec minuni!”

În acest timp, flota comandată de amiralul Osawa, destinată să servească drept momeală, atinse canalul Bungo și se îndrepta spre sud. Două zile mai târziu, flota lui Kurita, divizată în două escadre, dintre care una sub ordinele sale, trecea pe lângă insula Mindora, la intrarea în canalul San Bernardino, iar a doua, sub conducerea viceamiralului Shoji Nishimura, se apropia de canalul Surigao. O altă escadră mai mică, sub conducerea amiralului Shima, primind ordin să susțină acțiunea navelor lui Nishimura, venea dinspre Marea Chinei către intrarea în canalul Surigao.

Ironia soartei a făcut ca flota lui Osawa să rămână nedescoperită de americani, în timp ce apropierea escadrei lui Kurita de canalul San Bernardino a fost semnalată încă din dimineața zilei de 22 octombrie. Două submarine americane au atacat în zorii zilei de 23 octombrie navele amiralului Kurita, atac care s-a soldat cu scoaterea din luptă a 3 crucișătoare grele nipone, printre care vasul-amiral „Atago”, și, ceea ce era mai important, flota lui, semnalată cu precizie, nu mai putea lovi prin surprindere inamicul, cum prevedea planul „Sho-go”. În dimineața zilei de 24 octombrie a avut loc bătălia din Marea Sibuyan, în urma căreia escadra amiralului Kurita a primit din partea aviației americane de pe portavioanele de sub comanda lui Halsey o nouă lovitură: scufundarea supercuiasatului „Mushashi” și avarierea a 4 crucișătoare, ceea ce l-a silit pe Kurita să facă cale întoarsă spre a ieși din raza de acțiune a portavioanelor americane. În după amiaza zilei, fiindu-i semnalată flota de sub comanda lui Osawa, amiralul Halsey s-a năpustit asupra ei, lăsîndu-se astfel atras de momeala oferită de statul-major nipon.

În ziua următoare, 25 octombrie, s-au desfășurat 3 bătălii aproape concomitent. Din cauza lipsei de aviație, a funcționării defectuoase a telecomunicațiilor și proastei coordonări a operațiilor, flota japoneză a suferit o înfrîngere zdrobitoare. Am menționat funcționarea defectuoasă a telecomunicațiilor și proasta coordonare drept cauze ale înfrîngerii, deoarece la un moment dat, în bătălia de la sud de insula Samar, flota lui Kurita, care nefiind urmărită, se întorsese și străbătuse fără să întîmpine nici o opreliște canalul San Bernardino, ar fi putut nimici flota lui Kinkaid dacă pe neașteptate Kurita nu ar fi ordonat retragerea. Flota niponă a trecut înapoi canalul, îndreptîndu-se spre bazele metropolei. Viceamiralul a motivat ulterior ordinul prin aceea că nu cunoștea situația, pierduse legătura cu celelalte escadre și cu aviația și bănuise, interceptînd mesajele americanilor, că o forță importantă a acestora se îndrepta spre el.

Bătălia de la Leyte a fost o înfrîngere hotărîtoare pentru japonezi. Pierderile acestora se ridicau la 10 cuiasate, 4 portavioane, 3 crucișătoare, 9 distrugătoare și un submarin, față de 2 portavioane americane. Sfîrșitul marinei japoneze marca prăbușirea definitivă a tuturor speranțelor

conducătorilor militari de a salva ceea ce mai rămăsese din „sfera de coproșperitate“.

Mareșalul Terauki, comandantul suprem al forțelor terestre nipone din Filipine, dispunea de circa 260 000 de oameni. Insula Leyte era apărată de Armata a 16-a japoneză, comandată de generalul Tomoyuki Yamashita. În urma înfringerilor suferite de forțele aeronavale, legăturile de aprovizionare ale trupelor terestre din Filipine erau practic tăiate. Aviația americană și unități ușoare ale marinei au organizat o blocadă atât de eficace, încît nici chiar micile ambarcații cu pînze nu reușeau să se strecoare. Cu toate acestea, garnizoana niponă rezista cu îndrăzneală atacurilor americane, replindu-se mereu pe noi poziții.

Dominînd eerul, americanii distrugneau fără răgaz instalațiile militare, cazărmiile, depozitele și decimau convoaiele de aprovizionare, susținînd atacurile trupelor terestre. Aviația japoneză, cvasinexistentă și lipsită de posibilitate de atac, recurse la mijloace extreme. Proiectul „Ooka“ („Floare de cireș“) al amiralului Takijiro Onishi — tineri piloți fanatici, dispuși să se sinucidă aruncîndu-se cu avionul asupra unui vas inamic — se materializă în toamna anului 1944. O noțiune nouă, aviator sinucigaș, apără în vocabularul curent, sub denumirea de „kamikadze“ („vînt divin“). „Kamikadze“ nu a putut salva situația, cu toate că a pricinuit americanilor pierderi importante. Multe dintre avioanele sinucigașe au fost doborîte în aer ori s-au prăbușit fără să-și atingă ținta.

Marinarii niponi au încercat să introducă șalupe explozive („shino“ sau „răscolitorul oceanului“) și oameni-broască („fukuryu“ sau „dragonul distrugător“); sistemul, denumit „Kaiten“ („Plecarea spre cer“), a suferit un eșec lamentabil. Statul-major nipon analiză o multitudine de proiecte și adoptă pînă la sfîrșit o nouă armă aerostatică, care, la prima vedere, părea scoasă din arsenalul jocurilor pentru copii. Baloane cu un diametru de 10 metri, prevăzute cu 50 kg explozibil și cu un mecanism automat de susținere la o altitudine constantă, au fost lansate peste ocean. După datele meteorologilor ele aveau să traverseze Pacificul mîinate de curenți cu 150—300 km pe oră, la o altitudine de 10—11 km. Scurgerea leșului (90 kg) era astfel calculată, încît să se epuizeze cînd aveau să ajungă deasupra teritoriului Statelor Unite. Din 9 000 de baloane lansate au ajuns pe teritoriul Americii numai cîteva și explozia lor a produs pagube neînsemnate.

În Filipine, ofensiva americană pe insula Leyte continua să cîștige teren; la 7 decembrie, trupe de infanterie (Divizia 77) au fost debarcate la 8 km de Ormoc. Ruperea Frontului de Sud nipon era o chestiune de zile, și la 16 decembrie mareșalul Terauki ordonă mutarea cartierului general din Filipine la Saigon.

Frontul de Sud nipon de pe Leyte s-a prăbușit la 20 decembrie; manevra de învăluire dinspre nord-vest a trupelor nipone se încheiase. Forțele încercuite aveau să mai reziste — o rezistență neorganizată — încă cîteva săptămîni. Inima Filipinelor se afla în mîinile americanilor.

OPERAȚIILE MILITARE ÎN CHINA

La sfîrșitul anului 1943, situația militară și politică a Chinei continua să rămînă foarte încordată. Guvernul lui Cîan Kai-și de la Ciunțin, care își exercita puterea numai asupra provinciilor centrale și sudice ale Chi-

nei, se menținea pe aceeași linie funestă de cemplicitate pasivă față de agresorii japonezi și de sugrumare a forțelor democratice chineze. În toate provinciile aflate sub controlul gomindanist, răscoalele se țineau lanț. În 1943 a izbucnit o răscoală chiar în provincia Siciuan, de obicei supusă puterii guvernului central. În China de nord și în China centrală se înmulțeau cazurile de agresiune săvârșite de trupele gomindaniste împotriva Armatei a 8-a și a noii Armate a 4-a, organizate de partidul comunist în regiunile eliberate. Regiunea de graniță Șansi-Gansu-Ningsia era în continuare blocată de o armată gomindanistă cu un efectiv de circa 400 000 de oameni. În regiunile aflate sub controlul gomindanist, economia era în plină decădere; industria nu era în stare să producă în cantități suficiente nici chiar cele mai necesare obiecte de larg consum; în agricultură, producția de orez a scăzut în 1943 în comparație cu 1937 la 71%, iar șeptelul la 80%. Tărâniea plătea drept arendă pentru pământ pînă la 60% din recoltă; împovărată de impozite și de rechiziții, ea se zbătea în mizerie și foamete.

În armata gomindanistă, furturile și specula luaseră proporții neobișnuite. Inflația creștea neconținut și încercările de a stabili controlul asupra prețurilor au eșuat. În decembrie 1943, nivelul prețurilor angro la Ciunțin era de două ori mai mare decît în ianuarie al aceluiași an. Producția de război era aproape complet paralizată, cu toate că China dispunea de cadre tehnice de înaltă calificare. Soldatul chinez gomindanist era nespus de prost înarmat, echipat și hrănit. Cu toate că pe hirtie gomindaniștii dispuneau de forțe militare uriașe, rezistența acestora față de japonezi avea în cele mai bune cazuri un caracter episodic.

La începutul anului 1944, Comandamentul japonez proiecta să desfășoare o ofensivă de largi proporții pe teritoriul Chinei. Pornind dinspre nord, ei urmăreau să facă legătura cu unitățile lor din China de sud și Indochina, stabilind astfel o linie continuă Pekin-Uhan, Guancijou-Uhan și Ciansa-Guilin. Japonezii urmăreau de asemenea să pună mina pe bazele aeriene americane din China centrală și de sud pentru a pune capăt raidurilor asupra Japoniei și Taiwanului. În martie 1944 japonezii au dezlănțuit ofensiva cu un efectiv de 60 000 de oameni în provincia Henan (China centrală), urmărind să taie calea ferată Pekin-Uhan. Armatele gomindaniste aveau circa 400 000 de oameni. În ciuda superiorității numerice, trupele gomindaniste au suferit înfrîngere după înfrîngere. Japonezii au ocupat marile orașe Cijencijou și Loian. Spre sfîrșitul lunii mai, ei au pornit o nouă ofensivă în partea de nord a provinciei Hunan. În fața trupelor japoneze, care numărau circa 120 000 de oameni, se aflau trupe gomindaniste cu un efectiv de 3 ori mai mare, care erau sprijinite și de unități ale aviației americane. Trupele lui Cian Kai-și, înfrînte și demoralizate, s-au retras. Importantul centru din China de sud, orașul Ciansa, a fost ocupat de japonezi. La începutul lunii iulie, japonezii au lansat ofensiva împotriva orașului Henciu, iar la 9 august trupele gomindaniste care apărau acest oraș s-au predat în frunte cu generalul Fan Sian-tzi. Vasta regiune de la răsărit de calea ferată Canton-Uhan era în mîinile japonezilor. Aceștia, la sfîrșitul lunii august, au atacat provinciile Hunan și Guansi. Curînd luptele s-au dat pentru Guilin, principalul oraș din provincia Guansi. Condițiile locale erau favorabile apărătorilor orașului; totuși, la 10 noiembrie, Armata a 31-a gomindanistă, care apăra orașul, a capitulat, iar comandantul armatei, generalul Bai tzun-și, a fugit. Americanii au fost siliți să-și distrugă propriile lor baze aeriene pentru super-

bombardierele B-29, a căror construcție durase cîteva luni. Japonezii au continuat ofensiva în provincia Guancijou. În octombrie, trupele japoneze, ajunse la porțile orașului Nanning din provincia Guansi, au făcut joncțiunea cu trupele lor, care operau în partea de nord a Indochinei. Astfel japonezii au reușit să stabilească așa-numita linie de comunicație continentală de la Pekin pînă la Singapore și totodată să lichideze bazele aviației americane din China centrală și de sud. Rezultatele campaniei japoneze erau catastrofale pentru guvernul lui Cian Kai-și; în decurs de 8 luni, acest guvern a pierdut un teritoriu de peste 200 000 km², cu o populație de 60 000 000 de oameni.

Datele existente arată că japonezii au oprit ofensiva, deoarece considerau că succesele raportate erau suficiente pentru a obține capitularea din partea Gomitandului și încheierea unei păci separate. Încă la 5 iulie 1944, guvernul japonez a declarat oficial că ofensiva trupelor sale în provinciile Henan și Hunan nu avea alt țel decît de a preîntîmpina încercările americane și britanice de a-și instaura dominația în Chiua: „Japonia dorește sincer numai stabilirea de relații permanente de bună vecinătate și prietenie între Japonia și China”. Cia Kai-și nu a îndrăznit însă să dea urmare acestei invitații înșelătoare numai datorită faptului că înfrîngerea inevitabilă a blocului fascist era evidentă chiar și apropiatelor săi.

În regiunile eliberate din China de nord de către Armata a 8-a și noua Armată a 4-a ca rezultat al înlăptuirii reformelor democratice, anul 1943 a marcat începutul unei noi etape în războiul anti-japonez dus de aceste regiuni. Autoritățile locale, alese în mod democratic, au încheiat acțiunea pentru scăderea arenzilor și a dobînzilor (Partidul Comunist Chinez a oprit temporar confiscarea moșilor, ținînd seama de faptul că în primul rînd trebuia întărit frontul anti-japonez). Numărul țăranilor înrolați în gărzile populare a sporit la 500 000 de oameni. Armata a 8-a și Armata a 4-a s-au completat cu noi unități și efectivele lor creșteau în permanență. Mărirea producției a dat posibilitatea să se asigure echiparea și aprovizionarea ostașilor.

Trupele armatei populare au început operații ofensive pentru a elibera noi teritorii; la începutul anului 1944, pe fronturile din China de nord, unitățile Armatei a 8-a, comandată de generalul Ciu De, au obținut importante succese, eliberînd în provincia Șandun un teritoriu cu o populație de circa 7 500 000 de locuitori. Succese însemnate au raportat trupele din regiunile Șansi-Hebei (la granița acestora); au fost eliberate peste 5 000 de localități, trupele de ocupație japoneze fiind silit să se retragă din partea centrală a provinciei Hebei. Armata din regiunea eliberată în provinciile Șansi-Hebei-Șandun-Henan, comandată de Liu-Bo-cen, a întreprins trei mari operații ofensive, eliberînd un teritoriu locuit de peste 5 000 000 de oameni și 7 capitale de județ.

În regiunile eliberate din China centrală acționa noua Armată a 4-a, comandată de Cen-I. Spre sfîrșitul anului 1944, aceste regiuni cuprindeau 140 de județe, locuite de 30 000 000 de oameni. În China de sud acționau detașamente de partizani, care atacau garnizoanele japoneze și săvîrșeau acte de sabotaj și de diversiune de mare amploare, mai ales în zona Hong-Kong. Ca rezultat al campaniilor duse în 1944 de armatele populare, trupele japoneze și ale guvernului-marionetă din Nankin au pierdut 260 000 de ostași morți și răniți și aproape 600 000 luați prizonieri; 30 000 dintre ei au trecut de partea armatelor populare.

În raportul cu privire la bilanțul operațiilor militare, statul-major al trupelor japoneze expediționare din China de nord arăta : „Forțele inamicului se compun în cea mai mare parte din trupele Partidului Comunist Chinez, care se deosebesc radical de trupele lui Cian Kai-și... Operațiile militare împotriva trupelor Partidului Comunist Chinez reprezintă 70 % din totalul operațiilor“. Guvernul gomindanist folosea o parte din trupele sale pentru a menține o frontieră în jurul regiunilor eliberate și chiar se lansa în operații împotriva acestora. Generalul Stilwell a cerut în repetate rânduri lui Cian Kai-și să folosească aceste trupe împotriva japonezilor, dar acesta a refuzat.

Ca urmare a ofensivei japoneze, în vara anului 1944 situația Chinei gomindaniste devenise critică. Henry A. Wallace, vicepreședintele Statelor Unite, sosit la Ciunțin în iunie 1944, sfătuia pe liderii gomindaniști să manifeste „maximum de energie și prevedere pentru ca să evite soarta guvernului Kerenski în Rusia“. În ciuda faptului că Comitetul unificat al șefilor de state-majore a recomandat lui Roosevelt să-l numească pe generalul Stilwell comandant al tuturor armatelor chineze, ca „unicul om capabil de a conduce forțele chineze să lupte efectiv împotriva japonezilor“, guvernul american, din rațiuni politice, l-a rechemat pe Stilwell și a numit comandant al forțelor chineze pe generalul Albert C. Wedemayer. Pentru guvernul american, bazele chineze nu mai prezentau importanță în războiul împotriva Japoniei și generalul A. Wedemayer s-a ocupat mai ales de operații aeriene pornite din China, precum și de reorganizarea armatei gomindaniste în vederea războiului împotriva armatelor populare.

FRONTUL DIN BIRMANIA

Spre sfârșitul anului 1943, întreaga Birmanie, cu excepția regiunilor muntoase din nordul și vestul țării, era ocupată de Japonia. Trupele engleze erau dispersate de-a lungul graniței dintre India și Birmania și la capătul de nord al Birmaniei, printre lanțurile muntoase spre granița chineză, pînă la provincia Arakan, așezată de-a lungul țărmului golfului Bengal. O influență hotărîtoare asupra climatului Birmaniei îl au musonii ; cel din nord, spre răsărit, bate din noiembrie pînă în martie, iar cel din sud, spre vest, din mai pînă în octombrie. Din cauza musonului de sud-vest se răspîndesc diferite boli, iar operațiile militare sînt întrerupte în timpul verii.

La sfârșitul anului 1943, generalul Slim, comandantul Armatei a 14-a nou formate, detașase Corpul 15, constituit din 3 divizii, pentru a face față japonezilor în Arakan. Obiectivul lui Slim pe Frontul Arakan se limita la cucerirea portului Maungdaw, a „drumului tunelelor“ și a localității Buthidaung, aflată la capătul acestui drum. Regiunea era apărată de Divizia a 55-a japoneză. Ofensiva înspre portul Maungdaw a fost încununată de succes, trupele britanice și indiene intrînd în oraș la 9 ianuarie 1944. De un real ajutor pentru britanici era aportul populației : Frontul antifascist birman a susținut activ operațiile armate ale Comandamentului britanie.

A doua operație pentru cucerirea localității Buthidaung și a „drumului tunelelor“ fusese fixată pentru 8 februarie. Japonezii au luat-o însă înaintea, declanșînd operația ofensivă „Sha-go“ la 4 februarie. Trupele

1945, trupe britanice
într-un oraș birmanez

nipone au reușit să străbată lanțul de munți; luptele s-au localizat în jurul defileului Ngakyedauk, puternic apărat de către aliați.

În această bătălie, britanicii și indienii au avut 3 500 de morți și răniți, iar japonezii circa 5 600. Pierzînd fortul care apăra defileul, japonezii au suspendat la 25 februarie operațiile. La începutul lunii martie, trupele anglo-indiene au reluat ofensiva și la 11 martie au cucerit localitatea Buthidaung. Comandamentul nipon a lansat o altă ofensivă în direcția statului Manipur din India. Capitala acestuia, Imphal, aflată la 800 m altitudine, domină o vastă cîmpie extrem de fertilă. Pierderea capitalei ar fi însemnat pentru aliați sfîrșitul oricărei rezistențe organizate și al oricărei speranțe de a recuceri într-o zi Birmania. În noaptea de 7 spre 8 martie, unități din diviziile a 15-a, 31 și a 33-a nipone (ale căror efective se ridicau la aproape 100 000 de oameni) au atacat localitatea Tiddin pentru a tăia una dintre căile principale de acces spre Imphal. Divizia a 17-a britanică a fost nevoită să se replieze. Concomitent cu operațiile de ocupare a căii Tiddin-Imphal, alte unități japoneze au început o largă manevră pentru a tăia calea de la Imphal spre Kohima, o cale de 200 km, unica care permitea trecerea vehiculelor.

Trupele aliate s-au aflat într-o situație dificilă. Comandamentul britanic, surprins de amploarea atacului nipon, a consimțit să înarmeze 50 000 de partizani birmanezi, care luptau împotriva japonezilor sub conducerea Ligii antifasciste pentru libertatea poporului. Totodată a hotărît să aducă pentru întărire Divizia a 5-a indiană pe calea aerului. Din avioanele abia aterzate, unități debarcate au fost imediat angajate în luptă. În spatele forțelor japoneze, aviația a distrus podurile, șoselele și căile ferate, ceea ce a contribuit la dezorganizarea liniilor de aprovizionare nipone. Luptele pentru degajarea Imphalului asediat de japonezi și pentru colinele din apropierea localității Kohima au fost necrutătoare. Eforturile de a străbate frontul din sectorul central la Kohima au dat loc la câteva dintre cele mai dure înclăștări din războiul pentru Birmania.

Eficacitatea aprovizionării aeriene americane, loviturile date de partizanii birmanezi și tenacitatea trupelor anglo-indiene au decis soarta bătăliei. Japonezii înfrinți, pierzînd circa 55 000 de oameni pe frontul de

la Kohima, au fost siliți să se retragă și unitățile aliate au putut asigura geniştilor condițiile necesare continuării construcției căii terestre „Stillwell” (după numele promotoriului ei) și a *pipe-line*-ului.

În a doua jumătate a anului 1944, amiralul lord Louis Mountbatten lansează o ofensivă pentru a alunga pe japonezi din Birmania, avînd ca obiectiv imediat recucerirea căii care lega India de China. Înaintarea aliată a fost lentă și în toamna aceluiași an Mountbatten a fost pus în situația să oprească operația ofensivă anglo-indiană în Birmania, deoarece i se cerea să trimită trupe și materiale în China în ajutorul armatei gomindaniste. De-abia la începutul anului 1945, în ianuarie, un corp expediționar chinez, venind din provincia Yunnan spre vest, a reușit să facă joncțiunea cu trupele anglo-indiene în nordul Birmaniei. Calea terestră din India spre China era restabilită și, la 20 ianuarie 1945, primele camioane militare porneau în marea călătorie. Forțele japoneze continuau să ocupe centrul și sudul Birmaniei. Paralel cu operațiile terestre și aeriene în Birmania, în Oceanul Indian și-a făcut apariția o importantă escadră aliată sub ordinele amiralului britanic J. S. Sommerville. Această forță navală a atacat în aprilie 1944 baza niponă de la Sabang din Indiile olandeze și a cooperat în continuare cu forțele terestre, sprijinind operațiile acestora.

Înfrîngerea Germaniei naziste

CONFERINȚA DE LA IALTA

Conferința de la Ialta, care s-a desfășurat între 4 și 11 februarie 1945, a reprezentat un moment important în evoluția politică a lumii în ultima parte a războiului, ca și după terminarea acestuia. Conferința a avut loc într-un moment în care aliații pregăteau ultimele lovituri Germaniei hitleriste, ea fiind determinată nu atât de necesități militare, cât de problemele politice care se puneau în legătură cu înfrîngerea Germaniei și cu terminarea războiului. La conferință au luat parte Franklin Delano Roosevelt, Iosif Vissarionovici Stalin și Winston Churchill. Ei erau însoțiți de miniștrii de externe, respectiv Stettinius (S.U.A.), Molotov (U.R.S.S.) și Eden (Regatul Unit), de comandanți militari și de consilieri.

Problemele care s-au dezbătut la Conferința de la Ialta au fost: viitorul regim al Germaniei înfrînte, reparațiile de război, problema frontierelor și a guvernului Poloniei, problema iugoslavă, constituirea Organizației Națiunilor Unite, continuarea războiului împotriva Japoniei.

La conferința de la Ialta cei 3 aliați au făcut mai întâi un tur de orizont asupra desfășurării operațiilor militare. Generalul Antonov (U.R.S.S.), feldmareșalul Alanbrooke (Regatul Unit) și generalul Marshall (S.U.A.) au expus succint stadiul luptelor de pe fronturi. Schimbul de informații era folosit de fiecare dintre aliați pentru a îmbunătăți colaborarea și coordonarea eforturilor generale. S-au evocat de asemenea elementele noi apărute în desfășurarea războiului. În acest sens, Stalin a remarcat superioritatea armatei sovietice în infanterie (100 de divizii sovietice la 80 de divizii inamice) și noua artilerie de ruptură din dotarea forțelor sovietice. Churchill a amintit superioritatea aviației aliaților față de germani; recunoscînd lipsa de practică a englezilor în războiul pe uscat, el a cerut un schimb de experiență cu sovieticii în problema forțării cursurilor de apă. S-a remarcat cu acest prilej neconcordanța dintre ofensivele aliaților occidentali cu ofensivele armatei sovietice și s-a luat în considerare un eventual pericol provocat de un nou tip de submarin produs de germani; Churchill a insistat din acest motiv pentru grăbirea ofensivei sovietice în vederea ocupării portului Danzig, un loc important de concentrare a submarinelor germane. La conferință s-a făcut auzit un palid ecou al variantei sale mai vechi, dorința primului ministru britanic de a

iniția o ofensivă cu forțe anglo-americane prin nordul Iugoslaviei (în zona Ljubljanei), dar ceilalți parteneri nu și-au însușit-o.

Problema viitorului Germaniei, virtual învinsă, a fost abordată chiar la a doua ședință. Mai întâi s-a precizat încă o dată principiul capitulării necondiționate (care înlătura riscul unei păci separate cu vreunul dintre aliați) și al nerecunoașterii guvernului hitlerist sau a oricărui alt guvern care l-ar înlocui pe Hitler. Acest principiu a contribuit la asigurarea menținerii unității de acțiune a aliaților și la distrugerea mașinii de război hitleriste. În ce privește soarta viitoare a statului german, toți aliații au fost de acord în a adopta asemenea măsuri încât Germania să rămână pentru mult timp în imposibilitate de a mai provoca, prin potențialul ei economic și militar, noi războaie. O soluție pe care o împărtășeau toți aliații consta în împărțirea în zone de ocupație a statului german. S-a acceptat de asemenea ca Franța să fie invitată a face parte dintre puterile de ocupație în Germania.

În privința reparațiilor, delegatul sovietic Maiski a precizat că pentru U.R.S.S. trebuie să se respecte câteva principii : reparațiile să se perceapă în natură, nu în bani (ca după primul război mondial) ; se vor realiza prin confiscări de mașini și utilaje și prin livrări anuale de mărfuri ; reparațiile trebuie să ducă la preluarea a 80 % din industria grea germană ; termenul de achitare a reparațiilor va fi de 10 ani ; pentru asigurarea reparațiilor este necesar un control strict al economiei germane de către aliați ; U.R.S.S. estimează cuantumul reparațiilor revendicate la 10 miliarde de dolari. Aliații au fost de acord cu constituirea unei Comisii pentru reparații, cu sediul la Moscova. Volumul general al reparațiilor se estima la 20 de miliarde de dolari, dintre care jumătate se preconiza a fi repartizată Uniunii Sovietice pentru pagubele uriașe pricinuite pe teritoriul său de cîmpulitorii fasciști.

Una dintre cele mai controversate probleme la Conferința de la Ialta a fost problema poloneză, dezbătută în 6 dintre cele 8 ședințe. Era de fapt o reflectare a situației interne și internaționale a statului polonez, a mișcării de eliberare națională, atît de divizată în Polonia. La Ialta, cei 3 delegați au luat în dezbateri situația guvernului polonez și chestiunea frontierelor Poloniei.

În timp ce în străinătate se menținea un guvern care reprezenta Polonia antebelică, guvern sprijinit de Anglia și de S.U.A., în țară mișcarea de eliberare națională adusese pe primul plan forțe sociale și politice noi, cu mari merite în lupta antihitleristă. Guvernul provizoriu al Republicii Polone, constituit la 31 decembrie 1944 și recunoscut imediat de Uniunea Sovietică, exercita puterea în teritoriul eliberat și participa cu o armată de 200 000 de oameni la războiul antihitlerist. Deși guvernul polonez din emigrație a avut în tot timpul războiului importante forțe sociale care îl sprijineau, inclusiv o armată, prin pasivitatea lor, prin adversitatea acestor forțe față de Uniunea Sovietică și de comuniștii polonezi și mai ales după eșecul insurecției din Varșovia, cercurile politice poloneze din străinătate au rămas izolate de realitățile din țară.

La Ialta, atît Roosevelt, cît și Churchill au susținut crearea în Polonia a unui așa-zis „consiliu prezidențial“ în locul guvernului provizoriu, consiliu din care urmau să facă parte membri ai guvernului din străinătate, ca Mikolajczyk, Romer și Grabski. Invocînd faptul că Rusia a fost atacată de două ori în ultimii 30 de ani prin Polonia, Stalin a subliniat că „problema Poloniei este o problemă de viață și de moarte pentru statul sovietic“. El a apreciat activitatea guvernului provizoriu,

„care se descurcă destul de bine pe tărîmul asigurării ordinii și liniștii în spatele frontului Armatei Roșii“, și a blamat activitatea „forțelor Rezistenței interne“, care aducea prejudicii Armatei Roșii. Conform practicii uzitate la conferință, șefii delegațiilor, după ce și-au confruntat părerile în problema poloneză, au însărcinat pe cei 3 miniștri de afaceri externe să redacteze un proiect de propuneri. Proiectul renunța la ideea „consiliului prezidențial“, sugerînd numai dorința ca guvernul provizoriu polonez să fie completat cu cîțiva „conducători democrați“ din străinătate. În ce privește frontierele, proiectul recomanda „linia Curzon“ pentru răsărit, cu abateri de 5—6 km în favoarea Poloniei. Puterile apusene nu erau de acord cu frontiera apuseană Oder-Neisse, dar au recunoscut în principiu că „Polonia trebuie să primească o extindere teritorială substanțială spre nord și spre apus“.

Pe ordinea de zi a conferinței a figurat și problema iugoslavă. Existența regelui Petru și a unui guvern în exil, paralel cu puternicul și prestigiosul Comitet național de eliberare națională, condus de I. B. Tito, a determinat pe Churchill să încerce o consolidare a cercurilor politice iugoslave din străinătate. Delegația sovietică a propus punerea în practică a acordului Tito-Subasici din noiembrie 1944. Neliniștit de cursul transformărilor revoluționare pe care îl promova Comitetul național, Churchill a recomandat ca Vecea antifascistă să includă și pe acei membri ai ultimei Scupștine care a funcționat pînă la război și care nu se compromiseseră prin colaborarea cu ocupantul. El a mai recomandat de asemenea ca o viitoare Adunare constituantă „să ratifice“ măsurile adoptate în timpul războiului de către Vecea antifascistă. Pe baza recomandărilor de la Ialta, Tito a inclus în guvernul său 3 miniștri din emigrație, printre care Subasici ocupa postul de vicepreședinte.

La conferința de la Ialta a fost continuată discuția începută la Dumbarton Oaks (numai între S.U.A. și Anglia) cu privire la înființarea Organizației Națiunilor Unite. Inițial organizația urma să cuprindă numai țările care participau la războiul antihitlerist. Aliații occidentali au recunoscut pentru R.S.S. Ucraina și R.S.S. Bielorusia dreptul de a fi membri fondatori ai Organizației Națiunilor Unite.

Cei trei aliați au căzut de asemenea de acord ca în Consiliul de Securitate marile puteri să aibă drept de veto, socotindu-se că numai în felul acesta se va păstra și după război unitatea și responsabilitatea marilor puteri pentru apărarea păcii. A fost caracteristică în timpul dezbaterii problemei viitoarei organizații reacția lui Churchill, care, auzind că aceasta se va ocupa, printre altele, și de tutela asupra popoarelor coloniale și dependente, a protestat violent, declarînd că „atîta timp cît steagul englez va flutura deasupra teritoriilor coroanei britanice, el nu va admite ca cel mai mic petic din pămîntul britanic să fie pus la o licitație unde să participe 40 de state“¹.

Aliații au hotărît convocarea Conferinței de constituire a Organizației Națiunilor Unite pentru 25 aprilie 1945 la San Francisco, fără a se ține seama dacă pînă la acea dată se va sfîrși războiul.

În timpul Conferinței de la Ialta s-a ajuns în principiu la un acord în ce privește intrarea Uniunii Sovietice în războiul împotriva Japoniei la două-trei luni după înfrîngerea Germaniei; U.R.S.S. urma să primească insulele Kurile și sudul insulei Sahalin.

¹ Magazin istoric, 1967, nr. 5, p. 40 (stenograma integrală a Conferinței de la Ialta a fost tipărită în nr. 1—6, 1967).

Stenogramele conferinței, publicate în ultimii ani, arată că discuțiile dintre aliați au fost sobre. Comunicatul final, anunțând în termeni generali rezultatele conferinței, a dat ultima lovitură speranței lui Hitler într-o defecțiune a colaborării aliaților. Războiul a putut fi continuat în înțelegere pînă la capitularea inamicului, în ciuda marilor contradicții de interese dintre aliați.

OFENSIVA ARMATEI SOVIETICE DIN IARNA ANULUI 1945

Succesele obținute de coaliția antifascistă în 1944 pe frontul sovieto-german și pe cel din Europa apuseană și sudică au adus Germania hitleristă într-o situație catastrofală.

La începutul anului 1945, economia Uniunii Sovietice era în plină creștere. În cursul anului 1944, producția industriei grele crescuse cu peste 30 % față de 1943². La 1 ianuarie 1945 numărul tunurilor și al aruncătoarelor de mine era cu 60 % mai mare decît la aceeași dată din anul precedent.

Efectivul trupelor sovietice angajate în primul eșalon operativ era de 6 000 000 de oameni, înzestrați cu mari cantități de mijloace tehnice de luptă.

Situația economică a Germaniei fasciste se agrava fără încetare. Începînd din a doua jumătate a anului 1944, producția sa industrială a început să scadă vertiginos. La începutul anului 1945 producția de război era cu 27 % mai mică decît în iulie 1944, iar în martie 1945 cu 65 %.

Cu toate pierderile imense pe care le suferise, la începutul anului 1945 Germania mai dispunea încă de 299 de divizii și 31 de brigăzi, cu un efectiv de 7 500 000 de oameni și înzestrate cu o cantitate mare de tehnică de luptă³. Din aceste forțe, pe frontul sovieto-german se aflau 169 de divizii și 20 de brigăzi germane, precum și 16 divizii și o brigadă ungare, cu peste 3 000 000 de luptători. Comandamentul german continua să mențină forțele principale împotriva Uniunii Sovietice.

Încă din noiembrie 1944, Comandamentul suprem sovietic a întocmit planul de campanie pentru anul 1945. Forțele armate ale Uniunii Sovietice trebuiau să desfășoare ofensiva de la Marea Baltică pînă la Dunăre, cu lovitura principală pe direcția Berlinului. Ofensiva urma să înceapă la data de 20 ianuarie 1945. Răspunzînd însă cererii aliaților, Comandamentul sovietic a hotărît să o declanșeze la 12 ianuarie 1945, pentru a veni în ajutorul trupelor anglo-americane, presate de ofensiva germană.

Misiunea zdrobirii grupării hitleriste dintre Vistula și Oder, eliberarea Poloniei și ieșirea forțelor principale pe căile de acces spre Berlin au revenit Fronturilor 1 Bieloruse și 1 Ucrainean, în strînsă cooperare cu Frontul 4 Ucrainean.

Concomitent, Fronturile 2 și 3 Bielorusse trebuiau să încercuiască și să nimicească forțele germane din Prusia Orientală.

Planul Comandamentului german prevedea apărarea aliniamentului sprijinit pe fortificațiile de la frontiera sudică a Prusiei Orientale și pe fluviul Vistula, cu efortul în zona capitalei poloneze.

Pe direcția Varșovia-Berlin era dispus în apărare Grupul de armate german „A”, format din Armatele a 9-a și a 17-a și Armatele 1 și a 4-a

² Istoria U.R.S.S. Epoca socialismului, p. 534.

³ 50 let Voorujennih sil, p. 424.

tancuri, care totaliza 50 de divizii. Comandamentul hitlerist organizase un sistem de apărare pe o adâncime de peste 500 kilometri, format din mai multe poziții destinate să asigure trupelor condițiile necesare unor puternice rezistențe succesive ⁴.

Ofensiva s-a declanșat la 12 ianuarie 1945 de către Frontul 1 Ucrainean, comandat de mareșalul I. S. Konev, și la 14 ianuarie de către Frontul 1 Bielor, de sub comanda mareșalului G. K. Jukov.

După o puternică pregătire de artilerie, trupele sovietice au rupt apărarea hitleristă pe o întindere de peste 500 km și au încercuit o importantă grupare de forțe germane, pe care au nimicit-o în 6 zile de lupte aprige. La 17 ianuarie 1945, forțele principale ale Frontului 1 Bielor au ieșit în spatele trupelor hitleriste în zona Varșovia, apoi, în cooperare cu Armata 1 poloneză, au eliberat orașul.

În a doua jumătate a lunii ianuarie 1945, ofensiva sovietică a înregistrat tot mai mari succese. Frontul 1 Bielor, care acționa pe direcția Berlin, a încercuit și a nimicit pînă în seara zilei de 25 ianuarie o grupare hitleristă de peste 60 000 de oameni. La 31 ianuarie detașamentele înaintate au ieșit pe Oder în zona Küstrin și au cucerit două capete de pod pe malul de vest al râului ⁵.

Trupele Frontului 1 Ucrainean, care acționau pe direcția Breslau, au depășit la 19 ianuarie frontiera de est a Germaniei și au obligat Comandamentul hitlerist să-și retragă trupele la vest de Oder. Acesta a făcut eforturi desperate pentru a menține zona industrială a Sileziei. Dar comandamentul sovietic a concentrat forțe însemnate pe această direcție, a rupt apărarea inamicului de pe râul Warta și a ieșit în zona Oppeln. La 28 ianuarie 1945 trupele sovietice au eliberat orașul Katowice și întreaga zonă industrială a Sileziei.

Concomitent cu acțiunile dintre Vistula și Oder, Frontul 4 Ucrainean și-a desfășurat ofensiva în Carpații Păduroși, a pătruns pe teritoriul Cehoslovaciei pe o adâncime de 100—200 km și a ieșit la sfîrșitul lunii ianuarie 1945 pe aliniamentul Biela-Zakopane. Mai la sud trupele de la aripa dreaptă a Frontului 2 Ucrainean au trecut la ofensivă concomitent și au eliberat partea de sud-est a Cehoslovaciei. În acest cadru se înscrie și operația Armatei a 4-a române de la Rožňava, în cursul căreia trupele noastre au cucerit creasta principală a Munților Metalici slovaci și au ieșit pe cursul superior al Hronului.

La sfîrșitul lunii ianuarie 1945 s-a încheiat operația dintre Vistula și Oder. Fronturile 1 Bielor și 1 Ucrainean au ieșit pe acest din urmă fluviu pe unele direcții la numai 50—60 km de Berlin. Trupele sovietice au ocupat poziții favorabile pentru executarea loviturii hotărîtoare asupra Germaniei hitleriste.

Concomitent cu operația dintre Vistula și Oder, alte forțe sovietice își desfășurau ofensiva în Prusia Orientală, unde la începutul lunii ianuarie 1945 se găsea Grupul de armate „Centru”, compus din Armatele a 2-a, a 4-a și a 3-a tancuri, care însumau 41 de divizii. Îmbinînd obstacolele naturale ale terenului (păduri, lacuri, mlaștini) cu lucrările de fortificații, Comandamentul hitlerist a reușit să organizeze o apărare foarte puternică, avînd ca principale centre de rezistență zonele Heilsberg, Königsberg și Mlava.

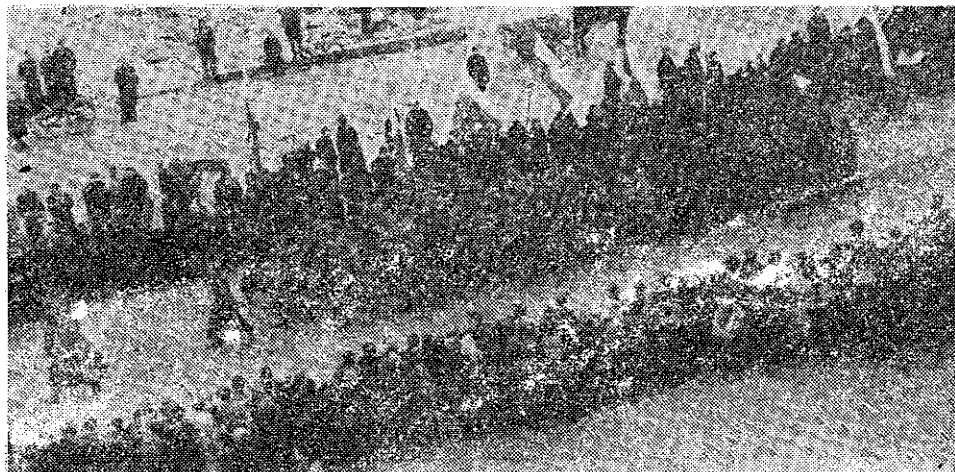
⁴ K. Tippleskirch, *op. cit.*, p. 506.

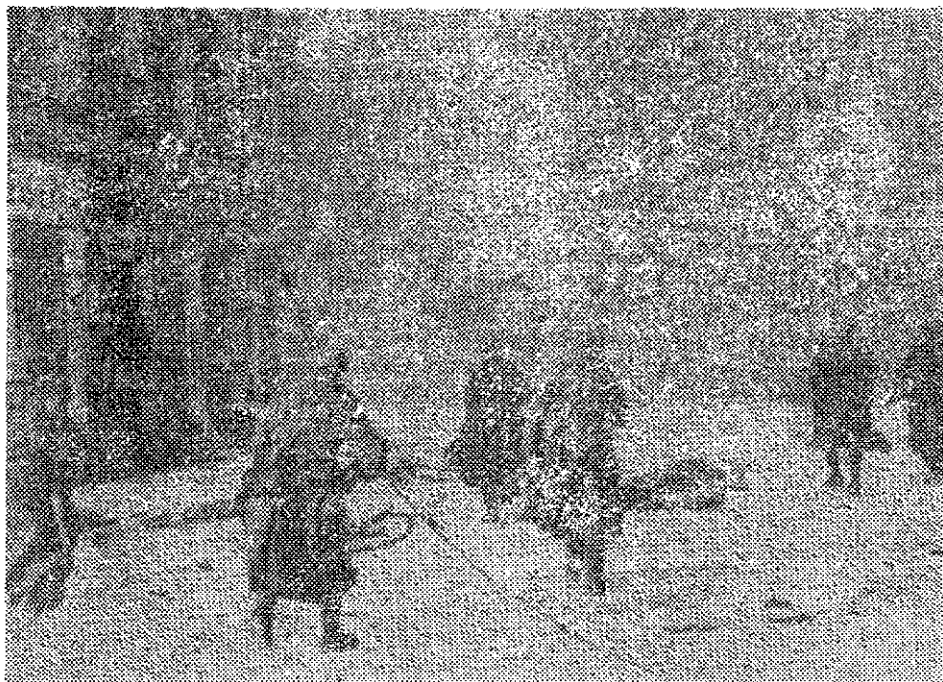
⁵ 50 let Voorujennih sil, p. 426.

Unități sovietice în atac spre Varșovia

Unități ale armatei poloneze defilează în Varșovia eliberată, 17 ianuarie 1945

După lupte grele, soldații sovietiei au cucerit orașul Gleiwitz la sfârșitul lunii ianuarie 1945

În fața acestui grup de armate german se aflau Fronturile 3 și 2 Bielorus. Frontul 3 Bieloruse, comandat de generalul de armată I. D. Cerneahovski, și-a îndreptat lovitura principală pe la nord de Lacurile Mazuriene în direcția Königsberg; el a trecut la ofensivă la 13 ianuarie. Frontul 2 Bieloruse, de sub comanda mareșalului K. K. Rokossovski, a trecut la ofensivă la 14 ianuarie pe direcția generală Marienburg, pentru ca împreună cu forțele Frontului 3 Bieloruse să încercuiască și să nimicească gruparea hitleristă din Prusia Orientală.

Desfășurându-și ofensiva în condițiile grele create de teren, de starea vremii și de rezistența înverșunată a trupelor hitleriste, unitățile Frontului 3 Bieloruse au ajuns la 26 ianuarie în fața centurii exterioare a fortăreței Königsberg. Până la aceeași dată, trupele de la aripa stângă a frontului au nimicit o grupare fascistă în zona Lacurilor Mazuriene.

Frontul 2 Bieloruse a reușit prin lupte grele să rupă succesiv mai multe poziții ale dușmanului și la 26 ianuarie Armata a 5-a tancuri de gardă, ajungând la Golful Frisch-Haf, a tăiat ultima cale de retragere spre vest a grupării hitleriste din Prusia Orientală, desăvârșind astfel încercuirea ei. Concomitent, trupele de la aripa stângă a frontului au așezat Vistula între Elbing și Thorn, cucerind câteva capete de pod pe malul stâng al fluviului.

Ulterior forțele sovietice au fracționat în trei gruparea încercuită, a cărei nimicire i-a revenit Frontului 3 Bieloruse. La 26 martie inamicul a capitulat, după care trupele Frontului 3 Bieloruse au fost dirijate pentru nimicirea grupării de la Königsberg, care totaliza peste 130 000 de oameni, 2 000 de tunuri și peste 100 de tancuri. Pentru lichidarea acestor

forțe, Comandamentul sovietic a angajat 4 armate, peste 5 000 de tunuri și 244 de avioane. După o pregătire de artilerie de 3 zile, trupele sovietice au trecut în dimineața zilei de 6 aprilie la ofensivă, iar la 9 aprilie gruparea hitleristă din această zonă a fost complet lichidată. Între 13 și 25 aprilie, Frontul 3 Bielor us a nimicit și gruparea germană din peninsula Semland, după care a fost trecut în rezerva Comandamentului suprem.

Concomitent cu lichidarea grupărilor fasciste din Prusia Orientală, trupele Fronturilor 2 și 1 Bielor us au executat operația din Pomerania Orientală, unde se aflau aproximativ 20 de divizii și 5 brigăzi din Grupul de armate german „Vistula“, care constituiau un pericol pentru flancul drept al forțelor sovietice de pe direcția Berlin.

Ofensiva a început la 10 februarie cu forțele Frontului 2 Bielor us, care înaintau pe direcția generală Stettin. Ofensiva a fost oprită la 20 februarie și reluată spre sfârșitul lunii cu forțe sporite, adăugându-se și însemnate trupe ale Frontului 1 Bielor us.

Acționând cu hotărâre, marile unități sovietice au ieșit la începutul lunii martie 1945 la Marea Baltică, în timp ce trupele de la aripa stângă a Frontului 1 Bielor us ajungeau pe Oder. Frontul 2 Bielor us a eliberat până la 31 martie 1945 orașele-porturi Danzig și Gdynia, după care s-au regrupat și ele pe Oder la sud de Stettin.

După încheierea operației dintre Vistula și Oder, Frontul 1 Ucrainean a reluat la 8 februarie ofensiva pe direcția Breslau-Kottbus. Zdrobind rezistența dușmanului de pe Oder, trupele sovietice au ieșit la 24 ianuarie

Artileria grea a Frontului 2 Bielor us în luptele din vecinătatea Danzigului, februarie 1945

pe riul Neisse, încercuind grupările germane din garnizoanele Breslau și Glogau.

În primăvara anului 1945, trupele Frontului 4 Ucrainean, în compunerea căruia acționa și Corpul de armată cehoslovacă, au dus lupte grele într-un teren muntos și acoperit cu păduri. Zdrobind rezistența trupelor fasciste, forțele sovietice au ajuns la sfârșitul lunii martie în apropierea zonei industriale Moravská-Ostrava. După pierderea Ruhrului și a Sileziei, aceasta era singura bază metalurgică și carboniferă de care mai dispunea Germania. Din această cauză, Comandamentul hitlerist a opus o rezistență înverșunată. După lupte grele susținute de Armatele a 38-a și 1 de gardă, localitatea și zona Moravská-Ostrava au fost eliberate. Ofensiva forțelor sovietice din iarnă și primăvara anului 1945 a fost hotărâtoare pentru obținerea victoriei finale. Germania a pierdut ultimele baze de materii prime strategice, iar capacitatea de rezistență a forțelor ei armate a fost considerabil micșorată.

În timp ce pe direcția strategică Varșovia-Berlin armata sovietică obținea succese hotărâtoare, la aripa de sud a frontului sovieto-german, după lichidarea grupării fasciste din Budapesta (13 februarie 1945), Comandamentul suprem sovietic a hotărât să execute o nouă operație ofensivă în direcția Viena. Hitler a hotărât însă să execute o contralovitură în zona lacului Balaton. Este greu de înțeles ce se putea aștepta de la o astfel de acțiune după ce gruparea din Budapesta fusese nimicită.

În vederea executării acestei contralovituri, Comandamentul hitlerist a adus noi forțe, printre care și Armata a 6-a de tancuri, transferată din munții Ardeni. Gruparea de contralovitură cuprindea 48 de divizii eu peste 430 000 de militari, 5 600 de tunuri și aruncătoare, 877 de tancuri și autotunuri și peste 860 de avioane.

Subunități de artilerie din Frontul 4 Ucrainean în acțiune în munții Cehoslovaciei, martie 1945

Pentru respingerea contraloviturii inamice, Frontul 3 Ucrainean și-a organizat o puternică apărare între lacul Velenoe și Dunăre. El dispunea de 47 de divizii de infanterie și 3 de cavalerie.

Contralovitura a început în dimineața zilei de 6 martie 1945, după o puternică pregătire de artilerie. Luptele au avut un caracter extrem de înverșunat. Introducându-și în luptă succesiv toate rezervele, Comandamentul fascist spera să lichideze în timp scurt rezistența trupelor sovietice, dar pînă la 15 martie trupele fasciste nu pătrunseseră mai mult de 15—20 km în dispozitivul de apărare al frontului. Cu pierderi mari în oameni și materiale, Comandamentul hitlerist a trecut la apărare.

Odată oprită înaintarea trupelor germane, Comandamentul sovietic a trecut la ofensivă cu forțele principale ale Fronturilor 2 și 3 Ucrainean spre Viena, pentru a zdrobi Armata a 6-a de tancuri SS, iar cu o altă grupare pe direcția Győr, pentru a nimici trupele germane din zona Esztergom-Tavaros.

Ofensiva începută la 16 martie, s-a desfășurat cu succes, și pînă la 25 martie trupele sovietice au ieșit pe aliniamentul munții Vértes-Bakony. Între 26 martie și 4 aprilie, urmărind inamicul înfrînt, ele s-au apropiat de Viena, pe care au eliberat-o, împreună cu zona înconjurătoare, pînă la 15 aprilie.

Forțele sovietice au capturat peste 47 000 de prizonieri, au eliberat în întregime Ungaria și cea mai mare parte a Austriei, ieșind pe căile de acces spre sudul Germaniei.

În zona Praga și în partea de nord-vest a Cehoslovaciei, sperînd să se poată preda americanilor, continua să reziste Grupul de armate „Centru”, comandat de generalul Schörner, ale cărui efective totalizau peste 800 000 de oameni. Pentru nimicirea acestuia au fost destinate Fronturile 1, 2 și 4 Ucrainene. În compunerea Frontului 2 Ucrainean acționau două armate, un corp aerian și o divizie de artilerie antiaeriană române.

După un marș forțat, de-a curmezișul, străbătînd munții Germaniei, trupele comandate de mareșalul Konev au început ofensiva la 6 mai 1945, iar a doua zi Grupul de armate „Centru” era aproape încercuit. Sesizînd pericolul, generalul Schörner a ordonat retragerea spre vest, dar căile de comunicație erau interceptate. Totalitatea forțelor fasciste au fost încercuite și, pînă la 10 mai, nimicite sau capturate. Pe cîmpul de luptă au rămas aproape 9 000 de tunuri și aruncătoare, 2 000 de tancuri și autotunuri și peste 1 000 de avioane. În seara aceleiași zile, trupele Fronturilor 1 și 2 Ucrainene care acționau spre vest au luat contact cu trupele americane pe aliniamentul Karlovy-Vary, Pilsen și Ceske-Budejovice. La această operație a participat și Corpul cehoslovac, încadrat în Frontul 4 Ucrainean.

PARTICIPAREA ARMATEI ROMÂNE LA ELIBERAREA CEHOSLOVACIEI ȘI AUSTRIEI

În a doua jumătate a lunii decembrie 1944, majoritatea trupelor române (Armata a 4-a și Corpul 4 armată)*, după ce au zdrobit rezistența trupelor fasciste din nord-estul Ungariei, au depășit frontiera de stat ungaro-cehoslovacă în zona Szina, Torna și respectiv Ipolytarnók,

* În această perioadă, Corpul 7 armată (Diviziile 2, 19 infanterie, 9 cavalerie) a acționat la Budapesta

Comandantul Frontului 2
Ucrainean, mareșalul Rodion
Malinovski, și ministrul de
război român, generalul de
corp de armată Constantin Va-
siliu-Rășcanu, pe frontul din
Cehoslovacia

Patrulă română în misiune de cercetare pe frontul din Cehoslovacia
în iarna anului 1945

începînd, în strînsă cooperare cu trupele sovietice, luptele pentru eliberarea Cehoslovaciei. La aceste acțiuni, armata română a participat cu 16 divizii, un corp aerian, o divizie de artilerie antiaeriană, un regiment de tancuri și numeroase unități independente și formațiuni, care totalizau aproape 250 000 de oameni.

În primele zile ale lunii ianuarie 1945, în urma luptelor grele duse în zona frontierei ungaro-cehoslovace (Szina, Torna), trupele Armatei a 4-a române se găseau pe aliniamentul jalonat de localitățile Buzica, sud Torna, Jablonov și Bîrzava.

În fișa de ofensivă a armatei se apărau unități din Diviziile 15 infanterie și 4 vînători de munte hitleriste și din Divizia a 24-a infanterie ungară. Terenul muntos împădurit avantaja apărarea inamicului. Concomitent cu respingerea acțiunilor ofensive ale inamicului, trupele sovietice și române, dispuse la flancul drept al Frontului 2 Ucrainean, și-au intensificat pregătirile pentru reluarea ofensivei spre Hron. Desfășurate între 12 ianuarie și sfîrșitul lunii martie 1945, aceste lupte se înscriu în cadrul ofensivei generale executate de armata sovietică în iarna și primăvara anului 1945.

Directiile de pătrundere către principala localitate Rožňava, aflată la nord de platoul Silicka Planina, puteau fi barate cu forțe puține. Ofensiva Armatei a 4-a pentru cucerirea acestei localități și ieșirea pe Hronul superior s-au desfășurat în perioada 12—31 ianuarie 1945. Inițial, în cooperare cu Armata a 40-a sovietică, în fișa căreia acționau 3 divizii române, Armata a 4-a a cucerit platoul Silicka Planina și la 23 ianuarie 1945 a eliberat orașul Rožňava.

După această dată, marile unități române au trecut la urmărirea inamicului spre nord, reușind să iasă la sfîrșitul lunii pe cursul superior al râului Hron, în zona localității Brezno, pe care au eliberat-o.

În timp ce Armata a 4-a română desfășura luptele de la Rožňava, Corpul 4, în cooperare cu trupele Armatei a 27-a sovietice, a dus acțiuni de luptă pentru eliberarea orașului Lucéne.

Între 23 ianuarie și 19 martie 1945, Armata 1 română, de sub comanda generalului Vasile Atanasiu, cu corpurile 7 armată* și 4 armată, în cooperare cu Armata a 53-a sovietică, a desfășurat ofensiva pentru cucerirea masivului muntos Javorina, a zonei împădurite Dobra Niva și ieșirea pe Hronul mijlociu. Luptele pentru cucerirea masivului muntos Javorina au durat pînă la 3 martie.

Începînd de la 5 martie, Armata 1 română a dezvoltat ofensiva spre vest, rupînd mai multe alinamente apărate cu înverșunare de inamic, din care cel mai puternic a fost cel din zona Dobra Niva. La 17—19 martie au ieșit pe Hron, la sud de Zvolen.

Ofensiva pentru cucerirea localităților Zvolen și Banská-Bystrica s-a desfășurat fără întrerupere timp de o lună (25 februarie—25 martie). Inițial a fost eliberat orașul Zvolen, în ziua de 14 martie 1945, în urma luptelor duse de armatele a 40-a sovietică și a 4-a română, care au acționat ofensiv cu majoritatea forțelor în lungul văii Slatina spre Zvolen și cu o parte din forțe în lungul văii Hronului spre Banská-Bystrica. La eliberarea orașului Zvolen, Divizia a 21-a infanterie română a avut o contribuție deosebit de importantă.

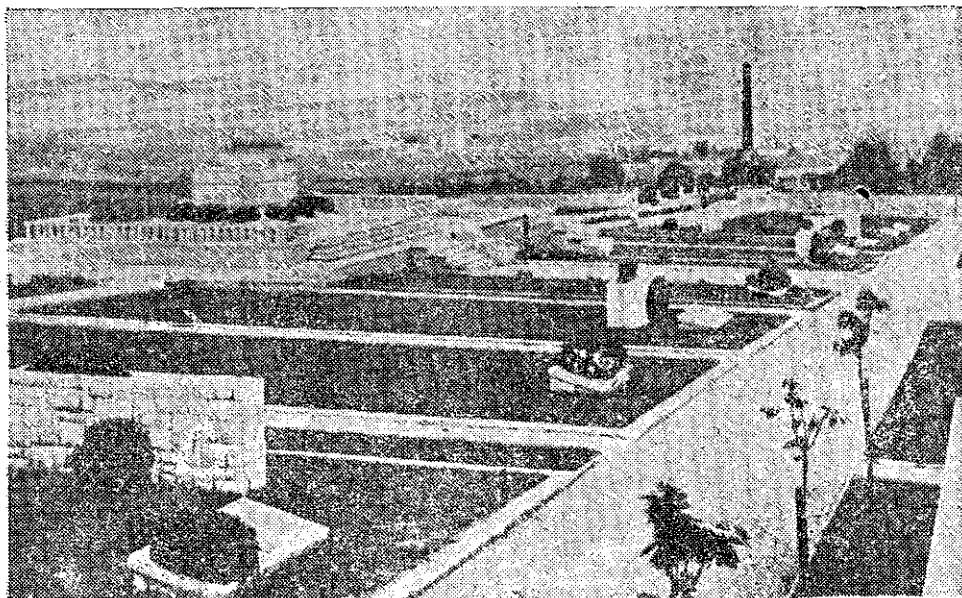
* Scos din luptele de la Budapesta la 15 ianuarie 1945, a intrat în compunerea Armatei 1 române și a început luptele pe teritoriul Cehoslovaciei la 20 ianuarie 1945.

Generalul V. Atanasiu, comandantul Armatei 1 române, și generalul I. Managarov, comandantul Armatei a 53-a sovietice, pe front în Cehoslovacia

Unitate română trecind prin Banská-Bystrica după eliberarea orașului, 25 martie 1945

Monumentul ridicat la Zvolen, în Cehoslovacia, în amintirea ostașilor români căzuți în războiul antifascist

Luptele pentru Banská-Bystrica au durat de la 15 la 25 martie. Orașul a fost eliberat printr-o acțiune concentrică, executată de trei mari unități sovietice din Armata a 40-a și de 7 divizii din Armata a 4-a română. Cu acest prilej, trupele române, comandate de generalul Nicolae Dăscălescu, au fost citate prin ordin de Comandamentul suprem sovietic.

În ziua de 1 aprilie, Armata a 4-a română a început ofensiva pentru eliberarea orașului Kremnica. După 3 zile de lupte grele, trupele noastre au intrat în localitate, izgonind pe dușman în munții din apropiere.

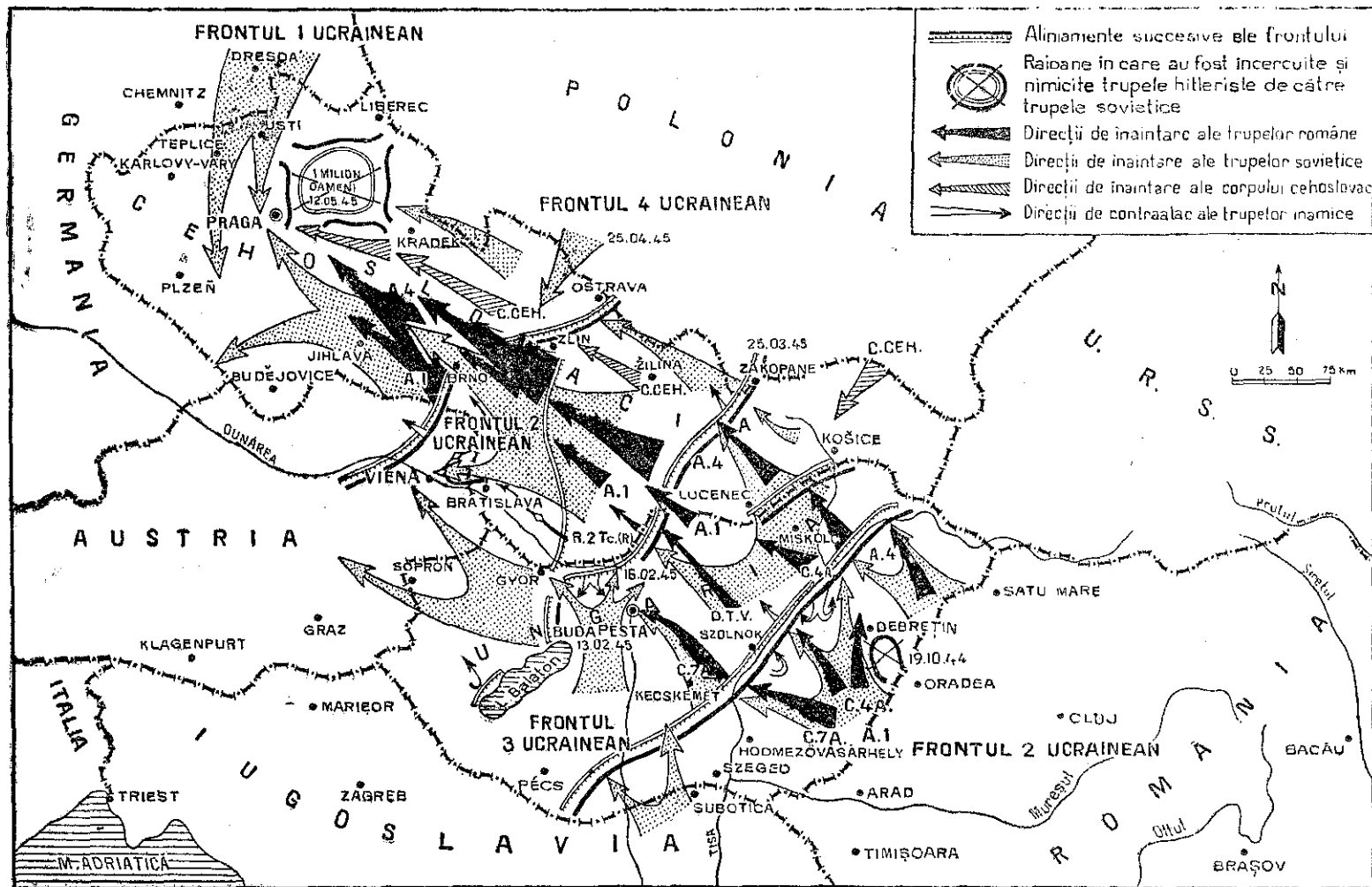
Armata 1 română a dezvoltat ofensiva pe direcția Stare Mesto-Uherský Ostroh și, după ce a forțat din mișcare râurile Nitra și Váh, a ajuns la 26 aprilie 1945 în valea râului Morava, eliberând orașul Uherský Ostroh. Apoi armata și-a trecut toate forțele la vest de Morava, reluând ofensiva, în cooperare cu Armata a 53-a sovietică, spre orașul Kroměříž.

Zdrobind rezistențele succesive opuse de ariergărzile inamicului, trupele române au cucerit pînă în seara de 29 aprilie masivul păduros Zdonki și au depășit șoseaua Stare Mesto-Korycany pe un front larg. Pe măsură ce unitățile noastre se apropiau de Kroměříž, rezistența inamicului se intensifica.

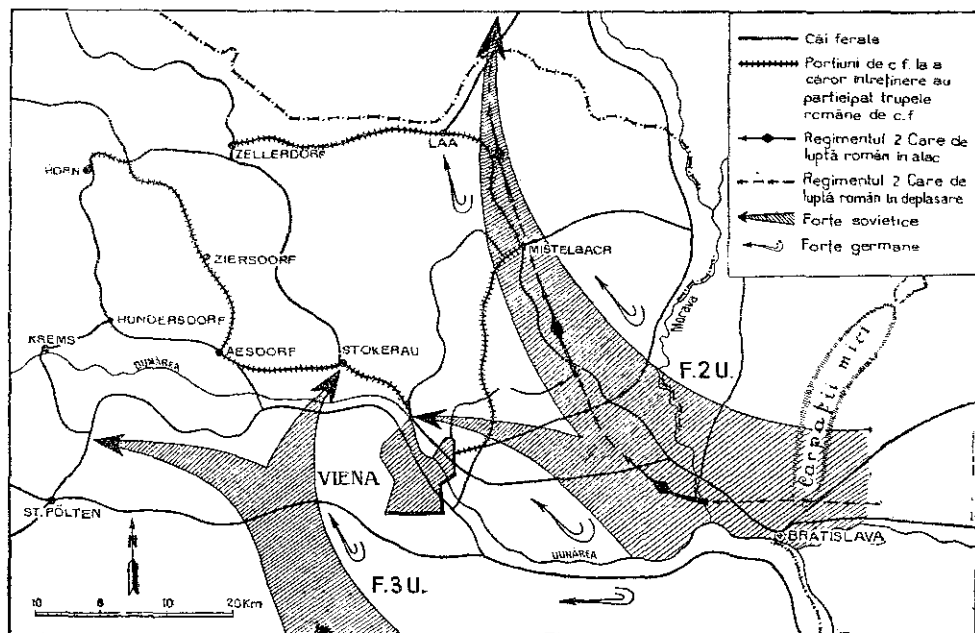
Ofensiva nemijlocită pentru eliberarea Kroměřížului a început în dimineața de 2 mai; pînă în seara zilei următoare unitățile române s-au apropiat de oraș și au pătruns în partea de vest a localității Kojetin. În zilele de 4—6 mai 1945, cele două orașe au fost eliberate prin lupte aprige de stradă.

Deși era vizibil că războiul se apropia de sfîrșit, hitleriștii continuau să opună peste tot rezistență îndrăzită. În Cehoslovacia se afla o grupare de peste 1 000 000 de oameni care urmărea să întîrzie ofensiva sovietică, pentru a se preda ulterior anglo-americanilor.

Pentru lichidarea acestei grupări s-a declanșat la 6 mai operația „Praga”, în cadrul căreia trupele române le-a revenit misiunea să ur-

Operațiile militare ale armatelor sovietice și române pe teritoriul Ungariei și Cehoslovaciei

Acțiuni ale trupelor române pe teritoriul Austriei

mărească ariergărzile dușmane din zona Brno direct spre capitala Cehoslovaciei.

În dimineața de 9 mai, Armata 1 română a început ofensiva odată cu armatele sovietice vecine. Corpul 7 armată din eşalonul întâi al armatei a rupt apărarea inamicului pe tot frontul și în noaptea de 9/10 mai a trecut la urmărirea lui. În după-amiaza zilei de 10 mai, unitățile corpului au rămas în eşalonul doi al grupului de armate și au continuat deplasarea înapoi Armatei a 53-a sovietice până în ziua de 12 mai 1945, când ostilitățile au luat sfârșit. La această dată, armata s-a regrupat cu toate forțele în zona Humpolec-Slapanov.

În timp ce Armata 1 română ducea ofensiva la vest de Morava pentru eliberarea orașelor Kroměříž și Kojetin, Armata a 4-a română împreună cu Armata a 40-a sovietică au acționat la est de Morava. Urmărind inamicul în direcția generală Přerov, ele au ajuns până la 3 mai 1945 pe aliniamentul riurilor Dřevnice și Lutonínka, unde au procedat la o regrupare a forțelor în vederea participării lor în zilele următoare la operația „Praga”.

De pe acest aliniament, Armata a 4-a română și-a regrupat forțele și a continuat urmărirea; în seara zilei de 6 mai, ea avea toate forțele la vest de Morava.

Între 6 și 8 mai 1945, Armata a 4-a română a dus lupte îndrăgite pentru zdrobirea rezistențelor opuse de inamic pe înălțimile de la sud de Prostějov. În noaptea de 8/9 mai, trupele inamice din față, istovite în lupte și amenințate cu încercuirea prin înaintarea spre Prostějov a Frontului 4 Ucrainean, au început să se retragă rapid spre vest. Trupele noastre au trecut la urmărire, care a continuat până la 12 mai, când Armata a 4-a a fost regrupată în zona Nove Město—Přisava—Zdír.

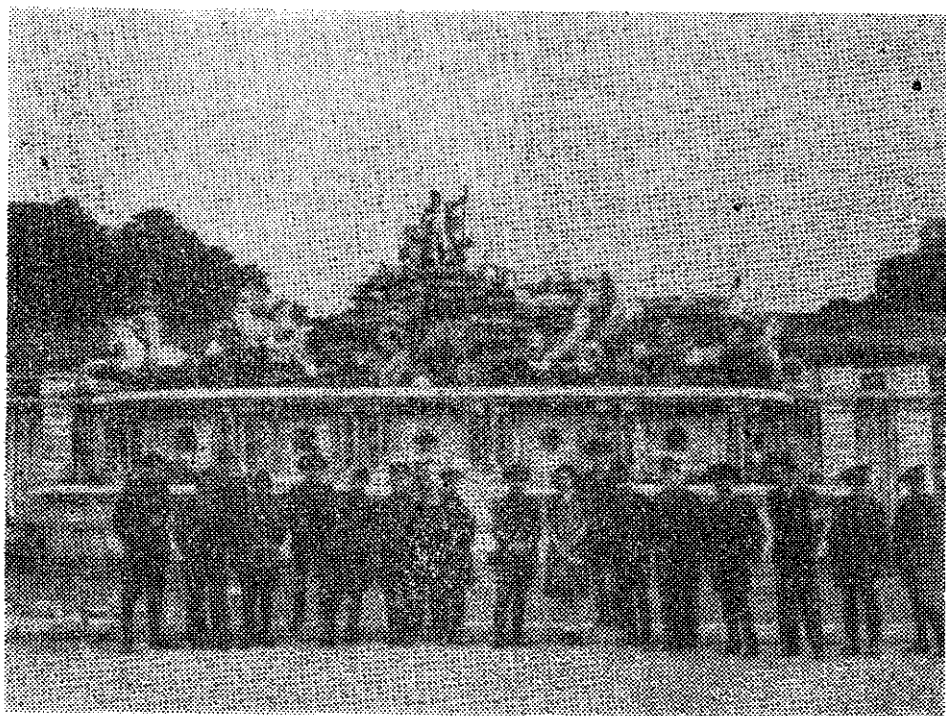
Divizia de voluntari „Tudor Vladimirescu-Debrețin“, comandată de colonelul Nicolae Cambrea (ulterior de lt. colonel Mircea Haupt și de colonel Iacob Teciu), care a acționat în cadrul Armatei a 53-a sovietice, după ce a forțat râul Ipel în raionul Hârnor, a continuat ofensiva, ieșind la 19 martie 1945 pe râul Hron în raionul Žarnovica, unde a trecut la dispoziția Frontului 2 Ucrainean.

Pe timpul operațiilor „Viena“ și „Praga“, desfășurate pe teritoriile Cehoslovaciei și Austriei și-au adus contribuția și Regimentul 2 Care de luptă, având 1 027 oameni, 66 tancuri și autotunuri și 13 autoblindate pentru cercetare, precum și unități și subunități din brigăzile de căi ferate (Regimentele 2 și 3 C.F.) și drumuri și peduri.

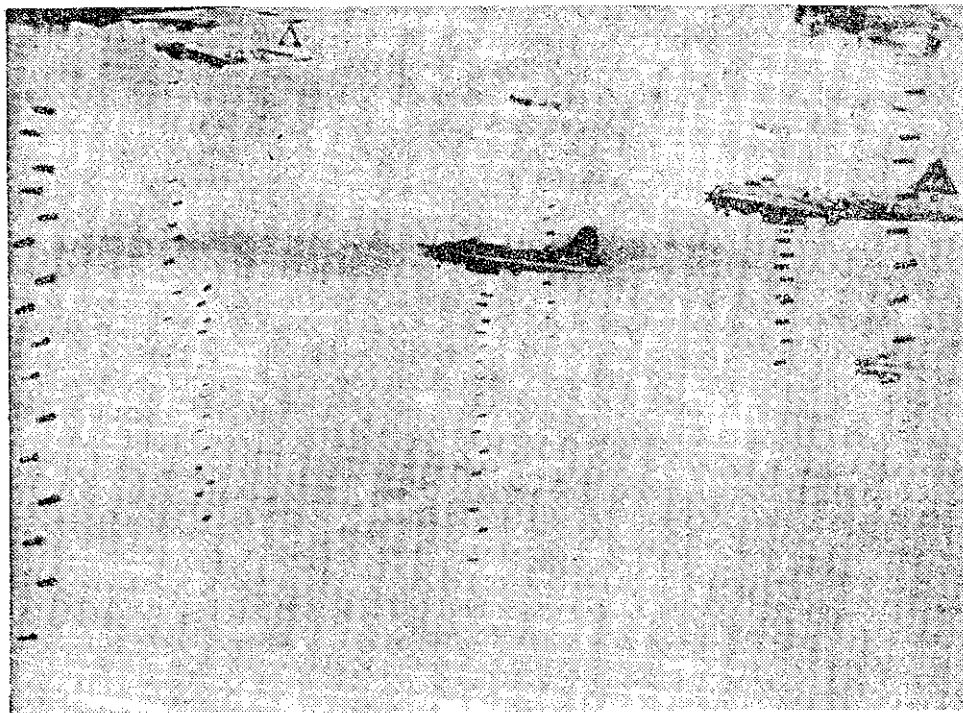
Sprijinind diferite divizii ale Armatei a 7-a de gardă sovietică, Regimentul 2 Care de luptă a luat parte, între 9 și 25 martie 1945, la acțiunile de apărare din zona sud-vest Zvolen, iar de la 25 martie, la acțiunile ofensive pentru forțarea râurilor Nitra (în zona localității Cernik), Vah (pe direcția Trnava) și pentru eliberarea capitalei Slovaciei, Bratislava.

Trecând pe teritoriul Austriei, regimentul a participat la luptele pentru Viena, cele mai importante desfășurându-le în zonele localităților Hohenrappersdorf, Schrick, Wilfersdorf, Zistersdorf (centru al bazinului petrolier din nord-estul Austriei), Mistelbach, Eibenstahl și Poysdorf.

Reintrat pe teritoriul Cehoslovaciei, după ce suferise pierderi mari în oameni și mașini de luptă, regimentul a acționat în direcția Telč, încheindu-și misiunile de luptă odată cu participarea lui la eliberarea orașului Snojmo.

19 mai 1945, Viena, Schönnbrunn — Comandamentul Grupului operativ al Brigăzii române de căi ferate, împreună cu ofițeri sovietici

Începînd din 20 mai 1942 și pînă în ianuarie 1945, peste 34 de milioane de tone de bombe au fost aruncate asupra Germaniei

Imagine din Dresda distrusă de bombardamentele anglo-americane din noaptea de 13—14 februarie 1945

Pentru faptele de arme săvârșite de tanchiști, Regimentul 2 Care de luptă a fost citat de 3 ori prin ordine ale Comandamentului suprem sovietic și a fost evidențiat în 4 comunicate de război sovietice ⁶.

În ceea ce privește activitatea subunităților de căi ferate și drumuri și poduri, ea a adus o contribuție importantă la buna desfășurare a operațiilor armatelor sovietice și române, prin refacerea și întreținerea liniilor de comunicație feroviare și rutiere, pe secțiunile Filákovo—Lučenc—Zvolen—Banovce, Krupina—Zvolen—Banská Bystrica, Párhány—Nové Zámky—Galanta—Bratislava, Veseli—Bzenec—Brno, Demandice—Nitra—Trnava—Jablonica—Hodonin—Brno, pe teritoriul Cehoslovaciei. În Austria, unitățile feroviare au refăcut și întreținut liniile, instalațiile de telecomunicații și gările din secțiunile Viena—Mistelbach—Laa, Viena—Stockeran—Ziersdorf, Zellerndorf—Laa, Leopoldau—Absdorf—Horn, Leopoldau—Stockeran—Absdorf—Hipersdorf ⁷.

Pe teritoriul Cehoslovaciei și Austriei ostașii români au participat la aproape 260 de lupte mai importante, au pătruns peste 400 km în apărarea dușmanului, au forțat 4 cursuri de apă, au eliberat prin luptă 1 722 de localități, între care 31 de orașe. au provocat inamicului importante pierderi în morți și răniți și au capturat peste 20 000 de prizonieri și mari cantități de tehnică de luptă. Corpul aerian român a executat 2 578 de misiuni, cu 4 981 ieșiri-avion și 947 de tone de bombe lansate, producând inamicului grele pierderi. Totodată, Divizia 1 artilerie antiaeriană a continuat să acopere cu 3 regimente aerodromurile și bazele Armatei a 5-a aeriene sovietice, aflate pe teritoriul Ungariei și în sudul Cehoslovaciei, îndeplinindu-și cu succes misiunile de luptă care i-au fost încredințate ⁸. Ostașii români au săvârșit numeroase fapte de vitejie și de eroism, jertfele lor însumând peste 66 000 de militari. Trupele române au manifestat prietenie față de populația Cehoslovaciei, dându-i ajutor sub diferite forme.

Apreciind contribuția adusă la războiul antihitlerist, calitățile de luptă, bărbăția și eroismul armatei române, autorii unei recente lucrări sovietice scriu : „Peste o jumătate de milion de ostași din armata română au luptat împreună cu armatele sovietice împotriva armatelor fasciste de la 23 august 1944 pînă la sfîrșitul războiului. În aceste operațiuni ei au dovedit remarcabile calități de luptă. Încercările generalului Friesner de a justifica cauzele înfrîngerii sale prin instabilitatea și trădarea armatelor române sînt dezmințite de excepționala bărbăție și de eroismul ostașilor români în lupta pentru o cauză dreaptă, pentru eliberarea țării lor de fascism, iar mai tîrziu a Ungariei și Cehoslovaciei“ ⁹.

OFENSIVA FORTELOR AMERICANO-ANGLO-FRANCEZE ÎN 1945

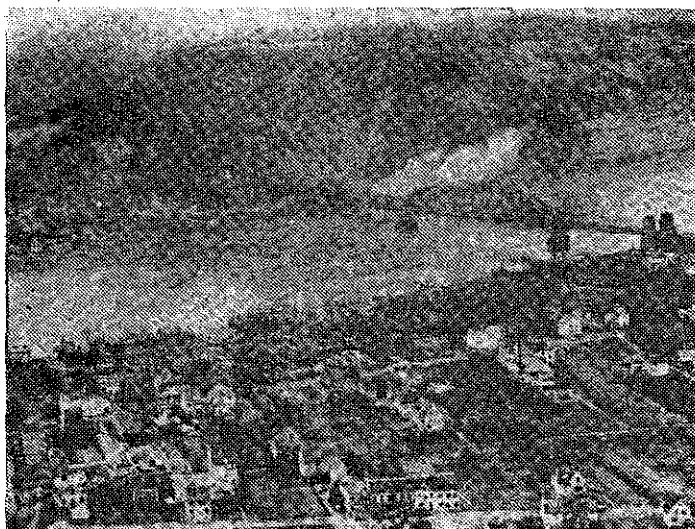
În timp ce armata sovietică efectua operațiile ofensive din iarna și primăvara anului 1945, forțele aliate americano-anglo-franceze desfășurau acțiuni militare de amploare pe frontul apusean și în nordul Italiei.

⁶ Vezi *România în războiul antihitlerist*, p. 527—534.

⁷ *Ibidem*, p. 522—526.

⁸ *România în războiul antihitlerist*, p. 494.

⁹ *Velikaia otecestvennaia voina 1941—1945*, Kratkii naucino-populearnii ocerk (Marele război pentru apărarea Patriei 1941—1945, Scurt studiu de știință popularizată). Sub redacția generală a lui P. A. Jilin, membru corespondent al Academiei de științe a U.R.S.S., general-locotenent ; Izd. Politiceskoi literaturî, Moscova, 1970, p. 396.

7 martie 1945. Armata 1 americană a trecut Rinul la Remagen. Podul de peste marele fluviu a fost cucerit prin surprindere

Germania hitleristă și-a mobilizat întregul potențial economic și uman. Au fost înrolați în armată cetățeni de sex bărbătesc între 16 și 60 de ani, repartizându-se aproximativ 4 000 000 de oameni pentru a încadra diviziile de pe toate fronturile. Acțiunile de luptă cele mai importante desfășurându-se pe frontul sovieto-german, pe frontul apusean au rămas numai 77 de divizii¹⁰. Comandant al trupelor germane din vest era mareșalul Rundstedt. Acestea erau articulate în 3 grupuri de armate. La nord era Grupul de armate „H”, care avea în compunere Armatele a 15-a, a 25-a și Armata 1 parașutiști. La centru se afla Grupul de armate „B”, compus din Armata a 5-a tancuri și Armata a 7-a, iar la sud Grupul de armate „G”, format din Armatele 1 și a 19-a¹¹. O armată de tancuri asigura apărarea zonei Ruhr, iar Armata a 24-a era dislocată la frontiera cu Elveția.

Trupele aliate de pe frontul apusean formau tot 3 grupuri de armate. Grupul 21, la nord, avînd în compunere Armata a 9-a americană, a 2-a engleză și 1 canadiană, era dispus între țărmul maritim și zona Aachen. La centru, Grupul 12, cu Armatele 1 și a 3-a americane, era dispus în continuare pînă la sud de Saarbrücken, iar Grupul 6, compus din Armatele a 7-a americană și 1 franceză, în Lorena și Alsacia. Forțele aliate totalizau 96 de divizii, dintre care 25 blindate, și erau sprijinite de Armatele 1, 2, 8 și 9 aeriene și Corpul 1 aerian francez.

Comandamentul aliat a hotărît să execute lovitura principală cu forțele Grupului 21 între Nijmegen și Aachen, cu o grupare de 31 de divizii și 4 brigăzi, dintre care 9 divizii și 4 brigăzi de tancuri, sprijinită de peste 3 600 de avioane de luptă. Aceste forțe au fost repartizate în două grupări operative pentru a încercui și a nimici forțele principale fasciste din zona respectivă¹².

Ofensiva grupării de nord a început în dimineața zilei de 8 februarie. Din prima zi de luptă, trupele atacatoare au rupt apărarea dușmanului, dar în zilele următoare intensitatea atacului a scăzut, datorită faptului

¹⁰ General L. M. Chassin, *op. cit.*, p. 367.

¹¹ K. Tippelskirch, *op. cit.*, p. 523.

¹² T. Fuller, *op. cit.*, p. 466—469.

Ultima poză a lui Hitler, în fața ruinelor Căneelăriei, 28 aprilie 1945

că gruparea de la sud, unde acționa Armata a 9-a americană, nu a putut trece la ofensivă, zona sa fiind parțial inundată de apele Rinului. În dimineața zilei de 23 februarie, apele Rinului s-au retras și, cu toate greutatea impuse de teren, ofensiva a început. Armata a 9-a americană a forțat Rinul și a cucerit un important cap de pod pe malul opus. În 5 zile de lupte au fost capturați în acest sector peste 20 000 de prizonieri.

La 2 martie 1945 Armata a 9-a americană a atins Rinul la sud de Düsseldorf, iar în ziua următoare a făcut joncțiunea cu trupele canadiene lângă localitatea Geldern. După 10 martie trupele hitleriste, care suferiseră pierderi grele, au început retragerea.

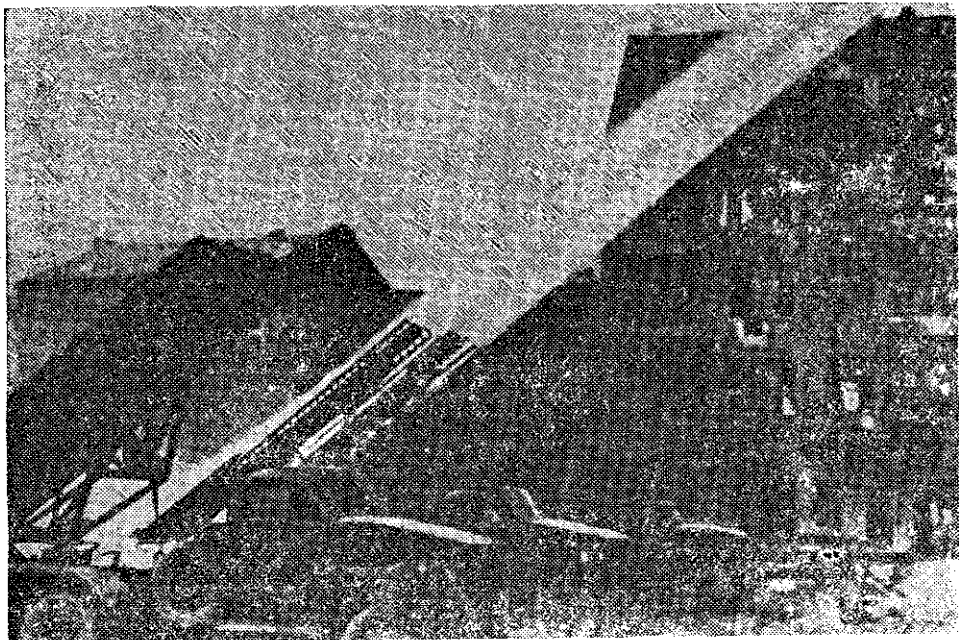
Concomitent, și Armata 1 americană a obținut succese importante. La 6 martie a eliberat orașul Cologne, iar în ziua următoare unitățile sale au ieșit pe Rin și au pus stăpânire prin surprindere pe podul de la Remagen. Din cauza insucceselor suferite, mareșalul Rundstedt a fost înlocuit, la 21 martie, cu mareșalul Albert Kesselring.

Succesele obținute de trupele aliate în sectorul nordic și central al frontului au permis declanșarea ofensivei generale. La 15 martie Armatele a 3-a și a 7-a americane au trecut la ofensivă, și la 25 martie au atins și ele Rinul, pe care l-au forțat în sectorul Mannheim-Karlsruhe.

În Alsacia, Armata 1 franceză, în cooperare cu un corp din Armata a 7-a americană, a trecut la ofensivă, reușind să reducă înfrîndul german dintre Strasbourg și Basel.

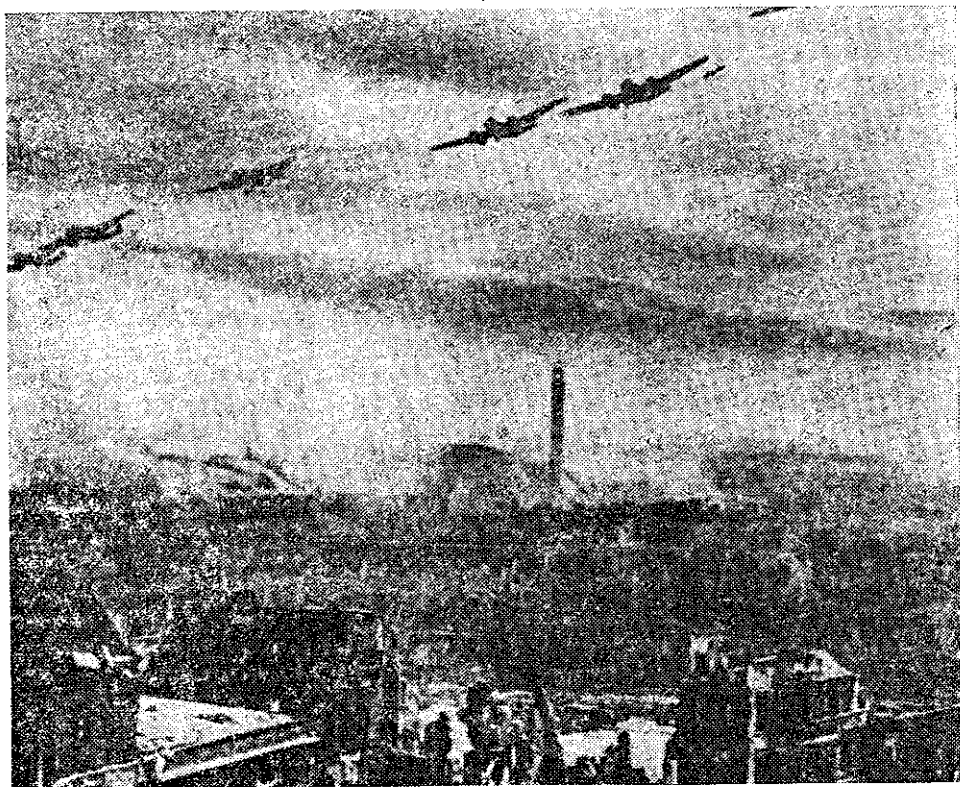
La sfîrșitul lunii martie, trupele germane de pe frontul de vest erau într-o situație grea. Ele suferiseră pierderi care se cifrau la sute de mii de oameni. După succesele obținute în lunile februarie și martie, Comandamentul aliat a decis să reia ofensiva pentru a încercui Grupul de armate hitlerist „B” și a pune stăpânire pe Ruhr, principală bază industrială a Germaniei¹³.

¹³ General L. M. Chassin, *op. cit.*, p. 401.

Unitate sovietică de rachete în luptele din interiorul Berlinului, aprilie 1945

Avioane de luptă sovietice deasupra Berlinului, aprilie 1945

După o puternică pregătire de artilerie și aviație, Grupul 21 armate a trecut la ofensivă și, în ziua de 24 martie, a realizat importante capete de pod pe malul estic al Rinului. În același timp, Grupul 12 a forțat Rinul din mișcare și, după câteva zile de luptă, a ieșit pe aliniamentul Marburg, Koblenz, Frankfurt pe Main și Darmstadt. În seara zilei de 1 aprilie 1945, elementele înaintate ale Armatei 1 americane au realizat joncțiunea cu trupe din Armata a 9-a, definitivând încercuirea Grupului de armate „B” și a unei părți însemnate a Grupului de armate „H”. Pentru lichidarea acestei grupări, formată din peste 21 de divizii, dintre care 4 de tancuri și 3 de parașutiști, au fost destinate unele mari unități ale Armatelor 1 și a 9-a, aproximativ 17 divizii, sprijinite de Armata a 9-a aeriană. Rezistența grupării încercuite a fost de scurtă durată. Primind lovituri nimicitoare, trupele hitleriste s-au predat la 17 aprilie 1945. Au fost capturați aproximativ 350 000 de militari germani, printre care 29 de generali și un amiral¹⁴. Germania hitleristă a pierdut principala sa sursă de cărbune și una dintre zonele industriale vitale pentru continuarea războiului.

CAPITULAREA GERMANIEI HITLERISTE

În primăvara anului 1945, Comandamentul hitlerist a luat ample măsuri pentru apărarea Berlinului. În acest scop a concentrat în zona capitalei forțe care depășeau 1 000 000 de oameni, peste 10 000 de tunuri și aruncătoare, 1 500 de tancuri și autotunuri și peste 3 300 de avioane. Spațiul dintre Oder și Berlin a fost amenajat pentru apărare, iar localitățile pregătite pentru lupta în încercuire.

Aliniamentul de pe Oder-Neisse era apărat de trupele Grupului de armate „Vistula” și de o parte din forțele Grupului de armate „Centru”. Grupul de armate „Vistula”, dispus pe frontul de la Marea Baltică până la gurile riului Neisse, interzicea direcția principală spre Berlin. Mai la sud, Armata a 4-a tancuri, din Grupul de armate „Centru”, bara direcția spre Dresda.

Pe direcția Küstrin-Berlin, Comandamentul german a dispus o puternică grupare operativă, realizând o mare densitate de forțe. Berlinul a fost organizat pentru o rezistență de lungă durată. Fiecare stradă era baricadată și minată. Orașul era transformat într-o adevărată fortăreață.

Ofensiva asupra Berlinului a fost executată de Fronturile 1 și 2 Bielorus și 1 Ucrainean, care totalizau 2 500 000 de oameni, 42 000 de tunuri și aruncătoare, 6 200 de tancuri și autotunuri și peste 9 000 de avioane.

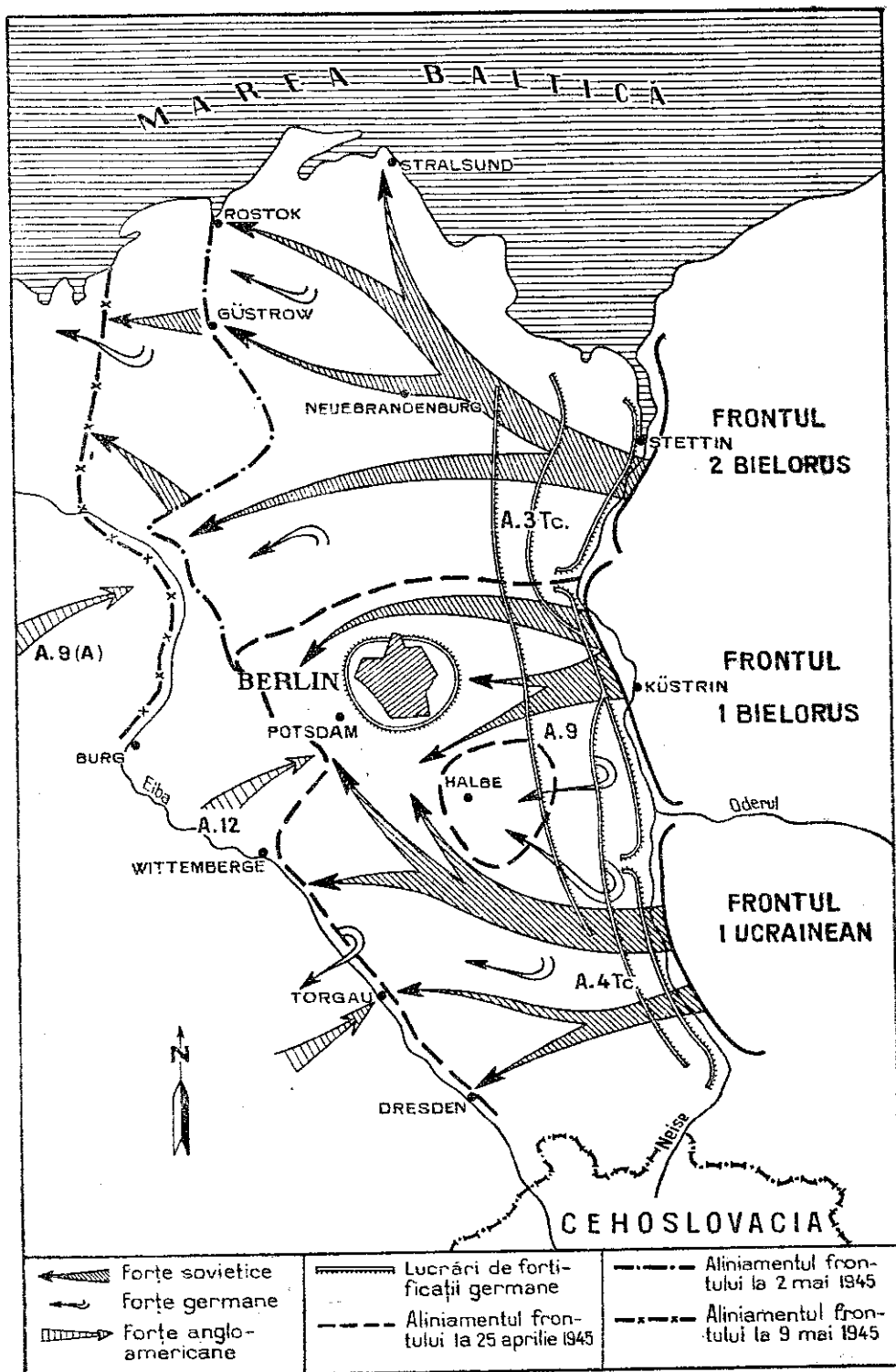
Frontul 1 Bielorus, comandat de mareșalul G. K. Jukov, a primit misiunea să rupă aliniamentul de apărare de pe Oder, iar apoi să-și dezvolte ofensiva spre vest pentru a contribui la încercuirea și zdrobirea grupării fasciste din Berlin și a ieși pe Elba.

Frontul 1 Ucrainean, comandat de mareșalul I. S. Konev, urma să rupă apărarea inamicului de pe riul Neisse, să contribuie la încercuirea grupării hitleriste din zona Berlinului și să iasă pe Elba în zona Dresda.

Frontul 2 Bielorus, comandat de mareșalul K. K. Rokossovski, a primit misiunea să forțeze Oderul la sud de Stettin, să zdrobească rezistențele hitleriste, să izoleze Armata a 3-a tancuri hitleristă și s-o arunce spre mare pentru a ușura ofensiva Frontului 1 Bielorus.

Grandioasa operație a Berlinului a început în noaptea de 15 spre 16 aprilie 1945. Frontul 1 Bielorus a trecut la ofensivă din capul de pod de

¹⁴ *Ibid.*, p. 405.

Bătălia Berlinului

La 30 aprilie, soldații sovietici au cucerit centrul orașului Berlin

Tancuri sovietice în Berlin în primele ore după încetarea completă a luptelor

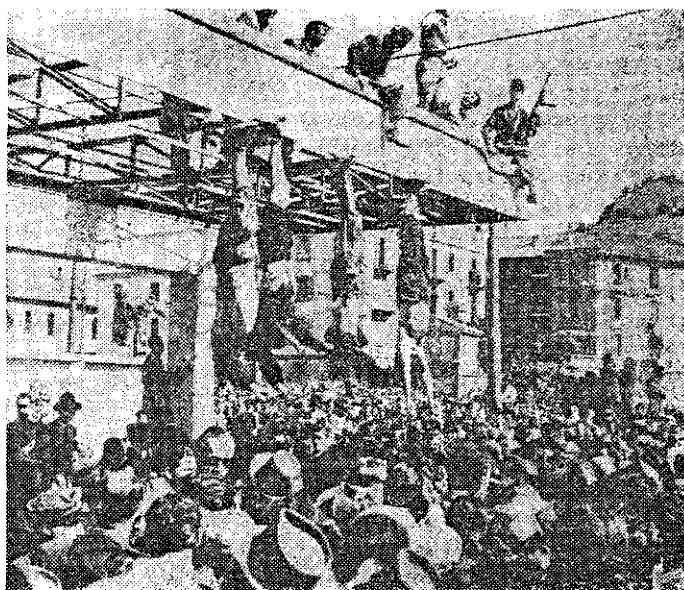

Salutul Victoriei, Berlin, 2 mai 1945

Partizani italieni luptând în piața centrală din Milano.

Mussolini, Clara Petacci, Pavolini și Starace spânzurați în Piazzale Loretto din Milano, 29 aprilie 1945

la Küstrin în noaptea de 15/16 aprilie. Lumina orbitoare a 200 de proiectoare construite special pentru iluminarea câmpului de luptă, farurile miilor de tancuri și parașutele luminoase lansate din avioane au derutat pe apărători, afectându-le grav capacitatea de rezistență. Inamicul a suferit pierderi grele, fiind silit să se retragă spre fortificațiile Berlinului. Frontul 1 Ucrainean a forțat râul Neisse, apoi a introdus în luptă Armatele a 3-a și a 4-a tancuri, care, forțând din mișcare râul Spree, s-au îndreptat spre Berlin dinspre sud și sud-vest.

La 20 aprilie au început luptele pentru cucerirea capitalei germane. Frontul 1 Bielorussian a acționat cu o parte din forțe pe la nord-vest de Berlin și cu o altă parte spre sud-vest pentru nimicirea inamicului din zona Frankfurt—Guben. La 24 aprilie 1944 armatele celor două fronturi au făcut joncțiunea la Bonsdorf, încercuind peste 13 divizii hitleriste cu un efectiv de peste 200 000 de oameni și o însemnată cantitate de material tehnic. În ziua următoare, Armata a 4-a tancuri din Frontul 1 Ucrainean a făcut joncțiunea în zona Ketzin cu Armata a 2-a tancuri din Frontul 1 Bielorussian, desăvârșind astfel încercuirea Berlinului. În aceeași zi, trupe din Armata a 5-a gardă (din Frontul 1 Ucrainean) au ieșit în zona Torgau pe Elba, unde s-au întâlnit cu trupe din Armata 1 americană.

În zona Berlinului a fost încercuită o mare grupare de forțe, care a opus o rezistență înverșunată trupelor sovietice. Sub loviturile puternice ale armatei sovietice, citadela fascismului german se prăbușea pas cu pas. Dînd dovadă și în ultimele momente ale vieții de o cruzime feroce, Hitler a ordonat la 27 aprilie inundarea galeriilor metroului, ucigînd cu bunăștiință un mare număr de femei, copii, bătrîni și răniți.

Trupele sovietice au cucerit la 30 aprilie 1945, după-amiază, clădirea Reichstagului. Amenințat să fie prins de trupele sovietice, Hitler s-a sinucis, lăsînd ca urmaș pe amiralul Dönitz.

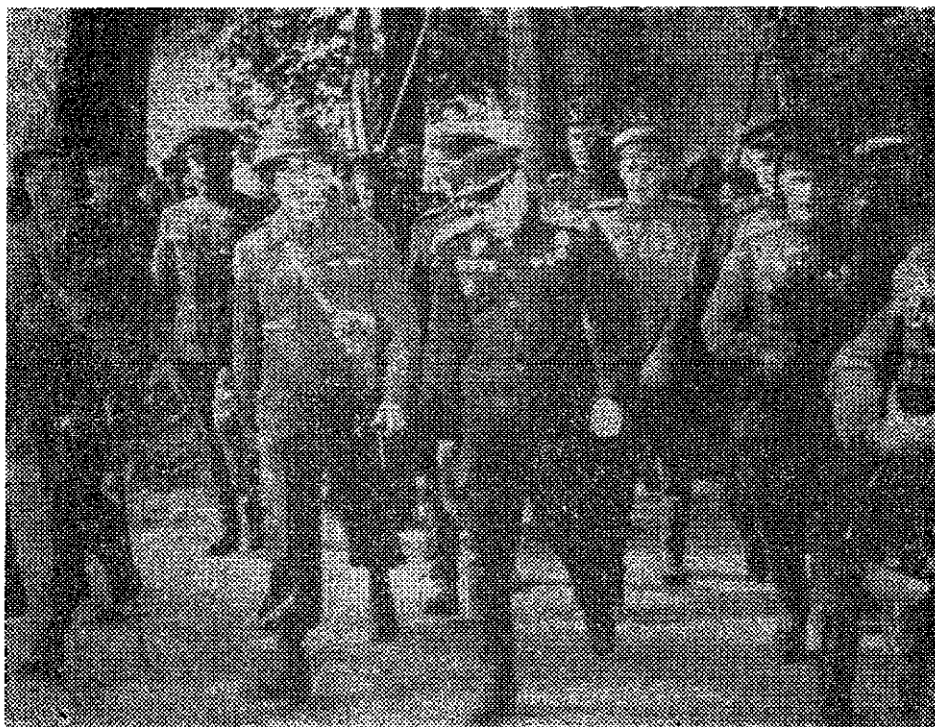
La 1 mai, Comandamentul sovietic a propus comandantului grupării hitleriste din Berlin să capituleze necondiționat. În ziua următoare, garnizoana Berlinului a încetat rezistența și a început să se predea trupelor sovietice victorioase.

OFENSIVA FORTELOR ALIATE SPRE CENTRUL GERMANIEI ȘI ÎN ITALIA

Concomitent cu luptele pentru eliberarea Berlinului, forțele anglo-americane își desfășurau cu succes ofensiva în vest. O parte din trupele Grupului 21 armate au depășit încă de la data de 4 aprilie localitățile München și Bremen, iar la 19 aprilie detașamentele sale înaintate au ajuns pe Elba, lângă localitatea Lüneburg. La 4 mai trupele aliate au pătruns în orașul Hamburg, care s-a predat fără lupte. Ele au eliberat de asemenea localitățile Lübeck și Swerin, luînd contactul pe acest aliniament cu trupele sovietice.

Trupele canadiene au eliberat numeroase localități, printre care Groningen și Leswarden, desăvârșind astfel eliberarea Olandei.

În sectorul central al frontului, Grupul 12 armate a reluat ofensiva și la mijlocul lunii aprilie 1945 a ieșit cu forțele principale pe râul Elba, în sectoarele Wittenberg și Magdeburg. La 25 aprilie, orele 16,40 o patrulă americană din Divizia a 69-a, condusă de locotenentul William Robertson, s-a întâlnit pe podul de la Torgau cu o patrulă sovietică, condusă de locotenentul Selvașko din Divizia 58 infanterie de gardă... În aceeași după-amiază, un contact asemănător a avut loc la Riesa, tot pe Elba, localitate

La 25 aprilie 1945, unități ale Diviziei a 69-a americane și ale Diviziei a 58-a sovietice s-au întâlnit pe Elba, la Torgau

situată la 60 km est de Leipzig. La 26 aprilie, generalul Reinhart, comandantul Diviziei a 69-a americane, a luat contact la Torgau cu generalul Rus-sokov, comandantul Diviziei a 58-a infanterie sovietică. Capitularea necondiționată a Germaniei era iminentă.

În acest timp, trupe din Grupul 12 armate au continuat ofensiva spre sud-est și la 12 aprilie au eliberat localitatea Erfurt, iar în zilele următoare orașul Chemnitz. La 18 aprilie trupele americane au pătruns în Cehoslovacia. O altă coloană a Grupului 12 armate a înaintat spre sud-est, ajungând la 19 aprilie lângă Linz.

Grupul de armate din sud și-a îndreptat o grupare de forțe spre Stuttgart, pe care l-a eliberat la 12 mai, în timp ce o altă grupare s-a dirijat spre Nürnberg, puternic centru nazist, care a fost eliberat la 20 aprilie 1945 după lupte grele. În ziua următoare, forțele americane au atins Dunărea în dreptul localității Dillingen, iar la 23 aprilie, în cooperare cu trupele franceze, au eliberat localitatea. Dezvoltând apoi ofensiva spre sud, ele au depășit frontiera cu Austria între Innsbruck și Salzburg. În timp ce forțele Grupului 12 armate eliberau localitatea Linz, Armata 1 franceză ocupa partea de vest a Austriei.

Acțiuni active s-au desfășurat în 1945 și pe teatrul de acțiuni militare din Italia. La sfârșitul anului 1944, în nordul Italiei se afla Grupul de armate „C”, format din Armatele a 10-a și a 14-a hitleriste și Armata italiană „Liguria”, care totalizau 26 de divizii. Grupul 15 armate a continuat să acționeze în nordul Italiei cu Armatele a 5-a americană și a 8-a engleză,

sprijinite de 5 000 de avioane de luptă și de Flota din Marea Mediterană.

După o puternică pregătire de artilerie și aviație, trupele de la aripa stângă a Armatei a 5-a americane au început ofensiva la 5 aprilie 1945, urmată la 9 aprilie de ofensiva trupelor britanice ; până la 14 aprilie apărarea inamicului a fost ruptă, iar la 20 aprilie trupele aliate, în cooperare cu partizanii italieni, au eliberat localitatea Bologna, important centru industrial și economic al Italiei. Pătrunzind apoi în cîmpia Padului, forțele aliate au eliberat, cu sprijinul partizanilor italieni, orașele Genova, Milano, Padova, Veneția și Torino. La 9 mai au fost eliberate localitățile Triest și Gorizia, apoi Armata a 5-a a realizat joncțiunea cu Armata a 7-a, care venea din Bavaria. La 5 mai trupele fasciste de pe frontul din Italia au capitulat. Armatele fasciste germane și italiene, totalizînd peste 1 000 000 de militari, s-au predat trupelor aliate.

La 4 mai trupele germane din Olanda, nord-vestul Germaniei și din Danemarca, cîbrate la peste 1 000 000 de oameni, s-au predat trupelor mareșalului Montgomery. La 5 mai 1945 unitățile Grupului de armate „G”, totalizînd peste 400 000 de oameni, s-au predat generalului Devers ; în aceeași zi semna actul de capitulare și generalul Blaskowitz.

*
* *
*

Ca urmare a victoriilor dobîndite de coaliția antihitleristă, statele agresoare s-au prăbușit.

Amiralul Karl Dönitz, devenit „führerul” Germaniei după sinucidearea lui Hitler, l-a trimis la 5 mai pe amiralul Hans George von Friedeburg la cartierul general al lui Eisenhower, la Reims, cu propunerea de capitulare pe fronturile anglo-americano-franceze. Eisenhower a respins această ofertă, cerînd ca actul de capitulare să se extindă asupra tuturor fronturilor.

După oarecare ezitări, Dönitz a acceptat.

La 7 mai, la Reims, s-a semnat un prim act de capitulare din partea Germaniei de către feldmareșalul Alfred Gustav Jodl, amiralul von Friedeburg, generalul-maior Wilhelm Oxenius ; din partea aliaților : generalul-locotenent britanic Sir Frederick Morgan, generalul francez François Sevez, amiralul H. M. Burrugh, comandantul forței navale expediționare aliate, generalul-locotenent Walter Bedell Smith, șeful statului-major al lui Eisenhower, generalul-locotenent Ivan Cernișev și generalul Ivan Susloparov din partea U.R.S.S., și generalul Karl A. Spaatz, comandantul forțelor aeriene strategice ale S.U.A.

Guvernul sovietic, care fusese ținut la curent cu tratativele de către Eisenhower, a făcut cunoscut că Uniunea Sovietică va primi capitularea Germaniei a doua zi, la Berlin. În noaptea de 8 spre 9 mai s-a semnat la Berlin actul de capitulare necondiționată a forțelor armate germane. În numele Comandamentului suprem german, actul capitulării a fost semnat de mareșalul Keitel, generalul Stumpf și amiralul Friedeburg. El a fost semnat, de asemenea, din partea Comandamentului suprem sovietic de mareșalul G. K. Jukov, din partea Comandamentelor supreme englez, nord-american și francez de mareșalul Arthur B. Tedder, generalul K. Spaatz și generalul J. de Lattre de Tassigny. O zi mai târziu, la 9 mai, popoarele întregii lumi au sărbătorit ziua victoriei, eveniment de însemnatate istorică. Războiul a luat astfel sfîrșit în Europa.

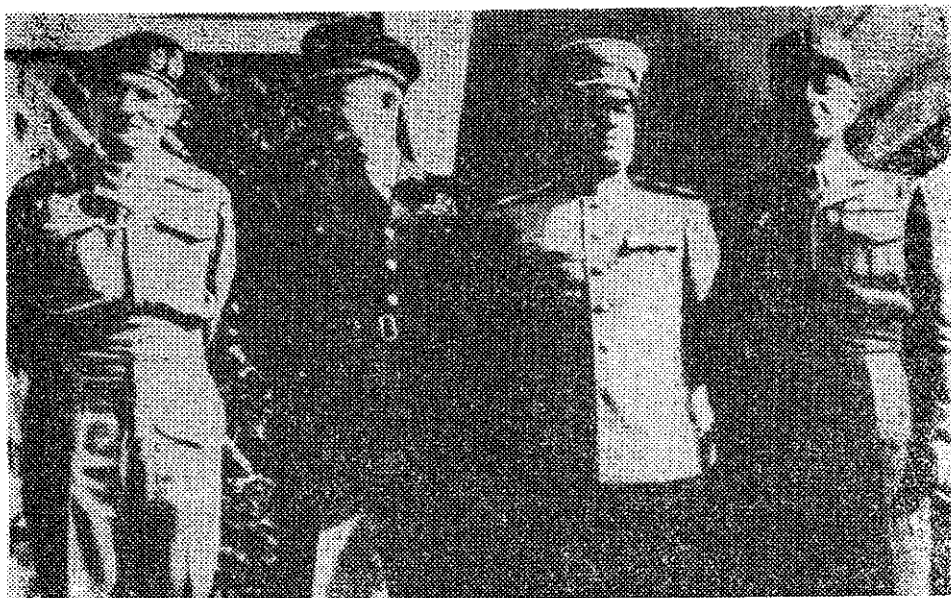
Mareșalul Keitel, șeful Marelui stat-major al armatelor germane, semnând actul de capitulare necondiționată

La 5 iunie a fost semnată declarația privind înfringerea Germaniei și asumarea responsabilității în această țară de către guvernele celor patru mari puteri : U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie și Franța. Ele au declarat însă că aceasta nu înseamnă nicidecum anexarea Germaniei de către marile puteri. Peste o lună, la Conferința de la Potsdam, reprezentanții marilor puteri aparținând coaliției antihitleriste, abordând problema Germaniei, au făcut un schimb de opinii privind găsirea unor garanții efective care să pună lumea la adăpost de pericolul renașterii forței agresive ce permisesese militarismului și imperialismului german să dezlănțuie cel de-al doilea război mondial. Ei s-au pronunțat pentru o Germanie unitară, democratică și iubitoare de pace.

CONSTITUIREA ORGANIZAȚIEI NAȚIUNILOR UNITE. CONFERINȚA DE LA SAN FRANCISCO

În anii luptei popoarelor din coaliția antifascistă împotriva agresorilor s-a cristalizat și necesitatea făuririi unei organizații internaționale mondiale care să vegheze la asigurarea păcii și securității și să promoveze colaborarea pașnică multilaterală între toate țările lumii. Încă în septembrie 1941, la consfătuirea interaliată care a avut loc la Londra, delegația sovietică a prezentat o declarație cu privire la necesitatea de a stabili mijloacele pentru a se asigura pacea postbelică. Problema, amintită de-a lungul anilor în diferite declarații internaționale, a căpătat un început de soluționare în octombrie 1943 la Conferința miniștrilor de externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii de la Moscova. Conferința, la ale cărei decizii a aderat și China, a hotărât înființarea „în scopul menținerii păcii și securității internaționale a unei organizații internaționale întemeiate pe principiul egalității suverane a tuturor statelor iubitoare de pace, membre ale acestei organizații putând fi toate asemenea state, mari și mici”. Astfel, la baza noului organizații, care avea să ia ființă „într-un termen cât mai scurt”, a fost pus principiul unanim admis al dreptului internațional al

Comandanți ai marilor armate aliate care au luptat împotriva Germaniei hitleriste, (de la stînga la dreapta) : Montgomery, Marea Britanie ; Eisenhower, Statele Unite ; Jukov, Uniunea Sovietică și J. de Lattre de Tassigny, Franța

suveranității statelor, al respectării integrității teritoriale și al independenței lor, precum și al egalității depline în drepturi a tuturor statelor membre, mari și mici.

Principiul a și fost inclus în formularea inițială a Cartei Națiunilor unite (art. 2, punctul 1), consacărind juridicește ideea coexistenței pașnice între statele membre indiferent de sistemul lor social-economic, precum și obligativitatea acestora de a colabora pentru menținerea păcii și securității internaționale. Conferința șefilor de guverne ale marilor puteri aliate — U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie — de la Teheran din toamna anului 1943 a aprobat și a confirmat hotărîrea conferinței miniștrilor de externe cu privire la crearea organizației internaționale pentru instaurarea și asigurarea păcii postbelice.

Elaborarea proiectului viitoarei organizații s-a făcut în cadrul Conferinței de la Dumbarton Oaks (statul Washington, S.U.A.) între 21 august și 28 septembrie 1944 *.

Propunerile premergătoare pentru constituirea unei organizații internaționale de securitate și Statutul viitoarei organizații, cele două documente de bază realizate de comun acord, lăsau în suspensie problemele asupra cărora S.U.A. și Marea Britanie, de o parte, și U.R.S.S., de alta, au exprimat opinii diferite. Ținîndu-se seama de rolul marilor puteri în menținerea păcii, s-a ajuns la concluzia ca în Consiliul de Securitate ele să ocupe locuri de membri permanenți. Principala divergență se referea la procedura de vot în Consiliul de Securitate : U.R.S.S. susținuse princi-

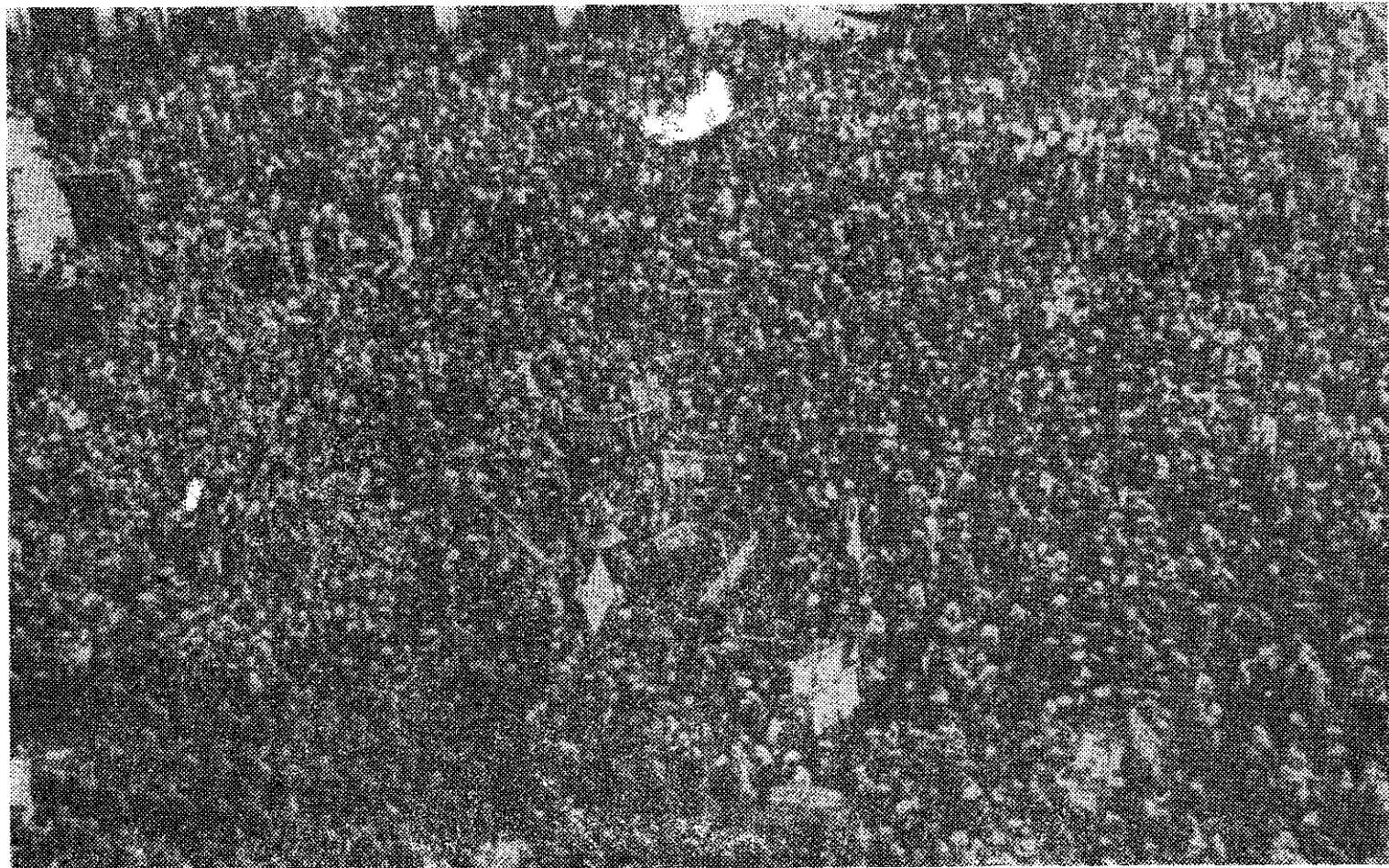
* Conferința a continuat și după această dată fără participarea U.R.S.S., aliații occidentali discutînd problemele privind desfășurarea războiului în Extremul Orient.

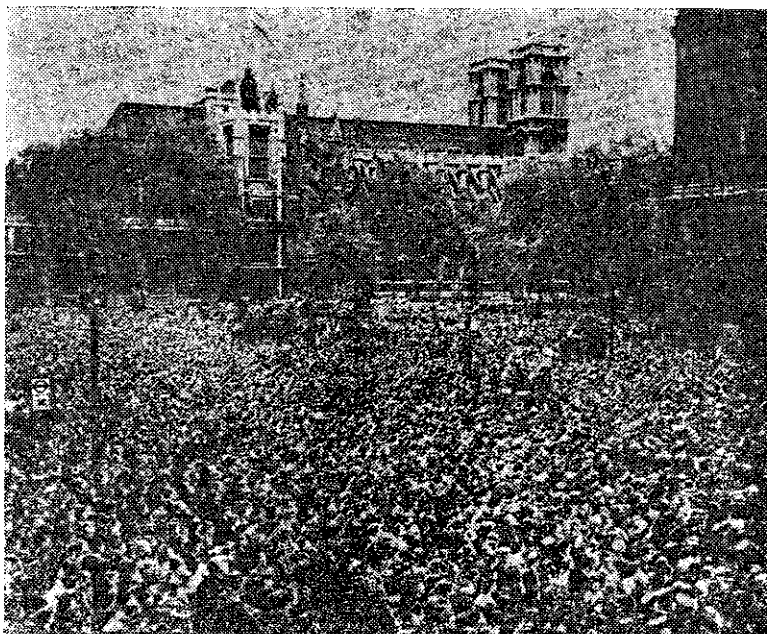
Moscova serbează victoria asupra fascismului, 9 mai 1945

Ziua victoriei la Chicago, mai 1945

Miting la București cu prilejul zilei victoriei, 9 mai 1945

Ziua victoriei la Londra, mai 1945

piul unanimității marilor puteri, membri permanenți ai Consiliului de Securitate, pe când S.U.A. și Marea Britanie acceptaseră principiul ca atare, însă cu anumite rezerve, de pildă să nu se aplice principiul unanimității în cazurile când Consiliul de Securitate va dezbate probleme care afectau interesele unuia dintre membrii permanenți.

Conferința șefilor de guverne de la Ialta din februarie 1945, în urma discuțiilor purtate, a aprobat principiul unanimității marilor puteri în activitatea Consiliului de Securitate. Hotărârile în problemele de procedură devin valabile dacă întrunesc voturile a 7 * membri din cei 11 * ai Consiliului de Securitate; hotărârile privind toate celelalte probleme sînt considerate valabile numai dacă întrunesc voturile a 7 membri, dintre care voturile tuturor celor 5 membri permanenți: China, Franța, Marea Britanie, S.U.A., U.R.S.S.

Adoptarea principiului unanimității marilor puteri în chestiunile supuse Consiliului de Securitate exprima realismul inițiatorilor organizației internaționale, deoarece impunea ca o necesitate colaborarea postbelică între ele în folosul păcii generale.

Denumirea noii organizații a fost inspirată de titlul unui document (semnat de 33 de state aliate membre ale coaliției antifasciste) propus de președintele S.U.A. Franklin D. Roosevelt: *Declarația Națiunilor Unite* din 1 ianuarie 1942.

Potrivit hotărîrii luate la Ialta, s-a convocat o conferință a Națiunilor Unite pentru ziua de 25 aprilie 1945 în orașul San Francisco.

Reprezentanți ai 50 de țări întruniți la San Francisco (25 aprilie—26 iunie 1945) au dezbătut amplu și amănunțit cele două documente de bază elaborate la Dumbarton Oaks și revăzute la Ialta: proiectele cu propunerile și statutul viitoarei organizații. Au fost propuse circa

* Cifre valabile la începutul funcționării O.N.U.

1 250 de amendamente, completări și modificări la textele inițiale. Dezbaterile s-au concentrat mai ales asupra a 3 probleme principale: scopurile și principiile noii organizații, rolul Consiliului de Securitate și regimul de tutelă. În primele două probleme, formulările finale au rămas conforme cu principiile stabilite la Teheran și Ialta; în cea de-a treia problemă s-a precizat obiectivul principal al regimului de tutelă printr-o formulă de compromis, care menționa drept scop al tutelei asupra unor teritorii „evoluția lor progresivă spre autogovernare sau independență”.

Documentul constitutiv al organizației, Carta Națiunilor Unite, care punea la temelie O.N.U. principiile colaborării internaționale, a intrat în vigoare la 24 octombrie 1945. Polonia, deși nu a participat la conferință, a semnat-o mai târziu, sporind numărul statelor fondatoare ale O.N.U. la 51.

Principalele țeluri ale Organizației Națiunilor Unite, potrivit Cartei, sînt:

a) menținerea păcii și securității internaționale, în care scop să ia măsuri colective eficace în vederea prevenirii și înlăturării amenințărilor împotriva păcii și reprimării oricăror acte de agresiune sau a altor violări ale păcii și să înfăptuiască prin mijloace pașnice, în conformitate cu principiile justiției și dreptului internațional, aplanarea sau rezolvarea diferendelor sau situațiilor cu caracter internațional care ar putea duce la o încălcare a păcii;

b) dezvoltarea de relații prietenești între națiuni, relații întemăiate pe respectarea principiului egalității în drepturi și al autodeterminării popoarelor, și luarea oricăror măsuri menite să consolideze pacea lumii;

c) realizarea colaborării internaționale, rezolvînd problemele internaționale cu caracter economic, social, cultural sau umanitar, dezvoltînd și încurajînd respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie.

Membrii O.N.U. sînt obligați să rezolve prin mijloace pașnice orice diferend internațional și să nu pericliteze în nici un mod pacea mondială, securitatea și echitatea; ei sînt obligați să se abțină în relațiile internaționale de la amenințarea cu forța sau de la folosirea acesteia împotriva integrității teritoriale sau independenței politice a vreunui stat.

Carta Organizației Națiunilor Unite atribuie organizației imputerniciri de prevenire și de reprimare a agresiunii, dîndu-i astfel largi posibilități de a juca un rol de seamă în menținerea păcii, în promovarea coexistenței pașnice.

Apărută într-o perioadă cînd războiul mai secera numeroase vieți omenești, distrugînd și pustiind în continuare orașe și sate, Organizația Națiunilor Unite intruchipa speranțele popoarelor într-o lume pașnică, izbăvită de ororile războiului.

Organizarea postbolică a relațiilor internaționale oferea reale garanții pentru ca litigiile și diferendele apărute pe arena mondială să poată fi rezolvate prin intermediul medierii O.N.U. și să nu evolueze spre noi conflagrații.

CONFERINȚA DE LA POTSDAM

Războiul în Europa se terminase și căpeteniile marilor puteri aliate s-au întrunit la Potsdam pentru a stabili un punct de vedere comun în principalele probleme legate de organizarea postbolică a țărilor europene.

Moscova, 24 iunie 1945. Parada Victoriei în Piața Roșie

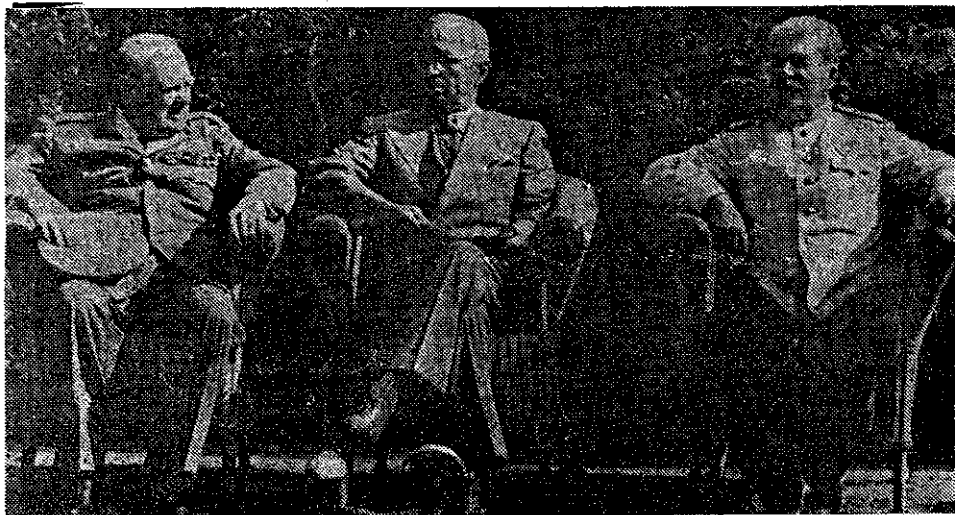
La conferință, care și-a desfășurat lucrările de la 17 iulie pînă la 2 august 1945, au participat : din partea U.R.S.S. I. V. Stalin, a S.U.A. H. Truman, (F. D. Roosevelt a decedat la 12 aprilie 1945), a Marii Britanii W. Churchill și, de la 28 iulie, Clement Attlee (în timpul lucrărilor conferinței, în urma alegerilor parlamentare din Marea Britanie, partidul laburist a preluat puterea), precum și miniștrii de externe și șefii de state-majore ai celor trei mari puteri.

Conferința și-a început lucrările într-o atmosferă oarecum încordată. Chiar în ziua deschiderii acesteia, americanii experimentaseră prima bombă atomică. Truman și Churchill au convenit că în situația dată „nu mai avem nevoie de ruși în războiul împotriva Japoniei“. Britanicii își dăduseră, după cum consemnează W. Churchill în memoriile sale, încă de la 4 iulie acordul în principiu pentru utilizarea bombei atomice, decizia finală urmînd a fi luată de H. Truman.

Conferința a luat hotărîrea, la propunerea lui Truman, de a se crea un organ permanent, Consiliul miniștrilor de externe ai U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii, Franței și Chinei. La început, I. V. Stalin a obiectat împotriva participării Chinei, întrucît principala sarcină a Consiliului avea să fie legată de problemele europene. Consiliul urma : a) să pregătească încheierea tratatelor de pace cu Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda, b) să elaboreze propuneri pentru reglementarea chestiunilor teritoriale rămase în litigiu, c) să schițeze condițiile reglementării păcii pentru Germania.

Deciziile cu privire la Germania (cap. III) porneau de la principiul că în perioada ocupației, indiferent de diferitele zone de ocupație, Germania — ca punct de pornire în granițele ei din 1937 — trebuia considerată ca un întreg din punct de vedere economic și politic. Conferința a conturat principiile politice ale aliaților pentru dezarmarea Germaniei și transformarea ei într-un stat unic democratic.

În fiecare zonă de ocupație, puterea era concentrată în mîinile Comandamentului suprem al forțelor armate, fiecare comandant suprem fiind de drept membru al Comisiei aliate de control, organ — cu reședința la

Conferința de la Potsdam, 17 iulie—2 august 1945. De la stînga la dreapta : Winston Churchill, Harry Truman și Iosif Vissarionovici Stalin

Berlin — desemnat să hotărască în problemele de interes general pe întreaga Germanie. Conferința a decis ca pînă va lua ființă un guvern central german să se creeze numai cîteva departamente administrative centrale germane pentru problemele economice : finanțe, transport, comunicații, comerț exterior și industrie. Aceste departamente erau conduse de Comisia aliată de control.

Se preconizau măsuri pentru democratizarea autoadministrației locale și provinciale, libertate de activitate pentru toate partidele democratice, organizații și sindicate ; înlăturarea completă și definitivă a tuturor organizațiilor militare, semimilitare și naziste, a instituțiilor militare (statul-maior etc.), lichidarea tuturor forțelor armate germane, distrugerea depozitelor militare, interzicerea producției oricărui fel de armă, interdicția de a deține aviație și flotă maritimă. Întreaga industrie germană capabilă de a servi la producția de război avea să fie lichidată ; se preconiza instaurarea unui control eficient asupra economiei germane. Producția de metale, produse chimice și utilaje avea să fie sub controlul aliaților și limitată la necesitățile pașnice ale țării. Capacitatea de producție care depășea necesitatea trebuia sau să fie distrusă sau demontată și luată în contul reparațiilor.

Monopolurile, indiferent de forma lor (carteluri, sindicate, trusturi etc.), trebuiau lichidate. Pentru a nu se produce vreun dezechilibru între zone, Consiliul aliat de control avea misiunea să asigure balanța de mărfuri pentru acoperirea necesităților întregii Germanii.

În conformitate cu hotărârile Conferinței de la Ialta, s-a decis ca fiecare dintre cele patru puteri aliate de ocupație să aibă dreptul de a ridica în contul reparațiilor utilaj industrial din raza zonei sale. Întrucît U.R.S.S. avea de primit circa 50 % din reparațiile datorate de Germania, Conferința de la Potsdam a decis ca U.R.S.S. să aibă dreptul de a primi utilaj industrial și din zonele occidentale de ocupație.

S-a precizat că ridicarea utilajului industrial capital în contul reparațiilor trebuia să se termine nu mai tîrziu de 30 de luni de la încheierea lucrărilor conferinței. S-a acordat U.R.S.S. tot în contul reparațiilor acțiunile întreprinderilor germane din zona ei de ocupație, precum și bunurile mobile și imobile germane din Bulgaria, Ungaria, România și Austria de est, iar S.U.A., Marii Britanii și Franței acțiunile întreprinderilor germane din zonele lor, precum și bunurile mobile și imobile din orice țară în afara celor atribuite U.R.S.S. Aceasta din urmă își lua obligația de a satisface pretențiile Poloniei din cota ei de reparații ¹⁵.

Truman a propus să se țină seama de răsturnarea regimului musso-linian și să se încheie cît mai grabnic tratatul de pace cu Italia, pentru a i se da astfel posibilitatea să înceapă refacerea și să-și construiască o viață statală democratică. Churchill s-a declarat împotriva acestei propuneri, amintind efortul Italiei în război alături de Germania. I. V. Stalin a arătat că România și Bulgaria, care au întors armele împotriva Germaniei hitleriste, precum și Finlanda și Ungaria, care s-au desprins din orbita Germaniei, ar fi mai îndreptățite să fie privite cu bunăvoință de aliați. Nu s-a luat însă nici o hotărîre.

¹⁵ I. V. Stalin a cerut împărțirea flotei de război și comerciale a Germaniei între cei trei aliați, flotă aflată în cea mai mare parte în mîinile Angliei. Churchill s-a declarat în principiu de acord, dar a insistat ca problema să fie reluată după înfrîngerea Japoniei, întrucît efortul militar în Extremul Orient necesita și folosirea flotei germane.

Truman, susținut de Churchill, a cerut să se reorganizeze guvernele României și Bulgariei, incluzându-se în componența lor reprezentanții tuturor grupărilor democratice. De asemenea să se îmbunătățească statutul de funcționare al reprezentanților britanici și americani în comisiile aliate de control din România și din Ungaria.

I. V. Stalin a propus să se ia o hotărâre cu privire la Spania. Regimul lui Franco fusese impus poporului spaniol de Germania și Italia și existența lui în continuare reprezenta o primejdie pentru Națiunile Unite libere. Churchill s-a opus oricărei măsuri în această direcție.

I. V. Stalin a cerut să se discute problema teritoriilor aflate sub tutelă și situația coloniilor care aparținuseră Germaniei și Italiei.

Churchill declară că Marea Britanie nu urmează să ocupe vreun teritoriu. Problemele au rămas să fie discutate la pregătirea tratatelor de pace și rezolvate la Conferința de pace.

Propunerea președintelui Truman cu privire la deplina libertate a mărilor și revizuirea în acest sens a Convenției de la Montreux a rămas, la cererea lui I. V. Stalin, să fie examinată de miniștrii de externe.

Chestiunile cu privire la Polonia au stîrnit divergențe și unele dintre ele (teritoriu, tezaurul aflat la Londra) au rămas să fie soluționate de miniștrii de externe. S.U.A. și Marea Britanie au recunoscut guvernul provizoriu al Republicii Polone, acesta, la rîndul său, luîndu-și obligația de a organiza în timpul cel mai scurt alegeri generale libere, democratice, cu participarea tuturor partidelor democratice, antinaziste.

Noua frontieră vestică a Poloniei, pe Neisse de vest și Oder, a fost acceptată în mod provizoriu de Marea Britanie și S.U.A.

Truman și Churchill au protestat îndelung cu privire la preluarea acestui teritoriu de către Polonia, arătînd că prin aceasta s-ar fi creat o a cincea zonă de ocupație în fosta Germanie. A rămas ca delimitarea finală să fie stabilită prin tratatul de pace. În chestiunea tezaurului polonez aflat la Londra, Churchill a arătat că valoarea lui nu acoperă cheltuielile guvernului britanic făcute pentru organizarea și întreținerea forțelor armate polone și pentru fostul guvern polonez din emigrație; s-a adoptat o formulare ambiguă în sensul că Marea Britanie și S.U.A. aveau să ia măsuri de apărare „a intereselor guvernului provizoriu polon cu privire la bunurile aparținînd statului polon aflate pe teritoriul lor și sub controlul lor“.

Conferința a decis în principiu să se predea U.R.S.S. regiunea Prusiei Orientale, cu orașul Königsberg. „Președintele S.U.A. și primul ministru al Marii Britanii au declarat că ei vor sprijini această propunere a conferinței la reglementarea păcii“.

Marea Britanie, S.U.A. și China au adoptat o declarație în care cereau Japoniei să capituleze fără condiții (26 iulie 1945), declarație la care s-a alăturat ulterior și U.R.S.S. (9 august 1945).

Capitularea Japoniei

SITUAȚIA MILITARĂ ÎN EXTREMUL ORIENT LA ÎNCEPUTUL ANULUI 1945

Anul 1944, al treilea an de război în Oceanul Pacific și în Asia de sud-vest, a adus aliaților importante și hotăritoare victorii. Forțele anglo-americane dețineau controlul asupra aproape tuturor insulelor din Pacificul central și de sud-vest. Unități aparținând a 3 armate japoneze (17, 18 și 31) se aflau blocate pe insulele arhipelagului Bismarck, Noua Guinee și Caroline. Operațiile militare s-au extins în Marea Chinei de Sud și în zona apropiată de insulele Japoniei înseși. Forțele japoneze au obținut succese numai în China și ele se datorau trădării generalilor și conducătorilor gomindaniști. Armatele populare chineze au continuat, ducând lupte grele împotriva ocupanților, să elibereze noi teritorii.

Cu toate că situația strategică și politică a Japoniei s-a înrăutățit considerabil, ea mai dispunea de importante forțe. Spre sfârșitul anului 1944, Japonia avea sub arme 5 365 000 de oameni, din care trupele terestre împreună cu aviația numărau 4 100 000; forțele navale, deși aveau un personal de 1 265 000, dispuneau de o capacitate de luptă limitată din cauza pierderilor enorme suferite în anul precedent și lipsei tot mai acute de carburanți. Cartierul general imperial, analizând situația, a adoptat în ianuarie 1945 un program pentru mobilizarea și înarmarea generală a populației, menținând și întărind militarizarea principalelor ramuri industriale și de transport în vederea ducerii mai departe a războiului.

Pe toate fronturile Asiei de sud-vest se desfășurau bătălii îndârjite. În vest aliații reîncepuseră atacurile în Birmania, iar amiralul Louis Mountbatten pregătea forțe în vederea unei ofensive de mare anvergură în nord-estul Asiei; pe teritoriul Chinei, armatele gomindaniste stăteau pasive, în timp ce în zonele de graniță ale regiunilor eliberate armata populară nimicea fără cruțare trupele ocupanților și ale guvernului marionetă de la Nankin. Frontul Pacificului era în plină mișcare.

Cea mai mare parte a Armatei a 6-a americane a fost reîmbarcată în golful Leyte sub protecția unei acoperiri aeriene de mari proporții. Vasele de transport, apărate de puternice forțe navale, s-au îndreptat spre golful Lingayen din nordul insulei Luzon. În noaptea de 8 spre 9 ianuarie 1945 a avut loc debarcarea celor 68 000 de infanteriști americani. Rezistența japoneză în acest sector a fost slabă, ceea ce a îngăduit forțelor

americane să-și asigure un cap de pod de 2,4 km în lărgime și 5 km în adâncime. Ofensiva principală înspre orașele Lingayen — Tarlac — Manila a început chiar a doua zi. În ziua de 28 ianuarie 1945, unitățile de avangardă au ocupat importantul aerodrom Clark, aflat la 80 km în nord-vest de Manila. A doua zi, o unitate-amfibie a debarcat încă 30 000 de oameni în Golful Subig, în sudul coastei de vest a insulei Luzon, pentru a ataca din spate unitățile japoneze aflate în această zonă. La 31 ianuarie Divizia a 2-a aeropurtată și o unitate-amfibie, cu un efectiv de 8 000 de oameni, au ocupat Nasugbu, la sud-vest de Manila. Operațiile americane erau sprijinite de unitățile armatei naționale de eliberare anti-japoneză „Hukbala-hap”. Cercul în jurul Manila se strîngea tot mai mult. Lupte violente și sîngeroase punctau înaintarea trupelor americane. Garnizoana niponă din Manila, circa 20 000 de oameni, era practic blocată. Americanii au pătruns în Manila, un oraș devastat și în flăcări, la 10 februarie. Ei au fost siliți, datorită rezistenței înversunate nipone, să ducă timp de două săptămîni lupte violente de stradă. Manila a fost cucerită cartier cu cartier. Americanii vor mai face încă serioase eforturi, ducînd luni de zile lupte necrutătoare pentru a lichida ultimele „pungi” nipone din Filipine. De-abia la 5 iulie 1945 Comandamentul american va declara că a încheiat campania în Arhipelag¹. Pierderile japonezilor se cifrau la 317 000 de morți, iar ale americanilor la 60 000 de morți și răniți.

Rezistența japoneză pe întinsul tuturor fronturilor determinase Comitetul unificat aliat al șefilor de state-majore să considere că pentru înfrîngerea Japoniei vor fi necesare, după terminarea războiului în Europa, încă circa 18 luni de campanii dificile și costisitoare. Din aceste considerente, la Conferința de la Ialta, Roosevelt a cerut, conform recomandării șefilor statelor-majore, ca după capitularea Germaniei Uniunea Sovietică să intre în război împotriva Japoniei, în vederea terminării grabnice a războiului în această parte a lumii.

Paralel cu operația din Luzon, marea insulă din Filipine, amiralul Nimitz pregătea un nou salt înainte pe insulele Vulcano, aflate la jumătatea drumului dintre arhipelagul Marianelor și Japonia. Poziția strategică cea mai favorabilă pentru americani o avea insula Iwo Jima, care fusese bombardată pentru prima oară la mijlocul lunii iunie 1944. Pe atunci, ea nu avea decît o garnizoană simbolică și era aproape complet lipsită de fortificații. Comandamentul japonez, urmărind să bareze calea americanilor spre Japonia, construi, începînd din iulie 1944, o întinsă și complicată rețea de cazemate, blechauri subterane, culoare, tranșee etc. Aproape întreaga suprafață a insulei de 20 km² (în afara celor două aerodromuri) era brăzdată de fortificații, încît toate punctele întărite puteau să se sprijine reciproc cu foc de mitraliere. Această particularitate nu îngăduia o înaintare continuă și crea multiple dificultăți. Insula, fiind de origine eruptivă, pe ea se afla, în partea de sud-vest, un vulcan înalt de 170 m, care o domina; pentru cucerirea acestuia, americanii aveau să facă mari eforturi și să sufere pierderi însemnate. Data ofensivei a fost fixată pentru 19 februarie. Aviația americană a bombardat, încă de la începutul lunii decembrie 1944, timp de 72 de zile consecutiv fortificațiile de pe insulă, dar aceste bombardamente au avut o eficacitate rodusă. Japonezii erau adînc îngroptați în lăcașurile lor, multe dintre ele acoperite cu un

¹ Eliberarea lagărelor de prizonieri americani a dezvăluit încă o dată brutalitățile și torturile folosite de japonezi.

Iwo Jima, insula din Pacific în care numărul total al soldaților americani morți și răniți l-a întrecut pe cel al japonezilor din garnizoana ei

strat de trei metri de beton, capabil să reziste celor mai mari bombe și obuzelor flotei. Generalul-locotenent Tadamichi Kuribayashi, comandantul apărării acestui complex de fortificații, dispunea de circa 21 000 de oameni.

Ca operație preliminară, portavioanele lui „Task Force“ 58 au pătruns la 16 februarie în golful Tokyo. Au fost lansate raiduri aeriene masive asupra orașului ; cu toate că ele nu au produs prea mari pagube, faptul în sine dovedea neputința Japoniei de a se opune unei acțiuni în care nave inamice au venit în raza capitalei și au atacat teritoriul Japoniei. În aceeași zi, forțe navale americane au înconjurat Iwo Jima și au început un violent bombardament, care avea să dureze 72 de ore. Artileria japoneză a reacționat cu precizie și a scufundat un cuirasat și un crucișător american, avariind și 11 vedete aruncătoare de rachete. La data stabilită (19 februarie), primele tancuri amfibii americane debarcau oamenii fără ca japonezii să-și manifeste în vreun mod prezența. Două ore mai târziu, situația se transformă : întreaga insulă se aprinse, din toate colțurile apărură limbi de foc convergînd spre zona unde se aflau americanii. Pierderile acestora deveniseră importante : peste 25 % morți și răniți. Prima zi a ofensivei a costat pe americani 2 500 de oameni morți și răniți. Înaintarea se făcea metru cu metru, cu prețul unor sacrificii enorme. Rezistența niponă a fost definitiv înfrîntă de-abia după 37 de zile de atacuri și contraatacuri neîncetate. Singurul ajutor pe care l-au primit apărătorii insulei a fost un raid aerian „kamikadze“ la 21 februarie, soldat cu scufundarea portavionului de escortă „Bismarck Sea“ și avarierea și scoaterea din funcțiune a altor două portavioane. Întreaga garnizoană niponă aflată pe insulă a fost nimicită (au rămas în viață numai 220 de răniți). Americanii au avut aproape 6 000 de morți și 17 000 de răniți. Iwo Jima a fost una dintre cele mai sîngeroase bătălii din Pacific. Prin ocuparea insulei, americanii au obținut o bază apropiată de arhipelagul nipon pentru avioanele de vînă-

toare, care urmau să însoțească și să protejeze fortărețele zburătoare (B-29) ce aveau bazele în arhipelagul Marianelor.

BOMBARDAMENTELE STRATEGICE ASUPRA JAPONIEI. CUCERIREA OKINAWEI

Raidurile superbombardierelor Boeing-29, pornite din China și apoi din insulele Mariane asupra marilor oțelării de pe insula Kyushu și de la Anshan în Manciuria, au dat rezultate strategice discutabile. Bombardamentul era neprecis și pierderile de aparate deasupra obiectivelor sau în drum spre acestea erau relativ mari. În căutarea unor noi tehnici, Comandamentul american trecu de la folosirea bombelor explozive la folosirea celor incendiare. În martie, generalul Curtis Le May puse la punct o nouă formulă : atacuri de la joasă altitudine — 2 000 m plafonul maxim — și nu de la mare altitudine ; operații cu sute de avioane, care veneau însă în valuri de mici formații și nu în formații masive ; delimitarea de câteva avioane precursoare a zonei de obiective cu ajutorul a mici bombe incendiare și a rachetelor luminoase.

Primul raid în care a fost utilizat noul procedeu a avut loc în noaptea de 9 spre 10 martie 1945 asupra orașului Tokyo. Rezultatul a fost un adevărat cataclism ; peste 200 000 de bărbați, femei, bătrâni și copii au fost carbonizați sau au murit sufocați ; 26 km², adică circa 20 % din suprafața capitalei nipone, au fost complet distruși. Din 334 avioane B-29 au fost doborâte numai 14, dintre care 9 s-au prăbușit asupra orașului, ceea ce a mărit distrugerile. Noua formulă a fost aplicată și asupra altor orașe japoneze cu rezultate asemănătoare : la 12 martie orașul Nagoya, la 14 martie marea pert Osaka, la 17 martie importantul centru feroviar și industrial Kobe. Cicloanele de foc abătute asupra Japoniei distrugeau centrele ei vitale și paralizau treptat marile uzine și micile întreprinderi. Japonezii au ripostat intensificând atacurile „kamikadze“, provocând — cu toate că un mare număr de avioane sinucigașe au fost doborâte — pierderi simțitoare americanilor.

Încă înainte de a se încheia bătălia pentru Iwo Jima, forțele americane au început atacul împotriva insulei Okinawa din arhipelagul Ryukyu. Această insulă de o formă curioasă, lungă de 107 km și lată în partea cea mai largă, de 16 km și de 5 km în partea cea mai îngustă, era apărată de Armata a 32-a, de sub comanda generalului-locotenent Mitsuru Ushijima. Japonezii dispuneau aici de circa 85 000 de ostași, la care se adăugau gărzile teritoriale cu un efectiv de 20 000 de oameni. Insula era suprapopulată, densitatea umană atingând în sud 6 000 de locuitori pe kilometrul pătrat. Amiralul Nimitz, conștient că Okinawa, prima verigă a arhipelagului metropolitan nipon, va fi apărată cu energie, concentră enorme mijloace în vederea atacului. Armata a 10-a americană, ale cărei efective se ridicau la 180 000 de oameni, a fost desemnată pentru operațiile terestre ; marina reunea 1 320 de nave de diferite tipuri. Era cel mai mare efort de război înfăptuit în Pacific de Statele Unite de la începutul ostilităților. Marea Britanie coopera cu o escadră formată din 2 cuirasate, 5 crucișătoare, 10 distrugătoare și 4 portavioane.

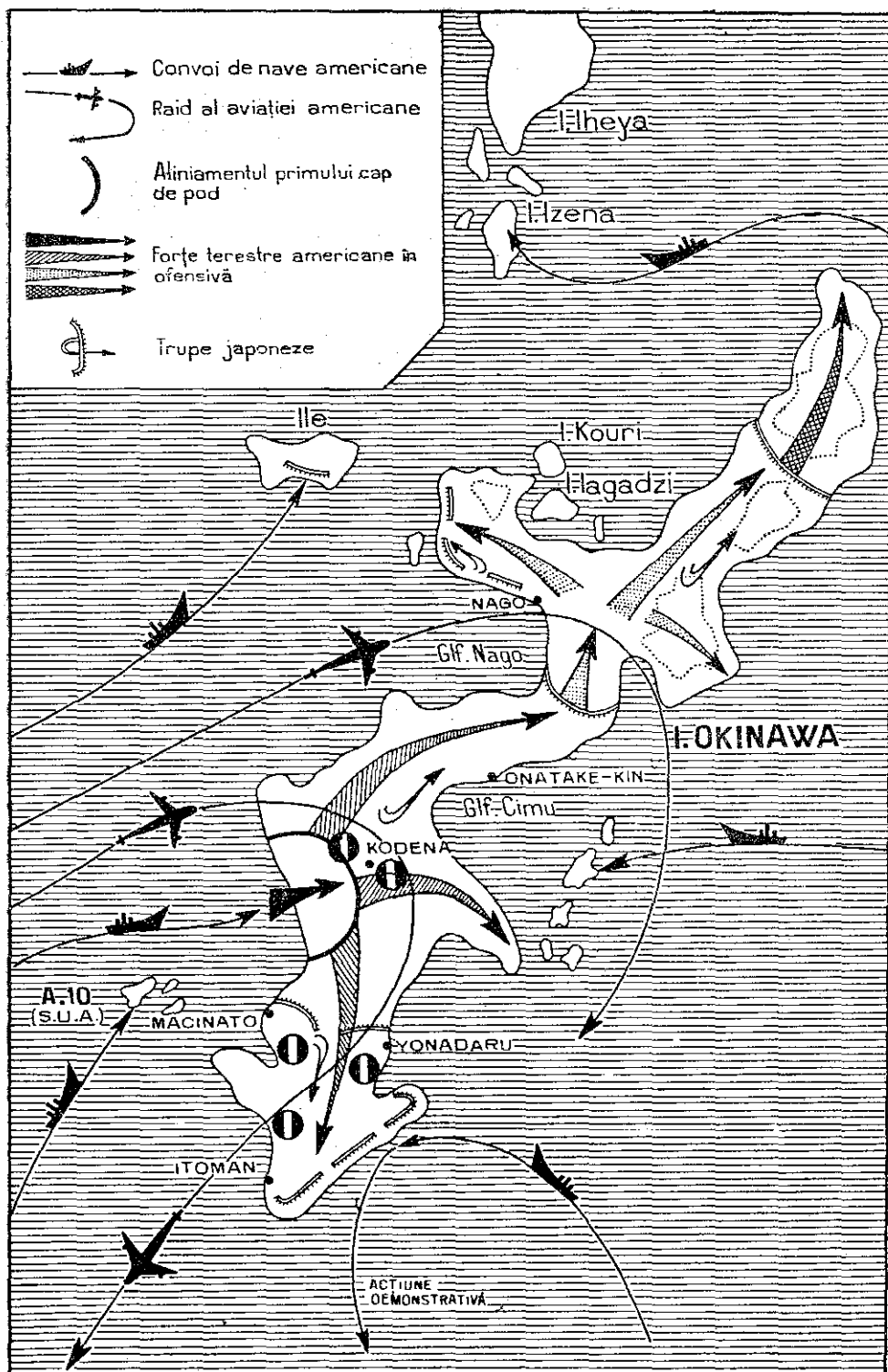
Debarcarea pe Okinawa a început în dimineața zilei de 1 aprilie 1945 ; forțele americane au reușit să cucerească terenurile de aviație de la Yon-

Debarcarea aliaților în insula
Okinawa, primul pas în ar-
hipelagul Japoniei

tan și Kadena și să se stabilească ferm în perimetrul ocupat. Înaintarea în primele 3 zile întâmpină, spre surpriza americanilor, o rezistență relativ slabă. Situația se schimbă radical pe întreg frontul Okinawei din zorii celei de-a patra zi ; luptele devin mai frecvente și mai violente, iar pierderile americanilor din ce în ce mai mari. La 6 aprilie spre prînz, 355 de avioane „kamikadze“ s-au apropiat de Okinawa. Atacul aerian nipon cauză stricăciuni importante numai la zece nave americane ; aviația de vînătoare americană ieșise înaintea asaltatorilor și, în lupta care avusese loc, 248 de aparate nipone au fost doborîte. În aceeași zi Flota a 2-a japoneză (cuirasatul „Yamato“, un crucișător și 8 distrugătoare), sub comanda viceamiralului Seichi Ito, părăsi portul Tokuyama. Amiralul și alți șefi ai marinei ar fi dorit să păstreze aceste nave pentru apărarea Japoniei, trimiterea lor în apele Okinawei fiind un sacrificiu inutil. A doua zi, în dimineața de 7 aprilie 1945, un avion de recunoaștere american semnală prezența flotei inamice ; 386 de avioane americane au atacat navele nipone în cîteva valuri succesive. Numai un singur distrugător japonez a reușit să scape nevătămat din această ultimă bătălie navală desfășurată în Pacific. Americanii au pierdut 10 avioane.

În timp ce pe Okinawa ofensiva americană asalta neînterupt pozițiile nipone, la 5 aprilie primul ministru japonez, generalul Kuniaki Koiso, demisionă, fiind înlocuit de amiralul în retragere Kantaro Suzuki, în vîrstă de 77 de ani, care fusese acuzat în 1936 de către militariști de

Cucerirea Okinawei

„crimă de moderație“. Numirea lui nu însemna însă că Japonia se gîndea să capituleze. Luptele pentru Okinawa au continuat cu deosebită duritate, fiind susținute de repetate atacuri „kamikadze“ : 27 aprilie, 3 mai, 11 mai, 23/24 mai etc. Rezistența niponă a încetat la 19 iunie, pierderile ambilor boligeranți fiind enorme : americanii aveau 49 145 de morți și răniți, 768 de avioane doborîte și 36 de nave scufundate, dintre care 3 port-avioane și alte 368 avariate ; japonezii au avut aproape 100 000 de morți, 783 avioane doborîte și 16 nave scufundate. Intrarea forțelor anglo-americane în anticamera Japoniei determină guvernul nipon să accelereze pregătirile în vederea ducerii operațiilor militare în metropolă și pe continentul asiatic.

Capitularea Germaniei hitleriste la 9 mai, jertfele uriașe ale poporului nipon, inferioritatea vădită a potențialului militar, toate acestea nu împiedicau pe militaristii japonezi de a înfăptui măsurile desperate prevăzute în planul alcătuit la sfîrșitul lunii martie 1945 pentru „bătălia hotărîtoare pe teritoriul Japoniei“. Cercurile guvernante tindeau prin intensificarea terorii să atragă în lupta armată întreg poporul japonez, inclusiv femeile, copiii și bătrînii.

În timp ce Comandamentul forțelor anglo-americane elabora planul pentru invazia pe insulele nipone, forțele aeronavale americane continuau bombardarea sistematică a orașelor nipone, a instalațiilor militare, a căilor ferate și a obiectivelor industriale. Escadrele navale au bombardat la 15 iunie pentru prima oară coasta spre orașul Kamaishi în insula Honshu. În raidurile aeriene din iulie, din 69 de orașe atacate 42 au fost distruse într-o proporție mai mare de 50% : Tokyo era ras de pe suprafața pămîntului în proporție de aproape 80% ; orașul Toyama a fost atît de masiv bombardat, încît distrugerile s-au ridicat la 97%. În aceste condiții Comandamentul aliat pregăti operația „Olimpic“, cucerirea insulei Kyushu, fixată pentru noiembrie 1945, și operația „Coronet“, o debarcare masivă la Honshu, în regiunea Tokyo, stabilită pentru martie 1946.

SITUAȚIA POLITICĂ ȘI MILITARĂ DIN CHINA

În China, în primele luni ale anului 1945, guvernul gomindanist, care dispunea de forțe armate cu un efectiv de 4 600 000 de oameni, a continuat să ducă aceeași politică de pasivitate față de ocupanții japonezi. Pînă la mijlocul lunii aprilie 1945, strategia niponă în China a fost ofensivă, urmărind să consolideze linia de comunicație continentală prin ocuparea de noi teritorii și totodată de a mai face o încercare pentru scoaterea Chinei gomindaniste din război. Numai după capitularea Germaniei hitleriste și schimbarea radicală a întregii situații mondiale guvernul nipon decise să regrupeze forțele sale din China în vederea unei mai bune apărări a pozițiilor cucerite. În cadrul acestei regroupări, trupele japoneze au evacuat numeroase așezări, printre care și orașul Nanning din provincia Huansi, lichidînd astfel legătura terestră dintre forțele japoneze aflate în China și cele din Indochina.

Armata a 8-a și Noua armată a 4-a, principalele forțe ale Chinei în războiul anti-japonez, ale căror efective se ridicau la 900 000 de ostași, au

continuat contraofensiva împotriva trupelor ocupante, eliberând noi și noi teritorii. În primăvara anului 1945 existau în China 19 teritorii eliberate, dispersate de la Mongolia Interioară în nord pînă la insula Hainan în sud ; populația din aceste regiuni eliberate se ridica la aproape 100 000 000 de oameni ; centrul acestor regiuni era orașul Ianian.

În aprilie 1945 a avut loc la Ianian Congresul al VII-lea al Partidului Comunist Chinez. Mao Tzedun a prezentat un raport *Despre guvernul de coaliție*, în care a sintetizat istoria războiului de eliberare și a preconizat programul de acțiune în vederea obținerii victoriei și a construcției statale după alungarea ocupanților japonezi de pe teritoriul Chinei. Îndeplinind hotărârile Congresului Partidului Comunist, poporul chinez și-a mobilizat toate forțele pentru victoria contraofensivei împotriva coto-pitorilor.

Armata a 8-a, cu un efectiv de 600 000 de oameni, opera în China de nord și de răsărit, iar Noua armată a 4-a, care dispunea de 260 000 de oameni, în China centrală. În afară de aceste forțe regulate, în cadrul armatei populare acționau trupele teritoriale, circa 100 000 de oameni, detașamentele de miliție, care se ridicau la peste 1 000 000 de oameni și unități de partizani în spatele frontului nipon. Uneori trupele teritoriale și detașamentele de miliție participau la lupte împreună cu armatele regulate. În primele luni ale anului 1945, armatele populare au eliberat teritorii în provinciile Șansi, Ciahar, Hebei, Șandun și Henian.

AVÎNTUL MIȘCĂRII NAȚIONALE DE ELIBERARE ÎN ASIA DE SUD-EST

Loviturile zdrobitoare date de armatele aliate Germaniei hitleriste și Japoniei militariste au întărit mișcările naționale de eliberare ale popoarelor din Asia de sud-est. În Vietnam, Liga pentru independența Vietnamului (Viet-Min), creată din inițiativa și sub conducerea Partidului Comunist din Indochina, a organizat în decembrie 1944, pe baza grupelor de partizani (apărute și în Laos și Cambodgea), primele unități armate pentru eliberarea Vietnamului. Aceste unități au acționat în provinciile Vietnamului de nord. Amploarea loviturilor date ocupanților a silit guvernul japonez să renunțe de a se mai folosi de administrația franceză ca instrument de cîrmuire ; la 9 martie ocupanții au proclamat, așa cum procedaseră în Birmania, Filipine, Indonezia etc., „independența“ Vietnamului sub împăratul Bao Dai și au instituit un guvern-marionetă la ordinele Kempetailului (poliția secretă militară japoneză, care avea aceeași faimă sinistrală ca și Gestapoul).

În conformitate cu hotărârile plenarei C.C. al partidului comunist din martie, s-a trecut la pregătirea declanșării insurecției generale și la crearea unei armate a marșului spre sud. La 4 iunie, în ținuturile eliberate, la inițiativa lui Ho Și Min, s-a organizat Comitetul provizoriu popular, germenul puterii democrat-pepulare. Operațiunile militare împotriva ocupanților s-au extins ; Vietnamul de nord a fost eliberat și au început luptele în regiunile centrale și sudice.

În Birmania, în timp ce coloanele Armatei a 14-a britanice porniseră din nord de-a lungul văilor spre sudul Birmaniei, Liga antifascistă a libertății poporului, de sub influența partidului comunist, împreună cu reprezentanții înaintați ai burgheziei naționale birmane, a declanșat insurec-

Primele unități armate pentru eliberarea Vietnamului, create din inițiativa Partidului Comunist din Indochina

ția populară anti-japoneză (27 martie). Unitățile armatei populare de apărare, care acționaseră ilegal, au trecut la operații fățișe, luând denumirea de Armata națională. Numărul membrilor Ligii antifasciste (președinte U Aung San, militant al mișcării de eliberare națională, secretar-general comunistul Takin Tan Tun) a crescut la circa 200 000 de oameni. Armata națională, cu un efectiv de circa 10 000 de oameni, a cooperat cu trupele britanice și indiene pentru eliberarea întregii țări. La 5 iulie a fost eliberată capitala Birmaniei, Rangoon. Generalul Kimura, comandantul forțelor nipone din Birmania, primise ordin să apere orașul pînă la ultimul om, dar el, dîndu-și seama că rezistența era inutilă, a încălcat ordinul, repliindu-se prin Siam și Malaysia. Liga antifascistă refuză să accepte propunerea guvernului englez de a acorda Birmaniei statut de dominion, cerînd recunoașterea dreptului Birmaniei la deplină independență.

Armata de partizani din Filipine, „Hukbalahap“, ataca fără răgaz garnizoanele nipone, pricinuind acestora grele pierderi (de la înființare, în martie 1943, și pînă la sfîrșitul anului 1944, circa 25 000 de soldați și ofițeri japonezi au căzut în ciocnirile cu „Hukbalahap“). Spre sfîrșitul anului 1944, efectivele armatei de partizani „Hukbalahap“ se ridicau la circa 100 000 de oameni.

Comitetele populare de apărare — organe autentic democratice de autoconducere, organizate în satele filipineze din regiunile eliberate de armata populară și din numeroase ținuturi încă ocupate — sprijineau

lupta partizanilor, aprovizionându-i eu produse, adăpostindu-i și informându-i despre mișcările trupelor japoneze.

Alături de „Hukbalahap” mai acționau și alte grupe autonome de partizani: Detașamentul 48, alcătuit din reprezentanți ai patrioților chinezi locuitori în Filipine, „Vulturul albastru”, condus de reprezentanți burgheziei naționale, „Filipinele libere”, format din intelectuali patrioți din Manila etc. În provinciile Nueva Ecija, Laguna și Pampagna, eliberate de „Hukbalahap”, au fost aleși guvernatori comuniști.

Debarcarea trupelor americane pe insula Luzon a fost susținută de către „Hukbalahap” prin declanșarea unei ofensive generale pe un front larg. Partizanii au aruncat în aer noduri de cale ferată, au tăiat liniile de comunicație telegrafice și au atacat depozitele de muniții și convoaiele de aprovizionare, dezorganizând spatele frontului nipon în principalele puncte defensive.

Mișcarea de eliberare națională a luat amploare; în aprilie-mai 1945, cu sprijinul comuniștilor, s-au înființat „Uniunea națională țărănească” și „Congresul organizațiilor muncitorești”, organizații de masă puternice care își propuneau să lupte pentru reforme sociale democratice și pentru independența țării. „Alianța democratică”, creată în iunie, a pus bazele unirii tuturor forțelor autentic democratice într-un unic front anti-imperialist împotriva politicii lui MacArthur de a sprijini elementele colaboraționiste, pentru cucerirea deplinei independențe a Filipinelor.

Partizanii anti-japonezi din Malaysia² au trecut în 1945 la operații militare de anvergură împotriva trupelor de ocupație. Organizația ilegală „Uniunea anti-japoneză”, cuprinzând în rândurile ei câteva sute de mii de membri — malaiezi, chinezi și indieni —, desfășura o vastă activitate politică pentru a anihila uneltirile cotropitorilor, care urmăreau să aște vrazba națională între cele trei naționalități din Malaysia, precum și pentru a organiza rezistența maselor largi față de politica de jaf și de teroare japoneză. Armata anti-japoneză, denumită în masele largi și „Trei stele” după cele trei stele de pe stindardul ei, care simbolizau unitatea de luptă a celor trei naționalități, a eliberat în 1944—1945 o serie de ținuturi, unde s-au instaurat cirmuiri autonome democratice.

În Indonezia forțele de represiune japoneze au arestat, în ianuarie 1943, pe conducătorii Partidului Comunist Indonezian. După arestările din 1943 au supraviețuit numai comitetele de partid din Djakarta și câteva centre din Java. La începutul anului 1944, comuniștii au înființat o organizație ilegală în Djakarta, denumită „Mișcarea pentru Indonezia liberă” (Gerakan Indonesia Merdeka). Un rol însemnat în lupta anti-japoneză l-au avut studenții, printre care s-a remarcat Haioul Saleh și alții. Liderii burgheziei naționale, atrași de japonezi în conducerea organizației „Concentrarea forțelor populare”, au colaborat cu mișcarea ilegală anti-japoneză. În 1944 au avut loc câteva acțiuni anti-japoneze: răscoala recrutiilor din armata-marionetă organizată de ocupanți în orașul Blitar (Java de răsărit), răscoalele spontane neorganizate în Semarang, Djogjakarta și alte localități.

Îngrijorate de creșterea mișcării anti-japoneze, autoritățile de ocupație au creat Comitetul executiv pentru pregătirea independenței Indoneziei.

² Malayan People's Anti-Japanese Army, prescurtat M.A.P.J.A., Armata anti-japoneză a poporului malayez.

Comitetul a elaborat un proiect de Constituție a viitorului stat indonezian, dar ocupanții nu au îngăduit publicarea lui. La ședința comitetului din 1 iunie 1945, Ahmed Sukarno, lider al burgheziei naționale, a expus principiile luptei pentru făurirea unei republici burghezo-democratice în Indonezia, principii care au stat la baza programului Frontului unic de eliberare națională, la care au aderat și comuniștii.

Organizația anti-japoneză din Thailanda, „Thai liber“, aflată sub conducerea burgheziei naționale, izbuti să cîștige o influență predominantă în mișcarea de eliberare. Primul congres al Partidului Comunist Thaiandez a avut loc, în ilegalitate, în 1942. Comuniștii au participat activ la pregătirea insurecției armate naționale împotriva cotropitorilor japonezi. În condiții cumplite de grele, comuniștii s-au străduit să mobilizeze masele largi țărănești împotriva japonezilor. Cu toate că liderii lui „Thai liber“ au frînat creșterea și dezvoltarea mișcării de eliberare într-o insurecție generală armată, la începutul anului 1945 acționau cîteva zeci de detașamente de partizani în diferite ținuturi ale Thaiandei.

Spre sfîrșitul lunii iulie 1945, Pridi Panomiong, conducător al organizației „Thai liber“ și regent al Thaiandei, adresă poperului *Proclamația păcii*, în care învinuia gruparea militaristă de a fi tirî țara în război alături de puterile fasciste și arăta că voința poporului s-a manifestat prin amploarea luată de mișcarea anti-japoneză, reprezentată de „Thai liber“.

ULTIMELE ACȚIUNI MILITARE DIN EXTREMUL ORIENT. INTRAREA U.R.S.S. ÎN RĂZBOIUL ÎMPOTRIVA JAPONIEI. SFÎRȘITUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

La 5 aprilie 1945, guvernul U.R.S.S. a notificat oficial denunțarea pactului de neutralitate cu Japonia, pe care îl încheiase la 13 aprilie 1941.

Cercurile guvernante nipone, conștiente că înfringerea era inevitabilă, s-au străduit, pe de o parte, să intensifice rezistența față de trupele anglo-americeane pentru a obține ca S.U.A. și Marea Britanie să renunțe la condiția capitulării necondiționate, iar pe de altă parte, au întreprins o serie de acțiuni diplomatice cu scopul de a diviza coaliția antifascistă. Oficialitățile nipone au stabilit contacte prin persoane particulare sau semioficiale cu S.U.A. și cu Marea Britanie și au căutat să folosească U.R.S.S. ca mediator în eventuale tratative. Încercările nu au dat rezultate.

Conferința de la Potsdam (17 iulie—2 august) a dezbătut o multitudine de probleme referitoare la războiul din Oceanul Pacific. Chiar în prima zi a lucrărilor conferinței, delegația sovietică l-a asigurat pe Truman că Uniunea Sovietică își va îndeplini obligațiile asumate față de aliați. După ce președintele H. Truman dăduse la 24 iulie ordinul de a se pregăti aruncarea primei bombe atomice asupra unuia dintre orașele japoneze, la 26 iulie guvernele S.U.A., Marii Britanii și Chinei au adresat un ultimatum Japoniei, cunoscut sub denumirea de *Declarația de la Potsdam*. Ultimatumul cuprindea condițiile capitulării: lichidarea puterii și influenței militaristilor, ocuparea teritoriului nipon, îndeplinirea declarației de la Cairo, anularea tuturor legilor care împiedicau renașterea și întărirea rînduielilor democratice etc. Ultimatumul n-a fost acceptat de guvernul japonez.

La 6 august 1945 a fost lansată asupra orașului Hiroșima prima bombă atomică; circa 60 000 de imobile au fost distruse; circa 100 000 de

La 6 august 1945, deasupra oraşului Hiroşima s-a înălţat cel dintâi spectru al morţii atomice

oameni au murit în câteva secunde, iar alţi 163 000 au fost grav răniţi. Trei zile mai târziu, 9 august, aceeaşi soartă a avut-o şi oraşul Nagasaki, unde au fost ucişi şi răniţi circa 120 000 de oameni. S-a consumat astfel o crimă monstruoasă împotriva umanităţii, crimă care nu poate fi justificată oricâtă cernăală ar risipi apologetii utilizării forţei atomice.

Apreciind că *Declaraţia de la Potsdam* corespundea năzuinţei popoarelor de a termina cât mai grabnic războiul în Extremul Orient şi considerând că Japonia era în acele momente unica mare putere care încă mai stăruia în continuarea războiului, guvernul sovietic s-a alăturat acestei declaraţii. Guvernanţii niponi continuau să respingă capitularea necondiţionată, susţinând — ca o condiţie pentru acceptarea capitulării — menţinerea regimului imperial. Guvernul sovietic a intrat în război, considerând această politică drept „unicul mijloc în stare de a grăbi obţinerea păcii”.

La graniţa Uniunii Sovietice cu China de nord-est (Manciuria) şi cu Coreea de nord, Japonia ridicase de-a lungul anilor puternice instalaţii militare : fortificaţii eşalonate pe două şi trei linii, reţele de drumuri, aerodromuri, cazărmi, arsenale, baze maritime etc. Armata de la Guandun (Kwangtung) şi formaţiile armate locale ale statului-marionetă Manciukuo dispuneau de efective importante, peste 880 000 de oameni.

Comandamentul suprem al armatei sovietice a început pregătirile de război împotriva Japoniei militariste îndată după Conferinţa de la Ialta. Noi unităţi au fost concentrate în Extremul Orient, iar forţele militare din regiunea de la graniţa cu teritoriile aflate sub controlul japonez au fost regrupate în trei fronturi : Frontul Transbaical şi Fronturile 1 şi 2 Extremul Orient, cu un efectiv de 1 577 725 de oameni, sub comanda mareşalului A. M. Vasilevski. Forţele sovietice depăşeau pe acelea ale inamicului în oameni de 1,8/1, în tancuri de 4,8/1, iar în aviaţie de 1,9/1.

Cot la cot cu armatele sovietice participa și armata popular-revoluționară mongolă, cu 4 divizii de cavalerie, o brigadă de tancuri și o unitate de aviație. R. P. Mongolă a furnizat U.R.S.S. în întreaga perioadă a războiului mari cantități de materii prime și produse alimentare.

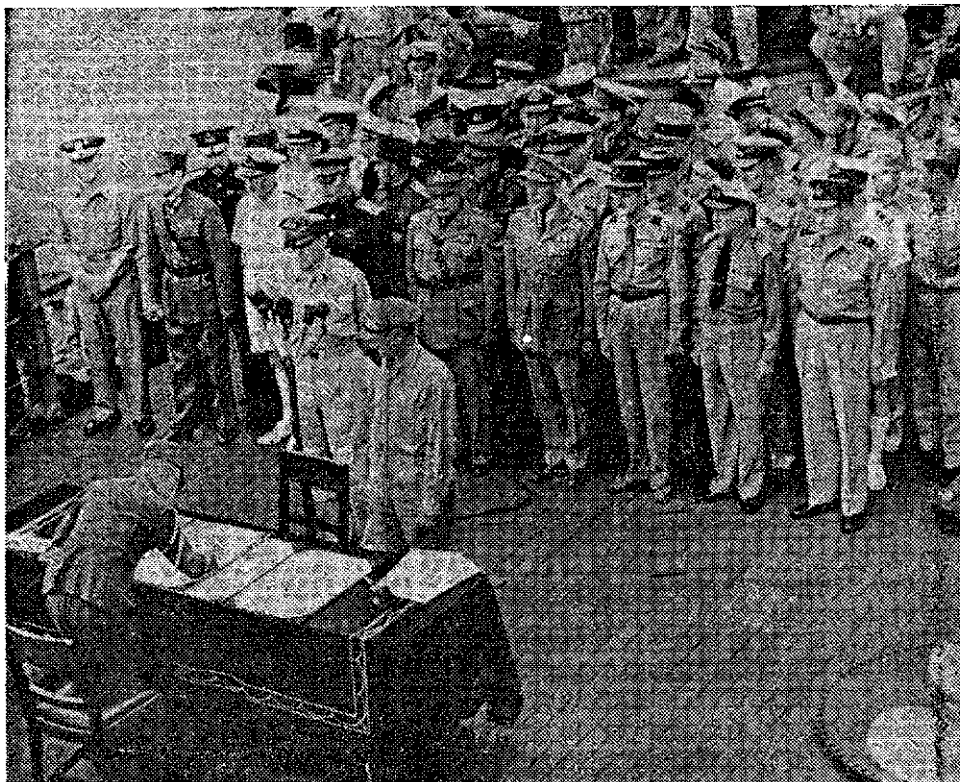
Forțele armatei sovietice au trecut la ofensivă în zorii zilei de 9 august 1945 pe un front larg, înaintind adânc în dispeziitivul inamic în timp ce numeroase grupe de parașutiști erau lansate în spatele trupelor japoneze. După 6 zile de lupte neîntrerupte, armatele sovietice au dat peste cap unitățile armatei nipone de la Guandun.

Intrarea Uniunii Sovietice în război a produs o profundă îngrijorare la Tokyo. După dezbateri de mai multe zile în cadrul Consiliului de război și al guvernului și în prezența împăratului, s-a luat la 14 august 1945 hotărârea de capitulare a Japoniei. Cu toate că împăratul, în declarația sa, anunța capitularea și încetarea războiului, operațiile militare pe fronturile cu U.R.S.S. nu au încetat. Comandanții armatei de la Guandun au continuat lupta. Armatele sovietice, pătrunzând adânc în teritoriile ocupate de japonezi, au eliberat Manciuria și Coreea de nord, silind garnizoanele nipone să capituleze ; abia în ziua de 22 august armata de la Guandun a încetat rezistența.

Între timp, la Tokyo, partizanii continuării războiului au încercat printr-un complot să schimbe cursul lucrurilor ; cu ajutorul forțelor militare de care dispuneau, complotiștii au ocupat în noaptea de 14 spre 15 august palatul imperial cu gândul de a pune mina pe discul ce avea imprimată cuvântarea împăratului Hiro-Hito prin care poruncea încetarea războiului și de a îndepărta de la putere pe miniștrii partizani ai capitulării.

La 9 august 1945, trupele sovietice au lansat ofensiva asupra pozițiilor inamice din China de nord și Coreea de nord

Semnarea capitulării de către reprezentanții Comandamentului militar japonez, 2 septembrie 1945

Puciul a fost înăbușit în dimineața zilei de 15 august ; în aceeași zi, poporul nipon a auzit pentru prima oară glasul împăratului la radio. Pe fronturile din Pacific și din Asia de sud-est, operațiile militare au încetat în linii mari, ele continuând încă o săptămână pe frontul nipono-sovietic. Capitulara a fost atât de surprinzătoare, încît la început s-a produs în rîndurile trupelor — ofițeri și soldați — o mișcare generală de neîncredere. Era de neconceput și mulți aveau convingerea că americanii au pus la cale o înșelătorie de mari proporții. Oamenii simpli, intoxicați cu știrile mincinoase ale propagandei oficiale, nu aveau o noțiune cît de cît reală despre starea de lucruri și nu puteau să admită că Japonia ar putea capitula. Zile de-a rîndul au avut loc discuții violente între grupuri de soldați ; unii voiau să îndeplinească ordinul imperial, alții refuzau. Mulți — militari și civili — s-au sinucis.

Pe alocuri, grupuri izolate au continuat rezistența. La 2 septembrie 1945 s-a semnat pe bordul cuirasatului „Missouri” actul de capitulare necondiționată a forțelor armate japoneze.

Primii au semnat reprezentanții Japoniei : Mamoru Shigemitsu, ministrul afacerilor externe, și generalul Yoshikiro Umezo, șeful statului-major. A urmat apoi semnarea de către aliați : generalul D. MacArthur, comandant suprem, în numele tuturor națiunilor aliate, amiralul Ni-

mitz pentru Statele Unite, amiralul Bruce Fraser pentru Marea Britanie, generalul Blamey pentru Australia, generalul gomindanist Itsu Yung Chang pentru China, generalul-locotenent Kuzma N. Derevienko pentru Uniunea Sovietică, amiralul Helfrich pentru Olanda, vicemareșalul de aviație Leonard Isitt pentru Noua Zeelandă, generalul Leclerc pentru Franța și colonelul M. Moore-Cosgrave pentru Canada. Războiul s-a încheiat și pe continentul asiatic. Cu aceasta, cele 2 191 de zile singeroase, de cumplite suferințe, de mizerie, foamete și groază, de cuptoare de gazare și torturi bestiale, de distrugeri uriașe au luat sfârșit. Al doilea război mondial, cea mai devastatoare conflagrație din istoria milenară a omenirii, s-a terminat.

V

**Rezultatele, consecințele
și învățămintele
celui de-al doilea război
mondial**

Bilanțul economic-militar al războiului

În ultimii 300 de ani Europa a cunoscut 160 de războaie, dintre care două războaie mondiale în timpul unei singure generații. Al doilea război mondial însă, prin amploarea sa, prin numărul participanților, prin tehnica de luptă și prin imensele sale jertfe și distrugerii de vieți omenești, de bunuri materiale și spirituale, a depășit toate celelalte conflagrații cunoscute în istoria lumii, inclusiv primul război mondial. El s-a prelungit timp de 6 ani și a atras în orbita sa majoritatea țărilor globului pământesc.

Cele trei state imperialiste agresoare prezentau trăsături caracteristice comune — regim dictatorial în interior, politică imperialistă agresivă în exterior — dar se și deosebeau în numeroase privințe.

Italia, leagănul fascismului, era un stat capitalist, caracterizat prin regimul dictatorial exercitat prin teroare și cu ajutorul demagogiei sociale, de către virfurile burgheziei monopoliste.

Japonia reprezenta o îmbinare specifică a unui stat capitalist dezvoltat din punct de vedere economic — singura țară industrializată din Extremul Orient — cu puternice rămășițe feudale și mistice în conștiința poporului, oglindite în primul rînd în cultul împăratului. Cercurile militariste, care dețineau puterea în țară, erau caracterizate prin fanatism și cruzime tipic medievale.

Ambele aceste state își propuneau țeluri de război — acapararea de colonii și extinderea sferei lor de influență — care corespundeau, în linii mari, scopurilor altor războaie de agresiune din trecutul omenirii.

Spre deosebire de Italia și Japonia, Germania hitleristă, cel mai puternic partener al coaliției agresorilor, urmărea lichidarea mișcării muncitorești europene, zdrobirea Uniunii Sovietice, statornicirea dominației sale mondiale, instituirea unei „noi ordini” în întreaga lume. Doctrina „național socialistă”, care o anima, avea ca principiu de bază rasismul, dominația de către o „rasă superioară”, cea „germanică”, „nordică”, a tuturor celorlalte „rase” socotite inferioare.

Potrivit acestei doctrine, din viitoarea „mare națiune germanică” urmau să facă parte atât germanii propriu-ziși cît și austriecii, olandezii, flamanzii, popoarele scandinave, popoarele republicilor sovietice baltice,

anglo-saxonii precum și acele elemente din rîndul altor popoare europene care ar prezenta anumite caracteristici ale „rasei nordice“ și ar putea fi deci asimilate de aceasta.

Acest „Herrenvolk“ (popor stăpînitor) germanic, singur autorizat să poarte arme, ar urma să domine un „spațiu vital“, care în prima etapă a istoriei „Reichului milenar“, așa cum îl vedea Hitler în „Mein Kampf“, trebuia să cuprindă întreaga Europă pînă la Urali. În cadrul acestui spațiu, condus din punct de vedere politic și exploatat din punct de vedere economic de către „Marea Germanie“, o parte din regiuni erau destinate să joace rolul de anexe agrare, iar popoarele care le locuiau să furnizeze puterea de muncă auxiliară. Alte popoare, slavii în primul rînd, urmau să fie reduse la nivelul sclaviei, lipsite fiind de orice formă de organizare statală și de educație — în afara celei elementare, strict necesare îndeplinirii unor munci brute — și sistematic diminuate din punct de vedere numeric ca rezultat al represiunilor și al mizeriei fiziologice. Evreii urmau să fie nimiciți ca popor.

Doctrina național-socialistă a fost aplicată în practică cu o brutalitate fără margini de către SS, „elita“ partidului național-socialist, care forma un stat în stat, guvernați fiind de propriile lor legi, controlînd ierarhia partidului nazist, stăpînind poliția și serviciile de securitate, asigurînd administrarea și colonizarea teritoriilor ocupate, executînd acțiunile de represiune în masă, controlînd lagărele de concentrare, furnizînd trupe de șoc pentru front. Chiar în iarna 1939—1940 polonezii și evreii din regiunile Poloniei anexate la Reich au fost expulzați spre est, în „Guvernămîntul general“, care nu reprezenta altceva decît o colonie, guvernată în afara oricărui statut legal și ai cărei locuitori, subalimentați, lipsiți de școli, erau supuși represiunilor în masă și deportați sistematic pentru munca de sclavi în Germania. Pe măsura extinderii agresiunii asupra Peninsulei Balcanice, apoi asupra Bielorusiei, Ucrainei și a teritoriilor vestice și sudice ale Uniunii Sovietice, acest regim era aplicat și acestor regiuni.

Tările ocupate erau exploatate crunt de noii stăpîni, producția industrială era total subordonată necesităților războiului dus de hitleriști, iar producția agricolă era exportată în masă în Germania, ceea ce a dus la o subnutriție sistematică.

Logica „luptei rasiale“, asimilate de către ideologii naziști cu lupta pentru supraviețuire a speciilor animale, ducea la nimicirea fizică a milioanele de oameni, ceea ce a întrecut în oroare orice a cunoscut omenirea în trecut, culminînd cu genocidul total.

Dar aplicarea în practică a misticii „pămîntului și a singelui“, profesată de național-socialiști la începutul războiului, a început să sufere corective tot mai importante după cîștigarea intervenției în evoluția războiului la sfîrșitul anului 1942, marcată prin înfrîngerea germanilor la Stalingrad și debarcarea anglo-americanilor în Africa de nord.

Din acel moment hitleriștii au început să primească în trupele SS nu numai pe reprezentanții scandinavi, olandezi și flamanzi ai „rasei germanice“ ci și pe francezi și valoni ; mai mult chiar, ei au ajuns să apeleze la ajutorul celor pe care i-au proclamat „Untermenschen“ (suboameni) și au început să organizeze, în mare grabă, trupe de trădători chiar din rîndul ucrainenilor și rușilor („Vlasoviști“).

Manevra de ultimă oră nu mai putea însă înșela masele, care au simțit pe propria lor piele, în timpul ascensiunii militare a hitlerismului, ce însemna pentru ele „noua ordine”. „Mobilizarea Europei” în numele apărării „libertății” și a „civiltății occidentale” nu a reușit.

Cel de-al doilea război mondial a întrunit eforturile uriașe, umane și materiale, ale unui număr de 61 de state, cu o populație de 1,7 miliarde de oameni, adică peste $\frac{3}{4}$ din omenire. Operațiunile militare s-au desfășurat pe teritoriul a 40 de state din Europa, Asia și Africa, însumând o suprafață de 22 000 000 km². Dintre toate continentele, Europa a fost cea mai afectată de război; aici s-au dat cele mai mari bătălii, cu distrugerile cele mai vaste și cu profunde repercusiuni.

Forțele militare ale celor două coaliții de state ce s-au înfruntat în război au atins cifre uriașe. Astfel numărul total al celor mobilizați în forțele armate a fost de 110 000 000 de oameni, cu 40 000 000 mai mulți decît în primul război mondial. Deosebiri mari sînt și în ceea ce privește tehnica de luptă. În timpul primului război mondial, 6 state — S.U.A., Anglia, Germania, Franța, Italia și Rusia — au produs 190 000 de avioane, peste 9 000 de tancuri și aproape 140 000 de tunuri. În al doilea război mondial, S.U.A., Anglia, Germania (în perioada 1939—1945) și U.R.S.S. (în anii 1941—1945) au fabricat aproape 653 000 de avioane, 287 000 de tancuri, 1 041 000 de tunuri¹. Prin aceasta puterea de foc și de distrugere crescuse enorm în comparație cu primul război mondial.

Victoria asupra fascismului a fost cucerită cu colosale jertfe omenești. Nici pînă astăzi nu se cunoaște cu exactitate numărul victimelor din anii războiului. Bombardamentele masive la care a fost supusă populația civilă, execuțiile în masă, genocidul, marile mutații de populație survenite în anii conflictului mondial fac dificilă estimarea precisă a victimelor într-o țară sau alta.

Se știe că în fața invaziei armatelor hitleriste a avut loc un exod de militari, de populație activă înspre țările rămase în afara conflictului sau înspre acelea care se presupunea că nu vor cădea jertfă ocupației Germaniei naziste. Astfel, un număr mare de locuitori din Cehoslovacia, Polonia, Franța etc. au plecat în Africa de nord, America, Marea Britanie, mulți dintre ei înrolîndu-se în armatele aliate. Concomitent cu deportarea în masă a populației din teritoriile Europei de est cucerite de agresori, un număr mare de germani au fost transferați în aceste teritorii pentru a le coloniza. La vastele transferuri de populații se mai adăuga numărul mare al prizonierilor, din rîndul cărora mulți nu s-au mai întors în țările lor, deportaților și expulzaților. În 1945 existau circa 20 000 000 de persoane a căror repatriere ridica probleme dificile².

La dificultatea estimării precise a pierderilor de vieți omenești în anii războiului concurează și alți factori. De pildă, puținii locuitori din orașele japoneze Nagasaki și Hiroșima care au scăpat cu viață au căzut victime, mult timp după lansarea bombelor atomice, ca urmare a radiațiilor la care au fost expuși și a leucemiei contractate.

Pe baza unor calcule efectuate în țările beligerante, numărul victimelor variază între 40—50 000 000, ceea ce înseamnă de circa 4 ori mai multe vieți pierdute decît în timpul primului război mondial. Peste jumătate din numărul victimelor a constituit-o populația civilă, printre care nu-

¹ *Velikāia Otecestvennaia Voina Sovetskogo Soiūza 1941—1945 g.*, p. 551.

² *Dictionnaire d'Histoire Universelle*, Paris, Ed. Universitaires, 1968, p. 896.

Lagărul hitlerist de exterminare de la Dachau în ziua eliberării sale, 29 aprilie 1945

În cadrul operației „Fîn”, nazistii au transportat în iulie 1944 în Germania 40 000 de copii sovietici în vîrstă de la 10 la 14 ani

Auschwitz,
„noua ordine“
nazistă...

meroși copii și femei. În plus, războiul s-a soldat cu alte zeci de milioane de răniți și mutilați.

Numărul imens al victimelor omenesti s-a datorat, pe lângă amploarea fără precedent a încleștărilor de pe fronturi, și dezvoltării tehnicii militare, perfecționării rapide a armelor de luptă, apariției altora noi, cu o deosebită forță de foc și distrugere. De fapt, aproape întregul potențial uman și economic din fiecare țară beligerantă a fost mobilizat într-o singură direcție, militară, pentru înfrângerea inamicului. Majoritatea întreprinderilor au fost puse pe picior de război, iar o parte dintre muncitori s-au recalificat în construirea de avioane, tancuri, în fabricarea de tunuri, de puști și alte arme ucigătoare.

Un număr mare de femei au fost atrase în muncă în uzine, pe ogoare și chiar în diverse servicii ale trupelor operative, înlocuindu-i pe bărbații mobilizați și asigurând mâna de lucru suplimentară necesară.

O deosebită contribuție la modernizarea și la perfecționarea mijloacelor tehnice militare au adus oamenii de știință. Cel de-al doilea război

mondial a cunoscut o adevărată revoluționare a tehnicii militare, rezultat al contribuției acestora la modernizarea și perfecționarea mijloacelor de luptă.

În aviație, progresele realizate în ceea ce privește viteza, raza de acțiune, sarcina utilă și plafonul de zbor culminează cu apariția în ultimele luni ale războiului a avionului cu reacție. Artileria cunoaște reapariția, sub o formă mult perfecționată, a proiectilelor autopropulsate, a rachetelor folosite pe câmpul de luptă, în operații navale de desant, în aviația de asalt. În ultimul an al războiului au apărut rachetele balistice cu mare rază de acțiune, prototipul armei-rachetă strategice de azi. Arma-rachetă a pătruns și în armamentul de însoțire a infanteriei sub forma tunului fără recul și în armamentul individual antitanc al infanteriștilor.

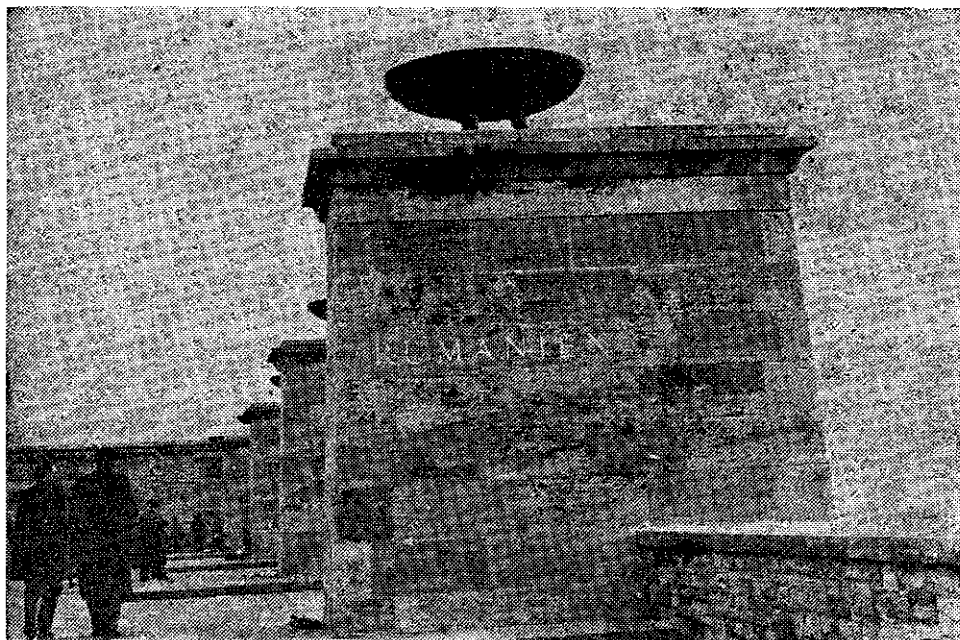
Două sînt domeniile în care știința fundamentală și-a găsit o aplicație revoluționară în tehnica militară. E vorba de folosirea proprietăților undelor electro-magnetice de înaltă frecvență la detectarea de la distanță și pe orice vreme a obiectivelor (radarul) și aplicarea fizicii nucleare la realizarea bombei atomice. O mulțime de alte ramuri ale științei și, în primul rînd, chimia sintetică, electronica, medicina chirurgicală ș. a. au cunoscut progrese rapide.

Mijloacele tehnice militare de cel mai nou tip au impus cheltuieli uriașe și eforturi susținute din partea maselor populare. În schimb, producția bunurilor de consum în statele beligerante s-a redus simțitor, ea putînd cu greu să satisfacă chiar și cerințele minime ale populației dintr-o țară sau alta. Aceasta a adus după sine subalimentarea, foametea și lipsa de igienă, care au generat, la rîndul lor, o serie de maladii, ridicînd mortalitatea în sînul populației (tifosul exantematic, malarie, tuberculoză ș.a.).

Proporțiile distrugerilor și pierderile de vieți omenești au fost amplificate de însăși politica Germaniei hitleriste și a Japoniei militariste, de metodele lor barbare de ducere a războiului. Tinzînd să cucerească dominația mondială, Germania hitleristă a călcat în picioare independența și demnitatea populației din țările ocupate și a promovat o politică monstruoasă de exterminare fizică a popoarelor socotite „neariene”. Peste tot pe unde a pătruns Wehrmachtul s-au introdus și organizațiile naziste, SS și Gestapoul pentru a instaura „noua ordine europeană”, proclamată ca țel al național-socialismului. Cu concursul regimurilor colaboracioniste prohitleriste și fasciste impuse la putere într-o mare parte a ariei de influență germană, Europa a fost transformată într-un uriaș lagăr de concentrare, în care au fost torturați și exterminați după unele date aproximative, 12 000 000 de oameni. În acest genocid de masă au pierit belgieni, bieloruși, bulgari, cehi și slovaci, evrei care au reprezentat jumătate din numărul victimelor, estonieni, francezi, germani, greci, italieni, iugoslavi, letoni, lituanieni, unguri, norvegieni, olandezi, polonezi, români, ruși, țigani, ucraineni etc. În aceste lagăre au fost deținuți muncitori, țărani, reprezentanți ai burgheziei, intelectuali, comuniști, socialiști, democrați creștini, patrioți, indiferent de apartenența de clasă și de concepțiile politice și ideologice. Nu au fost scutite nici femeile, copiii și bătrînii.

În pofida dreptului internațional, prizonierii de război au fost supuși la un tratament inuman. Germania nazistă i-a aruncat în lagăre improvizate, i-a supus la munci grele; expuși epidemiilor și foametei, ei au pierit cu milioanele.

În timpul războiului, hitleriștii au folosit pe scară largă munca forțată a prizonierilor de război, a milioane de străini deportați sau recrutați

Monumentul de la Buchenwald ridicat în memoria românilor asasiinați de călăii fasciști

Prizonieri de război chinezi au fost adeseori folosiți drept manechine vii la exercițiile de tragere și atac la baionetă ale armatei japoneze

din fiecare țară ocupată sau dominată pentru a suplini forța de muncă a muncitorului german trimis pe front. La sfârșitul lunii septembrie 1944, numărul străinilor care munceau în Germania se ridica la circa 7 500 000 de oameni³. Folosiți la muncile cele mai grele și mai istovitoare din mine, la construcții militare și civile, în agricultură, privați de drepturile cele mai elementare și reduși la rolul de simpli sclavi, erau umiliți, bătuți, schingiuiți, înfomețați și foarte adesea lăsați să moară din lipsă de hrană, veșminte și adăpost.

Întreaga istoriografie mondială este unanimă în a recunoaște că lagărele de concentrare au constituit o adevărată apoteoză a genocidului.

Aliatul de nădejde al hitleriștilor, Japonia militaristă, a folosit aceleași metode brutale de ducere a războiului ca și Germania nazistă. Proclamându-se drept eliberatori ai Asiei față de colonialiștii europeni, imperialiștii japonezi au stabilit propria lor dominație pe acest continent și în bazinul Oceanului Pacific. Ocupația japoneză a însemnat perioada cea mai grea din istoria țărilor din estul și sud-estul Asiei. Populațiile țărilor subjugate au fost supuse celei mai intense exploatare, împinse până la foamea cea mai cruntă, până la ultima expresie a mizeriei care a distrus milioane de vieți omenești. Alte milioane de oameni au fost uciși în acțiuni de represalii sau de exterminare deliberată a populației în regiunile ocupate din China, Indonezia, Filipine etc.

Cortegiului de orori ale războiului i s-a adăugat șocul psihic la care au fost supuse populațiile ce au avut de suferit de pe urma bombardamentelor, inclusiv copiii.

Jertfele enorme umane s-au conjugat cu uriașele pierderi materiale și spirituale. Nici o conflagrație din trecutul milenar al omenirii n-a acumulat atâtea drame morale și ruine materiale ca cel de-al doilea război mondial. Țări întregi au fost pustiite, mii de orașe ruinate, sute de mii de comune și sate au fost rase de pe suprafața pământului, milioane de monumente, edificii de cultură și locuințe au fost nimicite. Forțe de producție gigantice au fost distruse. Aproape în fiecare țară beligerantă s-au aflat în ruine un număr însemnat din întreprinderile industriale, din mijloacele de transport, din inventarul viu și mort din agricultură etc. O bună parte din mașinile și din echipamentele aparținând fabricilor și uzinelor din țările ocupate au fost demontate și transferate în interiorul granițelor statelor agresoare.

Înensele distrugerii materiale au fost conjugate cu uriașele cheltuieli de război efectuate de fiecare țară beligerantă, cu pierderile temporare ale veniturilor din industria și agricultura regiunilor ocupate. Nici până astăzi nu s-au putut calcula cu exactitate imensele pierderi materiale și spirituale și cheltuielile tuturor țărilor legate de război. Aceasta și din cauză că lipsesc unii indicatori. De pildă, cum s-ar putea calcula orele de muncă pierdute în industrie și agricultură ca urmare a mobilizării pe front a milioane de muncitori și de țărani sau uzura anormală a mașinilor prin exploatarea lor intensă în condițiile unei insuficiente întrețineri etc. Totuși, în toate țările coaliției antihitleriste, comisiile de reparații au întocmit statistici aproximative cu pagubele suferite în război, putându-se astfel reclama rambursările respective din partea Germaniei, Japoniei și statelor foste satelite ale acestora.

³ William Shirer, *Le Troisième Reich des origines à la chute*, Ed. Stock, Paris, 1967, p. 974.

Triumful nazismului în Germania a împins această țară, cu mari și bogate tradiții cultural-umaniste, cu secole în urmă. Toți potenții regimului hitlerist aveau repulsie față de tot ceea ce a dat omenirea mai progresist și mai înaintat, față de toți cei pentru care libertatea, cultura și civilizația reală reprezentau sensul dezvoltării geniului uman. Ca pe vremea închiziției, hitleriștii au dezlănțuit o adevărată vinătoare împotriva scriitorilor, artiștilor și poeților care refuzau să se supună nazismului. Ei au fost arestați, internați și executați. Au fost arse lucrări și opere literare de valoare, au fost distruse monumente care plăceau celui de-al III-lea Reich. În atare condiții, un număr mare de poeți, scriitori, artiști și alți oameni de cultură și-au părăsit țara, alții s-au pus la adăpost, retrăgându-se din activitatea de creație.

Cultura în Germania hitleristă a fost înlocuită cu creații care proslăveau forța brută, războiul nimicitor, care evocau militarismul primitiv prusac, care exaltau rasismul feroce, „omul arian, blond cu ochi albaștri“ și exterminarea popoarelor aparținând „rasei neariene“. Ideologia hitleristă avea în totalitatea ei ca scop otrăvirea conștiinței tineretului german cu propaganda războiului.

Întregul arsenal al metodelor de luptă împotriva culturii a fost extins cu o deosebită brutalitate asupra Europei ocupate de hitleriști. De fapt, ei își dădeau perfect de bine seama de rolul însemnat al culturii în lupta pentru libertate națională; de aceea, au pus în practică metodele cele mai monstruoase pentru a îngrunchea Europa intelectuală. Sintetizând politica Germaniei fasciste în teritoriile ocupate din răsăritul Europei în domeniul cultural, Hitler declara la 11 aprilie 1942 că pentru a se perpetua dominația lor trebuie menținute „la nivelul cultural cel mai coborât cu putință“. Cu cât oamenii sînt mai primitivi, susținea el în continuare, cu atât vor putea fi mai ușor dominați⁴. Cîteva luni mai târziu, Hitler adăuga: „...Este esențial să nu facem nimic din ce ar putea trezi la elementele negermane ale populației chiar cea mai mică mîndrie națională... Deci e inutil să mai spun că în nici un caz populația în cauză nu trebuie să beneficieze de o educație care să depășească un nivel cît se poate de elementar“⁵.

În numele acestor „principii“, hitleriștii au închis în țările ocupate universități, licee, instituții de cultură și artă. Au jefuit și nimicit muzee, opere literare și artistice de mare valoare din fiecare țară. Rigorile cenzurii acționau cu deosebită severitate în fiecare din aceste țări.

Germania hitleristă și-a găsit adepți în elementele fasciste, retrograde și colaboraționiste din numeroase țări.

Deși mantia obscurantismului s-a extins asupra Europei dominate de fasciști, totuși intelectuali-cetățeni din fiecare țară, în condiții deosebit de grele, înșelînd adesea vigilența ocupantului, în situații de semilegalitate, au reușit să creeze opere literare și artistice inspirate de calde sentimente patriotice, care au însuflețit masele populare în lupta lor pentru demnitate și independență națională.

În anii de grea încercare, cînd acțiunile celui mai agresiv și mai reacționar imperialism puneau în primejdie însăși existența și ființa națională a multor popoare, forțe uriașe din lumea întreagă s-au unit pentru a nimici pe cîmpitorii. Astfel civilizația omenirii a fost salvată prin colosalele sacrificii comune ale popoarelor care au format coaliția antihitleristă,

⁴ Enzo Collotti, *op. cit.*, p. 240.

⁵ *Ibid.*, p. 242.

ale mișcării de rezistență împotriva cotropitorilor de pe toate continentele. Niciind în trecut nu s-a adevărit cu atita pregnanță legitatea obiectivă cu privire la rolul maselor populare de făuritoare a propriului lor destin, contribuția lor activă la procesul istoric mondial. Victoria asupra fascismului este opera tuturor popoarelor pe care pericolul nimicirii le-a unit împotriva unui agresor nemaivăzut de sălbatic.

În crîncena înclăștare cu puternica mașină de război fascistă, Uniunea Sovietică — forța principală a coaliției antifasciste — a purtat greul războiului și a adus contribuția hotărîtoare la înfrîngerea forțelor reacțiunii. Armata și poporul sovietic, care au dat cele mai mari jertfe de vieți omenești, au salvărdat nu numai orînduirea socială și de stat socialistă, ci și libertatea altor popoare din Europa și din Asia, salvînd omenirea de cea mai mare primejdie care o ameninșase vreodată, fascismul.

Pe Frontul de răsărit au acționat de la început pînă la sfîrșit 65—70 % din efectivul forțelor armate aruncate în luptă de Germania fascistă și acoliții ei, au avut loc cele mai mari operații militare, ca bătălia din fața Moscovei, epopeea Leningradului, năprasnica lovitură dată dușmanului la Stalingrad, vastele operații desfășurate de la Kursk și Orel pînă la Berlin. O impresionantă mărturie a patriotismului popoarelor Uniunii Sovietice a constituit-o mișcarea de masă a partizanilor, care a făcut să ardă pămîntul sub picioarele cotropitorilor.

Uniunea Sovietică a ocupat primul loc în privința jertfelor umane și a pagubelor materiale pricinuite de război. Tributul de sînge al U.R.S.S. a fost de 20 000 000 de oameni, adică 10 % din populația ei. Jumătate din numărul jertfelor umane au fost civili. Ei au pierit ca urmare a bombardamentelor și blocadei, a exterminării populației în teritoriile vremelnice ocupate de fasciști. În lagărele de concentrare din Germania au fost nimiciți milioane de prizonieri și de cetățeni sovietici recrutați la munca forțată.

În anii războiului, hitleriștii au distrus 1 710 orașe sovietice, peste 70 000 de sate și comune, 32 000 de întreprinderi industriale, 98 000 de colhozuri, 1 876 de sovhozuri, 65 000 km de cale ferată etc. Potrivit istoriografiei sovietice, pagubele suferite de U.R.S.S. împreună cu cheltuielile de război și cu pierderea temporară a veniturilor din industrie și agricultură în regiunile vremelnice cotropite s-au cifrat la două trilioane șase sute de miliarde de ruble ⁶.

Împotriva Axei fasciste și Japoniei militariste au luptat cu bărbăție armatele Marii Britanii și ale Statelor Unite ale Americii. Operațiile militare ale S.U.A. și Marii Britanii în nordul Africii și în Italia, debarcarea trupelor aliate pe coasta Franței, războiul purtat de Statele Unite în Oceanul Pacific împotriva Japoniei militariste și masivele bombardamente de aviație au slăbit în mare măsură blocul țărilor fasciste, aducînd o contribuție la zdrobirea Germaniei și a aliaților săi.

Marea Britanie a participat la război din prima zi și pînă la sfîrșitul lui, pierzînd aproximativ 375 000 de vieți omenești. Pentru prima oară în istoria sa, ea a cunoscut ravagiile războiului pe propriul său teritoriu. Zeci de mii de civili și-au pierdut viața sub dărîmăturile pricinuite de bombardamentele aviației hitleriste și de bombele V—1 și V—2, lansate asupra Londrei și asupra altor orașe. Alte zeci de mii de oameni au fost ră-

⁶ *Velikaia Otecestvennaia Voina Sovetskogo Soiūza 1941—1945 g.*, tom. VI. p. 552.

niți. Efortul economic al Marii Britanii în război a fost atît de mare, încît a fost necesară o lungă perioadă postbelică pentru redresare.

Bilanțul pierderilor în vieți omenești ale S.U.A. este apreciat în jur de 400 000 de oameni, din care jumătate în campaniile din Europa și jumătate în Asia. Eforturile economice de război ale S.U.A. au fost deosebit de mari, ele cifrîndu-se la 22 de bilioane de dolari, plus datoriile de război cuprinzînd valoarea materialului de război și a materiilor prime strategice furnizate Marii Britanii, Uniunii Sovietice ș.a. sub formă de „împrumut și închiriere”⁷.

Printre țările europene care au contribuit în mare măsură la victoria coaliției antifasciste se numără: Albania, Cehoslovacia, Franța, Grecia, Iugoslavia, Polonia și, în ultima parte a războiului, Italia, România și Bulgaria.

În anii 1939—1945, ca urmare a operațiilor de război și înainte de toate a politicii de exterminare promovate de ocupanții hitleriști, Polonia a pierdut aproape 6 000 000 de oameni. Dintre aceștia, 300 000 au căzut în lupte, iar restul au fost exterminați, mai cu seamă în lagărele de concentrare. Pierderile în vieți omenești au fost conjugate cu imense pagube materiale. Au fost distruse 64% din întreprinderile industriale. Au fost salvate abia 27% din poduri, 67% din liniile ferate, 19% din parcul de locomotive, 16% din parcul de vagoane etc. Varșovia a fost distrusă în proporție de 75%, Wrocław 65%, Gdansk 55% etc.⁸

Sacrificii mari la cauza victoriei împotriva Germaniei hitleriste au dat popoarele Iugoslaviei. În timpul războiului Iugoslavia a pierdut 1 700 000 de oameni, dintre care 1 400 000 bărbați, femei și copii masacrați de ocupanți sau exterminați în lagărele din Germania hitleristă. Țara a suferit distrugeri și jafuri fără precedent. 25% din populație a rămas fără adăpost, 36,6% din întreprinderile industriale și peste 66% din șeptel au fost nimicite. Pierderi mari au suferit transporturile feroviare, rutiere, maritime, fluviale, așezămintele de cultură etc.⁹

Proportional cu numărul populației, un tribut mare de sînge au dat popoarele din Albania și Grecia. La fel de mari au fost și pagubele materiale pricinuite de război, precum și de apăsarea ocupantului.

Teroarea sîngeroasă a cîmpitorilor naziști în timpul celor 6 ani de ocupație a Cehoslovaciei s-a soldat cu mari pierderi umane și materiale. Aproape 300 000 de cetățeni cehoslovaci au căzut victime terorii hitleriste. Numeroase orașe și sate au fost distruse. Unele comune, ca, de pildă, Lidice, au fost complet distruse și șterse de pe harta țării și cea mai mare parte din locuitorii lor exterminați. Industria și agricultura cehoslovacă au fost jefuite fără milă.

Țările din Europa de răsărit au avut cel mai mult de suferit în anii războiului. Europa occidentală a beneficiat de un tratament ceva mai „moderat”¹⁰. Cu toate acestea, și în țările occidentale subjugate hitleristii au pus în practică metodele de jignire a demnității popoarelor și de exploatare neomenoasă, jaf și distrugere, ceea ce a provocat numeroase victime și ruine materiale.

⁷ *World Wide Encyclopedia*, Publishers Company Inc., Washington, 1962, f.p.

⁸ Rawski Tadeusz, Szapor Zdzisław și Zamojski Jan, *Wojna Wyzwolenca Norodu Polskiego w latach 1939—1945*, wydanie II, Varșovia, 1966, p. 750—751.

⁹ Morača Pero și Kučan Victor, *La guerre et la révolution des peuples Yougoslaves 1941—1945*, Belgrad, „Mladost”, 1961, p. 198.

¹⁰ Henri Michel, *La seconde guerre mondiale*, vol. II, *La victoire des Alliés (1943—1945)*, Presses Universitaires de France, Paris, p. 433.

Ostași români care au participat la zdrobirea Germaniei fasciste trec pe sub Arcul de Triumf din Capitală în 1945, cu prilejul sărbătoririi zilei de 23 August.

Dintre țările occidentale, Franța a fost cea mai încercată. Aici pierderile în vieți omenești s-au ridicat la 600 000 de oameni, din care 200 000 au căzut în cele două campanii din 1939—1940 și din 1944—1945; restul de 400 000 au fost civili, victime ale bombardamentelor, ale represaliilor ocupantului, ale deportărilor și internărilor în lagărele de concentrare naziste¹¹. Dacă sacrificiile umane ale Franței au fost mai mici decât în anii primului război mondial, pierderile materiale au fost incomparabil mai mari. Toate porturile sale au fost bombardate. Numeroase localități și cartiere au rămas în ruine. Din cei 83 000 km de căi ferate, 37 000 au fost distruși. Parcul feroviar se redusese la jumătate în comparație cu anul 1938. Producția industrială a scăzut la jumătate; 60% din mașini au fost transferate în Germania. Pagube mari a suferit agricultura¹².

Belgia, Norvegia, Olanda au pierdut fiecare câteva zeci de mii de vieți, majoritatea fiind victime ale regimului hitlerist brutal de ocupație și ale foametei din ultimele luni ale războiului¹³.

La înfringerea Germaniei hitleriste și-au adus contribuția Italia, România și Bulgaria.

Contribuția Italiei la războiul antihitlerist, începând din toamna anului 1943, s-a soldat cu 76 500 de morți¹⁴. În afară de cei căzuți în luptele de partizani sau din rindul soldaților italieni care au luptat alături de aliați, un număr mare de morți a fost înregistrat în rîndurile civililor, exterminați în timpul represaliilor sau în lagărele de concentrare din Germania. Italia a suferit de asemenea și distrugerii materiale.

Participînd din septembrie 1944 la războiul antihitlerist, jertfele Bulgariei s-au ridicat la 31 922 de morți, răniți sau dispăruți, ceea ce însemna peste 10% din efectivele militare. Ea a făcut eforturi mari pentru a asigura frontul cu cele necesare¹⁵.

Poporul român a adus o contribuție apreciabilă la înfringerea Germaniei hitleriste. De la 23 august 1944 și pînă la 12 mai 1945, Armata română a străbătut prin lupte spațiul cuprins între zonele sudice ale României și Podișul Boemiei; ea a forțat 14 masivi muntoși și 12 cursuri mari de apă, a eliberat peste 3 800 de localități și alte așezări, dintre care 53 de orașe; a provocat inamicului pierderi cifrate la circa 23 000 de morți lăsați pe teren și peste 170 000 de prizonieri.

Pierderile proprii, în aceeași perioadă, s-au cifrat la circa 167 500 de oameni (morți, răniți și dispăruți), adică 31% din efectivele totale angajate în luptă; pentru completarea acestor pierderi au fost trimise permanent rezerve, astfel încît, la sfîrșitul războiului, pe front se găseau 16 divizii și alte unități și formațiuni românești cu un efectiv de peste 190 000 de oameni. Contribuția totală a României în luptători s-a ridicat la aproape 540 000 de oameni, cifră care nu include formațiile patriotice de luptă și alți numeroși cetățeni care au luat parte la lupte în țară sau în rîndul partizanilor, din U.R.S.S., Franța, Cehoslovacia și Iugoslavia.

Pentru faptele lor de arme, diferite unități române au fost evidențiate în numeroase ordine ale Ministerului de război al României, prin 7 ordine ale Comandamentului suprem sovietic și 21 de comunicate de război sovietice; peste 300 000 de soldați, subofițeri și ofițeri au fost decorați cu ordine și medalii românești, sovietice, cehoslovace și ungare.

¹¹ *Ibid.*

¹² *Ibid.*, p. 439.

¹³ *Ibid.*, p. 433.

¹⁴ Luigi Longo, *op. cit.*, p. 398.

¹⁵ *Vklad bolgarskogo naroda v razgrom fašistskoi Ghermanii*, p. 271.

La sfârșitul războiului, însemnătatea politică și militară a actului istoric săvârșit de poporul român în august 1944, contribuția României la zdrobirea Germaniei fasciste au fost remarcate de conducerea de stat a U.R.S.S. și prin conferirea Ordinului „Victoria” șefului statului de atunci, regele Mihai I, ordin atribuit doar citorva mari personalități străine.

În afară de aportul uman, poporul român a adus o importantă contribuție economică la obținerea victoriei, evaluată — după date provizorii — la peste un miliard de dolari (valută 1938), ceea ce echivalează cu cel puțin de patru ori veniturile bugetare ale României din anul 1937/1938.

Numeroase țări din Asia și-au adus contribuția la victoria asupra Japoniei imperialiste. O contribuție de neprețuit la victoria Națiunilor Unite a adus-o poporul chinez, care, începînd din 1931, a hărțuit continuu militarismul japonez. Tributul de sînge al poporului chinez este estimat în jur de 8 000 000 de oameni. Exploatarea prădalnică a teritoriilor chineze cucerite de imperialiștii japonezi a fost conjugată cu condamnarea maselor la epidemii și foamete.

Pierderi sensibile umane și materiale au suferit și celelalte țări ocupate de Japonia (Indochina, Indonezia, Filipine, Birmania etc.); India, Australia, Noua Zeelandă, Canada, Africa de Sud au furnizat trupe Marii Britanii.

Africanii au participat, în componența trupelor engleze și franceze, la numeroase bătălii. În cadrul armatei britanice a luptat pe diverse fronturi și o legiune evreiască. Africa, țările coloniale și semicoloniale din Asia și din America Latină au furnizat Angliei, S.U.A. și Franței cantități imense de materie primă, alimente și materiale de război.

Astfel, împotriva forțelor fasciste s-a unit cu prețuri colosale sacrificii o parte însemnată din omenire. Ea a luptat cu abnegație împotriva fascismului, care urmărea să domine lumea și să distrugă tezaurul culturii universale. Ea a luptat pentru înfrîngerea hitlerismului distrugător, pentru a se pune capăt unui regim brutal nemaicunoscut în istorie, bazat pe violență, arbitrar și dictat, pe un rasism feroce și pe o ideologie criminală.

Doctrina rasistă cu conținut retrograd, supranațional, a „noii ordini”, brutalitatea cu care era zdrobită orice opoziție, ca și demagogia „poporului stăpîn” explică în bună măsură faptul că hitlerismul a reușit să amăgească, să facă complice și să antreneze pînă la fanatism în războiul de agresiune și apoi în apărarea celui de-al III-lea Reich o parte importantă a poporului german, ca și proliferarea, în țările ce urmau să fie atacate, a sprijinitorilor nazismului, a așa-zisei „Coloane a 5-a”.

În țările ocupate, „colaboraționismul” a devenit un fenomen de amploare.

„Colaboraționiștii” n-au apărut odată cu începutul războiului. Cu mult înainte de 1939 și în unele cazuri chiar cu mult înaintea venirii lui Hitler la putere, național-socialiștii au cultivat și au subvenționat, peste tot în lume, pe simpatizanții fascismului, pe adepții regimului dictatorial, practicînd demagogia socială „antiplutocratică”, dar căutînd să capteze în același timp simpatia marilor capitaliști, alarmați de creșterea mișcărilor sociale.

Dezlănțuirea războiului de către naziști a dus la delimitarea și cristalizarea pozițiilor față de „Germania hitleristă” și față de național-socialism, sub o formă și cu o intensitate necunoscută în istorie.

Caracterul profund ideologic și ireductibil al luptei între hitlerism și democrație — socialistă sau burgheză — a pus oamenii, păturile sociale și popoare întregi, în fața necesității adoptării unei atitudini împinse până la ultima consecință față de cele două tabere fundamentale antagonice ce se infruntau.

Autoritățile apărute în fruntea țărilor învinse, dispuse a colabora cu Reichul hitlerist, s-au transformat treptat, prin logica lucrurilor, în unele acestuia ca urmare a opțiunii fundamentale pe care erau obligați s-o facă în domeniul crucial al luptei împotriva Rezistenței, a furnizării mii-nii de lucru pentru Germania hitleristă, a subordonării totale a economiei țării lor intereselor acesteia din urmă.

În mod legitim, rezistența față de opresiunea, exploatarea și teroarea exercitată de hitleriști — de fapt lupta pentru supraviețuire împotriva unui dușman care amenința însăși existența națională, fizică și spirituală a poporului — s-a răsfrint curînd și asupra guvernanților colaboraționiști pe măsură ce aceștia erau antrenați, la rîndul lor, în succesiunea represaliilor și contrarepresaliilor, depinzînd tot mai mult de ocupanți pentru menținerea lor la putere. Odată cu creșterea rezistenței și cu transformarea ei dintr-o mișcare spontană într-un fenomen de masă, organizat, în fruntea ei s-au situat în măsură tot mai mare forțele progresiste și în primul rînd comuniștii, care militau pentru un program democratic de organizare a societății după izgonirea fasciștilor și recucerirea independenței naționale. „Radicalizarea” și precizarea țelurilor sociale ale mișcării de rezistență au făcut ca o parte din păturile avute, conservatoare pe plan politic, chiar dacă nu manifestaseră la început simpatie față de hitleriști, să adopte, curînd, o poziție de sprijinire a ocupantului, de teama revoluției sociale.

În același timp, a început să se manifeste o delimitare tot mai netă și, pînă la urmă, o ruptură adîncă între rezistența populară condusă de forțele de stînga, în frunte cu partidul comunist, și opoziția unor partide burgheze tradiționale, care doreau reîntoarcerea la starea de lucruri de dinainte de război. Aceste forțe conservatoare au ajuns să considere mișcarea de partizani condusă de comuniști drept mai periculoasă pentru interesele lor decît cupantul hitlerist, mai ales de cînd hitleriștii au decis să colaboreze pe alocuri cu „naționaliștii” pe planul apărării „fortăreței Europa” împotriva „bolșevismului”. În numeroase cazuri, ca acela al „banderiștilor” din nordul Ucrainei sau al formațiunilor armate de orientare monarhistă și reacționară din Balcani — EDES a generalului Zervos (Grecia), cetnicii colonelului Mihailovici (Iugoslavia), „Balli Kombetar” (Albania) —, asistăm la stabilirea unor relații de colaborare cu trupele hitleriste în vederea luptei împotriva partizanilor.

Vasta mișcare de rezistență a popoarelor cîmpionate și subjugate de fascism, mișcare care a adus o contribuție substanțială la victorie, s-a făcut simțită cu putere din primele zile ale celui de-al doilea război mondial și s-a intensificat după atacarea U.R.S.S. de către Germania hitleristă și constituirea coaliției antihitleriste. Această mișcare antifascistă a popoarelor a fost un factor important al războiului antihitlerist, cu profunde repercusiuni asupra desfășurării și rezultatelor sale, aducîndu-și din plin contribuția la victoria finală. Fiînd un fenomen specific celui de-al doilea

război mondial, generat de caracterul larg popular pe care l-a avut războiul drept antihitlerist și de voința de neabătut a celor mai largi mase populare de a nimici barbaria fascistă, mișcarea de rezistență s-a dezvoltat în strînsă legătură cu desfășurarea generală a războiului. În fiecare țară ea a cunoscut, în funcție de condițiile concrete, de formele și intensitatea luptei, perioade și momente specifice.

Victoriile obținute pe front de coaliția antihitleristă împotriva Germaniei naziste însușeau lupta de rezistență a pepleurilor, le măreau speranța în înfrîngerea definitivă a cîmpitorilor fasciști. La rîndul ei, mișcarea de rezistență a ușurat situația militară a aliaților pe fronturile războiului.

Cu excepția elementelor colaboraționiste, la mișcarea de rezistență au participat, într-o măsură mai mare sau mai mică, toate clasele și păturile sociale ale națiunilor căzute sub dominația fascismului. Un rol deosebit de mare în mișcarea de rezistență l-a avut clasa muncitoare din fiecare țară, care și de data aceasta și-a manifestat cu fermitate patriotismul său consecvent față de interesele naționale și intransigența în lupta cu ocupații.

Forța politică cea mai activă și consecventă în lupta contra fascismului au reprezentat-o partidele marxist-leniniste. Mărturie în acest sens sînt sacrificiile mari pe care comuniștii le-au dat pentru salvagardarea propriilor lor patrii de urgia nazistă. Astfel, în lupta cu fasciștii și-au pierdut viața 3 000 000 de comuniști sovietici căzuți pe front și în spatele frontului, 75 000 francezi, 50 000 greci, 40 000 italieni¹⁶. Mari pierderi au suferit partidele comuniste din Bulgaria, Cehoslovacia, China, Iugoslavia, Polonia, România, Ungaria etc. Un mare număr de comuniști germani au pierit în lupta împotriva dictaturii hitleriste.

Exprimînd interesele vitale ale popoarelor, partidele comuniste, pornind de la aprecierea justă că, în condițiile date, în fața lor sta sarcina primordială a organizării luptei pentru eliberarea propriilor țări de sub ocupația fascistă, au chemat la unire toate forțele naționale patriotice și antihitleriste, indiferent de apartenența de clasă, de concepțiile ideologice și politice. Eforturile comuniștilor s-au materializat prin făurirea într-o serie de țări a unor fronturi patriotice largi, cuprinzînd clase și păături sociale din cele mai diferite, de la clasa muncitoare pînă la grupări burgheze, de la catolici la liber-cugetători, de la democrat-creștini la comuniști și socialiști, de la republicani la monarhiști. Desigur, nu toți urmăreau aceleași țeluri, dar exista unul asupra căruia era un acord deplin: cîmpitorul trebuia alungat, patria eliberată, iar independența și suveranitatea ei restabilite. Aceste largi fronturi patriotice au avut un rol însemnat atît în lupta împotriva agresorilor fasciști europeni, cît și împotriva militaristilor japonezi.

Rezistența antifascistă a prezentat aspecte foarte diferite, în funcție de condițiile locale și de statutul guvernului țării respective în relațiile lui cu cel de-al III-lea Reich.

Cu cît ființa națională a poporului era mai amenințată, cu atît Rezistența îmbrăca forme mai violente. În teritoriile sortite, prin înseși scopurile mărturisite de hitleriști, să devină colonii germane și care erau guvernate în timpul războiului nemișlocit de către autoritățile hitleriste,

¹⁶ *Istoriia mejdunarodnogo raboego i naționalno-osvoboditel'nogo dvijenja*, partea a III-a, Moskva, izd. „Misl", 1966, p. 53.

lupta popoarelor pentru existența lor a luat forme „totale“. În Uniunea Sovietică, Iugoslavia, Polonia, Grecia s-a desfășurat un adevărat război de partizani, care a dus până la urmă la eliberarea prin forța armelor a unor teritorii întinse ale acestor țări. De asemenea, în Asia, în țări ca China, Vietnam, Coreea, Birmania, Indonezia, Filipine ș.a., în care mișcarea de partizani a cunoscut o amploare deosebită, detașamentele acesteia au eliberat mari părți din teritoriile cotate de Japonia.

Rezistența creștea și în țările ocupate din Occident, pe măsură ce guvernele colaboracioniste își pierdeau ultimele rămășițe de autonomie și deveneau nemijlocit agenturi germane. Atât în Franța ocupată, unde guvernul de la Vichy, la sfârșitul anului 1943, nu mai cuprindea decât fasciști notorii, cât și în partea de nord a Italiei, aflată sub guvernarea autorităților fantoșe ale republicii mussoliniene de la Saló, asistăm la desfășurarea unei lupte de partizani a cărei amploare amintește pe aceea din țările care au pornit chiar de la începutul ocupației la lupta armată, de masă, împotriva hitleriștilor.

În sfârșit, avem cazul țărilor în care popoarele nu erau supuse nemijlocit terorii organelor de represiune hitleriste, ci continuau să fie guvernate de autorități proprii, ce păstrau o anumită autonomie în ceea ce privește treburile interne ale țării. În asemenea situație, accentul cădea pe acțiunile de propagandă politică, pe stringerea într-un front național a tuturor forțelor patriotice, pe revendicări și greve, pe acțiuni de sabotaj ale producției de război, pe activitatea dusă în rîndul militarilor, ceea ce permitea extinderea influenței forțelor progresiste, și în primul rînd a partidelor comuniste, folosindu-se în același timp toate condițiile favorabile — oricît de limitate ar fi fost — pentru atragerea în rezistență a unei părți din cercurile guvernante, din aparatul de stat și din conducerea armatei. În felul acesta erau pregătite condițiile politice pentru o răscoală generală cu armele împotriva ocupantului. Astfel de forme de rezistență au fost caracteristice țărilor „aliate“ Axei, ca România și Slovacia, și este semnificativ faptul că tot ele au adoptat forma insurecției generale cu scopul de a se elibera cu forțe proprii de hitleriști.

O formă a mișcării de rezistență a constituit-o lupta antifascistă în lagărele de prizonieri, în lagărele de concentrare, în ghetouri și în lagărele morții. Această luptă era o dovadă de netăgăduit că teroarea, oricît ar fi ea de sîngeroasă, nu poate să nimicească voința și hotărîrea oamenilor de a trăi în libertate.

Deși mișcarea de rezistență a reprezentat un fenomen generat și condiționat, ca forme de manifestare, de cauze strict interne, ajutorul aliaților a reprezentat un element care nu poate fi neglijat. Acest ajutor însă nu era acordat mișcărilor de rezistență potrivit cu importanța lor, fiind dictat, în mare măsură, de considerente politice și interese proprii.

Victoria de însemnătate istorică a coaliției antifasciste a popoarelor a demonstrat încă o dată că nici o forță din lume nu poate îngenuchea popoarele hotărîte să-și apere libertatea și independența, dreptul de a decide în mod suveran asupra destinului lor. Subliniind acest fapt, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta cu prilejul celei de-a 25-a aniversări a eliberării României: „Victoria epocală asupra fascismului în cel de-al

doilea război mondial a demonstrat încă o dată, la scara celei mai ample încleștări din cîte a cunoscut istoria, forța cu care popoarele se ridică în apărarea unei cauze drepte, adevărul incontestabil că rolul hotărîtor în făurirea istoriei, în apărarea libertății și independenței naționale îl au masele populare, milioanele și milioanele de oameni ai muncii de pretutindeni. Războiul antifascist a relevat că, oricît de mare ar fi potențialul aruncat în luptă de forțele reacțiunii, oricît de puternice ar fi armatele imperialiste invadatoare, ele nu pot infringe voința de libertate a popoarelor, dorința acestora de a-și hotări singure soarta¹⁷.

¹⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 4, București, Editura politică, 1970, p. 377.

Transformări în configurația social-politică a lumii în primii ani postbelici

După al doilea război mondial, în configurația social-politică a lumii au intervenit profunde mutații. Într-un număr de țări din Europa și de pe continentul asiatic a triumfat lupta revoluționară dusă de clasa muncitoare, de masele largi ale oamenilor muncii, sub conducerea partidelor comuniste, pentru înlăturarea exploatării și construirea societății socialiste. Un alt factor care a contribuit sensibil la schimbarea configurației vieții internaționale în primii ani de după război au fost revoluțiile de eliberare națională a popoarelor coloniale și dependente, care au marcat începutul destrămării sistemului colonial al imperialismului. În același timp, în anii 1945—1947, țările capitaliste au fost zguduite de ample mișcări muncitorești și democratice pentru progres social.

Pe arena mondială s-a modificat raportul de forțe în favoarea socialismului, păcii și democrației, care au început să determine din ce în ce mai mult cursul întregii evoluții a societății omenești.

Fenomenul cel mai important al perioadei postbelice îl constituie formarea sistemului mondial socialist. În mai puțin de un deceniu și jumătate de la încheierea războiului, un număr de state din Europa, Asia și America s-au desprins din sistemul capitalist, trecând la construirea societății socialiste.

Victoria revoluțiilor populare într-o serie de țări din Europa, Asia și America n-a venit de la sine și nici n-a fost adusă din afară. Ea este legată de întreaga lor dezvoltare economică, socială și politică. Ea și-a avut rădăcinile în realitățile launtrice ale fiecărei țări, în ascuțirea contradicțiilor sociale, în raporturile forțelor de clasă.

Revoluțiile populare au izbucnit și învins în împrejurări caracterizate prin amplificarea vechilor contradicții existente în fiecare țară cu noi contradicții între masele largi populare și invadatorii fasciști. În situația dată, contradicțiile din urmă au trecut pe primul plan, iar rezolvarea lor s-a impus ca o cerință majoră și imediată de interes național. Totodată, comuniștii au avut o viziune justă a perspectivelor, au fost conștienți de faptul că lichidarea regimurilor fasciste și a ocupației străine va deschide larg drumul luptei pentru înfăptuirea unor profunde transformări sociale.

Izvorite direct din mișcarea de rezistență antifascistă a popoarelor, revoluțiile populare din țările Europei centrale și de sud-est, precum și din sud-estul Asiei s-au desfășurat în majoritatea lor ca un proces unic, neîntrerupt, rezolvind în mers sarcinile desăvârșirii transformărilor burghezo-democratice și ale revoluției socialiste.

În cadrul acestor revoluții s-au manifestat o serie de legi și trăsături general-valabile procesului revoluționar din orice țară. În același timp au ieșit la iveală o serie de trăsături noi, metode și forme originale de luptă, care au îmbogățit tezaurul comun al teoriei și practicii marxist-leniniste.

Dacă procesul de trecere de la capitalism la socialism are un conținut unic, formele, mijloacele și metodele prin care s-au înlăptuit revoluțiile populare au fost diferite, în funcție de condițiile specifice ale fiecărei țări, de particularitățile naționale, social-istorice, economice, culturale și geografice. Astfel, revoluțiile populare din Europa și din Asia au izbucnit și au învins în țări aflate pe diferite trepte ale dezvoltării social-economice, începând cu Vietnamul și Albania, țări în care proletariatul era mai puțin dezvoltat numeric, și terminând cu Cehoslovacia și R. D. Germană, dezvoltate sub raport economic și cu un proletariat numeros. Alte țări, ca, de pildă, Polonia, România, Iugoslavia, Ungaria, Bulgaria, se aflau într-un stadiu de dezvoltare medie a capitalismului. În China, formele de exploatare capitalistă se îmbinau cu cele feudale.

Specificul fiecărei țări era determinat și de alți factori, ca volumul rămășițelor feudale, prezența sau absența tradițiilor burghezo-democratice, poziția reprezentanților politici ai partidelor burgheze ș.a.

O deosebită însemnătate au avut-o tradițiile mișcării muncitorești din fiecare țară, călirea și experiența partidelor comuniste și muncitorești, capacitatea lor de a stăpîni diferitele forme ale luptei pașnice și nepașnice, legăturile lor cu masele.

Marea diversitate de condiții de la o țară la alta și-a pus amprenta pe fiecare revoluție populară în parte, generînd o multitudine de forme și de metode noi ale cuceririi puterii de către proletariat, care prezintă un deosebit interes pentru partidele comuniste și muncitorești din statele capitaliste.

În perioada 1944—1948, revoluțiile populare au învins în Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, Coreea (partea de nord), Iugoslavia, Polonia, România și Ungaria. În 1949 s-a constituit Republica Democrată Germană, stat al muncitorilor și țăranilor.

La 1 octombrie 1949, Consiliul politic consultativ, întrunit la Pekin, a proclamat Republica Populară Chineză. Victoria revoluției populare antiimperialiste și antif feudale în China constituie unul dintre cele mai însemnate momente ale istoriei postbelice.

Procesul de transformare a luptei antifasciste în revoluții populare nu s-a desfășurat identic în toate țările. În România, Cehoslovacia și Bulgaria acest proces a fost început prin victoria insurecțiilor populare antifasciste, îndreptate împotriva ocupanților hitleriști și sprijinitorilor lor din interior. Specificul revoluției din Iugoslavia a constatat în aceea că războiul de partizani împotriva hitlerismului s-a contopit cu războiul civil împotriva marilor capitaliști și moșieri, care au colaborat cu ocupanții. Și în alte țări lupta de eliberare națională împotriva invadatorilor străini a fuzionat cu lupta împotriva marii burghezii și moșierimi, sprijinitori ai cotropitorilor hitleriști.

Revoluția populară în China a triumfat în focul războiului civil, când timp de aproape patru ani armata populară chineză a luptat cu hotărâre împotriva clicii gomindaniste, sprijinită de imperialiștii americani. Un război greu de eliberare împotriva colonialiștilor francezi, terminat victorios în 1954, a dus poporul vietnamez ; Vietnamul de nord a pășit pe calea construirii socialismului.

Revoluțiile populare au avut de rezolvat inițial sarcini cu caracter național, democratic și antiimperialist, cum au fost restabilirea independenței naționale și alungarea ocupanților, lichidarea elementelor fasciste, instaurarea unui regim democratic care să reprezinte interesele maselor largi populare etc. În țări ca România, Ungaria, Polonia, R.D.G., Albania, China, Coreea, Vietnam aceste sarcini s-au împletit cu sarcina lichidării marii proprietăți funciare, a rezolvării problemei agrare.

Forța motrice principală și hegemonul revoluțiilor populare a fost clasa muncitoare, condusă de partidele marxist-leniniste. Caracterul larg al scopurilor propuse a fi realizate în prima etapă a revoluțiilor populare a făcut posibilă antrenarea în jurul clasei muncitoare, a țăranimii și a celorlalte păături muncitorești neproletare, a intelectualității democratice, a cercurilor patriotice din armată și chiar a unor grupări burgheze interesate în desăvârșirea transformărilor burghezo-democratice. Toate aceste clase și păături sociale care au participat la revoluție au fost organizate în cadrul unor organizații de masă largi.

Victoria revoluției populare a dus la răsturnarea vechii puteri a claselor exploatatoare și la instaurarea unui nou regim politic, care reprezenta la început, în unele țări, puterea revoluționar-democratică a muncitorilor și țăranilor, iar în altele și a altor păături sociale. Un asemenea guvern de largă concentrare democratică, în frunte cu dr. Petru Groza, s-a instaurat în România la 6 martie 1945. Rolul conducător în guvern îl avea clasa muncitoare, hegemonul revoluției.

În cadrul regimurilor democratice s-a menținut și s-a consolidat alianța dintre clasa muncitoare și ceilalți oameni ai muncii de la orașe și sate ; ea a jucat rolul principal în izolarea și zdrobirea succesivă a rezistenței forțelor reacționare, în netezirea drumului spre socialism.

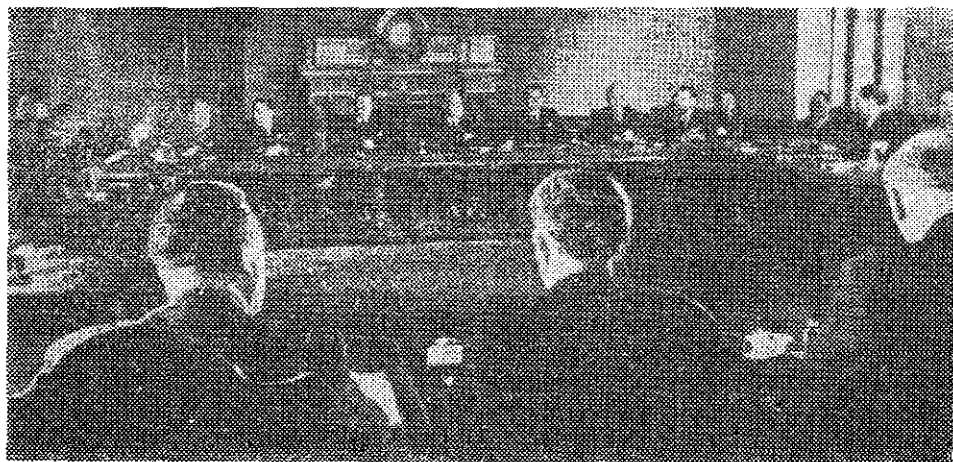
Operă istorică a popoarelor din fiecare țară, victoria revoluțiilor populare din Europa și din Asia a fost favorizată de împrejurări externe prielnice, de modificarea raportului de forțe pe plan internațional în favoarea democrației și socialismului. Faptul că în desfășurarea operațiilor militare împotriva armatelor fasciste în țările Europei centrale și de sud-est au intrat armatele primului stat socialist, U.R.S.S., și nu ale puterilor capitaliste occidentale excludea posibilitatea unei intervenții imperialiste directe în sprijinul vechilor clase dominante. Este meritul partidelor comuniste și muncitorești din țările respective că au știut să folosească condițiile internaționale favorabile pentru organizarea și conducerea luptei în vederea cuceririi puterii. Victoria revoluțiilor populare în țările din Europa și din Asia, la care se va adăuga mai târziu Cuba, și făurirea sistemului mondial socialist au determinat adâncirea crizei generale a capitalismului, exercitând o influență tot mai mare asupra dezvoltării progresiste a societății umane.

O altă trăsătură a primilor ani postbelici o constituie începutul prăbușirii sistemului colonial al imperialismului, eveniment care reprezintă al doilea fenomen postbelic ca importanță istorică după formarea sistemului mondial socialist. Participarea popoarelor coloniale și dependente în componența armatelor coaliției antifasciste și scopurile general-demo-

Manifestație populară în București la 6 martie 1945 în cinstea instaurării guvernului democrat, condus de dr. Petru Groza

Aspect de la prima ședință a guvernului revoluționar-democrat, condus de dr. Petru Groza

Muncitorii fabricii de reparat avioane ASAM din capitală, în dimineața zilei de 6 martie 1945, se îndreaptă spre Piața Națiunii, pentru a participa la marea manifestație populară în cinstea instaurării guvernului democratic

cratice eliberatoare sub care s-a dus războiul au contribuit la creșterea conștiinței naționale ale acestora.

După al doilea război mondial, mișcarea de eliberare națională a intrat într-o etapă nouă, cantitativ și calitativ superioară celei din trecut. Sub loviturile ei au început să se clatine toate imperiile clădite de-a lungul secolelor de puterile colonialiste.

Prăbușirea sistemului colonial al imperialismului în anii postbelici este rezultatul maturizării contradicțiilor naționale și social-politice din fiecare țară, rodul luptei îndelungate și hotărâte a clasei muncitoare, țăranimii, intelectualității, burgheziei naționale și a celorlalte forțe progresiste din fiecare țară. În același timp, o influență de netăgăduit asupra luptei de eliberare națională a popoarelor coloniale și dependente au avut-o formarea și consolidarea sistemului socialist, dezvoltarea mișcării muncitorești și democratice din țările capitaliste, schimbarea raportului de forțe pe arena internațională în favoarea forțelor progresiste. În acest context, mișcării de eliberare națională i s-au deschis atare perspective încât marile puteri coloniale nu și-au mai putut restabili dominația zdruncinată de lupta popoarelor pentru autodeterminare din Asia, Africa și America Latină.

În împrejurările istorice de după război, cînd principiile democratice ale egalității în drepturi a tuturor popoarelor mari și mici, ca bază a relațiilor internaționale, euceriseră adeziunea milioaneilor de oameni din lumea întreagă, marile puteri colonialiste n-au mai putut ignora promisiunile de independență făcute popoarelor din imperiile lor în timpul războiului. La Conferința de la San Francisco (25 aprilie—25

iunie 1945), fondatorii O.N.U. au înscris în Carta acestei organizații internaționale, chemată să vegheze la menținerea păcii și securității internaționale, clauza „dezvoltării relațiilor de prietenie între națiuni pe baza respectării principiului autodeterminării și egalității între popoare” (art. 1, par. 2). Definind regimul de tutelă internațională, care înlocuia pe acela al mandatelor instituit după primul război mondial, semnatarii Cartei se declarau hotărâți „să încurajeze progresele politice, economice, sociale și instructive ale indigenilor și evoluția lor spre autonomie sau independență în raport cu împrejurările speciale ale fiecărui teritoriu și cu voințele liber exprimate ale popoarelor interesate”. Afirmarea publică a acestor principii în Carta O.N.U. a fost de natură să accelereze lupta pentru independență a popoarelor coloniale în perioada care a urmat adoptării ei.

O caracteristică a primilor ani postbelici a constituit-o începutul prăbușirii sistemului colonial în Asia. Chiar la sfârșitul războiului s-a proclamat independența Indoneziei, Vietnamului și Coreii. Țările din Asia de est și sud-est care au fost cوتropite de imperialismul japonez s-au dovedit a fi verigile cele mai slabe în lanțul sistemului colonial al imperialismului și de aceea revoluțiile și mișcările de eliberare națională au învins în primul rînd în această zonă.

Și-au cucerit independența Siria, Libanul și Iordania, aflate sub mandat francez și englez. Au urmat apoi eliberarea Filipinelor. La 15 august 1947 India și-a cucerit independența, iar la 18 aprilie 1949 s-a proclamat republică. Eliberarea de sub dominație străină a celei mai mari țări coloniale a contribuit la accelerarea procesului de eliberare a altor popoare din Asia. S-au proclamat independente Pakistanul, Birmania, Ceylonul etc.

Deși în Africa mișcarea de eliberare națională în primii ani postbelici n-a atins proporțiile celei din Asia, totuși și aici popoarele erau într-o continuă stare de efervescență. Ciocniri antimperialiste, greve și alte acțiuni pentru emanciparea națională au avut loc în Algeria, Maroc și Tunisia. În Egipt s-a conturat o amplă mișcare republicană și antiimperialistă. Peste tot în Africa subtropicală au apărut organizații politice naționale care au trecut la ridicarea popoarelor de la lupta pentru reforme la revendicarea lichidării colonialismului și crearea de state independente.

A luat o mare amploare lupta popoarelor din țările latino-americane pentru eliberarea lor de sub dominația imperialismului nord-american, pentru o deplină independență economică și politică.

Cu excepția burgheziei compradore și a vîrfurilor moșierimii, strîns legate de colonialism, toate clasele și păturile sociale din colonii și din țările dependente sînt interesate în lichidarea asupririi coloniale. Ca atare, la mișcarea de eliberare națională participă toate clasele și păturile națiunii: proletariatul, țărănimea, burghezia națională, mica burghezie orășenească și intelectualitatea democratică. Cu toate că în majoritatea țărilor unde a fost înlăturată stăpînirea colonialiștilor conducerea mișcărilor de eliberare națională nu a aparținut clasei muncitoare (cu excepția Chinei, Coreii și Vietnamului), ci burgheziei naționale, totuși lichidarea colonialismului constituie o parte a procesului revoluționar mondial, contribuind la slăbirea continuă a sistemului capitalist în ansamblu.

Evenimentele din primii ani de după război au dovedit că mișcarea de eliberare națională a popoarelor coloniale, alături de țările socialiste și de celelalte forțe democratice din lumea capitalistă, constituie o puter-

nică forță progresistă, antiimperialistă, un factor de promovare a ideilor păcii și libertății naționale. Mișcarea de eliberare națională, care a re-purtat succese însemnate în primii ani postbelici, a continuat, ducând în următorii ani la destrămarea sistemului colonial al imperialismului și la obținerea independenței naționale de către aproape toate popoarele aparținând țărilor coloniale și semicoloniale.

Formarea sistemului mondial socialist și prăbușirea edificiului colonialist au dus la restrângerea sferei de dominație a capitalismului, la adin-cirea crizei sale generale.

În primii ani postbelici s-au semnalat schimbări sensibile în rapor-tul de forțe dintre principalele țări capitaliste. Germania, Italia și Japonia au fost înfrinte în război. Ele au suferit pierderi imense în oameni și bu-nuri materiale, au fost ocupate de trupele coaliției antihitleriste și au rămas fără colonii.

Războiul și-a pus amprenta și asupra țărilor capitaliste care au luptat împotriva blocului fascist. A slăbit sub raport economic și militar po-ziția Angliei și a Franței. Ele au pierdut o mare parte din flotă și din in-vestițiile în străinătate, s-au aflat în dependență financiară și economică față de Statele Unite ale Americii. Deși Anglia și Franța au reușit spre sfârșitul războiului să-și păstreze pentru o vreme vastele lor teritorii co-loniale, totuși avântul mișcărilor de eliberare națională a zguduit din te-melii aceste imperii.

În același timp s-a întărit și a orescut sensibil poziția și influența Statelor Unite ale Americii, care au devenit principalul centru economic, financiar, politic și militar al lumii capitaliste. Dispunând de un imens potențial economic și militar și deținând în primii ani de după război mo-nopolul asupra bombeii atomice, S.U.A. au trecut la promovarea accen-tuată a unei politici de dominație mondială.

Concomitent cu principala contradicție dintre socialism și capitalism în anii de după cel de-al doilea război mondial, s-au accentuat treptat contradicțiile interimperialiste, manifestate, pe de o parte, în lupta prin-cipalelor puteri vest-europene de a se scutura de dependența politică și militară față de S.U.A. și, pe de altă parte, în rivalitatea dintre marile mo-nopoluri occidentale pe piața mondială pentru cucerirea și recucerirea sur-selor de materii prime, a piețelor de desfacere și a zonelor pentru export de capital.

În primii ani postbelici (1945—1947), în țările capitaliste s-au agra-vat în mod simțitor contradicțiile dintre muncă și capital, dintre burghe-zia monopolistă și celelalte clase și pături sociale. În acest răstimp, în-treaga lume capitalistă a fost zguduită de ample mișcări muncitorești și democratice pînă la greve generale pe scară națională.

Înfrîngerea fascismului în război și creșterea forței și maturității cla-sei muncitoare au exercitat o mare influență asupra avîntului și combati-vității mișcării muncitorești. Clasa muncitoare și ceilalți oameni ai mun-cii din țările occidentale au văzut în terminarea războiului nu o simplă reîntoarcere la vremurile antebelice, ei începutul făuririi unor rînduieli sociale mai drepte, care să împiedice repetarea ororilor fascismului și războiului, să înlăture sărăcia și lipsa de drepturi și care să promoveze o politică de pace și colaborare liberă între state.

În toate țările beligerante, clasa muncitoare s-a situat în avangarda luptei pentru libertate și independență națională, ciștigîndu-și o imensă autoritate în sinul fiecărei națiuni. Ea își reclama acum cu vigoare drep-

turile sale pentru un loc corespunzător în noua societate postbelică. Aceasta cu atât mai mult cu cât de eforturile clasei muncitoare depindea în primul rând înlăturarea urmărilor războiului și refacerea economică a fiecărei țări participante la conflictul mondial.

Apărându-și interesele și drepturile sale, clasa muncitoare a sprijinit în același timp în mod activ celelalte păături sociale exploatate care s-au ridicat și ele la luptă pentru îmbunătățirea situației lor : țărani, funcționari, intelectuali, studenți etc.

În primii ani postbelici, un loc deosebit în lupta mișcării muncitorești și democratice din țările capitaliste l-au ocupat revendicările cu caracter politic. Clasa muncitoare s-a situat în avangarda luptei pentru pace, pentru înlăturirea unor adinci reforme democratice, pentru lichidarea rămășițelor fasciste, pentru recunoașterea organizațiilor muncitorești, împotriva înjghebarii de blocuri și alianțe militare agresive, împotriva militarismului și revanșismului, împotriva aventurilor colonialiste ale imperialismului, pentru prietenie cu țările socialiste, pentru destinderea climatului internațional etc. Ducînd această luptă sub lozinci general-democratice, clasa muncitoare a strîns în jurul său păături largi ale oamenilor muncii, toate forțele progresiste ale națiunii. O mare influență au exercitat-o revoluțiile populare care aveau loc în țările din Europa centrală și de sud-est și în Asia de sud-est, care au stimulat și au însuflețit lupta maselor din țările capitaliste.

În perioada 1945—1947, ani de intensă ofensivă a luptelor muncitorești și ale celorlalte păături sociale asuprite, a avut loc un proces continuu de creștere și dezvoltare a organizațiilor politice și profesionale ale muncitorilor din fiecare țară capitalistă. Acest proces și-a găsit expresia prin creșterea spectaculoasă a influenței partidelor comuniste și muncitorești în viața politică. Partidele comuniste, care și-au cucerit stîna maselor populare pentru abnegația manifestată în mișcările de rezistență, au început după război să-și lărgescă rîndurile cu muncitori și păături largi ale oamenilor muncii. Dacă în ajunul celui de-al doilea război mondial în lumea capitalistă erau 1 700 000 de comuniști, în 1946 numărul membrilor partidelor comuniste s-a ridicat la 5 000 000, deși, în urma revoluțiilor populare din Europa și Asia, numărul țărilor capitaliste s-a micșorat¹. Milioane de muncitori și alți oameni ai muncii din Franța, Italia, Japonia, Danemarca, Finlanda, Canada etc. și-au dat votul partidelor comuniste în alegerile parlamentare din anii 1945—1947. Astfel, în parlamentele numeroaselor țări capitaliste s-au constituit puternice fracțiuni comuniste. La sfîrșitul războiului și în primii ani postbelici, în 13 țări capitaliste comunistii se aflau în guverne (printre care Franța, Italia, Finlanda, Austria, Belgia, Danemarca, Norvegia, Luxemburg etc.²).

Concomitent și-au restabilit influența asupra unei părți a mișcării muncitorești și partidele socialiste din țările capitaliste. Aceasta se explică și prin faptul că partidele socialiste au luat parte la mișcarea de rezistență și au realizat în anii războiului o politică de front unic cu partidele comuniste. La 26 iulie 1945 laburiștii au luat locul partidului conservator la conducerea Angliei. Comuniștii, în pofida deosebirilor de concepții, s-au străduit și în continuare să acționeze în comun cu partidele

¹ *Osnovnie etapi razvitiia mirovogo revoliucionnogo proessa posle Oktiabria*, Moscova, „Misl", 1968, p. 392.

² *Ibid.*, p. 401.

socialiste și social-democrate pentru cucerirea și lărgirea libertăților democratice, pentru transformări progresiste în societate, pentru pace.

În anii postbelici s-a desfășurat un proces rapid de creștere a organizațiilor sindicale. În majoritatea țărilor capitaliste, numărul sindicaliștilor s-a dublat și s-a triplat. În acești ani, clasa muncitoare a reușit să mențină unitatea mișcării sindicale, realizată în perioada luptei împotriva fascismului.

Lupta cenjugată „de jos“ a maselor (greve, demonstrații de stradă etc.) cu cea „de sus“ a deputaților și a miniștrilor comuniști și democrați a făcut posibilă cucerirea de către clasa muncitoare și de ceilalți oameni ai muncii în anii 1945—1947 a unor reforme însemnate cu caracter economic, social și politic. Au fost epurate și pedepsite elementele fasciste, profasciste și colaboraționiste. În Italia, Franța, Germania, Anglia ș.a. s-a efectuat un program de naționalizări în domeniul energiei, transportului, siderurgiei, minelor etc. S-au recunoscut organizațiile muncitorești și dreptul la grevă. Legile cu privire la interdicția partidelor comuniste au fost înlăturate în numeroase țări. Fiecare cucerire a clasei muncitoare și a celor ce muncesc a fost urmarea unei îndrjite lupte de clasă.

Aceste importante cuceriri n-au schimbat însă radical situația și n-au modificat esența exploatării capitaliste. Dimpotrivă, după primii ani postbelici de ofensivă a clasei muncitoare, cînd a reușit să impună cucerirea unor drepturi economice și sociale, a urmat, începînd cu anul 1948, o perioadă de contraofensivă a claselor stăpînitoare, care și-a găsit expresia prin izgonirea comuniștilor din guverne, prin declanșarea unei campanii anticomuniste, limitînd sau chiar lichidînd în unele țări o serie de libertăți democratice.

Aceasta a făcut ca, în anii care au urmat, clasa muncitoare și ceilalți oameni ai muncii să acumuleze noi forțe în vederea declanșării unor mari bătălii de clasă pentru respectarea și lărgirea de drepturi și libertăți democratice, pentru pace și progres social.

Încheierea tratatelor de pace. Situația Germaniei

După victoria coaliției antifasciste în cel de-al doilea război mondial, pe primul plan al vieții internaționale s-a pus problema organizării postbelice a lumii și păcii. În acest scop, la Conferința de la Potsdam șefii de state ai celor trei mari puteri aliate au căzut de acord asupra constituirii Consiliului miniștrilor afacerilor externe, compus din reprezentanți ai Marii Britanii, U.R.S.S., Chinei, Franței și S.U.A., care urma să pregătească tratatele de pace cu Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda și să facă propuneri pentru reglementarea raporturilor cu Germania, Austria și Japonia.

La întrunirile Consiliului miniștrilor afacerilor externe, ținute la Moscova, Londra și Paris, s-au conturat viitoarele tratate, care au fost discutate apoi la Conferința de pace de la Paris (29 iulie—15 octombrie 1946) și, cu unele modificări, au fost semnate în capitala Franței la 10 februarie 1947.

Cele cinci tratate încheiate constau dintr-o parte introductivă și din clauze teritoriale, politice, militare, economice, precum și din stipulații privind reparațiile și restituirile.

România se prezenta la Conferința de pace de la Paris cu autoritatea pe care i-o dădeau actul insurecției din august 1944 și contribuția adusă la victoria Națiunilor Unite în cele aproape nouă luni de război împotriva armatelor naziste până la victoria definitivă asupra Germaniei hitleriste. Guvernul revoluționar-democratic, instaurat la 6 martie 1945, a luat măsuri hotărâte pentru democratizarea vieții publice prin interzicerea oricărei activități a organizațiilor de tip fascist, prin eliminarea din administrație, din viața economică și culturală a elementelor fasciste, colaboraționiste și sancționarea acestora. Un moment important l-a constituit procesul criminalilor de război și al celor vinovați de dezastrul țării, în frunte cu Ion Antonescu. După ce au fost anchetați de organele sovietice la Moscova, unde au fost transportați în primele zile ale lunii septembrie 1944, căpeteniile dictaturii militare-fasciste au fost judecate de către Tribunalul poporului din București între 6 și 15 mai 1946 pentru fărâdelegile comise. Sentința de condamnare la moarte prin îm-

Vinovații își primesc pedeapsa. Procesul principalilor criminali de război de la București, mai 1946

pușcare a lui Ion Antonescu, Mihai Antonescu și a altor doi capi ai regimului militar-fascist a fost executată la 1 iunie 1946.

În cursul Conferinței de pace de la Paris, guvernul român a dat publicității o declarație (12 august 1946), intitulată *Atitudinea României față de Conferința de pace*, în care se releva că, pe baza contribuției militare și economice pe care a adus-o la lupta împotriva hitlerismului, România este în drept să ceară și să obțină recunoașterea calității sale de cobeligerantă, înlăturarea din proiectul de tratat a clauzelor economice care afectau grav situația țării și politica sa economică, îmbunătățirea condițiilor privitoare la limitarea armamentului și a forțelor sale armate necesare pentru apărarea țării. Guvernul român propunea, de asemenea, ca problemele legate de regimul Dunării, care urmau a fi luate în dezbaterea conferinței, să fie soluționate printr-o convenție specială încheiată între țările riverane¹.

Efortul multilateral depus de poporul român în lupta pentru zdrobirea Germaniei naziste a fost recunoscut în cadrul Conferinței de pace de la Paris. Apreciind contribuția României la războiul antihitlerist, ministrul de externe al U.R.S.S., V. M. Molotov, arăta că „împreună cu noi, împreună cu trupele aliate, nouă Românie democrată a început lupta pentru înfrângerea lui Hitler, a făcut sacrificii considerabile în această luptă și noi toți recunoaștem serviciile aduse de poporul român acestei cauze”². La rîndul său, locțiitorul șefului delegației sovietice la conferință, A. I. Vișinski, declara: „La 24 august 1944, cînd nu se conturaseră perspectivele evoluției ulterioare a evenimentelor și cînd soarta Germaniei hitleriste încă nu se vedea cu suficientă claritate, România a făcut o cotitură hotărîrită în politica ei externă... Prin acest act, România a acordat ajutorul său Națiunilor Unite, și în primul rînd Uniunii Sovietice, care a suportat într-o măsură mai mare decît alte țări greutățile agresiunilor militare ale Germaniei și sateliților ei. Desfășurarea ulterioară a evenimentelor militare a confirmat importanța pasului făcut de poporul român, prin care el a răsturnat guvernul lui Antonescu, această agentură hitleristă, și s-a situat de partea țărilor democratice, devenind unul din participanții ac-

¹ *România la Conferința de pace*, Editura B.P.D., 1946, p. 4.

² *România în războiul antihitlerist*, p. 587.

tivi la lupta împotriva Germaniei hitleriste și a sateliților care i-au rămas credincioși³.

Aprecieri asemănătoare s-au făcut la Conferința de pace de către delegațiile R.S.S. Ucrainene, R.S.S. Bielorusse, Republicii Cehoslovace și Republicii Franceze. Delegatul cehoslovac, relevând contribuția armatei române la victorie, s-a pronunțat pentru recunoașterea României ca stat cobeligerant⁴.

Cu toate că marile puteri au recunoscut contribuția militară a poporului român și eforturile sale economice și financiare, nu s-a acordat României statutul de cobeligerantă. În problema reparațiilor, despăgubirile României față de Uniunea Sovietică erau fixate la suma de 300 000 000 dolari „plătibili în decurs de opt ani“, începînd de la 12 septembrie 1944, în produse petrolifere, cereale, lemn, nave maritime și fluviale, utilaj divers și alte mărfuri⁵.

În ciuda unor numeroase dificultăți, delegația română, susținută în multe probleme de delegațiile U.R.S.S., Cehoslovaciei, Franței și ale altor țări, a obținut unele realizări. Astfel s-a obținut recunoașterea de către conferință a faptului că România „a participat activ la războiul împotriva Germaniei“, fixîndu-se însă ca dată a începerii acestei participări 12 septembrie 1944⁶, și nu 24 august 1944, cînd România a intrat de fapt în războiul antihitlerist, așa cum dealtfel în mod just se inserase deja în art. 1 din Convenția de armistițiu semnată la Moscova între puterile aliate și România (12 septembrie 1944). Art. 2 din partea I a tratatului privind granițele stipula că hotărîrile „sentinței de la Viena din 30 august 1940 sînt declarate nule și neavenite. Frontiera dintre România și Ungaria este restabilită prin articolul de față astfel cum exista la 1 ianuarie 1938“⁷. Partea a IV-a a tratatului prevedea că „toate forțele aliate vor fi retrase din România în termen de 90 de zile de la intrarea în vigoare a tratatului de față, Uniunea Sovietică rezervîndu-și dreptul de a păstra pe teritoriul român forțele armate care i-ar putea fi necesare pentru menținerea liniilor de comunicație ale armatei sovietice în zona sovietică de ocupație în Austria“⁸. Puterile aliate și asociate se angajau să sprijine intrarea României în Organizația Națiunilor Unite.

Semnat la 10 februarie 1947, *tratatul de pace dintre România și puterile aliate și asociate* avea să pună capăt regimului de armistițiu și să deschidă noi posibilități afirmării țării noastre pe arena vieții politice internaționale. România putea să-și aducă contribuția la rezolvarea marilor probleme internaționale ridicate de contemporaneitate, în conformitate cu interesele majore ale poporului român, ale progresului și păcii în lume.

Tratatul de pace cu Italia menționa în preambul vina acesteia pentru provocarea războiului împotriva statelor aliate și asociate, dar, pentru că la 13 octombrie 1943 se alăturase Națiunilor Unite, i se acorda calitatea de cobeligerantă⁹.

³ *Op. cit.*, p. 586—587.

⁴ *Op. cit.*, p. 587.

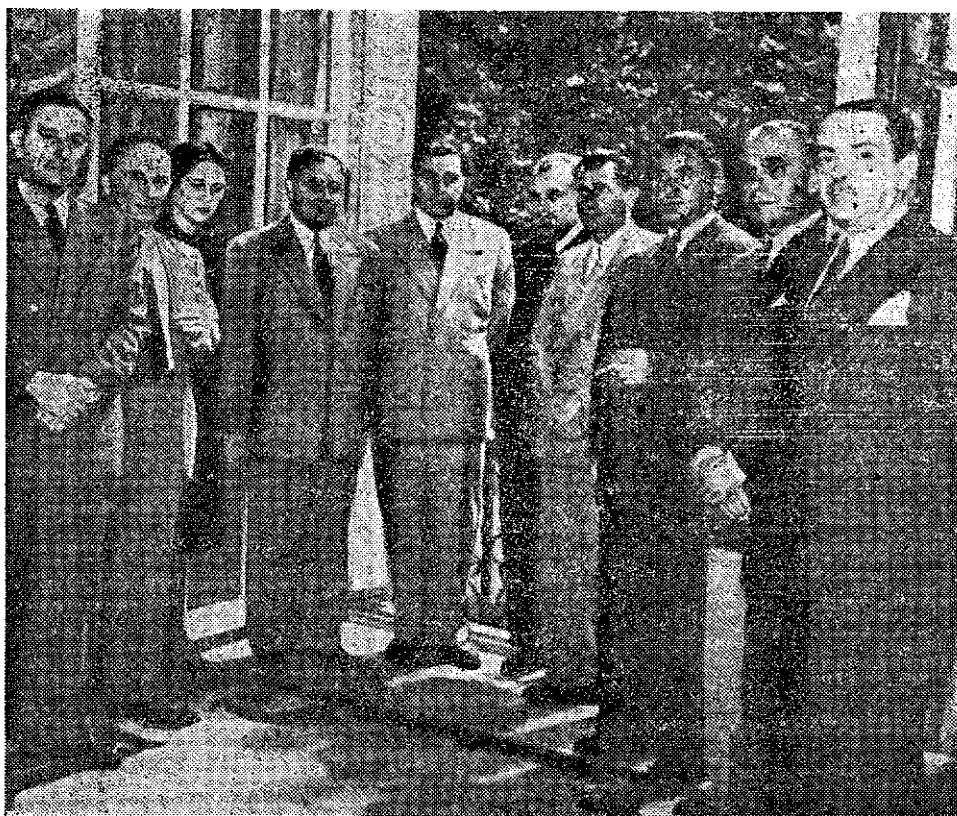
⁵ *Tratat de pacc între România și puterile aliate și asociate*, București, 1947, p. 15—16.

⁶ *Ibid.*, p. 7.

⁷ *Ibid.*, p. 8.

⁸ *Ibid.*, p. 15.

⁹ *Mirnii dogovor s Italiei, în Vneșniaia politika Sovetskogo Soiuzu 1947 god*, partea întâi, Moscova, Gosudarstvennoe izdatelstvo politiceskoi literaturf, 1952, p. 65.

Membri ai delegației României la Conferința de pace de la Paris, din 1946. De la stînga la dreapta: Mihail Ralea, Lothar Rădăceanu, Florica Bagdasar, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Gheorghe Tătărescu, Ștefan Voitec, Lucrețiu Patrașcanu, Ion Gheorghe Maurer, general de brigadă Dumitru Dămăceanu, Simion Stoilov

Clauzele teritoriale prevedeau revenirea Italiei la frontierele existente la 1 ianuarie 1938, cu unele mici modificări în favoarea Franței. Prin clauze speciale se acorda Italiei posibilitatea de a folosi potențialul energetic al lacului Mont Cenis și din districtul Tenda-Briga (teritoriu care trebuia predat Franței). Tirolul de sud, care rămânea Italiei, se bucura de o largă autonomie. Granița cu Iugoslavia se fixa tot la cea de la 1 ianuarie 1933, cedînd acesteia un mic teritoriu și cîteva insule, printre care și Pelagosa. Se fixa frontiera cu teritoriul liber Triest, care a fost pus sub jurisdicția Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite. Împreună cu Iugoslavia, Italia trebuia să colaboreze pentru garantarea securității acestui teritoriu. Grecia primea insulele Dodecaneze, care trebuiau demilitarizate.

Clauza privitoare la colonii stipula obligația Italiei de a renunța la toate drepturile și titlurile asupra posesiunilor teritoriale din Africa: Libia, Eritreea, Somalia și lichidarea administrației în funcție în maximum un an. Ea renunța la drepturile și concesiunile pe care le avea în China (art. 24, 25, 26 din partea a IV-a a tratatului), recunoștea suveranitatea și independența Albaniei, toate acordurile din perioada de ocupație fiind anulate.

Articolul 33 din partea a VII-a a tratatului consacră independența și suveranitatea Ethiopiei, căreia i se restituiau, în timp de 18 luni de la intrarea în vigoare a tratatului, toate bunurile ridicate de Italia.

Italia se obliga să restabilească toate drepturile democratice fundamentale, iar art. 17 (partea I) prevedea dizolvarea și interzicerea tuturor organizațiilor fasciste pe teritoriul său. Criminalii de război trebuiau arestați și judecați, iar persoanele care au militat în favoarea Națiunilor Unite urmau să fie eliberate. Italia trebuia să pună la dispoziția aliaților martori, cetățeni italieni, pentru judecarea criminalilor de război.

În privința reparațiilor, Italia datora Uniunii Sovietice 100 000 000 de dolari, care trebuiau să fie plătiți în 7 ani, în mărfuri din producția curentă, cu obligația U.R.S.S. de a furniza materia primă prin vânzare. Livrarea însă începea după doi ani. În condiții asemănătoare, mai puțin livrarea de materii prime, Italia urma să plătească 5 000 000 de dolari Albaniei, 25 000 000 Ethiopiei, 105 000 000 Greciei și 125 000 000 Iugoslaviei drept reparații¹⁰. În același timp, ea renunța la despăgubiri și la pretenții pentru acțiunile puterilor aliate pe teritoriul ei.

Tratatul de pacc cu Bulgaria consemna încheierea armistițiului de către aceasta cu aliații la 28 octombrie 1944 și participarea ei de la această dată la războiul antihitlerist¹¹.

Granițele Bulgariei de la 1 ianuarie 1941 sînt recunoscute valabile prin acest tratat.

Pentru viitor Bulgaria avea obligația asigurării drepturilor și libertăților fundamentale și eliberarea persoanelor simpatizante ale aliaților, precum și dizolvarea organizațiilor fasciste sau a celor care făceau propagandă ostilă contra Națiunilor Unite. Criminalii de război urmau să fie judecați. De asemenea Bulgaria trebuia să furnizeze martori pentru procesele criminalilor de război la cererea oricărei țări din cadrul Națiunilor Unite. Ea recunoștea celelalte tratate de pace.

Forțele armate aliate aveau un răgaz de 90 de zile pentru a se retrage din Bulgaria.

Reparațiile și compensațiile urmau să se facă conform principiului compensațiilor parțiale, avînd în vedere contribuția adusă la înfringerea Germaniei. În timp de opt ani, produsele agricole și industriale trebuiau să acopere cele 45 000 000 de dolari datorate Greciei și cele 25 000 000 de dolari datorate Iugoslaviei. Toate bunurile capturate de la Națiunile Unite urmau să fie restituite.

Tratatul de pace cu Ungaria menționează că această țară a rupt relațiile cu Germania la 28 decembrie 1944 și a încheiat armistițiul cu aliații la 20 ianuarie 1945¹².

Frontierele cu Austria, Iugoslavia și România se stabileau la cele de la 1 ianuarie 1938. Dictatul de la Viena din 2 noiembrie 1938 și cel din 30 august 1940 erau declarate nule și neavenite. Granița cu Cehoslovacia era cea valabilă la 1 ianuarie 1938, cu mici modificări în favoarea acesteia, iar cea cu U.R.S.S. urma linia frontierei ungaro-cehoslovace de la 1 ianuarie 1938.

¹⁰ *Op. cit.*, p. 101.

¹¹ *Mirnii dogovor s Bulgariet în Vnešniata politika Sovetskogo Soiuza*, p. 290—291.

¹² *Mirnii dogovor s Vengriet*, în *op. cit.*, p. 248.

Se mai prevedea restabilirea drepturilor și libertăților democratice fundamentale, concomitent cu dizolvarea organizațiilor fasciste, paramilitare etc.

În interior trebuiau judecați criminalii de război și pentru același scop avea obligația să furnizeze martori la cererea oricărui aliat.

Starea de război dintre Ungaria și România înceta odată cu semnarea tratatelor, pe care avea obligația să le recunoască valabile.

Forțele armate aliate urmau să se retragă din Ungaria după 90 de zile.

Reparațiile Ungariei au fost fixate la suma de 300 000 000 de dolari. În timp de opt ani, începînd de la 20 ianuarie 1945, ea trebuia să plătească U.R.S.S. o contribuție de 200 000 000 de dolari în vase fluviale, mașini, grâu, materii prime. Iugoslavia și Cehoslovacia primeau fiecare o despăgubire de 50 000 000 de dolari.

Tratatul de pace cu Finlanda consemnează încetarea războiului cu U.R.S.S. la 4 septembrie 1944 și încheierea armistițiului cu aliații la 19 septembrie 1944¹³.

Frontierele Finlandei erau cele de la 1 ianuarie 1941, cu excepția provinciei Petsamo, care era cedată U.R.S.S., de la care o primise prin tratatele de pace din 14 octombrie 1920 și din 12 martie 1940.

Tratatul de pace sovieto-finlandez din 12 martie 1940 era repus în vigoare, mai puțin drepturile U.R.S.S. de a închiria peninsula Hangö. Finlanda închiria U.R.S.S. pe o perioadă de 50 de ani și pentru o rentă anuală de 5 000 000 de mărci finlandeze dreptul folosirii și administrării teritoriului și apelor necesare stabilirii bazei militare sovietice în aria Porkkala-Udd.

Reparațiile și restituirile către U.R.S.S., evaluate parțial, se cifrau la 300 000 000 de dolari, plătibili în opt ani, începînd de la 19 septembrie 1944, data semnării armistițiului cu U.R.S.S. Livrările de materii prime (hîrtie, celuloză, cositor, lemn și derivatele lui), produse metalurgice și vase maritime erau destinate acoperirii acestei sume. Finlanda mai trebuia să restituie sau să ramburseze Uniunii Sovietice bunurile luate în timpul războiului, estimate la 46 000 000 de dolari. La fel bunurile germane din Finlanda erau confiscate în întregime de U.R.S.S.

Germaniei i s-a rezervat alt regim.

Poporul german a plătit un greu tribut pentru ambițiile demente ale lui Hitler și ale acoliților săi la dominația mondială. Prețul acestui tribut a fost de 13 500 000 de vieți omenești pierdute. $\frac{3}{4}$ din soldații germani și-au pierdut viața pe frontul de est. Numeroși civili au căzut victime bombardamentelor aliate.

Germania hitleristă de ieri se zbătea imediat după război în haos și ruine. Orașele erau în majoritate distruse sau lipsite de aprovizionare. Numai un sfert din Berlin a mai rămas intact. Orașul Hamburg a suferit mai multe distrugereri decît întreaga Anglie¹⁴. Inflația, scumpetea și foametea făceau ravagii. Trupele aliate exercitau un control sever asupra întregului teritoriu ocupat. Germania a fost împărțită în patru zone de ocupație : sovietică, americană, engleză și franceză. Guvernul Reichului și principalii conducători ai Vehrmahtului au fost arestați.

¹³ *Mirni dogovor s Finliandiei*, în *op. cit.*, p. 328.

¹⁴ Henri Michel, *op. cit.*, p. 449.

Banca acuzatilor de crime împotriva umanității de la Nürnberg ; rândul de sus de la dreapta la stînga : Dönitz, Raeder, von Schirach, Sauckel, Jodl, von Papen, Fritzsche, Speer, von Neurath, Seyss-Inquart ; în rândul de jos în aceeași ordine : Göring, Hess, Ribbentrop, Keitel, Kaltenbrunner, Rosenberg, Frank, Frick, Streicher, Funk și Schacht

Acordurile de la Potsdam aveau menirea consacrarii unei politici comune a aliaților în Germania pînă la crearea condițiilor instaurării unui guvern unic, cu care să se încheie tratatul de pace. Pentru aceasta a fost creată Comisia interaliată de control, care a intrat în funcțiune efectiv la 30 august 1945.

Regiunea sudetă era retrocedată Cehoslovaciei. „Anschluss“-ul din 1938 era anulat, restituindu-se independența Austriei. Franța reîntra în posesiunea Alsaciei și Lorenei, iar orașul Königsberg, cu regiunea învecinată, erau transferate U.R.S.S. Granița cu Polonia urma linia Oder-Neisse.

Popoarele din întreaga lume vedeau în distrugerea militarismului german o garanție trainică a păcii mondiale. De aceea ele au primit cu satisfacție acordul încheiat la 8 august 1945, la Londra, între U.R.S.S., S.U.A., Anglia și Franța pentru instituirea unui tribunal militar internațional în vederea judecării și pedepsirii principalilor criminali de război naziști. Pentru prima dată în istorie, agresorii au fost nevoiți să străbată drumul de la crimă la pedeapsă.

Procesul s-a deschis la 20 noiembrie 1945 în orașul Nürnberg. Nici odată încă un tribunal n-a dispus de probe atât de abundente și de copleșitoare ca cele prezentate la acest proces. Numai filmele documentare

prezentate la proces cu asasinatelor comise de hitleriști în lagărele de concentrare de la Auschwitz și Maidanek, de la Dachau și Treblinka au constituit probe mai mult decât suficiente pentru a condamna pe acuzați la moarte. După 403 ședințe deschise de judecată, într-un interval de timp de aproape 11 luni, la 1 octombrie 1946 Tribunalul de la Nürnberg a dat verdictul. Au fost condamnați la moarte : Hermann Göring, Joachim von Ribbentrop, Wilhelm Keitel, Ernest Kaltenbrunner, Alfred Rosenberg, Hans Frank, Wilhelm Frick, Iulius Streicher, Fritz Sauckel, Alfred Jodl, Arthur Seyss-Inquart și Martin Bormann. Toți cei condamnați la moarte au fost executați, cu excepția lui Göring, care s-a sinucis la două ore după sentință, și a lui Bormann, judecat în contumacie *. Alte căpetenii fasciste au fost condamnate la detențiune pe viață (Hess, Raeder și Funk) sau la ani grei de închisoare (Dönitz, Neurath, Schirach, Speer). Condamnării pronunțate la Nürnberg, pe lângă natura sa juridică, politică și morală, i se conferă o pronunțată valoare istorică. Ea a constituit un act de satisfacție și de dreptate față de umanitate, care a suferit atât de mult de pe urma măcelului pustiitor și distrugător declanșat de hitleriști. Sentința viza nu numai trecutul, ci și viitorul : ea trebuia să servească drept avertisment tuturor acelora care ar încerca să atenteze la viața pașnică a popoarelor.

Odată cu dizolvarea și interzicerea partidului nazist și a organizațiilor fasciste, cu arestarea și condamnarea principalilor criminali de război s-a trecut la denazificarea administrației publice și a întreprinderilor economice. Directiva elaborată la 12 ianuarie 1946 asupra condițiilor de nazificării nu preciza însă ce tratament să fie aplicat simplilor aderenți. Ea hotărâ constituirea a 262 de comisii de denazificare, care și-au desfășurat activitatea pînă în 1948. În zona sovietică, epurarea naziștilor a început mult mai devreme și s-a împletit cu inițiativa maselor, care s-au bucurat de toată libertatea de acțiune. În uzine, muncitorii cereau înlăturarea industriașilor sau a directorilor naziști care mai erau pe posturile lor. În schimb, în zona de vest, inițiativa maselor a fost lipsită de sprijinul efectiv al autorităților de ocupație. Sub pretextul neintervenției în afacerile germane, aliații occidentali, cei americani în special, au refuzat să susțină și să sprijine elementele antifasciste ¹⁵.

Lipsa de conoordanță dintre prevederile acordurilor de la Potsdam, care garantau poporului german dreptul la unitate națională, și măsurile concrete luate de puterile occidentale în zonele lor de ocupație devenea din ce în ce mai mare. S.U.A., Anglia și Franța au trecut la legalizarea dezmembrării Germaniei prin aplicarea unui program pe etape, care avea ca scop să transforme zonele occidentale de ocupație într-un stat separat. La 2 decembrie 1946 era creată Bizonia prin fuzionarea zonei americane și engleze, care, începînd din mai 1947, avea un Consiliu economic investit cu puteri legislative, un Consiliu administrativ și o Bancă centrală de emisie. La 4 iunie 1948 sînt semnate cu S.U.A., Anglia, Franța și Beneluxul acordurile de la Londra cu privire la viitoarea organizare de stat a Germaniei apusene. La 20 iunie, în scopul desăvîrșirii dezmembrării economice a Germaniei, s-a efectuat o reformă monetară separată în cele trei zone occidentale.

* Două alte căpetenii naziste se omorîseră anterior : Himmler, în mai 1945, după ce a fost arestat de britanici, și Robert Ley, într-un interval dintre ședințele procesului de la Nürnberg.

¹⁵ G. Badia, *op. cit.*, p. 229.

Procesul gardienilor SS din lagărul de exterminare de la Bergen-Belsen

Față de aceste măsuri, opinia publică germană a reacționat cu energie, pronunțându-se pentru o Germanie unită, democratică și pașnică. Poporul german milita pentru un regim politic care să nu mai facă posibilă reapariția pericolului fascist și a războiului, declanșat în decurs de un sfert de secol de două ori de militaristii prusaci.

Conferința miniștrilor de externe ai Albaniei, Bulgariei, Cehoslovaciei, Poloniei, României, Ungariei și U.R.S.S. de la Varșovia (24 iunie 1948) a protestat împotriva scindării Germaniei, pronunțându-se pentru încheierea unui tratat de pace cu Germania.

Evenimentele se precipitau tot mai mult către separarea zonelor din vest și organizarea lor într-un stat nou. Ele au culminat cu adoptarea Constituției din 8 mai 1949, care a însemnat punerea bazei juridice a statului german de vest. La 14 august 1949 aveau loc primele alegeri pentru Bundestagul vest-german, iar la 12 septembrie se constituia guvernul R.F.G.

După crearea Republicii Federale Germania, în partea de est a țării a luat ființă Republica Democrată Germană, organizată pe baza liberei voințe exprimate de mase.

La 7 octombrie 1949, Consiliul poporului, întrunit în cea de-a IX-a sesiune, proclama crearea Republicii Democrate Germane. Astfel lua naștere primul stat al muncitorilor și țăranilor germani.

Pretenția la dominația continentului asiatic a militaristilor din Japonia a costat scump poporul japonez. Pierderile Japoniei în viața ome-

nești în anii războiului s-au ridicat la 3 000 000, dintre care 600 000 de civili¹⁶. Multe victime umane, morale și materiale au provocat cele două bombe atomice aruncate asupra orașelor japoneze Hiroshima și Nagasaki la 6 și 9 august 1945.

Tratatul de pace cu Japonia a fost semnat la 8 septembrie 1951, în urma Conferinței de la San Francisco, care s-a deschis la 20 iulie 1951 cu participarea a 48 de state.

India, Birmania și Iugoslavia au refuzat să participe, deoarece textul tratatului nu crea condiții favorabile stabilirii păcii în Extremul Orient. Insulele Bonin și Ryukyu nu erau restituite, iar pe teritoriul Japoniei erau menținute trupe americane. Taiwanul nu era dat Chinei, care nici nu a fost invitată¹⁷.

Japonia renunța la Coreea, Taiwan, Pescadore, Kurile, sudul Sahalinului, la vechile mandate, la toate drepturile asupra zonei antarctice, la insulele Spratly și Paracels. Pe planul securității, Japonia accepta obligațiile enunțate de art. 2 al Cartei Națiunilor Unite. Trupele străine se retrăgeau în termen de 90 de zile după intrarea în vigoare a tratatului numai dacă nu au fost încheiate tratate speciale în această privință.

Art. 14 menționează că Japonia trebuie să plătească distrugerile și suferințele pricinuite în timpul războiului, precizându-se însă că această țară, a cărei economie trebuie menținută pe o bază viabilă, „nu dispune la ora actuală de rezerve suficiente pentru a asigura reparații complete tuturor distrugerilor și suferințelor”¹⁸. În schimb, aliații aveau dreptul să sechestreze bunurile japoneze ce se aflau sub jurisdicția lor în momentul intrării în vigoare a tratatului. Tratatul a fost semnat cu toți participanții, cu excepția U.R.S.S., Poloniei și Cehoslovaciei.

Tot atunci a fost semnat și tratatul de securitate japoano-american. El autoriza forțele militare americane să rămână în Japonia și în vecinătatea sa, invocându-se pretextul că japonezii erau lipsiți de mijloace proprii de apărare. Japonia urma să ia progresiv responsabilitatea propriei apărări, evitând totuși orice armament ofensiv.

Începând cu data de 28 aprilie 1952, când tratatul de pace a intrat în vigoare, erau desființate toate decretele și ordinele puterii ocupante, iar puterea administrativă urma să fie preluată de guvernul japonez.

În octombrie 1956, după lungi tratative, a fost semnată o declarație comună sovieto-japoneză care proclama încetarea stării de război și restabilirea relațiilor diplomatice dintre cele două țări.

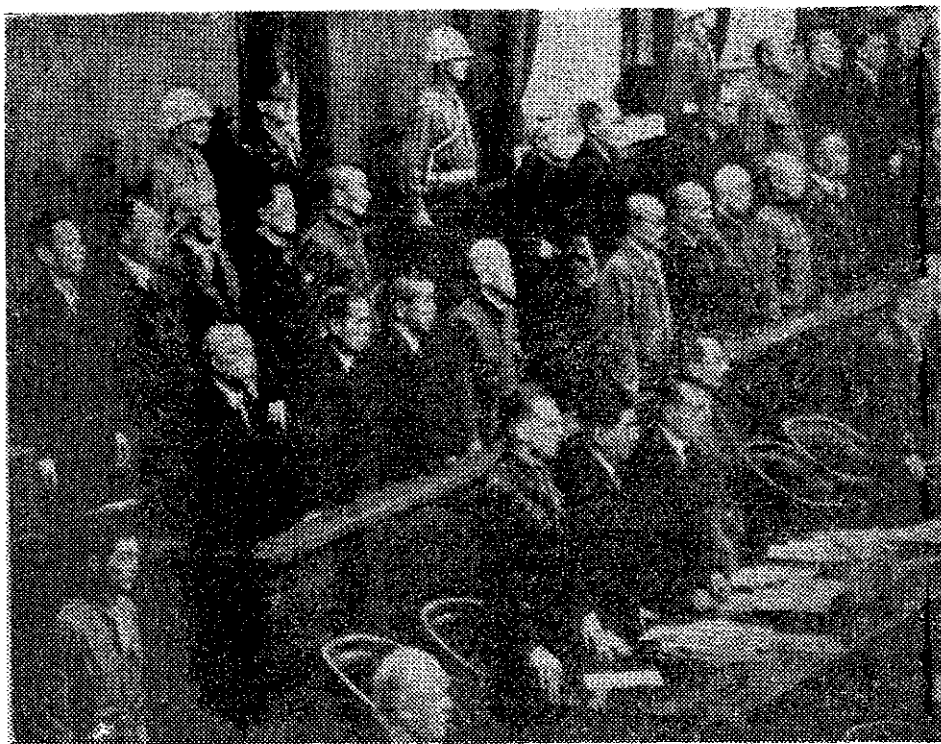
Popoarele lumii își puseseră speranțele de pace și securitate în Organizația Națiunilor Unite, care a fost constituită la sfârșitul războiului, când nu se uscaseră încă sîngele vărsat de popoare și nu se vindecase rana adîncă lăsată de zecile de milioane de victime căzute în pîrjolul nimicitor provocat de Germania hitleristă. Carta Națiunilor Unite, semnată la San Francisco în ziua de 26 iunie 1945, are în vedere ca toate națiunile planetei să-și unească eforturile pentru făurirea unei păci durabile, care să asigure dezvoltarea liberă a fiecărui popor.

Organizația Națiunilor Unite a fost creată pentru menținerea și întărirea păcii și securității internaționale, pentru înlăturarea cauzelor politice, economice și sociale ale războiului. Ea are menirea să acționeze în

¹⁶ Henri Michel, *op. cit.*, p. 433.

¹⁷ J. B. Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, Paris, 1953, p. 649.

¹⁸ *Ibid.*

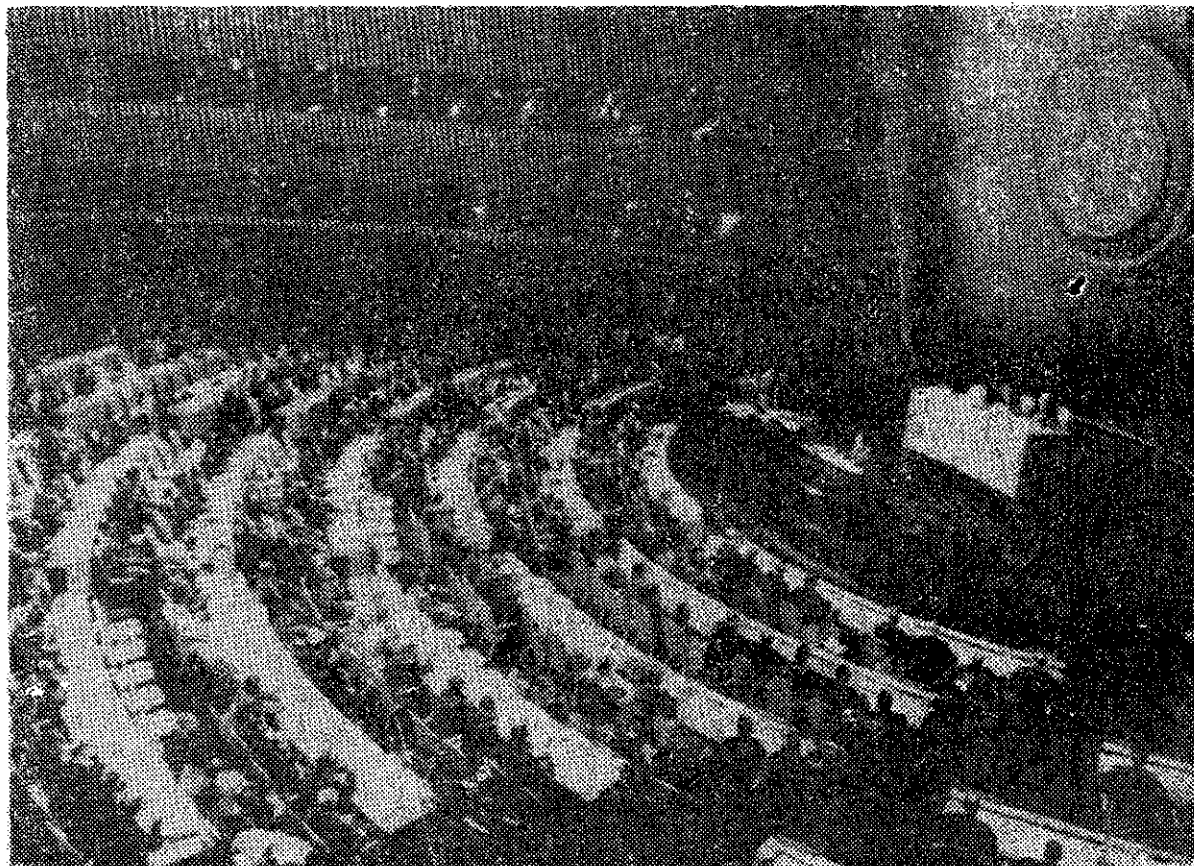
În fața unui tribunal militar format din reprezentanții a 10 națiuni, la 13 iunie 1946 s-a deschis la Tokyo procesul criminalilor de război japonezi. Din 22 de inculpați, 7 au primit, la 22 decembrie 1948, sentința de condamnare la moarte: generali Doihara, Itagaki, Kimura, Matsui, Muto și foștii prim-miniștri Hirota și Tojo

conformitate cu principiul egalității suverane a statelor și să contribuie la dezvoltarea cooperării multilaterale între toate țările.

Organizația Națiunilor Unite a înregistrat rezultate pozitive atunci când s-a condus după principiile Cartei și când activitatea ei s-a înscris pe linia proceselor obiective ale istoriei, situându-se pe poziția drepturilor suverane ale țărilor și dînd expresie năzuințelor de libertate și progres ale popoarelor.

Activitatea O.N.U. a contribuit și contribuie la reglementarea unor probleme și crize internaționale și la înlăturarea unor momente de accentuată gravitate pentru soarta păcii mondiale. Adunarea Generală a O.N.U. a adoptat o serie de rezoluții pe linia dezvoltării cooperării internaționale; sub egida sa se desfășoară tratative în problema dezarmării.

Pentru a răspunde speranțelor și cerințelor popoarelor se impune ca întreaga activitate a O.N.U. să fie așezată ferm pe temelia principiilor înscrise în Cartă, să reflecte în mod fidel realitățile lumii contemporane și să acționeze în interesul dezvoltării tuturor națiunilor, al păcii în lume. Problemele majore ale omenirii își pot găsi rezolvarea durabilă și echitabilă numai în condițiile participării tuturor statelor — mari, mijlocii sau mici — la viața internațională pe bază de deplină egalitate.

Aspect din sala de ședințe a Adunării Generale a O.N.U.

* * *

Victoria asupra fascismului a creat condiții obiective pentru instaurarea unei păci durabile în lume. Din păcate, curînd după ce euforia victoriei a trecut, contradicțiile care creșteau în rîndurile participanților la coaliția antihitleristă deveneau tot mai vizibile. Omenirea avea să fie divizată din nou, iar pacea, atît de greu cîștigată, avea să fie iarăși în pericol.

Forțele imperialiste, în tendința lor de a cuceri supremația mondială, nu se puteau împăca cu adîncile transformări petrecute în lume. Ele s-au manifestat deschis împotriva colaborării cu țările socialiste, adoptînd politica „de pe poziții de forță”. Încă la începutul anului 1946, forțele imperialiste aveau să anunțe lumii acest nou curs al politicii lor prin discursul pronunțat de fostul premier britanic, W. Churchill, la Fulton.

Începea perioada războiului rece, cînd ura, suspiciunea, neîncrederea și amenințarea cu recurgerea la forță periclatau din nou pacea lumii.

Faptele atestă că își menține întreaga valabilitate adevărul că, atît timp cît există imperialismul, persistă și primejdia agresiunilor și a unui nou război mondial. Natura agresivă a imperialismului nu s-a schimbat. Aceasta impune tuturor popoarelor să-și mențină vigilența, să acționeze cu fermitate pentru zădărnicierea planurilor cercurilor reacționare.

Este însă pe deplin evident faptul că situația de astăzi nu este aceeași cu cea din ajunul izbucnirii celui de-al doilea război mondial.

Întreaga evoluție postbelică demonstrează că forțele revoluționare, progresiste se află în ascensiune, că influența lor în viața politică mondială sporește continuu, că ele — și nu imperialismul — determină într-o măsură tot mai mare cursul evenimentelor. Toate acestea îndreptătesc convingerea că uriașele forțe ale păcii, socialismului și progresului au capacitatea de a zădărnici planurile agresive ale imperialismului, de a împiedica dezlănțuirea unui nou război mondial, de a apăra cu succes pacea.

Problema apărării păcii și evitării războiului a devenit, pe toate continentele, o problemă fundamentală a popoarelor, a maselor celor mai largi, cauza a sute și sute de milioane de oameni ai planetei noastre.

Popoarele țărilor socialiste sînt vital interesate în menținerea și întărirea păcii, condiție primordială pentru desfășurarea operei de construire a socialismului. Politica externă și inițiativele diplomatice ale acestor țări joacă un rol imens în acțiunea pentru preîntîmpinarea unui nou război.

La lupta împotriva unui nou război se ridică, de asemenea, statele recent eliberate, care, dornice să-și consolideze independența și să se dezvolte din punct de vedere economic, social și cultural, își aduc contribuția activă la menținerea păcii.

În țările capitaliste, împotriva războiului luptă clasa muncitoare în frunte cu partidele comuniste și muncitorești, țărănimea, păturile mijlocii ale populației, intelectualitatea, tineretul, mișcarea feminină, o mare parte a burgheziei nemonopoliste, cercuri și pături sociale cu cele mai diverse convingeri politice, filozofice și religioase.

Toate aceste uriașe forțe sînt capabile să impună pacea în lume, să preîntîmpine un nou război mondial și mai distrugător.

Anexe

Date cronologice mai importante

1918

- 1 decembrie — Încheierea procesului de formare a statului național unitar român.

1919

- 18 ianuarie — Deschiderea Conferinței de pace de la Paris.
25 ianuarie — Conferința de pace de la Paris a hotărât crearea Societății Națiunilor.
28 iunie — Germania a semnat tratatul de pace de la Versailles.
31 iulie — Adunarea națională a Germaniei a adoptat „Constituția de la Weimar”.
10 septembrie — Austria a semnat tratatul de pace de la Saint-Germain.
27 noiembrie — Bulgaria a semnat tratatul de pace de la Neuilly.

1920

- 4 iunie — Ungaria a semnat tratatul de pace de la Trianon.
10 august — Guvernul turc a semnat tratatul de pace de la Sèvres, care însă nu a fost ratificat (vezi și data de 20 noiembrie 1922).
14 august — Semnarea convenției ceho-iugoslave, primul tratat în cadrul Micii Înțelegeri.
20—28 octombrie — Greva generală a muncitorilor din România.

1921

- 23 aprilie — La București s-a semnat convenția româno-ceshoslovacă, cel de-al doilea tratat în cadrul Micii Înțelegeri.
8 mai — Au început lucrările Congresului Partidului socialist din România, care la 11 mai a votat transformarea partidului în partid comunist afiliat la Internaționala a III-a.
7 iunie — La Belgrad s-a semnat convenția româno-iugoslavă în cadrul Micii Înțelegeri.

- 12 noiembrie
6 februarie 1922 — Are loc la Washington Conferința internațională pentru dezarmare și reglementarea problemelor din Extremul Orient.
- 13 decembrie — Semnarea „tratatului celor patru“ referitor la posesiunile și dominioanele insulare din regiunea Oceanului Pacific, la Conferința de la Washington.
- 1922
- 6 februarie — Încheierea Conferinței de la Washington prin semnarea „tratatului celor nouă“ privitor la politica „porților deschise“ în China și a „tratatului celor cinci“ referitor la înarmările navale.
- 16 aprilie — La Rapallo, lângă Genova, s-a semnat un tratat între Rusia sovietică și Republica de la Weimar.
- 28 octombrie — Instaurarea regimului fascist în Italia.
- 20 noiembrie— — Are loc la Lausanne Conferința pentru încheierea tratatului de pace cu Turcia și stabilirea regimului strimtorilor.
- 24 iulie 1923
- 1923
- 11 ianuarie — Trupe franceze și belgiene au ocupat regiunea Ruhr.
- 8—9 iunie — Lovitura de stat din Bulgaria organizată de forțele reacționare împotriva guvernului Uniunii agrare.
- 13 septembrie — Lovitură de stat în Spania. Instaurarea dictaturii militaromonarhiste.
- 19—29 septembrie — Insurecția antifascistă din Bulgaria.
- 1924
- 16 iulie—16 august — La Londra a avut loc conferința puterilor Antantei, care a adoptat „planul Dawes“.
- 2 octombrie — Societatea Națiunilor a adoptat *Protocolul pentru reglementarea pașnică a diferendelor internaționale* (protocolul de la Geneva).
- 1925
- 26 aprilie — Feldmareșalul Hindenburg a fost ales președinte al Germaniei.
- 5—16 octombrie — Are loc Conferința internațională de la Locarno.
- 12 octombrie — Semnarea tratatului economic sovieto-german.
- 1 decembrie — Participanții la Conferința de la Locarno au semnat „pactul renan“, care garantează granițele Germaniei cu Franța și cu Belgia.
- 1926
- 24 aprilie — Semnarea tratatului de neagresiune și de neutralitate dintre Uniunea Sovietică și Germania.
- 12—13 mai — Lovitură de stat în Polonia. Instaurarea regimului „sanației“.
- 10 septembrie — Primirea Germaniei în Societatea Națiunilor.

1927

- 30 noiembrie — U.R.S.S. a prezentat Comisiei pregătitoare a Conferinței de dezarmare, instituită de Societatea Națiunilor, propunerea cu privire la dezarmarea generală și totală.

1928

- 2 august — La Addis-Abeba a fost semnat tratatul de prietenie italo-etioopian, care prevedea rezolvarea prin conciliere și arbitraj a diferendelor dintre cele două țări.
- 27 august — La Paris a fost semnat pactul Briand-Kellogg, care interzicea războiul ca instrument de rezolvare a litigiilor dintre state.

1929

- 6 ianuarie — Lovitură de stat militară în Iugoslavia.
- 9 februarie — Estonia, Letonia, Polonia, România și U.R.S.S. au semnat la Moscova protocolul privitor la intrarea în vigoare, înainte de ratificarea lui de către toți semnarii, a pactului Briand-Kellogg.
- 24 octombrie — Crahul de la Bursa din New York. Începutul crizei economice mondiale de supraproducție.

1930

- 20 ianuarie — Conferința pentru reparații de la Haga a adoptat „planul Young”.
- 21 ianuarie—
22 aprilie — Conferința maritimă internațională de la Londra.

1931

- 14 aprilie — După victoria republicanilor în alegerile municipale din 12 aprilie, în Spania a fost abolită monarhia.
- 18 septembrie — Începutul agresiunii japoneze în China de nord-est.
- 11 octombrie — Partidele reacționare din Germania au organizat „Frontul de la Harzburg”.
- 7—24 noiembrie — La Juițin a avut loc Congresul deputaților muncitorilor, țăranilor și soldaților din Armata Roșie chineză.

1932

- 7 ianuarie — Guvernul S.U.A. a proclamat „doctrina Stimson”, privitoare la nerecunoașterea achizițiilor teritoriale obținute prin forță.
- 21 ianuarie — A fost semnat tratatul de neagresiune sovieto-finlandez.
- 28 ianuarie — Trupele japoneze au atacat orașul Șanhaï, apărat de muncitori și trupele Armatei a 19-a chineze.
- 2 februarie — La Geneva s-a deschis Conferința internațională pentru dezarmare.
- 9 martie — În nord-estul Chinei, agresorii japonezi au creat statul-mariionetă Manciuko.
- 10 aprilie — Hindenburg a fost reales președinte al Germaniei.

- 15 mai** — În Japonia a avut loc puciul organizat de asociația „Ofițerii tineri“; a fost ucis primul ministru Inukai.
- 15 iunie 1932—** — Războiul dintre Bolivia și Paraguay (războiul Chaco).
- 14 iunie 1935**
- 15 iunie—9 iulie** — Conferința de la Lausanne privitoare la reparațiile de război germane.
- 1 septembrie 1932—** — Războiul dintre Peru și Columbia.
- 2 noiembrie 1934**
- 29 noiembrie** — Semnarea pactului de neagresiune sovieto-francez.
- 11 decembrie** — Anglia, Franța, Italia și S.U.A. au recunoscut egalitatea în drepturi a Germaniei în privința înarmărilor.

1933

- 30 ianuarie** — Instaurarea regimului hitlerist în Germania.
- Ianuarie—** — Viguroase acțiuni greviste ale muncitorilor feroviari și petroliști din România, primele în Europa după instaurarea hitlerismului la putere în Germania.
- februarie**
- 16 februarie** — Semnarea pactului de creare a Consiliului permanent al Micii Înțelegeri, alcătuit din miniștrii de externe ai României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei.
- 27/28 februarie** — Incendierea Reichstagului de către hitleriști.
- 18 martie** — Inițierea acordului Mussolini—MacDonald pentru revizuirea tratatelor de pace în cadrul unui pact între Anglia, Franța, Italia și Germania.
- 25 martie** — Consiliul permanent al Micii Înțelegeri, la propunerea României, a protestat împotriva acordului Mussolini—MacDonald, cerînd să se renunțe la încheierea pactului proiectat.
- 27 martie** — Japonia a ieșit din Liga Națiunilor.
- 4—6 iunie** — La începutul lunii a avut loc la Paris Congresul internațional al luptătorilor antifasciști.
- Iunie** — Crearea Comitetului național antifascist din România.
- 3—5 iulie** — La Londra s-au încheiat convențiile pentru definirea agresorului și asigurarea inviolabilității teritoriului, semnată de către România, U.R.S.S., Afganistan, Cehoslovacia, Estonia, Finlanda, Iran, Iugoslavia, Letonia, Lituania, Polonia și Turcia.
- 15 iulie** — Semnarea la Roma a pactului de înțelegere și colaborare a celor patru puteri: Anglia, Franța, Germania și Italia, care însă n-a putut fi ratificat.
- 28 iulie** — Restabilirea relațiilor diplomatice între U.R.S.S. și Spania.
- 2 septembrie** — Semnarea tratatului de prietenie, neagresiune și neutralitate între Uniunea Sovietică și Italia.
- 14 octombrie** — Ieșirea Germaniei din Liga Națiunilor; delegația germană a părăsit Conferința internațională de dezarmare de la Geneva.
- 16 noiembrie** — Stabilirea relațiilor diplomatice între U.R.S.S. și S.U.A.
- 29 decembrie** — Asasinarea primului ministru al României, Ion Gh. Duca, de către o echipă de legionari.

1934

- 26 ianuarie — Semnarea tratatului de neagresiune între Germania și Polonia.
- 9 februarie — Semnarea pactului de creare a Înțelegerii Balcanice între România, Grecia, Iugoslavia și Turcia.
- Aprilie — Conferința de la București a șefilor guvernelor Micii Înțelegeri a adoptat decizia de a se proceda la reducerea efectivelor militare ale României de la granița cu U.R.S.S. și ale Iugoslaviei de la granița cu Bulgaria.
- 9 iunie — Stabilirea relațiilor diplomatice între România și U.R.S.S. și între U.R.S.S. și Cehoslovacia.
- 25 iulie — Asasinarea lui Engelbert Dolfuss, cancelarul Austriei, de către agenți hitleriști.
- 18 septembrie — Intrarea Uniunii Sovietice în Liga Națiunilor.
- Septembrie—decembrie — Înscenarea judiciară nazistă de la Leipzig împotriva unui grup de comuniști, în frunte cu Gheorghe Dimitrov, sub acuzația falsă de incendiere a Reichstagului.
- 9 octombrie — Asasinarea la Marsilia de către agenți hitleriști a regelui Iugoslaviei, Alexandru, și a ministrului de externe al Franței, Louis Barthou.
- Octombrie — Armata Roșie chineză a început marele marș din sudul spre nordul Chinei.
- 15 decembrie — Incidentele de la Ual-Ual, provocate de Italia fascistă împotriva Ethiopiei.
- Decembrie — Congresul mondial antifascist al studenților de la Bruxelles.

1935

- 7 ianuarie — La Roma, Laval și Mussolini au semnat convențiile franco-italiene, prin care Franța făcea Italiei concesii teritoriale în Africa și renunța în favoarea ei la o cincime din acțiunile companiei de cale ferată Djibuti-Addis-Abeba.
- Februarie — Încheierea convenției pentru stabilirea transporturilor comerciale pe calea ferată între România și U.R.S.S.
- 16 martie — Guvernul german a adoptat hotărârea cu privire la introducerea serviciului militar obligatoriu și crearea unei armate de o jumătate de milion de oameni.
- 11—14 aprilie — Conferința de la Stresa a șefilor guvernelor Angliei, Franței și Italiei în problema încălcării de către Germania a clauzelor militare ale tratatului de pace de la Versailles.
- 2 mai — Încheierea pactului de asistență mutuală între U.R.S.S. și Franța.
- 10 mai — Semnarea tratatului de asistență mutuală dintre U.R.S.S. și Cehoslovacia.
- 18 iunie — Semnarea convenției navale anglo-germane prin care se permitea Reichului să-și creeze o puternică flotă de război, incluziv submarine, interzise Germaniei prin tratatul de la Versailles.

- 15 iulie — Guvernul român a împuternicit pe ministrul de externe pentru a întreprinde demersuri în scopul încheierii unui pact de asistență mutuală cu U.R.S.S.
- 25 iulie—
25 august — Au avut loc lucrările Congresului al VII-lea al Internaționalei Comuniste.
- 1 august — Comitetul Central al Partidului Comunist Chinez a adresat un apel către popor în vederea creării unui front național unic anti-japonez.
- 3 octombrie — Trupele fasciste italiene au început războiul de agresiune împotriva Etiopiei.
- 7 octombrie — Liga Națiunilor a adoptat sancțiuni împotriva Italiei fasciste agresoare.
- 21 octombrie — Guvernul român a început să aplice sancțiunile botărite de Liga Națiunilor împotriva Italiei.

1936

- 15 februarie — Încheierea unei convenții comerciale între România și U.R.S.S.
- 16 februarie — Victoria Frontului popular în alegerile pentru cortesuri (parlament) în Spania.
- 7 martie — Germania a încălcat tratatul de la Locarno („Pactul renan“), introducându-și trupele în zona renană.
- 3 mai — Victoria Frontului popular în alegerile parlamentare din Franța.
- 22 iunie—20 iulie — Are loc Conferința de la Montreux privind regimul strâm-torilor.
- 4 iulie — Liga Națiunilor a ridicat sancțiunile adoptate împotriva Italiei.
- 14 iulie — Guvernul român a reînnoit împuternicirile date ministrului de externe în 1935 de a duce tratative în vederea încheierii unui tratat de asistență mutuală cu U.R.S.S.
- 18 iulie — Rebeliunea fascistă în Spania; începutul războiului național revoluționar al poporului spaniol împotriva rebelilor și inter-venției germano-italiene.
- 21 iulie — Parafarea la Montreux de către N. Titulescu și M. Litvinov a proiectului de protocol în care se stabileau principiile unui tratat de asistență mutuală între România și U.R.S.S. pe baza respectării reciproce a independenței și suverani-tății naționale.
- Iulie — Conferința internațională pentru pace de la Praga a țărilor din centrul și sud-estul Europei.
- 1 august — Premierul francez Léon Blum a proclamat politica de ne-intervenție a Franței față de războiul din Spania.
- 29 august — Înlăturarea din guvernul român a ministrului de externe Nicolae Titulescu.
- Septembrie — Congresul Reuniunii Universale pentru Pace de la Bruxelles
- 25 octombrie — Încheierea înțelegerii germano-italiene prin care s-au pus bazele Axei Roma-Berlin.

- 25 noiembrie — Încheierea „pactului anticomintern“ între Germania și Japonia
- 15 decembrie — S-a format prima unitate militară românească în cadrul brigăzilor internaționale din Spania — Regimentul român de artilerie motorizat „Ana Pauker“.

1937

- 24 ianuarie — Încheierea unui pact de asistență mutuală între Iugoslavia și Bulgaria.
- Martie — Definitivarea tratatului de amicitie dintre Iugoslavia și Italia.
- 7 iulie — Japonia imperialistă a atacat din nou China. A început războiul de eliberare națională a poporului chinez.
- 21 august — Semnarea tratatului de neagresiune între Uniunea Sovietică și China.
- 10—14 septembrie — Conferința de la Nyon consacrată libertății navigației maritime și mărilor împotriva acțiunilor piraterești ale submarinelor aparținând statelor fasciste.
- 22 septembrie — Încheierea convenției dintre Partidul Comunist Chinez și Gomindan cu privire la frontul unic de luptă împotriva agresiunii imperialismului japonez.
- 3 noiembrie — La Bruxelles s-a deschis Conferința internațională în legătură cu agresiunea Japoniei asupra Chinei.
- 6 noiembrie — Italia fascistă a aderat la „pactul anticomintern“; constituirea „triumghiului Berlin—Roma—Tokyo“.
- 11 noiembrie — Italia a ieșit din Liga Națiunilor.
- 29 decembrie — Formarea guvernului Goga-Cuza în România.

1938

- 10 februarie — În România a fost instaurată dictatura regală; s-a constituit un guvern prezidat de patriarhul Miron Cristea.
- 11—12 martie — Austria a fost copleșită de Germania hitleristă.
- 17 martie — Guvernul Uniunii Sovietice a declarat că problema sudeților este o chestiune internă a Cehoslovaciei, dar că va acorda acesteia ajutorul necesar în caz de agresiune, dacă și Franța va proceda la fel.
- 1 mai — Intruniri antifasciste în România, la care masele muncitorești și-au exprimat hotărîrea de a apăra independența și integritatea teritorială a țării.
- Mai — Germania hitleristă a concentrat trupe la granițele Cehoslovaciei; s-a produs „criza din mai“ în problema cehoslovacă.
- 29 iulie—11 august — Agresiunea Japoniei împotriva U.R.S.S. în zona lacului Hasan, încheiată prin înfringerea japonezilor.
- 31 iulie — Semnarea la Bled a unui acord între țările participante la Înțelegerea Balcanică și Bulgaria de abținere de la rezolvarea prin forță a diferendelor existente.
- 12 septembrie — La congresul naziștilor, Hitler a dat un ultimatum Cehoslovaciei, cerându-i ea în opt ore să părăsească teritoriile cu populație germană.

- 29—30 septembrie — Conferința de la München a șefilor guvernelor Angliei, Franței, Italiei și Germaniei a impus Cehoslovaciei să cedeze celui de-al treilea Reich regiunea sudetă.
- 30 septembrie — Semnarea declarației anglo-germane prin care statele respective se angajau să nu rezolve prin forță nici o problemă litigioasă.
- Guvernul polonez a cerut ultimativ guvernului cehoslovac să-i cedeze zonele Teschen și Friestadt.
- 1—10 octombrie — Trupele germane au ocupat regiunea sudetă.
- 2 octombrie — Guvernul cehoslovac a satisfăcut cererea guvernului polonez.
- 12 octombrie — Dictatura regală a dizolvat Confederația Generală a Muncii din România și a creat breslele.
- 24 octombrie — Germania hitleristă a ridicat ultimativ problema Zonei Danzigului.
- 2 noiembrie — Primul arbitraj de la Viena, prin care Ungaria a anexat regiunile de sud ale Ucrainei Subcarpatice și Slovaciei.
- 10 decembrie — Încheierea unei convenții comerciale între România și Germania.

1939

- Ianuarie — Reorganizarea Uniunii Tineretului Comunist din România.
- 21—22 februarie — La București a avut loc ultima sesiune a Consiliului permanent al Înțelegerii Balcanice.
- 24 februarie — Ungaria a aderat la „pactul anticomintern”.
- 5 martie — Sfârșitul războiului din Spania.
- 7 martie — În România, la conducerea guvernului a fost numit Armand Călinescu.
- 15 martie — Germania a copleșit întregul teritoriu al Cehoslovaciei.
- Ungaria a anexat Ucraina Subcarpatică.
- 16 martie — În România a fost decretată mobilizarea parțială.
- 17 martie — Partidul Comunist Român a adresat întregului popor apelul de luptă pentru apărarea patriei împotriva pericolului expansiunii Germaniei hitleriste.
- 21 martie — Au început tratativele anglo-franco-sovietice cu privire la stabilirea unor măsuri de asistență mutuală împotriva agresiunii.
- 22 martie — Guvernul german a cerut să i se cedeze orașul și zona Danzig.
- 23 martie — Germania fascistă a copleșit orașul Memel (Klaipeda).
- A fost semnat „tratatul asupra promovării raporturilor economice dintre regatul României și Reichul german”.
- 31 martie — Anglia și Franța au oferit garanții Poloniei.
- 7 aprilie — Italia a copleșit Albania.
- 11 aprilie — Hitler a aprobat „planul alb”, care prevedea copleșirea Poloniei.
- 13 aprilie — Guvernele englez și francez au acordat României și Greciei garanții de sprijin în cazul unei agresiuni.

- 28 aprilie — Adolf Hitler a declarat că pregătește „marșul asupra României“.
- Germania a denunțat acordul naval anglo-german și pactul de neagresiune germano-polonez.
- 1 mai — În România au avut loc mari demonstrații antifasciste organizate sub semnul împotrivirii poporului român față de agresiunile fascismului, pentru apărarea independenței țării și pentru libertăți democratice.
- 11 mai — Japonia a atacat R. P. Mongolă în zona râului Halhin-Gol.
- 13—14 mai — A avut loc la Paris Conferința mondială pentru apărarea păcii și personalității umane.
- 22 mai — Semnarea tratatului de alianță politică-militară germano-italian.
- Junie—august — Au avut loc tratative secrete anglo-germane.
- 22 iulie — Încheierea tratatului de neintervenție în Extremul Orient dintre Marea Britanie și Japonia.
- 11—21 august — Tratatul de la Moscova a misiunilor militare ale U.R.S.S., Franței și Marii Britanii.
- 21 august — Semnarea la Berlin a unui tratat economic sovieto-german.
- Hitler a comunicat comandanților militari hotărîrea sa de a ataca în cel mai scurt timp Polonia.
- 23 august — Semnarea la Moscova a tratatului de neagresiune sovieto-german.
- 25 august — Semnarea tratatului anglo-polon de asistență mutuală.
- 30 august — Ultimatumul guvernului german adresat Poloniei cu privire la cedarea Danzigului.
- 31 august — Guvernul german a aprobat „directiva nr. 1“ referitoare la agresiunea împotriva Poloniei.
- 1 septembrie — Germania hitleristă a atacat prin surprindere Polonia. Începutul celui de-al doilea război mondial.
- 3 septembrie — Franța și Anglia au declarat război Germaniei.
- 4 septembrie — Guvernul japonez a declarat că nu se va amesteca în războiul declanșat în Europa.
- 5 septembrie — Statele Unite ale Americii s-au declarat neutre.
- 6 septembrie — România s-a declarat neutră.
- 7 septembrie — Guvernul român și-a dat acordul pentru trecerea prin teritoriul său a materialelor de război destinate Poloniei.
- 10 septembrie — Canada a declarat război Germaniei.
- 13—15 septembrie — Trupele japoneze au trecut la ofensivă în China.
- 15 septembrie — Semnarea acordului între Uniunea Sovietică, R. P. Mongolă și Japonia referitor la lichidarea conflictului militar din zona Halhin-Gol.
- 16 septembrie — Guvernul sovietic a făcut cunoscută hotărîrea sa de a lua sub ocrotire Ucraina de vest și Bielorusia de vest, care aparținuseră statului polonez.
- 17 septembrie — Intrarea trupelor sovietice în Ucraina apuseană și în Bielorusia apuseană.

- În urma înfringerilor suferite, guvernul polonez și Comandamentul suprem al armatei poloneze s-au refugiat în România.
- 21 septembrie** — O echipă de legionari a asasinat pe Armand Călinescu, primul ministru al României. A fost însărcinat cu conducerea guvernului generalul Gh. Argeșanu.
- 25 septembrie** — Ministrul de externe al Turciei, S. Saracioglu, și-a început vizita în Uniunea Sovietică.
- 27 septembrie** — Capitularea Varșoviei suh loviturile armatelor germane.
- 28 septembrie** — Semnarea pactului de frontieră dintre Germania și Uniunea Sovietică.
- Semnarea tratatului de ajutor mutual între U.R.S.S. și Estonia.
- 30 septembrie** — Formarea guvernului polonez din emigrație în frunte cu V. Sikorsky.
- 2 octombrie** — Ultimele unități poloneze au încetat rezistența împotriva trupelor germane.
- 5 octombrie** — Încheierea acordului de ajutor mutual și comerț între U.R.S.S. și Letonia.
- 8—12 octombrie** — Guvernul celui de-al III-lea Reich german a decretat lichidarea Poloniei, anexarea părții de vest a Poloniei la Germania și crearea din celelalte regiuni a „Guvernământului general al regiunilor poloneze ocupate“.
- 10 octombrie** — Încheierea acordului de ajutor mutual și comerț între U.R.S.S. și Lituania.
- 12 octombrie** — Hitler a propus puterilor occidentale încheierea păcii, dar a fost refuzat.
- Guvernul sovietic a propus Finlandei încheierea unui tratat de asistență mutuală.
- 19 octombrie** — La Ankara a fost semnat pactul de ajutor reciproc între Anglia, Franța și Turcia.
- 28 octombrie** — La Praga, Brno, Ostrava, Kladno și în alte orașe din Cehoslovacia au avut loc demonstrații antinaziste prilejuite de a 21-a aniversare a republicii.
- 1—2 noiembrie** — Intrarea Ucrainei de vest și a Bielorusiei de vest în componența R. S. S. Ucraina și R. S. S. Bielorusia.
- 30 noiembrie** — Izbucnirea războiului sovieto-finlandez.
- 17 decembrie** — La Ottawa a fost semnată înțelegerea în legătură cu pregătirea piloților de aviație pentru Anglia.

1940

- 2—4 februarie** — Sesiunea Consiliului permanent al Înțelegerii Balcanice.
- 5 februarie** — Consiliul unificat al statelor-majore ale Angliei și Franței au hotărât să trimită în Finlanda un corp expediționar.
- 24 februarie** — Hitler a aprobat directiva operativă referitoare la atacarea Franței, Belgiei și Olandei.
- 2 martie** — Suedia și Norvegia au refuzat trecerea prin teritoriul lor a corpului expediționar aliat spre Finlanda.

- 12 martie — Semnarea la Moscova a tratatului de pace între Uniunea Sovietică și Finlanda.
- 21 martie — În Franța a fost format guvernul prezidat de Paul Reynaud.
- 30 martie — La Nankin a luat ființă guvernul-marionetă prezidat de Van Tzin-vei.
- 9 aprilie — Germania a început invazia în Danemarca și Norvegia. În aceeași zi, Danemarca a fost în întregime ocupată de trupele generalului von Falkenhorst, în timp ce forțe germane debarcau la Narvik, Trondheim, Bergen și Oslo.
- În Franța a fost introdusă pedeapsa cu moartea pentru propagandă comunistă.
- 14 aprilie — Forțele expediționare anglo-franceze au debarcat în Norvegia.
- 10 mai — Germania a început atacul contra Olandei, Belgiei și Franței.
- Trupele engleze și franceze au ocupat coloniile olandeze Aruba și Curaçao.
- 13 mai — Trupele hitleriste au rupt frontul francez în zona Sedan.
- 14 mai — În Anglia au luat ființă gărzile cetățenești.
- 14—15 mai — Capitulara armatei olandeze. Predarea orașului Haga.
- 18 mai — Hitler a decretat alipirea la Reichul german a unei părți din teritoriul helgian.
- 19 mai — Generalul Weygand a fost investit cu comanda supremă a trupelor aliate din Franța.
- 26 mai—3 iunie — Evacuarea corpului expediționar englez din Franța prin portul Dunkerque.
- 28 mai — Capitulara fără condiții a armatei belgiene.
- 31 mai — Guvernul helgian din emigrație nu a recunoscut actul de capitulare necondiționată impus de Germania.
- 3—7 iunie — Evacuarea trupelor engleze și franceze din partea de nord a Norvegiei.
- 10 iunie — Italia a intrat în război alături de Germania hitleristă și a atacat Franța în sud.
- Generalul Ruge a anunțat ocuparea Norvegiei.
- 12 iunie — Guvernul franchist declară Spania „țară neheligerantă”.
- 14 iunie — Parisul a fost declarat „oraș deschis”; el a fost ocupat de trupele hitleriste.
- 17 iunie — Mareșalul Pétain, care urma la conducerea guvernului francez după Paul Reynaud, a cerut armistițiu.
- 18 iunie — Generalul Charles de Gaulle a lansat din Londra un apel către poporul francez în vederea luptei pînă la victoria finală.
- 22 iunie — La Rethondes, lângă Compiègne, s-a încheiat armistițiul între Franța și Germania.
- 24 iunie — Franța a semnat armistițiul cu Italia.
- Stabilirea relațiilor diplomatice între U.R.S.S. și Iugoslavia.

- 28 iunie — În urma unui ultimatum adresat guvernului României de către guvernul Uniunii Sovietice, Moldova dintre Prut și Nistru, precum și partea de nord a Bucovinei au intrat în componența U.R.S.S.
- Guvernul englez a recunoscut pe generalul Charles de Gaulle conducător al mișcării „Franța liberă”.
- 1 iulie — Guvernul român a renunțat la garanțiile anglo-franceze din aprilie 1939.
- 4 iulie — Guvernul francez, prezidat de mareșalul Pétain, a rupt relațiile diplomatice cu Marea Britanie.
- În România s-a format un guvern progerman, condus de industriașul I. Gîgurtu.
- 15 iulie — Italia a dezlănțuit ofensiva în Africa orientală, atacînd trupele anglo-egiptene din Eritreea.
- Proferînd amenințări, Hitler a cerut regelui Carol al II-lea să reglementeze litigiile cu Ungaria și cu Bulgaria.
- 16 iulie — Directiva lui Hitler privind operația „Leul de mare” (invazia în Anglia).
- 18 iulie — Semnarea primei înțelegeri anglo-japoneze referitoare la închiderea provizorie a căilor maritime spre Birmania.
- 21—22 iulie — Stabilirea puterii sovietice în Letonia, Lituania și Estonia.
- 31 iulie — Comandamentul Wehrmachtului a hotărît să se treacă urgent la pregătirea războiului împotriva Uniunii Sovietice, mărind la 180 numărul diviziilor de infanterie.
- 13 august — A început „bătălia pentru Anglia”. Forțele aeriene germane au intensificat bombardamentele asupra teritoriului britanic.
- 16 august — Au început tratativele româno-ungare la Turnu Severin.
- 17 august — Hitler a decretat blocada totală a Angliei.
- 19 august — Au început tratativele româno-bulgare la Craiova.
- 20 august — A început ofensiva Armatei a 8-a populare de eliberare chineze împotriva ocupanților japonezi.
- 23 august — Întreruperea tratativelor româno-ungare.
- 30 august — Guvernele francez (Vichy) și japonez au semnat înțelegerea cu privire la folosirea de către Japonia a bazelor militare din Indochina.
- Semnarea dictatului de la Viena, prin care Germania și Italia au impus României să cedeze Ungariei horthiste partea de nord a Transilvaniei.
- 30 august—
8 septembrie — La București, Brașov, Cluj, Timișoara, Sebeș-Alba, Arad și în numeroase alte localități au avut loc manifestații împotriva dictatului de la Viena.
- 2 septembrie — Marea Britanie și S.U.A. au semnat acordul de cooperare în lupta contra Germaniei hitleriste. Anglia a închiriat S.U.A. importante baze maritime în Oceanul Atlantic în schimbul unor nave de război și alte armamente.
- 4 septembrie — Numirea generalului Ion Antonescu ca președinte al Consiliului de Miniștri român,
- 6 septembrie — Regele Carol al II-lea a abdicat în favoarea fiului său, Mihai. Generalul Ion Antonescu a fost investit cu puteri

depline pentru conducerea statului român. România a fost subordonată intereselor agresive ale celui de-al III-lea Reich.

- 10 septembrie — Partidul Comunist Român a dat publicității documentul *Punctul nostru de vedere*, prin care chema masele la lupta împotriva dictaturii militare legionare.
- 13 septembrie — A fost declanșată în Libia ofensiva trupelor italiene.
- 14 septembrie — La București s-a constituit un nou guvern cu majoritate legionară și militară; România a fost proclamată „stat național-legionar“.
- 16 septembrie — În S.U.A. a fost introdus serviciul militar obligatoriu.
- 22 septembrie — Semnarea acordului militar germano-finlandez.
- 23 septembrie — Japonia a copleșit nordul Indochinei; a început lupta popoarelor din această zonă împotriva imperialismului japonez.
- 27 septembrie — S-a încheiat la Berlin pactul tripartit pe zece ani între Germania, Italia și Japonia.
- 4 octombrie — Trupele japoneze au pătruns în golful și portul Tonkin.
- 12 octombrie — Cu asentimentul guvernului legionar-militar, trupele germane au intrat în România.
- 23 octombrie — Italia a atacat Grecia.
- 2 noiembrie — Partidul Comunist din Grecia a chemat poporul la luptă hotărâtă împotriva agresorilor italieni.
- 5 noiembrie — Roosevelt a fost ales pentru a treia oară președinte al S.U.A.
- 6 noiembrie — Forțele engleze au declanșat o puternică contraofensivă în Eritreea.
- 12—13 noiembrie — Convorbiri sovieto-germane la Berlin.
- 20 noiembrie — Guvernul Ungariei a aderat la „pactul tripartit“.
- 23 noiembrie — Guvernul României a aderat la „pactul tripartit“.
- 24 noiembrie — Guvernul Slovaciei a aderat la „pactul tripartit“.
- 4 decembrie — Încheierea acordului economic româno-german prin care economia României era subordonată intereselor Germaniei fasciste.
- 18 decembrie — Hitler a aprobat „planul Barbarossa“, de atacare a Uniunii Sovietice.

1941

- 7 ianuarie — A început în regiunea Anhai ofensiva forțelor gomindaniste împotriva Armatei a 4-a populare chineze.
- 22—23 ianuarie — Trupele engleze au cucerit orașul Tobruk.
- 21—24 ianuarie — În România a izbucnit rebeliunea legionară, prin care Garda de fier urmărea să preia monopolul puterii de stat.
- 9 februarie — Germania hitleristă a anexat Luxemburgul.
- 11 februarie — Debarcarea trupelor germane în Africa de nord.
- 17 februarie — Semnarea tratatului de neagresiune turco-bulgar.

- 25 februarie — Forțele militare engleze au pătruns în Mogadiscio, capitala Somaliei italiene.
- 1 martie — Unități germane au pătruns în Bulgaria; statul bulgar a aderat la „pactul tripartit”.
- 14 martie — S.U.A. și Mexicul au semnat un tratat de neagresiune.
- 12 martie — Corpul african german, aflat sub comanda generalului E. Rommel, a trecut la ofensivă, recucerind orașul Benghazi.
- 25 martie — Iugoslavia a aderat la „pactul tripartit”.
- 27 martie — Lovitură de stat în Iugoslavia. Generalul Simovici a format un nou guvern. Hitler a aprobat „directiva nr. 25” referitoare la atacul împotriva Iugoslaviei.
- Conferința secretă a reprezentanților statelor-majore ale S.U.A. și Angliei în legătură cu coordonarea acțiunilor militare comune împotriva Germaniei.
- Martie — Forțe de rezistență au incendiat un depozit al fabricii de mine antitanc din București.
- 1 aprilie — Lovitură de stat la Bagdad; Rașid-Ali a preluat puterea.
- 5 aprilie — Între U.R.S.S. și Iugoslavia s-a încheiat un pact de asistență mutuală.
- 6 aprilie — Atacarea Iugoslaviei și Greciei de către trupele germane.
- Addis-Abeba a fost eliberată de trupe engleze și de patrioți etiopieni.
- 13 aprilie — La Moscova a fost semnat tratatul de neutralitate pe timp de zece ani între Uniunea Sovietică și Japonia.
- 24—29 aprilie — Evacuarea trupelor engleze din Grecia.
- 27 aprilie — Din inițiativa comunistilor, la Ljubljana s-a înființat Frontul de eliberare națională al Sloveniei.
- Trupele germane au ocupat Atena și regiunea Peloponez.
- Aprilie — Germania, Italia, Ungaria și Bulgaria au ocupat Iugoslavia.
- 6 mai — Guvernul japonez și francez (Vichy) au semnat convenția economică și de navigație în zona Indochinei.
- 9 mai — S-a încheiat la Tokyo un tratat prin care Franța era obligată să cedeze Japoniei unele teritorii din Siam și Laos.
- 10 mai — Rudolf Hess, ministru în guvernul german, a aterizat cu un avion în Anglia.
- 15 mai — Partidul Comunist Francez a difuzat o chemare în legătură cu crearea Frontului național de eliberare a Franței.
- 18 mai — Ducele d'Aosta, vicerege al Ethiopiei, a capitulat în fața trupelor engleze.
- 19 mai — Organizarea Ligii de luptă pentru independența Vietnamului (Viet-Min).
- 20 mai — Lansînd peste 6 000 de parașutiști asupra insulei Creta, trupele germane au început luptele pentru cucerirea acestei insule.
- 27 mai — S-a semnat la Paris convenția prin care guvernul francez de la Vichy se obliga să acorde ajutor militar Germaniei.
- 30 mai — Trupe engleze au înăbușit la Bagdad răscoala lui Rașid-Ali.

- 31 mai — Sfidînd pe ocupanții fasciști, patriotul grec Manolis Glezos a înălțat pe Acropole drapelul patriei sale.
- 6 iunie — Adoptarea de către Marele cartier general japonez a planului de măsuri militare pentru înfăptuirea politicii guvernului în sudul Pacificului.
- 8 iunie — Trupele engleze au pătruns în Siria.
- 18 iunie — Germania și Turcia au încheiat un tratat de amicitie și de neagresiune.
- 22 iunie — Germania hitleristă și sateliții săi au atacat Uniunea Sovietică. Împotriva voinței poporului, România a fost tirată în acest război.
 - Italia a declarat război Uniunii Sovietice.
 - Declarația primului ministru britanic, W. Churchill, de ajutorare a Uniunii Sovietice în războiul împotriva Germaniei hitleriste.
- 23 iunie — Declarația guvernului S.U.A. de sprijinire a Uniunii Sovietice în războiul contra Germaniei hitleriste.
- 27 iunie — Comitetul Central al P.C. din Iugoslavia a constituit statul-major general al detașamentelor de partizani. Președinte al Comitetului militar a fost desemnat Iosip Broz Tito, secretarul general al partidului.
- 30 iunie — În Uniunea Sovietică a luat ființă Comitetul de stat pentru apărare.
- 4 iulie — La Belgrad a avut loc ședința Biroului Politic al C.C. al P.C. din Iugoslavia la care s-a hotărît declanșarea imediată a luptei armate împotriva ocupanților.
- 7 iulie — În Serbia a izbucnit răscoala populară antifascistă.
- 8 iulie — Partidul Comunist Român a adoptat rezoluția asupra războiului antisovietic; întregul popor era chemat la luptă pentru răsturnarea dictaturii militare-fasciste, ieșirea României din războiul hitlerist și eliberarea țării de sub dominația fascistă.
- 12 iulie — S-a încheiat acordul sovieto-englez privind lupta comună împotriva Germaniei fasciste.
- 13 iulie — În Muntenegru a izbucnit răscoala populară împotriva ocupanților fasciști.
- 18 iulie — Au fost semnate convenția dintre Uniunea Sovietică și guvernul din emigrație al Cehoslovaciei pentru lupta comună împotriva Germaniei fasciste și acordul privind formarea de unități militare cehoslovace pe teritoriul U.R.S.S.
 - Hotărîrea C.C. al P.C.(b) al Uniunii Sovietice „Cu privire la organizarea luptei în spatele frontului trupelor germane”.
- 19 iulie — Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S. a emis decretul de numire a lui I. V. Stalin în funcția de comisar al poporului pentru apărare.
- 24—27 iulie — Trupele japoneze au cucerit sudul Indochinei.
- 30 iulie — S-au semnat la Londra convenția dintre Uniunea Sovietică și guvernul polonez din emigrație în legătură cu lupta comună împotriva Germaniei fasciste și acordul privind formarea de unități poloneze pe teritoriul U.R.S.S.

- 2 august — A avut loc schimbul de documente diplomatice între S.U.A. și U.R.S.S. în legătură cu ajutorul economic care urma să fie acordat Uniunii Sovietice în războiul contra Germaniei hitleriste.
- 8 august — I. V. Stalin a fost numit comandantul suprem al armatei sovietice.
- 14 august — S.U.A. și Anglia au semnat Carta Atlanticului.
- 16 august — La Moscova a fost semnată convenția comercială de credit și de cliring între Uniunea Sovietică și Anglia.
- 25—28 august — Iranul a fost ocupat de trupe sovietice și engleze.
- 29 august — A fost dată publicității declarația germano-italiană în legătură cu „noua ordine în Europa”.
- August — A început să funcționeze postul de radio „România liberă”.
- 6 septembrie — Partidul Comunist Român a adoptat o platformă-program propusă tuturor partidelor, grupărilor și personalităților politice în vederea creării frontului patriotic de luptă împotriva dictaturii militare-fasciste, hitlerismului și războiului antisovietic.
- 8 septembrie — A început apărarea eroică a Leningradului.
- 16 septembrie — Șahul Iranului, Reza-Khan Pahlavi, a încheiat armistițiul și apoi a abdicat în favoarea fiului său, Mohammad Reza Pahlavi.
- 21 septembrie — Guvernul sovietic a aderat la Carta Atlanticului.
- 27 septembrie — Recunoașterea de către guvernul sovietic a Comitetului național „Franța liberă”.
- Crearea în Grecia a „Frontului Național de Eliberare” (E.A.M.).
- 29 septembrie— — A avut loc la Moscova Conferința reprezentanților S.U.A., Marii Britanii și Uniunii Sovietice în legătură cu lupta comună împotriva Germaniei hitleriste.
- 1 octombrie
- 2 octombrie — A început ofensiva armatelor hitleriste asupra Moscovei.
- 7 noiembrie — Declarația președintelui F. D. Roosevelt privind extinderea efectelor legii de împrumut și închiriere asupra U.R.S.S.
- 27 noiembrie — Fortăreața Gondor a căzut în mâinile englezilor. Imperiul italian din Africa orientală a fost înfrânt. Englezii au preluat controlul Canalului Suez.
- 5 decembrie — Forțele sovietice au declanșat contraofensiva pentru respingerea inamicului din fața Moscovei.
- 6 decembrie — Marea Britanie a declarat război Finlandei, Ungariei și României.
- 7 decembrie — Intrarea Japoniei în război. Forțele maritime și aeriene au atacat flota americană din baza navală de la Pearl Harbor, producându-i grele pierderi.
- Forțele japoneze au început campania din Insulele Filipine.
- 8 decembrie — Congresul S.U.A. a aprobat intrarea în război împotriva Japoniei.

- Anglia a declarat război Japoniei.
- Trupele japoneze au debarcat în Thailanda și în mai multe puncte din golful Siam.
- Japonia a declarat război S.U.A. și Marii Britanii.
- 9—10 decembrie — Mareșalul Cien Kai-și a declarat război Japoniei, Germaniei și Italiei.
- 11 decembrie — Germania și Italia au declarat război S.U.A.
- 12 decembrie — S-a constituit la Buzuluk, pe teritoriul Uniunii Sovietice, primul batalion cehoslovac.
- 13 decembrie — Trupele japoneze au debarcat în sudul Birmaniei.
- 16 decembrie — La Moscova au avut loc convorhiri sovieto-britanice (misiunea Eden).
- 22 decembrie — Brigada 1 proletară a Armatei populare de eliberare a Iugoslaviei a trecut la atac împotriva ocupanților hitleriști. Această zi a fost proclamată ca Zi a armatei populare iugoslave.
- 24 decembrie — Au început convorbirile dintre F. D. Roosevelt și W. Churchill pentru stabilirea strategiei comune în războiul împotriva Axei.
- 25 decembrie — Hong-Kong, una dintre cele mai mari baze britanice din Extremul Orient, a fost ocupată de japonezi.
- Decembrie — Panama, Cuba, Haiti, Guatemala, Republica Dominicană, Nicaragua, Costa Rica și Salvador au declarat război Germaniei, Italiei și Japoniei.

1942

- 1 ianuarie — S-a semnat la Washington *Declarația luptei comune împotriva țărilor Axei* de către reprezentanții a 26 de state care au constituit coaliția antihitleristă (*Declarația Națiunilor Unite*).
- 2 ianuarie — Trupele japoneze au ocupat Manila.
- 29 ianuarie — Între Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Iran s-a încheiat pactul pentru lupta comună împotriva Germaniei fasciste.
- Ianuarie — În România s-a difuzat documentul partidului comunist „*Pietera sau salvarea poporului român*”, prin care masele populare, forțele patriotice antihitleriste erau chemate la lupta pentru eliberarea țării de sub dominația fascismului.
- 1 februarie — În Norvegia s-a creat guvernul-marionetă Quisling.
- 6 februarie — În Filipine s-a creat Comitetul frontului unio antijaponez.
- 15 februarie — Trupele japoneze au ocupat fortăreața Singapore.
- 23 februarie — S-a semnat la Washington convenția dintre S.U.A. și Anglia cu privire la ajutorul reciproc împotriva agresiunii.
- 28 februarie — Trupele japoneze au debarcat pe insula Java.
- 7 martie — Trupele japoneze au ocupat orașul Rangoon.
- 9 martie — S-a terminat cucerirea Indoneziei de către trupele japoneze.

- 20 aprilie — A luat sfârșit bătălia de la Moscova, în care armata hitleristă a suferit prima mare înfrângere în cursul celui de-al doilea război mondial.
- 1 mai — Mexicul a declarat război puterilor „Axei”.
- 4—8 mai — Bătălia din Marea Coralilor dintre forțele navale americane și japoneze.
- 26 mai — La Londra s-a semnat tratatul dintre U.R.S.S. și Marea Britanie cu privire la alianța în războiul împotriva Germaniei hitleriste și colaborarea și asistența mutuală după război.
- 30 mai — Crearea statului-major central al mișcării de partizani din U.R.S.S.
- mai-iunie — Masacrul de la Lidice organizat de naziști în urma uciderii lui Heydrich — „protectorul” Cehiei — de către patrioții cehi.
- 4—6 iunie — Bătălia aeronavală de la Midway.
- 6 iunie — S.U.A. au declarat război Bulgariei, Ungariei și României.
- 11 iunie — La Washington s-a semnat acordul dintre guvernele U.R.S.S. și S.U.A. cu privire la principiile ce urmează a fi aplicate în domeniul asistenței mutuale în războiul împotriva agresiunii.
- 28 iunie—24 iulie — S-au desfășurat operațiile trupelor sovietice de apărare pe direcțiile Voronej și Voroșilovgrad.
- iunie — Incendierea Arsenalului militar din Tîrgoviște.
- 11 iulie — Aruncarea în aer a depozitului de muniții de la Buzău.
- 17 iulie — A început operația trupelor sovietice de apărare pe direcția Stalingrad.
- 12—15 august — Consfătuirea de la Moscova a șefilor guvernelor U.R.S.S. și Marii Britanii.
- 19 august — Debarcarea trupelor anglo-canadiene la Dieppe.
- 22 august — Brazilia a declarat război Germaniei și Italiei.
- August — În Marea Mediterană, insula Malta a fost bombardată intens de aviația germană. În Pacific a început bătălia de la Guadalcanal, care s-a terminat în februarie 1943 cu victoria forțelor americane.
- 23 octombrie—3 noiembrie — Trupele britanice au obținut o strălucită victorie la El-Alamein.
- 8 noiembrie — Debarcarea trupelor anglo-americane în Maroc și în Algeria.
- 9 noiembrie — Trupe germane și italiene au debarcat în Tunisia.
- 19 noiembrie — A început contraofensiva trupelor sovietice de la Stalingrad.
- S-a creat Uniunea patrioților din România, organizație antifascistă de masă.
- 23 noiembrie — Trupele sovietice au desăvârșit încercuirea unei mari grupări fasciste la Stalingrad, care totaliza 330 000 de oameni.
- 26—27 noiembrie — Formarea Vecei populare antifasciste de eliberare a Iugoslaviei, care a preluat puterea de stat în zonele eliberate de către partizani.
- 16—30 decembrie — Desfășurarea operației trupelor sovietice din zona Donului mijlociu.

- 10 ianuarie — A început lichidarea grupării fasciste încercuite de trupele sovietice la Stalingrad.
- 18 ianuarie — În Germania a fost declarată mobilizarea totală.
- 12—18 ianuarie — Trupele sovietice au străpuns blocada Leningradului.
- 14—26 ianuarie — Conferința de la Casablanca.
- 21 ianuarie — Statele-majore unificate anglo-americane au elaborat directive cu privire la ofensiva aeriană împotriva Germaniei.
- 23 ianuarie — Trupele britanice au pătruns în Tripoli (Libia).
- 25 ianuarie — Trupele sovietice au eliberat orașul Voronej.
- 28 ianuarie — A apărut în România primul număr al ziarului patriotic ilegal „România liberă“.
- 2 februarie — A luat sfârșit acțiunea de lichidare a grupării fasciste încercuite la Stalingrad.
- Explozie la depozitul de armament al Pirotehnicii din București.
- 7—8 februarie — Japonezii au evacuat insula Guadalcanal, care a trecut în stăpânirea deplină a forțelor aliate.
- 8 februarie — Trupele sovietice au eliberat orașul Kursk.
- În România a fost executat Petre Gheorghe, secretar al Comitetului județean Ilfov al P.C.R.
- 12 martie — La Washington au început convorbiri între delegațiile S.U.A. și Angliei.
- Trupele sovietice au eliberat localitatea Viazma.
- 21 martie — Trupele anglo-americane au reluat ofensiva în Tunisia.
- 15 aprilie — Ziarul „L'Humanité“ a publicat directiva generală elaborată de C.C. al P.C.F. referitoare la pregătirea insurecției naționale.
- 9 mai — Din inițiativa patrioților polonezi a luat ființă pe teritoriul U.R.S.S. prima divizie poloneză, „Tadeusz Kosciuszko“.
- 12 mai — Capitularea trupelor germane din Tunisia.
- 15 mai — Prezidiul Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste, ai cărui membri reprezentau și partidele comuniste din Austria, Bulgaria, Cehoslovacia, Franța, Germania și Uniunea Sovietică, precum și reprezentanții partidelor comuniste din Finlanda, Italia, România, Spania și Ungaria au adoptat hotărârea de autodizolvare a Internaționalei Comuniste.
- 27 mai — În Franța a luat ființă Consiliul național al Rezistenței, prezidat de Jean Moulin.
- 3 iunie — În Alger a fost creat Comitetul francez de eliberare națională.
- 5 iulie — A început ofensiva germană de la Kursk.
- 10 iulie — Trupele anglo-americane au debarcat în Sicilia.
- 12 iulie — A avut loc marea bătălie de tancuri de la Prohorovka, terminată cu victoria tanchiștilor sovietici.
- Zdrobirea ofensivei germane la Kursk; începutul contraofensivei trupelor sovietice.

- 12—13 iulie** — A luat ființă în U.R.S.S. Comitetul național „Germania liberă“.
- 25 iulie** — Mussolini a fost înlăturat ; s-a format un nou guvern, condus de mareșalul Badoglio.
- Iulie** — Organizarea Armatei de eliberare națională a Albaniei din detașamente de partizani.
- 7 august—**
2 octombrie — Trupele sovietice au desfășurat operația din Zona Smolensk.
- 23 august** — Trupele sovietice au eliberat orașul Harkov.
- 17—31 august** — Conferința anglo-americană de la Quebec ; s-a hotărât ca debarcarea în Europa occidentală să aibă loc în 1944.
- În Bulgaria s-a creat din inițiativa comuniștilor Frontul național al apărării patriei.
- Activul de bază al Partidului Comunist Român a adoptat măsuri pentru întărirea capacității de luptă a partidului, scoaterea țării din războiul antisovietic și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste.
- Partidul Comunist Român a stabilit legături de colaborare cu personalități politice și militare din anturajul regelui Mihai în vederea unei acțiuni comune de scoatere a țării din războiul contra Națiunilor Unite și întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste.
- 3 septembrie** — Trupele engleze au debarcat în sudul Italiei.
- La Krasnogorsk, lângă Moscova, a avut loc Conferința delegaților mișcării antifasciste a prizonierilor de război români, din inițiativa comuniștilor și a altor emigranți politici, a fost adresată guvernului sovietic rugămintea de a aproba înființarea de unități de voluntari care să lupte împotriva fasciștilor germani.
- 8 septembrie** — Trupele americane au debarcat în golful Salerno (Italia).
- Italia a încheiat armistițiul cu Națiunile Unite.
- 9 septembrie** — Crearea Comitetului național de eliberare în Italia.
- 12 septembrie** — Răpirea lui Mussolini, deținut la Gran Sasso, de către un detașament special pregătit de către Comandamentul german.
- 17 septembrie** — Trupele sovietice au eliberat orașul Briansk.
- În România s-a constituit Frontul patriotic antihitlerist.
- 1 octombrie** — Trupele aliate au intrat în orașul italian Neapole, eliberat de patrioți.
- 19—30 octombrie** — Conferința de la Moscova a miniștrilor de externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii.
- Noiembrie** — La Paris a luat ființă „Frontul național român din Franța“, organizație de rezistență antihitleristă, sub președinția savantului român Traian Vuia.
- 6 noiembrie** — Trupele sovietice au eliberat orașul Kiev.
- 15 noiembrie** — Pe teritoriul U.R.S.S. a luat ființă, cu sprijinul guvernului sovietic, Divizia de voluntari români „Tudor Vladimirescu“.
- 28 noiembrie—**
1 decembrie — Conferința de la Teheran a șefilor guvernelor celor trei mari puteri : U.R.S.S., S.U.A. și Anglia.

- 12 decembrie — S-a semnat la Moscova pactul de prietenie, asistență mutuală și ajutor postbelic între U.R.S.S. și guvernul cehoslovac din emigrație.
- 24 decembrie — A început operația trupelor sovietice pentru eliberarea Ucrainei de la vest de Nipru și a Crimeii.

1944

- 1 ianuarie — În Polonia a fost creată Rada națională populară. A fost emis decretul privind crearea armatei populare.
- 14 ianuarie — A început ofensiva trupelor sovietice la Leningrad și la Novgorod.
- 27 ianuarie — A fost lichidată blocada Leningradului.
- 1 februarie — A început debarcarea trupelor americane în insulele Marshall.
- 1 martie — Greva generală antifascistă din nordul Italiei.
- 12 martie — Crearea Comitetului politic de eliberare națională în Grecia.
- 15 martie — Consiliul național al Rezistenței din Franța a aprobat programul Rezistenței.
- 17 martie — Hitleriștii au asasinat la Rîbnița aproape 400 de deținuți, cetățeni sovietici și antifasciști români.
- Martie — Începutul ofensivei armatelor japoneze în China centrală și de sud.
- 2 aprilie — Declarația guvernului sovietic privind intrarea trupelor sovietice pe teritoriul României.
- 4 aprilie — O conducere provizorie cu funcții operative a preluat atribuțiile secretariatului C.C. al P.C.R.
- Bombardament aerian masiv al aviației americano-britanice asupra Bucureștiului.
- 12 aprilie — Guvernul sovietic a propus guvernului român condițiile de armistițiu.
- 15 aprilie — Constituirea Frontului unic muncitoresc (F.U.M.) între Partidul Comunist Român și Partidul social-democrat.
- 17 aprilie — Guvernul sovietic a adresat Bulgariei o notă privind folosirea de către naziști a teritoriului și porturilor bulgare în războiul împotriva U.R.S.S.
- 22—24 aprilie — Reprezentanții partidelor antifasciste din Italia au fost incluși în guvernul Badoglio. S-a creat guvernul de unitate națională, la care participau atât comuniști, cât și socialiști.
- 23 aprilie— — A avut loc Congresul al VII-lea al Partidului Comunist Chinez.
- 11 iunie — Un grup de oameni de știință, membri ai Academiei Române, profesori universitari din București, Iași și Cluj au adresat mareșalului Antonescu un memoriu în care cereau imediată ieșire a României din războiul împotriva U.R.S.S.
- Aprilie — În România au fost difuzate manifestul C.C. al P.C.R. intitulat *Către poporul român* și manifestul Frontului unic muncitoresc prin care se făcea apel la toate partidele și organizațiile și la toți patrioții de a se uni în Frontul patriotic antihitlerist în vederea doborârii dictaturii militare-fasciste și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste.
- 1 mai —

- Ordinul de zi al lui I. V. Stalin în care se spune că, întrucît guvernele din țările dominate de Germania nu sînt în stare să se desprindă de Hitler, nu rămîne decît ca popoarele respective să-și ia soarta în propriile lor mîini.
- 9 mai — Trupele sovietice au eliberat orașul Sevastopol.
- 12 mai — Trupele sovietice au desăvîrșit eliberarea Crimeii.
- Mai — A fost încheiată înțelegerea dintre Partidul Comunist Român și gruparea liberală Gh. Tătărescu.
- În România a fost creat grupul de partizani „Mărăști”, în Banat; au început acțiuni de partizani în Maramureș.
- 2 iunie — S-a constituit guvernul provizoriu al Republicii Franceze.
- 4 iunie — Trupele americane, engleze și franceze au intrat în Roma.
- 6 iunie — Trupele americano-engleze au debarcat în nordul Franței.
- În România a intrat în acțiune grupul de partizani „Tudor Vladimirescu”, în Moldova.
- 10 iunie — Naziștii au masacrat populația localității Oradour-sur-Glane din Franța.
- 13 iunie — Începerea bombardamentelor asupra Londrei cu rachetele V-1.
- 13—14 iunie — Consfătuirea conspirativă a reprezentanților P.C.R., ai cercurilor palatului și ai armatei, la care a fost adoptat planul partidului comunist de răsturnare prin forța armelor a dictaturii militare-fasciste și alăturarea României la coaliția antifascistă. A fost constituit un comitet militar pentru pregătirea acțiunii armate.
- 15 iunie — Debarcarea trupelor americane în insula Saipan din arhipelagul Mariane.
- 17 iunie — Proclamarea Republicii Islanda.
- 18 iunie — Palmiro Togliatti, secretar general al Partidului Comunist Italian, a adresat poporului italian chemarea la insurecția generală împotriva hitleriștilor.
- 20 iunie — Crearea în România a Blocului național-democrat (B.N.D.), format din partidul comunist, Partidul social-democrat, Partidul național-țărănesc și Partidul național-liberal.
- 22 iunie—5 iulie — La Copenhaga și în alte orașe din Danemarca au avut loc manifestații și o grevă generală antifascistă.
- 26 iunie — Trupele americane au intrat în Cherbourg.
- Iunie — În România, pe Valea Prahovei, și-a început activitatea grupul de partizani „Carpați”.
- 3 iulie — Trupele sovietice au eliberat orașul Minsk.
- 10 iulie — Trupele sovietice au început operațiunile pentru eliberarea țărilor baltice.
- 13 iulie — A fost eliberat orașul Vilnius.
- 20 iulie — Atentatul împotriva lui Hitler.
- 21 iulie — Crearea Comitetului polonez de eliberare națională.
- 22 iulie — Manifestul Comitetului polonez de eliberare națională cu privire la crearea statului democrat-popular.

- 1 august— — Insurecția din Varșovia.
- 2 octombrie
- 2 august — Turcia a întrerupt legăturile diplomatice și economice cu Germania.
- 15 august — A început debarcarea trupelor americano-franceze în sudul Franței.
- 18 august — Asasinarea în lagărul de la Buchenwald a lui Ernst Thälmann, președintele Comitetului Central al Partidului Comunist din Germania.
- 19—25 august — Insurecția populară victorioasă din Paris.
- 20 august — Trupele sovietice ale Fronturilor 2 și 3 ucrainene au început operația ofensivă Iași-Chișinău.
- 21 august — La Dumbarton Oaks s-a deschis Conferința reprezentanților U.R.S.S., S.U.A. și Angliei pentru crearea unei organizații de securitate internațională.
- 23 august — În România a început insurecția națională antifascistă; guvernul antonescian a fost arestat; s-a format un nou guvern, prezidat de generalul Constantin Sănătescu; s-a difuzat la radio proclamația regală prin care se anunța ieșirea României din războiul hitlerist și alăturarea la coaliția anti-hitleristă; au început luptele pentru curățirea teritoriului țării de trupele hitleriste.
- 24 august — A apărut primul număr legal al ziarului „România liberă”, în care se publica declarația Partidului Comunist Român, proclamația regală și declarația noului guvern.
- Guvernul român a adus la cunoștința reprezentanților U.R.S.S., Marii Britanii și S.U.A., prin intermediul plenipotențiarului român la Ankara, schimbările produse în situația politică și militară a României.
- Trupele române de la frontiere au luat măsuri pentru a împiedica pătrunderea în România a unor forțe hitleriste din afară.
- 25 august — Armatele Fronturilor 2 și 3 ucrainene au închis cercul în jurul principalelor forțe ale Grupului de armate german „Ucraina de sud” în zona Iași-Chișinău.
- La București și în țară au continuat luptele forțelor insurecționale române; s-a terminat curățirea orașelor Brașov, Constanța, Mamaia, Eforie, Mangalia și a întregului litoral românesc.
- Guvernul ungar a hotărât continuarea războiului alături de Germania hitleristă.
- 26 august — Au fost lichidate ultimele rezistențe inamice din București.
- C.C. al P.C.R. a publicat un apel prin care masele populare și armata erau chemate la lupta hotărâtă împotriva hitleriștilor și rămășițelor fasciste.
- C.C. al Partidului Muncitoresc Bulgar a difuzat circulara cu privire la pregătirea insurecției armate în Bulgaria.
- 26—27 august — Forțele insurecționale române au lichidat trupele hitleriste din zona Reșița-Caransebeș-Lugoș.

- 26—31 august — Lichidarea trupelor hitleriste din zona Turnu Severin—Orșova.
- 27 august — Concomitent cu acțiunile de lichidare a forțelor germane încercuite, în înaintarea lor spre zonele centrale și sudice ale României trupele Frontului 2 Ucrainean au ajuns la Focșani, iar ale Frontului 3 Ucrainean la Galați; navele și unitățile de desant ale flotei Mării Negre au intrat în porturile Sulina și Tulcea.
- Forțele insurecționale au lichidat trupele hitleriste din zona Alba-Iulia.
- 28 august — C.C. al P.C.R. a publicat apelul prin care chema la luptă pentru întărirea unității clasei muncitoare, organizarea Sindicatelor unite și nimicirea organizațiilor fasciste-legionare.
- Terminarea luptelor din zona nord București.
- Trupele de avangardă sovietice au ajuns la Buzău.
- 29 august — A plecat la Moscova delegația română, condusă de L. Patrașcanu, pentru încheierea armistițiului.
- Trupele Fronturilor 2 și 3 Ucrainene au terminat lichidarea grupării hitleriste încercuite între Iași și Chișinău.
- A început insurecția națională din Slovacia împotriva ocupanților hitleriști.
- În Ungaria s-a format un nou guvern, în frunte cu generalul G. Lakatos.
- 30—31 august — Populația Bucureștiului a făcut o entuziastă primire trupelor sovietice.
- 1 septembrie — În Bulgaria, guvernul condus de Bagrianov și-a dat demisia; la 2 septembrie s-a format un nou guvern, în frunte cu Muraviev.
- 3 septembrie — Orașul Bruxelles a fost eliberat de trupele americano-engeleze.
- 4 septembrie — Guvernul finlandez a rupt relațiile cu Germania nazistă.
- 5 septembrie — Trupele Frontului 3 Ucrainean au ajuns la granița româno-bulgară din Dobrogea.
- U.R.S.S. s-a declarat în stare de război cu Bulgaria.
- Trupele Frontului 2 Ucrainean au ajuns la granița româno-iugoslavă în zona orașului Turnu Severin.
- Trupele sovietice au încetat operațiile militare împotriva trupelor finlandeze.
- Comitetul național polonez de eliberare națională a emis decretul cu privire la reforma agrară.
- 7 septembrie — Marile unități ale armatei române operative au fost încadrate în Frontul 2 Ucrainean.
- Hotărîrea C.C. al Partidului Muncitoresc Bulgar și a statului-major al armatei populare de eliberare cu privire la începerea insurecției în Bulgaria.
- Guvernul belgian din emigrație a revenit în țară.
- 8 septembrie — Începe operația „Carpați—Dukla” a Frontului I Ucrainean.

- Armata a 4-a română a zdrobit ofensiva germano-maghiară din centrul Transilvaniei, începută la 5 septembrie cu scopul de a pune stăpânire pe trecătorile din Carpații Meridionali și a-și reface apărarea pe culmile acestora.
- Trupele Frontului 3 Ucrainean au început operații ofensive în Bulgaria.
- 9 septembrie — Trupele Frontului 3 Ucrainean, în cooperare cu flota Mării Negre, au eliberat orașul și portul bulgar Burgas.
- Trupele Frontului 4 Ucrainean au început operația „Carpați—Ujgorod”.
- Armata română a trecut la ofensivă în centrul Transilvaniei, respingînd inamicul spre nord.
- A început insurecția la Sofia; s-a format un guvern al Frontului Patriei, care a cerut armistițiu Națiunilor Unite și a declarat război Germaniei naziste.
- 10 septembrie — La Moscova au început discuțiile pentru încheierea convenției de armistițiu cu România.
- 11 septembrie — Trupele germano-ungare au început o nouă acțiune ofensivă în Banat și Crișana, prin care urmăreau să pună stăpînire pe zona industrială și pe trecătorile din Carpații Meridionali și Occidentali din această parte a țării.
- 11—16 septembrie — A doua Conferință de la Quebec, la care au participat Fr. D. Roosevelt și W. Churchill.
- 12 septembrie — S-a semnat la Moscova convenția de armistițiu dintre România și Națiunile Unite.
- 14 septembrie — Trupele sovietice din zona Mării Baltice au trecut la ofensivă.
- 15 septembrie — Trupele Frontului 3 Ucrainean au intrat în Sofia.
- 16 septembrie — Trupe sovietice și române au eliberat partea de sud-est a Transilvaniei.
- 18 septembrie — Trupe române și sovietice au oprit ofensiva inamică din Banat și Crișana.
- 19 septembrie — La Moscova s-a semnat acordul de armistițiu cu Finlanda.
- 21 septembrie — În România a apărut primul număr legal al ziarului „Scînteia”, organul central al C.C. al P.C.R.
- 22 septembrie — Horthy, regentul Ungariei, a adresat S.U.A. și Marii Britanii un mesaj pentru încheierea armistițiului.
- 24 septembrie — Trupele Frontului 2 Ucrainean au ieșit la frontiera româno-ungară în zona orașului Makó.
- Septembrie — Instalarea în Franța a guvernului provizoriu prezidat de generalul de Gaulle, venit din Alger.
- În Olanda s-a instalat guvernul din emigrație.
- A fost reînființat Partidul Comunist Ungar.
- 4 octombrie — A început debarcarea trupelor engleze pe teritoriul Greciei.
- 6 octombrie — Frontul 2 Ucrainean, în cadrul căruia acționa și armata română, a început operația „Debrețin”.
- Trupele Frontului 4 Ucrainean au intrat pe teritoriul Cehoslovaciei în zona trecătorii Dukla din Carpații nordici.

- 9—20 octombrie — Tratatul de la Moscova dintre șefii guvernelor U.R.S.S. și Marii Britanii.
- 10 octombrie — În Ungaria s-a înfiptuit Frontul unic muncitoresc între Partidul Comunist Ungar și Partidul social-democrat.
- 11 octombrie — Eliberarea orașului Cluj.
- 12 octombrie — În România s-a constituit Consiliul Frontului național-democrat (F.N.D.), care reunea pe o platformă comună partidul comunist, Partidul social-democrat, Sindicatele unice, Uniunea patrioților și Frontul plugarilor.
- 15 octombrie — În Ungaria, Horthy a fost înlăturat de hitleriști și înlocuit cu Szálasi, șeful partidului fascist ungar „Crncile cu săgeți”.
- 18 octombrie — Criză de guvern în România; reprezentanții P.C.R. și P.S.D. și-au dat demisia din guvern.
- 19 octombrie—
4 noiembrie — Mari demonstrații în țară pentru constituirea unui guvern politic alcătuit din reprezentanți ai partidelor din F.N.D.
- 19—20 octombrie — Eliberarea orașului ungar Debrecen.
- Armata populară iugoslavă împreună cu trupele sovietice au eliberat Belgradul.
- A început operația trupelor americano-englze pentru izgonirea ocupanților japonezi din Filipine.
- 23 octombrie — Guvernele U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii au recunoscut guvernul provizoriu din Franța.
- A început bătălia aeronauală de la Leyte din Oceanul Pacific.
- 25 octombrie — Trupele sovietice și române au eliberat complet teritoriul României de sub ocupația fascistă.
- 28 octombrie — Trupele sovietice au terminat eliberarea Ucrainei subcarpatice.
- U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie au semnat convenția de armistițiu cu Bulgaria.
- 29 octombrie — Trupele Fronturilor 2 și 3 Ucrainene au început operația „Budapesta”, la care au participat și forțele armate românești.
- 4 noiembrie — În România s-a format un nou guvern, prezidat de generalul Sănătescu, în care forțele revoluționare și democratice și-au lărgit pozițiile.
- 17 noiembrie — Armata de eliberare națională a Albaniei a eliberat orașul Tirana.
- 23 noiembrie — Albania a fost complet eliberată de sub ocupația fascistă.
- 5 decembrie — Trupele sovietice și române au reluat ofensiva pentru ruperea sistemului fortificat de apărare exterioară a Budapestei.
- 6 decembrie — La București s-a format un nou guvern, în frunte cu generalul N. Rădescu.
- 10 decembrie — La Moscova a fost semnat tratatul de alianță și asistență mutuală dintre U.R.S.S. și Franța.
- 16 decembrie — A început contraofensiva trupelor hitleriste în Ardeni.

- 18 decembrie — Împreună cu trupele sovietice de la flancul drept al Frontului 2 Ucrainean, Armata a 4-a română a pășit pe teritoriul Cehoslovaciei.
- 22 decembrie — La Debrecen s-a format guvernul național provizoriu maghiar.
- 26 decembrie — Trupele Frontului 2 și 3 Ucrainene au făcut joncțiunea în regiunea Esztergom, încercuind gruparea fascistă de la Budapesta.

1945

- 1 ianuarie — Trupele Corpului 7 armată română, alături de trupele sovietice, au început luptele în interiorul Budapestei.
- 2—5 ianuarie — U.R.S.S. a recunoscut guvernul provizoriu polonez; s-au stabilit relații diplomatice sovieto-poloneze.
- 5 ianuarie — În Grecia, detașamentele E.L.A.S. s-au retras din Atena.
- 9 ianuarie — Reprezentanții Comandamentului englez și ai E.L.A.S. au semnat o convenție de armistițiu.
- 12 ianuarie—
3 februarie — Forțele sovietice, în cadrul cărora acționa și Armata 1 poloneză, au desfășurat operația ofensivă Vistula—Oder.
- 12 ianuarie—
26 aprilie — Operația ofensivă a trupelor sovietice din Prusia Orientală.
- 17 ianuarie — Trupele Frontului 1 Bielor, împreună cu care lupta și Armata 1 poloneză, au eliberat Varșovia.
- 20 ianuarie — Reprezentanții U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii au semnat la Moscova convenția de armistițiu cu Ungaria, care a declarat război Germaniei naziste.
- 26—30 ianuarie — La București și-a desfășurat lucrările Congresul general al Sindicatelor unice din România. S-a constituit Confederația Generală a Muncii (C.G.M.).
- 28 ianuarie — Unități ale armatei române au eliberat orașul cehoslovac Tisovec.
- 4—11 februarie — La Ialta (Crimeea) a avut loc Conferința conducătorilor celor trei mari puteri: U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie.
- 6—17 februarie — La Londra și-a desfășurat lucrările Conferința mondială a sindicatelor.
- 8—24 februarie — Trupele sovietice au desfășurat operația ofensivă din Silezia Inferioară.
- 8 februarie — Trupele aliate au început înaintarea în Renania.
- 10 februarie — În România a început înfăptuirea pe cale revoluționară a reformei agrare.
- Armata a 4-a română a trecut la ofensivă pe direcția Brezno-Banská-Bistrica.
- 10 februarie—
18 martie — Armata 1 română a desfășurat operația din munții Javorina.
- 10 februarie—
4 aprilie — Trupele sovietice au desfășurat operația din Pomerania de apus.
- 12 februarie — În Grecia, la Varchiza, s-a încheiat convenția dintre E.A.M. și guvernul grec.

- 13 februarie — Trupele sovietice au terminat operația de eliberare a Buda-
pestei.
- 19 februarie— — Cucerirea insulei Iwo Jima de către forțele americane.
- 17 martie
- 23 februarie — Turcia a declarat război Germaniei naziste.
- 24 februarie — La București, în Piața Palatului, din ordinul generalului
Rădescu, subunități de jandarmi au deschis focul împotriva
demonstrației a peste 600 000 de cetățeni care cereau instau-
rarea unui guvern al Frontului național-democrat.
- 25 februarie — La Manila, trupele americane au înfrînt rezistența garni-
zoanei japoneze.
- 26 februarie — Consiliul național al F.N.D. a dat publicității un apel către
poporul român de a lupta pentru îndepărtarea din guvern
a reprezentanților reacțiunii.
- Un grup de generali și ofițeri superiori s-au desolidarizat
de acțiunile singeroase ale generalului Rădescu.
- 28 februarie — Sub presiunea maselor, guvernul condus de generalul Ră-
descu și-a dat demisia.
- Februarie — Răscoala anti-japoneză a armatei apărătorilor patriei din
Java Orientală.
- 4 martie — Finlanda a declarat război Germaniei naziste.
- 6 martie — Instaurarea în România a guvernului revoluționar-democra-
tic prezidat de doctorul Petru Groza.
- 7 martie — În Iugoslavia s-a format guvernul provizoriu, în frunte cu
Iosip Broz Tito.
- 9 martie — Autoritățile militare japoneze au lichidat administrația co-
lonială franceză în Vietnam, Cambodgia și Laos.
- 9—12 martie — Ședința lărgită a Biroului Permanent al C.C. al Partidului
Comunist din Indochina a hotărît pregătirea insurecției
anti-japoneze.
- 12 martie — Trupele japoneze au reluat ofensiva în provinciile chineze
Henan și Hubei.
- 14 martie — Eliberarea orașului cehoslovac Zvolen de către trupele so-
vietice și române.
- 18 martie — Publicarea decretului de reformă agrară în Ungaria.
- 22 martie — Legiferarea reformei agrare în România.
- 23 martie— — Ofensiva trupelor americano-engleze în Ruhr.
- 17 aprilie
- 25 martie — Eliberarea orașului cehoslovac Banská-Bistrica. Armata a
4-a română a fost citată prin ordin de către Comandan-
tul suprem sovietic.
- 25 martie— — Armata I română participă la operația dintre Hron și Mo-
rava, iar Armata a 4-a română acționează pentru cucerirea
Munților Tatra Mare.
- 15 aprilie
- 27 martie — În Birmania a început răscoala împotriva ocupanților ja-
ponezi.
- Argentina a declarat război puterilor Axi.

- 29 martie — Trupele Frontului 3 Ucrainean au intrat pe teritoriul Austriei.
- 1 aprilie — Trupele americane au debarcat în insula Okinawa (Japonia).
- 3 aprilie — Trupe române au eliberat orașul cehoslovac Kremnica. Armata a 4-a română a fost din nou citată prin ordin de către Comandamentul suprem sovietic.
- 4 aprilie — În Cehoslovacia s-a format guvernul Frontului național, în frunte cu Z. Fierlinger.
- 4 aprilie — Teritoriul Ungariei a fost complet eliberat.
- 4 aprilie — Trupele Armatei a 4-a române a eliberat importantul oraș și centru industrial cehoslovac Banovice. Armata I română a fost citată prin ordin de Comandamentul suprem sovietic.
- 9 aprilie—2 mai — Trupele americano-britanice au desfășurat ofensiva în Italia de nord.
- 11 aprilie—5 mai — Armata a 4-a română a desfășurat operația pentru cucerirea munților Tatra Mică.
- 11 aprilie — A fost semnat tratatul sovieto-iugoslav de colaborare, prietenie și ajutor mutual.
- 12 aprilie — Moartea lui Fr. D. Roosevelt. La președinția S.U.A. a urmat Harry Truman.
- 13 aprilie — Trupele sovietice au eliberat orașul Viena.
- 16 aprilie — Trupele sovietice au început operația ofensivă „Berlin”.
- 19 aprilie — Bologna a fost eliberată de patrioții insurgenți italieni.
- 21 aprilie — S-a semnat tratatul de alianță și ajutor mutual dintre U.R.S.S. și guvernul polonez.
- 24—26 aprilie — Grevă generală și răscoală în Malaya.
- 25 aprilie — Trupele sovietice au făcut joncțiunea cu cele americane pe Elba, în apropierea orașului Torgau.
- 25 aprilie—
- 26 iunie — La San Francisco s-au desfășurat lucrările Conferinței Națiunilor Unite. A fost adoptată Carta O.N.U.
- 25 aprilie — Comitetul de eliberare națională din partea de nord a Italiei a emis decretul privind crearea consiliilor de conducere a întreprinderilor.
- Forțele Frontului 2 Ucrainean au eliberat marele centru industrial cehoslovac Brno.
- Trupele române au eliberat orașul cehoslovac Uhersky Ostroh.
- 28 aprilie — Executarea lui Mussolini de către partizani italieni.
- 29 aprilie — Semnarea actului de capitulare a trupelor hitleriste din Italia.
- 30 aprilie — Sinuciderea lui Hitler.
- 2 mai — Capitularea forțelor armate germane din Berlin. Formarea guvernului condus de amiralul Dönitz.
- 5—9 mai — Insurecția patrioților cehoslovaci din Praga.
- 7 mai — La Reims a fost semnat un acord de armistițiu între Națiunile Unite și Germania.
- 8 mai — Germania nazistă a capitulat fără condiții.

- 9 mai — Ziua victoriei asupra Germaniei naziste.
- Armata sovietică a eliberat orașul Praga.
- 10—14 mai — Acțiuni pentru lichidarea grupării Schörner, încercută la sud-est de Praga, care a refuzat capitularea.
- 14 mai — Armata populară de eliberare iugoslavă a desăvârșit eliberarea Iugoslaviei.
- 15 mai — Guvernul japonez a declarat nule tratatele încheiate cu Germania nazistă.
- 4 iunie — Viet-Minul a creat o administrație proprie în regiunea eliberată din Vietnamul de nord.
- 5 iunie — Declarația U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii și Franței cu privire la înfrângerea Germaniei și preluarea de către cele patru puteri aliate a puterii supreme în Germania.
- 11 iunie — Comitetul Central al Partidului Comunist din Germania a publicat un program de transformări democratice.
- 28 iunie — La Varșovia s-a constituit guvernul provizoriu al unității naționale.
- 16 iulie — A avut loc prima explozie experimentală a bombei atomice americane.
- 17 iulie—2 august — Conferința de la Potsdam a conducătorilor guvernelor U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii.
- 24 iulie — Președintele S.U.A., Harry Truman, a ordonat folosirea bombei atomice împotriva Japoniei.
- 26 iulie — Guvernul britanic condus de W. Churchill a demisionat ; s-a format guvernul laburist, condus de Attlee.
- 6 august — Lansarea primei bombe atomice asupra orașului japonez Hiroșima.
- Guvernul sovietic a comunicat guvernului român hotărîrea sa de a restabili relațiile diplomatice cu România.
- 8 august — U.R.S.S. a declarat război Japoniei.
- Reprezentanții U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii și Franței au semnat acordul cu privire la crearea Tribunalului militar internațional pentru judecarea principalilor criminali de război.
- 9 august — Trupele sovietice au început ofensiva împotriva armatei japoneze din Kwantung.
- Orașul japonez Nagasaki a fost distrus de o altă bombă atomică americană.
- 10 august — Republica Populară Mongolă a declarat război Japoniei.
- 11 august — Armata populară de eliberare a Chinei a trecut la ofensivă împotriva armatei japoneze.
- 13—15 august — Conferința Partidului Comunist din Indochina, care a hotărît organizarea insurecției populare generale în Indochina.
- 14 august — Semnarea tratatului de alianță sovieto-chinez.
- 15 august — A fost eliberată Coreea.
- Adunarea reprezentanților grupurilor revoluționare ilegale a adoptat hotărîrea cu privire la independența Indoneziei.

- 16 august — La Congresul național al Viet-Minului a fost constituit Comitetul național pentru eliberarea Vietnamului.
- 17 august — Proclamarea Republicii Indonezia.
- 18 august — Trupele sovietice au debarcat în insulele Kurile.
- 19 august — Insurecția populară din Hanoi.
- 21 august — S.U.A. au încetat livrările pe baza legii de împrumut și închiriere.
- 22 august — Trupele sovietice au debarcat la Port Arthur și Dalni.
- 23 august — România a sărbătorit un an de la eliberarea sa de sub dominația fascismului. La București a fost organizată primirea triumfală a trupelor române victorioase reîntoarse de pe front.
- În Iugoslavia a fost adoptată legea de reformă agrară.
- 24 august — Împăratul Vietnamului, Bao-Dai, a renunțat la tron.
- 25 august — Declarația Partidului Comunist Chinez cu privire la unitatea țării pe temelia păcii și democrației.
- 26 august — Comitetul național de eliberare din Vietnam s-a transformat în guvern provizoriu al Vietnamului.
- 1 septembrie — În Grecia a avut loc plebiscitul cu privire la restaurarea monarhiei și reîntoarcerea în țară a regelui George al II-lea.
- 2 septembrie — Semnarea actului de capitulare necondiționată a Japoniei. Sfârșitul celui de-al doilea război mondial.
- Proclamarea Republicii Democrate Vietnam.
- 16—19 octombrie — Conferința Națională a Partidului Comunist Român.

1946

- 18 iulie — Proclamarea Republicii Italia.
- 29 iulie— — La Paris se desfășoară lucrările Conferinței de pace.
- 15 octombrie
- 19 noiembrie — Au avut loc alegerile parlamentare din România.

1947

- 10 februarie — Semnarea la Paris a tratatelor de pace cu Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda.
- 30 decembrie — Proclamarea Republicii Populare Române.

1948

- Septembrie — Proclamarea Republicii Populare Democrate Coreene.

1949

- 12 septembrie — Constituirea Republicii Federale Germania.
- 1 octombrie — Proclamarea Republicii Populare Chineze.
- 7 octombrie — Constituirea Republicii Democrate Germane.

1951

- 8 septembrie — Semnarea la San Francisco de către S.U.A. și Anglia a tratatului de pace separat cu Japonia.

Forțe armate în al doilea război mondial*

ALBANIA

- Divizii albaneze* — 411.
- Trupe albaneze* — 146, 411.
- Mișcarea de rezistență* — 220, 327, 328.
- Detășamente de partizani (partizani albanezi)* — 264, 328, 396, 409, 410, 594.
- Armata (frontul) de eliberare națională* — 328, 329, 409, 410, 411, 594, 600.

ALGERIA

- Divizia 2 algeriană* — 446.

AUSTRALIA

- Armata australiană* — 112, 286, 463.
- Armata 1 australiană* — 455.
- Divizii australiene* — 112.
- Trupe (unități) australiene* — 246, 281, 282, 286.
- Nave australiene* — 286.

AUSTRIA

- Armata austriacă și statul ei major* — 144.

BELGIA

- Comandamentul armatei belgiene* — 99.
- Armata (forțele, trupele) belgiană* — 98, 99, 103, 104, 105, 576, 585.
- Divizii belgiene* — 71, 103.
- „Armata secretă”* — 148, 339, 421.
- Legiunea valonă* — 142.
- Legiunea flamandă* — 142.
- Miliția patriotică* — 421.
- Mișcarea de rezistență* — 118, 148, 339, 421, 422.
- Detășamente de partizani* — 339, 421.

BIRMANIA

- Armata națională de apărare a Birmaniei* — 272, 525.
- „Armata independentă” a Birmaniei* — 272.
- „Armata apărării” Birmaniei* — 272.
- Mișcarea de rezistență anti-japoneză* — 198, 272.
- Forțele patriotice birmaneze* — 272, 273.
- Partizani birmanezi* — 474.
- Insurecția populară anti-japoneză* — 525.

BULGARIA

- Ministerul de Război* — 402.
- Comisia centrală militară* — 219, 335.
- Armata (trupe) bulgară* — 219, 335, 401, 402, 425, 426.
- Armata 1* — 425.
- Armata 2* — 425.
- Armata 4* — 425.
- Divizii (brigăzi) bulgare* — 425.
- Comandamentul armatei populare de eliberare (a forțelor de partizani)* — 335, 401, 402, 598.
- Mișcarea de rezistență* — 219, 335, 400.
- Detășamente (unități) de partizani* — 335, 396, 400, 401, 402.
- Grupul de rezistență „Mihailov”* — 402.
- Insurecția populară bulgară* — 396, 400, 401, 402, 553, 576, 597, 599.

CANADA

- Armata canadiană* — 112, 285, 592.

* Intocmit de colonel Leonida Loghin.

- Armata 1 canadiană* — 354, 360, 441, 442, 444, 447, 451, 496, 504.
- Divizii (trupe) canadiene* — 284, 285, 354, 358, 441, 447, 496.
- Centrul de instrucție R.A.F.* — 286.
- Nave canadiene* — 231.
- CAMBODGEA**
- Mișcarea de partizani* — 524.
- CEHOSLOVACIA**
- Comitetul central național revoluționar* — 211.
- Forțele armate (unitățile) cehoslovace* — 329, 413.
- Corpul de armată cehoslovac* — 330, 415, 485, 486, 494.
- Corpul militar cehoslovac din Franța* — 329.
- Brigada (batalionul) cehoslovacă* — 330, 590.
- Consiliul militar slovac* — 413.
- Armata slovacă* — 413.
- Divizii (unități) slovace* — 213, 288, 413.
- Mișcarea de rezistență cehoslovacă* — 145, 211, 212, 329, 603.
- Mișcarea de rezistență din Slovacia* — 329, 396, 415.
- Mișcarea (detășamente) de partizani* — 211, 396, 413, 415.
- Insurecția națională slovacă* — 413, 414, 415, 553, 598.
- CHINA**
- Armata chineză* — 473.
- Forțele (trupele) chineze* — 194, 268.
- Armata 19* — 577.
- Divizii chineze* — 104, 455.
- Corpul expediționar chinez* — 475.
- Armata populară de eliberare (Armata Roșie chineză)* — 188, 198, 268, 269, 270, 472, 473, 517, 524, 554, 579, 604.
- Trupe (brigăzi) ale armatelor comuniste* — 268, 269, 473.
- Armata 4 comunistă* — 188, 269, 270, 471, 472, 523, 524, 587.
- Armata 8 comunistă* — 188, 189, 269, 270, 471, 472, 523, 524, 586.
- Detășamente de partizani* — 188, 189, 198, 270, 472.
- Miliție, gărzi populare* — 259, 270, 474, 524.
- Trupele guvernului marionetă de la Nankin* — 269.
- Armata (trupe) gomindanistă* — 188, 194, 268, 269, 455, 471, 473, 474, 475, 517, 523, 587.
- Armata 31 gomindanistă* — 471.
- „Campania celor 100 de regimente“* — 189.
- COMANDAMENTE INTERALIATE**
- a) Comandamente :
- Consiliul suprem interaliat de război* — 92, 312.
- Comandamentul forțelor aliate* — 98, 110, 255, 357, 406, 419, 421, 441, 442, 444, 446, 447, 448, 450, 451, 496, 523.
- Comitetul unificat al șefilor de state-majore* — 259, 276, 281, 313, 354, 360, 455, 458, 466, 467, 473, 518, 584, 588, 593.
- Comandamentul anglo-american* — 253, 355, 357, 451, 523.
- Comandamentul anglo-francez* — 97, 99, 101.
- Comandamentul americano-canadian* — 286.
- Comandamentul suprem al teatrului de luptă mediteranean* — 254, 309, 354.
- Comandamentul Pacificului de sud* — 455.
- Comandamentul Pacificului de sud-vest* — 276, 455, 458, 459, 466, 517.
- Comandamentul Pacificului central* — 455, 459, 460, 517.
- Comandamentul din Asia de sud-est* — 310, 455.
- b) Trupe de uscat :
- Forțe (trupe) aliate* — 96, 97, 98, 99, 101, 103, 106, 127, 130, 153, 192, 223, 249, 251, 252, 253, 254, 255, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 264, 272, 278, 281, 282, 283, 284, 307, 308, 310, 317, 319, 322, 323, 326, 332, 336, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 365, 380, 417, 418, 419, 420, 421, 439, 440, 441, 442, 444, 445, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 455, 457, 458, 460, 462, 464, 474, 476, 479, 481, 495, 496, 497, 500, 504, 506, 517, 521, 527, 537, 544, 562, 565, 566, 585, 592, 593, 594, 598, 600, 602, 603.
- Grupul aliat de armate* — 259, 262.
- Grupul 1 armată* — 98.
- Grupul 2 armată* — 98.
- Grupul 3 armată* — 98.
- Grupul 6 armată* — 447, 451, 496.
- Grupul 12 armată* — 441, 447, 451, 496, 498, 499, 504, 505.
- Grupul 15 armată* — 448, 505.
- Grupul 18 armată* — 255.
- Grupul 21 armată* — 354, 440, 441, 444, 447, 451, 496, 498, 499, 504.
- Rezerva strategică* — 99, 356.
- Corpul expediționar aliat anglo-francez* — 88, 96, 97, 584, 585.
- Corpul expediționar aliat din Africa* — 254, 255.
- Detășamentul aliat nr. 141* — 259.

e) Forțe aeriene militare :

Aviația anglo-americană — 261, 354, 356, 441, 442, 445, 450.

Armata 1 aeriană tactică — 496.

Armata 2 aeriană tactică — 496.

Armata 8 aeriană strategică — 496.

Armata 9 aeriană strategică — 496, 498.

Divizii de desant-parășutare — 259, 262, 354, 355, 356, 357, 447.

d) Forțe maritime militare :

Forțele maritime anglo-americane — 191, 192, 259, 261, 284, 449.

Forțele navale expediționare — 261, 354, 506.

Flota americano-olandeză — 196.

Flota anglo-franceză — 90.

Flota din Mediterană — 506.

e) Operații militare aliate :

Operația „Coronet” — 523.

Operația „Dragon” — 354.

Operația „Flintlock” — 459.

Operația „Forager” — 463, 464.

Operația „Galvanic” — 458.

Operația „Husky” — 254, 259, 261, 307.

Operația „Olimpic” — 523.

Operația „Dyl” — 98.

Operația „Overlord” — 254, 259, 308, 309, 311, 313, 314, 354, 356.

Operația „Torch” — 226, 251.

COREEA

Mișcarea de rezistență — 198, 271.

Grupuri de eliberare națională — 271.

Detasamente de partizani — 271.

DANEMARCA

Armata daneză — 339.

Armata ilegală daneză — 422.

Flota daneză — 339.

Mișcarea de rezistență — 339.

ETHIOPIA

Partizani etiopieni — 132, 588.

FILIPINE

Armata filipineză — 275.

Divizii filipineze — 193.

Mișcarea de rezistență (eliberare națională) — 198, 275, 467.

Armata populară națională antijaponeză (Hukbalahap) — 275, 467, 518, 525, 526.

Departamente (grupuri) de partizani — 275, 467, 526.

Detasamentul 48 — 526.

Comitete populare de apărare — 275, 525.

FINLANDA

Armata (forțele) finlandeze — 156, 158, 159, 164, 199, 318, 319, 365, 366, 598.

Divizii (brigăzi) finlandeze — 156, 288.

Aviația finlandeză — 154.

Zona fortificată — „Manerheim” — 365.

FRANȚA

a) Comandamente :

Ministerul de Război — 149.

Comandamentul suprem al armatei franceze — 88, 90, 92, 97, 99, 191, 103, 106, 107, 506.

b) Trupe de uscat :

Forțele armate (trupele) franceze — 69, 79, 89, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 106, 107, 108, 110, 113, 136, 251, 252, 253, 255, 257, 354, 442, 445, 446, 447, 448, 450, 451, 495, 505, 506, 548, 576, 585, 596, 597.

Trupele vichyste — 135.

Armata „B” — 447.

Armata 1 — 88, 449, 446, 447, 451, 496, 497, 505.

Armata 2 — 88.

Armata 3 — 88.

Armata 4 — 88.

Corpul expediționar francez — 448, 450.

Corpul 2 armată — 445, 446.

Divizii franceze — 93, 98, 103, 354.

Divizii de infanterie, cavalerie, blindate, mecanizate și altele — 71, 84, 98, 106, 246, 249, 253, 254, 255, 445.

Divizia 2 blindată — 360, 418, 442, 446, 447.

Divizia 4 blindată — 104.

Linia fortificată „Maginot” — 27, 91, 97, 98, 100, 106, 107.

Linia fortificată „Dalaudier” — 98.

Linia fortificată „Mareth” — 108, 255.

c) Forțe aeriene militare :

Aviația franceză — 88.

Corpul 1 aerian — 496.

Escadrila „Normandie-Niemen” — 187.

d) Forțe maritime militare :

Marina (flota) franceză — 106, 112, 122, 214, 252, 253.

Flota din portul Toulon — 250.

Escadra franceză de la Mers-el-Kebir — 112.

Escadra franceză de la Alexandria — 112.

Cuirasatul „Strasbourg” — 112.

e) Mișcarea de rezistență franceză :

Consiliul național al rezistenței — 337, 417, 442.

Mișcarea de rezistență — 148, 149, 150, 213, 214, 253, 355, 358, 417, 418, 419, 420, 439, 442, 445, 595.

Partizanii francezi (maquis) — 338, 360, 418, 419, 439, 444, 445.

Frontul național — 148, 213.

„Franța liberă” — 135, 149, 187, 253, 254, 257, 586, 590.

„Armata secretă” — 214.

Insurecția națională franceză — 418, 419, 420, 442, 443, 597.

Legiunea antibolșevică — 142.

GERMANIA

a) Comandamente :

Înaltul comandament german — O.K.W. (comandamentul germano-hitlerist) — 82, 89, 93, 99, 102, 106, 113, 115, 117, 122, 127, 132, 136, 156, 164, 165, 167, 171, 172, 173, 177, 109, 201, 203, 205, 216, 233, 234, 236, 237, 238, 239, 240, 243, 245, 249, 255, 264, 288, 289, 291, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 300, 301, 305, 306, 322, 325, 328, 339, 344, 345, 348, 350, 352, 353, 355, 356, 357, 360, 363, 365, 366, 370, 371, 378, 380, 388, 390, 391, 396, 403, 418, 420, 422, 424, 432, 434, 441, 442, 444, 447, 448, 451, 452, 479, 480, 485, 486, 498, 506, 594.

Marele stat-major al armatei — 100, 355, 362, 507.

Comandamentul trupelor de uscat — O.K.H. — 77, 83, 97, 99, 123, 177, 262, 355.

Comandamentul suprem al Frontului de vest — 364.

Mistunea militară germană din România pentru armata de uscat — 384.

Departamentul general al armatelor de rezervă — 363.

b) Trupe de uscat :

Forțele armate ale Germaniei — *Wehrmacht* (Armata germano-hitleristă) — 26, 51, 52, 77, 78, 83, 89, 93, 98, 100, 101, 108, 117, 122, 130, 145, 152, 155, 156, 157, 158, 150, 161, 167, 177, 183, 199, 200, 208, 210, 219, 223, 227, 233, 237, 244, 258, 263, 264, 287, 288, 300, 323, 324, 326, 328, 337, 345, 351, 353, 360, 362, 363, 364, 375, 376, 380, 396, 399, 403, 404, 407, 409, 411, 417, 423, 424, 439, 442, 451, 496, 506, 515, 537, 540, 544, 561, 566, 586, 590, 592, 603.

Trupele (forțele) germane (hitleriste) — 24, 26, 28, 58, 64, 71, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 89, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 101, 102, 103, 106, 107, 108, 110, 113, 117, 122, 123, 125, 126, 128, 148, 150, 151, 152, 155, 160, 161, 164, 165, 167, 168, 171, 172, 173, 175, 176, 177, 182, 191, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206,

208, 210, 224, 233, 234, 235, 236, 237, 240, 241, 242, 243, 244, 246, 247, 253, 254, 255, 259, 260, 261, 263, 287, 289, 291, 292, 293, 294, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 313, 317, 319, 322, 329, 331, 336, 343, 345, 346, 348, 349, 350, 352, 353, 355, 357, 358, 359, 364, 365, 366, 367, 371, 372, 375, 379, 380, 381, 382, 384, 388, 390, 391, 392, 394, 396, 399, 402, 404, 405, 409, 411, 413, 415, 422, 424, 425, 426, 430, 431, 432, 434, 435, 438, 440, 441, 442, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 470, 480, 481, 483, 485, 489, 490, 491, 492, 496, 497, 498, 500, 506, 549, 579, 580, 582, 584, 585, 587, 588, 589, 592, 593, 597, 598, 599, 600, 603.

Trupe de grăniceri — 78.

Trupe blindate — 82, 160, 165.

Trupe SS, SA și SD — 22, 77, 87, 140, 178, 212, 364, 447, 536, 540, 569.

Grupul de armate „A” — 98, 103, 105, 107, 200, 202, 205, 240, 299, 348, 350, 479, 489.

Grupul de armate „B” — 97, 98, 102, 105, 107, 199, 200, 202, 242, 263, 355, 356, 451, 452, 496, 497, 498, 499.

Grupul de armate „C” — 98, 105, 448, 450, 505.

Grupul de armate „E” — 403.

Grupul de armate „F” — 426, 430, 435.

Grupul de armate „G” — 355, 445, 496, 506.

Grupul de armate „H” — 496, 498, 499.

Grupul de armate „Centru” — 156, 158, 159, 160, 165, 167, 171, 176, 177, 207, 288, 289, 299, 301, 346, 353, 366, 367, 480, 481, 486, 498.

Grupul de armate „Don” — 235.

Grupul de armate „Nord” — 78, 79, 80, 81, 82, 156, 158, 159, 160, 164, 176, 177, 299, 345, 346, 347, 424.

Grupul de armate „Sud” — 78, 80, 81, 82, 157, 158, 159, 160, 165, 176, 177, 263, 289, 299, 301, 348, 350, 432.

Grupul de armate „Vistula” — 481, 484, 498.

Grupul de armate „Ucraina de Nord” — 346, 570.

Grupul de armate „Ucraina de Sud” — 346, 370, 371, 372, 874, 381, 394, 597.

Gruparea de armate „Serbia” — 430.

Gruparea de armate „Wöhler” — 370.

Gruparea de tancuri general Kleist — 103.

Gruparea operativă „Hölldt” — 235.

Grupul operativ „Crimea” — 299.

Grupul operativ „Kempf” — 294, 295, 301.

Grupul operativ „Manstein” — 234.
 Armata 1 — 346, 350, 355, 418, 445, 496.
 Armata 2 — 123, 125, 162, 176, 202, 242, 289, 301, 346, 480, 481.
 Armata 3 — 80, 125.
 Armata 4 — 80, 159, 168, 176, 301, 340, 350, 480, 481.
 Armata 5 — 451.
 Armata 6 — 159, 176, 200, 201, 202, 232, 233, 234, 235, 246, 370, 372, 374, 392, 432, 434, 435.
 Armata 7 — 355, 359, 441, 442, 451, 452, 496.
 Armata 8 — 80, 82, 301, 346, 370, 372, 432, 435.
 Armata 9 — 159, 168, 288, 291, 293, 294, 296, 301, 479, 481, 500.
 Armata 10 — 80, 448, 505.
 Armata 11 — 159.
 Armata 12 — 123, 125, 127.
 Armata 14 — 80, 448, 451, 505.
 Armata 15 — 355, 447, 452, 496.
 Armata 16 — 159, 176, 200, 345, 347.
 Armata 17 — 159, 176, 202, 240, 346, 352, 479, 581.
 Armata 18 — 159, 176, 243, 345, 347.
 Armata 19 — 445, 452, 496.
 Armata 24 — 496.
 Armata 25 — 496.
 Armata „Norvegia” — 156.
 Armata 1 tancuri — 176, 202, 240, 346, 350, 479, 481.
 Armata 2 tancuri — 168, 172, 176, 392, 435, 481.
 Armata 3 tancuri — 301, 346, 480, 481, 498, 500.
 Armata 4 tancuri — 201, 202, 232, 233, 234, 235, 289, 294, 295, 301, 346, 349, 350, 479, 481, 498, 500.
 Armata 5 tancuri — 255, 441, 451, 496.
 Armata 6 tancuri — 451, 485, 486.
 Armata 1 parașutiști — 447, 496.
 Rezerva strategică — 98, 237, 289, 434.
 Gruparea 1 tancuri — 159.
 Gruparea 2 tancuri — 159, 165.
 Gruparea 3 tancuri — 168.
 Gruparea 4 tancuri — 159, 168.
 Armata (trupele) germano-italiană — 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 253, 255, 256, 259.
 Corpuri de armată — 242.
 Corpul 4 armată — 371, 374.
 Corpul 5 armată — 352, 353.
 Corpul 7 armată — 374.
 Corpul 17 armată — 370.

Corpul 29 armată — 374.
 Corpul 30 armată — 127.
 Corpul 42 „A” — 289.
 Corpul 49 armată — 352, 353.
 Corpul 57 armată — 374.
 Corpul de armată independent — 355.
 Corpul 88 independent — 355.
 Corpul de armată „Kramer” — 242.
 Afrika Korps — 133, 216, 245, 247, 248, 249, 250, 255, 260, 288.
 Corpul 18 munte — 129.
 Corpul 19 munte — 366.
 Corpuri de tancuri — 291, 293, 294.
 Corpul 40 motorizat — 129.
 Corpul 3 tancuri — 295.
 Corpul 24 tancuri — 242.
 Divizii germane (hitleriste) — 78, 79, 84, 93, 97, 98, 106, 113, 114, 156, 157, 160, 171, 172, 177, 200, 203, 207, 232, 235, 237, 240, 242, 243, 244, 259, 288, 297, 300, 302, 344, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 355, 364, 365, 366, 367, 370, 400, 408, 413, 415, 417, 420, 421, 424, 425, 432, 434, 441, 442, 445, 447, 448, 451, 479, 480, 484, 485, 496, 498, 499, 504, 586.
 Divizii de infanterie — 93, 127, 232, 247, 249, 259, 263, 288, 289, 293, 294, 298.
 Divizia 15 infanterie — 233, 488.
 Divizia 22 infanterie — 233.
 Divizia 50 infanterie — 352.
 Divizia 73 infanterie — 352.
 Divizia 79 infanterie — 371.
 Divizia 98 infanterie — 352.
 Divizia 111 infanterie — 352.
 Divizia 336 infanterie — 352.
 Divizia 369 infanterie — 322.
 Divizia 376 infanterie — 371.
 Divizia 3 munte — 380.
 Divizia 4 munte — 488.
 Divizia 5 munte — 130.
 Divizii blindate de tancuri și motorizate („Panzer”) — 78, 79, 81, 97, 98, 104, 106, 127, 129, 133, 156, 157, 160, 165, 167, 171, 172, 199, 200, 201, 205, 232, 235, 245, 247, 249, 250, 259, 263, 288, 289, 291, 293, 294, 298, 355, 370, 400, 442, 452, 498.
 Divizia 1 tancuri — 233.
 Divizia 4 tancuri — 82.
 Divizia 14 tancuri — 233.
 Divizia 16 tancuri — 233.
 Divizia 21 tancuri — 357.
 Divizia 24 tancuri — 233.
 Tancul greu „Tigru” — 287, 293.
 Tancul greu „Pantera” — 287.

- Autotunul greu „Ferdinand” — 287.
 Divizii SS — 298.
 Divizia 7 SS „Prinz Eugen” — 322.
 Divizia SS „Das Reich” — 298, 419.
 Divizia SS „Viking” — 298.
 Divizia diavolului — 322.
 Divizia 12 tancuri SS — 357.
 Divizia SS de tancuri „Cap de mort” — 298.
 Divizii de cavalerie și poliție — 93, 97, 232.
 Divizia 7 cavalerie — 233.
 Brigăzi de infanterie — 78, 159, 263, 344, 348, 349, 364, 366, 400, 425, 451, 478, 484.
 Detașamentul „A” — 158.
- c) Trupe speciale și aliniamente fortificate :
 Landwehr — 78.
 Linia „Siegfried” — 88, 91, 444.
 „Valul Atlantic” — 355, 356.
 Aliniamentul „Gustav” — 448, 450.
 Aliniamentul „Hitler” — 450.
 Linia gotică — 451.
 Poziția „Margarita” — 434.
- d) Planuri și directive operative :
 Planul „Barbarossa” — 156, 157, 158, 159, 587.
 Planul „Alb” (Fall Weiss) — 68, 77, 582.
 Planul „Leul de mare” (Seelöve) — 113, 536.
 Operația „Citadela” — 288, 289.
 Operația „Pantera” — 288, 269.
 Operația „Pedepsirea” — 126.
 Directiva nr. 1 — 583.
 Directiva nr. 18 — 123.
 Directiva nr. 21 — 156.
 Directiva nr. 25 — 588.
- e) Forțe aeriene militare :
 Aviația germană — 77, 78, 79, 80, 81, 82, 96, 99, 101, 102, 103, 113, 114, 115, 117, 123, 125, 126, 129, 130, 160, 172, 203, 204, 246, 252, 259, 262, 264, 294, 299, 347, 586, 592.
 Flota 1 aeriană — 78, 156.
 Flota 2 aeriană — 98, 114, 156, 171.
 Flota 3 aeriană — 98, 114.
 Flota 4 aeriană — 78, 157, 200, 203, 289.
 Flota 5 aeriană — 93, 156.
 Flota 6 aeriană — 289.
- Corpul de aviație din Sicilia — 132, 259.
 Divizii (trupe) de parașutiști — 93, 94, 95, 96, 103, 113, 128, 130, 131, 260, 498.
 Divizia 7 aeropurtată — 130.
 Avion de vânătoare „Messerschmitt” — 111.
 Avion de bombardament „Stukas” — 79.
 Avion fără pilot V₁—V₂ — 360, 544, 596.
- f) Forțe maritime militare :
 Flota maritimă germană — 26, 90, 93, 95, 97, 136, 159, 259, 299, 318, 515.
 Escadre germane — 96.
 Submarine și distrugătoare germane — 90, 93, 96, 136, 137, 138, 252, 478.
 Cuirasatul de buzunar „Graf von Spee” — 91.
 Cuirasatul de buzunar „Amiral Scheer” — 136.
 Cuirasatul de buzunar „Scharnhorst” — 136.
 Cuirasatul de buzunar „Gneisenau” — 136.
 Cuirasatul „Bismarck” — 136, 137.
 Cruciașătorul „Hipper” — 91, 96, 136.
 Cruciașătorul greu „Blücher” — 93.
 Cruciașătorul greu „Königsberg” — 96.
 Cruciașătorul „Karlsruhe” — 96.
 Cruciașătorul „Prinz Eugen” — 136.
 Vasul „Bremse” — 96.
 Nave-corsar de suprafață — 136.
- g) Mișcarea de rezistență :
 Rezistența germană — 361, 362, 364.
- ### GRECIA
- Armata greacă — 125, 129, 406.
 Comandamentul armatei grecești — 127.
 Forțele (trupele) grecești — 124, 125, 127, 128, 129, 407.
 Divizii (brigăzi) grecești — 125, 127.
 Brigada de munte — 407, 409.
 Linia fortificată Metaxas — 127, 128, 129.
 Mișcarea de rezistență — 215, 216, 327, 405, 406, 408.
 Armata de eliberare națională (E.L.A.S.) — 216, 328, 406, 407, 408, 409, 601.
 Comitetul central al armatei de eliberare — 216.
 Detașamente de partizani (andartes) — 216, 264, 396, 407.

INDIA

- Armata „națională” — 285.
- Divizii (trupe) indiene — 112, 113, 133, 246, 455, 473, 474, 475, 525.
- Divizia 5 indiană — 474.

INDOCHINA

- Mișcarea de eliberare națională — 271.
- Insurecția anti-japoneză — 602, 604.

INDONEZIA

- Mișcarea de rezistență (eliberare națională) — 198, 273, 274, 526, 602.
- Armata de voluntari pentru apărarea patriei — 274.

ITALIA

- a) Comandamente :
 - Cartierul general — 261.
 - Comandamentul trupelor de uscat — 131.
- b) Trupe de uscat :
 - Forțele armate (trupele) italiene — 107, 108, 123, 124, 125, 128, 131, 132, 208, 238, 247, 249, 253, 261, 262, 263, 264, 322, 419, 500, 580, 587, 592.
 - Armata 1 — 255.
 - Armata 2 — 125.
 - Armata 8 — 203, 232, 238, 242.
 - Armata 9 — 125.
 - Armata 10 — 133.
 - Armata 11 — 125.
 - Armata „Liguria” — 505.
 - Gruparea italiană din *Ethiopia* — 132.
 - Corpul 10 armată — 247.
 - Corpul alpin — 242.
 - Divizii italiene — 133, 232, 245, 247, 248, 249, 259, 261, 323, 329.
 - Divizia de infanterie „*Littoria*” — 250.
 - Divizia de infanterie „*Lombardia*” — 322.
 - Divizia blindată italiană — 250.
 - Divizia motorizată „*Trieste*” — 250.
- c) Forțe aeriene militare :
 - Ariația italiană — 125, 131, 264.
 - Baza aeriană „*Foggia*” — 264.
- d) Forțe maritime militare :
 - Flota (marina) italiană — 131, 261.
 - Baza navală „*Augusta*” — 261.
 - Baza navală de la *Taranto* — 132, 263.
- e) Mișcarea de rezistență și de partizani :
 - Rezistența italiană și mișcarea de partizani — 263, 264, 329, 336, 417, 419, 420, 421, 503, 506, 547, 603.

Comandamentul principal al Corpului de voluntari ai libertății — 419, 420, 421.

Divizii de partizani italieni — 264.

Brigăzile de partizani „*Garibaldi*” — 337.

Brigada „*Matteotti*” — 337, 421.

Detășamente de partizani — 337.

Batalionul internaționalist de luptă „*Antonio Gramsci*” — 328.

Directiva insurecțională nr. 16 — 421.

Insurecția națională italiană — 336, 337, 420, 421, 596.

IUGOSLAVIA

- a) Comandamente :
 - Comitetul militar de pe lângă C.C. al P.C.I. — 154.
 - Comandamentul suprem al detașamentelor de partizani și eliberare națională — 208, 324, 402.
 - Statul-major general al armatelor de partizani — 210, 211, 323, 324, 589.
 - b) Trupe de uscat :
 - Forțele armate (trupele) iugoslave — 125, 128, 129, 405, 481.
 - Divizii (brigăzi) iugoslave — 125, 211, 372, 425.
 - Armata populară de eliberare națională — 208, 211, 321, 322, 323, 324, 402, 404, 405, 425, 426, 481, 591, 600, 604.
 - Armata 1 — 405.
 - Armata 2 — 405.
 - Armata 3 — 405.
 - Armata 4 — 405.
 - Corpul 13 armată — 426.
 - Brigada 1 proletară — 210, 591.
 - c) Mișcarea de rezistență și de partizani :
 - Războiul de partizani — 153, 208, 553.
 - Mișcarea de rezistență — 127, 152, 208, 210, 323, 324, 403.
 - Mișcarea de partizani — 153, 208, 209, 210, 264, 321, 403.
 - Detășamente de partizani — 208, 209, 210, 211, 322, 324, 391, 396, 403, 592.
 - Răscodala armată din *Muntele Negru* — 208.
- ## ISRAEL
- Legiunea evreiască — 548.
- ## JAPONIA
- a) Comandamente :
 - Consiliul suprem japonez — 191, 529.
 - Marele cartier general imperial — 276, 517, 589.

Comandamentul suprem al forțelor terestre japoneze — 189, 190, 193, 268, 461, 468, 470, 471, 474, 518, 530.

Statul-major al armatei imperiale — 191, 276, 277, 469, 470, 473, 530.

Administrația militară japoneză — 266, 267, 272, 273, 274.

Misiunea militară japoneză — 271.

Statul-major general al marinei imperiale — 191, 277, 462.

b) Trupe de uscat :

Forțele armate (trupele) japoneze — 148, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 198, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 278, 282, 283, 284, 456, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 467, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 517, 518, 522, 523, 525, 526, 528, 580, 541, 577, 583, — 587, 589, 590, 591, 595, 602, 604.

Frontul de sud nipon — 470.

Armata de Guandun (Gwantung) — 456, 528, 529.

Armata 14 — 196.

Armata 15 — 196.

Armata 16 — 196, 273, 470.

Armata 17 — 456, 517.

Armata 18 — 463, 517.

Armata 25 — 195, 517.

Armata 31 — 464, 517.

Armata 32 — 520.

Diviziile japoneze — 193, 194, 195, 106, 456.

Divizia 15 infanterie — 474.

Divizia 31 infanterie — 474.

Divizia 33 infanterie — 474.

Divizia 55 infanterie — 473.

Regimente de tancuri — 193, 195.

Divizioane de artilerie — 193, 195.

Gărzi teritoriale — 520.

Poliția militară secretă (Kempetai) — 524.

c) Forțe aeriene militare :

Aviația japoneză — 190, 191, 193, 194, 195, 196, 460, 464, 466, 468, 470, 517, 590.

Armata 4 aeriană — 456.

Armata 11 aeriană — 456.

Flotila aeriană a viceamiralului Kakuta — 276, 459.

Flotila 22 aeronavală — 464.

Avionul de vânătoare „Mitsubishi” — 192.

d) Forțe maritime militare :

Flota imperială — 199, 191, 192, 196, 197, 273, 276, 277, 278, 279, 283, 456, 457, 459, 461, 463, 464, 466, 468, 469, 470, 517, 521, 522, 590, 592.

Forțele aeronavale — 193, 196, 278, 279.

Baza aeronavală Munda — 284.

Baza navală de la Rabaul — 456, 457, 458.

Baza navală Truk — 460, 461.

Baza de hidroavioane Makin — 459.

Escadră de submarine — 192, 456.

Distrugătoare japoneze — 191, 192, 282, 459, 460, 464, 467, 470, 521.

Hidroavioane japoneze — 278.

Nave de linie — 192, 280, 282, 256, 461, 468.

Trupe de descent maritim — 192, 194, 195, 197, 277.

Grup naval de acoperire — 279.

Flota 2 japoneză — 520.

Flota unită din Pacific — 456.

Marea flotă a viceamiralului Takeo Kurita — 459, 468, 469.

„Prima forță mobilă” a viceamiralului Jisaburo Osawa — 459, 464, 466, 468, 469.

Flota din Marea Galbenă — 456.

Flota din Marea Chinei de Sud — 456.

Escadra amiralului Nagumo — 192, 277, 278.

Escadra amiralului Mikawa — 282.

Escadra amiralului Shima — 469.

Escadra amiralului Kondo — 278, 282.

Escadra viceamiralului Shoji Nishimura — 469.

Portavioane japoneze — 192, 193, 277, 273, 453, 456, 459, 464, 467, 468, 470.

Portavionul „Akagi” — 277, 279.

Portavionul „Hiryu” — 277, 278, 279.

Portavionul „Soryu” — 277, 278, 279.

Portavionul „Kaga” — 277, 279.

Portavionul „Taiho” — 464.

Cuirasate japoneze — 278, 282, 459, 464, 468, 470.

Cuirasatul gigant „Yamato” — 278, 279, 464, 521.

Cuirasatul gigant „Mushashi” — 464, 469.

Crucișătoare japoneze — 192, 276, 282, 456, 459, 460, 464, 467, 469, 470, 521.

Crucișătorul greu „Mikuma” — 278.

Vasul amiral „Atago” — 469.

e) Planuri și directive operative :

Planul „Sha-go” (operația „Victoria”) — 467, 468, 469, 473.

Planul „A-go” — 464.

Planul „Oaka” („Floare de cireș”) — 470.

Ordinul naval nr. 18 — 277.

LAOS

Mișcarea de rezistență — 198.

Grupe de partizani — 524.

MALAYSIA

Mișcarea de rezistență (de partizani) — 198, 526.

Armata anti-japoneză „Trei stele” — 526.

MAREA BRITANIE

a) Comandamente :

Inaltul comandament (comandamentul) englez — 99, 114, 117, 127, 132, 245, 248, 249, 254, 328, 406, 454, 473, 474, 506, 514, 601.

Comandamentul englez din Orientul Apropiat — 135, 247.

East African Force — 256.

Royal West African Force — 256.

Amiralitatea britanică — 91, 96.

b) Trupele de uscat :

Forțele armate (trupele) engleze — 69, 79, 88, 95, 96, 101, 103, 113, 123, 127, 130, 132, 133, 135, 136, 185, 194, 195, 196, 246, 247, 248, 250, 251, 252, 254, 256, 257, 261, 268, 285, 286, 307, 328, 357, 358, 403, 409, 441, 447, 450, 453, 455, 473, 474, 475, 495, 506, 525, 544, 548, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 592, 593, 594, 596, 599, 601.

Grupul 11 armate — 455.

Armata 2 — 354, 360, 440, 441, 442, 444, 447, 451, 496.

Armata 8 — 246, 248, 249, 254, 255, 259, 260, 261, 263, 264, 285, 448, 450, 473, 481, 505, 506.

Armata 12 — 500.

Armata 14 — 473, 525.

Corpul expediționar englez — 585.

Corpul de armată general Wilson — 130.

Corpul 2 armată — 450.

Corpul 10 armată — 260.

Corpul 13 armată — 260.

Corpul 15 armată — 473.

Divizii engleze — 70, 71, 84, 98, 103, 127, 133, 181, 194, 245, 249, 263, 455, 473.

Divizia 17 infanterie — 474.

Divizia 7 blindată — 133.

Brigăzi engleze — 111, 133, 245, 250.

Batalioane de infanterie — 194.

e) Forțe aeriene militare :

Aviația engleză — 88, 114, 131, 132, 245, 286, 354, 360, 595.

Divizii britanice aeropurtate — 263.

Divizia 1 desant aerian — 447.

Divizia 6 desant aerian — 356.

Avionul de vânătoare „Spitfire” — 111, 114.

d) Forțe maritime militare :

Marina (flota) engleză — 93, 95, 96, 98, 112, 114, 130, 131, 132, 136, 137, 231, 261, 264, 454, 455, 520.

Trupe britanice de marină — 180, 195.

Baza navală Singapore — 195, 196.

Baza maritimă militară Hong-Kong — 194, 391.

Baza aeronavală „Victoria” — 195.

Flota britanică din Oceanul Indian — 455, 475.

Flota britanică din Alexandria — 247.

Detășamentul de vest — 132.

Escadra de est — 132, 195.

Escadra engleză de la Gibraltar — 112.

Portavionul „Courageous” — 90.

Crucișătorul de bătaie „Hood” — 136

Crucișătorul — „Exeter” — 91.

Crucișătorul „Ajax” — 91.

Crucișătorul „Achilles” — 91.

Crucișătorul „Repulse” — 195.

Cuirasatul „Royal Oak” — 91.

Cuirasatul „Prince of Wales” — 136, 195.

Cuirasatul „Rodney” — 136.

Cargoul „Orama” — 92.

Vasul „Athenia” — 90.

MAROC

Divizia 2 marocană — 446.

MONGOLIA

Armata populară revoluționară mongolă — 528, 529.

Divizii de cavalerie — 528, 529.

Brigada de tancuri — 528, 529.

Aviația mongolă — 528, 529.

NORVEGIA

Armata norvegiană — 93, 96.

Forțele (trupele) norvegiene — 93, 96

Bateriile de coastă — 93, 96.

Mișcarea de rezistență — 94, 147.

Organizația militară secretă „Milorg” — 147.

Fortăreața Oskarsborg — 93.

Garnizoana Narvik — 96.

Aerodromul Oslo — 93.

NOUA ZEELANDA

- Armata (trupe) neozeeleandeză — 112, 246, 286, 450.
- Divizii neozeeleandee — 112.

OLANDA

- Comandamentul armatei olandeze — 99, 102.
- Armata (trupele) olandeză — 98, 99, 102, 103, 196, 272, 286, 585.
- Divizii olandeze — 71.
- Linia fortificată „Pel” — 102.
- Submarine olandeze — 192.
- Crucișătoare olandeze — 192.
- Distrugătoare olandeze — 192.
- Mișcarea de rezistență — 148, 339, 422.
- Consiliul suprem al Rezistenței — 422.
- Legiunea SS — 142.
- Legiunea antibolșevică olandeză — 339.

POLONIA

- a) Comandamente:
 - Ministerul de Război — 79.
 - Comandamentul suprem al armatei poloneze — 79, 81, 82, 84, 85, 584.
- b) Trupe de uscat:
 - Forțele armate (trupele) poloneze — 78, 79, 80, 81, 82, 83, 147, 187, 326, 412, 413, 450, 451, 482, 584, 589.
 - Rezerva strategică — 79.
 - Armata „Narev” — 79, 80.
 - Armata „Modlin” — 79, 80, 81.
 - Armata „Pomerania” — 79, 80, 81.
 - Armata „Poznan” — 79, 80, 81, 82.
 - Armata „Lodz” — 79, 80.
 - Armata „Cracovia” — 79, 80, 81.
 - Armata „Carpazi” — 79, 80.
 - Armata „Varșovia” — 83.
 - Armata populară poloneză — 411, 412, 477, 595.
 - Armata 1 poloneză — 213, 368, 412, 480, 601.
 - Regiunea militară „Varșovia” — 412.
 - Corpul 1 armată — 326.
 - Corpul 2 armată — 448, 450.
 - Divizii poloneze — 79, 82, 127, 354.
 - Divizia 2 blindată — 360, 442.
 - Divizia Tadeusz Kosciuszko — 326, 593.
 - Brigăzi poloneze — 79.
 - Brigada de cavalerie „Pomorske” — 81.
 - Brigada armatei populare poloneze — 411.
 - Aviația poloneză — 80.

- c) Mișcarea de rezistență și de partizani — 83, 147, 214, 215, 325, 326, 396, 411, 412, 477.
- Uniunea luptei armate „Z.W.Z.” — 147.
- Uniunea de luptă armată „Armata țării” — 215, 325, 327, 411, 412, 413.
- Divizia 27 din „Armata țării” — 411.
- „Garda populară” („Gwardia Ludowa”) — 214, 215, 325, 326.
- Detășamente de partizani (voluntari) — 82, 325, 411.
- „Detășamente de pădure” — 325.
- Batalioane părăuști — 327, 411.
- Planul „Burza” — 411, 412.
- Insurecția populară poloneză — 368, 384, 412, 413, 477, 597.

ROMÂNIA

- a) Comandamente:
 - Ministerul Apărării Naționale (Ministerul de Război) — 46, 71, 487, 547.
 - Casa militară a Palatului — 379.
 - Marele stat-major — 45, 46, 62, 67, 71, 217, 238, 239, 333, 380, 381.
- b) Trupe de uscat:
 - Forțele armate (trupele) române — 49, 61, 62, 122, 127, 152, 157, 167, 203, 238, 239, 333, 334, 346, 351, 352, 353, 370, 371, 372, 874, 375, 377, 379, 380, 381, 382, 384, 386, 389, 390, 391, 392, 394, 399, 400, 417, 426, 427, 430, 431, 432, 434, 435, 438, 439, 480, 481, 486, 487, 489, 490, 491, 492, 495, 547, 563, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 605.
 - Grupul „Maramureș” — 61.
 - Grupul de armate „Vest” — 84.
 - Gruparea „Dumitrescu” — 370.
 - Armata 1 — 346, 391, 399, 400, 426, 430, 431, 481, 488, 489, 490, 491, 492, 601, 602, 603.
 - Armata 3 — 157, 159, 167, 203, 232, 233, 234, 235, 238, 239, 333, 370, 372, 374, 381.
 - Armata 4 — 157, 159, 165, 167, 203, 232, 233, 234, 235, 238, 346, 850, 370, 372, 379, 381, 384, 399, 400, 426, 430, 435, 438, 480, 481, 486, 488, 490, 491, 492, 599, 601, 602, 603.
 - Corpul 1 armată — 239, 372, 374.
 - Corpul 2 armată — 371, 381, 438.
 - Corpul 3 armată — 239, 372, 374.
 - Corpul 4 armată — 350, 372, 374, 435, 438, 486, 488, 491.
 - Corpul 5 armată — 350, 372, 374.
 - Corpul 6 armată — 235, 239, 374, 426, 438.

Corpul 7 armată — 235, 374, 435, 436, 438, 486, 488, 491, 492, 601.
 Corpul 3 teritorial — 350.
 Corpul de munte — 352, 353, 430.
 Corpul de cavalerie — 352, 353, 430.
 Corpul motomecanizat — 434.
 Divizii (brigăzi) române — 157, 167, 203, 232, 238, 239, 288, 333, 352, 370, 371, 391, 426, 431, 438, 488, 490, 547.
 Divizia 1 infanterie — 232, 374.
 Divizia de voluntari „Tudor Vladimirescu” — 335, 373, 394, 395, 426, 430, 435, 438, 491, 493, 594.
 Divizia de voluntari „Horia, Cloșca și Crișan” — 335.
 Divizia 2 infanterie — 232, 372, 486.
 Divizia 3 infanterie — 374.
 Divizia 4 infanterie — 232, 374.
 Divizia 6 infanterie — 232, 374.
 Divizia 6 infanterie — 232, 374.
 Divizia 7 infanterie — 232, 374.
 Divizia 9 infanterie — 232, 371.
 Divizia 10 infanterie — 232, 352, 371, 372.
 Divizia 11 infanterie — 232, 374.
 Divizia 13 infanterie — 232, 374.
 Divizia 14 infanterie — 232, 372, 374.
 Divizia 15 infanterie — 232, 372.
 Divizia 18 infanterie — 232, 372, 374, 390, 426.
 Divizia 19 infanterie — 232, 352, 486.
 Divizia 20 infanterie — 232, 374.
 Divizia 21 infanterie — 372, 374, 488.
 Comandamentul 110 infanterie — 372, 374.
 Divizia 1 munte — 232, 353.
 Divizia 2 munte — 232, 352.
 Divizia 3 munte — 232, 352, 426, 430.
 Divizia 4 munte — 232, 272, 374.
 Comandamentul 101 munte — 374.
 Comandamentul 102 munte — 374.
 Comandamentul (divizia) 103 munte — 374, 430.
 Comandamentul 104 munte — 374.
 Divizia 1 gardă — 374.
 Divizia 1 blindată — 232, 350, 374.
 Divizia 1 cavalerie — 232, 372, 374.
 Divizia 5 cavalerie — 232, 350, 374.
 Divizia 6 cavalerie — 232, 352.
 Divizia 7 cavalerie — 232.
 Divizia 8 cavalerie — 232, 350, 372.
 Divizia 9 cavalerie — 232, 352, 486.
 Brigăzi române — 157.
 Regimentul 17 infanterie — 374.
 Regimentul 26 infanterie — 240.

Regimentul 83 infanterie — 239.
 Regimentul 1 artilerie grea — 433.
 Regimentul 2 care de luptă — 488, 491, 492, 493, 495.
 Regimentul 3 grăniceri — 430.
 Regimentul 5 grăniceri — 372.
 Regimentul 6 grăniceri — 430.
 Regimentul 8 grăniceri — 374.
 Batalioane de grăniceri — 374, 380.
 e) Trupe speciale :
 Inspectoratul general al jandarmeriei — 379.
 Brigada de cai ferate — 438, 493, 495.
 Detașamentul 106 fortificații — 372.
 Detașamentul 115 fortificații — 372.
 Detașamentul 121 fortificații — 372.
 Batalioane de fortificații — 372.
 Zona fortificată „Focșani-Nămoloasa-Brdila” — 371, 372, 390.
 Pirotehnica armatei București — 593.
 Arsenalul armatei București — 217.
 Arsenalul armatei Tîrgoviște — 217, 592.
 Depozitul de mine antitanc București — 217.
 Depozitul de muniții Buzău — 217, 592.
 d) Forțe aeriene militare :
 Aviația română — 157, 203, 371.
 Statul-major al aerului — 381.
 Corpul 1 aerian — 203, 371, 431, 438, 486, 488, 495.
 Divizia antiaeriană — 486, 488, 495.
 Brigada 1 artilerie antiaeriană — 431, 438.
 Brigada 2 artilerie antiaeriană — 431, 438.
 e) Forțe maritime militare :
 Marina militară — 157, 203, 371, 431.
 Statul-major al marinei — 381.
 Comandamentul forțelor fluviale — 372.
 f) Forțe insurecționale și de partizani :
 Mișcarea de rezistență antifascistă din România — 150, 217, 218, 331, 333, 334, 376, 399, 588.
 Insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă — 374, 375, 379, 380, 381, 382, 385, 386, 389, 390, 394, 396, 399, 401, 416, 425, 447, 551, 553, 561, 597.
 Comitetul militar — 376, 377, 379, 596.
 Forțe insurecționale — 376, 379, 381, 384, 387, 388, 390, 597, 598.

Formațiuni de luptă patriotice — 335, 380, 384, 385, 390, 547.
 Partizani români — 378, 379, 414.
 Grupul de partizani „Carpăți” — 378, 596.
 Grupul de partizani „Mărăști” — 596.
 Grupul de partizani „Tudor Vladimirescu” — 596.
 Regimentul român de artilerie motorizat „Ana Pauker” (din Spania republicană) — 39, 40, 581.
 Bateria „Tudor Vladimirescu” (din Spania republicană) — 39, 41.
 Compania română „Grivița” (din Spania republicană) — 40.

SPANIA

Divizii spaniole — 288.
 Trupe franchiste — 27.
 Brigăzi internaționale — 40, 41, 62, 339.
 Trupe republicane — 27, 39.

STATELE UNITE ALE AMERICII

a) Comandamente :

Înaltul comandament (comandamentul) al armatei americane — 254, 255, 264, 451, 454, 467, 506, 514, 518, 520.
 Marele stat-major al armatei S.U.A. — 225, 276, 459.

b) Trupe de uscat :

Forțele armate (trupele) ale S.U.A. — 192, 194, 198, 223, 252, 261, 276, 278, 281, 282, 284, 286, 307, 354, 357, 360, 441, 444, 445, 446, 448, 451, 452, 453, 455, 456, 457, 464, 466, 467, 468, 486, 495, 505, 518, 520, 522, 526, 544, 570, 592, 594, 595, 596, 597, 602, 603.
 Armata 1 — 260, 354, 358, 440, 441, 442, 444, 447, 451, 496, 497, 498, 499, 504.
 Armata 3 — 354, 360, 441, 442, 444, 454, 496, 497.
 Armata 5 — 263, 264, 448, 450, 451, 481, 506.
 Armata 6 — 468, 517.
 Armata 7 — 259, 261, 440, 445, 447, 448, 451, 496, 407, 506.
 Armata 9 — 451, 496, 497, 498, 409, 500.
 Armata 10 — 520, 522.
 Corpul 6 armată — 445, 446.
 Corpul 15 armată — 442.
 Divizii americane — 192, 193, 354, 445, 451.
 Divizia 27 infanterie — 455.
 Divizia 59 infanterie — 504, 505.
 Divizia 77 infanterie — 470.
 Tancul greu M-26 „Pershing” — 454.

c) Forțe aeriene militare :

Forțele aeriene americane — 192, 193, 276, 277, 279, 282, 283, 365, 445, 455, 457, 465, 466, 470, 471, 472, 506, 518, 520, 521, 522, 595.
 Armata 5 aeriană — 455.
 Armata 7 aeriană — 455.
 Armata 9 aeriană — 496.
 Armata 10 aeriană — 456.
 Armata 14 aeriană — 455.
 Baza aeriană din Midway — 278.
 Divizia 2 desant aerian — 518.
 Divizia 82 desant aerian — 355, 447.
 Divizia 101 desant aerian — 355, 447.
 Avionul de vânătoare Gruman FGF „Hellcat” — 454.
 Avionul de bombardament „Boeing” — B-17 — 193.
 Superbombardierul „Boeing”—B-29 — 454, 466, 476, 520.
 Bombardierul torpilor Gruman TBF „Avenger” — 454.
 Hidroavionul „Consolidated Cataline” — 454.

d) Forțe maritime militare :

Forțele navale ale S.U.A. — 191, 192, 193, 194, 197, 231, 259, 261, 276, 277, 278, 279, 365, 445, 455, 457, 459, 464, 465, 467, 517, 518, 520, 521, 522, 523, 590, 592.
 Cruciatore și cuirasate americane — 192, 193, 261, 277, 279, 282, 460, 461, 465, 468, 518.
 Distrugătoare, submarine și nave de linie americane — 180, 181, 192, 193, 223, 277, 278, 282, 283, 461, 469.
 Flota americană din Pacific („Pacific Fleet”) — 191, 192, 193, 194, 276, 277.
 Baza navală Pearl Harbor — 191, 192, 193, 276, 281, 590.
 Baza maritimă militară de la Cavite — 193.
 Baza militară „Argentia” — 185.
 Baza navală din Hawaii — 191, 276, 277.
 Flota 3 — 455, 468, 469.
 Flota 5 — 455, 458, 463, 465.
 Flota 7 — 455, 463, 464, 466, 468.
 Parțile amiralului Halsey din Pacificul de sud-vest „Task Force” 38 — 457, 458, 464, 465, 467, 468.
 Escadra lui Spruance din Pacificul central „Task Force” 58 — 278, 458, 460, 464, 465, 466, 467, 518.
 5 „Task Force” — 455.

Portavioane americane — 192, 193, 223, 277, 278, 281, 453, 460, 461, 463, 465, 468, 469, 470, 518, 523.

Grupul de portavioane amiral Fletcher — 277, 279, 281.

Portavionul „Enterprise” — 277, 279.

Portavionul „Yorktown” — 277, 279, 280.

Portavionul „Hornet” — 279.

Portavionul de escortă „Bismarck sea” — 519.

Infanteria marină americană — 192, 257, 466.

Corpul 3 infanterie marină — 455.

Corpul 5 infanterie marină — 455.

Corpul 6 infanterie marină — 455.

Divizia 1 infanterie marină — 458.

Divizia 2 infanterie marină — 455, 458.

THAILANDA

Mișcare de eliberare națională — 527.

Detășamente de partizani — 527.

Insurecția națională armată — 527.

UNGARIA

Comandamentul armatei ungare — 368.

Armata (trupele) ungară (maghiară, horthistă) — 55, 57, 64, 123, 128, 319, 331, 335, 391, 392, 399, 404, 431, 434, 599.

Armata 1 ungară — 350.

Armata 2 ungară — 242, 392, 432, 434, 435.

Armata 3 ungară — 392, 434, 435.

Corpul 1 motorizat maghiar — 125.

Divizii și brigăzi maghiare — 288, 479.

Divizia 24 infanterie — 488.

Rezistența ungară — 415.

Comandamentul militar al insurecției — 416.

UNIUNEA REPUBLICILOR SOVIETICE SOCIALISTE

a) Comandamente :

Comitetul de stat al apărării — 161, 170, 172, 589.

Comandamentul suprem sovietic (comandamentul sovietic) — 68, 83, 160, 164, 165, 171, 172, 173, 175, 184, 199, 200, 201, 203, 205, 229, 231, 232, 233, 235, 236, 237, 240, 242, 243, 288, 291, 292, 294, 296, 297, 298, 300, 344, 345, 349, 350, 351, 352, 366, 367, 370, 372, 374, 392, 400, 404, 413, 424, 434, 479, 480, 484, 485, 486, 490, 495, 504, 506, 514, 528, 547, 602, 603.

Statul-major al armatei sovietice — 365.

Forțele armate ale U.R.S.S. (Armata Roșie, Armata sovietică) — 60, 86,

155, 161, 167, 173, 177, 184, 199, 206, 207, 213, 215, 224, 230, 231, 236, 237, 238, 240, 287, 289, 293, 295, 300, 302, 304, 305, 307, 308, 313, 317, 321, 343, 344, 345, 348, 350, 351, 353, 362, 364, 365, 375, 376, 380, 390, 391, 396, 399, 401, 403, 404, 411, 412, 413, 415, 417, 431, 438, 439, 464, 476, 478, 485, 466, 491, 492, 495, 504, 528, 529, 544, 554, 563, 590, 604.

b) Trupe de uscat :

Forțele (armatele, trupele) sovietice — 49, 50, 60, 69, 70, 71, 72, 83, 155, 156, 157, 159, 160, 164, 165, 167, 168, 171, 172, 173, 175, 176, 177, 183, 164, 185, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 206, 228, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 254, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 308, 317, 318, 326, 331, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 363, 366, 367, 368, 370, 371, 372, 373, 374, 379, 380, 389, 390, 391, 392, 394, 395, 399, 400, 401, 404, 413, 415, 424, 425, 426, 430, 431, 432, 434, 435, 439, 440, 451, 474, 479, 480, 481, 483, 484, 485, 486, 488, 491, 492, 500, 504, 528, 529, 583, 590, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605.

Regiunea militară Baltică — 157.

Regiunea militară Kiev — 157.

Regiunea militară Leningrad — 157.

Regiunea militară Odesa — 157.

Regiunea militară din Vest — 157.

Frontul Briansk — 171, 241, 242, 243, 290, 291, 292, 296, 297, 299, 301.

Frontul Karelian — 159, 228, 365, 366, 425.

Frontul Caucaz — 299.

Frontul Central — 243, 289, 290, 291, 292, 293, 296, 297, 299, 301.

Frontul Don — 232, 233, 234, 236, 241, 243.

Frontul Kalinin — 159, 168, 172, 176, 241, 243, 301, 425.

Frontul Leningrad — 159, 164, 176, 241, 243, 345, 346, 347, 365, 424.

Frontul de nord — 157.

Frontul nord-caucazian — 205, 240, 302.

Frontul de nord-vest — 157, 159, 160, 176, 241, 244.

Frontul de rezervă — 171, 292.

Frontul Stalingrad — 201, 202, 232, 233, 234, 235, 236, 241.

Frontul de stepă — 290, 292, 294, 296, 298, 300, 301.

Frontul de sud — 157, 159, 202, 240, 299, 301.

- Frontul de sud-vest* — 157, 159, 160, 165, 168, 176, 202, 232, 233, 234, 236, 241, 242, 243, 288, 290, 291, 292, 294, 296, 299, 300, 301.
- Frontul Transbaikal* — 528.
- Frontul Transcaucazian* — 205.
- Frontul de vest* — 157, 159, 160, 164, 165, 168, 170, 171, 175, 176, 177, 202, 241, 243, 290, 291, 292, 296, 297, 299, 301.
- Frontul Volhov* — 241, 243, 345, 346, 347.
- Frontul Voronej* — 236, 241, 242, 243, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 296, 298, 299, 301.
- Frontul 1 baltic* — 299, 346, 353, 366, 367, 424, 481.
- Frontul 2 baltic* — 299, 345, 346, 347, 424, 481.
- Frontul 1 bielorus* — 346, 348, 349, 353, 366, 367, 368, 370, 379, 480, 481, 484, 499, 500, 504, 601.
- Frontul 2 bielorus* — 346, 366, 367, 368, 479, 481, 483, 484, 499, 500.
- Frontul 3 bielorus* — 346, 366, 367, 479, 481, 483, 484.
- Frontul 1 Extremul Orient* — 528.
- Frontul 2 Extremul Orient* — 528.
- Frontul 1 ucrainean* — 346, 348, 349, 350, 370, 479, 480, 481, 484, 486, 491, 498, 500, 504, 598.
- Frontul 2 ucrainean* — 346, 348, 349, 350, 351, 372, 374, 399, 400, 426, 430, 431, 432, 434, 480, 481, 486, 487, 488, 491, 492, 493, 597, 598, 599, 600, 601, 603.
- Frontul 3 ucrainean* — 346, 348, 350, 372, 374, 404, 424, 425, 430, 432, 434, 435, 481, 486, 491, 492, 597, 598, 599, 600, 601, 603.
- Frontul 4 ucrainean* — 346, 348, 350, 352, 353, 426, 434, 435, 480, 481, 485, 486, 491, 492, 599.
- Rezerva strategică* — 159, 160, 173, 200, 203, 344.
- Armote de arme întrunite* — 292, 294, 296, 297, 372, 425, 484.
- Armata 2* — 243, 347.
- Armata 3* — 297, 504.
- Armata 5* — 240, 372.
- Armata 6* — 296.
- Armata 7* — 300.
- Armata 8* — 243.
- Armata 9* — 302.
- Armata 10* — 176.
- Armata 13* — 293.
- Armata 21* — 233, 236.
- Armata 24* — 233.
- Armata 27* — 298, 372, 400, 426, 430, 435, 488.
- Armata 28* — 240.
- Armata 37* — 372, 430.
- Armata 38* — 485.
- Armata 40* — 426, 430, 435, 488, 490, 492.
- Armata 46* — 372, 426, 430, 434.
- Armata 51* — 233, 235, 236, 240.
- Armata 52* — 372.
- Armata 53* — 372, 391, 400, 430, 435, 488, 489, 490, 492, 493.
- Armata 56* — 302.
- Armata 57* — 233, 300, 372, 404, 425, 430.
- Armata 61* — 168, 176, 297.
- Armata 62* — 201, 204, 233, 236.
- Armata 63* — 297.
- Armata 64* — 233.
- Armata 65* — 233.
- Armata 66* — 233.
- Armata 67* — 243.
- Armata 69* — 300.
- Armata 1 de gardă* — 485.
- Armata 2 de gardă* — 235, 236, 240.
- Armata 4 de gardă* — 372.
- Armata 5 de gardă* — 294, 296, 504.
- Armata 6 de gardă* — 294.
- Armata 7 de gardă* — 294, 372, 400, 426, 430, 435.
- Armata de tancuri* — 292, 297, 372.
- Armata 1 tancuri* — 294, 296, 298.
- Armata 2 tancuri* — 168, 504.
- Armata 3 tancuri* — 504.
- Armata 4 tancuri* — 504.
- Armata 5 tancuri* — 233, 240, 294, 295, 298, 483.
- Armata 6 tancuri* — 372, 390, 400.
- Armata 5 tancuri de gardă* — 294, 295, 298, 300, 483.
- Armata 6 tancuri de gardă* — 430.
- Tancul I. S.* — 344.
- Tancul T. 34* — 344.
- Armata independentă de litoral* — 165, 346, 352, 353.
- Gruparea hipamecanizată a generalului I. A. Pliev* — 426.
- Corpuri independente și de cavalerie* — 292, 297.
- Corpuri de tancuri și mecanizate* — 201, 231, 232, 236, 291, 292, 293, 294, 366, 373.
- Corpul 33* — 426.
- Corpul 104* — 426.
- Corpul 7 mecanizat* — 372.

- Corpul 4 mecanizat de gardă* — 372.
- Corpul 7 tancuri* — 236.
- Corpul 2 tancuri* — 294.
- Corpul 5 tancuri* — 294.
- Corpul 1 cavalerie de gardă* — 168.
- Divizii și brigăzi de infanterie* — 69, 71, 157, 160, 171, 172, 205, 229, 231, 232, 240, 243, 291, 344, 348, 365, 366, 373, 390, 474, 486.
- Divizii și brigăzi de tancuri* — 69, 171, 172, 201, 231, 240, 348, 366.
- Divizii de cavalerie* — 69, 171, 232, 348, 486.
- Divizii de artilerie* — 229.
- Divizii de miliție populară* — 172.
- Divizia 2 infanterie* — 347.
- Divizia 58 infanterie de gardă* — 504, 505.
- Sectoare fortificate* — 365, 366.
- c) *Forțe aeriene militare* :
- Aviația sovietică* — 175, 204, 231, 243, 293, 299, 308, 318, 349, 353.
- Armata aeriene* — 232, 373.
- Armata 2 aeriană* — 233.
- Armata 5 aeriană* — 495.
- Armata 8 aeriană* — 201, 233.
- Armata 13 aeriană* — 243.
- Armata 14 aeriană* — 243.
- Armata 16 aeriană* — 203, 233.
- Armata 17 aeriană* — 233, 294.
- Aviația Flotei Mării Baltice* — 243.
- Corpul 5 aviație de vânătoare* — 175.
- Avionul IL-2* — 231.
- Avionul de vânătoare IAK-7* — 231.
- Avionul de vânătoare IAK-9* — 231.
- Avionul de vânătoare LA-5* — 231.
- Avionul de bombardament PE-2* — 231.
- Avionul de bombardament TU-2* — 231.
- d) *Trupe din apărarea antiaeriană* :
- Apărarea antiaeriană* — 173, 175.
- Corpul 1 apărare antiaeriană a teritoriului* — 175.
- e) *Forțe maritime militare* :
- Flota sovietică* — 159, 231, 299, 352.
- Flota maritimă din nord* — 415, 424.
- Flota din Marea Baltică* — 165, 243, 345, 346, 366.
- Flota din Marea Neagră* — 165, 166, 302, 346, 346, 352, 599.
- Flotila militară de pe lacul Ladoga* — 165.
- Flotila militară de pe Volga* — 201, 204.
- Flotila militară de Azov* — 302, 348, 352.
- f) *Operații militare* :
- Operația „Balaton”* — 425.
- Operația „Belgrad”* — 404, 425, 426.
- Operația „Berlin”* — 603.
- Operația „Budapesta”* — 434, 435, 600.
- Operația „Carpați-Ujgorod”* — 599.
- Operația „Debrețin”* — 426, 431, 590.
- Operația „Dukla”* — 415, 598.
- Operația „Praga”* — 490, 492, 493.
- Operația „Vistula-Oder”* — 601.
- Operația „Viena”* — 493.
- g) *Mișcarea de partizani* — 161, 164, 176, 305.
- Statul-major central al mișcării de partizani* — 207, 305, 592.
- Detașamente de partizani (partizani sovietici)* — 163, 172, 205, 206, 207, 213, 235, 238, 292, 305, 306, 335, 345, 348, 351, 352, 368, 411, 413, 414, 544.
- Partizanii din Bielorusia* — 305.
- Partizanii din regiunea Briansk* — 292, 305.
- Fondul „Apărarea țării”* — 304.
- VIETNAM
- Mișcarea de rezistență* — 198.
- Insurecția generală* — 524, 605.

Nume de persoane

A

- Adaki, Hatazo*, general — 463.
Akiyama, Monzo, contraamiral — 460.
Alanbrooke, feldmaresal — 98, 476.
Alexander, Harold, sir, general — 248, 251, 254, 255, 259, 262.
Alexander, Vondcgrift, general — 420, 448, 457.
Alexandru I, rege al Iugoslaviei — 25, 42, 579.
Ali Raşid — 135, 588.
Anders, Wladislaw, general — 187, 215, 448.
Anton, Constantin, general — 379.
Antonescu, Ion — 119, 143, 150, 152, 167, 203, 217, 219, 238, 317, 318, 331, 351, 371, 375, 376, 377, 380, 561, 562, 586, 595.
Antonescu, Mihai — 120, 122, 380, 562.
Antonescu, Victor — 49.
Antonov, Aleksei E., general — 476.
Arciszewski, Thomas — 413.
Argeşanu, C., general — 152, 584.
Arita, general — 189.
Arnim, von, general — 255.
Atanasiu, Vasile, general — 488, 489.
Attlee, Clement — 514, 604.
Auchinlek, Claude, sir, general — 248.
Aung, Sang, guvernul — 272.
Bagrianov, guvernul — 320, 400, 401, 598.
Bai Tzuu-si, general — 471.
Ba Maw — 272.
Bao Dai — 525, 605.
Barbey, amiral — 463.
Barthou, Jean Louis — 25, 29, 42, 579.
Batov, I. P., general — 233.
Baumont, M. — 27.
Beaverbrook, lord — 186.
Beck, general — 362, 363.
Beneš, Eduard — 25, 52, 145, 211, 329, 330, 413, 415.
Berling, general — 215, 326.
Bernhard, prinţ — 422.
Bidault, Georges — 338.
Bilek, Jakub — 211.
Billotte, general — 98.
Blamey, general — 530.
Blaskowitz, Johannes, general — 355, 445, 448, 506.
Blum, Léon — 63, 580.
Bock, von, feldmaresal — 78, 97, 156, 177, 199.
Bodnaraş, Emil — 335, 377.
Boisson — 257.
Bojilov, guvernul (Bulgaria) — 319, 400.
Boleslav, Bierut — 412.
Boncour, Paul — 29, 59.
Bonnet, Georges — 60, 67.
Borcescu, E., general — 239.
Bormann, Martin — 568.
Boris al II-lea, rege al Bulgariei — 118, 319, 400.
Boros, Pavel — 211.

B

- Badoglio*, guvernul — 262, 594, 595.
Bagdazar, Fl. — 564.
Bagramian, H. I., general — 353, 367.

Bose Subhasa Chandra — 285.
 Bourghiba, Habib — 258.
 Bradley, Omar, general — 441, 444.
 Brauchitch, Walther, general — 177.
 Brătianu, C. I. C. — 219, 333, 377.
 Brătianu, Gh. — 48.
 Bugnariu, Tudor — 35.
 Bulganin, mareșal — 170.
 Burcă, Mihai — 41.
 Burrugh, H. M. — 506.
 Busch, general — 366.
 Bushati, Malig, guvernul — 328.
 Buzești, Niculescu — 333.

C

Calimachi, Scarlat — 35.
 Callagan, amiral — 282.
 Cambrea, Nicolae — 335, 493.
 Car, E. H. — 18.
 Carol al II-lea de Hohenzollern — 48, 40, 61, 70, 73, 86, 119, 586.
 Cassin — 187.
 Catroux, Georges, general — 135.
 Călinescu, Armand — 62, 63, 65, 70, 73, 84, 85, 86, 582, 584.
 Ceaușescu, Nicolae — 35, 399, 431, 551.
 Cen I — 472.
 Cernișev, Ivan — 506.
 Cernătescu, Radu — 35.
 Cerneahovschi, K. K., general — 367, 483.
 Cervi, Alcide — 337.
 Chamberlain, Arthur Neville — 51, 52, 53, 54, 57, 92, 97, 583.
 Chang, Yung Itsu, general — 530.
 Chautemps — 73.
 Choltiz, Dietrich von, general — 419, 442.
 Churchill, sir Winston — 60, 92, 96, 97, 107, 111, 112, 173, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 224, 225, 226, 243, 250, 254, 259, 307, 308, 309, 310, 311, 313, 314, 316, 328, 403, 406, 407, 408, 409, 412, 455, 476, 477, 478, 514, 515, 516, 573, 589, 599, 604.
 Cian Kai-și — 41, 188, 189, 267, 268, 315, 316, 318, 456, 461, 470, 471, 472, 473, 591.
 Ciano, C. G. — 43, 53, 119, 120, 253.
 Cisteakov, M. I., general — 233, 294.
 Ciu De — 269, 472.
 Ciuikov, V. I., general — 233.
 Clark, Mark, general — 253.
 Clodius — 118, 142.

Comnen, Petrescu, N. — 59, 60, 61.
 Constantinescu, C., general — 233.
 Constantinescu, Mitiță — 63.
 Constantinescu-Iași, Petre — 35.
 Corneev, V., general — 403.
 Cosgrave, Moore M., colonel — 531.
 Coulondre — 57.
 Crețulescu, Ilie, general — 379.
 Cripps, Stafford, sir — 184.
 Cristea, Miron — 581.
 Cristea, Nicolae — 41.
 Crutchley, contraamiral — 281.
 Cunningham, sir Andrew, amiral — 112, 246, 264.
 Curtis Le May, general — 520.
 Cuza, Alexandru C. — 44, 48, 581.

D

Daladier, Edouard — 51, 53, 54, 72, 92.
 Darlan, J. F., amiral — 135, 252, 253, 257.
 Darnand — 140.
 Dămăceanu, Dumitru, general — 377, 390, 564.
 Dăscălescu, Nicolae, general — 490.
 Deane, R. John, general — 186.
 Deát, M. — 140.
 Debarges — 149.
 Decoux, amiral — 190, 271.
 Degrelle, Leon — 140.
 Dejean — 187.
 Delbos, Ivon — 28.
 Delestraint, general — 214.
 Dentz, general — 135.
 Derevienko, Kuzma N., general — 531.
 Devers, Jakob L., general — 447, 506.
 Dietl, general — 96.
 Diétrich, Sepp, general — 362.
 Dill, general — 98.
 Dimitriu, R., general — 335.
 Dimitrov, Gheorghe Mihailovici — 21, 335, 401, 519.
 Dirksen, Herbert — 72.
 Doihara — 572.
 Dollfuss, Engelbert — 25, 42, 579.
 Dollman, general — 355.
 Dönitz, Karl, amiral — 136, 504, 506, 567, 568, 603.
 Doolittle, colonel — 277.
 Doriot, Jacques — 140.
 Doumenc, Joseph, general — 69, 71, 72.
 Dragalina, C., general — 239.
 Drax, Reginald Plunkett-Ernlé Eyle, amiral — 69, 71.

Duca, Ion Gh. — 42, 578.
Duhanov, P. M., general — 243.
Dumitrescu, P., general — 233, 370.

E

Eden, Anthony, lord Avon — 92, 224, 225, 406, 407, 476, 591.
Eisenhower, Dwight David, general — 251, 254, 255, 257, 262, 309, 354, 419, 439, 444, 447, 452, 506, 508.
Elias, general — 211.
Emmanuel d'Astier de la Vigerie — 150.
Endre, Szilinsky-Bajcay — 415, 417.
Enkel — 319.
Eremenko, I. A., general — 232, 352.

F

Fabien, colonel — 149.
Falkenhorst, general — 585.
Fan Sian-tzi, general — 471.
Feodorov, F. A. — 306.
Ferhat Abbas — 258.
Firlinger, Zdenek — 415, 603.
Filipescu, Grigore — 44.
Finder, Pavel — 214, 326.
Fletcher, amiral — 277, 281.
Foriş, Ştefan — 376.
Fornolska, M. — 326.
Franco — 516.
Frank, Hans — 146, 178, 567, 568.
Fraser, Bruce, amiral — 530.
Frashëri, Midhat — 328.
Frncay, Henri, ofiţer — 150.
Freyberg, general — 130.
Fric, E. — 567, 568.
Friessner, Hans, general — 370, 371, 495.
Friedeburg, amiral — 506.
Frietzsche — 567.
From, Fritz, general — 364.
Fucik, Julius — 211.
Funk — 567, 568.

G

Gafencu, Grigore — 58, 63, 64, 70, 118.
Galanin, V. I., general — 233.
Gamelin, general — 98, 39.
Gaulle, Charles de, general — 102, 103, 104, 109, 113, 135, 148, 149, 150, 187, 214, 251, 254, 257, 338, 354, 418, 419, 442, 585, 586, 599.
Gensoul, amiral — 112.
George al II-lea, rege — 605.
Georgescu, Iustin — 219.
Gerstenberg, Alfred, general — 381, 384.
Géza, Lakatos, general — 416, 598.
Gheorghiu-Dej, Gheorghe — 564.
Giraud, Henri Honoré, general — 251, 253, 254, 255, 257, 338.
Gigurtu, Ion — 119, 586.
Glezos, Manolis — 589.
Godfroy, amiral — 112.
Goebbels, Joseph — 139, 234, 238, 363.
Goerdeler, Karl — 363.
Goga, Octavian — 48, 581.
Gomulka, W. — 413.
Göring, Herman — 113, 115, 139, 567, 568.
Gorşkov, G. S., amiral — 352.
Govorov, A. C., general — 243, 345.
Grabski — 477.
Grandi — 262.
Grecikin, A. A., general — 302.
Greciko, A. A., mareşal — 302.
Grenier, Fernand — 214, 338.
Groza, Petru — 332, 398, 554, 555, 602.
Guariglia, Raffaele — 262.
Guderian, Heinz, general — 103, 166.
Gwatkin, Ashton — 72.

H

Hajd Amin al Husseini — 142.
Halder, general — 125, 143, 161, 164, 177.
Halifax, lord — 28, 54, 67.
Halsey, William P., amiral — 455, 456, 457, 458, 464, 467, 468, 469.
Hansen, Erik, general — 384.
Harriman, Averell W. — 186.
Harpe, general — 362.
Haşha — 57.
Hatta — 273.
Haupt, Mircea, lt.-colonel — 493.
Heinrici, Gotthard, general — 362.
Helfrich, amiral — 531.
Helldorf, von — 363.
Henaff, E. — 149.
Henderson, Neville — 57, 72.
Henlein, Konrad — 52.
Hepburn, raportul — 276.
Hess, Rudolf — 182, 567, 568, 588.
Heydrich — 139, 178, 211, 212, 592.
Himmler, Heinrich — 139, 363.
Hindenburg, von, general — 362, 576, 577.
Hiro-Hito — 529.
Hirota — 572.
Hitler, Adolf — 23, 26, 27, 34, 38, 52, 53, 54, 56, 59, 63, 67, 73, 77, 84, 85, 93, 97,

- 104, 109, 111, 113, 115, 119, 120, 122, 123, 125, 135, 164, 167, 171, 177, 182, 197, 203, 205, 208, 211, 224, 238, 250, 253, 258, 262, 263, 287, 288, 289, 300, 315, 316, 319, 328, 332, 336, 343, 347, 355, 360, 362, 363, 364, 366, 371, 384, 413, 415, 416, 419, 424, 441, 450, 451, 477, 479, 485, 497, 504, 536, 543, 548, 562, 566, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 596, 603.
- Ho Şi Min* — 272, 525.
- Hodja, Enver* — 329, 409.
- Hoess, R.* — 140.
- Hoover, amiral* — 460.
- Hopkins, Harry* — 184, 226, 254, 313.
- Horthy, Miklos* — 38, 319, 331, 415, 416, 599, 600.
- Hott, general* — 233.
- Hout, Louis* — 324.
- Houphouët-Boigny, Félix* — 257.
- Hudson, Robert* — 72.
- Huliaras, Gheorghios* — 216.
- Hull, Cordell* — 180, 311, 313.
- Hyakutake, Haruyoshi, general* — 457.
- I**
- Iacobici, Iosif, general* — 238, 333.
- Iacomoni, regent fascist al Albaniei* — 328.
- Iamandi, Victor* — 152.
- Inone, general* — 466.
- Inönü, Ismet* — 70.
- Inuhut* — 578.
- Iordan, Iorgu* — 35.
- Iorga, Nicolae* — 44, 152.
- Isitt, Leonard, viceamiral* — 531.
- Itagaki* — 572.
- Ito, Seichi, viceamiral* — 521.
- Ivanov, Anton* — 219.
- J**
- Jadov, S. A., general* — 233.
- Jansa, Alfred, feldmareşal* — 144.
- Janusz, S.* — 413.
- Jdanov, general* — 294.
- Jodl, Alfred, general* — 84, 345, 506, 567, 568.
- Joseph, Franz, cazarina* — 438.
- Juin, general* — 252, 448.
- Jukov, K. G., mareşal* — 170, 350, 480, 499, 506, 508.
- Juravlev, P. I., general* — 243.
- K**
- Kádár, János* — 336.
- Kallay, Nagy-Kallo* — 415.
- Kakuta, viceamiral* — 278, 459.
- Kaltenbruner, Ernest* — 567, 568.
- Karakhan, L.* — 25.
- Kardinali, Tercilio* — 329.
- Keitel, Wilhelm, general* — 506, 507, 567, 568.
- Kenyata, Jomo* — 257.
- Kerenski* — 473.
- Kesselring, Albert, mareşal* — 130, 262, 263, 448, 451, 497.
- Killinger, Manfred von* — 143, 384.
- Kim Ir Sen* — 271.
- Kimura, general* — 525, 572.
- King, amiral* — 226.
- Kinkaid, amiral* — 468, 469.
- Kirkpatrick, Ivone, sir* — 182.
- Khvalkovsky* — 57.
- Kirponos, P. M., general* — 160.
- Kiss, János* — 416, 417.
- Klaros, Athanassis (nume conspirativ Ares Velukiotis)* — 216.
- Kleist, E., general* — 107, 348.
- Klüge, von, general* — 363, 364, 441, 442.
- Kobayashi, Hitoshi, viceamiral* — 460.
- Koch, Eric* — 178.
- Koga, Mineiki, amiral* — 456, 457, 459, 463, 464.
- Koiso, Kuniaki, general* — 466, 521.
- Kollontay, Alexandra M.* — 318.
- Komorovski, Bor* — 327, 412.
- Kondo, amiral* — 278, 282.
- Konev, S. I., mareşal* — 292, 349, 370, 480, 486, 499.
- Konoye, F.* — 189, 190, 191.
- Kornhauser, dr.* — 218.
- Korneev, N. V., general* — 403.
- Kovalski, Al.* — 214.
- Kovpak, A. S.* — 306.
- Kozlov, I. V.* — 306.
- Krofta, dr. Kamil* — 60.
- Krossigk, Schwerin, von* — 142.
- Küchler, general* — 345, 347, 362.
- Kuribayashi, Tadamichi, general* — 519.
- Kurita, amiral* — 459, 468, 469.
- Kurusu* — 120.
- Kuzneţov, F. I., general* — 160.
- L**
- Lacroix* — 52.
- Lampe, Alfred* — 326.
- Lascăr, M., general* — 335.
- Laurel* — 275.
- Laval, Pierre* — 142, 337, 338, 579.
- Lazarovici, Dan* — 219.
- Lăzăreanu, Barbu* — 35.

Leclerc, general — 419, 442, 446, 447, 531.
Lebrun, *Albert* — 104.
Leeb, *von*, general — 98, 156, 362.
Léfèbre, *R.* — 149.
Lenin, *V. I.* — 73, 162.
Leopold al III-lea, rege al Belgiei — 104, 148.
Levi, *Jean Paul* — 150.
Lipski — 54.
Litvinov, *Maxim Maximovici* — 19, 47, 48, 53, 68, 580.
Liu Bo-cen — 472.
Löhr, general — 322, 403.
Longo, *Luigi*, — 419, 421.
Loshe, *E.* — 178.
Lothian, lord — 180.

M

MacArthur, *D.*, general — 193, 194, 276, 455, 456, 457, 458, 463, 464, 466, 467, 526.
MacDonald, *James Ramsay* — 23, 578.
Macici, *Nicolae*, general — 391.
Macleane, *Fitzroi* — 324.
Mackensen, general — 448.
Macmilan, *Harold* — 254.
Madgearu, *Virgil* — 152.
Maiski, *Ivan Mihailovici* — 60, 71, 186, 187, 477.
Malinowski, *I. R.*, mareșal — 235, 291, 351, 372, 437.
Mallory, *Leigh*, mareșal — 354.
Managarov, *M. I.*, general — 391, 489.
Manerheim, general — 366.
Maniu, *Iuliu* — 219, 333, 377.
Monoilescu, *M.* — 48.
Manstein, general — 97, 235, 289, 348, 362.
Manteufel, general — 362.
Mao Tzedun — 41, 268, 269, 524.
Mordare, *S.*, general — 239.
Marinescu, *Ada* — 218.
Marshall, *George*, general — 225, 226, 476.
Masaryk — 186.
Matsudo, *Iwao*, general — 457.
Matsui — 572.
Matsuoka — 183.
Maurer, *Ion Gheorghe* — 564.
Merețkov, *A. K.*, general — 243, 345, 365.
Merill, eontraamiral — 457.
Mihai I — 199, 548, 586, 594.
Mihail, *Gheorghe*, general — 377, 380.

Mihailovici, *Draja*, colonel — 153, 324, 549.
Mikavo, amiral — 282.
Miklas, *Wilhelm* — 51.
Mikolajczyk, *S.* — 413, 447.
Mitscher, amiral — 465.
Modell, *V.*, general — 288, 347, 442.
Mohănescu, *Nicolae* — 218.
Molotov, *Viaceslav* — 68, 73, 186, 224, 225, 318, 476, 562.
Moltke, *Helmuth von* — 363, 384.
Monsabert, general — 446.
Montgomery, *Bernard*, sir, mareșal — 248, 251, 259, 261, 354, 441, 444, 506, 508.
Morawski, *Osobka*, — 412, 413.
Morgan, *Fr.* — 506.
Motaș, general — 84.
Moulin, *Jean* — 214, 338, 593.
Mountbatten, *Louis*, amiral — 310, 455, 475, 577.
Muraviev, *C.* — 401, 598.
Murphy, *Robert D.* — 254.
Mussert — 140, 142.
Mussolini, *Benito* — 22, 23, 40, 52, 53, 54, 73, 77, 92, 107, 108, 122, 146, 251, 253, 262, 263, 328, 332, 336, 421, 503, 578, 579, 594, 603.
Muto — 572.

N

Nagano, *Osami*, amiral — 461.
Nagumo, *Chuichi*, amiral — 192, 277, 278, 464.
Nagy, *Elisabeta* — 218.
Nedici — 142.
Nestorescu, *C.* — 239.
Neurath, *Konstantin N. K. von* — 145, 567, 568.
Newton — 52.
Nimitz, *Chester W.*, amiral — 276, 455, 458, 459, 460, 463, 464, 465, 467, 518, 520, 530.
Nishibara, general — 190.
Nishimura, *Shoji*, viceamiral — 469.
Nkrumah, *Kwame* — 257.
Nogués, general — 252.
Nowotko, *Marceli* — 214, 326.

O

Okteabrski, *S. F.*, amiral — 352.
Omori, amiral — 457.
Onishi, *Takijiro*, amiral — 470.
Osawa, *Jisaburo*, viceamiral — 459, 464, 466, 468, 469.
Oxenius, *Wilhelm*, general — 506.

P

Paasikivi, K. — 88, 318, 319.
Pahlavi, Reza Mohammad — 185, 590.
Paneth, soții — 218.
Panomiong, Pridi — 527.
Papagos, general — 127, 129.
Papandreu, G. — 406, 407.
Papen, von — 567.
Pariani, Alberto — 328.
Patrașcanu, Lucrețiu — 377, 381, 390, 564, 598.
Patton, general — 259, 261, 441.
Paul, regent al Iugoslaviei — 123.
Paulus, von, general — 233, 236.
Pavelici, Ante — 142.
Pavlov, G. D., general — 160.
Pavolini — 503.
Péri, Gabriel — 417.
Petacci, Clara — 503.
Pétain, guvernul — 108, 259, 585, 536.
Pétain, Henri Philippe, mareșal — 109, 113, 148, 149, 253.
Petre, Gheorghe — 218, 331, 593.
Petrescu, Dumitru — 335.
Petru, rege al Iugoslaviei — 324, 403, 405, 478.
Pieck, Wilhelm — 362.
Pierlot, guvernul — 148, 421.
Pjade, Moșe — 208.
Plastiras, N., general — 409.
Pliev, A. S., general — 426.
Pop, Gh. — 333, 390.
Popa, Gheorghe — 35.
Popitz — 363.
Popov, M. M., general — 291.
Potemkin, Vladimir P. — 70.
Prételat, general — 93.
Puhov, P. N., general — 293.
Purkaev, A. M., general — 243.
Pyromaglu, Kimminos — 215.

Q

Quisling, Vidkun — 96, 142, 147, 595.

R

Racoviță, Mihail, general — 379.
Raeder, E., amiral — 91, 113, 136, 143, 567, 568.
Ralea, M. — 332, 564.
Rallis — 406.
Ramsay, B., amiral — 354.
Rădăceanu, Lothar — 332, 564.

Rădescu, Nicolae, general — 600, 602.
Rășcanu-Vasilu, Constantin, general — 377, 487.
Reichenau, Walter, von, general — 362.
Reinhart, general — 505.
Reynaud, Paul, guvernul — 92, 103, 107, 113, 585.
Reza, șah — 185.
Ribbentrop, Joakim von — 53, 54, 55, 73, 77, 86, 120, 262, 567, 568.
Richthofen, general — 238.
Ritchie, Neil, general — 246, 248.
Ritter, Thoma von, general — 256.
Ribalcenko, S. D., general — 243.
Robertson, William, ofițer — 504.
Rokossovski, K. K., mareșal — 232, 291, 353, 367, 483, 499.
Roman, Valter — 40, 62.
Romanenko, P. C., general — 233.
Romanovski, V. Z., general — 243.
Romer — 477.
Rommel, E., general — 103, 133, 261, 226, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 355, 363, 588.
Roosevelt, Franklin Delano — 68, 180, 181, 184, 185, 186, 224, 225, 253, 259, 307, 308, 309, 310, 313, 314, 315, 316, 328, 467, 473, 476, 477, 511, 514, 518, 587, 590, 591, 599, 603.
Rosenberg, Alfred — 139, 178, 567, 568.
Roimistrov, A. P., general — 236, 294.
Rowecki, general — 325, 327.
Rudenko, S. I., general — 294.
Rudnev, V. S. — 306.
Ruge, general — 147, 585.
Runtman, lord — 52.
Rundstedt, von, general — 78, 82, 97, 98, 177, 355, 441, 496, 497.
Russokov, general — 505.

S

Saburov — 306.
Safranov, general — 165.
Saito, Yoshitauo, general — 464, 466.
Saleh, Haioul — 526.
Salmuth, von, general — 355.
Santas, Apostolos — 152.
Saracioglu, S. — 584.
Sarafis, Stefanos, general — 216.
Sauckel, Fritz — 338, 567, 568.
Sănătescu, Constantin, general — 379, 381, 398, 597, 600.
Schaeffer, general — 445.
Schacht — 567.
Schewaler, von, general — 355.
Schirach, Baldur von — 567, 568.

- Schlieffen* — 97.
Schörner, general — 486, 604.
Schuschnigg, guvernul — 144.
Schuschnigg, Kurt, cancelar al Austriei — 51.
Scobie, general — 406, 408.
Scorzeny, Otto — 263.
Scott, amiral — 282.
Senghor, Sedar, Leopold — 257.
Seifferdt, A. H., general — 339.
Selvaško, ofițer — 504.
Sencovici, Alexandru — 62.
Sevez, François — 506.
Seyss-Inquart, Albert — 51, 147, 567, 568.
Shibasaki, Keichi, contraamiral — 459.
Shigemitsu, Mamoru — 530.
Shimado, Shigetara, amiral — 461, 469.
Shirer, L. W. — 68.
Sikorski, Wladislaw, general — 187, 214, 215, 584.
Sima, Horia — 142.
Simeon, fiul lui Boris, țarul Bulgariei — 319.
Simovici, guvernul — 123, 125, 588.
Sirbu, Filimon — 218.
Slim, general — 473.
Smigly, Rydz, mareșal — 79.
Smith. Holland — 465.
Smith, B. W. — 506.
Smuts, general — 309.
Socor, Matei — 35.
Sodenstern, von, general — 355.
Sokolovski, general — 170, 291.
Sommerville, S. I., amiral — 112, 475.
Spaatz, K., general — 506.
Speer, A. — 567, 568.
Spruance, Raymond A., amiral — 278, 455, 458, 460, 465, 467.
Stahel, Reiner, general — 368, 384.
Stalin, I. V. — 55, 161, 182, 183, 184, 186, 226, 254, 307, 308, 313, 314, 315, 317, 318, 476, 477, 514, 515, 589, 590, 596.
Standley — 318.
Staracce — 503.
Starikov, N. F., general — 243.
Stauffenberg, Klaus von, colonel — 363, 364.
Stettinius — 476.
Stilwell, general — 268, 455, 473.
Stimson — 308.
Stoiaadinovici, Milan, guvernul — 28, 43.
Stoilov, S. — 564.
Stratemeyer, George E., general — 456.
Streicher — 567, 568.
Stülpnagel, Heinrich von, general — 363, 364.
Stumpf, general — 506.
Subasici, Ivan — 403, 405, 478.
Sugiyama, mareșal — 461.
Sukarno, Ahmed — 273, 527.
Suslaparov, Ivan — 506.
Suzuki, Kantaro, amiral — 521.
Svoboda, Ludvik, general — 330.
Swierczewski, Karol, general — 326.
Szálasi, Ferenc — 142, 416, 600.
Sztójay — 55.
Sztójay, guvernul — 415.
- S
- Șova, Nicolae*, general — 435, 436.
Șteflea, Ilie, general — 238, 239, 333.
Ștefu, Pompiliu — 218.
Știrbei, Barbu — 390.
Șumilov, S. M., general — 233, 294.
- T
- Tagaki*, amiral — 461.
Takin Tan Tun — 525.
Tanaka, amiral — 282.
Tanguy-Rol, ofițer — 419.
Tassigny, de Lattre, de, general — 445, 447, 451, 506, 508.
Tătărescu, Gheorghe — 48, 49, 149, 333, 377, 564, 596.
Teclu, Iacob, colonel — 335, 493.
Tedder, mareșal — 354, 506.
Teodorescu, Iosif, general — 384.
Teodorescu, Nistor, general — 380.
Terauki, mareșal — 470.
Terboven — 147.
Thälmann, Ernst — 361, 597.
Therry — 60.
Tillon, Charles — 213.
Timosenko, K. S., mareșal — 244.
Tippelskirch, Kurt von — 360.
Tiso, Josef — 145, 210.
Tito, Iosip Broz — 208, 210, 322, 324, 403, 405, 478, 589, 602.
Titulescu, Nicolae — 20, 23, 27, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 580.
Togliatti, Palmiro — 420, 596.
Tojo, Hideki, general — 191, 265, 453, 461, 466, 572.
Tolbuhin, I. F., mareșal — 233, 352, 373, 404.
Tollet — 419.
Touré, Sékou — 257.
Toynbee, A. — 27.
Toyoda, Soemu, amiral — 464, 466, 469.

Tribuț, F. U., amiral — 366.

Trufanov, H. N., general — 233.

Truman, Hary — 514, 516, 527, 603, 604.

Tuderos, guvernul — 328, 406.

Turleiski, Jan — 214.

Turner, amiral — 465.

T

Tvetcovici — 123.

Tenescu, Fl. — 333.

U

U Aung San — 525.

Ugski, Matoma, viceamiral — 464.

Ulbricht, W. — 362.

Umazo, Yoshikiro, general — 530.

Urdăreanu, E. — 73.

Ushijima, Mitsuru, generai — 520.

V

Vaida-Voievod, Al. — 48.

Van Tzin-vei, guvernul — 189, 266, 267, 268, 456, 585.

Vargas — 274.

Vasilievski, M. A., mareșal — 352, 528.

Vatutin, F. N., general — 232, 291, 348, 349.

Venizelos, Sofoclis — 406.

Villon, Pierre — 338.

Vișoianu, Constantin — 390.

Vișinski, I. A. — 562.

Vladimirski, V. L., viceamiral — 302.

Voitec, Ștefan — 564.

Voroșilov, K. E., mareșal — 352.

Vuia, Traian — 339, 594.

W

Wallace, Henry A. — 473.

Wasilewska, Wanda — 326.

Wedemayer, C. Albert, general — 473.

Weidemann, general — 362.

Weizsäcker, Ernst von — 72.

Weygand, Maxime, general — 106, 107, 585.

Wilson, Horace — 72.

Wilson, M., general — 127, 130, 354, 421.

Witzleben, mareșal — 363.

Wohler, general — 370.

Wohlthat, Helmut — 64, 72.

Wolff, K., general — 362.

Y

Yamamoto, amiral — 191, 276, 277, 278, 294.

Yamashita, Tamayuki, general — 470.

Z

Zaharov, F. G., general — 367.

Zaslouov, S. K. — 306.

Zervos, Napoleon, general — 215, 408, 549.

Denumiri geografice

A

- Aachen* — 97, 98, 451, 496.
Abbeville — 98, 103, 444.
Abisinia — vezi *Ethiopia*.
Absdorf — 495.
Accra — 256.
Addis-Abeba — 132, 577, 579, 588.
Aden — 132.
Adjud — 374.
Afganistan — 578.
Africa — 30, 107, 113, 120, 122, 123, 130, 131, 132, 133, 135, 148, 149, 184, 216, 223, 225, 226, 245, 246, 247, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 256, 258, 261, 284, 285, 307, 323, 338, 343, 536, 537, 544, 548, 556, 557, 564, 579, 586, 587.
Africa de Nord — vezi *Africa*.
Africa de Nord-Vest — vezi *Africa*.
Aisne, riul — 106, 107.
Aitape — 463.
Ajaccio — 338.
Akhtirka — 298.
Aksai, riul — 233, 235.
Aktiubinsk — 227.
Albacete, oraşul — 36.
Alba Iulia — 598.
Albania — 59, 123, 124, 125, 127, 130, 145, 146, 219, 230, 264, 328, 329, 375, 403, 409, 422, 425, 545, 549, 553, 554, 564, 565, 594, 600.
Albert, canalul — 99, 103, 444.
Alençon — 441.
Aleutine, insulele — 192, 265, 277, 278, 284.
Alexandria (R.A.U.) — 112, 132, 133, 248.
Alexandropolis — 127.
Alger — 249, 251, 252, 253, 254, 261, 419, 593, 599.
Algeria — 251, 253, 254, 255, 257, 258, 557, 592.
Aliakmon, riul — 127, 129.
Alpi, munţii — 418.
Alsacia — 148, 447, 448, 452, 496, 497, 567.
America — 30, 42.
America Latină — 20, 548, 556.
America de Nord — 286.
Amiens — 444.
Amiralităţii, insulele — 463.
Amsterdam — 148.
Amur, fluviul — 265.
Ancona — 451.
Andalsnes — 96.
Andaman, insula — 191, 265.
Andamane, insulele — 191.
Anglia — vezi *Marea Britanie*.
Anhai, regiunea — 587.
Ankara — 70, 584, 597.
Anshan — 520.
Antigua, insula — 181.
Antile, arhipelagul — 189.
Anvers — 99, 102, 444, 446, 447, 451.
Anzio, — 448, 450.
Aparri, insula — 468.
Apenini, munţii — 448.
Apostolovo — 350.
Apusenii, munţii — 399, 400.
Arad, judeţul — 217.
Arad, oraşul — 388, 391, 400, 431, 586.

- Arakan**, provincia — 456, 473.
Arawe, insula — 457.
Arctica — 88, 184.
Ardeni, masiv muntos — 97, 98, 103, 421, 451, 452, 485, 600.
Argentán, localitate — 442.
Argentina — 20, 185, 602.
Arhanghelsk — 156, 184.
Arieș, riul — 400, 426.
Armavir — 240.
Armenia Sovietică — vezi *Republica Sovietică Socialistă Armeană*.
Armiansk — 353.
Arnhem — 447.
Arras — 444.
Aruba — 585.
Asia — 15, 20, 30, 42, 55, 120, 122, 163, 164, 189, 196, 207, 218, 237, 254, 256, 265, 266, 273, 283, 284, 285, 286, 310, 343, 454, 455, 456, 517, 525, 530, 537, 542, 544, 545, 548, 550, 552, 554, 556, 557, 559.
Asia Centrală — vezi *Asia*.
Asia de Sud-Est — vezi *Asia*.
Aslita, aeroportul — 464.
Assam — 456.
Astrahan — 199.
Atena — 24, 44, 130, 216, 327, 407, 408, 409, 588, 601.
Attu, insula — 284.
Augusta, port — 259, 261.
Auschwitz, lagărul de la — 140, 539, 568.
Australia — 112, 139, 194, 196, 276, 278, 283, 286, 454, 530, 548.
Austria — 25, 26, 28, 29, 40, 42, 43, 51, 52, 62, 65, 73, 123, 144, 311, 403, 405, 425, 458, 486, 493, 495, 505, 515, 559, 561, 563, 565, 567, 575, 579, 581, 593, 603.
Azore, insulele — 92.
- B**
- Babethuap**, insula — 466.
Bacău — 373.
Bacica — 127.
Baden — 315.
Bad Harzburg — 22.
Bagdad — 135, 588.
Bahamas, arhipelagul — 181.
Baia Sprie — 331.
Baja — 432, 434.
Baku — 199, 205.
Balaton, lacul — 434, 435.
Balcani — 101, 117, 118, 123, 130, 131, 133, 153, 262, 264, 308, 309, 311, 313, 324, 348, 352, 370, 375, 380, 390, 391, 394, 396, 403, 432, 536, 549.
Balta, localitate — 350.
Banat — 125, 127, 381, 426, 596, 599.
Banatul Sîrbesc — 211.
Bangkak — 194.
Banja Luca — 210.
Banovice — 603.
Banská Bystrica — 413, 415, 488, 489, 490, 495, 601, 602.
Baranja — 127.
Baranovici — 368.
Bardia — 133, 245.
Bari — 263, 402.
Basarabia — 88.
Basel — 38, 497.
Bastogne — 452.
Başkiria — 287.
Bataan, peninsula — 194.
Bavaria — 315, 506.
Bavit — 275.
Bălți — 350.
Beirut — 406.
Belfort, zona — 446, 448.
Belgia — 18, 68, 69, 88, 92, 96, 97, 98, 103, 104, 118, 139, 140, 148, 186, 339, 355, 417, 421, 439, 444, 447, 517, 559, 576, 584, 585.
Belgorod — 243, 244, 287, 288, 289, 291, 292, 293, 294, 296, 297, 298, 300.
Belgrad — 24, 56, 61, 123, 125, 126, 208, 402, 404, 425, 426, 575, 589, 600.
Bella Crkva, sat — 208.
Belostok — 368.
Bengal, golful — 454, 473.
Ben Gardane — 255.
Bengazi — 133, 246, 251, 588.
Berat — 409.
Berchtesgaden — 135.
Berdicev — 160.
Berezina, riul — 160.
Bergen — 93, 96, 569, 585.
Berlin — 28, 43, 44, 49, 54, 55, 56, 57, 61, 63, 70, 72, 73, 84, 86, 116, 120, 173, 183, 319, 363, 415, 432, 479, 480, 484, 485, 498, 499, 501, 502, 504, 506, 515, 566, 587, 603.
Bermude, insulele — 180, 181.
Beskizi, munții — 211.
Beșenkovici — 367.
Betio (Bititu), insula — 458.
Beveland, insulele — 447.
Biak, insulele — 459, 463, 464.
Biela-Zakopane — 480.

- Bielorussia — vezi Republica Sovietică Socialistă Bieloruscă.
 Bielostok — 160.
 Binari — 247.
 Bir Hakeim — 247.
 Birmania — 189, 191, 194, 195, 196, 198, 256, 266, 268, 272, 284, 285, 309, 454, 450, 473, 474, 475, 517, 525, 548, 551, 557, 570, 586, 591, 602.
 Bismarck, arhipelagul — 276, 281, 282, 283, 456, 517.
 Bizerta — 254, 255, 257.
 Bizonia — 568.
 Birlad — 374.
 Bîrzava — 488.
 Bled — 55, 581.
 Blitar — 526.
 Bobruisk — 353, 366, 367.
 Bodrog, riul — 438.
 Boemia, provincia — 59, 65, 547.
 Bogodukhov — 298.
 Bolhov — 296, 297.
 Bolivia — 578.
 Bologna — 419, 421, 506, 603.
 Bonin, insula — 458, 570.
 Bonsdorf — 504.
 Bordeaux — 107.
 Borgo Grappa — 450.
 Borisov — 349, 367.
 Borneo (Miri) — 191, 196, 266, 273, 463, 469.
 Borisovka — 298, 300, 349.
 Bosnia (Iugoslavia) — 208, 210, 323, 402, 405, 411.
 Botoșani — 350.
 Bougainville, insula — 456, 457.
 Bourget, aerodromul — 442.
 Brag, riul — 81.
 Brașov — 217, 388, 586, 597.
 Bratislava — 145, 413, 493, 495.
 Brazilia — 592.
 Brăila — 371, 390.
 Breda — 447.
 Bremen — 504.
 Breslau — vezi Wrocław.
 Brest, oraș în R.S.S. Bieloruscă — 81, 82, 136, 368, 442.
 Bretagne, peninsula — 418, 439, 441.
 Brezno — 488, 601.
 Briansk — 172, 243, 292, 297, 301, 305, 594.
 Briant, fort — 447.
 Brindisi — 263.
 Brisbane — 454.
 Brno — 492, 495, 584, 603.
 Brookland — 114.
 Brunet, port — 469.
 Bruxelles — 31, 103, 422, 444, 579, 581, 598.
 Buchenwald, lagărul de la — 140, 541, 597.
 Bucovina — 49, 119, 586.
 București, — 45, 59, 56, 58, 60, 70, 85, 151, 330, 368, 379, 380, 384, 385, 398, 393, 394, 395, 398, 423, 442, 555, 575, 582, 586, 587, 588, 593, 595, 597, 598, 600, 602, 605.
 Budapesta — 55, 59, 85, 118, 370, 432, 434, 435, 436, 437, 438, 485, 600, 601, 602.
 Buerat — 251.
 Bug — 86, 118.
 Bugul de Sud — 350.
 Buin, insula — 457.
 Buka, zona — 457.
 Bükk, munții — 434, 438, 439.
 Bulgaria — 16, 17, 23, 26, 28, 43, 45, 85, 117, 118, 119, 122, 123, 125, 126, 127, 219, 317, 319, 335, 375, 391, 394, 396, 400, 401, 402, 409, 422, 424, 514, 515, 516, 545, 547, 550, 553, 561, 565, 575, 576, 579, 581, 586, 588, 592, 593, 594, 595, 597, 598, 599, 605.
 Bungo, canalul — 469.
 Bargas — 599.
 Burma — 454.
 Buthidaung — 473, 474.
 Buzău, oraș — 217, 390, 592.
 Buzău, riul — 390, 598.
 Buzica, localitate — 488.
 Buzuluk — 330, 591.
 Bzenek — 495.

C

- Cadrilater — 119.
 Caen — 356, 357, 358, 360, 441, 442.
 Cairo — 125, 313, 316, 317, 328, 333, 390, 401, 406.
 Calabria, provincia — 263.
 Calcutta — 456.
 Cambodgea — 525, 602.
 Camerun — 113.
 Camiso, aerodromul — 259.
 Canada — 112, 285, 286, 531, 548, 559, 583.
 Canalul Suez — 131, 133, 226, 248, 251, 258, 590.
 Canalul Mîneci — 90, 98, 103, 104, 114, 136, 309, 310.
 Canton — 188, 471.
 Cap Negre — 445.
 Cap Passero — 261.

- Cape Town* — 256.
Carei, oraș — 426, 431.
Caransebeș — 597.
Caraș, județul — 258.
Carentan — 356.
Caroline, arhipelagul — 310, 456, 458, 460, 463, 464, 517.
Carpații Meridionali — 390, 391, 399, 599.
Carpații Occidentali — 390, 391, 599.
Carpații Orientali — 371, 390, 391, 399.
Carpații Păduroși — 480.
Casablanca, portul — 251, 252, 253.
Caserta — 406.
Cassino, zona — 448, 450.
Catania, portul — 259, 261.
Caucaz, munții — 88, 199, 200, 201, 205, 206, 238, 244, 287, 302, 332, 343.
Caucazul de nord — 224, 240, 242.
Cavite, baza maritimă militară de la — 193, 194.
Cehia — 139, 145, 211, 413, 415, 592.
Cehoslovacia — 18, 25, 28, 29, 31, 42, 43, 46, 47, 49, 50, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 74, 77, 145, 186, 211, 329, 330, 413, 414, 415, 438, 480, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 495, 537, 545, 547, 550, 553, 563, 565, 566, 567, 570, 578, 579, 581, 583, 584, 569, 593, 599, 601, 603.
Celeabinsk — 227, 304.
Celebes (Sulawesi), insula — 196, 273.
Cerkassî — 345.
Cernavodă — 217.
Cernăuți — 350.
Cernîk — 493.
Ceske-Budejovice — 486.
Ceylon — 285, 557.
Chalon-sur-Saône — 446.
Charleroi — 444.
Château-Thierry — 444.
Chaumont — 446.
Chemnitz — 505.
Cherbourg — 355, 358, 596.
Chiang-Mai — 194.
China — vezi *Republica Populară Chineză*.
Chișinău — 370, 372, 373, 374, 380, 390, 394, 425, 597, 598.
Ciahar, provincia — 524.
Cianșa, orașul — 471.
Čijencijou — 471.
Cinkota — 438.
Cipru — 132.
Cirenaica — 133, 250.
Ciud, lacul — 300.
Ciunțin, guvernul de la — 188, 268, 473.
Ciunțin, orașul — 189, 470, 473.
Cîmpia Padului — 506.
Cîmpia Tisei — 391.
Cîmpia Ungariei — 391.
Clark, aerodromul — 518.
Clignancourt — 444.
Cluj — 121, 426, 586, 595, 600.
Colmar — 448.
Cologne — 497.
Columbia — 578.
Commonwealth — 112.
Compiègne — 108, 109, 148, 585.
Como, lacul — 420.
Congo — 113, 131, 256.
Constanța — 217, 331, 388, 597.
Copenhaga — 339, 422, 596.
Coreea — 190, 198, 287, 270, 271, 316.
Coreea de Nord — vezi *Republica Populară Democrată Coreeană*.
Corint, istmul — 130.
Corregidor, insula — 194.
Corsica, insula — 253, 264, 338.
Costa Rica — 591.
Cotentin, peninsula — 355, 358.
Coventry — 115, 116.
Cracovia — 81, 83, 413.
Craiova — 119, 366, 404, 586.
Creta, insula — 130, 131, 132, 286, 391, 588.
Crimeea — 167, 171, 302, 345, 350, 352, 353, 595, 596.
Crișana — 599.
Croația — 127, 142, 208, 211, 323, 405.
Csongrád — 434.
Csop — 426.
Cuba — 554, 591.
Cuban, fluviul — 205.
Curaçao — 585.
Curzon, linia — 315, 478.

D

- Dachau, lagărul de la* — 140, 538, 568.
Dalmația — 127.
Dalnîi — 605.
Danemarca — 68, 93, 95, 96, 97, 118, 139, 147, 207, 339, 340, 422, 506, 559, 585, 596.
Danzig — vezi *Gdansk*.
Darmstadt — 315, 499.
Dasin, raionul — 268.
Davao — 463.
Debreceň, orașul — 417, 426, 431, 432, 599, 600, 601.

Deir-el-Mreir — 249.

Dej — 331.

Delta Nilului — 251.

Demandice — 495.

Demiansk — 244.

Derna — 133.

Desna, riul — 301.

Dieppe — 225, 285, 444, 592.

Digne, localitatea — 445.

Dijon — 446.

Dillingen — 505.

Diosgyor — 336.

Dizmuide — 444.

Djakarta — 526.

Djedaida — 254.

Djibouti — 108, 579.

Djogjakarta, orașul — 526.

Djohore, strimtoarea — 196.

Dnepropetrovsk — 302, 348.

Dno-Novosokolniki, calea ferată — 347.

Dobra Niva — 488.

Dobrogea — 119, 598.

Dodeanez, grup de insule — 564.

Dombród, localitatea — 431.

Don, fluviul — 199, 200, 201, 203, 205, 232, 233, 238, 240, 287, 292.

Donbas, bazinul carbouifer — 167, 171, 240, 243, 291, 301, 302.

Doneț, bazinul carbonifer — 227, 243.

Doneț, riul — 156, 175, 243, 269, 294, 296, 592.

Dongo — 421.

Dordogne, riul — 338, 418.

Dorogobuj — 287.

Dover, oraș și port — 113.

Drama, orașul — 215.

Drava, riul — 425, 434.

Dresda, orașul — 494, 499.

Drevnice, riul — 442.

Drôme, departamentul — 418, 419.

Drvar, localitatea — 208, 323, 402.

Dubosari — 351.

Dukla, localitatea — 413, 599.

Dumbarton Oaks — 478, 511.

Dunărea — 64, 126, 157, 370, 371, 374, 388, 390, 399, 432, 434, 433, 439, 479, 486, 505, 562.

Dunkerque — 98, 103, 104, 106, 330, 585.

Durban — 256.

Düsseldorf — 497.

Dvina de Vest, fluviul — 160, 367.

Dyl, riul — 98, 103.

E

Eastern, insula — 276.

Eben-Emael, portul — 102.

Ebru, fluviul — 39.

Echternach — 452.

Ecija, provincia — 526.

Eforie — 597.

Eger, orașul — 438.

Egipt — 120, 130, 133, 134, 136, 226, 246, 247, 248, 251, 257, 258, 286, 406, 557.

Eibenstahl — 493.

Eindhoven, orașul — 447.

Eisel, riul — 102.

El-Aden — 247.

El-Agheila — 133, 246, 250.

El-Alamein (Egipt) — 248, 249, 250, 254, 592.

Elba, fluviul — 451, 499, 504, 505, 603.

Elbing — 483.

El-Guetar — 255.

Ellice, insulele — 460.

Elveția — 38, 48, 49, 98, 99, 140, 316, 446, 496.

Emilia, localitatea — 420.

Emiran — 464.

Enfidaville — 255.

Enggano, capul (Indonezia) — 468.

Eniwetok, atolul — 460, 461, 465.

Epir — 408.

Erfurt, orașul — 505.

Eritreea — 132, 133, 564, 586, 587.

Esauovski — 235.

Estonia — vezi *Republica Sovietică Socialistă Estonă*.

Esztergom, localitatea — 434, 486, 601.

Ethiopia — 26, 34, 40, 132, 256, 257, 286, 565, 580, 588.

Europa, inclusiv Europa răsăriteană, de sud-vest și centrală — 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 34, 35, 38, 41, 42, 43, 45, 47, 54, 55, 57, 59, 60, 67, 68, 69, 71, 77, 86, 110, 111, 117, 120, 122, 131, 139, 140, 145, 147, 155, 167, 182, 184, 199, 207, 225, 226, 227, 237, 238, 257, 259, 261, 264, 303, 309, 310, 311, 313, 315, 321, 334, 336, 343, 344, 353, 354, 355, 365, 396, 400, 403, 409, 417, 422, 423, 424, 432, 439, 441, 448, 455, 512, 518, 535, 536, 537, 549, 543, 544, 545, 549, 552, 553, 554, 559, 573, 533, 590, 594.

Extremul Orient — 41, 55, 120, 155, 315, 453, 455, 528, 535, 570, 576, 591.

F

Faid — 255.
 Falaise, zona — 442.
 Farrallon de Pajaros — 465.
 Fălciu — 373.
 Feltre — 262.
 Feodosia — 177.
 Fidji, insula — 286, 454.
 Filákova — 495.
 Filipine — 191, 193, 194, 196, 198, 266, 274, 276, 455, 456, 458, 463, 464, 466, 467, 468, 469, 518, 525, 542, 548, 551, 557, 590, 600.
 Finic, golful — 345.
 Finlanda — 29, 69, 88, 96, 156, 160, 224, 317, 318, 319, 339, 343, 866, 424, 425, 514, 559, 561, 566, 578, 584, 590, 593, 602, 605.
 Finschafen, localitatea — 456.
 Flandra — 103.
 Florența — 419, 420, 451.
 Flossenburg, lagărul de la — 140.
 Foccea, localitatea — 210.
 Focșani — 371, 373, 374, 390, 394.
 Foggia, aerodromul — 263, 264.
 Frankfurt pe Main — 499, 504.
 Franța — 16, 17, 18, 23, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 34, 40, 42, 43, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 67, 68, 69, 73, 77, 82, 84, 85, 88, 92, 96, 97, 99, 100, 101, 103, 104, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 117, 118, 122, 136, 139, 140, 142, 145, 147, 148, 149, 180, 185, 187, 188, 190, 213, 236, 253, 255, 256, 259, 271, 280, 289, 307, 308, 309, 312, 313, 330, 337, 338, 354, 355, 357, 360, 363, 364, 417, 418, 419, 424, 439, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 449, 507, 508, 511, 515, 531, 537, 544, 545, 549, 551, 556, 557, 560, 561, 563, 564, 567, 568, 576, 578, 579, 581, 582, 584, 585, 593, 596, 597, 599, 600, 604.
 Friestadt — 53, 582.
 Frisch-Haf, golful — 483.
 Fulton — 573.

G

Gabes, port — 255.
 Gofra — 255.
 Galanta — 495.
 Galați — 374, 394, 598.
 Galîția — 71, 78.
 Gambetta, fortul — 447.
 Gansu, zona — 268, 471.
 Garigliano, riul — 448, 450.
 Gasconiei, golful — 252.

Gavutu, insula — 281.
 Gazala — 247, 250.
 Gdansk — 54, 55, 68, 476, 484, 545, 582, 583.
 Gdynia, portul — 484.
 Geelinh — 463.
 Geldern — 497.
 Geneva — 23, 46, 49, 53, 60, 506, 577.
 Genova, orașul — 259, 337, 576.
 Gerlini, aeroportul — 259.
 Germania — 12, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 43, 44, 46, 47, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 77, 78, 82, 83, 84, 85, 86, 90, 92, 93, 96, 97, 98, 99, 100, 108, 110, 111, 112, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 127, 129, 131, 139, 145, 148, 150, 152, 156, 177, 178, 179, 182, 183, 184, 186, 189, 190, 191, 199, 207, 211, 216, 217, 219, 223, 224, 225, 237, 238, 254, 256, 257, 262, 264, 285, 286, 287, 288, 289, 307, 308, 309, 310, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 326, 329, 331, 333, 336, 338, 339, 343, 344, 360, 362, 363, 364, 366, 370, 375, 376, 380, 381, 383, 390, 391, 396, 400, 402, 405, 411, 417, 422, 423, 424, 425, 439, 444, 451, 476, 477, 478, 479, 480, 485, 486, 494, 496, 497, 505, 506, 507, 508, 514, 515, 518, 523, 525, 535, 536, 537, 538, 540, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 549, 553, 558, 561, 562, 563, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 575, 577, 578, 582, 583, 584, 585, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 596, 597, 598, 599, 601, 602, 604.
 Ghana — 256.
 Gherghița, localitatea — 368.
 Ghileț — 293.
 Gibraltar — strîmtoarea — 112, 131, 132, 248, 258.
 Gilbert, arhipelagul — 265, 276, 455, 456, 458, 459, 460.
 Gleiwitz — 77, 483.
 Glîères, platoul — 418.
 Glogau — 485.
 Gloucester, capul — 457.
 Gödöllő — 435.
 Golubinski — 233.
 Gomei — 300.
 Gorgopotamos, viaductul — 216.
 Gorizia, localitatea — 337, 506.
 Grabbe, riul — 102.
 Gran Saso, muntele — 263, 594.
 Grecia — 24, 42, 43, 49, 58, 59, 67, 69, 70, 117, 118, 122, 123, 125, 127, 128, 129, 130, 133, 215, 216, 219, 264, 286, 311, 327, 391, 403, 405, 406, 407, 408.

422, 425, 545, 549, 550, 564, 565, 579, 582, 587, 588, 590, 599, 601, 605.
Grenoble — 445.
Groenlanda — 97, 136, 182.
Gromoslavka, zona — 236.
Groningen — 504.
Grozni — 199, 205.
Guadalcanal, insula — 278, 281, 282, 283, 284, 592, 593.
Guam, insula — 191, 194, 465, 466.
Guancijou, oraşul — 471, 472.
Guandun, provincia — 466, 528, 529.
Guansi, provincia — 271, 471, 472.
Guatemala — 591.
Guilin, oraşul — 471.
Guinea Britanică — 181, 257.
Győr — 486.

H

Haga — 19, 103, 577, 585.
Haifong — 189, 190.
Hainan, insula — 188, 524.
Halaya, trecătoare — 246.
Halfaya, defileul de la — 133.
Haiti — 591.
Haihin-Gol, râul — 583.
Hamburg — 315, 504, 566.
Hamor — 493.
Hangö, portul — 88, 566.
Hankö, peninsula — 319.
Hanoi — 190, 271, 605.
Hanovra, provincia — 315.
Hansi, regiunea — 189.
Harkov — 199, 201, 243, 287, 288, 291, 292, 293, 296, 297, 298, 300, 330, 594.
Hasan, lacul — 581.
Hatvan — 434.
Hawaii, arhipelagul — 191, 192, 193, 196, 276, 277.
Hebei, provincia — 472, 524.
Hegyalja, munţii — 434, 438, 439.
Heilsberg, zona — 480.
Henan, provincia — 268, 471, 472, 602.
Henciu, oraşul — 471.
Henderson Field — 282.
Henian, provincia — 524.
Herakleon — 131.
Hernadul, valea 438.
Herson — 345.
Herţegovina — 208, 210, 322, 323, 405, 411.
Hessen — 315.
Himalaya, munţii — 456.

Hiroshima — 527, 528, 537, 569, 604.
Hodonin — 495.
Hohenrappersdorf — 493.
Hollandia — 463.
Hong-Kong — 191, 194, 266, 472, 591.
Honolulu — 467.
Honshu, insula — 523.
Horn — 495.
Hotin — 350.
Hotineţ — 296, 297.
Hron, râul — 480, 488, 493, 602.
Huansi, provincia — 523.
Hubei, provincia — 189, 602.
Humble, localitatea — 115.
Humpolec-Slapanov, zona — 492.
Hunan, provincia — 268, 471, 472.
Hunedoara — 37, 217.
Huon, peninsula — 456.
Huşi — 374.

I

Ialta — 477, 478, 512.
Ianina, oraşul — 130, 524.
Iasi — 217, 351, 370, 372, 373, 374, 380, 390, 394, 425, 595, 597, 598.
Ierusalim — 135.
Igsselmeen, golful — 447.
Ilföv — 330.
Ilmen, lacul — 287, 345.
Imperiul britanic — vezi *Marea Britanie*.
Imperiul nipon — vezi *Japonia*.
Imphal — 474.
India — 41, 112, 113, 195, 276, 284, 285, 309, 454, 456, 473, 474, 475, 548, 557, 570.
Indiile Olandeze — 309, 454, 475.
Indochina — 41, 148, 189, 190, 194, 195, 196, 266, 268, 271, 471, 472, 523, 548, 586, 587.
Indonezia — 41, 113, 190, 196, 198, 273, 276, 525, 526, 527, 542, 548, 551, 557, 605.
Inguleţ, râul — 350.
Innsbruck — 505.
Iordania — 557.
Ipel, râul — 493.
Ipolytarnók — 486.
Irak — 135.
Iran — 215, 316, 578.
Irlanda de Nord — 182.
Isaszeg, localitatea — 438.
Isère, departamentul — 419.
Islanda — 97, 136, 182, 596.
Ismail — 373, 374.

Istanbul — 70.

Istria, peninsula — 403.

Italia — 10, 18, 23, 25, 20, 30, 31, 34,
42, 43, 47, 54, 55, 59, 67, 85, 92, 93,
107, 108, 110, 118, 120, 122, 125, 127,
131, 132, 140, 140, 182, 189, 238, 254,
256, 257, 258, 259, 262, 263, 284, 268,
285, 286, 307, 309, 311, 322, 323, 329,
336, 337, 338, 365, 400, 411, 417,
419, 420, 421, 424, 431, 445, 448, 449,
451, 535, 587, 544, 545, 547, 551, 558,
559, 560, 561, 564, 565, 576, 578, 579,
580, 581, 582, 585, 586, 588, 589, 591,
592, 593, 594, 603, 605.

Iugoslavia — 18, 24, 28, 42, 45, 49, 56,
60, 68, 85, 86, 117, 118, 122, 123, 125,
127, 128, 129, 153, 186, 207, 210, 219,
264, 311, 321, 323, 324, 375, 391, 394,
399, 402, 403, 404, 405, 409, 411, 422,
425, 477, 545, 547, 548, 550, 553, 564,
565, 568, 570, 577, 578, 579, 581, 585,
588, 591, 592, 602, 004, 605.

Iu Nan-fu, localitatea — 189.

Iwo Jima, insula — 459, 467, 518, 519,
520, 602.

I

Impărăteasa Augusta, golful — 456.

J

Jablonica — 495.

Jablonov, localitatea — 488.

Jajce — 323.

Jamaica, insula — 181.

Janow, pădurea — 411.

Japonia — 20, 41, 55, 72, 120, 122, 125,
163, 188, 190, 191, 192, 194, 196, 254,
265, 267, 268, 269, 270, 273, 274, 275,
276, 283, 284, 310, 315, 316, 453, 454,
455, 458, 459, 463, 466, 467, 468, 472,
473, 476, 514, 515, 516, 517, 518, 519,
520, 521, 523, 525, 527, 528, 530, 535,
540, 542, 548, 551, 558, 559, 561, 569,
570, 578, 581, 583, 586, 587, 590, 591,
603, 604, 605.

Java — 191, 196, 273, 526, 591, 602.

Javorina, masiv muntos — 438, 488, 601.

Jeana d'Arc, fortul — 447.

Jîjia, riul — 350.

Jilava, închisoarea de la — 152.

Jitomir — 160, 349.

Jlobin, orașul — 165.

Jmerinka, localitatea — 306.

Juițin — 577.

Jura — 418.

K

Kabili, aerodromul — 457.

Kadena, aerodromul — 521.

Kakalinskaia — 233.

Kalaci — 232, 233, 239.

Kalinin, orașul — 172, 175.

Kaliningrad — 315, 480, 483, 516, 567.

Kalinskovići — 353.

Kaluga — 172.

Kamaishi, orașul — 523.

Kamenek-Podolsk — 350.

Kamensk — 240.

Kamotini, localitatea — 127.

Kao-bang, provincia — 271.

Karaganda, bazinul carbonifer — 227,
228.

Karelia, istmul — 365.

Karelia — vezi *Republica Sovietică So-*
cialistă Autonomă Karelă.

Karlovač — 211.

Karlovy-Vary — 486.

Karlsruhe — 497.

Kartali-Akmolinsk, calea ferată — 228.

Kassel — 315.

Kastornoe — 242, 244.

Kașira — 173.

Katovice — 480.

Kattara, depresiunea — 248, 249.

Kavieng, baza de la — 464.

Kazacea-Lopan — 298.

Kazahstan — vezi *Republica Sovietică*
Socialistă Kazahă.

Kecskemét — 434.

Kenya — 132, 256.

Kerci, orașul — 352, 353.

Kerci, peninsula — 353.

Kerci, strîmtoarea — 302.

Ketzin, zona — 504.

Kiel, canalul — 315.

Kielce — 83, 411.

Kiev — 156, 157, 160, 165, 301, 302, 330,
345, 348, 349, 594.

Kirov, orașul — 287.

Kirovograd — 349.

Kiska, insula — 284.

Kiskőrös — 434.

Kladno — 145, 584.

Klagenfurt — 425.

Klaipeda — 59, 315, 424, 582.

Klečkaia — 233.

Klin — 175.

Kobe, orașul — 520.

Koblentz — 499.

Kohima — 474, 475.

Kojetin — 490, 492.

Kolomeea — 351.

Königsberg — vezi *Kaliningrad*.
Korikkhades, localitatea — 406.
Korocea — 294.
Korsun — 349.
Koryhany — 490.
Kosice — 415, 434.
Kosovo — 127.
Kota-Bahru — 195.
Kotelnikovo — 235, 236.
Kotlas-Vorkuta, calea ferată — 227.
Kottbus — 484.
Kovel — 366.
Kozara, muntele — 210.
Kraguevac — 426.
Kra, istm în peninsula *Malacca* — 195.
Krasnaia-Poliana — 173.
Krasnoarmeiskoe — 243.
Krasnodar — 205.
Krasnogorsk — 335, 594.
Kremenciug — 301, 302.
Kremnica, orașul — 145, 490, 603.
Kricev — 301.
Kristiansad — 93.
Krivairog — 345, 350, 351.
Kromeříž, orașul — 490, 492.
Kraml — 297.
Krosno — 413.
Krupina, localitatea — 208, 495.
Kuala Lumpur — 196.
Kuantan — 195.
Kuban, fluviul — 240.
Kuban, ținutul — 291.
Kulm — 81.
Kurile, insulele — 192, 456, 478, 570, 605.
Kursk — 199, 224, 243, 244, 287, 288, 289, 291, 292, 294, 297, 300, 301, 303, 305, 306, 308, 332, 336, 343, 344, 593.
Kustendil — 129.
Küstrin, zona — 480, 499, 504.
Kutno — 82, 83.
Kuznefk, bazinul carbonifer — 227.
Kwajalein, atolul — 459, 460.
Kwantung — 604.
Kyushu, insula — 466, 520, 523.

L

Laa — 495.
Ladoga, lacul — 164, 165, 242, 365.
Lae, insula — 456, 463.
Laguna, provincia — 526.
Laos — 198, 525, 588, 602.
Lausanne — 576.
Lavandou — 445.

Ledo — 456.
Leipzig — 21, 315, 505, 572.
Le Mans — 441.
Leningrad — 88, 156, 157, 159, 160, 163, 164, 165, 167, 175, 242, 244, 287, 344, 345, 346, 347, 348, 353, 366, 544, 590, 592, 595.
Lenino — 326.
Leopoldau — 495.
Leskovac — 426.
Lessay — 441.
Leswarden — 504.
Letania — vezi *Republica Sovietică Socialistă Letonă*.
Leușeni — 374.
Levant, insula — 135, 445.
Leyte, golful — 467, 600.
Leyte, golful — 467, 468, 469, 470, 517.
Liban — 135, 557.
Liberia — 256.
Libia — 123, 131, 133, 136, 226, 245, 246, 248, 250, 251, 255, 257, 286, 564, 587.
Libinot, localitatea — 328.
Libohava — 328.
Licata, portul — 259.
Lidice, satul — 211, 212, 545, 592.
Liège — 103, 339, 444, 446.
Liguria, regiunea — 337, 420.
Lika — 322.
Lille — 444.
Limburg, regiunea — 148.
Limousin — 418.
Lingayen — 194, 517, 518.
Linz — 31, 505.
Lipovii Doneț, râul — 296.
Liri, localitatea — 448.
Lisabona — 317.
Lituania — vezi *Republica Sovietică Socialistă Lituaniană*.
Lincijou — 271.
Livorno, portul — 451.
Ljubljana — 125, 208, 477.
Locarno, localitatea — 18.
Lodz, orașul — 82.
Lodz, voievodatul — 81, 83, 146.
Loev — 302.
Lofoten, insulele — 147.
Loian, orașul — 471.
Loire, fluviul — 355.
Loiombangara, insula — 456.
Lombardia — 420.
Lomja — 82.
Londra — 25, 42, 43, 59, 61, 63, 67, 68, 72, 84, 96, 112, 113, 115, 116, 145, 147,

143, 149, 184, 186, 187, 224, 225, 226, 247, 251, 254, 311, 330, 338, 339, 360, 411, 421, 511, 516, 561, 578, 535, 589, 592, 596, 601.

Longres, localitatea — 446.

Lorena, regiunea — 148, 447, 452, 496, 567.

Louvain (Leuven) — 99, 103, 148.

Lübeck — 594.

Lublin, orașul — 83, 156, 157, 411, 412, 413.

Lublin, voievodatul — 325.

Lučenec — 488, 495.

Luga, riul — 164, 345, 347.

Lugoj — 597.

Lüneburg — 504.

Lupeni — 35.

Lutoninka, riul — 492.

Luțk — 349.

Luxemburg — 68, 98, 139, 444, 446, 559, 587.

Luzon, insula — 191, 193, 194, 275, 463, 517, 518, 526.

Lvov — 83, 306, 350, 370.

Lyon — 336, 446.

M

Macedonia — 125, 127, 129, 211, 323, 405, 426.

Madagascar — 256, 257.

Madang — 463.

Madrid — 27, 317, 333.

Magdeburg — 504.

Magnitogorsk, orașul — 227, 228.

Magnușev — 368.

Maidanek, lagărul de la — 140, 568.

Maikop — 205, 240.

Makin, atolul — 459.

Mako — 417, 599.

Malacca, peninsula — 195, 196.

Malaya — 191, 195, 196, 198, 454, 603.

Malaysia — 525, 526.

Mali — 257.

Maloarhanghelsk — 287, 293.

Malojaroslavet, orașul — 172.

Malta, insula — 131, 246, 593.

Mamai, movila — 236.

Mamaia — 597.

Manam-Ping, fluviul — 194.

Manchuko — 41, 266, 272, 578.

Manciuria — 267, 271, 316, 520, 528, 529.

Mandalay — 189, 194.

Mangalia — 597.

Manila — 191, 194, 195, 275, 469, 518, 526, 591, 602.

Manipur, stat din India — 474.

Mannheim — 497.

Maramureș — 63, 596.

Marburg — 499.

Marcus, insula — 194, 276.

Marea Adriatică — 125, 263, 323, 391, 450, 451.

Marea Asie Orientală japoneză — vezi Sfera de coproșperitate a Marii Asii Orientale.

Marea Baltică — 156, 160, 165, 479, 484, 499, 519.

Marea Barent — 364.

Marea Britanie — 16, 17, 18, 23, 25, 27, 28, 42, 48, 48, 50, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 77, 82, 84, 85, 88, 92, 96, 100, 101, 104, 111, 112, 113, 115, 117, 122, 124, 126, 130, 131, 132, 135, 136, 147, 155, 180, 181, 183, 185, 186, 188, 189, 191, 194, 224, 251, 254, 235, 256, 257, 265, 267, 268, 285, 286, 307, 308, 309, 310, 312, 315, 317, 333, 344, 354, 356, 360, 364, 376, 377, 381, 401, 403, 409, 417, 453, 454, 455, 476, 477, 478, 507, 508, 511, 514, 515, 516, 520, 527, 530, 537, 544, 545, 548, 558, 559, 560, 586, 588, 590, 591, 593, 597, 599, 600, 601, 604, 605.

Marea Caraibilor — 276.

Marea Celebes — 463.

Marea Chinei — 196, 469.

Marea Chinei de sud — 195, 456, 517.

Marea de Azov — 240.

Marea Egee — 130, 391.

Marea Galbenă — 466.

Marea Coralilor — 592.

Marea Ionică — 261.

Marea Javei — 192, 194, 196.

Marea Mediterană — 25, 90, 107, 123, 130, 131, 132, 133, 245, 246, 248, 251, 252, 254, 255, 258, 259, 262, 264, 286, 307, 308, 309, 313, 354, 396, 445, 506, 592.

Marea Mincii — vezi Canalul Mincii.

Marea Neagră — 48, 64, 70, 156, 160, 165, 302, 345, 348, 351, 352, 364, 370, 371, 588, 598, 599.

Marea Nordului — 96, 97.

Marea sferă de coproșperitate asiatică — vezi Sfera de coproșperitate a Marii Asii Orientale.

Marea Sibuyan — 468, 469.

Marea Sivaș — 352.

Marea Sudului — 190.

Marea Tireniană — 451.

Mareth — 255.

Marginea — 350.

- Mariane*, insulele — 310, 456, 458, 459, 463, 464, 465, 466, 518, 520, 596.
Marienburg — 483.
Marna, riul — 107, 444.
Maroc — 249, 251, 252, 253, 254, 257, 592.
Marsa-Matruh, localitatea — 133.
Marshall, insulele — 265, 276, 310, 456, 458, 459, 460, 461, 463, 595.
Marsilia, oraşul — 445, 579.
Mateur — 255.
Mătra, munţii — 434, 438, 439.
Maungdaw, portul — 473.
Maures, munţii — 445.
Mauthausen, lagărul de la — 140, 141.
Mazuriene, lacurile — 483.
Medjerda, valea — 255.
Medjez-el-Bab — 254.
Megara, regiunea — 216.
Megdumurie — 127.
Melîtopol — 239, 329.
Memel — vezi *Klaipeda*.
Mers-el-Kébir, baza navală — 112.
Messina oraşul — 261.
Messina, strîmtoarea — 263.
Metz, oraşul — 446, 447.
Meulan, localitatea — 442.
Meusa, riul — 103, 444, 447.
Mexic — 588.
Middelburg, oraşul — 447.
Midway, grup de insule — 276, 277, 278, 280, 592.
Milano — 40, 258, 259, 336, 337, 419, 421, 503, 506.
Milinklada — 322.
Mindanao, insulă în arhipelagul Filipinelor — 191, 463, 468.
Mindora, insula — 469.
Mindszent, localitatea — 432.
Minsk — 160, 301, 306, 367, 368, 596.
Mirophillo, localitatea — 405.
Miskolc — 434, 438.
Mistelbach — 495.
Mlava, zona — 480.
Modlin — 83.
Mogadiscio — 588.
Moghilev — 301, 350, 366, 367.
Mojaisk — 172.
Molatai — 466.
Moldova — 389, 586, 596.
Molema, aerodromul — 130.
Molocinaia, riul — 300, 301, 302.
Molodecino — 306.
Molucce (Moluku), arhipelagul — 458, 464, 466.
Monastir — 127.
Monrovia — 256.
Monschau — 452.
Mont Cenis, lacul — 564.
Monte Cassino — 450.
Montêlimar — 445.
Montevideo — 91.
Montoire — 109.
Montreux, localitatea — 48.
Moonsund, arhipelagul — 424.
Morava, riul — 490, 492, 602.
Moravia, provincia — 59, 65, 145, 211.
Moravská-Ostrava — 57, 485.
Mortain, zona — 441, 442.
Moscova — 31, 63, 67, 69, 70, 72, 86, 88, 145, 147, 156, 164, 165, 167, 169, 170, 171, 172, 173, 177, 182, 185, 186, 187, 190, 224, 226, 227, 292, 300, 303, 305, 310, 312, 318, 319, 323, 329, 369, 390, 403, 404, 405, 415, 416, 477, 507, 513, 544, 561, 577, 583, 585, 588, 590, 591, 592, 595, 598, 599, 600, 601.
Moscova-Volga, canalul — 161.
Mozdok — 205, 240.
Mozîr — 353.
München, oraşul — 23, 53, 54, 55, 56, 57, 61, 110, 253, 504.
Munda, bază aeronavală — 284.
Munteneşu — 127, 208, 210, 322, 323, 405, 411, 426, 589.
Munţii Apuseni — 399, 400.
Munţii Metalici — 480.
Mureş, riul — 400, 426.
Murmansk — 156, 160.

N

- Nagasaki* — 528, 537, 569, 604.
Nagoya — 520.
Nagykanizsa — 432, 434.
Nalcik — 240.
Namsos — 96.
Namur — 99, 451, 460.
Nancy — 446.
Nandî — 454.
Nankin — 188, 189, 267, 269, 472, 517, 585.
Nanning — 472, 523.
Narev, riul — 81, 82.
Narva — 300, 347, 366.
Narvik — 93, 94, 96, 366, 585.
Nasugbu — 518.
Nămoloasa — 371.
Neapole — 263, 264, 336, 337, 403, 594.
Ncisse, riul — 485, 504, 516.
Nettunio — 448.
Neuengamme, lagărul de la — 140.

Newfoundland (Terra Nova), insula — 181, 185.

New York — 577.

Ngakyedauk, defileul — 474.

Nicaragua — 591.

Nicobar, arhipelagul — 265.

Nicolina — 217.

Niemen, riul — 367.

Nieuwport — 444.

Nijmegen — 447, 496.

Nikolaev — 348, 350.

Nikopol — 350, 351.

Nil, fluviul — 248.

Ninsia, provincia — 268.

Nipru, fluviul — 157, 180, 164, 165, 291, 300, 301, 302, 303, 305, 332, 343, 345, 348, 350, 351, 367, 595.

Nisa — 122, 253.

Nistru, fluviul — 119, 178, 350, 351, 586.

Niš, localitatea — 426.

Nişava, valea — 125.

Nitra, localitatea — 145, 490, 493, 495.

Nitra, riul — 490.

Noemfor, insula — 464.

Nord, departamentul — 149.

Normandia — 285, 355, 357, 418, 441, 464.

Norvegia — 88, 93, 95, 96, 97, 101, 113, 118, 139, 142, 147, 186, 289, 339, 422, 444, 547, 559, 584, 585, 591.

Noua Britanie, insula — 191, 280, 457, 458, 463.

Noua Caledonie — 281, 286, 454.

Noua Georgie, insula — 284.

Noua Guinee (Irian), insula — 191, 265, 266, 276, 283, 456, 457, 458, 459, 463, 464, 467, 517.

Noua Irlandă — 464.

Noua Zeelandă, — 112, 285, 286, 454, 531, 548.

Noumea — 454.

Novaia Kalitva — 240, 350.

Novaia Odesa — 350.

Nove-Meso-Frišov-Zdirec, zona — 492.

Nove Zámky — 495.

Novgorod — 164, 345, 347, 348, 353, 595.

Novi Bug — 350.

Novi Sad, oraşul — 125.

Novorossiisk — 205, 240, 302.

Nueva, provincia — 526.

Nürnberg, oraşul — 84, 505, 567.

Nürnberg, tribunalul de la — 149.

Nyasaland — 256.

Nyiregyháza — 426, 431.

Nyon — 49.

O

Oahu, insula — 192, 193.

Oboian — 294, 295.

Obozerskaia — 228.

Oceanul Atlantic — 91, 92, 93, 96, 97, 131, 136, 137, 138, 181, 185, 252, 329, 355, 586.

Oceanul Indian — 131, 455, 475.

Oceanul Pacific — 113, 191, 192, 193, 196, 198, 220, 267, 268, 269, 270, 272, 276, 277, 278, 282, 284, 285, 286, 309, 310, 316, 343, 365, 423, 453, 454, 455, 456, 456, 459, 460, 462, 464, 466, 467, 468, 470, 517, 519, 520, 521, 527, 530, 542, 544, 575, 589, 600.

Ocna Şugatag — 331.

Odense — 340.

Oder (Odra), riul — 315, 479, 480, 484, 499, 567, 601.

Oder-Neisse, graniţa — 478, 499, 516.

Odesa — 103, 157, 165, 166, 167, 348, 350.

O'Donnell, lagărul de la — 195.

Ohengtu — 351, 466.

Ohrida, lacul — 129.

Oise, riul — 106.

Oituz, trecătoare — 371.

Oka, riul — 296.

Okinawa, insula — 468, 521, 603.

Olanda — 68, 88, 92, 97, 98, 102, 113, 118, 139, 142, 147, 190, 207, 339, 355, 356, 417, 422, 439, 444, 447, 454, 506, 520, 521, 523, 531, 547, 585, 599.

Olhavatka — 293, 294, 296.

Olimp, muntele — 127, 210.

Onega, lacul — 164, 365.

Oppeln, zona — 480.

Oradea — 62, 426, 427, 431.

Oradour-sur-Glane — 419, 596.

Oran — 251, 252, 253.

Orel — 243, 244, 287, 288, 289, 291, 292, 293, 294, 296, 297, 305, 544.

Orhei — 351.

Orient — 43.

Orientul Apropiat — 17, 135, 136, 247, 248, 276.

Orientul Mijlociu — 132, 226, 236, 286, 407.

Ormoc — 470.

Orne, riul — 355, 357, 441.

Orşa — 300, 301, 366, 367.

Orşova — 598.

Osaka — 520.

Oskarsborg, fortăreaţa — 93.

Oslo — 93, 94, 96, 585.

Ostrava, oraşul — 145, 584.

Ostrogojsk — 242.
Ostrov, localitatea — 150.
Ottawa — 584.

P

Padova — 421, 506.
Pakistan — 557.
Palau, grup. de insule — 460, 483, 484, 466.
Palermo — 261.
Palestina — 132, 286.
Pampagnò, provincia — 526.
Panama — 591.
Panteleria, insula — 259.
Pante Oltivo, aerodromul — 259.
Papua — 284.
Paracel, grup. de insule — 570.
Paraguay — 578.
Parczen, pădurea — 411.
Parici — 367.
Párhány — 495.
Paris — 15, 16, 30, 33, 43, 44, 61, 67, 34, 97, 106, 107, 108, 145, 181, 257, 339, 364, 419, 443, 444, 446, 561, 577, 578, 583, 585, 588, 594, 597.
Pas de Calais, departamentul — 149, 150, 355.
Pas de Calais, strâmtoarea — 449.
Pattani — 195.
Pavuvu, insula — 464.
Pearl Harbor, baza de la — 191, 192, 193, 276, 277, 281, 283, 594.
Pekin — 471, 472, 553.
Pelagosa, insula — 564.
Peleliu, insula — 466.
Peloponez, peninsula — 130, 586.
Peninsula Balcanică — vezi *Balcani*.
Peredolskaia, calea ferată — 345.
Perekop, istmul — 352.
Perm — 304.
Permet, orașul — 409.
Peru — 578.
Pervomaisk — 350.
Pescadore (Penghu), insulele — 316, 570.
Peterhov-Strelna, zona — 345.
Petrila — 217.
Petrozavodsk — 366.
Petsamo, regiunea — 319, 366, 425, 566.
Peza — 220.
Piehino, aerodromul (Italia) — 259.
Piemont — 337, 420.
Pilsen (Plzen) — 486.
Pindului, munții — 216.
Pinsk — 353.

Pireu — 216.
Pirinei, munții — 365, 356.
Pisa, oraș — 451.
Pitomnik, lagărul de la — 141.
Placa, localitate — 406.
Plevna — 451.
Plăiești — 217, 379, 384, 386, 390.
Ploudiv — 219.
Podișul Transilvaniei — 388, 391, 392, 394, 409, 426.
Podul Floaiei — 217.
Polgár — 432, 434.
Polonia — 18, 29, 31, 48, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 67, 68, 69, 71, 72, 74, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 89, 92, 93, 101, 117, 139, 142, 146, 147, 156, 186, 187, 214, 235, 315, 324, 327, 366, 368, 411, 412, 415, 476, 477, 478, 479, 512, 515, 516, 536, 537, 545, 550, 553, 584, 567, 570, 576, 577, 578, 532, 583, 584, 595.
Poltava, raionul — 300.
Pomerania — 77, 484, 601.
Pontri — 293, 294.
Porkkala-Udd — 566.
Port Arthur — 605.
Port-Cros, insula — 445.
Port Elisabeth — 256.
Port Moresby — 276, 283.
Portsmouth, orașul — 113.
Portugalia — 318.
Potsdam — vezi *Conferința de la Potsdam*.
Poznan — 146.
Pozzallo — 259.
Poyzdorf — 493.
Praga — 52, 56, 57, 56, 80, 145, 146, 212, 414, 415, 486, 493, 564, 603, 604.
Prahova, râul — 384.
Prekumurie — 127.
Přerov — 492.
Presov — 413.
Pripet, râul — 348.
Proharovka — 295, 296, 593.
Pronla, râul — 301.
Prostějov — 492.
Protectoratul Boemiei și Moraviei — 65.
Protectoratul ceh — 65.
Prusia — 314, 315.
Prusia Orientală — 54, 77, 78, 81, 156, 282, 366, 367, 479, 480, 483, 484, 616, 601.
Prut, râul — 119, 317, 351, 370, 373, 374, 586.
Przemysl — 83.

Pskov, lacul — 347.
Pskov, orașul — 160, 300, 366.
Puhovici — 367.
Pulavî — 368.

Q

Qusbec — 310.

R

Rabaul, baza de la — 289, 456, 457, 458, 459, 464.
Radom — 81, 82.
Raguza — 259.
Rapallo — 576.
Răcoșkaba, localitate — 438.
Rákosliget — 438.
Rangoon — 104, 525, 591.
Rapido, râul — 450.
Rastenburg — 363.
Ravensbrück — 140.,
Rădăuți — 350.
Reggio-Emilia — 263, 337.
Reghin — 331.
Regiunea Sudetă — 582.
Reichul german — vezi Germania.
Reims — 444, 506, 603.
Remagen — 496, 497.
Renania (zona demilitarizată renană) — 24, 27, 110, 601.
Reni — 873, 874.
Republica Catalană Liberă — 30.
Republica Democrată Germană — 553, 554, 569, 605.
Republica Democrată Vietnam — 198, 271, 525, 551, 553, 554, 557, 602, 605.
Republica din Ujice (Iugoslavia) — 210.
Republica Dominicană — 591.
Republica Federală Germania — 569, 606.
Republica Populară Chineză — 20, 26, 41, 72, 188, 189, 190, 196, 198, 265, 267, 268, 269, 271, 309, 310, 312, 316, 454, 456, 461, 463, 471, 472, 473, 475, 511, 516, 517, 520, 523, 524, 527, 528, 530, 542, 550, 551, 553, 554, 557, 561, 564, 570, 576, 577, 579, 581, 583, 595, 604, 606.
Republica Populară Democrată Coreeană — 528, 529, 551, 553, 554, 557, 570, 605.
Republica Populară Mongolă — 75, 524, 529, 583, 604.
Republica Sovietică Socialistă Armeană — 227.
Republica Sovietică Socialistă Autonomă Karelă — 88, 164, 228, 365, 464.
Republica Sovietică Socialistă Bielorussă — 156, 160, 167, 178, 287, 291, 301, 305,

306, 344, 345, 348, 366, 368, 370, 478, 536, 563, 583, 584.
Republica Sovietică Socialistă Estonă — 29, 60, 86, 88, 367, 424, 577, 578, 586.
Republica Sovietică Socialistă Gruzină — 227.
Republica Sovietică Socialistă Kazahă — 227, 304.
Republica Sovietică Socialistă Letonă — 29, 69, 86, 33, 424, 577, 578, 586.
Republica Sovietică Socialistă Lituaniană — 20, 50, 69, 86, 88, 366, 424, 578, 586.
Republica Sovietică Socialistă Ucraineană — 55, 57, 59, 156, 157, 164, 167, 178, 287, 291, 301, 302, 305, 344, 345, 350, 351, 366, 478, 536, 549, 563, 582, 583, 584, 595, 600.
Republica Sovietică Socialistă Uzbekă — 227.
Reșița — 218, 597.
Rethondes, localitatea — 585.
Rhodesia — 256.
Rhôn — 448.
Riesa — 505.
Riga — 424.
Rijeka — 211.
Rin, fluviul — 315, 444, 447, 448, 496, 497, 499.
Rio de Janeiro — 20.
Rîbaci, peninsula — 88.
Rîbnița, lagărul de la — 595.
Rîlsk — 287.
Rinok — 201.
Rîțev — 172, 234, 243, 244.
Robertșfield — 256.
Rogacev — 165, 367.
Roi, insula — 460.
Roma — 22, 26, 43, 55, 84, 85, 118, 135, 262, 263, 328, 332, 337, 420, 448, 450, 451, 578, 579, 596.
Roman — 374.
România — 11, 12, 15, 18, 23, 28, 34, 35, 37, 38, 42, 43, 44, 45, 46, 49, 50, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 82, 84, 85, 86, 117, 118, 119, 120, 122, 142, 144, 147, 150, 151, 152, 155, 156, 216, 217, 224, 238, 316, 317, 330, 332, 343, 351, 368, 370, 371, 374, 375, 376, 377, 379, 380, 384, 385, 390, 391, 394, 396, 399, 401, 403, 409, 416, 422, 424, 425, 426, 430, 431, 514, 515, 545, 547, 548, 550, 551, 553, 554, 561, 562, 563, 565, 566, 577, 578, 579, 581, 582, 583, 584, 586, 587, 589, 590, 501, 592, 593, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 602, 604, 605.
Rapșii, raionul — 347.
Roslavl — 292, 301.

Rassoș — 242.
Rostov — 175, 200, 240.
Rotterdam — 103.
Rouen — 107, 442, 444.
Rovensk — 349.
Rovno — 349.
Rožňava — 480, 468.
Rudnea — 301.
Rudo, localitatea — 210.
Ruhr, regiunea — 315, 485, 496, 497, 576, 602.
Rusia — 15.
Russko-Visofkoe, zona — 345.
Russell, insulele — 464.
Rutenia — 55, 56.
Ruweisat, colina — 249.
Ryukyu, arhipelagul — 468, 520, 570.

S

Saar, regiunea — 315, 452.
Saarbrücken — 98, 451, 496.
Sabang, baza de la — 475.
Sachsenhausen, lagărul de la — 140.
Sahalin, insula — 227, 478, 570.
Saigon — 195, 454, 470.
Saint Etienne, orașul — 446.
Saint Lô — 360, 441.
Saint-Malo, localitatea — 441.
Saint-Nazaire, localitatea — 441, 442.
Saint Quentin — 103.
Saint Raphael, localitatea — 445.
Saint Tropez — 445.
Satpan, insula — 464, 465, 466, 596.
Salamaua, insula — 456.
Salerno, golful — 263, 264, 594.
Salerno, orașul — 263, 406.
Salgótarján, orașul — 438.
Salo, republica de la — 263, 336, 551.
Salonic — 59, 127, 129, 216, 403.
Salsk — 240.
Salvador — 591.
Salzburg — 505.
Samar, insulă în arhipelagul Filipinelor — 469.
Samara, râul — 330.
Samoa, arhipelagul — 192.
San, râul — 83, 86.
Sand, insula — 276.
Sandomirz — 370.
San Bernardino, strimtoarea — 370, 468, 469.
San Fernando, insula — 194.
San Francisco — 511, 570, 603.

Sangro, râul — 448.
Sanok, localitatea — 83.
Sansapur — 464.
Santa Lucia, insula — 181.
Saône, defileul — 446.
Sârajevo, orașul — 125, 208.
Sardinia, insula — 259, 264.
Sarrecloui — 88.
Sarregemines, zona — 88.
Satu Mare — 60.
Savoia — 122, 338, 418.
Saxonia — 315.
Scapa-Flow — 91.
Scaramio — 259.
Schrick — 493.
Scutari — 411.
Sebeș-Alba — 586.
Sedan — 103, 585.
Seghedin — 497.
Semarang, localitatea — 526.
Semland, peninsula — 484.
Sena, fluviul — 107, 355, 441, 442, 445.
Sepetovka — 349.
Serafimovici, localitatea — 233.
Serbia — 127, 142, 323, 589.
Sevastopol — 166, 348, 352, 535, 464, 596.
Sevcenkovskoe — 349.
Sevsk — 287.
Sfera de coproșperitate a Marii Așii Orientale — 266, 270, 276, 453, 461, 470.
Shkodra — 220.
Siam, golful — 454, 525, 588, 591.
Siam, vezi *Thailanda*.
Siberia — 163, 191, 221, 304, 405, 426.
Sibiu — 217, 399, 400.
Sicilia, insula — 132, 254, 259, 261, 262, 263, 307, 331.
Sichuan, provincia — 470.
Sidi-Barrani, localitatea — 133.
Sidi-Omar — 250.
Sidi-Rezegh — 245, 246, 247.
Sighet — 331.
Silezia — 77, 81, 146, 480, 485.
Silická Planina, platoul — 488.
Silkierno-Rataje, pădurea — 411.
Simferopol — 353.
Sinaita — 42.
Singapore — 191, 195, 196, 266, 285, 454, 472, 591.
Siracuză, portul — 259, 261.
Siret, râul — 371, 373.
Sirta — 135, 286, 557, 589.
Sirotino — 367.

- Sirta*, golful — 250.
Skoplje, oraşul — 125, 129.
Slatina, valea — 488.
Sliven, localitatea — 219, 401.
Slonim — 368.
Slovacia — 55, 57, 59, 128, 142, 145, 151, 213, 329, 413, 415, 493, 551, 582, 887, 598.
Slovenia — 127, 139, 208, 323, 405.
Smolensk — 165, 171, 291, 301, 305, 326, 594.
Snojmo — 493.
Sofia — 70, 118, 128, 125, 219, 402, 404, 599.
Soissons — 444.
Soj, riul — 300, 301.
Sokolovo — 330.
Sola — 96.
Solnecnogorsk — 175.
Solomon, arhipelagul — 265, 276, 278, 280, 282, 284, 288, 454, 455, 456, 457, 458.
Somalia — 132, 133, 256, 564, 588.
Somalia Britanică — vezi *Somalia*.
Somme, riul — 103, 106, 107.
Songhithla — 195.
Soroca — 350.
Soroki — 228.
Southampton — 114.
Souva — 454.
Soveja — 370.
Sovetski, localitatea — 233.
Spakia — 130.
Spania — 26, 27, 30, 31, 34, 36, 39, 40, 46, 49, 59, 62, 73, 110, 150, 206, 251, 326, 339, 343, 516, 576, 577, 578, 580, 581, 582, 585, 593.
Sprathy, insula — 570.
Spree, riul — 504.
Srem, regiunea — 403.
Stalingrad — 199, 200, 201, 202, 294, 205, 206, 224, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 244, 258, 287, 288, 292, 360, 303, 305, 307, 308, 321, 331, 336, 343, 536, 563, 592, 593.
Stalino — 301.
Staraiia Russa — 200, 244.
Stare Mesto, localitatea — 490.
Statele Unite ale Americii — 15, 17, 29, 60, 66, 58, 96, 111, 112, 122, 180, 181, 182, 184, 185, 186, 188, 189, 190, 191, 194, 198, 223, 224, 225, 251, 252, 254, 255, 256, 265, 267, 268, 272, 275, 276, 278, 286, 307, 308, 309, 310, 312, 313, 314, 315, 317, 318, 331, 344, 354, 364, 365, 376, 377, 381, 401, 403, 417, 453, 454, 455, 473, 476, 477, 478, 506, 507, 508, 511, 515, 520, 527, 530, 537, 544, 545, 548, 552, 558, 561, 508, 577, 578, 583, 586, 587, 588, 589, 550, 592, 593, 597, 699, 600, 001, 603, 604, 806.
Stavanger, oraşul — 93, 96.
Stavelot, localitatea — 452.
Stettin — 489, 499.
St. Matthias, arhipelagul — 464.
Stockholm — 317, 318, 332.
Stoliçe — 208.
Stockerau — 495.
Strasbourg — 112, 444, 448, 452, 497.
Strelina — 345.
Stuttgart — 505.
Subig, golful — 518.
Subotîța, oraşul — 125.
Sudanul anglo-egiptean — 132.
Suedia — 88, 93, 111, 113, 140, 147, 316, 343, 584.
Sulina — 598.
Suluan, insula — 468.
Sumatra, insula — 191, 198, 273, 309.
Sumi — 287.
Surigao, strâmtoarea — 468, 469.
Sverdlovsk — 304.
Swerin — 504.
Sydney — 454.
Szeged — 434, 436.
Székesfehérvár — 434, 435.
Szina — 486, 488.
Szolnok — 431, 432.
- \$
- Sanhai*, oraşul — 471.
Sandun, provincia — 189, 472, 524.
Sanst, provincia — 189, 268, 471, 472, 524.
Sensi, provincia — 189.
- T
- Taganrog* — 301, 303.
Taiho — 464.
Taiwan, insula — 193, 316, 467, 468, 471, 570.
Taman, peninsula — 240.
Tallin — 425.
Tambov — 304.
Tanambogo, insula — 281.
Taranto, portul — 132, 261, 263.
Tarawa, atolul — 458, 460.
Tarlac, localitatea — 518.
Tarnopol — 306, 350.
Tarutino — 373.

Tarvis — 262.
Tatar-Bunar — 374.
Tatra Mare — 602.
Tatra Mică — 603.
Tavaros, localitatea — 486.
Tchad — 257.
Teburba — 254.
Tecuci — 374.
Teheran — 312, 313, 318, 512.
Telē — 493.
Tenda-Briga, districtul — 564.
Terek, râul — 205.
Terracina-Aquino, sectorul — 460.
Teschen — 53, 582.
Thailanda — 191, 194, 196, 266, 272, 454, 527, 591.
Thorn, localitatea — 483.
Tiddin, localitatea — 474.
Tihoreţk — 246.
Tihvin — 175.
Tilburg, oraşul — 447.
Timiş, judeţul — 217.
Timişoara — 217, 338, 566.
Timor, insula — 266, 270.
Tintan, insula — 466.
Tirana — 145, 220, 410, 411, 600.
Tiraspol — 350.
Tirol — 25, 564.
Tisa, râul — 426, 431, 432, 434, 438, 439.
Tisa-Sarasău — 331.
Tisovek — 601.
Tîrgovişte — 592.
Tirgu Neamţ — 374.
Tîrnova — 329.
Tobruk, localitatea — 133, 135, 245, 246, 247, 251, 587.
Tokuyama, portul — 521.
Tokyo — 191, 272, 275, 277, 282, 459, 461, 466, 467, 519, 520, 523, 529, 571, 588.
Tomorovka — 298.
Tonkin, portul — 587.
Torgau, localitatea — 504, 505, 603.
Torino — 336, 419, 421, 566.
Tormostn — 235, 236.
Torna, localitatea — 486, 488.
Torokina — 457.
Toscana — 337, 420.
Toulon — 214, 253, 445, 446.
Tours, oraşul — 107.
Toyama, oraşul — 523.
Tracia Orientală — 127.

Transilvania — 49, 61, 150, 152, 317, 331, 388, 390, 399, 426, 431, 586, 599.
Transnistria — 178.
Treblinka, lagărul de la — 140, 326, 568.
Trident (Washington) — 259.
Triest — 506, 584.
Trinităţii, insula — 181.
Tripoli — 251, 593.
Tripolitania — 108, 251.
Trnava — 493, 495.
Trondheim, oraşul — 96, 585.
Truk, insula — 456, 458, 459, 480, 461, 463, 460.
Tuapse — 205, 240.
Tukkum-Liepaja, zona — 424.
Tula — 172, 173, 175, 303.
Tulagi, insula — 281, 454.
Tulcea — 374, 394, 598.
Tunis — 122, 249, 251, 253, 254, 255, 257, 259.
Tunisia — 248, 253, 254, 255, 257, 557, 592, 593.
Turcia — 24, 25, 42, 43, 47, 48, 49, 58, 59, 67, 70, 73, 118, 248, 316, 320, 343, 381, 578, 579, 584, 589, 597, 602.
Turda — 426.
Turnu Severin — 119, 388, 586, 598.

T

Ţaşa, lacurile — 233.
Ţebea, localitatea — 37.

U

Ual-Ual, zona — 579.
Ucraina — vezi *Republica Sovietică Socialistă Ucraineană*.
Uhan, oraşul — 471.
Uherský Ostroh, oraşul — 490, 603.
Uhta — 227.
Ujice — 208, 210.
Ulithi Ngulu, insula — 463.
Uman — 350.
Umbria — 337.
Unecea — 292.
Ungaria — 16, 17, 23, 26, 27, 28, 38, 43, 45, 47, 49, 50, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 61, 63, 85, 117, 118, 119, 122, 123, 127, 142, 224, 266, 317, 319, 335, 348, 396, 397, 399, 404, 415, 417, 428, 431, 432, 433, 434, 437, 436, 486, 491, 495, 514, 515, 516, 550, 553, 554, 561, 563, 568, 575, 582, 586, 587, 588, 590, 592, 593, 598, 599, 600, 602, 605.
Uniunea Sovietică — 17, 21, 23, 24, 25, 29, 30, 35, 36, 37, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 53, 55, 56, 58, 60, 64, 66,

- 67, 68, 69, 70, 72, 73, 83, 86, 88, 96.
117, 118, 119, 122, 123, 130, 145, 155,
156, 157, 160, 162, 163, 164, 165, 167,
171, 172, 175, 178, 182, 183, 184, 185,
167, 191, 199, 205, 206, 207, 211, 215,
217, 219, 223, 224, 225, 226, 227, 237,
240, 242, 243, 244, 300, 301, 302, 304,
306, 307, 310, 312, 313, 315, 316, 317,
318, 319, 326, 329, 330, 331, 332, 335,
343, 344, 362, 363, 364, 365, 366, 376,
377, 380, 381, 390, 401, 404, 411, 415,
416, 417, 425, 456, 476, 477, 478, 479,
506, 507, 508, 511, 514, 516, 518, 527,
528, 529, 531, 535, 536, 537, 544, 545,
547, 548, 549, 550, 554, 560, 561, 563,
565, 566, 567, 570, 577, 578, 579, 580,
581, 583, 584, 585, 586, 588, 589, 590,
592, 593, 594, 595, 597, 598, 600, 601,
604.
- Uniunea Sud-Africană* — 256, 257.
Ural — 166, 167, 227, 228, 230, 304, 536.
Ursynow, localitatea — 87.
Uzbekistan — vezi *Republica Sovietică Socialistă Uzbekă*.
- V**
- Váh*, râul — 490, 493.
Valea Prahovei — 379, 380, 384, 596.
Valea Rhônului — 445, 446.
Valea Vardarului — 129.
Varkiza — 681.
Varna — 401.
Varşovia — 55, 56, 61, 63, 77, 78, 79, 81,
82, 83, 87, 156, 214, 326, 366, 368, 384,
411, 412, 423, 432, 477, 479, 480, 482,
485, 545, 584, 597, 001, 604.
Vaslui — 373.
Vatican — 112, 316.
Velence, lacul — 434, 486.
Velikie Luki — 234, 287, 300.
Vella Lavella, insula — 456.
Vemorg — 399.
Venêto — 420.
Veneția — 419, 506.
Verba — 351.
Vercors, podișul — 419.
Verdun, orașul — 107, 444, 447, 452.
Versailles, localitatea — 16, 575.
Vértès-Bacony, munții — 486.
Vertiaci — 201, 233.
Verviers-Malmedy, zona — 452.
Veseli — 495.
Vesoul, localitatea — 446.
Vey, golful — 355.
Viazma, orașul — 171, 172, 243, 244, 593.
Vichy, guvernul de la — 109, 112, 135,
148, 149, 213, 252, 253, 271, 337, 551,
586, 588.
- Viena* — 31, 51, 52, 53, 123, 370, 426, 432,
439, 485, 486, 493, 495, 582, 586, 603.
Viet-Min — 604.
Vietnam — vezi *Republica Democrată Vietnam*.
Vilnius — 367, 596.
Vilno, coridorul — 71.
Vinh Băc, localitatea — 454.
Viniani — 406.
Vinnița — 349.
Vire, râul — 357.
Vis, insula — 324, 402, 403.
Vistula, fluviul — 78, 81, 82, 83, 368,
370, 479, 480, 483, 484, 601.
Vișegrad — 208.
Vitebsk — 160, 300, 301, 345, 353, 366,
367.
Viborg — 88, 366.
Vladimir-Volinsk, aliniamentul — 350.
Vlajevo — 208.
Vogelkop, peninsula — 464.
Vojvodina — 211.
Volciansk — 287.
Volga — 156, 157, 173, 190, 201, 203, 204,
226, 232, 233, 237, 238, 307.
Volinia — 330.
Volocinsk — 350.
Volokolamsk — 172, 174, 175.
Volturmo, fluviul — 264.
Voronej — 200, 242, 244, 292, 319, 336,
592, 593.
Voroșilovgrad — 592.
Vosgi, masiv muntos — 447, 448.
Vulcano, grup de insule — 467, 598.
- W**
- Wadke*, insula — 463.
Wake, insula — 191, 194, 276.
Walcheren, insula — 447.
Warndt, pădurea — 88.
Warta, râul — 79, 480.
Washington — 130, 190, 225, 306, 506,
576, 591, 592, 593.
Weimar — 575, 576.
Wellington — 454.
Wewak, localitatea — 463.
Wight, insula — 356.
Wilfersdorf — 493.
Wittenberg, localitatea — 504.
Woleai, insula — 408.
Wolyn, regiunea — 411.
Wroclaw, orașul — 480, 484, 485, 545.
Württemberg — 315.

X

Xanti, localitatea — 128.

Y

Yap, insula — 463.

Yontan, aeroportul — 520, 521.

Yunnan, provincia — 475.

Z

Zagreb — 25, 45, 123, 125, 153, 154, 210, 212, 405.

Zámky-Galanta — 495.

Zaporofie — 301, 302.

Zarnovika — 493.

Zdounki, masivul — 490.

Zelenikovo, regiunea — 322.

Zellerndorf-Laa — 495.

Zistersdorf — 493, 495.

Zolocev — 293.

Zvolen, localitatea — 145, 488, 490, 493, 495, 602.

Zvornic — 208.

Organizații politice, partide, presă, instituții, întreprinderi

A

Academia de Științe a U.R.S.S. — 304.
Acta, întreprindere — 217.
Activul (Cehoslovacia) — 415.
Acțiunea patriotică (G.A.P.) (Italia) — 337.
Aksam, ziar (Turcia) — 391.
Alfa-Romeo, fabrica (Italia) — 258.
Alianța democratică — 526.
Amicii U.R.S.S. (Asociația) — 37.
Anschluss — 25, 28, 29, 51, 52, 144, 311, 567.
Antanta — 15, 575, 576.
Apărarea patriotică (România) — 217.
Armata secretă (Belgia) — 339.
Armata țării (Polonia) — 326, 412.
Arsenalul armatei — 217.
A.S.A.M., întreprinderea — 393, 596.
Asociația de sprijinire a tronului (Japonia) — 190.
Asociația în serviciul Javei — 273.
Asociația muncitorilor pentru salvarea patriei (Indochina) — 272.
Asociația oamenilor de cultură pentru salvarea patriei (Indochina) — 272.
Asociația ofițerilor germani — 362.
Asociația pentru renașterea patriei (Coreea) — 271.
Asociația țăranilor pentru salvarea patriei (Indochina) — 292.
Avangarda (Cehoslovacia) — 415.
Axa Berlin—Roma—Tokyo — 26, 54, 56, 61, 71, 73, 117, 120, 122, 123, 144, 150, 180, 182, 185, 219, 220, 223, 224, 246, 248, 249, 250, 251, 253, 254, 255, 258,

262, 264, 276, 310, 312, 316, 320, 343, 377, 392, 394, 454, 527, 542, 543, 544, 551, 580, 581, 582, 587, 591, 592, 602.

B

Balkan-Korrespondenz, revista — 44.
Banca Poloniei — 85.
Banca Națională a României — 65, 85.
Banca Românească — 65.
Belgia liberă — 148.
Blocul balcanic al neutrilor — 117, 118.
Blocul democratic (România) — 37.
Blocul național-democrat (România) — 377, 380, 381, 596.
Breda, fabrica (Italia) — 258.
Buletinul capitalei, ziarul (România) — 217.

C

Caproni, fabrica (Italia) — 258.
Centrul puterii spirituale a poporului (Indonezia) — 273, 274.
Ce soir, cotidianul — 62.
Ceux de la Résistance (Franța) — 150.
Chemarea, ziarul (România) — 217.
Coaliția antihitleristă — 223, 224, 237, 264, 307, 310, 312, 314, 316, 321, 324, 344, 375, 377, 379, 380, 391, 396, 403, 424, 470, 506, 507, 527, 542, 543, 544, 545, 549, 551, 554, 558, 561, 573, 597.
Coaliția hitleristă — 263, 311, 317, 319, 423.
Combat, organizație ilegală (Franța) — 150, 338.
Comisia consultativă europeană — 311, 312, 314, 315.

- Comisia internațională de anchetă a crimelor hitleriste* — 30.
- Comisia pentru dezarmare a Societății Națiunilor* — 25.
- Comisia pentru reparații* — 477.
- Comitetul antifascist de eliberare națională (Albania)* — 409.
- Comitetul central al rezistenței interioare (Cehia)* — 145.
- Comitetul central de eliberare națională (C.L.N.I.) (Italia)* — 263, 337.
- Comitetul central național-revoluționar al Cehoslovaciei* — 211.
- Comitetul francez de eliberare națională* — 257, 311, 312, 338.
- Comitetul Frontului unic anti-japonez (Filipine)* — 591.
- Comitetul internațional al mișcării antifasciste europene* — 30.
- Comitetul internațional de ajutorare a victimelor hitlerismului (Paris, 1933)* — 30.
- Comitetul internațional de neintervenție (în războiul civil din Spania)* — 46.
- Comitetul național al Frontului patriei (Bulgaria)* — 335, 401.
- Comitetul național antifascist (România)* — 35, 578.
- Comitetul național de eliberare (Iugoslavia)* — 232, 403, 404, 405, 478.
- Comitetul național de eliberare (Polonia)* — 412, 596, 598.
- Comitetul național de eliberare din Milano* — 419.
- Comitetul național de eliberare din Nordul Italiei* — 419, 420, 421, 594.
- Comitetul național pentru eliberarea Vietnamului (16 august 1945)* — 605.
- Comitetul național francez din Londra* — 113, 338.
- Comitetul național Germania liberă* — 362, 594.
- Comitetul pentru cercetările în domeniul folosirii energiei atomice în scopuri militare (S.U.A.)* — 181.
- Comitetul politic al înțelagerii (Reprezentanța politică a țării) (Polonia)* — 324, 326, 411.
- Comitetul popular evreiesc (Polonia)* — 326.
- Comitetul politic de eliberare națională (Grecia)* — 406, 555.
- Comitetul ungar de eliberare națională (M.N.F.B.) (noiembrie 1944)* — 416.
- Comitetul salvării publice (Franța)* — 150.
- Campagnia, fabrica (Italia)* — 258.
- Concordia, societatea* — 217.
- Concentrarea forșelor populare (Indonezia)* — 526.
- Confederația Generală a Muncii (Franța)* — 31.
- Confederația Generală a Muncii (România)* — 31, 562, 601.
- Confederația Generală Unitară a Muncii (Franța)* — 31.
- Consiliul Martii Asii* — 255.
- Consiliul consultativ pentru problemele Italiei* — 311.
- Consiliul de Securitate al O.N.U.* — 511, 512.
- Consiliul libertății (Danemarca)* — 339.
- Consiliul național al rezistenței franceze* — 338, 418, 442, 593, 595.
- Consiliul național popular (Polonia)* — 327, 411, 412.
- Consiliul național ceh* — 413, 415.
- Consiliul național slovac* — 329, 415.
- Consiliul poporului de conducere (Polonia, februarie 1944)* — 327.
- Consiliul Societății Națiunilor* — vezi Societatea Națiunilor.
- Consiliul unității populare (Polonia)* — 412, 413.
- Crucile cu săgeți (Ungaria)* — 140, 416, 600.
- Crucea Roșie (România)* — 63.
- Csepel, uzinele* — 338.
- D**
- Das Reich, revista* — 238.
- Défense de la France, organizația* — 150.
- De Vaarheid, cotidianul* — 148.
- Dropelul Roșu* — 148.
- E**
- E.A.M. (Grecia)* — 215, 327, 405, 407, 409.
- E.D.E.S. (Grecia)* — 215, 405, 407, 408.
- E.K.K.A. (Grecia)* — 215, 216, 406.
- E.L.A.S. (Grecia)* — 215, 405, 407, 408, 409.
- Eletheri Ellada, ziarul (Grecia)* — 215.
- F**
- Federația dunăreană* — 315.
- Federația islamică (Indonezia)* — 273.
- Filipinele libere* — 275, 526.
- Flăcările libertății (Cehoslovacia)* — 415.
- Folk, fabrica (Italia)* — 258.
- Forșele franceze din interior (F.F.I.)* — 417.
- Forșele nederlandeze din interior (Olanda)* — 422.
- Franc-tireur (Franța)* — 150.

Franța liberă (Franța combatantă) — 113, 135, 149, 150, 151, 187, 214, 253, 254, 257, 586, 590.

Frontul antifascist birman — 474.

Frontul de eliberare națională al Sloveniei — 588.

Frontul de independență și eliberare (Belgia) — 148, 421.

Frontul de la Harzburg — 577.

Frontul național (Franța) — 213, 588.

Frontul național al cehilor și slovacilor — 415.

Frontul național anti-japonez din Indochina — 188, 271.

Frontul național de luptă anti-japonez (China) — 268.

Frontul național de eliberare (Albania) — 220, 328.

Frontul național de eliberare (Belgia) — 148.

Frontul național de eliberare (Grecia) — 215, 590.

Frontul național-democrat (România) — 399, 600, 602.

Frontul național român de la Paris — 339, 594.

Frontul național ungar al independenței — 417.

Frontul patriei (Bulgaria) — 335, 401, 594, 599.

Frontul patriotic antihitlerist (România) — 331, 377, 379, 402, 594.

Frontul plugarilor (România) — 37, 331, 600.

Frontul ungar (Frontul național ungar al independenței) — 415, 416, 417.

Frontul unic anti-japonez (Filipine) — 275.

Frontul unic muncitoresc (România) — 376.

Frontul unic muncitoresc (Ungaria) — 600.

Frontul unic de eliberare națională (Indonezia) — 527.

G

Garda de fier — 35, 42, 44, 69, 86, 119, 142, 151, 152, 587.

Garda populară (Polonia) — 325, 326.

Gazeta românească — 44.

General de Electricita, fabrica (Italia) — 258.

Gomindan (China) — 41, 267, 501.

Grivița, uzinele — 36.

H

Herman Göring werke, trustul — 140, 216.

Hlas Ludu, ziarul (Slovacia) — 145.

Hlinka, gărzile (Slovacia) — 142.

Hristo Botev, postul de radio (Bulgaria) — 219.

Hukbalahap — 275, 467, 525, 526.

L'Humanité — 418, 593.

I

I.A.R. Brașov, uzinele — 330.

I. G. Farben, concernul — 140.

Internaționala Comunistă (inclusiv Comitetul Executiv) — 31, 34, 74, 321, 580.

Izvestia, cotidianul — 42, 68.

I

Înainte, ziarul — 37.

Înțelegerea Balcanică (inclusiv Antanta Balcanică, Pactul Balcanic) — 24, 25, 28, 40, 43, 45, 46, 56, 60, 70, 78, 118, 579, 581, 582, 584.

Înțelegerea politică (Polonia) — 326.

J

Java Hokokai (Asociația în serviciul Javei) — 273, 274.

K

Kirov, uzina de armament — 163.

Krupp, concernul — 140.

L

La Falce, gazeta (Italia) — 420.

La nostra lotta, revistă (Italia) — 337.

La Prensa, cotidianul (Argentina) — 391.

La Roumanie libre, gazeta — 339.

La Terra, gazeta (Italia) — 429.

Le journal (Franța) — 43.

Legiunea antibolșevică olandeză — 339.

Legiunea belgiană, ziarul — 148.

Legiunea Arhanghelului Mihail — 35.

Lemaître, uzina — 217.

Libération (Franța) — 150.

Libération Nord (Franța) — 150.

Liga apărării național-creștine (L.A.N.C.) (România) — 44.

Liga antifascistă a libertății poporului din Birmania — 272, 274, 525.

Liga eliberării naționale din Filipine — 275.

Liga musulmană (India) — 112.

Liga Națiunilor — vezi *Societatea Națiunilor*.

Liga neatîrnării Coreii — 271.

Liga pentru independența Vietnamului (Viet-Min) — 271, 272, 525, 588.

M

M.A.D.O.S.Z. — vezi *Uniunea oamenilor muncii maghiari din România*.

Magyar front (Frontul ungar) — 415.

Malaxa, uzinele — 217.

Marele consiliu fascist — 262.

Mica Înțelegere (Mica Antantă) — 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 27, 28, 40, 43, 45, 46, 49, 50, 55, 56, 59, 60, 61, 73, 579.

Mica-Musariu, societate minieră — 217.

Milorg, organizația (Norvegia) — 147.

Ministerul Marii Asii (Japonia) — 265.

Mișcarea antifascistă indoneziană — 274.

Mișcarea antifascistă populară (Indonezia) — 274.

Mișcarea Indoneziei libere — 274, 526.

Mișcarea pentru eliberarea Indoneziei — 274.

Mișcarea poporului indonezian pentru drepturi democratice — 274.

Mișcarea unității proletare din Italia — 337.

Mitsubishi, concernul — 190.

Mitsui, concernul — 190.

Morelli, fabrica (Italia) — 258.

Muşchetarul, ziarul (Belgia) — 148.

Muzeul omului (Paris) — 150.

N

Națiunile Unite — vezi *Organizația Națiunilor Unite*.

Norske Hydro, uzina (Norvegia) — 339, 422.

O

Observer, revista — 419.

Oel A. G., trustul — 216.

Organization civile et militaire (Franța) — 150.

Organizația „Danezii liberi” — 147.

Organizația evreiască de luptă (Polonia) — 326.

Organizația muncitorească-țărânească de luptă (Polonia) — 147.

Organizația Națiunilor Unite — 185, 275, 312, 314, 377, 380, 383, 390, 396, 476, 478, 507, 508, 512, 516, 548, 557, 562,

563, 564, 565, 570, 571, 572, 594, 599, 603.

P

Planul Dawes — 576.

Planul Young — 577.

Partidul acțiunii (Italia) — 263.

Partidul Comunist Albanez — 220, 328.

Partidul Comunist Belgian — 420.

Partidul Comunist (Birmania) — 272.

Partidul Comunist Cehoslovac — 145, 211, 213, 329, 415.

Partidul Comunist Chinez — 41, 188, 268, 471, 472, 473, 524, 580, 581, 595, 605.

Partidul Comunist din Ceylon — 285.

Partidul Comunist din Filipine — 467.

Partidul Comunist din Grecia — 215, 487, 587.

Partidul Comunist Francez — 30, 149, 213, 214, 338, 417, 418, 419, 588, 593.

Partidul Comunist German — 31, 597, 604.

Partidul Comunist din Indochina — 271, 272, 525, 602, 604.

Partidul Comunist din Iugoslavia — 150, 153, 154, 208, 209, 402, 589.

Partidul Comunist Indonezian — 526.

Partidul Comunist Italian — 34, 263, 420, 596.

Partidul Comunist Ungar — 335, 336, 415, 416, 417, 599, 600.

Partidul Comunist al Uniunii Sovietice — 161, 164, 171, 207, 226, 227, 300, 305.

Partidul Comunist Român — 11, 12, 31, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 44, 62, 69, 84, 151, 217, 218, 219, 300, 330, 331, 334, 335, 375, 376, 377, 379, 381, 384, 387, 390, 396, 399, 431, 575, 582, 586, 539, 590, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 600, 605.

Partidul Comunist Slovac — 145.

Partidul Comunist Spaniol — 30.

Partidul Comunist Thaiandez — 527.

Partidul Congresului (India) — 112.

Partidul democrat-creștin (Italia) — 263, 337.

Partidul democratic (Indochina) — 272.

Partidul independenței din Maroc — 258.

Partidul liberal (Italia) — 263.

Partidul micilor agrarieni (Ungaria) — 415, 417.

Partidul muncii — Chadefta (Polonia) — 324.

Partidul muncitoresc Bulgar (P.M.B.) — 219, 335, 401, 597, 598.
Partidul Muncitoresc Polonez — 214, 215, 324, 325, 326, 327, 411.
Partidul național (Indonezia) — 273.
Partidul național — Endenția (Polonia) — 147, 324.
Partidul naționalist (Uniunea Sud-Africană) — 257.
Partidul național-liberal (P.N.L.) (România) — 219, 317, 332, 377, 596.
Partidul național socialist din regiunea Sudetă — 52.
Partidul național-țărănesc (P.N.Ț.) (România) — 219, 317, 332, 596.
Partidul național-țărănesc (Ungaria) — 415.
Partidul Noul Destur din Tunisia — 258.
Partidul Păcii (Ungaria) — vezi *Partidul Comunist Ungar*.
Partidul social-democrat (Bulgaria) — 219, 335.
Partidul social-democrat (Finlanda) — 318.
Partidul social-democrat (România) — 37, 375, 595, 596, 600.
Partidul social-democrat (Ungaria) — 415, 416, 417, 000.
Partidul socialist (Italia) — 263.
Partidul socialist (Polonia) — 147, 324.
Partidul socialist (Popovici) (România) — 37.
Partidul socialist-țărănesc (România) — 331.
Partidul socialist al unității proletare (Italia) — 263.
Partidul țăărănesc (Polonia) — 147, 324.
Partidul țăărănesc (Ungaria) — 417.
Pirelli, fabrica (Italia) — 258.
Pravda, cotidianul — 66, 161, 335, 391, 394.
Presa liberă, ziarul (România) — 217.

R

Reconstrucția liberală (Italia) — 337.
Reprezentanța politică a țăări (Polonia) — 326.
Resistance, ziarul (Franța) — 150.
Roechling, concernul — 140.
România liberă, postul de radio — 217, 238, 330, 381, 383, 590, 593.
România liberă, ziarul — 597.
Rude pravo, gazeta — 211.
Rundschau, revista — 38.

S

S.A.F.A., fabrica (Italia) — 258.
Scnteia, ziarul — 599.
Secera și cioconul, organizația (Polonia) — 147.
Serviciul de informații și acțiuni (S.R.A.) (Belgia) — 339.
Sindicatelor unice — 600.
Slovacia liberă, postul de radio — 413.
Societatea Națiunilor — 18, 17, 18, 23, 25, 28, 28, 30, 40, 41, 42, 44, 49, 52, 53, 56, 60, 81, 88, 135, 575, 570, 577, 579, 580, 581.
Societatea pentru întreținerea raporturilor culturale dintre România și Uniunea Sovietică — 37.
Solagra, trustul — 216.
Standard, fabrica — 217.
Sumitomo, concernul — 190.

T

T.A.S.S., agenția — 183, 464.
Temoignage chrétien, organizația (Franța) — 150.
Textila arădeană, întreprinderea — 217.
Thai liber — 527.
Todt, organizație germană de construcții — 337.
Trel stele, armata anti-japoneză (Malaysia) — 526.
Tribunalul internațional de la Nürnberg — 149, 558.
Tribunalul poporului din București — 561.

U

Unită, ziarul (Italia) — 337.
Uniunea agrariană populară (Bulgaria) — 210, 335.
Uniunea anti-japoneză (Malaysia) — 526.
Uniunea luptei armate (Z.W.Z.) (Polonia) — 147.
Uniunea națională democratică greacă — 215.
Uniunea națională țărănească (Filipine) — 526.
Uniunea oamenilor muncii maghiari din România (M.A.D.O.S.Z.) — 26, 37, 152, 331.
Uniunea patrioților (România) — 217, 330, 592, 000.
Uniunea patrioților polonezi — 326.
Uniunea pentru lupta de eliberare (Polonia) — 147.
Uniunea populară-democratică (Grecia) — 215.

Uniunea religioasă musulmană a Indoneziei — 274.

Uniunea Tineretului Comunist (România) — 217, 582.

Uniunea tineretului pentru salvarea patriei (Indochina) — 272.

Ustaș — 142.

V

Valea Arcului, societatea — 217.

Völkischer Beobachter, ziarul — 236.

Volksgemeinschaft, organizația — 44.

Vulturul olbăstru, organizația (Filipine) — 275, 526.

W

West African Produce Board (Camera de producție vest-africană) — 256.

Wolff, uzinele — 217.

Y

Yasuda, concernul — 190.

Z

Zeri i popullit (Glasul poporului), ziarul (Albania) — 220.

Zveno, gruparea (Bulgaria) — 219, 335.

Conferințe, acorduri, tratate internaționale

- Acordul austro-german (11 iulie 1936) — 51.
- Acordul de ajutor mutual și comerț încheiat între U.R.S.S. și Letonia — 584.
- Acordul de ajutor mutual și comerț încheiat între U.R.S.S. și Lituania — 584.
- Acordul de armistițiu cu Finlanda — 599.
- Acordul de la Caserta (26 septembrie 1944) — 406.
- Acordul de la München (septembrie 1938) — 23, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 61, 582.
- Acordul de la Varkiza — 409.
- Acordul economic româno-britanic (11 mai 1939) — 66.
- Acordul franco-japonez (1940) — 271.
- Acordul militar germano-finlandez — 587.
- Acordul naval anglo-german (18 iunie 1935) — 26, 583.
- Acordul sovieto-american (11 iunie 1942) — 225, 595.
- Acordul sovieto-britanic privind lupta comună împotriva Germaniei (12 iulie 1941) — 184, 589.
- Acordul sovieto-ceshoslovac privitor la acțiunile comune în războiul împotriva Germaniei fasciste — 211.
- Acordul sovieto-polon (30 iulie 1941) — 187.
- Acordurile de la Londra — 567, 568.
- Carta Atlanticului — 185, 186, 224, 312, 590.
- Conferința anglo-americană de la Cairo — 313.
- Conferința anglo-americană de la Quebec (august 1943) — 309, 310, 467, 594, 599.
- Conferința anglo-americană de la Washington — 308.
- Conferința de la Casablanca — 254, 259, 307, 593.
- Conferința de la Dumbarton Oaks — 508, 597.
- Conferința de la Genova (10 aprilie 1922) — 17, 577.
- Conferința de la Haga (1922) — 17.
- Conferința de la Ialta — 405, 476, 477, 511, 515, 518, 528, 601.
- Conferința de la Locarno — 18, 576.
- Conferința de la Montreux (1936) — 48, 580.
- Conferința de la Peza (Albania) — 220.
- Conferința de la Moscova a reprezentanților U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii (septembrie 1941) — 185, 186, 312, 317.
- Conferința de la Moscova a miniștrilor de externe și U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii (octombrie 1943) — 310, 311, 313, 343, 507, 590, 594.
- Conferința de la Potsdam — 507, 512, 514, 515, 527, 561, 604.
- Conferința de la San Francisco (aprilie 1945) — 478, 507, 556, 569.
- Conferința de la Stresa (11—14 aprilie 1935) — 26, 43, 579.
- Conferința de la Teheran — 226, 313, 314, 316, 317, 324, 343, 445, 508, 594.
- Conferința de la Varșovia a miniștrilor de externe ai Albaniei, Bulgariei, Cehoslovaciei, Poloniei, României, Ungariei și U.R.S.S. (24 iunie 1948) — 569.

- Conferința de la Washington (Conferința navală) — 18, 576.
- Conferința de pace (Paris 1919) — 16, 516, 563, 605.
- Conferința de pace de la Paris (29 iulie—15 octombrie 1946) — 561, 562, 564, 575.
- Conferința dezarmării (Conferința pentru limitarea și reducerea armamentelor, Geneva, 1932—1934) — 19, 29, 577.
- Conferința internațională în legătură cu agresiunea Japoniei contra Chinei — 581.
- Conferința internațională pentru apărarea democrației, păcii și personalității umane (Paris, mai 1939) — 35, 74, 583.
- Conferința internațională pentru pace de la Praga a țărilor din centrul și sud-estul Europei (1936) — 580.
- Conferința italo-germană de la München (noiembrie 1942) — 253.
- Conferința maritimă internațională de la Londra — 577.
- Conferința mondială a sindicatelor — 601.
- Congresul internațional al tineretului — 30.
- Congresul internațional antifascist (Paris, 1933) — 39, 578.
- Congresul mondial antifascist (Paris, august 1934) — 35.
- Congresul mondial antifascist al studenților (Bruxelles, 1934) — 35, 580.
- Congresul organizațiilor muncitorești — 526.
- Congresul Reuniunii universale pentru pace (Bruxelles, septembrie 1936 — 35, 580).
- Convenția americano-britanică cu privire la ajutorul reciproc împotriva agresiunii — 591.
- Convenția comercială de credit și clearing sovieto-britanică — 590.
- Convenția comercială între România și Uniunea Sovietică (15 februarie 1936) — 580.
- Convenția de armistițiu dintre U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie și Ungaria — 601.
- Convenția de armistițiu semnată la Moscova între puterile aliate și România (12 septembrie 1944) — 563, 599.
- Convenția de armistițiu semnată de U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie cu Bulgaria — 600.
- Convenția de la Haga (1907) — 85.
- Convenția de la Montreux (1936) — 516.
- Convenția de la Nyon (1937) — 49, 581.
- Convenția navală anglo-germană — 579.
- Convențiile economice dintre U.R.S.S. și Germania (din februarie 1940 și din ianuarie 1941) — 182.
- Convențiile de la Londra pentru definirea agresorului (iulie 1933) — 19, 24, 578.
- Declarația comună sovieto-japoneză privind încetarea stării de război între cele două state și reluarea relațiilor diplomatice (octombrie 1956) — 571.
- Declarația celor 26 de state (Declarația Națiunilor Unite) (1 ianuarie 1942) — 224, 511, 591.
- Declarația celor patru state (U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie, China) cu privire la securitatea generală (octombrie 1943) — 312.
- Declarația cu privire la Austria (octombrie 1943) — 311.
- Declarația cu privire la răspunderea hitleristilor pentru atrocitățile comise (octombrie 1943) — 312.
- Declarația cu privire la Italia (octombrie 1943) — 311.
- Declarația cu privire la Iran (octombrie 1943) — 315.
- Declarația de la Cairo — 527.
- Declarația de la Potsdam (20 iulie 1945) — 527, 528.
- Dictatul de la Viena (30 august 1940) — 119, 121, 317, 331, 431, 565, 586.
- Doctrina Stimson — 577.
- Pactul anticomintern — vezi Axa Berlin-Roma-Tokyo.
- Pactul Briand-Kellogg (Pactul de la Paris) (august 1928) — 18, 19, 577.
- Pactul celor patru (Germania, Italia, Franța, Marea Britanie) (1934) — 23.
- Pactul de alianță unică între Franța și Mica Înțelegere — 578.
- Pactul de ajutor reciproc încheiat între Marea Britanie, Franța și Turcia (19 octombrie 1940) — 584.
- Pactul de asistență mutuală dintre U.R.S.S. și Franța (1935) — 579.
- Pactul de neagresiune sovieto-francez — 578.
- Pactul de neutralitate sovieto-japonez (13 aprilie 1941) — 183, 527, 588.
- Pactul de prietenie veșnică iugoslavo-bulgar (1937) — 43.
- Pactul Mării Negre — 64.
- Pactul mediteranean — 22, 42.
- Pactul Micii Înțelegeri — vezi Mica Înțelegere.
- Pactul oriental — 29, 42.
- Pactul petrol-armament româno-german — 118.
- Pactul renan (1 decembrie 1925) — vezi Tratatul de la Locarno.
- Pactul Saavedra Lamas — 20.

- Pactul Societății Națiunilor — vezi Societatea Națiunilor.
- Protocolul de la Geneva — 17, 576.
- Protocolul de la Moscova — 19, 577.
- Protocolul militar sovieto-polonez (14 august 1941) — 187.
- Tratatul anglo-egiptean (1936) — 258.
- Tratatul anglo-japonez (22 iulie 1939) — 72.
- Tratatul celor cinci — 576.
- Tratatul celor nouă — 576.
- Tratatul de ajutor mutual dintre U.R.S.S. și Estonia — 584.
- Tratatul de ajutor reciproc dintre Uniunea Sovietică și Franța (1935) — 68.
- Tratatul de alianță anglo-sovietic — 224, 225, 592.
- Tratatul de alianță dintre guvernul japonez și guvernul Van Tzin-vei (30 octombrie 1943) — 267.
- Tratatul de alianță politico-militară germano-italian (mai 1939) — 583.
- Tratatul de alianță sovieto-chinez (14 august 1945) — 604.
- Tratatul de alianță și ajutor mutual dintre Uniunea Sovietică și Polonia (21 aprilie 1945) — 214, 603.
- Tratatul de alianță și de ajutor reciproc sovieto-cehoslovac — 595.
- Tratatul de alianță și asistență mutuală sovieto-francez — 600.
- Tratatul de „amicizie eternă” încheiat între Iugoslavia și Italia (martie 1937) — 28, 43, 582.
- Tratatul de amicizie și de neagresiune germano-turc — 589.
- Tratatul de asistență mutuală anglo-polon — 583.
- Tratatul de asistență mutuală (1922) — 18.
- Tratatul de la Locarno — 18, 26, 580.
- Tratatul de la Rapallo — 17, 576.
- Tratatul de la Versailles — 15, 18, 24, 25, 26, 72, 575.
- Tratatul de neagresiune dintre U.R.S.S. și Iugoslavia (5 aprilie 1941) — 123.
- Tratatul de neagresiune germano-polon — 579, 583.
- Tratatul de neagresiune germano-sovietic (23 august 1939) — 73, 123, 187, 576, 583.
- Tratatul de neagresiune turco-bulgar — 587.
- Tratatul de neinterventie în Extremul Orient dintre Marea Britanie și Japonia (1939) — 583, 605.
- Tratatul de pace de la Neuilly (27 noiembrie 1919) — 575.
- Tratatul de pace de la Saint-Germain (10 septembrie 1919) — 575.
- Tratatul de pace de la Sèvres (10 august 1920) — 575.
- Tratatul de pace de la Trianon (4 iunie 1920) — 27, 28, 575.
- Tratatul de pace eu Japonia — 569.
- Tratatul de pace dintre Bulgaria și puterile aliate și asociate — 565.
- Tratatul de pace dintre Finlanda și puterile aliate și asociate — 566.
- Tratatul de pace dintre Italia și puterile aliate și asociate — 563.
- Tratatul de pace dintre România și puterile aliate și asociate — 563.
- Tratatul de pace dintre Ungaria și puterile aliate și asociate — 565.
- Tratatul de pace dintre Uniunea Sovietică și Finlanda (12 martie 1940) — 88, 318, 566, 585.
- Tratatul de prietenie și asistență mutuală sovieto-iugoslav (11 aprilie 1945) — 405, 603.
- Tratatul de prietenie italo-etopian (2 august 1928) — 577.
- Tratatul de prietenie, neagresiune și neutralitate dintre Uniunea Sovietică și Italia (2 septembrie 1933) — 578.
- Tratatul de securitate japono-american — 570.
- Tratatul economic româno-german (23 martie 1939) — 64, 65, 66, 67, 86, 582, 587.
- Tratatul economic sovieto-german (21 august 1939) — 73, 576, 583.
- Tratatul sovieto-cehoslovac de alianță și ajutor reciproc — 186.
- Tratatul sovieto-finlandez (19 septembrie 1944) — 366.
- Tratatul sovieto-german de delimitare a granițelor (28 septembrie 1939) — 66, 584.
- Tratatul sovieto-iranian (1921) — 185.

Surse de documentare

1. ARHIVE

Arhiva centrală a Comitetului Central al Partidului Comunist Român (A.C.C. P.C.R.)

Arhiva Institutului de istorie „Nicolae Iorga” al Academiei R. S. România.

Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice (A.I.S.I.S.P.)

Arhiva istorică centrală (A.I.C.)

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (A.M.A.E.)

Arhiva Ministerului Apărării Naționale al R. S. România (A.M.A.N.)

Archiv des Instituts für Zeitgeschichte (Arhiva Institutului de istorie contemporană), München.

Arhiva Ministerului Apărării al U.R.S.S. (copii de pe documente în M.A.N.)

Deutsches Zentralarchiv Potsdam (D.Z.P.) (Arhiva centrală germană)

Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (P.A.) (Arhiva politică a Ministerului de Externe), Bonn.

2. DOCUMENTE PUBLICATE

Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik (A.D.A.P.) (Documente asupra politicii externe germane), vol. II, V, VI, Imprimerie Nationale, Baden-Baden.

Allianz Hitler, Horthy, Mussolini. 1934—1944 (Alianța dintre Hitler, Horthy și Mussolini. 1934—1944), Budapesta, 1966.

Anuarul statistic al României, 1939 și 1940.

Les Archives secrètes de la Wilhelmstrasse (A.S.W.) (Arhivele secrete de la Wilhelmstrasse), vol. I, II, IV, V, Librairie Plon, Paris, 1953.

Comunicări statistice nr. 1—20, București, 1945—1948.

Colecțiunea de legi și regulamente, vol. XVIII, partea I, Imprimeria centrală, București, 1940.

Corespondența președintelui Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. cu președinții S.U.A. și cu primii miniștri ai Marii Britanii din timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei. 1941—1945 (trad. din limba rusă), vol. I și II, E.S.P.L.P., București, 1958.

- Diplomaciai iratok Magyarország külpolitikájához. 1936—1945** (Documente diplomatice ale politicii externe maghiare. 1936—1945), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962.
- I documenti diplomatici italiani (D.D.I.)** (Documente diplomatice italiene), vol. IV, serie nouă, 1939—1943, Libreria dello Stato, Roma.
- Documents on British Foreign Policy (D.B.F.P.)** (Documente privind politica externă britanică), seria a treia, vol. II, III, IV, H.M.S.O., Londra.
- Documents on German Foreign Policy. 1918—1945 (D.G.F.P.)** (Documente ale politicii externe germane), seria C, vol. I, II, IV; seria D, vol. IV, V, VII, X, Her Majesty's Stationery Office, Londra.
- Documente și materiale din ajunul celui de-al II-lea război mondial (D.M.A.R.)**, vol. I (1946) și vol. II (1949), Editura de stat.
- Documents relatifs à l'histoire des origines de la guerre** (Documente relative la istoria originilor războiului), Auswärtiges Amt, 1939, nr. 2, Berlin, 1939.
- Horthy Miklós titkos írottói** (Documente secrete ale lui Horthy Miklós), „Kossuth” Kiadó, Budapest, 1962.
- Konečný, Zs. Manuș, Sr., Prietenia cehoslovaco-română.** File din cronici de război. Editura militară, București, 1969.
- Le livre jaune français (L.J.F.). Documents diplomatiques. 1938—1939** (Cartea galbenă franceză. Documente diplomatice. 1938—1939), vol. I, Imprimerie Nationale, Paris, 1951.
- Lipski Jozef. Diplomat în Berlin 1933—1939**, scrieri și memorii editate de Wacław Jedrzejewicz, Columbia University Press, New York, London, 1968.
- Nazi-Soviet Relations. 1939—1941** (Relațiile nazisto-sovietice, 1939—1941), United States, Departament of State, Washington, 1948.
- Nicolae C., Ilie P., Loghin L., Tucă Fl., Ucrain C. **Pentru eliberarea Patriei.** Documente extrase din presă, memorii cu privire la lupta poporului român pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist (23 august—25 octombrie 1944), Editura militară, București, 1972.
- Niurnbergskii proțess nad glavniimi voennimi prestupnikami** (Procesul de la Nürnberg împotriva principalilor criminali de război), vol. I—III, Izd. Iuridiceskaia literatura, Moskva, 1965—1966.
- Procesul marii trădări naționale**, Editura „Eminescu”, București, 1946.
- Titulescu N. **Documente diplomatice**, redactor responsabil prof. univ. George Macovescu, Editura politică, București, 1967.
- Tratat de pace între România și puterile aliate și asociate**, București, 1947.
- Vnešniaia politika Sovetskogo Soiuza, 1947 god, ceasti perviaia** (Politica externă a Uniunii Sovietice, 1947, partea întâi), Gosudarstvennoe izdatelstvo politiceskoi literatury, Moskva, 1952 (tratatele de pace semnate în 1947 cu Italia, Bulgaria, Finlanda și Ungaria).
- Wojskowy Instytut Historyczny. Wojna Obrona Polski 1939. Wybór źródeł** (Institutul de istorie militară. Războiul de apărare al Poloniei, 1939. Culegere de surse), sub conducerea lui Eugeniusz J. Kozłowski, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa, 1968.
- Zaharia Gh., Ilie P., Tălăngescu M., David Gh., Mîndru C. În numele libertății și prieteniei.** Documente extrase din presă și amintiri despre participarea României la eliberarea Ungariei de sub jugul fascist (octombrie 1944—ianuarie 1945), Editura militară, București, 1970.

Zaharia Gh., Tuțu D., Gavrilescu P., Dogaru M., Mîndru C. *În numele libertății și prieteniei. Documente extrase din presă și amintiri despre participarea României la eliberarea Cehoslovaciei de sub jugul fascist (18 decembrie 1944—12 mai 1945)*, Editura militară, București, 1970.

3. DISCURSURI ȘI ARTICOLE POLITICE, MEMORII

- Alanbrooke (mareșal) — *L'Espoir change de camp* (Speranța schimbă tabăra), Plon, Paris, 1959.
- Alexander, H. R. (mareșal) — *D' El-Alamein à Tunis et à la Sicile, 1942—1943* (De la El-Alamein la Tunis și Sicilia, 1942—1943), Ed. Charles Lavouzelles, Paris, 1949.
- Argetoianu, C. — *Memorii* (A.C.C.P.C.R.).
- • • — *Armata română în războiul antihitlerist. Culegere de articole memorialistice*, Editura politică, București, 1965.
- Barbul, G. — *Mémorial Antonesco*, tom 1. Edition de la Couronne, Paris, 1950.
- Battaglia, R. — *La seconda guerra mondiale. Problemi e nodi cruciali* (Al doilea război mondial. Probleme și momente cruciale), Ed. Riuniti, Bologna, 1962.
- *Storia della Resistenza italiana. 8 settembre 1943—25 aprile 1945* (Istoria Rezistenței italiene — 8 septembrie 1943—25 aprilie 1945), Torino, 1953.
- Boncour, J. P. — *Entre deux guerres. Souvenir sur la III-e République. 1935—1940* (Între două războaie. Amintire asupra celei de-a treia Republici. 1935—1940), tom III, Librairie Plon, Paris, 1946.
- Bonnet, G. — *Les négociations franco-russes de 1938 et 1939* (Negocierile franco-ruse din 1938 și 1939), *Revue de Paris* din 1 noiembrie 1947.
- Călinescu, A. — *Insemnări zilnice* (A.I.S.I.S.P.).
- *Discursuri parlamentare. 1934—1937*. Imprimeria națională, București.
- *La Roumanie et la crise de l'Europe Centrale* (România și criza Europei centrale), Editions du Sous-Secrétariat d'Etat de la Propagande, Bucarest, 1939.
- Cavallero, U. — *Comando supremo, Diario 1940—1943 del capo di S.M.G.* (Comanda supremă, jurnal 1940—1943 al șefului statului-major general), Cappelli editore, Roma, 1947.
- Ceașescu, N. — *România pe drumul desăvîșirii construcției socialiste*, vol. 1—4, 1965—1970, Editura politică, București, 1968, 1969, 1970.
- *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 5—9, 1970—1974, Editura politică, București, 1971, 1972, 1973, 1974.
- Churchill, W. S. — *Blood, Sweat and Tears* (Sînge, sudoare și lacrimi), G. P. Putnam's Sons, New York, 1941.

- Ciano, G.
- Ciulikov, V. I.
- Comnen, N. P.
- Constantinescu-Iași, P.
- Coulondre, R.
- Cretzianu, Al.
- Dămăceanu, D.
(general-colonel rez.)
- Diaz, J.
- Eden, A.
- Eisenhower, D. D.
(general)
- Wilson, M ;
B. L. Montgomery
(mareșal)
- Ercmenko, A. I.
- Friessner, H.
- Gafencu, Gr.
- De Gaulle, Ch.
(general)
- Gamelin, M. G.
- Gheorghiu-Dej, Gh.
- Guderian, H.
- Halder, Fr. (general)
- *The Second World War*, vol. 1—12 (Al doilea război mondial, vol. 1—12), Ed. Cassell, Londra, 1966.
- *Journal politique* (Ziar politic), 3 vol., Paris, 1946—1949.
- *Început de drum*, București, 1962.
- *Preludi del grande dramma* (Preludiile marii drame), Ed. Leonardo, Roma, 1947.
- *Lupta pentru formarea frontului popular în România*, Editura Academiei, București, 1968.
- *Pagini de luptă din trecut. 1914—1936*, Editura politică, București, 1972.
- *De Stalin à Hitler* (De la Stalin la Hitler), Paris, 1956.
- *The lost opportunity* (Ultima sansă), Jonhatan Cape, Londra, 1957.
- *Pregătirea militară a insurecției armate sub conducerea Partidului Comunist din România*, în culegerea 23 August 1944, Editura politică, București, 1964.
- *Tres años de lucha*, Colección Ebro, Paris, 1970.
- *The Eden memoirs* (Memoriile lui Eden), Cassell, Londra, 1965.
- *L'Epreuve de la force. Février 1933—Août 1945* (Dovada forței. Februarie 1933—august 1945), Plon, Paris, 1965.
- *Croisade en Europe* (Cruciadă în Europa), Laffont, Paris, 1949.
- *Les opérations en Europe du corps expéditionnaire allié* (Operațiunile în Europa ale Corpului expediționar aliat), Ed. Berber-Levrault.
- *Împotriva falsificării istoriei celui de-al doilea război mondial*, București, 1959.
- *Verratene Schlachten* (Bătălii trădate), Holstein-Verlag, Hamburg, 1956.
- *Politica externă a României*, București, 1939.
- *Préliminaires de la guerre à l'est* (Preliminariile războiului la est), Eglof, Paris, 1944.
- *Derniers jours de l'Europe* (Ultimele zile ale Europei), Eglof, Paris, 1946.
- *Mémoires de guerre* (Memorii de război), Paris, 1956.
- *La prologue du drame* (Prologul dramei), Paris, 1946.
- *Servir* (A servi), vol. I—III, Paris, 1946—1947.
- *Articole și cuvântări*, vol. 1 (1945—1955); vol. 2 (1955—1959); vol. 3 (1959—1961) și vol. 4 (1961—1962), Editura politică, București.
- *A la tête des panzers* (În fruntea tancurilor), Ed. Plon, Paris, 1965.
- *Kriegstagebuch* (Jurnal de război), vol. I—III, Stuttgart, 1963 — 1964.

- Halifax, E.* — *Of fullness of Days* (Plenitudinea zilelor), Collins, Londra, 1957.
- Herriot, Ed.* — *Pagini de jurnal*, Editura politică, București, 1968.
- Hitler, A.* — *Directives de guerre* (Directive de război), Paris, 1965.
- Ibarruri, D. (Passionaria).* — *Singura cale*, Editura politică, București, 1963.
- Iorga, N.* — *Memorii*, vol. VII, București, 1939.
- Jukov, G. K.* — *Amintiri și reflecții*, Editura militară, București, 1971.
- Kesselring, A.* — *Soldat jusqu'au dernier jour* (Soldat până în ultima zi), Paris, 1956.
- Lenin, V. I.* — *Opere*, vol. 32, E.S.P.L.P., București, 1956.
- Litvinov, M. M.* — *Opere*, vol. 26, Editura politică, București, 1959.
- Longo, L.* — *Prottiv agresii* (Împotriva agresiunii), Gospolitizdat, Moscova, 1938.
- Longo, L.* — *Poporul italian la armele*, Editura politică, București, 1970.
- Longo, L., Salinari, C.* — *Între reacțiune și revoluție*, Editura politică, București, 1974.
- Maiski, I. M.* — *Cine l-a ajutat pe Hitler*, Editura științifică, București, 1963.
- Maniu, I.* — *Amintirile unui ambasador sovietic*, Editura politică, București, 1967.
- Manoilescu, M.* — *Cauzele prăbușirii fostului regim*, Editura „Universul”, București, 1940.
- Mao Tzedun.* — *Memorii. Iulie-august 1939* (A.I.S.I.S.P.).
- Manstein (von), E.* — *Opere alese*, vol. I, Editura pentru literatură politică, București, 1953.
- Manstein (von), E.* — *Verlorene Siege* (Victorii pierdute), Bernard Graefe Verlag für Webrwesen, Frankfurt am Main, 1966.
- Marshall, G. G.* — *La victoire en Europe et dans le Pacifique* (Victoria în Europa și în Pacific), Paris, 1946.
- Molotov, V. M.* — *O mejdunarodnom položenii i vneșnei politike SSSR* (Despre situația internațională și politica externă a U.R.S.S.), Ogbiz, Moscova, 1939.
- Montgomery, B. L.* — *O ratifikatii sovetско-ghernanskogo dogovora o nenapadenii* (Despre ratificarea tratatului de neagresiune sovieto-german), Oghiz, Moscova, 1939.
- Montgomery, B. L.* — *O vneșnei politike Sovetskogo Soluza* (Despre politica externă a Uniunii Sovietice), Oghiz, Moscova, 1939.
- Montgomery, B. L.* — *Avec la 8-e armée d'El-Alamein à l'Adriatique* (Cu Armata 8 de la El-Alamein la Adriatică), Paris, 1948.
- Neubacher, H.* — *Sondermission in Südost, 1940—1945* (Misiune specială în sud-est, 1940—1945), Musterschmidt, Göttingen, 1936.
- Paulus, Fr. (mareșal)* — *Stalingrad*, Paris, 1961.
- Patrașcanu, L.* — *Sub trei dictaturi*, Editura „Forum”, București, 1946.
- Pieck, W.* — *Un veac de frământări sociale*, Editura politică, București, 1969.
- Pieck, W.* — *Der neue Weg zum gemeinsamen Kampf für den Sturz der Hitlerdiktatur* (Noua cale în lupta comună pentru doborîrea dictaturii hitleriste), Berlin, 1955.

- Potter, E. B. ;
Nimitz, Ch. W.
Raeder, E. (amiral).
Reynaud, P.
- Roman, V.
- * * *
- Roosevelt, F.
Scherwood, R.
- Stalin, I. V.
- Stettinius, E. R
Sturdza, M.
- Ștemeniko, S. M.
- Tabouis, G.
- Titulescu, N.
- Truman, H.
Voicu, Șt.
- * * *
- Weygand, M.
- *La guerre sur mer. 1939—1945* (Războiul pe mare. 1939—1945), Ed. Payot, Paris, 1962.
— *Ma vie* (Viața mea), Paris, 1958.
— *La France a sauvé l'Europe* (Franța a salvat Europa), Paris, 1947.
— *Sub cerul Spaniei. Cavalerii Speranței. (Amintiri)*, Editura militară, București, 1972.
— *Românii în Rezistența franceză în anii celui de-al doilea război mondial. (Amintiri)*, Editura politică, București, 1969.
— *Așa a văzut-o el*, București, 1946.
— *Le mémorial de Roosevelt* (Memorialul Roosevelt), 2 vol., Ed. Plon, Paris, 1950.
— *Raportul de activitate al C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S. la Congresul al XVIII-lea al partidului (10 martie 1939)*, în *Problemele leninismului*, Editura pentru literatură politică, București, ed. a II-a, 1952.
— *Despre Marele Război al Uniunii Sovietice pentru Apărarea Patriei*, Editura P.M.R., București, 1950.
— *Arma victoriei*, Editura modernă, București.
— *România și sfârșitul Europei*, Editura „Dacia”, Rio de Janeiro — Madrid, 1966.
— *Gheneralnii ștab v godi voini* (Statul major general în anul războiului), Izd. Ministerstva oboronı SSSR. Moscova, 1968.
— *20 de ani de tensiune diplomatică*, Editura politică, București, 1965.
— *România și revizuirea tratatelor*, București, 1934.
— *Discursuri*, sub îngrijirea lui Robert Deutsch, Editura științifică, București, 1967.
— *Mémoires* (Memorii), 2 vol., Ed. Plon, Paris, 1956.
— *Pagini de istorie socială*, Editura politică, București, 1971.
— *Voluntari români în Spania. 1936—1939*, Editura politică, București, 1971.
— *Rappelé au service* (Rechemat în serviciu), Flammarion, Paris, 1950.

4. PERIODICE

Acta musei Napocensis
Analele Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.C.R. (Analele I.I.P.);
Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (Analele I.S.I.S.P.); *Anale de istorie*.
Analele Universității București, seria Științe sociale, istorice.
Balkan Korrespondenz.
Historia Magazin.
Izvestiia na instituta po istoriia na B.K.P.
Kommunisticeskii International.
Lupta de clasă (Era socialistă).
Magazin istoric.
Novaia i novejšaia istoriia.

Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale.

Revue roumaine d'histoire.

Studii.

Voенно-исторический журнал

Voprosi istorii.

5. ISTORIOGRAFIE

A. LUCRARI

- Anescu, V. — *Efortul economic al poporului român în războiul anti-hitlerist*, Editura militară, București, 1964.
- Babici, I. — *Solidaritatea militantă antifascistă*, Editura politică, București, 1972.
- * * *
- Badia, G. — *Histoire d'Allemagne contemporaine* (Istoria Germaniei contemporane), vol. II, Paris, 1962.
- Bantea, E., Nicolae, C., Zaharia, Gh. — *August 1944—mai 1945*, Editura militară, București, 1969. Ediții în limbile engleză, franceză, rusă (1970) și italiană (1974) sub titlul *România în războiul anti-hitlerist*.
- Batowski, H. — *Agonia pokoju i początek wojny. Śierpień-wrzesień 1939* (Agonia păcii și începutul războiului. August-septembrie 1939), Wyd. Poznańskie, 1969.
- Baumont, M. — *La faillite de la paix (1918—1939)* (Falimentul păcii (1918—1939)), vol. II, Paris, 1951.
- *Les origines de la deuxième guerre mondiale* (Originile celui de-al doilea război mondial), Ed. Payot, Paris, 1969.
- Bauer, E. — *Histoire controversée de la deuxième guerre mondiale* (Istoria controversată a celui de-al doilea război mondial), 7 vol., Monaco, 1966.
- Bernard, G. — *L'Occident joue et perd. La Yougoslavie dans la guerre* (Occidentul joacă și pierde. Iugoslavia în război), Ed. La table ronde, 1968.
- Băicoianu, I. C. — *Acordul româno-german*, Editura „Excelsior”, București, 1939.
- Boltin, E. A. — *Razgrom nemečko-fašistskih voisk v Moldavii, Rumânii i Bolgarii* (Înfringerea armatei germane fasciste în Moldova, România și Bulgaria), în lucrarea *Vajnejšie operacii Velikoi Otečestvennoi Voini 1941—1945*.
- * * *
- *Pravda i loži v istorii diplomacii* (Adevăr și minciună în istoria diplomației), sub redacția lui G. A. Deborin, Izd. Mejdunarodnîe otnoșeniia, Moscova, 1964.
- Brătianu, G. — *La politique extérieure de la Roumanie* (Politica externă a României), Bucarest, 1937.
- Bunescu, Tr. — *Lupta poporului român împotriva dictatului de la Viena (august 1940)*, Editura politică, București, 1971.
- Campus, E. — *Mica înțelegere*, Editura științifică, București, 1968.
- *Înțelegerea Balcanică*, Editura Academiei R.S.R., București, 1972.

- Carrell, P. — *Opération Barbarossa* (Operația Barbarossa), Ed. Robert Laffont, Paris, 1964.
- Caret, P. — *Africa Korps* (Corpul Africa), Paris, 1960.
- Carrillo, S. — *Ce va fi după Franco*, Editura politică, București, 1966.
- Cartier, R. — *La seconde guerre mondiale* (Al doilea război mondial), vol. I, II, Ed. Larousse, Paris-Match, 1965—1966.
- Chassin, L. M. (general). — *Histoire militaire de la seconde guerre mondiale* (Istoria militară a celui de-al doilea război mondial), Ed. Payot, Paris, 1951.
- Cisneros, I. H. de — *Cotitura*, Editura politică, București, 1966.
- Ciurea, E. C. — *Le traité de paix avec la Roumanie du 10 février 1947*, Ed. A. Pedone, Librairie de la Cour d'Appel et de l'Order des Avocats, Paris, 1954.
- Collotti, E. — *Germania nazistă*, Editura științifică, București, 1969.
- * * * — *Compendiu de istorie a Ligii comunistilor din Iugoslavia*, Editura „Libertatea”, Panciova, 1965.
- Constantinescu-Iași, Petre — *Pagini de luptă din trecut*, Editura politică, București, 1972.
- *De la eliberare la socialism*, Editura politică, București, 1973.
- Constantinescu, Miron, Daicoviciu, C., Pascu, Șt., ș.a. — *Istoria României. Compendiu*, Editura didactică și pedagogică, București, 1969.
- Constantinescu, Miron, Pascu, Șt. (coordonatori) — *Desăvârșirea unificării teritoriului național român*, Editura Academiei R.S.R., 1968.
- Constantinescu, Miron, Liveanu, V. — *Problems of history and of social theory* în *Bibliotheca Historica Roumaniae*, nr. 30, 1970.
- Constantinescu, M. — *Politică economică aplicată*, București, 1943.
- * * * — *Contribuția României la victoria asupra fascismului*, Editura politică, București, 1965.
- Copoiu, N., Unc, Gh., Zaharia, Gh., ș.a. — *Rezistența europeană în anti celui de-al doilea război mondial. 1938—1945*, vol. I, țările din Europa centrală și de sud-est (culegere de studii), Editura militară, București, 1973.
- Cupșa, I. — *Armata română pe frontul antihitlerist*, Editura militară, București, 1973.
- Dahms, H. G. — *La deuxième guerre mondiale* (Al doilea război mondial), Ed. Payot, Paris, 1961.
- Deborin, G. A. — *Al doilea război mondial*, Editura politică, București, 1960.
- *Caracterul celui de-al doilea război mondial*, Editura științifică, București, 1962.
- * * * — *Dictionnaire d'Histoire Universelle*, Paris, 1968.
- Dönitz, J. — *La guerre en 40 question* (Războiul în 40 de întrebări), Ed. La table ronde, Paris, 1969.
- Duroselle, J. B. — *La France et l'Europe du XIX-e et du XX-e siècle*, vol. II.
- *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, Paris, 1953.

- Erman, J. — *Grand strategy august 1943—sept. 1944* (Marea strategie, august 1943—septembrie 1944), Londra, 1956.
- Fătu, M., Spălățelu, I. — *Garda de fier — organizație teroristă de tip fascist*, Editura politică, București, 1971.
- Florescu, M. — *Voluntarii*, vol. I, *Spre Spania*, Ed. „Scinteia“, 1945 ; vol. II, *Pe Ebrul însingerat*, Ed. „Scinteia“, 1946, București.
- *Momente din mișcarea de rezistență franceză*, Editura Apărării patriotice, București, 1946.
- *Veneau de pretutindeni*, Editura Socec, București, 1946.
- Förster, G., Helmert, H., Schnitter, H. — *Der zweite Weltkrieg* (Al doilea război mondial), Militärverlag, Berlin, 1972.
- Fuchida et Okungia — *Midway, tournant de la guerre dans le Pacifique* (Midway, cotitură a războiului în Pacific), Presses de la Cité, Paris, 1949.
- Gallo, M. — *Italia lui Mussolini*, Editura politică, București, 1969.
- Georgescu, T. — *Intellectualii antifasciști în publicistica românească*, Editura științifică, București, 1967.
- *Nicolae Iorga împotriva hitlerismului*, Editura științifică, București, 1966.
- Gilbert, M., Gott, R. — *Conciliatorii*, Editura politică, București, 1966.
- Gogeanu, P. — *Strămtorile Mării Negre de-a lungul istoriei*, Editura politică, București, 1966.
- Hegeman, M. — *Das Diktat von Wien (1940) und seine Bedeutung für die Umwandlung Rumäniens in eine militärische Aggressionsbasis Hitlerdeutschlands* (Dictatul de la Viena (1940) și însemnătatea sa pentru transformarea României într-o bază militară de agresiune a Germaniei hitleriste), teză de doctorat, Leipzig, octombrie 1900.
- Hilgruber, A. — *Hitler, König Karol und Marshall Antonescu* (Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu), Beziehungen, 1938—1944, Wiesbaden, 1954.
- * * * — *Historia e Shqipërisë, vëlim i dyte* (Istoria Albaniei), vol. II, Tirana, 1965.
- Hvostov, V. M., Nekrici, A. M. — *Cum a izbucnit cel de-al doilea război mondial*, Editura științifică, București, 1960.
- Iazikova, A. A. — *Rumânia nakanune vtoroi mirovoi voini. 1934—1939 gg.* (România în ajunul celui de-al doilea război mondial. 1934—1939), Izd. Akademii Nauk SSSR, Moscova, 1963.
- Inoguchi, R., Makajima, T. — *Alerte Kamikadze*, Ed. France-Empire, Paris, 1970. Traducere din limba japoneză.
- Institutul de studii istorice și social-politice — *Din lupta antifascistă pentru independență și suveranitatea României*. Culegere de studii, Editura politică, București, vol. I, 1969, vol. II, 1971.
- *România în războiul antihitlerist (23 august 1944—9 mai 1945)*, Editura militară, București, 1966. Ediții

- în engleză, franceză și rusă, Editura Meridiane, București, 1970.
- *Probleme de politică externă a României. 1919—1939*, Editura militară, București, 1971.
- *P.C.R. în viața social-politică a României. 1921—1944*, Editura militară, București, 1971.
- Institut voennoi istorii
Ministerstva Oboroni SSSR** — *Velikaia otecestvennaia voina — Kratkii nauchno-populiarnii ocerk* (Marele război pentru apărarea patriei — Schiță de popularizare științifică), Izd. politiceskoi literatury, Moscova, 1970, sub redacția generală a lui Jilin, P. A.
- Institut marksizma-leninisma** — *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Editura politică, București, 1960.
- *Istoriia Velikoi Otecestvennoi Voini Sovetskogo Soiuza 1941—1945* (Istoria Marelui Război al Uniunii Sovietice pentru Apărarea Patriei 1941—1945), vol. 1—6, Voennoe izdatelstvo MO SSSR, Moscova, 1960—1965.
- *Velikaia Otecestvennaia Voina Sovetskogo Soiuza (Kratkaia istoriia)*; Voennoe izdatelstvo MO SSSR, Moscova, 1965.
- * * * — *Istoria U.R.S.S. Epoca socialismului*, București, 1959.
- * * * — *Istoriia voini na Tihom Okeane* (Istoria războiului în Oceanul Pacific), vol. I—V, trad. din limba japoneză, Moscova, 1958.
- * * * — *Istoriia mejdunarodnih otnoşenii* (Istoria relațiilor internaționale), tom. II, Moscova, 1962.
- Jakobsen, H. A.** — *1939—1945. Der zweite Weltkrieg* (1939—1945. Al doilea război mondial), Ed. Wehr und Wissen, Darmstadt, 1959.
- Jilin, P. A.** — *Vajnešie operații Velikoi Otecestvennoi Voini 1941—1945 gg.* (Cele mai importante operații ale Marelui Război pentru Apărarea Patriei, 1941—1945), Voennoe izdatelstvo. MO SSSR, Moscova, 1956.
- Kédros, A.** — *La Résistance greque. 1940—1944* (Rezistența greacă. 1940—1944), Paris, 1966.
- Lebedev, N. I.** — *Rumânia v godi vtoroi mirovoi voini* (România în anii celui de-al doilea război mondial), Moscova, 1961.
- Lequiller, J.** — *Le Japon. L'histoire du XX-e siècle* (Japonia. Istoria secolului XX), Ed. Sirey, Paris, 1966.
- Liddell, H.** — *B. H. History of the Second World War*, Londra, Cassell, 1970.
- Lord, W.** — *Midway l'incroyable victoire* (Midway, incredibila victorie), Ed. Robert Laffont, Paris, 1969.
- Madgearu, V.** — *La politique économique extérieure de la Roumanie. 1927—1938* (Politica economică externă a României. 1927—1938), București, 1939.
- Matei, Gh.** — *Dezarmarea în contextul problemelor internaționale și atitudinea României (1919—1934)*, Editura Academiei R. S. România, București, 1971.

- Michel, H.
- *Les courants de pensée de la Résistance* (Curentele de gândire ale Rezistenței), Presses Universitaires de France, Paris, 1962.
 - *La seconde guerre mondiale* (Al doilea război mondial), vol. I și II, Presses Universitaires de France, 1968—1969.
 - *La guerre de l'ombre — La Résistance en Europe* (Războiul din umbră — Rezistența în Europa), Ed. Bernard Grasset, Paris, 1970.
- Millot, B.
- *La guerre du Pacifique* (Războiul din Pacific), vol. I. Ed. Robert Laffont, Paris, 1968.
- Minassian, M. M.
- *Osvobođenje narodov iugo-vostocinai Evropi. Boevie deistviia Krasnoi Armii na teritorii Rumânii, Bolgarii, Vengrii i Jugoslavii v 1944—1945 gg.* (Eliberarea popoarelor din sud-estul Europei. Acțiunile militare ale Armatei Roșii pe teritoriul României, Bulgariei, Ungariei și Iugoslaviei în anii 1944—1945), Voennoe izdatelstvo, Moscova, 1967.
- Moisuc, V.
- *Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1938—mai 1940*, Editura Academiei R. S. România, București, 1971.
- Morača, P., Kučan, V.
- *La guerre et la révolution des peuples Yougoslaves. 1941—1945* (Războiul și revoluția popoarelor iugoslave. 1941—1945), „Mladost“, Belgrad, 1961.
- Nedelcu, Fl.
- *Viața politică din România în preajma instaurării dictaturii regale*, Editura „Dacia“, Cluj, 1973.
- Niri, A.
- *Istoricul unui tratat înrobitor*, Editura științifică, București, 1965.
- Oprea, I. M.
- *Nicolae Titulescu*, Editura științifică, București, 1966.
- * * *
- Parxon, O. R.
- *Vichy France: Old Guard and New Order, 1940—1944*. New York, 1972.
- Popescu-Puțuri, I., Goldberger, N., Deac, A., Georgescu, T., ș.a.
- *1933 — Luptele revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști din România*, Editura politică, București, 1971.
- Popișteanu, Cr.
- *România și Antanta Balcanică*, Editura politică, București, 1960.
- Rawski, T., Stapov, Z., Zamojski, J.
- *Wojna wyswoleneza narodu polskiego w latach 1939—1945* (Războiul de eliberare a poporului polonez în anii 1939—1945), Wyd. M.O.N., Varșovia, 1966.
- Roman, V.
- *U.R.S.S. în război*, Ed. „Dacia Traiană“, București, 1946.
 - *Probleme militare contemporane*, Editura de stat, București, 1949.
 - *File din trecut*, Editura militară, București, 1971.
 - *România la Conferința de pace*, Ed. B.P.D., București, 1946.
- * * *

- Savu, Al. Gh. — *Dictatura regală (1938—1940)*, Editura politică, București, 1970.
- Seaton, A. — *The Russo-German War 1941—1945*, Londra, 1971.
- Secchia, P., Frassati, F. — *Storia della Resistenza. La guerra di liberazione in Italia. 1943—1945* (Istoria Rezistenței. Războiul de eliberare în Italia. 1943—1945), Editori Riuniti.
- Sencovici, Al. — *Nem Kapitulálni!* (Să nu capitulăm!), Oradea, 1939.
- Shirer, L. W. — *Le troisième Reich, des origines à la chute* (Al III-lea Reich de la origine pînă la prăbușire), Ed. Stock, Paris, 1967.
- Simion, A. — *Dictatul de la Viena*, Editura „Dacia”, Cluj, 1972.
- * * * — *Situația clasei muncitoare din România. 1914—1944*, sub redacția prof. univ. dr. N. N. Constantinescu, Editura politică, București, 1966.
- La Société japonaise de recherches sur la guerre du Pacifique* — *Le plus long jour du Japon* (Societatea japoneză de cercetări asupra războiului în Pacific: Cea mai lungă zi a Japoniei), Editions de Trévise, Paris, 1970. Traducere din limba japoneză a lucrării *Nihonno ichiban nagai hi*.
- * * * — *Les systèmes d'occupation en Yougoslavie. 1941—1945. Rapports au 3e Congrès international sur l'Histoire de la Résistance européenne à Karlovy-Vary, le 2-4 septembre 1963* (Sistemele ocupației în Iugoslavia, 1941—1945. Rapoarte la cel de-al treilea Congres internațional asupra Rezistenței europene, Karlovy-Vary, 2—4 septembrie 1963), Belgrad, 1963.
- Tippelskirch, K. — *Geschichte des zweiten Weltkriegs* (Istoria celui de-al doilea război mondial) Athenaeum Verlag, Bonn, ed. a 3-a, 1959.
- * * * — *Velikaia Pobeda na Volghe* (Marea victorie de pe Volga), Moscova, 1961.
- * * * — *Vklad bolgarskogo naroda v razгром fašistskoi Germanii* (Contribuția poporului bulgar la înfrîngerea Germaniei fasciste), trad. din l. bulgară, Moscova, 1967.
- Watson, H. S. — *Eastern Europe between the wars (1918—1941)* (Europa de est între cele două războaie mondiale (1918—1941), Cambridge — England, 1945.
- Weinberg, G. L. — *Germany and the Soviet Union. 1939—1941* (Germania și Uniunea Sovietică, 1939—1941), E. J. Brill, Londra, 1954.
- Werth, Al. — *Rusia at War 1941—1945* (Rusia în război 1941—1945), Barrie and Rockliff, Londra, 1964.
- Young, P. — *A short history of world war 1939—1945* (O scurtă istorie a războiului mondial 1939—1945), Ed. Arthur Barker, Ltd., Londra, 1966.
- Zaharia, Gh. — *Pages de la résistance antifasciste en Roumanie*, Editura Meridiane, București, 1974.

- Zaharia, Gh.,
 Alexandrescu, I.,
 Fătu, M., Nichita, P.,
 Olteanu, C., Țușui, Gh.,
 Zaharescu, VI.
- 1944—1947, *România în anii revoluției democrat-populare*, Editura politică, București, 1971.

B. STUDII, ARTICOLE, COMUNICĂRI

- Antip, C., Nicolae, C. — *Domnule Mareșal, ne găsim în divergență*, în *Magazin istoric*, 1967, nr. 3, p. 26—30, București.
- Azenciu, V. — *La place occupée par la Roumanie dans la division mondiale capitaliste à la veille de la seconde guerre mondiale* (Locul ocupat de România în diviziunea mondială capitalistă în ajunul celui de-al doilea război mondial), în *Revue roumaine d'histoire*, București, 1966, nr. 4, p. 675—706.
- Babici, I. — *Actions de solidarité du peuple roumain avec la lutte héroïque du peuple d'Ethiopie contre l'agression fasciste. 1935—1936* (Acțiuni de solidaritate a poporului român cu lupta eroică a poporului Etiopiei contra agresiunii fasciste, 1935—1936), în *Revue roumaine d'histoire*, București, 1967, nr. 2, p. 257—276.
- *Manifestări de simpatie și solidaritate ale maselor populare din România cu poporul cehoslovac (septembrie 1938—martie 1939)*, în *Studii*, 1967, nr. 3, p. 523—537.
- *Rezistența antifascistă a poporului bulgar*, în *Anale de istorie*, 1969, nr. 3, p. 43—51.
- Babici, I., Istrate, S. — *Solidaritatea oamenilor muncii din România cu lupta eroică a comuniștilor germani și cu insurecția armată a proletariatului austriac din februarie 1934*, în *Analele Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 1964, nr. 1, p. 92—114.
- Banyai, L. — *Contribuții privind misiunea contelui Banffy Miklós la București în iunie 1943*, în *Studii*, 1968, nr. 4, p. 709—723.
- *Din lupta unitară a oamenilor muncii români și de alte naționalități sub conducerea P.C.R. (1933—1944)*, în *Studii*, 1966, nr. 3, p. 473—493.
- Baran, D. — *Rezistența în Grecia (1940—1944)*, în *Anale de istorie*, 1969, nr. 3, p. 61—69.
- Batowski, H. — *Les Etats danubiens et balkaniques et la guerre polono-allemande en septembre 1939* (Stattele dunărene și balcanice și războiul polono-german în septembrie 1939), comunicare făcută la Colocviul internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial, Budapesta, octombrie 1966 (Biblioteca I.S.I.S.P.).
- Baumont, M. — *La France et l'Europe danubienne des accords de Munich à la fin de la seconde guerre mondiale* (Franța și Europa dunăreană de la acordurile de la München la sfârșitul celui de-al doilea război mondial), comunicare făcută la Colocviul internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial, Budapesta, octombrie 1966 (Biblioteca I.S.I.S.P.).

- Bodnaraș, E. — Cuvîntare la adunarea comemorativă de la Doftana, în *Scînteia* din 11 noiembrie 1955.
- Brașoveanu, L. — The Locarno Conference. Some notes on its proceedings and the stand of the participant countries (Conferința de la Locarno. Unele însemnări asupra lucrărilor ei și poziției țărilor participante), în *Revue roumaine d'histoire*, 1968, nr. 3, p. 397—412.
- Bunescu, Tr. — Demonstrația antifascistă a oamenilor muncii din Timișoara împotriva dictatului de la Viena (septembrie 1940), în *Analele I.I.P. de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 1964, nr. 6, p. 73—77.
- Manifestări ale maselor populare din Transilvania împotriva dictatului de la Viena, în *Analele I.S.I.S.P. de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 1966, nr. 6, p. 93—102.
- Starea de spirit și manifestații de protest ale maselor populare din Brașov și Sibiu împotriva dictatului de la Viena, în *Analele I.S.I.S.P. de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 1966, nr. 1, p. 43—54.
- Campbel, J. — American Attitudes and Policies toward Southeastern Europe in the first two Years of the War, 1939—1941 (Atitudinea și politica americană față de sud-estul Europei în primii doi ani ai războiului, 1939—1941), în *I-er Congrès International des Etudes Balkaniques et Sud-Est Européennes*, Sofia, 26.VIII—1.IX.1966, Ed. Academie Bulgare des Sciences.
- Campus, E. — Nicolae Titulescu et la politique pour le maintien de l'intégrité territoriale de la Roumanie (Nicolae Titulescu și politica pentru menținerea integrității teritoriale a României), în *Revue roumaine d'histoire*, 1966, nr. 3, p. 441—470.
- Politica externă a României în perioada dintre cele două războaie mondiale, în *Studii și articole de istorie*, vol. X, București, 1967, p. 119—153.
- La position de la Petite Entente devant le plan austro-allemand d'union douanière de 1931 (Poziția Miciei Înțelegeri față de planul austro-german al Uniunii vamale din 1931), în *Nouvelles études d'histoire*, vol. III, București, 1965, p. 363—374.
- Pactul cvadripartit (1933), în *Omagiu lui P. Constantin-Îași cu prilejul împlinirii a 70 de ani*.
- Blocul balcanic al neutrilor, în *Studii*, 1956, nr. 4.
- Tratatetele de la Locarno, și semnificația lor în crearea unui Locarno balcanic, în *Studii*, 1968, nr. 1, p. 103—115.
- Caraciuc, T. — Anschluss-ul și consecințele sale politice asupra continentului european, în *Analele I.S.I.S.P.*, 1968, nr. 2—3, p. 65—68.
- Chiper, I. — Relațiile româno-germane în 1933, în *Studii*, 1969, nr. 4, p. 715—735.

- Ciachir, N.
- Războiul național de eliberare a popoarelor iugoslaviei (1941—1945), în *Anale de istorie*, 1969, nr. 3, p. 31—42.
 - Un document privind năruirea sistemului militar hitlerist în Balcani, în *Analele I.S.I.S.P. de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 1966, nr. 6, p. 90—92.
- Ciobanu, El.
- În legătură cu poziția României față de Cehoslovacia în perioada „Münchenului”, în *Analele I.S.I.S.P. de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 1966, nr. 1, p. 99—100.
- Constantinescu-Iași, P.
- *Le Front populaire en Roumanie* (Frontul popular în România), în *Nouvelles études d'histoire*, vol. III, București, 1965, p. 389—402.
 - *L'insurrection d'août 1944* (Insurecția din august 1944), *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale*, Paris, 1968, nr. 70, p. 39—56.
 - *La participation du peuple roumain à la lutte internationale antifasciste* (Participarea poporului român la lupta internațională antifascistă), în *Revue roumaine d'histoire*, 1969, nr. 4, p. 731—750.
- Constantinescu-Iași, P., Babici, I.
- *La lutte des travailleurs de Roumanie pour la libération des antifascistes allemands, Ernst Thälmann en tête* (Lupta muncitorilor României pentru eliberarea antifasciștilor germani, în frunte cu Ernst Thälmann), în *Revue roumaine d'histoire*, 1966, nr. 4, p. 657—674.
 - *La participation des délégations roumaines aux Congrès internationaux contre le fascisme et pour la paix des années 1932—1936* (Participarea delegațiilor români la congresele internaționale contra fascismului și pentru pace în anii 1932—1936), în *Revue roumaine d'histoire*, 1966, nr. 2, p. 303—326.
- Cupșa, I.
- *La contribution de la Roumaine à la défaite de l'Allemagne* (Contribuția României la înfrângerea Germaniei), în *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale*, Paris, 1968, nr. 70, p. 57—68.
- Constantinescu, M.
- 23 August 1944 în lumina istoriei, în *Viața Românească*, 1969, nr. 8.
- Dan, M., Șchiopu, V.
- *Opinia publică din România față de acordul de la München și consecințele lui*, în *Acta musei Napocensis*, Cluj, 1968, nr. 5, p. 311—328.
- Deutsch, R.
- *The foreign policy of Romania and the dynamics of peace, 1932—1936* (Politica externă a României și dinamica păcii, 1932—1936), în *Revue roumaine d'histoire*, 1966, nr. 1, p. 121—132.
 - *La Roumaine et le problème des Detroits à Montreux en 1936* (România și problema strâmtoarelor la Montreux în 1936), în *Revue roumaine d'histoire*, 1967, nr. 1, p. 39—56.
- Dinciă, K. M.
- *Les Alliés et la Résistance Yougoslave* (Aliații și Rezistența iugoslavă), în *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale*, Paris, 1961, nr. 42, p. 27—48.

- G. I. — *Adeziuni ale forțelor democratice din România la Conferința mondială pentru apărarea păcii și democrației* (Paris, 13—14 mai 1939), în *Analele I.S.I.S.P. de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 1966, nr. 6, p. 83—89.
- Georgescu, T. — *La cinquième colonne en Roumanie* (Coloana a cincea în România), în *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale*, Paris, 1968, nr. 70, p. 19—38.
- *La contribution des intellectuelles à la lutte antifasciste en Roumanie. 1933—1944* (Contribuția intelectualilor la lupta antifascistă în România. 1933—1944), în *Revue roumaine d'histoire*, 1965, nr. 4, p. 791—814.
- Giurescu, D. — *La diplomatie roumaine et le Pacte des Quatre. 1933* (Diplomația română și Pactul celor patru. 1933), în *Revue roumaine d'histoire*, 1969, nr. 1, p. 77—102.
- Grivițeanu, Gh. — *Acțiuni desfășurate de intelectuali patrioți din România în anii dictaturii militare-fasciste*, în *Anale de istorie*, 1962, nr. 4, p. 111—116.
- Grosu, M., Găinușe, Gh., Iani, B. — *Acțiuni ale muncitorilor din industria metalurgică și de armament pentru sabotarea războiului hitlerist*, în *Analele I.S.I.S.P. de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 1964, nr. 5, p. 20—36.
- Hájek, Miloš, Novotný, Josef — *Munich, politique et armée tchécoslovaque* (München, politică și armată cehoslovacă), în *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale*, 1963, nr. 52.
- Haupt, M. — *Contribuția Diviziei „Tudor Vladimirescu-Debrețin” la eliberarea poporului ungar*, în *Anale de istorie*, 1969, nr. 5, p. 29—37.
- Hegeman, M. — *Die wichtigsten Faktoren der faschistischen Südost-Europapolitik bis zum Überfall auf die Sowjetunion* (Cei mai importanți factori ai politicii fasciste sud-est europene pînă la agresiunea împotriva Uniunii Sovietice), în *Résumés des communications, Histoire (XX-e siècle), I-er Congrès international des études balkaniques et sud-est européennes*, Sofia, 1966.
- Ilie, P. — *Misiune la Istanbul*, în *Magazin istoric*, 1969, nr. 7—8, p. 54—57.
- Ionîță, Gh. — *Solidaritatea forțelor democratice din România cu Congresul mondial pentru pace* (Bruxelles, 1936), în *Analele I.S.I.S.P. de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 1967, nr. 2, p. 69—84.
- Iovanelli, M. — *Tendențe ale dezvoltării industriei românești în preajma celui de-al doilea război mondial*, în *Probleme economice*, 1969, nr. 10, p. 63—76.
- Israelian, V. L. — *Sovetskii Soluz i strani Dunaiskogo baseina v period vtoroi mirovoi vojni* (Uniunea Sovietică și țările baziului dunărean în perioada celui de-al doilea război mondial), referat prezentat la Colocviul internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial, Budapesta, 13—15 octombrie 1966.

- Juhász, G. — *La politique extérieure de la Hongrie du 1939 jusqu'à 1943* (Politica externă a Ungariei din 1939 până în 1943), în *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale*, aprilie 1966.
- Loghin, A., Tuțu, D. — *Sprînjul acordat de România refugiaților polonezi în anul celui de-al doilea război mondial*, în *Analele I.S.I.S.P. de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 1968, nr. 4, p. 39—51.
- Luca-Boico, Cr. — *Unul contra o sută. Românii în lupta împotriva ocupanților hitleriști ai Franței*, în *Magazin istoric*, 1970, nr. 5, p. 47—51.
- Lupu, N. Z. — *Ethiopia — obiectiv important al politicii de expansiune colonială a Italiei fasciste*, în *Analele Universității din București*, 1973, nr. 2.
- *Criza economică mondială din 1929—1933 și agravarea contradicțiilor dintre marile puteri imperialiste*, în *Studii și articole de istorie XXI*, 1973, București.
- Maksutovici, G. — *Mișcarea de rezistență albaneză împotriva coteropitorilor fasciști italieni și germani (aprilie 1939—noiembrie 1944)*, în *Anale de istorie*, 1969, nr. 3, p. 52—60.
- Matei, Gh. — *La Roumanie et quelques problèmes du désarmement et de la définition de l'agresseur, 1932—1933* (România și unele probleme ale dezarmării și definiției agresorului) în *Revue roumaine d'histoire*, 1968, nr. 4, p. 563—586.
- *Solidaritatea poporului român cu poporul cehoslovac împotriva agresiunii hitleriste*, în *Analele I.S.I.S.P. de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 1966, nr. 5, p. 69—70.
- Maurer, I. Gh. — *A 20-a aniversare a proclamării Republicii. Expunerea prezentată la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naționale a Republicii Socialiste România*, București, Editura politică, 1967.
- Mikulicz, S. — *Wplyw dyplomacji Sanacji na obaleenie Titulescu* (Influența diplomației Sanației asupra înlăturării lui Titulescu), în *Sprawy miedzynarodowe*, 1959, nr. 7—8.
- Mocanu, V. — *Formarea și dezvoltarea stării de spirit antifasciste, antihitleriste a armatei române. Septembrie 1940—august 1944*, rezumat al tezei de doctorat susținute la Academia de învățămînt social-politic „Ștefan Gheorghiu” de pe lângă C.C. al P.C.R., București, 1969.
- Moisuc, V. — *Actions diplomatiques de la Roumanie au secours de la Tchécoslovaquie à la veille du pacte de Munich* (Acțiuni diplomatice ale României în apărarea Cehoslovaciei în preajma pactului de la München), în *Revue roumaine d'histoire*, 1967, nr. 3, p. 409—431.
- *Acțiuni diplomatice desfășurate după Anschluss de România împotriva expansiunii Germaniei hitleriste spre sud-estul Europei*, în *Studii*, 1966, nr. 4, p. 707—721.

- Cu privire la originile și caracterul celui de-al doilea război mondial, în *Anale de istorie*, 1969, nr. 5, p. 120—127.
- *Orientations dans la politique extérieure de la Roumanie après le Pacte de Munich* (Orientări în politica externă a României după pactul de la München), în *Revue roumaine d'histoire*, 1966, nr. 2, p. 327—340.
- *Tratatul economic româno-german din 23 martie 1939 și semnificația sa*, în *Analele I.S.I.S.P. de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 1967, nr. 4, p. 130—146.
- Murgescu, C. — *Nicolae Titulescu and the questions of economic relations between states* (Nicolae Titulescu și problemele relațiilor economice între state), în *Revue roumaine d'histoire*, 1966, nr. 3, p. 401—410.
- Oprea, A. — *Petrolul românesc, obiect de înfruntare între monopolurile internaționale (1929—1933)*, în *Lupta de clasă*, 1967, nr. 7, p. 97—106.
- Oprea, I. M. — *L'activité de Nicolae Titulescu durant sa mission diplomatique à Londres. 1922—1932* (Activitatea lui Nicolae Titulescu în timpul misiunii diplomatice la Londra. 1922—1932), în *Revue roumaine d'histoire*, 1966, nr. 3, p. 425—440.
- Petri, A., Tuțu, D., Ilie, P. — *Manifestări ale stării de spirit antifasciste și antihitleriste a armatei române în timpul războiului hitlerist*, în *Analele I.S.I.S.P. de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 1965, nr. 6, p. 47—65.
- Petric, A., Unc, Gh. — *Tezaurul Băncii Poloniei străbate România*, în *Magazin istoric*, 1968, nr. 7—8, p. 161—163.
- Petrovici, N., Babici, I. — *Aspecte ale contribuției mișcării muncitorești din România la lupta pe plan internațional împotriva fascismului*, în *Analele I.I.P. de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 1964, nr. 3, p. 23—40.
- Popa, M. N. — *Poziția României față de Turcia în perioada Conferinței de la Lausanne și în anii imediat următori*, în *Analele Universității București, seria Științe sociale, istorice*, 1968, p. 153—165.
- Popescu-Pufuri, I. — *Principalele trăsături ale regimului politic din România în perioada dictaturii militare-fasciste și a agresiunii hitleriste*, în *Analele I.I.P. de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 1963, nr. 6, p. 65—84.
- *Partidul Comunist Român — organizatorul și conducătorul mișcării de rezistență pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist*, în *Studii*, 1969, nr. 4, p. 617—631.
- *România în timpul celui de-al doilea război mondial*, în *Analele I.S.I.S.P. de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 1966, nr. 5, p. 35—64.
- Popișteanu, Cr. — *Antanta balcanică și efortul de securitate colectivă în Europa (1934—1936)*, în *Analele I.S.I.S.P. de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 1968, nr. 2—3, p. 220—235.

- Potra, G. G. — În culisele „cazului” Titulescu, în *Magazin istoric*, 1969, nr. 9, p. 50—54.
- Prost, H. — *La Roumanie et la seconde guerre mondiale* (România și cel de-al doilea război mondial), în *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale*, 1952, nr. 6.
- Ragionieri, E. — *Il P.C.I. nella Resistenza* (Partidul Comunist Italian în Rezistență), comunicare făcută la Cclocviul „Partidele politice în Rezistența din Italia”, organizat de Institutul mișcării de eliberare din Italia, Milano, 1968 (Biblioteca I.S.I.S.P.).
- Savu, Al. Gh. — Aspecte ale politicii externe a României în preajma declanșării celui de-al doilea război mondial, în *Analele I.S.I.S.P. de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 1966, nr. 1, p. 66—84.
- File din dosarul unei agenturi. Un raport al lui Armand Călinescu despre istoricul Gărzii de fier, în *Magazin istoric*, 1969, nr. 10, p. 81—84.
- Seftiu, I. — România și problema strimtorilor după primul război mondial (1920—1922), în *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza”* (serie nouă), Secțiunea III Istorie, Iași, tom XIV, 1968, p. 1—25.
- Sirkov, D. — *Bălgarskata Rabotniceska Partia v zascita na naționalnata nezavisimost na Bălgaria. 1 septemvri 1939—1 mart 1941 g.* (Partidul Muncitoresc Bulgar, apărător al independenței Bulgariei. 1 septembrie 1939—1 martie 1941), în *Izvestiia na instituta po istoriia na B.K.P.*, 1965, nr. 14.
- Sorescu, D. — „Tăcerea noastră ar fi o crimă”. Intelectualii români către Ion Antonescu, în *Magazin istoric*, 1967, nr. 2, p. 7—9.
- Stan, M., Neamțu, Al. — Aspecte privind atitudinea ostilă a militarilor români împotriva fascismului și a pregătirii războiului antisovietic (septembrie 1939—22 iunie 1941), în *Analele I.S.I.S.P. de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 1964, nr. 1, p. 59—68.
- Stănescu, M. C., Tuțu, D. — Evoluția relațiilor româno-sovietice în anii 1928—1929, în *Acta musei Napocensis*, Cluj, 1969, p. 625—629.
- Suciu, I. — Refugiații polonezi în România, în *Magazin istoric*, 1969, nr. 9, p. 66—67 și 73.
- Șevcakov, A. A. — *Vneșneaia politika Rumânii poste Miunchena (octeabr 1938—aprel 1939)* (Politica externă a României după München (octombrie 1938—aprilie 1939)), în *Novaia i noveișia istoriia*, 1968, nr. 5.
- Ștefanov, Gh. — *La politique extérieure*, în *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale*, numero spécial (oct. 1968) sur la Bulgarie en guerre, p. 1—21.
- Tudosia, M. — Caracterul antinațional al teoriilor economice fasciste despre rolul economic al României, în *Probleme economice*, 1966, nr. 6, p. 80—93.
- Trăistaru, El. — Lupta maselor din nordul Transilvaniei împotriva regimului fascist-horthist pentru eliberarea întregului teritoriu al țării și instaurarea unui guvern democrat, în *Acta musei Napocensis*, Cluj, 1969, p. 421—431.

- Tuțu, D. — *Înțelegerea Balcanică și rolul său în apărarea păcii și securității în sud-estul Europei*, în *Studii și articole de istorie*, vol. XII, 1968, p. 135—150.
- Udrea, Tr. — *Sur les relations politiques roumaino-tcheques durant les années 1940—1944* (Cu privire la relațiile politice româno-cehoslovace în anii 1940—1944), în *Revue roumaine d'histoire*, 1968, nr. 1, p. 75—90.
- Valiani, L. — *Il Partito d'Azione* (Partidul acțiunii), eomunicare făcută la Colocviul „Partidele politice în Rezistența din Italia”, organizat de Institutul mișcării de eliberare din Italia, Milano, 1968 (Biblioteca I.S.I.S.P.).
- Zaharescu, Vl. — *Victoriile coaliției antihitleriste și dezvoltarea rezistenței antifasciste a popoarelor*, în *Anale de istorie*, 1969, nr. 4, p. 67—81.
- Zaharia, Gh. — *Aspects de la politique extérieure de la Roumanie durant les années qui précédèrent la deuxième guerre mondiale* (Aspecte ale politicii externe a României în anii care au precedat al doilea război mondial), în *Nouvelles études d'histoire*, vol. III, 1965, p. 403—416.
- *Cu privire la politica externă a României în prima etapă a celui de-al doilea război mondial*, în *Analele I.S.I.S.P. de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 1966, nr. 5, p. 73—75.
- *Partidul Comunist Român — forța conducătoare a insurecției din august 1944*, în *Anale de istorie*, 1969, nr. 4, p. 35—48.
- *Sur la politique extérieure de la Roumanie avant la deuxième guerre mondiale* (Despre politica externă a României înaintea celui de-al doilea război mondial), în *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale*, Paris, 1968, nr. 70, p. 1—18.
- Zaharia, Gh., Cupșa, I. — *Quelques aspects de la correlation des événements de la deuxième guerre mondiale dans la zone Méditerranée — Europe du Sud-Est* (Unele aspecte ale corelației evenimentelor celui de-al doilea război mondial în zona Mediterană — Europa de sud-est), în *Revue roumaine d'histoire*, 1969, nr. 5, p. 881—890.
- Zaharia, Gh., Tuțu, D. — *Aspects de la politique extérieure de la Roumanie pendant les années 1939—1936* (Aspecte ale politicii externe a României în anii 1933—1936), în *Revue roumaine d'histoire*, 1966, nr. 4, p. 631—656.
- Zaharia, Gh., Tuțu, D., Simion, A. — *Le régime réactionnaire de l'emploi de la force de travail en Roumanie à l'époque de la dictature militaire-fasciste et de la guerre hitlérienne. L'effort du peuple roumain durant la guerre antifasciste*, în *Revue roumaine d'histoire*, 1971, nr. 1, p. 75—99.
- Zsigmond, L. — *La politique extérieure de la Hongrie entre 1933 et 1939* (Politica externă a Ungariei între 1933 și 1939), în *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale*, aprilie 1966.

Lista hărților

1. Cotropirea Poloniei, 1939	80
2. Cotropirea Danemaricii și Norvegiei	95
3. Ofensiva germană în vest	105
4. Cotropirea Iugoslaviei și Greciei	128
5. Planul Barbarossa	158
6. Ofensiva armatelor Germaniei și ale aliaților ei în anul 1941	159
7. Contraofensiva sovietică de la Moscova	168
8. Ofensiva armatelor sovietice în perioada decembrie 1941 — mai 1942	176
9. Operațiile militare din Pacific din anii 1941—1943	197
10. Ofensiva forțelor germane în anul 1942	202
11. Bătălia de la Stalingrad	234
12. Contraofensiva sovietică de la Stalingrad și din Caucaz	241
13. Schimbările succesive ale situației militare în nordul Africii în perioada septembrie 1940 — iunie 1942	247
14. Ofensiva armatelor anglo-americane din nordul Africii, Sicilia și sudul Italiei	260
15. Bătălia de la Midway	279
16. Bătălia de la Kursk	290
17. Ofensiva sovietică din anul 1943	299
18. Acțiunile militare de pe frontul sovieto-german în perioada ianuarie—august 1944	346
19. Debarcarea în Normandia	359
20. Ofensiva sovietică de la Iași-Chișinău	372
21. Luptele insurecționale la București	382
22. Acțiunile de luptă în timpul insurecției armate și acoperirea frontierelor (22 august — 31 august 1944)	389
23. Dispozitivul de apărare al trupelor române din Podișul Transilvaniei, Crișana și Banat	392
24. Luptele pentru eliberarea completă a teritoriului României (1 septembrie — 25 octombrie 1944)	430
25. Operația „Budapesta”	435
26. Ofensiva armatelor aliate în anii 1944—1945	440
27. Ofensiva forțelor anglo-franco-americane în Italia	449
28. Ofensiva forțelor aliate în Pacific (1943—1945)	462
29. Ofensiva forțelor sovietice și aliate în 1945	481
30. Operațiile militare ale armatelor sovietice și române pe teritoriul Ungariei și Cehoslovaciei	491
31. Acțiuni ale trupelor române pe teritoriul Austriei	492
32. Bătălia Berlinului	500
33. Cucerirea Okinawei	522

Redactori : PETRE BARBULESCU, VASILE FORNEA
Tehnoredactor : MARIANA RADULESCU

Coli editură 97,88. Coli tipar 44.

Bun de tipar 18 septembrie 1974.

Apărut — septembrie 1974.

